

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ИНСТИТУТ ЗА ИСТОРИЯ

ГРЪЦКИ ИЗВОРИ ЗА БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ

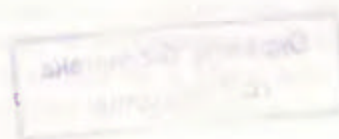
VIII

СЪСТАВИЛ

МИХАИЛ ВОЙНОВ

ПОД РЕДАКЦИЯТА НА

МИХАИЛ ВОЙНОВ, ВАСИЛКА ТЪПКОВА-ЗАИМОВА, ЛЮБОМИР ЙОНЧЕВ

СОФИЯ

ИЗДАНИЕ НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

УВОД

Многобройни и разнообразни са предпоставките, които в края на XII в. довеждат до възстановяването на българската държава. В условията на развити феодални отношения центробежните сили във Византийската империя достигат на различни места до отцепнически движения. Ръководени от представители на военната аристокрация, тези движения от своя страна се съпровождат от все по-ясно изразено недоволство на масите, чието икономическо положение непрекъснато се влошавало. Обедняването на държавната хазна и намаляването на редовната войска са също последици от този процес на засилващи се вътрешни противоречия. От друга страна, за общите вътрешни неблагополучия на империята немалко допринася и натискът на външните сили от изток и от запад.

След рухването на Първото българско царство положението на Византия временно се стабилизира и на Балканите отново се установява нейното господство. Кръстоносните походи обаче, които периодически започват да заплашват територията ѝ, имат решаващо значение за по-нататъшните политически събития на Балканския полуостров. Освен папите за успехите на кръстоносците известна роля изиграват и унгарските крале, изкусно лавиращи между западните сили и Византия. В развоя на събитията се намесват и сръбските жупани, които от времето на Стефан Неман започват упорита борба за самостоятелна държава. Към всичко това се прибавят и непрекъснатите нападения на тюркските племена от север; те безпокоят империята още от времето, когато Първото българско царство престава да съществува и да възпира набезите им. Нараства и заплахата от изток, където селджукските султани започват решителни настъпления срещу малоазийските владения на Византия. Положението на империята става още по-тежко, след като кръстоносците успяват да разкъсат на две нейните територии със създаването на Латинската империя в Цариград. Използувайки всички тези събития, възстановената българска държава успява значително да се закрепни. През царуването на Калоян и Иван Асен II тя става първостепенна сила на Балканския полуостров. Под ударите на вътрешни разногласия обаче наскоро и в нея започва упадък.

За всички тези събития от края на XI докъм средата на XIII в. ние разполагаме със сравнително многобройни писмени източници. Изобщо тази епоха е описана доста пълно и подробно в произведения от различен характер. Наред с чисто историческите съчинения, които вече не само отбелязват събитията, но често съдържат дълбока и цялостна преценка за тях, са запазени и други, по-малки съчинения, като писма, манастирски актове, грамоти и пр., съхранили ценни и интересни за нас сведения. По технически причини обаче в този том Гръцки извори за българската история ние поместваме извадки само от трима византийски автори — от *Ана Комнина* (1083—1148), дъщеря на император Алексий I Комнин и жена на кесаря Никифор Вриений, от *Георги Акрополит* (роден в 1217 г.) и от *Теодор Скутариот* (живял през втората половина на XIII в.).

Ана Комнина е авторка на прочутата Алексиада, която може да се смята като продължение на историята, написана от нейния съпруг Никифор Вриений. Със своята работа тя си поставя за цел да прослави подвизите на царствения си баща. Макар написано с голямо пристрастие, това съчинение е забележителен и ценен извор за епохата. То ни разкрива интересно и увлекателно както външнополитическите събития и дипломатическите ходове на империята, така и събитията от вътрешен характер, станали през бурното царуване на този император. Ана Комнина е единственият автор, който предава по-подробно, макар и от византийско гледище, събитията около Първия кръстоносен поход. Също така заслужават внимание и подробностите, които намираме само у нея, във връзка с отношението на държавната власт към богомилското движение.

Не по-малко ценна е историята на Георги Акрополит. Добре осведомен автор, той е непосредствен очевидец и участник в събитията от XIII в. Неговото мемоарно съчинение има особено значение и поради това, че авторът му като висш служител на никейските императори лично е участвувал в дипломатическите акции и във военните действия.

Ценното в хрониката на Теодор Скутариот, дълго време смятана за анонимна и известна под името *Σύνοψις χρονική*, е, че авторът ѝ в местата, заети от Георги Акрополит, е внесъл важни за българската история допълнения.

* * *

За разлика от предишните томове сега в гръцкия текст в скобки са посочени страниците и по изданието, от което са заети отделните откъси. Това ще даде възможност на тези, които си служат с изворите, да правят справки по оригиналното издание и да цитират и по него.

За улеснение при работата с отпечатаните латински и гръцки извори на края на тома даваме указател на латинските и гръцките извори, включени в досега излезлите томове от поредицата „Извори за българската история“.

* * *

Рецензентите на настоящия том Геновева Цанкова-Петкова и Петър Тивчев с някои свои бележки допринесоха за неговото подобряване.

АНА КОМНИНА

Ана Комнина (1083—1148) е дъщеря на император Алексий I Комнин, заемал византийския престол от 1081 до 1118 г., и съпруга на кесаря Никифор Вриений. По майчина линия тя е правнучка на българския цар Иван Владислав.

Не са редки случаите, когато между представителите на императорските фамилии изпъкват лица със забележително за времето си образование и голяма начетеност. Малцина от тях обаче биха могли да се сравняват в това отношение с Ана Комнина. Богато надарена личност, тя усвоила много познания из областите на всички преподавани тогава науки; освен необикновено красноречие притежавала рядката способност да мисли и да излага прекрасно своите мисли. След смъртта на баща си Ана се надявала да спечели престола за себе си и за своя съпруг. Император обаче станал нейният по-малък брат под името Йоан II. Огорчена, Ана се оттеглила в манастир, където прекарала останалата част от живота си. След смъртта на мъжа си (1138) тя се посветила на голямата задача да опише делата на своя бележит баща. Нейната история, наречена Алексиада, обхваща събитията от 1069 до 1118 г. Следователно този труд може да се разглежда като продължение на записките на кесаря Никифор Вриений, който ги приключва с встъпването на Алексий Комнин на престола.

Макар и да заявява, че ще пише безпристрастно, Ана Комнина не може да прикрие безкрайната си почит към своя баща, омразата си към нахлуващите от запад кръстоносци и ненавистта си към еретиците. До известна степен във възхищението ѝ от управлението на Алексий Комнин прозира враждебното ѝ настроение срещу неговите приемници. Всички събития авторката описва от византийско гледище и това естествено я прави твърде пристрастна.

Своята история Ана Комнина изгражда върху личните си спомени, върху разкази на баща си и на негови съвременници — пълководци и придворни, — както и въз основа на материали от съхранявани в дворцовите архиви писма и други документи. За по-старите събития тя използва отчасти хрониките на Продължителя на Скилица, на Михаил Аталиат и хронографията на Михаил Псел.

В труда на Ана Комнина се съдържат много важни сведения за историята на България и на българските земи.

РЪКОПИСИ: Florentinus LXX, 2 (XII s.) — F; Coislinianus 311 (XII s.) — C; препис от Coislinianus 311 e Vaticanus 1438 (XVI s.).

ИЗДАНИЯ: J. Schopen—A. Reifferscheid, ed. Bonn, I, 1839; II, 1878. — Migne, PGr, 131 (1864), col. 80—1212. — *Annae Comnenae Porphyrogenitae Alexias*, rec. A. Reifferscheid, I—II, Lipsiae, 1884. — "Ἀννῆς Κομνηνῆς Ἀλεξιάς, Ἀρχαῖον κείμενον. Εἰσαγωγή Ἰ. Παλατιοπούλου. Μετάφρασις, σημειώσεις Ν. Κ. Κωνσταντινοῦλου, Ἀθήναι 1938. — B. Leib, *Anna Comnène, Alexiade*, Paris, I—III, 1943—1945. Преводът е направен по изданието на A. Reifferscheid.

КНИЖНИНА: Gy. Moravcsik, *Byzantinoturcica*, I, 1958, стр. 222—223. — Я. Н. Любарский, *Анна Комнина, Алексиада*, Москва, 1965, стр. 638 и сл.

ANNAE COMNENAE

ALEXIAS

1. De Alexii Comneni rebus gestis ante imperium. Basilacius seditionem movet. Robertus Guiscarus expeditionem contra imperium Romanum parat

1, 4. Ἐντεῦθεν πάλιν ἐπὶ τὴν ἐσπέραν πέμπεται παρὰ Νικηφόρου τοῦ αὐτοκράτορος ἡδὴ τὰ Ῥωμαίων σπῆματα κατεστρηγότες κατὰ Νικηφόρον τοῦ Βρυέννιον τὴν δύσιν ὅλην κλονοῦντος καὶ τὸ διάδημα ἐαυτῷ περιθεμένον καὶ βασιλεὺς Ῥωμαίων ἀνακηρύττοντος. ἄρτι γὰρ τοῦ αὐτοκράτορος Μιχαὴλ τοῦ Δούκα τοῦ θρόνον καθαιρεθέντος καὶ ἀπὸ ταυρίας τε καὶ χλαμύδος τὸν ποδὶν καὶ τὴν ἐπωμίδα τὴν ἀρχιερατικὴν ἐνδεδυμένον ὁ Βοτανειάτης ἐπὶ τοῦ βασιλείου θρόνου καθίσας καὶ τὴν βασιλίδα Μαρίαν, ὡς προῦν ὁ λόγος σαφέστερον παρστήσει, μνηστευόμενος τὰ τῆς βασιλείας διέθινε πρόγματα. ἀλλὰ ὁ Νικηφόρος Βρυέννιος τὴν δουρικῆν (16) περιεφωσμένος ἀρχὴν Αὐραχίου ἐπὶ τοῦ βασιλέως Μιχαὴλ καὶ πρὸ τοῦ βασιλεύσαι τὸν Νικηφόρον βασιλεῦν τε ἤρξατο καὶ ἀποστασίαν κατὰ τοῦ Μιχαὴλ ἐμελέτησε. τὸ μὲν ὅθεν καὶ ὅπως, οἷον ἀναγκαῖόν ἐστιν ἡμῖν διηγεῖσθαι φθάνει γὰρ ἡ τοῦ Καίσαρος ἐνγγραφὴ τὸ αἷτιον τῆς ἀποστασίας ἐξιστορήσας τὸ δ' οὖν ἐκτείνον ὅσπερ ἐξ ἐρημηγίου τινὸς τῆς πόλεως Αὐραχίου πάντα τὰ τῆς ἐσπέρας κατέδραμε καὶ ἐφ' ἐαυτὸν ἐποιήσατο καὶ ὅπως οὗτος ἑάλω, τοῦτο τῶν ἀναγκασιότατων ἐστὶν ἐν βραχεὶ διηγήσασθαι. τὸ γὰρ ἀκριβὲς τῆς ἱστορίας τὸν βουλόμενον μαθεῖν ἐς τὸν Καίσαρα παραπέμπωμεν. κράτιστος γὰρ ὁ ἀνὴρ τὰ πόλεμα καὶ ἅμα καὶ γένους ὢν τῶν ἐπισημοτάτων καὶ ἀναδρομῇ σώματος καὶ κάλλει προσώπου κοσμοῦμενος καὶ ἐμβριθείᾳ φρονήματος καὶ βραχυόντων δυνάμει τῶν κατ' αὐτὸν διαφέρων ἀνδρῶν ἐπάξιον ἦν βασιλείας τὸ χρῆμα καὶ τοσοῦτος ἦν εἰς πειθὸς δυνατὸς καὶ πάντας ἐφέλκεν καὶ ἐκ πρώτης ὥρας καὶ ὁμιλίας δυνάμενος, ὥστε πάντες πανδημεὶ καὶ στρατιῶται καὶ ἰδιῶται τῶν πρωτείων αὐτῷ ἐκνεύοντες καὶ βασιλεύειν ἡξίουν ἀπάσης ἐφ' ἧς καὶ ἐσπερίας λήξεως. καὶ γὰρ ἐπιόντα τοῦτον αἱ πόλεις ἔπασαν

ΑΝΑ ΚΟΜΝΗΝΑ

ΑΛΕКСΙΑΔΑ

1. Подвизите на Алексий Комнин преди възцаряването му. Василаки повдига въстание. Роберт Гискар предприема поход против Византия

1, 4. След това¹ [Алексий] бил отново изпратен на Запад от взелия вече скиптър на ромейската държава самодържец Никифор² против Никифор Вриений³, който вълнувал целия Запад, бил си гурил диадема и се бил провъзгласил за ромейски император. Защото веднага щом самодържецът Михаил Дука⁴ бил свален от престола и вместо диадема и хламида навлякъл архиепископска подира и епомида⁵, започнал да управлява царските дела Вотаниат, който седнал на царския трон и се оженил за императрица Мария⁶, както ще се изясни по-добре от следващия разказ. Никифор Вриений обаче, който бил получил длъжността дук на Дирахиум⁷ при император Михаил, бил започнал да се домогва до царската власт и да замисля отцепване от Михаил, преди да се възцари Никифор. Не е необходимо да разказвам защо и как [стана това]. Защото книгата на кесаря⁸ вече разказва за причините на отцепването. Необходимо е обаче да разкажа накратко как той нападнал от град Дирахиум като от някаква изходна база всичко на Запад и си го подчинил и как бил пленен. А този, който желае да узнае подробностите на [тази] история, него ние препращаме към кесаря. Той бил отличен мъж във военните дела и същевременно бил от рода на най-знатните, радвал се на висок ръст и хубаво лице, отличавал се от своите връстници със здравата си мисъл, със силата на мишците; бил достоен за царска власт. Той можел така да убеждава и да привлича всички от пръв поглед и дума, че всички до един, и воини и цивилни, му отстъпили първенството и го намерили за достоен да царува над целия източен и западен дял [на империята].

¹ Т. е. след като Алексий Комнин се завърнал от Изток, където бил изпратен като военачалник и с хитрост сложил ръка на Урселий (Oursel de Vaillieu, норманец по народност, от 1070 г. на служба във византийската войска), който в 1073 г. се разбунтувал и създавал големи неприятности на Византия в Мала Азия.

² Никифор III Вотаниат, византийски император (1078—1081). ³ Никифор Вриений бил назначен още от император Михаил VII Дука за дук на Драч. Той се обявил против императора в 1077 г., понеже бил сменен от поста си. ⁴ Михаил VII Дука, византийски император (1071—1078). След свалянето му от престола бил назначен за ефески митрополит. ⁵ Библейски свещенически одежи. ⁶ Жената на сваления Михаил VII

Дука. ⁷ Военен управител с правата и на граждански административен началник на темата (административна област на империята) Драч. ⁸ Историята, съставена от мъжа на Ана Комнина, кесаря Никифор Вриений (вж. ГИБЛ, т. VII).

ἐπί τῶν χειρῶν ὑποδέχοντο καὶ ἄλλη πρὸς ἄλλην μετὰ κρότου παρέπεμπε. ταῦτα ἐτάραττε μὲν τὸν Βοτανιάτην, ἐξέκλκα δὲ καὶ τὸ περὶ αὐτὸν στρατεύμα καὶ εἰς ἀμνηστῶν τὴν βασιλείαν ἐλθὼν ἐνέβαλλε. πέμπειν οὖν διεγνώσκουσιν τὸν ἐμὸν πατέρα τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον κατὰ τοῦ Βρυεννίου δομέστικον τῶν σχολῶν ἄρτι προχειρισθέντα μετὰ τῶν ἐνοουσῶν δυνάμεων. εἰς γὰρ τὸ μέρος τοῦτο ἡ βασιλεία Ῥωμαίων εἰς τοῦσχατον ἐληλύθει. τὰ τε γὰρ ἐφ' αὐτῶν στρατευμάτων ἄλλο ἀλλαχὺ διωκέντα τοῦ Τούρκου ἐφαπλοθέντων καὶ πάντα σχεδὸν περικοχόντων, ὅσα Εὐξείνου πόντου ἐστὶ μεταξὺ καὶ Ἑλλησπόντου καὶ (17) Αἰγαίου τε καὶ Συρρακοῦ πελάγους ἢ Σύρου τε καὶ τῶν ἄλλων καὶ μάλιστα ὅσοι Παμφυλίαν τε καὶ Κίλικας παραμείβοντες ἐς τὸ πέλαγος ἐκπίπτουσι τὸ Αἰγέαιον. τὰ μὲν οὖν ἐφ' αὐτῶν στρατεύματα οὕτως ἔσχον. Τὰ δὲ τῆς ἐσπέρας ἐς τὸν Βρυένιον συρρεῖσάντα εἰς στενὸν κορυφῇ καὶ ὀλίγον στρατεύμα τὴν βασιλείαν ἀφῆκε Ῥωμαίων. ἀθάνατοί τε γὰρ ἦν αὐτῇ κατελείφθησαν χθὲς καὶ πρόην ξίφους ἡμμένοι καὶ δόρατος καὶ ἄνευ ἐκ τοῦ Χώματος στρατιῶται ὀλίγοι καὶ Κελτική τις στρατιὰ εἰς ὀλίγους τινὰς περικυκλωμένη. Τοῦτους δὴ τῷ ἐμῷ πατρὶ Ἀλεξίῳ διδόσκει καὶ ἅμα συμμάχους ἀπὸ τῶν Τούρκων προσκαλεσόμενοι ἐξένει οἱ περὶ τὸν βασιλέα προσέειπον καὶ ἐμυμῆσαι τῷ Βρυεννίῳ οὐ μᾶλλον εἰς τὴν ἐφεπομένην στρατιὰν θαρροῦντες ἢ εἰς τὸ φρόνημα τοῦ ἀνδρός καὶ τὴν ἐν πολέμῳ καὶ μάχῃς δεινότητα. ὁ δὲ τὴν ἐμυμῆσιν μὴ περιμεύσας, ὁξέως ἐπερχόμενον τὸν ἐχθρὸν ἀκούων κάρτεϊθεν καλῶς καὶ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἐννεπομένους φραξάμενος, ἔξισι τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, καὶ κατὰ τὴν Θράκην γεγωνὺς περὶ τὸν Ἀλμυρὸν ποταμὸν στρατοπεδεύει ἄνευ τάφρων καὶ χάρακος. μαθητῶν γὰρ τὸν Βρυένιον ἐν ταῖς Κηδόκτον πεδίαις ἀνελθόμενον ἐβούλετο ἐκάτερα τὰ στρατεύματα αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἐναντίων ἀξιόλογον ἀπέχειν διάστημα. οὐ

И когато се приближавал, всички градове го приемали с отворени обятия и един град го препращал към друг с ръкопляскания. Това смущавало Вотаниат, тревожело войската около него и поставяло в затруднение цялото царство. И тъй решили да изпратят срещу Вриений баща ми Алексей Комнин, който неотдавна бил назначен за доместик на школите,¹ с наличните войски. Защото в това отношение ромейското царство било изнаднало в най-тежко положение. Източните войски били разпръснати на различни места, тъй като турците се били разпрострели и били обхванали почти всички места, които се намират между Евксинския понт,² Хелеспонт, Егейско и Сирийско море, Сарос и другите [реки], а най-вече тези, които текат край Памфилия и Киликия и се вливат в морето.³ Такова било положението с източните войски. А западните войски, които били преминали към Вриений, оставили ромейското царство с напълно недостатъчна и малка войска. Останали му били някои безсмъртни⁴, които отскоро се били докоснали до меч и копие, неколцина хоматински⁵ войници и някакъв малоброен келтски⁶ отред. Царските хора дали тези войски на баща ми и същевременно, като извикали за съюзници турци,⁷ заповядали му да излезе и да се срази с Вриений. Те не се надявали толкова на следващата го войска, колкото на ума му и на способността му във войните и сраженията. Чувайки, че неприятелят⁸ пристига бързо, Алексей [Комнин] се приготвил добре със следващите го хора и без да дочака съюзната войска, излязъл от царицата на градовете⁹. Като пристигнал в Тракия, той се разположил на лагер край река Алмир¹⁰, без [да го укрепи с] окоп и насип. Защото, когато се научил, че Вриений се разположил в равнините на Кидокт¹¹, той искал двете войски, неговата и на неприятелите, да отстоят на значително разстояние. Той не могъл да застане лице

¹ Първоначално доместикът на школите бил началник на императорската войска. Василий II назначил двама доместика на школите — един за Изтока и един за Запада. Според Никифор Вриений (I, 3) Исак Комнин назначил в 1057 г. брат си Йоан за началник на западните войски, който „някога се наричал доместик на школите, а сега велик доместик“. По време на Комнините „доместик на школите“ е почетна титла. Срв. *Bréhier, Les institutions*, стр. 367—368; *свщият*, *Vie et la mort*, стр. 594. ² Черно море. ³ Текстът е по-вреден. *I. B. Bury, Some notes on the text of Anna Comnena*, BZ, 2, 1893, № 7, предлага вместо Σύρου — Σάρος (Сарос) и смята τὸ Αἰγέαιον за излишна добавка. Срв. *Любарский*, *Анна Комнина*, стр. 446, бел. 66. ⁴ Така се наричал един отред елитни войски, създаден за кратко време при Йоан Цимиски и после възобновен по време на Михаил VII Дука. ⁵ От малоазийската област Хома. ⁶ С келти или гали Ана Комнина отбелязва норманските наемници. ⁷ Никейският султан Сюлейман изпратил на Вотаниат 2000 селджукски турци. Срв. *Nicéph. Bryen*, V, 2. ⁸ Т. е. дукът на Драч Никифор Вриений. ⁹ Т. е. Цариград. ¹⁰ Р. Алмир, дн. Калпир, се влива в Мраморно море между Силиврия и Хераклея. ¹¹ Равнина на запад от Р. Алмир, наречена така поради останките от стар водопровод (aquae ductus).

γὰρ εἶχεν ἀναμέτοπος ἐπιστήνῃ τῷ Βρυέννῳ, ἵνα μὴ κατάφωρα γένοιτο τὰ τῆς δυνάμεως καὶ μὴ δοίη, ὅπως τις ἔσται τὴν στρατιάν, αἰσθῆσιν τῷ ἐχθρῷ. μετ' ὀλίγων γὰρ πρὸς πολλοὺς καὶ μετ' ἀπειροπολέμων πρὸς ἐμπειροπολέμους ἐμεῖλε ξυμβαλεῖν, καὶ τοῦ θαρρεῖν ἀφόμενος καὶ ἀναφανδὸν ἐμπίπτειν, κλωπιτεῖν τὴν νίκην ἐβούλετο.

1, 5. Ἐπεί δε ἄνδρας καὶ ἀμφοτέρους γενναίους εἰς πόλεμον ὁ λόγος κατεστήσατο, τὸν τε Βρυέννιον καὶ τὸν ἐμὸν (18) πατέρα τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον (οὐδὲν γὰρ ἕτερος τοῦ ἑτέρου πρὸς ἀνδρείαν ἀπελμπάνετο, οὐδὲ τὰ τῆς ἐμπειρίας ἕτερος ἑτέρου παρ' ἑλλαιον εἶχεν), ἃξίον ἔσται καταστήσασθαι τοὺς εἰς φάλαγγας καὶ ἀντιπαρατάξεις, ἐκείθεν ἀποσκοπήσῃ τοῦ πολέμου τὴν τύχην. τὸ μὲν γὰρ ἄνδρε τοῦτω καὶ ἄμφω ἦσιν καλῶ καὶ γενναίῳ καὶ τὰ γε εἰς χεῖρας καὶ πείραν ἴσοι ὥσπερ ἐπὶ τρυάνης ἰσάμενοι δρῶν δὲ ἡμᾶς χρεῶν, ὅπου τὰ τῆς τύχης ἐπέβρισεν. ὁ μὲν γὰρ Βρυέννιος μετὰ τοῦ θαρρεῖν ταῖς δυνάμεισι καὶ τὴν πείραν προὐβάλλετο καὶ τὴν εὐταξίαν τῆς παρατάξεως. ὁ δ' Ἀλέξιος ἐκ τοῦ ἑτέρου ὀλίγας μὲν ἐλπίδας καὶ πᾶν ἀφελεῖς εἶχεν ὅσον ἐπὶ τῷ στρατεύματι, ἀντιπροὐβάλλετο δὲ τὴν ἀπὸ τῆς τέχνης ἰσχὺν καὶ τὰς στρατηγικὰς μηχανάς. ἤδη γὰρ ἀλλήλοισιν αἰσθόμενοι καὶ οὗ πολέμου ἤδη καρὸς, ὁ μὲν Βρυέννιος, ἐπειδὴ τὰς ἐφόδους αὐτοῦ προὔποιέμενος τὸν Κομνηνὸν Ἀλέξιον μεμαθήκοι καὶ περὶ Κалаυρίην στρατοπεδεύειν, οὕτω ξυнтаξάμενος ἀντεπύχετο. εἰς τε γὰρ δεξιὸν κέρας καὶ εὐώνυμον τάξης τὸ σιράτευμα, τοῦ μὲν δεξιοῦ κατέρχον τὸν αὐτάδελλον Ἰωάννην ἐπέταττε πεντακισχίλιαι δ' ἦσαν οἱ τοῦτο τὸ μέρος συμπληροῦντες, Ἱταλοὶ τε καὶ τῆς τοῦ Μανιάκου ἐκείνου ἀποσπάδος, καὶ μὴν καὶ ἐκ Θεσσαλίας ἄνδρες ἱππεῖς καὶ μοῖρά τις τῶν ἀπὸ τῆς ἐπαρείας οὐκ ἀγενεῖς. θάπερον δὲ τὸ εὐώνυμον κέρας ὁ Ταραντιώτης εἶχε Κατακαλὸν, Μακεδόνας τε καὶ Θράκας ἐξωπλισμένους εἰς τρισχίλους τοὺς ξύμπαντας συναριθμουμένους, αὐτὸς δ' ὁ Βρυέννιος τὸ μέσον κατεῖχε τῆς φάλαγγος, ἐκ τε Μακεδόνων καὶ Θρακῶν συντεταγμένον καὶ τοῦ ἀρχοντικοῦ σύμπαντος ὅσον ἐπίλεκτον, πάντες δὲ ἐφ' ἵππων Θεσσαλῆς ἐποχούμενοι καὶ τοῖς σιδεροῖς θώραξι καὶ τοῖς περὶ τὴν κεφαλὴν κράνεσι ἐξασπράττοντες, τῶν τε ἵππων διεγερόμενον ἐς ὀρθὴν οὐς καὶ τῶν ἀσπίδων πρὸς ἀλλήλας πατογοοῶν, πολλή τις αὐγὴ αὐτῶν τε καὶ τῶν κορυθῶν ἐκείθεν ἐξέπτε μετὰ δέματος. (19) ὁ δὲ εἰς μέσους

с лице срещу Вриений, за да не издаде размера на силите си и за да не позволи на неприятеля да разбере колко е голяма войската му. Той смятал да се срази с малцина срещу мнозина, с неопитни срещу опитни във война и искал да открадне победата, като изостави смелостта и откритото нападение.

1, 5. Тъй като разказът постави във война двама мъже, и двамата благородни, Вриений и баща ми Алексий Комнин (наистина никой от двамата не отстъпвал ни най-малко на другия по храброст, нито владеел по-зле военното изкуство), заслужава, след като ги поставим в бойни редици един срещу друг, да видим подир това изхода на сражението. И двамата тези мъже били красиви и благородни и по храброст и опитност равни като на везни. Ние трябва да видим как се е наклонило щастieto. Вриений, освен че се уповавал твърдо на войските си, надявал се още и на опитността си и на добре наредения боен строй. Алексий, напротив, имал малка и почти нищожна надежда, що се отнася до войската, но от своя страна се уповавал на силата, произтичаща от сръчността, и на военните хитрости. Когато те се забелязали един друг и видели, че е време за сражение, Вриений, тъй като се научил, че Алексий Комнин му е затворил пътя и се е разположил на лагер около Калаври¹, повел срещу него войската, която била наредена по следния начин: той разделил войската на дясно и ляво крило и заповядал на брат си Йоан да предвожда дясното крило. Тази част се състояла от пет хиляди италианци и [от] остатъците от войската на известния Маниак², а също така и [от] тесалийски конници и [от] известна немалка част от хетерията³. А над другото, лявото крило, всичко общо около три хиляди въоръжени македонци и тракийци⁴, началствувал Тарханийот Катакалон. Самият Вриений заемал центъра на фалангата, който се състоял от македонци и тракийци и от цвета на аристокрацията. Всички яздени тесалийски коне⁵. И железните им ризници, и шлемовете на главите им блестели. А когато конете наостряли уши и щитовете се удряли помежду си, от тях и от шлемовете се излъчвал го-

¹ Сражението станало през 1078 г. в Тракия при крепостта Калаври (ли. Каливри, на турски Гелеври), селище в Източна Тракия край р. Алкир, на 10 км с.-з. от Сиврия. ² Георги Маниак, византийски пълководец, който през наруването на Константин IX Мономах се разбунтувал и се провъзгласил за император (1042), но в сражението при Остров, което почти спечелил, бил убит (1043). ³ Хетерията била гвардейска императорска част, съставена от наемници чужденци. Вж. Bréhier, Les institutions, стр. 354—355. ⁴ Войски, събрани от Източна Тракия, тогава наричана Македония, и от Западна Тракия. ⁵ В древността тесалийските коне били високо ценени.

πυλόμενος ὁ Βρυένιος καθάπερ τις Ἄρης ἢ
Γιγας ἐπερωπίας εἰς πῆχυν ἓνα τῶν ἄλλων πάν-
των ἐφομέτος, καὶ αὐτόχρονα θάμβος ἦν καὶ
φόβος τοῖς θεωμένοις. ἔξωθεν δὲ τοῦ τάγματος
ἔειπε, ὥσπερ δροῖτ σταδίων διήστημα, Σκέθαι τι-
νές ἦσαν σύμμαχοι βροχαιοῖς κεκοσμημένοι τοῖς
ἱστίαις. παρήγγελλτο δὲ. ἑλπίδων οἱ πολέμιοι προ-
φασίζεν καὶ ἡ σάλπις πολέμους διαλάττειν, εὐθὺς
καὶ τότε τὸν ἑκείνου καὶ βύλλαν τοῖς Σκέθαις
τοῖς πολεμίοις καὶ θύλας αὐτοῖς τοῖς περὶ τοῖς
καὶ σκεπτικὰ κοσμήματα, τοὺς δὲ ἰστίους περὶ
στρατιωτικῶν ἐκείνου κατὰ τὸ κατηγόρητον.
οὕτως μὲν οὕτως τοῖς αὐτῶν αὐτὸν διατάσσας ὁ δὲ
τε ἑμὸς πατήρ ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος τοῦ τόπου
τῆς θύρας κατασκευάμενος, τὸ μὲν τοῦ στρατεύμα-
τος κατέστησεν ἐν τῇ κοιλίᾳ, τὸ δ' ἀντιμέτωπον
ἔστηκε τῆς στρατῆς Βρυέντιον. ἄμφω δὲ παρατα-
ξάμενος καὶ τὸ ἐποκαθήμενον καὶ τὸ προφανές,
καὶ περὶ τοῦ λόφου ἄνδρα ἕκαστον καὶ εἰς ἄν-
δρα ἑνὸς, τῶν μὲν ἐπέσκηπτε τῶν προλογίζοντι
τάγματι, ἑταῶν κατὰ νότον γένοιντο τῶν πολε-
μίων, ἔξ αἰνιδίων προσπίπτειν καὶ μετὰ βέβης ὅτι
πολλὰ καὶ σφοδρὰ ἐπαράτειν κατὰ τοῦ δεξιῦ κέ-
ρατος, τοὺς δ' ἀθανάτους λεγομένους καὶ τῶν ἀπὸ
τῶν Κελίων ἐκείνῳ παρακατέσχε καὶ τοῦτον προ-
τίεσται. τῶν δὲ Λοματηνῶν καὶ Τούρκων ἔξαρχον
τὸν Κατακαλὼν κατέστησε καὶ πρὸς τὸ Σκυνδικὸν
ἄλσος ἔχειν τὸν νοῦν καὶ τὰς διεκδομάς αὐτῶν
ἀπελάττειν παρεκλεῖσται. ταῦτα μὲν οὕτως εἶχε
καὶ ἐπεὶ κατὰ τοὺς κοιλώδεις τόπους τὸ τοῦ Βρυ-
έντιον γέγονε στρατεύμα, εὐθὺς σύνθημα δεδοχό-
τος τοῦνοῦ πατρὸς Ἀλεξίου μετὰ βοῆς καὶ ἀλαλα-
γῆς ἐμπληρῆσαν τὸ περὶ τὴν ἐνέδραν στρατεύμα τῶν τε
αἰνιδίων κατέπληξαν τοὺς πολεμίους, ἕκαστος τῶν
παρασπῶντων πλήτων τε καὶ φονεῦν, καὶ εἰς
φυγὴν κατηγάγκασαν, ἀλλ' ὁ Βρυένιος Ἰοάννης
καὶ τῶν ἡγεμόνων αὐτάδελφος μετὰ βοῆς ἐνταῦθα
θεούριδος ἀλκῆς καὶ (20) θυμοῦ τῶν ψαλλῶν σιγέ-
ψας τὸν ἱππὸν καὶ τὸν ἐλπίοντα στρατιώτην ἀθάνα-
τον πληρῇ μὴ καταβαλὼν ἔστησε τε κλονουμένην
τὴν φάλαγγα καὶ οὕτω συντάξας ἀπώσε τοὺς πολε-
μίους οὕτως οἱ ἀθάνατοι προτροπὰν μετὰ τοῦ
ἀγοσμίας ἐφενγον ὑπὸ τῶν κατόνων δὲ στρατιω-
τῶν ἀποκινούμενοι. ὁ δὲ γε ἑμὸς πατήρ εἰς μέ-
σους ἑαυτὸν ἐμβαλὼν τῶν πολεμίων καὶ γενναίως
ἀγωνιζόμενος ἐκλόνει μὲν καὶ οὕτως τὸ μέρος, ἐφ'
ὧπερ ἂν παραγίνοιο, πλήτων ἕκαστον τὸν πρὸς
αὐτὸν ἰόντα καὶ εὐθὺς καταβάλλον, ἐλλείπων δὲ

лям и страшен блясък. В средата издел
Вриений като някой Арес или гигант и стър-
чал с главата си почти един лакът над дру-
гите, като възбуждал у зрителите действи-
телно и удивление, и страх. Извън целия
строй, на разстояние около два стадиа¹, би-
ли разположени някои скитски² съюзници,
въоръжени с варварски оръжия. Заповядано
било, след като се появят неприятелите и
тръбата засвири боев сигнал, скитите да на-
паднат веднага, да ударят неприятелите от-
към гърба и да ги притискат с изобилно и
постоянно стреляне, а другите да нападнат
в много гъст строй и с всичка сила. Той
наредил така своите хора. А баща ми Алек-
сий Комнин, който разгледал разположение-
то на мястото, поставил една част от вой-
ската в падините, а другата — срещу вой-
ската на Вриений. Като наредил и двете ча-
сти — и скритата, и откритата — и като
ободрил с думи всеки мъж и го подтикнал
към мъжество, той заповядал на поставената
в засада войска, като се намери в тил на
неприятелите, да нападне ненадейно и с
всички сили да се впусне срещу дясното
крило. Той задържал около себе си така на-
речените безсмъртни и някои от келтите³ и
сам взел командуването им. За началник на
хоматинците и турците поставил Катакалон⁴
и му заповядал да насочи цялото си внима-
ние към скитската войска и да отблъсва
техните нападения. Такова било положени-
ето. И когато войската на Вриений наближи-
ла до падините и баща ми Алексей дал си-
гнала, войската от засадата веднага врѣхле-
тяла с рев и бойни викове, разстроила изне-
наданите неприятели, обърнала ги в бягство
и всеки поразявал и убивал изпречилите му
се. Обаче Вриений Йоан, брат на главноко-
мандувания, обладан в този момент от не-
укротима сила и мъжество, обърнал с юзди-
те коня, убил с един удар нападащия го
войн от безсмъртните, спрял огъващата се
фаланга и като я организирай по този на-
чин, отблъснал неприятелите. Така избягали
безсмъртните — стремглаво и в известно
безредие, — избивани непрекъснато от пре-
следващите ги войници. А баща ми, хвър-
ляйки се сред неприятелите и сражавайки
се храбро, и при това положение обърнал в
бягство частта, която нападнал, като пора-
зявал и веднага повалял всеки, който оти-
вал срещу него. Той продължавал сраже-

¹ Един стадий се равнявал на 180 м. ² Под скити тук се подразбират печенезите. ³ С келти тук се обозначават норманските наемници. Срв. тук стр. 9, бел. 6. ⁴ У Niceph. Bryen. (IV, 7) лицето е Кон-
стантин Катакалон.

ζυνέπεσθαι καὶ τινὰς ἀμύνειν αὐτῷ στρατιώτας ἀκατασχέτως εἶχετο τοῦ ἀγῶνος. αἰσθόμενος δὲ διασπαγεῖσαν τὴν ἑαυτοῦ φάλαγγα καὶ ἤδη πολλὰ χροῦ σκεδασθεῖσαν τοὺς εὐψυχότερους (ἐξ δὲ ἦσαν οἱ σύμπασιες) συλλεξάμενος ἐβουλεύσατο σπασαμένους τὰ εἴφη, ἐπειδὴν ἐγγίσαιεν τῷ Βρυεννίῳ, καὶ αὐτοῦ χωρεῖν ἀνασχόντως, καὶν δέοι κακείνους αὐτῷ συναποθανεῖν ἄλλ' ἀπειρεῖε τοῦ τοιοῦτου βουλευματος Θεόδοτος τις στρατιώτης ἀνὴρ τοῦμῳ πατρὶ παιδόμενος ὑπηρετήσας, ὡς ἄντικρυς παραβόλον τοῦ ἐγχειρήματος ὄντος. τὴν ἐναντίαν οὖν τραπόμενος ὁ Ἀλέξιος ὀλίγον μὲν ἐπεξάγειν ἑαυτὸν τῆς τοῦ Βρυεννίου στρατῆς ἐβούλετο, γνωρίμους δὲ τινὰς τῶν διασκεδασθέντων ἐπισυνάλλεσθαι καὶ συστησάμενος, αἰθεὶς τῷ ἔργῳ ἐνέκεστο. μῆπω δὲ τοῦμῳ πατρὸς ἐκεῖθεν ἑαυτὸν ἐπεξαγαγόντος, οἱ Σκυῖται τοὺς περὶ τὸν Κατακαλὸν Χωματινοὺς ἐκλόνοντες βοῇ πολλῇ καὶ ὀλαλαγμῷ χρώμενοι, καὶ ἐπειδὴ καὶ τοῦτους ἀπώσαντο καὶ εἰς φυγὴν εὐλόως ἐτρέψαντο, πρὸς λαφυραγωγίαν ἀπέβλεψαν [καὶ φυγὴν], καὶ τὰς ἑαυτῶν ἀνεζήτουν διατριβάς. τοιοῦτον γὰρ τὸ ἔθνος τὸ Σκυθικόν μῆπω καθαρῶς τρεφόμενοι τὸν ἀντίπαλον καὶ τὸ κράτος ἀναδιδράμενοι, διαφθείρουσι τὴν νίκην τῇ λαφυραγωγίᾳ. τὴν γὰρ σφραγὶν τοῦ Βρυεννικοῦ στρατεύματος καταλαβὼν ἅπαν τὸ θητικὸν ταῖς τάξεσιν αὐτῶν ἐννεμίηεντο φόβῳ τῶν Σκυθῶν, τοῦ μὴ τι παθεῖν ἐνεκα παρὰ τούτων ἀεὶ δὲ τι σφαιρόμενοι ἐπὶ ταῖς, (21) ὅσον ἐξέφυγε τὰς χεῖρας τὰς Σκυθικὰς, σύγχυσιν οὐ μικρὰν ταῖς τάξεσιν ἐνεποίησε, τῶν σημαίων ἀναμεικτικῶν ἀλλήλους. ἐν τοῖσι δὲ ἐναπλησθέντες ὡς οὐκ οὐκ πατὴρ Ἀλέξιος, ὡς καὶ πρόσθεν ἐλέγομεν, περιχορεύσαντες ἐντὸς τοῦ στρατεύματος τοῦ Βρυεννικοῦ ὁρᾷ τῶν ἐπιπορόμενων ἕνα τοῦ Βρυεννίου ἵππον τινὰ τῶν βασιλικῶν ἐπισυρόμενον, τῇ τε ὀλοουγῇ ἱφειρερὶδι κεκοσμημένον καὶ κατὰ χρῶμα τὰ φάλαρα ἔχοντα, καὶ δὴ καὶ τοὺς κατέχοντας τὰς ἐξ ἔθνους τοῖς βασιλεῦσι παρεπομένας ῥομφαίας ἐγγέθεν αὐτῷ παραθέοντας. τοῦτο οὖν θεωρῶν, καλὴν μὲν τὴν πρόσωπον τῷ θωρακιδίῳ, δὲ τῆς κόρυθος κύκλῳ ἐξήρητο, σφοδρῶς δὲ καὶ αὐτῶν ἐξορμήσας οὖν τοῖς ἐξ στρατιώταις, οὓς ἄνωθεν ὁ λόγος ἐδήλωσεν, καταβάλλει μὲν καὶ τὸν ἐπιπορόμενον, αἰρεῖ δὲ καὶ τὸν βασιλικὸν ἵππον, συναφαιρεῖται δὲ καὶ τὰς ῥομφαίας, καὶ λάθρα ὑπέξεισι τοῦ στρατεύματος. ἐν τῷ ἰκνωδύνῳ δὲ καταστάς, τὸν τε χρυσοφάλαρον ἐκεῖνον ἵππον ἐξέπεμψεν καὶ τὰς παρ' ἐκείνου τοῦ βασιλικοῦ σώματος στρεφόμενας ῥομφαίας καὶ κήρυκά τινά μεγαλοφανότατον, παρακελευσάμενος ἀνταποχρῆσθαι τοῦ στρατεύματος διαθέοντα

нието неудържимо, понеже се надявал, че някои войници го следват и зашитават. Но като забелязал, че неговата фаланга е разкъсана и вече разпръсната на много места, той събрал по-храбрите (те били всичко шест) и решил, когато се доближи до Вриений да го нападне дръзко с извадени мечове и ако потръбна, и той да умре заедно с него. Но от това решение, понеже било напълно неразумно, го отклонил някой си войник Теодот, който от дете служел на баща ми. И тъй Алексий, като променил напълно намерението си, поискал да се измъкне малко от войската на Вриений и като събере и организира някои познати от разпръснатите войници, отново да подхване сражението. Баща ми още не се бил измъкнал оттам, когато скитите със силен вик и врява пригиснали хоматинците на Катакалон и като ги отблъснали и обърнали лесно в бягство, започнали да плякосват и [след това] бързо се отправили към своите селища. Скитският народ е такъв. Още ненадвигнали напълно противника и неосигурили надмощието, те провалят победата, като се отдават на плякосване. Всичката прислуга, която била изпълнила ариергарда на Вриенийската войска, се смесила с нейните бойни редици от страх да не пострадат от скитите. Към тях се присъединявало непрекъснато всичко, което избягало от ръцете голямо безредие в бойните редици и разбърквало знамената им. В това време моят баща, който, както казахме и по-рано, бил останал обграден, както се движел между войската на Вриений, видял някой от конярите да кара един от царските коне на Вриений, украсен с пурпурна покривка и позлатена сбруя. Близко до него тичали тези, които според обичая носели около императорите големите мечове¹. Виждайки това, той си покрил лицето с бронята, която висил наоколо от шлема, и като се спуснал с все сила срещу тях с шестимата воители, за които стана по-горе дума, повалил коняря, пленил императорския кон и завладявайки същевременно големите мечове, незабелязано се измъкнал от средата на войската. Като се намерил в безопасност, той отпратил златосбруйния кон и големите мечове, които се носят от двете страни на императора, заедно с най-гръмогласния глашатая, комуто заповядал да тича напред из войската и да

¹ Византийските императори при тържествени налзания били съпровождани от четирима най-видни сановници, които носели големи мечове.

βοῶν ὡς ὁ Βρυέννιος ἐπεπτόκει. τοῦτο γινόμενον πολλοὺς τῶν σκεδασθέντων τοῦ στρατεύματος τοῦ μεγάλου δομεστίου τῶν σχολῶν καὶ ἐμοῦ πατρὸς ἀπανταχόθεν ξυνέλεγε καὶ παλιμπορεύτους ἐποίει, τοὺς δὲ καὶ ἐπαύειν ἐγκατερεῖν. οἱ δὲ ἐσιήκουν ἀτρεμεῦντες ἵνα ἕκαστος ἔνυχε, καὶ εἰς τοῦτόσω τὰς ὄψεις στέφαντες, ἐξεπλήττοντο ἐφ' οἷς παρ' ἐλπίδα ἔωρων. καὶ ἦν ἰδεῖν ἐπ' αὐτοῖς καιρὸν τι γινόμενον, τῶν ἵππων ἐν οἷς ἐπωχοῦντο τὰς κεφαλὰς ἐπὶ τὸ πρόσω δρώσας, τὰ δ' αὐτῶν πρόσωπα εἰς τοῦτόσω ἐστραμμένα, καὶ μήτε ἐπὶ τὰ πρόσω χωροῦντας, μήτε εἰς τοῦτόσω στρέφει τοὺς χαλινούς ἐθέλοντας, ἀλλ' ἐνθάμβους ὄντας καὶ ἐξαπορουμένους οἷον ἐπὶ τοῖς ξυμπεσοῦσιν. οἳ τε γὰρ Σκύθαι νόστιον μνησάμενοι καὶ οἰκαδε ἀτυόντες, οὐκ ἐμελλον εἰ ἐπιδιδῶκειν, ἀλλὰ πόρρω τῶν στρατευμάτων ἀμφοῖν γεγονότες (22) μετὰ τῆς λείας αὐτοῦ που περιπεπλάνητο. τό τε διασηροκινούμενον, ὡς ἄρα ὁ Βρυέννιος ἑάλω καὶ κατενήμετο ἐθαροποιεῖ τοὺς τέως δειλοὺς καὶ φηγάδας καὶ τὸ κηρυττόμενον αὐτόθεν εἶχε τὸ πιθανόν, ἐνδεικνύμενον πανταχόθεν μετὰ τῶν βασιλικῶν παρασίμων τοῦ ἵππου καὶ τῶν ῥομφαίων μονονουχὶ διαγγελλουσῶν, ὡς ὁ φυλαττόμενος ταύταις Βρυέννιος χειρὸς πολιμίας γέγονεν ἔργον.

1, 6. Εἴτα ἡ νύχξ ξυνέβαλε καὶ τι τοιοῦτον. ἀπομοιρά τις ἐκ τῆς συμμαχίας τῶν Τούρκων καταλαμβάνει τὸν δομεστικὸν τῶν σχολῶν Ἀλέξιον, καὶ ὡς καθιστάνει τὰ τοῦ πολέμου μαθόντες καὶ τοὺς πολεμίους ὅπου καὶ εἰεν ἐπιζητήσαντες, ἐπὶ λόφον τινὸς συνελθούσας τῷ Κομνηνῷ Ἀλεξίῳ καὶ ἐμῷ πατρί, ἐκείνους διακύνοντας τῇ χειρὶ τὴν στρατιάν, ἐθέοντο τοῦτους ὥσπερ ἀπὸ τινος σκοπιᾶς. εἶχε δὲ ὧδε τὰ κατ' αὐτοὺς, συγκεχυμέναι τε γὰρ ἦσαν μήπω συνταξάντες ἑαυτοῖς, καὶ ὡς τὴν νύκην ἤδη ἀράμενοι καταστροφηκῶς εἶχον καὶ ἔξω κινδύνων ἑαυτοὺς φόντο· μάλιστα δὲ ἀνταπεπτόκεισαν, τῶν τῷ ἐμῷ πατρί ξυνεπομένων Φράγγων προσεχωρηκότων ἐφ' Βρυεννίῳ διὰ τὴν προγεγενημένην τροπὴν. καὶ γὰρ τῶν ἵππων ὑποβεβηκότων τῶν Φράγγων καὶ δεξιὰς δίδόντων αὐτῷ, καθάπερ δὴ πάρεσθ' ἐστὶ δίδοναι τὰς πίστις, ἄλλος ἀλλαχόθεν πρὸς τοῦτους ξυνέρρεον, θεασόμενοι τὸ γινόμενον. διεσπλίττε γὰρ ἡ φήμη τὸ στράτευμα, ὡς ἄρα καὶ οἱ Φράγγοι τοῦτοις προσέθεντο, τὸν ἀρχιστράτηγον καταλειποτάς Ἀλέξιον. οὕτω δὴτα συγκεχυμένως ἔχοντας τοῦτους οἱ ἀμφὶ τὸν ἐμὸν πατέρα καὶ τοὺς νεήλιδας Τούρκους θεασάμενοι, εἰς τρεῖς μοῖρας ἑαυτοὺς διενείμαντο, καὶ τὰς μὲν δύο ἔλλοχεῖν αὐτοῦ που διέτατον, τὴν δὲ τρίτην μερίδα χωρεῖν ἐν

вика, че Вриений е паднал убит. Това било направено и то събрало отвсякъде мнозина от разпръснатите се войници на великия доместик на схолите, моя баща, и станало причина да се върнат отново в сражението, а някои накарало и да се държат мъжки. А те, като се спрели неподвижни — кой където се случил — и обърнали погледите си назад, били поразени от това, което неочаквано видели. Тогава могло да се види нещо необикновено. Главите на конете, върху които яздели, били насочени напред, а собственикът им лица били обърнати назад. И те нито тръгвали напред, нито желали да обърнат конете назад, но били някак изумени и в голямо затруднение пред случилото се. И скитите, които намислили да се върнат и си отивали дома, не искали да ги преследват вече. Те били далеч от двете войски и там някъде скитали, натоварени с плячка. А известието, че Вриений е пленен и убит, ободрило малодушните дотогава и бягащите. Тази вест имала на самото място доказателство, като навсякъде бил показван конят с императорските отличителни знаци и големите мечове, които едва ли не говорили, че пазеният от тях Вриений е станал жертва на неприятелска ръка.

1, 6. След това съдбата прибавила и следния случай. Някаква част от съюзните турски войски настигнала доместика на схолите Алексий. Като се научили, че военните действия спрели, те попитали къде са неприятелите, възкачили се заедно с моя баща Алексий Комнин на някакъв хълм и когато той им посочил с ръка неприятелската войска, турците я гледали като от някаква наблюдателница. А при неприятелите положението било следното. Те вървели разбъркано, без да са се наредили още, и като хора, които са вече спечелили победата, били нехайни и смятали себе си извън всяка опасност. Най-много се отпуснали затова, защото поради станалото бягство съпровождащите баща ми франки преминали на страната на Вриений. Франките били слезли от конете и му подавали десниците си, както се засвидетелствува вярност според бащиния им обичай, а към тях се стичали отвсякъде различни хора, за да видят станалото. Защото от войската се разпространявала мълвата, че и франките се присъединили към тях, изоставяйки главния стратег Алексий. Каго гледали смесилите се така неприятели, хората около баща ми и току-що дошлите турци разделили войските си на три части и двете части поставили там някъде в за-

τοὺς πολεμίους ἐκέλευον. καὶ τὸ ξύμπαν τῆς τριαύτης διαταγῆς ἐς τὸν ἐμὸν πατέρα Ἀλέξιον ἀνεφέρετο. οἱ μὲντοι Τούρκοι οὐ κατὰ φάλαγγα συνεταγμένως ἐπῆσαν ἅμα πάντες, ἀλλὰ μεμερισμένως κατὰ τνας (23) ὁμίλους, ἀπ' ἀλλήλων διεστηκότες ἐκασταχοῦ· εἰτα προσβάλλειν ἐκάστην ἴλην, τοὺς ἵππους ἐπὶ τοῖς ἐλαύνοντις, καὶ πυκνοῖς ὑποχρῆσθαι τοξεύμασιν. συνείπεται δὲ τοῖς καὶ ὁ τὴν ὅλην στρατηγίαν ἀναδησάμενος ἐμὸς πατήρ Ἀλέξιος, συλλέξας ἀπὸ τῶν σκεδασθέντων ὄσους ὁ καιρὸς ὑπηγόρευε στρατιώτας. ἐνταῦθα τις τῶν ἀμυρὶ τὸν Ἀλέξιον ἀθανάτων, θρασυπλάγηνος τις ὢν καὶ τολμηρίας, προεξελέσας τὸν ἵππον καὶ τῶν ἄλλων προεκδραμὴν, ἀντικρὺς κατὰ τοῦ Βρυεννίου ὄλους χαλάσας βυτήρας ἐφέρετο. καὶ αὐτὸς μὲν τὸ δόρυ μάλα σφοδρῶς ἐρείδει κατὰ τῶν στέρνων ἐκείνου, ὁ δὲ γοργῶς τοῦ κονιοῦ τὸ ξίφος ἐκτύπας, μῆτω φθάσαντος τοῦ δόρατος κραταιώτερον ἐρεισθῆναι, τοῦτο τε ἀπείκοθεν αὐτίκα καὶ τὸν τρώσαντα κατὰ τῆς κίρκης πλῆξας, ὅλην βραχίονι κατενεγκὼν τὴν πλῆρην, ἅμα τὴν χεῖρα πᾶσαν ἐξέτεμεν αὐτῷ θύρασι. οἱ μὲν οὖν Τούρκοι ἄλλος ἐπ' ἄλλῳ κατακλιμβάνοντες, τοῖς συνεχέσι βέλεσι τὸ σιράτευμα κατεσπάζον. οἱ δὲ γε περὶ τὸν Βρυννιον ἐκλήρησαν μὲν τῷ αἰφνιδίῳ, ὅμως συλλέξαντες ἑαυτοὺς καὶ εἰς τάξεις καταστησάμενοι, τὸ τοῦ πολέμου βάρος ἐδέξατο, ἄλλος ἄλλον παρακαλοῦντες ἀνδρίζεσθαι. οἱ μὲντοι Τούρκοι καὶ ὁ ἐμὸς πατήρ βραχὺ τι πρὸς τοὺς πολεμίους ἀνικαταστάντες, ἐξῆς φεύγειν ἐοχηματίζοντο, κατ' ὀλίγον ἐφέλιοντες εἰς τὰς ἐνέδρας τοὺς πολεμίους καὶ τεχνικῶς ὑποσείροντες. ἐπεὶ δὲ κατὰ τὴν πρώτην γεγόναν ἐνέδραν, εἴς ὑποπρομή; κατὰ μέτρον τοῖς εἰσιήκον. καὶ συνθήματαί τις γεγονότος, εὐθὺς καθάπερ σρηκαί τις ἄλλος ἀλλαχόθεν διεμπλίζοντο τῶν ἐλλοχζόντων, καὶ ἀλαλαγμῷ πολλῷ καὶ βῆ καὶ τοῖς ἐπιλήλως τοξεύματι τά τε ὅτα κατάζοντα τῶν ἀμυρὶ τὸν Βρυννιον ἐποήσαντο, καὶ τὰ θυμῷτα ξυνεζόρωσαν τῇ πυκνότητι τῶν βελῶν ἀπνταχόθεν διεκλιπτόντων. ἐνταῦθα δὲ μὴ ἀντιστῆναι δύναμενον τὸ τοῦ Βρυεννίου σιράτευμα, (ἥδη γὰρ πᾶς κατετέτρωτο καὶ ἵππος καὶ ἀνθρώπος), πρὸς τρώπην ἀπέκλινε τὴν σημαίαν καὶ τὸν (24) ῥότον παίειν παρέσχε τοῖς ἐναντίως. ἀλλ' ὁ γε Βρυννιος, καίτοι πολλὰ βαρυνόμενος ἐπὶ τοῦ πολέμου καὶ ὄν βίᾳ ὠθηόμενος, εἰδείκνυ τὸ ἀνδρεῖον καὶ ἐνύχον, αἰ μὲν ἐμπροσθέν τῶν τοῦ ἐπὶόντα, αἰ δὲ τὰ τῆς φυγῆς καλῶς καὶ ἀνδρείως διακονομούμενος. συνήραντο δὲ τοῖς καὶ ὁ ἀδελφὸς ἐξ ἐκατέρου μέρους καὶ ὁ νῖος, καὶ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ θαῦμα τοῖς πολεμοῖς ἐδείχθησαν ἡρωϊκῶς

сада, а на третата заповядаха да настъпват срещу неприятелите. Тази заповед се приписвала изцяло на моя баща Алексий. Турците, разбира се, не нападаха всички заедно, наредени в боев ред, но на отделни отреди, винаги отстоящи един от друг на разстояние. След това всеки отред нападна, като препускаха конете срещу неприятелите и си служели често с лъковете. Следвал ги с цялата войска и моят баща, който събрал от разпръснатите се войници толкова, колкото му позволявало времето. Тогава някой от безсмъртните, заобикалящи Алексий, безстрашен и смел човек, препуснал коня си напред и като изпреварил другите, понесъл се, отпуснал напълно юздите, срещу Врений. Той блъснал с всички сили копието си срещу гърдите му, а Врений гневно извадил меч от ножницата и веднага пречупил и копието, преди то да успее да се забие по-дълбоко, и нанасяйки с всички сила удар, поразил в ключицата този, който го ранил, като му отсякъл цялата ръка заедно с ризницата. Турците, връхлитайки един след друг, покривали войската с облаци от стрели. А войниците около Врений били поразени от изненада, но все пак, като се съвзели и застанали в бойни редици, посрещнали тежестта на битката, поощрявайки се един друг да проявяват мъжество. Разбира се, турците и баща ми, като се противопоставили за кратко време на неприятелите, един след друг се престорили, че бягат, и подмамвайки изкусно неприятелите си, увеличили ги по малко в засалите. След като достигнали първата засада, те се обърнаха и се изправили лице срещу лице към неприятелите. И когато бил даден сигнал, заседналите в засада наизскачали с конете си от различни места като някакви осци и със силен вик и рев и с непрекъснато стреляне заглушили ушите на Врениевите войници и затъмнили очите им с гъсто падащите отвсякъде стрели. Тогава Врениевата войска, като не могла да противостои (защото всеки кон и човек били ранени), се обърнала в бягство и предоставила гърба си да бъде поразяван от неприятелите. Но Врений, макар и да бил много уморен от сражението и да бил отблъсван със сила, проявявал храброст и висок дух, поразявайки винаги и навсякъде нападателя и прикривайки добре и мъжествено бягството. Помагали му от двете страни братът и синът, които и в този момент се проявили пред неприятелите с чудна храброст, като се съпротивявали геройски. Но когато конят вече

ἀνταγωνισόμενοι. ἤδη δὲ τοῦ ἔλπευ καρόντος καὶ μὴ δυναμένου φεύγειν ἢ καὶ διώκειν, (ἐγγὺς γὰρ ἦν τοῦ ἀποπεπνευμέναι διὰ τοὺς ἐπαλλήλους δρόμους,) ἀνασεισάσας τοῦτον ὁ Βρυέννιος καθάπερ τις ἀθλητὴς γενναῖος, εἰσὶναι πρὸς τὰς λαβὰς καὶ πρὸς ἑαυτὸν διὰ τῶν Τούρκων γενναίους ἐξεκαλέσατο. ὃν ὁ μὲν εἰς παῖα τῷ δόρατι, ἀλλ' οὐκ ἔφθην δοῦναι βραδείαν πληγὴν, καὶ λαμβάνει ἀπὸ τῆς δεξιᾶς τὰνδρὸς βραχυτέραν. φθάνει γὰρ ἀποκόψας τοῦτον τὴν χεῖρα ὁ Βρυέννιος τῷ ξίφει, ἢ μετὰ τοῦ δόρατος πρὸς τοῦδαφος ἐξεκλύσθη. αἷρος δὲ τοῦτον τοῦ ἰδίου ἔλπου κατωπηδήσας, καθάπερ τις πάρδαλις ἤλατο ἐπὶ τοῦ ἵππου τοῦ Βρυέννιου, ἐναρμόσας ἑαυτὸν ἐπὶ τῆς ὀσφύος. καὶ ὁ μὲν εἵχετο τοῦτον ἀπὲξ καὶ ἐπιβαίνειν ἐπειρᾶτο τοῦ πρώτου, ὁ δὲ καθάπερ θηρίου ἐπιστρέφας ἑαυτὸν, ἐκκεντεῖν διὰ τοῦ ξίφους ἐβόλλετο. οὐ μέντοι κατὰ τοῦν ἐχώρει αὐτῷ τὰ πράγματα, ἀεὶ τι καὶ κατὰ τῶτον Τούρκου λεγόμενον καὶ τὸς τρώσεις ἐκφεύγοντες. ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ δεξιὰ αὐτῷ ἀπειρήκει κενεμβατοῦσα καὶ ἀπείπεν ὁ ἀθλητὴς, ἐνταῦθα πρὸς ἅπασαν χεῖρα πολέμιον ἐνδεδόκεν ἑαυτὸν. οἱ καὶ σὺλλαβόμενοι τοῦτον καὶ ὥσπερ μέγα κῦδος ἀράμενοι, κομίζουσιν Ἀλέξιῳ τῷ Κομνηνῷ, οὐ πάντων μέντοι πορρωτέρω καθεστειρόναι τῆς τοῦ Βρυέννιου αἰώσεως, ἐκίστατον δὲ τὰς τε τῶν βαρβάρων καὶ τὸς ἑαυτοῦ φάλαγγας καὶ πρὸς τὸν πόλεμον ἐρεθίζοντι. καὶ πρότερον μὲν διὰ τῶν κηρύκων τὴν ἔλωσιν τοῦ ἀνδρὸς διεπέμφσαντο, ἔπειτα δὲ καὶ αὐτὸν παριστάσας τῷ στρατηγῷ θέαμα ὄντως φοβερόν (25) καὶ πολεμοῦντα καὶ ἀλυσκόμενον. οὕτω μὲν οὖν τὸν Βρυέννιον εἰς χεῖρας ἔχον ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος, δορυφόρον τῷ βασιλεῖ ἐπέμπει Βοτανιάτην, μηδὲν μέντοι λυμηνάμενος τὰ ὅρματα ἔλως ὁ ἀνὴρ. οὐ γὰρ ἦν τοιοῦτος ὁ Κομνηνός, ὥστε μετὰ τὴν ἔλωσιν ἐπεξέρχεσθαι τοῖς ἐπ' αὐτὸν κατοσιᾶσιν, ἀλλ' εἰς τιμωρὴν αὐτάρκην ἐνόμιζε τὴν κατὰ πολέμιον ἔλωσιν. τὰ δ' ἐντεῦθεν φιλοφροσύνη τε καὶ φιλοφροσύνη καὶ φιλομῖα πολλή. ὅπερ καὶ τῷ Βρυέννιῳ ἐνεδείξατο. καὶ γὰρ ἱκανὸν ἐντὶ μετὰ τὴν ἔλωσιν συμπορευθεὶς διάστημα, ἑπὶ τὸν οὕτω καλούμενον τόπον κατέλαβεν, ἀνακτῆσασθαι τῆς λύπης χρησταῖς ἐλπίσι τὸν ἀνδρα βουλευθεὶς, πρὸς αὐτὸν ἔφη „ἀποβάντες τῶν ἵππων καθεζόμεθα μικρὸν ἑαυτοὺς διαναπαύσοντες“. ὁ δὲ τὸν περὶ ψυχῆς δεδιὼς κίνδυνον, μεμνημένος ἔφη καὶ οὐ γὰρ βραδείας ἐν χρεῖα ἦν. πῶς γὰρ ὁ καὶ αὐτὴν ἀπολεγόμενος τὴν ζωὴν; ἀλλ' ὅμως τῷ τοῦ στρατηγοῦ εὐθὺς ἐπειράγη βουλήματα. τοιοῦτον γὰρ τὸ δοῦλον πρὸς ἅπαν τὸ ἐπατατούμενον ῥαδίως ὑπαίχον, καὶ μᾶλλον εἰ δορυφόρον ἄγοιτο. ἀποβάντες τοῖνυν οἱ

* Hic Iacupa (ed.).

се уморил и не могъл нито да бяга, нито да преследва (той бил близо до издъхване поради непрекъснатото препускање), Вриений го спрял и заставайки като някой благороден борец, готов за състезание, извикал на борба против себе си двама благородни турци. Единият от тях го ударил с копие, но още не бил нанесъл тежкия удар, когато получил по-тежък от десницата на Вриений. Наистина Вриений изпреварил и му отрязал с меч ръката, която паднала на земята заедно с копие. А другият слязъл от коня си и скачайки като някаква пантера върху коня на Вриений, се вкопчил в бедрото [му]. И той се държал здраво за него, като се опитвал да се качи на гърба му, а Вриений, извивайки се като звяр, искал да го прободет с меча си. Намерението му не се осъществило, тъй като турчинът винаги успявал някак да се скрие зад гърба му и да избегне ударите. След като и десницата му отказала да нанася напразни удари, боецът се отчаял и се предал в ръцете на неприятелите. А те, като го заловили и смятали, че са спечелили голяма слава, отвели го на Алексий Комнин, който бил застанал не много далеч от мястото на Вриениевото пленяване и управлявал турските и своите бойни редици, като ги подбуждал към сражение. По-напред те известили с някакви вестители за пленяването му, а по-късно го довели и лично пред стратега. Той бил наистина страшна гледка и в сражение, и в плен. Залавайки по този начин Вриений, Алексий Комнин го изпратил като пленник на император Вотианат, без да му повреди изобщо очите. Защото Комнин не беше такъв човек да напада отгълчилиите се срещу него, след като паднат в плен, но смяташе за достатъчно наказание пленяването на неприятеля. Ето защо след това той проявяваше голямо човеколюбие, благосклонност и великодушие. Той се показал такъв и към Вриений, защото, като изминал заедно с него достатъчно път и достигнал до така нареченото място*, искайки да го обнадежди и да го освободи от скръбта, му казал: „Нека слезем от конете и да поседим малко да починем.“ А Вриений, страхувайки се за живота си, приличал на луд и не чувствувал нужда от почивка. Та как би се държал човек, който е загубил надежда за живота си! При все това той се подчинил веднага на желанието на стратега. Защото такъв е робът, който се подчинява лесно на всяка за-

δημαγωγοὶ τῶν ἱπποῶν, ὁ μὲν ἔνθεν ὥς ἐπὶ σιβά-
δος ἐπὶ πῶας εὐθὺς ἀνέειπε χλοερᾶς, ἐκεῖθεν δ' ὁ
Βρυέννιος, ῥίξης ὑπερθεὶς ὑποκλόνον δρυὸς τὴν κε-
φαλὴν ἀνέχων. κἀκεῖνος μὲν ἐκάθευδε, τὸν δ' οὐκ
ἔχε νήδυμος ὕπνος, τοῦτο δὴ τὸ τῆς γλυκείας
ποιήσεως. ἀλλὰ τὸν ὀφθαλμὸν ἀνατείνας καὶ τὸ
ἀπηροσημένον τοῖς πτόθους ξίφος θεασάμενος, ἐπεὶ
μηδένα μηδαμοῦ τότε παρόντα ἑώρα, ἀνακηρύξας
τῆς ἀθυναίας ἑαυτὸν, κρείτονος γίνεταί λογισ-
μοῦ καὶ ἀποκτεῖναι τὸν ἐμὸν πατέρα βουλευέται.
καὶ τάχα ἂν εἰς ἔργον ἀπέβη τὸ βούλεμα, εἰ μὴ
τις ἀνωθεν θεῖα τοῦτον διεκόλυσε δύναμις, τὸ ἄγ-
ριον τοῦ θυμοῦ ἐξημερώσασα καὶ ἰλαρὸν τῷ στρα-
τηγῷ ἐναπειλίσκειν παρασκευάσασα. ταῦτα ἐγὼ ἐκείνου
δριγυμένου πολλὰς ἤκουον. (26) ἔνεστι δὲ τῷ βου-
λομένῳ ἐντεῦθεν κατανοεῖν, ὅπως τὸν Κομνηνὸν ἐς
μεῖζονα ἀξίαν παραφυλάττειτο ὁ θεὸς καθάπερ τι
χρῆμα τίμιον, τὰ Ῥωμαίων σκήπτρα δι' αὐτοῦ
ἐπασκαλεύσανθαι θέλων. εἰ δέ τι μετὰ ταῦτα συμ-
βέβηκε τῷ Βρυέννιῳ τῶν ἀβουλήτων, αἰτία τῶν
ἀμφὶ τὸν βασιλεῦσιν τινῶν, ὁ ἐμὸς πατὴρ ἀναίτιος.

1, 7. Τὰ μὲν οὖν κατὰ τὸν Βρυέννιον οἶτω διή-
γυστο. ὁ δὲ μέγας δομέστικος Ἀλέξιος καὶ ἐμὸς
πατὴρ οὐκ ἔμελλεν ἀτρεμῆσαι, ἀλλ' ἐξ ἀγώνων εἰς
ἀγῶνας μεταχωρεῖν. ὁ γὰρ Βασίλειος τῶν ἀμφὶ τὸν
Βοτανιάτην οἰκειότητος βάρβαρος ἐξεληθὼν τῆς πό-
λεως καὶ ὑπαντήσας τῷ μεγάλῳ δομεστικῷ καὶ
ἐμῷ πατρί, τὸν Βρυέννιον ἐκ τῶν χειρῶν αὐτοῦ
παράλαβὼν ἔδρασε δ' τι δὴ καὶ ἔδρασε ἐπισκήπ-
τει δὲ παρὰ τοῦ βασιλέως τῷ ἐμῷ πατρί χορεῖν ὥς
ἐπὶ τὸν Βασιλάκιον, ἥδη καὶ τοῦτον βασιλείας περιθέ-
μενον διάδημα καὶ τὴν ἐσπέραν μετὰ γε τῶν Βρυέν-
νιον ἀκατασχέτως κινεῖσθαι. ὁ γὰρ τοῖς Βασιλάσις
οὗτος ἀνὴρ μὲν ἦν τῶν πάντων θαυμαζομένων ἐπὶ
ἀνδρείᾳ τε καὶ θυμῷ καὶ τόλμῃ καὶ ῥώμῃ· ἄλλως
δὲ ἀνθρώπος τυραννικὴν ψυχὴν ἔχων, ἐφείλκεν εἰς
ἑαυτὸν τὰς ὑπερηφάνους τιμὰς, καὶ ἀναρρήσεις τὰς
μὲν ἐπαινεῖτο, τὰς δὲ προσέτατε. τοῦ γὰρ Βρυέν-
νιου καθαιρεθέντος οὗτος καθάπερ ἐκείνου διάδο-
χος γεγονὼς τὴν πᾶσαν εἰς ἑαυτὸν ἀνεδέξατο τῆς
τυραννίδος ἐπίθεσιν. καὶ ἀπὸ τῆς Ἐπιδάμνου ἀρ-
ξάμενος (μητρόπολις δὲ αὕτη προκαθήμενη τοῦ
Ἰλλυριοῦ) μέχρι τῆς τῶν Θετταλῶν πόλεως ἦκε
πάντα καταστρεφόμενος αὐτὸς ἑαυτὸν καὶ χειρο-

повед, още повече ако е каран като пленник.
И тъй вождовете слезли от конете и еди-
ният веднага се излегал на зелената трева
като на легло, а Вриений подпрял там гла-
вата си върху дънера на висок дъб. И Алек-
сий заспал, а Вриений не го ловял здрав сън,
както е казано в твърде прелестната поема¹,
но вдигайки нагоре очи и забелязвайки ви-
сещия наклоните меч, като не виждал ни-
кого наоколо, съзвел се от отчаянието, ста-
нал по-дързък в мислите си и се решил да
убие баща ми. И той би привел бързо в из-
пълнение решението [си], ако някаква сила
свише не го била възпрепятствувала, като
смекчила жестокостта му и го накарала да
гледа със симпатия на стратега. Аз съм чу-
вала от него да разправя често за това. От-
тук желанието може да заключи, че бог е
запазил Комнин като някакво съкровище за
по-голяма слава, искайки чрез него да въз-
станови римския скиптър. Ако след това на
Вриений се е случило нещо нежелателно,
вината е на тези около императора — баща
ми не е виновен.

1, 7. Така приключил походът против Врие-
ний. А великия доместик и мой баща Алек-
сий не го чакала почивка, но му предстояло
да премине от едни подвизи към други. За-
щото Борил², който бил един от най-при-
ближените варвари на Вотаниат, като изля-
зъл от града и срещнал великия доместик,
баща ми, приел от ръцете му Вриений и на-
правил, каквото направил³. А на баща ми запо-
вядал от името на императора да потегли сре-
щу Василаки⁴, който също си бил поставил
царска диадема и след Вриений вълнувал не-
удържимо Запада. Този Василаки бил един от
най-удивителните мъже по храброст, дух, дър-
зост и сила. Освен това, понеже бил властолю-
бив, той се стремил към най-високите длъж-
ности и едни от званията си присвоявал, а
до другите се домогвал с хитрост. След като
Вриений бил свален, той като негов прием-
ник взел в ръцете си цялата власт. И поч-
вайки от Епидамн⁵ (който е главният град
на Илирик), той достигнал до града на те-
салийците⁶, като подчинил всичко, провъз-

¹ II, II, 2. ² Според Златарски, История, II, стр. 165—166, влиятелните царедворци при импе-
ратор Никифор Вотаниат били от кумано-български произход. Срв. Златарски, Потеклото на Петра и
Асена, стр. 19—24. Според Никифор Вриений (III, 22) Борил, като един от най-приближените на Ники-
фор III Вотаниат, бил получил титлата протопрохедър и етиарх (началник на съюзна войска). Никифор Вриений
го смята за „скит или визиец“ (=българин), Ана Комнина (II, 1) — за „варварин-славянин“. За произхода на
Борил и Герман вж. Нв. Дуличев, Образи на двама българи от XI в.: Изследвания в чест на акад. Д. Дечев, 1958,
стр. 747 и сл. ³ Т. е. извадил оръжията на Вриений. ⁴ Василаки — приемник на драчкия дук Никифор Врие-
ний. Под предлог, че ще ескава против въстания на Никифор Вриений, той събрал голяма войска, завзел Солун
и също въстанал през 1078 г. (Вж. Златарски, История, II, стр. 161—163). ⁵ Епидамн е по-старото име на
Дирахиум (Драч). ⁶ Т. е. Солун.

τονήσας εἰς βασιλεία καὶ εὐφημήσας καὶ τὸν πλά-
τητα τοῦτον στρατὸν ὅπρι καὶ βοῦλοτο μεταφέρειν.
ἦν γὰρ καὶ ἄλλως μὲν θαυμάζομενος ὁ ἀνὴρ ἐπὶ
τε μεγέθει σώματος καὶ κράτει βραχιόνων καὶ προ-
σώπου σειμονότητι, οἷς μᾶλλον ἀλίσκεται τὸ ἀγροικι-
κὸν τοῦτο καὶ στρατιωτικὸν ἔθνος. οὐ γὰρ διορᾷ
εἰς ψυχὴν, οὐδ' ἐρατενίζει πρὸς ἀρετὴν, ἀλλὰ μέχρι
τῶν τοῦ σώματος ἀρετῶν ἴσταιται (27) τόλμαν καὶ
ξώμην καὶ δρόμον καὶ μέγεθος θαυμάζον καὶ
ταῦτα κρῖνον ἄξια ἀλουργίδος καὶ διαδήματος. ὁ δὲ
καὶ ταῦτα ἔχων οὐκ ἀγεννή, καὶ τὴν ψυχὴν εἶχεν
ἀνδρείαν καὶ ἀκατάπλητον καὶ ὅλως οὗτος ὁ Βα-
σιλάκιος τυραννικὸν τι καὶ ἔπνει καὶ ἐβλεπε. φθέγ-
μα τε γὰρ αὐτῷ βροντιῶδες καὶ οἷον καταπληξά-
στρατιὸν ὅλην καὶ ἐμβόημα ἱκανὸν συστῆλαι ψυ-
χῆς θράσος. καὶ ἄμαχος ἐν λόγοις ἐπίσης ἐπιχει-
ρῶν ἐπαρᾷ τε καὶ συστῆλαι τὸν στρατιώτην εἰς
πόλεμον καὶ φνιγὴν. μετὰ τοιούτων πλεονεκτημάτων
στρατευόμενος ὁ ἀνὴρ καὶ περὶ αὐτὸν συλλεξάμε-
νος ἄμαχον στρατιὴν τὴν Θεσσαλῶν πόλιν κατα-
λαμβάνει, καθάπερ ἔφημεν. ὁ δὲ γε ἐμὸς πατήρ ἢ
Κομνηνὸς Ἀλέξιος ὡς πρὸς Τυφῶνα μέγαν ἢ
ἐκατοντάχειρα Γίγαντα ἀντιπαραταξάμενος καὶ πα-
σαν ἐαυτῷ ἀνεγείρας στρατηγικὴν μηχανὴν καὶ φρό-
νημα γενναῖον ὡς πρὸς ἀντίπαλον ἀξιόμαχον πα-
ρεσκεύαστο. καὶ μήπω τὸν ἐν τῶν προτέρων ἄθλων
κομπορτὸν ἀπειναζόμενος, μηδὲ τὸν λύθρον τοῦ
ξίφους καὶ τῶν χειρῶν ἀποπληνόμενος ὥσπερ λέαν
ἐχώρει βλοσυρὸς πρὸς τὸν χαυλὸδοντα τοῦτον οὖν
Βασιλάκιον τὸν θυμὸν αὐτοῦ ἀνεγείρας. καὶ κατα-
λαμβάνει δῆτα τὸν ποταμὸν Βαρδάριον οὕτω γὰρ
ἐνχωρίως αὐτὸν ὀνομάζουσιν. ῥεῖ μὲν γὰρ ἀνωθεν
ἀπὸ τῶν ἐγγύθεν τῆς Μυσίας ὄρων, παραμείβων
δὲ πολλοὺς μεταξὺ τόπων καὶ διορίζων πρὸς τε
τὴν ἑω καὶ τὴν ἐσπέραν τὰ τε Βερροία καὶ Θεσ-
σαλονίκη προσήκοντα ἐκδίδωσιν εἰς τὴν καθ' ἡμῶς
καὶ ρεῖαν θάλασσαν. πάσχουσι δὲ οἱ μέγιστοι τῶν
ποταμῶν τοιούτων τι. ἐπειδὴ διὰ τῆς προσχώσεως
ἀνάστημά τι ἀξιόλογον ἐπιρροήσῃσι γῆς, τότε δὴ
ἐπὶ τὰ κατάρροπα ῥέουσιν ὥσπερ δὴ μεταμείβον-
τες τὰς πρώτας κοίτας αὐτῶν καὶ τὴν μὲν παλαιὰν
καταλείπουσι παράδοον διάκενον ὕγρου καὶ χρεῖου-
σαν ὕδατος, ἣν δὲ νῦν διοδεύουσιν, ἐμπιπλῶσι ῥε-
μάτων πολλῶν. τοῦτων οὖν τῶν διεῖν παρόδων,
τῆς τε παλαιᾶς χαράδρας καὶ τῆς ἀρτι γενομένης
πορείας, τὸ μεταξ' ἡθεσάμενος ὁ (28) στρατηγικώ-
τατος οὗτος Ἀλέξιος καὶ ἐμὸς πατήρ, καὶ τὸν μὲν
ὅλκον τοῦ ποταμοῦ ὡς ἀσφάλειαν θέμενος ἐκ θα-
τέρου, τῇ δὲ παλαιᾷ διόδῳ ἥδη φάραγγι γενομένῃ
ἐκ τῆς τοῦ ῥέματος ἐπιρροίας καθάπερ αὐτοφύει
ἀποξηραμένος διώρηχι, ἐστρατοπέδευσεν, οὐ πλεῖον

гласил и прославил сам себе си за импера-
тор и водел, където си искал, блуждаещата
войска на Вриений. Той бил освен това и
човек с удивително голям ръст, сила на
мишците и благородно лице, които неща
плениват най-много това диво и войнствено
племе. Защото то не се взира в душата, нито
обръща внимание на добродетелта, но се
спира пред телесните качества, възхищавайки
се от дързостта, силата, бързината и голе-
мия ръст, и смята тези неща достойни за
пурпур и диадема. А той, като притежавал
тези твърде благородни качества, имал и
мъжествен и несъкрушим дух. Изобщо от
този Василики лъхало и бликало нещо власт-
ническо. Гласът му бил гръмлив и в състоя-
ние да поразии цяла войска. И викът му
бил достатъчен да сломи дързостта на все-
ки човек. Той бил еднакво непобедим в сло-
вото, когато искал да поощри войника в
сражение или да го обърне в бягство. Вою-
вайки с такива предимства, той бил събрал
около себе си непобедима войска и превзел,
както казахме, града на тесалийците. А ба-
ща ми Алексей Комнин, заставайки като че
ли против огромния Тифон или сторъкия
Гигант¹ и напругайки всичкото си военно
изкуство и вродения си ум, се пригответил ка-
то срещу равностоеен. И още неотърсил пра-
ха от предишните борби и неизмил кръвта
от меча и от ръцете си, той, изпълнен с
дързост, потеглил като страшен лъв против
този глиган Василики и достигнал до р. Вар-
дар. Така я наричат местните жители. Тя
тече отгоре, от близките на Мизия планини,
и протичайки след това покрай много места,
разделя на източни и западни земите, нами-
раши се около Верея² и Солун, и се влива
в нашето, южното море. С най-големите реки
става нещо подобно: като нанесат голям зе-
мен насип, те започват да текат по ниските
места и сменяйки първите си корита, оста-
вят предишното сухо и безводно, а това, по
което текат сега, изпълват с много вода.
Най-съобразителният военачалник и мой ба-
ща — Алексей, — като видял мястото между
тези две корита — старото легло и наскоро
образуваното течение, — които отстояли по-
между си на не повече от два или три ста-
дия, разположил се там на лагер, смятайки
течението на реката за сигурна защита от
другата страна и използвайки като естест-
вен окоп старото корито, което от силното
течение на водата било станало дълбок ров.

5409/22

Окръжна библиотека

гр. Плевен, джик

¹ Тифон и Гигант са митологически чудовища — великани. ² Верея е ди. Бер.

των διείν η τριών σταδίων ἀλλήλων ἀποδυστηκόντων. καὶ εὐθὺς ἐν παραγγελίᾳ πάντες ἦσαν, ἡμέρας μὲν ἀναπαύσασθαι καὶ παραμυθῆσαι ἕνῃ τὸ σῶμα καὶ τοῖς ἵπποις τροφὴν δοῦναι τὴν ἀρκούνσαν μέλλουσι γὰρ τῆς ἐσπέρας καταλαβούσης ἀργυρνήσαι τι καὶ ἐλπίζειν ἀδόκητόν τι παρὰ τῶν πολεμίων ἐπιουμβῆναι. ταῦτα δέ, οἶμαι, διωκόμενον ὁ ἐμὸς πατήρ κίνδυνον ὑφορόμενος κατὰ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην παρὰ τῶν πολεμίων. ἐπιθήσεσθαι γὰρ ἑαυτῷ τοῖτους ἡλπίζεν εἶτ' ἐκ πολυτελείας τοῦτο προμαντευόμενος εἶτε ἄλλως εἰκάσας. οὐ μὲν τὰ τῆς προφητείας αὐτῷ εἰς μακρὰν ἐληλύθει, οὐδὲ προέγνω μὲν, οὐ τὸ δέον δὲ διωκήσατο, ἀλλ' ἀπάρας τῆς τοῦτον σκηνῆς ἅμα τοῖς ἄμφ' αὐτὸν στρατιώταις σὺν ὕπλοις καὶ ἵπποις καὶ πᾶσι τοῖς πρὸς μάχην ἐπιτηδείους ἀπέστη μὲν τῆς σκηνῆς λαμπάδας τε καταλειπούς ἐκεῖθι πανταχόθεν φανούσας καὶ τῶα τῶν ἄμφ' αὐτὸν οὐκείον Ἰωαννῆμον πάλαι τὸν μοναχὸν ἐδόμενον βίον, τὴν σκητὴν καταπιπτέσας καὶ ὅσα ἐπεφέρειτο εἰς τε τράπεζαν χρεώδη καὶ τὴν ἄλλην παρασκευὴν αὐτὸς δὲ πορρωτάτω ἀπὸν ἐκάθητο μετὰ τῆς ἐνόςτου στρατιᾶς τὸ μέλλον παραδοκῶν, τοῦτο τετραζόμενος, ἔν' ὁ Βασιλέως ἀνημμένος ἀπανταχόθεν πυρκαϊὰς ἰδὼν καὶ λαμπάδονχονμένην τὴν τοῦμοῦ παρὸς σκητὴν οἰόσατο ἐκεῖθι τοῦτον εἶναι διανοητόμενον, ὡς ἐντεῦθεν ἐκείνῳ τοῦτον ἀλώσμιον εἶναι καὶ ὑποχείριον.

1, 8. Οὐ εἰς μάτην δέ, καθάπερ εἰρήκαμεν, ἡ μαριεία τοῦμοῦ πατὴρ Ἀλέξιος. ἐπῆλθε γὰρ τῷ προσδοκώμενῳ στρατοπέδῳ ἀθρόον ὁ Βασιλέως σὺν ἵππευσί τε καὶ πεζοῖς (29) μυριάσδεον στρατιάν ἐπαρόμενος καὶ τὰς μὲν κλισίας ἐφεῦρεν ἐκασταχοῦ ἀναλαμβάνοντας πυρὶ, ἐξαστράπτουσαν δὲ καὶ τὴν τοῦ στρατηγοῦ σκητὴν θεασάμενος ὡς εἶχε ῥήμης εἰς ταύτην ἐσεληλύθει, πολυάρακτόν τι καὶ θορυβῶδες βοῶν ὡς δ' οὐκ ἦν οὐδαμοῦ ὁ προσδοκώμενος, οὐδὲ πῃ ἀνέπη στρατιώτης ἐκείθεν τὸ παράπαν ἢ στρατηγός, εἰ μὴ πού τις καταλειμμένοι τῶν διηγεύοντων εὐκαταφρόνητοι, εἰ μᾶλλον ἐβόα καὶ ἐκεκράγει „ποῦ ποῖ ἐστιν ὁ τραυλός;“ οὕτω καὶ τοῖς ῥήμασι εἰς τὸν μέγαν δομέστικον ἀποσκόπτων. ἦν γὰρ τὰλλα μὲν οὕτος ὁ ἐμὸς πατήρ Ἀλέξιος εὐστομος καὶ οὐδὲς οὕτω ῥήτωρ ἦν αὐτοφυνὴς ἦν τε ἐνθυμήμασι καὶ ἐπιχειρήμασι, μόρον δὲ κατὰ τὸν φθόγγον τοῦ ῥῶ ἐπωλόσαντέ τε μετρίως καὶ δορυφωρῶς διώκλα ἢ γλῶττα, καίτοι κατὰ τὰλλα στοιχεῖα τὸν ῥῶν ἀκάθεκτον ἔχουσα. ἀλλ' ὁ μὲν οὕτως ἐνεδίδων ἐβόα, καὶ διηγεύατο καὶ ἀνέρεπε πάντα καὶ κβῶτια καὶ ἀκίμλους καὶ σκεῖη καὶ αὐτὴν δὴ τὴν τοῦμοῦ παρὸς κλίνην, μὴ πως ὡς στρατηγὸς ἐν τῇ τοῦτον κέντρον. καὶ θαμὰ πρὸς τε τὸν μοναχὸν οὕτω καλούμενον Ἰωαννῆμον ἐνέβλεπε καὶ γὰρ διὰ σπουδῆς ἐπεποίητο ἡ

И веднага всички получили заповед да си починат през деня и да ободрят със сън телата си, а на конете да дадат достатъчно храна. Защото, като паднел здрач, трябвало да блят и да очакват някаква изненада от неприятелите. А мисля, че баща ми наредил това, понеже през тази вечер подозирал опасност от страна на неприятелите. Той смятал, че ще бѣде нападнат, било защото от голям опит предчувствувал това, било защото го предполагал поради друга причина. Предсказанието му не се отнасяло за далечно време и Алексий не предричал нищо, без да вземе необходимите мерки. Той се отдалечил от палатката си заедно с войниците, орѣжието, конете и всичко необходимо за сражение и я напуснал, като оставил там лампите да светят на всички страни и един от своите приближени — Йоаникий, — който бил избрал отдавна монашеския начин на живот. Нему той поверил палатката, хранителните припаси, които носел, и другия багаж. А сам, като се отдалечил твърде много, разположил се с въоръжената войска на лагер и очаквал [да види] какво ще стане. Той нагласил това, за да помисли Василики, виждайки запалените огньове и осветената палатка на баща ми, че той почива там и че може лесно да го залови в плен.

1, 8. Предвиждането на моя баща Алексий, както казахме, не го излъгало, защото Василики, водейки десетхилядна войска, нападнал веднага въображаемия лагер с конница и пехота. Намирайки палатките навсякъде осветени от огън и виждайки осветена палатката на пълководеца, той връхлетял с всички сили върху нея, като викал шумно и гръмко. А тъй като този, когото очаквал, го нямало никъде и там изобщо не се мярнал войник или военачалник, ако не се смятат няколкото изоставени нищожни наемни слуги. Той започнал да вика още по-силно и да крещи: „Къде е пелтекът?“, подигравайки се с тези думи на великия доместик. Моят баща Алексий беше иначе красноречив и никой не беше по природа такъв добър оратор в разсъжденията и заключенията. Само при звука на „р“ се запъваше малко и езикът му се огъваше незабелязано, макар по отношение на другите звукове да беше много пламен. А Василики, ругаейки така, викал, претърсвал и обръщал наопаки всичко — и сандъците, и столовете, и покъщината, и самият креват на баща ми — да не би военачалникът да се е скрил в някой от тях. И често поглеждал към монаха, на име Йоаникий. Майката [на Алексий] била грижлив

μήτηρ ἐν ἀπάσῃς ταῖς αὐτοῦ ἐκστρατείαις δρόσκη-
τον ἔχειν τῶν τιμοτέρων πᾶν μοναχόν, καὶ ὁ
εἶνους οὗτος εἶδος ἐπέτρεπε τῷ μητροκῶ θέλῃματι οὐ
τὰ ἐν βρέφει μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐς μείρακας παρα-
γεῖλας καὶ μέχρως ἂν γυναικὶ συνηροδόσθῃ καὶ τὰ
τῆς σκηνῆς ἅπαντα ὁ Βασιλάκιος διηρουνᾶτο καί,
τοῦτο δὴ τὸ τοῦ Ἀριστοφάνους, ἐρεβοδιγῶν οὐκ
ἀνίει, πυνθανόμενος ἅμα καὶ τὸν Ἰωαννίκιον περὶ
τοῦ δομεστίκου. τοῦ δὲ πρὸ ὧρας ἐξίεναι ξέν πᾶν
τῷ στρατεύματι δυσχυριζόμενον, γνοὺς ὅτι πολλὸν
τὸν πλάνον ὑπέμεινε, καὶ τοῖς ἅπασιν ἀπειτάμενος
ἄλλας ἐκ ἄλλων φωνὰς μεταμείβων ἐβόα „ἄνδρες
συμπραιῶνται, ἡρατήμεθα ὁ πόλεμος ἔξωθεν.“
οὕτω τέλος ἔσχεν ὁ λόγος αὐτῷ, καὶ ἐξιοῦσα τοῦ
στρατοπέδου (30) ἐφίσταται τοῦτος ὁ ἐμὸς πατήρ ὁ
Κομνηνὸς Ἀλέξιος προσηρῆσας τῆς στρατῆς οὖν
ἄλλοις πολὺ μετὰ σφοδρότητος. καὶ τινα εἰς τάξιν
συναστῶντα τὰς φάλαγγας θεασάμενος (καὶ γὰρ οἱ
πλείους τῶν στρατιωτῶν τῶν ἀμφὶ τὸν Βασιλάκιον
εἰς τὴν λείαν ἑαυτοὺς ἐπιδεδωκότες καὶ τὰ λάφυ-
ρα — τοῦτο γὰρ καὶ πάσαι τοῦμῶ πατρὶ ἐμμεληχά-
νητο — οὕτω ἔφθνησαν συνελθεῖν καὶ εἰς παρῶ-
ντα μὲν καταστῆναι, καὶ ἐπέστη αὐτοῖς ἀθρόον κακὸν
ὁ μέγας δομεστικός), ἰδὼν δὲ τὸν καθιστῶντα τὰς
φάλαγγας καὶ νομίσας εἶτε ἀπὸ τοῦ μεγέθους εἶτε
ἀπὸ τῆς τῶν ὅπλων λαμπρότητος (καὶ γὰρ ἀντέ-
σσυλβε τοῦτω τὰ ὅπλα πρὸς τὴν ἀπερῶν βολήν),
ἐκείνῳ εἶναι τοῦτον τὸν Βασιλάκιον, συναντήσας
αὐτῷ γοργῶς παῖα κατὰ τῆς χειρὸς. ἡ δ' εὐθὺς μετὰ
τοῦ ξίφους εἰς γῆν ἔρριπτο, ὅπερ μεγάλως τὴν φά-
λαγγα συνετάραξεν. οὐ μὲν ὁ Βασιλάκιος ἦν, ἀλλὰ
τις τῶν περὶ τὸν Βασιλάκιον γενναίουτος, οὐδὲν
τοῦ Βασιλάκιου ὅσον γε τὰ εἰς ἀνδρείαν λεπτόμε-
νος. βαρὺς οὖν τοῦ λοιποῦ κατ' αὐτῶν κυλινδοῦ-
μενος καὶ τοξέυμασι βάλλον καὶ δόρατι πτωρόων
καὶ ἀλαλαγμοῖς ἐμφοῶν καὶ νυκτὶ συγγέων καὶ
πάντα καὶ τόπον καὶ χρόνον καὶ ὄργανον εἰς νί-
κην λαμβάνων καὶ τοῦτοις προσφυῶς ἀποχρόμενος
ἀκλονήτῳ φρονήματι καὶ ἀσυνγύτῳ τῇ διανοίᾳ καὶ
ἄλλον ἄλλοσε φεύγοντα προλαμβάνων, πάντα διέκ-
ρυνε καὶ τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸν φίλον. ἀλλὰ καί τις
ἀνὴρ Καππαδόκης Γούλης τὸ ἐπὶ οὐνυμον, εὖνους
θεράπων τοῦμῶ πατρός, τὴν ζεῖρα γενναῖος, τὸν
θυμὸν ἐς πολέμους ἀκάθεκτος, τὸν Βασιλάκιον θεα-
σάμενος καὶ ἀκρυβῶς ἐγνωκώς, παῖα κατὰ τῆς κό-
ρυθος. ἀλλὰ τὸ τοῦ Μενέλεω πρὸς τὸν Ἀλέξανδρον
πέπτοντε. τὸ γὰρ ξίφος αὐτοῦ τριχθὰ τε καὶ τετραχ-
θὰ διαρυφθὲν ἐξέπεσε τῆς χειρὸς, τῆς λαβῆς κατα-
λειφθείσης ἐν τῇ χειρὶ. ὃν ὁ στρατηγὸς θεασάμε-
νος εὐθὺς διελουδορεῖτο, ὅτι μὴ κατὰσχοι τὸ ξίφος,

наредила да има за другар в палатката при
всичките си походи някой от по-почитаните
монаси. И послушният син се подчинявал на
майчиното желание не само като дете, но и
когато станал юноша, и чак докато се оже-
нил. А Василики претърсвал всичко в палат-
ката и не преставал, както казва Аристофан,
да се рови в мрака,¹ като същевременно
разпитвал Йоаникий за доместика. Когато
Йоаникий го уверил, че той бил излязъл
преди един час с цялата войска, и когато
[Василаки] разбрал, че бил жертва на голяма
измама, отчайвайки се във всичко и крещейки
продължително, извикал: „Другари, на оръ-
жие, излъгани сме. Неприятелят е вън.“ Още
не бил свършил, и баща ми Алексей Ком-
нин, като избързал с малцина много преди
войската си, ги посрещнал, когато излизали
от лагера. Забелязвайки някой да нарежда
фалангите (защото повечето от войниците на
Василаки, отдали се на грабеж и плячка —
това било предварително устроено от баща
ми, — не били успели да се съберат и да се
наредят, когато великият доместик връхле-
тял върху тях като голяма напаст) и тъй,
виждайки този, който нареждал фалангите,
и смятайки го било по големината или по
блясъка на оръжието (оръжието му отразя-
вало лъчите на звездите), че това е Васи-
лаки, сблъскал се страшно с него и го ударил
по ръката. А тя веднага паднала на земята
заедно с меча и това нещо смутило много
фалангата. Но това не бил Василики, а един
от най-благородните от свитата му, който
не отстъпвал никак на Василики, що се от-
насяло до мъжеството. После Алексей връх-
летял устремно срещу тях, хвърлял стрели,
надавал бойни викове, разстройвал неприя-
телите в тъмнината и използвал всичко за
победата — и мястото, и времето, и сред-
ствата. Той си служел с тези неща, както
трябва, с неустрасим ум и ясна мисъл и
пресрещал бягащите на разни страни, като
различавал всички — и неприятели, и свои.
Но и някой си кападокиец, по прякор Гулес,
послушен слуга на баща ми, със силна ръка,
с неударжим устрем към сражения, като
забелязал и узнал със сигурност Василики,
ударил го по шлема, но изпитал същото,
което изпитал Менелай в боя с Александър.
Мечът му, счупен на три-четири къса, пад-
нал от ръката,² като в нея останала само
дръжката. Пълководецът, като го видял, вед-
нага започнал да го ругае, че не е запазил

¹ Ана Комнина има пред вид стиха от „Облаки“, 192.

² II, III, 362—363.

καὶ ἀνάνδρῳ ἀπεκάλει τοῦτον. ἀλλ' ὁ στρατιώτης τὴν καταλευρωθεῖσαν τοῦ ξίφους λαβὴν παραδεικνύς, πρῶτον ἐποίει τὸν μέγαν (31) δομέστικον. καί τις δ' ἄλλος Μακεδὼν, Πέτρος τὴν κλῆσιν Τορνίκος τὴν ἐπωνυμίαν, μέσον τῶν πολεμίων ἐμπεσὼν πολλοὺς τοῦτων ἀνῆκε. ἡ δὲ φάλαγξ εἶπετο ἀγνοοῦσα τὰ δρώμενα ἐν σκότει γὰρ τῆς μάχης καθισταμένης οὐχ οἷοί τε ἦσαν ἅπαντες τὰ γινόμενα δοῦν. ὁ δὲ Κόρνηρος ἐπὶ τὸ μῆτιν διασπασθὲν τῆς φάλαγγος ἔστο παῖων τοὺς ἀνικαθησάμενους καὶ ἀνθηστοστρέφων αὐθις εἰς τοὺς ἰδίους, σπεύδων καὶ τὸ ἐπὶ συνιστάμενον τῆς τοῦ Βασιλακίου παραλῦσαι φάλαγγος καὶ διαπεμπόμενος εἰς τοὺς ὀπισθεν παρακελευόμενος μὴ μέλλειν, ἀλλ' ἐπιοῦναι οἱ καὶ καταλαμβάνειν ταχύτερον. ἐν τοσούτῳ δὲ ἄνθρωπος Κελίδος τῶν ἀμείνων δομέστικον, ἔν' ἐν βραχεῖ τὰ πάντα διηγήσωμαι, γενναῖος στρατιώτης καὶ Ἄρεως ὅλος ἔμπλεος τὸν ἐμὸν πατέρα ἰδὼν μεσούθεν τῶν πολεμίων ἄρτι ἐξίσταται ἐσπασμένον τὸ ξίφος θεωρῶν ἀπὸ τοῦ αἵματος ἀναπέμπων ἅμῃ καὶ τῶν πολεμίων νομίσας ἓνα ἀνδρόν αὐτῷ ἐμπεσὼν παίει τῷ δόρατι περὶ τὸ στήθον καὶ τάχα ἂν ἐξεδρὼν τὸν στρατηγὸν ἐπεποιήκει, εἰ μὴ αὐτὸς ἅμα τε πρὸς τὸ ἐδραϊότερον ἑαυτὸν ἐφηδράσατο καὶ ὀνομαστὶ τοῦτον ἐκάλεσεν ἀποκόψων ἀπειληόμενος διὰ τοῦ ξίφους παραχρῆμα τὴν κεφαλὴν. ὁ δὲ, ἐπειδὴ πῶς τὸν ἀγνοοῦντα προῖβάλετο καὶ τὴν νύκτα καὶ τὸ συγκεχῶσθαι περὶ τὴν μάχην, μετὰ τῶν ζώντων ἠράθητο.

I, 9. Τὰ μὲν νυκτὸς ἔργα τοῦ Δομεστίου τῶν σχολῶν σὺν ὀλίγοις τοιαῦτα. ἡμέρας δὲ ἄρτι διαγεώσης καὶ τοῦ ἡλίου τοῦ δριζόντος ἐπεκρίψαντος οἱ τοῦ Βασιλακίου φαλαγγάρχαι ἐσπεύδον ὅλην γνώμην ἐπισυλλέγειν τοὺς περὶ τὴν λείαν ἐσπουδακίας καὶ ἀπολειψθέντας τῆς μάχης. ὁ δὲ μέγας δομέστικος τὸ ἴδιον καταστήσας στρατεύμα κατὰ τοῦ Βασιλακίου αὐθις ἔστο πόρρωθεν δέ τινας αὐτῶν οἱ τοῦ δομεστίου θεωρούμενοι καὶ κατ' αὐτῶν σφοδρῶς ἐξορμήσαντες ἐτρέψαντο καὶ τινας αὐτῶν ζωγρίαν ἐπανεληλυθότες προσήγον. ὁ δὲ τοῦ Βασιλακίου ἀδελφὸς Μανουὴλ ἐπὶ λόφου πρὸς ἀπελθὼν ἐπερρώωνε τὸ στρατεύμα μέγα φωνῶν ὧδε (32) „τοῦ Βασιλακίου ἡ σήμερον ἐστὶν ἡμέρα καὶ νίκη.“ εἰς δὲ τις Βασίλειος τὴν κλῆσιν Κουρτίκιος τὴν ἐπωνυμίαν, γνωστὸς καὶ συνήθης τοῦ Βρεννίου

меча си, и го нарекъл страхливец. Но войникът му показал оцелялата дръжка на меча и умиловитил великия доместик. И някакъв друг македонец, по име Петър, по презиме Торник¹, като се вмъкнал в средата на неприятелите, погубил мнозина от тях. А фалангата вървяла отзад и не знаела какво се върши. Всички не могли да видят какво става, тъй като сражението се водело в тъмнина. А Комнин настъпвал срещу още неразпърснатата част на фалангата, удрял изпречилите му се и понеже бързал да разбие държащата се още част от Василакиевата фаланга, обърнал се веднага към своите и изпратил съобщения до изостаналите, заповядвайки им да не се бавят, а да го следват и по-скоро да го настигнат. Между това някакъв келт от хората на доместика, за да кажа всичко накратко — храбър войник и целият обладан от Марс, като видял, че баща ми току-що излиза от средата на неприятелите с изваден меч, който още изпуснал топла пара от кръвта, и като го сметнал за един от неприятелите, нападнал го веднага и го ударил с копие по гърдите. И насмалко щял да свали пълководеца от седлото, ако той не се бил вкопчил по-здраво и същевременно не го бил извикал по име, заплашвайки го, че веднага ще му отреже главата с меч. След като се извинил с незнанието, с тъмнината и с бъркотията в сражението, келтът останал жив.

I, 9. Такива били нощните подвизи на доместика на схолите, който бил придружен от малцина. Веднага щом денят се усмихнал и слънцето се подало изпод хоризонта, Василакиевите началници на фаланги побързали най-усърдно да съберат войниците, които се били отдала на плячка и били напуснали сражението. А великият доместик построил своята войска и пак потеглил против Василаки. Когато хората на доместика забелязали някои отдалечени неприятели, устремявайки се с всички сили срещу тях, те ги обърнали в бягство и като се върнали, довели му някои пленници. А Мануил, братът на Василаки, се качил на един хълм и ободрявал войската, викайки със силен глас така: „Победата през днешния ден е на Василаки.“ Но някой си, по име Василий, по прякор Куртикий², познат и близък на онзи Никифор

¹ Торниковци са знатен византийски род, чийто владения се намирали в Македония. Петър Торник, за когото става дума, е вероятно потомък на Лъв Торник, който в 1047 г. се опитал да завземе престола. Срв. Любарский, Ана Комнина, стр. 450, бел. 102. ² Той се казвал още Йосакикий; родом бил от Одрин. Вж. тук кн. V, гл. 5.

ἐκείνου Νικηφόρου, περὶ οὗ ὁ λόγος ἐμνήσθη, καὶ τὰ εἰς πολέμους ἀνάθεκτος, προθέων τῆς τοῦ Κομνηνοῦ παρατάξεως ἄνγειν πρὸς τὸν λόγον. ὁ δὲ Βασιλάκιος Μανουὴλ τοῦ κοινεῦ τὸ ξίφος σπασάμενος ὄλας ἡνίας χαλάσας σφοδρῶς καὶ αὐτοῦ ἔτο. ὁ δὲ Κουρτίκιος οὐ διὰ ξίφους, ἀλλὰ τὴν ἀπρωρημένην τῇ ἐφεστρίδι ῥάβδον ἐφελκύσας παῖει τοῦτον κατὰ τοῦ κρόνους καὶ παραχρῆμα καταβάλλει τοῦ ἵππου καὶ δεσμώτην τοῦτον ἐπιουρόμενος καθάπερ τι λάφυρον τῷ πατρὶ προσήγειν. ἐν τοσοῦτω δὲ καὶ τὸν Κομνηρὸν μετὰ τῶν ἰδίων ἀναφανέντα ταγματῶν τὸ ἐκλειπόμενον τοῦ Βασιλαίου στρατεύμα θεασάμενον μικρὸν ἀντισχόν εἰς φυγὴν ἐξώρμησε. καὶ ὁ μὲν Βασιλάκιος πρόσθεν ἐφρευγεν, ὁ δὲ Κομνηρὸς Ἀλέξιος ἔδωκε. καταλαβόντων δὲ εἰς Θεσσαλονίκην, εὐθὺς οἱ Θεσσαλονικεῖς τὸν Βασιλάκιον ἐδέξαντο τῷ στρατηγῷ ἐπιγυγνόμενοι παραχρῆμα τὰς πόλεις. ἀλλ' οὐδ' ὥς ἀνῆκεν ὁ ἐμὸς πατήρ οὐδ' ἀπεδέσαστο τὸν θώρακα, οὐδὲ τὸ κρόνος ἀπέθετο, οὐδὲ τὴν ἀσπίδα τῶν ὤμων παρέιτο, οὐδὲ τὸ ξίφος ἀπέρριψε, ἀλλὰ στρατοπεδεύσας ἡπείλει τοχομαχίας τῇ πόλει καὶ πόρθησιν ἀνταρῶν. καὶ ἐθέλων διασῶσαι τὸν ἄνδρα διὰ τοῦ συνεφεπομένου αὐτῷ μονάρχου Ἰωαννικίου (ἀνὴρ δὲ οὗτος ἐπ' ἀρετῇ διαβόητος) τὰ περὶ εἰρήνης πρὸς τὸν Βασιλάκιον ἤρώτα, ὥστε τὰς πίστις λαβόντα, μηδὲν δεινὸν πείσεσθαι, ἐγχειρίζειν αὐτῷ ἑαυτὸν τε ὁμοῦ καὶ τὴν πόλιν. καὶ ὁ μὲν Βασιλάκιος ἀπειθήνῃς ἦν, οἱ δὲ Θεσσαλονικεῖς δέει τοῦ μὴ ἄλλῃ τὴν πόλιν καὶ δευρὸν τι παθεῖν παρεχώρουν τῷ Κομνηρῷ τῆς εἰσόδου. ἀλλ' ὁ Βασιλάκιος αἰσθόμενος τοῦ γινόμενου ἀπο τοῦ πλήθους ἐπὶ τὴν ἑωρόπολιν μεταβαίνει καὶ ἀπὸ ταύτης εἰς ἐκείνην ἐφάλλεται. καὶ οὐδ' ὥς ἐπιλανθάνεται πολέμου καὶ μάχης, καίτοι τοῦ δομεστίκου πίστεως αὐτῷ διδόντος μηδὲν τι παθεῖν (33) ἀνῆκεστον. ἀλλ' ὥρῃτο γε ὁ Βασιλάκιος καὶ ἐν τοῖς δευροῖς καὶ ἐν οἷς ἐστενοχωρεῖτο λίαν ἀνῆρ. οὐδὲ γὰρ ὀφείνοι τι τοῦ ἀνδράδους καὶ τοῦ γενναίου ἡβούλετο, ἕως ἐκεῖθεν αὐτὸν οἱ τῆς ἀκροπόλεως οἰκήτορες καὶ φύλακες ἐξελάσαντες ἅπαντες ἄγοντα καὶ βίᾳ τοῦτον τῷ μεγάλῳ δομεστικῷ παρέδωκαν. εὐθὺς δὲ πρὸς τὸν βασιλέα τὴν τοῦτον ἄλωσιν διαμεμνηκώς αὐτὸς ἐπ' ὀλίγον τῇ Θεσσαλονίκῃ ἐγκατεστήσας καὶ τὰ ἐν αὐτῇ κατασπασάμενος, λαμπρὸς στεφανίτης ἐπαύη. οἱ δὲ πρὸς τοῦ βασιλέως πεμφθέντες μεταξὺ Φιλίππων καὶ Ἀμφιπόλεως τῷ πατρὶ συναντήσαντες τὰς περὶ αὐτοῦ ἐγγράφους προστάξεις βασιλικὰς αὐτῷ

Вриений¹, за когото стана дума, неудържим в сраженията, изтичал от бойната редица на Комнин и се изкачил на хълма. Тогава Василики Мануил извадил меча от ножницата, отпуснал напълно юздите на коня и се хвърлил срещу него с всички сили. Но Куртикий не измъкнал меча си, а висиящата на седлото тояга, ударил го по шлема и като го смъкнал веднага от коня, довел го на баща ми, влачейки го вързан като плячка. Между това оцелялата Василикиева войска видяла, че се е появил Комнин със своите войски, и като се задържала малко, впуснала се да бяга. И тъй Василики побягнал пръв, а Алексей Комнин го преследвал. Когато достигнали до Солун, солунчаните приели незабавно Василики и веднага залостили вратите пред пълководца. Но и при това положение баща ми не се отказал, не съблякъл ризницата, не свалил шлема, не снел щита от раменете си, не захвърлил меча, но се разположил на лагер и заплашил града с превземане на стените и с пълно унищожение. Но искайки да спаси Василики, той се допитал до него чрез съпътстващия го монах Йоаникий² (който бил прочут с храбростта си) за мирните условия — именно, като получи уверение, че не ще пострада в нищо, да му предаде едновременно и себе си, и града. Василики отказал, а солунчани от страх да не бъде превзет градът и да пострада тежко, позволили на Комнин да влезе. Василики, като се научил от тълпата за станалото, преместил се на акропола и оттам нападнал града. И при тези условия той не престанал да воюва и да се сражава, макар и доместикът да му давал уверение, че не ще претърпи нищо недостойно. И в тежки моменти, и в моменти, когато бивал притиснат, той се показвал силен мъж. И не желал да пропусне никаква проява на храброст и смелост, докато всички жители и пазачи на акропола не го изгонили оттам против волята му и не го предали насила на великия доместик. Алексей известил веднага на императора за пленяването му, а сам, след като останал за малко в Солун и уредил положението в него, се завърнал блискокаво увенчан. Пратениците от страна на императора, срещайки баща ми между Филипи³ и Амфиоп⁴, му дали писмените царски заповеди, отнасящи се до Василики. Вземайки Василики, те го отвели до някакво селище,

¹ Бившият дук на Драч, който бил заместен от Василики. ² Според Никифор Вриений (IV, 27) това не е Йоаникий, а игуменът на Ксенофонтския манастир в Атон. ³ Дн. развалини при с. Ени кьой.

⁴ Дн. развалини между Кивала и Драма.

ἐγχερίζαντες, παραλαβόντες τὸν Βασιλάκιον περὶ τὴν χωρίον Χλεμπίαν καλούμενον ἀπαγαγόντες, ἐγγύς τῆς ἐν αὐτῷ πηγῆς τοὺς δρυθαλμοὺς αὐτοῦ ἐξορύττουσιν. ἐξ οὗ καὶ μέχρι τῆς δεῦρο ἡ πηγὴ Βασιλακίου κέκληται. τοῦτο τρίτον ἄθλον πρὸ γε τῆς βασιλείας καθάπερ τῷ Ἡρακλεῖ τῷ μεγάλῳ Ἀλεξίῳ γεγένητο. ἂν γάρ τις Ἐρμιάνηθιον κάσιον τὸν Βασιλάκιον τοῦτον καλέσειεν, Ἡρακλέα δὲ τινα καθ' ἡμῶς γενναϊώτατον τὸν ἑμὸν πατέρα Ἀλέξιον, οὐκ ἔν ἀμάρτυρον τῆς ἀληθείας. ταῦτα μὲν ἔστω πλεονεκτήματα καὶ πρὸ τοῦ θρόνου κατορθώματα τῷ Κομνηνῷ Ἀλεξίῳ, ὃν ἀπάντων γένος ἀπέλαβε παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος τὴν τοῦ σεβαστοῦ ἀξίαν, σεβαστὸς ἀνασκηθεὶς ἐκ μέσης συγκλήτου (pp. 16₂₂—34₂₃).

I, 16. Ὁ μέντοι Ῥομπέρτος πᾶσαν δύναμιν συνηγορῶς κατὰ τὸ Βρεντησίον τὰς τε ναῦς αὐτῶν καὶ τοὺς στρατιώτας (αἱ μὲν γὰρ νῆες εἰς ἑκατὸν καὶ πενήκοντα σινηρίδμηνοι, οἱ δὲ στρατιῶται εἰς τριάκοντα χιλιάδας ξυμπατας ἐτίγχανον συμποσούμενοι ἐκείσθης νῆος ἀνδρας ἀπολαμβάνουσης διακοσίους μετ' ὀπλων καὶ ἱππων) καὶ οὕτως ἐχόντων παρασκευῆς, ἐπειδὴν οἱς προσοικείλειαν, ὀπλισμένους τοῦτοις καὶ ἱπποῖσις περὶέχονεν, ἐμελλε διαρεῖναι πρὸς τὴν Ἐπίδαμνον πόλιν, ἣν Ἀνδράχων κατὰ τὸ νῦν ἐπικρατήσαν ἔθος προσονομάζομεν. ἐδόκει μὲν γὰρ ἐξ Ὑδροῦντος πρὸς ὡς Νικοπόλεις διαπερῶν καὶ τὴν τε Ναύπακτον καὶ τὰ ξυμπατακείμενα χωρία καὶ φρουρία πάντα πάλῳ περιλαβεῖν. ἀλλ' ἐπειδὴ εἰς πολλὴν πλάτος ἠνέγκτο τὸ ἐκεῖθεν ἐνθάδε πέλαγος ἢ τὸ ἀπὸ Βρεντησίου πρὸς τὸ Ἀνδράχον, προέλειτο μᾶλλον τοῦτον τὸν κατάπλου ἐκείνου διὰ μὲν καὶ τὴν ταχίστην κέλευθον προσοδούμενος, διὰ δὲ καὶ τὴν βραδύτην τῷ στόλῳ περιποιοῦμενος. καὶ γὰρ χειμῆρις ἦν ἡ ὥρα καὶ ὁ ἥλιος (53) πρὸς τοὺς νοτίους κύκλους ἀτελανόμενος καὶ τῷ αἰγαίῳ πηλοῦσι ὑπερέμετο τὰ ἡμερήσια διαστήματα. ἔν' οὖν μὴ ἐξ Ὑδροῦντος ἀφίει ἀυχομένης ἡμέρας νυκτελλοῦσαι καὶ κλύδωσι τισι προσπελάσειεν, ἐπὶ τὸ Ἀνδράχον ἐκ Βρεντησίου ὅλας ἱστίαις

наречено Хлемпина¹, и му извадили очите близо до извора, който се намирал там. Оттогава и досега изворът се казва Василикиев. [Преди да стане император, това бил третият подвиг, извършен от великия Алексей като от някакъв Херкулес. Наистина никой не бил сгрешил спрямо истината, ако нарече този Василики Еримантски глиган², а баща ми — мъжествения Алексей — някакъв съвременен Херкулес. Това са придобивките и победите на Алексей Комнин, преди да стане император. За всичко това той получил от самодържеца като награда достойнството на севаст³ и бил провъзгласен в сената за севаст.

I, 16. И така Роберт⁴ събрал в Бриндизи всичките си сили — и корабите, и войниците си (корабите наброявали към сто и петдесет, а войниците били всичко към тридесет хиляди, понеже всеки кораб побира двеста души заедно с оръжието и конете). И подготовката била извършена по този начин, та когато пристигнал при тях с кораби, да ги намерят с оръжие и коне. Той възнамерявал да ги препрати към град Епидамн, който според сега съществуващия обичай се нарича Дирахиум. Той смятал да премине от Идрунт⁵ към Никопол⁶ и да завземе Навпакт с всички разположени наоколо селища и крепости. Но тъй като морето между тези две точки е много по-широко, отколкото морето между Бриндизи и Дирахиум, той предпочел да преплава тук, отколкото там, като избрал най-краткото разстояние, което смятал и за най-удобно за флотата. Защото било и зимно време и слънцето отивало към южните кръгове и приближавайки се към Козирога, скъсявало дневното време.⁷ И тъй, за да не плава през нощта и се сблъска с някакво вълнение, ако тръгне от Идрунт от началото на деня, той решил да се пренесе с пълни платна от Бриндизи⁸ към Дира-

¹ Селото се намирало на 5 км северозападно от античната Канала. Името му е българско (на стб. ХΛΕΜΠ — водопад). ² Митологическо животно, убито от Херкулес. ³ Тук титлата севаст още няма значението, което по-късно ѝ дал Алексей Комнин, като направил своя брат Никифор севаст, т. е. по ранг пръв след кесаря. Срв. Bréhier, Les institutions, стр. 138 и сл. ⁴ Роберт Гискар, нормански херцог, княз на Апулия, който през 1081 г. преминал Адриатическо море и започнал война против Византия. В пропуснатите предходни глави се разказва за неговото издигане и за причините на конфликта му с Византия. След свадяното на Михаил Дука от Ватинат бил осуетен проектираният брак между дъщерята на Роберт и Константин, сина на Михаил VII Дука. Тогава Роберт Гискар започнал война под предлог, че ще върне законния император на престола във Византия (в случая избягалия при негово самозванец Роктор, който бил представен за Михаил Дука). Срв. G. Kolias, Les raisons et le motif de l'invasion de Robert Guiscard à Byzance, 1er Congrès international des études balkaniques et sud-est européennes, Résumés des communications (Archéologie, Histoire de l'antiquité, Moyen âge — Ve—XVe s.), стр. 183—185. ⁵ Дн. Отранто. ⁶ Град в Елир. ⁷ Събитията стават през 1081 г. ⁸ Според западните хронисти Роберт отплаждал не от Бриндизи, а от Отранто (вж. Gaufredus Malaterra, Historia Sicula, PL, 149, III, 23; Romualdi Salernitani Chronicon, Rerum Italicarum scriptores, ed. Muratori, s. a. 1081; Ordericus Vitalis, Historia ecclesiastica, III, PL, 188, 311, 4. Срв. Любарский, Анна Комнина, стр. 462, бел. 175.

ἐπιτεχθῆναι ἐβουλεύσατο. τὰ μὲν γὰρ τοῦ ἁσπηνέωτος τῆς ὁδοῦ συνετέμετο ἐπιστευομένου τοῦ Ἀδριατικοῦ πελάγους ἐκεῖθι. Οὐ μὲντοι οὐδὲ τὸν εἶον Ῥογήρη κατόπιν ἀπέλιπε, καθάπερ βεβούλετο πρότερον, Ἀπουλητίας αὐτὸν χειροστομηθεὶς κέρσιον, ἀλλ' οὐκ οἶδ' ὅπως μεταδόξαν αὐτὸν πάλιν σιτητεπόμενον εἶχε. μετὰ δὲ τοῦ πρὸς τὸ Ἀνδράχιον κατάπλου τὴν τε Κορυφῶ πόλιν ὀχυρωσάτην καὶ ἄλλα πρὸς ἡμέτερα φρούρια ἐξ ἀποστολῆς κατέσχε. καὶ ὁμίρους ἐκ τε Λογγιβαρτίας καὶ Ἀπουλητίας ἀναλαβόμενος καὶ τὴν χώραν ἀργυρολογίᾳς ἄπασαν καὶ φορολογίᾳς προσδοκῆσιμος ἦν τῷ Ἀνδραχίῳ προσεσχηκέναι. δοῦν δὲ τῆς καὶ ἐγγύχων παντός τοῦ Ἰλλυρικοῦ Γεώργιος ὁ Μονομαχάτος παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Βοτανειάτου ἀποσταλεῖς. καίτοι γε πρότερον τὴν ἀποστολὴν ἀπεπέμπετο καὶ οὐδ' ὅλως ἦν εἰπεινὴς πρὸς τὴν λειτουργίαν ταύτην, ἀλλ' ὅς γε βάρβαροι δοῦλοι τοῦ αὐτοκράτορος (Σκυῖται γὰρ ἦσαν Βορῖλός τε καὶ Γερμανός) ἐνεκύνον τε τῷ Μονομαχάτῳ καὶ αἰεὶ τι δεινότερον κατ' αὐτοῦ ἐννοοῦντες κατεῖπον αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, συββάντες, ὁποῖα γε καὶ βεβούλωντο, καὶ τοσοῦτον ἀνέφλεξαν τὸν τοῦ βασιλέως κατ' αὐτοῦ θυμὸν, ὥς ἐπιστραφέντα ποτὲ πρὸς τὴν βασιλίδαν Μαρίαν ἱρεῖν „ἐχθρὸν τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας τὸν Μονομαχάτον τοῦτον ὑπόπτευκα.“ τοῦτο ἀκροασάμενος Ἰωάννης ὁ Ἀλανός, φίλος ἐς τὰ μάλιστα ὢν τοῦ Μονομαχάτου, γινώσκων δὲ καὶ τὴν τῶν Σκυθῶν πρὸς αὐτὸν μῆνην καὶ τὰς συχνὰς κατ' αὐτοῦ εἰσηγήσεις ἅπαντα τὰ τε τοῦ βασιλέως ῥήματα τὰ τε τῶν Σκυθῶν πρὸς τὸν Μονομαχάτον ἀπελθὼν (54) ἐξορχεῖται καὶ περὶ τοῦ συμφέροντος βουλευσασθαι συμβουλεύει. ὁ δὲ (νουνεχῆς γὰρ ἦν) καὶ τῷ βασιλεῖ προσελθὼν προαπαῖει τὴν ἐπὶ τὸ Ἀνδράχιον λειτουργίαν λόγοις κολακευτικοῖς καταθέλξας αὐτόν. καὶ ὥς πρὸς τὴν Ἐπίδαμνον συνταξάμενος καὶ τὰς ἐπὶ τῇ δουρικῇ ζώῃ προστάξεις ἐγγράφως ἀνειληγώς, ἐπισπενδόντων ἐν μάλα πρὸς τοῦτο τῶν Σκυθῶν ἐκείνων Γερμανοῦ καὶ Βορῖλου, εἰς δευτέραν ἡμέραν τῆς βασιλίδος πόλεως ἔξισι τὴν Ἐπίδαμνον ἀφορῶν καὶ τὴν Ἰλλυρίδα χώραν. ἀλλὰ περιτυγχάνει περὶ πον τὴν λεγομένην Πηγὴν, ἐνθα καὶ ναὸς ᾠκοδόμηται τῆς ἐμῆς δεσποτίδος παρθένου καὶ θεομήτορος ἐν τοῖς ἀνὰ Βυζαντιδὰ πόλιν ναοῖς περιβόητος, τῷ ἐμῷ πατρὶ Ἀλεξίῳ. οἱ δὲ εἶδον ἀλλήλους, καὶ ὁ μὲν Μονομαχάτος ἄρχεται λόγων πρὸς τὸν μέγαν δομέστικον περιπαθῶν καὶ ὥς ὑπερόχιος γίνοντο δι-

хиум. Защото там Адриатическо море се стеснява и затова пътят се съкращава. Той не оставил и сина си Рожер, както бил пожелал по-рано, когато го назначил за господар на Апулия, но не знаей как, като си променил решението, взел го пак със себе си. А през време на плаването към Дирахиум той завзел чрез изпратения отред твърде укрепения град Корфу¹ и някои други наши крепости. И след като бил взел заложници и от Лонгобардия, и от Апулия и бил обложил цялата страна с данъци в пари и натура, очаквало се, че той е с намерение да се насочи към Дирахиум. Тогава дук на целия Илирик бил Георги Мономахат², който бил изпратен от самодържеца Вотаниат. Той обаче отначало отклонявал назначението и изобщо не бил благосклонен към тази служба, но варварите слуги на самодържеца (Борил и Герман били скити) мразели Мономахат и измисляйки винаги нещо по-страшно против него, клеветели го пред самодържеца, като съчинявали, каквото им хрумне. И те така настроили императора против него, че той веднъж се обърнал към императрица Мария и казал: „Подозирам, че този Мономахат е враг на ромейското управление.“ Това чул аланът³ Йоан, който бил най-добър приятел на Мономахат, и познавайки омразата и честите доноси на скитите против него, отишъл при Мономахат и му разправил всичко казано от императора и скитите, като го посъветвал да помисли за спасението си. А той (понеже бил умен) отишъл при императора и като го спечелил с ласкави думи, грабнал службата в Дирахиум. И тъй сбогувал се, за да отиде в Епидамн, и като получил писмената заповед за длъжността дук, понеже онези скити Герман и Борил го карали да бърза твърде много, той излязъл на втория ден от Цариград на път за Епидамн и Илирик. Но недалече от така нареченото Пиги, където е построен храмът на моята владичица Дева и Богородица⁴, най-прочут между храмовете в града Византион, той се срещнал с баща ми Алексий. Като се видели, Мономахат започнал да се оплаква на великия доместик, че заради него и заради приятелството си с него станал

¹ Според *Anonymi Barensis Chronicon* s. a. 1081 Роберт превзел Корфу на 10 май 1081 г. ² Георги Мономахат бил станал дук на Илирик след Никифор Василиак. ³ Аланите, потомци на древните сармати, живеели в Северен Кавказ. Византийските императори ги използвали често против своите врагове — българи, турци и др. През X—XI в. те представлявали голяма политическа сила и вероятно са заемали част от Северното Причерноморие. Вж. *Любарский*, *Анна Комнина*, стр. 462, бел. 179. ⁴ Става дума за знаменития храм, построен от Юстиниан при Златните врата, в местността Пиги (Извор).

ἐκεῖνον καὶ τὴν πρὸς τοῦτον φιλίαν, καὶ ὅτι οἱ Σκύθαι οἱ πᾶσιν ἐποφθαλμιῶντες Βορίλος καὶ Γερμανὸς ὅλον τοῦ φθόνου τὸν τροχὸν κατ' αὐτοῦ ἐξεκλίσαν, καὶ δὴ τῶν οὐκείων καὶ τῆς φίλης ταύτης πόλεως εὐπροσώπως ἐξουρίζουσι καὶ πάντα κατὰ μέρος ἐκτραγυρδῶσαι, ὅσα τε πρὸς τὸν βασιλέα συκοφαντηθεῖν καὶ πάθαι παρὰ τῶν δούλων, ἡξιοῦτο παρὰ μωρίας διὰ πλείστης παρὰ τοῦ δομεισίου τῆς δόσεως, οἷος ἐκεῖνος ψυχὴν ἐλικοκρίσαι βαρυνομένην ταῖς συμφοραῖς. καὶ τέλος ἐπειπόντος ὡς ἄρα θεὸς εἴη τῶν τοιούτων ἐκδοκῆς καὶ ὡς μεμνησθαι φιλίας τῆς πρὸς αὐτὸν ἐπομνήσαντος, ὁ μὲν ἐπὶ τὸ Δυρράχιον ὄρμα, τὸν δ' ἀφῆκεν εἰσδύναи τὴν βασιλεύσαν πόλιν. ὁ δὲ Μονομαχάτος καταλαβὼν τὸ Δυρράχιον καὶ ἀμφοτέρων τὴν παρασκευὴν ἀκηκοὺς τὴν τε τοῦ τυράννου Ῥομπέρτου καὶ τὴν ἐπανόστασιν Ἀλεξίου, ἐν ζυγῷ καὶ σταθμῷ τὰ κατ' αὐτὸν διετίθετο. καὶ πρὸς μὲν τὸ φανερόν ἀντίξως εἶχεν [ἐν] ἀμφοτέροις, εἶχε δὲ καὶ τὰ τῆς προδήλου μάχης καὶ τοῦ φανουμένου βαθύτερον. ὁ μὲν γὰρ μέγας δομεισικὸς γράμμασιν αὐτῷ μεμνηνέει τὰ συμπεσόντα, ὅτι τε τῶν ὁμιλιῶν ἀποστέρησις (55) τοῦτω ἀπειλήτο καὶ ὡς ἄρα διὰ ταύτην τὴν ἀνάγκην καὶ τὴν μελειωμένην τυραννίδα τοῖς τυραννοῦσιν ἀντιπύθεται. καὶ χορὴ τοῦτον διανοστῆναι ὑπὲρ τοῦ φίλου καὶ πρὸς αὐτὸν ἐβελήσθαι πέμψαι ὅθεν δήποτε χρήματα τοῦτω συναλεγμένον. „δεῖ δὲ γὰρ, φησι, χρημάτων καὶ ἀνευ τούτων οὐδὲν ἔστι γενέσθαι τῶν δεόντων.“ ὁ δὲ χρήματα μὲν οὐκ ἔπεμψε, φιλοφρονησάμενος δὲ τοὺς πρόσβεις γράμματα τοῦτοις ἐπιτίθειν ἀντὶ χρημάτων τοιόνδε νοῦν περιέχοντα, ὡς αὐτὸς μὲν εἰς τὴν τήμερον τὴν ἀρχαίαν φιλίαν διαφυλάττει καὶ εἰς τὸ ἐξῆς φυλάττειν κατεπαγγέλλοιτο· περὶ δὲ τοῦ ἐπιτεταγμένου χρησίου σφόδρα μὲν καὶ αὐτὸν γλίχεσθαι πέμπειν ὅποσα γε βούλοιο χρήματα. „ἀλλὰ γὰρ ἐπέσχε με πράγμα δέσπον. καὶ γὰρ πρὸς τοῦ βασιλέως Βοτανειάτην πεμφθεὶς καὶ τὰς πίστεις τῆς δουλείας αὐτῷ δεδοκῶς, οὐ καλὸς ἂν οὐδέ σοι δόξω καὶ εὖνος τὰ εἰς βασιλέα ἀνήρ, εἴ γε τοῖς σοῖς ἐπιτάγμασιν ἐκ τοῦ σχεδὸν ὑπείχομαι. εἰ δὲ τὴν βασιλείαν σοι ἐπιβραβεύσειεν ἢ ἀνωθεν πρόνοια, ὡς πρότερον φίλος ἐγὼ πιστὸς ἦν, καὶ μετὰ ταῦτα δοῦλος πιστότατος ἔσομαι.“ ταῦτα τοῦ Μονομαχάτου πρὸς τὸν ἐμὸν πατέρα σχεδόνσαντος καὶ ἐν ταυτῷ αὐτὸν τε ἅμα, λέγω δὲ τὸν ἐμὸν πατέρα, καὶ τὸν Βοτανειάτην ὑποποιουμένον, πρὸς δὲ τοῦτοις καὶ πρὸς τὸν βάρβαρον Ῥομ-

изгнаник, че завиждащите на всички, скитите Борил и Герман, излели върху него цялата си ненавист и под благовиден предлог го отдалечават от домашните и любимия град. И когато изплакал всичко поотделно — колко бил клеветен пред императора и колко бил изстрадал от слугите¹, — той очаквал най-голямо утешение от страна на доместика на Запада, който можел да облекчи претоварената от нещастия душа. И накрая, като прибавил, че бог ще отмъсти за тези работи, и като припомнил да не забравя приятелството му към него, той се отправил за Дирахиум и оставил доместика да влезе в Цариград. Мономахат, като пристигнал в Дирахиум и чул за приготвленията на двамата, за приготвянето на Роберт и за въстанието на Алексий², нареждал работите си много предпазливо. Външно той се държал като враг и на двамата, но зад откритата и показана вражда се криело нещо по-дълбоко. Великият доместик му известил писмено за случилото се, а именно, че го заплашвали с извъждане на очите и че поради тази причина и поради замисляното узурпаторство се противопоставял на узурпаторите. Мономахат трябвало да се влигне за приятеля си и да пожелае да му изпрати парите, които бил събрал от разни места. „Нужни са — казал той — пари и без тях не може да се извърши нищо необходимо.“ Мономахат не изпратил пари, но като приел любезно пратениците, дал им вместо пари писмо, в което се казвало, че той засега пазел старото приятелство и че обещава да го пази и занапред. Що се отнасяло обаче до исканите средства, и сам желаел да изпрати пари, колкото му трябвали. „Но справедлива причина — казвал — ме възпря. Защото, като съм изпратен от император Вотаниат и като съм му дал клетва за подчинение, аз и на тебе не бих ти изглеждал добър и предан спрямо царската власт, ако веднага се подчиня на твоите нареждания. Ако ли божият промисъл ти даде царска власт, както по-рано ти бях верен приятел, така и след това ще ти бъда най-верен роб.“ Това казал Мономахат на баща ми. Аз трябва да го упрекна много, че като е съчинил това пред баща ми и като се е мъчил да спечели едновременно него, имам пред вид баща си, и Вотаниат, освен това отправил още по-откровени думи до варварина Роберт и под-

¹ Т. е. Борил и Герман.² Т. е. за въстанието на братята Алексий и Исак Комнин.

πλέον γυμνότερους ποιησάμενου λόγους και εις
 λαμπράν αποστασίαν αναρρηγνύμενου, πολλά κατη-
 γορεύειν έχω. ἀλλ' ἔοικέ πως τὰ τοιαῦτα ἦδη τῶν
 ἀνθρώπων παλίμβολα και πολλά χρώματα μετα-
 λαιμάνοντα κατὰ τὰς τῶν πραγμάτων μεταβολάς,
 και τῷ μὲν κοινῷ οἱ τοιοῦτοι πάντες ἀξέμφοροι,
 ἑαυτοῖς δὲ εἶναι ἀσφαλέστατοι τὰ κατ' αὐτοὺς και
 ὡσὺν συμφύροντα διοικονομούμενοι, και ὡς τὰ
 πολλὰ ἀποτυγχάνοντες. ταῦτα μὲν οὕτως ὁ τῆς
 ιστορίας ἔππος τῆς λεωφόρου ἐξέδραμε· πάλιν δὲ
 τοῦτον εἰς τοὺς προτέρους δρόμους ἐπαναγάγωμεν,
 και γεγονότα ἐξήρην. ὁ γάρ τοι Ῥομπέρτος και
 πολλοὶ σφαδάζοντες πρὸς τὴν καθ' ἡμῶν (56) πε-
 ραιωσαν και τὸ Ἀνυράχιον φανταζόμενος, τότε δὴ
 και υἱάλλον ἐξεφλέγετο και χεῖρας και πόδας ἀκρί-
 θητος ἦν πρὸς τὴν ναυπολίαν και τοὺς στρατι-
 ώτας ἐπέσπενδε και λόγοις παροξυντικοῖς παρε-
 θάρουν. ὁ δὲ Μονομαχάτος ταῦτα κατασκευάσας
 και ἄλλην πρὸς τοιαύτην ἀσφάλειαν ἑαυτῷ ἐπαρκο-
 δομεῖτο, τὸν τε γάρ Βοδῖνον και τὸν Μιχαήλιν
 τοὺς ἐξάρχους τῶν Δαλματῶν διὰ τῶν γραφῶν
 ἑαυτῷ ἐπελαύρατο φίλους και δωρεαῖς προκα-
 τήριζε τὰς γνώμας αὐτῶν θύρας παντοδαπὰς
 ἑαυτῷ ἐπανόγων. εἰ γάρ τοῦ τε Ῥομπέρτου και
 Ἀλεξίου ἀστοχίσειε και ἀμφοτέρων ἀποκρίσειν,
 εὐθὺς Δαλματίας ἐλάσει, πρὸς τε Βοδῖνον και
 Μιχαήλιν αὐτόμολος γενησόμενος· ἐχθρῶν γάρ
 τοῦτον ἀναγινώσκων λοιπὸς ἀρτὶ ὁ Μιχαήλς κατηλ-
 πεῖτο τοῦτον και ἐτέσθην ὁ Βοδῖνος, πρὸς οὗς
 και φερεῖν παρασκευάστος, τῶν ἀπὸ τοῦ Ῥομπέρ-
 του δηλονότι και Ἀλεξίου ἀντιπνευσάντων αὐτῷ
 (pp. 53,4—57,15).

2. *Borilus Germanusque Comnenis invident.*
Comneni contra Botaniatem rebellant

II. 1. Ὅθεν μὲν οὖν ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος
 ὄψεσθαι καὶ ἐξ οὗτος τέρεος τὸν βοτάνομενον εἶδεναι
 αἰς τὰς τοῦ Κομνηνοῦ συγγράμματος παραλέκτομεν
 διὰ τοῦ καὶ τὸ κατὰ τοῦ βασιλέως Νικηφόρου τοῦ
 Βασανίου ἐπιθετο ἱερέως. Μανουὴλ μὲν οὖν
 τὸν προσημασμένον ἀδελφόν Ἰσακίον και Ἀλέξιον
 καὶ τὸν ἀπὸ τῶν τῶν ἐξ Ἰωάννου τοῦ Κομνηνοῦ
 καὶ πρὸς τῶν ἐπὶ τῶν κατὰ τὸν στρα-
 τὴν αὐτοκράτορα ἢ Ἀννὰ εἶχε πρὸς τοῦ προ-
 βασιλευμένου Ῥομπέρτου καὶ Ἀνυράχου τοῦτον προ-
 χειρομένον, αὐτοὺς δὲ καὶ τὸν Ἰωάννην δοῦκα ἢ
 Ἀντιόχον ἐκλήροιστο, πολλοὺς καὶ πρὸς

готвял открито отцепване. Но такива човешки
 нрави, непостоянни и приемащи много цве-
 тове според промяната на положението, са
 никак обикновени. И такива хора са безпо-
 лезни за държавата, но за себе си са твърде
 добри, като нареждат ползуващите само тях
 работи, макар в повечето случаи да се из-
 лъгват. Но така разказът ми като някой кон
 се отклони от широкия път. И нека върнем
 на стария път този кон, макар и да е ста-
 нал своенравен. А Роберт, който и по-рано
 бил нетърпелив да се прехвърли срещу нас
 и мислел за Дирахинум, сега още повече се
 запалил, с всички сили неудържимо се стре-
 мял към морската експедиция, подтиквав
 войниците да бързат и ги подбуждал с по-
 ошрителни слова. Мономахат пък, след като
 постъпил така, приготвял си и следното ново
 убежище. С писма той си спечелил за прия-
 тели Бодин и Михаил¹, управителите на
 далматинците, и предразполагайки ги с да-
 рове, си отворил много врати. Ако се из-
 лъже в Роберт и Алексий и бъде отхвърлен
 от двамата, веднага ще отиде в Далмация
 и ще премине на страната на Бодин и Ми-
 хаил. И тъй, ако [Роберт и Алексий] наистина
 се проявят като врагове, оставаше му да се
 надява на Михаил и, от друга страна, на
 Бодин, при които се беше приготвил да бяга,
 ако, разбира се, Роберт и Алексий се пока-
 жат враждебни спрямо него.²

2. *Boril et German n'aiment pas les Comnènes.*
Les Comnènes se rebellent contre les Botaniates

II. 1. Този, който желае да узнае откъде
 и от какъв род произхожда самодържецът
 Алексий, ние го препращаме към съчине-
 нията на моя кесар. Там ще се извлекат и
 сведенията относно император Никифор Во-
 таниат. По нареждане на по-рано царувалия
 Роман Дноген³ цяла Азия имала за стратег
 автократор⁴ Мануил, най-стария брат на Исак
 и Алексий и на другите деца на дядо ми
 по баща Йоан Комнин. А и Исак бил опре-
 делен за дук на Антиохия.⁵ Те водили много
 войни и сражения и спечелили много побе-

¹ Ковстантин Бодин след смъртта на баща си княз Михаил взел (около 1081 г.) зетския престол. По-голе-
 мият от четиримата сина на Бодин също се казвал Михаил. В 1072 г. Бодин взел участие във въстанието на
 Георги Войтех и бил провъзгласен за български цар под името Петър. След неуспеха на въстанието той бил
 известно време във византийски плен, го после бил откупен от баща си. За въстанието на Бодин вж. главно у
 Скилица, ГИБИ, т. VI, 1966, стр. 334. ² Тук Ава Комнина прекъсва разказа си, за да опише възпя-
 ването на своя баща Алексий Комнин. Вотаниат бил свален от престола на 3 април 1081 г. ³ Византийски
 император (1067—1071). ⁴ Върховен военачалник. ⁵ От 1074 до 1078 г.

χας ἀγαποσάμενους, πολλὰ δὲ καὶ τρόπαια κατὰ τῶν ἀντικειμένων στήσαντας. καὶ μετ' αὐτοὺς οὐμὸς πατήρ Ἀλέξιος σιγατηγὸς αὐτοκράτωρ προῦβέβλητο κατὰ τοῦ Θυρσελίου παρὰ τοῦ τότε βασιλεύοντος Μιχαὴλ τοῦ Δούκα ἀποσταλὴς, ὥς δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς ὁ Νικηφόρος περιδέξιν τοῦτον περὶ τὰ πολεμικὰ ἐθεάσατο, ἀρκεῖος δὲ καὶ ὅπως περὶ τὴν ἑω συνῶν τὰδελφῶν Ἰσακίῳ ὑπὲρ τὸν αὐτοῦ χρόνον ἐν διαφόροις ἀγῶσι ἐμπέπωνκεν ἀριστεὺς ἀναφανείς καὶ ὅπως τὸν Οὐρσελίον κατετροπύσαστο, διαφερόντως ἡγάπη καὶ τοῦ Ἰσακίου οὐκ ἔλαττον. καὶ ἐνσπερνιζόμενος ἀμφὶ τὰδελφῶν Ἰλαρὸν ἐνητένευεν, ἔστιν οὐ καὶ αὐτῆς τῆς τραπέζης ἀξίων. ἀνέφλεγε τοῦτο τὸν κατ' αὐτῶν φθόνον καὶ μᾶλλον τῶν εἰρημένων δύο βαρβάρων Σθλαβογενῶν, τοῦ τε Βορίλου φημί (58) καὶ τοῦ Γερμανοῦ. ὁρῶντες γὰρ τὴν τοῦ βασιλέως εἰς αὐτοὺς εὐμένειαν καὶ οἱ καθ' ὅραν ταῖς τοῦ φθόνου τοξείαις βαλλόμενοι ἄριστοι διαμένοντες, ἐξετήκοντο. τὸν γὰρ Ἀλέξιον, κἄν οὕτω τὸν ἱούλον ἐπανθοῦντα εἶχεν, ἐν πᾶσιν εὐδοκισμοῖσι τοῦτον ὁ βασιλεὺς σιγατηγὸν αὐτοκράτορα τῆς ἐσπέρας ἀναδείκνυσιν, τῷ τῶν παρόδρων τετιμνωμένῳ ἀξιώματι. ὅσα μὲν οὖν καὶ κατὰ τὴν ἐσπέραν οἷτος ἀνέστησε τρόπαια καὶ ὁλόσους ἀποστάτας καταγωνισάμενος ζωγρίαν ἦγε τῷ βασιλεῖ, ἀρκεῖντως προέλεγκται. ἀλλὰ ταῦτα τοῖς δοῦλοις οὐκ ἤρεσκεν, ἐξέκαε δὲ μᾶλλον αὐτῶν ἀναφλέγοντα τὸν φθόνον. οἱ καὶ πολλὰ μὲν ὑπετονθόρουζον βίαιοδομοῦντες κατ' αὐτῶν, πολλὰ δὲ καὶ κρύφια λέγοντες τῷ βασιλεῖ, τινὰ δὲ καὶ εἰς τοῦμφορές, ἀλλὰ δὲ καὶ δι' ἐτέρων, μεθοδείαις τοῖς πρῶτοις ἐκποδὼν τοῦτον γενέσθαι παντοίως ἐποπύδαζον. ἀπαρτίζοντες συνεχόμενοι οἱ Κομνηνοί, δέον ἐλογίσαντο τοῖς περὶ τὴν γυναικωνίτην ἐποποιήσασθαι καὶ δι' αὐτῶν τὴν τῆς βασιλίδος ἐπὶ πλέον εὐμένειαν ἐπισπείσασθαι. ἐπαγνοοὶ γὰρ οἱ ἄνδρες καὶ λιθίην καταπαλάζου νυχτὴν δυνάμενοι καὶ παντοίοις ἐπιχειρήμασι. τοῦτο ἤδη κατόρθον ὁ Ἰσαάκιος πάσαις πρὸς αὐτῆς ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ ἐξαδέλφῃ εἰς κῆδος προσληφθεῖς, ὁ γενναῖοτατος ὢν ἐν λόγῳ καὶ πράξει καὶ τὰ πλεῖστα τῶμῳ πατρὶ ἐμπετής. ἀλλ' ἐπὶ τὰ περὶ αὐτὸν καλῶς προεχώρηκε, πολλὰ φροντίζων ἢ περὶ τὰδελφοῦ, καὶ ὅσον ἐκείνος τούτῳ εἰς τὴν τοῦ κήδους τότε συνήρετο

ди над враговете. След тях и моят баща Алексий бил избран от царуващия тогава Михаил Дука за стратег автократор и бил изпратен против Урселий¹. Император Никифор обикнал Алексий необикновено много и не по-малко от Исак, когато забелязал, че той е много способен във военното изкуство, и когато чул как на Изток заедно с брат си Исак участвувал не според годините си в различните сражения и се проявил като храбрец и как надвил Урселий. Имайки двамата братя близо до сърцето си, той ги гледал благосклонно и понякога ги удостоявал да седнат и на самата трапеза. Това възбудило против тях злобата най-вече на споменатите двама варвари славяни, именно Борил и Герман. Те се топели от мъка, виждайки, че Комнините имат царското благоволение и остават ненаранени, макар и да са замеряни всекласно със стрелите на злобата. Защото императорът, като виждал, че Алексий се прославя във всичко, макар и да не му бил порасъл още мъх, назначил го за стратег автократор на Запада и го почел с достойнството проедър². Говорихме достатъчно за това, колко трофеи е издигнал той на Запад, а също колцина отцепници е победил и ги е довел на императора като пленници. Но това не се понаправило на слугите и то още повече разпалило пламтящата им завист. Те тайно негодували много против Комнините и казвали на императора много неща тайно, други и явно, а някои и чрез трети лица, като по всякакъв начин, служейки си с различни средства, се мъчели да ги отстранят. Намирайки се в такова затруднение, Комнините сметнали за необходимо да привлечат на своя страна хората около женското отделение на двора³ и чрез тях да спечелят повече благоразположението на императрицата. Тези мъже са наистина ловки и могат да смекчат каменно сърце, и то по различен начин. В това Исак бил вече успял, понеже, като се отличавал твърде много в словото и делото и приличал твърде много на баща ми, бил отдавна взет от императрицата за съпруг на собствената ѝ братовчедка⁴. Но след като се уредили неговите работи, той започнал да се грижи за брат си. И колкото неговият брат го подпомогнал тогава в брака, толкова [сега] той се

¹ Урселий бил нормански началник на наемници във византийската войска. Вж. тук, стр. 8, бел. 1.

² Една от най-високите почетни титли, създадена от Никифор Фока в 963 г. От 1025 г. била раздавана пощедно, обаче загубила първоначалния си престиж. Вж. *Bréhier, Les institutions*, стр. 123—124. ³ Т. е. главно-евнусите. ⁴ Ирина, братовчедка на императрица Мария.

ἐπὶ τοῖς τοσοῦτον οὗτος ἐσπονδίακει μὴδ' αὐτὸν τῆς βασιλίδος πορραπέρω καθεστάναι. Ὁρέστην μὲν οὖν καὶ Πηλιάδην φίλους ὄντας τοσοῦτον τὸν πρὸς ἀλλήλους πόθον ἔχειν φασίν, ὥς ἐν καιρῷ μάχης ἀμείλιν μὲν ἑκάτερον τῶν κατ' ἑαυτοῦ πολεμίων, ἀμύτην δὲ τοῖς ἐπιφερομένοις θατέρω καὶ προσπαύειν ἄτερον τὰς πρὸς θάτερον ἐρχομένας τῶν ἑστῶν βολὰς τὰ στέγνα ἐπ' ἐχόντα τοιαῦτα καὶ ἐπὶ τοῖς οἷς ἦν συνορᾶν. ἄμφω γὰρ τὰ δελφῶ καὶ τοῖς κινδύνους προσπαύσαν (59) ἐβούλοντο, καὶ τὰς ἀρεστίαις τε καὶ τὰς τιμὰς καὶ ἀλλῶς τὰ γὰρ θὸν θατέρω ἴδιον ἄτερος ἐλογίζετο καὶ αὐτὸν τὸν κατ' αὐτὸν τοσοῦτον τὸν πόθον πρὸς ἀλλήλους εἶχον. τὰ μὲν οὖν κατὰ τὸν Ἰσαάκιον οὕτως ἐκ θείας ὁμονόμητο προνοίας. οὐ πολλὸν τὸ ἐν μέσῳ, καὶ οἱ περὶ τὴν γενναίων τὰς τοῦ Ἰσαακίου ἐποθυμοσύνης παρρησιάζονται τὴν βασιλίδι ἐνδοκίμασθαι τὸν Ἀλέξιον. τίθεται τοῖς, ὡς περὶ τὰ βασιλεία κατὰ τὴν κερίαν ἡμέραν καὶ ἄμφω γερόνατον, ἡ βασιλὶς ἐνδοκίμα τὸν Ἀλέξιον κατὰ τὸν παρρησιάζοντα περὶ τῶν τοιαύτων πάσαις τύποις. ἀνέσφηλε τοῦ τοῦ λοιποῦ τῆς πολλῆς φροντίδος ὁ μέγας τὸν ἰσπερίον στρατηγὸν δομέστωκος. καὶ τότε θαυμά τοῖς βασιλείοις ἄμφω φοιτῶντες καὶ τὴν τοῖς βασιλείοις προσήκουσαν ἀποπληροῦντες προσκύνησαν καὶ μετὰ ἐγκατεροῦντες τῇ βασιλίδι προσήρχοντο. ταῦτα ἐπὶ πλέον τὸν κατ' αὐτὸν φρόνον ἐξέκαε. τοῦτο δὲ διὰ πολλῶν οἱ Κομνηνοὶ βεβαιούμενοι, δεύσαντες, ἴνα μὴ ἀμφοτέρω ταῖς πάσαις αὐτῶν ἀλόντες οὐδὲ τὸν ἰπαρῆγοντα ἔχουσι, τρόπον ἐξήτοιον, δι' οὗ τὸ ἀσφαλὲς θεοῦ συλλαμβανομένου ἑαυτοῖς περιποιήσαντο. πολλοὺς οὖν λογιμοὺς οὐταμα τῇ μητρὶ ἀνελίζαντες καὶ πολλὰ πολλάς διαμεγάρμενοι μίαν εὐρὴν κατὰ ἄνθρωπον σωτηρίας ἐλπίδα. ἡ δὲ ἦν τῇ βασιλίδι προσελθεῖν, δληνῶς αἰτίαν τὰ εὐπρόσωπον πρὸς τοῦτο σχοῖεν, καὶ τὸ ἀπόρητον ἐξελεῖν. εἶχον δὲ ὅμως ὑποβρίχον τὴν βουλὴν καὶ οὐδὲν τὸ παράπαν τὸ σκοπούμενον ἐξεκάλυπτον. προσεῖχον δὲ καθάπερ οἱ θαλάττιοι, μὴ τὸ θήραμα προσοβήσωσιν. ἀποδοῦναι μὲν γὰρ ἐμελέτων, ἐπεφόβητο δὲ ἄρα τοῦτο πρὸς τὴν βασιλίδι εἰλεῖν, μὴ πως ἐκεῖνη φθίσῃ τὰ κατ' αὐτοὺς παραδηλώσει τῇ βασιλεῖ καὶ ἀμφοτέρων κηδομένη καὶ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἀνδρῶν. τοῖτον τῶν κατεγνωσμένων τοῦ σκέμματος, ἄλλοσε τρέπονται τὴν βουλὴν. δεινοὶ γὰρ τοῖς παραλεπτικῶς καιροῖς ἀποχρήσασθαι.

грижел брат му да не бъде твърде далеч от [благоразположението на] императрицата. Казват, че Орест и Пилад¹ изпитвали като приятели един към друг такова чувство, че във време на сражение и двамата нехаели за своите неприятели, а отблъсвали тези, които нападали другия, и като излагали гърдите си, всеки привличал ударите на копията, отправени към другия. Това могло да се види и при Комнините, защото всеки от двамата братя искал да посрещне пръв опасностите и всеки смятал като свои отличията, почестите и просто благото на другия. Такава любов имали помежду си. Исаковите работи били устроени така от божия промисъл. Скоро след това хората около женското отделение на двора по съветите на Исак убедили императрицата да осинови Алексей. Тя ги послушала и когато и двамата били един празничен ден в двореца, императрицата осиновила Алексей според съществуващия за това стар обичай. И тъй великият домestik на западните войски се освободил за в бъдеще от голяма грижа. След това двамата посещавали често двореца, за да отладат обичайните почести на царстващите особи, и като се забавяли малко, отивали при императрицата. Това възпламенило още повече омразата срещу тях. Комнините се научили за това от мнозина и като се страхували да не бъдат уловени и двамата в примките на враговете, без да имат някого, който да им помогне, търсели начин, по който с божия помощ да осигурят своята безопасност. Разглеждайки заедно с майка си много планове и обмисляйки често различни способности, те открили, ако се съди по човешки, една надежда за спасение. Тя се състояла в следното: да отидат при императрицата, когато за това им се удаде благовиден повод, и да ѝ открият тайната. Все пак те криели решението си и въобще не съобщавали никому намерението, но постъпвали внимателно като рибари, за да не пропъдят преждевременно лова. Те искали да избягат, но се страхували да кажат това на императрицата, за да не би тя да избърза някак да открие на императора плановете им, загрижена и за двете страни — и за императора, и за тях. И тъй, като изоставили това решение, те се насочили към друго, защото били способни да използват новопоявилите се обстоятелства.

¹ Митически герои, прочути с приятелството си.

II, 2. Ἐπεὶ γὰρ ὁ βασιλεὺς τεκνογονεῖν διὰ τὸ γῆρας οὐκ (60) ἐπεφέκει, δειδώς δὲ καὶ τὸ ἀρνητικὸν τῆς τοῦ θανάτου τομῆς περὶ τοῦ διαδεξιμένου δυσκοπεῖτο. ἦν δὲ τῆνκαῦτα Συναδηνός τις ἐξ ἀνατολῶν ὀρμώμενος, ἐκ γένους λαμπροῦ, τὸ εἶδος ὠραῖος, τὴν φρενὰ βαθύς, βωμάλεος τὴν χεῖρα, τὴν ἡλικίαν εἰς μειράσιον παραγέλλων καὶ ἄλλος δὲ προσήκων αὐτῷ κατὰ γένος τῶν ἄλλων μᾶλλον ἐσκεπτετο διάδοχον αὐτὸν τῆς βασιλείας καταλεπεῖν, καθάπερ τινὰ πάτριον κληρὸν τὸ κράτος αὐτῷ δίδούς, κακῶς βουλευόμενος. ἐξὸν γὰρ αὐτῷ τὸ ἀσφαλὲς μέχρι τέλους περποιθήσασθαι, ἅμα δὲ καὶ δίκαιόν τι σκοπεῖν τὴν αὐτοκράτορος ἐξουσίαν τῷ τῆς βασιλίδος υἱῷ Κωνσταντίνῳ καταλεπεῖν καὶ ὡς οἷόν τινα κληρὸν πρὸς πάππου καὶ πατρὸς αὐτῷ διαφέρονσαν καὶ τὴν βασιλίδα μᾶλλον διὰ τοῦτο ἐπ' αὐτῷ θαρρεῖν καὶ τὸ εὖνοιον ἐπαύξαι, λήληθεν ἑαυτὸν ὁ γηραιός ὁδοῶν τε καὶ ἀξύμφορα δυσκοπούμενος καὶ κατὰ τῆς ἑαυτοῦ κεφαλῆς τεκταίνων κακῶς. τοῦτον ἐποψιθυριζομένων ἦσθετο ἡ βασιλὶς καὶ περιλυσος ἦν τὸν τοῦ παιδὸς κίνδυνον ὑφορομένη. καὶ ἦν ἀθυμοῦσα μὲν, οὐδενὶ δὲ τὴν λύπην ἐξορροῦμένη. τοῦτο τοῖς Κομνηνοῦς οὐ δι' ἄλθεν. εὐκαίριον αὖν, ἦν ἐξήτουν, εὐρημάτες, τῇ βασιλίδι προσελθεῖν ἐβουλεύσαντο, τῆς δὲ πρὸς αὐτὴν ὁμιλίας τὴν καταρχὴν ἡ μήτηρ τῷ Ἰσαάκῳ ἐπέτρεψε, συμπαρόντος αὐτῷ τῷ ἀδελφοῦ Ἀλεξίου. τῶν δὲ προσελθόντων τῇ βασιλίδι, ὁ Ἰσαάκος φησὶ πρὸς αὐτὴν „οὐχ ὥς χθὲς καὶ πρότετα ὀρμώμεν σε, δέσπονα, ἔχουσαν, ἀλλ' ὥς ὑπὸ λοισμῶν ἀνεκφόρων δαυνομένην καὶ σκεπτομένην, ὥς μὴ θαρρεῖν ἔχουσαν, πρὸς τὴν ἂν ἐκκαλύνῃς τὸ ἀπώροτον.“ ἡ δὲ τέως μὲν ἐμφαίνειν οὐκ ᾔθελε, βύθιον δὲ τι στενάξασα „οὐ χρή“ φησὶ „τοὺς ἄλλοις οἰκοῦντας ἐπεροῦσθαι αὐτὸ γὰρ τοῦτο εἰς λύπην αὐτῆς ἀξιόχρεον. ἐμὲ δέ, φεῦ, οἷα ἐξ οἶων διεδέξατο καὶ ὁποῖά μοι, ὥς ἔοικε, μετ' οὐ πολὺν ταμεύεται“. οἱ δὲ ἀποστάτες πλείω μὲν ῥήματα οὐ προσέθεντο, εἰς γῆν δὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπερείσαντες καὶ περιστείλαντες ἄμφω (61) τῷ χεῖρι σὺννοος πρὸς μικρὸν εἰσήμεσαν, εἴτα τὴν συνήθη προσκύνησιν ποιησάμενοι, ὁ καθεὶς ἀπηρεσαν ἀγωνιῶντες. τῇ δ' ὑπεραιὶ πάλιν προσερχομένοι ἦκουσαν. ἰλαρότερον δὲ ἢ πρῶην ἀτεινίζουσαν τούτοις ὀρῶντες προσίασαν ἄμφω καὶ φασιν „οὐ

II, 2. Тъй като императорът поради старост не бил способен да има деца, а се плашел и от неизбежния удар на смъртта, той започнал да мисли за приемник. Тогава имал някой си Синадин¹, произхождащ от Изток, от славен род, с прекрасна външност, с дълбок ум, със силна ръка, по години още юноша и освен това близък по родство на императора. Пред всички други императорът предпочел да остави него за наследник на царството, давайки му властта според безразсъдното си решение като някакво бащино наследство. Той би могъл да осигури своята безопасност до края на живота [си] и същевременно да реши напълно справедливо да остави царската власт на Константин², сина на императора, комуто тя се паднала като наследство от дяло и баща. И по този начин императрицата би се уповавала повече на него и би увеличила благоразположението си, но старецът се забравил, като взел несправедливи и вредни решения и навлякъл върху главата си нещастия. Императрицата се научила за тези неща от шушуканията и се опечалила много, понеже подозирала опасността за детето си. Била паднала духом, но не откривала скръбта си никому. Това не останало скрито от Комнините. Като намерили удобния случай, който търсели, те решили да отидат при императрицата. Майка им определила разговора с нея да започне Исак в присъствието на брат си Алексий. Когато отишли при императрицата, Исак се обърнал към нея: „Ние те виждаме, императрице, не такава, каквато беше вчера и завчера, но като че ли загрижена и измъчена от скрити мисли и нямаща човек, комуто би се решила да откриеш тайната си.“ Тя не пожелала да се открие тогава, но въздъхвайки някак дълбоко, казала: „Не е нужно да се питат живеещите в чужда земя.“³ Самотова им е достатъчна причина за скръбта. А мене, уви, какво ли не ме сполетя едно след друго и какво ли, както изглежда, не ме заплашва наскоро!“ Те се отдръпнали и не добавили нищо повече, но като навели към земята очи и скръстили ръце, стояли известно време замислени, после направили обичайния поклон и си отишли у дома потиснати. На другия ден те дошли отново, за да говорят. Виждайки, че императрицата ги гледа по-весело от предния ден, и двамата се доближили и казали: „Ти си госпо-

¹ Според Leib, Anna Comnena, става дума за сина на Теодул Синадин, женен за сестрата на Никифор Вланигет.

² Този Константин бил син на императрица Мария от първия ѝ брак с император Михаил VII Дука.

³ Императрица Мария по произход била алаика.

μὲν δεσπότις, ἡμεῖς δὲ δοῦλοι εἰνούμεσθαί, πᾶν ὅτιον ἐτοιμῶς ἔχοντες ὑπὲρ τῆς σῆς βασιλείας παθεῖν. καὶ μὴ σε λογισμὸς τις διαταραχέτω, εἰς διανοήσαν ὅπως εἰσάγωμεν.¹ Ἐκ τούτων οὖν τῶν λόγων τὰ πιστὰ δεδοκότες τῇ βασιλίδι καὶ ἀπαλλάξαντες ἑαυτοὺς ὑποψίας ἀπάσης τὸ ἀπόρητον ἤδη συνίεσαν ὅξεϊς τε ὄντες καὶ ἀγχίνοι καὶ δεινοὶ θηρᾶσαι ἀνθρώπων ἐξ ὀλέων χρημάτων βαθύως ἐγκυμίνην γνώμην καὶ τέως ἀπόρητον. καὶ αὐτίκα μᾶλα προσετίθεντό τε τῇ βασιλίδι καὶ ἐκ πολλῶν εὐνοὺς αὐτοὺς φανερώς κατεστήσαντες καὶ πᾶν εἰς ὅπερ ἂν αὐτοὺς προσκαλοῖτο, ἐκθύμως ἐπαμύνειν κατεπηγεῖλαντο. συγκαίρειν τε χαίρουσιν καὶ λυπούμενι συνανᾶσθαι, τοῦτο δὴ τὸ ἀποστολικόν, μᾶλα προθύμως συνήθεντο. καὶ ὡς αὐθιγεῖς ἤξιον τούτους λογίζεσθαι καὶ σιγήθεις κακεῖθεν ὁρμωμένους ὄθεν καὶ αὐτῇ, τοσοῦτον ἐπευώντες, ὥς εἰ τι παρὰ τῶν φθονούντων αὐτῇ τε τῇ δεσποίνῃ καὶ τῷ αὐτοκράτορι κατ' αὐτῶν εἰσηγηθῆι, τοῦτο αὐτοὺς μὴ διαλανθάνει τὸ παραπικρὸν, ἵνα μὴ λάθωσι ταῖς πάγκαις τῶν ἐχθρῶν ἐμπροσθέντων. τοῦτο τε ἤξιον καὶ θαρρεῖν ἐκέλευον, ὥς σὺν θεῷ γε πάντα τὴν δυνατὴν μετὰ προθυμίας εἰσενεγκεῖν βοήθειαν, ὡς ἑαυτῶν γε ἕνεκα μὴ ἐκπεπαισμέναι τῆς βασιλείας τὸν ταύτης υἱὸν Κωνσταντῖνον. καὶ δὴ καὶ δι' ὅσων ἐμπροσθεν ἤθελον τὰ συνδόξαντα οὐδὲ γὰρ ἐνὶ διατρίβειν διὰ τοὺς ἐποφθαλμιούντας. τῆς γε πολλῆς ἀνεκονφίσθησαν λύπης οἱ ἄνδρες καὶ ἐξανέφραρον καὶ τὸ ἀπὸ τοῦδε μεθ' ἱλαροτέρου προσώπου τῷ βασιλεῖ διελέγοντο, ὁποῖατο ἐκείναι καὶ μᾶλλον ἄτερος τούτων Ἀλέξιος συσκέσασαι ἀπόρητον ἔννοιαν καὶ βυσσοδομουμένην ἐπιβουλήν τοῖς φανομένοις προσήμασιν. ἐπεὶ δὲ ὁ φθόνος μᾶλλον εἰς (62) πυρρὸν ἀνέπτυτο μέγιστον, καὶ οὐδὲν τοῦ λοιποῦ τῶν πρὸς τὸν βασιλέα κατ' αὐτῶν λεγομένων αὐτοὺς διελάνθαι κατὰ τὰ πρόηκον συνδόξαντα, ἐγινώσκον δὲ καὶ τοὺς δύο παραδυναστεύοντας δοῦλους βουλευμένους ἐκποδὼν τούτους ποιήσασθαι, οὐκέτι κατὰ τὸ σύνηδες ὁμοῦ τοῖς βασιλεῦσι ἐφύττων, ἀλλ' ἑτερόμερος ἦν ἑκάτερος. τὸ δὲ σκέμμα σοφὸν τε καὶ Παλαμίδειον, ἵν' εἰ γένοιτο τὸν ἑτερον τούτων κατασχεθῆναι διὰ τὰς λαθραίας ἐπιβουλὰς τῶν παραδυναστεύοντων ἐκείνων Σκαθῶν, ἄτερος ἀποδράσει, καὶ μὴ ἅμα καὶ ἄμφω τοῖς πάγκαις τῶν βαβύρων ἐμπροσθέντων. ἀλλὰ τὸ μὲν σκέμμα τοιοῦτον ἦν. οὐ μὴν κατὰ τὴν ἐποψίαν ἐκείνων ἀπηντήκει τοῖς τὰ πράγματα. ἔφθασαν γὰρ κρείττους γενέσθαι τῶν ἐπιβουλευόντων ἀνδρῶν, ὥς ἐνθεν ὁ λόγος ἀπορρηθεὶς διὰ πάσης σαφηνείας δηλώσει.

дарка, а ние най-верни слуги, готови да претърпим всичко за твоя царска власт. И никаква мисъл да не те смущава и да не те разколебава изобщо.² След тези думи те дали на императрицата клетва за вяност и като отклонили от себе си всяко подозрение, научили вече тайната. Те били проникателни, съобразителни и способни по малко думи да се доберат до лежащата дълбоко и още неизказана мисъл на хората. Те веднага застанали на страната на императрицата, щедро и открито обявили своята благосклонност, че ще подпомогнат въодушевено всичко, за което ги извика, като потвърдили охотно, че ще се радват, както казва апостолът, когато се радва тя, и ще ѝ съчувствуват, когато тъжи. И те поискали да ги смята за еднородци, приятели и дошли оттам, откъдето е и тя. Помолили я само, ако завистниците съобщят нещо против тях или на нея, или на самодържеца, тя да им съобщи веднага, за да не попаднат неусетно в примките на неприятелите. Те поискали това и я помолили да бъде уверена, че с божия помощ ще ѝ дадат с готовност възможната подкрепа, та благодарение на тях нейният син Константин да не се лиши от царска власт. Те поискали да затвърдят споразумението с клетва, защото не могли да се бавят повече от страх пред шпионите. Като се освободили от голямата мъка, те се ободрили и оттогава разговаряли с императора с по-весело лице. Те, особено единият от тях, Алексий, могли да прикриват тайните си намерения и скритите замисли с лицемерни слова. А когато завистта се разгаряла все повече в най-голям огън и [тъй като] занапред според неотдавнашното споразумение успявали да научат всичко, което се говорело на императора против тях, те узнали, че двамата слуги куртизани¹ замислят да ги премахнат. И затова те вече не посещавали двореца заедно, както били навикнали, но поотделно [и] през различни дни. Това решение било мъдро и присъщо на Паламид². То целяло, ако единият от тях бъде уловен поради тайните замисли на куртизаните скити, другият да може да избяга, за да не могат и двамата да паднат в примките на варварите. Такова било решението, но събитията не се развили според техните подозрения, защото те успели да станат по-силни от заговорниците, както после ще стане напълно ясно от следващия разказ.

¹ Т. е. Борна и Герман.

² Митически герой, който по хитрост надминавал Одисей.

II, 3. Τῆς πόλεως τούτων Κυζίκου κατασχεθείσης παρὰ τῶν Τούρκων, πυνθόμενος τὴν τῆς πόλεως ἄλωσιν ὁ αὐτοκράτωρ, τὸν Κομνηνὸν αὐτίκα μετεκαλεῖτο Ἀλέξιον. ἔτυχε γὰρ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ὁ Ἰσαάκιος ἐληλυθώς, ὡς δὲ εἰσερχόμενον τοῦτον παρὰ τὴν συνθήκην ὁ ἀδελφὸς Ἰσαάκιος ἐθεάσατο, προσελθὼν ἠρώτα διὸν χάριν παρεγένετο. ὁ δ' εὐθὺς τὴν αἰτίαν εἰρήκει, «ὅτι μέ» φησὶν «ὁ αὐτοκράτωρ προσεκαλέσατο». εἰσελθόντων οὖν ἀμφω καὶ τὴν συνθήκην προσκύνεισιν ποιησάμενον, ἐπεὶ ἀρίστον καρὸς ἡδὴ παρῆν, προσμεῖναι μικρὸν παρακελευσάμενος, προστάττει κοινῆς αὐτῶ τραπέζης μετελῆχέναι. καὶ δὴ διακριθέντες ὁ μὲν περὶ τὸ δεξιὸν καθήστω τῆς τραπέζης, ὁ δὲ περὶ τὸ ἐξώφυλλον, ὡς τὰ ἀλλήλων. μετ' ὀλίγον δὲ τοῖς περιεστώσιν ἐκαστὸς μετὰ σκευηλοποιήτους ψιθυρίζοντας εὗρον. δεῖσαντες οὖν μὴ τι κατ' αὐτῶν ὀξύ μελετῶσιν οἱ δοῦλοι καὶ ἐπύγνος αὐτοῖς ὁ κύνδυνος εἴη, λαθροδίοις βλέμμασιν ἀλλήλους ἐνηέμεζον μὴ ἔχοντες ὅ τι καὶ ὁράσασιν. ἐπεὶ δὲ πρὸ πολλοῦ τοὺς περὶ τὸν βασιλεῖα ἅπαντες μελιχρῶς λόγους ποιοῦσιν τε καὶ παντοδαπὰς δεξιόσας ἐσπετερίζοντο καὶ αὐτῶν τὸν ὁμοιοῦν (63) δεξιωσάμενοι ἱλαρὸν αὐτοῖς προσβλέπον ἀνέπεισαν, τοῦτω προσελθὼν τις τῶν θεραπόντων Ἰσαάκιον τοῦ Κομνηνοῦ φησὶν «ἀπ᾿ ἀγγελίαν τῇ κυρίῳ μου τὴν τῆς Κυζίκου κατασχεσιν. γράμμα γὰρ ἐκεῖθεν ἔχει τοῦτο μηνύον». ὁ δ' εὐθὺς ἅμα τε ὄψα τῇ τραπέζῃ παρατίθει καὶ ἅπερ παρὰ τοῦ ἐπιτρέτου ἀνεδιδόχθη, ἀνεδίδουκε τὸν Ἰσαάκιον ἡρεμαίᾳ φωνῇ. ὁ δὲ μικρὸν ἐποκαμήσας τὰ χεῖλη ἐσήμανε τᾷ ἀδελφῷ τὸ λεχθέν. ὁ δὲ ὢν περὶ τὸ ποτεῖν καὶ πυρὸς θερμοτέρως ὁ Ἀλέξιος, αὐτίκα προήρπασε τὸ λεγόμενον. ἀνέπνευσαν οὖν καὶ ἀμφω τῆς κατασχέσεως αὐτοῖς ἐννοίας. καὶ γερονότες ἐαυτῶν ἐσκοποῦντο, ἵν' εἴ ποῦ τις αὐτοῖς ἔσται περὶ τοῦτου, ἐτοίμως ἀποκριθήσονται, εἰ δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτοῖς εἰς βουλήν ἀγάγοι, προσηκόντως αὐτῷ βουλευέσονται. ταῦτα τοῦτων λογιζομένων ὁ βασιλεὺς ἀπαυθὺς πρὸς τοὺς ἄνδρας ὡς δὴ ἀγροῦντας αὐτοῖς τὰ κατὰ τὴν Κυζίκου τὴν ἄλωσιν αὐτῆς ἔλεγεν. οἱ δὲ (καὶ γὰρ ἦσαν ἔτατοι ψυχῇν θεραπεῦσαι κυμανομένην βασιλέως ἐπὶ πορθέσει πόλεων) ἀνῆγειράν τε τὸ πεπρωγὸς τοῦ αὐτοκράτορος φράνημα καὶ πρὸς ἐλπίδας ἀγαθὰς ἀνεθέρμηναν βραδίως τὴν πόλιν ἐπανασταθῆναι κατεργάμενοι «μόνον» φησὶ «τὸ σὸν κράτος ἐχέτω καλῶς» οἱ δὲ γε πολιορκητοὶ τῆς

II, 3. Когато град Кизик¹ бил завладян от турците и самодържецът се научил за превземането му, той веднага пратил да извикат Алексий Комнин. В онзи ден в двореца бил дошъл случайно Исак. Като видял, че Алексий идва въпреки споразумението, Исак се приближил до него и го запитал защо е дошъл. Алексий веднага казал причината. „Защото — казал — самодържецът ме извика.“ И тъй те влезли заедно и направили обичайния поклон. Понеже било дошло време за обяд, самодържецът им заповядал да останат малко и ги поканил да участвуват с него в обща трапеза. Те седнали разделени, един срещу друг, единият на дясната страна на трапезата, другият — на лявата. След малко се вгледали в стоящите наоколо и забелязали, че те си шушукат нещо с мрачен вид. Страхувайки се да не би слугите да замислят нещо лошо против тях и опасността да е близка, те започнали да се споглеждат помежду си тайно и не знаели какво да правят. Но тъй като преди много време с ласкави думи, с внимание и с всякакви прояви на приятелство били привлекли на своя страна всички хора около императора и сприятеливайки се със самия готвач, го накарали да ги гледа дружелюбно, един от слугите на Исак Комнин, като се доближил до готвача, му казал: „Извести на господаря ми за превземането на Кизик. Оттам дойде писмено известие за това.“ А готвачът оставил ястията на масата и едновременно [с това] с тих глас осведомил Исак за това, което научил от прислужника. Със слабо мърдане на устните Исак съобщил на брат си казаното. Алексий, който бил много схватлив и побуен от огъня, веднага схванал казаното. И двамата се успокоили от обладалата ги тревога. Като дошли на себе си, те обмисляли как да отговорят без затруднение, ако някой ги запита за това, и какъв подходящ съвет да дадат на императора, ако и той им поиска съвет. Докато обмисляли това, императорът погледнал към тях като към хора, които не знаят за случилото се с Кизик, и им казал за превземането му. А те (тъй като били готови да облекчат вътленнието на императора, причинено от опустошаването на градовете) ободрили падналия дух на самодържеца и възбудили у него добри надежди, като му обещали, че лесно ще върнат града. „Само твое величество да е добре — казали те. — А на завоевателите

¹ Град на знатския бряг на Мраморно море. Той бил завладян от Никифор Мелисин, който разполагал с наемка войска от селджуцки турци.

πόλεως επιταλίσαιον εἰς τὸν κόλπον αὐτῶν ἀπολή-
ντοισι ὡς εἰργάσαντο. τότε μὲν οὖν ἡγάσαστο τοῦ-
τους ὁ βασιλεὺς, καὶ τῆς εὐωχίας ἀπολύσας τὸ ἐξῆς
τῆς ἡμέρας ἀπεριμερίμνως ἔσχε. τὸ ἀπὸ τοῦδε
τοίνυν ἐπιμελὲς ἔσχον οἱ Κομνηνοὶ τοῖς βασιλείοις
προσιέναι καὶ τοὺς περὶ τὸν βασιλέα ἔτι μᾶλλον
ἐναγκαλίζεσθαι καὶ αὐτοὺς μὲν μὴ διδόναι λαβὴν
τὸ παρᾶν τοῖς καὶ αὐτῶν μελετῶσι μηδ' ἡνι-
καοὺν πρόφασιν ἀπεχθείας αὐτοῖς ὑπανοίγειν, πάν-
τας δὲ ἀναπέθεον στέργων αὐτοὺς καὶ τὰ ἐπὶ
αὐτῶν φρονεῖν τε καὶ λέγειν. προσεμνηχανῶντο δὲ ἡ
πλέον ὑποποιεῖσθαι καὶ τὴν βασιλῖδα Μαρίαν καὶ
ὅλους αὐτοὺς ἐκείνην καὶ βλέπειν (64) καὶ ἀνα-
πνεῖν. ὁ μὲν γὰρ Ἰσαάκιος καὶ τὸ κῆδος τὸ ἐπὶ τῇ
ἐξᾠδελφῇ αὐτῆς προβαλλόμενος τὴν παρερησίαν ξυ-
έταιν· ὁ δὲ ἑμὸς πατὴρ οὐχ ἦτορ μὲν καὶ διὰ
τὴν ἐξ ἀγκυραίας συγγένειαν, πλέον δὲ τὴν εὐθε-
σίαν λαμπρὰν ὑπόθεσιν τῶν πρὸς τὴν βασιλῖδα
εισόδων ποιούμενος, παντάπασιν ἀνέμφοτος ἦν καὶ
τὸν φθόνον τῶν πονηρευομένων αὐτῷ συνεκάλειν.
οὐδὲ γὰρ ἐλάνθανεν αὐτὸν τὸ βαρέμεν τῶν βαρ-
βάρων ἐκείνων δοῦλων καὶ τὸ τοῦ βασιλέως κοινφύ-
ταιον καὶ εὐκότως μὴ ἐμπασεῖν τῆς ἐκείνης εὐνοίας
ἐσθρόνιζον, ἵνα μὴ ἐντεῦθεν τοῖς ἐχθροῖς παρανά-
λισμα γένηται. τὰ γὰρ τοι κοινφύτατα ἦδη εὐμετά-
φορά πινος καὶ Εὐρύππου δίκην ὡς ἐν παλιρροίᾳ
περιπλαζόμενα.

II, 4. Ταῦτα ὁρῶντες οἱ δοῦλοι καὶ ὅμιος οὐ
κατὰ σκοπὸν αὐτοῖς τὸ πρᾶγμα προήει οὐδὲ ἡ τῶν
τοιούτων ἀνδρῶν ἀπώλεια εὐχερὴς ἔστιν αὐτοῖς τῆς
τοῦ αὐτοκράτορος ἐς αὐτοὺς εὐμενείας ὁσημέραι αἰξια-
νοΐσης, πολλὰ μὲν εἰπότες, πολλὰ δὲ καὶ ἀπειλόν-
τες ἐφ' ἑτέραν ἀνταπὸν ἐπράπησαν. τίς δὲ αὐτῆ;
ἵνα ἐν μᾶν νυκτὶ μετακαλεσάμενοι τοῖτοντος βουλῆς
ἅπερ τοῦ κρατοῦντος ἐκποδὸν τοῖς ἀνδράς παύσου-
ται τοῖς αὐτῶν ὀφθαλμοῖς ἐξορύξαντες ψευδῇ
αἰτίαν ἀναπλασάμενοι. τοῦτο τοὺς Κομνηνοὺς οὐ
διέλαθε. καὶ ἐπεὶ πολλὰ γνωσμάχησαντες ὑπόγειον
τὸν κίνδυνον ἐγνωσαν, μίαν σωτηρίαν ἐλπίδα τὴν
ἀποστασίαν ἐδόκουν πρὸς ταύτην καὶ ἀνάγκην
πολλὴν συνωθοῦμενοι. τί γὰρ δεῖ περιμένειν τὸν
ἐπενεγκόντα μύδρον τοῖς ὁμίαι καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς
ἥμιον ἀποσβέσοντα; ὑποβρύχον οὖν ἐν ταῖς ψυχαῖς
τὴν γνώμην ταύτην εἶχον. ἐπεὶ δὲ μετ' οὐ πολὺ
προσετάτατο ὁ Ἀλέξιος τινὰ μερίδα τῆς στρατῆς
εἰσαγαγεῖν μέλλουσαν ἐξοπλίζεσθαι κατὰ τῶν πορ-
θηοσάντων τὴν πόλιν Κυζίκου Ἀγαργῶν (ἐτύχε
γὰρ τῆρκαῖτα δομέστικος ὢν τῆς ἐσπέρας), ἀπορ-
μῆς ἐβλόγου δραζάμενος τοὺς εὖνως πρὸς αὐτὸν

на града ще се върне седморино повече от
това, което са извършили.“ Тогава импера-
торът се зарадвал на тези думи и след като
угощението приключило, прекарал целия ден
безгрижно. Оттогава Комнините се стараели
да идват в двореца, да ласкаят още повече
хората около императора, като сами не да-
вали изобщо никакъв повод на тези, които
заговаряли против тях, нито каквото и да е
основание за омраза, но се мъчели да скло-
нят всички да ги обичат, да им съчувствуват
и да говорят благоприятно за тях. Стараели
се да привлекат още повече императрица
Мария и да я уверят, че са ѝ предани ду-
хом и тялом. Исак проявявал по-голяма дър-
зост, като използвал за предлог и брака си
с нейната братовчедка. А баща ми и като
близък роднина, а още повече представяйки
осиновяването като блестящ повод за посе-
щението си при императрицата, бил извън
подозрението и обуздавал омразата на зло-
желателите си. От него, разбира се, не оста-
нала скрита страшната злоба на онези варвари
слуги, нито твърде голямата лекомисленост
на императора. И естествено Комнините се
стараели да не се лишат от благосклонността
на императрицата, за да не станат след това
плячка на враговете. Защото лекомислените
умове са изменчиви и подобно на Еврип¹ се
люшкат като в прилив и отлив.

II, 4. Слугите, виждайки, че работата не
върви според тяхното желание, че погубва-
нето на такива хора не им се удава лесно
и че благоволенieto на самодържеца към
тях расте всекидневно, след като мислили и
размислили много, избрали друг път. Кой
бил той? Да ги извикат на съвет през ня-
коя нощ без знанието на владетеля, да ги
отстранят и измисляйки лъжливо обвинение,
да им извадят очите. Това не останало скрито
от Комнините. И когато след много размиш-
ления разбрали, че опасността е блика, Ко-
мините сметнали като единствена надежда
за спасение въстанието, към което били
тласкани от голяма нужда. И защо трябва
да чакат да се доближи до очите им наже-
женото желязо и да угаси светлика им?
И тъй те пазели дълбоко в душите си това
решение. А когато наскоро Алексий получил
заповед да доведе в града известна част от
войската, която щяла да замине против ага-
ряните², които разрушили град Кизик (то-
гава Алексий бил domestik на Запада), той
се уловил за удобния случай и с писма из-
викал благоприятно разположените към него

¹ Морски пролив, който отделя Евбея от Бесотия.

² В случая с агаряни са обозначени турните селджуци.

ἔχοντας τῶν τοῦ στρατοῦ ἡγεμόνων μετὰ τῶν ἐπ' αὐτοὺς διὰ γραμμάτων (65) μετακαλέσασθαι. καὶ δὴ κωηθέντες ἅπαντες πρὸς τὴν μεγαλόπολιν ἤπειγοντο. ἐν τοσοῦτῳ δὲ εἰσελθὼν τις ἐξ ἐποθῆρης θατέρου τῶν δούλων, τοῦ λεγομένου Βορίλου, ἤρето τὸν βασιλέα, εἰ κατὰ γνώμην αὐτοῦ τὰς δυνάμεις ἀπάσας ὁ μέγας δομέστικος εἰς τὴν βασιλεύουσαν πόλιν εἰσάγει. ὁ δ' εὐθὺς μετακαλεσάμενος τοῦτον ἤρώτα, εἰ ἀληθὲς ἐστὶ τὸ λεγόμενον. καὶ ὅς αὐτίκα τοῦτο μὲν οὐκ ἠρνεῖτο, οὐ στρατιὰ τις εἰσάγεται τῇ ἐκείνου κελεύσει, πρὸς δὲ τὸ πᾶσαν ἀπανταχόθεν ἐνταυτοῖ συναθροῖσθαι πειθωνῶς παρεκρούετο. «ὁ γὰρ τοι στρατός» φησιν «δεσπασμένος ὢν ἀπανταχόθεν, ἄλλος ἄλλοθεν ἦκει λαβὼν τὸ ἐνδόσιμον καὶ οἱ τοίτους ὀρῶντες ἐκ διαφόρων μερῶν τῆς τῶν Ῥωμαίων ἡγεμονίας ἀνθρώπους ἀφανομένους νομίζουσιν ὡς ἀπὸ συνθήματος πάντα τὸν στρατὸν ἐνταυτοῖ συναθροῖσθαι τῇ θεῇ καὶ μόνῃ ἐξαπατῶμενα.» καὶ τοῦ Βορίλου πολλὰ πρὸς τοίτους τοὺς λόγους ἀνθυπενεργήσας, ἰσχυρότερος καὶ οὕτως ἦν ὁ Ἀλέξιος καὶ οἷσις ἐκείναι ψήφοις. ὁ δὲ Γερμανὸς ἀπλούστερος ὢν οὐ πᾶν τοῦ Ἀλεξίου κατέερχεν. ἐπεὶ δὲ οὐδὲ τὰ εἰσηρηθέντα ταῦτα κατὰ τοῦ δομestίκου τὴν τοῦ βασιλέως ἐξετάραξε ψυχὴν, κωροῦ λαβόμενοι καὶ ἀδείας (ἐσπέρα δὲ ἦν) τὴν κατὰ τῶν Κομνηνῶν ἐνέδραν ἐξήρτων. ἐστὶ μὲν γὰρ ἄλλως φέσει τὸ δούλιον τοῖς δεσπόταις πολέμων, ὅταν δὲ τῶν δεσποτῶν ἀστοχίῃ, ἐξουσίας δραξάμενοι κατὰ τῶν δημοδούλων ἀνέποιστον γίνεται. τοιοῦτου γούν ἐπειράθη καὶ ἦθος καὶ φρονήματος τῶν εἰρημένων δούλων ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος. ἐνταῦθεν οἱ ἦδη βρῆθέντες οὐκ ὑπὲρ τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τῶν Κομνηνῶν ἐμύησαν ἄλλ' ἐβασίλεια μὲν ὁ Βορίλος, ὡς τινες ἔφασαν, ὁ δὲ γε Γερμανὸς κοινωτὸς ὢν αὐτῷ τοῦ σκέμματος ἐπιμελῶς σὺν αὐτῷ ἐνέδραν ἐξήρτων. καὶ πρὸς ἀλλήλους τὰ βουλευόμενα διελέγοντο καὶ ὅπως ὢν αὐτοῖς κατὰ νοῦν ἀποβαίῃ τὸ πρᾶγμα καὶ εἰς τοῦμρανὲς ἦδη ἐξέρχον τὸ ἐπ' ὁδόντα τέως λαλούμενον. ἤκουσάν τε τῶν λεγομένων Ἀλανὸς τὸ (66) γένος, μάστιγος τὴν ἀξίαν, ἐκ πολλοῦ προσεγκωμιμένος τῇ βασιλεῖ μὴν τοῖς οἰκείαις διατελῶν. τῆνικαῦτα γούν ἐξεληθὼν μέσης ἡδὴ φυλακῆς τῆς νυκτὸς ἐκτρέχει πρὸς τοὺς Κομνηνοὺς, ἀπαγγελὼν ἅπαντα τῷ μεγάλῳ δομestίκῳ. τινὲς δὲ φασί, μὴδὲ τὴν βασιλίδαν τὴν πρὸς τοὺς Κομνηνοὺς τοῦ μαγίστρου ἀφίξιν παντάπασι ἠγροημένην. ὁ δὲ εἰσάγει τοῦτον τῇ μητρὶ καὶ τῷ δελφί. ἐνωπιθόντες δὲ τὴν ἀπεικταίαν ἐκείνην ἀγγελίαν, δέον ἐλογίσαντο τὸ τέως κωροῦμενον εἰς τοῦμρανὲς ἀγαγεῖν καὶ εἶναι θεῶν τὴν σφῶν σωτηρίαν περικουήσασθαι. ἐπεὶ δὲ μετὰ τὴν ἐποῦσαν

войскови начальници заедно с подчинените им. И всички те, като се вдигнали, се отпавили към Великия град. Между това по внушение на един от слугите, наричан Борил, някой си влязъл при императора и го запитал дали по негово решение великият доместик въвежда в Цариград всички военни сили. Императорът веднага извикал Алексий и го запитал дали казаното е истина. Той в момента не отгекъл, че по негова заповед се въвежда част от войската, но убедително опровергал, че се събира отвсякъде цялата войска. „Войската — казал — е разпръсната навсякъде и отделните части, като са получили заповед, идват от различни места. И някои, като ги виждат, че идват заедно от различните части на Ромейската империя, заблудени само от гледката, смятат, че тук нарочно се събира цялата войска.“ Макар Борил да възражал много против тези думи, все пак Алексий надделял и имал на своя страна подкрепата на всички. Герман, който бил по-прост, никак не нападнал Алексий. Когато и това оплакване против доместика не смутило душата на императора, двамата слуги избрали удобен и безопасен момент (било вечер) и устроили засада на Комнините. Слугите по природа изобщо са враждебни на господарите, но когато не могат да засегнат тях, те използват силата си против съслужителите си и стават непоносими. Алексий Комнин познавал и характера, и мислите на споменатите слуги. Известните вече слуги ненавиждали Комнините заради самодържеца, но, както казват някои, Борил искал да стане император, а Герман бил съучастник и заедно с него устройвал грижливо заговор. Те разисквали помежду си планове [за това] как работата да тръгне според желанието им. И вече говорили открито това, за което досега шепнели. Говореното чул някой си, по произход алан, по чин магистър¹, който отдавна бил твърде близък на императора и служел между дворцовите хора. Тогава той излязъл през време на средната нощна стража, изтичал при Комнините и съобщил всичко на великия доместик. Някои казват, че и императрицата била напълно осведомена за идването на магистъра при Комнините. Алексий го въвел при майка си и при брат си. Като чули това отвратително съобщение, те сметнали за нужно да проведат открито скриваното досега решение и с божия помощ да намерят спасението си. Когато доместикът узнал, че в

¹ Почетна титла. Вж. Bréhier, Les institutions, стр. 123. От края на XI в. тази титла постепенно изчезва.

ἐμεμαθήκει τὸ στρατεύμα καταλαβεῖν τὴν Τζουρου-
λὸν τοῖς ἰσχυροῦς δὲ τοῦτο περὶ τοῦ Θράκη
καίματος, ὁ δομέστικος περὶ πρῶτην φυλακὴν τῆς
νυκτός φοιτᾷ πρὸς τὸν Πακουριανόν (ἀνὴρ δὲ οὗτος
μᾶλλον μὲν ἐν δέμας κατὰ τὸν ποιητὴν, πλην ἀλλὰ μα-
χητής, γένους λαμπροῦ ἐξ Ἀρμενίων δομώμενος)
καὶ ἀνακοινοῦται τοῦτω τὰ πάντα, τὴν μὴν τῶν
ἀρχόντων, τὸν φθόνον, τὴν ἐκ πολλοῦ καὶ αὐτῶν
μετῆν καὶ τὴν ἐξ ὑπογίου μελετωμένην τὴν
ἐκδύμωσιν αὐτῶν ἐκκοπήν, καὶ ὡς οὐ γὰρ ὡς
ἀνθρώποις παθεῖν, ἀλλὰ θράσσαντας τι γενναῖον
ἀπολέσθαι, εἰ καὶ τοῦτον δείσας καὶ τοῦτο γὰρ
ἴδιον μεγαλοφυΐας ἔλεγεν. ὁ δὲ ἅπαντα διασκηδύς
καὶ συνιδὼν ὡς οὐ γὰρ μέλλει ἐν τοῖς τοιούτοις,
ἀλλὰ ταχέως γενναϊότερον ἔργον ἐφάπτεσθαι, φησὶ
„εἰ μὲν ἀγαθοῦς τῆς αἰτίας ἐξέλεθες τῶν ἐτα-
σθῶν, συνέψομαι σοὶ καὶ γὰρ προθύμως ἐπαγωνισόμε-
νος, εἰ δὲ ἐς νέεσσι φυλάξεις τὸ βουλευσόμενον, ἀλλ’
ἐμὲ γ’ ἴσθι αὐτὸν ἐμὲ προσελθόντα τῷ βασιλεῖ,
παρουσία καὶ σοῦ καὶ τῶν σὺν σοὶ κατεπεῖν μὴδὲ
μακρὸν ἀναβαλόμενον.“ ὁ δὲ „ἐπεὶ σε τῆς ἐμῆς
κηδόμενον ὁρῶ σοπερίας, θεοῦ δὲ τοῦτο πάντως
ἔργον, οὐκ ἀποστήσομαι σου τῆς βουλῆς, πλην
ἀλλὰ γὰρ δι’ ὅρκον τὸ ἀσφαλὲς ἐκείνῳ ἔχων.“
ἔνθεν τοι καὶ πίστεως πρὸς ἀλλήλους δι’ ὅρκων
ἐτασθῶν, ὡς ἄρα, εἰ εἰς τὸν (67) βασιλεῖον θρό-
νον αὐτὸν ἀγάγει θεός, ἐκείνῳ εἰς τὴν τοῦ δομε-
στικοῦ ἀξίαν ἀναγάγῃ, ἣν νῦν αὐτὸς ἐν τῷ τέως
κατεῖχεν. ἐξελεθὼν οὖν ἐκεῖθεν ὁ Κομνηνὸς Ἀλέ-
ξιος καὶ τοῦ Πακουριανοῦ ἀπαλλαγείς πρὸς ἕτερον
ἄνδρα καὶ αὐτὸν ἀρεμιάνον τὸν Οὐμπερτόπουλον
ἀπειλᾷ καὶ τὸν ἴδιον ἀπαγγέλλει σκοπὸν καὶ
τὴν αἰτίαν παρίστανει, καὶ ἢ διαδράναι βουλούμενος
εἰς σιμυαζίαν καὶ αὐτὸν προσκαλεῖται, ὁ δ’ ἐνθὺς
κατενεύκει. „καμὲ δ’“ ἔφη „πάντως ἔξεις εὐρύ-
χως σου καὶ μάλα προκινδυνεύοντα.“ προσέειπεν
δὲ καὶ τῷ Ἀλεξίῳ μᾶλλον οἱ εἰρημένοι ἄνδρες τὰ
τε ἄλλα, καὶ διότι ἀνδρείᾳ καὶ συνέσει τῶν ἄλλων
δείξας φιλοδοξοῦσιν τε ὄντα καὶ τὴν χεῖρα, εἴπερ
τις ἄλλος, περὶ τὰς δόσεις εὐκρίνητον λόγον ἐπεξηγά-
πων, καίτοι μὴ πάνν τι πλοῦτος περιουσίαν. οὐ
γὰρ ἦν τῶν ἀρπαζόντων καὶ πρὸς τὸ πλουτεῖν
διατεχνήτων. τὸ γὰρ ἐλευθέρων οὐκ ἐν πλήθει
παροχῆς χρημάτων κρῖνεσθαι εἶωθεν, ἀλλὰ γνῶμη
ταλαστεύεσθαι πέφυκεν. ἔστι γὰρ τὸν ὀλίγον κενή-
μενον καὶ πρὸς λόγον τῶν ἐνόντων καταβαλόντα

други ден войската ще пристигне в Цуру-
лум¹ (това градче лежи някъде край Тра-
кия), той отишъл около първата нощна стража
при Пакуриан². Този човек бил с малък
ръст, както казва поетът³, но иначе войн-
ствен. Произхождал от славен арменски род.
Алексий му се доверил за всичко — за гнева
на слугите, завистта им, отдавнашните им
козни против тях и замисленото предсто-
ящо изваждане на очите им; те не тряб-
вало да търпят като роби, но да действуват
мъжествено и ако стане нужда, да загинат.
Това било, казал Алексий, свойствено на ве-
ликите души. А Пакуриан, като чул всичко
и съзнавайки, че в такива работи човек не
трябва да се бави, но бързо и по-смело да
се залавя за работа, казал: „Ако утре на
разсъмване излезеш оттук, аз също ще те
последвам и на драго сърце ще те браня.
Но ако отложиш намерението си за дого-
дина, да знаеш, че ще отида сам при импе-
ратора и без да отлагам никак, ще обадя
и тебе, и твоите хора.“ Алексий отговорил:
„Понеже те виждам загрижен за моето спа-
сение, това е, разбира се, божии пръст, не
ще се откажа от твоя съвет, само че трябва
взаимно да се осигурим чрез клетва.“ После
те сключили помежду си клетвено спораз-
умение в смисъл, че ако бог постави Алексий
на царския престол, той да възведе Пакуриан
в достойнството на доместик, което пона-
стоящем имал самият Алексий. Като излязъл
оттам и се разделил с Пакуриан, Алексий
Комнин отишъл при друг човек, също войн-
ствен, Умбертопул⁴, и съобщил и нему на-
мерението си, като изложил причината, поради
която искал да избяга, и го викал на помощ.
Този веднага се съгласил: „Разбира се —
казал той, — ще имаш и мене за свой го-
лям и горещ привърженик.“ Споменатите
хора били още повече разположени към
Алексий и поради това, че изпъквал между
другите по своята смелост и съобразител-
ност, а също и за това, че бил щедър в по-
даръците и като никой друг с ръка, свик-
нала да раздава, макар и да не е бил твърде
богат. Той не бил от алчните и жадни за
богатство. Щедростта обикновено не се мери
по изобилието на средствата; за нея се съди
по желанието. Може да бъде щедър този,
който притежава малко, но го разходва спо-

¹ Дн. Чорлу. ² Григорий Пакуриан (Бакуриани) е византийски пълководец, бъдещият велик доместик на Запада и основател на Бачковския манастир. Убит през 1086 г. в сражение с печенезите при Белятово. Произхождал е „от славен арменски род“, както пише Ана Комнина, а от знатен грузински род. ³ II., V, 801.

⁴ Константин Умбертопул, племенник на Роберт Гискар, който бил на византийска служба. Вж. *Златарски*, История, II, стр. 185; *M. de la Force*, Les conseillers latins d'Alexis Comnène, Byzantion, XI (1936), стр. 164.

ἐλευθέρων εἶναι, τὸν δὲ γε πλοῦτον πολλὴν ἔχοντα καὶ τῇ γῇ κατορθύοντα ἢ μὴ κατὰ λόγον τοῦτον τῷ δεομένῳ παρέχοντα ἄλλον Κροῖσον ἢ χρυσομαῖν Μίδα, ἀμφικά τε καὶ γλίσχρον καὶ ἓνα τῶν διαπρόντων τὸ κύμνον εἰπὼν ἂν τις οὐ διαμάχῃ τοῦ δέοντος. πάσαις τοῖνυν ἀρεταῖς κεκοσμημένον τὸν Ἀλέξιον οἱ ἤδη βηθέντες ἄνδρες ἀνέκαθεν καὶ πάσαις γνώσκοντες, τὴν ἀνάρτησιν αὐτοῦ καὶ ἡγάπων καὶ ἐπὶ ἤντο. ὁ δὲ Ἀλέξιος καὶ ἐξ αὐτοῦ αἰτήσας ὄρκον καὶ λαβὼν δρομαῖος ἄπεισιν οἴκαδε καὶ πάντα ἀνακοινοῦναι τοῖς αὐτοῦ. νῦν δ' ἦν ἡ τῆς τυροφάγου κυριακῆς, κατ' ἣν οὐμὸς πατὴρ ταῦτα ἐσκέπτετο. τῇ δὲ μετ' αὐτὴν ὄρθρου βαθέος μετὰ τῶν ἀμφ' αὐτὸν ἐξεληλύθει τῆς πόλεως. ἔνθεν τοι καὶ τὸ πλήθος ἀποδεξάμενον τῆς δόξης τὸν Ἀλέξιον καὶ (68) τῆς ἀγχυοῖας ἐξ αὐτῶν τῶν παραγμάτων ἀσμάτων αὐτῷ ἀνεπλέξαντο, ἐξ ἰδιότητος μὲν συγκείμενον γλώττης, αὐτὴν δὲ τὴν τοῦ πράγματός ἐπύοναν ἐμμελέστατα πως ἀντακουόμενον καὶ παρεμφαῖνον τὴν τε προαίσθησιν τῆς κατ' ἐκείνον ἐπιβουλῆς καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ μεμνησμένα. τὸ δὲ ἀσμάτων ἀδαιὲς λέξεσιν εἶχεν οὕτως: „τὸ σάββατον τῆς τυροφῆς χαρεῖς Ἀλέξιε ἐνόησας το, καὶ τὴν δευτέραν τὸ πρωτὶ ὑπα καλῶς γέγρακν μου.“ εἶχε δὲ ὁδὲ πως ἐννοίας τὸ διαφημιζόμενον ἐκείνο ἀσμάτων, ὡς ἄρα „κατὰ μὲν τὸ τυρόνυμον σάββατον ὑπέρευνγέ σοι τῆς ἀγχυοῖας, Ἀλέξιε τὴν δὲ μετὰ τὴν κυριακὴν δευτέραν ἡμέραν καθάπερ τις ἐνιπέτης ἱέραξ ἀφίπτασο τῶν ἐπιβουλευόντων βαρβάρων“ (pp. 58₁—69₁₂).

II, 6. — — — Φρονίζει δὲ τὸ ἐντεῦθεν περὶ τῶν γυναικῶν, τῆς τε αὐτοῦ γαμετῆς Ἀννης καὶ Μαρίας τῆς πενθερᾶς αὐτοῦ, τὰ πρῶτα τοῦ γένους ἐκ τῶν Βουλγάρων ἐχούσης, κάλλους δὲ τοσοῦτον ἐπιστομένης καὶ εὐσμοστίας μέλων καὶ μερῶν, ὥστε μηδεμίαν φανήναι κατ' ἐκείνο καιρὸς τὴν ταύτης ὥρασιότεραν. οὐκ ἄνευ οὖν φροντίδος ἦσαν τὰ κατ' αὐτὴν τῷ Παλαιολόγῳ καὶ Ἀλέξιῳ. ταῦτη τοι καὶ γνώμων ἔσχον οἱ ἀμφὶ τὸν Ἀλέξιον, ἐκείθεν ἀνελόμενοι ταύτας, οἱ μὲν εἰς τι φρούριον ἀπαγαγεῖν, ὁ δὲ Παλαιολόγος εἰς τὸ ἐν Βλαχέρναις τέμενος τῆς θεωμήτορος. καὶ κρατεῖ ἡ τοῦ Γεωργίου γνώμη. εὐθὺς οὖν ἀπεκθύνοντες μετ' αὐτῶν παρέθεντο ταύτας τῇ πανόγῳ μητρὶ τοῦ τὰ πάντα

ред възможностите. А този, който има голямо богатство, но го закопава в земята или не го дава разумно на нуждаещите се, него човек не би сбъркал, ако го нарече нов Крез, сребролюбив Мидас¹, скъперник, стипца или един от тези, които цепят косяма на две. Споменатите вече мъже знаели много отдавна, че Алексий е надарен с всички добродетели, и желаели силно неговото възцаряване. А Алексий, като изискал и получил и от [Умбертопул] клетва, отишъл бързо у дома си и разказал всичко на домашните. Нощта, през която моят баща замислил това, била нощта срещу Сирната неделя². След тази нощ, в ранно утро, той излязъл със своите хора от града. После народът, който възхвалявал Алексий за бързината и съобразителността му, съставил песничка за неговите дела, съчинена на простонародно наречие. Тя възпява и предава по най-духовит начин същността на работата — и предчувствието му за засадите против него, и това, което сам скроил. Песничката гласи дословно така: „В Сирната събота ти, любезний Алексий, разбратова, а рано на другия ден аз казах: „Чудесно, соколе мой!“ Разпространяваната песничка имала следния смисъл: „Каква съобразителност имаше ти, Алексий, в Сирната събота! А на следния ден след неделята ти като някой високо летящ сокол отлети от заговарящите против тебе варвари.“³

II, 6. — — — После [Георги Палеолог] се тревожел за жените, за съпругата си Ана и за тъща си Мария⁴, която водела потеклото си от българите и била с толкова привлекателна красота и хармонично тяло, че по онова време нямало вито една жена по-хубава от нея. И тъй за нея се грижели и Палеолог, и Алексий. Затова Алексиевите хора мислели да ги отведат оттам и да ги завеждат в някаква крепост, а Палеолог смятал да ги отведат във влахерския храм на боготайката. Надделяло мнението на Георги [Палеолог]. Тръгналите с тях жени били веднага поверени на целомъдрената майка на

¹ Фригийският цар Мидас получил от Дионис способността да превръща всичко, до което се докосне, в злато, поради което щял да умре от глад. ² 14 февруари 1081 г. ³ В тл. 5 и началото на тл. 6 се разказва как майката на Комнините, Ана Даласина, съставя план за спасение. Тя заедно със синовете си Алексий и Исак, техните сестри и деца на разсъмване напуснала дома си. Алексий и Исак препуснали към Влахерския дворец, а жените се отправили към храма „Св. Николай“, близо до „Св. София“, който давал закрила на преследваните. Те напуснали храма само след като император Ватаниат им гарантирал с клетва безопасността. Жените били отведени в женския Петрийски манастир. Там после била доведена и жената на кесаря Йоан Дука, която имала титлата протосестриарха. Алексий и Исак взели от царските конюшни най-добрите коне, като осакатили останалите, и пристигнали в близкия до Цариград манастир Космидий. Там намерили жената на кесаря, с която се простили, а после привлекли на своя страна зетя си Георги Палеолог. ⁴ Мария е дъщеря на Иван Владиславовия син Траян, жена на Андроник Дука и майка на Ирина, жената на Алексий Комнин, и на Ана, жената на Георги Палеолог.

εινέχοντος λόγου. αὐτοὶ δὲ παλινωστήσαντες, ὅθεν ἐξήσαν, ἐσκόπον ὅ τι δὴ καὶ ποιήσαιεν. ὁ δὲ Παλαιολόγος „ὅμῃς μὲν“ φησὶν „ἀπέχεσθαι χρή· ἐγὼ δὲ τάχιον ὑμῶς καταλήφομαι τὰ προσόντα μοι χρήματα συνεπιφερόμενος“. ἔνυχε γὰρ πᾶσαν τὴν ἐν κρητοῖς αὐτοῦ θεωρουμένην περιουσίαν ἔχων ἐγκειμένην ἐκεῖσε. μὴ μελλήσαντες οὖν εὐθὺς τῆς προκειμένης ὁδοπορίας εἰχοντο· ἐκεῖνος δὲ τοῖς τῶν μοναχῶν ἐποχῆσις ἐπιστάζας τὰ ἐαυτοῦ δισυθεν αὐτῶν ἔλαυνε, καὶ φθάσας οὖν τοῖς τοῖς εἰς Τζουρουλόν (κόμην δὲ καὶ αὕτη Θρακίῃ) διασώζεται καὶ κεῖσε τιχῶς τῷ ἐξ ἐπαγγελίας τοῦ δομεστίκου καταλαβόντι στρατεύματι ἡρώδησαν ἅπαντες (p. 74₇₋₂₉). — — — Γίνεται δὲ τι κατὰ συντυχίαν τοιοῦτον. ἀπερχόμενος ὁ καίσαρ περιέτνυχε Τούρκους ἄρτι διαπερῶσι τὸν Εὐφρον καλούμενον ποταμόν. ἀνασειράσας οὖν τὸν χαλινόν ἐπινύθανετο ὅθεν καὶ ὅποι πορεύονται, ἡμᾶ δὲ καὶ ἐπισχεῖτο χρήματά τε πολλὰ δόσσειν καὶ παντοίας θεραπείας ἀξιῶσαι (76), εἰ πρὸς τὸν Κομνηνὸν οὖν αὐτῷ φουήσουσι. συντίθενται οὖν τῇν καῖτα, καὶ ὅς ὁρκον ἐκ τῶν ἡγεμόνων αὐτῶν ἀπαιτεῖ, ἐμπεδῶσαι τὰς συνθήκας διὰ τοῦτον βουλόμενος. οἱ δ' εὐθὺς κατὰ τὸ εἰρησμένον αὐτοῖς τὸν ὁρκὸν ἐπλήρουν, συμμαχεῖσαι τῷ Κομνηνῷ μάλα προθύμως διαβεβαιούμενοι. ἅπεισι τοὺν συμπαραλαβόν καὶ τοὺς Τούρκους πρὸς τοὺς Κομνηνοὺς, οἱ δὲ πόρρω τοῦτον θεασάμενοι καὶ τὴν καὶνὴν ἄγχαν ἐπεραγόμενοι καὶ μάλιστα τοῦτον οὐμός πατὴρ Ἀλέξιος οὐκ εἶχον ἔφ' ἡδονῆς ὅ τι καὶ δράσαιεν, προὔπαντῆσας δὲ καὶ περιπλακείς τὸν καίσαρα κατηγόραζετο. τί τὸ ἐντεῦθεν; τῆς πρὸς τὴν βασιλεύουσαν ἀπαγοσῆς ἦσαντο τοῦ καίσαρος τοῦτο ἐπιθεμένου καὶ ἐπισπεύδοντος. ἅπαντες οὖν οἱ κατὰ τὰς κομποπόλεις ἀτόμολοι προσερχόμενοι ἐφήμιζον τοῦτον βασιλεῖα πλὴν τῶν κατὰ τὴν Ὀρετινάδα. ἐκεῖνοι γὰρ ἐγκοιτώντες πάσαι αὐτῷ διὰ τὴν τοῦ Βουγεντίου κατάσχεσιν τῷ μέρει τοῦ Βοτανειῶτου προσέκωντο. καταλαβόντες οὖν τὸν Ἀθήραν καὶ κεῖσε ἀναπαυσάμενοι τὴν μετ' αὐτὴν ἐκείθεν ἀπάραντες τὰ Σχιδά κατέλαβον (κόμην δὲ καὶ τοῦτο Θρακίῃ) καί τι τὸν χάρακα πηξάμενοι (pp. 76₂₈—77₁₀).

II, 12. — — — Ὁ δὲ γε Βορίλος τὴν τοῦτον μεμαθηκὸς εἰσέλευσεν καὶ ὡς ὁ ἑλ' αὐτοὺς στρα-

Вседържащото слово. И те, като се върнали [там], откъдето били излезли, започнали да обмислят какво би трябвало да направят. А Палеолог казал: „Вие трябва да заминете, а аз бързо ще ви настигна, като взема със себе си принадлежащите ми неща.“ Защото той случайно бил оставил там цялото си движимо имущество. И тъй те веднага, незабавно поели предстоящото пътуване. А той натоварил на манастирските товарни животни вещите си и тръгнал след тях. Палеолог успял да пристигне с тях в Цурулум (и това селище е тракийско) и там всички благополучно се съединили с пристигналата по нареждане на доместика войска. — — —¹ Случайно станало следното. Когато отивал, кесарят срещнал турци, които току-що били преминали реката, наричана Еврос². Като спрял коня си, той ги запитал откъде са и накъде отиват. Същевременно обещал, че ще им даде много пари и ще им окаже много благоденствия, ако дойдат с него при Комнин. Той поискал клетва от вождовете им, като искал да затвърди чрез нея споразумението. Те веднага дали клетва по своя обичай и дали уверение, че ще помогнат с най-голямо усърдие на Комнин. И тъй той отишъл при Комнините заедно с турците. Като го видели, те се зарадвали много на новата придобивка, а от радост не знаели какво да правят. Алексий посрещнал пръв кесаря, прегърнал го и го целунал. Какво станало после? По предложението и настояването на кесаря тръгнали по пътя, нодещ за столицата. Всички жители на селищата се стичали доброволно и провъзгласявали Алексий за император. Изключение правели жителите на Орестиада³, които му се сърдели отдавна поради пленяването на Вриений⁴ и били на страната на Вотаниат. Като стигнали до Атира⁵ и си отпочинали там, на другия ден продължили, влезли в Схиза (това е също тракийско село) и там се разположили на лагер.

II, 12. — — —⁶ А Борил, като се научил за влизането им и че тяхната войска, плъз-

¹ В пропуснатия текст се говори как кесарят Йоан Дука минал на страната на Комнините. Когато отивал да се срещне с тях, той се натъкнал на един византиец, който носел за Цариград парите от събраните данъци. Кесарят турнил ръка на тези пари. ² Дн. Марица. ³ Древното название на гр. Одрин. ⁴ Никифор Вриений бил от Одрин и там имал много привърженици. ⁵ Според *Златарски*, История, II, стр. 117, бел. 2, тук става дума не за крепостта Атира, а за рекичка със същото име, която се вливал в р. Мелас (тур. Кара су, т. е. Черна вода). ⁶ В пропуснатите глави се говори как от двамата братя войската предпочела за император Алексий, за когото действували самият Исак, кесарят Йоан Дука с внуците си Михаил и Йоан, а също баджанакът му Георги Палеолог (вж. гл. стр. 34, бел. 3). Разнесъл се слух, че Никифор Мезисин, женен за сестрата на Алексий Комнин, дошъл в Дамалис (град на Босфора, лн. Скутари) и се провъзгласил за император. Никифор Вотаниат се колебаел какво да предприеме. Един от кулите на град-

τὸς ἀπανταχοῦ σκεδασθεῖς περὶ τὴν λείαν ἐνασχολεῖται καὶ τῆς τῶν λαφύρων συλλογῆς ὅλος γεγνηται (οὗτοι δὲ μετὰ τῶν 91) αἵματος καὶ ἐξ ἀγγιστείας προσσηκόντων αὐτοῖς καὶ μετρίων ὀθνεῖων κατελείφθησαν), ἀνταναστήναι διέγνω τούτοις, λίαν εὐχεράτοις οὖσι διὰ τὸν τοῦ στρατοῦ σκεδασμὸν. τοίνυν καὶ συναγαγὼν τοὺς ἐπὶ τῶν ὤμων τὰ ξίφη κραδαίνοντας ἀπαντας, καὶ ὅποσοι ἐκ τοῦ Χώματος ὠρμητο, ἀπὸ τοῦ Κωνσταντίνου φόρου μέχρι καὶ τοῦ λεγομένου Μιλίου καὶ ἄνωθεν μετ' εὐταξίας διὰ πολλῆς στοιχηδὸν αὐτοῖς συνέταξεν οἱ δὲ συνησπικότες ἴσταντο πρὸς μάχην παρεσκευασμένοι καὶ ἀρεμοῦντες τέως. ἐπὶ δὲ ὁ τηνικαῦτα πατριάρχης χρηματίζων ἱεροπρεπῆς τῷ ὄντι ἀκτήμων καὶ πᾶν εἶδος ἀσκήσεως, ἥπερ εἰ ἐρημίαις καὶ ὄρεσιν ἐνδιακώμενοι τῶν πάλαι πατέρων, διελήλυθώς κατηξίωτο προσραυκοῦ καὶ θεῖου χαρίσματος πολλά τε πολλάκις προειπὼν καὶ μηδέποτε διαψευσάμενος καὶ κανὼν καὶ τύπος ἀρετῆς τοῖς μετ' αὐτὸν χρηματίσας, οὐδὲ τὰ τῷ Βοτανειᾷ ἀνμυσσόντα παντάπασιν ἀγνοήσας ἐφαίνετο. ἀλλ' εἴτε ἐκ θείας ἐμπνοίας εἴτε καὶ τοῦ καίσαρος ὑποθεμένου (ἐλέγετο γὰρ καὶ τοῦτο) καὶ πάλαι φιλῶς πρὸς αὐτὸν διακειμένου διὰ τὸ ὕψος τῆς αὐτοῦ ἀρετῆς, ξυνεβούλενε τῷ βασιλεῖ ὑπεκοσῆναι τοῦ βασιλείου θρόνον „μὴ χάρις“ λέγων „πρὸς ἐμφυλίους πολέμους μὴ“ ἀντίβανε θεοῦ προστάξει. αἵμασι Χριστιανῶν μὴ θέλε μανθῆναι τὴν πόλιν, ἀλλ' εἴζας θεοῦ βουλῆσαι ὑπέκοσῆναι τοῦ μέσου.“ πείθεται τοῖς τοῦ ἀρχιερέως λόγοις ὁ βασιλεὺς. δεδιώς δὲ τὸ τοῦ στρατοῦ ἀτασθαλον, περιζώννεται καὶ κάτεισι ὡς πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ μεγάλην ἐκκλησίαν ἀπονενευκώς. πλήρης δὲ συγχύσεως ὢν λέληθεν ἡμικεσμένος ἐν τὴν βασιλεῦσιν πρέπουσαν στολήν. ὁ δὲ Βοδῖλος ἐπιστραφεὶς καὶ ἀνάμενος τῶν περὶ τὸν βραχίονα κεκολλημένων διὰ μαργάρων πέπλων, παραλίνει τηνικαῦτα τῆς ἐσθῆτος φάμενος μετὰ υἱος μακτῆρος καὶ σεσηρότος ἡθους ὥς „τοιούτο ἡμῖν ἐπ' ἀληθείας προσήκει νῦν.“ ὁ δὲ εἰς τὸν μέγαν τοῦ θεοῦ νεῶν τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας εἰσελθὼν ἐγκατερχὼν τέως ἦν ἐν αὐτῷ (pp. 91²⁸—92²²).

нала навсякъде, се занимавала с грабеж и се е отдала всецяло на плячкосване, а самите те били останали с кръвните си роднини, с близките и с малцина чужденци, решил да им окаже съпротива, защото били твърде много уязвими поради разпръснатостта на войската си. И тъй той събрал тези, които носели на раменете си мечове,¹ и всички, които произхождали от Хома, и ги наредил в най-добър ред от Константиновия форум чак до така наречения Милион² и по-нататък. А те стояли в съгъстен строй, готови за бой, и още не мърдали от местата си. Изпълняващият тогава длъжността патриарх,³ мъж наистина свет, беден и както древните отци, които са живели в пустините и планините, минал всякакъв вид подвижничество, който се славел с пророчески и божествен дар, предсказвал много често и никога не излъгвал, който станал правило и образец за тези след него, този мъж, изглежда, знаел твърде добре случилото се с Вотаниат. Но било по божие вдъхновение или по внушение на кесаря (говорело се и за това), към когото бил разположен приятелски поради голямата му добродетел, патриархът посъветвал императора да се откаже от царския трон. „Не пристъпвай — казал той — към граждански войни и не се противи на божията воля. Недей допуска да се оскверни градът с християнска кръв, но отстъпвайки на божие желание, отстрани се от пътя.“ Императорът се подчинил на патриаршеските думи. Боейки се от необузданата войска, той, като се препасал, слязъл и се отправил към великия божий храм.⁴ Но понеже бил напълно смутен, той не забелязал, че е облечен още в дрехи, пристъпи на паре. Борил се обърнал към него и като уловил презраменната наметка, обшита с бисери, в същия момент я откопчал от облеклото, казвайки с известна подигравка и злобно изражение на лицето: „Сега това наистина подхожда на нас.“ А Вотаниат влязъл във великия божий храм на Божията премъдрост и известно време останал в него.

ските стени се пазели от безсмъртните, други от варяги, трети от немци. Кесар Йоан се споразумял с немците да му предадат града. Георги Палеолог влязъл във връзка с началника им Гимпакт и заел кулата. Войските на Комнина влезли в Цариград на 1 април 1081 г. Цялата войска, съставена от другоземци и местни хора, се отдала на грабеж. При това положение Вотаниат предпочел да отстъпи престола на Никифор Мелисис, но безуспешно, защото Георги Палеолог привлякъл на страната на Алексий флотата. Бащата на Георги Палеолог, който останал верен на Вотаниат, предложил да изгони Комнините от Цариград с помощта на варягите, но императорът не се съгласил. Вотаниат помолил да му се запази само царската титла, но кесарят Йоан настоял той да напусне престола и да се погрижи за спасението си. ¹ Т. е. варягите от императорската гвардия в Цариград. ² Арка и площад на запад от „Св. София“. Вж. Janin, Constantinople byzantine, стр. 24, 92. ³ Козма I, цариградски патриарх (1075—1081). ⁴ Т. е. „Св. София“.

III, 1. — — — τοῦ δὲ ἐς νέωτα τοῦτο περ-
τιθεμένου οὔτοι δεδιότες ἔτι ἐν συγχύσει καὶ ἀτα-
ξίᾳ τῶν πραγμάτων ὄντων, μή τι ἀπὸ τοῦ μέρους
τῶν δοῦλων ἐκείνων καὶ τῶν ἐκ τοῦ Χώματος
αὐθις νεοτερισθῇ, κατηπειγμένως τὴν τῶν τριχῶν
ἀποκοπὴν αὐτῷ συνεβούλευον. καὶ πείθεται τούτοις
καὶ τοῦ ἀγγελικοῦ τρικαῦτα ἀξιούται σχήματος
(p. 93₈₋₁₈).

3. Descriptio formae Irenis

III, 3. — — — αὐτὸ μὲν γὰρ τὸ πρόσωπον σελή-
νης μὲν ἀπέστειλε φέγγος, οὐ μὴν εἰς κύκλον
ἀκριβῆ διαπέπλαστο κατὰ τὰς Ἀσσυρίους γυναῖκας
οὐδ' ἄλλως ἐξεμυκνέτο κατὰ τὰς Σκυθίδας, ἀλλ'
ἐπεγαλᾶτο μικρὸν πως τῆς ἀκριβείας τοῦ κύκλου.
ἀνεπέπτατο δὲ αὐτῆς ὁ λεγόμενος ἀπὸ τῶν παρειῶν
καὶ τὴν ῥοδωνιδὴν καὶ τοῖς πόρρω προὔβállετο.
ῥιμμά δὲ χαροπὸν καὶ οὖν ἡδονῇ φοβερὸν ἐρηπέν-
ζεν (p. 101₇₋₁₄).

4. De direptione Constantinopolis a Latinis facta

III, 5. — — — τὸ γὰρ περιτοκίζοντα ταύτην δευρὸν
κατ' ἐκεῖνο καιροῦ οὐδεὶς ἂν καὶ θέλων δεηγίσασθαι
δυνήσκηται καὶ γὰρ καὶ ἀντὶ ἱερὰ καὶ τεμένη καὶ τὰ
κοινὰ καὶ τὰ ἴδια ἀπανταχόθεν ὑπὸ πάντων καθη-
πάζοντο, τὰ δὲ ὅσα τῶν ἀπάντων κατακεκρότητο ταῖς
βριτυμέναις ἀπανταχοῦ βοαῖς καὶ φωναῖς εἶπεν
αὐτὸς ἰδὼν σεισμόν εἶναι τὸ γινόμενον — ταῦτα εἰς
νοῦν βαλλόμενος ὁ Ἀλέξιος ἡνικά τοι τὴν ψυχὴν καὶ
κατεσπαράττειτο καὶ οὐκ εἶχεν ὅ τι τῷ πλήθει τῆς
λύπης χρήσασθαι. ἦν γὰρ ὁ ἀνὴρ εἰς αἰσθησὶν ἐλθεῖν
τοῦ κακῶς πεπραγμένου παντάπασιν ὀξύτατος. καὶ
ταῦτα μὲν τὰ προγεγονότα, ἐφ' οἷς ἡ πόλις πονή-
ρας ἔπραξεν, ἴδει μὲν ὡς ἐτέρων χεῖρες καὶ
γνώμαι διενηργήκων, ἀλλὰ συνήδει καὶ τοῦτο γε
ἀκριβεστάτα, ὅτι τὰς ἐποθέσεις καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ
πάθους αὐτὸς δέδωκεν· αὐτῷ δὲ πάλιν τῆς ἀποστα-
σίας αἴτιοι οἱ ἤδη ρηθέντες δοῦλοι γεγόνασιν
(p. 106₁₂₋₂₇).

III, 1. — — —¹ Той отлагал това за по-
късно, но те настоятелно го съветвали да се
подстриже, уплашени да не би, докато поло-
жението е още смътно и безредно, да се
предизвика отново бунт от страна на онези
слуги и хоматинците. Той ги послушал и
бил удостоен с монашески дрехи.²

3. Описание на образа на Ирина

III, 3. — — —³ Самото лице [на Ирина]
наистина отразявало светлината на луната.
То не беше напълно кръгло като у асирий-
ските жени, нито пък беше продълговато
като у скитянките⁴, но някак малко се откло-
няваше от точната линия на окръжността.
Отдалеч още се виждаше как бузите ѝ
цъфтят като рози. Погледът ѝ доставяше
радост и неизразима наслада [на хората].⁵

4. За разграбването на Цариград от латиняните

III, 5. — — —⁶ Никой, дори и да иска,
не би могъл да разкаже за ужасите, навис-
нали по онова време над столицата. И на-
истина и самите храмове и светилища, и об-
ществените и частните имоти били разграб-
вани навсякъде и от всички. Ушите на вси-
чки били заглушавани от идващите от всички
страни викове и гласове. Ако някой би ви-
ждал това, би казал, че е станало земетресе-
ние. Премисляйки всичко това, Алексий се
измъчвал и терзал душевно и нямал с какво
да облекчи голямата си скръб, защото из-
общо твърде бързо той можеше да осъзнае,
че е извършено нещо лошо. Той знаел, че
други ръце и улове са извършили станалото,
от което изнемогвал градът, но съзнавал
твърде добре и това, че сам е дал повод и
начало на нещастieto. А за неговото въс-
тание причина са били споменатите вече
слуги.

¹ След като завзел двореца, Комнините изпратили при Вотаниат зетя си по сестра Михаил Таро-
нит, който заедно с тогавашния градоначалник го качил на кораб, отвел го в един манастир и го убедил да
стане монах. ² Бившата императрица Мария от страх за сина си не посмяла да напусне двореца, което по-
родило разни слухове. Алексий оставил жена си, сестрите ѝ и майка ѝ заедно с кесаря в долините дворци, а
сам с майка си се настанил в горните дворци. Той бил приветствуван и увенчан за император от патриарх Коз-
ма, а 7 дни по-късно и жена му Ирина получила от патриарха царски венец. ³ Ана Комнина описва физи-
ческия образ на Алексий Комнин и на неговата жена Ирина. ⁴ Т. е. българките. Ирнината майка Мария е
дъщеря на Иван Владиславовия син Траян и жена на Андроник Дука. Вж. тук стр. 34, бел. 4. ⁵ Прави се
характеристика и на Исак Комнин. Тъй като Алексий почел зет си Никифор Мелисин с най-високото достойн-
ство — кесар, за брат си Исак измислил ново достойнство — севастократор, което било по-високо от кесар.
Бившата императрица Мария получила хрисовул, че не само не ще бъде обезпокоявана, но и синът ѝ Констан-
тин Порфирогенит ще папува наред с Алексий. При това положение тя напуснала големия дворец и се поселила
в Мангаговия дворец. ⁶ В пропуснатия текст се говори за тревогите на Алексий Комнин от анархията и
грабежите в столицата.

5. De incursione Patzinacorum

III, 8. — — — — — ἐκεῖνη τὸν τὴν βασιλείαν, ὡς ἔφημεν, διθύνουσα οὐδὲ τὴν πᾶσαν ἡμέραν τοῖς κοσμηκαῖς φροντίων ἀφύριστο, ἀλλὰ τὰς ἐκ τύπον λειτουργίας εἰς τὸ ἱερὸν τέμενος τῆς μάγιστρος Θέκλης ἀπεπλήρου, ὅπερ ὁ αὐτοκράτωρ Ἰσαάκιος ὁ Κομνηνὸς καὶ ἀνδράδελφος αὐτῆς ἐκ τοιαύτης αἰτίας ἐδείματο. ἐπεὶ γὰρ ὡς πάλαι εἶχον οἱ τῶν Λαζών ἀρχηγῆται μετὰ τῶν Ῥωμαίων σπονδὰς τηρεῖν εἰσέτι οὐκ ἤθελον, ἀλλὰ παρασπονδήσαντες διέλυσαν, τοῦτον δὲ δῆλον τοῖς Σαυρομάταις γεγονότος, οἱ πρὸς τῶν πάλαι Μυσοὶ προσηγορεύοντο, οὐδὲ αὐτοὶ τοῖς ἰδίαις ἐμμένοντες ἤθελον ἰσχυράζειν, νεμόμενοι πρότερον ὅπου ὁ Ἰστρος πρὸς τὴν τῶν Ῥωμαίων διορίζει ἡγεμονίαν, ἀλλ' ἀθρόον ἀπαναστάντες πρὸς τὴν ἡμεδαπὴν γῆν μετοικήθησαν. αἰτία δὲ τῆς τούτων μετοικήσεως ἡ τῶν Γετῶν καὶ αὐτῶν ἀσπονδος ἔχθρα ὁμορρύντων μὲν ἐκείνοις, τοῦτους δὲ ληστεύοντων. διὰ τοῦτα καὶ οὖν ἐπιτηροῦντες, ἐπεὶ τὸν Ἰστρον ἀποκρυσταλλωθέντα εἶδον, ὥσπερ ἡπεῖρ τούτῳ χρησάμενοι ἐκεῖθεν πρὸς ἡμᾶς μετακίστανται ὅλον ἔθνος τοῖς ἡμετέροις ἐπιφορεσθέν ὁρίοις καὶ δεινῶς ἐλγίζοντο τὰς παρακειμένας πόλεις καὶ χώρας. τοῦτ' ἐνωτισθεὶς ὁ βασιλεὺς Ἰσαάκιος (115) δέον ἔκρινε τὴν Τριάδαζαν καταλαβεῖν ἐπεὶ τοὺς ἐφ' οὓς βαρβάρους τῶν ἐπιχειρημάτων φθάσας ἀνείρεε, καὶ τοῦτο δὴ ἀπραγμονέστατον αὐτῷ ἐγεγόνει τὸ τμήμα. καὶ δὴ τὸ δαλιτικὸν ἔσαν συλλεξάμενος τῆς πρὸς τὰ ἐκεῖσε φερούσης ὁδοῦ ἤψατο, ἀπελάσαι βουλόμενος τῶν Ῥωμαίων ὄρων αὐτοῦς. καταστῆσας δὲ ἅπαν τὸ δαλιτικὸν ἐν εὐταξίᾳ στρατὸς καὶ αὐτῶν ἵεται. οἱ δὲ τοῦτον θεασάμενοι ἐκθὺς ἀναιρεθέντες διαφόρου γνώμης γεγόνασιν. ὁ δὲ οὐ πᾶν πιστεύειν αὐτοῖς ἔχον ἐπὶ τὸ κατεργάσασθαι καὶ δυομαχώτερον μέρος αὐτῶν οὖν κατεργᾷ φάλαγγι ἵεται καὶ δὴ πλησιάσας αὐτοῖς ἐαυτῷ τε καὶ τῷ στρατοπέδῳ κατέπληξε. πρὸς μὲν γὰρ τὸν οἶα δὴ κεραυνοφόρον ἀντωπεῖν οὐκ ἐτόλμων, τοῦ δὲ στρατοπέδου τὸν ἀρραγῆ συνασπισμὸν βλέποντες αὐτοὶ διελύοντο.

5. За нахлуването на печенезите

III, 8. — — — — —¹ И тъй управлявайки, както казахме, царството, тя не запълвала целия ден с мирски грижи, но участвувала в определените служби при светия храм на мъченицата Текла¹, който бил построен от нейния девер, самодържеца Исак Комнин², по следната причина. Вождовете на даките³ не искали да съблюдават повече договора, който имали отдавна с ромеите, но вероломно го нарушили.⁴ Когато това станало известно на савроматите⁵, които били наричани мизийци от древните, и те не пожелали да мируват в своите граници (дотогава те населявали земите, които Истръ отделя от Ромейската империя), но като се вдигнали всички, прехвърлили се на наша земя. Причината за тяхното преселване била непримиримата вражда против тях от страна на гетите⁶, които били съседи на даките и грабели савроматите. Затова, като издебнали момента, когато Истръ замръзнал,⁸ те минали по него като по суша при нас, стоварили се с цялото племе върху границите ни и опустошавали страшно околните градове и земи. Като се научил за това, император Исак решил, че трябва да отиде в Триадница⁹. Тъй като той успял да спре нападенията на източните варвари¹⁰, за него и тази работа излязла твърде лека. Той събрал цялата войска и тръгнал по пътя, водещ за там, за да ги прогони от ромейските предели. И като поставил в добър ред цялата войска, повел я лично срещу тях. А те, като го видели, веднага започнали да спорят и се разделили на противоположни мнения. Понеже не им се доверявал много, Исак тръгнал със силен отред срещу най-силната и най-устойчива част от тях, доближил се до тях и ги изплашил със своето присъствие и с присъствието на войската си. Те не смеели да погледнат към него, който бил като някакъв гърмовержец, и виждайки железните редици

¹ Ана Комнина съобщава в пропуснатия текст, че Алексий Комнин посел върху себе си цялата вина за настъпилата анархия и приел наложената му епитимия. Той взел мерки да поправи положението. Когато през август 1081 г. напуснал столицата поради дебаркирането на Роберт Гискар, Алексий Комнин останал с хрисовул майка си Ана за самовластна управителка на империята. Следва нейната характеристика. ² В Цариград имало 4 църкви в чест на св. Текла. Църквата, за която става тук дума, се намирала в двора на Влахерския дворец. Вж. Janin, Constantinople byzantine, стр. 303. ³ Исак I Комнин (1057—1059). ⁴ С даки тук се обозначават маджарите. Вж. Moravcsik, Byzantinoturcica, II, стр. 116. ⁵ През 1059 г. Вж. Златарски, История, II, стр. 110. ⁶ Със савромати тук се означават печенезите. Вж. Moravcsik, Byzantinoturcica, II, стр. 270. За нахлуването на печенезите вж. Златарски, История, II, стр. 111. ⁷ С гети тук се означават узиге. Вж. Moravcsik, Byzantinoturcica, II, стр. 111. ⁸ По всяка вероятност тук са смесени в едно две събития: преминаването на печенезите под началството на Тирах, станало през 1048 г. (според Дучев, Проучвания върху българското средновековие, стр. 35—39) или през 1046—1047 г. (според Калодан, Йоан Маврокод, Печенези и руские в середине XI в., стр. 177 и сл.), и похода на Исак Комнин през 1059 г. Вж. Любарский, Анна Комнина, стр. 484, бел. 359. ⁹ Дн. София. ¹⁰ Т. е. на селджукските турци.

ὑποχωρήσαντες οὖν πρὸς μικρὸν πόλεμον εἰς τρίτην αὐτῷ ἐπαγγελλόμενοι τὰς σκηνὰς αὐθήμερον ἀφέντες φρυγαδεῖα ἐχρήσαντο. ὁ δὲ καταλαβὼν, ἔνθα οἷοι ἠδύλιντο, καὶ τὰς τε σκηνὰς αὐτῶν κατασκάψας καὶ τὴν εὐρημένην λείαν ἀπαγαγὼν τροπαιοφόρος ἐπάνεισι. γενομένων δὲ περὶ τοὺς τοῦ Λοβιζοῦ πρόποδας, φρυγαδεῖος ὄμβρος αὐτὸν καταλαμβάνει καὶ κρυφὸς ἔξωρος εἰκοστὴν πρὸς τῇ τετάρτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου ἄγοντος, ἐν ᾗ ἡ τῆς μεγαλομάχουρος Θέκλῃς μνήμη τελεῖται. πλημυμένους οὖν γενομένης τῶν ποταμίων ρευμάτων καὶ ἐπερχομένης τοῦ ὕδατος θάλασσαν ἦν ὄρεῖν ἅπαν τὸ πεδῖον ἐκεῖνο, ἐν ᾗ ἡ τε βασιλικὴ σκηνὴ καὶ τὸ ὄπλαικον ἅπαν κατεσκήνουν. ἐντεῦθεν τὰ πρὸς χρεῖαν ἅπαντα ἠφρανόθησαν τοῖς ποταμίσις ρεύμασι παρασπένοντα, οἱ ἄνθρωποι δὲ καὶ τὰ κτήνη ἐπὶ τοῦ κρύους ἐπήγγιντο. ἐμακάτω δὲ καὶ βροχιῶν οὐρανός, ἀστραπαὶ δὲ συνεχεῖς, χρονικὴν μὴ ἔχουσαι τὸ παράπαν διάσπαιον, τὸ περιέβαιον ἐκεῖνο ἅπαν ἐμειώθησαν οἷον ἠμείλουν. ταῦτα ὄρεῖν ὁ βασιλεὺς ἐν ἀμνηχανίᾳ ἦν ἀναστολῆς δὲ μετρίως γενομένης πλείστους τε ἀποβαλὼν ταῖς δύναις τῶν ποταμίων συσχεθέντας (116) ρευμάτων ἐκεῖθεν μετὰ τῶν λογάδων ἔξεισι, καὶ ἐπὶ φηγόν τινα μετ' αὐτῶν ἀπελθὼν ἵσταται. ἦρου δὲ μεγίστον καὶ βοῆς ἀπὸ τοῦ ὄρεος οἷον ἐξερχομένου αἰσθόμενος καὶ σφοδρότερον ἀνέμων τηνικαῦτα πνεύοντων, ποιηθεὶς, μὴ τῇ τοῦτων βίᾳ ὁ δρῶς κατενεχθῇ, τοσοῦτον διάστημα ἀποστάς, ὁπόσον ὁ δρῶς, εἰ κατενεχθείη, μὴ φθίσῃ πατάξαι αὐτόν, ἐννεός ἵσταται. ὁ δ' ἐκείθεν ὥσπερ ἐκ συνθήματος βυρόθεν ἀνασπασθεὶς εἰς γῆν ὥρῳτο κείμενος. ὁ δὲ βασιλεὺς θαυμάζων εἰστίκει τὴν τοῦ θεοῦ περὶ αὐτὸν κηδεμονίαν λογοποιουμένην δὲ ἀποστασίαν περὶ τὴν ἔω μαθὼν εἰσεῖσαι εἰς τὰ βασίλεια. καὶ τηνικαῦτα ἐπὶ τῇ ὀνόματι τῆς μεγαλομάχουρος Θέκλῃς τοῦ περικαλλῆ ἐδείματο (115₁₃—117₁₂).

на войската му, сами се разпръснали. Като отстъпили малко, те му предложили сражение за след два дни, но същия ден напуснали лагера и избягали. А Исак отишъл там, където те били на лагер, разрушил палатките им и откарвайки намерената плячка, се върнал като победител. Когато се намирал в околността на Ловиц¹, настигнал го проливен дъжд и преждевременен сняг. Това станало на 24 септември, в който ден се празнува паметта на великомъченица Текла. Понеже реките придошли и излезли от коритата си, цялото онова поле, където били разположени царската палатка и цялата епископска, изглеждало като море. Тогава изчезнали всички необходими материали, отнесени от речните води². Хората и добитъкът се вцепнявали от студ. Небето кънтяло от гръмежи и честите и непрекъснати светкавици като че ли заплашвали да запалят цялата земя. Като гледал това, императорът бил в затруднение. Най-после, когато настъпило малко утихване на бурята и вече били загинали твърде много хора, отнесени от вълните на речните води, императорът излязъл с вождовете и като се отдалечил с тях, спрял се под един дъб. Но когато доловил голям шум и трясък, които излизали като че ли от дървото, и в същия момент задухали по-силни ветрове, той се уплашил да не би тяхната сила да изкорени дървото и като се оттеглил на такова разстояние, че ако дървото падне, да не може да го смаже, застанал онемял от ужас. Изведнъж като по даден знак то било изтръгнато от корен и повалено на земята. Императорът стоял и се чудел на божията грижа за него. После, научавайки се, че се говори за въстание на изток³, той се върнал в двореца си. Тогава построил величествен храм в чест на великомъченица Текла.⁴

6. De Roberti Guiscari adversus Romanos bello

III. 9. — — — ἐπεὶ δ' ὁ πρὸ τοῦ τὴν πόλιν αὐτὸν κατασχεῖν πρὸς τὸν Μονομαχάτον ἀποσταλείς, δι' οὗ εἰς βοήθειαν αὐτὸ μετεκαλεῖτο χρήματά

6. За войната на Роберт Гискар против ромеите

III. 9. — — — Човекът, който Алексий бил изпратил, преди да завладее столицата, при Мономахат и чрез когото го викал на

¹ Дн. Ловеч. ² Т. е. от р. Осъм. Вж. Златарски, История, II, стр. 111. ³ Според Скилица (ed. Вонп., стр. 647) това било дъжлив слух. ⁴ В пропуснатия текст се разказва за тежкото положение на Алексий Комнин. На изток империята била заплашена от турците, на запад — от Роберт Гискар. Императорът разполагал само с 300 хоматинци и с малко варвари в помощните войски. Държавната хазна била празна и нямало възможност да се наберат войски от съюзните народи. Алексий искал от всички провинциални управители да съберат нови войски и да дойдат бързо при него в столицата. Той се тревожел от държането на Мономахат, дука на Драч; страхувал се да не би, като се научи за оттеглянето на Вотаниат, да се присъедини към Роберт Гискар.

τε ἐπεζήτησε ἀποσταλῆναι οἱ, γραμμακα μόνον κομίζον ἦκεν αὐτῷ προφάσεις δηλοῦντα, καθάπερ ἡ θύσαντες ἐστοχρήσαμεν, δι' ἧς δῆθεν ἐτι τοῦ Βοτανειάτου τῆς βασιλείας ἐγκρατοῦς ὄντος βοηθεῖν οὐκ ἠδύνατο, ταῦτα ἀναγνοὺς καὶ ποιηθεὶς, μὴ μαθὼν τὴν ἀπὸ τῆς βασιλείας τοῦ Βοτανειάτου ἐκπίπτουσαν προσορῇ τῷ Ῥομπέρτῳ, ἀθύμως εἶχε πατάσσει τοιγαροῦν μετακαλεσάμενος τὸν σύγγραβρον αὐτοῦ Γεώργιον τὸν Παλαιολόγον πρὸς τὸ Ἀνυράχιον ἐξαπέστειλε (πόλις δὲ τοῦτο Ἰλλυριεῖς) παρακαλεσάμενος πάση μηχανῇ χρησασθαι, ὥστε διαχρητὶ ἐκεῖθεν ἐξεῶσαι τὸν Μονομαχάον, ἐπεὶ μὴ ἀποχωρεῖν εἶχε δύναμιν, δι' ἧς τοῦτον ἄκοντα ἐκεῖθεν ἀπελάσει, πρὸς δὲ τὰς τοῦ Ῥομπέρτου μηχανὰς ἀντιμνηχανᾶσθαι, ὡς δύναμις (119₁₀₋₂₁).

III, 12. Οὕτω μὲν οὖν τὰ περὶ τὴν ἑω κατήνυστο· καταλαβὼν δὲ τὸ Ἀνυράχιον ὁ Παλαιολόγος ταχυδρομὸν ἀποστείλας τὰ περὶ τοῦ Μονομαχάου ἐδήλου, ὅτι περὶ τὴν ἐκείνου ἀφίξιν μεμαθηκώς σκουδαίως πρὸς τε τὸν Βοδῆνον καὶ τὸν Μιχαήλῳ προσελήλυθει. ἰδοὺ γὰρ διὰ τὸ μὴ ὑπακοῦσαι, ἀλλὰ κενὸν ἀποπέμψαι, ἐν πρὸς τοῦ τὴν μελετωμένην ἀποστασίαν εἰς φῶς ἀγαγεῖν ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος πρὸς αὐτὸν ἐπεπόμψαι (125) γραμματικοκομιστὴν χρήματα δι' αὐτοῦ αἰτούμενος, κἂν ὁ βασιλεὺς μηδὲν κατ' αὐτοῦ ἐναντίον διανοεῖτο, εἰ μὴ τὴν τῆς ἀρχῆς παράλυσιν διὰ τὴν ἥδη ξηθεῖσαν αἰτίαν. διαγνοὺς δὲ τὰ κατὰ τὸν Μονομαχάον ὁ αὐτοκράτωρ χρυσόβουλλον λόγον πρὸς αὐτὸν ἐξαποστέλλει πᾶσαν ἀφροντίαν αὐτῷ παρέχων· ὅν ἐν χειρὶν ἐκεῖνος λαβὼν παλινδρομεῖ πρὸς τὰ βασίλεια. ὁ δὲ Ῥομπέρτος εἰς Ὑδροῦντα ποταγόμενος καὶ τὴν ἵππασιν αὐτοῦ ἐξονοῖαν καὶ αὐτῆς δὴ τῆς Λογγιβαρδίας τῷ νύφῳ αὐτοῦ Ῥογέρῳ ἀναθέμενος ἐκεῖθεν ἐξεληθὼν τὸν λιμένα τοῦ Βρεντησίου κατέλαβε κάκεισε τὴν τοῦ Παλαιολόγου ἐς τὸ Ἀνυράχιον ἔλυσιν μεμαθηκώς, παραχρῆμα ἐν τοῖς μείζουσι τῶν πλοίων πύργους δεινόμενος διὰ ξύλων, διὰ βύρσης τοῦτους περιέσειε καὶ πάντα τὰ πρὸς τειχομαχίαν ἐκτίθει ἐν ταῖς ναυαὶ σπουδαίως εἰσαγαγὼν εἰς τε τοῖς δρόμοις ἵππους τε καὶ ἐνόπλιους ἱππῆας εἰσελάσας καὶ πάντοθεν τὰ πρὸς πόλεμον ὀξέως μᾶλα ἐξαρτύσας διαπερᾶν ἠπείλει. ἐκόνει γάρ, ὅτι τῆς τοῦ Ἀνυράχου καταλάβῃ, περιζῶσαι τοῦτο διὰ τῶν ἐλεπόλεων ἀπὸ τε θαλάττης καὶ ἡπείρου, τὴν αἰα μὲν καταπλήξῃ τοῦ ἐντός, αἶμα δὲ καὶ

помощ и му искал да изпрати пари, дошъл, като му донесъл само писмо, което му изяснявало, както вече успях да разкажа, причините, поради които той не можел да помогне, докато Вотаниат е още император. Като прочел това писмо, Алексий се уплашил да не би, ако Мономахат се научи, че Вотаниат е лишен от царска власт, да се присъедини към Роберт, и напълно паднал духом. Ето защо той извикал баджанака си Георги Палеолог и го изпратил в Дирахиум (това е илирийски град). Той му поръчал да употреби всички средства, за да отдалечи оттам без бой Мономахат, тъй като нямал достатъчно войска, с която би могъл да го прогони оттам против волята му, и доколкото може, да се противопостави на замислите на Роберт — — —¹

III, 12. Така прочее било уредено положението на изток. А Палеолог, като пристигнал в Дирахиум, изпратил бърз вестител, който съобщил за станалото с Мономахат, а именно, че научавайки се за пристигането му, той веднага прибягнал при Бодин и Михаил. Наистина [Мономахат] се боял, понеже не се бил подчинил, но бил изпроводил с празни ръце пратеника, когото император Алексий, преди да обяви замисленото въстание, бил изпратил при него с писмо да му иска пари, макар императорът да не замислял против него нищо освен освобождаването му от длъжност поради споменатата вече причина. Като разбрал работите около Мономахат, самодържецът му изпратил хрисовул, с който му давал пълна безопасност. Щом го получил на ръка, Мономахат отново се върнал в двореца. А Роберт, след като дошъл в Индрунт и предал цялата власт и властта над самата Лонгобардия на сина си Рожер, излязъл оттам и пристигнал в пристанището на Бриндизи. Там той узнал за идването на Палеолог в Дирахиум и веднага изградил от греди кули на по-големите кораби, покрил ги със сурови кожи, натоварил грижливо на корабите всичко необходимо за обсада на стени, а в дромоните — коне и въоръжени войници и като събрал спешно отвсякъде необходимите неща за война, бързал да преплува морето. Той целял, когато дойде до Дирахиум, да го обсади с обсадните машини и по море, и по суша, за да порази със страх хората вътре, и същевре-

¹ Алексий Комнин писал на управителите на илирийските градове, на римския папа, на архиепископа на Капуа и др. и ги побуждал против Роберт Гискар. Ана Комнина дава и писмото на Алексий до германския император Хенрих IV (1050—1106). На изток той възмущавал набезите на турците, чиято столица била Никея. След като ги отдалечи от крайбрежните градове и от столицата, той се съгласил от страх пред Роберт Гискар на поискания от турците мир.

παραχούθεν περιστοχίσας αὐτοὺς ἐξ ἐφόδου τὴν πόλιν αἰρήσεται. θόρυβος τοίνυν ἐντεύθεν τοὺς τε νηρείας καὶ τοὺς περὶ τὴν ἡτόνα τοῦ Αὐρράχιον ταῦτα μεμαθηκότας κατέσχε πολὺς. ἐπεὶ δὲ κατὰ γνώμην αὐτῷ τὰ πάντα ἤδη τετέλεσται, λύσας τὰ πρυμνίσια τοὺς τε δρομίοντας καὶ τὰς τριήρεις νῆας καὶ μονήρεις κατὰ τὴν τῶν ναυτικῶν ἐμπειρίαν εἰς πολέμου σχῆμα διατυπώσας οὖν ἐταξία τοῦ πλοῦς ἀπεπαισάτο. οὐρίου δὲ τυχὼν πνεύματος τὴν κατὰ τὸν Αἰλῶνα περὰν κατέλαβε καὶ τὴν ἡτόνα παρὰ πλεον ἀπῆλθε μέγχι Βοθρεντοῦ. κακῆσε ἐνοχθεὶς μετὰ τοῦ Βαῖμουντιον προφθάσαντος περᾶσαι καὶ τὸν Αἰλῶνα ἐξ ἐφόδου κατασχεῖν διχῇ τὸ ἔπαιον θεῶν στρίψενμα τὸ μὲν αὐτὸς κατεῖχε διὰ θαλάττης τὸν ἀπόπλουον (126) ὡς πρὸς τὸ Αὐρράχιον ἐθέλων ποιήσασθαι, τοῦ δὲ τὸν Βαῖμουντιον ἄσχευ ἐπέτρεψε διὰ ξηρᾶς μέλλοντα πρὸς τὸ Αὐρράχιον ὁδεύσαι. καὶ δὲ τὴν Κορυφῶν διελθὼν καὶ πρὸς τὸ Αὐρράχιον ἀποκλίνας κατὰ τι ἀκρωτήριον Γλωσσαν καλούμενον μεγίστῳ κλύδωνι αἰφνης περιπεπτώκει (pp. 125₂₅—127₅). — — — τοὺς μέντοι νεκροὺς οἱ σωθέντες περιστέλλοντες ἔθαπτον κνίευνθεν ποίλῃς τῆς ἐκ τοῦτον δυσωδίας ἐπίμπαντο. οὐ γὰρ ἐντὶν αὐτοῖς τοσοῦτους βράδιως ἐνσοδιάσαι. τῶν οὖν ἰδωδύμων πάντων ἀφανισθέντων τάχα ἦν καὶ ἐπὶ λίμου διεφθάρησαν οἱ τέως σωθέντες, εἰ μὴ τὰ λήηα πάντα καὶ οἱ ἀγροὶ καὶ οἱ κῆποι τοῖς καρποῖς ἔβροθον. συνεὶα μὲν οὖν ταῦτα ἦσαν πᾶσι τοῖς φρονούσιν ὀρθῶς, τὸν δὲ Ῥόμπερτον οὐδὲν τῶν γεγονότων ἐφόβει ἀκαταπτόητον ὄντα καὶ ἐς τοσοῦτον, οἶμαι, τὴν ζωὴν ἐκτῷ διαρκέσαι ἐπευχόμενον, ὅς ὅσον πρὸς οὗς ἐθέλει μάχεσθαι δύναιτο ἂν. ἐνθεν τοι καὶ τοῦ προκειμένου σκοποῦ τῶν γεγονότων οὐδὲν ἀπεῖρξεν αὐτόν, ἀλλὰ μετὰ τῶν σωθέντων (ἦσαν γὰρ τινες οἱ θεοῦ ἀμάχω δυνάμει τοῦ πανδύνου βρωθέντες) ἐβδόμην ἡμέραν εἰς τὴν Γλαβινίτζαν ἐγκαταστῆρας, ἐφ' ᾧ αὐτὸν ἀνακινήσασθαι, διαναπαῦσαι δὲ καὶ τοῖς ἐκ τοῦ κλύδονος τῆς θαλάττης διασωθέντας, φθίσαι δὲ καὶ τοὺς εἰς τὸ Βρεντήσιον καταλειφθέντας καὶ μὴν καὶ τοὺς ἄλλοθεν προσδοκωμένους διὰ στόλου καταλαβεῖν τοὺς τε πρὸ μικροῦ φθάσαντας διὰ τῆς ἡπείρου διαπερασηθῆναι ἱππέας ἐνόηλους καὶ πεζοὺς καὶ τὸ ψιλὸν τῆς αὐτοῦ δυνάμεως, δυνάτας

менно, като ги обкръжи отвсякъде, да превземе града при първото нападение. Наистина после, когато се научили за това, голямо смущение обхванало както жителите на островите, така и по брега на Дирахиум. А след като всичко било приготвено според неговото усмотрение, той вдигнал котва, наредил в боен ред според опыта на моряците дромоните, триремите и монерите¹ и отплувал в добър ред. При попътен вятър пристигнал до брега на Авлона² и плавайки покрай него, стигнал чак до Ботрент³. Там той се съединил с Боемунд, който го бил изпреварил в преминаването и успял да превземе при първо нападение Авлона, и като разделил на две войската си, задържал едната част сам, желаейки да отплува срещу Дирахиум по море, а началството над другата възложил на Боемунд, който щял да отиде срещу Дирахиум по суша. Когато обаче минал покрай Корфу и се насочвал към Дирахиум, внезапно го връхлетяла голяма буря край един нос, наричан Глоса⁴. — — — Спасилите се грижливо погребвали мъртвите и затова се задушавали от тяхното зловоние, защото не могли лесно да погребат толкова много души. Тъй като всичките им хранителни припаси били пропаднали, и спасилите се дотогава бързо щели да загинат от глад, ако всички ниви, полета и градини не били отрупани с плод. Станалото било ясно за всички здравомислещи, но нищо от случилото се не плашело Роберт, който бил несломим човек и се молел, мисля, да му се продължи животът толкова, че да може да се срази с тези, с които желал. Затова нищо от станалото не го отклонило от целта му. Заедно със спасилите се (имало някои, които се изтръгнали от опасността благодарение на необоримата божия сила) прекарал седем дни в Главиница⁵, за да си възстанови силите, а и да си отпочинат спасилите се от морската буря, да дойдат оставените при Бриндизи и да пристигнат с кораби очакваните от другаде, а и тези негови въоръжени конници, пехотинци и леко въоръжени войни, които преди малко успели да

¹ Видове военни кораби. ² Дн. Вадона. ³ Ботрент (Ботрунто, Ботрот) — езеро и град срещу о-в Корфу. ⁴ Нос и залив, в дъното на който се намирала Авлона. При станалото корабкрушение загинали мнозина, чиято трупове морето изхвърлило на брега. ⁵ Около отъждествяването на Главиница има изказани няколко мнения. Според *И. Иванов*, Епархите на Охридската архиепископия, Сп. на БАН, I (1911), стр. 103—108, и Български старини в Македония, стр. 551, бел. 5—6, тя лежала недалеч от Валонския залив. Според *Златарски*, История, II, стр. 332, градът се намирал между р. Гяница и Буволица, леви притоци на Семени. *Джурдже Стричевиц*, Eglises triconques médiévales en Serbie et en Macédoine et la tradition paléobyzantine, търси Главиница северно от Охрид, при с. Зглавеница. (Срв. *Кр. Миятев*, Где се е намирала Главиница, Археология, IV (192), кн. 1, стр. 5). *Ив. Счегаров*, Археология, V (193), кн. 3, стр. 1, търси Главиница пак близо до Валонския залив.

συναγροχώς διά τε τῆς ξηρᾶς καὶ θαλάσσης τὸ Ἰλλυρικὸν πεδίον κατέλαβε μετὰ ποσὼν τῶν αὐτοῦ δυνάμεων (p. 128₁₋₂). — — —

IV, 1. Ἡ μὲν οὖν ἡπειρος τὸν Ῥομπέρτου εἶχεν ἤδη ἐν αὐτῇ ἀνελκόμενον ἐπὶ καὶ δεκάτην ἀγοντος τοῦ Ἰουνίου μηνὸς τῆς τετάρτης ἐπανεμύσεως μεθ' ἑπτεῶν καὶ περὶ τῶν δυνάμεων ἀρεθμὸν ἑπερβαίνουσιν καὶ φοβερῶν ἰδεῖν ἀπὸ τε τοῦ σχήματος ἀπὸ τε τῆς στρατηγικῆς καταστάσεως ἤδη γὰρ ἀπανταχόθεν αὐθις συνήθροιστο στρατεύμα (p. 130₁₋₆). — — —

IV, 2. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ πάντα διὰ γραμμάτων τοῦ Παλαιολόγου ἀναδιδαχθεὶς καὶ διὰ κατὰ τὸν Ἰούνιον μῆνα διαπεράσας (ὡς ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσε) καὶ τοσοῦτω κλύδωνι καὶ ναυσίῳ κατασχεθεὶς καὶ δσα θεομηνία περιπεσὼν οὐχ ἐπεστάλη, ἀλλὰ τὸν Αὐλῶνα μετὰ τῶν οὖν αὐτῷ συνελθόντων ἐξ ἐφόδου κατέσχε καὶ ὅπως αὐθις ἀπανταχόθεν ἀπειροπληθεῖς δυνάμεις ἐς αὐτὸν συρρέουσι νηράσι ἰοικνῶνται χειμερίῃσι καὶ οἱ κορυφώτεροι τὸν ψευδώνυμον ἐπὶ τῆς ἀληθείας Μιχαὴλ εἶναι τὸν βασιλέα πιστεύοντες προσέρχονται τῷ Ῥομπέρτῳ, ἰδεδείκτο πρὸς τὸ τῆς ἐποθέσεως ἀποβλέπων μέγεθος καὶ τὰς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεις μηδὲ τὸ πολλοστὸν τῶν τοῦ (132) Ῥομπέρτου σφρῶσας κατανοῶν δέον ἔκρινεν ἐκ τῆς ἐφᾶς Τούρκους μετακαλέσασθαι καὶ τηρικαῦτα περὶ τοῦτου δηλοῖ τῇ σουλιάνῳ (pp. 132₂₂—133₃). — — —

IV, 4. Μεμνημένος δὲ τὰ κατὰ τὸν Ῥομπέρτου ὁ αὐτοκράτωρ παραχρῆμα διὰ γραφῆς τῷ Πακουριανῷ τὴν αὐτοῦ ἀκάθεκτον ὁρμὴν παρίσσει καὶ ὅπως τὸν Αὐλῶνα κατέλαβε, μὴ περὶ χρονικῶς δλως τῶν ἐνυμπεσόντων αὐτῷ δεινῶν καὶ ἡπειρόν τε καὶ θάλατταν μῆτε τῆς ἡτῆς ἐκείνης, ἣν ἐκ πρώτης, ὃ φασιν, ἀφειρηθείας ἐπεπόνθει, καὶ ὡς χορὴ μὴ μέλλειν, ἀλλὰ θάατον τὰς δυνάμεις ἐπισυναγαγόντα ἐνωθῆναι οἱ ταῦτα μὲν οὖν πρὸς τὸν Πακουριανόν αὐτὸς δὲ παρανίκῃ τῆς Κωνσταντίνου ἔξεισιν εἰς μῆνα Αὐγουστοῦ τῆς τετάρτης ἐπανεμύσεως (p. 137₁₋₁₀). — — — τογαροῦν τὸ γράμμα ὁ Πακουριανὸς ἀνελίξας τηρικαῦτα ἐποστράτηρον

преминат по суша. След като събрал всички тези [войски] по суша и по море, той пристигнал с всичките си сили на Илирийското поле¹. — — —

IV, 1. И тъй Роберт слязъл на сушата на 17 юни², четвърти индикт, и се бил разположил на лагер на нея с неизброимо число конни и пеши сили, страшни за гледане както поради реда си, така и поради стратегическото положение. Защото отвсякъде вече се била събрала пак войска. — — —³

IV, 2. А самодържецът се осведомил за всичко от писмото на Палеолог, а именно, че [Роберт] (както вече успяхме да разкажем) преплавал през месец юни и се бил изложил на толкова голяма буря и корабокрушение, че го постигнал такъв божи гняв, но че без да се стъписа, с придружаващите превзел с първия пристъп Авлона и че отново, подобни на черни облаци, се стичали при него отвсякъде безбройни войски и че по-лекомислените, като повярвали, че самозванецът е действително император Михаил, се присъединили към Роберт. Вземайки пред вид големината на замисленото [от Роберт], [императорът] се плашел и забелязвайки, че подвластните му сили не могат да се отбраният и срещу най-малката част от войските на Роберт, решил, че трябва да повика от изток турците, и уведомил за това султана. — — —⁴

IV, 4. След като се научил за работите около Роберт, самодържецът веднага известил с писмо на Пакуриан за неудържимото нападение на Роберт и как завзел Авлона, без изобщо да се разтревожи от сполетелите го бедствия по суша и по море, нито от онова поражение, което понесъл, както казват, при първите стъпки. Той му писал още, че не трябвало да се колебае, но бързо да събере войските и да се присъедини към него. Това наредил на Пакуриан. А сам той веднага излязъл през месец август, четвърти индикт, от Константиновия град. — — — И тъй, като отворил писмото, Пакуриан ведна-

¹ Т. е. полето около Драч. ² 17 юни 1081 г. ³ Жителите на Драч били обкръжени по море и по суша. Георги Палеолог хладнокръвно се готвел за отбрана. Той заявил на Роберт Гискар, че ако Михаил Дука бъде познат, биха го признали за император. Появилният се пред стените самозванец бил подигран от жителите на Драч. По отношение на монаха-самозванец мненията били разделени. Един твърдел, че това бил виночерпицът на Михаил Дука, други — че това бил самият Михаил Дука, трети — че всичко това било измислица на Роберт Гискар. ⁴ В пропуснатия текст се говори, че византийците привлекли на своя страна венецианците, които въоръжили флотата си и я изпратили към Драч. Роберт Гискар изпратил при тях с флота сина си Боемунд и подканил венецианците да приветствуват Михаил като император. Те отлагали и после отказали. Боемунд нападнал, но едва се спасил. От своя страна Палеолог излязъл и нападнал с успех. Роберт не вдигнал обсадата и през зимата. През пролетта на 1082 г. венецианската и византийската флота се върнали отново. В стандалата морска битка флотата на Роберт се оттегляла в реката Гликос, откъдето с мъка била изтеглена в морето поради настъпналата голяма суша.

εργασίᾳ Νικόλαον τὸν Βραῦν, ἄνδρα γενναῖον
ἐκ πολλῇν περὶ τὰ πολεμικὰ ἐμπειρίαν ἔχοντα. ὁ
ἔπειτα τοῦ ὀπλιτικοῦ παντός καὶ τῶν τῆς μείζο-
τος τέχνης τῆς Ὀρεστιάδος σπουδαίως ἔξευεν ἐνω-
ρῆται τῷ βασιλεῖ ἐπειγόμενος. ἐφθαικῶς δὲ καὶ ὁ
ἐπιτοκράτωρ εὐθὺς εἰς πολέμον οὐχ ἡμῶν τὸ ὀπλιτικὸν
ἔπειτα κατέστησεν ἡγεμόνας τῶν λογάδιων ἐπιστήσας
ἑτάρας γενναῖοις, παρακαλενομένους οὕτω τῆς
ἱστορίας ἔχειν, οὐδὲρ ὁ τόπος αὐτοῖς τοῦτο δι-
δάσκων, ἵνα τὸ οὐχ ἡμῶν τῆς παρατάξεως διαγνώτες
καὶ τὸν ἴδιον ἑαυτοὺς γνώσκοντας τόπον ἐν τῷ καιρῷ
τῆς μάχης ἀσπύχοντες μένουν καὶ μὴ βραδίως μετα-
στρέφοντο καὶ ὡς ἐτυχεν. ἔξηρχε μὲν οὖν τοῦ τῶν
ἐκστρατιῶν τάγματος Κωνσταντῖνος ὁ Ὀπλος, τῶν
Μακεδόνων δὲ (137) Ἀντίοχος, τῶν Θετταλῶν δὲ
Ἀλέξανδρος ὁ Καβάσιλας, ὁ δὲ γε Τάτιος καὶ
μετὰ τῷ τότε προμικτήριος τῶν περὶ τὴν Ἀχαιῶν
οἰκονόμων Τοῦρκων ἡγεμόνευε, γενναῖοις ὡν
καὶ ἀκατάκλητος ἐν μάχαις, οὐκ ἐλευθέρως μὲν
ὡν τέχνης ἐκ προγόνων καὶ γὰρ ὁ πατὴρ αὐτοῦ
Σαρακηνὸς ὢν ἐκ προνομίης περὶ τὴν τῶν
πατρὸς ἐμὴν ἀπασφύ τῶν Κορινθίων. τῶν δὲ
γε Μαντζαίων πρὸς τοῖς ὀπλιτικοῖς εἰς διοικήσεις
ποσομένων ἡγεμόνες ἦσαν ὁ Ξωτᾶς καὶ ὁ Κοι-
λέων, τῆς αὐτῆς αἰδέσεως καὶ οὕτω ἄνδρες ἅπαν-
τες οὗτοι μαχημῶνται καὶ αἵματος ἀπογείσασθαι
τῶν ἐχθρῶν καιροῦ καλοῦντος ἐτοιμότητι καὶ
πρὸς γε ἔτι καὶ ἱταμοὶ καὶ ἀναίσχυτοι τῶν δὲ γε
οἰκιστῶν αὐτῶν (βασταρτίας ἢ συνήθεια καλεῖ)
καὶ τῶν Φραγκικῶν ταγμάτων ὁ Πανονγκωμῆτης καὶ
Κωνσταντῖνος ὁ Οὐμπροτόπουλος ἐκ γένους τῆν
ἐκστρατιῶν λαόν. οὕτως οὖν τὰ τάγματα καταστή-
σας, παντοῦ κατὰ τοῦ Ῥομπερτίου ἐξόρμησε. συν-
στῆσας δὲ τῇ ἐκεῖθεν ἐρχομένῃ περὶ τῶν κατὰ τὸ
Ἀντοχίον πωθόμενος σαρπέντερον μεμαθήκει, ὅτι ὁ
Ῥομπερτὸς κινήσας πάντα τὰ πρὸς τειχομαχίαν ἐπιτή-
δει ὄργανα τοῖς τειχεῖ προσεπέλασεν. ὁ δὲ Παλαιολόγος
Γεώργιος διὰ πάσης νυκτὸς καὶ ἡμέρας πρὸς τὰς
ἐξώθεν ἐλεπόλεις καὶ τὰ μηχανήματα ἀνακαθιστά-
μενος καὶ ἀπαγορεύσας ἤδη τὰς πύλας ἀναλειτάσας
καὶ ἐξεληθὼν μετ' αὐτῶν καρτερὸν συνεστήσατο πό-
λεμον. καὶ καιρίως ἐν διαγνώσει τοῦ σώματος τό-
ποις ἐπιλήρη καὶ μᾶλλον περὶ τὸν πόλεμον βέλους

га назначил за подстратер Николай Врана, мъж храбър и с голям боен опит, а сам с цялата войска и най-знатните хора излязъл бързо от Орестиада и залягал да се съедини с императора. И императорът успял веднага да постави на бойна нога цялата войска и назначил за началници на отредите най-храбрите мъже. Той им заповядал да вървят така, където това им позволява мястото, та като научат схемата на редиците и всеки знае собственото си място, да останат по време на сражението на местата си и да не се разбъркват лесно и [да застават], както се случи. Над отреда екскувити¹ началствувал Константин Оп, над македонския — Антиох, над тесалийския — Александър Кавасилас, а Татикий, тогавашният велик примикирий², стоял начело на живеещите около Охрид турци³. Той бил най-храбър и неустрасим в битките, макар по прадеди да е бил роб, защото баща му, който бил сарацин, пленен при един грабеж, се паднал на дядо ми по баща, Йоан Комнин. А военачалниците на манихенте⁴, които наброявали около две хиляди и осемстотин души, били Ксантас и Кулеон, привърженици на същата ерес. Всички тези хора са твърде войнствени и винаги готови в удобен случай да вкусят от кръвта на враговете си, а освен това са дръзки и безсрамни. Над личните войски на императора (наричат ги обикновено вестирити)⁵ и над франкските отреди началствували Панукомит и Константин Умбертопул, който получил прякора от рода си.⁶ Като наредил по този начин войските, императорът се отправил с цялата войска против Роберт.⁷ Той срещнал един човек, идващ оттам, и като го попитал за работите в Дирахиум, научил определено, че Роберт докарал и придвижил до стените всички необходими оръдия за обсада на града. А Георги Палеолог, след като устоявал денонощно срещу стенобойните машини и хитрости от-вън и се уморил, отворил вече вратите и като излязъл, завързал голямо сражение. Той бил опасно ранен в различни места на тя-

¹ Дворцови стражи, командувани от комез. Вж. *Brehier*, Les institutions, стр. 336. ² Главен управител на дворцовите служби. *Примикирийс Вардариотик* се наричал началникът на вардариотите, определени за стража на императора. Вж. *Di Cange*, Glossarium, s. v. ³ Това са така наречените турци-вардариоти, които Ана Комнина смята за сарацини, но чиего произхождение е спорно. Те били настанени като военно поселение главно по долината на Вардар и в Солунско още през IX в. Сведения за тях има дори до XIV в. Вж. *V. Laurent*, *О Вардариотик* или *Турците*. *Perses, Turcs asiatiques ou Turcs hongrois* (Сборник в памет на проф. Никол), София, 1940, стр. 275—289; *Йордан Иванов*, Аксис—Велика—Варлар, *Мир*, I, 3 (1924—1925), стр. 17—28; *Mogavcsik*, *Byzantinoturcica*, I, стр. 86—87, II, стр. 322. ⁴ Византийските автори обикновено смесват манихенте с павликяните, тъй като ученията им са твърде близки. Тук по всяка вероятност се имат пред вид павликяните. През 972 г. Йоан Цимисхи преселил голяма част от тях в Пловдивско. Вж. *Д. Ангелов*, Богомилството в България, стр. 70 и сл. ⁵ Елитна императорска гвардия. Вж. *Brehier*, Les institutions, стр. 149. ⁶ Умбертопул значи „син на Умберт“. ⁷ През август 1084 г.

διελθόντος (pp. 137¹⁷—138²⁶). — — — Ταῦτα ἀνθρωπῶς ὁ βασιλεὺς καὶ διαγνὼνς ἀρωγῆς ταχείας τοῦτον (138) δεῖσθαι ἐπέταξε τὴν ὁδοποισίαν. καταλαβὼν δὲ τὴν Θεσσαλονίκην διὰ πολλῶν τὰ κατὰ τὸν Ῥομπέρτον ἐπὶ πλέον ἐβεβαίωτο. καὶ γὰρ ἔτοιμος ὦν ὁ Ῥομπέρτος καὶ γενναίους μὲν παρτομύσσας στρατιώτας, πολλὴν δὲ καὶ ὕλην κατὰ τὴν πεδιάδα συναρπύσας τοῦ Ἀνδραχίου τὴν παρεμβολὴν κατέθετο ὅσοι τόξον βολὴν τῶν τειχῶν τοῦτον ἀπέχονσαν· πολλὰς μὲντοι τῶν ἐπ' αὐτὸν δυνάμεις καὶ περὶ τὰ ὄρη καὶ τὰ τέμνη καὶ τοὺς βουνούς κατέθετο, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ Παλαιολόγου ἐπιμέλειαν ἐκ πολλῶν κατεμάνθανεν (pp. 138³¹—139⁹). — — —

IV, 6. — — — ἐπεὶ δὲ καὶ τοὺς Τοῦρκους φεύγοντας ἑώρα καὶ αὐτὸν τὸν Βοδῖνον ἀπολέμητον ὑποχορσύνειν· ὁπλιστο γὰρ καὶ οὗτος καὶ εἰς πολέμου τύπον τὸ αὐτοῦ διακινύσας στρατεύμα κατὰ ταυτηνὴ τὴν ἡμέραν ἵστατο ὡς ἐπαρήξων τάχα τῷ αὐτοκράτορι κατὰ τὰς πρὸς αὐτὸν γεγενημένας συνθήκας. ἐκαρδόκει δέ, ὡς ἔοικεν, ἵνα, εἰ μὲν τὴν βοήθην τῆς νίκης τῷ αὐτοκράτορι δοθεῖσαν γνῶναι, ἐπαυθεῖν καὶ αὐτὸς τοῖς Κέλτοισι, ἐν δὲ τοῖς αὐτοῖς, ἀπειμῶν τε καὶ ἀπισθόπους γένηται (p. 148²⁻¹⁰). — — —

IV, 8. — — — ὁ δὲ βασιλεὺς τοὺς ἐλεγμούς τῶν παρακειμένων ὁρῶν καὶ πᾶσαν τὴν δύσβατον ἀτραπὸν ἐν οὐοὶ νυχθημέρας διεξελθὼν καταλαμβάνει τὴν Ἀχρίδα. ἐν δὲ τῷ μεταξὺ τὸν Χατζάνην διελθὼν καὶ μικρὸν περὶ τὴν καλουμένην Βαβαγόραν ἐγκατεστήσας (τέμπος δ' αὐτὴ δύσβατον ἔστι), μὴδ' ὑπὸ τῆς ἡττης, μὴδ' ὑπὸ τῶν ἄλλων τοῦ μόθου κακῶν τὸν νοῦν συγχυθεὶς, μὴδ' ὑπὸ τῆς κατὰ τὸ μέτωπον τοῦ τραύματος ὀδύνης ἐποχαλάσας, καὶ τὰ ἐντὸς ὑπὸ τῆς λύπης τῶν ἐν τῇ μάχῃ πεπωκότων καὶ μᾶλλον τῶν γενναίως ἀγωνισαμένων ἀνδρῶν ἐξεφλέγετο· ἀλλ' ὅμως ὅλος τῆς πόλεως διὰ τὸν Ἀνδραχίου καὶ ταύτης ἐμμένοντο, ἀχθόμενος ὅτι ἄνευ ἡγεμόνος καταλέλειπτο (152) τοῦ Παλαιολόγου διὰ τὴν ὀξείαν συμβολὴν τοῦ πολέμου μὴ δυνάμενος ἐπαναστρέφειν. καὶ, ὡς ἐνόν, τοὺς κατ' αὐτὴν ἡγορούσαντο καὶ τὴν τῆς ἀκροπόλεως φρουρὰν τοῖς ἐκκρίτοις Βενετῶσι τῶν ἐνείσε ἀποίκων ἀνέθετο, τὴν δὲ γε ἐπίλοιπον πᾶσαν πόλιν

лото, а най-вече със стрела, която се забила около слепите очи. — — — Като чул това, императорът разбрал, че Палеолог се нуждае от бърза подкрепа, и ускорил похода. Когато пристигнал в Солун,¹ той се уверил от мнозина хора още повече в положението около Роберт. Роберт бил готов. Той бил събрал храбри войници и след като приготвил много дървен материал по полето на Дирахим, построил ограда на разстояние един изстрел от стените на града. Много от подчинените си войски той разположил по планините, долините и хълмовете. Но Алексий се научил от мнозина и за старанията на Палеолог. — — —²

IV, 6. — — — А после [Алексий] видял да бягат и турците и самият Бодин да се оттегля без бой. Защото и той се бил въоръжил и като разположил войската си в боен ред, стоял в същия ден уж за да помогне на самодържеца според сключеното с него споразумение. Но той чакал, както изглеждало, за да нападне и той келтите, ако види, че решителната победа се падне на самодържеца, в противен случай да си стои мирно и да се върне. — — —³

IV, 8. — — — Императорът преминал за две денонощия целия непроходим път по гънките на околните планини и пристигнал в Охрид. По този път, след като преминал през Харзана⁴ и се забавил малко около така наричаната Бабагора⁵ (тази клисура е непроходима), той не се смутил нито от поражението, нито от другите несгоди на сражението, нито отслабнал поради болката от раната в челото, макар вътрешно да изгарял от скръб по падналите в сражението и особено по тези, които се бяха сражавали храбро, но мислел само за град Дирахим и се тревожел, че го е оставил без управител, защото Палеолог не можел да се върне там поради ожесточеното сражение. Доколкото могъл, той ободрявал жителите на града и поверил защитата на крепостта на знатни венецианци от тамошните колонисти, а целия останал град — на произхождащия от ал-

¹ Оттам Алексий се движел по пътя Остров — Битоля — Девол. ² В пропуснатия текст се описват събитията около обсадата на Драч. Георги Палеолог подпалил направената от Роберт Гискар дървена кула. Алексий се явил пред Драч и пратил да повикат Георги Палеолог. Палеолог и по-старите военачалници били против сражение с Роберт, който напразно предлагал мир на Алексий Комнин. Роберт предложил на хората си да бъде унищожена собствената им флота, за да няма войските в предстоящото сражение надежда за отстъпление. В започнатото сражение византийците били разбити. ³ Роберт завладал палатката на Алексий и пратил хора да преследват императора, който едва се изтръгнал от ръцете им. ⁴ Сега р. Арсен, която се влива на 15 км северно от Драч. ⁵ Планинска верига на запад от Охридското езеро и Преспа. Вж. *Златарски*, Багора—Бабагора—Bagulatus, Сборник в чест на А. Иширков, София, 1933, стр. 187 и сл.

τῷ ἐξ Ἀρβάνων ὁρμωμένῳ Κομισκόρτῃ τὰ συνολ-
 οντα διὰ γραμμάτων ἐποθέμενος (pp. 152₂₀—153₆).

V, 1. Ὁ μέντοι Ρομπέτος ἀμεριμνήσας παντά-
 πασι τὴν λείαν πᾶσαν καὶ τὴν βασιλικὴν σκηνὴν ἀρε-
 λόμενος τροπαιοφόρος καὶ γαυρῶν τὴν πεδιάδα κατέλα-
 βεν, εἰς ἣν πρότερον ἠλλίξετο τὸ Ἀνυράχιον πολιορκῶν.
 καὶ μικρὸν διαναπαυόμενος ἐβουλεύετο, εἰ καὶ
 αὐτὸς ἀποπειρᾶσθαι τῶν τοῦτον τευχῶν ἢ τὴν μὲν
 πολιορκίαν εἰς τὸ ἐπὶ ἐξῆς παραφυλάξασθαι, τὸ
 παρὸν δὲ τὴν Γλαβινίτζαν καταλαβεῖν καὶ τὰ
 Ἰωαννίνα καθεῖσε παραχειμάσαι καταθέμενον τὸ
 ὀπίσκειν ἅπαν εἰς τὰ ἐπερχόμενα τέμπε τῆς πε-
 διάδος Ἀνυράχιον (p. 154₁₋₂). — — — ὁ δὲ γε βα-
 σιλεὺς Ἀλέξιος, ἐν Ἀχρίδι μικρὸν ἐσπὶν ἀνακτη-
 σάμενος καὶ τὸ σῶμα διαναπαύσας, καταλαμβάνει
 τὴν Λάβωλιν. καὶ τοὺς μὲν τοῦ πολέμου διασω-
 θέντας τῆς ἐκ τοῦ μόθου κακοπαθείας, ὡς ἐνόν,
 ἐπανελάμβανε, τοῖς δὲ γε ἐπαλοίπους ἀπανταχόθεν
 ἀποστείλας διεκρήκενε τὴν Θεσσαλονίκην καταλα-
 βεῖν (155₂₅₋₃₀).

V, 2. — — — καὶ ὁπρὶν αὖ μὲν τὰ πρῶτα
 κατὰ τοῦ Ρομπέτου ὁ αὐτοκράτωρ τῆς βασιλείας
 πόλει ἐξήκει, Ἰσακίον τοῦ σεβαστοκράτορος καὶ
 αὐταδέλφου αὐτοῦ μετὰ τῆς κοινῆς γνώμης ὅθεν
 δήποτε συμποριζομένου χρήματα μετὰ τῶν νόμων
 ἔμα καὶ τοῦ δικαίου, εἰς θυμὸν ἐκίνει τὸν ξηθένα
 ἀδελφὸν τοῦ βασιλέως ἀνασχιντότερον αὐτῷ προσ-
 φερόμενος. ὡς δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς πολλάκις μὲν
 ἡττηθεὶς καὶ μικράς αὐτὸς κατατολμῆσας (158)
 τῶν Κελτῶν θεοῦ νέου νεκροφόρος στεφανίτης ἐπα-
 νεληλύθει, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ἄλλο νέφος ἐχθρῶν, τοὺς
 Σκύθας φημί, καὶ αὐτοῦ ἐξορμῶν ἤδη μεμαθήκει,
 καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡ συλλογὴ τῶν χρημάτων, καὶ
 τοῦ βασιλέως ἐν τῇ μεγαλόλει ἐνδημοῦντες, ἐφ'
 ὁμοίαις αἰτίαις ἐσπονδάζετο, ὁ ἀρχιερεὺς ἐκείνος
 ἀναδέετορον προσέειπε τῷ αὐτοκράτορι (pp. 158₂₄—
 159₆). — — — κατεῦθεν ὑπερορίαν καταδικά-

банците Комискорт¹, като съобщавал с
 писма за това, което ще трябва да се на-
 прави.

V, 1. Разбира се, Роберт, след като без-
 препятствено взел цялата плячка и царската
 палатка, победоносно и гордо заел полето,
 в което по-рано се бил разположил при
 обсадата на Дирахиум. След малка почивка
 той се съветвал дали трябва да се опита
 отново пак да превземе стените на града
 или да остави обсадата за следната пролет,
 а сега да завземе Главиница и Йоанина² и
 там да презимува, като остави цялата войска
 във високите долини на Дирахийското по-
 ле.³ — — — А император Алексий, след
 като си отпочинал малко в Охрид и подкре-
 пил силите си, отишъл в Девол.⁴ Докол-
 кото могъл, дал възможност да се съвземат
 от тежките страдания спасилите се от сра-
 жението, а на останалите съобщил с прате-
 ници да се съберат от всички страни в Со-
 лун.⁵

V, 2. — — — И когато самодържецът
 излизал за пръв път от Цариград срещу Ро-
 берт,⁶ а севастократорът — родният му
 брат Исак — по общо решение събирал отвся-
 къде пари в съгласие със законите и пра-
 вото, Лъв⁷ възбудил гнева на споменатия
 брат на императора, като се държал по най-
 безсрамен начин с него. А когато императо-
 рът, който често търпял поражения и хиля-
 ди пъти отново нападал келтите, по божия
 воля се върнал увенчан като победител,⁸
 той узнал, че отново друг облак врагове,
 именно скитите,⁹ се устремява срещу него.
 Тогава поради това на същото основание за-
 почнало събирането на пари, и то когато
 самият той си бил в столицата, и този архи-
 ерей най-безсрамно го нападнал. — — —
 След това Лъв бил осъден на изгнание. Той
 бил приет като изгнаник от черноморския

¹ „Комискорт“ произхожда от *κόμης τῆς κόρτης* (комес на палатката). Според Е. Вранусис това не е лично име, а само „комит на палатката“, а *ἐξ Ἀρβάνων ὁρμωμένος* значи „произхождащ от областта Арванон“ (близо до Драч). Вж. Вранусис, рец. на M. Mathieu, Guillaume de Pouille, *Adhva*, 65, 1961. У Любарский, Ана Комнина, стр. 499, бел. 475. ² Дн. Янина. ³ След това поради безнаходното положение Драч отворил врати на Роберт Гискар през февруари 1082 г. (според *Anon. Barenensis Chronicon, Rerum italicarum scriptores*, ed. Muratori, sub a. 1082, на 8 февруари 1082 г.). Роберт замислил да попълни загубите, като събере наемници, и да продължи похода. ⁴ Точното му местоположение не е известно. Според Златарски, Де се намирал град Девол, ИИД, V (1922), стр. 40—50, градът лежал при Горни Девол, в Корчанско. ⁵ Алексий Комнин се намирал в голямо затруднение, понеже нямал достатъчно войска, а и държавната хазна била празна, за да може да свика съюзни войски. Той се обърнал към майка си и брат си Исак, за да му изпратят пари. Исак свикал синода и предложил да се събере излишното злато и сребро от църквите. Най-упорит и невъздържан противник на това дело бил епископът на Халкедон (дн. Скутари) Лъв. ⁶ През август 1081 г. ⁷ За слу- чая с епископ Лъв вж. Ф. Успенский, Богословское и философское движение в Византии XI и XII веков, ЖМНП, септември 1891 г., стр. 156; Sakkelion, Bulletin de correspondance hellénique, 2 (1878), стр. 113 и сл. ⁸ Става дума вероятно за превземането на Кастория в края на 1083 г. Вж. тук стр. 49, кн. VI, гл. I. Срв. Любарский, Ана Комнина, стр. 500, бел. 487. ⁹ Изглежда, че Ана Комнина избързва със събитията и говори за нахлуванията на печенезите, започнали в 1086 г.

зεται. καὶ δέχεται τοῦτον ἢ περὶ τὸν Πόντον Σαρ-
ξόπολιν παντοίας προνοίας καὶ θεραπείας βασιλικῆς
ἀξιούμενον, καὶ οὐδαμῶς (159) χρᾶσθαι ταύταις
ἠβούλετο ὑστερον δι' ἣν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα
ἔτρεφε μῆνιν, ὡς εἶκεν (pp. 159²⁰—160²). — — —

V, 3. — — — οἱ δὲ Μανιχαῖοι, ὃ τε Ξαντᾶς
καὶ ὁ Κονλέων, μετὰ τῶν ἐπ' αὐτοὺς ὡς εἰς δύο
πρὸς τῇ ἡμισείᾳ χιλιάδᾳ ποσειμένων ἀσυντάκτως
οἴκαδε ἐπανέρχονται. καὶ πολλάκις μετακαλούμενοι
παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος, ἐπισχρῶντο μὲν ἐληλυθέ-
ναι, ἐπερετίθεντο δὲ τὴν ἔλευσιν. ὁ δὲ ἐπέκειτο, καὶ
δωρεὰς αὐτοῖς καὶ τιμὰς διὰ γραφῶν ἐπισποῦνέμενος,
καὶ οὐδ' οὕτως πρὸς αὐτὸν ἐληλύθησαν (p. 160²²—
23). — — —

V, 4. — — — Καὶ οὕτως ἀμετρήτους καὶ
μεγίστους διεκφυγόντων κινδύνους αὐτῆς οὐρξεται διὰ
τῶν Σιτρογῶν διεληθὼν εἰς Ἀχρίδας. κακεῖθι ἐγκαρ-
τερήσας καὶ ἱκανοὺς τῶν πεφευγόντων ἀνακαλεσά-
μενος αὐτοῦ πον μετὰ τοῦ μεγάλου δομοεπίκου
πάντας καταλαμβάνει τὸν Βαρδάρη, οὗ
ῥοσπότης χάριν βασιλικὰ: γὰρ ξαθυμίας καὶ ἀνα-
παύλας οὐδαμῶς ἑαυτῷ ἀπεμείρει (p. 165¹⁹—26).

7. Baimundus a Roberto in Illyrico relictus bellum contra Romanos continuat

V, 5. Ἐπεὶ δὲ τοῦ Ῥομπέρτου πρὸς Λογγιβαρ-
δῶν παλινστῆσαντος τὴν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος
μάχην ὁ Βαῖμονδος ἀνεδέξατο, ταῖς ἐκείνου ἱπο-
θημοσίταις χρώμενος καὶ διὰ παντὸς μάχας καὶ
πολέμους ἀναρριπίζων, τὸν μὲν Πέτρον τοῦ Ἀλίφα
μετὰ τοῦ Πουντέση εἰς πολιορκίαν ἐν διαφόροις
χώραις ἐξέπεμψεν. ἔνθεν τοι καὶ τοῖς μὲν δύο
Πολόβους εὐθὺς ὁ Πέτρος τοῦ Ἀλίφα κατέσχε, τὰ
δὲ Σκόπια ὁ προρρηθὲς Πουντέσης: αὐτὸς δὲ μη-
νυθεὶς παρὰ τῶν Ἀχρῶσιων ταχὺ τὰς Ἀχρῶδας
καταλαμβάνει. καὶ πρὸς μικρὸν (167) ἐγκαρτερήσας
τοῦ Ἀριέβη προερχόμενος τὸ κάστρον, ἀπράκτος
ἀπῆλθεν εἰς τὸν Ὀσιτροβόν. κακεῖθεν κενὸς ἀπο-
λεμνθεὶς διήλθε διὰ τοῦ Σωσκού καὶ διὰ τῶν

град Созопол, удостоен с всякако внимание
и грижи от страна на императора, от които
той не желал по-късно да се възползува,
изглежда, поради гнева, който имал против
самодържеца. — — —¹

V, 3. — — — А манихеите Ксантас и Ку-
леон се завърнали своеволно у дома си със
своите хора, които наброявали към две хи-
ляди и петстотин души. Самодържецът ги
викал често да се върнат и те обещавали
да дойдат, но отлагали пристигането. Той
настоявал и с писма им обещавал подаръци
и почести, но и при това положение те не
дошли при него. — — —²

V, 4. — — — И така, избягвайки безмер-
но големи опасности, той се спасил отново,
като дошъл през Струга в Охрид. Там се
забавил и като събрал доста много от раз-
бягалите се, оставил ги всички заедно с ве-
ликия domestik, а сам се отправил към Вар-
дар не за да почива, защото никога не си
позволявал царска почивка и отдиш. — — —³

7. Боемунд, оставен от Роберт в Илирик, продължава войната срещу византийците

V, 5. След като Роберт се върнал в Лон-
гобардия, Боемунд подел войната с импера-
тора и според съветите [на баща си], под-
клаждайки непрекъснато битки и сражения,
изпратил Петър Алифа заедно с Пунтес да
обсаждат различни градове. След това Пе-
тър Алифа веднага завладял двете Полови⁴,
а гореспоменатият Пунтес — Скопие. Сам,
поканен от охридчани, бързо дошъл в Ох-
рид. Като останал за малко време там, той,
без да може да направи нещо, понеже Арие-
ва защищал крепостта, отишъл в Ос-
тров⁵. Отпратен и оттам с празни ръце,

¹ Алексей Комнин усилено събирал и обучавал войска. Той изпратил посланици при немския император Хенрих IV, за да го опълчи срещу Роберт. Алексей оставил за заместник великия domestik Пакурин, а сам се върнал в Цариград. ² Когато императорът се приготвявал така, Роберт получил съобщение, че Хенрих IV готвел поход против Лонгобардия. Роберт оставил начело на войската по-малкия си син Боемунд, върнал се в Италия (април или май 1082 г.), събрал войска и заедно с бащата тръгнал срещу Хенрих, който се отеглял. Роберт отишъл в Салерно, за да си почине. По-късно там пристигнал и Боемунд с новината за поразението си. Боемунд бил отишъл през Ваниния (според едни — област на север от залива Арта, според други — крайбрежна област между Химара и р. Глинос; вж. Любарский, Анна Комнина, стр. 503, бел. 505) в Янина, където направил в околните лозя окопи, заздравил крепостта и построил нова. Оттам опустошавал всички съседни области и градове. Когато узнал това, Алексей I бил разбита. ³ След като събрал войската си и наемници, в станалото сражение войската на Алексей I била разбита. Той се върнал в столицата, за да събере нова войска срещу Боемунд. ⁴ Според Томашек трябва да се четат Полови: (вж. А. Reifferscheid, Annae Comnenae Alexias, стр. XV). Днес има Горек и Долен Полог като долина на югоизток от Шар планина. Подробности вж. у А. М. Селищев, Полог и неговото българско население, София, 1929. Вж. и Т. Томашек, Далия, постоел град вж. у А. М. Селищев, Полог и неговото българско население, год. I, број 1 (Скопие, 1957), стр. 271—275. ⁵ Дн. Острого на Островското езеро.

Σερβίων ἀπῆλθεν εἰς Βέροιαν¹ καὶ προσβαλὼν ἐν πολλοῖς καὶ πολλὰς τόποις καὶ μὴ ἀνέσας διὰ τῶν Βοδινῶν καταλαμβάνει τὰ Μόγλενα καὶ ἀνεγείρει καστέλων πρὸ χρόνου ἐρειπωθέν. εἰτα καταλαμβάνει καὶ μεθ' ἱκανῶν κόμητά τινα Σαρακηνὸν ἐξ ἐπωνυμίας καλούμενον εἰς τὸν Βαρδάρην κατέλαβεν εἰς τὰς καλουμένας Ἀσπρας Ἐκκλησίας. καὶ τριμηναῖον χρόνον διατρίβοντας ἐκεῖ, ἐν τῷ μεταξὺ ἐκκατοὶ τρεῖς τῶν κομητῶν, ὃς τε Πουντέσης, ὃς Ρεβόλδος καὶ Γελιελμὸς τις καλούμενος, οἰκονομοῦσαν πεποιηκότες αὐτομολῆσαι πρὸς τὸν βασιλεῦσα ἐφοράθησαν. καὶ ὁ μὲν Πουντέσης τοῦτο προνοήσας ἀποδράσας προσῆλθε τῷ αὐτοκράτορι, οἱ δὲ λοιποὶ δύο κατεσχέθησαν καὶ ἀπελύθησαν κατὰ τὸν νόμον τῶν Κελτῶν πρὸς πόλεμον. καὶ ἡτήθεις κατεβλήθη ὁ Γελιελμὸς, ὃν καὶ κατασχὼν ἐτύφλωσεν [ὁ Βαϊμούντος], τὸν δὲ γε ἕτερον Ῥεβόλδον ἀπέστειλε πρὸς τὸν πατέρα αὐτοῦ Ῥομπέρτον εἰς Λογγυβαρδίαν, ὅς οὐ ἀφαιρῆται καὶ οὗτος τοὺς ἀρχαίους. ὁ δὲ Βαϊμούντος ἀπάρσας ἀπὸ τῶν Ἀσπρων Ἐκκλησιῶν ἀπῆλθεν εἰς Καστορίαν² τοῦτο μάλιστα ὁ μέγας δομέστικος καταλαμβάνει τὰ Μόγλενα, καὶ κατασχὼν τὸν Σαρακηνὸν κτείνει παρὰ τὰ ἐρειπώσας τελείως τὸ καστέλιον. ὁ δὲ γε Βαϊμούντος ἐξελθὼν τῆς Καστορίας ἐρχεται εἰς τὴν Λαρίσαν καὶ ἐκ παραχειμάσαι βουλόμενος, καταλαμβάνει τὴν μεγαλόπολιν ὁ αὐτοκράτωρ, καθάπερ εἴρηται, εὐθὺς ἔργον εἶχετο, ὅποιος ἐκεῖνος θερμουρῶς καὶ μηδέποτε βροχίας μετεληγώς, θυμῶς τε ἡγεῖτο τὸν σουλτάνον μετὰ ἡγεμόνων πεῖραν ἐν μακρῷ ἐσχρήσαν. ὁ δὲ τινικαῦτα πέμπει πρὸς αὐτὸν χιλιάδας ἑπτὰ μετὰ ἡγεμόνων λίαν ἐμπείρων καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Καμύρην χρόνῳ καὶ πείρᾳ τῶν (168) ἄλλων ἐπερχόμενα. ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτα ὁ βασιλεὺς ὠκονόμει καὶ ἡτοιμάζετο, ὁ Βαϊμούντος μέρος π τοῦ ἰδίου στρατεύματος ἀποδιέλόμενος Κελτοὺς καταγράφοντας ὅλους ἀποστείλας ἐξ ἐπιδρομῆς κατέσχε τὴν Πελαγονίαν, τὰ Τρίκαλα καὶ τὴν Καστορίαν. αὐτὸς δὲ ὁ Βαϊμούντος μετὰ ἑυμάκτος τοῦ στρατεύματος καταλάβει τὰ Τρίκαλα ἀποσπάσει τοῦ ὅλου στρατεύματος ἀποστείλας γενναίους ὅλους, ἐξ ἐφόδου κατέσχε τὸν Τζί³ Ἰσκιον. καὶ οὕτως καταλάβει τὴν Λαρίσαν καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου μνήμην σὺν ὅλαις δυνάμεισι καὶ περιζώσας τὰ τεῖχη ἐπολιόρκει αὐτήν. ὁ δὲ κατηγὴ τὴν πόλιν φυλάττων παρῶν τοῦ αὐτοκράτορος θεράποντος υἱός, Λέων ὁ Κεφαλαῖς, γενναίως πρὸς τὰς τοῦ Βαϊμούντου ἀντικαθίσ-

той преминал през Соск¹ и през Сербия² отишъл във Верея. Нападайки често много селища, но без успех, Боемунд през Воден пристигнал в Мъглен³ и възстановил разрушената преди време крепост. После той оставил там с достатъчно войски някой си граф, по прякор Сарацин, и пристигнал при Вардар в така наречените Аспре Еклесие⁴, където прекарал три месеца. През това време било разкрито, че трима знатни графове — Пунтес, Реболд и някой си по име Гелиелм — направили заговор да преминат на страната на императора. Пунтес, подушвайки [опасността], избягал и отишъл при императора, а другите двама били заловени и според келтския закон били накарани да се бият. Гелиелм паднал победен. Него Боемунд затворил и ослепил, а другия, Реболд, изпратил в Лонгобардия при баща си Роберт, който ослепил и него. А Боемунд се вдигнал от Аспре Еклесие и отишъл в Кастория⁵. Когато се научил за това, великият доместик се отправил към Мъглен и като го превзел, убил Сарацин и веднага разрушил до основи крепостта. Между това Боемунд излязъл от Кастория и отишъл в Лариса, където искал да презимува⁶. Самодържецът, като пристигнал, както казахме, в столицата, какъвто бил припрян и винаги деен, веднага се заловил за работа и поискал от султана⁷ войски и военачалници с голям опит. А той му изпратил седем хиляди войници и твърде опитни военачалници, между които и самия Камир, който надминавал останалите по години и опит. Докато императорът нареждал и приготвял тези неща, Боемунд, отделяйки част от войската, изпратил всички облечени в ризници келти и с пристъп завладял Пелагония⁸, Трикала и Кастория. А самият Боемунд, като влязъл с цялата си войска в Трикала, изпратил част от нея, състояща се само от храбреди, и при първото нападение завзел Цивиск⁹. И после, като дошъл така с всичките си сили до Лариса в самия ден на паметта на великомъченика Георги¹⁰, обкръжил стените и я обсадил. А Лъв Кефала, син на служител на моя баща императора,

¹ Дн. Суботско в Мъгленско. Вж. Златарски, История, I, 2, стр. 752. Срв. *Ив. Дуйчев*, Проучвания върху българското средновековие, София, 1945, стр. 146. ² Дн. Селфидже, на югозапад от Солун. ³ Дн. област Мъглен, Меглен или Мегления. Вж. *Й. Иванов*, Български старини в Македония, стр. 551. ⁴ Т. е. „Белите църкви“, на запад от долното течение на Вардар. Вж. Златарски, История, II, стр. 175, бел. 3. Според него (История, II, стр. 276, бел. 2) това селище ще да е същото, което се споменава в Теофилактовите писма под името „Еκκλησία (Църква)“. ⁵ Дн. Костур. ⁶ През зимата на 1082 — 1083 г. ⁷ Сюлейман. ⁸ Обикновено с това име се обозначава Битолското поле, но тук явно се говори за гр. Битоля. ⁹ Неотъждествено селище. Вж. *Chalandon*, Essai sur règne d'Alexis Ier Comnène, стр. 88. ¹⁰ 23 април 1083 г. Според *Chalandon*, пос. съч., стр. 88, бел. 6, Боемунд може би е обсадил Лариса още през октомври или ноември 1082 г., а през април 1083 г. се е върнал лично там.

ταυτο μηχανάς ἐπὶ ὅλοις μηνὶν ἔξ. δηλοῖ δὲ τὴν τοῦ βαρβάρου ἐφοδὸν διὰ γραφῶν ἐπικαῖτα τῷ αὐτοκράτορι. ὁ δὲ οὐ παραστήμα, καίτοι σφραδάζων, τῆς πρὸς τὸν Βαϊμούντιον φερούσης ἤπιετο, ἀλλὰ πλείον μισθ' αὐτοῦ ἐπισυνάγων ἀπασταχόθεν ἀνέβαλλετο τὴν ἐξέλευσιν. εἰτα καρτερῶς ὀπλίους ἔπαιτας ἔθηκε τῆς Κωνσταντινου. καὶ τοῖς μέρεσι τῆς Λαρίσης ἐγγίσας καὶ διελθὼν διὰ τοῦ βουνοῦ τῶν Κελλίων καὶ τὴν δημοσίαν λεωφόρον δεξιόθεν καταλιπὼν καὶ τὸν βουνὸν τὸν οὐτωσί ἐγχορῶς καλούμενον Κίσαβον καθήλθεν εἰς Ἑζεβάν. χωρίον δὲ τοῦτο Βλαχρὸν τῆς Ἀνδροονείας ἐγγίστα διακείμενον. ἐκεῖθεν δὲ καταλαβὼν εἰς τὴν αὐτῆς κομπολίαν Πλαβίτζαν συνήθεος καλουμένην, ἀγχοῦ που τοῦ οὐτωσί πρὸς καλουμένου ποταμοῦ ῥέοντος διακειμένην, τὴν σκηνὴν κατέθετο ἀποχωρῶντα τάφρον διορύξας. καὶ ἐγερθεὶς ἐκεῖθεν ὁ βασιλεὺς ἀπῆλθεν ἄχρι τῶν κηπουρείων τοῦ Δελφινῆ καθεῖσθαι εἰς τὰ Τρίκαλα (pp. 167₂₄—169₂₈) — — —

V, 7. — — — οἱ γοῦν Λαῖνοι τὴν σημαίαν ἐξ ὀρθίου σχήματος κατεκλιθεῖσαν ἐωρακότες ἐν συγχύσει γέγοναι καὶ ἐφ' ἑτέρων ἐτράπαντο ἀερόν, δι' ἧς καὶ τὰ Τρίκαλα καταλαμβάνοντι ἤδη προκατασχεθέντα παρὰ τινων τῶν τοῦ Βαϊμούντιον πρὸς τὸ Λικοστόμιον φεγγόντων. κακεῖσε τέως αὐλίζονται εἰς τὴν τοῦτον γεγυρμένην. ἐκεῖθεν δὲ καταλαμβάνοντι τὴν Καστορίαν. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀποστρέψας ἀπὸ Λαρίσης καὶ τὴν Θεσσαλονίκην καταλαβὼν, ὁποῖος ἐκεῖνος περὶ τὰ τοιαῦτα, ταχὺ μάλα πρὸς τοὺς οὖν τῷ Βαϊμούντι κόμεται ἀποστείλας, πολλὰς ἐπιστολὰς ἐπεποίητο, εἰ τὸν Βαϊμούντιον τοὺς μισθοὺς ἀπαιτήσουσι, οἷον περ αὐτοῖς καὶ ὑπέσχετο τοῦ δὲ μὴ ἔχοντος ἀποδοῦναι, παραλείπουσι τοῦτον κατελθεῖν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ ἀναζητῆσαι ταῦτα ἀπὸ τοῦ ἰδίου πατρὸς Ῥομπέρτου, καὶ αὐτὸν ἐκείνον διαπερᾶσαι τοὺς αὐτῶν μισθοὺς ἐξαπυρόμενον. καὶ εἰ τοῦτο ἀνύσαιεν, πάντας τιμῆς

който пазел този град, цели 6 месеца мъжествено противостоял на опитите на Боемунд.¹ Той известил тогава с писмо на самодържеца за нападението на варварина. А този, макар и да нямал търпение, не поел веднага пътя, водещ към Боемунд, но отлагал заминаването, като събирал отвсякъде по-голям брой наемници. После, като въоръжил добре всички, излязъл от Константиновия град.² Той се приближил до околностите на Лариса, минал през планината на килиите³ и като оставил отдалъсно държавния път⁴ и планината, наричана от местните жители Кишаво⁵, дошъл в Ежево⁶. Това влашко селище е разположено много близо до Андрония⁷. Оттам, като стигнал отново до друго село, наричано обикновено Пластица⁸, разположено някъде близо до носещата същото име река, той се установил на лагер и прокара [около него] достатъчно дълбок ров. Вдигайки се оттам, императорът отишъл до градините на Делфина⁹, а оттам в Трикала. — — —¹⁰

V, 7. — — — Като видели, че знамето, което било изправено, се навело, латиняните се смутили и хванали друг път.¹¹ По този път те дошли в Трикала, който бил вече завзет по-рано от някои хора на Боемунд, бягащи към Ликостомийон¹². Като влезли в него, те се разположили временно там, а после отишли в Кастория. А императорът, връщайки се от Лариса, отишъл в Солун и какъвто си е при такива обстоятелства, изпратил много бързо известие до Боемундовите графове, давайки им големи обещания в случай, че си поискат от Боемунд заплатите, които им бил обещал. И понеже той не могъл да им ги даде, те трябвало да го убедят да слезе до морето и да ги поиска от собствения си баща Роберт, пък и сам да премине морето, за да изиска заплатите им. Ако успели в това, всички щели да по-

¹ Изглежда, че по-късно Лъв Кефала е бил възнаграден с поземлени владения за заслугите му по отбраната на Лариса. Вж. Любарский, Анна Комнина, стр. 506, бел. 531. ² Алексей I излязъл от Цариград, след като подготвил войска, през пролетта на 1083 г. ³ Планината на килиите (тоу βουνου των Κελλίων) — неотъждествена. Вж. Chalandon, пос. съч., стр. 89. ⁴ Тук по всяка вероятност става дума за пътя между Солун и Лариса или между Остров и Лариса, а не за Via Egnatia. Вж. Любарский, Анна Комнина, стр. 506, бел. 532. ⁵ Кишаво (дн. Оса). Срв. M. Vasmer, Die Slaven in Griechenland, Berlin, 1944, стр. 100.

⁶ Неотъждествено селище. Вж. Chalandon, пос. съч., стр. 89; Vasmer, пос. съч., стр. 216. Опит да отъждестви това селище прави M. Gyéni, Egy vlách fabe neve Anna Komnene Alexiasában, Egyetemes Philológiai Közlöny, 71, 1948, стр. 22 и сл. Вж. Любарский, Анна Комнина, бел. 533. ⁷ Неотъждествено селище. Вж. Chalandon, пос. съч., стр. 89. ⁸ Край едноименна река (вероятно приток на Саламрия — Пеней). Вж. Vasmer, пос. съч., стр. 101. ⁹ Вероятно става дума за Никулица Делфин, феодал в Тесалия, предводител на въстанието през 1066 г. Вж. Г. Цанкова-Петкова, Югозападните български земи през XI в. според „Стратегикона“ на Кекамен, ИИБИ, VI (1956), стр. 618, бел. 6.

¹⁰ Византийската войска си послужила с хитрост и разсипала войската на Боемунд, като превзела и лагера ѝ. Това ще да е станало вероятно през юни 1083 г. Вж. Chalandon, пос. съч., стр. 89—91. Според Златарски, История, II, стр. 176, това е станало през юни 1084 г. ¹¹ Описва се краят на сражението при Лариса. ¹² Ликостомийон е близо до Лариса.

καὶ μισθίων εὐεργεσιῶν ἐπαπολαύσαι. καὶ ὅσοι μὲν τοῦτων ἐπὶ μισθῷ δουλεύουσι θελήσουσι, προσλαμβάνεσθαι τούτους καὶ ἀποχρῶντα τὸν μισθὸν ἀποδοῦναι κατὰ τὰ θελήματα αὐτῶν, τοὺς δ' αὖ εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν βουλομένους ἀπελθεῖν δανδύνως διαβιβάζει διὰ τῆς Οὐγγρίας. ὑπείκοντες οὖν τῷ τοῦ βασιλέως προστάγματι οἱ κόμητες, τοὺς τὸν παραδοσάμενους τεσσάρων ἐνιαυτῶν μισθοὺς ἀσυμμάκως ἀπῆλθον. ὁ δὲ μὴ ἔχων ἀποδοῦναι ἀνεβάλλετο τέως. ὡς δὲ ἐνέκειντο εὐλόγα αἰτοῦντες, μὴ ἔχων ὁ τι καὶ δράσειε τὸν μὲν Βρυνένιον αὐτοῦ ποικύλασεν τὴν Καστορίαν κατέλιπε καὶ τὸν τοὺς Πολύβους φυλάσσοντα Πέτρων τοῦ Ἀλίφα· αὐτὸς δὲ τὸν (176) Αὐλῶνα κατέλαβε. τοῦτο δὲ μεμαθήκως ὁ βασιλεὺς νουητῆς εἰς τὴν βασιλίδαν τῶν πόλεων ἐπαναξέγγιναι (pp. 176₁—177₂).

V, 8. Καταλαβὼν δὲ ταύτην καὶ ἐν συγχύσει τὰ κατὰ τὴν ἑκκλησίαν εὐράν οὐδὲ πρὸς βραχύν τῶν χρόνον ἀνίσταται ἐτυχεν. ἀλλ' ὁποῖος ἐκεῖνος ἀποστολικὸς ὦν, ἐπεὶ κυριανομένην τοῖς τοῦ Ἰταλοῦ δόγμασι τὴν ἐκκλησίαν εὗρε, καὶ κατὰ τοῦ Βρυνένιου ἐβουλεύετο (Κελτὸς δὲ οὕτως τὴν Καστορίαν κατασχόν, ὡς εἴρηται), ἀλλ' οὐδ' οὕτως ἡμέλει τοῦ δόγματος (p. 177₃₋₉). — — —

VI, 1. Τοῦ μέντοι Βρυνένιου κατέχοντος τὴν Καστορίαν, καθάπερ ἀνωθεν εἴρηται, τοῦτον ἐκείθεν ἐξελίσσει καὶ τὴν Καστορίαν κατασχέειν ὁ αὐτοκράτωρ οὐποδάζων τὸ ὀπλικὸν αὐτῆς ἀνεκαλεῖτο καὶ ὅλοις ἀπαιτίας κατασφράξας πρὸς τειχομαχίαν καὶ τὰς κατὰ τοὺς ἔξωθεν πολέμους συμπελοκάς, τῆς περὶ τὸ κάστρον φερούσης εἴχετο. ἔστι δὲ ἡ θέσις τοῦ τόπου τοιαύτη. λίμνη τίς ἐστιν ἡ τῆς Καστορίας, ἐν ἣ τρήχλος ἀπὸ τῆς χέρσου εἰσέρχεται καὶ περὶ τὸ ἄκρον εὐρύνεται εἰς πετρώδεις βουνούς ἀποτελεσθῶν. περὶ δὲ τὸν τρήχλον καὶ πύργου καὶ μεσοπύργου ὡκοδόμηται κάστρον δίκην, διόπερ καὶ Καστορία ὀνομάζεται. ἐκεῖ καταλαβὼν ὁ βασιλεὺς τὸν Βρυνένιον δέον ἔκρινε τῶν πύργων καὶ τῶν μεσοπυργίων πρώτως δι' ἐλεπόλεων ἀποπειρῶσθαι. ἐπεὶ δὲ ἄλλως οὐκ ἐνῆν, εἰ μὴ ὡς ἐκ τῶνος ὀρητηγίου τοὺς στρατιώτας τοῖς τείχεσι προσελάζειν, χάρακα μέντοι πρώτως ἐπήξατο, εἰτα πύργους ξυλίνους κατασκευάσας καὶ σιδήρῳ τὰ

лучат почести и хиляди благодеяния. Той щял да приеме тези, които поискат да му служат срещу заплата, и щял да им даде достатъчна според желанията им заплата. А тези, които искат да си отидат по домовете, той щял да препрати безопасно през Унгария. Графовете последвали внушенията на императора и започнали безмилостно да си искат заплата за четирите изминали години. А той временно отлагал, понеже не могъл да им плати. Но когато те постоянствували да искат дължимото, Боемунд, нямайки какво да прави, оставил там Вриений¹ да пази Кастория и Петър Алифа, който пазел Половите², а самият той се отправил за Авлона. Когато узнал това, императорът се върнал като победител в царичата на градовете.

V, 8. Когато пристигнал в града и заварил църковните работи разстроени, той не си отдъхнал нито за момент. Но като истински апостолски ученик, когато намерил, че църквата се вълнува от учението на Итал³, макар и да кроял планове против Вриений (този келт, както казахме, държал Кастория), въпреки това не изоставил евангелското учение. — — —⁴

VI, 1. Понеже, както казахме по-горе, Вриений държал Кастория, самодържецът свикал отново войската, бързайки да го изгони оттам и да завземе Кастория. И като снабдил всички с оръжие за обсада и за война с външните неприятели, той поел пътя, водещ към крепостта. Положението на мястото било следното. Има езеро, което се нарича Касторийско. От сушата в него навлиза ивица земя, която се разширява на края и завършва с каменисти хълмове. Около тази ивица са построени във вид на крепост кули и стени, откъдето се е получило името Кастория. Като обсадил там Вриений, императорът сметнал, че най-напред трябва да изпита със стенобойните машини кулите и стените. Но тъй като не било възможно войниците да се приближат иначе освен от някаква база, той построил най-напред вал, после приготвил дървени кули, чиито греди свързал с желязо, и от тях като от някаква крепост завързвал с келтите битки. И тъй,

¹ Този Вриений (Брени) бил на служба при Роберт Гискар, от когото получил длъжността конестабл. Когато Роберт заминал за Италия, той оставил него начело на ислямската войска заедно с Боемунд. Вж. *Златарски*, История, II, стр. 177, бел. 1. ² Вж. тук стр. 46, бел. 4. ³ Йоан Итал, византийски философ от XI в., родом от Италия. ⁴ Подробно се описва случаят с Итал, чието учение било анатемосано на църковния събор на 13 март 1082 г. Под негово влияние изпаднал и цариградският патриарх Евстахий Гарид (1081—1084). Обвинен бил, че вървял в прераждането на душите и че бил против иконите. Срв. *Chalandon*, пос. съч., стр. 311—316; *J. Dufé*, *L'umanesimo di Giovanni Italo*, Stud. biz. e novell., V, 1939, стр. 432 и сл.

τούτων συνθήσας περιστάγματα ἐκ τούτων ὡς ἔκ τινος φρουρίου τοὺς κατὰ τῶν Κελτῶν συνίστατο πολέμους. τὰς γοῦν ἐλεπόλεις καὶ τὰ πετροβόλα μηχανήματα ἔξωθεν καταστήσας διὰ πάσης νυκτός καὶ ἡμέρας μαχόμενος καὶ κατασείσας τὸν τοῦ τείχους περίβολον, ἐπεὶ κατενώτερον οἱ ἐντὸς ἀνθίστατο (οὐκ ἐνεδίδουν οὐδὲ τοῦ τείχους καταρραγέντος), ὡς δὲ οὐκ ἐνῆν αὐτῷ ἐν τῶν κατὰ σκοπὸν τυχεῖν, βουλὴν (185) βουλεύεται γενναίαν ἄμα καὶ συνετήν, ἢν' ἐξ ἑκατέρου ἕκ τε τῆς ἡπείρου καὶ τῆς λίμνης διὰ πλοίων εἰσαγαγὼν γενναίους τινάς ἐν ταύτῳ τὸν πόλεμον ποιήσεται. πλοίων δὲ μὴ ἐνότων ἐν ἡμάξαις ἐπιφορτίσας ἀκρία τινὰ μικρὰ διὰ τοῦ μολισκοῦ ἐν αὐτῇ εἰσάγαγεν. ὁρῶν δὲ τοὺς μὲν ἀνόντας τῶν Λατίνων ἐξ ἑνὸς μέρους ταχείως, τοὺς δ' ἐξ ἑτέρου κατιόντας πλείονα χρόνον τρέβοντας ἐν τῷ κοιμένῳ τὸν Παλαιολόγον Γεώργιον μετὰ ἀλκίμων ἀνδρῶν ἐν αὐτοῖς εἰσελάσας εἰς τοὺς περὶ τοὺς βουνούς πρόποδας προσορμίσει παραγγείλας, δηρὸν τὸ δοθὲν αὐτῷ σημεῖον θεάσαστο, τηρῶντα τὴν ἀκρολοφίαν καταλαμβάνοντα ἐξ ὀπισθοῦ αὐτῶν καὶ διὰ τῆς ἀκμήτου καὶ ῥαδιωτέρας εἰσελθεῖν καὶ δηρὸν τὸν αὐτοκράτορα θεάσασθαι ἀπὸ τῆς χέρσου τὸν μετὰ τῶν Λατίνων πόλεμον ἀναδεξάμενον, καὶ αὐτὸν σπεῦσαι ὡς δύναμις, ἵνα μὴ ὥσαυτως πρὸς ἑκάτερα μάχεσθαι δυνάμενοι, ἀλλ' ἐξ ἑνὸς μέρους τοῦ τόπου τῆς μάχης χαλάσαντος ἀλώσιμῳ τηρῶντα ἐκ ταύτῃ μέρους γένωνται. ὁ μὲν οὖν Παλαιολόγος Γεώργιος ταῖς ἀταῖς τοῦ ἤδη βληθέντος βοιντοῦ προσορμίσας ἐπλοιάμενος εἰσῆκε σκοπὸν ἄνωθεν ἐπιστήσας τὸν τὸ δοθὲν αὐτῷ παρὰ τοῦ βασιλέως σημεῖον ἐπιτηροῦντα ἰδεῖν καὶ παραγγεῖλεν ὡς, δηρὸν τὸ τοῦτο θεάσαστο, αἰθῆς αὐτὸ τούτῳ ἐπισημῆρασθαι. ἀγαζόμενος δὲ τῆς ἡμέρας ἤδη τὸ ἐνὸν ἄλλαξαντες οἱ τοῦ αὐτοκράτορος πόλεμον μετὰ τῶν Λατίνων ἀπὸ τῆς χέρσου συναίρειν ἡπείρουτο. ὁ δὲ σκοπὸς τὸ δοθὲν σημεῖον θεάσασθαι δι' ἑτέρου σημείου δηλοῖ τῷ Παλαιολόγῳ. ὁ δ' εὐθὺς μετὰ τῶν οὖν αὐτῷ τὴν ἀκρολοφίαν θάπτον καταλαβὼν συνησυχῶς ἵστατο. τὴν γοῦν ἐκτὸς πολιορκίαν ὁ Βυζέντιος ὁρῶν καὶ τὸν Παλαιολόγον καὶ αὐτῶν βρόχοντα οὐδ' οὕτως ἐνεδίδον, ἀλλὰ τοὺς κόμητας ἐκέλευε γενναίωτερον ἀντακαθίστασθαι. οἱ δὲ ἀνασχυντότερον αὐτῷ προσφερόμενοι ἔλεγον „ὁρῶς, ὡς κακὸν ἐπὶ κακῷ (186) ἐσθίησθαι ἔξωσι οὖν ἑκάστῳ ἡμῶν τοῦ λαποῦ τὴν ἐάντιον σωτηρίαν παραματεύσασθαι καὶ τοὺς μὲν τῷ βασιλεῖ προσελθεῖν, τοὺς δὲ ἐπὶ τὴν οἰκίαν πατρίδα ἐπαναζεῦξαι“ (pp. 185₁—187₃). — — —

като поставил отвън стенобойните и метателните машини, той се сражавал непрекъснато денем и нощем и разклатил крепостната стена. Но тъй като тези отвътре се съпротивявали по-силно (не падали духом дори след разрушаването на стената), императорът не могъл да постигне целта си и затова взел едновременно смело и умно решение — да води сражението едновременно от две страни, и от сушата, и откъм езерото, като стовари с кораби неколцина храбреци. Понеже нямало кораби, той натоварил на коли няколко малки лодки и ги вкарал в езерото през малкото пристанище. Виждайки, че латиняните се изкачват от едната страна по-бързо, а от другата слизат, като употребяват повече време, той вкарал в лодките Георги Палеолог заедно с други храбри мъже и им заповядал да се насочат към подножието на хълма. Същевременно му съобщил, когато види дадения му сигнал, да нападне хълма откъм тила им и да влезе по пустия и полесен път. А когато види, че самодържецът започне сражението с латиняните откъм сушата, сам да побърза, колкото има сила, за да могат да се сражават еднакво на двете страни, а когато напрежението на битката отслабне от едната страна, тогава да бъдат победени лесно от тази страна. Георги Палеолог се приближил до брега на споменатия хълм и като се спрял с войниците, поставил горе наблюдател, който да се старее да види дадения му от императора сигнал. Същевременно му съобщил, когато го види, от своя страна да му извести. Когато се съмняло вече, императорската войска, надавайки бойни викове, побързала да започне сражение с латиняните откъм сушата. Наблюдателят, като видял дадения сигнал, с друг сигнал известил на Палеолог. Той веднага бързо се изкачил със своите войници на върха на хълма и застанал в гъст боен строй. Вриений, макар и да виждал, че отвън ги обсаждат и че ги заплашва Палеолог, и при това положение не паднал духом, но заповядал на графове да се съпротивяват още по-храбро. А те, отнасяйки се към него дръзко, му казали: „Виждаш как се трупа нещастие върху нещастие. Занапред всеки от нас е свободен да се грижи за спасението си, като едни минат на страната на императора, а други се завърнат в отечеството си.“ — — —¹

¹ Вриений (Бриен) отказал да мине на страната на императора. Вероятно завладяването на Кастория (Костур) е станало през октомври или ноември 1083 г., тъй като императорът влязъл в Цариград на 1 декември 1083 г. Вж. Chalandon, пос. съч., стр. 91, 105. Според Златарски, История, II, стр. 177, това станало през 1084 г.

8. Pauliciani publicatis eorum bonis ab Alexio Comneno in custodiam dantur

VI, 2. Μοχρόν δὲ ἐνταῦθα τὴν τοῦ λόγου δόγῃ-
σαν διακόψασα, ὅπως καὶ τοὺς Παυλικίανους κατη-
γωνίσαστο, δηγήσομαι. οὐκ ἔφερε μὴδὲ ταύτους
τοὺς ἀποστάτας καταγωνίσασθαι πρὸ τοῦ τὰ βασι-
λεῖα καταλαβεῖν, ἀλλ' ὥσπερ ἀπὸ τινος νύχης ἐτέραν
νίκην πρωτανεύμενος καὶ τὴν πληθὺν τῶν Μαν-
χαίων τὸν κύκλον συμπληροῦσαν τῶν ἑαυτοῦ κα-
τορθωμάτων ἐποίησε. οὐδὲ γὰρ ἐντὶ τῷ λαμπρῷ
τροπαίῳ τῶν ἐσπερίων πολέμων ὅσον σπῖλον ἐνεῖ-
ται τοὺς ἐκ Παυλικιανῶν ὁρμωμένους ἐκείνους. διὰ
πολέμου δὲ καὶ μάχης οὐκ ἤθελεν, ἵνα μὴ ἐν τῇ
συμβολῇ τοῦ πολέμου πολλοὶ ἐξ ἐκατέρων ἀναρε-
θῇσανται, πάσαι ταύτους γνώσκων ἐκθυμοτάτους
ἀνδρας καὶ δορυὸν κατὰ τῶν ἐχθρῶν πρέοντας.
ἔσπευδεν οὖν διὰ τοῦτο τοὺς πρωτατίους μὲν τι-
μωρήσασθαι, τοὺς δὲ γε λοιποὺς (187) τῷ τοῦ
στρατοπέδου συνκαταλέξαι σώματι. ἐνθεν τοι καὶ διὰ
τρόπον τοῦτον μετῆλθε γνώσκων δὲ τὸ φιλοκίχον-
τον τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων καὶ περὶ τοὺς πολέμους
καὶ τὰς μάχας ἀκάθεκτον ἐδεδίει μὴ ἀπογρόντες
χειρόν τι μελετήσοιεν¹ ἡρέμον γὰρ τέως τὴν σφῶν
αἰκούντες πατρίδα, καὶ σὺν πρὸς ληλασίας ἄλλας
καὶ προνομίᾳς ἐξετάζοντο· μετεπέμπετο οὖν διὰ
τραχηλίων ταύτους ἐν τῷ πρὸς τὸ Βυζάντιον ἐπα-
νέχεσθαι συγχρῆς ἐποσχέσεσιν. οἱ δὲ τὴν κατὰ τῶν
Κεϊτῶν νίκην αὐτοῦ μεμαθηγότες ἐδεδίεσαν, εἰ
τάχα καὶ τὰ γράμματα χρησιταῖς αὐτοῖς ἐλπίσαν
ἐπέσσωρον² ὅμως καὶ μὴ βουλόμενοι τῆς πρὸς αὐτὸν
εἶχοντο. ἐκεῖνος δὲ τῆς Μοσινόπολιν καταλαβὼν
αὐτοῦ πρὶν προσέμενεν ἑποχόμενος δι' ἄλλα τινὰ
ἐγκριτερεῖν, τὸ δὲ γε ὅλον τὴν αὐτῶν ἀναυένων
ἀσίσιν. καταλαβόντων δὲ ἐσηματίζετο ἀναθεωρῆσαι
ταύτους βούλεσθαι καὶ ἐκάστου τὴν ὀνομασίαν
ἐγγράψασθαι. ἐνθεν τοι καὶ φοβερός προδράβητο,
καὶ οὐ φρόνην, ἀλλὰ κατὰ δεκάδας τοὺς λογάδας
τῶν Μανχαίων πορεύεσθαι ἐκέλευσε τὴν τῶν κοι-
τῶν θέαν ἐς νέοντα ὑποσχόμενος καθ' ὅτιως εἴσω
τῶν πύλων ἀπογραφόμενος εἰσέρχεσθαι. ἡτο-
μασμένοι δὲ ὄντες οἱ ταύτους δεσμεῖν δρεῖλοντες,
τοὺς ἵππους καὶ τὰ ὅπλα ἀναλαμβάνοντες ταύτους
ἐν τοῖς ἀποτεταγμένοις φρουρίοις ἐνέκλειον. οἱ δὲ
γε ἱφελῆς ἐρχόμενοι παντελῇ τῶν πραιπομένων
ἀγνῶσι ἔχοντες, εἰσῆσαν ἀγνοοῦντες τὸ ἀποβησό-
μενον ἐκάστῳ. ταύτους μὲν οὖν οὕτω κατέσχε
καὶ τὰς αὐτῶν περιουσίας δημεύσει καθυποβαλόν,
διενείματο τοῖς συγκεκοπισμένοι τοῖς ἐν ταῖς συμ-

8. Алексей Комнин задръжа павликяните и им конфискува имотите

VI, 2. Тук ще прекъсна за малко разказа си, за да разправя как императорът победил и павликяните. Той не могъл да понесе да не победи тези изменници, преди да влезе в двореца си. Но жънейки като че ли победа след победа, той принудил и манихейското множество¹ да завърши с поражението си кръга на неговите подвизи. Наистина не беше редно онези хора, произхождащи от павликяните², да бъдат като петно върху блискавата победа над западните неприятели. Но той не искал да постигне това чрез военни действия, за да не загинат и от двете страни мнозина във военното сблъскване, защото ги познавал като твърде храбри мъже, дишащи омраза против неприятелите. Затова побързал да накаже главните виновници, а останалите да зачисли към войската си. Наказанието извършил по следния начин. Той знаел неудържимата храброст на тези хора във войната и сраженията и се боял да не би, като се откажат, да замислят нещо по-лошо. В това време те живеели в отечеството си спокойно и още не се били отделили на грабеж и плячкосване. Връщайки се във Византия, той ги извикал с писма, като им дал големи обещания. А те, като се научили за победата му над келтите, уплашили се да не би в писмата да ги ласкае със сладки надежди. Все пак, макар и против волята си, отпътували при него.³ А Алексей дошъл в Мосинопол⁴ и там спрял, преструвайки се, че стои поради някаква друга причина, а в същност чакал тяхното пристигане. Когато дошли, той дал вид, че желае да ги види и да запише името на всеки. После седнал намръщен и заново дал първенците на манихеите да не вървят събрани всички вку-пом, а на групи по десет и така, след като бъдат записани, да влизат във вратите, като обещал да ги приеме на следния ден всички заедно. Имало пригответи хора, които, като отнемали оръжието и конете, затваряли влезлите в определените тъмници. И тъй следващите ги, намирайки се в пълно незнание за вършеното, влизали, без да знаят това, което ще се случи с всекиго. Така ги заловил Алексей и като конфискувал имотите им,

¹ Вж. тук стр. 43, бел. 4. ² В същност учението на павликяните е произлязло от учението на манихеите. Тази грешка на Ана Комнина кара Златарски, История, II, стр. 179, бел. 1, да се запита дали с манихеи тук не са обозначени богомилите. По тези въпроси вж. Б. Примов, Богомилски дуализъм, произход, същност и обществено значение, ИИБИ, VIII (1960), стр. 113—118. ³ Това не може да е станало в края на 1083 или в първите месеци на 1084 г., както пише Chalandon, пос. съч., стр. 105, бел. 1, а преди завръщането в Цариград. Вж. тук стр. 50, бел. 1. Срв. Любарский, Анна Комнина, стр. 515, бел. 599. ⁴ Дн. Гюмюрджина.

πесоῦσας μάχαις καὶ τοῖς καθύνοις γενναίως ἐκεί-
νοις στρατιώταις. ἀπελθὼν δὲ ὁ τὴν οἰκονομίαν
ταύτην ἀναδεξάμενος καὶ τὰς αὐτῶν γενναίας τῶν
οὐκ αὖν ἀπελάσας κατὰ τὴν ἀκρόπολιν ἐμφροῦρους
εἶχεν. τοὺς δὲ γε κατασχθέντας τῶν Μανιχαίων
συμπαιθείας μετὰ μικρὸν ὁ αὐτοκράτωρ ἤξιωσε
ὁποῖοι δὲ καὶ τοῦ θεοῦ (188) βαπτίσματος
τυχεῖν προείλοντο, οὐδὲ τοῦτου ἀπετρέχανον.
διὰ παντοίας δὲ περιελθὼν αὐτοὺς μεθόδον καὶ
διαγνοὺς τοὺς αἰτίους τῆς τοιαύτης ἀπορίας
ἐν νήσοις περὶ ὁρίσας κατείρξε· τοῖς δὲ γε λοιποῖς
ἄδειαν δέδωκας, ὅποι βουλευτὸν αὐτοῖς ἀπύναι,
ἀπέλυσεν. οἱ δὲ τὴν ἐνεργαμένην τῶν ἄλλων προ-
τιμησάμενοι αὐτίκα πρὸς αὐτὴν ἐπανέστρεχον, ὡς ἐνὸν
τὰ κατ' αὐτοὺς οἰκονομήσαντες (pp. 187₂₀—189₇).

VI, 4. — — — 'Ἀλλὰ γὰρ ὁ λόγος ἀνατρέχεται
αὐθις εἰς τὴν ἀπέρρητον. ὁπρὶν αὖτὸς αὐτοκράτωρ εἰς τὴν
τοῦ δομestоkаtоu ἀξίαν παρὰ Νικηφόρου (191) τοῦ
Βοτανειάτου ἀνιέρχῃ, Τραυλὸν τινὰ Μανιχαῖον
προσλαβόμενος μετὰ τῶν γνησίων αὐτοῦ θεραπόν-
των συγκατέλεξε καὶ τοῦ θεοῦ βαπτίσματος ἀξιό-
σας, μὴ τῶν τῆς βασιλίδος θεραπανίδων συνέχευ-
ξεν. οὗτος οὖν τέσσαρας ἀδελφὰς ἔχων, ὡς ταύτας
ἐμφροῦρους μετὰ τῶν λοιπῶν τότε συναπαρτήσας
ἐθέασατο τὰ τε προσόντα ἀφαιρεθείσας ἅπαντα,
ἤχθητο καὶ φέρειν οὐκ εἶχεν, ἀλλὰ διασκολεῖτο,
ὅπως ἑαυτὸν τῆς τοῦ αὐτοκράτορος χειρὸς ἀπαλλά-
ξειεν. ἐν γνώσει δὲ τοῦτον ἡ αὐτοῦ δμεινείας ἤδη
γεγονεῖα καὶ ἀποδιδράσκοντα τοῦτον ὁρῶσα δηλοῖ
τῷ τρηκαῦτῃ τὴν οἰκονομίαν τῶν Μανιχαίων ἐμ-
πεπιστευμένῳ. οὐ διέλαθε τοῦτο τὸν Τραυλὸν καὶ
τηνκαῦτῃ ὁποῖοις φησας τὸ ἀπόρητον ἀνέκλινε,
πρὸς ἑαυτὸν ἐσπέρως μετατέμπεται. καὶ ὁποῖοι δὲ
ἐκ συγγενείας ἦσαν αὐτῷ προσήκοντες, ἐς αὐτὸν
συνεληλυθότες καταλαμβάνονσι τὴν Βελιάτοβαν
πολίχνον δὲ τοῦτο διακείμενον κατὰ τὴν ἀκροπο-
λίαν τοῦ κατὰ ταυτηρὶ τὴν Βελιάτοβαν τέμπους.
δοικον δὲ τοῦτο ἐφευρηκότες ὁσπερ ἰδίῳ τι λάχος
λογισάμενοι ἐν αὐτῷ τὰς οἰκίσεις ἐποιοῦντο, εἰτα
τὰς καθ' ἑκάστην ἐκεῖθεν ἐκδρομὰς ποιοῦμενοι καὶ
μέχρι τῆς σφέτερας φθάνοντες πόλεως Φιλίππου,
λείαν πολλὴν ἀναλαμβάνοντες ἐπανέστρεφον. ὁ δὲ
Τραυλὸς τούτοις μὴ ἀρκούμενος σπονδὰς μετὰ τῶν
τῷ Παρίστριον γενομένων Σκυθῶν ἐποιεῖτο τοὺς

разделил ги между храбрите войници, които-
се били трудили заедно с него в станалите
сражения и опасности. После отишъл нато-
варенин с тази работа чиновник, който, като
изкара от къщите им и жените на мани-
хейте, затворил ги в крепостта. След малко
време самодържецът удостоил с милостта
си задържаните манихеи. На тези, които по-
искали да получат светото кръщение¹, не
им било отказано и това. Като ги надхитрил
с най-различни хитрости, той узнал главните
виновници на безумието и ги затворил на за-
точение в островите. Останалите освободил,
като им дал възможност да отидат [там],
където пожелаят. Те предпочели пред всичко
родината си², върнали се веднага в нея,
за да уредят работите си, доколкото било
възможно. — — —³

VI, 4. — — — Но нека се върнем отново
на прекъснатия разказ. Когато самодърже-
цът бил възведен от Никифор Вотаниат в
достоинството на доместик, той взел някой
си манихеец Травъл и го зачислил между
домашните си слуги, удостоил го със све-
тото кръщение и го оженил за една от слу-
жителките на царицата. Той имал четири
сестри. Когато видял, че те са затворени
заедно с другите и че са им взети всички
вещи, възнегодувал и не могъл да понесе
това, но обмислял как да се измъкне от ръ-
цете на самодържеца. Жена му, като се на-
учила за това и като видяла, че иска да
избяга, съобщила на чиновника, натоварен
тогава с работите на манихейте. Това не
останало скрито от Травъл и той извикал
вечерта при себе си тези, на които дотогава
успял да открие тайната. Всички, които му
били близки по родство, се събрали при него
и отишли в Белятово⁴. Това Белятово е раз-
положено на хълм и около същото градче
има долина. Като го намерили пусто, те го
сметнали за свой участък и си обзавели в
него жилища. След това правели оттам все-
кидневни набези, достигайки чак до своя
град Филипопол, и се връщали, натоварени
с голяма плячка. Травъл не се задоволил с
това, но сключил договор с живеещите в
Паристрион⁵ скити⁶, привлякъл на своя

¹ Всички манихейски секти отхвърляли обряда кръщение. Вж. Д. Ангелов, Богомилството, стр. 135 и сл. ² Т. е. Пловдивската област. ³ Следва разказът за недоволството в столицата против импе-
раторна поради взетите скъпоценности от църквите и за начина, по който той се защитил. На ини-
циаторите на разкрития против него заговор Алексей конфискувал само имотите, а тях заточил. ⁴ Белятово
било крепост на север от Пловдив. Вж. Златарски, История, II, стр. 181, бел. 1; Chalandon, пос. съч., стр. 107,
бел. 1. Бягството на Травъл ще да е станало между средата и края на 1084 г. Вж. за хронологията на тези и
следващите събития у Chalandon, пос. съч., стр. 105 и сл. ⁵ Паристрион (Подунавие), тема, обхващаща
Северна България заедно с Добруджа с център Дръстър. Вж. Златарски, История, II, стр. 16; N. Bănescu,
La question du Paristrion, Byzantion, 8, 1933, стр. 277 и сл. ⁶ Със скити тук са обозначени печенегите, които
се били установили между Дунав и Стара планина.

περὶ τὴν Γλαβινίτζαν καὶ Δρίστραν ἡγεμόνας καὶ τὰ ταῦτας παρακείμενα ὑποποιούμενος, μηχανεύσας ἡμᾶ ἐαυτῷ καὶ τῶν λογάδων Σκυθῶν ἐνὸς θυγατέρα, σπειύδων ὅλη χειρὶ λυτῆσαι τὸν αὐτοκράτορα διὰ τῆς τῶν Σκυθῶν ἐπελεύσεως. ταῦτα δὲ ὁ βασιλεὺς καθ' ἐκάστην μανθάνων τὸ μέλλον προμηθευσόμενος, ἔσπευδεν ὑποποιεῖσθαι τοῦτον διὰ γραμμάτων καὶ ὑποσχέσεων ὑφορώμενος τὸ ἐξ αὐτοῦ τεχνητόμενον κακόν. ἀλλὰ καὶ χρυσόβουλλον λόγον ἀπαθείας καὶ πάσης ἐλευθερίας ἐκδίδεμενος, ἐκπέμπομεν πρὸς αὐτόν. ἀλλ' ὁ καρκίνος ὁρθὰ βαδίζειν οὐκ ἐμίνθανεν· ὁ αὐτὸς δὲ ἦν (192) ὁ χθὲς καὶ πρότερον τοῖς τε Σκύτας ὑποποιούμενος καὶ πλείονας ἐκ τῶν σφετέρων μεταπεμπόμενος χωρὶν καὶ ληζόμενος τὰ παρακείμενα ἅπαντα (pp. 191₂₉—193₃).

VI, 5. Εἴτα ὁ μὲν αὐτοκράτωρ ὁδοῦ πάρεργον καὶ τὰ κατὰ τοὺς Μανιχαίους ποιούμενος ὑποπόνους αὐθις εἶχεν. ὁ δὲ γὰρ Βαϊμουδντος κατὰ τὸν Αἰλῶνα ἐν χρονοτριβῶν ἦν. ἐπαναγέσθαι γὰρ πρὸς αὐτὸν αὐθις ὁ λόγος (p. 193₄₋₇). — — —

VI, 9. — — — ταῦτα οὖν ὁ Σιαυὸς διαπραζόμενος ὑποστρέφει πρὸς αὐτὸν κἀντεύθεν τοῦ θείου βασιλείματος τετυχηκὸς καὶ πολλῶν δωρεῶν ἱσαπολαίσεας δοῦς Ἀρχιάλῳ προχειρίζεται (p. 208₁₅₋₁₈). — — —

VI, 11. — — — ἀλλ' ἐπ' ἐκείνῳ γὰρ τοῦ καιροῦ ἐκ μὲν ἀνατολῆς ὁ (214) γείτων Βόσπορος ὄρειον τῶν Ῥωμαϊκῶν οὐκίτηρον, ἐκ δὲ τῆς ἐσπέρης ἡ Ἀδριανὸς καθίστατο πόλις. ἀλλ' ὁ γὰρ βασιλεὺς Ἀλέξιος ἀμφοτέρους ὅσπερ παῖων χειρὶ τοὺς ἐκατέρωθεν ἐπιτιθεμένους βαρβάρους καὶ καθάπερ ἀπὸ κέντρου τῆς Βυζαντίδος περιοχόμενος ἠθροῖτο τὸν κύκλον τῆς βασιλείας καὶ ἐκ μὲν ἐσπέρως

страна управителите на Главиница¹, Дристра² и съседните им места и същевременно се оженил за дъщерята на един от скитските вождове. Той бързал с всички сили да наскърби самодържеца чрез пристигането на скитите. Императорът, осведомяван всекидневно за това, грижейки се за бъдещето, бързал чрез писма и обещания да спечели Травъл на своя страна, понеже подозирал злото, което ще произлезе от него. Дори издал и му пратил хрисовул за безнаказаност и пълна свобода. Но ракът не се научил да върви право. Той си останал същият, както бил по-рано, привличал на своя страна скитите, извиквал все повече хора от техните земи и опустошавал всички съседни местности.³

VI, 5. После императорът се занимавал пътно и с манихеите и ги направил свои подчинени. А Боемунд чакал още в Авлона. Наистина трябва да се върнем отново на разказа за него. — — —⁴

VI, 9. — — — След като извършил тези неща, Сиаус⁵ се върнал при него. После получил светото кръщение, бил надарен с много дарове и бил назначен за дук на Анхиаλο. — — —⁶

VI, 11. — — — Но по онова време граници на Ромейската империя били на изток близкият Босфор, а на запад — Адрианопол. Император Алексий обаче, блъскайки един вид с двете си ръце нападащите отвсякъде варвари и действайки от Византион наоколо като от център, разширявал кръга на империята и за граница ѝ поставил на запад

¹ Тази крабдунавска Главиница се намирала вероятно недалеч от Дръстър. Вж. *Златарски*, История, II, стр. 184, бел. 2. ² Т. е. Дръстър, дн. Силистра. Всички тези събития станали вероятно към края на 1084 г. Вж. *Chalandon*, пос. съч., стр. 105, бел. 1; *Златарски*, История, II, стр. 182. ³ Според *Литаврин*, България и Византия, стр. 419—420, който се присъединява към мнението на по-старите руски автори, между тези скити е имало може би и руси. Според него някои райони в Паристрион по това време били независими. Срв. *Любарский*, Анна Комнина, стр. 517, бел. 649. ⁴ Боемунд дочакал Вриений (Бриен) и неподчинилите се на императора графове и, както бе вече казано, отишъл при баща си в Салерно. Роберт не се отчаял и отново събрал голяма войска, за да мине в Илирик. Двамата му синове Рожер и Гвидо завзели Валона и Бутринто. Роберт с един кораб се отправил към Кефалония, която била завзета от сина му, а останалите кораби отправил към Водича (на залива на Арта), която била в ръцете на норманите. Роберт умрял в Кефалония на 17 юли 1083 г. Император Алексий възнаградил венецианците с големи привилегии, като между другото ги освободил от всякакви данъци в търговията им по цяла Византия. Рожер отнесъл тялото на баща си в Апулия. Драч минал отново на страната на Византия. Алексий Комнин се върнал в Цариград в деня на раждането на Ана Комнина (1 декември 1083 г.). След неговото завръщане турците, с чийто нисебски султан Сюлейман бил сключил договор, отново започнали да нападат земите на Византия дори до самата Преспонтида. Сюлейман оставил в Никея военачалника Апелхасим (Абул Касим), а сам пребрал Антиохия. Неговият чичо Татуш, братът на великия султан Малек шах, го нападнал и го принудил да се самоубие. Малек шах се утанил от нарасналата мощ на брат си и затова изпратил при Алексий Сиаус (Чауш) с предложение за сродяване и мир. Той дал писмени пълномощия на Сиаус в случай на успех да отстрани от всички приморски градове турските управители. Алексий обаче привлякъл на своя страна Сиаус и го накарал да използва далечното му пълномощие. Сиаус най-напред изгонил турския управител на Синопе — Харатик. ⁵ За Сиаус вж. *Moreas*, Byzantoturcica, II, стр. 274. Ана Комнина употребява неправилно „чауш“ като собствено име.

⁶ Апелхасим останал управител на Никея. Той се домогвал до султанската власт. Когато нахлул във Витиния, императорът изпратил срещу него Татникий, а после и Вутомит. Апелхасим едва се спасил в Никея. Императорът се мъчил да го привлече на своя страна и го обещал в Цариград с големи дарове. Тези събития станали през първата половина на 1086 г. Вж. *Chalandon*, пос. съч., стр. 101. Султанският пълководец Прозух обсадил Никея.

τὸν Ἀδριανὸς πόντον ἔθετο ὄριον, ἐκ δὲ τῆς ἀνατολῆς Εὐφράτην καὶ Τίγρητα (pp. 214₈₁—215₇). — — —

VI, 12. Τὴν δὲ τοῦ Σιαοῦς ὑποστροφὴν ὁ σουλτὰν ἀπεκδεχόμενος, ἐπεὶ ἑώρα τοῦτον ἐμβραδύνοντα, μεμαθῆκοι δὲ καὶ τὰ κατ' αὐτόν, ὥς τὸν Χαρατικὴν μετὰ τρόπου τῆς Σωότης ἀνύλασεν, ὥς τευχίρει τοῦ θεοῦ βαπτίσματος (215) καὶ κατὰ τὴν ἐσπέραν παρὰ τοῦ αυτοκράτορος ἀπεισιτάλη, τὴν δυνάμειν ἐξουσίαν Ἀρχιῶλου περιζωσάμενος, ἡμίαιον καὶ ἡσχαλλε (pp. 215₂₈—216₉). — — —

9. De bello cum Patzinacis gesto

VI, 14. Ἀλλὰ περὶ μὲν τούτων ἄλλ' βουλομένη δὲ δεινότεραν καὶ μείζονα τῆς προλαβούσης κατὰ τῆς τῶν Ῥωμαίων ὀρχῆς ἐφοδὸν διηγῆσθαι εἰς ἀρχὴν αὐθις καθισθὼ τὸν λόγον ἄλλα γὰρ ἐπ' ἄλλοις διεκτυμάνθησαν. γένος τι Σκυθικὸν παρὰ τῶν Σαυροματῶν κατ' ἐκάστην σκυλευόμενοι, ἀπάραντες τῶν οἴκων κατήλθον πρὸς τὸν Δάνουβιον. ὥς δὲ πρὸς ἀνάγκης ἦν αὐτοῖς μετὰ τῶν κατὰ τὸν Δάνουβιον οὐσιούτων σπεισασθαι, τοῦτον συνδόξαντος πᾶσιν εἰς ὁμίαν ἦλθον μετὰ τῶν ἐκκρίτων, τοῦ τε Τατοῦ τοῦ καὶ Χαλῆ ὀνομαζομένου καὶ τοῦ Σεσθιάβου καὶ τοῦ Σατζᾶ, (χορὴ γὰρ καὶ τῆς ἐπωνυμίας μεμνησθαι τῶν κατ' αὐτοὺς ἀρίστων ἀνδρῶν, εἰ καὶ τὸ σῶμα τῆς ἱστορίας τοῖς τοῖς καταμαίνεται), τοῦ μὲν τὴν ἀρίστην κατέχοντος, τῶν δὲ τὴν Βαζίναν καὶ τὰλλα σπεισάμενοι γοῦν μετ' αὐτῶν ἀδεῶς τοῦ λοιποῦ διαπερῶντες τὸν Δάνουβιον ἐλπίζοντο τὴν παρὰ τὴν ἡμετέραν χώραν, (222) ὥς καὶ πολλὰ τὰ ἐνοχλοῦν. πάντεσσι δὲ ἐκείνοις ἐν ὁμίᾳ, ἀποτριῶντες ἐσπερον κέχρουν τε καὶ πυρός. ὁ δὲ Τρανλὸς ἐκεῖνος Μανιχαῖος μετὰ τῶν συνεφελον

Адриатическо море, а на изток — Ефрат и Тигър. — — —¹

VI, 12. А султанът, чакайки завръщането на Сиаус, негодувал и се измъчвал, като видял, че се бави, и като се научил за постъпките му, а именно, че с измама изгонил Харатик от Синопе, че се покръстил, че бил изпратен от императора на запад и че получил достойнството дук на Анхиало. — — —²

9. Войната с печенезите

VI, 14. Но за това достатъчно. Аз искам да разкажа за по-страшно и по-голямо нападение от предишното против ромейската държава и затова започвам пак отначало.³ Защото нещастия след нещастия върхлитаха на вълни. Едно скитско племе⁴, ограбвано всекидневно от савроматите⁵, напуснало селищата си и слязло към Дунава. Но тъй като трябвало да сключат договор с крайдунавските обитатели, по общо решение влезли в преговори с първенците им Татуш, наричан още Хали, Сестлав и Сача⁶ (трябва да се помнят имената на най-знатните им мъже, макар и да се опегнява с това чистотата на разказа). От тях първият владеец Дристра, а останалите — Вичина⁷ и другите градове. След като сключили с тях договор, напред те преминавали Дунава безопасно, плячкосвали околната земя, та дори завладявали някои градове.⁸ После, когато се успокоили, орели и сеели просо и пшеница. А известният манихеец Травъл заедно

¹ Когато говорим за старите граници на Византия, Ана Комнина пише и за положението при Алексий Комнин. С ромейска помощ Никея била освободена от обсадата. ² Султанът изпратил емира Пузан против Никея. Апелхасим отишъл с дарове при султана, но бил погубен от него. И Татуш обаче бил разбит и убит от Паргиарух, сина на убития султан. След смъртта на султан Малек шах държаните в плен от него двама сина на Сюлейман избягали и се върнали в Никея (1092). Братът на Апелхасим им предал бащиното наследство. По-възрастният от братята — Килидж Арслан — бил провъзгласен за султан. Между това главният управител Елхан завладял Аполонияда и Кизик. Изпратеният против него полководец Александър Евфорвин бил разбит. Вторият византийски полководец Оп разбил Елхан, който се подчинил на Византия и станал християнин.

³ Започвайки да говори за турците, Ана се увлича и идва до 1092 г. Сега се връща към 1086 г. За хронологията вж. Chalandon, пос. съч., стр. XVI. ⁴ Според В. Васильевский, Византия и печенегите, Труды, I, СПб, 1908, стр. 131 и сл., това племе са русите, говени от узите (у Ана Комнина обозначени като савромати). N. Jorga, La première cristallisation d'Etat Roumain, Académie Roumaine, Bulletin de la section historique, 1920, стр. 33 и сл., вижда в това скитско племе румъни. Златарски, Какъв народ се разбира у Ана Комнина под израза γένος τι Σκυθικόν, ИИД, 11—12, 1931—1932, стр. 71 и сл., смята, че това са узите (торки). Г. Литаврин, Болгария и Византия в XI—XII вв., стр. 420, намира, че с този израз Ана Комнина назовава народите, които живеели по край Дунава. Любарски, Анна Комнина, стр. 528, бел. 723, смята, че това са били печенезите. ⁵ Според В. Васильевский, пос. съч., стр. 131 и сл., това са узите. Вж. Moravcsik, Byzantinoturcica, II, стр. 270, sub. v. Σαυροματῶν № 3. Според Златарски, пос. статия, стр. 77, това са куманите. ⁶ Татуш и Хали са очевидно тюркски имена. Вж. посочванията у Moravcsik, Byzantinoturcica, II, стр. 302. Според Златарски, пос. статия, стр. 78, Сестлав бил българин, а Сача — печенег. N. Bănescu, Ein ethnographisches Problem am Unterlauf der Donau, Byz., 6, 1931, стр. 297, 306, ги смята за румъни. Срв. други мнения у Moravcsik, Byzantinoturcica, II, стр. 263 и 270. ⁷ Според Златарски, пос. статия, стр. 79, това бил град на мястото, където сега се намира Мачин. С името Вичина се е наричала р. Камчия. Срв. и тук стр. 61, бел. 4. ⁸ Това станало през пролетта на 1086 г. Вж. Chalandon, пос. съч., стр. 108.

μένων αὐτῷ καὶ οἱ τὸ κατὰ τὴν ἀκρολογία τῆς Βελιατόβης πολίχιον κατασχόντες δμόθερονες, περὶ οὗ ὁ λόγος φθάσας πλατύτερον ἐδίδαξε, τὰ κατὰ τοὺς Σκύθας μεμαθηκότες δ πάλαι ὤδονον εἰς φῶς ἐξήγαγον καὶ κατασχόντες τὰς τραχείας ὁδοὺς καὶ στενωποὺς μετεκαλοῦντο τοὺς Σκύθας. κἀν- τεῦθεν τὴν ἅπασαν Ῥωμαίων ἐληίζοντο χώραν. γένος γὰρ οἱ Μανηχαῖσι φύσει μαχιδώτατον καὶ αἵμασι ἀνθρώπων λαφύσσειν καθάπερ κύνες αὐτῷ ἰμειρόμενον. ταῦτα δ βασιλεὺς Ἀλέξιος μεμαθηκὼς παρακλεῖσθαι τῷ δομestικῷ τῆς ἐσπέρας Πακουριανῷ γινώσκων αὐτὸν ἱκανότατον οἰκονομῆσαι στρατεύμα καὶ κατὰ φάλαγγα στήσαι καὶ παράταξιν διαμηχανήσασθαι ποικιλότατον οὐκ αὐτῷ τῷ Βρανᾷ (ἀνὴρ δὲ καὶ οὗτος μαχιδώτατος) τὰς δυνάμεις ἀγαθότατον κατ' αὐτῶν ἀπελθεῖν. καταλαβὼν δὲ τοὺς Σκύθας διελθόντας τοὺς στενωποὺς καὶ τῆς Βελιατόβης ἐνθεν τὸν χάρακα πηξάμενους, πλήθος ἀταξιδίμητον τοιούτους θεασάμενος, πρὸ τὸν μετ' αὐτῶν ἐκθὺς ἀπενάρχησε πόλεμον βέλτιον νομίζων τὰς ἰδίας τὸ παρὸν ἀμαχητὶ διασωσάσθαι δυνάμεις ἢ τὸν μετὰ τῶν Σκυθῶν ἀναδυσάμενον πόλεμον καὶ ἡττηθέντα πολλοὺς ἀπολωλέκεναι. ἀλλὰ τῷ Βρανᾷ φιλοκλονησιότητι καὶ θρασεὶ ὄντι ταῦτα οὐκ ἤθεσκεν. ὁ δὲ γε δομestικὸς, ἵνα μὴ δειλίας ὑπο- χύα τις κατ' αὐτοῦ ἀναβαλλομένου τὸν πόλεμον δοθῇ, ἐνεδίδον ταῖς δομαῖς τοῦ Βρανᾷ, καὶ θεωρήσασθαι τε ἔπασσε κελείσας καὶ πολέμου σχῆμα διατυπώσας, κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐχώρησε τὸ μεσοτάτον αὐτὸς διέπυσεν τῆς φάλαγγος. ἐπεὶ δὲ οὐδὲ τὸ πολλοστόν τοῦ πλήθους τῶν ἀνταταγμένων τὸ Ῥωμαϊκὸν ἔσφαξε στρατεύμα, ἐκ μόνης ὄψεως περιδεῖς ἐγε- γόντισαν ἅπαντες, προσβαλόντες δ' ὅμως ταῖς Σκύ- ταις, ἀναιροῦνται μὲν πολλοὶ ἐν τῷ μάχεσθαι, πίπτει δὲ καιρῶν πληθεὺς ὁ (223) Βρανᾷς. ὁ δὲ γε δομestικὸς ἐκθύμως μαχόμενος καὶ σφοδρὸς τὸς κατὰ τῶν ἐναντίων ἱπποσίαις ποιούμενος, ἡγεῖται προση- κρονκῶς ἀγῆρηται παρασθῆμα τὴν ψυχὴν. τὸ δὲ ἐπίλοιπον τοῦ στρατοῦ ἄλλος ἄλλαχού διεσπάρησαν. ταῦτ' οὐκ μεμαθηκὼς ὁ αὐτοκράτωρ, ἐπένθει μὲν τοὺς πεπαικέντας ἑπικτας ἰδίᾳ τε καὶ καθ' ἑκάστον καὶ ὁμοῦ ἐπὶ δὲ τῷ τοῦ δομestικου θανάτῳ μᾶλλον στενάζων κροῦνοὺς ἤφειε δακρύων. ἐφίλει γὰρ ἐξόχως τὸν ἄνδρα καὶ πρὸ τῆς ἀναρρήσεως. οὐ μόντοι διὰ ταῦτα ἀναπέπρωκεν, ἀλλὰ μεταπεμπνύ- μενος τὸν Τατίκιον μετὰ χρημάτων ἱκανῶν ἐπέμ- πει πρὸς Ἀδριανούπολιν, ἔφ' ᾧ τοῖς μὲν στρατιώ- ταις τοὺς ἐπειτίους δίδοναι μισθοὺς, συλλέγειν δὲ καὶ ὅπανταχόθεν δυνάμεις, ἵνα στρατεύμα ἀξιόμαχον αὐθις συστήσῃται. τὸν δὲ Οὐμπερτόπουλον εἰς Κύ- ζικον σφραγίσαν ἀξιόμαχον καταλιπόντα μετὰ μόνων

с последователите си и единомудшните с него обитатели на градчето, разположено на хълма на Белятово, за което успях да разкажа по-подробно, като чули за събитията около ски- тите, изкарали на бял свят това, което от- давна мътели. Като завзели стръмните пъ- тища и теснините, те извикали при себе си скитите. После плячкосвали цялата ромейска земя. Наистина манихеите са по природа твърде войнствени и като кучета са алчни да лочат човешка кръв. Научавайки това, им- ператор Алексей заповядал на доместика на Запада Пакуриан, когото познавал като най- способен да организира и ръководи войска и като най-остроумен да извършва разни стратегически ходове, да събере войските си и да нападне заедно с Врана (също войн- ствен човек) скитите. Когато наближил до скитите, които били преминали теснините и се били настанали на лагер пред Белятово, и когато видял, че те са безбройно множе- ство, той веднага загубил желание да се срази с тях, смятайки, че е по-добре да за- пази войската си, като засега не воюва, от- колкото да загинат мнозина, като започне сражение със скитите и бъде бит. Но това не се понаправило на Врана, който обичал твърде много рисковете и дързостта. За да не даде повод да го заподозрат в боязли- вост, като отлага сражението, доместикът се поддал на поривите на Врана, заповядал на всички да се въоръжат и като наредил вой- ските за бой, тръгнал срещу скитите, ръко- водейки самия център на фалангата. Но тъй като ромейската войска не се равнявала дори на най-малката част от неприятелското мно- жество, [още] при първия поглед всички се изплашили много. Все пак се хвърлили срещу скитите и мнозина загинали в сражението. Паднал и Врана, който получил смъртоносна рана. А доместикът, сражавайки се храбро и връхлитайки неудържимо с коня си срещу неприятелите, се блъснал в един бук и вед- нага издъхнал. Остатъкът от войската се пръснал на различни посоки. Научавайки това, императорът оплакал всички паднали поот- делно и заедно, а за смъртта на доместика плакал още повече, леейки реки от сълзи, защото го обичал твърде много още преди да получи императорската власт. Разбира се, той не паднал духом поради това, но по- викал Татикий и го изпратил в Адрианопол с достатъчно пари, за да плати на войни- ците годишната заплата и да събере отвся- къде войски, та да образува веднага боепо- собна армия. А на Умбертопул заповядал да остави достатъчен гарнизон в Кизик и да

των Κελτῶν εἰς τὸν Τατικίον γοργῶς ἐφθασάναι παρεκλεύσαιο. οὗτος δὲ τοὺς Λατίνους καὶ τὸν Οὐμπερτόπουλον θεασάμενος καὶ τεθαρρηκώς, ἐπεὶ καὶ ἰκανὸν προεφθάκει συλλέξασθαι στράτευμα, κατευθὺ Σκυθῶν ἐχώρει παραχωρήμα. καταλαβὼν δὲ τὰ περὶ τὴν Φιλιππούπολιν παρὰ τῷ χεῖλει τοῦ κατὰ τὸν Βλισιον ῥέοντος ποταμοῦ χάρακα πύγνυται. ἐπὶ δὲ τοὺς Σκύτας ἐκ προνομῆς ἐπανερχομένους ἐθεάσατο λείαν πολλὴν καὶ δορυvalώτους συνεπαγομένους, μήπω σχεδὸν τὰς σκευὰς εἰσω τοῦ χάρακος καταθέμενος ἱκανοὺς τοῦ στρατοῦ ἀποτεμεύμενος καὶ αὐτῶν ἐκπέμπει αὐτὸς τε ὀπλισάμενος καὶ πάντας θεωρήσασθαι κελεύσας, τὰς φάλαγγας καταστήσας τοῖς προπεμφθεῖσι παρείπετο στρατιώταις. θεασάμενος δὲ τοὺς Σκύτας μετὰ τῶν λαφύρων καὶ τῶν δορυvalῶτων τῷ ἐπιλοίτῳ στρατεύματι τῶν Σκυθῶν ἐνωθέντας κατὰ τὸν ἵπυρον ὄχθον, διχῇ τὸ στράτευμα διελὼν καὶ τὸ ἐνάλιον ἐκατέρωθεν ἠγῆσαι κελεύσας σὺν ἀλαλαγμῷ καὶ βοῇ πολλῇ (224) προσβάλλει τοὺς βαρβάρους. καὶ κατερχὸς τῆς μάχης γενομένης πίπτουσι τῶν Σκυθῶν οἱ πλείονες, πολλοὶ δὲ καὶ διασπαρέντες ἐσώθησαν. ὁ δὲ τὴν λείαν πᾶσαν ἀναλαβόμενος νικητὴς τὴν Φιλιππούπολιν καταλαμβάνει. καί τι δὲ τὸ ἐπιτιμὸν ἅπαν καταθέμενος ἐσκόπει ὅθεν χρῆ καὶ ὅπως τοὺς βαρβάρους αὐτῆς προσβαλεῖν. ἀπειροπληθεῖς δὲ τὰς αὐτῶν γνώσεων δυνάμεις, σκοποὺς ἀπανταχόσε ἐξέπεμψεν, ἵν' ἐκεῖθεν ἔχοι τὰ κατὰ τοὺς Σκύθας συχνάκις μανθάνειν. ἐπαναδεδραμηκότες δὲ οἱ σκοποὶ πλῆθος βαρβάρων ἔλεγον πολὺ περὶ τὴν Βελιάτοβαν ἐνδιατρίβειν καὶ τὰ πέριξ λήζεσθαι. καὶ ὁ Τατικίος προσδοκῶν τὴν τῶν Σκυθῶν ἔλευσιν ἔχων καὶ πρὸς τοσοῦτους μὴ ἀποχεύσας ἔχων δυνάμεις τὸ παράπαν ἀλλῶν τοῖς λογιμοῖς ἐν ἀμηχανίᾳ καθιστήκει. ἀλλ' ὅμως καὶ τὸ αἰδήριον ἔθνη καὶ πρὸ μάχης ἐθάρονε τὸ στράτευμα. καταλαβὼν δὲ τις τὴν τῶν βαρβάρων καὶ αὐτοῦ ἔλευσιν διεμήννε καὶ φθάνει ἤδη δυσχυρίζετο. ὁ δὲ εὐθὺς ἐν τοῖς ὅλοις ἦν καὶ ἅπαν τὸ στράτευμα ἐξοπλίσας τὸν Εὐδρον παραχωρήμα διατεράσας τὰς φάλαγγας ἱλαδὼν καταστήσας εἰσέρκει πόλεμον σχῆμα διατυπώσας αὐτὸς δὲ τὸ μέσον εἶχε τῆς παρατάξεως. καὶ οἱ βάρβαροι Σκυθικῶς παρατασσάμενοι καὶ τὰς αὐτῶν δυνάμεις πρὸς μάχην καταστήσασθαι ἐφώκεσαν μὲν πόλεμον ἀναζητεῖν καὶ τοὺς ἀντιπάλους ἐρεθίζειν οἷον πρὸς μάχην. ἐδεύσαν δὲ ὅμως καὶ ἄμφω τὰ στρατεύματα καὶ τὴν συμπλοκὴν ἀνεβάλλοντο, τὸ μὲν Ῥωμαϊκὸν τὸ

замине бързо при Татикий само с келтите. Татикий, като видял латиняните и Умбертопул, ободрил се и веднага настъпил срещу скитите, тъй като бил успял да събере достатъчна войска. Като достигнал околностите на Филипопол, разположил лагера си край брега на течащата до Влиси¹ река. Когато видял, че скитите се връщат от фуражировка и влачат със себе си голяма плячка и пленници, той отделил достатъчна част от войската си и я изпратил срещу тях, макар да не бил още поставил обоза вътре в лагера. Сам той, като се въоръжил и заповядал всички да се приготвят, построил фалангите и тръгнал след изпратените напред войници. Когато забелязал, че скитите с плячката и пленниците са се съединили на брега на Еврос² с останалата войска на скитите, разделил войската си на две и като заповядал да засвирят от двете страни бойния сигнал, хвърлил се с голям рев и викове срещу варварите. В станалата ожесточена битка от скитите паднали твърде много, но мнозина се и спасили, като се пръснали. Татикий взел цялата плячка и се върнал във Филипопол като победител. Като разположил там цялата войска, той гледал къде и как да нападне отново варварите. Научавайки се за неизброимата им войска, разпратил навсякъде разузнавачи, за да може непрекъснато да бъде осведомяван от тях за положението на скитите. Върналите се обратно разузнавачи съобщили, че голямо множество скити пребивават около Белятово и грабят околните места. Татикий, който очаквал идването на скитите и нямал достатъчно сили срещу такъв неприятел, съвсем се объркал в мислите си и се намерил в затруднение. Все пак острил меча си и поощрявал войската към сражение. Между това дошъл някой си и известил, че варварите настъпват срещу него, и потвърдил, че са вече близо. Татикий веднага грабнал оръжие, въоръжил войската, преминал Еврос, разположил фалангите на отреди и застанал на позиция, като сам командувал центъра на фронта. И варварите се построили по скитски и разположили войските си за сражение. Те, изглежда, търсели повод за битка и предизвиквали противниците към сражение. Все пак и двете войски се плашели и отлагали сблъскването. Ромейската войска се бояла от нензчислимото скитско множество, а скитската войска се плашела, като гледала всички

¹ Дн. развалини недалеч от жп. станция Малко Търново на десния бряг на р. Съзлияка. Вж. Златарски, История, II, стр. 185, бел. 1 и посочената там литература. ² Превеждаме според четенето *Εὐρος*. Вж. *Annae Comnenae Alexias*, ed. Reifferscheidt, стр. XVI.

ἐπελθόντες τῶν Σκυθῶν ὑποπτήσοον, τὸ δὲ Σκυθῶν τεθρονασμένους ἐπαντας ὄρων τὰς τε σημαίας καὶ τὸ λαμπρὸν τῶν ἀμφίων καὶ τὴν ἐκείθεν ἀποπαλλομένην αἶγλην πρὸς τὴν ἀστρόξαν βολὴν ἀντιστρίβουσιν. μόνοι δὲ ἀπάντων οἱ τολμητοὶ Λατῖνοι καὶ θρασεῖς τὴν μάχην προαρπάξουν ἡθέλον θήγοντες δόδοντας ὁμοῦ καὶ οὐδὲν ἀνέσπελλε δὲ αὐτοῖς ὁ Τατικός· ἀνὴρ γὰρ οὗτος εὐσταθὴς καὶ (225) τοῦ μέλλοντος βῆσι καταστοχάσασθαι δυνατός. ἰσταμένων οὖν ἀμφοτέρων τῶν στρατευμάτων καὶ οἷον ἑτέρου τὴν ἐξ ἑτέρου κήνησιν ἀπεκδεχομένων καὶ μηδ' οὐκισσοῦν τῶν στρατιωτῶν κατὰ τὸ μεσάζημον ἐξ οὐδετέρου τῶν στρατευμάτων ἐπύσασθαι κατατολμῶντος, ἐπεὶ ἐν δυομαῖς ἦδη ὁ ἥλιος, ἕκαστος τῶν στρατηγῶν ἐπὶ τὴν ἰδίαν παρεμβολὴν ἐπάεινε. τοῦτον ἐπὶ δυὸν ἡμέρας γεγονότος καὶ πρὸς μάχην εὐτρεπισμένων τῶν δημογῶν καὶ πολέμου σχῆμα καθ' ἑκάστην διαπυκνόντων, ἐπεὶ μηδεὶς τὴν πρὸς ἑτερον ἀπεθάρρυνε μάχην, κατὰ τὸ τῆς τρίτης περιουσίας ἀναχωροῦσιν οἱ Σκύθαι. αἰσθόμενος δὲ ὁ Τατικός τοῦτον, παραχρῆμα κατόπισιν αὐτῶν ἤλαυνεν ἀλλὰ πεζός, φασιν, παρὰ Λέδινον ἄρμα. προφθάσαντες γὰρ οἱ Σκύθαι διήλθον τὴν Σιδηρῶν τέμνη δ' οὕτως εἰσὶ κατονομαζόμενα κἀκεῖσε δὲ τοὺς μὴ καταλαβόν, ἀναλαβόμενος τὰς ὅλας δυνάμεις πρὸς Ἀδριανούπολιν ἐπαναζεύγνυσιν. καὶ τοὺς μὲν Κελτοὺς αὐτοῦ που καταλαβόν, τῶν δὲ στρατιωτῶν οἴκοι πορευθῆναι ἕκαστον κελεύσας, μετὰ τινος μερίδος τῆς στρατῶς αὐτὸς ἐπαναζεύγνυσιν πρὸς τὴν βασιλεύουσιν (pp. 222₁₈—226₁₉).

VII, 1. Ἐαρος δὲ ἐπιφανέντος διελθὼν ὁ Τζελγὸς τὰ ἐπερρέμενα τοῦ Λαυοῦβως τέμνη (ἡγεμῶν δὲ οὗτος ὑπερέχων τοῦ Σκυθικοῦ στρατεύματος) σύμματος ἐπαγόμενος στρατεύμα ὡς αἰ χιλιάδας ὀδοῖοντα ἐκ τε Σαυροματῶν καὶ Σκυθῶν καὶ ἀπὸ τοῦ Λαυκοῦ στρατεύματος οὐκ ὀλίγους, ὃν ὁ οὐκὶ καλούμενος Σολοῦν δημογῶς ἦν, τὰς κατὰ τὴν Χαρσιόπολιν παρακαμένας πόλεις ἐληΐζετο. καὶ εἰς αὐτὴν δὲ φθάσας τὴν Χαρσιόπολιν καὶ λείαν πολλὴν ἀναλαβόμενος κατέλαβε τόπον τινά Σκοτεινὸν καλούμενον. μεμαθηκώς τοῦτο ὁ Μавροκατακάλων Νικόλαος καὶ ὁ Βενπεζιότης τὴν ἐπανομίαν ἀπὸ τῆς ἐνεργαμένης λαχὼν μετὰ τῶν ἐπ'

неприятели, облечени в ризници, знамената, блясъка на облеклото и излъчваното от тях сияние, отразяващо звездните лъчи. От всички само смелите и дръзки латиняни искали да започнат първи битката и точели едновременно и зъби, и мечове. Татикий обаче ги съдържал. Той бил твърд и лесно могъл да отгатва бъдещето. И тъй двете войски застанали и всяка очаквала нападението на другата. И понеже никой войник и от двете войски не се осмелявал да препусне в бойното поле, а слънцето вече залязвало, и двамата военачалници се върнали в лагерите си. Това ставало два дни. И макар военачалниците да се приготвяли за сражение и всеки ден да заставали на позиции, скитите отстъпили рано сутринта на третия ден, тъй като никой не смеел да започне сражението срещу другия. Когато научил това, Татикий веднага тръгнал след тях. Но, както казват, нека тича пешак подир мизийска колесница.¹ Скитите успели да преминат през Сидера². Така се нарича този проход. И като не ги настигнал там, Татикий се върнал с всички войски в Адрианоупол. Там оставил келтите, а на войниците заповядал всеки да се върне у дома си. Сам с част от войската [той] се върнал в столицата.

VII, 1. С настъпването на пролетта³ Челгу⁴ (той бил главният началник на скитската войска) плячкосвал разположените около Хариопол⁵ градове, след като преминал от въдлунавските теснини с приблизително осемдесетхилядна смесена войска от савромати⁶ и скити⁷ и с твърде голямо число дакийска⁸ войска, чийто водач бил така нареченият Соломон⁹. След като успял да влезе и в самия Хариопол и да задигне голяма плячка, той завзел някакво селище, което се наричало Скотинон¹⁰. Когато се научили за това, Никола Маврокатакалон и Вебезиот¹¹, който получил прикора по родното си място,¹²

¹ Пиндарови думи, цитирани от Плутарх (Plut., Nic., I). ² Според Златарски, История, II, стр. 187, бел. 1, под Сидера тук не може да се разбира Котленският проход, през който печенезите обикновено нахлували в Южна България, а Змеевският проход до Стара Загора. Варварите минавали после през Хаинския и Твърдишкия проход и така прекосявали планината. Според М. Оуби, La première mention historique des Vlaques des Monts Balkans, AA, 54, 1952, стр. 505 и сл., Ана Комнина обозначава със Сидера навсякъде един и същ проход. Той го идентифицира с Ришкия (Върбишкия) проход. Вж. Любарский, Анна Комнина, стр. 530, бел. 733. ³ На 1087 г. ⁴ Печенежки вожд. За името вж. Moravcsik, Byzantinoturcica, II, стр. 311. ⁵ Дн. Айребол. ⁶ Т. е. кумани. ⁷ Т. е. печенези. ⁸ Т. е. унгарска. ⁹ Соломон, унгарски крал (1061—1074), който бил детрониран и изоставен от жена си, сестра на Хенрих IV. Той се съюзил с куманския вожд Кутеск, а по-късно и с печенежкия главатар Челгу. Вж. Златарски, История, II, стр. 188, бел. 1. ¹⁰ Неотъждествено селище. ¹¹ Византийски полководец. ¹² На р. Ефрат се намирал град с име Вилеиц. Вж. Nic. Chon., ed. Bonn., стр. 37; Златарски, История, II, стр. 189, бел. 1.

αὐτοὺς δυνάμειον καταλαμβάνουσι τὸ Πάμφυλον. ὁρῶντες δὲ τοὺς περὶ τὰς κομοπόλεις τῶν παρακειμένων χωρῶν πρὸ τὰς πόλεις καὶ τὰ φρούρια συνελαυνόμενοι διὰ πλείων πολλήν, ἀπάρατες τοῦ οὐτιῶς καλούμενον Παμφύλου τόπον, καταλαμβάνουσι τὸ τοῦ Κούλη πολίχρον, τὸ ἅπαν συνεπαγόμενοι στρατεύμα. ὁπισθεν δὲ τούτων ἐρχόμενοι καὶ τὸν οὕτως καλούμενον κοπὸν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατεύματος (λέξις δὲ αὕτη συνήθης τοῖς στρατιώταις) ἐβρόντες οἱ Σκύθαι, παρέποντο ἰσχυροῦς οἶον τὸ Ῥωμαϊκὸν στρατεύμα. αὐγαζούσης δὲ ἤδη τῆς ἡμέρας τὰς ἰδίας ὁ Τζελοῦ καθιστὰ δυνάμεις καὶ τὸν κατὰ τοῦ Μавροκατακαλὸν ἐβουλεύετο πόλεμον. ἐκεῖνος δὲ κατὰ τὸν ὑπερκείμενον τῆς πεδιάδος ἀρχὴν ἀνῆλθε μετὰ (227) τῶν λογάδων κατασκοπήσαντες τὰς βαρβαρὰς δυνάμεις. ὁρῶν δὲ τὸ πλῆθος τῶν Σκυθῶν ἐσφάδαξε μὲν τὴν συμπλοκὴν τοῦ πολέμου, ἀνεβάλλετο δὲ τὴν Ῥωμαϊκὴν στρατὸν κατανοῶν μηδὲ τὸ πολλοστὸν σφύρουσαν τῆς τῶν βαρβάρων δυνάμεως. ἐπανελθὼν δὲ μετὰ τῶν λογάδων τοῦ ὀπλιτικοῦ παντός καὶ αὐτοῦ τοῦ Ἰωαννᾶ διεσκοπεῖτο, εἰ χρὴ προσβαλεῖν τοῖς Σκύθαις. τῶν δὲ πρὸς τοῦτο ἐπιτρονόντων, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς μᾶλλον πρὸς τοῦτο κατὰρροπος ἦν, τριχῇ διελὼν τὰς δυνάμεις καὶ τὸ ἐνύλιον ἡχῆσαι κελεύσας συμμύγνεται τοῖς βαρβάροις. πολλοὶ μὲν οὖν τηρεῖντα προθέμενοι πίπτουσι, κτείνονται δὲ οὐχ ἥτους. καὶ αὐτὸς ὁ Τζελοῦ γενναίως μαχόμενος καὶ ὄλας συνταράσσων φάλαγγας καὶ οἶαν πληγὴν ἀφῆρηται τὴν ψυχὴν. οἱ πλείους δὲ ἐν τῷ φεύγειν πίπτοντες εἰς τὸν ἀναμεταξὺ τοῦ καλούμενου Σκοτεινοῦ καὶ τοῦ Κούλη ῥέεα, ἀπεπνίγοντο ἐπὶ ἀλλήλων συμπαινούμενοι. λαμπρὰν τοίνυν τὴν κατὰ τῶν Σκυθῶν νίκην ἀράμενοι οἱ τοῦ βασιλέως εἰσῆλθον εἰς τὴν μεγαλόπολιν. δορυφάξ δὲ καὶ τιμὰς ἀπὸ τοῦ βασιλέως δεξάμενοι κατὰ τὸ ἀνάλογον ὑπέστρεψαν μετὰ τοῦ τηρεῖντα προχειροθέντος μεγάλου δομestικου τῆς δύσεως Ἀδριανοῦ τοῦ Κομνηνοῦ καὶ αὐταδέλφου τοῦ αυτοκράτορος.

VII, 2. Οὕτως δὲ τῶν κατὰ Μακεδονίαν καὶ Φιλιππούπολιν μερῶν ἀπελαθέντες, παρὰ τὸν Ἰστρον αὐθις ἐπαναστρέψαντες ἠελίζοντο καὶ ὥσπερ ἰδίαν τὴν ἡμεδαυτὴν ἀνέτως πάντη παροικούντες ἐλήϊζοντο. ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀκούων, οὐκ ἠρέχετο τῶν Ῥωμαϊκῶν ὁρίων εἶσαι τοὺς Σκύθαις παροικεῖν, ἀλλὰ καὶ δεδιὼς, μὴ διὰ τῶν στενοπῶν διελθόντες, αὐθις χείρωνα τῶν προτέρων ἀπεργάζωνται. ἐνθὲν τοι παροικενασμένους καὶ καλῶς ἐξοπλίσας τὸ στρά-

מינאלי с подчинените си войски за Памфил¹. Виждайки, че жителите на селата от околните области поради големия страх бягат към градовете и укрепленията, те напуснали така нареченото селище Памфил и с цялата войска се отправили за градчето Кули². Ските, които вървели след тях и открили така наречения маршрут (тази дума е войнишка) на ромейската войска, следвали един вид по петите ромейската войска. Когато вече се съмнало, Челгу построил войските си и решил да почне сражението срещу Маврокатакалон. Последният се изкачил с няколко началници върху издигащия се над равнината хълм, за да огледа варварската войска. Наблюдавайки множеството скити, той горял от нетърпение да започне сражението, но отлагал, като виждал, че ромейската войска не се равнява дори на най-малката част от варварската войска. Като се върнал, той обсъждал с началниците на цялата войска и със самия Йоанакий³ дали трябва да нападнат скитите. Понеже те го подбуждали към това, пък и сам бил твърде наклонен към същото, като разделил войската си на три части, той заповядал да свирят бойния сигнал и завързал сражение с неприятелите. Тогава паднали мнозина ранени и не помалко били убити. А и самият Челгу, който се сражавал храбро и разстроил цели фаланги, ударен смъртоносно, издъхнал. При бягането повечето паднали в реката⁴ между така наречения Скотинон и Кули, тъпчели се взаимно и се издавили. И тъй царските войници спечелили бляскава победа над скитите и се върнали в столицата. Като получили от императора дарове и почести според заслугите си, те се върнали с току-що избрания велик доместик на Запада, брата на императора — Адриан Комнин.

VII, 2. Ските, прогонени по този начин от земите в Македония⁵ и край Филипопол, отново се върнали и се разположили на стан около Истр. И живеейки навсякъде безпрепятствено в нашата земя като в своя, те вършели грабежи. Когато чул това, императорът не могъл да допусне в ромейските предели да живеят скити, а същевременно и се боял да не би, като преминат теснините, да извършат отново нещо по-лошо от предишното. След това, като приготовил и

¹ Памфил се намирал може би при дн. Узун юпюрю, между Димотика и Родосто. Вж. *Златарски*, История, II, стр. 189, бел. 2. ² Кули с крепост на пътя Енос—Цариград. Вж. *Chalandon*, пос. съч., стр. 113. ³ Василий Куртикий, наричан още Йоанакий, родом от Цариград, знатен византийски пълководец. Вж. *Annae Comnenae Alexias*, I, 5. ⁴ Златарски, История, II, стр. 189, бел. 2, вижда в тази река Поджа дере или някакъв друг приток на Авреболската река. ⁵ Тема Македония обхващала земите на Западна Тракия и Източна Македония, между Струма и долното течение на Марица, с главен град Пловдив. Вж. *Златарски*, История, II, стр. 261, бел. 3.

τευνα καταλαμβάνει τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἐκεί-
σεν πρὸς τὸν Λαρδέαν (228) ἄπειον ἐν μεταχειρί-
τῃς διαπόλεως καὶ Γολόης διακείμενον. καὶ οὕτως
προχειρισάμενος ἡγεμόνα Γεώργιον τὸν Εὐφορβιανόν
κατὰ τῆς Ἀρίστρας διαπόντιον ἐξέπεμψεν. ὁ δὲ αὐ-
τοκράτωρ ἐπὶ τεσσαράκοντα ἡμέρας αὐτοῦ πον-
ηχασθεῖσιν, τὰς ἀπανταχόθεν δυνάμεις μετεπέμπετο.
ἰσχυρὸν δὲ συνειλοχὸς στράτευμα ἐβουλεύετο, εἰ χρὴ
τὰς κλεισοῦρας διαληλυθότα τὴν μετὰ τῶν Σκυθῶν
ἀναδέξασθαι μάχην, „οὐ χρὴ“ λέγων „ἐκ χειρὸς
ὄλως τοῖς Σκύθαις δίδωσθαι“, εἰκότως τοῦτο περὶ
τοῦτον τῶν βαρβάρων σκοπήσας οὐδὲ γὰρ ἀπὸ
τοῦ καὶ τῶν τεσσάρων καταρξάμεναι αἱ τῶν
Σκυθῶν προνομία εἰς τὸν ἐφεξῆς κατέληγον, θέρους
τευχὸν εἰς τὸν καιρὸν τῆς ὁπώρας ἢ καὶ χειμῶνος
ἐν φθινοπώρῃ πανσάμεναι. οὐδὲ κύκλος εἰς ἐνιαύ-
σιος τοῦτ' ἐπὶ τὸ κακὸν περιέγραψεν, ἀλλ' ἐφ' ἱκανοῖς
ἔτεσι τὰ Ῥωμαίων ἐκυμαίετο, καὶ ἐκ πολλῶν ὀλί-
γων τῶν αὐτῶν ἐπεμνήσθημεν, οὐδὲ διπλοῖς ἐμ-
ερίσθησαν λογισμοῖς, καὶ ὁ αὐτοκράτωρ πολλὰς διὰ
παντοίων τοιούτοις ἐφείλκετο· ἀλλ' οὐδέ τις λαθὼν
πρὸς τὸν βασιλέα ἀπηνειομύλησεν, οὐκ ἀμετάθετον
τέως τὴν γνώμην ἔχοντες. ὁ μὲν οὖν Νικηφόρος ὁ
Βερέντιος καὶ ὁ Μανροκατακαλὼν Γρηγόριος, δι-
πλῆς τεσσαράκοντα χιλιάδων ὁ βασιλεὺς παρὰ τῶν
Σκυθῶν ἡλικιότα ἐπύριπτο, οὐδαμῶς τὸν μετὰ τῶν
Σκυθῶν κατὰ τὸ Παρίστριον συνεχώρουσιν πόλεμον.
ὁ δὲ γε Παλαιολόγος Γεώργιος καὶ Νικόλαος ὁ
Μανροκατακαλὼν καὶ ὁπόσοι ἄλλοι νέοι καὶ ἀκμα-
ζόντες τῷ τοῦ βασιλέως προσκείμενοι θελήματι
ἐπείρετον τὰ τέμνη τοῦ Αἰμον διελθεῖν καὶ κατὰ
τὸ Παρίστριον τὴν μετὰ τῶν Σκυθῶν ἀναδέξασθαι
μάχην. οὐκ οἷς καὶ οἱ δύο υἱεῖς Διογένους τοῦ
αὐτοκράτορος, Νικηφόρος τε καὶ Λέων, εἴ μετὰ τὸ
ἀνενεχθῆναι αὐτὸν εἰς τὴν τῆς βασιλείας περιωπὴν
ἐν τῇ πορείᾳ ἐξ αὐτοῦ ἐτέχθησαν, κατεῦθεν πορ-
φυρογέννητοι προσηγορεύθησαν (pp. 227₁—229₃₀).
— — — ἀλλ' ὅπερ ἔλεγον, ὡς, οὐκ οὐλομένη μέγα
ἡγήσασα ἀπαντας τὴν πρὸς τὸν Αἰμον ὁδὸν οἰονεῖ
κατὰ τῶν Σκυθῶν προδιτρέπετο, ὁ Βερέντιος πολλὰ
κωλύων τὸν αὐτοκράτορα τοῦ ἐγχερίματος, ὡς οὐκ
ἔπειθεν, ἐπιλαυνόμενος φησὶν „ἰδοὺ, ὦ βασιλεῦ,
εἰ τὸν Αἰμον διέλθῃτε, τοὺς δρομικωτέρους τῶν
ἱππῶν δοκιμάσεις.“ ἐρωτήσας δὲ ταῦς, τί ὁ λόγος
οὕτως βούλεται, „ἐν τῷ φεύγειν“ φησὶν „ἀπαντας“.

въоръжил добре войската, отишъл в Адриа-
нопол,¹ а оттам се отправил за Лардея²,
която лежи между Дямпол³ и Голое⁴. И
там назначил за военачалник Георги Евфор-
вин и го изпратил по море в Дристра. А
самодържецът, като останал там четиридесет
дни, свиквал отвсякъде войските си. Като
събрал достатъчно войска, той обмислял дали
трябва да премине теснините и да завърже
сражение със скитите, казвайки напълно
справедливо за тези варвари, че на скитите
изобило не трябва да се дава отдих. Защото
набезите на скитите, като започвали през
някое от четирите годишни времена, не пре-
ставали през следващото годишно време:
например не спирали през есента, ако са поч-
нали през лятото, или ако са почнали през
есента, не спирали през зимата. Това зло не
се ограничавало с един годишен цикъл, но
тревожело ромейската държава в течение на
много години, макар да споменахме от мно-
гото години само няколко. Скитите не се
разделили на две партии, макар и да ги при-
влечал самодържецът често и по различен
начин. Но никой, дори и тайно, не преминал
на страната на императора, тъй като дото-
гава били още неразколебани. Никифор Ври-
ений⁵ и Григорий Маврокатакалон, когото
императорът откупил от скитите като пленник
за четиридесет хиляди, не се съгласявали в
никой случай на война със скитите в Пари-
стрион. Но Георги Палеолог, Никола Мавро-
катакалон и други някои млади и в цветуща
възраст поддържали желанието на импера-
тора и го съветвали да премине теснините
на Хемус⁶ и да завърже сражение със ски-
тите в Паристрион. На тяхна страна били и
двамата сина на самодържеца Диоген⁷ —
Никифор и Льв, — които се родили в Пор-
фирата⁸, след като Диоген се възкачил на
престола, и затова били наречени порфиро-
родни. — — —⁹ Но, както казах, когато
тръбата със силен звук подканила всички на
път към Хемус, за да отидат против варва-
рите, Вриений, който възпирал много само-
държеца от предприятието, като не могъл
да го разубеди, казал високо: „Знай, царю,
че ще изпиташ най-бързите коне, ако пре-
минеш Хемус.“ А когато някой го попитал
какво значат тези думи, той отговорил: „Ко-

¹ Според В. Васильевски, пос. съч., стр. 50, и Златарски, История, II, стр. 190, императорът потеглял от столицата през лятото на 1088 г.; според Chalandon, пос. съч., стр. 114 — през лятото на 1087 г., защото печенежките пратеници били в Голое на 1 август 1087 г. ² Дн. Хисарлък, западно от Карнобат. Вж. Златарски, История, II, стр. 190. ³ Дн. Ямбол. ⁴ Крепост при дн. село Лазарево, Карнобатско. ⁵ Бившият дук на Драч. ⁶ Т. е. Стара планина. ⁷ Роман IV Диоген (1068—1071). ⁸ Дворцово здание, чиято вътрешни стени били облицовани с червен мрамор. ⁹ Описва се Порфирата.

τον οὖσαν τὴν ἑμῶν πρεσβείαν εὐλόγως οὐ δέχομαι, οἱ οὐκ ἐπ' ἀληθείας οἱ φαλαγγάρχαι ἑμῶν τὰ περὶ εἰρήνης διαπρεσβεύονταί· εἰ δ' οὖν, διαμαρτῶν αὐτὸς τοῦ στοχασμοῦ ἐλεγχθήσομαι.“ δύο οὖτω παρ- ἦλθον ὄρα, καὶ τὸ ἡλιακὸν φῶς ἐπαλέλοιπεν, ὡς ἀγεργῇ τὸν ὅλον δίσκον γενέσθαι ὑποδραμούσης αὐτῷ τῆς σελήνης. καὶ οἱ μὲν Σκύθαι τῆναιαῦτα ἐκθαμβοὶ γεγόνασιν, ὁ δὲ γε αὐτοκράτωρ (232) παρ- αδίδωσιν αὐτοὺς Λέοντι τῷ Νικερίτῃ (ἐκτομίας δὲ οὗτος καὶ τοῖς στρατιωτικοῖς νηπιόθεν ἐνδιατείνας καὶ ἀναφανείς δοκιμώτατος) ἐπισκήψας μεθ' ἱκανῶν διασώσαι τοὺς μέχρι τῆς βασιλείδος τῶν πόλεων. ὁ δὲ μάλα προθύμως τῆς πρὸς τὴν Κωνσταντινου ἡγετο. οἱ δὲ βάρβαροι διὰ παντός τῆς ἑαυτῶν φροντίζοντες ἐλευθερίας, ἐπὶ τὴν μικρὰν Νίκειαν ἐφθασαν, νικτὸς ἀναρτοῦσι τοὺς φύλακας ἀμελῶς περὶ τὴν αὐτῶν διαπεσθέντος φυλακὴν καὶ διὰ τῶν σκολιπύρων ἀραιῶν ἐκπαιστέφουσι πρὸς τοὺς πέμψαντας. ὁ δὲ Νικερίτης μόγις μετὰ τριῶν σω- θείς καταλαμβάνει τὸν αὐτοκράτορα εἰς Γυλόν (pp. 231₂₁—233₁₁).

VII, 3. Ταῦτα μεμαθηκὼς ὁ βασιλεὺς καὶ πτοη- θείς, μὴ οἱ πρόοβεις ἅπαν τὸ Σκυθικὸν στρατεύμα κατ' αὐτοῦ ἐρεθίσαντες ἐπεισπείσωσιν αὐτῷ, οὐκ ὀνείρον δεηθείς πρὸς μάχην αὐτὸν ἐπιτρέποντος καθάπερ ποτὲ τὸν Ἀιγέως Ἀγαμέμνονα, ἀλλ' ἀνα- ζέσας πρὸς μάχην καὶ τὴν Σιδηρὰν μετὰ τῶν ταρ- μάων διελθὼν τὸν χάρακα περὶ τὴν Βιζύτιαν ἐπήλασ· ποταμὸς δὲ αὐτός ἀπὸ τῶν παραινέμενων ὄρων ῥέων. πολλοὶ δὲ τηρικαῦτα χορταγωγίας χάριν τοῦ χάρακος πορρωτέρω γενόμενοι ἀνηρέθησαν, πολλοὶ δὲ καὶ κατεσχέθησαν. ὁ δὲ αὐτοκράτωρ κατὰ τὸ περὶσσοῦν ταχὺ καταλαμβάνει τὴν Πλί- σκωβαν, κἀκεῖθεν εἰς ἀκρολοφίαν τὰ τὴν τοῦ Συμεῶνος καλουμένην ἄνεισιν, ἣ καὶ Βουλεν- τίριον τῶν Σκυθῶν ἐγχαλῶς ἀνομόζειτο. τὰ αὐτὰ δὲ πάλιν τοῖς τῶν χρεωδῶν συγκομιδῆς χάριν τῆς παρεμβολῆς μικρὰν γενομένην συνέβασεν. τῇ δὲ μετ' αὐτὴν παρά τινι ποταμῷ ἔρχεται ἀγχοῦ τῆς Λοίστρας ῥέοντα καὶ ὡσεὶ σταδίου εἴκοσι πρὸς τοῖς τέσσαρσιν ἀπέχοντα κἀκεῖσε τὰς σκευὰς κατα- θέμενος τὸν χάρακα πῆγνυται. ἐπεισπεσόντες δὲ ἀθρόον οἱ Σκύθαι τῇ τοῦ βασιλέως σκηπῇ ἐξ ἐτέ- ρου ἀνέλιν μὲν τῶν ψιλῶν τοῦ στρατοῦ ἱκανούς, κατέσχον δὲ καὶ τὰς τῶν ἐκδυμότερον (233) ἀγω- νισαμένων Μανικαίων. καὶ θόρυβος ἐπὶ τούτοις τοῦ στρατεύματος ἦτο πολλὸς καὶ σύγχυσις, ὡς καὶ τὴν

приемам нашето пратеничество като подо- зрително, тъй като вождовете ви не прего- варят искрено за мир. В противен случай, сам ще бъда изобличен, че съм се излъгал в предположението си.“ Не изминали и два часа, и слънчевата светлина изчезнала, така че це- лият слънчев кръг потъмнял, понеже под него минала луната.¹ Тогава скитите се ужасили, а самодържецът ги предал на Лъв Никерит (той бил евнух, израснал от дете между войниците и очевидно твърде почи- тан), заповядвайки му да ги отведе с доста- тъчна охрана до царската на градовете. Лъв с голяма охота поел пътя за Константиновия град. Варварите непрекъснато мислели за освобождението си и когато дошли до Мал- ката Никея², убили през нощта пазачите си, които били занемарили охраната им, и по околни пътеки се върнали при тези, които ги били изпратили. Никерит, който едва се спасил с трима души, настигнал самодър- жеца при Голосе.

VII, 3. Когато се научил за това, импера- торът се уплашил да не би пратениците да озлобят против него цялата скитска войска и да го нападнат. Той нямал нужда, както ня- кога Агамемнон Атреев, от сънища, които да го подтикнат към бой, но горял от же- лание да се бие и като преминал с войските си Сидера³, разположил се на стан около Вичина⁴. Тази река тече от околните плани- ни. Тогава мнозина, които се били отдалечили от лагера за фуражировка, били убити, а мнозина пленени. Самодържецът на разсъм- ване бързо стигнал до Плискова⁵, а после се изкачил на така наречения Симеонов хълм⁶, който от местните жители се на- рича Скитско събрание. Там се случило съ- щото с отдалечилите се от лагера за наба- вяне на нужната храна. На другия ден [само- държецът] отишъл до една река, която тече близо до Дристра и отстои на около два- десет и четири стадия, и като разположил там обоза, построил лагер. А скитите, връх- литайки неочаквано от другата страна върху царската палатка, убили твърде много от лековъоръжените войници и пленили някои от храбро сражаващите се манихеи. При това във войската се появило голямо смущение и за- бъркване, така че безредно бягащите конници свалили и царската палатка. Това се излъ-

¹ Затъмнението станало на 1 август 1087 г. Вж. *Chalandon*, пос. съч., стр. 105, бел. 1, 114. ² Т. е. Никипа, сега Хавса, Одринско. ³ Тук със Сидера е обозначен Верегавският (Чалгавашкият) проход. Вж. *Златарски*, История, II, стр. 191, бел. 3, 192. ⁴ Тук дн. р. Камчия. В. *Бешевлиев*, За името Дичина или Вичина на р. Тича, ИИБЕ, 8, 1962, смята, че първоначално в ръкописа е стояло *Διχίνα*. ⁵ Т. е. Плиска. ⁶ Според *Златарски*, История, II, стр. 497, 192, Симеонов хълм или Скитско събрание е по всяка вероятност хълмът при с. Войвода, с.-и. от Плиска.

βασιλικήν κατασκευεῖν οὐκ ἔστιν ἐξ αἰτίας τῶν ἀνάγκης
θεόντων ἐπαύων. ὅπερ τοῖς μὴ εὖνως πρὸς τὸν αὐ-
τοκράτορα διακειμένους κακὸς οἰωνὸς ἔδοξεν. ἀλλ' ὁ
μὲν βασιλεὺς τοὺς λεισπεσόντας βαρβάρους διὰ
πυρὸς στρατιᾶς ἐξελάσας πόρρω πον τῆς οὐκ ἡσυχίας,
ὅπως μὴ θορυβοῖεν, εὐθὺς ἐποχρηθεὶς ἐκείθεν καὶ
κατατείλας τὸν θόρυβον σὺν αὐτοῖς δυνάμεσι μετ'
εὐταξίας τὴν πορείαν ποιησάμενος καταλαμβάνει
τὴν Δρίστραν (πόλις δὲ αὕτη τῶν περὶ τὸν Ἰστρὸν
διακειμένων περιφανής) πολιορκήσας αὐτήν δι'
ἐλεπόλεων. καὶ δὴ τὰ ἔργον ἀνράμενος καὶ πα-
τοχρόθεν αὐτὴν πολιορκῶν καὶ κατασφάζας μίαν
τῶν ταύτης πλευρῶν εὐρήει μετὰ παντός τοῦ στρα-
τεύματος. αἱ δὲ δύο ἀκροπόλεις τῆς βηθείσης πό-
λεως ἔτι παρὰ τῶν συγγενῶν κατεῖχοντο τοῦ κα-
λουμένου Τατοῦ, ἐκείνου προσφθασσάντος ἀπελθεῖν
ἐφ' ᾧ ἐπενδύσασθαι Κομάνους καὶ ἐπαναστρέφειν εἰς
ἀρωγὴν τῶν Σκυθῶν. ὅς ἐν τῷ ἐκείθεν ὑποχω-
ρεῖν συνασσόμενος τοῖς ἰδίαις ἔφη ὡς „ἐγὼ μὲν
ἀκριβῶς οἶδα τὴν βασιλεῖα τοῦτ' ἐπὶ τὸ κάστρον πολιορ-
κῆσαι μέλλοντα. ἐπὶ οὖν αὐτοῖς τοῦτον θεάσασθε
τὴν πεδιάδα αὐτὴν καταλαμβάνοντα, σπεύσατε ἑμεῖς
προκαταλαβεῖν εἰς τὸν ἐπερχόμενον ἀνέχοντα ἐπι-
καρτότατον ὄντα τῶν ἄλλων καὶ κτεῖναι τὸν χάρακα
πύξασθαι, ὡς μὴ ἐκχειρίαν ἔχειν τὸν αὐτοκράτορα
πολιορκεῖν τὸ φρουρίον, ἀλλὰ καὶ ὀπισθεν ὁμῶς
ἔχειν τὸν νοῦν τὴν ἐξ ἑμῶν ἐφορώμενον βλάβην.
ἑμεῖς δὲ πασημέριοι καὶ παννύχιοι κατ' αὐτοῦ πέμ-
ποντες ἀμοιβὰς στρατιώτας μὴ ἐνδιδόκατε.“ ὁ δὲ
αὐτοκράτωρ στοχασάμενος τοῦ δέοντος καταλιπὼν
τὴν τῶν ἀκροπόλεων πολιορκίαν, κατέκειθεν ἐξελθὼν
περὶ τινα ῥύακα ἀγχοῦ τοῦ Ἰστρου διακειμένον τὸν
χάρακα ἐπύκνωτο βουλευόμενος εἰ χρὴ προσβαλεῖν
τοῖς Σκυθαῖς. ὁ μὲν οὖν Παλαιολόγος καὶ ὁ Μον-
ροκατακαλὼν (234) Γρηγόριος τὸν μετὰ τῶν Πα-
τριάρχων ἀνέβηλλοντο πόλεον, ἐπισταμένους δὲ
συνεβούλευον τὴν μεγάλην Προσηλάβαν καταλαβεῖν.
„οἱ γὰρ Σκύθαι οὕτω πορευόμενοις ἡμᾶς καθυ-
πλισμένους μετ' εὐταξίας θεωμένοι οὐδαμῶς τὸν
καθ' ἡμῶν ἀποδαρῶσιν πόλεμον“ ἔλεγον. „εἰ δὲ καὶ
οἱ ἐλαττοὶς εἶπε τῶν ὁμαζῶν τοῦ πολέμου καταπολ-
μίσαν, εὖ ἴσθι, ὡς ἡττηθήσονται καὶ ἡμεῖς τοῦ
λοστοῦ δόρυμα ἐρυννότερον τὴν μεγάλην ἔχομεν
Προσηλάβαν.“ πόλις δὲ αὕτη περιφανής περὶ τὸν Ἰσ-
τρὸν διακειμένη, ποτὲ μὲν οὐτ' ὄνομα τοῦτο ἔχουσα τὸ
βαρβαρικόν, ἀλλ' Ἑλληνίζουσα περὶ τὴν προσηγο-

кувало за лош белег от неприятелски на-
строените спрямо самодържеца. А импера-
торът, като прогонил с част от войската си
далеч от палатките връхлетелите варвари, за
да не създават смут, веднага вдигнал оттам
лагера и прекратявайки вълнението, извър-
шил с войските си похода в добър ред и
дошъл до Дристра, за да [го] обсади със
стенобойни машини (този град е прославен
между градовете, разположени около Истър).
И тъй, залавяйки се за работа, той обсадил
града отвсякъде, съборил една от стените
му и влязъл с цялата войска. Но двете кре-
пости на казания град се държали още от
близките на така наричания Татуш. Самият
той успял да избяга, за да привлече кума-
ните и да ги докара на помощ на скитите.
При заминаването си оттам той казал на
своите: „Аз съм напълно сигурен, че импе-
раторът ще обсади тази крепост. И тъй, ко-
гато видите, че той е заел това поле, побър-
зайте и заемете първи господстващия хълм,
който е най-удобен от останалите, и там по-
ставете укрепен лагер. По този начин само-
държецът не ще има спокойствие да обсажда
крепостта, но ще трябва да се оглежда едно-
временно и назад, опасявайки се от вашия
удар. А вие не преставайте да пращате против
него денонощно на смени войници.“ Самодър-
жецът се досетил какво трябва да прави. Той
изоставил обсадата на крепостите и като
се отдалечил оттам, разположил се на лагер
до една рекичка, близо до Истър, обмисляйки
дали трябва да нападне скитите. Палеолог и
Григорий Маврокатакалон искали да се от-
ложи сражението с печенезите и съветвали
да се отправят в пълно въоръжение за Ве-
лика Пристлава¹. „Защото скитите — каз-
вали те, — като ни видят да вървим така, в
пълно въоръжение и боен ред, не ще се ос-
мелят в никой случай на сражение с нас. Но
дори и да се осмелят да ни нападнат кон-
ниците без коли, знай добре, че ще бъдат
бити, и ние ще имаме занапред най-укрепе-
ната крепост Велика Пристлава.“ Този пре-
славен град, разположен до Истър,² някога
не е носел това варварско име, но имайки
гръцко име, е бил и се наричал Мегалипо-

¹ Т. е. Велики Преслав. ² Може би Ана Комнина смесва Велики Преслав с Преслав на Дунава. Според P. Năsturel, Peut-on localiser la petite Preslav à Păcuiul lui Soare? (Commentaire à Anna Comnène, Alexiade, VII, 3: Revue des Etudes sud-est Européennes, III (1—2), стр. 17—36), Преслав на Дунава може да се локализира при крепостта Păcuiul lui Soare. Вж. обаче възраженията на P. Diaconu, Autour de la localisation de la Petite Preslav, Revue des Etudes sud-est Européennes, III (1—2), стр. 50—53, според които Ана Комнина говори тук не за Малки Преслав, а за Велики Преслав. Вж. и I. Bromberg, Toponymical and historical miscellanies on medieval Dobruja, Bessarabia and Moldo-Walachia, Byzantion, XII (1937), стр. 174—178; XIII (1938), стр. 459—465.

ρίαν, μεγάλη πόλις καὶ οὖσα καὶ λεγόμενη· ἀπ' οὗ δὲ Μοκърς ὁ τῶν Βουλγάρων βασιλεὺς καὶ οἱ ἐξ ἐκείνου γενόμενοι καὶ προσέειπε Σαμονήλ ὁ τελευταῖος τῆς Βουλγαρικῆς δυναστείας, καθάπερ ὁ Σεδεкиὰς τῶν Ἰουδαίων, τῆς ἐσπέρας κατέδραμον, σύνθετον ἐκίησαν τὴν προσηγορίαν ἀπὸ τε τῆς Ἑλληνικῆς σημασίας μεγάλη ἐπονομαζομένη καὶ τὴν ἀπὸ τῶν Σθλαβογενῶν ἐπισυρομένη λέξιν, μεγάλη Προσθλάβη πανταχόθεν τοῖσις σημειζομένη. ταύτην ἱερὴν κρησφύγετον ἔχοντες· οἱ ἀμὰ τὸν Μавροκατακαλὸν ἔλεγον, καὶ ὁ σημεῖον δι' ἀκροβόλοις τοῖς Σκύνθαις προσβάλλοντες, οὐ πανσόμιστα ζημιούντες αὐτοὺς μὴδ' ὅλως τοῖτους τῆς οἰκειᾶς παρεμβολῆς χορηγίας χάριν ἢ τῆς τῶν χρεωδῶν συγκομιδῆς συγχωροῦντες ἐξεληλυθέναι. τοῖτων οὖν τῶν λόγων τριβομένων ἀποβάντες οἱ τοῦ Διογένους υἱοὶ τῶν σφετέρων ἱππῶν, οἳ νῦν καὶ τῆς τῶν μάχων κακότητος ἄγεστοι, ὁ τε Νικηφόρος καὶ ὁ Λέων, τοὺς χαλινούς ἀφελόμενοι, πλῆξαντες τε αὐτοὺς κατὰ τῶν κέγχρων ἐξήλασαν, ἐπεισὶντες „μὴ δέδωθι, βασιλεῦ· αὐτοὶ γὰρ τοὺς ἀκιντάκεις σπασάμενοι διαμελίσωμεν αὐτούς.“ ὁ δὲ βασιλεὺς φιλοκινδυνότατος ὢν καὶ προσηπάειν περικινῶς τὰς μάχας οὐδ' εἰς τοῦν ὅλως τῶν ἀπερχόντων αὐτὸν τοὺς λόγους ἐβάλετο, ἀλλὰ τὴν βασιλικὴν σκηνὴν καὶ τὰς σκενὰς ἀπάσας ἀναθέμενος τῷ (235) Κουζομῆτι Γεωργίῳ πρὸς τὸ Βέτρονον ἐξέπεμψε, τὸ δὲ στράτευμα ἐπέταξε μὴ λύχρον, μηδὲ πῦρ ἀνάψαι τὸ παράπαν κατὰ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην, ἀλλὰ τοὺς ἱπποὺς κατέχοντας ἐρηγορεῖν μέχρις ἥλιου ἀνατολῆς. αὐτὸς δὲ κατὰ τὸ περίορθρον ἔειπαι τῆς παρεμβολῆς καὶ τὰς δυνάμεις διελὼν καὶ τὰς φάλαγγας εἰς πολέμου καταστήσάμενος σχῆμα παραθέων ἐθεῖτο τὸ στράτευμα. εἰτα τὴν μέσην τῆς παρατάξεως χώραν εἶχεν αὐτὸς συμπληρουμένην ἀπὸ τε τῶν ἐξ αἵματος καὶ ἀγχιτείας προσκόντων αὐτῷ συγγενῶν καὶ τῶν ἀδελφῶν Ἀδριανῶν τῶν Λατίνων τῷ τότε ἡγεμονεύοντος καὶ ἑτέρων γενναίων ἀνδρῶν. τοῦ δὲ γε ἀριστεροῦ κέρας κατήρχε Νικηφόρος Καῖσαρ ὁ Μελοσηνὸς ὁ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸς αὐτοῦ. κατὰ δὲ τὸ δεξιὸν ἡγεμόνης ἴσταντο ὁ τε Κασταμονίτης καὶ ὁ Τατίκιος· τῶν δὲ ἐθνικῶν ὁ τε Οὐζᾶς καὶ ὁ Καρατζᾶς οἱ Σαυρομάται. ἐξ δὲ τῶν ἀριμῶν διελόμενος τὴν αὐτοῦ φυλακὴν ἐπέτρειπε πρὸς αὐτὸν τε ὄρᾳ παραγγελίας καὶ μηδὲν τὸ παράπαν προσεσχημέναι ἑτέρῳ, ταῖς τε δύο νύκτας σῆμι Ῥωμανοῦ τοῦ Διογένους καὶ Νικόλαον τὸν Μавροκατακαλὸν πολλὴν ἐκ μακροῦ

лис¹. Откак обаче българският император² Мокър³ и потомците му, а освен това Самуил, последният от българската династия, какъвто е бил юдейският цар Седекия⁴, започнали да нападат Запада, градът получил съставно име, като запазил Мегали от гръцкото название и прибавил име от [езика на] славянонародните, та започнал да се нарича от тях навсякъде Мегали [Велика] Пристлава. Привържениците на Маврокатакалон казвали: „И тъй, нападайки всекидневно от това прибежище скитите със стрели, ние не ще престанем да им вредим, нито изобщо ще им позволим да излизат от своя лагер за фураж или за доставяне на продукти.“ Докато се водели тези разговори, Диогеновите синове — и Никифор, и Лъв, — като млади и още невкусили от ужасите на битките, слезли от конете си, свалили им юздите и като ги ударили, прогонили ги в просото, прибавяйки: „Не се бой, царю! Сами, като извадим мечовете си, ще ги направим на късове.“ А императорът, който обичал рисковете и по природа се стремил към битките, изобщо не обърнал дори внимание на думите на възпиращите го съветници, но изпратил Георги Куцомит, поверявайки му парската палатка и целия обоз, към Ветрин⁵, а на войската си заповядал да не се пали тази вечер изобщо нито лампа, нито огън, но да бдят до зори с конете под ръка. Самият той на разсъмване излязъл от лагера, разделил войската на части, построил фалангите в боен ред и препускайки покрай войската, направил ѝ преглед. След това взел под своя заповед центъра на фронта, образуван от кръвните му роднини и близки, от брат му Адриан, който тогава командувал латиняните, и от други храбри мъже. Над лявото крило началствувал кесар Никифор Мелисин, съпруг на сестра му. За началници на дясното крило били поставени Кастамонит и Татикий, на съюзническите езичници — савроматите Уза и Караджа.⁶ Императорът отделил шест души, именно двамата сина на Роман Диоген, Никола Маврокатакалон, който поради дългата си служба имал отдавна

¹ Т. е. „Велик град“. ² В Александата на Ана Комнина единствено българският владетел е наречен βασιλεὺς. Вж. Neumann, Die Weltstellung der Byzantinischen Reiches vor der Kreuzzügen, Leipzig, II, стр. 28. ³ Според Ив. Дуйчев, Същинското значение на Мокър у Ана Комнина, МПР., VIII, кн. 3 (1933), стр. 14 и сл.; кн. 4 (1934), стр. 1 и сл. — J. Dujčev, Une interpolation chez Anne Comnène, Byzantion, X, 1935, стр. 107 и сл., е Крум. К. Hoff е дал същото обяснение още в 1867 г. (вж. Ersch-Grubers Encyclopädie, Bd. 85, 124¹², Leipzig, 1867), което отбелязва и Дуйчев (МПР., 1933, кн. 3, стр. 19; Byzantion, X, 1935, стр. 115). По въпроса вж. и M. Vojnov, Мокърс et γέφυρα chez Anne Comnène et Κοτόμιος dans la Vie Détaillée de st Clément d'Ochrida, Studia Balcanica, I, стр. 95 — 101. ⁴ Седекия (599—588 г. пр. н. е.) е последният юдейски цар. ⁵ Вероятно сегашното с. Ветрен, западно от Силистра. Вж. Златарски, История, II, стр. 194, бел. 2. ⁶ Уза и Караджа били узи на венецианска служба. Срв. Moravcsik, Byzantinoturcica, II, стр. 224.

πεισαν τῶν πολέμων ἱσχυρότα καὶ τὸν Ἰωαννάκη καὶ τὸν ἀρχοντα Βαγαγγίαν Ναμπίτην καὶ Γουλὴν τινα καλούμενον πατρίων θεράποντα. ἀλλὰ καὶ οἱ Σκύθαι σχῆμα πολέμου διατυπώσαντες ἐκ φύσεως ἐπιστήμης πολεμεῖν εἰδότες καὶ κατὰ φάλαγγα ἵστασθαι καὶ λόχους καθίσαντες καὶ τὰς τάξεις τοῖς τακτικοῖς δεσμεύσαντες σφίγμασι καὶ καταπυρρύναντες οἷοναί ταῖς ἀρμαμάξαις τὸ στρατεύμα ἱλαδὸν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἦσαν καὶ ἡκροβολίζοντο πόρρωθεν. ὁ δὲ αὐτοκράτωρ συναρμόσας ταῖς ἴλαις τὸ στρατόπεδον τῶν ὀπλιτῶν οὐδενὶ προσηδῶν ἐνετέλλετο, οὐδὲ τὸν συναρμωμὸν λύειν, μέλεις ἂν ἀγχεμαχοῖ τοῖς Σκύθαις γένοιται εἰς ἐπειδὴν τὸ μεσαιχμὸν ἀποχωρῶν πρὸς χαλινὸν ἓνα ἀμφοτέρων τῶν στρατευμάτων κατ' ἀλλήλων ἱεμένων θεάσονται, ὁμοῦ καὶ τῶν ἐναντίων χωρῆσαι. οὕτω τοίνυν τοῦ αὐτοκράτορος ἐτοιμαζομένου, πόρρωθεν ἀνεφάνησαν οἱ Σκύθαι σὺν αὐταῖς ἀρμαμάξαις καὶ (236) γυναιξὶ καὶ παισὶν ἐρχόμενοι. συναρμωμὸς δὲ τοῦ πολέμου ἀπὸ πρωῒας μέχρι δείλης ἐσπέρας ἀνδροκταπία γέγονε πολλὴ ἐξ ἐκατέρων τῶν μερῶν πιστόντων συγγῶν. ὀπλητὰ καὶ Λέων ὁ τοῦ Διογένη υἱὸς σφοδρότερον κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐξοπλισμένος καὶ πλέον τοῦ δέοντος πρὸς τὰς ἀμάξας παρασκευὰς καὶ πλῆθος πλῆγας πέπιπκεν. Ἀδριανὸς δὲ ὁ τοῦ κρατοῦντος ἀδελφός, ὁ καὶ τὴν τῶν Λατίνων ἡγεμονίαν ἐμπειστευμένος τότε, τὴν τῶν Σκυθῶν ὁρμὴν ἀνέποιον θεασάμενος ὅλους ἑαυτοῦ ἑαυτοῦ καὶ μέχρι τῶν ἀμαξῶν ἐαυτὸν ἐμβαλὼν ἔπειτα γενναίως ἀγωνισάμενος μετὰ ἐπὶ καὶ μόνων ἐπινέοιτρεψε τῶν ἄλλων ἀπάντων παρὰ τῶν Σκυθῶν ἀποσφαγόντων, τῶν δὲ κατασχεθέντων. τῆς δὲ μάχης ἐπὶ τρυφάνης ἱσταμένης ἐν ἐκθύμῳ αἰρω τῶν στρατευμάτων μαχομένων ἐπεὶ λοχαγοὶ ἄνδρες τῶν Σκυθῶν μετὰ τριάκοντα πρὸς ταῖς ἑξ χιλιάδων πόρρωθεν ἐρχόμενοι ἀνεφάνησαν, οὐκέτι στέγειν πρὸς τοσοῦτους οἱ Ῥωμαῖοι ἔχοντες τὰ ρῆτα τηνικαῖα διδάσων. ὁ μὲντοι βασιλεὺς προβέβλητο τῆς οὐραίας θυναμείας καὶ ἐμφηφόρος εἰσῆλκε τῇ ἐτέρᾳ δὲ τῶν χειρῶν τῆς τοῦ λόγου μητρὸς τὸ ὁμόφορον σημαῖαν κατέχων ἵστατο μετ' ἱππέων γενναίων ἀνδρῶν εἴκοσι καταλειφείς, Νικηφόρου φημὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Διογένη καὶ Μιχαὴλ πρωτοστράτητος τοῦ Δούκα καὶ ἀδελφοῦ τῆς Αὐγούστις, συμπλατόντων καὶ πατρίων θεράποντων. εἰσπηδήσαντες δὲ ἄνδρες πεζοὶ Σκύθαι τρεῖς οἱ μὲν αἰροῦσιν αὐτὸν ἐκατέ-

голям военен опит, Йоанакий¹, водача на варягите² Набит и някой си служител на баща ми, по име Гула, поверил им охраната си и им заповядал да гледат само него и да не обръщат внимание никому другиму. Но и скитите, които по природа знаели да воюват и да се построяват, се наредили в боев ред и като поставили засади, свързали редиците си според военното изкуство и като защитили войската си посредством колите като с вал, тръгнали по отреди срещу самодържеца и започнали да стрелят отдалеч. А самодържецът, като построил войската на отреди, заповядал да не излиза никой от хоплитите напред, нито да нарушава строя, докато не се приближат до скитите за ръкопашен бой. А когато видят, че разстоянието между двете вървящи една срещу друга войски е колкото едни юзди, тогава да се хвърлят срещу неприятелите. Самодържецът прочее се бил вече пригответил така, когато се появили скитите, които вървели заедно с колите, жените и децата си. И когато битката пламнала, настанала голяма сеч от рано сутринта до късно вечерта, като от двете страни непрекъснато падали мнозина. Тогава и Лев, синът на Диоген, препуснал смело срещу скитите и като се приближил до колите повече, отколкото трябва, паднал, ударен смъртоносно. А Адриан, братът на императора, комуто било поверено и началството над латиняните, когато забелязал, че в този момент устремът на скитите е неудържим, отпуснал напълно юздите на коня си и се понесъл чак до колите, но макар и да се сражавал храбро, върнал се само със седем души, като всички останали били съсечени или заловени от скитите. Сражението не било още решено и двете войски се сражавали ожесточено, когато отдалеч се появили някои скитски военачалници с тридесет и шест хиляди души. И тогава ромеите обърнали гръб, не можейки да удържат срещу такова множество.³ А императорът бил излязъл пред своята войска и бил застанал с меч в ръка. Държейки с другата ръка като знаме омофора⁴ на майката на Словото, той стоял, останал само с двадесет храбри конници, именно с Никифор, Диогеновия син, с протостратора Михаил Дука, брат на императрицата, и с присъстващите бащини слуги. Приблизжили се трима скитски пехотинци.

¹ Йоанакий — така се наричал Василий Куртский. Вж. тук стр. 20, бел. 2. ² Немийци, от които се състояла личната императорска гвардия. Началникът им се наричал ἀκόλουθος или πρόεδρος. ³ Сражението и поражението на ромейската войска станало през есента на 1087 г. Вж. Chalandon, пос. съч., стр. 118, бел. 3. ⁴ Късо наметало за раменете, пазено като реликва от Богородица във Влахериската църква.

χώραν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὁ βασιλεὺς τὸν δὲ πρωτοστράτορα, ὁλοσθέναντος αὐτῷ τοῦ ἵππου κατενεχθῆναι συμβέβηκεν. εἰς δὲ τις τῶν αὐτοῦ θεραπευόντων παραχρῆμα τὸν ἴδιον αὐτῷ δίδωσιν ἵππον. ἐκθαλῶς δὲ τὸν αὐτοκράτορα οὐκέτι αὐτοῦ χωρίζεται οὐδὲ βῆμα ποδός. ἐξόχως τοῦτον ποθῶν. συγκρούσεως δὲ πολλῆς οὖσης τῶν μὲν φευγόντων, τῶν δὲ διωκόντων φθάνουσιν αὐτῆς καὶ ἕτεροι Σκύθαι τὸν βασιλέα. καὶ δὲ παραχρῆμα ἐπιστραφεὶς πλήττει τὸν διάκοντα, οὐκ αὐτὸν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄλλους, ὡς οἱ τότε συμπλέοντες διελίσσαντο, ἀνέϊλεν. εἰς δὲ τις Σκύθης Νυσσηφόρον τὸν Λιογένην ἐξ ὀπισθίου φθάσας πλήττειν ἔμελλεν. ὃν ὁ αὐτοκράτωρ θεασάμενος πρὸς τὸν Λιογένην ἐφώνει „ὄρα καὶ ἔπισθεν, Νυσσηφόρε.“ ὁ δὲ γοργῶς ἐπιστραφεὶς, πλήττει αὐτὸν κατὰ τῆς ὀφθαλμοῦ. καὶ ὡς τοῦ βασιλέως ἐν τοῖς ὑατέροις χρόνοις διηγούμενον ἠκούομεν, οὐδέποτε τῆς τάξης τοιοῦτον ἢ περιδεξιότητα ἄνθρωπος ἐθεάσατο. καὶ ὡς „ἐγὼ“ φησιν „εἰ μὴ τὴν σημαίαν κατεῖχον κατέκρινον τὴν ἡμέραν, ὅπερ τὰς ἰδίας τρίχας πλήξας ἦν Σκύθας ἀνέϊλον“ οὐ περιαντολογῶν. τίς γὰρ τοιοῦτον εἰς ἔσχαιον κατενύγητος ἦλθεν; ἀλλὰ γὰρ ὁ λόγος καὶ τῶν πραγμάτων ἢ φύσει αὐτὸν ἠνάγκαζε καὶ τὰ κατ'αὐτὸν πρὸς ἡμᾶς κίκλοντες τοὺς οἰκείους αὐτῷ ἐνόησε ἐκλαλεῖν καὶ ταῦτα παρ'ἡμῶν πολλὰ βιαζόμενον πρὸς δὲ τοῦ; ἔξωθεν οὐδεὶς τῶν ἀπάντων ἤκουσεν ἐπὲρ κομπῶν τι τὸν αὐτοκράτορα διηγούμενον. ἀνέμου δὲ σφοδροῦ πνεύσαντος καὶ τῶν Πασιονάκων πρὸς οὐραλόκτων οὐκέτι εὐτόνος εἶχε τὴν σημαίαν κατέχειν. ἐπεὶ δὲ τις Σκύθης μεταχειρισάμενος ὀρεῦ μακρὸν δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν ἔκλινεν αὐτὸν κατὰ τοῦ γλοντοῦ, διέτρησε μὲν τὸν χροῶτα οὐδαμῶς, ὁ δὲ γὰρ δὲ ἐνεποίησεν ἀνήμεστον, ἥτις καὶ (239) ἐπὶ πολλοῖς διέμεινε αὐτῷ ἔτι. διὰ τοῦτο ἐπὶ τοιοῦτον βιασθεὶς τὴν σημαίαν περιστείλας ἐν τῇ τῶν χαμαιδρύων κατατίθηται, ὡς μηκέτι ὁρᾶσθαι παρὰ του. οὗτος δὲ διὰ τῆς νυκτὸς διεσώθη εἰς Γολόην (ὅτε καὶ ἔλεγον οἱ πολῖται „ἀπὸ τῆς Δρίστρας εἰς Γολόην καλὸν ἀπληκτον, Κομονιρέ.“) καὶ μεθ' ἡμέρας καταλαβὼν τὴν Βερρόην διακατέρει πρὸς τοὺς δορυαλώτους ἐθέλων (pp. 233₁₂—240₁).

VII, 4. Ὁ δὲ Παλαιολόγος ἐν τῷ φεύγειν τῶν ταγμαίων ἡττηθέντων κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην κατενεχθεὶς τοῦ ἵππου, ἀπώλεσε τοῦτον ἐν ἀμνηστῇ δὲ ὢν καὶ τὸν κίνδυνον ἰσάμενος ἐπὲρ κεφαλῆς ὄρων περιωρῆσας, εἴ ποιν γέναιτο οἱ τοῦτον θεάσασθαι, ὁρᾷ τὸν τῆς Χαλκηδόνος πρόεδρον Λέοντα, περὶ οὗ ἀνωθεν ἐμνήσθημεν, τὴν ἱερατικὴν στολὴν ἡμφιεσμένον ἵππον ἐπιδιδόντα αὐτῷ, ἐν ᾧ ἐμβὰς εἶχετο τῆς φυγῆς τὸν δὲ ἱεροσπετῇ ἐκείνον ὄνδρα οὐκέτι τεθέσται. ἦν δ' ὅρα οὗτος παρηγορηστικὸς τὴν

τορῷ. Α протостраторът в това време паднал, понеже конят му се подхлъзнал. Един от неговите слуги веднага му довел своя кон. И когато настигнал самодържеца, той вече не се отделил от него, защото го обичал много. Но тъй като имало голяма бъркотия между бягащите и преследващите, други скити отново настигнали императора. Той се обърнал веднага, ударил преследващия го и погубил не само него, но и други, както разказваха тези, които тогава са били заедно с него. Един скит, който настигнал отзад Никифор Диоген, искал да го удари. Самодържецът го видял и извикал на Диоген: „Гледай и назад, Никифоре!“ Диоген се обърнал бързо и ударил преследвача в лицето. Ние сме слушали императора да разправя и покъсно, че не бил виждал никога у човек такава бързина и сръчност. И той добавяше: „Аз бих избил повече скити, отколкото имам косми на главата, ако в този ден не бях държал знамето.“¹ И не преувеличаваше, защото кой е бил до такава степен скромни? Но разказът и естеството на нещата го караха да разправя понякога и за работите си на нас, заобикалящите го негови близки, и то при големи настоявания от наша страна. Обаче никой не е чул самодържецът да разказва нещо със самохвалство пред външни хора. Но когато задухал силен вятър и печенезите започнали да нападат, императорът не могъл вече да държи здраво знамето. Тогава един скит, като хванал с двете си ръце дълго копие, го ударил по бедрото, без да му пробие кожата, но му причинил страшна болка, която му останала за дълги години. Това го накарало да свали знамето и да го скрие в дълбокия храст, за да не го види никой. През нощта се спасил в Голое. (Затова и гражданите казвали: „От Дристра хубава крепост в Голое, Комнина.“) С настъпването на деня пристигнал в Берое³ и останал там, за да откупи пленените.

VII, 4. В онзи ден, когато разбитите отреди бягали, Палеолог³ паднал от коня си и го загубил. Намирайки се в затруднение и виждайки надвисналата над главата си опасност, той се огледал дали няма да го зърне някъде и видял халкедонския предстоятел Лъв, за когото споменахме по-горе, облечен в свещени одежди, да му предлага кон. Палеолог яхнал коня и продължил да бяга. И вече не видял онзи свят човек. А Лъв бил

¹ Става дума за посочения в предимната бележка омофор. ² Дн. Стара Загора. ³ Т. е. Георги Палеолог.

νεχήν καὶ ἀληθῆ χαρακτήρα ἐμφαίνον δοχερείος, προσήματος μέντοι ἀπλοοτέρου καὶ τὸν ζῆλον ἔσται οὐ κατ'ἐπίγνωσιν ἐνδεκνύμενος καὶ οὐδὲ τῶν ἱερῶν κανόνων ἀκαταβῆ γνῶσιν εἶχε. διὸ καὶ ἅπερ ἀνωθεν εἰρήναι συνεπεπαιώκει αὐτῷ λυπηρὰ καὶ τοῦ θρόνου ἐξέπεισεν. ἐξείχετο δὲ τοῦ ἀνδρός ὁ Παλαιολόγος ἀεὶ καὶ διαφερόντως ἔτιμα διὰ τὸ περὶ αὐτῷ τῆς ἀρετῆς. εἴτε οὖν διὰ τὴν θερμοτάτην πίστιν τὴν εἰς τὸν ἄνδρα τοῦτον ὁ Παλαιολόγος διείας ἔτιζεν ἐπιφανείας, εἴτε ἄλλο τι ἦν τῆς προνοίας ἐπιόρητον κατὰ τοιοῦτον τὸν δοχερεῖα τὸ φανόμενον, οὐκ ἔχω λέγειν. διακόμενος δὲ ὑπὸ τῶν Παϊζινάκων εἰς ἐλάδη τόπον καὶ συνηρεφῇ εἰσελθὼν περὶ γυγῆναι στρατιώτας τὸν ἀρετῶν ἑκατὸν πρὸς τοῖς πενήκοντα περικυκλούμενος δὲ αὐτοὺς τῶν Σκυθῶν, ὡς ἐν ἀμνηστία τὰ κατ'αὐτοὺς ἐώρων πρὸς τοσοῦτους ἀντέχεω μὴ ἐξισχύοντες, τῆς τοῦ Παλαιολόγου ἐξήρητο γνώμης πάλαι τοῦτον τὸ (240) γενναῖον καὶ ἀκατάκλειστον τῆς γνώμης γνώσκοντες. αὐτοὺς δὲ κατὰ τῶν Σκυθῶν ὁρμήσας συνεβούλευε, τῆς κατ' αὐτοὺς παντάπασιν ἀφειδήσαντας σωτηρίας κἀντεῖθεν, οἷμαι ταύτην ἀνήσασθαι „χρὴ δὲ δι' ὅρων ταυτηνὴ τὴν βουλὴν ἐμπεδῶσαι, ὡς τηλικαῦτα μῆδ' ἰσχύοντες ἀπάντων γεγονότων τῆς κατὰ τῶν Σκυθῶν ὁρμῆς μηδένα ἀπολειφθῆναι τὴν σωτηρίαν καὶ τὸν κίνδυνον ἴδιον ἐκάστου λογισμένον“. ὁ μὲν οὖν Παλαιολόγος σφοδρῶς τὴν ἱππασίαν ποιησάμενος παίει τὸν αὐτῷ πρώτως ὑπαντιώσαντα ὁ δὲ εὐθὺς σκοποδυναστεύσας κατὰ γῆς ἔκειτο. τῶν δὲ λοιπῶν μετὰ ἀμνηστίας τὴν ἱππασίαν ποιησάμενον οἱ μὲν πεπαιωκασιν, οἱ δὲ αὖθις ὡς εἰς φουλέον τῷ συνηρεφῇ ἄλλοι παλινωστήσαντες ἑαυτοὺς ἔκωσαν κρυπτόμενοι. ἐν δὲ τῷ τὸν Παλαιολόγον ἀκρολοφίαν ἰνὰ καταλαμβάνειν ὑπὸ τῶν Παϊζινάκων αὖθις διακόμενον συνέρβη τὸν ἱππὸν πληγόντα καταιπεσεῖν, αὐτὸν δὲ τηλικαῦτα εἰς τὸ παρῶν ἐμεινεν ὅρος εἰσοδῶναι. ἀναζητῶν δὲ τὴν σφίζουσαν ὁδόν, ἐπεὶ ξηδὸς μὴ ἐξῆν αὐτῷ ταυτηνὴν εἰρηκέναι, ἐπὶ ἑνδεκα ἡμέραις πλανώμενος περὶ γυγῆναι γυναικὶ τῶος στρατιώτου χήρᾳ καὶ ἐκζητῶνται παρ' αὐτῆς ἐφ' ἡμέραις τοῖς σωθέντες δὲ τοῦ κινδύνου καὶ οἱ ταύτης υἱεῖς τὴν σφίζουσαν τοιούτῃ ὁδὸν ὑποδεικνύουσι. ἀλλὰ τοιαῦτα μὲν τὰ τῷ Παλαιολόγῳ συμπεσόντα. οἱ δὲ γε τῶν Σκυθῶν λογάδες οὕς κατεῖχον δορυαλώτους ἀποκτείναν ἐβουλεύοντο, τὸ δὲ πλῆθος τοῦ κοινοῦ το παρὰπαν τοῦτο οὐ συνεχώρει βουλόμενοι ἀπεμπολήσαι τοῦτους τιμῆς. ταύτης γοῦν τῆς βουλῆς κτερωθείσης δίδοται γνώσις τῷ βασιλεῖ διὰ γραμμῶν τοῦ Μελισσηνοῦ, ὃς πολλὰ πρὸς τοῦτο, κἀν δορυαλώτος ἦν, τοὺς Σκυθὰς ἠρέθιζεν. ὁ δὲ βασιλεὺς εἰς Βερόην ἔτι ἐνδιατρίβων τῆς βασιλείδος τῶν πόλεων χρήματα ἱκανὰ μετακομίσας ἐπρίετο τοὺς δορυαλώτους (pp. 240⁸—241³⁰).

със свободен дух и проявлявал истински характер на архиерей. Имал блага душа и не винаги проявлявал ревност към познанията, дори нямал точна представа за светите канони. Затова му се случили неприятностите, за които говорих горе, и загубил трона. Но Палеолог винаги обичал този човек и го почитал особено поради преголямата му добродетел. Не мога да кажа дали Палеолог се удостоил с това божествено явление поради твърде горещото си доверие в този човек или пък божественият промисъл е имал друго тайно намерение, което се проявило във връзка с този архиерей. Преследван от печенезите, Палеолог навлязъл в едно бла- тисто и обрасло с шубраци място и там намерил около сто и петдесет войници. Заобиколени от скитите, като виждали безизходното си положение, понеже не могли да се справят с толкова много врагове, те се доверили на ума на Палеолог, чието мъжество и непоколебимост познавали отдавна. А той ги посъветвал да нападнат скитите, та като презрат напълно живота си, да го спечелят може би по този начин. „Трябва да закрепим това решение с клетви, за да бъдем всички единодушни в този момент — никой да не изоставя в нападението срещу скитите и всеки да смята чуждото спасение и опасност за свои.“ Палеолог препуснал силно и ударил първия срещнат, който залитнал веднага и паднал на земята. Другите препуснали нерешително и едни паднали, а други се върнали пак в сечестата дъбрава като в дупка и като се скрили, се спасили. Когато Палеолог, преследван от печенезите, се изкачвал на един хълм, раненият му кон паднал и тогава той навлязъл в близката планина. Като търсел спасителния път и не могъл да го намери лесно, след единадесет-дневно скитане срещнал вдовицата на един войник и няколко дни гостувал у нея. Нейните синове, които също се спасили от опасността, му показали спасителния път. Това се случило с Палеолог. А скитските вождове искали да избият пленниците, които държали, но мнозинството от събранието не се съгласило на това, искайки да ги продадат срещу откуп. Когато това мнение надвило, императорът бил известен писмено от Мелисин¹, който, макар и да бил пленник, подбуждал много скитите към това решение. Императорът, който пребивавал още в Берое, след като получил достатъчно средства от столицата, откупил пленниците.

VII, 5. Καταλαμβάνει δὲ τῆρκαῦτα καὶ ὁ Τατοῦν τὸν Ἰστρον μεθ' ὧν ἐπεπύσσατο Κομάνων, οἱ τὴν τοσαύτην λείαν καὶ τὸ πλῆθος τῶν δορυαλώπων θεασάμενοι τοῖς ἡγεμόσι τῶν Σκυθῶν ἔφασαν ὡς: „ἡμεῖς μὲν τὰ οἴκοι καταλιπόντες εἰς ὑμετέρων ἤλθομεν βοήθειαν τὴν τοσαύτην ὁδὸν διηρυκότες ἐφ' ᾧ καὶ τοῦ κινδύνου καὶ τῆς νίκης συγκοινωνοὶ γενήσεσθαι. τὸ γοῦν ἡμέτερον ἅπαν συνεισενεργόντας οὐ χυρὴ κενοῖς αἰτίαις ἀποπεμφθῆναι. οὐ γὰρ ἐκ προαιρέσεως τοῦ πολέμου κατόπιν κινδύου ἐφθήμεν ἑλληκθότες οὐδὲ αὐτὰ τοῦτου αἰτιοὶ ἐσμεν, ἀλλ' ὁ προαρπάσας τὸν πόλεμον βασιλεὺς. ἢ γοῦν κοινῇ μεθ' ἡμῶν τὴν λείαν πᾶσαν διαμερίσασθε ἢ ἀντὶ συμμάχων πολεμίους ἡμᾶς ἔξετε.“ πρὸς τοῦτο ἀνένευσαν οἱ Σκύθαι. τῶν δὲ Κομάνων τοῦτο μὴ φερόντων σφοδρὸς ἀνὰ μέσον αὐτῶν ἀναρρήγνυται πόλεμος καὶ κατὰ κράτος οἱ Σκύθαι ἡττηθέντες εἰς τὴν καλουμένην Ὀζολίμην μόλις ἐσώθησαν. στενούμενοι δὲ παρὰ τῶν Κομάνων ἐφ' ἱκανὸν ἐκεῖσε διέτριβον τὴν μετάβασιν μὴ ἀποθαρρύντες. ἢ δὲ νῦν παρ' ἡμῖν Ὀζολίμην κατονομαζομένη μεγάλη μὲν ἐστὶ καὶ τὴν διάμετρον τε καὶ περίμετρον καὶ τῶν ὅπων δὴποτε φημιζομένων παρὰ τοῖς γεωγράφους λιμνῶν μηδεμιᾶς εἰς μεγέθους λόγον ἔλλειποισα κεῖται δὲ τῶν Ἑκατὸν Βουῶν ὑπερθεῖν καὶ εἰς αὐτὴν μέγιστοι τε καὶ κάλλιστοι συρρέουσι ποταμοί· καὶ κατὰ νότον πολλὰς τε καὶ μεγάλας καὶ φορηγροὺς ἐστὶν ἀνέχουσα νῆας, ὡς εἶναι κἀντεῦθεν δῆλον τὸ βᾶθος τῆς λίμνης ὁπόσον τί ἐστιν. Ὀζολίμην δὲ κατονομάσται, οὐχ ὅτι κακοῦ υἱος καὶ βαρυόδμου ἀναδίδουσιν ἀποφορᾶν, ἀλλ' ὅτι Ὀδυνκῆς ποτε στρατῶς ἐπιφυορησάσης τῇ λίμνῇ (τοίτους δὲ τοὺς Ὀδυνκούς ἢ ἰδιώτας ἀπεκάλεσε γλώσσα) καὶ περὶ τοὺς ὄχθους τῆς λίμνης ἀλλοισμένης Ὀδζολίμην τὴν τοιαύτην προσσηγορεύεσσι λίμνην μετὰ προσθήκης, οἶμαι, καὶ τοῦ ν' φωνήεντος. (242) καὶ ἀπὸ μὲν τῶν παλαιῶν συγγράμμάτων οὐχ εὐρηταί πω συνελαθὲν ἐνθαῦθα Ὀδυνκῶν στρατεύματι, ἐπὶ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τότε πάντες ἀπανταχόθεν ἐκεῖσε συνεροαγόντες τῷ τόπῳ δεδώκασι τοῦνομα. τὰ μὲν οὖν περὶ τῆς λίμνης ὡδὲ πη ἐχέτω, [ῥωλερ] παρ' ἡμῶν νῦν πρῶτος ἱστορούμενα, ἔν' ἐνδεξαιμεθα, ὅτι τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τοῖς πολυλαῖς καὶ πανταχοῦ στρατηγίαις νῦν μὲν ἀρ' ἐαυτοῦ, νῦν δὲ ἀπὸ τῶν ἐπισυρρέοντων ἐχθρῶν πολλὰς ἐλάβαν οἱ τίποτι προσσηγορίας. τοιοῦτον δὲ τι καὶ ἐπὶ

VII, 5. В същото време до Истр пристигнал и Татуш с привлечените от него кумани. Като видели толкова голяма плячка и толкова пленници, те казали на скитските вождове: „Ние напуснахме домовете си и ви дойдохме на помощ, изминавайки такъв път, за да участвуваме както в опасностите, така и в победата. И тъй като ние сме си свършили цялата наша работа, не трябва да ни отправяте сега с празни ръце. Ние не дойдохме умишлено в края на войната и за това не сме причина ние, а самодържецът, който започнал по-рано битката. И тъй или разделете цялата плячка с нас, или ще ни имате вместо за съюзници за врагове.“ Скитите отхвърлили това предложение. Куманите не понесли това и помежду им избухнала ожесточена битка. Скитите, разбити напълно, едва се спасили в така наречената Озолимна¹. Обградени от куманите, те останали там доста време, без да се осмелят да излизат. Езерото, което ние сега наричаме Озолимна, е най-голямото по диаметър и периметър и не отстъпва по големина на никое от езерата, споменавани някъде от географите. То лежи над Стоте хълма² и в него се стичат най-големите и най-красиви реки. На повърхността му стоят многочислени, големи и товарни кораби, та и по това може да се заключи колко голяма е дълбочината му. Наречено е Озолимна не защото издава някакво лошо и тежко изпарение,³ а защото някога до езерото дошла хунска войска (тези хуни на прост език били наречени узи), която се разположила на лагер по бреговете на езерото. Затова то било наречено Узолимна, като е била прибавена, мисля, гласната υ. У старите автори ние никъде не намираме, че там е идвала хунска войска. Но тогава, през времето на император Алексий, всичките [узи], стекли се там отвсякъде, дали това име на мястото. Въпросът около езерото трябва да стои така, както ние за пръв път сега разказахме, за да посочим, че през време на многото и различни походи на императора понякога той, понякога стигащите се врагове са дали имена на много места. Подобно нещо зная и за македонския цар

¹ Дн. езеро Расим при устието на Дунав в Северна Добруджа. Вж. *Златарски*, История, II, стр. 105, 498. Според *O. Pritsak*, Ein hunnische Wort, Zeitschrift der deutschen morgenländ. Gesellschaft, 104, 1954, стр. 124 и сл., това е днепровският лиман, а първата част на думата Ὀδζο- е тюркското име на Днепър — Ὀзү. Вж. *Любарский*, Ана Комнина, стр. 535, бел. 774 и там посочената литература. ² *Златарски*, История, II, стр. 96, приема, че това е дн. Северна България между предпланините на Стара планина и Черно море. Според *J. Harmatta*, Das Volk der Sadagarten, Analecta orientalia memoriae Alexandri Csoma de Koros dicata, Budapest, 1942—1947, стр. 21—22, и картата в статията на *M. Gyóni*, La première mention..., стр. 500, Стоте хълма били разположени в Добруджа. Вж. *Любарский*, Ана Комнина, стр. 535, бел. 771. ³ Ὀζω значи „издавам мириса“, а λίμνη — „езеро“. Според *P. Diaconu*, Les Petchénegues au Bas-Danube, Bucarest, 1970, стр. 121 и сл., Ана отбърква името на Озолимна, блато в Северноизточна България, с името на Азовско море.

Ἀλεξάνδρου τοῦ τῶν Μακεδόνων βασιλέως κατα-
μινθάνω. καὶ γὰρ ὅπου μὲν Ἀλεξάνδρεια ἢ καὶ
Αἴγυπτος, ὅπου δὲ ἢ Ἀλεξάνδρεια ἢ καὶ Ἰνδοὺς
ἀπ' ἐκείνων ἀνόμεσται, ἴσμεν δὲ καὶ ἀπὸ Λυσιστράτου
ἐπὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν στρατιωτῶν Λυσιστράτην κα-
τανομήσασθαι. οὐκ ἂν οὖν θαυμάσιον, εἰ καὶ ὁ
βασιλεὺς Ἀλέξιος ζῆλον Ἀλεξάνδρειαν ἀναλαβὼν
ὅπου μὲν ἐξ ἔθνων ἢ συρραγέντων ἢ προσκεκλη-
μένων παρ' αὐτοῦ περιῆγε τοῖς τόποις ὀνομάτων
καινότητος ἢ ἀρ' οὖν αὐτὸς καταγράφει τῆς ἐαυτοῦ
προσηγορίας τοῖς τόποις μετέδωκε. τοσαῦτα μὲν περὶ
τῆς ἀνοικθῆναι εὐρημένης Ὀζολίμης ἐπεγράφητο ἱστο-
ρικώτερον. οἱ δὲ Κομάνοι, ἐπεὶ σπάνιων τῶν χρεω-
δῶν εἶχον, παλινδρομοῦσαν εἰς τὰ ἴδια ἐφ' ᾧ τῇ
χρεωδῇ συγκομμάμεναι αὐτῆς κατὰ τῶν Σκνυθῶν
ἐπαναστρέφει (pp. 242₁—243₂₂).

VII, 6. Συνάγεται ἐν τῷ μεταξὺ ὁ βασιλεὺς κεί-
μενος εἰς Βερόνην, ἐξοπλίζει τοὺς αἰχμαλώτους καὶ
τὸ λοιπὸν ἔπειτα διπλῆκον. τότε καὶ ὁ φλάνδριος
κίρην ἐξ Ἱεροσολύμων ἐπανερχόμενος ἐκείσε κα-
ταλαμβάνει τὸν αὐτοκράτορα καὶ τὸν συνήθη τοῖς
λατοῖς ἀποδίδωσαν ὄρεον ἐπισχόμενος ἅμα αὐ-
τῷ οἱ καὶ καταλαβεῖν συμμάχους ἀποστείλαι οἱ ἐπ-
εῖτε πεντακοσίους. φιλοτιμησόμενος τοῖνυν τὸν τοιοῦ-
τον ὁ βασιλεὺς πρὸς τὰ σφέτερα χαίροντα προέπεμ-
ψε. ἀπάρως οὖν ἐκείθεν ὁ αὐτοκράτωρ μεθ' ὧν
αὐτῷ συνελέσθαι δυνάμειον καταλαμβάνει τὴν
Ἀδριανούπολιν. οἱ δὲ Σκνυθὶ διελθούτες (243)
τὴν μεταξὺ τέμνη μέσον Γολόης καὶ Διαμυλόνης
κατὰ τὴν λεγομένην Μαρκέλλαν τὸν χάρακα ἐπύ-
ξαντο. ὁ δὲ γε αὐτοκράτωρ τὰ κατὰ τοὺς Κομάνους
πεισθηκώς, ἐπεὶ προσδόχμους ἐπαναστρέφει ἦσαν,
ἐδεδίει τὴν ἐκείνων ἔλυσαν ἐφορούμενος μεταπε-
μψόμενος τοῖνυν τὸν Συνέσιον καὶ τοῖς πρὸς τοὺς
Σκνυθας χρυσοβούλλοις λόγους ἐφοδιάσας ἐπέμψαι
παρηγορίας, ὥς εἰ μὲν πεσθεῖεν οὐκ εἰσάσθαι καὶ
δεῖτε διμήρους, ἀναγκάσαι αὐτοὺς τῆς ἐπὶ τὸ πρόσω
τοῦ καὶ παρασκευάσαι μένειν ἐν ᾧ προκατέλαβον
τοῦ καὶ οὕτω χορηγεῖν αὐτοῖς διαμυλῇ τὰ χρεωδῇ
ἐκείνη γὰρ τοῖς κατὰ τῶν Κομάνων χρήσασθαι,
εἰ τὸν Ἰστρον αὐτῆς καταλαβόντες πρὸς τὰ πρόσω
χορηγεῖν ἐπιχειρήσασιν· εἰ δὲ γε οἱ Σκνυθοὶ μὴ πεί-
θονται, αὐτοῦ που καταλιπεῖν αὐτοὺς καὶ ἐπιστρέ-

Александър, защото на негово име е била
наречена и Александрия в Египет, и Але-
ксандрия в Индия. Знаем също, че и Лизи-
махия е била наречена по името на един от
неговите войни — Лизимах. И тъй не бих
се учудила, ако и цар Алексей, подражавайки
на Александър, е дал в известни случаи нови
имена на местата според племената, които
се опълчили против него или били извикани
от него на помощ, а в други случаи им е
дал собственото си име за спомен от подви-
зите, които сам извършил. Толкова трябва
да се каже за изясняване въпроса около го-
респомената Озолимна. А куманите, понеже
им липсвало продоволствие, се върнали у
дома си, за да си го набавят и отново да се
насочат срещу скитите.

VII, 6. През това време¹ пребиваващият
в Беро император събирал сили, въоръжавал
плениците² и цялата останала войска. В
същото време там се срещнал със самодър-
жеца и фландърският граф³, който се
връщал от Ерусалим. Той се закле по ла-
тински обичай и обещал, че с пристигането
в отечеството си ще му изпрати като съ-
юзници петстотин рицари. И тъй императорът
почел щедро знатния мъж и го изпратил до-
волен за отечеството му. После самодържецът
се вдигнал оттам с войските си, които съ-
брал отново, и пристигнал в Адрианопол. А
скитите преминали планинските теснини, които
се намирили по средата, и построили лагера
си между Голое и Дямпол, край така наре-
чената Маркела⁴. Самодържецът, научавайки
се за положението около куманите, тъй като
се очаквало тяхното връщане, се боял, като
подозирал, че ще дойдат. И тъй той извикал
Синезий⁵, снабдил го с хрисовул до ски-
тите и го изпратил с поръчение, ако се съ-
гласят да сключат договор и дадат зало-
жници, да ги задържи от по-нататъшното на-
предване, да се погрижи да останат на
мястото, което са заели, и при тези условия
да им достави богато продоволствие. Той
мислел да ги използва против куманите, ако
те отново дойдат до Истр и се опятат да
минат по-нататък. Ако скитите не се съгласят,
той да ги остави там и да се върне. Спомена-

¹ Според Chalandon, пос. съч., стр. 327, това е било през последните месеци на 1087 г., а според Златарски, История, II, стр. 195 — през 1089 г. За разните мнения по въпроса за хронологията вж. Б. Василевский, Византия и печенег, стр. 61, бел. 2. Вж. друга литература у Любарский, Анна Комнина, стр. 535, бел. 777. ² Т. е. откупените от Алексей пленени ромеи (вж. ин. VII, гл. 4). ³ Роберт I Фризкий, който тогава се връщал от поклонение в Ерусалим. ⁴ Според Златарски, История, II, стр. 196, бел. 1 — крепост, която ще трябва да се търси на връх Бакалджик при с. Войник. По-правдоподобна изглежда локализацията на В. Аврамов, Сборник Панагя—Преслав, I, София, 1929, стр. 191 и сл., който поставя тази крепост при Кърневат. Вж. общо за литературата по въпроса V. Beševliev, Die Protobulgarischen Inschriften, Berlin, 1958, стр. 129. ⁵ Византийски военачалник.

ψαι, κατέλαβε τούτους ὁ βῆθεις Σινέσιος καὶ τὰ εἰκότα προσομιλήσας ἐπεισεν ὑποσπόνδους γενέσθαι τῇ βασιλεῖ. κἀκεῖσε προσκατερχὼν πάντας αὐτοὺς θεραπείας ἤξιον πᾶσαν περιαιρῶν σκανδάλου πρόφρασιν, ἐπαναστρέφοντες δὲ αὐτῆς οἱ Κόμανοι παρεσκευασμένοι πρὸς τὸν κατὰ τῶν Σκυθῶν πόλεμον, καὶ μὴ ἐντεχόντες αὐτοῖς, ἀλλὰ μεμαθηκότες τὴν τοιούτων διὰ τῶν κλεισουργῶν ἔλευσιν, καὶ ὅτι τὴν Μαρκέλλαν καταλαβόντες εἰς εἰρηνικὰς ἦλθον μετὰ τοῦ βασιλέως σπονδὰς, ἐξαποῦνται διελθεῖν ὡς κλεισοῦρας καὶ προσβαλεῖν τοῖς Σκύθαις. ὁ δὲ πρὸς τοῦτο ἀνένευσε προεφθακὼς σπείσασθαι μετὰ τῶν Σκυθῶν εἰπὼν, ὡς „οὐ χρεῖα τὸ παρὸν βοηθείας ἡμῖν λαβόντες ἱκανὰ ἐπαναστρέψατε“. καὶ φιλοφρονησάμενος τοὺς πρέσβεις δῶρά τε ἱκανὰ ἐπιδούς μετ'εἰρήνης ἀπέστειλε. τοῦτο θάρσος τοῖς Σκύθαις ἐνέβαλε καὶ παρρησιόχοι τῆς προτέρας ἀπανθρωπίας εἰχότο ληϊζόμενοι ὡς παρασκευάσας πόλεις καὶ χώρας. ἀστατεῖ γὰρ ὡς ἐπίπαν ἦσαν τὸ βάρβαρον καὶ σπονδὰς φυλάττειν οὐ πέφυκε. τοῦτο θαυμάζοντας ὁ Σινέσιος ἐπανερχεται πρὸς τὸν βασιλέα ἀντάγγελος μηνυτῆς γεγονὼς τῆς τῶν Σκυθῶν ἀγνωμοσύνης (244) καὶ παραβιάσεως. τὴν Φιλιππούπολιν δὲ τοιούτων καταλαβόντων τοῦτο μεμαθηκὼς ὁ βασιλεὺς ἐν ἀμνηχανίᾳ καθίστατο ἀποχρώσας πρὸς τοσαῦτα πλήθη μὴ ἔχων δυνάμεις, ὥστε ὅλως τὴν μετ'αὐτῶν μάχην ἀναδέξασθαι. ἀποτοῖς δὲ ἐκείνος ἐν ἀμνηχανίᾳ πόρους εὐρίσκειν καὶ μὴδ' ὀπωροῦν καταπίπτειν ἐν περιστάσειν εἰσθιῶς, δεῖν ἔγνω δι' ἀκροβολισμῶν καὶ λόχων τὴν τοῦτων μελετῆσαι καθάριεσθαι. καὶ οὕτω στοχαζόμενος τῶν τόπων καὶ τῶν πόλεων, ἐνθα καταλαμβάνειν ἐκεῖνοι προῖτας ἐμελλον, αὐτὸς ἐσπέρας τὴν τοιούτων προκατελάμβανεν ἔλευσιν· εἰ δὲ ἐσπέρας τούτους μεμαθήκοι τόπων πινὰ καταλαμβάνειν, ἐκεῖνος τὸν τοιοῦτον προῖτας προκατελάμβανε. καὶ ὡς δύναιτο δι' ἀκροβολισμῶν καὶ λόχων πόρρωθεν πρὸς αὐτοὺς ἀπεμάχετο, ὡς μὴ ἐγκρατεῖς αὐτοὺς γίνεσθαι τῶν φρονεῖων. καταλαμβάνονσι τοῖν ἄμφω οἱ τε Σκύθαι καὶ ὁ αὐτοκράτωρ τὰ Κύφελλα. ἐπεὶ δὲ τὸ ἐλπιζόμενον μισθοφορικὸν οὐκ ᾔσκησε, κατέλαβε, γινώσκων ὁ αὐτοκράτωρ τὸ δεινότητον τῶν Σκυθῶν καὶ ὁρῶν αὐτοὺς ἤδη καὶ αὐτὴν τὴν βασιλίδαν καταλαμβάνοντας τῶν πόλεων ξὺν τάχει πολλῶν ἐν ἀμνηχανίᾳ ἦν. καὶ μὴ ἀποχρώσας δυνάμεις πρὸς τοσαῦτα πλήθη ἔχων τὸ μὴ χεῖρον, ὅ φασιν, βέλτιον λογιζόμενος πρὸς εἰρηνικὰς αἰτίας ἄπειδε σπονδὰς. ἐρωτᾷ γοῦν πρέσ-

тий Синезий отишъл при скитите и като им казал това, което трябва, убедил ги да се съюзят с императора. И докато бил там, той удостоил с вниманието си всички и премахнал всеки повод за недоволство. Но куманите, които се приготвили за войната със скитите, се върнали отново. Като не намерили скитите и научили, че те са преминали през теснините, достигнали са до Маркела и са влезли в договорни отношения с императора, те поискали позволение да преминат теснините и да нападнат скитите. Императорът им отказал това, понеже успял да склочи вече мир със скитите, и добавил: „Засега нямаме нужда от помощ. Получете щедри дарове и се върнете.“ И той отправил приятелски пратениците, като се отнесъл с тях ласкаво и им дал щедри дарове. Това дало смелост на скитите и като нарушили договора, те се върнали към предишното безчовечие и грабели близките градове и земи.¹ Изобщо всички варвари са непостоянни и нямат обичай да спазват договорите. Когато видял това, Синезий се върнал при императора и като очевиден му съобщил за неблагодарността и вероломството на скитите. А когато те дошли до Филиппол и императорът научил за това, той се намерил в тежко положение, защото нямал достатъчно войски срещу толкова големи плъчища, за да може изобщо да завърже с тях сражение. Но какъвто си бил майстор да намира изход от затрудненията и бил свикнал да не пада ни най-малко духом в опасностите, той решил, че трябва да ги унищожи със стрелане отдалеч и със засада. И тъй той узнавал местата и градовете, където скитите възнамерявали да стигнат на сутринта, и сам изпреварвал вечерта тяхното идване. Ако се научавал, че те искат да достигнат вечерта до някое място, той отивал там сутринта. И доколкото можел, той се биел с тях отдалеч чрез престрелки и засади, за да не могат да завладеят крепостите. Така и двете страни — и скитите, и императорът — дошли до Кипсела². Тъй като очакваната наемна войска не била още пристигнала, самодържецът бил в затруднение, защото познавал бързината на скитите и виждал, че те бързо идват вече до самата царица на градовете. Нямайки достатъчно войски против толкова големите плъчища, той, както казват, избрал от двете злини по-малката и склонил отново към преговори за мир. И тъй, като пратил при тях

¹ Събитията, последвали след нарушението на мира от печенегите, според Chalandon, пос. съм., стр. 119, станали през 1088—1089 г. ² Дн. гр. Ипсала.

ὡς ἀποστείλας πρὸς αὐτοὺς τὰ περὶ εἰρήνης· οἱ δ' αὖθις πρὸ τοῦ βασιλέως ἐπέβησαν θελήματι προέβησαν δὲ πρὸ τῶν εἰρηνικῶν σπονδῶν ἀντόμιλος παραγενέσθαι ὁ Νεάντζης. πέμπεται τοίνυν ὁ Μιγιδνός, ὥστε παρηγύρεις ἐξάγειν ἐκ τῶν παρακειμένων χωρῶν· οὗ ὁ υἱὸς εἰς τὸν γεγονότα πόλεμον ἔσπερον κατὰ τὸν *τόπιον ὀξέως κατὰ τῶν Παζινίκων ὁρμήσας, καὶ παρασυρεῖς παρὰ γυναικὸς Σκυθίδος ἐάλω διὰ σιδηρᾶς ἀσπης εἶσω τῶν ἱμασῶν ἐλκυσθεῖς. οὗ τὴν κεφαλὴν ἀποτιμηθεῖσαν ἐπύριον ὁ βασιλεὺς ἐξ αἰτήσεως τοῦ πατρὸς αὐτοῦ· ἔπειθ' οὗ τῆς ἀφορητοῦ θλίψεως ἐπὶ τρισὶ νυκθημέροις διὰ χειρὸς ἀνδρῶν ἐτίθει τὸ στέφνον· ὁ πατήρ τελευτᾷ. οὐκ ἐπὶ πολὺ δὲ τὰ τῆς εἰρήνης τῶν Σκυθῶν διαίρει, ἀλλ' αὖθις πρὸς τὸν ἴδιον ἐμεινεν ὡς κίνετο ἐστράφησαν. ἀπάραντες οὖν ἀπὸ τῶν Κυφέλλων καταλαμβάνουσι τὸν Ταυρόκομον, καὶ ἐκ παραχρῆμας, ἐλίσσοντο τὰς παρακειμένας κομποπόλεις (pp. 243₂₈—246₇).

VII, 7. *Εἶρος δὲ ἤδη ἀναφανέντος ἐκεῖθεν εἰς Χαριόπολιν ἔρχονται. ὁ δὲ βασιλεὺς εἰς τὸ Βουλγαροφύγον διακρίβειν οἴκευ ἐν ἀναβολαῖς ἦν, ἀλλὰ μέρος τοῦ στρατοῦ ἀποτεινόμενος ἱκανὸν λόγισμας ἀπαντας καὶ αὐτοὺς δὴ τοὺς ἀρχοντοπούλους καλουμένους νέους, ἀρτιφνεῖς πάντας τὸ γένειον, τὴν ὁρμὴν ἀντιστοιχάτους προσέταξεν ἐξ ὀπισθίων τοῖς κατὰ τὸ ἄκρον τῶν ἡμαξῶν ἱσταμένοις προσβαλεῖν. τὸ δὲ τῶν ἀρχοντοπούλων τάγμα παρὰ *Αλεξίου πρῶτως ἐφεύρητο. ἀσπράττει γὰρ ἐχούσης τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς διὰ βραθυμίας τῶν ἀνέκων ἀποκροτῶν συλλεξάμενος ἀπανταχόθεν τοὺς τῶν ἀποπεπιτωκότων στρατιωτῶν νείεις ἐγύμασε τε πρὸς ὅπλα καὶ πόλεμον καὶ ἀρχοντοπούλους ὀνόμασεν ὡσανεὶ ἐξ ἀρχόντων υἱοὺς γεγονότας, ἵνα διὰ τοῦ ὀνόματος εἰς τὴν τῶν γονέων εὐγένειαν τε καὶ ἀνδρείαν ἀναφερόμενοι καὶ οὗτοι θούριδος ἀλκῆς ποιήσαντό τε καὶ ἀνδρείότεροι γένοιντο τοῦ καιροῦ τοῖς τόλμαις καὶ βόμην ὑπαγορεύοντος. τοιοῦτον δὲ τὸ τῶν ἀρχοντοπούλων τάγμα, ὡς ἐν ἄλλῳ εἰπεῖν, εἰς δύο χιλιάδας συμποσούμενον, ὥστε ποτὲ καὶ τοῖς Λάκωνιν ἐφεύρητο ὁ ἱερὸς λεγόμενος λόχος. οὗτοι τοίνυν οἱ νεόλεκτοι ἀρχοντοπούλοι ἐσταλμένοι πολεμικῶς ἦσαν. οἱ δὲ κατέκταναν τοῦ ἀρχένου

πратеници, той се осведомил за условията на мира. Те пак изпълнили желанието на императора.¹ Но Неанц² успял да мине на страната на императора, преди да се склужи мирът. И тъй Мигидин бил изпратен да събере храна от околните селища. В станалата по-късно битка при селището* неговият син, който се втурнал буйно срещу печенезите, увлечен от една скитянка, бил дръпнат с желязна кука между колите и пленен. По молба на неговия баща императорът откупил отрязаната му глава. Баща му умрял, след като поради непоносима скръб удрял три денонощия с прашечен камък гърдите си. Но мирът със скитите не траял дълго. Те като кучета се върнали отново на собствените си повръщания.³ Вдигайки се от Кипсела, те дошли в Тавроком⁴ и като презимували там⁵, опустошавали околните селища.

VII, 7. А когато пролетта вече настъпила,⁶ те отишли оттам в Харионол. Императорът, който пребивавал в Булгарофигон⁷, не се бавил повече. Той отделил достатъчна част от войската, всички отбрани войници и самите така наричани архонтопули — млади войници, които до един били с току-що поникнала брада, но с неудържим устрем, — и им заповядал да нападнат отзад скитите, които стояли начело на колите. Дружината на архонтопулите се среща за пръв път при Алексий. Тъй като ромейската държава останала без войска поради нехайството на предишните самодръжци, [Алексий] събрал отвсякъде синовете на загиналите войни, обучил ги във военно изкуство и ги нарекъл архонтопули, като че ли са били синове на архонти⁸, за да ги подсееща името им за благородството и мъжеството на техните родители и така самите те да си спомнят за неукротимата воинственост и да станат по-храбри, ако моментът изисква от тях смелост и сила. Тази дружина на архонтопули, за да бъде кратка, се състояла от две хиляди души, както е бил някога така нареченият свещен отред на спартанците. И тъй тези току-що събрани архонтопули били изпратени и отишли да се бият. Но скитите били на засада в дъното на теснината и на-

¹ Според Васильевский, Византия и печенег, стр. 146 и сл., Ана Комнина отнася този договор към зимата на 1089—1090 г. Вж. и Златарски, История, II, стр. 197, бел. 1; Chalandon, пос. съч., стр. XXV и сл. За други мнения в литература вж. у Любарский, Анна Комнина, стр. 536, бел. 780. ² Печенежки вож. Причти, XXVI, 11. ³ Малко селище, недалеч от Одрин. Вж. Златарски, История, II, стр. 198, бел. 2. През зимата на 1089—1090 г. Вж. Chalandon, пос. съч., стр. 120, бел. 1, 124. ⁴ Пролетта на 1090 г. Вж. Chalandon, пос. съч., стр. 120, бел. 1; Златарски, История, II, стр. 198. ⁵ Дн. Баба ески. ⁶ Както личи от селските редове, под архонти тук се разбират висши военни лица, прочути със своята храброст.

προολογίζοντες Σκυθῶν τὰς τοῦτων ἐφόδους ἐπειρήσαν· καὶ θεασάμενοι τοῦτους κατὰ τὸν ἀμαξῶν ἀφωρημότηας ἀσκήτρῳ βόμῃ κατ' αὐτῶν ἔειπται. καὶ ἀρχηγὰς τῆς συμπλοκῆς καταστάσης πίπτοναι τῶν ἀρχοντοπούλων (246) ὥσπερ τριακόσιοι ἐκθύμως μαχόμενοι. περὶ ὧν ἐπὶ πολὺν χρόνον βύθιον ἔστενεν ὁ βασιλεὺς, δάκρυα θερμὰ ἐκχέων καὶ δρομαστί βιαστον καθάπερ ἀπόδημον ἀνακολούμενος. ἤτησαντες οὖν οἱ Παζινάκοι τοὺς ἀντισταγμένους διὰ τῆς Χαριουπόλεως διελθόντες ἀπονενέκασιν πρὸς τὸν Ἄπρων ἅπαντα λήζόμενοι. τῇ γοῦν προτέρᾳ μεθόδῳ χρησάμενος αὐτὸς ὁ βασιλεὺς προκαταλαμβάνει αὐτούς καὶ εἰσεὶσιν εἰς τὸν Ἄπρον· οὗ γὰρ προσήσαν αὐτῷ ἀποχωροῦσαι δυνάμεις, καθάπερ πολλάκις εἴρηται, πρὸς μάχην τοῖς ἀντικαθισταμένοις. τοιγαροῦν γνώσκων αὐτοὺς κατὰ τὰς ἀγὰς ἡλίου εἰς προνομίην ἐξερχομένους μετακαλεσάμενος τὸν Ταίικιον, οὗ ὁ λόγος ἐν πολλοῖς ἐμίμνητο, ἐντείλειτο συμπαραλαβεῖν μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς τε καλούμενους ἡνδρεϊκίους ἰὼν ἀγούρων καὶ τῶν περὶ τὴν θεράπειαν αὐτοῦ οὐκισιτέρων τοὺς λογάδας καὶ τοὺς Λατίνους ἅπαντας καὶ κατὰ τὸ περιόρητον τὰς Σκυθικὰς ἐκδρομὰς διωπτισθέντας τηρεῖν, ὥσθ' ὁπτηνίκα τοὺς Σκυθὰς εἰς προνομίην ἐξίοντας τῆς ἰδίας πόρρω γενέσθαι παρεμβολῆς στοχάζουστο, καὶ αὐτῶν τηρικὰ ὅλους βντήρας ἐνδοῦναι. ὁ δὲ κατὰ τὸ ἐντεταλμένον πεπονηκώς κτείνει μὲν τριακοσίους, ἱκανοὺς δὲ καὶ ζωρεῖαν ἄγει. τί τὸ ἐντεῖθεν; καταλαμβάνουσιν οἱ παρὰ τοῦ Φλάντρα ἀποσταλέντες ἱππεῖς ἔκκατοι ὥσπερ πεντακόσια χάρισμα κομίζοντες τοῦτο ἱπποὺς ἑκατόνους τῶν ἀσθιμῶν ἑκατὸν πρὸς τοῖς πεντήκοντα ἀλλὰ καὶ ὅσους τῆς προκειμένης αὐτοῖς χρείας εἶχον ἐπέκεινα, ἀποδεδώκασιν τούτῳ τιμῆς. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀξίως δεξιοσάμενος τοῦτους ἱκανὰς ἀπεδίδου τὰς χάριτας. ἀγγελίας δὲ ἐκ τῆς ἐφ' ἡς καταλυβούσης, ὅσον ἤδη ἐπλίζεσθαι τὸν τὴν Νίκαιαν φρουροῦντα, ἐν ᾗ συνήθεια μὲν τῶν Περωῶν πατριὰτην ἀποκαλεῖ, οἱ δὲ νῦν τὰ Περωῶν φρουροῦντες Τοῦρκοι ἀμυρὰν ὀνομάζουσι, τὸν Ἀπελχασίμ κατὰ τῆς Νικομυήδους, ἀποστέλλει τοῦτους πρὸς φυλακὴν τῆς χώρας (pp. 246ⁿ—247³²).

VII, 8. Τότε δὲ καὶ ὁ Τζαχᾶς τὴν τοῦ βασιλέως περὶ τὴν δύσιν πολυσχιδῇ ὄχλησεν καὶ τοὺς τῶν Παζινάκων μετ' αὐτοῦ συγροὺς πολέμους βεβαωθεὶς ἐνκαίριαν εὐρύν δέον ἐλογίσατο στόλον κατήσυσθαι (p. 248¹⁻⁴). — — — καὶ γὰρ τούτῳ τὸν

блюдавали напредването им. И като видели, че са се насочили към колите, хвърлили се с неудържима сила срещу тях. В станалия ръкопашен бой паднали, сражавайки се храбро, около триста архонтопули. Императорът много време скърбял дълбоко и проливал по тях горещи сълзи, зочейки всекиго по име, като че ли бил само заминал някъде. И тъй, като надвили противниците си, печенезите преминали през Хариопол и опустошавайки всичко, свърнали към Апрос¹. Императорът си послужил отново с предишния начин, изпреварил ги и влязъл в Апрос, защото, както казахме много пъти, той нямал достатъчно войски, за да влезе в сражение с противниците. Ето защо, узнавайки, че те на разсъмване ще отидат за продоволствие, той извикал Татикий, за когото стана дума на много места в разказа, и му поръчал да вземе със себе си тези, които минавали за най-храбри от агурите², отбраните от личната му гвардия и всички латиняни и като станат рано сутринта, да наблюдават излизанията на скитите, така че, когато видят излизащите за продоволствие скити да се отдалечават много от своя лагер, да ги нападнат с всички сили. Татикий изпълнил заповедта, убил триста души, а довел и доста пленници. Какво станало след това? Пристигнали изпратените от фландърския граф около петстотин отбрани рицари, които му довели като дар сто и осемдесет отбрани коня. Но те му продали и всички излишни коне. Императорът ги приел и им се отблагодарил достойно. Той изпратил тези рицари да пазят Никомидия, понеже получил от Изток известие, че против нея готви поход управителят на Никея Апелхасим³, когото персите обикновено наричат сатрап, а турците, които сега са господари на страната на персите, зоват емир.

VII, 8. Тогава и Чаха⁴, осведомен за различните затруднения на императора на Запад и за непрекъснатите войни на печенезите с него, намерил сгоден момент⁵ и сметнал, че трябва да има флота. — — —⁶ Този Йоан Дука бил изпратен от самодържеца в

¹ Ἄπρος или Ἄπρος — римската колония Αργί на запад от Родосто, дн. Кестридже на Коджа дере, южно от Αἰρεβόλ. Вж. Златарски, История, II, стр. 199, бел. 1. Според В. Leib, Anne Comnène, Alexiade, Paris, 1943, II, стр. 120, това е Αβρασσα. Вж. и Chalandon, пос. съч., стр. 127, бел. 6. Според K. Miller, Itineraria Romana, Stuttgart, 1916, кол. 518, Απρι е Инеджик, а според G. Lamprousiades, Ὁδοποροὶ τῆς Ἀπρος — Κερμίν, Θεσσαλονίκη, II, 1929, това е Кермиев. ² Агури се наричали обикновено младежите с току-що поникнал мъх на брадата. Тук думата е употребена в значение на млади слуги-войни, които влизали в личната гвардия на императора. ³ За смъртта на Абул Касим Ана Комнина пише още в кн. VI, гл. 3, но там според Chalandon, пос. съч., стр. XVI, 105, бел. 2, стр. 126, бел. 2, тя се увелича и разказва и за по-късни събития. ⁴ Емир на Смирна, който си бил поставил за цел да създаде огромна империя със столица Цариград. Вж. Chalandon, пос. съч., стр. 126. ⁵ Според Chalandon, пос. съч., стр. 126, бел. 2, успехите на Чаха, за които пише Ана Комнина, трябва да се отнесат към 1088—1089 г. и само походът на Константин Даласин — към 1090 г.

⁶ В пропуснатия откъс Ана Комнина разказва как с построената флота Чаха превзел някои острови, между

Λούκαν Ἰωάννην εἰς Ἐπίδαμον δ' αὐτοκράτορ μετὰ στρατῶς ἀξιωμαχόν ἐξέπεμψεν ἅμα μὲν καὶ περὶ τὴν τοῦ Δυρραχίου φρουρὰν ἐπιμελῶς διαπονεῖσθαι, ἅμα δὲ καὶ τὴν μετὰ τῶν Δαλματῶν ἀναδήσασθαι μάχην. ὁ γὰρ οὕτω καλούμενος Βοδῖνος μαχιμώτατος ὢν καὶ βραδυστοχίας πλήρης οὐ μέχρι τῶν ἰδίων ὄρων ἐστάναι ἠβούλετο, ἀλλ' ὁσημέραι τὰς ἐγγιστα Δαλματίας κομποπόλεις καταπύχων τοῖς ἰδίοις προσετίθει ὄροις. ὁ δὲ Λούκας Ἰωάννης ἐπαυτοὺς πρὸς τῷ ἐνὶ δέκα εἰς τὸ Δυρράχιον ἐνδιατρέψας πολλὰ μὲν τῶν ἐπὶ τὴν ἐξουσίαν Βολκάνου ἀφαιρεῖτο φρούρια, πολλοὺς (252) δὲ καὶ ζωγρίαν Δαλματίας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐξαπέστειλε καὶ τέλος κατεργάσας μετὰ τοῦ Βοδίνου μάχην συναρράξας καὶ αὐτὸν κατέσχευεν (pp. 252₂₂—253₃). — — —

VII, 9. Οὕτω δὲ ὁ αὐτοκράτορ τὰ κατὰ τὸν Τζαχὰν διαθέμενος, (253) ἐπεὶ τοὺς Σκυθὰς αὖθις τὸ Ῥούσιον καταλαμβάνειν μεμαθήκει καὶ κατὰ τὸ Πολυβοτὸν τὸν χάρακα πῆξασθαι, ἐξεληλυθὼς ὥς εἶχε τῆς Κωνσταντίνου τὸ Ῥούσιον κατέλαβε. σικεῖται δὲ τοῦτω καὶ ὁ αὐτόμολος Νεάντζης δεινὴν ἡγὰ καὶ βέβαιον μελέτην κα' αὐτοῦ τεκταινόμενος συνπαρήν δὲ καὶ ὁ Καντζοὺς καὶ ὁ Κατράνης ἄνδρες πολέμων μεμνημένοι καὶ ζέοντα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα πόθον ἔχοντες. ἀπόμειραν δὲ ἱκανὴν τῶν Σκυθῶν πόρρω θεασάμενος τὴν μετ' αὐτῶν ἐναποδέεται μάχην. πολλοὶ μὲν οὖν τῶν Ῥωμαίων ἐν τῇ μάχῃ πύπτονται, τῶς δὲ καὶ ζωγρηθέντες παρὰ τῶν Σκυθῶν κτείνονται, ἱκανοὶ δὲ καὶ μέχρις αὐτοῦ Ῥουσίον κομίζονται. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τοὺς προνομήεις τῶν Σκυθῶν. ὁ δὲ βασιλεὺς, τῶν καλονόμενων Μανιακατῶν Λατίνων καταλεβόντων, θαρσύνσας ἐβουλεύετο τῇ μετ' αὐτῶν τῶν μετὰ τῶν

Επίδαμν с достатъчно войска, за да организира грижливо защитата около Дирахиум, а също така да подеме войната срещу далматите. Защото така нареченият Бодин, който бил твърде войнствен и изпълнен с лукавство, не желал да се ограничи в своите граници, но всекидневно нападал близките на Далмация селища и ги присъединявал към своите предели.¹ А Йоан Дука, след като прекарал единадесет години² в Дирахиум, отнел много от подвластните на Вълкан крепости, изпратил на самодържеца много пленници далмати и най-после хванал и Бодин³ в едно ожесточено сражение с него. — — —⁴

VII, 9. След като се разпоредил по този начин относно Чаха, самодържецът научил, че скитите се насочили отново към Русион⁵ и че разположили лагера си до Поливот⁶. Той излязъл незабавно от Константинопол и стигнал до Русион. Съпровождал го дезертьорът Неанц, който кроял срещу него някакъв страшен и подмолен план. При него били и Канц и Катран, които били войнствени мъже и имали силни чувства към императора. Виждайки отдалеч доста голяма група скити, самодържецът влязъл в сражение с тях. Мнозина от ромеите паднали в боя, някои били пленени и умъртвени от скитите, но доста много се добрали до самия Русион. Това обаче станало в битка срещу фуражирите на скитите. Императорът се ободрил след пристигането на латиняните, наречени маниакати⁷, и решил на следния ден да за-

които Митилини и Хиос. Изпратената начело с Никита Кастамонит флота била разбита от Чаха. Начело на новата флота бил поставен (в 1090 г.) Константин Даласин, който заедно с Оп обсапил крепостта на Хиос. На обсадените се притекъл на помощ с флота Чаха. Флотата му била наредена по невидан начин. Корабите били привързани с една верига и никой кораб не могъл самостоятелно да изостане или да напредне. Византийската флота отстъпила. Даласин адигнал обсадата на Хиос и построил войската си за сражение. Турците обърнали в бягство ринарите, изпратени от фазилърския граф, и византийците се оттеглили без бой до укрепленията си. Някои печенези, които се явили при Чаха, го осведомили за плановете на Даласин. В последвалия разговор с Даласин Чаха разказал историята си и предложил условия, за да върне всичко, което бил завладял. Даласин, подозирайки хитростта, дипломатически му отговорил, че ще трябва да почакаш шурей на императора, Йоан Дука, който приближавал с много войска и кораби и чрез чието посредничество би могло да се сключи мир. ¹ Бодин, князът на Зета, използвал борбите на Византия срещу Роберт Гискар и после срещу печенезите и непрекъснато увеличавал своите владения. Той завладял Босна и Рашка, където за жупани поставил Марко и Вълкан. Вж. *К. Јиречек*, *Историја Срба*, I, Београд, 1911, стр. 228. След 1090 г. Ана Комнина споменава само два пъти Бодин и за господар на сърбите най-често посочва Вълкан (*Chalandon*, пос. съч., стр. 141—142). ² Фактически само от 1085 до 1091 г. Преди това господари на областта са били норманите. Вж. *Chalandon*, пос. съч., стр. 143, бел. 224; *Любарский*, *Анна Комнина*, стр. 538, бел. 800. ³ Бодин бил пуснат обаче веднага на свобода, защото в 1091 г. той е вече свободен. Вж. *Chalandon*, пос. съч., стр. 141. ⁴ Императорът извикал Йоан Дука от Драч, назначил го за началник на флотата и го изпратил срещу Чаха. При разговорите си с Чаха Константин Даласин се надявал само на пристигането на Йоан Дука. Чаха обаче се отправил за Смирна, за да събере повече войска и така да се върне в Хиос. През неговото отсъствие Константин Даласин разрушил стените на крепостта и я превзел. После с цялата си флота пристигнал в Митилини. ⁵ Русион обикновено се отъждествява с Рус кьой, а според *Leib*, *Аппе Сомпел*, II, стр. 116, бел. 2, това е Кешан, между Малгара и Родосто. ⁶ Град в Тракия. Вж. *Златарски*, *История*, II, стр. 200, бел. 3. ⁷ Те не са били войници (латиняни или нормани) от войската на разбунтувалия се Георгия Маниак, който бил убит в 1043 г., но отред помощни войски — латиняни, — на които било дадено това име. Вж. *Leib*, *Аппе Сомпел*, стр. 117, бел. 2.

Σκνυθῶν κατανοστήδην ἀναδέξασθαι πόλεμον. ἐπεὶ δ' οὐδὲν πολὺ τὸ μεταίχμιον ἀμφοῖν τοῖς στρατευμάσιν ἔτυχεν ὅν, τὴν ἐννύκτιον οὐκ ἀπεθάρρυσεν ἡγήσας σάλπινγα θέλων προσαρπάσαι τὴν μάχην. μεταπεμψάμενος οὖν τὸν περὶ τὴν τῶν βασιλικῶν ἱερᾶκων θεραπείαν διαπονούμενον Κωνσταντῖνον προσάγει τύμπανον ἐσπέρας ἀναλαβόμενον τίπτειν δι' ὅλης νυκτός περισσοιοῦντα τὸ στράτευμα καὶ διακηρυκεῖν ἐτοιμάζεσθαι, ὑπερ ἀνταχούσης τῆς αἰχρῶν ἀπειροσάλπιγγος τὸν μετὰ τῶν Σκνυθῶν ὁ αυτοκράτωρ βούλεται συνάγει πόλεμον. οἱ δὲ Σκνυθῶν τοῦ Πολυβοτοῦ ἀπάραντες, προκαταλαμβάνονσι τόπον καλούμενον Ἰλδὴν καθεῖθι τὸν χάρακα πύγνυνται. οὕτω μὲν οὖν ὁ αυτοκράτωρ ἐξ ἐσπέρας αὐτῆς παρεσκευάζετο. ἀνταχούσης δὲ ἡμέρας διελὼν τὸ στράτευμα καὶ εἰς γάλαγγος καταστήσας ἔεται κατ' αὐτῶν. οὕτω δὲ τῆς συμβολῆς τοῦ πολέμου γενομένης, ἀλλ' ἐκάστον τῶν ταγμάτων ἤδη καθισταμένων, ὁ Νεάντζης κατὰ τινὰ παρακειμένην ἀκρολοσίαν ἀνελθὼν ἐφ' ᾧ κατασκοπήσας μὲν τὰς Σκνυθικὰς παρατάξεις, ὡς ἔλεγεν, ἀγγέλλει (254) δὲ τῷ αυτοκράτορι τῆς αὐτῶν καταστάσεως συγκομίσει, ἅπαν τοῦναντίον ἐποίη. καὶ τῇ ἰδίᾳ διαλέκτῳ τοῖς Σκνυθαῖς τῆναικαῦτα συνεβούλευε τὰς ἀμάξας μὲν στοιχηδὸν καταστήσαι, αὐτοὺς δὲ μὴ δεδιέναι τὸν αυτοκράτορα, τετραμμένον τε ὄντα ἤδη ἐκ τῆς προτετραίας ἡμετέρας καὶ πρὸς φυγὴν ἑτοιμον ὅσων τῶν στρατευμάτων καὶ τῶν συμμάχων ἔχοντα. ταῦτ' εἰπὼν κάτεινε πρὸς τὸν αυτοκράτορα. μισοβάρβαρος δὲ τις εἰδήμων τῆς Σκνυθικῆς διαλέκτου συνέεις τὰ πρὸς τοὺς Σκνυθῶν παρὰ τοῦ Νεάντζη λεχθέντα ἀπαγγέλλει πάντα τῷ βασιλεῖ. ἐν αἰσθήσει δὲ τοῦτον γενόμενος ὁ Νεάντζης ἀνέστηκε πὺν ἔλεγχον ἀναισχύντως δ' ὁ μισοβάρβαρος εἰς μέσον ἔλθων ἤλεγχε. ἐκεῖνος δὲ ἀνθρόον τὸ ξίφος σπασάμενος ἀπέκοψε τὸν ἀνθρώπου τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ τε τοῦ βασιλέως ὀργῶντος καὶ ἐκατέρωθεν τῶν φαλάγγων ἱσταμένων. καὶ, οἶμαι, τὴν ὑποψίαν τῆς σφοδρατικῆς ὁ Νεάντζης ἐκάλειν ἐκ τῆς σφαγῆς τοῦ σφοδρατικῆς ὑποψίαν μᾶλλον ἐναντὶν καθιστᾷ. ἡ γὰρ μὴ τὸν ἔλεγχον περιέμενε; ἀλλ', ὡς ἔοικε, γλῶτταν ἐθέλων προαναρεῖν ἐξορχουμένην τὰς κατ' αὐτὸν δολιότητος τολμᾷ τε καὶ παραβολιώτερον πρᾶγμα ποιήσας βαρβαρικῆς μὲν ψυχῆς ἄξιον, ὑποψίαν δὲ τοσοῦτον, ὅσον καὶ τόλμης ἐφίκετο. οὐ μὴν ὁ βασιλεὺς εὐθὺς ἐπεπορεύετο τὸν βάρβαρον οὐδὲ ἐπεξῆλθε δέον ὅν, ἀλλὰ τὴν μὲν καρδίαν παλλομένην εἰς θυμὸν καὶ ὀργὴν ἐπέσχευεν αὐτίκα, ἵνα μὴ προσοβήσῃ τὴν θήραν καὶ ταράξῃ τὰς φαλάγγας. ἔταμνετο δὲ καὶ ἐπώρνευε τὴν ὀργὴν τῷ Νεάντζη τοῦτον προδοσίαν τοῦ ἀνδρός

почне отблизко сражение срещу скитите. Разстоянието между двете войски не било голямо и той не се осмелил да даде бойния сигнал с тръба, понеже искал да започне сражението неочаквано. Извикал Константин, който се грижел за царските соколи¹, и му заповядал да вземе привечер тъпана и обикаляйки войската цяла нощ, да го бие и да съобщава да се готвят, защото императорът искал да започне сражението на разсъмване без боев сигнал. А скитите, като напуснали Поливод, успели да завземат селището, наречено Ада², и там разположили лагера си. По този начин самодържецът се приготвил още от вечерта. На разсъмване той разпределил войската, наредил я в бойни редици и тръгнал срещу скитите. Преди да стане сблъскването, но когато били вече построени всички редици, Неанц се възкачил на един съседен хълм, за да разгледа от него, както казвал, скитските отдели и да съобщи тяхното разположение на самодържеца, но извършил точно обратното. Тогава той посъветвал на своя си език скитите да наредят колите и да не се боят от самодържеца, който бил вече уплашен от предишното поражение и бил готов да бяга, понеже нямал достатъчно войски и съюзници. Като казал това, слязъл при самодържеца. Някакъв полуварварин, който знаел скитски език, чул казаното от Неанц на скитите и съобщил всичко на императора. Когато Неанц се научил за това и потърсил доказателство, полуварваринът излязъл дръзко напред и го изобличил. А Неанц, като извадил бързо меча си, отрязал главата на човека пред очите на императора и пред застаналите от двете страни фаланги. И аз мисля, че Неанц увеличил още повече подозрението против себе си в предателство, което искал да избегне с посичането на предателя. Защо наистина не изчакал изобличението? Но, както изглежда, той искал да изтръгне навреме езика, който съобщавал неговите коварства, и се осмелил на нещо много рисковано, извършвайки деяние, достойно за варварин, но се показал колкото дръзък, толкова и подозрителен. Императорът не наказал веднага варварина, нито го предал на съд, макар да било необходимо. Той веднага обуздал пламналото си от гняв и негодуване сърце, за да не пропъди дивеча и да не смути фалангите. Сдържал и прикрил гнева си към Неанц, макар и да подозирал предателството и из-

¹ Тук не става дума за лицето, което носело титлата велик соколар, но за лицето, натоварено да храни царските соколи. Вж. Leib, *Anne Comnène*, стр. 117, бел. 2. ² Нелокализирано.

καὶ τὴν ἀποστασίαν καὶ ἀπὸ τῶν προεργασμένων καὶ ἐξ ἄλλων προμαντευόμενος· ἐπὶ ξυροῦ γὰρ ἀκμῆς εἰσὶν ταῦτα τοῦ πολέμου καὶ διὰ τοῦτο περιυλακτοῦντα τὸν θυμὸν ὁ βασιλεὺς τέως ἐπεῖχεν, ἀπορῶν τὸ τηρεῖν αὐτὰ, ὅ τι καὶ δρᾶσειεν· ὁ μὲντοι Νεάντζης μετὰ μικρὸν προσελθὼν καὶ τοῦ σφειτέρου ἀποβάς ἵππου ἄλλον ἡγεῖτο τὸν βασιλέα. καὶ δίδωσαν αὐτῷ παρασχημα ἵππον (255) τῶν ἐκκεῖτον μετὰ τῆς βασιλικῆς ἐρεσιρίδος. εἰς δὲ ἀναβάς, ἐπεὶ τὰ τάγματα κατ' ἀλλήλων διὰ τοῦ μεσαιχμίου ἤδη ἦσαν, σχῆμα κατὰ τῶν Σκυθῶν ἱππασίας ποιησάμενος, τὴν ἀκωκὴν τοῦ δόρατος ὀπισθεν σιγέψας, πρὸς τοὺς ὁμογενεῖς φοιτᾷ πολλὰ κατὰ τῆς βασιλικῆς παρατάξεως αὐτοῖς παραινῶν. οἱ δὲ ταῖς ἐπισημοσύναις αὐτοῦ χρώμενοι καρτερόν τὸν μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος σιναψάμενοι πόλεμον τρέπονται κατὰ κράτος. ὁ δὲ βασιλεὺς διασπασθεὶς τὰς φάλαγγας δρῶν καὶ φεύγοντας ἅπαντας ἐν ἀμυχανίᾳ γενόμενος, παρακινδυνεύειν ἀλόγως οὐκ ἤθελεν. ἔνθεν τοι καὶ τὰς ἡρίας στρέφας μέχρι τοῦ ῥέοντος ποταμοῦ ἔγγις τοῦ Ῥοισίου καταλαμβάνει. κακῶς δὲ τὸν χαλινὸν ἀνασιεύσας μετὰ τῶν λογάδων ὡς ἐνὸν πρὸς τοὺς διώκοντας ἀπεμάχετο ἱππασίας κατ' αὐτῶν ποιούμενος, πολλοὺς δὲ καὶ λείων, ἔσται οὐ καὶ αὐτὸς πληττόμενος. ἐπειδὴ δὲ ἐξ ἑτέρου μέρους καὶ Γεώργιος ὁ Πύρρος καλούμενος φεύγων τὸν ποταμὸν κατελάμβανεν, ἐμβριμώμενος τοῦτον ὁ αὐτοκράτωρ μετεκαλέσατο πρὸς δαντόν, ὡς δὲ τὸ ἱταμὸν τῶν Σκυθῶν εἶδρα καὶ ὅτι ὅσαι ὥραι πληθένουσι καὶ ἄλλων ἐρχομένων εἰς τὴν αὐτῶν ἀρωγὴν, τὸν μὲν Γεώργιον αὐτοῦ πον καταλέλοιπε μετὰ τῶν λοιπῶν παραγγείλας μετὰ φειδοῦς ἀνταδικῶσθαι τοῖς Σκύθαις, μέχρις ἂν αὐτὸς ἐλαβέσθαι, γοργῶς δὲ τοῦ ἵππου τὸ πάλαιον περιστρέψας, τὴν περσῖαν τοῦ ποταμοῦ καταλαβὼν εἰσεῖται εἰς τὸ Ῥοῖσιον, καὶ δούσης τῶν φευγόντων στρατιωτικῶν κεῖθε κατέλαβε, καὶ τοὺς ἀντόχθονας ἅπαντας ὅποσοι στρατεύομενοι τὴν ἡλικίαν εἶχον, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς δὴ τοὺς ἀγρότας μετὰ τῶν ἰδίῳν ἀμαξῶν παρεκελεύεσθαι θάπτον ἐξεληλυθότας παρὰ τῷ χεῖλει τοῦ ποταμοῦ καυσσῆσαι. τοῦτον δὲ θάπτον ἢ λόγον γεγονότος κατὰ στοίχους πύδας καταστήσας αὐτοῖς, αὐτὸς πρὸς τὸν Γεώργιον διαπεράσας (256) ἀναδεδραμίζει, καίτοι ἐπὶ τεταρταῖου κακοῦ ῥίγους πιεζόμενος, ὡς καὶ τοὺς ὀδόντας ἐπὶ τῆς ἐρώτης προσαρράσσειν. ἐπισυναχθὲν δὲ καὶ τὸ ἅπαν Σκυθικὸν στρατεύμα ὡς τὴν διττὴν ἐθεάσαντο παράταξιν καὶ τὸν αὐτοκράτορα τοσοῦτον ἀγωνιζόμενον, τὸ πλοῦς ἰδόντες αὐτοῦ ἐπεγνωκότες καὶ ὅτι ὁ αὐτὸς κὰν ταῖς νίκαις κὰν ταῖς ἡτταῖς ἐστί, τὴν ἀνίσποιστον τοῦτον ἐπεγνωκότες ὁρμήν, ἐσθήμεσαν μὴ ἀποθαρρύντες τὴν μετ' αὐτοῦ συμπλοκήν. ὁ δὲ αὐτοκράτωρ τὸ μὲν ἐπὶ τῷ ῥίγους συνεχόμενος, τὸ δὲ πλεῖστον ὅτι οὐλο

мяната на този човек и по предишните му дела, и по други признаци. Военните работи били в най-критично положение и поради това императорът временно сдържал негодуването си, понеже в момента не знаел какво да направи. А Неанц след малко време се приближил, слязъл от коня си и поискал от императора друг. Той веднага му дал отличен кон с царско седло. Неанц се качил на коня и когато двете войски вече тръгнали една срещу друга през междинното поле, той дал вид, че препуска срещу скитите, но като обърнал острието на копие то назад, отишъл при своите и им съобщил много неща за войската на императора. Използвайки съветите му, те завързали тежко сражение със самодържеца и разбили напълно войските му. Като видял, че фалангите са пръснати и че всички бягат, императорът се намерил в безизходно положение и не пожелал да рискува неразумно. Затова обърнал коня си и се оттеглил до течащата близо до Русион река. Там спрял коня си и с няколко военачалници пропъдил, доколкото било възможно, преследвачите и като препускал срещу тях, убивал мнозина, но понякога и сам бил раняван. Когато обаче, бягайки от друга посока, дошъл до реката и Георги, по прякор Пир,¹ самодържецът гневно го извикал при себе си. После, виждайки дързостта на скитите, които се увеличавали всекичасно, понеже им идвали на помощ други, той оставил там Георги и другите със заповед да оказват умерена съпротива на скитите, докато се върне. Сам бързо обърнал коня си, преминал на отвъдния бряг на реката и влязъл в Русион. Той заповядал на всички избягали войници, които заварил там, на всички местни русионци, които били на възраст да носят оръжие, дори и на самите селяни да излязат по-бързо заедно с колите си и да застанат по брега на реката. Заповедта била изпълнена мигновено и като ги наредил никак в редици, той пак препуснал към Георги, макар четиридневната треска да го измъчвала така, че от треперенето да му тракали зъбите. А и цялата скитска войска, която се събрала вече, като видяла двойно по-големите бойни редици и толкова голямата енергия на самодържеца, знаейки при това и смелостта му, и че е еднакъв и в победите, и в пораженията, и че устремът му е неудържим, стояла, без да смее да се срази с него. А самодържецът, понеже бил трескав, но най-вече понеже всички раз-

¹ В кн. V, гл. 6, е споменат като прочут стрелец с лък.

οἱ σκεδασθέντες ἅπαντες ἐφθασαν συνελθυνθέναι, ἵστατο καὶ αὐτὸς παραθέων καὶ μετρίως ἱππαζόμενος καὶ κατ' αὐτῶν θάρσος ἐνδεκνύμενος. συνέβηεν οὖν ἄμφω τὰ στρατεύματα ἀτρεμοῦντα μέχρις ἑσπέρας ἑστάναι. ἐπεὶ δὲ ἡ νύξ ἤδη προΐει, ἀμοχλῇ πρὸς τὰς ἰδίας ἐπανέειπεν παρεμβολάς. ἐδεδίεσαν γὰρ καὶ ἀποθαρρεῖν οὐκ εἶχον τὸν πόλεμον. οἱ δὲ γε κατὰ τὴν πρώτην μάχην ἄλλοσε ἀλλαγὴν σκεδασθέντες κατὰ μικρὸν αὖθις πρὸς τὸ 'Ρούσιον ἐπανήχοντο¹ οἱ πλείους δὲ τούτων καὶ μάχης παντελῶς ἀγευστοί. ὁ δὲ γε Μοναστρεὺς καὶ Οὐζᾶς καὶ ὁ Συνέσιος, ἄνδρες Ἀρηϊφίλοι καὶ μαχημώτατοι, διὰ τοῦ Ἀσπρον καλουμένου τῷ τότε διελθόντες χωρίον, ἀπόμαχοι καὶ αὐτοὶ τὸ 'Ρούσιον καταλαμβάνουσιν.

VII, 10. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐπὶ τοῦ συνέχοντος αὐτόν, ὡς ἔφη, ῥίγους βιαζόμενος, κατεκλίθη μικρὸν ἐναντὶν ἀνακηρσόμενος. ἀλλ' ὁμως οὐδ' οὐκως ἠρέμει σκεπτόμενος, τί ἂν γοῇ τὴν αἰώνιον ποιῆσαι. προσελθὼν δ' ὁ Ταταρῆς (Σκύθης δὲ οὗτος ὁ ἀνὴρ πολλαῖς αὐτομολήσας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ παλινδρομήσας αὖθις οὐκ αὖτε καὶ τοσαύτως παρ' αὐτοῦ συμπαθείας ἀξιώθεις καὶ πολλὴν τὸν πόθον εἰς αὐτὸν διὰ τὴν τοσαύτην ἀνεξικακίαν ἐσχηκώς τὰ ὑπὲρ αὐτοῦ τοῦ λοιποῦ ὀλῇ ψυχῇ καὶ φροντῶν καὶ πραγματευόμενος) (257) ἔφη „ἐλπίς ἐστὶ μοι, βασιλεῦ, κατὰ τὴν αἰώνιον τοὺς Σκύθας κυκλῶσαι ἡμᾶς καὶ οὕτως τὸν μεθ' ἡμῶν ἀναζητήσαι πόλεμον. γοῇ τοίνυν προλαβόντας ἔξω τῶν τευχῶν αὐγαζούσης ἡμέρας παρατάσασθαι.“ ἑπανέσας δὲ τοῦτον ὁ βασιλεὺς καὶ ἀποδεξάμενος τῆς βουλῆς συνέθετο ἡλίου ἀνίσχοντος πέρας ταύτην λαβεῖν. ὁ δὲ ταῦτ' εἰπὼν, ἀπελθὼν τοιαῦτα πρὸς τοὺς ἡγεμόνας ἀπεστομάτισε τῶν Σκυθῶν „μὴ ἐπαίρεσθε διὰ τὰς προγεγενημένας ἥτας τοῦ αὐτοκράτορος, μηδὲ ὀλιγοστοὺς ὄρῳντες ἡμᾶς τὴν μεθ' ἡμῶν ἐπ' ἀγαθαῖς ἐλπίσι θαρρεῖτε μάχην. ἅμαχος τὴν ἰσχὺν ἔστιν ὁ κρατῶν καὶ πολλὴ μισθοφορῶν ὅσον ἤδη ἐλπίζεται καταλαβεῖν. καὶ εἰ μὴ τὴν μετ' αὐτοῦ εἰρήνην ἀσπάσεσθε, τὰ σώματα ἡμῶν οἴοντο εἶδονται.“ τοιαῦτα μὲν τὰ τοῦ Ταταρῆς πρὸς τοὺς Σκύθας. ὁ δὲ γε αὐτοκράτωρ μελετήσας τοὺς κατὰ πεδιάδας νεμομένους ἱπποὺς αὐτῶν ἀναλαβεσθαι (ἦσαν γὰρ παμπληθεῖς) ληϊζομένων ὁσημέραι τε καὶ νύκτες τὴν ἡμεδαυτὴν χώραν ματαλεμνόμενος τὸν τε Οὐζᾶν καὶ τὸν Μοναστρεὺν ἐπέσκηψε μεθ' ἱππέων ἐκέρχων ἐξ ὁπισθίων τῶν Σκυθῶν διελθόντας κατὰ τὸ περιόριον τὰς πεδιάδας κατα-

πρῆσαντι се войски не били успели да се завърнат, и той се суетял и издейки бавно, обикалял редиците и показвал пред скитите своята дързост. И станало така, че двете войски стояли неподвижно до вечерта. А когато нощта вече настъпила, те се завърнали без бой в станомите си, защото се бояли и не могли да се решат да воюват. Пръснали се пък при първото сражение на различни посоки след малко се завърнали отново в Русия. Повечето от тях изобщо не взели участие в боя. И Манастр¹, и Уза, и Синезий, хора войнолюбиви и извънредно воинствени, като минали през селището, наречено тогава Аспрон², пристигнали в Русия, без да са участвували в бой.

VII, 10. Самодържецът, измъчван, както казах, от обхваналата го треска, полегнал за малко, за да се съвземе. Но все пак и при това положение не бил без работа, защото мислел какво ще трябва да направи на другия ден. При него се явил Татран³. Този скит, който често минавал на страната на самодържеца и отново избягвал при своите, бил удостояван от него толкова пъти с прошка, че поради тази толкова голяма снисходителност изпитвал към императора голяма обич. Той, застъпвайки с цялото си сърце — и в мислите, и в делата си — интересите на самодържеца, му казал: „Предполагам, царю, че утре скитите ще ни обкръжат и ще искат да започнат сражението срещу нас. Трябва значи да изпреварим и на разсъмване да се построим извън стените.“ Императорът го похвалил и възприемайки съвета му, решил да го изпълни при изгрев слънце. А Татран, като казал това, отишъл при вождовете на скитите и им съобщил следното: „Не се възгордявайте от миналите поражения на самодържеца и макар и да ни гледате малобройни, не се решавайте лекомислено на сражение с нас. Владетелят по сила е непобедим и много наемна войска се очаква да пристигне. И ако не сключите мир с него, птици ще ядат телата ви.“ Такива били думите на Татран към скитите. А самодържецът намислил да отмъкне скитските коне (те били твърде много), които пасели по полето и денонощно опустошавали нашата земя. Извикал Уза и Манастра и им заповядал, като минат с отбрани конници зад скитите, да влязат на разсъмване в по-

¹ В кн. XI, гл. 2, е споменат като „полуварварин“. Вероятно е от куманско потекло. Вж. Moravcsik, Byzantinoturcica, II, стр. 197. ² Вероятно това е споменатото в кн. VII, гл. 7, „Аспрос“. Вж. тук стр. 72, бел. 1. ³ За етимологията на това име вж. посочванията у Moravcsik, Byzantinoturcica, II, стр. 302.

λαβεῖν καὶ τοὺς ἵππους ἅπαντας καὶ τὰλλα κτήνη
ὅν αὐτοῖς νομεῖσιν ἀναλαβεῖσθαι καὶ μὴ δεδιέναι
παρεκαλεῖτο. «ἡμῶν γάρ, φησι, κατὰ πρόσωπον
μετ' αὐτῶν μαχομένον ὑμεῖς ῥαδίως τὸ κελευσθὲν
ἐκπληρώσετε.» οὐδαμῶς δὲ τοῦ σκοποῦ διημάτηκεν.
ὁ γὰρ λόγος ἔργον εὐθὺς ἐγεγόνει. αὐτὸς δὲ τὴν
κατ' αὐτοῦ τῶν Σκυθῶν ἐπέλευσιν προσδόκιμον ἔχων,
οὐκ ἐδίδου ἵππον τοῖς ὀφθαλμοῖς οὐδ' ἐπινυστάζων
ὄλως ἦν, ἀλλὰ μεταπεινόμενος δι' ὅλης νυκτὸς τοὺς
στρατιώτας, καὶ μᾶλλον τοὺς τῆς τοξείας εἰδήμονας
πολλὰ περὶ τῶν Σκυθῶν ὁμίλει ἐπαλείφων ὅσον
αὐτοὺς καὶ τὰ συνοίσοντα πρὸς τὴν ἐλπίζομένην
ἐς νέοντα μάχην συμβουλευέων, ὅπως δεῖ τόξον
τείνειν καὶ βέλη πέμπειν, ἔστιν (258) οὐ καὶ τοὺς
ἵππους ἀνασειράζειν καὶ αὐθις ἐνδιδόναι τὸν χαλι-
νόν καὶ ἀποβαίνειν τῶν ἵππων, εἰ καὶ τοῦτο χεῖρ.
ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ τῆς νυκτὸς ἔργα. μικρὸν δὲ
ἐσπώσας, ἐπεὶ τῆς ἡμέρας ἤδη ἐπαισκαύσης οἱ
λογάδες ἅπαντες τῶν Σκυθῶν διαπεραιωθέντες τὸν
ποταμὸν τὸν πόλεμον ἀναζητεῖν ἐώκεσαν καὶ ἤδη
πέραс ὁ τοῦ αὐτοκράτορος ἐλάμβανε στοχασμός
(δεινὸς γοῶν ἦν προῖδέναι τὸ μέλλον ἐμπειρίαν
πολλὴν τῇ πενιότητι τῶν δομηέων κατ' αὐτοῦ ἐπα-
νισταμένων πολέμων λαβόν), ἐπιβάς παραχρῆμα τοῦ
ἵππου τὴν ἐννάλιον ἡγήσας προσέειπε σάλπιγγα,
καὶ τὰς φάλαγγας καταστησάμενος αὐτὸς ἐπὶ τοῦ
μετώπου εἰστήκει. ὁρῶν δὲ τοὺς Σκύθας ἱαμώτερον
ἢ πρότερον ἐπικαταλαμβάνοντας παραχρῆμα τοὺς
τῆς τοξείας εἰδήμονας ἀποβῆναι τῶν ἵππων καὶ
βρίδην κατ' αὐτῶν ἵνα ἐπέσκηρυν καὶ συνεχῇ τὰ
τοῦ τεύχεος τὸ δὲ γε λοιπὸν τῆς παρατάξεως κα-
τέστην τοῦτων ἔτετο καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ τὸ μέ-
σον διέειπεν τοῦ στρατεύματος. οἱ δὲ τοῖς Σκύθαις
μετὰ τόλμῃ προσέβαλον. καστερᾶς δὲ τῆς μάχης
γεγονείας τὸ μὲν τῇ πενιότητι τῶν βελῶν, τὸ δὲ
καὶ τὸν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ συντάγματος συνασπισμὸν
ὁρῶντες καὶ αὐτὸν δὴ τὸν αὐτοκράτορα ἐκθύμως
μαχομένον ἐκδειματωθέντες παλιμπόρευτο γέγονας,
τὸν ποταμὸν εἰς τοῦπίσω σπεύδοντες διαπερῶν
πρὸς τὰς σφῶν ὁρμαμάδας τὴν φρυγὴν ποιοῦμενον.
ἰδιώκων γὰρ ὅλους ρυτῆρας ἀφέντες οἱ τῆς Ῥωμα-
τικῆς φάλαγγος, εἰ μὲν τοῖς δόρασι κατὰ τὰν με-
τάφρενα παίοντες, οἱ δὲ τοῖς βέλεσι τοῦτους βάλλ-
οντες, πολλοὶ μὲν οὖν πρὸ τοῦ παρὰ τὸ χεῖλος
ἐφ' ὅσκειναι τοῦ ποταμοῦ ἀναιρεθέντες πίπτοναι, πολ-
λοὶ δὲ καὶ ἀνὰ κράτος φεύγοντες ταῖς δίναις ἐμπύπ-
τοντες τοῦ ποταμοῦ παρασυρόμενοι ἐναπεινέγοντο.
ἐκζημώτερον δὲ ἀπάντων κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην
οἱ περὶ τὸν αὐτοκράτορα διαπονούμενοι θεράποντες
ἔχωντο. ἦσαν γὰρ ἀνιήτες ἅπαντες. ὁ δὲ γε
αὐτοκράτωρ (259) ἐκδηλὸς ἀριστεὺς κατὰ ταυτηνὴν
τὴν ἡμέραν ἀναιδεχθεὶς νυκτὴς πρὸς ἰδίαν παρεμ-
βολὴν ἐπαπέστρεψεν.

лето и да отмъкнат всички коне и другите
животни заедно с пастирите. Той добавил,
че не трябва да се боят. „Защото — казал —
вне лесно ще изпълните заповедта, понеже
ние ще се сражаваме с тях отпред.“ И са-
модържецът не се излъгал никак в намере-
нието си, защото думите му станали веднага
дела. Самият той, очаквайки нападението на
скитите против себе си, не позволил на съня
да затвори очите му и изобщо не мигнал.
Цяла нощ извиквал войниците, най-вече знае-
щите да стрелят, говорил им много за ски-
тите, ободрявал ги и им давал полезни съ-
вети за очакваното ново сражение — как да
опъват лъка и да пускат стрелите, как по-
някога да спират конете и отново да пре-
пускат и как, ако и това потрябва, да слизат
от конете. Това била работата му през нощта.
А след като поспал малко, на разсъмване
всички скитски военачалници преминали ре-
ката и, изглежда, търсели да започнат сра-
жението. Предположението на самодържеца
се сбъдвало вече (той наистина беше спо-
собен да предвижда бъдещето, защото беше
придобил голяма опитност в честите сра-
жения, които възниквали всекидневно срещу
него). Скачайки веднага на коня, той запо-
вядал да засвири бойната тръба, наредил бой-
ните редици и сам застанал начело. А като
видял, че скитите напират по-дръзко от по-
рано, веднага заповядал стрелците да слязат
от конете и да вървят спешени срещу ски-
тите, като непрекъснато опъват лъковете.
След тях вървяла останалата част от бойните
редици и самият самодържец, който коман-
дувал центъра на войската. Те нападнали
смело скитите. В станалото ожесточено сра-
жение скитите било поради гъстотата на
стрелите, било защото виждали стегнатите
ромейски редици и че самият самодържец
се сражава храбро, уплашени, обърнали на-
зад, като бързали да преминат обратно ре-
ката и бягали към колите си. Войниците от
ромейската фаланга ги преследвали, препу-
скайки с всички сили, и едни удряли с ко-
пийата си гърбовете им, а други ги поразя-
вали със стрели. Мнозина паднали убити,
преди да достигнат брега на реката, а много
други, бягайки с всички сили, пропаднали
във водите на реката и отвлечени от тях, се
удавили. През онзи ден от всички най-храбро
се сражавали слугите, които се трудили
около самодържеца, защото всички били в
разцвета на годините си. А самодържецът,
който в този ден се проявил като герой, се
завърнал победител в лагера си.

VII, 11. Ἐπὶ τρισὶν οὖν ἡμέραις αὐτοῦ που διαπαυσάμενος ἐκεῖθεν ἀπώρας καταλαμβάνει τὴν Τζουρουλὸν. σκοπήσας δὲ, ὡς χρὴ μὴ ταχέως ἐκεῖθεν μεταστέσαι, τάφρον ἀπ. χρώσαν πρὸς τὸ ἀνατολικότερον μέρος τοῦ πολυχρίου ταῖς προσοῦσας αὐτῷ δυνάμεις διορύξας, τὴν τε βασιλικὴν σκηνὴν καὶ τὰς σκευὰς ἀπάσας εἰς αὐτοῦ κατέθετο. οἱ δὲ γε Σκύθαι ἐπιόντες καὶ οἵτιι κατὰ τῆς Τζουρουλοῦ, ἐπειδὴ προκαταλαβεῖν τὸν αὐτοκράτορα ταύτην ἡμετέριον διαβεβηκότες τὸν ἀνὰ τὴν πεδιάδα βέοντα ποταμὸν ἀγχοῦ που τοῦ πολυχρίου τοῦτον (Ξηρόγυτον τοῦτον ἐγγυρῶς κατονομάζουσι) τὸν χάρακα ἐπὶ ἔσωθεν μεταξὺ ὄντες τοῦ τε ποταμοῦ καὶ τοῦ πολυχρίου. καὶ οἱ μὲν ἦσαν ἔξωθεν τὴν πόλιν ταύτην κωλύσαντες· ὁ δὲ βασιλεὺς ἐνδὸν ἐναπέληπτο καθάπερ πολιορκούμενος, ἀλλ' ἐπεὶ νύξ κατελαβεν, ἄλλοι μὲν βᾶ θεοὶ τε καὶ ἄνδρες ἱπποκορυφαί, τοῖτο δὴ τὸ τῆς Καλλιόπης Ὀμήρου, εἶδον. τὸν δὲ αὐτοκράτορα Ἀλέξιον οὐκ ἔχε νήδυμος ὕπνος, ἀλλὰ διηγύπνει τε καὶ ἀνείλιπε λογισμούς, ὅπως τὸ θρόνος τῶν βαρβάρων τέχνη καταγωνίσῃται. ἰδὼν τοῦτον ὡς τὸ πολίχρινον τοῦτο ἡ Τζουρουλὸς ἐπὶ λόφον ἀνεστηράτος τετείχιστο, τὸ δὲ βάρβαρον ἅπαν κάτω που περὶ τὴν πεδιάδα ηὔλισσας, ἐπεὶ μὴ ἀποχωρῶσα πρὸς τοιαῦτα πλήθη δύναμιν εἶχεν, ὥστε τὴν μετ' αὐτῶν ἀποθαρρῆσαι κατασυστάδην μάχην, ἐπινοεῖται τι καὶ μάλα εὐμήχανον. ἀναλαβόμενος τὰς τῶν οἰκητόρων ἀμάξας καὶ ταῖτας ἀφελὼν ἀπὸ τῶν ἐπιγραφείτων, τοὺς τε τροχοὺς καὶ τοὺς ἄξονας ἄνω κατέσχε, καὶ οὕτως ἔξω τοῦ τείχους ἐπὶ τῶν κρηδένων ἐφεξῆς ἀπαιωρεῖ διὰ τῶν καλφιδίων ἐναποδεσμονυμένων ταῖς ἐπάλξεσι τῶν τεχνῶν. καὶ ὅμα τε τοῦτο ἐνεόρησε καὶ (260) εἰργάσατο. καὶ μᾶς ὥρας ἐναπεκορμάντο κύκλῳ οἱ τροχοὶ μετὰ τῶν ἄξόνων, ὥστερ' ἑνὲς ἐφεξῆς κύκλοι κείμενοι καὶ ἀλλήλους ἐγγίζοντες καὶ τοῖς ἄξονας αὐτῶν ξυνδεσμοίμενοι. προῖθεν δὲ ἀναστὰς καὶ αὐτὸς τε ὀπλισόμενος καὶ τοὺς ἄλλους ὀπλίσας, ἐξάγει τοῦ τείχους, ἀντιμετώπους στήσας τοὺς στρατιώτας τοῖς βαρβάρους. συνέβαντε δὲ, ἐφ' ἃ μέρη τὰ κύκλα τῶν τροχῶν ἀπρόρητο, ἐπ' ἐκεῖνα καὶ τοὺς ἡμετέρους στρατιώτας ἵστασθαι καὶ ἀντικρῖναι κατὰ μίαν γραμμὴν τὸ ἀντίθετον. καὶ τὸ ἐντεῦθεν αὐτὸς μέσον τῆς ἀμφ' αὐτὸν περιπάξας ἐοικώς συνεβούλευεν, ἐπὶ ἢ σάλλειν τὸ ἐνάλιον ἐμβοίσειεν ἀποβάντας τῶν ἵππων τοὺς στρατιώτας σχολῇ καὶ βιάην κατὰ τῶν ἐναντίων χωρεῖν τόξοις τὰ πολλὰ χωμένους καὶ ἀκροβολισμοῖς καὶ τὴν φάλαγγα τῶν Σκυθῶν εἰς ἐαυτοὺς προκαλεῖσθαι. ἐπὶ δὲ τοῖτοις παρουσίαν καὶ ἐπ' αὐτοὺς ἐγκεκαργίας τοὺς ἵππους θέασαντο, προτραπὸν ὀπισ-

VII, 11. Като си починал три дни, самодържецът се вдигнал оттам и се отправил за Цурулум. Предполагайки, че тук ще трябва да остане по-дълго време, той прокапал с наличните си войски откъм източната част на градчето достатъчно дълбок окоп и зад него поставил царската палатка и целия обоз. А и скитите се приближили към Цурулум и като чули, че самодържецът ги е изпреварил със завземането му, преминали реката, която тече през полето близо до това градче (местните жители я наричат Ксирогипс¹), и се разположили на лагер между реката и градчето. И те били обкръжили града отвън, а императорът бил затворен вътре като обсаден. Но когато настъпила нощ, другите богове и бойци с гривести шлемове спели, както казва Омировата Калиопа², а самодържеца Алексий не го лоял сладък сън,³ но цяла нощ бдял и кроял планове как да надвие с хитрост дързостта на варварите. Виждайки, че градчето Цурулум е построено на висок хълм, а цялата варварска войска се е разположила долу някъде по полето, и като нямал достатъчно войска срещу толкова големи плъчища, за да се реши да започне срещу тях сражение отблизо, той измислил нещо твърде хитро. Взел колите на жителите и като им махнал сандъците, осите заедно с колелата качил горе. После с помощта на въжета, които завързал за зъбите на стените, той ги окачил да висят в такъв вид една до друга отвън на горния край на стените. И щом намислил това, веднага го изпълнил. И в течение на един час наоколо висели колелата с осите като някакви кръгове, лежащи един до друг, допиращи се помежду си и прикрепени към осите си. Ставайки рано, самодържецът се въоръжил, заповядал да се въоръжат и другите и каго ги извел извън стената, наредил войниците срещу варварите. А случило се така, че там, където висели колелата, на същата страна застанали нашите войници, а отсреща, на същата линия, се разположил противникът. След това самодържецът застанал в средата на заобикалящата го войска и поръчал на войниците, когато тръбата даде сигнал, да слезат от конете си и да настъпят пеша и бавно против неприятелите, служейки си много с лъковете си и с далечно стреляне да предизвикат срещу себе си скитската войска. А когато видят, че скитите се раздвижат и прищпорят ко-

¹ Реката край гр. Чорлу, спомената и у Theophyl. Simoc., VI, 3. II, II, 12.

² Музата на епическата поезия.

θορυμνίτους γενομένους ὀλίγον διασπερῆναι τήνκαυτα διχῇ εἰς δεξιὸν τε καὶ ἐξωτέρω μέρος καὶ χώραν δοῦναι τοῖς ἐναντίοις εἰς τοσαῦτον, ἕως ἂν τοῦ τείχους πλησίον γένοιντο. τοῖτον δὲ γεγονότος, παρήγγελλο τοῖς ἀνωθεν ἐστηκόσιν ἀπὸ τοῦ τείχους, ὅσσην ἔχον τὴν οὐχίαν τῶν φάλαγγων θεάσασθαι. εἴρησι τὰ καλὸν διακόλπειν καὶ ἀρεῖναι τοὺς τροχοὺς μετὰ τῶν ἄξόνων ἀνωθεν κάτω κατακρημνίζεσθαι. ἐγένετο ταῦτα κατὰ τὸ τοῦ βασιλέως παράγγελμα. καὶ ἄνθρωποι μὲν ἐπαρράξαντες ἦσαν οἱ Σκύθαι σὺν ἀλαλαγμῷ βαρβαρικῷ ἱππῶται κατὰ τῆς ἡμεδαπῆς παρατάξεως περὶ καὶ βάρην κατ' αὐτῶν ἱεμένον πύτων, μόνον δὲ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τῶν οὐγκιόντων αὐτοῖς. οἱ δὲ κατὰ τὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἀλεξίου τέχνην ὀλίγον γόνυ γονύοντες ἀμείψαντες καὶ οἷον ἀναποδίσαντες, διεσχίσθησαν ἅπ' ἀλλήλων, ὥς οὐκ ἂν τις ἤλπισεν, ὥστερ' ἴθρην τοῖς βαρβάρους πλατυτάτην εἰς τὴν εἰσοδὸν ἀνέφξαντες. καὶ ἕνα οἱ μὲν (261) Σκύθαι εἶσαν τοῦ στομίον τῶν ἐκατέρωθεν φάλαγγων ἐγγόναντες, εἰ δὲ τροχοὶ μετὰ τῶν ξείνων καὶ καταφορᾶς ἐνεχθέντες ὑπὲρ πῆχυν ἀπὸ τοῦ τείχους ἕκαστος ἐφαλλόμενοι ἅτε τῶν κυρτοτήτων ἕκαστον τροχὸν ἀποκρουσθῶσιν ἐκ τοῦ τείχους καὶ οἷον ἀποσφενδαρηθεὶς εἰς μέσους τοὺς ἱππῶτας τῶν βαρβάρων ἐξεκλύσθησαν βόμην λαβόντες σφοδρότερον. τὸ μὲν καὶ ἀπὸ τῆς ἀθρόας καταφορᾶς τῷ φυσικῷ πευθόμενοι βάρει, τὸ δὲ καὶ βροτὴν λαβόντες ἀκάθεκτον ἀπὸ τοῦ κατάντους τοῦ τόπου σφοδρῶς τε τοῖς βαρβάρους ἐνέπιπτον καὶ πανταχόθεν αὐτοὺς περιέθλιβον τὰ σκέλη τῶν ἱππῶν ὥστερ' ἑλκίζοντες καὶ ἀμφοτέρω ἐκατέρωθεν ἀπὸ τε τῶν ἐμπροσθίων καὶ ὀπισθίων μερῶν διατεμόμενοι ὀκλάσαι τοὺς ἱπποὺς, ἐφ' ᾧ μέρη τὴν πληγὴν ἐδέξαντο, κατηράγκασαν καὶ τοὺς ἱππῶτας συγκαταβαλεῖν. ὃν ἐπαλλήλων καὶ συγχῶν πιστόντων, εἰς ἕκαστον δὲ καὶ τῶν στρατιωτῶν καὶ αὐτῶν ἱεμένων καὶ δεσφῆς τῆς μάχης τοῖς Σκύθαις πανταχόθεν ἐφισταμένης οἱ μὲν τοῖς πεμνωμένοις ἀνηροῦντο βέλεσσι, οἱ δὲ διὰ τῶν δοράτων ἐπλήττοντο, τῶν δὲ λοιπῶν οἱ πλείους ὑπὸ τῶν τροχῶν σφοδρῶς καταφερομένων σικνωθόμενοι πρὸς τὸ ξεῦμα τοῦ σταμοῦ ἀπεπνίγησαν. τῇ δὲ μετ' αὐτὴν, ἐπεὶ πάντες τοὺς καταλειφθέντας Σκύθαις πρὸς πόλεμον ὁρμῶντας ἑώρα, τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἵππας τεταραγμένους καταπονήσας ὀπλίσασθαι παρεκελεύεσθαι. σιδηροφορήσας δὲ καὶ αὐτὸς καὶ πόλεμον σχῆμα διατεπύσας, πρὸς τὸ πρᾶν ἐκείκειν. εἰτα δὴ τὰς φάλαγγας ἐπιστρέψας κατὰ πρόσωπον τοῖς Σκύθαις ἵστατο, ἐφ' ᾧ τὸν μετ' αὐτῶν, ὥς ἐόν, συνάγει πόλεμον. αὐτὸς μὲν οὖν τὴν μέσην τῶν ταγματίων εἶχε χώραν μάχης δὲ καταφερομένης τὴν νικῶσαν τήνκαυτα παρ' ἐλπίδας αἱ Ῥωμαῖκαί εἶχον φάλαγγες καὶ ἰδικοὶ

нете си срещу тях, да побягнат назад през глава, после да се разделят постепенно на две части наляво и надясно и да дадат на неприятелите достатъчно място, за да се приближат до стените. Ако това стане, той бил известил на застаналите горе по стените, когато видят раздвояването на войската, да срежат с мечове въжетата и да пуснат колелата заедно с осите да се сгромолясат от горе на долу. Това станало според заповедта на императора. Цялата маса скити с варварски викове връхлетели на коне срещу нашата войска, докато всички наши войници вървели срещу тях пеша и бавно с изключение на императора, който ги придружавал на кон. Според плана на императора те ускорили малко стъпките си и отстъпвайки, се разделили помежду си така, че неочаквано отворили за варварите един вид най-широк достъп към входа за града. Щом скитите влезли в отвора между двете части на войската, и колелата се спуснали с шум и тропот, като отскачали на около един лакът от стената, понеже кръговете на всяко колело се удряли о нея, и ускорявайки бързината си, запратени сякаш с прашка, се търколили сред варварските конници. От една страна, под влияние на собствената си тежест при внезапното падане, а, от друга страна, добивайки неудържима скорост поради наклона на мястото, колелата връхлетели страшно върху варварите и ги мачкали навсякъде, като един вид косели краката на конете. Като пречупвали ту предните, ту задните им крака, колите принуждавали конете да клякат на тази страна, където били ударени, и да хвърлят конниците на земята. Когато те падали така непрекъснато един върху друг, срещу тях от двете страни се впуснали и нашите войници и навсякъде се завързало страшно сражение със скитите. Едни загивали от изпратените стрели, други били поразявани от копия, а повечето от останалите се издавили, наблъскани към течението на реката от силно носещите се колела. На следния ден, понеже видял, че оцелелите скити се стремят отново към сражение, забелязвайки, че всички негови подчинени са бодри, самодържецът им заповядал да се въоръжат. Той въоръжил и себе си и като разположил войската в боен ред, слязъл към склона на хълма. После обърнал войската и застанал с лице срещу скитите, за да завърже с всички сили с тях сражение. Сам той заемал центъра на фронта. При станалото тежко сражение ромейските войски съвсем неочаквано спечелили победата и започнали да преследват неудържимо ски-

τούτους ἀκρατῶς ἐπεὶ δ' ἱκανὸν διάστημα τούτους εὐρὰ διώκοντας δ' αὐτοκράτωρ, δεδιὼς μὴ λοχῶντές τινες αἰφνιδίως ἐπεισευρόντες τοὺς Ῥωμαίους παλιντροπὴν τῆν τῶν Σκυθῶν (262) φυγὴν ἀπεργάσσονται καὶ προστεθέντες τούτοις καὶ οἱ φεύγοντες μέγα τὸ δεινὸν τῇ Ῥωμαϊκῇ στρατιᾷ ἐπάξωσιν, ἱππασίας πυρσὺς ποιοῦμενος ἀνασειράζειν τοὺς χαλινοὺς καὶ τοὺς ἵππους ἀναψύχειν τοῖς στρατιώταις ἐκέλευεν. οὕτω γοῦν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἄμφω διαστήτην τὰ στρατεύματα. οἱ μὲν γὰρ φυγάδες, ὁ δὲ λαμπρὸς νικητὴς χαίρων πρὸς τὴν ἰδίαν παρεμβολὴν ἐπάνεισιν. οἱ δὲ Σκύθαι κατὰ κράτος ἡττηθέντες μεταξὺ τοῦ Βουλγαροφύγου καὶ τῆς μικρᾶς Νικαίας τὰς οὐκρινὰς ἐπύρηνοντο. χειμῶνος δὲ ἤδη ἐκκαταλαβόντος δεῖν ἔγνω δ' αὐτοκράτωρ εἰς τὴν βασιλεύουσιν ἐπανελθεῖν, ἐφ' ᾧ ἑαυτὸν τε καὶ τὸ πλεον τοῦ στρατοπέδου τῶν πολλῶν ἀγώνων ἐπανικητήσασθαι. διελόμενος οὖν τὰς δυνάμεις καὶ εἰς ἀντίπαλον μοῖραν ἀποκρίνας, ὁπόσοι εὐφρούτεροι τοῦ παντός ἦσαν στρατεύματος, ἡγεμόνας τούτων τὸν τε Ἰωννῆκην καὶ τὸν Μавροκατακαλὸν Νικόλαον προεβάλλετο, περὶ ὧν πολλὰς φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσεν, ἐντεταλμένος αὐτοῖς ἐν ἐκάστῳ μὲν τῶν πολικριῶν ἀποχερῶντας εἰσαγαγεῖν στρατιώτας εἰς τὴν αὐτῶν φρουρὰν, περὶ οὓς δὲ ἐξ ἀπάσης τῆς χώρας μετὰ ἁμαξῶν καὶ τῶν ταύτας ἐλκόντων βοῶν ἐξελάσαι. βουλόμενος γὰρ ἕαρος ἐφισταμένου τῆς κατὰ τῶν Σκυθῶν κατεργώτερον ἀντιέχεσθαι μάχης προεμελέετο τε καὶ ἠδιδράμει τὰ συνάσποντα. οὕτω γοῦν ἅπαντα διαθεύμενος, ἐπανέρχεται πρὸς τὸ Βυζάντιον (pp. 253₃₂—263₂₃).

VIII, 1. Μεταθιγὼς δ' αὐτοκράτωρ, ὡς ἀτόμοι ὄντα οἱ τῶν Σκυθῶν ἡγεμόνες ἀπολεζόμενοι κατὰ τῶν Χιροβακίων ἐξέπεμψεν καὶ προεδοκιμος ἢ τοῖσιν ἄριστος ἦν, ὁποῖος ἐκεῖνος θερμοθυγρὸς περὶ τὰς ἐγχειρήσεις κἂν τοῖς αἰφνιδίως ἀεὶ ὡς προπαρεσκευασμένος δεικνύμετος, μὲν πρὶν ἐβδόμην ἡμέραν ἑαυτὸν ἐν τοῖς βασιλείοις διαναπαυσάμενος μηδὲ βαλανείου τεχνὴν μηδὲ τὸν ἐξ τοῦ πολέμου κομπορτὸν ἀποτιναξάμενος παραχοῆμα τοὺς ἐπὶ τῆς φρουρᾶς τῆς πόλεως τεταγμένους καὶ ὁπόσοι νεόλεκτοι ἀναλαμβάνεται ὥσπερ πεντακοσίους τὸν ἀριθμὸν καὶ ὀπλίους δι' ἅλης νυκτὸς κατὰ τὸ περίορθον ἔξειν. τηλικαῦτα δὲ ὀλίγη καθίστηται τὴν αὐτοῦ πρὸς τοὺς Σκύθας ἐξέλευσιν τοῖς τε ἐξ αἵματος καὶ ἀγχιστείας προσήκουσαν αὐτῷ συγγενέσι καὶ τοῖς ἄλλοις, ὁπόσοι τῆς μείζονος τέχνης ἦσαν καὶ τῷ στρατιωτικῷ συντάγματι συγκαταειλεγμένοι (παρὰσκενὴ) δὲ ἦν ἡ τῆς

тите. Когато самодържецът видял, че те са ги преследвали на достатъчно разстояние, той се уплашил да не би някои внезапно да нападнат ромеите от засада, да спрат бягството на скитите и след като бягащите се присъединят към тях, да нанесат страшно поражение на ромейската войска. Затова препуснал силно и заповядал на войниците си да дръпнат юздите и да дадат почивка на конете. Така се разделили помежду си през този ден двете войски — едните бягали, а императорът като блестящ победител се връщал радостен в своя стан. Скитите, разбити напълно, построили шатрите си между Булгарофигон и Малка Никея. Тъй като зимата вече настъпила,¹ самодържецът решил, че трябва да се върне в столицата, за да може и сам той, и по-голямата част от войската му да си почине от многото битки. И тъй разделил войската на две, като в действувашата част отделил от цялата войска всички, които били с по-бодър дух. За началници им поставил Йоанакий и Никола Маврокатакалон, за които вече често споменаваме в разказа. [Самодържецът] им заповядал да вкарат във всеки град достатъчно войници за гарнизон и да му изпратят от цялата страна пехотинци заедно с колите и впрегнатите в тях волове. С настъпването на пролетта той искал сам да започне срещу скитите по-голяма война и затова се грижел и уреждал нещата, които ще му бъдат от полза. И тъй, като наредил по този начин всичко, както трябва, той се върнал във Византион².

VIII, 1. Когато самодържецът се научил, че скитските военачалници отделили известна част от войската си и я изпратили срещу Хировакхи³ и че нейното пристигане се очаква, какъвто си бил припрян в работите и не се показвал неподготвен дори в неочакваните опасности, той веднага взел определените за гарнизона на града войници и колкото новобранци имало, на брой около петстотин, въоръжил ги през нощта и на разсъмване излязъл, макар да нямало още седем дни от почивката му в двореца, не бил влизал в баня и не бил отърсил още праха от битките. Тогава обявил, че отива срещу скитите. А на роднините си, близките и на другите, които имали по-високо положение и били записани във войската, чрез пратеници заповядал така (било петък от

¹ Зимата на 1090/1091 г. ² Т. е. в Цариград. ³ Според Васильевский, Византия и печенег, пос. съч., стр. 69, Хировакхи се намирало между Кочук чекмедже и Буюк чекмедже. Според Златарски, История, II, стр. 117, бел. 2, това е може би дн. Чаталджа.

ἀπόκρεω) ταῦτ' διὰ τῶν ἀποστολέων παρακελευ-
σάμενος ὡς ἄρα γούτ' „ἐγὼ μὲν ἀπειμὶ τὴν τῶν
Σκυθῶν κατὰ τῶν Χοιροβάκχων θείαν μεμαθηκώς
κίνησιν, ὑμεῖς δὲ ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐβδομάδα τῆς τυρο-
φάγου στρατεύσατε πρὸς ἡμᾶς. τὰς γὰρ μεταξὺ τῆς
τε παρασκευῆς τῆς ἀπόκρεω καὶ τῆς τυροφάγου δευ-
τερας ἡμέρας ὑμῖν ἐγίγμην εἰς μικρὸν τινα βραχύνην,
ὡς μὴ βαρὺς τις καὶ ἀδιάκριτος δόξαιμι.“¹ ἔκείνος,
μὲν οὖν παρακρήμα κατευθὺς Χοιροβάκχων ἤλαυνε
καὶ εἰσελθὼν κλείει τὰς πύλας· τὰς δὲ κλείς αὐτὸς
ἀναλαμβάνει. εἰτα τοὺς εὖνους ἀπαντας τῶν
θεραπευόντων (1) περὶ τὰ κρήδεμνα καθίστησι τοῦ
τείχους παραγγέλλας μὴ ἀναπεπαισμέναι. ἀλλ'
ἐπαρτυποῦντας περιαιρεῖν τὰ τεῖχη, μὴ ποῦ τις
ἀνελθὼν καὶ προκύψας ὁμιλήσῃ τοῖς Σκύθαις.
ἀποχρῶντος δὲ τοῦ ἡλίου καὶ οἱ ἐλπίζοντες τῶν
Σκυθῶν καταλαβόντες κατὰ τὸν συγκεκολλημένον τῶ
τείχει τῶν Χοιροβάκχων αἰχένα ἔστησαν. ἐξ ὧν
τηνικαῦτα ἀποκριθέντες ὡσεὶ ἐξ χυλίδος εἰς προ-
νομίην διεσκέδασθησαν ἐφθακότες μέχρις αὐτοῦ τοῦ
Λεκάτου ὡσεὶ δέκα σταδίους τῶν τευχῶν ἀπέχοντος
τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ἐξ οὗ, οἶμαι, καὶ τὴν
ἐπωνυμίαν ἐκτήσατο. οἱ δὲ λοιποὶ αὐτοῦ πον δια-
μεμενῆρισαν. ὁ δὲ βασιλεὺς ἀνελθὼν διὰ τοῦ τεί-
χους εἰς τὰς ἐπαλξεις περιεσκόπει τὰς πεδιάδας
καὶ τοὺς βουνούς, εἴ που καὶ ἑτέρα δύναμις τοῦτο
ἔπεισεν, ἢ εἴ που λόχους καθίσταντες μελετῶσαν τὸν
τοῖς τοῖς ἴσως προσβαλεῖν ἐπιχειρήσαντα κατασχεῖν.
ὡς δ' οὐδὲν τι τοιοῦτον ἐθεάσατο, περὶ δευτέρω
τῆς ἡμέρας ὥραν ὀρεῖ τοῖς οὐ πρὸς μάχην ἠντρε-
πισμένοις, ἀλλὰ πρὸς τροφὴν καὶ ἀνάπαυσιν ἀπο-
κλίναντες· πλήθος δὲ πολλὸν τοῖς οὐδὲν καὶ τοῦ
μετ' αὐτῶν καταουσιάζον μὴ κατατολμῶν πολέμου
ἐν δεινῷ ἐποιεῖτο, εἰ τὴν ἀπασαν ληϊοσάμενοι χώραν,
καὶ αὐτοῖς τοῖς τεύχεσι τῆς βασιλευσύνης τῶν πό-
λεων προσπελάσαντες καὶ ταῦτα αὐτοῦ ἐκείθεν ἐξ-
εληλυθότες ἐφ' ᾧ τοῖς ἀποσοβῆσαι τῆς χώρας.
μετακαλεσάμενος οὖν τηνικαῦτα τοὺς ὑπ' αὐτῶν στρα-
τιώτας καὶ τὴν γνώμην αὐτῶν δοκιμάσαι βουλόμενος
ἔφη „οὐ κατὰ ἀποδεικνύοντες τὸ πλῆθος τῶν Σκυθῶν
ἀφορῶντας, ἀλλ' εἰς θεὸν ἡλικίας τὸν μετ' αὐτῶν
συνάψαι πόλεμον. καὶ εἰ μόνον δημογνωμονήσαντες,
λέγουθα ὡς ἡτήσομεν αὐτοὺς κατὰ κράτος.“ τῶν
δὲ ἀπαντασμένων πάντη καὶ πρὸς τὸν λόγον ἀπο-
βαλλομένων ἐκείνος εἰς φόβον ἐμβάλλων πείσονται
τοῖς αὐτοῦ καὶ ἀνυγείραν εἰς κίνδυνον φησὶν „ἐάν
οἱ εἰς προνομίην ἐξελεθόντες ἐπανέλθοιεν αὐθις καὶ
κατὰ τῶν παρόντων ἐνωθεῖεν, (2) προῖπτος ὁ κίν-
δυνος. ἢ γὰρ καὶ τὸ κάστρον παρ' αὐτῶν κατασχε-
θήσεται καὶ ἡμεῖς παρανόλημα φόβου γενησόμεθα
ἢ παρ' οὐδὲν ἡμῶς λογιζόμενοι ἴσως τοῖς τεύχεσι
τῆς πόλεως προσπελάσαντες οὐκ ἐγγνωρήσουσιν ἡμῖν

Месопустната неделя¹): „Аз тръгвам, понеже
се научих за бързото нападение на скитите
срещу Хировакхи. Вие елате с войските си
при нас през Сирната неделя. За да не из-
глеждам строг и жесток, предоставям ви за
малка почивка дните между петък и Месо-
пустната неделя и понеделника на Сирната
неделя.“² И тъй той веднага заминал на-
право за Хировакхи. Като влязъл в него, за-
творил вратите и прибрал ключовете. След
това поставил верни хора от прислугата по
зъберите на стените, като им заповядал да
не дремят, но да оглеждат зорко стените
да не би някой да се качи и като се наведе,
да заговори със скитите. При изгрев слънце
и очакваните скити дошли и се спрели до
съседния на стените на Хировакхи хълм. То-
гава от тях се отделили около шест хиляди
и се пръснали за продоволствие, като стиг-
нали до самия Дека³. Той отстои на около
десет стадия от стените на столицата и това
му е дало, изглежда, името. Другите оста-
нали да чакат някъде [около хълма]. Импе-
раторът се изкачил по стените до зъберите
и огледал полето и хълмовете дали ски-
тите нямат някъде и друга войска и
дали, като са поставили някъде засади, не
възнамеряват да уловят този, който би се
опитал да ги нападне. Като не забелязал
обаче нищо подобно, около втория час на
деня⁴ видял, че скитите не са се пригот-
вили за сражение, а се канят да ядат и да
почиват. Но виждайки голямото им множес-
тво и не смеейки да започне с тях открито
сражение, той смятал за позор, ако те опу-
стошат цялата страна и се приближат до са-
мите стени на столицата, и то след като той
е излязъл оттам, за да ги пропъди от стра-
ната. И тъй самодържецът извикал намира-
щите се под заповедите му войни и искайки
да узнае мнението им, казал: „Не бива да
се плашим, като гледаме множеството скити,
но с надежда в бога да започнем сражение
с тях. И стига само да бъдем единомислени,
вярвам, че ще ги разбием напълно.“ И по-
неже те отказвали решително и отхвърляли
думите му, той им казал, искайки да въз-
буди своите хора срещу опасността, като им
внуши по-голям страх: „Ако отишлите за
продоволствие скити се върнат отново и се
съединят с присъстващите, опасността е
пред очите ни. Те или ще превземат кре-
постта и ние ще станем жертва на клане,

¹ Т. е. на 14 февруари 1091 г. Вж. Chalandon, пос. съч., стр. 128; Златарски, История, II, стр. 202.
² Месопустната неделя от Великите заговези е непосредствено след Месопустната. ³ Дека е бил разполо-
жен на Via Egnatia, близо до Цариград. Вж. Janin, Constantinople byzantine, стр. 407. ⁴ Часовете на деня
отсчитали от разсъзването.

εις τὴν βασιλίδαν πόλιν εἰσελθεῖν αὐτοῦ που περὶ τὰς πόλεις αὐτῆς ἀντιστάμενοι. λοιπὸν καθυπεύουσι ἡμᾶς χρὴ καὶ μὴ ἀνάνδρως ἀποθανεῖν. ἐγὼ μὲν οὖν ἤδη ἔξεμι καὶ ὁπόσοι βούλεσθε, προεκδρομῶντος ἐμοῦ καὶ ἐς μέσον τῶν Σκυθῶν εἰσπηδήσαντος συνέρεσθε, ὁπόσοι δὲ τοῦτο οὐ δύνασθε ἢ ἐν βούλεσθε, μηδὲ τῶν πυλῶν ἐκτὸς γέναισθε.“ παραχρῆμα γοῦν διὰ τῆς ἀπονευκυίας ὡς πρὸς τὴν λίμνην πόλης ὀλισσόμενος ἔξεισι. καὶ πορευομένων τὰ τεῖχη καὶ μωρὸν παρεγγίνας ἐξ ὀπισθίων τοῦ ἀσθένους ἔνειον. οὐδὲ γὰρ συνέρεσθαι τοῦτο διέγκο τοῖς μετ’ αὐτοῦ πρὸς τὸν κατασυστάδην μετὰ τῶν Σκυθῶν πόλεμον. καὶ πρῶτος αὐτὸς δόρυ σπασάμενος ἐς μέσους Σκύθας ἑαυτὸν ὤδησε παίσας τὸν πρῶτως αὐτῷ ἐπαντιάσαντα. ἀλλ’ αὖδ’ οἱ οὖν αὐτῷ στρατιῶται τῆς μάχης ἀπελείφθησαν πάντεσθιν τοὺς μὲν πλείους ἔκτειναν, τοὺς δὲ καὶ ζωγρίαν ἤγον. εἰτα ὅποια ἐκείνους μηχανᾶσθαι εἰώθει, τὰς τῶν Σκυθῶν ἐσθῆτας τοὺς στρατιώτας ἀμφέννυναι καὶ τῶν Σκυθηκῶν ἵππων ἐπιβῆναι κελεύει, τοὺς δὲ ἵππους τῶν στρατιωτῶν καὶ τὰς τοῦτον σημαίας καὶ τὰς ἀποσημειώσας τῶν Σκυθῶν κεφαλὰς παραδοῖς τισι τῶν εὐνοουτέρων παραλαβόντας προοέταξεν εἰσω τοῦ κάστρου γενέσθαι ἀπεκδεχομένους αὐτόν. ταῦτα τοῖνυν οὕτως οἰκονομήσας ἐκείνος μετὰ τῶν Σκυθηκῶν σημαῖων καὶ τῶν τὰ Σκυθηκὰ ἀμφία περιβεβλημένων στρατιωτῶν καίεισιν ὡς πρὸς τὸν ἀγχοῦ Χοιροβάκχων ῥέοντι ποταμῶν, ὅπου καὶ τοὺς ἀπὸ τῆς προνομῆς ὑποστρέφοντας Σκύθας ἐνόμιζε διελθεῖν. αἱ δὲ γε προνομεῖς ἐκείνοι θεασάμενοι τοῦτους ἱσταμένους ἐκείσε καὶ νομίσαντες Σκύθας καὶ αὐτοὺς εἶναι, ἀφελάκτως τοῦτοις προσπίπτοντες οἱ μὲν ἀνηροῦντο, ἄλλοι δὲ καὶ κατεῖχοντο. (3)

VIII, 2. Ἐσπέρας δὲ καταλαβούσης (σάββατον δὲ ἦν), ἐπικέρχεται μετὰ τῶν δορυαλῶν.² κατερχέσας δὲ καὶ τὴν ἐπιούσαν ἀνταρξόσης ἤδη τῆς δευτέρας ἐξῆλθε τοῦ κάστρου καὶ διελὼν τοὺς ἐν’ αὐτὸν ἐμπροσθεν μὲν εἰσήγαγε τοὺς τὰς τῶν Σκυθῶν σημαίας κατέχοντας, ὀπισθεν δὲ τοὺς δορυαλῶν τῶν Σκυθῶν, παρὰ χωρτῶν ἑαυτοῦ τοῦτον κατεχομένους· τὰς δὲ ἀποσημειώσας κεφαλὰς δόρασι περιπεύρας, παρ’ ἐτέρων αὐτῆς ἐν τοῖς ἀπαιουμένους παρεκελεύσατο οὕτως τὴν ὁδοπορίαν ποιῆσθαι. τοῦτων δὲ ὀπισθεν ἐκ διαστήματος μετρίον ἀπέχων μετὰ τῶν ἐπ’ αὐτὸν καὶ τῶν συνήθων τοῖς Ῥωμαίοις σημαῖων ἐλόμενος ἦν. ἀνταρξόσης δὲ τῆς ἀπὸ κρησιν κυριακῆς ὁ Παλαιολόγος θερμουργὸς ὢν περὶ τὰς πολεμικὰς πράξεις πρὸ τῶν ἄλλων ἐξεληλύθει

² εἰς Χοιροβάκχους, add. As.

или ще ни пренебрегнат, ще се приближат може би до стените на града и като се разположат на стан някъде близо около вратите, не ще ни позволят да влезем в столицата. Затова ще трябва да рискуваме, а не да умрем безславно. Аз вече тръгвам и тези от вас, които желаят, нека ме последват, когато прегусна и се хвърля сред скитите, а тези, които не могат или не искат, да не излизат дори от вратите навън.“ И веднага излязъл въоръжен през вратите, които гледат към блатото. Прегуснал край стените и като се отклонил малко, заизкачвал се от задната част на хълма, защото разбрал, че хората, които са били с него, не ще го последват за фронтален бой със скитите. И той пръв насочил копието си, втурнал се сред скитите и ударил този, който му се изпречил най-напред. Но и съпровождатите го войни взели участие в боя и затова те убили твърде много скити, а някои и пленили. После, както имал обичай да измисля хитрости, самодържецът облякъл войниците в скитските дрехи и им заповядал да възседнат скитските коне. А [собствените] коне на войниците, знамената им и отрязаните скитски глави той предал на някои от по-сигурните, на които заповядал да отидат с тях в крепостта и да го чакат. И тъй, като наредил по този начин това, самодържецът слязъл със скитските знамена и с облечените в скитски дрехи войници до течащата близо до Хировакхи река¹, през където сметнал, че ще преминат и връщащите се от фуражировка скити. А онези фуражири, когато ги видели да стоят там, смятайки ги, че и те са скити, доближили се до тях непредпазливо и едни били избити, а някои и пленени.

VIII, 2. Привечер (било събота)² императорът се върнал с пленниците [в Хировакхи]. Той останал там и следващия ден, а в понеделник³ рано сутринта излязъл от крепостта. Като разделил войниците си на две части, той поставил отпред тези, които носели скитски знамена, а след тях пленените скити, всеки от които бил воден от местен жител. Отрязаните глави набучил върху копия, дал ги после да бъдат носени от други и заповядал да вървят така. Сам той ги следвал на умерено разстояние заедно с войниците си и с употребяваните от ромеите знамена. А Палеолог, който бил припрян във военните работи, излязъл от

¹ Меласа или Кара су (Черна вода). Вж. Златарски, История, II, стр. 202. ² Битката станала в събота на 15 февруари 1091 г. Вж. Златарски, История, II, 202. У Любарский, Анна Комнина, стр. 229 и бел. 820 — на 17 февруари. ³ Понеделник от Сирната неделя — 17 февруари 1091 г.

τῷ Βυζαντίου. τὸ δὲ ἀξέσφοπον τῶν Σκυθῶν ἐπισταμενος οὐκ ἀπερχομένης τὴν ἐδοκίμοιαν ἐποίητο ἀλλ' ἀποδιελὼν τῶν συνεφεπομένων αὐτῷ περὶ τῶν ὁδῶν παρὲλθεῖν αὐτοῦ προεκτρέκειν διάστημα καὶ τὰς πεδιάδας καὶ τὰ ἄλλα καὶ τὰς ὁδοὺς περιελθεῖν, ἵνα εἴ ποῦ τις τῶν Σκυθῶν ἀναφανεῖεν, ταχὺ ὑποστρέψαντες ἀπαγγέλλουσιν αὐτῷ. οὕτω γοῦν πορευόμενοι, ἐπεὶ κατὰ τὴν πεδιάδα τὴν οὕτω καλουμένην Λιμυλίαν τοὺς καὶ Σκίθικα περιβεβλημένους ἀμφὰ καὶ Σκυθικὰς τρυφὰς εἶθε σάντο, εἰς τοὺς πύσσιν ἀναστρέψαντες τοὺς Σκίθους ἤδη καταλαμβάνειν ἔφασαν. ὁ δὲ παραρηχῆμα ἰκτὺς οὕτως ἦν. κατὰ πόδας δὲ καὶ ἕτερος ἐλθὼν ἀνίστατο λέγων, ὡς ὁραοῦν τῶν τάχα Σκυθῶν ἐξ ἐκείνου διαστήματος Ῥωμαῖκα ἀνεφάνησαν σημαῖαι καὶ στρατιῶται κατόπιν θέοντες. οἱ μὲν οὖν ταῦτα ἀπαγγέλλοντες τὸ μέντοι ἐστοχάζοντο τῆς ἀληθείας, τὸ δὲ καὶ παρεστοχάζοντο. τὸ μὲν γὰρ κατόπιν ἐλαῦτον στρατεύμα ὡς ἀληθὺς καὶ Ῥωμαῖκὸν ἦν καὶ τοῖς σχήμασι καὶ τοῖς πράγμασι, καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῶν ἡγεμόνευε, τὸ δὲ προπορευόμενον καὶ Σκυθικῶς ἐσταλμένον τῆς Ῥωμαϊκῆς μὲν ἦσαν ἅπαντες (4) στρατιῶται, Σκυθικὰς δὲ στολάς ἡμφιένοντο, τοῦτο μὲν καὶ οὕτως ἐσχηκότες, ὥσπερ ἦσαν ἀμφιστάμενοι ταῦτας κατὰ τὸ τοῦ αὐτοκράτορος παράγγελμα, ἰκτὺς ὡς φανόμενοι Σκίθαι τοῖς οὕτως Σκίθους ἐξηπατήσαν, ὡς φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσε· τοῦτο δὲ καὶ ἀπεχρήσατο τρυφὰς ὁ βασιλεὺς τῇ οὐκ ἐπὶ τῶν Σκυθῶν πρὸς τὴν τῶν ἡμεδαῶν ἐξαπάτην τε καὶ φανάτην, ἵνα οἱ προεπινυγχανόντες αὐτοῖς ὁρῶντες ὥσπερ Σκίθους τοῖς στρατιωτικῇ μὴν ἐκπαιδευόμενοι καὶ ἅμα παρέχοι στρατηγικὴν τε καὶ ἥπιον πλεῖστα φόβω συμμαχούμενον πρὶν ἢ γὰρ φοβηθῆναι παρῶς, ἐδάσαν τὸν βασιλέα κατόπιν θεώμενοι. οὕτως ἀρόβους ὁ αὐτοκράτωρ τοὺς ἐπανιόντας ἐμοχολοῖται. ἀλλὰ πρὸς μὲν τοῖς ἄλλοις ὁ φόβος ἦν ἐκ τῶν φανόμενων, ὁ δὲ γε Παλαιολόγος πολιτευόμενος τοῖς ἅπαντος ὑπερβάλλον καὶ εἰδὼς, ὅποιός ἐστιν Ἀλέξιος περὶ τὰς μηχανὰς πορρωτάτος, ἐντολίσας αὐτίκα, ἵνα Ἀλέξιος τοῦτο τὸ μηχανήμα, καὶ ἐάντων τε θαρρεῖν ἀνέπειθε καὶ τοῖς ἄλλοις ἐκείνους. ἤδη δὲ καὶ τὸ πλῆθος ἅπαν τὸ κατόπιν ἐπὶ τῶν Σκυθῶν ἐκ τῶν συγγενῶν καὶ τῶν καθ' αἷμα προσσηρόντων συγγενέων. ἔσπευδον γάρ, ὡς φωνοῦν, φθάσαι τὸν αὐτοκράτορα κατὰ τὰ πρὸς τοῦτον συγγενήματα. φθάσαι γὰρ τοῦτον συνέθεντο μετὰ τὴν ἀπόκρισιν, καθότι εἴρηται πρότερον, ἐν τῇ τυροτάτῃ. οὐ μὴν ἐφτησαν ἐκεῖνοι ἐξεληλυθότες τῆς πόλεως καὶ ὁ βασιλεὺς προπαυῶχος ἐπείκει. καὶ πρὸς τοῦτο συμμίσξαντες αὐτῷ οὐκ ἦν ἐπείθεσθαι, καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἐστὶ τροπαιοφόρος οὕτω τὴν

Византион преди другите рано сутринта в Месопустната неделя. Познавайки бързината на скитите, той пътувал предпазливо. Като отделил неколцина от придружаващите го служители, той им заповядал да избързват на известно разстояние от него, да огледат полето, горичките и пътищата и ако някъде се появят някои скити, да се върнат бързо и да му известят. Когато разузнавачите, като вървели така, забелязали в полето, което се нарича Лимилия, облечените в скитски дрехи и скитските знамена, те се върнали назад и казали, че скитите вече пристигат. Палеолог се въоръжил веднага. Но по стъпките [на вестителите] дошъл и друг, който твърдял, че на достатъчно разстояние след предполагаемите скиги се появили ромейски знамена и войници, които ги следвали. Тези, които известили това, отчасти се досетили за истината, отчасти се излъгали. Войската, която вървяла отзад, била наистина ромейска и по външност, и в действителност и императорът я предвождал. А тези, които вървели напред и били наредени по скитски, и те всички били от ромейската войска, само че били облечени в скитски дрехи. От една страна, те вървели така, както били облечени в тези дрехи по заповед на самодържеца, когато като привидни скити измамили истинските скити, както успяхме да изясним в разказа. От друга страна, императорът си послужил със скитското облекло, за да измами и се надсмее над нашите, които, като ги срещнат, да се уплашат, натъквайки се на нашите войски като на скити, и същевременно да им устрои една войнишка и безопасна шега, примесена със страх. И наистина, преди да се уплашат явно, те се съвзели, като видели отзад императора. Така императорът на шега изплашил срещналите го. Но докато виденото възбудило у другите страх, Палеолог, който надминавал всички с голямата си опитност и знаел колко много е изобретателен Алексий в хитростите, веднага разбрал, че това е негова хитрост, и дал смелост на себе си и другите ободрил. А вече и цялото множество от близки и кръвни роднини, изостанали [в града], се вдигнало, защото бързали, както вървали, да настигнат самодържеца според предварително уговореното. А било уговорено да го настигнат, както казахме, след Месопустната неделя, през Сирната. Но неуспели още да излязат от града, и императорът се връщал като победител. И затова, когато се присъединили към него, те не биха повярвали, че самият император е победител — толкова

νίκην δέξιος ἐξεργασάμενος, εἰ μὴ τὰς κεφαλὰς τῶν Σκυθῶν ἐμπεπηγμένας εἴδωρον ἐπ' ἄκρων δοράτων καὶ τοὺς ἐπιλοίπους, οὓς τὸ ξίφος οὕτω ἐξέτεμε, δεσμώτας ἡγμένους καὶ ἐξηγκλωσμένους καὶ ἄλλον ἐπ' ἄλλῳ ἀγόμενον καὶ συρόμενον. τὸ γὰρ τάχος τῆς στρατηγίας τὸ θαῦμα ἐποίησεν πλὴν τοσοῦτον μακρόν· περὶ Γεωργίου τοῦ Πολυαιολόγου (οἱ γὰρ συμπαρόντες ἡμῖν διηγοῦντο), ὡς ἰσχυρίσθητε τε καὶ τοῦ καθυστερήσαι (5) τοῦ πολέμου ἐαυτὸν ἐμέμφετο καὶ ὅτι μὴ συμπαρήν τῇ αὐτοκράτορι κλέος τοσοῦτον ἀγαμένῳ ἐπὶ τῇ ἀπροσδοκίῃ νίκη τῶν βαρβάρων τοῦτον. συμμετασχεῖν γὰρ καθεῖνος εὐκλείας τοσαύτης καὶ πάντ' ἰβούλετο. περὶ δὲ τοῦ αὐτοκράτορος ἐκεῖνο ἂν τις εἴποι τὸ ἄσος τοῦ Δευτερονομίου τότε καὶ τελούμενον καὶ ὁρώμενον „πῶς διώζεται εἰς χιλίους καὶ δύο μετακινήσουσι μυριάδας“· μονοτονὴ γὰρ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ὁ βασιλεὺς „Ἀλέξιος πρὸς τοσοῦτον βαρβάρων πλῆθος ἐαυτὸν ἀντακαστήσας τὸ βάρος ὅλον τοῦ πολέμου μέχρι καὶ τῆς νίκης αὐτῆς καλῶς διοικονομήσατο. εἰ γὰρ τις τοῖς συνόντας λογίσαιτο, ὅπως τε ἦσαν καὶ ποδαποί, καὶ οὕτως ἀντιπαράβαλλοι τὰ τοῦ αὐτοκράτορος μηχανήματα καὶ τὸ τοῖτον πολύτροπον μετὰ τῆς ῥώμης καὶ τόλμης πρὸς τὸ βαρβαρικὸν ἅπαν πλῆθος καὶ τὴν ἰσχύν, μόνον ἂν ἐφεύροι τοῦτον τὰ τῆς νίκης καταπραζόμενον.

VIII, 3. Οὕτω μὲν οὖν τηρεῖν αὐτὰ θεὸς τὴν παράδοξον ταύτην τῷ κρατοῦντι δέδωκε νίκη. εἰσερχόμενον δὲ ὁρῶντες αὐτὸν οἱ Βυζάντιοι ἔχαιρον ἐκπληττόμενοι τὸ τάχος, τὴν τόλμαν, τὴν περιδεξιότητα τοῦ ἐπιχειρήματος καὶ τὸ ἐξ ἐπιόρου τρόπου, ἱπποκρίνον, ἐσκήριον, θεὸν ἀνέμουν, σωτήρα καὶ εὐεργέτην τοιοῦτον αὐτοῖς δεδωκότα. ὁ δὲ Μελισσηνὸς Νικηφόρος δακνόμενος ἐπὶ τοῖς καὶ μὴ φέρον, ὅποια τὰ ἀνθρώπινα, ἔφη „ἡ νίκη αὕτη χαρὰ μὲν ἀκερδής, λήπη δὲ ἀζημίως.“ οἱ μὲντοι Σκύθαι ἀπειροσληθῆς ὄντες ἀπανταχοῦ τῆς ἐσπέρας διασπαρέντες, ἐλήζοντο ἅπαντα καὶ οὐδὲν τὸ παράπαν τῶν συμπεσόντων αὐτοῖς τὴν ἀκρίειαν ἀκάθεκτον ἀνέκοπτε τόλμαν. ἐνιαχοῦ δὲ τῆς ἐσπέρας καὶ πολὺν ἰσχυρὰ κατεῖχον μηδὲ τῶν ἀγχοῦ τῆς βασιλείας τῶν πόλεων κομπούλεων φειδόμενοι, παραγενόμενοι καὶ μέχρις αὐτοῦ τοῦ οὕτω καλονμένου Βαθῆος ῥιάκος, ἐν ᾧ καὶ τὸ ἐπ' ὀνόματι τοῦ ἐν μάρτυρι μεγίστου Θεοδώρου τέμενος ἵδρεται. πολλοὶ μὲν γὰρ καὶ ἐφοίτων ἐντεῦθεν τοῦ ἁγίου (6) χάριν κατ' ἐκάστην ἡμέραν ὃ ἡ κυριακὴ παρῇ, πάνδημον οἱ εὐσεβεῖς ἐποιῶντο τὴν πρὸς τὸ ἱερόν τοῦτο τέμενος ἔλευσιν παννύχιοι καὶ πάνημεροι κύκλῳ τε καὶ κατὰ τὸν πρόδομον καὶ

бързо бил спечелил победата, — ако не били видели набучените скитски глави върху острията на копията и останалите пощадени от меча скити, водени и влачени един след друг в окови и с извити назад ръце. Учудването се предизвикало от бързината на похода. Освен това зная (разказваха ни очевидци), че Георги Палеолог се оплаквал и сам себе си ругал, че закъснял за битката и че не бил заедно със самодържеца, който спечелил такава слава с неочакваната победа над тези варвари. Твърде много му се искало и той да участва в толкова голямата слава. А за самодържеца някой би могъл да каже онези стихове от Второзаконието, чийто смисъл се изпълнил и станал очевиден тогава: „Как един ще преследва хиляди и двама ще обърнат в бягство десетки хиляди?“¹ Защото в онова време император Алексий се противопоставил почти сам срещу толкова голямо множество варвари и изнесъл благополучно цялата тежест на войната до самата победа. Ако се вземат пред вид помощниците му — колко и какви са били, — и после се съпоставят с военните хитрости на самодържеца, неговата опитност, сила и дързост, проявени срещу силата на варварското множество, всеки би намерил, че той е спечелил сам победата.

VIII, 3. Така бог дал тогава на владетеля тази неочаквана победа. Византийците се зарадвали, когато го видели да влиза, учудвали се на бързината, дързостта и ловкостта на предприятието, на внезапната победа и пеели, играели и славели бога, който им дал такъв спасител и благодетел. А Никифор Мелисин, такава са изобщо хората, се измъчвал и не можейки да понася това, казал: „Тази победа е радост без придобивки, скръб без загуби.“ И наистина скитите, понеже били безброй и пръснати навсякъде на запад, опустошавали всичко и изобщо нищо от това, което им се случило, не пресякло неудържимата им дързост. Някъде на запад те превзели и някои градчета. Не пощадявайки и близките до столицата селища, те дошли до така наречения Ватис риакс², където е построен храм на името на великомъченика Теодор. Мнозина посещавали всекидневно този храм, за да се помолят на светеца. А когато настъпвала неделя, благочестивите се стичали масово при свещения храм на светеца и денонощно стоели наоколо, в преддверието или в задната част на храма. Но неудържимият

¹ Второзаконие, 32, 30. ² Предградие на Цариград. Можс би дн. Бакър кьой, името му означава „Дълбок дол“. Вж. Janin, Constantinople byzantine, стр. 414—415.

ἰκυσθόδομον τοῦ νεῶ προσιμένοντες. ἀλλὰ τοσοῦτον ἐπερίσχυσεν ἡ τῶν Σκυθῶν ἀνάθετος ὁρμή, ὥς ἠρδὲ τὰς πύλας ἐπανοῖξαι τοῦ Βυζαντίου τοῖμα· τοὺς εἰς τὸν μύρτιον φρουρὰν βουλευμένους διὰ τὰς αἰτίας ἐφόδους τῶν Σκυθῶν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ ἐξ ἡπείρου τῆς ἐσπέρας προσιόντα τῷ αὐτοκράτορι δανά, οὐ μέντοι γε οὐδὲ τὰ κατὰ θάλατταν ἀνέως εἶχε, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐκινδύνως τοῦ Τζαχᾶ αὐτῆς στόλον κτησαμένον καὶ τὰ παρὰ θάλατταν ἅπαντα κατατρέχοντος. ἐπὶ τοῖς οὖν ὁ βασιλεὺς ἠνάϊο καὶ ἡσυχάλην ἀπανταχόθεν βαλλόμενος ταῖς φρουρίαις. ἐπεὶ δ' ἀνηγγέλη τοῖσι ὥς ἦδη καὶ πλείονα στόλον ἐκ τῶν παραλίων κτησάμενος ὁ Τζαχᾶς καὶ τὰς ἐπιλοίπους, ὧν προφθάσας κατέσχε νήσιον, πορθήσας καὶ κατὰ τῶν ἐσπερίων χωρῶν διανοεῖσθαι ἐπιχειρήσει καὶ πρὸς τοὺς Σκύθας διαπεμπόμενος συνεβούλευε τὴν Χερσόνησον καταλαβεῖν οὐ μὴν οὐδὲ τὸ ἐκ τῆς ἐξῆς προσελήλυθος τῷ αὐτοκράτορι μισθοποροκόν, τῶν Τούρκων φημί, συνεχώρει τὰς πρὸς αὐτὸν σπορδὰς ἀρραγεῖς τηρεῖν ἐπὶσχέσει χρησταῖς ὑποσάκων, εἰ τὸν αὐτοκράτορα καταλιπόντες αὐτῷ προσχωρήσαντες, ὁπληνκα τὰς κρητὰς καταλάβοι ταῦτα γνοὺς ὁ βασιλεὺς, ἐπεὶ τὰ τε κατὰ θάλατταν τὰ τε κατὰ τὴν ἡπείρου λίαν κακῶς αὐτῷ διετίθετο καὶ ὁ χειμὼν σφοδρῶς ἐπιχειρῶν τὰς ἐξόδους παντάπασιν ἐκλείειν, ὥστε μὴδ' ἀποζηγεῖσθαι τὰς τῶν οἰκημάτων θύρας διὰ τὸ τῆς χιόνος ἐπιβροχῆς (συνέβη γὰρ τότε πολλὴν ἐπιφορηθῆναι καὶ ὅσην οὐδεὶς πρὶν πρότερον ἐγνωκεν), ὥς ἐνὸν διὰ γραμμῶν ἀπανταχόθεν ἐσπευδε μισθοποροκὸν μετακαλέσασθαι. τοῦ ἡλίου δὲ τὴν ἑσπέρην τροπὴν ἀλάττει καταλαμβάνοντος, ἐπεὶ καὶ ὁ ἐκ τῶν νεφῶν ἀπειλούμενος πόλεμος ὄχτει καὶ ἡ θάλαττα τοῦ θυμοῦ (Τ) μετεβέβλητο, δεῖν ἐλογίσασθαι, ἐκατέρωθεν τῶν ἐναντίων ἐπιχειρῶν τὰ κατὰ θάλατταν μᾶλλον καταλαβεῖν, ἢ ὁμοῦ καὶ τοῖς ναυστοχοῖς ἐχθροῖς βραδίως εἶχει ἀντακθίστα, σθαι καὶ πρὸς τοὺς ἐξ ἡπείρου εὐχερῶς μάχεσθαι. παραχρῆμα τοῖσιν τὸν καῖσαρα Νικηφόρον τὸν Μεμισσηνὸν ἀποσιεῖλας μετεκαλεῖτο θάπτον ἢ λόγος τὴν Αἴνον καταλαβεῖν. ἐφθάσε γὰρ διὰ γραμμῶν δηλώσας συλλέξασθαι ὁπόσους ἀν' ἐνηθέειν, οὐκ ἀπὸ τῶν ἤδη ἐστρατευμένων (ἐκείνους γὰρ φέδας εἰς τὰς πόλεις ἀπανταχῇ τῆς ἐσπέρας διέσπειρεν ἐφ' ᾧ φρουρεῖν τὰ κυριώτερα τῶν πολιχνῶν), ἀλλὰ κατὰ μέρος νεολέκτους καταλέγων, ὁπόσοι τε ἐκ Βουλγάρων καὶ ὁπόσοι τὸν νομάδα βίον εἶλοντο

натиск на скитите се засилил до такава степен, че поради честите им нападения желаещите да се поклонят на мъченика не смеели да отворят дори вратите на Византион. Това били нещастията, които сполетели императора по суша от запад. Разбира се, и по море положението не било спокойно, но твърде опасно, тъй като Чаха отново събрал флота и опустошавал цялото крайбрежие. При това положение императорът се измъчвал и скърбял, разкъсван от всички страни от грижи. После му известили, че Чаха бил събрал вече от крайбрежните места по-голяма флота и като опустошил и останалите острови, които успял да завладее по-рано, дръзнал да мисли и за западните земи. Изпратил пратеници при скитите и ги съветвал да завладеят Херсон¹. Чаха не оставял и дошлата от изток на помощ на самодържеца наемна войска, имам пред вид турците, да спазва нерушимо договора с императора, но ги подмамвал с богати обещания да напуснат самодържеца и да преминат на негова страна, щом се снабди с ечемик². Като се научил за това, императорът, доколкото било възможно, побързал да събере наемна войска чрез писма, понеже и по море, и по суша положението за него било твърде лошо и падналата тежка зима затворила напълно изходите, така че и вратите на къщите не могли да се отворят поради преспите от сняг (тогава се случило да падне голям сняг, какъвто по-рано никой не бил виждал). Когато слънцето достигнало точно върха на пролетното равноденствие и войната от облаците спряла, а морето се успокоило, тъй като неприятелите напирали от двете страни, императорът сметнал, че трябва да се заемат по-скоро крайбрежните места, за да може едновременно да се противопостави лесно на идващите от морето неприятели и да се бие успешно против идващите от сушата. И тъй той изпратил веднага пратеници до Никифор Мелисин, като му заповядал да дойде бързо в Енос³, защото от по-рано му бил съобщил с писма да набере колкото може повече войници, но не от ветераните (тях той разпръснал от по-рано по градовете на целия Запад, за да лаят по-главните от тях), но отчасти новобранци — някои от българите, други от тези, които имат скитически начин на живеене (на говорим език

¹ Херсонес Тракийски, дн. Галиполски п-в. ² *δαιγμα τὰς κρέτας καταλάβοι* („щом се снабди с ечемик“). *Васильевский*, Византия и печенеги, стр. 73, превежда „когато дойде в Крития“, понеже предполага, че *τὰς κρέτας* е име на град в Тракийски Херсонес. Вж. *Златарски*, История, II, стр. 203, бел. 1, който приема това тълкуване. ³ Град при устието на Марица.

(Βλάζους τούτους ή κονή καλεῖν οἷδε διάλεκτος), καί τοὺς ἄλλοθεν ἐξ ὅσων τῶν χωρῶν ἐρχομένους ἱππείας τε καὶ πεζοὺς. αὐτὸς δὲ τοὺς τοῦ Φλώττρα πεντακοσίους Κελτοὺς ἐκ Νικομηδείας μεταπεμφάμενος, μετὰ τῶν συγγενῶν αὐτοῦ ἐξεληλυθὼς τῆς Βυζαντίδος, θάπτον τὴν Αἰνον καταλαμβάνει, καὶ τὴνκαῦτα ἐν ἀμφιγυρῶν εἰσελθὼν καὶ παραδραμὼν τὴν τοῦ ὅλου ποταμοῦ θέαν καὶ τὴν ὅλην αὐτοῦ κοίτην κατασκοπεύμενος ἐκατέρωθεν, καὶ διαγνοὺς, ὅποι τὸ στρατωτικὸν κατεθεῖται βέλιον, ἐπέστρεψε. καὶ διὰ τῆς νυκτὸς τοῖς λογάδας συναγαγὼν τοῦ στρατεύματος, τὰ κατὰ τὸν ποταμὸν καὶ τὰ τοῦτου παρ' ἐκάτερα διηγείτο καὶ ὡς „χρὴ τὴν αἴθριον διαπεράσαντας καὶ ὑμᾶς τὴν ὅλην περιουρήσαι πεδιάδα, καὶ ἴσως οὐκ ἀδόκιμος ἡμῖν ὄν αὐτὸς ἐποδείξω τόπον φανεῖται, οὗ χρὴ τὰς σφῆρας πῆξασθαι.“ τοῦτο δὲ πᾶσι συνδόξαντος ἀναλαβὴς ἡμέρας πρῶτος αὐτὸς τὴν περσικὴν κατέλαβε κῆθ' οἷτως ἵππων αὐτῷ συνεπίπτο τὸ στρατωτικόν. καὶ μετὰ τῶν λογάδων αὐθις κατασκοπήσας τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ καὶ τὴν ἐπερχομένην πεδιάδα καὶ τὸν ἀρέσκοντα τόπον αὐτῷ ἐποδείξας αὐτοῖς (ἀγχοῦ δὲ ἦν πολυχρίου τινὸς τοῦ οἰκιστοῦ Χοιρινῶν ἐγγωρίως ἐπονομαζομένου ἐξ ἐνὸς μὲν μέρους ἔχων τὸν ποταμὸν, ἐξ ἐτέρου δὲ (8) βαλνώδης ὄν), ἐπεὶ ἱκανὸν ὀχύρωμα καὶ πᾶσι ὁμοῦ τοῖς στρατιώταις ἐφαίνετο, θάπτον τάφρον διορύξας ἅπαν ἐκεῖ τὸ σιγάτευμα καταΐθισαν. αὐτὸς δὲ αὐθις μεθ' ἱκανῶν πελταστῶν πρὸς τὴν Αἰνον ἐπάνευσεν, ἐφ' ᾧ τὰς τῶν Σκυθῶν ὁρμὰς ἐς ἡμᾶς ἐκείθεν ἐρχομένας ἀναστέλλειν.

VIII, 4. *Πυθόμενοι δὲ οἱ κατὰ τὴν γενομένην εἰς Χοιρινῶν ταφρεῖαν ἀμυνθήτων Σκυθικῶν στρατευμάτων ἔλεον διηλοῦσι περὶ τοῦτου τῷ αὐτοκράτει κατὰ τὴν Αἰνον ἔτι ἐνδιεπίβοντι. ὁ δὲ παραχρῆμα ἐν ἀμφιγυρῶν πλοῖον εἰσελθὼν καὶ παραπλεύσας τὸν ποταμὸν διὰ τοῦ στομίον διελθὼν ἠνώθη μετὰ παντὸς τοῦ στρατεύματος. τὰς δὲ ἰδίας ὁρὸν ἀνάμειν μὴδὲ τὸ πολλοσημῶν τοῦ Σκυθικοῦ σφῆρας στρατεύματος ἐν ἀμυχανίᾳ καὶ φόβῳ ἦν μὴ ἔχων τὸν ἐπαρήγοντα κατὰ ἀνθρώπον. οὐκ ἀνέπιπτε δὲ ὕμνος οὐδὲ ἐμαλακίζετο, ἀλλὰ πολλοὺς τοὺς παρ' αὐτῷ κυμανομένους εἶχε λογισμούς. μετὰ γοῦν τετάρτην ἡμέραν ἐκ τοῦ ἐτέρου μέρους πόρρωθεν ὁρᾷ Κομανικὸν σιγάτευμα ὡσεὶ τεσσαράκοντα χιλιάδας ἐπικαταλαμβάνον ἤδη. σκεπ-*

се наричат власи¹), а и някои други конници и пехотинци, които идвали от всички земи. Самият той извикал от Никомидия петстотинте келти на фландърския граф и като излязъл с близките си от Византион, пристигнал бързо в Енос. Там се качил на кораб, минал по цялата река² и се върнал, след като разгледал цялото ѝ корито от двете страни и установил къде е най-добре да се построи лагер. През нощта свикал военачалниците, разказал им за положението на реката и за двата ѝ бряга и [добавил]: „Трябва и вие утре да преминете реката и да разгледате цялото поле. И може би мястото, което ще ви посоча и където ще трябва да се построят палатките, ще ви се стори и на вас добро.“ Всички одобрили това и на разсъмване пръв той извършил преминаването, а после го последвала цялата войска. И с военачалниците отново разгледал бреговете на реката и издигащото се над тях поле, показал им понаравилото му се място (било близо до градчето, наричано от местните жители Хирина³, от едната страна на което била реката, а от другата имало блато) и тъй като всички вождове го намерили единодушно за достатъчно защитено, той заповядал да се изкопае бързо ров и зад него разположил цялата войска. Сам с достатъчно пелтасти⁴ се върнал отново в Енос, за да отблъсне нападенията срещу нас на идващите оттам скити.

VIII, 4. А войниците в направения при Хирина лагер, като се научили за идването на безбройни скитски войски, съобщили за това на самодържеца, който се намирал още в Енос. А той веднага се качил на стражеви кораб и като минал покрай брега, навлязъл в реката през устието и се присъединил към цялата войска. Но виждайки, че неговите войски не отговарят [по количество] дори на най-малката част от скитската войска, той бил в затруднение и се страхувал, защото не виждал човешка помощ. Все пак не падал духом и не бездействувал, но дълго и напрегнато размислял в себе си. На четвъртия ден видял, че далеч от другата страна вече приближава около четиридесетхилядна куманска войска. Боейки се да не би и те да се присъединят към скитите и да започнат

¹ От тези думи на Ана Комнина личи, че и по по-късно време власите са били неуседнало, подвижно население. ² Марица. ³ Малка крепост на десния бряг на Марица. Вж. *Златарски*, История, II, стр. 204. ⁴ Т. е. лековъоръжени войници.

μερος δὲ μὴ καὶ αὐτοὶ τοῖς Σαΐθαις προσειθύντες
δεῶν τὸν κατ' αὐτοῦ ποιήσονται πόλεμον (καὶ
οὐδὲν ἄλλο ἐπεῖθεν τὸ ἐλπυζόμενον ἢ πανολεθρία)
δεῖν ἐλογίσαιτο ὑποποιήσασθαι αὐτούς· καὶ γὰρ
προέφθη τοῦτους μετακαλέσασθαι. τοῦ δὲ Κομα-
νικοῦ στρατεύματος πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι ἡγεμόνες
κατέστησαν, προαγοὶ δὲ πάντων ὁ Τογορτάκ, ὁ
Μανιάκ καὶ ἑτεροὶ ἄνδρες μαχημότατοι. τὴν δὲ
πληθὺν τῶν ἐπικαταλαμβάνοντων ἤδη Κομάνων
ὄρων ἐδεδίει τὸ εὐάγωγον πάσαι γνώσκων τῆς
αὐτῶν γνώμης, μὴ οἱ σύμμαχοι ἐχθροὶ καὶ πολέ-
μοι γεγονότες μεγίστην βλάβην αὐτῷ προσένησιον.
ἀσφαλέστερον δὲ λογιώμενος ἐκεῖθεν ἀπάρσεντα
μετὰ τοῦ ὀπλισκοῦ παντὸς διαπερᾶσαι αὐθις τὸν
ποταμὸν δεῖν ἐλογίσαιτο πρότερον τοὺς ἡγεμόνας
τῶν Κομάνων μετακαλέσασθαι. οἱ δὲ παραχρῆμα
προσέρχονται τῷ βασιλεῖ καὶ αὐτὸς ὁ Μανιάκ κῆν
ὀργαίτερον τῶν ἄλλων, πρότερον (9) ἀναβαλλόμενος.
δαμνὴ τοῖνον ἰράμεζαν αὐτοῖς παρατεθῆναι τοῖς
ἀρστοῖσις ἐπέταξε. καλῶς οὖν ἐνοχηθέντας μετὰ
ταῦτα φιλοφρονήσμενος αὐτοὺς καὶ παντοῖον
δωρεῶν ἀξιώσας, ὄρκον καὶ ὁμύρους ἐξ αὐτῶν
ἡτέτο ὑποπτεύων τὸ τῆς αὐτῶν γνώμης εὐεξαπύ-
τητον. οἱ δὲ ἐπὶ μὲν τὸ προσταχθέν ἐπλήρουν τὰς
πίστεις παρασχόμενοι, αἰτησόμενοι παραχωρηθῆναι
τὸν μετὰ τῶν Παῖζονακῶν πόλεμον συνάψασθαι
ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις· καὶ εἰ τὴν νίκην αὐτοῖς δοίη
θεός, διχῇ τὴν ἐπιλαχοῦσαν αὐτοῖς ἅπασαν λείαν
διελόντας θάτερον μέρος ἀφορίσαι τῷ βασιλεῖ ὑπισχ-
νοῦντο. ὁ δὲ οὐκ ἐπὶ τρισὶ μόναις ἡμέραις, ἀλλ-
ἐπὶ ὅλαις δέκα μετελεύσεσθαι τοὺς Σκῆθας κατὰ τὸ
αὐτοῖς βουλευτὸν ἄδειαν ἰδεοῦσαι καὶ τὴν ἐκεῖθεν
ἅπασαν ἀφαρθενησομένην λείαν, εἰ γέ τέως τὴν
νίκην αὐτοῖς παράσχοι θεός, ἀποχαρισάμενος. ἦσαν
μὲν οὖν ἐπὶ ταύτῃ τέως μένοντα τὰ Σκῆθικὰ καὶ
Κομανικὰ στρατεύματα τῶν Κομάνων δι' ἀκροβο-
λισμῶν περρωμένων τῆς Σκῆθικῆς στρατῆς. τριῶν
δὲ ἡμερῶν οὐπω διελθουσῶν μεταπεμφάμενος ὁ
βασιλεὺς τὸν Ἀντίοχον (ἄνθρωπος οὗτος τῶν εὐγενῶν
καὶ δραστηριότητι γνώμης τῶν πολλῶν διαφέρων),
ἐπισκῆπτει αὐτῷ γέφυραν κατασκευάσας. θάπτον δὲ
διὰ πλοίων ἐπὶ εὐχθέντων μικροτάτοις ξύλοις
κατασκευασθείσης γαφύρας μεταπεμφάμενος τὸν τε
πρωτοστράτορα Μιχαὴλ τὸν Δοῖκαν καὶ γυναικὰ
δελφὸν αὐτοῦ καὶ τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Ἀδριανὸν
καὶ μέγαν δομέσικον παρεκελεύετο παρὰ τῷ χεῖλει
τοῦ ποταμοῦ ἐστάναι καὶ μὴ συγχωρεῖν συμμίγδην
διεπερᾶν πεζοὺς τε καὶ ἵππους, ἀλλὰ τοὺς πεζοὺς
τῶν ἱππέων πρότερον διακρονομένους καὶ τὰς ἀμά-
ξας μετὰ τῶν σκευῶν καὶ τὰς φορταγοροὺς ἡμιό-
ρους. διαπερσάντων οὖν τῶν πεζῶν δειδώς τὰς
Σκῆθων καὶ Κομάνων δυνάμεις καὶ τὰς λαθραίας

срещу него ужасна война (а от това могъл
да очаква само пълно унищожение), той смет-
нал, че трябва да ги привлече, защото и по-
рано ги бил извиквал¹. А куманската войска
имала много други вождове, но между всички
първи били Тогортак, Маниак² и други
твърде храбри мъже. Обаче като гледал мно-
жеството на пристигащите вече кумани и
като познавал отдавна непостоянството им,
самодържецът се уплашил да не би съюз-
ниците му да станат врагове и неприятели
и да му причинят най-голямо нещастие. И
макар и да решил, че е по-сигурно да се
махне оттам и с цялата войска да премине
отново реката, той сметнал, че трябва преди
това да извика куманските вождове. Те вед-
нага се явили при императора, а също и Ма-
ниак, макар и по-късно от другите и отна-
чало да отказвал. Разбира се, императорът
заповядал на готвачите да им приготвят богат
обяд. Когато се наобядвали добре, след като
ги поздравил и удостоил с различни дарове,
той им поискал клетва и заложенници, понеже
подозирал вероломството им. Те с готовност
изпълнили искането и дали клетва за вяро-
ст, като поискали да им се позволи да воюват
с печенезите в продължение на три дни. И
ако бог им дадал победа, те обещавали да
разделят на две цялата получена от тях
плячка и едната част да отделят за импера-
тора. А самодържецът им позволил да на-
паднат скитите, както си искат — не само
три дни, но цели десет дни, — и им отстъ-
пил цялата плячка, която да вземат, ако бог
им даде победа. Между това скитската и
куманската войска оставали неподвижни, ма-
кар куманите да дразнели със стреляне от-
далеч скитската войска. Не били изминали
още три дни, когато императорът извикал
Антиох (той бил благородник и се отличавал
от мнозина с енергията си) и му заповядал
да направи мост. След като мостът бил на-
правен бързо от свързани с твърде дълги
дървета лодки, императорът извикал шурея
си, протостратора Михаил Дука, и брата си,
великия domestik Адриан, и им заповядал да
застанат край брега на реката и да не по-
зволяват да преминават заедно пехотинци и
конници, но пехотинците, колите с багажа и
товарните мулета да минат отделно преди
конниците. След като пехотинците преминали,
той се боял от войските на скитите и кума-
ните и очаквал, че ще го нападнат неочак-

¹ Само от това място личи, че Алексий Комнин ги бил извиквал и по-рано. ² За идентифицирането на тези кумански вождове с половецки князе от руските летописи вж. у Васильевский, Византия и печенег, стр. 98. Срв. Chalandon, пос. съч., стр. 132, бел. 3; Moravcsik, Byzantinoturcica, II, стр. 181, 316.

τοῦτων ὑποπτεύον ἐφόδους θάπτον ἢ λόγος τάφρον πεποιηκώς ἐντὸς τοῦτου εἰσήγαγεν ἅπαντας, εἶτα καὶ τοὺς ἱππότες παρεκλεύσατο διαπερᾶν. καὶ αὐτὸς δὲ (10) παρὰ τῷ χεῖλει τοῦ ποταμοῦ ἱστάμενος τοὺς διαπερῶντας ἑώρα. ὁ δὲ Μελισσηνὸς καθ' ἣν φθάσας ἐδέξατο γραφὴν τοῦ αὐτοκράτορος πεποιηκώς καὶ συλλεξάμενος δυνάμεις ἀπανταχόθεν, ἀπὸ δὲ τῶν ἐγγύς καὶ περὶ ἐξελάσας ἐπιστάξαντας ἐν ἀμάξαις ὑπὸ βοῶν ἐλκομένας τὰς ἱσῆς σπενὸς καὶ τὰ πρὸς χρεῖαν ἅπαντα, σπονδαίως πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐξέπεμψεν. οἱ δὲ φθάσαντες ἤδη ἐκ διαστήματος, καθ' ὅσον ὀφθαλμὸς ἐξυφαιτο περιὰρξεν τὸ ὁράμενον, ἀποσπᾶς τῶν Σκυθῶν ἐδόκουν τοῖς πλείστοις κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἵνα. ἤδη δὲ καὶ τις τεταρτηκῶς καὶ τῷ δασύλῳ ὑποδενὺς τῷ αὐτοκράτορι Σκύθας διεπίσταιτο εἶναι. ὁ δὲ ἀληθὲς τὸ ζήτην οἰηθεὶς καὶ πρὸς τοσοῦτους μὴ ἐξισχύων ἐν ἀμηχανίᾳ καθιστήκει. μεταπεινῶμενος οὖν τὸν Ῥοδόμηρον τηρικαῖτα (ἄνθρωπος οὗτος ἐκ Βουλγάρων ὀρωόμενος εὐγενὴς καὶ μητρὸθεν συγγενὴς τῆς Αἰγύπτου καὶ μητρὸς ἡμετέρας) τοῦτον ἀποστείλας ἐπέσκηψε κατασκοπεῖν τοὺς ἐρχομένους. ὁ δὲ τάχυν τὸ κελευσθὲν διηρηκώς ὑποστρέψας τοὺς ἐκ τοῦ Μελισσηνοῦ πεμφθέντας εἶναι ἔλεγεν. ὁ δὲ γε αὐτοκράτωρ περιχωρὴς γεγονὼς καὶ μικρὸν ἐγκατερήσας φθασάντων, διαπερᾶ οὖν αὐτοῖς καὶ παραρῆμα τὴν γενομένην ταφρεῖαν ἐπὶ πλέον ἐπανέξας ἤνωσε τοὺτους μετὰ τοῦ λοιποῦ στρατεύματος. οἱ δὲ Κομανοὶ παραρῆμα τὴν τάφρον καταλαμβάνοντες, ὅθεν ὁ βασιλεὺς μετὰ τοῦ ὀπλιτικοῦ παντὸς ἀπάρας διελέρσας, αὐτοῦ πον κατασκοπώσαντες. τῇ γούν μετ' αὐτὴν ἐκεῖθεν ἀπάρας ὁ αὐτοκράτωρ καταλαμβάνειν ἔμελλε τὸν κάτωθεν τοῦ ποταμοῦ πόρον τοῦ Φιλοκάλου ἐγγυρῶς καλούμενον. ἱκανοῖς δὲ τῶν Σκυθῶν ἐντυχῶν καὶ τηρικαῖτα προσβαλὼν αὐτοῖς κατερόν συνῆψε πόλεμον. κτείνονται μὲν οὖν ἐν τῷ μάχεσθαι ἐξ ἑκατέρων πολλοὶ ὄμως δὲ τὴν νικῶσαν εἶχεν ὁ βασιλεὺς ἡττήσας τοὺς Σκύθας κατὰ κράτος. οὕτω γούν τῆς μάχης διαλυθείσης καὶ τῶν στρατευμάτων διακριθέντων πρὸς τὰς οὐκάας παρεμβολάς (11) αὐτοῦ πον τὸ Ῥωμαϊκὸν προσέμεινε στράτευμα δι' ὅλης τῆς τότε νυκτός. ἀντακούσης δὲ τῆς ἡμέρας ἐκεῖθεν ἀπάραντες καταλαμβάνοντες τόπον τινὰ καλούμενον τοῦ Λεβούνη βοτῆς δὲ τῆς πεδιάδος ὑπερρείμενος. ἀνέσι μὲν οὖν ἐκείσε ὁ αὐτοκράτωρ. ἐπεὶ δὲ μὴ τὸ πᾶν τοῦ στρατεύματος ὁ ὑπερρείμενος ἐχώρει τόπος, περὶ τοὺς πρόποδας αὐτοῦ διώρυχα ποιήσας καὶ τάφρον ἀποχρῶσαν τῷ παντὶ στρατεύματι ἐκεῖ τοὺτους

вано. Затова моментално направил ров и зад него въвел всички войници. След това заповядал да минат и конниците. Сам той стоял на брега на реката и наблюдавал преминаващите. А Мелисин, постъпвайки според писмото на самодържеца, което успял да получи, събрал отвсякъде войски, изкара от близките места и пехотинци, които карали вещите си и всичко потребно на коли, теглени от волове, и всичко това изпратил на самодържеца. Когато те достигнали на разстояние, откъдето предметът може да се види с очи, повечето помислили, че скитска войскова част напада самодържеца. Дори някой се осмелил и посочвайки с пръст, казал на самодържеца, че това са скити. А той, като сметнал говореното за истина и като не могъл да противостоят на толкова много неприятели, се намерил в затруднение. Тогава извикал Радомир¹ (той бил благородник, произхождал от българите и по майчина линия бил роднина на императрицата,² нашата майка) и го изпратил, като му заповядал да разгледа идващите. Той изгълнил бързо заповедта и като се върнал, казал, че това са изпратените от Мелисин. Самодържецът се зарадвал много и като почакал малко идващите, преминал с тях реката. После веднага разширил още повече укреплението и присъединил новодошлите към останалата войска. А куманите веднага завзели окопа, който самодържецът напуснал с цялата войска, за да премине реката, и там се разположили на лагер. На другия ден самодържецът се вдигнал оттам и искал да заеме долния брод на реката, наричан от местните жители Филокалски³, но понеже се натъкнал на голямо количество скити, нападнал ги и започнал с тях жесток бой. В сражението били убити мнозина от двете страни. Все пак победата спечелил самодържецът, като разбил напълно скитите. Като завършило по този начин сражението, войските се разотиили по своите лагери и ромейската войска останала тогава там през цялата нощ. На разсъмване ромейците се вдигнали оттам и дошли до някакво място, по име Левунион. Това бил хълм, който се издигал над полето. Самодържецът се изкачил на този хълм. Но понеже височината не могла да побере цялата войска, той изкопал около подножието на хълма ров и [направил] насип, достатъчен за цялата войска, и там

¹ Четвъртият син на българския цар Иван Владислав. Вж. *Златарски*, История, II, стр. 206. ² Мария, майката на Ирина, жената на Алексий I Комнин, е дъщеря на Иван Владиславовия син Траян и жена на Андроник Дука. Вж. тук стр. 34, бел. 4, и стр. 37, бел. 4. ³ За тези няколко места вж. предположенията на М. Guyon, Le nom des Blaches dans l'Alexiade d'Anne Comnene, BZ, 44, 1951, стр. 251 и сл.

καταπίθῃσι. πρόβεισι δὲ τηλικαῦτα τῷ αὐτοκράτορι
ἐφ' οἷς αὐτόμολος ὁ Νεάντις καὶ σὺν αὐτῷ ὀλίγοι
Σκῆθαι. ὃν θεασάμενος ὁ βασιλεὺς καὶ τῆς προτέ-
ρας αὐτοῦ ἀγνομοσύνης ἀναμνήσας καὶ ἄλλα τινὰ
προσθέμενος ἔμψυχον αὐτὸν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ
ἀδελφίδετον εἶχεν.

VIII, 5. Οὕτω μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς· οἱ δὲ γε Σκῆ-
θαι κατὰ τὸν ῥέεκα τοῦ καλουμένου Μαιωποτάμου
κείμενοι ἐπεποιούντο λαθραίως τοὺς Κομάνους,
ἀντιμάχους προσκαλούμενοι. ἀλλ' οὐδὲ πρὸς τὸν
βασιλεῖα πέμψοντες ἡρέμουν, τὰ περὶ εἰρήνης ἐρω-
τῶντες. ὁ δὲ τοῦ δολεροῦ τῆς γνώμης αὐτῶν στο-
χαζόμενος προσηκούσας καὶ τὰς ἀποκρίσεις αὐτοῖς
ἐπεποίητο ἀπαυρεῖν ἐθέλων τοὺς αὐτῶν λογισμούς,
εἴ ποιν καὶ τὸ ἐκ τῆς Ῥώμης προσδοκώμενον μισ-
θοφορικὸν καταλάβοι. οἱ δὲ Κομάνοι ἀμφίβολους
ἔχοντες τὰς τῶν Πατζνακῶν ὑποσχέσεις οὐ πάν-
τα αὐτοῖς προσετίθεντο, ἀλλ' ἐσπέρως μνησκούσι τῷ
βασιλεῖ· «μέχρι πόσον τὴν μάχην ἀναβαλλόμεθα;
ἴσθι τοίνυν, ὥς ἐπὶ πλέον οὐκ ἐγκαταστήσομεν, ἀλλ'
ἡλίου ἀνατέλλοντος λίσσῃ ἢ ἀστυὸς κρέας ἐδόμεθα.»
ταῦτα ὁ βασιλεὺς ἀκούσας καὶ τὸ δὲ τῆς τῶν Κομά-
νων γνώμης διαγνοὺς οὐκέτι ἐν ἀναβολαῖς τοῦ μά-
χεσθαι ἦν, ἀλλὰ τὴν ἡμέραν ἐαίνην κρῖον τοῦ πολέμου
δημοτελεῖ θέμενος ἐκείνους μὲν κατὰ τὴν ἐπιούσαν
τὴν μετὰ τῶν Σκαθῶν ὑπέσχετο πόλεμον, αὐτοὺς δὲ
παρακαλεῖν μετὰκαλεσάμενος τοὺς ἡγεμόνας καὶ
πεντηκοντάρχους καὶ λοιποὺς προσέταξε διὰ παντός
τοῦ φροσάτου (12) διατηρεῖν τὸν ἐς τὴν αὐρὴν
ταμεινθέντα πόλεμον. ἀλλὰ πᾶν τοιαῦτα ἐκτέλειτο,
ἰδούσῃ ὅμως τὰ ἄπειρα πλήθη τῶν Πατζνακῶν
καὶ Κομάνων ὑποπτεύσαν τὴν ἀμφοτέρων σύμβασιν.
ταῦτα γοῦν διασκοποῦμένου τοῦ βασιλέως κατέλα-
βον πρὸς αὐτὸν τῶν δρεινότερων μερῶν ἄνδρες
τολμηταὶ καὶ Ἀρειμάνιοι αὐτόμολοι πρὸς συνασπι-
σίων αὐτοῦ εἰς χιλιάδας ποσούμενοι πέντε. ἐπεὶ δ'
ἀναβολὴν ἔτι τὴν τῆς μάχης οὐκ εἶχε, θεὸν ἀρωγὸν
ἐπεκαλεῖτο. δύνοντας δὲ τῷ ἡλίῳ πρῶτος αὐτὸς
κατῆρχε τῆς πρὸς θεὸν παρακλήσεως λαμπρὰν τε
δαδουχίαν ποιούμενος καὶ προσήκοντας θύοντας ἄδων
αὐτῷ. οὐ μὲν οὐδὲ τὸ ἅπαν φροσάων ἡρεμεῖν συν-
ερχομεν, ἀλλὰ τὰ αὐτὰ ἐκάστω μὲν τῶν συνευωτέρων
πράττειν συνεβούλευε, τοῖς δὲ ἀρχαιότεροις ἐπέσ-
κητε. τηλικαῦτα γοῦν τὸν μὲν ἡλίου ἦν ὄρεῖν τοῦ
ὀρίζοντος δύνοντα, τὸν δὲ ἄερα πεφωτισμένον οὐχ
ἐνὸς ὥσπερ ἡλίου λάμποντος, ἀλλὰ καὶ πολλῶν
ἄλλων ὑπερέων λαμπρὰν τὴν φάειν παρεχομένον.

настанил всички. Тогава при самодържеца се
явил отново дезертьорът Неанц и заедно с
него няколко скити. Когато го забелязал,
императорът му припомнил предишната не-
благодарност, упрекнал го и в други някои
неща и окован го задържал под стража
заедно с другите.

VIII, 5. Така действувал самодържецът.
А скитите, които се разположили около така
наречената река Мавропотамос¹, подмам-
вали тайно куманите, като ги викали за съюз-
ници. Но те не преставали да пращат прате-
ници и при самодържеца и да искат мир.
Самодържецът се досещал за коварните им
намерения и им давал подобаващи отговори,
искайки да ги държи в колебание, докато
от Рим пристигне очакваната наемна войска.
А куманите, понеже намирали за съмнителни
обещанията на печенезите, не минали изобщо
на тяхна страна, но вечерта съобщили на
императора следното: „Докога ще отлагаме
сражението? И тъй, знай, че не ще те ча-
каме повече, но че при изгрев слънце ще
ядем месо от вълк или агне.² Когато чул
това и видял решителността на куманите,
императорът не искал вече да отлага сра-
жението. Разбирайки, че този ден ще бъде
напълно съдбоносен за войната, той обещал
на куманите, че сражението със скитите ще
стане на следния ден, а сам повикал веднага
военачалниците, петдесетниците и другите и
им заповядал да съобщят на целия стан, че
сражението е определено за утре. Но макар
и да предприемал това, той все пак се стра-
хувал от безчисленото множество печенези
и кумани, понеже подозирал, че помежду им
има споразумение. Докато императорът мис-
лел върху това, минали да се бият на негова
страна смели и воинствени жители от планин-
ските места, на брой около пет хиляди.³
И тъй, като не могъл да отлага повече сра-
жението⁴, той започнал да призовава на
помощ бога. При залез слънце той пръв за-
почнал молитвата към бога при голямо осве-
щение и с пеене на подобаващи химни в
негова чест. И никому от войската не по-
зволил да почива, но посъветвал всеки от по-
разумните, а на по-грубите заповядал да
правят същото. Тогава наистина могло да се
види залязващото зад хоризонта слънце, но
въздухът бил осветен като че ли не от едно
светещо слънце, но от много други звезди,
които разливали изобилна светлина. Защото

¹ Дн. р. Еркене, приток на Марица. ² Т. е. ще се бият или с печенезите, или с ромеите. ³ Златар-
ски. История, II, стр. 500, смята, че това били българи от Родопската планинска област. Васильевский, Визан-
тия и печенези, стр. 101, бел. 2, предполага, че това са прикарпатски руси, поданици на Василий Ростиславич,
Leib. Anne Comnene, II, стр. 140, е на мнение, че това са власи. ⁴ 28 април 1091 г.

ἅπαντες γὰρ τοῖς ἰδίοις δόρασι πῆξαντες λαμπάδας καὶ κηροῦς, ὥς ἕκαστος δυνάμειος εἶχεν, ἀνῆσαν. αἱ δὲ γε παρὰ τοῦ στρατεύματος ἀναπεμπόμεναι φωναὶ μέχρ' οἶμαι τῶν οὐρανίων ἀντύγων ἔφθονον, μᾶλλον δέ, εἰ χρηὴ τάληθ' εἰπεῖν, εἰς αὐτὸν τὸν δεσπότην θεὸν ἀνεφέροντο. ἐκ τούτου δ' οἶμαι τεκμαίρεσθαι χρηὴ τὴν τοῦ βασιλέως εὐσέβειαν, ὥς ἄρα τὰς πρὸς ἐχθροὺς προσβολὰς οὐκ ἐδόκει ποιεῖν ἄνευ τῆς ἐκεῖθεν ἐπαρωγῆς. οὐ γὰρ ἐν ἀνδράσι καὶ ἵπποις καὶ στρατηγαῖς μηχαναῖς καὶ οὕτως ἐθάρρει, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῇ ἄνκ' ἔσπευε. καὶ ταῦτα μὲν μέχρ' ἐπελεῖτο νυκτός· μικρὸν δὲ τοῦ λοιποῦ τὸ σῶμα διανασταύσας ἀνέθορε τοῦ ἵππου καὶ τοὺς ψιλοὺς τῶν στρασιωτῶν ὀπλιζε καρτερῶς, ἔσταν οὐ καὶ πῖας ἀμφὶ καὶ περικεφαλαίως ἐκ σιρκῶν πέπλων ὁμοχρόων κατασκευάσας περιέβαλεν, ἐπεὶ μὴ ἀπέχρη τούτω πρὸς πάντας ὁ αἰθέρος. ἡμέρας δὲ ἀπᾶσι διαγελάσης καρτερῶς ὀπλισμένος τῆς φάραγγος ἔξεισι τὸ (13) ἐνάλιον ἡχῆσαι κελεύσας. καὶ κἀκὼθεν τοῦ καλουμένου Λεβονίου (τόπος δὲ οὗτος*) τὸ στράτευμα διελόν, τὰς φάλαγγας Ἰλαδὸν ἵστησιν. αὐτὸς δὲ ὁ αὐτοκράτωρ προμετώπιος ἵστατο δρμὴν μένος πνέων. τοῦ μέντοι δεξιῦ καὶ εὐωνόμου κέρως ὁ Παλαιολόγος Γεώργιος καὶ Κωνσταντῖνος κατήρχον ὁ Δαλασσηνός. ἐξ ὑπερδεξιῶν δὲ τῶν Κομάνων ὁ Μοναστράς ὀπλισμένος μετὰ τῶν ἐπ' αὐτὸν ἵστατο· ἦδη γὰρ κἀκεῖνοι τὰς Ῥωμαϊκὰς φάλαγγας καθιστώντα τὸν αὐτοκράτορα ὀρῶντες τὰς σφῶν ὀπλιζόν δυνάμεις καὶ κατὰ τὸ δοκοῦν πολέμου διετίπουν σχῆμα· ἐξ εὐωνόμου δὲ τούτων ὁ Οὐζᾶς καλούμενος, τὸ δὲ γε πρὸς δεξιὰν ὀρῶν ὁ Οὐμπερτόπουλος μετὰ τῶν Κελτῶν. οὕτω γοῦν ὁ αὐτοκράτωρ ταῖς φάλαξι πυργώσας οἶον τὸ στράτευμα καὶ ταῖς Ἰλας περισφίγγας τὴν ἐνάλιον αὐθις ἐκέλευσεν ἡχῆσαι σάλπυγγα. οἱ δὲ Ῥωμαῖοι δεδιότες τὸ ἀπειροπληθὲς τῶν Σκυθῶν καὶ τὰς ἀμετρήτους ἀρμαμάζας τειχῶν ὥσπερ παρεχομένους αὐτοῖς χρεῖαν τὸν ὄλαν κέρειον εἰς ἔλεον μὲν φωνῇ ἐπικαλεσάμενοι ὅλας ἡρίας χαλάσαντες τὴν μετὰ τῶν Σκυθῶν μάχην ἐπέσπευδον τοῦ αὐτοκράτορος ἀπάντων προπάροθεν θέοντος. μηχανοειδοῖς δὲ τῆς παρατάξεως γεγονύτας, ἐν ταῖσι καὶ ὥσπερ ἐξ ἐνός συνθίματος παντὸς τοῦ στρατοῦ καὶ αὐτῶν δι' τῶν Κομάνων τὴν κατ' αὐτῶν ποιησάμενον ὁρμήν, στοχασάμενος τοῦ μέλλοντος Σκυθῆς τις τῶν ἐκείνων ἡγεμόν τῆνικαῦτα καθεστώς προηγήσκει τὴν σωτηρίαν καὶ ὀλίγους συμπεταλαβὼν πρόσεισι τοῖς Κομάνοις ὡς ὁμογλώττους· κἄν γὰρ κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐκθύμως καὶ οὕτοι ἐμάχοντο, ἀλλὰ θαρρῆσας μᾶλλον ἢ τοῖς Ῥωμαίοις, αὐτοῖς προσεληλθὲν ἐφ' ᾧ μεσίσταις τοῖσι πρὸς τὸν

всички били закрепил и запалили на върха на копие то си факли или востъчни свещи според възможностите на всекиго. А възнасяните от войската молитви, изглежда, достигали чак до небесния свод или ако трябва да се каже истината, достигали до самия господ бог. Мисля, че от това трябва да се заключи за благочестието на императора, понеже наистина не искал да извърши нападението против неприятелите без негова помощ. Защото той не се надявал на войници, коне и военни машини, но се уповавал само на божията сила. Това ставало докъм средата на нощта. После, като си починал малко, скочил от сън и дал тежко въоръжение на леко въоръжените войници. Също така, понеже му липсвало желязно въоръжение за всички, той облякъл някои с ризници и шлемове, направени от коприна със същия цвят [на желязо]. Точно на разсъмване той се въоръжил тежко и като заповядал да свирят бойния сигнал, излязъл извън окопа. В подножието на така наречения Левунион¹ (това място е*) той разделил войската и разположил фалангите на отреди. Самият самодържец, обхванат от страшен гняв, застанал начело. Дясното и лявото крило командували Георги Палеолог и Константин Даласин. Манастра в пълно въоръжение застанал със своите войници на дясната страна на куманите. Защото, като видели, че самодържецът нарежда ромейските фаланги, и те въоръжили своите и ги поставили в боен ред според обичая си. На лявата им страна бил така нареченият Уза. На западната страна стоял с келтите Умбертопул. Укрепвайки така войската с фалангите като с кули и заграждайки я с ескадрони като със стени, самодържецът заповядал да засвири отново бойната тръба. Ромейите от страх пред неизчислимото множество скити и безбройните коли, които им служели като стена, призовали единогласно милостта на вседържителя и отпускатки ювдите, започнали сражението против тях, като последвали препускащия пред всички самодържец. Когато ромейският фронт добил вид на сърп и цялата войска и самите кумани като по даден сигнал извършили нападение срещу скитите, един от видните скитски вождове, предугаждайки бъдещето, се погрижил за спасението си и с няколко души преминал на страната на еднoезичните кумани. И макар и те да се биели храбро срещу скитите, той се осмелил да премине по-скоро на тяхна страна, отколкото на страната на ро-

¹ Хълм (срв. тук кн. VIII, гл. 4, стр. 90). Според Chalandon, пос. съч., стр. 133, това е река.

αὐτοκράτορα χρῆσασθαι. τοῦτο δ' αὐτοκράτωρ θεασάμενος καὶ πτοηθεὶς μὴ τοῖσι καὶ ἕτεροι τῶν Σκυθῶν προσχωρήσαντες ἀναστρέψωσι τοὺς Κομάνους τὰ ὑπὲρ αὐτῶν φρονήσαντας κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς φύλαγρος στρέφει μετὰ τῆς γνώμης καὶ τὰς ἐπίτας, παραχρῆμα, ὁποῖος (14) ἐκεῖνος δραστήριος ἐν δειῇ βουλῇ τοῦ συνοίσοντος καταστοχάσασθαι, τῷ τὴν βασιλευσὶν σημαίαν κατέχοντι ἐπέταξε ταύτην ἐν χειρὶν φέροντι μετὰ τῆς τῶν Κομάνων στήναι παρεμβολῆς. τῆς Σκυθικῆς δὲ διαρχίας διασπασθείσης ἤδη καὶ παραχωρησάντων ἀλλήλων τοῖς προαιστέδων ἀνδροπασίαν ἦν θεάσασθαι τηλικαῦτα, ἵστιάον οὐδεὶς πῶ ἐθεότατο. τῶν δὲ Σκυθῶν δεινῶς ἀποσφαττομένον ὡς ἐγκαταληφθέντων ἤδη ἐπὶ τῆς θείας δυνάμεως κεκολληκότες οἱ σφάττοντες τῇ σφοδρῇ καὶ πυκνῇ κινήσει τῶν ξιρῶν λειποθυμοῦντες ἀνεκρίπτοντο τῆς ὁρμῆς. ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἐν μέσοις τοῖς πολεμίοις ἐξισταζόμενος ὅλας συνετάραξε φύλαγρος πλήτητον μὲν τοὺς ἀντεκαθισταμένους, καταπτήσων δὲ καὶ τοὺς πόρρω τοῖς ἐμβοήμασιν. ἐπεὶ δὲ τὸν ἥλιον ὑπὲρ κεφαλῆς τὰς ἀκτῖνας βάλλωντα εἶδρα, μισημῆδας ἀπ᾿ αὐτοῦ οὐσης, προσηθεύεται ἡ τοιοῦτον. μεταπεινυμένους τῶας ἀποστέλλει ἐφ' ᾧ ἀργότας ἀσκούς πλήσαντας ὕδατος καὶ ταῖς ἰδίαις ἐπιστάξαις ἡμιόνας ἐξελάσαντας ἀγαγεῖν. τοῖσι δὲ ἤδη θεασάμενοι καὶ οἱ μὴ προκληθέντες τῶν πλησιοχώρων τὸ αὐτὸ τοῦτ' ἐποίουν τοὺς τῆς θεινῆς τῶν Σκυθῶν χειρὸς αὐτοῖς ἀπαλλάττοντας ὁ μὲν δὲ ἀμφορέως, ὁ δὲ δὲ ἀσκού, ὁ δὲ δὲ ὅποιον τῶσιον ἄγγον ἀναψύχοντες ὕδατι. οἱ δὲ μετὰ τὸν ὕδατος σπάμενοι αὐθις τῆς μάχης ἀντίκρυντο. καὶ ἦν ἰδεῖν θέαμα καυνόν, ἔθνος ὅλον, οὐ μνησθέντων, ἀλλ' ἀσπιδὸν ἅπαντα ἐπερβαίνον, σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνοις ἄρδην κατὰ ταυτηνὴ τὴν ἡμέραν ἀποκλωδός. ἦν δὲ μὲν ἡμερᾶς εἰκοστὴ πρὸς τῇ ἐννάτῃ ἡμέρᾳ, τοῖτ' δὲ τῆς ἐβδομίδος. ἐνθεν τοὶ καὶ παρὰδύν ἡ οἱ Βυζάντιοι ἐπὶ τὴν φάσκατον, „διὰ μίαν ἡμέραν οἱ Σκύθαι τὸν Μάγον οὐκ εἶδον“. ἐπεὶ δὲ ὁ ἥλιος πρὸς δυσμαῖς ἤδη ἦν καὶ ἅπαντες μὲν ξιφῶν ἔργον γεγόνاسι, καὶ τὰ τέκνα φημί καὶ αἱ μητέρες, πολλοὶ δὲ καὶ ζωοῖα ἐλίφθησαν, τὸ ἀνακλήμων (15) κελεύους ὁ αὐτοκράτωρ ἠχῆσαι, πρὸς τὴν ἰδίαν ἐπᾶναι παρεμβολήν. καὶ ἦν τῷ κατανοοῦντι θαῦμα ἰδέσθαι, πῶς οἱ πάλοι κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐξερχόμενοι καλῶς τοῦ Βυζαντίου ἐξορούμενοι καὶ ἱμάντας, δι' ὧν δεσμώτας ἄγουσι τοὺς τῶν Σκυθῶν ἐλακώτας, ταυναντίον πετόνθων, αἰτοῖ τε παρὰ τῶν Σκυθῶν ἐλακώτες καὶ δεσμώται γεγόμενοι. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τότε, ὁπνίκα κατὰ τὴν Διοσίτταν ὁ μετὰ τῶν Σκυθῶν γέγονε πόλεμος.

меите, за да си послужи с тях като с посредници пред самодържеца. Самодържецът, като видял това и като се уплашил да не би и други скити да преминат и да убедят куманите да вземат тяхната страна и после заедно с мислите си да обърнат и конете си срещу ромейската войска, какъвто бил бърз при вземане на полезни решения в крайно опасни моменти, заповядал веднага на царския знаменосец да застане със знамето в ръце до лагера на куманите. Скитските бойни редове били вече разкъсани и човек би могъл да наблюдава клане на хора, каквото никой никога не е виждал. Страшно било унищожението на скитите, които като че ли били вече изоставени от божията сила. Колачите, изморени от силното и постоянно махане на мечовете и капнали от умора, изоставали в устрема. А самодържецът препуснал посред неприятелите и помилал цели фаланги, като поразявал изпречилите му се, а по-далечните ужасявал с викове. Когато пък видял, че слънцето хвърля лъчите си над главите на войниците, тъй като било точно пладне, самодържецът измислил следното нещо. Като извикал неколцина войници, той ги изпратил да накарат селяните да напълнят мехове с вода и да ги докарат, натоварени на собствени мулета. Щом видели това и съседите, без да им е било заповядано, започнали да правят същото, като един с помощта на амфора, друг с мех, трети с какъвто му попаднал съд освежавали тези, които ги освобождавали от страшната скитска ръка. А войниците сръбвали малко вода и отново започвали битката. И тогава могло да се види необикновена гледка — в този ден загинал цял народ, не десетки хиляди, но надминаващ всяко число, заедно с жените си и децата, без изключение. Това станало на 29 април, третия ден от седмицата¹. Затова византийците пеели песни, която гласяла: „Скитите за един ден не видяха май.“ Когато слънцето било вече на залез и всички станали жертва на меч, включително децата и майките, а мнозина били и пленени,² тогава самодържецът заповядал да свирят отбой и се върнал в лагера си. И наблюдателният човек могъл да види чудо [в това], как някога византийците, като тръгвали срещу скитите, изпонакупвали въжета и ремъци, с които да водят вързаните скитски пленници, а преживели обратното — сами били пленени и оковани от скитите. Но това станало, когато

¹ Т. е. вторник, 29 април 1091 г., когато приключила шестгодишната византийско-печенежка война. Според Zonaras, XVIII, 23, византийците заселили част от печенежите в Мъглен.

καὶ γὰρ τὸ φρόναγμα τότε τῶν Ῥωμαίων καθέλει θεός. ἐν ὑστέροις δέ, καθ' ὃν ὑφηρεῖται καιρόν, διατρίβει περιδεῖς τούτους ἐργα καὶ τὰς σφαιρούσας ἀπολωλεκότας ἐλπίδας πρὸς τοσαῦτα πλήθη μὴ ἐξισχύοντες, τὴν νίκην παραδόξως ἐχαρίσατο τοῖς, ὡς καὶ δεσμεῖν καὶ σφάττειν καὶ ζογγίαν ἄγειν τοὺς Σκύθας, οὗ τοῦτο δὲ μόνον (τάχα γὰρ τι τοιοῦτον κἂν τοῖς μερικοῖς τῶν πολέμων πολλάκις εἶχθε γίνεσθαι), ἀλλὰ καὶ ὅλον ἔθνος μυριάσδεον κατὰ μίαν καὶ μόνην ἀφανίσαι ἠμέραν.

VIII, 6. Τῶν ταγμάτων δὲ τοῦ τε Κομανικοῦ καὶ Ῥωμαϊκοῦ ἀπ' ἀλλήλων διακριθέντων καὶ τοῦ αὐτοκράτορος περὶ λίχνον ἑνὸς πρὸς δεῖπνον ἀπιδόντος δισχεραίνων εἰσῆλθε ὁ καλούμενος Συνέσιος „τί τὸ γινόμενον καὶ τίς αὕτη ἡ κακὴ οἰκονομία;“ λέγων πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. „ἕκαστος τῶν στρατιωτῶν ἀνὰ τριάκοντα καὶ πλείω δεσμώντας ἔχει Σκύθας. ἡ τῶν Κομάνων πληθὺς ἐγγὺς ἡμῶν ἐστίν. εἰ γοῦν ὑπνώσκειν οἱ στρατιῶται, καθά γε καὶ δεῖ, τοσοῦτον κεκοπιμακότες καὶ οἱ Σκύθαι ἄλλος ἄλλον λύσαντες καὶ τοὺς ἀκινάκους σπασόμενοι ἀναιρήσουσιν αὐτούς, τί τὸ λοιπὸν ἔσται; ἀλλὰ κέλευσον ἀναιρεθῆναι θάπτεον τοὺς πλεόντας.“ ὁ δὲ βασιλεὺς δορυμὴν πρὸς αὐτὸν ἐνδύον, ἔφη „κἂν Σκύθαι, ἀλλὰ πάντως ἄνθρωποι, κἂν ἐχθροί, ἀλλ' ἐλέους ἄξιοι. αὐτὸς δ' οὐκ οἶδα τί φρονήσας ταῦτα ληρεῖς;“ τὸν δ' ἐπιστάμενον μετ' ὀργῆς ἀπεπέμψατο. προσέταξε δὲ τὴν κατὰ διατάξιν εἰς ἅπαν τὸ στρατεύμα γενέσθαι, ἅπαντα τὰ τῶν Σκυθῶν (16) ἀναλαβόμενους ὅπλα εἰς ἓνα καταθέσθαι τόπον, τοὺς δὲ δεσμώντας παραφυλάττειν. ταῦτα κελεύσας ἐν ἀμερμηνίᾳ τὸ λοιπὸν τῆς νυκτὸς ἦν. περὶ μέσην δὲ φυλακὴν τῆς νυκτὸς εἶτ' ἐκ θείας ὀμνύσας, εἶπε καὶ ὅτι οὐκ οἶδα, ὁμῶς δ' οὖν ὡς ἐξ ἐνὸς συνθήματος μακροῦ πάντας οἱ στρατιῶται ἀπέκτειναν. τοῦτο ὁ βασιλεὺς αὐγαζούσης ἡμέρας ἀκηροῦς ὑποπτον εὐθὺς τὸν Συνέσιον εἶχε. μετακαλεῖται τοῖνυν παροχρημα τοῦτον. καὶ αἰτιώμενος σφοδρῶς ἠπειλεῖτο λέγων „τοῦτο τὸ ἔργον σόν“. τοῦ δὲ ἐπομνυμένου μὴ εἰδέναι ἐπέταξε δεσμηθέντα τοῦτον κατασχεθῆναι „γνώτω“, λέγων „ὅποιον καὶ μόνον ὁ δεσμὸς κακὸν ἐστω, ὡς μηκέτι κατὰ ἀνθρώπων τοιαύτας ἀποφάσεις ποιεῖσθαι“. τάχα δὲ ὅν καὶ ἐκόλασε τοῦτον, εἰ μὴ προσελθόντες οἱ καθ' αἷμα καὶ ἐξ ἀγγιστείας προσήκοντες τῷ αὐτοκράτορι μεριστῶντες κοινῇ τὴν ὑπὲρ τοῦ Συνέσιου ἱκετηρίαν ἐποιεῦντο. τῶν δὲ Κομάνων οἱ πλείους πτοηθέντες, μὴ τι δευρὸν καὶ κατ' αὐτῶν ὁ αὐτοκράτωρ νυκτὸς μελετήσας, τὴν λείαν πᾶσαν ἀναλαβόμενοι νυκτὸς ὄχοντο τὴν πρὸς τὸν Δάνουβιν φέρουσαν ὁδεύοντες. αὐτὸς δὲ αὐγα-

войната се водила при Дристра. Тогава бог сломил гордостта на ромеите. А по-късно, във времето, за което говоря, когато ги видял, че са в голямо затруднение, че са загубили спасителната надежда и че нямали достатъчно сила срещу толкова голямо множество, неочаквано бог им дарил победа, така че те оковавали, избивали и пленявали скитите. И не само това (подобно нещо може би се е случвало често и в по-малки сражения), но те само в един единствен ден изтребили цял безчислен народ.

VIII, 6. Когато куманските и ромейските войски се разделили и самодържецът по време на запалване на лампите отишъл да вечеря, пред него се явил така нареченият Синезий и с негодувание му казал: „Какво е това, което става, и какъв е този нов начин на действие? Всеки войник води по тридесет и повече пленници скити. Куманското множество е близо до нас. Ако войниците заспят, което е неизбежно при толкова голямата им умора, и ако скитите се развържат един друг, извадят мечовете и ги погубят, какво ще стане после? Затова заповядай да избият веднага по-голямата част от тях.“ Но императорът го погледнал строго и му казал: „Ако и да са скити, все пак са хора; ако и да са врагове, все пак са достойни за милост. Но ти не знаеш какво мислиш, като бръщолечиш това.“ И понеже Синезий настоявал, той го отпратил гnevно. Тогава императорът заповядал да се съобщи по цялата войска да вземат всичкото оръжие на скитите и като го поставят на едно място, да пазят пленниците. След тази заповед той прекарал безгрижно останалата част от нощта. Но по време на полунощната стража по божие ли внушение или не знаей как, но като по даден знак войниците избили почти всички пленници. На разсъмване императорът чул за това и веднага заподозрял Синезий. Извикал го веднага, избличил го силно и като го заплашил, му казал: „Това е твоя работа.“ И макар Синезий да се клел, че не знае, императорът заповядал да го задържат окован. „Нека да знае — казал — какво нещастие са дори само оковите, та вече да не взема такива решения срещу хора.“ Може би той е щял и да го накаже, ако не се били явили пред императора роднините и близките му — велможи — и с обща молба не се били застъпили за Синезий. А по-голямата част от куманите, изплашени да не би самодържецът да замисли през нощта и срещу тях нещо лошо, заминали през нощта с цялата плячка и тръгнали по пътя, водещ към Дунава. Са-

ροΐσης ἡμέρας φεύγων τὴν τῶν νεκρῶν σομάτων
 Λασιπιδίαν ἀπάρως ἐκεῖθεν ἔρχεται ἐπὶ τὴν τόπον
 Καλὰ Δένδρα καλούμενον σταδίους δέκα πρὸς τοῖς
 ἑκατὸ ἀπέχοντα τῶν Χοιρητῶν. ἀπερχομένον δὲ
 ἵκνισσε κατέλαβεν ὁ Μελισσηνός. οὐ γὰρ ἔφθασε
 παραγενέσθαι ἐν τῷ καιρῷ τῆς μάχης ἀσχολούμε-
 νος τὴν πληθὺν ἐκείνην τῶν νεολέκτων ἀποστεῖλαι
 πρὸς τὴν αὐτοκράτορα. ἀλλήλους τοίνυν ἀσπασάμε-
 ναι καὶ συγχαρόντες, ὡς εὖχος, λοιπὸν τῆς ὁδοπο-
 ρίας περὶ τῶν συμπεσόντων ἐπὶ τῇ τῶν Σκυθῶν
 ἡττῇ ὁμίλουν. μεμαθηρῶς δὲ ὁ αὐτοκράτωρ, ὁπη-
 νίκα τὰ Καλὰ Δένδρα κατέλαβε, τὸν δρασμὸν τῶν
 Κομάνων, ὅσους αὐτοῖς ἀνῆκε πρὸς λόγον τῶν
 συμφωνηθέντων αὐτοῖς, ἐπιστάζας ἐν ἡμίονοις ἀπέ-
 σταλε πρὸς αὐτοὺς ἐντελέμενος σπεῖσαι καταλα-
 βεῖν αὐτοὺς καὶ πέραθεν εἰ δυνηθεῖεν Λασιπιδίαν
 καὶ δοῦναι τὰ (17) ἀποσταλέντα. βαρὺ μὲν αὐτῷ ἦν
 διὰ παντός μὴ μόνον ψεύσασθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ δόξει
 ψεύσασθαι ὁμίλιαν ἱκανὴν πρὸς ἅπαντας περὶ φεί-
 δους ποιουμένην. ἀλλὰ ταῦτα μὲν περὶ τῶν φευγόν-
 των τοὺς δὲ γε λοιποὺς ἐφεπομένους αὐτῷ εἰστία
 τὸ λοιπὸν τῆς ἡμέρας δαυιλῶς. δεόν δὲ ἐλογίσαστο,
 μὴ τρικαῦτα τοὺς ἀνθρώπους δοῦναι μισθοὺς, ἀλλὰ
 μεθεῖναι τοὺς εἰς ὕπνον τραπέντας καταπέμψαι τὸν
 οἶνον καὶ οὕτω τὸ φρονοῦν τῆς ψυχῆς συλλεξαμέ-
 νους ἐν ἐπεγνώσει γενέσθαι τοῦ πραγματοποιήσαντος. τῇ
 μετ' αὐτὴν οὖν μετακαλεσάμενος ἅπαντας οὐ τὰ
 προεπσχημένα δίδουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλὰ πλείονα.
 σκευάμενος δέ, ἐπεὶ ἀπολύειν τοὺς οἷαδε ἐβοί-
 λετο, μὴ ἐν τῷ ἀπνεῖν εἰς προνομήν σκηδασθέν-
 τες οὐ μικρὰν ταῖς κατὰ τὴν ὁδὸν παρακειμένας
 κομποπόλεσι τὴν βλάβην ἐπάξωσιν, ὁμήρους ἐξ αὐτῶν
 λαμβάνει. αἰτησάμενων δὲ καὶ αὐτῶν τὰ κατὰ τὴν
 ὁδὸν αὐτοῖς ἀσφαλισσάσθαι δίδωσιν αὐτοῖς τὸν
 Ἰωαννάκην (ἄνθρωπος οὗτος ἀνδρείος καὶ φρονησὶ
 ἀσπέρων) τὴν τῶν ἐπάντων οἰκονομίαν ἀναδέμενος
 καὶ τὴν μέχρις αὐτοῦ τοῦ Ζυγοῦ τῶν Κομάνων
 ἐνθέτησιν. τοιαῦτα μὲν οὖν τὰ τοῦ αὐτοκράτορος
 εἰς πάντα χρόνον. πάντα γοῦν κατὰ τὸ πλήρες
 κλέσας τροπαιοφόρος αὐτὸς νικητὴς πρὸς τὸ Βι-
 занτιον ἐπαύρηται Μαΐου παριππεύοντος μηνός.
 ἅλλα τὰ μὲν τῶν Σκυθῶν ὧδέ πη πέρας ἔχεται,
 καὶ ἐκ πολλῶν ὀλίγα μοι εἴρηται, ἄκρην δαυιλῶ
 τοῦ Ἀδριαντικοῦ ἀψαμένην πελάγους. τὰς γὰρ λαμ-
 πρὰς τοῦ αὐτοκράτορος νίκας, τὰς μερικὰς τῶν πολε-
 μίων ἡττίας, τὰς καθ' ἕνα τοῦτον ἀνδραγαθίας, τὰ
 ἐν τῷ μεταξὺ συμπέποντα τοῖς τότε καιροῖς καὶ
 ὅπως πρὸς ἅπαντα ἐπακίλλετο τε καὶ διὰ παντοίας
 μεθόδου διέλυε τὰ συμπέποντα δευρά, οὐδ' ἂν

мият той на разсъмване, бягайки от мириз-
 мата на труповете, се вдигнал оттам и се
 отправил за мястото, наречено Каладендра,
 на осемнадесет стадия от Хирини. По пътя
 за там го настигнал Мелисин. Той не успял
 да участвува навреме в битката, понеже бил
 зает да изпрати на самодържеца онова мно-
 жество новобранци. Дватамата, както е редно,
 се прегърнали и поздравили и през остана-
 лата част на пътя говорили за случилото се
 при поражението на скитите. Но когато след
 пристигането в Каладендра се научил за бяг-
 ството на куманите, самодържецът натоварил
 на мулета всичко, което им се падало
 според смисъла на уговореното, и им го из-
 пратил, като заповядал да бързат да ги на-
 стигнат, ако могат и отвъд Дунава, и да им
 предадат изпратеното. За императора, който
 бил говорил на всички много против лъжата,
 винаги му било тежко не само да лъже, но
 и да го подозират в лъжа. Толкова за избя-
 галите. През останалата част на деня импе-
 раторът нагостил богато другите, които го
 следвали. Той решил, че не трябва да им
 дава тогава полагащото им се възнагражде-
 ние, но че трябва да ги остави да изтрезнеят,
 след като се наспят, та, възвърнали по този
 начин разсъдъка си, да могат да почувству-
 ват това, което се прави. На другия ден из-
 викал всички и им дал не само обещаното,
 но и много повече. Но тъй като решил да
 ги отпрати в отечеството им, той се уплашил
 да не би при отиването си да се пръснат за
 плячка и да причинят немалки загуби на ле-
 жащите по пътя им селища и затова им
 взел заложници. Но понеже и те поискали да
 им бъде осигурен пътят, той им дал Йоана-
 кий (този човек се отличавал с храброст и
 ум), комуто възложил да се грижи за всичко,
 а така също и за безопасността на куманите
 чак до Зигос¹. Това самодържецът извър-
 шил без съмнение по божий промисъл. И
 тъй, като приключил напълно всичко, само-
 държецът се завърнал тържествено във Ви-
 зантион като победител през месец май. Но
 нека свършим по този начин със скитската
 война, ако и да разказах от многото неща
 само малко и да се докоснах до Адриатиче-
 ското море с върха на пръста. Наистина
 бляскавите победи на самодържеца, отдел-
 ните поражения на неприятелите, единичните
 му подвизи, събитията през онова време, как
 във всичко постъпвал по различен начин и
 как по всякакъв начин се справял със страш-

¹ Т. е. до Стара планина. За това означение на Стара планина като планинска верига (Ζυγός=Catena monti) вж. Дуйчев, Проучвания, стр. 151 и сл.

Δημοσθένης ἄλλος ἢ καὶ ὁ ἅπας τῶν ξητόρων χορός, οὐδ' ἂν ἡ Ἀκαδημία πᾶσα καὶ ἡ Στοὰ εἰς ταῦτάν συνελθούσῃ καὶ προὔργου παντός τῶς Ἀλεξίου πράξεις ἐποιήσαντο, τοίτων ἐφικέσθαι ἐξίσχυσαν. (18)

10. *Ariebis et Umbertopuli coniuratio. Ioannes sebastocratoris Isaacii filius meditatae defectionis accusatur*

VIII, 7. Οὐ πολλοὶ δὴ πολλὰ ἡμέραι τῆς τοῦ βασιλέως εἰς τὰ ἀνάκτορα εἰσελεύσεως, καὶ ὁ Ἀριέβης Ἀρμένιος καὶ ὁ Κελτός Οὐμπερτίπουλος (λογίδης οὗτοι ἄνδρες τῶν ἑπικρατῶν Ἀρμένιοι) κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος μελετήσαντες ἐφορέσθησαν πλῆθος οὐκ ἀγεννὲς πρὸς ταυτηνὴν τὴν βουλὴν ἐπισυρόμενοι. καὶ οἱ ἔλεγχοι παρήσαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐπαρησάετο. κατόχρητοι δὲ ἤδη καταστάντες οἱ ἐπίβουλοι δήμευσαν καὶ ὑπεροχίαν τῆνκαῦτα κατεκρήσαν, τῶν ἐκ τῶν νόμων ποσῶν τοῦ αὐτοκράτορος σχολὴν παντελῇ καταπηραιομένην. λογοποιονμένην δὲ Κομάνων ἔφοδον μανθάνων ὁ αὐτοκράτωρ, ἐκείθεν δὲ καὶ τὸν Βοδῖνον καὶ αὐτοὺς Δαλμάτας παρασπονδήσαι τε καὶ κατὰ τῆς ἡμεδαπῆς χωρῆσαι βουλομένους ἐμερίζετο τοῖς λογιμοῖς, πρὸς ὁποῦτον ἂν ἀπονεύσειε τῶν ἐχθρῶν. δέον οὖν αὐτῷ ἐδόκει κατὰ τῶν Δαλματῶν πρότερος ἐξοπλίσασθαι καὶ προκαταλαβεῖν τὰ ἀναμεταξὺ τῆς ἡμεδαπῆς καὶ αὐτῶν διακείμενα τέμνη καὶ ὥς ἐνὸν ἀσφαλίσασθαι. συναγαγὼν τοίνυν ἁπαστας καὶ ἀνακοινωσάμενος τὸ σκοπούμενον, ἐπεὶ συνοῖσαν ἔλασι τοῦτ' ἐδόκει, ἔξεισι τῆς μεγαλοπόλεως τὰ κατὰ τὴν ἐσπέραν προσημνησόμενος. καὶ ταχὺ τὴν Φιλιππούπολιν καταλαβὼν καὶ γράμματα δεξάμενος τοῦ τῆνκαῦτα ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας χρηματίζοντος περὶ τοῦ δυνάως Λυκαρχίου Ἰωάννου τοῦ υἱοῦ σεβαστοκράτορος διαβεβαίουμένα ἀποστασίαν ἐκείνον ὥδινεν ἀθυμῶν διὰ πάσης νυκτὸς καὶ ἡμέρας ἦν πῇ μὲν διὰ τὸν ἐκεῖνον πατέρα ἀναβαλλόμενος τὴν τῆς ἐποθέσεως ἐξέτασιν, πῇ δὲ καὶ δεδιώς, μὴ ἅπερ ἡ φήμη λέγει οὐ ψεύσεται. καὶ ἐπεὶ μερῶν τῶν ὁ Ἰωάννης, ὡς ἔειπεν τὰς τῶν τοιούτων ὁρμὰς ἀκαθέκτους γνώσκων ἐδεδίει, μὴ τι νεωτερίσει καὶ λήτης ἀφορήτου ἀμφοῖν τῷ τε πατρὶ καὶ θεῷ πρόξενος γένοιτο. δεῖν οὖν ἐλογίσαστο διὰ πάσης μεθόδου πλεῖσαι τὴν ἐκεῖνον σφῆλαι (19) βουλὴν.

ните положения — всичко това не биха могли да изложат достойно нито втори Демостен, нито целият хор от оратори, нито цялата Академия и Стоа, дори ако се обединят в едно и прославят делата на Алексей.

10. *Заговорът на Ариева и Умбертопул. Йоан, синът на севастократор Исак, бива обвинен, че замисля измяна*

VIII, 7. Не изминали много дни от пристигането на императора в двореца, и били заподозрени в заговор против самодържеца арменецът Ариева и келтът Умбертопул (това са смели и войнствени благородници), които привлекли като съмишленици твърде значително множество. Представени били доказателства и истината била разкрита. След като заговорниците били вече дадени под съд, те били осъдени на изгнание и конфискуване на имотите, понеже самодържецът ги освободил напълно от законното наказание. Когато се научил, че се мъгли за нахлуване на кумани, а освен това и за желанието на Бодин и далматинците да нарушат договора и да нахлуят в нашата земя, самодържецът се колебаел срещу кой неприятел да се насочи. Той решил, че най-напред трябва да се пригответи за поход срещу далматинците, да завземе пръв клисурите, разположени между нашата земя и тях, и доколкото е възможно, да ги укрепи. И тъй свикал всички на съвет и им съобщил намерението си. Всички го намерили за полезно и той излязъл от столицата,¹ за да уреди положението на Запад. Като пристигнал бързо във Филиппопол, той получил писмо от тогавашния български архиепископ² относно дука на Дирахиум Йоан, син на севастократора,³ в което се твърдяло, че той замисля да се отцепи. Цяла нощ и цял ден императорът се измъчвал, като, от една страна, отлагал разследването заради баща му, а, от друга страна, се страхувал да не би да излезе вярно това, което се мъгли. Йоан бил младеж, а императорът познавал неудържимите пориви на младежта и затова се боял да не въстане и да причини тежка скръб на двамата — на бащата и на чичото. И затова решил, че трябва да бърза и да осуети по всякакъв начин намерението му, защото

¹ През пролетта на 1091 г. Вж. *Златарски*, История, стр. 220. ² Може би става дума за прочутия Теофилакт, архиепископ на Охрид, защото не се знае с точност откога е заемал архиепископската катедра в Охрид. Срв. *Любарский*, Анна Комнина, стр. 544, бел. 851. ³ Йоан Комнин бил син на севастократор Исак, брат на Алексей Комнин; назначен бил за дук на Драч в 1090 г. Вж. *Златарски*, История, II, стр. 221.

ἐκίδετο γὰρ τοῦτον, ὅπως ἂν τις εἴποι μεταπεμψάμενος οὖν τὸν τότε μέγαν ἐταιρωτάρχην Ἀργυρὸν τὸν Καραδζάν, Σκῆπτον μὲν ὄντα, φρονιμώτατον δὲ καὶ ἀρετῆς καὶ ἀληθείας ἐπιμελούμενον, διὰ τὸς ἐπιδίδασκεν αὐτῷ γραφάς, τὴν μὲν πρὸς τὸν Ἰωάννην τοιαῦτα διαλαμβάνουσιν «ἡ μὲν βασιλεῖα μου βασιβαρεὴν διὰ τῶν κλισουρῶν ἔλευσεν καὶ αὐτῆς μεμαθηγνῆα ἐξεληλύθει τῆς Κωνσταντινίου ἐφ' ᾧ τὰ μεσοίχμια τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς ἀσφαλίσασθαι. δέον οὖν ἐστί καὶ αὐτὸν σε παραγενέσθαι τὰ κατὰ τὴν ἐπὶ σε ἀρχὴν ἀναδιδάσκοντα (δεδία γὰρ καὶ τὸν Βολκάνον, μὴ καὶ αὐτὸς ἐναντία καθ' ἡμῶν φρονήσας μελετήσῃ), πρὸς δὲ καὶ τὰ κατὰ τὴν Δαλματῖαν ἀναγγελεῖν πρὸς ἡμᾶς καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ Βολκάνου, εἰ τοῖς εἰρηναῖς ἐμμένει σπονδαῖς (καὶ γὰρ οὐκ ἀγαθαί μοι περὶ αὐτοῦ ἡγγελίαι καθ' ἑκάστην κομίζονται), ἵνα σαφέστερόν τι μεμαθηκότις καὶ πρὸς τὰς αὐτοῦ ἐπιπλέον παρὰ σκευασόμεθα μηχανάς καὶ σοὶ τὸ δέον ὑποθέμενοι αὐτῶς πρὸς τὸ Ἰλλυρικὸν ἐκπέμψωμεν, ὅπως ἐξ ἑκατέρου μέρους τοῖς ἐχθροῖς μαχόμενοι τὴν νικῶσαν θεοῦ ἐπαρήγοντος σχοίημεν.» ταῦτα μὲν ἡ πρὸς τὸν Ἰωάννην γραφὴ διελάμβανεν. ἡ δὲ καὶ πρὸς τοὺς λογάδας τῶν ἐποίκων Δυρραχίου τοιαῦτ' ἐπηγόρευεν «ἐπεὶ καθ' ἡμῶν μελετᾷ τὸν Βολκάνον αὐτῶς μεμαθηκότις τῆς Βυζαντιδος ἐξεληλύθειμεν κατασφαλισόμενοι τε τὰ ἐν μεσοίχμια τῆς τε ἡμεδαπῆς καὶ τῶν Δαλματῶν διακείμενα τέμνη, ἅμα δὲ καὶ τὰ κατ' αὐτὸν καὶ τοὺς Δαλματίας ἀναβιάσασθαι. διὰ τοι ταῦτα δέον κρίναντες μετακαλέσασθαι τὸν ὑμέτερον δοῦκα καὶ ποθεινῶν ἀνείμων τοῦ κράτους ἡμῶν τοιούτῳ τὸν τὴν ὑμετέραν ἐγχειρίζοντα ὑμῖν γραφὴν ἐξαπετείλαμεν δοῦκα τοῦτον προχειροῦσμενοι. δέξασθε αὐτὸν καὶ οἱ καὶ εἰς πᾶν τὸ παρ' αὐτοῦ προστατιόμενον ἐπιείκετε.» ταύτας οὖν τὰς γραφάς ἐγχειρίσας τῷ Καραδζᾷ ἐνετείλατο ἀπελθόντα πρῶτα μὲν ἐγχειρίσαι τῷ Ἰωάννῃ τὴν πρὸς αὐτὸν γραφὴν καὶ εἰς αὐτὸν (20) αὐθιγρῶς ἔπειτα, ἐκεῖνον μὲν ἐκεῖθεν μετ' εἰρήνης προπέμψαι, αὐτὸν δὲ τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως ἀναδέξασθαι, μέχρις ἂν ἐκεῖνος αὐτῶς ἐπιστάτης εἰ δὲ ἀνταίειν καὶ μὴ πείθεται, μεταπέμψασθαι τοὺς ὑπερέχοντας τῶν Δυρραχίων καὶ τὴν ἐκείνων ὑπαρχόντων γραφὴν ἐφ' ᾧ συνάρασθαι αὐτῷ ἐπὶ τῷ τῶν Ἰωάννην κατασχεῖν.

VIII, 8. Ταῦτα ἐνωπιθεῖς ὁ σεβαστοκράτωρ Ἰσακίως ἐν Κωνσταντινουπόλει διατρέβων σπουδαίως ἐξῆλκε καὶ ἐπὶ δυοὶ νυχθημέροις καταλαμβάνει τὴν Φιλιππούπολιν. ὑπνώπωντος δὲ τοῦ βασι-

милеев извънредно много за него. И тъй самодържецът извикал тогавашния велик хетериарх¹ Аргир Караджа, по произход скит, но твърде умен и обичащ добродетелите и истината, и му дал две писма. Едното писмо било до Йоан и имало следното съдържание: „Царство ми узна за варварското нахлуване през клисурите срещу нас и излезе от Константинопол, за да осигури границите на Ромейската империя. И ти прочее трябва да се явиш, за да докладваш за положението в подчинената ти област (защото се боя от Вълкан — да не би и той да замисли и предприеме нещо враждебно против нас). Освен това ти трябва да ни известиш и по положението в Далмация, и за самия Вълкан — дали се придържа към условията на мира (защото за него наистина ми се донасят всекдневни недобри известия). По този начин, като бъдем осведомени по-точно, ние ще можем да се приготвим по-добре срещу неговите планове, а и тебе, като ти дадем нужните инструкции, отново ще те изпратим в Илирик, за да спечелим с божията помощ победата, като нападнем неприятеля от двете страни.“ Това съдържало писмото до Йоан. А писмото до първенците на Дирахиум гласяло така: „Тъй като се научихме, че Вълкан² отново замисля война против нас, ние излязохме от Византион, за да заздравим планинските теснини между нашата земя и далматинците и същевременно да разузнаем по-точно положението около него и далматинците. Заради това ние решихме, че трябва да отзовем вашия дук и любим племенник на мое величество, и ви назначихме за дук този, когото изпращаме да ви връчи нашето писмо. Приемете го и вие и се подчинявайте на всичко, което ви заповяда.“ И тъй той предал тези писма на Караджата и му заповядал, когато пристигне, да връчи най-напред на Йоан отправеното до него писмо. И ако Йоан се подчини доброволно, да го отпрати с мир и да поеме сам защитата на областта, докато се върне отново. Ако ли се възпротиви и не се подчини, да извика първенците на Дирахиум и да им прочете другото писмо, за да му помогнат да залови Йоан.

VIII,8. Като се научил за това, севастократор Исаак, който се намирал в Константинопол, заминал бързо и за две денонощия пристигнал във Филипопол. Тъй като императоро-

¹ Началник на хетерията. Вж. тук стр. 10, бел. 3. ² Вълкан стои тук на пръв поглед вместо Бодин, за когото в същност е бил смятан, че подготвял война. За хипотезата на А. Петров, Константин Бодин, Съсник статей, составленный и изданный учениками В. И. Ляманского ..., СПб, 1883, стр. 25 и сл., че Вълкан = Бодин били едно и също лице, вж. Chalandon, пос. съч., стр. 142—145, който я отхвърля.

λέως, εἶσαι τῆς βασιλευσῆς σκηνῆς ἀποφῆνι εἰσελθὼν εἰς τὴν ἐτέραν κλίνην τοῦ ἀδελφοῦ καὶ βασιλέως κατακλινθεὶς καὶ αὐτὸς ἐπινοῶν, τοὺς κατευνάζοντας τὸν αὐτοκράτορα διὰ τῆς χειρὸς ἡσυχάζειν ἐπαύσας. ὥς γοῦν ὁ βασιλεὺς τοῦ ἔσπου ἀνέθεσε καὶ τὸν ἀδελφὸν παρ' ἐλπίδας ἐθεάσατο, ἡσυχάζων τέως ἦν καὶ τοὺς παρατυχόντας αὐτὸ τοῦτο ποιῆν καὶ αὐτὸς ἐκέλευεν. ἔτι δὲ καὶ ὁ σεβαστοκράτωρ ἔξυπνος γενόμενος τὸν ἀδελφὸν καὶ βασιλέα γοηροῦντα ἐθεάσατο καθεῖνος ἐνιδὼν αὐτόν, προσελθόντες ἀμφοτέρω ἀλλήλοις κατησπάζοντο. εἶτα ὁ μὲν βασιλεὺς ἐπενθήατο, τί ποτε ἄρα καὶ βούλοιο καὶ τίς ἡ αἰτία τῆς αὐτοῦ ἐλεύσεως. ἐκεῖνος δὲ „σοῦ ἔνεκα“ ἔφη. καὶ ὡς „μάτην ἐνιτὼν συντίνας τοσοῦτον κεκοπίασας“. ὁ δὲ σεβαστοκράτωρ τέως οὐκ ἀντερθέξατο, ἀλλ' ὀνειρώτιων ἦν τὰ ἀπὸ τοῦ Λευκαρίου μετὰ τοῦ προπεμφθέντος παρ' αὐτοῦ κομισθέντα μυστήρια. καὶ γὰρ ἅμα τῷ ἐνοπισθῆναι τὰ θρυλλούμενα περὶ τοῦ νόου αὐτοῦ διούλαβον ἐγχαράξας πρὸς αὐτὸν γράμμα παρεκλεύσατο θάψαι τὸν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα φοιτῆσαι, ὥς καὶ αὐτὸν ἐπ' αὐτῷ τούτῳ τοῦ Βυζαντίου ἐξεληλυθότα πρὸς Φιλιππούπολιν ἐπείγασθαι ἔφ' ὃ τὰ κατ' αὐτοῦ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα εἰσηγηθέντα κατασεῖσαι τὰ εἰκότα πρὸς τὸν ἀδελφὸν καὶ βασιλέα ὁμιλήσαντα ἅμα δὲ καὶ τὴν αὐτοῦ πρὸς αὐτόν ἐγκατεργῆσαι ἄριτον (21) ἐπαχωρήσας δὲ ἀπὸ τοῦ βασιλέως εἰς τὴν ἀποσταγμένην αὐτῷ σκηνὴν ἵπτιον. παραχρῆμα δὲ καὶ ὁ πρὸς τὸν Ἰωάννην ἀποσταλὲς γραμματικομιστὴς δρομαῖος εἰσάγων ἐκεῖθεν ἐπανελθὼν τὴν τοῦ Ἰωάννου ἀπαγγέλλον ἔλειπον. τῆς ἐποχῆς οὖν τηλικαῦτα ὁ σεβαστοκράτωρ ἀπαλλαγείς καὶ κρεῖντοσαν ἀναρρώσας ἑατὸν λογιμοῖς θυμοῦ πληρεθεὶς κατὰ τῶν πρῶτως εἰσηγησάμενων τὰ κατὰ τοῦ νόου αὐτοῦ τεταραγμένος πρὸς τὸν βασιλέα εἰσφει. ὁ δὲ βασιλεὺς τοῦτον θεασάμενος ἐγνώκει μὲν παρενθὶ τὴν αἰτίαν, ἡρώτα δ' ὁμοῦ, ὅπως ἔχοι. ὁ δὲ „κακῶς“ ἔφη „ἐξ αἰτίας σῆς“. οὐδὲ γὰρ ὅλως τὸν θυμὸν περιωλικοῦντα χαλαναγωγεῖν ἠρίστατο, παρεφέρετο δὲ καὶ ἐπὶ φιλοῦ, εἰ ἔτυχε, ζήματος. ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ ἄλλο τι προσέθετο λέγων „οὐ τοσοῦτον κατὰ τῆς σῆς λελύπημαι βασιλείας, ὅσον κατὰ τούτου“ τὸν Ἀδριανὸν τῷ δαυτέλῳ ἱποδείξας „καταφρονέμενον“. πρὸς τὰντα δὲ ὁ πρῶτος ἐκεῖνος καὶ ἡδὺς βασιλεὺς οὐδ' ὅτιον ἐφθέγγετο. ἐγίνωσκε γὰρ, ὅπως ζέοντα τὸν θυμὸν τῷ ἀδελφῷ καταπαύσει. συγκαθεσθέντες οὖν ἄμφω μετὰ τοῦ Μελισσηνοῦ Νικηφόρου τοῦ καίσαρος καὶ τινων τῶν ἐξ αἵματος καὶ ἀγχιότηας προσσηρόντων αὐτοῖς μόνοι πρὸς ἀλλήλους ὁμίλουν περὶ τῶν κατὰ τοῦ Ἰωάννου βηθέντων. ὥς δὲ τὸν Μελισσηνὸν καὶ τὸν ἴδιον ἀδελφὸν Ἀδριανὸν κατα-

ρῆτ спял, той влязъл безшумно в царската палатка, легнал на другото легло на царствения си брат и сам заспал, след като заповядал с ръка на блящите върху съвня на императора да пазят тишина. Когато се събудил и неочаквано видял брат си, императорът запазил тишина и сам заповядал на присъстващите да направят същото. А след като и севастократорът се събудил и видял буден царствения си брат, последният също погледнал към него. Тогава двамата се приближили и се прегърнали. После императорът поиска да узнае от брат си какво желае и коя е причината за идването му. Той му отговорил: „Заради тебе.“ А императорът му казал: „Напразно си бързал толкова и си се изморил.“ За момента севастократорът не отговорил. Той очаквал съобщението, което щял да му донесе от Дирахим изпратеният по-рано от него човек. Защото, щом доловил слухове за сина си, той му написал кратко писмо и му заповядал да се яви по-скоро пред самодържеца. И добавил, че и самият той бил излязъл от Византион за същата цел и бързал за Филопопол, за да поприказва, както трябва, с царствения си брат и да разсее донесеното на самодържеца против него, а същевременно да дочака идването му при самодържеца. След като се оттеглил от императора, севастократорът отишъл в отредената му палатка. Веднага влязъл тичешком и изпратеният при Йоан писмоносец, който се върнал оттам, и известил за идването на Йоан. Тогава севастократорът, освободен от подозрението, станал много по-самоуверен в мислите си, изпълнил се с гняв против първите доносчици на клевети срещу сина му и влязъл развълинуван при императора. Като го видял, самодържецът разбрал веднага причината, но все пак попитал как е. А той му отговорил: „Зле съм по твоя вина.“ Изобщо той не знаеше да обуздава избухливия си характер и понякога се възбуждаше от една проста дума. Към казаното добавил: „Аз съм разгневен не толкова на Царство ти, колкото на този тука (с пръст посочил Адриан¹) лъжец.“ На това кроткият и благ император не отговорил нито дума. Той знаел как да успокои кипящия гняв на брат си. И тъй двамата седнали заедно с кесаря Мелисин Никифор и с някои свои близки по кръв и родство и насаме говорили помежду си за обвиненията против Йоан. Но когато видял как Мелисин и собственият му брат Адриан по косвен начин нападат неговия

¹ Адриан Комнин, брат на Алексий и Исак Комнин.

πρεχοντας εοχηματισμένως τοῦ ἰδίου νιόυ ἐώρα, αἰσθισ τὸν θυμὸν παφλάζοντα μὴ δυναθεὶς κατα-
τρεῖν δριμύ πρὸς τὸν Ἀδριανὸν ἀτενίσας ψιλῶσαι
τὴν αὐτοῦ πόρωνα ἡπείλισατο καὶ διδάξαι μὴ προ-
φανῶς ψευδόμενον τοιούτων συγγενῶν ἀποστερήσαι
τὴν βασιλέα ἐπιχειρεῖν. ἐν τούτοις ὁ Ἰωάννης κα-
τέλαβε καὶ παρασχῆμα εἰς τὴν βασιλικὴν σκηρὴν
εἰσάγειται καὶ πάντων τῶν κατ' αὐτοῦ λαληθέντων
ἀκούει. οὐ μέντοι γε εἰς ἐξέτασιν ὅλως ἄγεται, ἀλλ'
ὁ κατὰκρτος ἐλεύθερος ἵσταται τοῦ βασιλέως πρὸς
αὐτὸν εἰπόντος „πρὸς τὸν οὐδὲν πατέρα καὶ ἀδελφὸν ἐμὸν
ἔχουσιν, οὐδ' ἀκούσαι τῶν κατὰ σοῦ (22) λαληθέν-
των ἀνέχομαι. ἔσο τοίνυν ἀμεριμῶς διάγων, ὥς
τὸ πρότερον.“ ταῦτα μὲν οὖν ἴπιστα ἐντὸς τῆς
βασιλικῆς ἐρρήθη σκηρῆς μόνων τῶν συγγενῶν,
δύνειν δὲ οὐδενὸς παρόντος. οὕτω γοῦν τῶν λαλη-
θέντων ἢ καὶ μελετηθέντων ἴσως κατευνασθέντων τὸν
ἰδίον ἀδελφόν, τὸν σεβαστοκράτορά φημι Ἰσαάκιον,
μετακαλεσάμενος σὺν αὐτῷ τῷ Ἰωάννῃ τῷ νιῷ
αὐτοῦ, πολλὰ ὀμιλήσας πρότερον, ἔφη πρὸς τὸν
σεβαστοκράτορα „οὐ μὲν χαίρων ἔπιθι πρὸς τὴν
βασιλεύουσάν τὰ καθ' ἡμᾶς τῇ μητρὶ ἀνακωνωσό-
μενος. ἐγὼ δὲ τούτοι“ (τὸν Ἰωάννην φησὶν ἐπι-
δείξας) „αἰθῆς, ὥς δοῦς, ἐκπέμπω πρὸς τὸ Διρα-
χιον, ἐφ' ᾧ τὰ τῆς ἰδίας ἀρχῆς ἐπιμελῶς ἐνεργεῖν“.
οὕτως οὖν ἀπ' ἀλλήλων διακριθέντες, ὁ μὲν τῆς
πρὸς τὸ Βυζάντιον τῇ μετ' αὐτὴν εἶχετο, ὁ δὲ πρὸς
τὸ Διραχίον στέλλεται (pp. 11—23₁₄).

11. Gregorius Gauras conturationis accusatus luci Philippopolis ad custodiendum traditur

VIII, 9. — — Καὶ παρασχῆμα, ἐπισκήψαντος τοῦ
αὐτοκράτορος, καὶ ὁ Γαβρᾶς εἰσήγετο, καὶ ὁ ἥλος
τοῦ κόλπου εὐθὺς ἐξήγετο. ἐρωτηθεὶς δὲ ἀπὸ
γυμὲ πάντα ἐκ ψιλῆς ἐπερωτήσεως τοὺς τε συν-
ιστορος ὁμολογήσας καὶ τὰ βεβουλευμένα ἅπαντα.
αὐτοῦ μὲν οὖν καταψηφισάμενος παραδίδωσι πρὸς
τὸν δοῦκα Φιλιππουπόλεως Γεώργιον τὸν Μεσοπο-
ταμίτην, ὥστε ἔμφρουρον τούτων τηρεῖν δεσμώτην
ἐν τῇ ἀκροπόλει. Γεώργιον δὲ τὸν τοῦ Δεκανοῦ
μετὰ γραμμάτων πρὸς Λέοντα τὸν Νικερίτην δοῦκα
τῷ τότε τοῦ Παραδανουβίου ἐνγυλάνοντα ἀπέμπερ,
ὥς δῆθεν καὶ αὐτὸν οὖν ἐκέλευε τὰ περὶ τὸν Λά-
νονβον φυλάττειν τὸ δὲ πᾶν, ἵνα μᾶλλον ἐκεῖνος
πρὸς τοῦ Νικερίτου ἐπιτηροῖτο. ἐμφρούρους δὲ καὶ
αὐτὸν Εὐστάθιον τὸν τοῦ Καμύτζη καὶ τοὺς λα-
ποὺς περὶοῦσας εἶχεν (p. 26₂₄—27₆).

¹ В пропуснати текст се разказва как Алексий Комнин, за да отдалечи от столицата Теодор Гавра, го назначил за дук на Трапезунд. Теодор Гавра бил отличен военачалник. Неговият малолетен син Григорий бил споен за дъщерята на севастократор Исак Комнин. След смъртта на съпругата си Теодор Гавра се оженил повторно за вдовица, братовчедка на Исаковата жена. По тези причини брачният договор между децата бил развален. Алексий Комнин искал да ожени младия Гавра за една от дъщерите си. Без да знае за това, Гавра дошъл в Цариград да се отведе сина. Това му било отказано и той го отвлечъл. Алексий Комнин върнал сина и открил намерението си за брака. Синът обаче искал да избяга. Той доверил плановите си на някои предани на императора царедворци, които го подвели да вземе копието, с което бил прободен Исус, и да се закле в него, за да му повярват. Тогав един от споменатите царедворци изпичал при Алексий и му съобщил, че Гавра има в пазвата си копие. ² Съучастник на Григорий Гавра в плана му да избяга при баща си. ³ Също съучастник на Григорий Гавра.

син, севастократорът отново не можал да слържи душевното си вълнение, погледнал сурово Адриан и го заплашил, че ще му оскубе брадата и че ще го научи да не се опитва с явни лъжи да лишава императора от такива роднини. В това време пристигнал Йоан. Той бил веднага въведен в царската палатка и чул всичко, което се говорело против него. Разбира се, той не бил подложен на разпит, но като обвиняем застанал свободно и императорът му казал: „Погледни баща си, моя брат, и не искам да слушам това, което се говори против тебе. Бъди безгрижен, както по-рано.“ Всичко това било казано в царската палатка в присъствието само на роднините, без да има някакво чуждо лице. Когато по такъв начин били отстранени еднакво клеветите и замислите, императорът извикал брат си, сиреч севастократора Исак, заедно със сина му Йоан и след като говорил много, казал на севастократора: „Ти си иди със здраве в столицата и разправи на майка ни за нашите работи, а този (посочил Йоан) аз, както виждаш, отново изпращам в Дирахиум, за да се грижи за управлението на областта си.“ И тъй, разделяйки се по този начин, единият заминал на другия ден за Византион, а Йоан бил изпратен в Дирахиум.

11. Григорий Гавра, обвинен в съзаклятие, бива даден на дука на Пловдив, за да го пази

VIII, 9. — —¹ Гавра бил незабавно въведен по заповед на самодържеца и копието било веднага извадено от пазвата му. При обикновен разпит той съобщил всичко, издал съучастниците си и всички планове. Гавра бил осъден и самодържецът го предал на филипополския дук Георги Месопотамит, който да го пази в крепостта под стража като затворник. А Георги, синът на Декан,² бил изпратен с писмо при тогавашния дук на Паристрион Лъв Никерит, за да пазел уж и той заедно с него крайдунавските земи, а в същност по-скоро да бъде наблюдаван от Никерит. А и Евстатий Камица³, и другите били заточени и затворени.

12. *Alexius Comnenus limitem Dalmaticum invlsit et munitiones firmat*

IX, 1. Οὕτω οὖν τὰ κατὰ τὸν Ἰωάννην καὶ Γρηγόριον τὸν Γαβρᾶν ὁ αὐτοκράτωρ οἰκονομήσας ἀπάρας τῆς Φιλιππουπόλεως τὰ ἀναμεταξὺ Δαλματίας καὶ τῆς ἡμεδαπῆς τέμνη καταλαμβάνει. καὶ τὸν ὅλον ἀρχένα διαθραμὼν τοῦ οὐτωσὶ ποκ ἐγχωρικός καλουμένου Ζυγοῦ, οὐκ ἐποχούμενος, (οὐ γὰρ εἰδίδον τοῦτο ἐς αἶν ὁ τόπος ὑχθώδης τε καὶ χαλαρόδης ὢν καὶ συνηρεφῆς καὶ μικροῦ ἄβατος), ἀλλὰ περὶ ἑπὶ διαρχόμενος καὶ οὐκ οὐκ περὶ πειρατῶν ὀφθαλμοῖς, μὴ διαλάθῃ τι ἀφύλακτον, δι' οὗ βράδια τοῖς πολεμίοις πολλὰς ἢ δύοδος γέννηται, καὶ οὐ μὲν διώρυγας ἐπιτρέπων γενέσθαι, οὐ δὲ καὶ ξυλῆρους κατασκευασθῆναι πόργους καὶ πόλιν, ἐνθα ὁ τόπος παρῆχε, γενέσθαι δὲ πλίνθων ἢ λίθων ἐπέταττε τὰ ἀπ' ἀλλήλων διαστήματα καὶ τὰ μεγέθη αὐτὸς διαμετρῶν ἔστι δ' οὐ καὶ οὐρανομήκη δένδρα βυζοτομηθέντα κατατεθῆναι εἰς τὸ ἔδαφος διατάσσας. καὶ οὕτω τὰς τῶν πολεμίων διώδους ἀποτασθεύσας ἐπάτει πρὸς τὴν μεγαλοπόλιν (p. 28, — 17). — — —

13. *Volcanus fines Romanorum invadit*

IX, 4. Μήπω δὲ τοσοῦτον φροντίδων ὁ αὐτοκράτωρ ἀπαλλαγείς μηδὲ τῶν ἀπὸ τοῦτου κακώσεων καθαρμένος (εἰ γὰρ καὶ αὐτὸς μὴ παρῆν ἔν τῳ, ἀλλὰ γε ταῖς φροντίσι καὶ ταῖς οἰκονομίαις συμπάρῃν καὶ συνέπραττεν) εἰς ἕτερον ἀγῶνα αὐθις ἤπειρετο. ὁ γὰρ Βολκάνος (ἀνὴρ δὲ οὗτος τὸ πᾶν τῆς ἀρχῆς τῶν Δαλματῶν φέρων, δεινὸς μὲν εἶπεῖν, δεινὸς δὲ καταπράσσειν) μετὰ δατῆρ ἡλίου περιφορὰν τῆς τῶν Σκυθῶν καταλύσεως, τῶν ἰδίων ὄρων ἐξεληλυθὼς τὰς παρακειμένας ἐλκίζετο πόλεις καὶ χάρας, καὶ αὐτὸ δὴ τὸ Λιπένιον κατασχὼν πῦρ ἐμβυλὼν ἐνέπρησε. ταῦτα ὁ βασιλεὺς μεμαθηκὼς οὐκέτι ἀνεκτὸς εἶχεν, ἀλλ' ἀποχωρῶσας δυνάμεις συναγχοῦς, κατὰ τῶν Σέρβων κατευθὺν τοῦ Λιπένιον ἦλανε (τοῦτο δὲ πολίχνιον ἢ μικρὸν περὶ τοὺς πρόποδας τοῦ Ζυγοῦ τοῦ διαρροῦντος τῇ

12. *Алексий Комнин посещает границу с Далмация и я укрепява*

IX, 1. След като по този начин се разпредил с Йоан и Григорий Гавра, самодържецът напуснал Филипопол и завзел клисурите между Далмация и нашата земя. Той преминал всички теснини на така наричаната от местното население планина Зигос не на кон (това не позволява навсякъде планинската и пресечена местност, която била залесена и непроходима), но всички места преброял пеша и ги огледал със собствените си очи, за да не остане нещо незащитено, което често пъти прави лесно преминаването на неприятелите. На едно място заповядал да се направят ровове, на друго да се приготвят дървени кули и където позволявало мястото, да се построят крепости от тухли и камъни. Той сам отмервал разстоянието помежду им и тяхната големина. На някои места заповядал да се отрежат от корен високи до небето дървета и да се повалят на земята. Като преградил по този начин пътя на неприятелите, самодържецът се върнал в столицата. — — —¹

13. *Вълкан нахлува в пределите на Византия*

IX, 4. Самодържецът още не се бил освободил от толкова грижи и не се бил успокоил от тогавашните неприятности (макар и да не участвувал лично в някои работи, той вземал участие и помагал в грижите по тях и уреждането им), и се насочил отново към друга борба. След две годишни обръщания на слънцето от поражението на скитите² Вълкан (той имал абсолютната власт над далмативците и бил страшен и на думи, и на дела) излязъл от своите предели, опустошил околните градове и села и завладял и изгорил самия Липенион³. Когато императорът се научил за това, той не могъл да го понесе, събрал достатъчно войски и потеглил срещу сърбите⁴, направо към Липенион (това е малко градче в полите на планината Зигос,

¹ Алексий I Комнин се научил, че Чаха в Смирна се готвел отново и по суша, и по море едва ли не да завладее Византийската империя. През пролетта на 1092 г. (?) той извикал от Драч шурея си Йоан Дука, назначил го за велик дук на флотата и като му поверил елитна сухопътна войска, изпратил го по суша (?) срещу Митилини заедно с Константином Даласин, под чиято заповед отплувала флотата. Йоан Дука откел от Чаха Самос и някои други острови и се върнал в Цариград. Малко време след това Карика в Крит, а Рапсомат в Кипър се обявили за независими от Византия. Карика бил убит от критяните, а Рапсомат бил пленен. Чаха започнал отново да се готви за война. Императорът изпратил срещу него Константин Даласин с флота. От друга страна, той настроявал срещу Чаха неговият тъст, султана Килидж Арслан. Чаха избягал при султана, който по време на угощение го убил. Султанът след това поискал мир, който бил сключен. Срв. тук стр. 73, бел. 4. ² Т. е. през 1093 г. Победата над печенегите станала през април 1091 г. ³ Ромейска гранична крепост в южната част на Косово поле, дн. Липлян. Вж. *И. Иванов*, *Български старини в Македония*, стр. 554. ⁴ Ана Комнина нарича обикновено сърбите с името далмати.

βουλαισίαν ἀπὸ τῆς ἡμεδαυτῆς γῆρας) ἐφ' ᾧ τῷ Βολ-
κάνῳ, εἰ τύχοι, ἀντοκαταστήναι καὶ πόλεμον συνάγειν
καρτερόν, καὶ εἰ τὴν νίκην δοίη αὐτῷ θεός, τό τε Λι-
πενιον καὶ τὰ λοιπὰ ἅπαντα ἀνεγείραι καὶ εἰς τὸ
καλύτερον ἀποκαταστήσαι σχῆμα. ὁ δὲ Βολκάνος
τῷ αὐτοκράτορι μεμαθηκώς ἔλεον, ἀπάρας
ἔπειθεν καταλαμβάνει τὸ Σφεντζάνιον πολίχνην δὲ
τῷ αὐτῷ ἀνῶθεν τοῦ ἤδη βηθέντος Ζυγοῦ διακείμενον
ἐν μεσοκλίῳ τῶν τε Ῥωμαϊκῶν ὁρίων καὶ τῆς
βουλαισίας. ὁπρὲν δὲ τὰ Σκόλια ὁ αὐτοκράτωρ
καταλείψει, ἀποστείλας ὁ Βολκάνος διετίθετο τὰ
περὶ εἰρήνης, καὶ ἐκείτῳ ἡμῶν αἰτίας τῶν κα-
τὰς γενομένων ἀπολύνων καὶ τὸ αἷον ὅλον τοῖς
κατάταις τῶν Ῥωμαίων ἀνατιθεῖς, λέγων ὡς
ἐκεῖνοι μὴ τοῖς οὐκείοις ὅροις ἐμμένειν βουλόμε-
να, διαφόρους ἐκδρομὰς ποιοῦμενοι, οὐ μικρὰν τὴν
βλάβην τῇ Σερβίᾳ προσήσαν. ἐγὼ δὲ οὐκέτι τοιοῦ-
τον τοῦ λοιποῦ διατρέξομαι, ἀλλ' ἀπαναστρέψας
καὶ διμήρους ἀποστελῶ τῶν ἐμῶν συγγενῶν τῇ σῇ
βουλαισίᾳ καὶ τῶν οὐκείων ὅρων οὐχ ἐπεβήσομαι.¹
πρὸς ταῦτα ὁ βασιλεὺς κατένευσε. (37) καὶ κατα-
λείψας ἐκεῖσε τοὺς μέλλοντας τοὺς ἐκτινωθείσας πό-
λεις ἀνεγείραι καὶ διμήρους ἀναλαβέσθαι, πρὸς τὴν
βουλαισίαν ἐπανέστρεψε. ὁ δὲ Βολκάνος τοὺς
διμήρους ἀπαιτούμενος, οὐκ εἰδὼν τοῦτον, ἀλλ'
ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ἐπερετίθετο. ἐνιαυτοῦ δὲ μίση
παρορηκὸς ὅλον, αὐτὸς εἰς προνομίην τῶν Ῥω-
μαϊκῶν χωρῶν ἐξεληλύθει. καὶ διαφόρους γραφὰς
τοῦ αὐτοκράτορος δεξάμενος, ἀναμνησκόμενος αὐ-
τὸν τῶν συνθηκῶν καὶ ὑποσχέσεων, ὡς φθίσας
πρὸς αὐτὸν ἐποίησατο, οὐδ' οὕτως τὰ ὑποσχημένα
τελέσαι ἠθέλει. μεταπεμπόμενος οὖν ὁ βασιλεὺς
Ἰωάννην τὸν υἱὸν τοῦ σεβαστοκράτορος καὶ αὐτα-
δελοῦ αὐτοῦ, κατ' αὐτοῦ ἐξέπεμψε μετὰ ἀποχρώ-
σης δυνάμεως. ὁ δὲ οἷα ἀπειροπόλεμος καὶ σφαδά-
ζων ὡς νέος πρὸς μάχας, ἀπελθὼν καὶ τὸν τοῦ
Λιπενιον ποταμὸν διαβάς, περὶ τοὺς πρόποδας τοῦ
Ζυγοῦ κατευθὺν τοῦ Σφεντζανίου τὸν χάρακα ἐτί-
ζετο. οὐκ ἔλαθε τοῦτο τὸν Βολκάνον. καὶ πάλιν
περὶ εἰρήνης καὶ πρὸς αὐτὸν ἡρώτα, ἐπισχρούμενος
καὶ τοὺς ὑποσχημένους διμήρους δοῦναι καὶ καθι-
στῆναι τὴν εἰρήνην μετὰ τῶν Ῥωμαίων τοῦ λοιποῦ
τηρήσαι. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐν μόναις ψιλαῖς ὑποσχέ-
σων αὐτὸς δὲ ἐξωπλίετο ἀγνώστως αὐτῷ προσβα-
λεῖν. καὶ τῆς πρὸς τὸν Ἰωάννην φεροῦσης τοῦ
Βολκάνου ἀφωμένου, μοναχὸς τις προκαταλαβὼν
τὸ μελετώμενον ἀπαγγέλλει τῷ Ἰωάννῃ, καὶ κατα-

κοιτοῦ ἀφαιρᾷ τὴν Δαλμακίαν¹ ἀπὸ τῆς ἡμετέρας γῆρας),
за да излезе, ако е възможно, срещу Вълкан,
да завърже с него жестоко сражение и ако
бог му даде победата, да възстанови и до-
кара в старото им положение Липенион и
всичко останало. А Вълкан, като се научил
за идването на самодържеца, вдигнал се
оттам и отишъл в Свечани². Това градче се
намира на върха на споменатата вече планина
Зигос между ромейските земи и Далмация.
Когато обаче самодържецът дошъл в Скопие,
Вълкан изпратил пратеници да преговаря за
мир. Същевременно той отхвърлял от себе
си вината за станалите злини и я стоварвал
изцяло върху ромейските военачалници, като
казвал: „Те не искат да стоят в земите си,
извършват чести набези и причиниха големи
вреди на Сърбия. Занапред аз не ще постъп-
вам вече така, но ще се върна, ще изпратя
на твоє царство заложници от моите роднини
и не ще прекрачвам моите граници.“ Импе-
раторът се съгласил с това. Той оставил
там хора, които щели да възстановят разру-
шените градове и да вземат заложници, и се
върнал в столицата. А Вълкан, когато му
искал заложниците, не ги давал, а отлагал от
ден на ден. Не изтекла още цяла година, и
той отново излязъл да опустошава ромей-
ската земя. И макар да получил различни
писма, с които самодържецът му напомнял
за договорите и обещанията, които бил сключи-
л по-рано с него, той и при това положение
не искал да изпълни обещаното. И тъй
императорът извикал Йоан, сина на своя брат
севастократора, и го изпратил срещу него с
достатъчно войска. А Йоан, неопитен във
война и детински жадуващ да се срази, за-
минал и като прехвърлил реката край Липе-
нион, разположил лагера си край полите на
Зигос, срещу Свечани. Това не останало
скрито от Вълкан. И той отново се обърнал
за мир и към Йоан, като обещавал, че ще
даде обещаните заложници и че занапред
ще спазва нерушим мир с ромеите. Но това
били само прости обещания, а сам се готвел
да го нападне неочаквано. И когато Вълкан
вече тръгнал по пътя, водещ към Йоан,
някой си монах гр. изпреварил, известил на
Йоан за намерението му и потвърдил, че
неприятелят вече пристига. Йоан обаче го

¹ Ана Комнина, а и други византийски писатели от това време наричат обикновено Сърбия с името Далмация. Вж. Любарский, Ана Комнина, стр. 548, бел. 892. Според Chalandon, пос. съч., стр. 144, Ана употребява твърде общо термина Далмация. В случая според Leib, Anne Comnene, стр. 165, бел. 3, с Далмация се означават земите, управлявани от Вълкан, жупана на Ратка, който ще да се е обявил за независим от Бодин.
² Сръбска погранична крепост, издигаща се на един връх при вливането на р. Ситница в Ибър — ди. Звечан, Вж. Златарски, История, II, стр. 220.

λαμβάνει τὸν ἐχθρὸν ἤδη διαχυρίζετο. ὁ δὲ μετὰ θυμοῦ τοῦτον ἀπεπέμψατο, ψεύστην καὶ ἀλατεῶνα ἀποκαλὼν. ἀλλὰ τὸ ἔργον τὸν λόγον προέβηκε πιστώσασθαι. νυκτὸς γὰρ ἐπεισεσθὼν αὐτῷ, πολλοὺς μὲν τῶν στρατιωτῶν ἐντὸς τῶν σκηνῶν ἀνείλε, πολλοὶ δὲ καὶ ἀνὰ κράτος φεύγοντες ταῖς δόλαις τοῦ κάτω ῥέοντος ποταμοῦ παρασυρέντες ἀπεπνίγησαν. ὅποιοι δὲ σταθιροτέρως γνώμης ἦσαν, τὴν τοῦ Ἰωάννου ἀναζητήσαντες σκηνήν, ἐκθύμως μαχόμενοι ταύτην ἐπὶ ταῦτοῦ μόγις διετήρησαν. οὕτω γοῦν τὸ μὲν πλεῖστον τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατεύματος ὄνχετο. ὁ δὲ Βολκάνος τοὺς ἰδίους ἀναλεξάμενος καὶ (38) ἀνελθὼν ἀνῶθεν τοῦ Ζυγοῦ κατὰ τὸ Σφεντζιῶν ἔστη. οἱ δ' ἀμφὶ τὸν Ἰωάννην τοῦτους θεασάμενοι, ὄλγοι ὄντες καὶ μὴ μετὰ τοσούτων μάχεσθαι δυνάμενοι, ἐβουλεύσατο εἰς τοῦτόν τι διαπερᾶσαι τὸν ποταμόν. τοῦτον δὲ γεγονότος, καταλαμβάνονσι τὸ Ἀσπένον, ὥσπερ δώδεκα σταδίους τοῦτον ἀπέχον· ἐπὶ πλέον δ' ἀντέχον τοὺς πλείστους ἀπολωλεκώς μὴ δυνάμενος, τὴν ὥς πρὸς τὴν βασιλείουσαν ἀνεζήτησε καὶ οὕτως τεθαρρηκώς ὁ Βολκάνος, ὥς μὴ τιος τοῦ ἀνικαθισταμένου περιλειφθέντος, ἐληίζετο τὰς παρακειμένας πόλεις καὶ χώρας. καὶ τῶν Σκοπίων τὴν ἔξω χώραν τελείως ἠρπάσσει, τὸ δὲ τι καὶ κατέκαυσεν. οὐ μὲχρι δὲ τοῦτου ἀλλὰ καὶ τὸν Πόλοπον καταλαβὼν καὶ ἄλλα Βραχέας φθάσας καὶ δηρώσας ἅπαντα, πολλὴν τε λείαν ἐκείθεν ἀφελόμενος, εἰς τὴν οἰκίαν ἐπέστρεψε χώραν (pp. 37₁—39₁₄).

IX, 5. Ταῦτα ὁ βασιλεὺς μεμαθηκώς οὐκέτι ἀνεκτὸς εἶχεν, ἀλλ' εὐθὺς αὖθις ἐξωπλίσατο — — — αὐτὸς τε σὺν ὁ αυτοκράτωρ περιβέμενος ὅπλα καὶ τοὺς ἄλλους ἐπλίσας τοῖς τότε παρατυχόντας τῆς κατευθὺς Δαλματίας γερόσης εἶχετο σπεύδων τὰ μὲν σφάσασθαι ἐρεπυθῆναι τῶν κάστρων ἀνεγείραι αὖθις καὶ εἰς τὸ πρότερον ἀποκαταστήσαι σχῆμα καὶ ἀνίστασθαι τὸν παρ' αὐτοῦ πεπραγμένον ἐν περιστοίαις καὶ αὐτοῦ διακράξασθαι. ὁπάρας σὺν τῇς μεγαλοπόλεως καὶ τὸν Δαρνυσιον καταλαβὼν (πόλις δὲ τοῦτο παλαιὰ τῆς Κωνσταντινίου σταδίου ἀπέχουσα τεσσαράκοντα) καὶ τοὺς μὴ ποὶ ἐφθαλκίας τῶν συγγενῶν ἐκδεχόμενος αὐτοῦ πον ἐγκατατερεῖ (p. 39₁₅₋₁₆, 18-27). — — — Ἐν τοῖς μέρεσιν οὖν γενόμενος τῶν Σερβῶν, ἐπεὶ ὁ Πορφυρογέννητος Κωνσταντῖνος ὁ Δούκας συνεπόμενος τῷ αυτοκράτορι ἦντο εἰς τὸν ἴδιον ἀγρὸν καταλύσαι ἐπιειρητῇ ὄντα καὶ ὕδασι ψυχροῖς καὶ ποτίμοις κατέκρυτον καὶ ἀποχρῶντα οἰκήματα ἔχοντα πρὸς τὴν τοῦ βασιλέως ἐποδοχίρ (Πεντήροσις ταῦτα τὸ ὄνομα), ὁ βασιλεὺς ἐπείξας

отпратил гневно, като го нарекъл лъжец и измамник. Но събитията скоро потвърдили съобщението. През нощта Вълкан го нападнал и избил много от войниците в палатките. Мнозина, като бягали през глава, се издавили, отвлечени от водите на течащата надолу река. Тези обаче, които били по-хладнокръвни, потърсили палатката на Йоан и сражавайки се храбро, едва успели да я задържат за него. Така загинала по-голямата част от ромейската войска. А Вълкан събрал своите войски, отишъл горе на Зигос и се спрял около Свечани. Хората на Йоан ги видели, но понеже били малко и не могли да се сражават срещу толкова много хора, решили да преминат обратно реката. След като направили това, те дошли в Липенион, който отстоял оттам на около дванадесет стадия. И Йоан, понеже загубил по-голямата част от войските си и не могъл да се противопостави на превъзхождащите го по количество неприятели, поел пътя за столицата. После, като се одързостил по този начин, Вълкан опустошавал околните градове и села, понеже нямало вече кой да му излезе на среща. Той разрушил напълно и отчасти опожарил и околностите на Скопие. И не се задоволил с това, но идвайки до Полоб¹ и чак до Враня, опустошил всичко, заграбил оттам голяма плячка и после се върнал в земята си.

IX, 5. Когато узнал това, императорът не можал вече да търпи, но веднага се въоръжил отново — — — И тъй, като взел сам оръжие и въоръжил другите, които били край него, императорът тръгнал направо по пътя за Далмация. Той бързал да издигне отново разрушените преди това крепости, да възстанови старото положение и да отмъсти жестоко за извършеното против него от Вълкан. Прочее, като се вдигнал от столицата, той пристигнал в Дафнутиов (това е стар град на четиридесет стадия от Константиновия град) и останал там да чака неуспелите да дойдат роднини. — — —² Когато самодържецът дошъл в областта на Серес,³ Константин Дука Порфиrogenет,⁴ който го придружавал, го помолил да се спрат в негово име. То било много приятно, с изобилна студена и пивка вода и имало достатъчно помещения, за да приеме императора. Името на това имение било Пентего-

¹ Полоб = Полог, вж. тук стр. 46, бел. 4. ² На другия ден дошъл Никифор Диоген, синът на император Роман IV Диоген (1068—1071), който бил решил да убие Алексий Комнин. Той дори влязъл в царската палатка, но не посмал да извърши убийството, понеже при заспалия цар стояла прислужница. Осведомен за нощното посещение на въоръжения с меч Никифор Диоген, Алексий Комнин преднамерено давал вид, че не знае нищо. ³ Той бил в Серес на 15 февруари 1094 г. Вж. Chalandon, пос. съч., стр. 150, бел. 1. ⁴ Син на император Михаил VII Дука (1071—1078).

τῷ τούτου θελήματι αὐτοῦ πον κατέλευσεν ἀλλ' οὐδὲ τῇ μετ' αὐτὴν βουλομένῳ ἐξελεθεῖν ὁ Πορφυρογέννητος συνεχώρει· ἡξίον δὲ μᾶλλον ἐγκατεργῆσαι καὶ ἔτι ἐφ' ᾧ ἀνακτίσασθαι τε ἑαυτὸν τῆς ὁδοπορίας καὶ τὸ σῶμα τοῦ κομποῦ καθῆραι λουσάμενον. εὐτρεπιστο γὰρ αὐτῷ ἦδη καὶ τὰ πρὸς εὐοχίαν δαυιλῇ. ὁ δὲ καὶ αὖθις τῷ τοῦ Πορφυρογέννητου ἐπέειξε θελήματι. ὥς δὲ λουσάμενον καὶ τοῦ βαλανείου ἐξεληλυθότα τοῦτον μεμαθῆναι Νικηφόρος ὁ Διογένης, πάλαι τερωνῶν, ἐπιτηρῶν δὲ εἴ πον καὶ αὐτόχειρ δυνήθῃ τούτου γενέσθαι, περυσάμενος τὸν ἀνάνειον εἰσήει, ὥς δὴθεν ἐκ θήρας ἱπανῶν κατὰ τὸ στήθεος. τοῦτον οὖν ὁ Τατιάκος θεασάμενος καὶ πάλαι γινώσκων τὸ παρ' αὐτοῦ μελετώμενον, ἀπόσατο ἐπειτὸν „ἔνα τί ἀσυντάκτως οὕτως καὶ ξιφίρης ἐσέρχῃ; καὶ τοὺς βαλανείων καὶ οὐχὶ ὁδοπορίας οὐδὲ θήρας ἢ μάχης ἐστίν.“ ὁ δὲ τοῦ σκοποῦ διαμαρτυρῶς ἐπεχώρησεν. ὑπολαβὼν δὲ ὥς ἦδη ἐπέγνωσται (διωκὸς γὰρ ἔλεγχος ἢ συνείδησις) δρασμῶ τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν πραγματεύσασθαι ἐβουλεύετο, καὶ εἰς τοὺς ἐν Χριστιανόλοις ἀγροῖς τῆς βασιλίδος Μαρίας ἢ εἰς τὸν Πέτρικον ἢ τὸν Πετριζὸν προσχωρήσει κακεῖθεν αὖθις πρὸς τὰ συμπίπτοντα τὰ κατ' αὐτὸν εὖ διαθεσθαι. προσφθάσει γὰρ ἡ βασιλὶς Μαρία τοῦτον προσλαβέσθαι, ἀδελφὸν δὲ τα μητροδὸν τοῦ προβεβασιλευκότος ἀνδρὸς αὐτῆς Μιχαὴλ τοῦ Λοίκα, καὶ τὰ ἐς πατέρα διήλλαττον. καὶ ὁ μὲν βασιλεὺς τριταῖος ἐκεῖθεν ἔξεισι (41) τὸν δὲ Κωνσταντῖνον αὐτοῦ πον καταλελοιπὴν βρασιώνης χάριν, δεδιὸς τὸ ἀπαλὸν καὶ ἀσύνθητος τοῦ νεανίου τότε πρῶτος τῆς ἐνεγκαμένης πρὸς ἐκστρατεῖαν ἐξεληλυθότος. ἦν γὰρ μονογενὴς τῇ μητρὶ. καὶ ὁ αὐτοκράτωρ σφόδρα τοῦ νεανίσκου κηδόμενος, πάσης ἀνέσεως συνεχώρει ἐπαπολαύειν αὐτὸν σὺν τῇ βασιλίδι μητρὶ, ἅμα δὲ καὶ ὥς ἴδων ἀπαρτὶ τέσων ἐξόχως φίλων τοῦτον (pp. 41₃—42₁).

стис. Императорът отстъпил на желанието му и спрял там. Но и на другия ден, когато поискал да потегли, Порфиrogenет не се съгласил. Той поискал императорът да остане повече, за да си почине от пътуването и да измие в баня праха от тялото си. Освен това в негова чест били извършени големи приготовления за угощение. Императорът пак се подчинил на желанието на Порфиrogenет. А когато Никифор Диоген, който отдавна искал да заграби царската власт и дебнел случай да може да убие лично императора, се научил, че той след окъпването излязъл от банята, препасал си меч и влязъл, като че ли се връщал по обичая си от лов. Татикий го забелязал и като знаел отдавна намеренията му, отпъдил го с думите: „Защо влизаш по нереден начин и въоръжен с меч? Време е за баня, а не за пътуване, лов или сражение.“ Никифор Диоген се оттеглил, без да постигне целта си. Предполагайки, че е вече заподозрян (съвестта е страшен изобличител), той решил да потърси спасението си в бягство, като отиде във владенията на царица Мария¹ при Христопол² или в Перник, или в Петрич³ и оттам според обстоятелствата отново да уреди положението си. Императрица Мария била успяла да го привлече от по-рано, понеже, макар и от различни бащи,⁴ по майка бил брат на неотдавна царувалия неин мъж Михаил Дука. На третия ден след това императорът си заминал. Той оставил Константин там на почивка, понеже се боял за нежния и неопитен юноша, който тогава за пръв път излязъл от дома си на война. Освен това бил единствен син на майка си. И загрижен силно за младежа, а и защото го обичал много като свой син, самодържецът му позволявал да се наслаждава заедно с царицата майка на пълна почивка.⁵

¹ Жена на византийския император Михаил VII Дука и после на Никифор Вотаниат. ² Става дума вероятно за дн. гр. Кавала. ³ Не е ясно дали става дума за дн. Бачково или за едноименния дн. град Петрич. ⁴ Никифор Диоген и Михаил Дука били синове на императрица Евдокия от Роман Диоген и от Константин Дука. ⁵ Следва разказът за съдбата на двете деца на бившия император Роман IV Диоген — Лъв и Никифор, — които били заточени от Михаил VII Дука заедно с майка им императрица Евдокия. Описват се добрините, сторени им от Алексий Комнин. Така на Никифор бил даден целият остров Крит. Въпреки това той не преставал да се стреми към престола и за тази цел привличал съмишленици, между които бил и зетят на Алексий Комнин — Михаил Таронит. В течение на заговора била и императрица Мария. По тези причини най-после след дълги колебания Алексий Комнин решил, че Никифор трябва да бъде задържан. Никифор Диоген разположил палатката си близо до Серес, където бил и императорът, и отново се отдал на своите планове. След безуспешен опит от страна на императора с помощта на неговия брат Адриан да се получат имената на съучастниците Никифор Диоген бил подложен на изтезания и при първото мъчение издал всичко и предал компрометиращи писма. Тъй като в заговора били замесени много военни и граждански лица, Алексий Комнин решил да накаже с изгнание и конфискация на имотите само Никифор Диоген, Кекавмен Катакалон и Михаил Таронит. Останалите получили опрощение. Участието на императрица Мария Алексий Комнин не разкрил, което дало повод да се мълви, че заговорът бил предаден от нейния син Константин. Ана Комнина заявява, че не била уверена дали със знанието на баща ѝ са били ослепени Никифор Диоген и Кекавмен Катакалон (на 29 юни 1094 г.; вж. *Chalandon*, пос. съч., стр. 151).

IX, 10. Τοιαῦτα μὲν οὖν τὰ ἐκ τοῦ Διογένους συμπεπνῶντα τῷ αὐτοκράτορι, παραδόξως τῆς ἀμάχου τοῦ ἐπίστου χειρὸς βυσαμένης τοῦτον ἐξ ἐπογύου κινδύνου· αὐτὸς δὲ πρὸς οὐδέν τῶν συμπιπτόντων ἐμαλκίζετο, ἀλλὰ καὶ ὡς κατευθὺ Διλματίας ἤλανε. μεμαθηκὸς δὲ ὁ Βολκάνος τὴν εἰς τὸ Λιπένον τοῦ αὐτοκράτορος ἔλυσαν καὶ ἐπικαταλαμβάνοντα τοῦτον θεασάμενος καὶ πρὸς τὰς Ῥωμαϊκὰς παρατάξεις καὶ τὸν σκασισμὸν ἐκείνον καὶ τὴν στρατηγικὴν πανοπλίαν μὴδ' ἀντωπῆσαι δυνάμενος, ἀποστείλας παραχρῆμα τὰ περὶ εἰρήνης ἡρώτα, ἐπισχνοῦμενος ἅμα καὶ αὐτοὺς τοὺς προὔπεσχεθέντας ὁμήρους ἀποστεῖλαι καὶ μὴδὲν τι δεσπὸν τοῦ λοιποῦ διαπράξασθαι. δέχεται τοίνυν τὸν βάρβαρον ἀσμέκως ὁ αὐτοκράτωρ, ἀνεδιδὼν αἶον καὶ ἀποστρεφόμενος τὴν ἐμφύλιον μάχην· κἂν γὰρ Διλμάται ἦσαν, ἀλλ' ὅμως Χριστιανοί. ἐκεῖνος δ' εὐθὺς τε θαρρηλῶς προσελήλυθε συνεπαγόμενος τοὺς τε συγγενεῖς καὶ ἐκκρίτους τῶν ζουπάνων, καὶ προθύμως ὁμήρους τοὺς αὐτοῦ ἀνεπιδείξας τῷ αὐτοκράτορι παραδέδωκε, τὸν τε ΟἭρεον καλούμενον καὶ Στέφανον τὸν Βολκάνου, καὶ ἑτέρους τὸν εἰκοσι ἀρσενῶν ἀποπληροῦντας. οὐ γὰρ ἐνὸν ἦν αὐτῷ ἄλλως πως τοῦ λοιποῦ διατεθῆσθαι. ὁ δὲ αὐτοκράτωρ, (53) ὅποσα διὰ μάχης καὶ σιδήρου ἀνέσθαι πέφυκεν, εἰρηρικῶς διαλύσας, πρὸς τὴν βασιλεύουσάν ἐπαύετορεψεν (pp. 53₁₂—54₂).

14. *Comani Danubium tralciunt finesque Romanorum usque Adrianopolim populantur*

X, 2. — — — Καὶ γὰρ ἀνθρώπος τις οὐ τῶν ἐπιφανῶν, ἀλλὰ τῆς κάτω τύχης ἐκ τοῦ χάρακος δεμώμενος τὸν τοῦ (58) Διογένους υἱὸν εἶναι εἶλε, κἂν ἐκεῖνος φθάσας ἀνιρέθῃ, ὡς ἡνίκα τὸν μετὰ τῶν Τούρκων κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν πόλεμον ὁ Κομνηνὸς Ἰσαάκιος καὶ αὐτάδελφος τοῦ αὐτοκράτορος συνεκρότησεν· ὅπως δὲ τῷ λεπτομερέστερον ἐθέλοντι μαρτυρῶν ἐξέσται ἀπὸ τῶν τοῦ κλεινοῦ Καίσαρος συγγραμμάτων διευχεῖν. παρὰ πολλῶν μὲν οὖν ἐπιστοιμίζομενος ὁ τοιοῦτος ἐπαύετο οὐδαμῶς, καὶ γὰρ ἤλθε μὲν οὗτος ἐξ ἀνατολῆς πένης τε καὶ σισυροφροῦν, πανουργίας δὲ ὢν καὶ τὸ ἦθος πολέτροπος περιεπόσει τὴν πόλιν κατ' οἴκους τε καὶ βυμοτομίας περὶ ἑαυτοῦ ὑψηλά τινα διαγγέλλον καὶ ὡς εἶη τοῦ προβεβασλευκότος Διο-

IX, 10. Такава неприятност се случила по вина на Диоген на самодържеца, когото непобедимата ръка на всевишния спасила от непосредствена опасност. Той не се поколебал от случилото се, но и при това положение заминал направо за Далмация. А когато Вълкан се научил, че той е дошъл в Липенион и че го е заел, не можейки да се противопостави на ромейските бойни редици, на тази стена от щитовете и на цялата военна машина, веднага изпратил пратеници, за да иска мир, като същевременно се съгласил да изпрати обещаните заложници и да не върши занаят нищо лошо. Самодържецът приел радостно варварина, понеже презирал гражданската война и се отвращавал от нея. Макар и да били далматинци, все пак това били християни. А Вълкан веднага дошъл смело, като довел със себе си роднините и по-важните жупани, и на драго сърце предал като заложници братовчедите си, по име Урош и Стефан Вълкан, и други някои, на брой двадесет. Наистина той нямал вече друга възможност, за да сключи мир. А самодържецът, като уредил по мирен начин това, което обикновено се решавало с война и оръжие, се върнал в столицата.¹

14. *Куманите минават Дунава и опустошават земите на ромейите чак до Одрин*

X, 2. — — — Един човек, произхождащ не от благородно съсловие, а от долно, като дошъл от военния лагер,² започнал да разправя, че е син на Диоген³, макар този син да бил вече загинал, когато братът на самодържеца, Исак Комнин, завързал при Антиохия сражение. Този, който иска да научи по-големи подробности, може да прочете за това в съчиненията на славния кесар⁴. Въпреки че бил вразумяван от мнозина, този човек не се спирал пред нищо. Той дошъл от Изток беден и облечен в кожух, но твърде лукав и много ловък, бродял из града по къщите и улиците, разправял за себе си големи работи и казвал, че

¹ По-нататък Ана Комнина описва живота на Никифор Диоген като сляп. Той избягвал да живее в столицата и прекарвал живота си в собствените си имения. Макар и сляп, Никифор Диоген изучил всички науки. Не се бил отказал и от мисълта да завладее престола. Един от съучастниците му обаче го издал на императора, който му простил, след като Диоген си признал всичко. Разказва се за Нил, който дошъл в Цариград неизвестно откъде, за неговата ерес и за анатемосването му. "Анатемосан бил и еретикът Влахеринта. След като Алексий Комнин уредил църковните работи, преди още да са утихнали външните на старите военни бури, избухнала нова.
² Т. е. войник. G. Buckler, Anna Comnena, A study, Oxford, 1929, стр. 373, бел. 9, в χάραξ (лагер) вижда гр. Харакс и превежда „произхождащ от Харакс“.
³ Роман IV Диоген.
⁴ Т. е. Никифор Вриений.

γένους υἱὸς Λέων ἐκεῖνος, ὃς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν ὑπὸ βέλους, ὡς εἴρηται, πληγὴς ἐτελευτήκει. ἀναβύσκαον τοίνυν τὸν τεθνηκότα οὗτος ὁ ἀλαζών τοῦνομά τε τὸ ἐκείνου ἑαυτῷ περιτίθει καὶ φανερώς ἐβασίλεια καὶ τοὺς κορυφώτερους ἐπύργετο. καὶ ἦν ἄρα καὶ τοῦτο τὸ δεινὸν ἐπιθήκη τῶν τοῦ βασιλέως συμφορῶν, ὥσπερ π δρᾶμα ἐπαγαγροδούσης αὐτῷ τῆς Τύχης τοῦτον τὸν κακοδαίμονα καὶ ὥσπερ, οἶμαι, οἱ τραυλῶντες μετὰ τὸν κόρον ἐπαγαγρηματίζονται τῶν μελιπύκτων τινα προσφερόμενοι, οὕτω δῆτα καὶ ἡ τῶν Ῥωμαίων Τύχη πολλοῖς ἐποχρησμένη κακοῖς καὶ διακορῆς γεγονυῖα τοῖς τοιοῦτοις ψευδοβασιλεῦσι τὸν βασιλέα προσέπειζεν. ὁ μέντοι αὐτοκράτωρ κατεφρόνει τῶν λεγομένων παντόπασθ. ἐπεὶ δ' ὁ χαρκτηρὸς κἂν ταῖς ἀγναις κἂν ταῖς ἀμύδους ἐν ποτὶ καίρῳ τοιαῦτα ληρῶν οὐκ ἐπαύετο, ἦλθε ταῦτα εἰς ἀκοὰς τῆς Ἀλεξίου τοῦ κρατοῦντος ἀδελφῆς Θεοδώρας καὶ δμῶν τοῦ ἀναιρεθέντος ἐκείνου υἱοῦ τοῦ Διογένης. ἡ δὲ τοὺς λήρους ἐκείνους μὴ φέρουσα ἤχθετο. ἐπὶ τῇ σφαγῇ γὰρ τάνδρως τὸν μονήρη βίον ἠλλάξατο τὸν ἀσκητικὸν ἀκριβέστατα μετεληλυθῆντα βίον καὶ θεῷ μόνῳ προσανέχουσα. ὁ δὲ αὐτοκράτωρ, ἐπεὶ μετὰ δευτέραν καὶ τρίτην παραίνεσιν ὁ λήρος ἐκεῖνος οὐκ ἡσύχαζεν, ἐς Χερσόνησον τοῦτον ἀποστείλας ἐμφρουρον εἶναι παρεκελεύσατο. (59) ἐκεῖσε δὲ παραγενόμενος, νυκτὸς ἀνερχόμενος διὰ τοῦ τείχους καὶ προκίππων, τοῖς συνήθως φοιτῶσι Κομάνοις ἐμπορίας χάριν καὶ τοῦ τὰ πρὸς χρεῖαν ἐκείθεν κομίζεσθαι ἀπαξ καὶ δις ὁμιλήσας καὶ πίστει δοὺς καὶ λοβὸν διὰ καλῶδων νυκτὸς ἑαυτὸν δεσμύσας ἐχαλάσθη τοῦ τείχους. συμπαράλαβόντες δὲ τοῦτον οἱ Κομάνοι πρὸς τὴν ἰδίαν ἀπήγαγον χώρῳ. συναυλιζόμενος δὲ τοῦτοις ἐφ' ἱκανὸν ἐς τσοῦτον συνήλασεν, ὡς καὶ βασιλέα αὐτὸν κατονομάζειν ἤδη. οἱ δὲ αἵμασσιν ἀνθρώπων λαφύξει ἱμαρδόμενοι καὶ κρεῶν ἀνθρώπων ἐμπορηθῆναι καὶ λείαν πολλὴν ἐκ τῆς ἡμεδαπῆς ἐπισυνάξει, Πάτροκλον εὐρηκότας τοῦτον πρόφασιν κατὰ τὴν Ῥωμαίων παντοπραπῇ χωρῇσι ἐβουλεύοντο, ὡς δῆθεν τῷ πατρὶ τοῦτον ἐγκαιθεῖναι θρόνῳ καὶ ἀπαιωχουμένην εἶχον τίως ταυτηρὶ τὴν βουλὴν. οὐκ ἔλαθε ταῦτα τὸν αὐτοκράτορα. ἔνθεν τοι καὶ τὰς δυνάμεις ὡς δυνατὸν ἐξώπλιζέ τε καὶ πρὸς τὴν τῶν βαρβάρων μάχην ἤτοιμάζετο. τὰ γὰρ τέμπη, ἅπερ κλεισοῦρας ἡ ἰδιότης

бил Лъв¹, синът на предишния император Диоген, който, както се каза, бил загинал при Антиохия, ударен от стрела. И тъй този мошеник съживил мъртвеца, накичил се с името му и започнал открито да проявява желание да царува, като подвеждал по-лековерните. И това нещастие било една добавка към бедите на императора, тъй като съдбата му изиграла с този зъл дух като че ли някаква нова драма. И както живеещите охолно, след като се наситят, си поръчват и изяждат още някакъв меден сладкиш, така и ромейската съдба, струва ми се, като се налудувала и преситила от многото злини, подиграла се на императора още и с тези лъжецаре. Самодържецът, разбира се, не обръщал никакво внимание на говореното. Но тъй като този прост войник² не преставал да бръцолови такива неща във всяко време и по пътищата, и по улиците, това достигнало до ушите на Теодора, сестра на владетеля Алексий и съпруга на онзи загинал Диогенов син. И тя се измъчвала, като не можела да понася тези глупости. След убиването на мъжа ѝ тя избрала монашеското и живеела най-строг отшелнически живот, отдадена само на бога. След като този негодник не се вразумил от неколkokратните напомняния, самодържецът го изпратил в Херсон и заповядал да го държат под стража. Когато пристигнал там, той се изкачвал нощем по градските стени и като се навеждал и говорел много пъти с куманите, които идвали постоянно да търгуват и да доставят оттам нужните им неща, споразумял се с тях и превръзвайки се с въже, през нощта се спуснал от стената. Куманите го взели със себе си и заминали в страната си.³ След като живял доста време с тях, той успял до такава степен, че те го наричали вече и император. А куманите, понеже копнеели да лочат човешка кръв, да се наядат с човешко месо и да съберат голяма плячка от нашата земя, използвали този Патрокъл⁴ като повод и замислили да предприемат поход срещу ромейте, за да го поставят, разбира се, на бащиния му престол. Тогава те криели това свое намерение. Това не останало скрито от самодържеца. Затова той въоръжил, доколкото можал, войските и се готвел за сражение с варварите. Той бил вече успял да укрепил проходите, които,

¹ Според Никифор Вриений обаче (I, 6), към когото Ана Комнина препраща читателя, това бил не Лъв, а Константин, женен за Теодора, сестрата на Алексий Комнин. Той загинал още през време на царуването на баща си. Срв. и тук стр. 101, бел. 5. ² Или „жител на гр. Харакс“, вж. тук стр. 102, бел. 2. ³ Към края на 1092 г. Вж. Василевский, Византия и печенегите, стр. 111. ⁴ Ахил се намесил отново във войната против Троя, за да отмъсти на троянците заради убийството на приятеля си Патрокъл.

οἶδε γλῶττα καλεῖν, ὡς ἔφαμεν, φθάσας ἤδη κα-
ταχυρόσατο. καιροῦ δὲ παρεληλυθότος ἐπεὶ τὸ
Παρίστριον τοὺς Κομάνους μετὰ τοῦ ψευδωνύμου
καταλαβεῖν μεμαθῆκοι, τοὺς τὰ πρῶτα τοῦ στρα-
τιωτικοῦ συντάγματος φέροντας καὶ αὐτοὺς δὴ τοὺς
κατ' αἶμα καὶ ἐξ ἀγχιτείας αὐτῶ προσήκοντας
συναγαγόν, εἰ χρή κατ' αὐτῶν ἐξεῖναι ἐβουλεύετο.
πάντες δὲ πρὸς τοῦτο αὐτὸν ὑπείργον. τοῖνυν αὐτὸς
ἐαυτῷ πιστεύειν οὐκ εἶχεν οὔτε μὴν τοῖς οἰκείοις
ἤθελε λογισμοῖς χρήσασθαι, ἀλλὰ τὸ πᾶν τῷ Θεῷ
ἀναθέμενος ἐξ ἐκείνου τὴν κρίσιν ᾔτειτο. ταχυσὺν
ἅπαντας μετακαλεσάμενος τοῦ ἱερατικοῦ καὶ στρα-
τιωτικοῦ καταλόγου εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ μεγάλην ἐκ-
κλησίαν ἐσπέρας φοιτῶν καὶ αὐτοῦ δὴ τοῦ πατριάρ-
χου Νικολάου παρόντος, ἔφθασε γὰρ εἰς τὸν πα-
τριαρχικὸν ἀναβιβηκέναι θρόνον ἐπινεμήσεως παρεπ-
νουήσης ἐβδόμης ἔτους 893^β μετὰ τὴν Εὐστρα-
τίου τοῦ Γαριδά παραίτησιν, ἐν ὧσιν δὲ πεκαίους (60)
τὴν ἐπερώτησιν περὶ τοῦ, εἰ δεῖ ἐξεληλυθότα τοῖς
Κομάνοις ἐπιθέσθαι ἢ μὴ, ἐνημηγόμενος τῷ κο-
ρινθαίῳ πάντων παρεκλεύεσατο καταθέσθαι εἰς τὴν
ἱερὰν κρίσιμην. παννύχου δὲ τῆς ἐμμενείας τελου-
μένης κατὰ τὸ περίορθρον εἰσεὶς οὐ τεθεικὼς καὶ
ἀναλαμβάνεται τὸν χάριτον καὶ ἐξαγαγὼν καὶ λύσας
ἐνώπιον πάντων ἐπαγγέλλεσθαι. τὸ ἐνδοξίμον οὖν
ἐκείθεν ὥσπερ ἐκ θείας διφῆς ὁ αὐτοκράτωρ λα-
βὼν ὄλος ἐγγράφει τῆς ἐκστρατείας καὶ διὰ γραφῶν
ἅπανταχόθεν ἀνεκαλεῖτο τὸ στράτευμα. καλῶς τοί-
νυν παρασκευασάμενος τῆς κατὰ τῶν Κομάνων
ὁδοῦ εἶχετο. ἅπαν οὖν τὸ στράτευμα μετακαλεσά-
μενος καὶ καταλαβὼν τὴν Ἀγχιάλον τὸν μὲν ἴδιον
γαμβρὸν Καίσαρα Νικηφόρον τὸν Μελισσοφρόν καὶ
τὸν Παλαιολόγον Γεώργιον καὶ τὸν ἀδελφιδεὶν
αὐτοῦ Ἰωάννην τὸν Ταρωνίτην μεταπεμφάμενος εἰς
Βερόνην ἐκπέμπει, ἐφ' ᾧ ἐπαγγελνεῖν καὶ ἀσφα-
λεῖαν αὐτῆς τε καὶ τῶν παρακειμένων αὐτῇ ποιέσ-
θαι. τοὺς δὲ γε λοιποὺς τῶν ἐκείνων διελὼν τὰ
στρατεύματα καὶ ἡγεμόνας τοῦτων αὐτοὺς καταστή-
σας τὸν Λαβατηρόν, τὸν Εὐφορβήρον Γεώργιον καὶ
Κωνσταντῖνον τὸν Οὐμπροτόπουλον εἰς φυλακὴν
τῶν περὶ τὸν Ζυγὸν διακειμένων κλεισουργῶν ἐπέ-
ποιμφεν. ἐκείθεν δὲ τὴν Χορταρέαν καταλαβὼν
(κλεισοῦσα δὲ τοῦ Ζυγοῦ κατασκευασμένη, εἰ πάντα
τὰ πρῶτα παρ' αὐτοῦ ἐντεταλμένα οἱ τὴν τούτων
οἰκονομίαν ἀναδεξάμενοι τετελέκασι καὶ εἰ τι ἡμι-
τελὲς ἢ ἐνδεὸν ἐστί, καὶ τοῦτο ἐπανορθώσασθαι,
ὡς μὴ βραδίως διὰ τούτων ἐξεῖναι τοῖς Κομάνοις
διελθεῖν. πάντα γοῦν οἰκονομήσας κατ' οὕτως ἐκεί-
θεν ὑποστρέψας περὶ τὴν ἱερὰν καλουμένην Λίμ-
νην τὸν χάριτα ἐπέβητο τῆς Ἀγχιάλου ἀρχοῦ δια-
κειμένην. νυκτὸς δὲ καταλαβόντος Πονδύλου τῆς

както казахме, на местен език се наричали
клизури. След известно време, когато се
научил, че куманите заедно със самозванец
завзели Паристрион, той свикал главните
военачалници, роднините и близките си и се
съветвал дали трябва да потегли срещу тях.
Всички го разубеждавали в това. И той не
могъл да се довери сам на себе си, нито
искал да последва мнението на своите хора,
но като предоставил всичко на бога, от него
търсел решението. Затова свикал всички от
църковния и воинския чин и вечерта отишъл
в големия божия храм, където присъствувал,
разбира се, и самият патриарх НиколаѲ¹.
Последният се бил възкачил на патриарше-
ския престол през седмия индикт в 6592 г.²,
след като Евстратий Гарида³ се оттеглил.
Той написал на две листчета въпроса, дали
трябва да излезе срещу куманите и да ги
нападне или не, и заповядал на председателя
на цялото събрание да ги постави в олтара.
След като цяла нощ били пети химни, на
разсъмване този, който поставил листчетата,
влязъл, взел едното листче, изнесъл го и го
прочел, разпечатвайки го пред очите на
всички. Самодържецът сметнал отговора ка-
то божие откровение и се посветил изцяло
на военния поход, като чрез писма свикал
отвсякъде войските. И тъй, като се пригот-
вил добре, той се гласял да тръгне срещу
куманите. И след като свикал цялата войска
и стигнал до Анхиало, императорът извикал
зетя си, кесаря Никифор Мелисин, Георги
Палеолог и племенника му Йоан Таронит и
ги изпратил в Берое⁴, за да бдят и осигу-
рят безопасността на града и околността
му. После, като разделил войската, поставил
и за военачалници останалите вождове Да-
ватин, Георги Евфорвин и Константин Умбер-
топул и ги изпратил да охраняват клисурите,
разположени по Зигос. След това се отпра-
вил за Хортарея⁵ (така се наричала тази
клизура на Зигос), обиколил цялата планина
Зигос, за да провери дали тези, които са
поели грижата за това, са изпълнили всички
негови предишни заповеди, и да оправи, ако
има нещо необходимо или недовършено, за
да не могат куманите да минат лесно през
тези проходи. И тъй, като уредил всичко,
той се върнал оттам и се разположил на
стан при така нареченото Свещено езеро⁶,
което се намира близо до Анхиало. Когато
през нощта дошъл някой си влашки първе-

¹ НиколаѲ Граматик, цариградски патриарх (1084—1111). ² Т. с. 1084 г. ³ Цариградски патриарх (1081—1084). ⁴ Дн. Стара Загора. ⁵ Според Jirecek, Die Heerstrasse, стр. 147, това е проход при Анхиало който у Теофилакт Симоката се нарича Sabuleti Canales. ⁶ Според Златарски, История, II, стр. 213, бел. 1, това очевидно е дн. Атанаскѳйско езеро.

ἐκκρίτου τῶν Βλάχων καὶ τὴν τῶν Κομάνων διὰ τοῦ Ἀσούβεως διαπεράσας ἀπαγγέλλαντος, δέον ἔκρινεν ἀγαθοῦς τῆς ἡμέρας μετακαλεόμενος τοὺς ἐκκρίτους τῶν συγγενῶν τε (61) καὶ ἡγεμόνων βουλευσάσθαι ὅ τι δεῖ ποιεῖν. ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν Ἀρχίαλον πάντες παραγενέσθαι δεῖν ἔλεγον, παραχρῆμα τὸν μὲν Καντακουζηνὸν καὶ τὸν Τατίκιον εἰς τὰ καλούμενα Θεοῦ ἐξαπέστειλε μετὰ καὶ τῶν ἑθνηκῶν, τοῦ τε Σκαλιάρου τοῦ Ἐλχάν καὶ ἑτέρων τῶν ἐκκρίτων, ἐφ' οἷς τὴν φυλακὴν τῶν ἐκεῖσε ποιεῖσθαι περὶ αὐτὸς δὲ ἀπέρχεται εἰς Ἀρχίαλον. ἐπεὶ δὲ πρὸς Ἀδριανούπολιν τὸ ὄρημα τῶν Κομάνων μεμαθήκει, μεταπεμφόμενος τοὺς ἐκκρίτους τῶν Ἀδριανουπόλεων ἅπαντας, ὃν ὑπερέχοντες ὁ τε Κατακαλὼν ὁ Ταρχανεύτης λεγόμενος καὶ Νικηφόρος ὁ εἶδος τοῦ πάλαι τυραννήσαντος Βρυενίου, καὶ αὐτὸς τυραννήσας καὶ τῶν ὀφθαλμῶν στερηθεὶς, τοῖσι πολλῇ τὴν τοῦ κάστρου φυλακὴν ἐνετείλατο ποιεῖσθαι καὶ τῶν Κομάνων καταλαβόντων μὴ μετὰ μικροφυχίας τὸν μετ' αὐτῶν συναίρειν πόλεμον, ἀλλὰ μετὰ σκοποῦ καὶ ἐκ διαστήματος τὰς κατ' ἐκείνων βολὰς ποιεῖσθαι, τὰ δὲ πλεῖστα κεκλεισμένας τὰς πύλας ἔχειν, πολλὰς ὑποσχόμενος εὐεργεσίας, εἰ τὰ προσεταγμένα τηρήσαιν. ταῦτα μὲν οὖν πρὸς τὸν Βρυένιον καὶ τοὺς ἄλλους ὁ αὐτοκράτωρ παρεγγυησάμενος ὡς μετὰ χρηστῶν τῶν ἑλλήνων πρὸς Ἀδριανούπολιν ἐκπέμπομε. τῷ δὲ τε Κατακαλῷ τῷ Βέρροβηρῳ Κωνσταντίνῳ διὰ γραμμάτων προσέταξεν ἀναλαβεῖσθαι τὸν καλούμενον Μοναστράν (μυροβάρβαρος δὲ οὗτος ἄνθρωπος τὴν περὶ τὰ στρατιωτικὰ ἐμπειρίαν κεκτημένος) καὶ Μιχαὴλ τὸν Ἀνεμῶν μετὰ τῶν ἐπ' αὐτοῖς τεταγμένων στρατιωτῶν καὶ ἐπὶ τοὺς Κομάνους τὰς κλεισούρας διελθόντας μάθοιεν, παρέσπεσθαι ὅστις αὐτῶν καὶ ἀξυμφανῶς αὐτῶν ἀποπειράσθαι.

Χ, 3. Τῶν γοῦν Κομάνων παρὰ τῶν Βλάχων τὰς διὰ τῶν κλεισούρων ἀραποὺς μεμαθηκότων καὶ οὕτω τὸν Ζυγὸν ῥαδίως διελθούτων ἅμα τῷ τῇ Γολῳ προσπελάσαι εὐθὺς οἱ ἔποικοι ταύτης δεσιψάσαντες τὸν τὴν φυλακὴν τοῦ κάστρου πεποιημένον παραδεδόκασι τοῖς Κομάνοις, αὐτοὶ δὲ (62) εὐφημίσαντες ἅμηναι τοῖτους ἐπέδεδξαντο. ὁ δὲ Κατακαλὼν Κωνσταντῖνος ἐναύλους τὰς τοῦ βασιλέως ἐποθημοσύνας ἔχων Κομάνοις ἐντυχὼν εἰς προνομήν ἐξερχομένους καὶ προσβαλὼν θαρσαλέως ζωγρίαν εὐθὺς ἐκ τούτων ἄγει εἰς ἑκατὸν προσυμένους. τοῦτον ὁ βασιλεὺς ἐποδεξάμενος εὐθὺς τῷ τοῦ ρωβελισίμου τιμᾷ ἀξιώματι κατα-

нец Пудил и известил, че куманите са преминали Дунава¹, императорът свикал на разсъмване по-видните от близките си и военачалниците и решил, че е необходимо да се посъветва какво трябва да се направи. Когато всички се изказали, че трябва да отидат в Анхиало, той веднага изпратил в така наречените Терми² Кантакузин и Татикий с някои наемници, а също така Скалиарий, Елхан³ и други първенци, за да пазят тамошните земи. Самият той се отправил за Анхиало. А когато се научил, че куманите се насочват срещу Адрианопол, извикал всички адрианополски първенци, между които изпъквали Катакалон, наричан Тарханиот⁴, и Никифор, синът на обявилия се някога за узурпатор Вриений, който [после] също се обявил за узурпатор и бил ослепен, и им възложил да охраняват най-строго крепостта. И той им заповядал, когато куманите дойдат, да не започват войната срещу тях малодушно, но да се целят и да стрелят срещу неприятелите от разстояние, като държат вратите винаги затворени. Той им обещал много благодеяния, ако изпълнят заповедта. Това заповядал самодържецът на Вриений и на другите и ги изпратил с благи надежди в Адрианопол. А на Константин Евфорвин Катакалон той заповядал с писмо да вземе така наричания Манастра (полуварварин, който придобил голям опит във войната) и Михаил Анемас с подчинените им войници и когато узнаят, че куманите са преминали клисурите, да ги последват отзад и да ги нападнат ненадейно.

Х, 3. Но когато куманите узнали от властите пътищата през проходите и по този начин преминали лесно през Зигос и бързо се приближили до Голосе, жителите му, като вързали началника, натоварен със защитата на крепостта, предали го на куманите, а тях приели с радостни възклициания. Константин Катакалон, помейки добре наставленията на императора, пресрещнал излезлите за фураж кумани, нападнал ги смело и веднага пленил от тях около 100 души. Императорът го приел веднага и го наградил с достойнството „нобилисим“⁵. А жителите на Дямпол

¹ Въпреки съобщението на Ана Комнина в началото на главата, че куманите са преминали в Паристрион, т. е. са минали през Дунава, тук тя твърди, че Пудил осведомил императора за преминаването на Дунава от страна на куманите. Любарский, Анна Комнина, стр. 555, бел. 950, смята, че при първото споменаване Ана Комнина е имала пред вид преминаването на отделни отреди, а Пудил вероятно е съобщил за преминаването на цялата куманска войска. За другите обяснения на това противоречие у Ана Комнина вж. на същото място у Любарский. ² Римските *Aquae calidae*, дн. Аятоски бани. ³ тоῦ τε Σκαλιάρου τοῦ Ἐλχάν. У Leib, Anna Comnena, стр. 193, е преведено с „хана Скалиарий“, а Buckler, Anna Comnena, стр. 160, бел. 2, предлага да се четат: τοῦ τε Σκαλιάρου καὶ τοῦ Ἐλχάν, т. е. Скалиарий и Елхан. За това име вж. Moravcsik, Byzantinoturcica, II, стр. 277. ⁴ Според Никифор Вриений (III, 7) този Тарханиот е бил наместник (= управител) на Одрин. ⁵ За това достойнство по времето на Алексий Комнин вж. Bréhier, Les institutions, стр. 139.

σχόντας δὲ τὴν Γολόην τοὺς Κομάνους θεασάμενοι οἱ τῶν παρακειμένων πόλεων ἔποιοι, Δαμπόλειός τε καὶ τῶν λοιπῶν, προσελθελυθότες αὐτοὺς ἄσμενοι ἱπεδέχοντο καὶ παρεδίδουν τὰς πόλεις ἐλευφόμενοι τε τὸν ψευδώνυμον Διογένην. ὃς μετὰ τὸ πάντων ἔγκρατῆς γενέσθαι ἀναλαβόμενος ἔπαιν τὸ Κομανικὸν στράτευμα καταλαμβάνει τὴν Ἀγχιάλον ἀποπειράσθαι τάχα βουλόμενος τῶν ταύτης τειχῶν. ὁ δὲ βασιλεὺς ἐντὸς ὧν καὶ πολλὴν ἐμπειρίαν περὶ τὰ στρατιωτικὰ ἐκ νηπίου κεκτημένος, ἐπεὶ τὴν τοῦ τόπου θέσιν διέγνων τοὺς Κομάνους ἀπείρουσαν τῆς θυμῆς, ὀχύρωμα δὲ τοῦ τείχους οὖσαν, διελὼν τὰς δυνάμεις καὶ τὰς πύλας ἀναιετήσας τῷ κάστρου ἔξωθεν τούτου συνησιωκότας ἱλαδὸν κατέστησε, περὶ δὲ τὸ ἄκρον τῆς Κομανοῦς παρατάξεως ἐγκεκραγότες μέρους τῆς Ῥωμαϊκῆς φάλαγγος ἐτρέψαντο μέχρις αὐτῆς θαλάττης διώξαντες. τοῦτο ὁ αὐτοκράτωρ θεασάμενος καὶ πρὸς τοσαῦτα πλήθη μὴ ἔξαρκούσης ἔχων δυνάμεις μὴτε ἀντακαταστήναι δυνάμενος ἐκέλευσε τοῦ λοιποῦ συνησιωκότας ἅπαντας ἴστασθαι καὶ μηδὲνα προῦθεον τῆς παρατάξεως. οἱ δὲ Κομάνοι παραταξάμενοι ἴσταντο καὶ αὐτοὶ προμετάσπειροι τῆς Ῥωμαϊκῆς φάλαγγος, μὴ προσβάλλοντες δὲ ὅμως μηδὲ αὐτοί. τοῦτο δὲ ἐτελείτο ἐπὶ τρισὶν ἡμέραις ἐκ πρωῒας μέχρις ἑσπέρας, τῆς τε τοῦ τόπου θέσεως ἀπειρουμένης τούτους ἐθέλοντας μάχεσθαι καὶ τοῦ μηδὲν τῆς Ῥωμαϊκῆς φάλαγγος προεκτρέχειν κατ' αὐτῶν. τὸ δὲ κάστρον ἡ Ἀγχιάλος τοιαύτης ἔτιχε θέσεως. δεξιόθεν μὲν τὴν Ποντηρὶν εἴχε θάλασσαν, ἐξ ἐναντίων δὲ τράχιν τινα τόπον καὶ δύσβατον καὶ ἐλάμπελον (63) καὶ τοῖς ἱπποταῖς εἰσδόν τὸν δρόμον μὴ παρέχοντα. τί τὸ ἐπὶ τούτοις; τὴν τοῦ βασιλεὺς θεασάμενοι καρτερίαν οἱ βάρβαροι καὶ τὰ βεβουλευμένα ἀπηλικότες ἐφ' ἑτέραν ἀτραπὸν τὴν πρὸς Ἀδριανούπολιν ἐγράφαντο, ἐξαπατάωντος αὐτοὺς τοῦ ψευδωνύμου καὶ λέγοντος ὡς „ὀπηνίκα με τὴν Ἀδριανούπολιν καταλάβοντα ὁ Βρυέννιος Νεσιφόρος ἀκουσε, ἀνοίξας τὰς πύλας μετὰ περιχαρείας ἐποδέξεται χρημῶνά τε παρέξει καὶ παντοίας φιλοπροσύνης ἀξιώσει. κἄν γὰρ μὴ ἐκ φύσεως ἀλλὰ γε ἐκ προαιρέσεως τὴν πρὸς τὸν ἐμὸν πατέρα ἀδελφικὴν ἔσχε διάθεσιν. ἐπὶν δὲ τὸ κάστρον ἡμῖν παραδοθῇ, οὕτω τῆς ἐπὶ τὰ ἔμπροσθεν καὶ πρὸς τὴν βασιλεύουσαν φερούσης ἀρόμεθα.“ θεῖς δὲ τὸν Βρυέννιον ὠνόμαζε παράνομον τι ἔχον ἀληθοῦς ἐποθέσεως. καὶ γὰρ ὁ πάλαι βεβουλευκὸς Ῥωμανὸς ὁ Διογένης ἄνδρα τούτων τὸν Βρυέννιον γινώσκων φρονήσει τε ὑπερέχοντα ἐπ' αὐτῶν τῶν τότε εὐθὴ τὴν γνώμην καὶ ἐπαληθεύοντα ὡς ἐλάπαν ἐν λόγοις καὶ πράξεσι τοῦτον ἀκριβῶς ἐπιστάμενος ἀδελφὸν εἰσπορεύσθαι ἡβουλήθη. καὶ δὲ καὶ τὸ ἔργον τετέλεστο ἀμφοῖν τούτων συνδόξαντος. ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀληθῆ καὶ παρὰ πάντων οὕτω γινώσκεται, ὁ δὲ γε ψευδώνυμος τοσοῦτον ἀτηναισχύντησεν, ὡς καὶ θεῖον

и на другите околни градове, като видели, че куманите са завладели Голое, отишли при тях, радостно ги посрещнали, предали градовете и приветствували лъжливия Диоген. А той, след като станал господар на цялата област, вдигнал всичката куманска войска и се отправил за Анхиало, като искал да нападне веднага неговите стени. Императорът, който бил вътре и от дете имал голяма опитност във военните работи, като видял, че местоположението пречи на куманите да нападнат и същевременно защитава стените, разделил войската си на две, отворил вратите на крепостта и вън от нея разположил войниците в боен ред по отреди. Една част от ромейската войска надала викове около крайната част на куманската войска, обърнала я в бягство и я преследвала чак до морето. Самодържецът, като видял това, понеже нямал достатъчно войски срещу толкова голямо множество неприятели и не могъл да се противопостави, заповядал на всички да застават занаят в бойния ред и никой да не изтичва извън строя. А куманите се нареждали и заставали и те срещу ромейската войска, като също така не нападали. Това ставало три дни от сутрин до вечер, тъй като местоположението пречело на желанието им да се бият, а и никой от ромейската войска не изтичвал срещу тях. Крепостта Анхиало има следното разположение. От дясната страна е Черно море, а от лявата страна — неравна и непроходима земя, покрита с лозя, която е неудобна, за да препускат по нея конници. Какво станало след това? Варварите, като видели твърдостта на императора, отчаяли се в намерението си и се отправили по друг път за Адрианопол, излъгани от самозванец, който казал: „Когато Никифор Вриений чуе, че съм дошъл до Адрианопол, ще отвори вратите и ще ме приеме с преголяма радост, ще даде пари и ще ме удостои с пълно благоразположение. Макар и не по родство, но поради обич той има към баща ми братско държане. След като ни бъде предадена крепостта, ние ще тръгнем напред към столицата.“ Той наричал Вриений чичо, защото бил подочул за истинското положение. Царувалият някога Роман Диоген пожелал да се побратими с този Вриений, понеже знаел, че той надминава всички съвременници по ум, че е с честна мисъл и че е напълно правдив в думи и дела. И наистина това било извършено със съгласието на двамата. Това е истина и тя е известна в този вид на всички, но самозванецът отишъл толкова далеч в безсрамието си, че нарекъл Вриений

ἐπ' ἀληθείας τοῦτον κατονομάζων. οὕτω μὲν οὖν τὰ τοῦ ψευδανήμον τεχνάσματα· οἱ δὲ Κόμανοι ὡς βάρβαροι τὸ κοῦφον καὶ εὐμετάβλητον ὡς φυσικὸν τι παρακολούθημα κεκτημένοι πείθονται τοῖς αὐτοῦ λόγοις καὶ καταλαμβάνοντες τὴν Ἀδριανούπολιν ἔξωθεν τῆς πόλεως αὐτῆς ἠδύσαντο. ἐπὶ δὲ τεσσαράκοντα καὶ ὀκτὼ ἡμέρας καθ' ἑκάστην πολέμιον συγκροτουμένων (καὶ γὰρ οἱ νεώτεροι καὶ πρὸς πόλεμον σφαδάζοντες καθ' ἡμέραν ἐξερχόμενοι πολέμους πυρροὺς μετὰ τῶν βαρβάρων συνειρότοιν) Νικηφόρος ὁ Βρυέννιος, ἐπεὶ κάτωθεν παρὰ τοῦ ψευδανήμον ἐζητεῖτο, πυργόθεν προκίψας, ὅσα γε ἀπὸ τῆς φωνῆς τοῦ ἀνδρὸς τεκμαιρόμενος ἔλεγε μήτε εἶδὼν αὐτὸν ἐπιγνώσκων Ῥωμανοῦ τοῦ Διογένης, τοῦ ἐκ προαιρέσεως ἀδελφοῦ αὐτοῦ χρηματίσαντος, (64) ὡς εἴρηται, ὅποια φιλεῖ πολλάκις γίνεσθαι, καὶ διὰ τὸ ἐπ' ἀληθεία υἱὸς αὐτοῦ εἰς Ἀντιόχειαν ἀνηρέθη. ταῦτα εἰπὼν μετ' αἰσχύνης τὸν ὑποκριτὴν ἀπεπέμψατο. ἐπεὶ δὲ οἱ ἐντὸς παρεκτεινομένου τοῦ καιροῦ ἐστενοῦντο ἤδη, διὰ γραφῆς ᾗτήσαντο βοήθειαν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος. ὁ δὲ παρὲνθ' παρακαλεῖται Κωνσταντῖνῳ τῷ Εὐφοροβητῷ ἀποκρῶσαι ἀποδιελθῶσαι δύναμιν τῶν ἐπ' αὐτὸν κομήτων καὶ διὰ νυκτὸς μετ' αὐτῶν εἰς Ἀδριανούπολιν διὰ τοῦ μέρους τῶν Καλαθῶδων εἰσελθεῖν. καὶ ὁ Κωνσταντῖνος παραχρῆμα τῆς πρὸς τὴν Ὁρεσιᾶδα φερούσης εἶχετο μετ' ἀγαθῶν τῶν ἐλπίδων λήσεσθαι τοὺς Κομάνους οἰόμενος, ἀλλὰ δημάρταρε τοῦ σκοποῦ. αἰσθόμενοι γὰρ τοῦτου πολλαπλάσιοι τηρικῶτα ἐξέπασσάμενοι καὶ προσβαλόντες ἀπώσαντό τε εἰς τοῦπίσω καὶ ὀξέως ἐδίωκον. ὁππότε καὶ ὁ τοῦτου υἱὸς Νηηφόρος καὶ ἐμὸς ἐν ὑστέροις χρηματίας γαμβρὸς ἐπὶ τῇ μετ' ἐμῆ ἀδελφῇ τῇ πορφυρογεννήτῳ Μαρίας δόρῳ μακρὸν ἐναγκαλισάμενος καὶ συναντήσας ἐξ ἐπιστροφῆς τὸν διώκοντα αὐτὸν Σκύθην τλήττει κατὰ τὸ στέγνω, ὃ δ' εὐθὺς νεκρὸς ἔκειτο. οἶδε γὰρ ἐπ' ἀληθεία δόρῳ κραδαίνων καὶ ἀπὸ πύθου περιφράττεσθαι καὶ ἐπιλαττόμενον ἄν τις αὐτὸν ἐθεάσατο, οὐ Ῥωμαῖον εἶκασεν εἶναι ἀλλὰ Νορμανόθεν ἦκεν· θαῦμα γὰρ ἦν ὁ νεανίσκος ἐκεῖνος ἐξέπασσόμενος καὶ ὄντως φιλοτίμημα φύσεως τὴν πρὸς Θεὸν εὐσέβειαν πολὺς, τὰ πρὸς ἀνθρώπους ἠδὺς καὶ μελίχρος. οὕτω τεσσαράκοντα πρὸς ταῖς ὀκτὼ διηλθον ἡμέραι, καὶ παρακελευσάμενον Νικηφόρου τοῦ Βρυεννίου (ἐν ἐκείνῳ γὰρ ἡ πάσα ἐξουσία τῆς Ἀδριανουπόλεως ἦν) τὰς πύλας ἀθρόον ἀναπετάσαντες ἐξῆλθον κατὰ τῶν Κομάνων γενναῖοι στρατιῶται. καὶ πολέμου καιροῦ συρραγέντος πίπτουσι μὲν ἱκανοὶ τῶν Ῥωμαίων γενναίως ἀγωνιζόμενοι καὶ τῆς ἐαυτῶν ζωῆς ἀφειδήσαντες, πλείους δὲ κτεί-

наистина чичо. Такива били хитростите на самозванецъ. А куманите като варвари, надарени природно с непостоянен и променлив ум, послушват думите му и като се отправили за Адрианопол, разположили се на лагер извън този град. Там се водили непрекъснато битки в продължение на четиридесет и осем дни, защото по-младите и тези, които горели от нетърпение да се бият, излизали всеки ден и постоянно завързвали сражения с варварите. По това време, когато самозванецът потърсил отдолу Никифор Вриений, последният се навел от кулата и доколкото могъл да разбере от гласа на човека, казал, че не го признава за син на Роман Диоген, който поради благоразположение, както казахме, му станал брат, което обикновено се случвало често, и че истинският син на Роман Диоген бил загинал в Антиохия. Като казал това, Никифор Вриений позорно отпратил лицемера. Но с течение на времето обсадените започнали да се чувствуват вече затруднени и с писмо поискали от самодържеца помощ. А той веднага заповядал на Константин Евфорвин да отдели достатъчно число от подчинените си комити и да влезе с тях нощно време в Адрианопол през Калатадите. Катакалон тръгнал веднага за Орестиада, обладан от хубавите надежди, че не ще бъде забелязан от куманите. Но той се излъгал в очакванията си, защото куманите, щом се научили за това, веднага излезли с голяма конница и като го нападнали, отблъснали го назад и го преследвали жестоко. Тогава и неговият син Никифор, който после ми стана зет, като се ожени за по-малката ми сестра, багренородната Мария, уловил с две ръце дългото си копие и обръщайки се, като пресрещнал преследващия го скит, ударил го в гърдите и той веднага паднал мъртъв. Никифор наистина знаеше да върти копие и да се прикрива с щит. А ако някой го видеше да пренеска, не би го сметнал за ромей, но за човек, дошъл от Нормандия. Защото, когато пренескаше, този юноша беше чудна гледка и наистина съвършено творение на природата. Беше много благочестив към бога, в отношенията си с хората — благ и приятен. Не били изминали още четиридесет и осем дни, и по заповед на Никифор Вриений (който тогава имал пълната власт над Адрианопол) храбрите войници, като отворили внезапно вратите, излезли против куманите. В завързалото се ожесточено сражение паднали много ромей, които се сражавали храбро и не пощадили живота си, но от своя страна те убили още повече неприятели. То-

ρουσαν. ὁπρὶν καὶ Μαρριανὸς ὁ Μανροκατακαλὼν τοῦ Τογορτάκ καταστοχασάμενος (ἡγεμόν δὲ εἶτος ἐπερέχον τῆς τῶν Κομάνων στρατιᾶς), δόρυ μακρόν ἐναγκαλισάμενος ὕλας (65) τε τῷ ἱππῷ δοὺς τὰς ἡρίας εὐθὺ κατ' αὐτοῦ ἤλανε καὶ μικροῦ ἂν τοῦτον ἀνείλεν, εἰ μὴ προσθόσαντες οἱ περὶ αὐτὸν τυχόντες Κόμισοι τοῦτον ἐξείλοντο, μικροῦ καὶ Μαρριανὸν ἀποκτείναντες. οὗτος δὲ ὁ Μαρριανός, κἄν νέος τὴν ἡλικίαν ἦν καὶ ἐς μείζονας ἄσπι παρὰ γέλλων, ἀλλὰ πολλάκις τῶν τῆς Ὀρρεσιᾶδος πύλων ἐξερχόμενος μετὰ τῶν Κομάνων ἐμάχετο καὶ τοσοῦτάκις πλήττων ἢ καὶ κτείνων νοκτῆς ἀνθυπέστρεφεν. ἦν γὰρ ὡς ἀληθῶς μαχητὴς γενναίουτατος, καθάπερ τινὰ κληρὸν παρῶν τὴν ἀνδρείαν κληροσάμενος ἐκ γενναιοτάτων ἀνδρῶν γενναίωτερος παῖς γεννηθείς. ἐξ ἐπογίου δὲ τοῦ θανάτου ἔρυσθεις, ἀναζέσας τῷ θυμῷ κατὰ τοῦ Ψευδοδιογένους ἐχώρησε πέραθεν παρὰ τῷ χεῖλει τοῦ ποταμοῦ καὶ αὐτοῦ ἱσταμένου, ὅπου ὁ Μαρριανός μετὰ τῶν βαρβάρων ἐμάχετο, καὶ θεασάμενος ἐρυνδροφοροῦντα καὶ βασιλικῶς ἐστυλόμενον καὶ τοὺς περὶ αὐτὸν σκεδασθέντας, ἀνατείνας τηρικαῦτα τὴν μάστιγα ἔπαυε τοῦτον κατὰ κεφαλῆς ἀφειδῶς ψευδώνυμον ἀποκαλῶν βασιλέα.

Χ, 4. Ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν περὶ τὴν Ἀδριανοῦ πολὺν κυρτερίαν τῶν Κομάνων μονήαν καὶ τοὺς συρροὺς ἐκεῖσε πολέμους δέον ἔκρινε καὶ αὐτὸς ἐξ Ἀρχάλου κείθι παραγενέσθαι. μεταπεμνόμενος οὖν τοὺς ἐκκρίτους τῶν ἡγεμόνων καὶ προέχοντας τοῦ λαοῦ ἐβουλεύετο, τί ἂν ποιήσεν. εἰσελθὼν δὲ τις ἀνὴρ Ἀλακασεὺς ὀνομαζόμενος ἔφη „ὁ ἐμὸς πατὴρ συνήθης πάλαι τῷ τοῦ ψευδωνύμου πατρὶ ἔτιχεν ὢν. ἔγνωε τοῦτον ἀπελθὼν καὶ εἰς ἐν τῶν πολυχρίων εἰσαγαγὼν αὐτὸν κατασχέσω“. ἐζητεῖτο οὖν τηρικαῦτα ὁ τρόπος τῆς τοῦ τοιοῦτον ἔργου μεταχειρίσεως. ὁ δὲ τὸν ἐπὶ Κύρου Ζώπυρον μιμησάμενος τὸν ἐκεῖνον τρόπον ἐπέθετο πρὸς τὸν αὐτοκράτορα αἰνάσασθαι γὰρ ἑαυτὸν ἐπηγγείλατο καὶ τὸν πόγωννα καὶ τὰς τρίχας ἀποκερεῖν καὶ εἰς ἐκεῖνον φοιτῆσαι ὡς δῆθεν ταῦτα παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος πεπονθώς. ταῦτ' οὐκ εἶπε μὲν, οὐκ εἰργάσατο δέ, οὐδ' ἐπηγγείλατο μὲν, εἰς ἔργον δὲ τὴν ἐπαγγελίαν οὐκ ἤγαγεν, ἀλλ' ὅμα τε ὁ βασιλεὺς (66) ἐπήνει τὴν συμβουλὴν καὶ ὁ Ἀλακασεὺς ἐν χάριτι κορυίας ἐγένετο καὶ τὰς σάκκας κατήριστο καὶ πρὸς τὸν ἐπιπλαστον Διογένην ἐκεῖνον ἐφοίτησε. καὶ τὰ τε ἄλλα καὶ τὴν παλαιὰν ἐπέμνησε γύλιον καὶ ὡς „πολλὰ δεινὰ παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος πεπονθώς Ἀλεξίου ἱκῶ πρὸς σὲ θαρρόσας“ ἔλεγε „ἐπὶ τῇ

гава и Мариан Маврокатакалон¹, като видял Тогортак (който бил началник на куманската войска), уловил с две ръце дългото копие и веднага препуснал срещу него, отпусайки напълно юздите на коня си. И насмалко той щял да го погуби, ако не били успели да го спасят намиращите се наоколо му кумани, които малко останало да убият и Мариан. Този Мариан, макар и да бил млад и току-що навлязъл в юношеските години, често излизал на кон от вратите на Орестиада, за да се сражава срещу куманите, и всеки път се връщал победител, като ранявал или убивал противниците си. Той бил наистина най-храбър боец, на най-храбри родители още по-храбър син, получил храбростта като бащино наследство. Изтръгнат от близка смърт и разгневен, той тръгнал срещу Лъжедиоген, който стоял на отвъдния бряг на реката, на същото място, където Мариан се бил сражавал с куманите. И когато го видял облечен в пурпур като цар, а хората му разпръснати, Мариан замахнал с камшика си и го ударил безмилостно, като го нарекъл лъжлив император.

Χ, 4. А императорът, когато се научил за упоритостта на куманите около Адрианопол и за непрекъснатите сражения, които ставали там, сметнал, че е необходимо и самият той да тръгне от Анхиало за нататък. И тъй той извикал главните военачалници и видните граждани и се съветвал какво да прави. Някой си, по име Алакасей, се приближил и казал: „Баща ми е бил някога случайно близък на бащата на самозванеца. И тъй аз ще отида и като го отведа в някоя крепост, ще го заловя.“ След това те търсели начин, по който да извършат това дело. Алакасей, подражавайки на близкия на Кир Зопир², предложил на самодържеца своя начин. Той заявил, че ще се обезобрази, ще си остриже брадата и косата и ще отиде при Лъжедиоген, уж като че ли тези страдания му бил причинил самодържецът. Това, което казал, той направил и това, което обещал, той осъществил. Защото, щом императорът одобрил съвета, Алакасей се остригал до кожата, изподраскал си тялото и отишъл при онзи фалшив Диоген. Между другото той му припомнил и старата дружба и добавил: „След като изстрадах много ужаси от страна на самодържеца Алексий, аз се осмелих да дойда при тебе поради ста-

¹ Зет на Ана Комнина, оженен за една от сестрите на Никифор Вриений. ² Зопир бил близък не на Кир, а на Дарий. Той се претворил на дезертьор и за да внуши доверие, си отрязал носа и ушите. Избягал във въстания Вавилон, за да отвори тайно вратите му на войските на Дарий (Her., III, 154).

пάλαι τοῦ μοῦ πατρός πρὸς τὴν σὴν βασιλείαν γνησιότητι, ἐφ' ᾧ συνόρασθαί σοι πρὸς τὸ προκείμενον¹. ἐχρήτο γὰρ καὶ τοιοῦτοις ἐνόμασι καλοῦμεν τοῖς, ἵνα πλεον αὐτὸν ἐφελκύσῃται. καὶ ἵνα πλατύτερον τὰ κατ' αὐτὸν δηγήσωμαι, λαβὼν τὸ ἐνδόξιμον παρὰ τοῦ αυτοκράτορος Ἀλεξίου καὶ γραφὰς ὁσαύτως παραηλούσας πρὸς τὸν τὴν φυλακὴν πολυχίον τῶς Πούτζης ὀνομασμένου πεπιστευμένον ὡς „πάν, ὅπερ ἂν ὁ παρών σοι ἡπόθῃται, ποιήσον ἀδυστάτως ὑπακούσας αὐτοῦ“ (ἐκεῖσε γὰρ ὁ βασιλεὺς καλῶς ἐστοχάσατο τοὺς Κομάνους καταλαβεῖν ἀπὸ Ἀδριανουπόλεως ἀπάραντας), τούτων οὕτως ὀβριονομήτων προσηγούμενος ὁ Ἀλακασεὺς, καθάπερ εἵπομεν, τὴν ἐν χρεῶν κοινερίαν προσήκει τῷ ψευδωνύμῳ λέγων „διὰ σὲ πολλὰ δεινὰ πέπονθα, διὰ σὲ ἐβρίσθην καὶ σιδηρόδετος γέγονα, διὰ σὲ καθείρχην ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις, ἐξ ὧν τῶν Ῥωμαίων ἐρίων ἐπέβης, αὐτὸς ἵπποτος διὰ τὴν τοῦ ἐμοῦ πατρὸς πρὸς σὲ φιλίαν δόξας τῷ αυτοκράτορι. λαθὼν οὖν αὐτὸς σὰ τῷ ἐμῷ δεσπότη προσπέμψοντα ἐμαυτὸν τε τῶν δεσμῶν ἐλευθερώσας καὶ σοὶ τὰ συνοίσοντα ὑποθέμενος.“ ὁ δὲ καλῶς τοῦτον ἀποδεξάμενος ἐπινδάνετο, ὅ τι δεῖ ποιεῖν ἐφ' ᾧ τὰ κατὰ σκοπὸν πληρῶσαι. καὶ ὅς „δρᾶς τοιυτὶ τὸ πολυχίον καὶ τὴν ἐδρεῖαν ταύτην πεδιάδα ἀποχωρῶσαν πρὸς νομὰς τῶν ἱππῶν ἐφ' ἡμέραις, ἐφ' ὅσαις βούλει διαναπαῦσαι σαυτὸν τε καὶ τὸ σὸν στράτευμα; ζηρῶ οὖν μὴ περαιτέρω τέως ἡμᾶς προβαίνειν, ἀλλ' ἐνταῦθα προσκαυτερῆσαι μικρὸν ἐφ' ᾧ καὶ σὲ ἀναστήσασθαι τὸ πολυχίον τοῦτο κατασχόντα καὶ τοὺς Κομάνους ἐξελεθόντας τὰ πρὸς χρεῖαν κομίσασθαι καὶ οὕτω τῆς πρὸς τὴν βασιλεύουσιν ἄψασθαι. καὶ εἰ ἀρεστὸν δοκεῖ σοι, τὸν τοῦ πολυχίου φύλακα πάλαι ὄλον ἐμὸν ὄντα θεάσομαι τε (67) καὶ ἀμαχητὶ παρασκευάσω παραδοῦναι σοι τοῦτο“. ἤρρεεν ὁ σκοπὸς οὕτως τῷ Διογένει. διὰ τῆς νυκτὸς δὲ τὴν βασιλικὴν δεσμῶν γραφὴν ὁ Ἀλακασεὺς πέμπει διὰ βέλους ἐντὸς τοῦ κάστρου. ἦν ὑπαγογὸς ὁ τοῦ φυλάκων παρασκευασθὲν πρὸς τὸ δοῦναι τὸ ἐρημένον πολυχίον. πρῶτας δὲ ὁ μὲν Ἀλακασεὺς πρῶτος ταῖς πύλαις προσπελάσας ὁμιλεῖν ὑπεκρίνατο τῷ φύλακι, πρότερον σημείον δοὺς τῷ Διογένει, ἵν' ὁπηνίκα τοῦτο θεάσοιτο, ἐνθὺ τοῦ κάστρου χωρήσειεν. ἐφ' ἱκανὸν δὲ προσποιούμενον τὴν μετὰ τοῦ φύλακος ὁμιλίαν καὶ ὅπερ φθάσας δεδώκει τῷ ψευδωνύμῳ ποιήσαντος σημείον, καθὼς ὁ Διογένης τοῦτ' ἰθεύσατο, τῶς ἀναλαβόμενος στρατιώτας οὐ

рото приятелство на баща ми към твоє величество, за да ти помогна в предстоящите събития.“ Служел си и с такива ласкателни имена, за да го привлече повече. И за да разкажа по-подробно за работите около него, той получил от самодържеца писмена заповед до натоварения с охраната на някаква крепост, наречена Пуца¹, която гласяла: „Извърши всичко, което ти каже този, който се яви, като му се подчиниш без колебание.“ (Защото императорът правилно предположил, че куманите ще отидат там, след като се вдигнат от Адрианопол.) След като тези неща били уредени по този начин, Алакасей, който, както казахме, се бил остригал до кожата, се приближил до самозванец и казал: „Заради тебе преживях много ужаси, заради тебе бях обиден и окован, заради тебе стоях затворен много дни, откак влязох в ромейските предели, понеже бях заподозрян от самодържеца поради приятелството на моя баща към тебе. И тъй, след като се освободих от окови, аз избягах тайно при тебе, господарю мой, за да ти предложа услугите си.“ Диоген го приел добре и го запитал какво трябва да се направи, за да изпълни плана си. А той отговорил: „Виждаш ли тази крепост и това широко поле, което ще стигне за конете да пасат толкова дни, колкото желаеш да дадеш за почивка на себе си и на войската? Засега ние не трябва да отиваме по-нататък, но трябва да останем за малко време тук, докато се свързем след превземането на крепостта и докато излезлите кумани докарат необходимите припаси. И тогава ще тръгнем за столицата. Ако ти е приятно, аз ще видя пазителя на крепостта, който отдавна ми е всецяло предан, и ще направя да ти я предаде без бой.“ Този план се харесал на Диоген. През нощта Алакасей завързал царското писмо и го изпратил в крепостта с помощта на стрела. Пазителят ѝ прочел писмото и се приготвил да предаде казаната крепост. На сутринта Алакасей се приближил пръв до вратите и се престорил, че разговаря с пазителя на крепостта. Преди това той уговорил с Диоген знак, та когато го забележи, веднага да влезе в крепостта. След като се преструвал доста дълго време, че говори с пазителя на крепостта, той дал на самозванец знака, който му бил обещал. Когато го забелязал, Диоген влязъл смело с няколко войници. Тези отвътре го приели

¹ Пуца (Поджа) — крепост на едноименна река, южно от Айребол и западно от Родосто. Вж. Златарски, История, II, стр. 215.

πάνυ πολλοὺς θαυραλέως εἴσειοι. περιχαρῶς δὲ τῶν ἐντὸς ὑποδεξαμένων αὐτὸν καὶ τοῦ φρονουῦντος τὴν Πούτζαν ἐπὶ τὸ βαλανεῖον αὐτὸν προκαλοῦμενον συνωθούμενος τε ἐπὶ τοῦτο καὶ παρὰ τοῦ Ἀλακασέως πείθεται τοῖσι εὐθύς. εἰτα δαιρὶλῇ τράπεζαν αὐτῷ τε καὶ τοῖς μετ' αὐτοῦ Κομάνοις παρέθεντο. οἱ δὲ πάντες ὁμοῦ ἱκανῶς εὐοχηθέντες πλησθέντες τε οἶνον, ὃν ἐξ ἐμπλησθέντων ἀσκῶν ἀπερρόφησαν, ἔκειντο βέγγχοντες. περιελθόντες δὲ εὐθύς αὐτὸς τε ὁ Ἀλακασεὺς καὶ ὁ φύλαξ μετὰ τῶν ἑτέρων τοὺς τε ἵππους ἀφελόμενοι καὶ τὰ ὄπλα αὐτῶν μὲν αὐτοῦ που καταλιπάνουσι βέγγχοντα, τοὺς δ' ἐπ' αὐτὸν ἀναψήσαντες ἐν διώρυξί τισιν εὐθέως ἀπερρώσαν ὥσπερ εἰς τινος τάφου ἀποφυεῖς. ὁ δὲ Κατακαλὼν παρπόμενος τῷ Κομανικῷ στρατεύματι κατὰ τὰς τοῦ βασιλέως ὑποθημοσύνας, ἐπεὶ ἑαῖνον μὲν ἐντὸς εἰσελθόντα τοῦ κάστρου ἐθεάσατο, τοὺς δὲ γε Κομάνους εἰς προνομὴν διασκέδασθέντας, ἀπελθὼν τὸν χάρακα ἐπῆξατο ἀγχοῦ που τῆς πόλεως, ἣν φθάσαντες ὀνομάσαμεν. ὁ δὲ Ἀλακασεὺς τῶν Κομάνων ἀπαταχτοῦ διασπαρέντων οἷον ἐθάρρησε δηλῶσαι περὶ τοῦτου τῷ αὐτοκράτορι, ἀλλὰ ἀναλαβόμενος τοῦτον τὴν κατευθὺ Τζουρουλοῦ ἤλανεεν ὥς πρὸς τὴν βασιλεύουσαν ἀπερχόμενος. μεμαθηκυῖα δὲ τοῦτο ἡ τοῦ βασιλέως μήτηρ καὶ δέσποινα περὶ τὰ βασιλῆα ἐνδιατρίβουσα εὐθέως τὸν δρογγάριον τοῦ στόλου (68) Κυμνειανὸν τὸν ἑκατομὴν Εὐστάθιον διὰ τὰ χους ἀπέστειλεν, ἐφ' ᾧ τὸν τοιοῦτον παραλαβεῖν καὶ εἰσάγαγεῖν εἰς τὴν μεγαλόπολιν. ὁ δὲ ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ Τοῦρκὸν τὸν Καρύστην ὀνομαζόμενον εἰς τὴν τοῦτου ἐκτύφλωσιν τῷ τοιοῦτῳ ἐχρήσατο. ὁ δὲ αὐτοκράτωρ ἔτι εἰς Ἀγγάλων ἐγκατερῶν, μεμαθηκὼς τὸν ἐπὶ τῇ προνομῇ τῶν παρακειμένων χωρῶν σκεδασμὸν τῶν Κομάνων, ἀπάρας ἐκείθεν καταλαμβάνει τὴν μικρὰν Νίκαιαν. ὥς δὲ μεμαθήκοι, οὐκ ὁ Κατῆς, ὁ ἡγεμὼν δὲ οὗτος εἰς τῶν τοῦ Κομανικοῦ στρατεύματος, ἀναλαβόμενος Κομάνους ποσομένους εἰς δώδεκα χιλιάδας καὶ εἰς προνομὴν τοῦτους διασπείρας, ἔλεον τε πολλὴν συναγαγὼν τὸν αὐχέναν τοῦ Ταυροκόμου κατέλληρε, τὰς ἐπ' αὐτὸν ἀναλαβόμενος δυνάμεις, κατελθὼν παρὰ τῷ χεῖλει εἰσῆλκει τοῦ ποταμοῦ τοῦ κατὰ τὴν πεδιάδα τὴν κάτωθεν τοῦ τοιοῦτου αὐχένος διακειμένην ῥέοντος. τόπος δὲ οὗτος πλήρης χαμαιδρόων καὶ ἀγριφυῶν δένδρων. ἔκεισε γοῦν τὰς δυνάμεις καταστησάμενος ἀπόμοιραν Τοῦρκων ἱκανὴν ἀποτεμύμενος τῆς τοξείας ἐκκρίτους εἰδήμονας κατὰ τῶν Κομάνων ἐπαφίχον, ὥστε τὸν μετ' αὐτῶν συναραμένους πόλεμον καὶ ἱππασίας τινὰς ποιησάμενος ἐπιστάσασθαι τοῦτους πρὸς τὸ πρῶν. οἱ δὲ Κομάνοι προσβαλόντες τοῖσι εἰδόμενοι ἀκρατῶς μέχρι τῆς Ῥωμαϊκῆς φάλογγος εἰτα μικρὸν τοὺς ἵππους ἀκασεράσαντες καὶ κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἐσορμησάμενοι φάλογγος ἡτοιμάζοντο καθιστῶντες τὰς παρατάξεις. ἔπει δὲ Κομάνους τὸν ἀγέροχον ἑπὶ τῆς φάλογγος προτηδήσαντα ὁ αὐτοκράτωρ ἐθεάσατο καὶ

твърде радостно. Началникът на гарнизона в Пуца го поканил на баня и понеже за същото го помолил и Алакасей, той веднага ги послушал. След това нему и на придружаващите го била сложена богата трапеза. И след като хапнали и пийнали достатъчно вино, което точили от пълни мехове, всички едновременно заспали дълбоко. Но веднага ги обкръжили самият Алакасей и началникът с неколцина други. Те им отнели конете и оръжието, като оставили Диоген да хърка там, а подчинените му избили веднага ги хвърлили в някакви ями като в естествени гробове. И Катакалон, който по заповед на императора следвал куманската войска, като видял, че Диоген влязъл в крепостта, а куманите се пръснали за фураж, отдалечил се и построил лагера си близо до града, за който вече споменахме. Алакасей не посмял да съобщи на самодържеца за Диоген, понеже куманите се били пръснали навсякъде, но с него се отправил направо за Чорлу, за да отиде в столицата. Когато за това се научила господарката, майка на царя, която управлявала царските работи, тя веднага и бързо изпратила друнгария на флотата, скопеца Киминиан Евстатий, за да вземе и доведе в столицата Диоген. Той водил със себе си някой си турчин на име Камир, с когото си послужил, за да ослепи Диоген. А самодържецът, който се намирал в Анхало, като се научил, че куманите са се разпръснали, за да плячкосват съседните земи, вдигнал се оттам и се отправил за Малка Никея. А когато се научил, че Кичес, един от вождовете на куманската войска, носейки голяма плячка, завзел теснините на Тавроком с около дванадесет хиляди кумани, които бил пръснал да плячкосват, императорът с подчинените си войски слязъл и се разположил край брега на реката, която тече през полето, разположено под тези теснини. Това място било пълно с подбиче и храсти. Той разположил там войските си. После, като отделил достатъчно голяма част турци, които били отлични стрелци, изпратил ги срещу куманите, за да ги привлечат към склона, като започнат бой и направят няколко конни нападения. Куманите ги нападнали и стихийно ги преследвали чак до ромейската войска. После задържали за малко конете си и като се наредили в редици, готвели се да се нахвърлят и срещу ромейската войска. Самодържецът видял да изскача пред фалангата и да препуска пред редиците един дързък кумански войник, който почти давал вид, че търси човек, за да се срази с него. Понеже не мо-

τὰς παρατάξεις παραθέοντα καὶ μονοῦ τὸν μετ' αὐτοῦ μαχεσόμενον ἀναζητεῖν ἑοικότε, οὐκ ἔφευγεν οὔτε τὸ δεξιὸν καρτερεῖν οὔτε τὸ εὐώνυμον κέρας, ἀλλ' αὐτὸς πρὸ πάντων ὄλλας τὰς ἡνίας χαλάσας τὸν ἀναζητοῦντα τὸν πόλεμον βάρβαρον πρόπας παῖει διὰ τοῦ δόρατος καὶ ἀμφὶ στήθεσι διαμπερές ἰλάσας τὸ ξίφος τοῦ ἵππου κατέβαλε κατὰ ταυτηρὶ τὴν ἡμέραν στρατιωτῶν μᾶλλον (69) ἢ στρατηγὸν ἑαυτὸν ἀποδείξας. μέγα τοίνυν ταῖς Ῥωμαϊκαῖς παρατετακταῖς θάρσος ἐμβαλὼν παρατάξεον, οὐχ ἦσσανα δὲ τοῖς Σκύθαις φόβον, ὥς πύργος τοῖς παροβαλὼν διεῖλε τὸ στράτευμα. οὕτω γοῦν τῆς δμοκρυμίας τῶν βαρβάρων διασπασθείσης διασπαρέντες ἀπανταχῇ ἔφευγον ἀκρατῶς. Κόμανοι μὲν οὖν τηλικαῦτα λίπτοιον ὥσει χιλιάδας ἑπτὰ. ἄγονται δὲ καὶ ζωγρία τρισχίλιοι. τὴν μέντοι λείαν ἄπασαν ἀφελόμενοι οἱ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατεύματος οὐ συγχωρήθησαν παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος κατὰ τὸ ἐκδοθὲς ταύτην ἐπιμοιράσασθαι, καθὼς ἐξ ἐπιτοχίου τῶν παρακειμένων χωρῶν ἐσκυλεύθη, ἀλλὰ δοθῆναι τοῖς ἐποίκοις. τοῦ γοῦν βασιλικοῦ προστάγματος περὶ δίκην εἰς ἄπασαν τὴν περικύκλον διαδεδραμμένον ἕκαστος τῶν σκυλευθέντων παραγενόμενος ἐπαγινώσκων τὸ ἴδιον ἀνελαμβάνειο. σπερμιτοῦντες οὖν καὶ χεῖρας ἱκετίδας εἰς οὐρανὸν αἶροντες τῷ αὐτοκράτορι τὰ λείονα ἐπὶ τήχοντο. καὶ ἦν ἀκούειν φωνῇν σύμμικτον ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν μέχρις αὐτῆς τῆς σεληνιακῆς σφαίρας φθάνουσαν. ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτω ὁ δὲ γε αὐτοκράτωρ χαίρων τὰς δυνάμεις ἀνακτισάμενος εἰς τὴν ἐρημνὴν μικρὰν Νίκαιαν αὐθις ἐπαραξέγγυσαν. ἐκεῖσε γοῦν ἐπὶ δυοῖν ἡμέραις ἐγκατετήσας, τριταῖος ἐκεῖθεν ἐξεληθὼν καταλαμβάνει τὴν Ἀδριανούπολιν περὶ τὴν οἰκίαν τοῦ Σιλβέστρου ἱκανὰς ἐνδιατρίψας ἡμέρας. τῶν γοῦν Κομάνων οἱ λογάδες ἅπαντες ἀποκρεθέντες τοῦ λοιποῦ στρατεύματος, βουλευθέντες τοῦτον ἀπαῖσαι προσέρχονται τούτῳ ὡς αὐτόμολοι, σπείσασθαι τάχα μετ' αὐτοῦ προσποιούμενοι, ἵνα τριβομένου τοῦ μετ' εἰρήνης καιροῦ προχωροῖ τὸ Κομανικὸν στράτευμα τοῖς ἐμπροσθεν. ἐπὶ τριῶν οὖν ἡμέραις ἐγκατετήσαντες μετὰ τὴν τρίτην ἡμέραν νυκτὸς τῆς πρὸς τὰ οἴκoi φερούσης ἦσαντο. αἰσθόμενος δὲ τῆς τῶν Κομάνων ἀπάτης ὁ αὐτοκράτωρ ὑποπτεροῦς ἀποστείλας δηλοῖ τούτῳ τοῖς πεπιστευμένοις τὴν φυλακὴν τῶν τοῦ Ζυγοῦ ἀτραπῶν ἐρ' ἢ μὴ ἀναλίσπειν, ἀλλ' ἐρηγορέσαι διὰ παντός, εἴπον τούτους κατάσχοιεν. αὐτὸς δὲ τὸ ὅλον στράτευμα τῶν Κομάνων μεμαθῆκώς ἐπὶ τὰ πρόσω (70) τὴν πορείαν ποιοῦμενον εὐθὺς ἀναλαβόμενος τοὺς παρατυχόντας τῶν στρατιωτῶν καταλαμβάνει τόπον ἐντὶ Σκουτάριον καλούμενον σταδίων τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀπέχοντα ὀκτοκαίδεκα, τὴν δὲ μετ' αὐτὴν εἰς Ἀγαθονίην. ἐπεὶ δὲ μεμαθῆκοι τὸ Κο-

жал да понесе, дето и дясното, и левото крило не проявяват мъжество, той сам, противно на всички, отпуснал напълно юздите и пръв ударил с копие то си варварина, който търсел сражение. После пронизал с меч си гърдите му и го свалил от коня. През този ден императорът се проявил повече като войник, отколкото като пълководец. И тъй той вдъхнал веднага смелост в ромейските редове и не по малък страх у скитите. Той разкъсал войската им, връхлитайки върху тях като кула. Като било унищожено по този начин единството на варварите, те навсякъде побягнали неудържимо. Тогава паднали около седем хиляди кумани, а три хиляди били пленени. Като отнели цялата плячка, началниците на ромейската войска по заповед на самодържеца не позволили тя да се раздели според обичая, но я дали на населението, понеже била плячкосана от околните земи. След като императорската заповед прелетяла като птица по цялата околност, всеки от ограбените идвал и разпознавайки своето, си го вземал. Биейки се по гърдите, те молитвено простирали ръце към небето и се молили за доброто на самодържеца. И можело да се чуе как смесен глас от мъже и жени достигал чак до лунния кръг. Така станали тези събития. А самодържецът весело събрал войските и се върнал отново в споменатата Малка Никея. След като прекарал там два дни, на третия ден си тръгнал и заминал за Адрианопол, където останал доста време в дома на Силвестър. А всички кумански водачи, отделяйки се от останалата войска, отишли при него доброволно с желание да го излъжат и се престорили, че искат бързо да сключат с него мир, за да може куманската войска да се отдалечи, докато трае времето на примирението. Те се забавили три дни, а след третия ден през нощта тръгнали за страната си. След като узнал измамата на куманите, самодържецът съобщил това чрез бързоходци на натоначените с охраната на проходите на Зигос, за да не бъдат небрежни, но да бъдат непрекъснато, та ако може някак, да ги заловят. А сам, като се научил, че цялата куманска войска продължава да се движи напред, веднага се отправил с войниците, които имал под ръка, за едно селище, по име Скутари¹, на осемдесет стадия от Адрианопол, а после за Агатоники². Когато

¹ Крепост на северозапад от Одрин, при дн. село Щит. Вж. Златарски, История, II, стр. 218, бел. 1.
² Крепост северно от Одрин. Вж. Златарски, История, II, стр. 218, бел. 1.

μανικὸν φροσάτον ἐπὶ κατὰ τὸν Ἀβριλεβὸν διακείμενον (τόπος δὲ οὗτος οὐ πορρωτέρω τῶν εἰρημένων πόλεων κείμενος), ἐνταῦθα γενόμενος καὶ τὰ ἀπειρα ἄπερ ἀνήψαν πυρὰ πόρρωθεν ἐξιδὼν καὶ κατασκευάμενος ἀποστείλας μετεπείρατο Νικόλαον τὸν Μавροκατακαλὸν καὶ ἑτέρους τῶν ἐκκρίτων ἡγεμόνων τοῦ ὀπλιτικοῦ καὶ τί χρὴ ποιεῖν διεσκοπεῖτο. δέον οὖν τηρεῖντα ἐκρίθη μεταπέμψασθαι τοὺς τῶν ἔθνικων ἀρχηγούς, τὸν τε Οὐγγῶν (ἐκ Σαυρομάτων δὲ οὗτος) καὶ Καρατζῶν τὸν Σαῦθην καὶ τὸν μιξοβάρβαρον Μοναστρεῖν καὶ παρασκευάσασθαι, ἵνα ἀπελθόντες παρασκευάσωσιν ἐφ' ἑκάστη σκητῇ πεντεκαίδεκα καὶ πλείους ἀνάραι πυρσοὺς, ὥστε τοὺς Κομάνους τοὺς τοσοῦτους πυρσοὺς θεασαμένους ἀπειροπλήθεις τὸ Ῥωμαϊκὸν νομίσει στρατεύμα κἀντεύθεν ἐκδειματοθέντες τοῦ λοκοῦ μὴ θαρσαλέως τοῖς τοῖς προσβαλεῖν. τοῦτο δὲ γεγονός ταῖς τῶν Κομάνων ψυχαῖς φόβον μέγαν ἐνήσαν. ὁ δὲ γε αὐτοκράτωρ πρῶτας ὀπλισμένους καὶ τὰς ἐπ' αὐτὸν δυνάμεις ἀναλαβόμενος ἵεται κατ' αὐτῶν. πόλεμον δὲ ἐξ ἑκατέρων συρραγέντος οἱ Κομάνοι τὰ νῦτα διδάσαν. ὁ δὲ βασιλεὺς διελὼν τὸ στρατεύμα τοὺς μὲν φίλους ἔμπροσθεν διώκειν ἐκπέμπομεν, αὐτοὺς δὲ φευγόντων ἀκρατῶς ἐλαύνων ἐδίωκε. τοῖς δὲ περὶ τὴν Σιδηρᾶν Κλεισοῦραν καταλαβὼν πολλοὺς μὲν ἀναιρεῖ, πλείους δὲ καὶ ζωνχίαν ἄγει. οἱ δὲ γε προπεμφθέντες τῶν Κομάνων τὴν λείαν πᾶσαν ἀναλαβόμενοι ὑπεχώρησαν. ὁ δὲ βασιλεὺς περὶ τὴν ἀκρολοφίαν τῆς Σιδηρᾶς Κλεισοῦρας πανόχως διατελέσας χειμῶνος ὅτος σφοδροῦ, ἀνταχούσης ἤδη ἡμέρας τὴν Γολόην κατεῖληφεν· ἐκεῖσε δὲ ἡμερονύχθιον ἐν διασπαρτήρας, ἐφ' ᾧ τιμῇσαι πάντας τοὺς (71) ἀνδροῶς ἀγωνισάμενους καὶ δορεῶν μεγίστων ἀξιώσαι καὶ τὸ βουλευθῆν εἰς ἔργον ἀγαγόν καὶ μετ' εὐφροσύνης πάντας ἐκπέμψας οἴκαδε ἐν ὄνσι νυχθημέροις κατέβηκε τὰ βασίλεια (pp. 58₃₁—72₃).

15. De initio Hierosolymitanae peregrinationis

Χ, 5. — — — οὕτω δὲ μικρὸν ἑαυτὸν ἀναπαύσας λογοποιουμένην ἡκηόβι ἀπειρὼν Φραγγικῶν στρατευμάτων ἐπέλευνεν. ἐδεδίει μὲν οὖν τὴν τοῦτων ἔφοδον γνωρίσας αὐτῶν τὸ ἀπατάσχετον τῆς ὁρμῆς, τὸ τῆς γνώμης ἥστατον καὶ εὐάγιστον καὶ

узнал, че куманският лагер се намира още при Аврилево¹ (това място лежи недалеч от споменатите градове), той отишъл там и като погледнал и видял отдалеч безбройните огньове, които били запалили, изпратил да повикат Маврокатакалон и други видни вождове на войската и с тях се съветвал какво да прави. Тогава решили, че трябва да извикат съюзническите вождове Уза (от сарматите), скита Караджа и полуварварина Манастре и да им заповядат, като се върнат, да запалят по петнадесет и повече огньове при всяка палатка, та куманите, виждайки толкова много огньове, да сметнат за безчислена ромейската войска и изплашени от това, да не нападнат за в бъдеще безстрашно. Изпълнението на този план внушило голям страх в душите на куманите. А самодържецът на сутринта се въоръжил и тръгнал с войските си срещу тях. След като и двете страни започнали боя, куманите обърнали гръб. Императорът разделил войската си и изпратил леко въоръжените да тичат напред, а сам на кон преследвал бягащите неудържимо. Като ги настигнал около клисурата Сидера², той избил мнозина от тях, а повечето пленил. Изпратените напред войски завладели цялата плячка на куманите и се върнали. А императорът, като прекарал цяла нощ на върха при Сидера, понеже било много студено, на разсъмване дошъл в Голое. Там останал едно денонощие, за да почете всички, които се били сражавали храбро, и да ги удостои с най-големи дарове. След като привел в изпълнение намерението си и изпратил всички войници радостни по домовете им, той пристигнал за две денонощия в столицата.

15. Началото на кръстоносните походи

Х, 5. — — —³ Още не си бил починал, и [Алексий] чул слухове за приближаването на безбройни фравкски войски. Той се плашел от идването им, защото познавал техния неударим устрем, непостоянния и променлив

¹ Връх на север от Скутари (Цит), дн. Дервишка могила. Вж. К. Иречек, Княжество България. II. Пътувания по България, Пловдив, 1889, стр. 696. ² Σιδερά Κλειοῦρα според Златарски, История, II, стр. 191, бел. 3, не може да се свърже с един определен проход. Срв. тук стр. 57, бел. 2, където според него това е Змеевският проход при Стара Загора. ³ След известна почивка Алексий Комнин взема мерки да укрепи границата на Витиния срещу турците. Следва единственият по-късен византийски разказ за Първия кръстоносен поход. За този поход Зонара (XVIII, 24) дава само 15 реда. За Първия кръстоносен поход вж. Chalandon, пос. съч., стр. 155; R. Grousset, Histoire des croisades et du Royaume Franc de Jerusalem, Paris, 1934, I, стр. 1—X, 163; St. Runciman, The First crusaders journey across the Balkan peninsula, Byzantion, XIX (1949); Св. Георгиев, Първият кръстоносен поход и българските земи, БИБ, I (1928), 2, стр. 69—115; Златарски, История, II, стр. 222 и сл. — По въпроса, дали Алексий Комнин е бил изненадан от този поход или не, вж. Любарски, Анна Комнина, стр. 557, бел. 970.

τάλλα ὅποια ἡ τῶν Κελτῶν φύσις ὡς ἴδια ἢ παροικουμένηα τὰ ἐκεῖ διὰ παντὸς καὶ ὅπως ἐπὶ χρήμασι κεχρησμένοι διὰ τὴν τεχνοῦσαν αἰτίαν τὰς σφῶν συνθήκας ἐκάλως ἀνατρέποντες φαίνονται. εἶχε γὰρ αὐτὸς (73) τοῦτο ἡδόμενον καὶ πᾶν ἐπαληθεῖον. καὶ οὐκ ὀκατεπτόκει, ἀλλὰ παντοίως παρεσκευάζετο, ὥστε καιροῦ καλοῦντος ἔτοιμον πρὸς τὰς αἰχάς εἶναι. καὶ γὰρ καὶ πλεῖον καὶ φοβερότερα τῶν φημιζόμενων λόγων ἦσαν τὰ πράγματα. πᾶσα γὰρ ἡ ἑσπέρα καὶ ὅποσον γένος βαρβάρων τὴν πέρασθεν Ἀδρίου μέχρις Ἡρακλείων στηλῶν κατέσχευε γῆν, ἅπαν ἀθρόον μεταναστεύσαν ἐπὶ τὴν Ἀσίαν διὰ τῆς ἐξῆς Εὐρώπης ἐβάδιζε παρὰ τὴν πορείαν ποιοῦμενον. εἶχε δὲ τὰ κατὰ τὴν τριακτὴν συγκλίνον τὴν αἰτίαν ἐνθένδε ποθέν. Κελτὲς τις Πέτρος τοῦνομα, τὴν ἐπωνυμίαν Κουκοίπετρος, εἰς προσκύνειν τοῦ ἁγίου τάφου ἀπελθὼν καὶ πολλὰ θειὰ πεπονθὸς παρὰ τῶν τὴν Ἀσίαν πᾶσαν ληζομένων Τούρκων τε καὶ Σαρακηνῶν μόλις ἐπανήλθεν εἰς τὰ ἴδια. καὶ διαμαρτύνων τοῦ σκοποῦ οὐκ ἔφερεν, ἀλλ' αὖθις ἡβούλετο τῆς αὐτῆς ἀρᾶσθαι ὁδοῦ. συνιδὼν δέ, ὡς οὐ χρὴ μόνον αὖθις τῆς πρὸς τὸν ἁγίον τάφον ὁδοπορίας ἀρᾶσθαι, ἵνα μὴ χειρόν τι γένηται οἱ, βουλὴν βουλευέμενος συνετήν. ἡ δὲ ἦν διασκευεῖν εἰς ἀπείρους τὰς τῶν Λατίνων χώρας ὡς ὁμοίᾳ θεῖα παρακελεύεται με πᾶσι τοῖς ἐν Φραγκίᾳ κόμησι κηρύττειν, ἅπαντας τῶν ἰδίων ἀπαρῆναι καὶ εἰς προσκύνειν τοῦ ἁγίου τάφου ἀπελθεῖν καὶ σπεῦσαι ὅλην χεὶρ καὶ γνώμην τῆς τῶν Ἀγαρηνῶν τὰ ἱεροσόλυμα λητρώσασθαι χειρός. καὶ μέντοι καὶ καθώρθωκεν. ὥστε γὰρ τὰ θεῖα ὁμοίᾳ ἐνθήμενος εἰς τὰς ἀπείρων ψυχὰς τοὺς ὁπουδὲποτε Κελτοὺς ἄλλον ἀλλαχόθεν οὐκ ὅπλοις καὶ ἵπποις καὶ τῇ λοιπῇ τοῦ πολέμου παρασκευῇ συναθροίζεσθαι παρεσκεύαζε. κακῆνοι μὲν οὕτως εἶχον προθυμίας τε καὶ ὁρμῆς καὶ πᾶσα λεωφόρος τοίτους εἶχε συνετήν δὲ τοῖς στρατιώταις ἐκείνοις Κελτῶν καὶ ψιλὸν ἵππον τὴν ἄμμον καὶ τὰ δοῖρα πληθὺς φοίνεας φέρον καὶ στουροὺς ἐπ' ὤμων, γίνεα τε καὶ τέκνα τῶν σφῶν ἐξεληλυθότα χωρῶν. καὶ ἦν ὁρᾶν αὐτοὺς καθάπερ πρὸς ποταμοὺς ἀπαντοχόθεν συρρέοντες καὶ διὰ τῶν Λακῶν ὡς ἐπίπαν (74

характер и всичко друго, което изобщо е присъщо или последица от природата на келтите¹, и че те, понеже са алчни за пари, винаги са известни с това, че при пръв случай лесно нарушават договорите. Наистина той винаги бил слушал за това и то се потвърждавало напълно. И той не бил паднал духом, но всякак се подготвял, за да бъде готов за война, ако се наложи. И наистина действителността била по-страшна и надминавала мълвата. Защото целият Запад и всички варварски народи, които живеят отвъд Адриатическо море до Херкулесовите стълбове², всичко това се вдигнало заедно от селищата си и вървяло към Азия, пътувайки през цяла Европа с цялото си домоцадие. А причината около събитията по това толкова голямо движение била следната. Един келт, по име Петър, с прякор Кукупетър³, бил отишъл да се поклони на Светия гроб,⁴ но едва се върнал в страната си, след като претърпял много ужаси от турците и сарацините, които опустошавали цяла Азия. Той не се примирил с несполуката в целта, но отново пожелал да поеме същия път. Като разбрал обаче, че не трябва да поема пак сам пътя за Светия гроб, за да не му се случи нещо по-лошо, той взел умно решение. Решението му било да разгласи във всички латински страни [следното]: „Глас божи ми заповяда да известя на всички графове във Франция да напуснат своите именения, за да се отправят на поклонение на Светия гроб и с всичките си сили и от все сърце да побързат да освободят Ерусалим от ръцете на агаряните.“ И той наистина имал успех. Той като че ли станал причина душите на всички да чуят някакъв божи глас и успявал да събере разните келти от различни места с оръжието, конете и останалото бойно снаряжение. И те били обхванати от такава готовност и устрем, че изпълнили всички пътища. Тези келтски войници били придружавани от невъоръжено множество, по-многобройно от пясъка и звездите, носещо червени кръстове на раменете си,⁵ и от жените и децата си. И човек можел да ги види да се стичат отвсякъде като някакви реки и да се насочват към нас с цялата си войска най-вече през Дакия. Идването на толкова много народ се

¹ За да означаи кръстоносците, Ана Комнина си служи безразборно с имената франки, келти или латиняни.
² Така е бил наричан Гибралтар. ³ Това е Петър Пустинника. ⁴ Около 1090 г. ⁵ φοίνικας φέρον καὶ στουροὺς ἐπ' ὤμων. Любарский, Анна Комнина, стр. 555, бел. 972, приема поправката на P. Lemerle, Byzance et la croisade, Relationi del X Congr. intern. di scienze stor., Roma, 1955, III, стр. 599, бел. 1, и пре-
вжда: „те имали на раменете си червени кръстове“.

[πρὸς τὰς] πρὸ ἡμῶς ἐπερχομένους πανστρατιά. προηγήσατο δὲ τῆς τῶν τοσούτων λαῶν ἐλεύσεως ἀκρὲς τῶν μὲν πυρῶν ἀπέχομένη, τοῖς δὲ ἀμπέλωνας δεινῶς κατεσθίουσα. ἦν δ' ἄρα τοῦτο τὸ σύμβολον, ὡς οἱ τότε συμβολομάντες ἀπεμαντεύοντο, ὡς ἡ ἔφοδος τοῦ τοσούτου Κελτικοῦ στρατεύματος τῶν μὲν Χριστιανικῶν πραγμάτων ἀπόδοξηται, δεινῶς δ' ἐπιβρίσειε κατὰ τῶν βαρβάρων Ἰσλαμικῶν μέθη καὶ οἶνον καὶ τῷ Λονύσῳ δεδουλευκότων (pp. 73₂₅—75₈). — — — τῆς γὰρ τῶν τοσούτων ἐλεύσεως οὐχ ὁμοῦ οὐδὲ κατὰ ταυτὸν γνωμῆς (καὶ πῶς γὰρ τοσαῦτα πλήθη ἐκ διαφόρων τόπων ἐξορμήσαντα ὁμαδὸν τὸν τῆς Λογγιβαρδίας πορθμὸν διανήξασθαι ἐν ἡν;) οἱ μὲν πρῶτοι, οἱ δὲ δεῦτεροι, οἱ δὲ τούτων ὀπισθεν καὶ καθ' ἑξῆς οἱ ἅπαντες τὸν ἀπόπλουον οὕτω ποιούμενοι διὰ τῆς ἡπείρου διήρχοντο. προηγίτο δὲ ἐκάστον στρατεύματος τούτων ἀκρὲς ἀμύθητος, ὡς ἔφαμεν. ἅπαντες γοῦν ἅπαξ καὶ δις τοῦτο θεασάμενοι προδρομούς ταύτας τῶν Φραγκῶν ταγμάτων ἐγνώρισαν. ὡς δὲ οὐροῦσθαι τινὲς τῶν τῆς Λογγιβαρδίας διεπέρων ἤδη πορθμὸν, ὁ αὐτοκράτωρ μετακαλεσάμενός τις τῶν Ῥωμαϊκῶν δυνάμεων ἀρχηγὸς ἐκπέμπει τούτους πρὸς τὰ μέρη Λυραχίου καὶ Ἀνδωνος¹ (75) ἐντελέμενος δέχεσθαι μὲν προσηγῶς τοὺς διαπερῶντας πανηγύρεις τε δαψιλῆς ἐξ ἀπάσων τῶν χωρῶν κατὰ τὴν ὁδὸν ἐξάγειν, εἴτα ἐνεδρεύειν παρακολουθοῦντας διόλου καὶ ἐπὶ ἐκδρομὰς τινὰς τούτους θεάσασθαι ποιούμενους εἰς προνοίῃν τῶν παρακειμένων χωρῶν ἐκτρέχοντας, ἀναστέλλειν διὰ μετρίαν ἀκροβολισμῶν. συμπάρησαν δὲ τοῖς καὶ τινες τῆς Λατινικῆς διαλέκτου εἰδήμονες, ἵνα² τὰς ἀναφυόμενας μεταξὺ μάχας καταστέλλουσιν. ἀλλ' ὅπως σαφέστερον ἀρηγήσαιμην τὸ πρᾶγμα καὶ κατὰ μέρος, ταύτης τῆς φήμης διαδραμοῦσης ἀπανταχοῦ πρῶτος ὁ Γοντοφρὲς τὴν ἰδίαν ἀπεμπολήσας χώραν τῆς προκειμένης ὁδοῦ εἶχετο³ ἀνὴρ δὲ οὗτος πολυχρήματος καὶ ἐπὶ γενναίῳ καὶ ἀνδρείῳ καὶ γένους περιφανείᾳ μεγάλως αὐτῶν ἕκαστος γὰρ τῶν Κελτῶν ἔσπευδε προτρέχειν τῶν ἄλλων. καὶ γέγονε συγκίνησις οἷον οὐδέπω τις μέμνηται ἀνδρῶν τε καὶ γυναικῶν, τῶν μὲν ἀπλουστέρων ὡς τὸν τοῦ κυρίου προσκυνῆσαι τάφον καὶ τὰ κατὰ τοὺς ἱεροὺς ἱωρῆσαι τόπους ἐπερχομένων ἐπ' ἀληθείᾳ, τῶν δὲ γε πονηροτέρων καὶ μᾶλλον ὁποῖος ὁ Βαϊμούντος καὶ οἱ τούτου

предшествувало от скакалци, които не закачали житото, но ужасно опустошавали лозята. Това наистина било знамение, което тогавашните гадатели тълкували [в смисъл], че тази толкова голяма келтска войска не ще се меси в християнските работи, но ще се стовари страшно върху варварите исмаелити, които са станали роби на пиянството, виното и Дионис. — — — Идването на толкова множество не станало нито едновременно, нито по един и същ път (и наистина как толкова големи множества, устремили се от различни места, биха могли да преминат заедно пролива на Лонгобардия¹?). Едни минали първи, други втори, а след тях трети. Така всички един след друг преплавали и [после] преминали през сушата. Всяка тяхна войска, както казахме, се предшествувала от безчислено множество скакалци. И тъй всички, които били видели това, знаели, че те са предшественици на франкските войски. Когато тук-там някои започнали вече да преминават пролива на Лонгобардия, самодържецът извикал някои началници на ромейските войски и ги изпратил към пределите на Дирахиум и Авлона, като им наредил да посрещат дружелюбно тези, които преминават, и да устройват по протежение на пътя им богати пазари от всички селища. После непрекъснато да ги придружават незабелязано и ако видят, че правят набези и че излизат да плячкосват околните селища, да ги отблъсват с леки престрелки. При тези началници имало някои лица, които знаели латинската реч, за да уреждат възникналите помежду спорове. Но нека разкажем по-ясно и по-подробно нещата. Според слуха, който бил проникнал навсякъде, Гонтофре² бил първият, който продал своите земи и предприел предстоящото пътуване. Този човек бил много богат и много се гордеел с благородството си, храбростта си и със знатността на рода си. Наистина всеки келт се старал да изпъкне над другите. И се зародило движение от мъже и жени, каквото никой не помни да е имало. Попростичките били наистина увлечени да се поклонят на Божии гроб и да посетят светите места. Но лошите хора и най-вече тия като Боемунд³ и неговите единомишленици имали

¹ Т. е. Адриатическо море. За Ана Комнина всички кръстоносци са минали през Италия, понеже нейното детско въображение е било поразено от първите отреди, които наистина дошли от Италия. Вж. *Leib*, *Anne Comnène*, стр. 208, бел. 1. Но Петър например минал през Лотарингия, Франкония, Бавария, Австрия, Унгария и Тракия. В Цариград дошъл на 30 юли 1096 г. ² Т. е. Готфрид IV Булонски (или Лотарингски), който дошъл в Цариград на 23 декември 1096 г. Вж. *Chalandon*, пос. съч., стр. 176. ³ Боемунд Тарентски, син на Роберт Гискар.

ὁμόφρονες ἄλλον ἐνδομυχοῦντα λογιζόμεν ἐχόντων, εἴ που ἐν τῷ διέρχεσθαι δυνηθεῖεν καὶ αὐτὴν τὴν βασιλεύουσιν κατασχεῖν καθάπερ πόρνημα τι ταύτην εὐρηκότες. ἐτάρασε δὲ τὰς τῶν πλειόνων καὶ γενναϊότερων ψυχὰς ὁ Βαϊμοῦντος ὡς παλαιὸν μῆνην κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τρέφων. ὁ μὲν οὖν Πέτρος μετὰ τὰ ταῦτα δευκτηρυκεῖσαι πάντων προηγούμενος τὸν τῆς Λογγιβαρδίας διεπέρασε πορθητὸν μετὰ πεζῶν μὲν χιλιάδων ὑδρομήκοντα, ἱππέων δὲ χιλιάδων ἀνδρῶν ἑκατὸν καὶ διὰ τῶν μερῶν τῆς Ὀγγρίας τὴν βασιλεύουσιν κατέλαβεν. ἔστι μὲν γὰρ τὸ τῶν Κελτῶν γένος, ὡς εἰκασαι κινά, καὶ ἄλλως λίαν θερμότητων καὶ δξύ, ἐπὶ δὲ καὶ ὁσμῆς δράζονται, ἀκάθεκτον (pp. 75₁—76₂₀).

Х, 6. Τοῦ δὲ βασιλέως ἕπερ ὁ Πέτρος προεπεπόνθει παρὰ τῶν Τούρκων γαστροκόκτος καὶ συμβουλευόντος αὐτῷ καὶ τὴν (76) τῶν λοιπῶν κομήτων καρτερῶσαι ἔλευσεν, οὐκ ἐπείθετο θαρρῶν εἰς τὸ πλῆθος τῶν συνεπομένων αὐτῷ καὶ διαπεράσας ἐλήφατο τὸν χάρακα εἰς τι πολίχριν Ἐλενούπολιν ὀνομαζόμενον (pp. 76₂₁—77₃). — — —

Х, 7. — — — ἵππῃσι δὲ νεμαθρῶς ὁ αὐτοκράτωρ δέξας τὸν Βουτουμίτην πέμπει πρὸς τὴν Ἐπίδαυρον, ἣν πολλὰς Διυράχων κατανομάσασιν, ἐφ' ᾧ τὸν Οὐβὸν ἀναλαβέσθαι καὶ μὴ τὴν εὐθεῖαν βαδίσαι, ἀλλὰ παρεκκλίνειν καὶ διὰ τῆς Φιλιπποπόλεως αὐτὸν ἀγαγεῖν εἰς τὴν μεγαλόπολιν. ἐδεδίει γὰρ τὰ ὀπίσθεν ἐρχόμενα Κελτικὰ πλῆθη καὶ στρατεύματα. δεξάμενος δὲ τοῦτον ὁ βασιλεὺς ἐνύμνος καὶ παντοίας φιλοφροσύνης ἀξιόσας χρήματά τε ἱκανὰ ἐπιδόξας πείθει παρασχεῖν ἄνθρωπον αὐτοῦ γενέσθαι τὸν τοῖς Λατίνοις συνήθη ὄρμον ἐπομοσούμενον (p. 81₅₋₁₄).

Х, 8. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὸν Οὐβὸν ἐκ προοιμίων ὁ δὲ γε Βαϊμοῦντος, οὗ ἄνωθεν ὁ λόγος πολλὰς ἐμνήσθη λευτεκαίδεκα ἡμερῶν οὐκ ὀλιγοῦσιν διεπέρασεν εἰς τὴν ἀκτὴν τοῦ Καβαλίονος μετὰ κομήτων διαφόρων καὶ στρατεύματος ἀρσενικῶν ἐπερβαίνοντος ἅπαντα. τόπος δὲ οὗτος ἐγγὺς τῆς Βοούσης ὀνόματα δὲ ταῦτα τῶν ἐν τοῖς ἕρεσιν ἐκείνους τόπων. καὶ μεμψέσθω μηδεὶς ἡμῶν τοιοῦταις χρωμένους ὀνόμασι βαρβαρικοῖς καὶ ἀφ' ὧν ἔστι τὸ ὕψος τῆς ἱστορίας καταμαίνεσθαι (p. 81₁₅₋₂₂). — — —

друга, скрита мисъл, а именно да могат някак по пътя да завладеят самата столица, която смятали като някаква плячка. Боемунд смущавал духовете на повечето благородни [войни], тъй като хранил стара омраза срещу самодържеца. И тъй Петър, след като разгласил това, пръв от всички преминал пролива на Лонгобардия с осемдесет хиляди пешаци и сто хиляди конници и през пределите на Унгария стигнал до столицата. Келтският народ, както всеки може да предположи, е изобщо твърде горещ и буен, а когато пък се възбуди, е неудържим.

Х, 6. А когато императорът се научил какво бил претърпял Петър по-рано от турците¹ и го посъветвал да дочака пристигането и на останалите графове, той не послушал, уповавайки се на множеството, което го придружавало, и като преминал [протока], разположил лагера си до градчето, носещо името Еленопол². — — —

Х, 7. — — — Като научил всичко това, самодържецът изпратил бързо Вутумит в град Епидамн, наричан по-често Дирахиум, за да вземе Ув,³ и понеже се боял от идващите отзад келтски пълчища и войски, заповядал му да не продължава пътя си направо, а да направи завои и през Филипопол да го доведе в престолния град. А императорът приел Ув с почести, засвидетелствувал му голямо благоволение и му дал доста много пари. По този начин той го склонил бързо да стане негов васал, като се закълне с обичайната за латиняните клетва.⁴

Х, 8. Но събитията около Ув са началото. Боемунд, за когото по-горе в разказа често споменавахме, непълни петнадесет дни след това преминал морето и слязъл на брега на Кавалион⁵ заедно с разни графове и войска, която надминавала всяко число. Това място е близо до Воюса⁶. Това са имена на селища в онези предели. Никой да не ви порицава, загдето си служим с тези варварски имена, които могат да осквернят историческия разказ. — — —⁷

¹ Chalandon, пос. съч., стр. 169, смята, че с турци Ана Комнина обозначава унгарците. Той изобщо поставя под съмнение първото отиване на Петър Пустинника в Ерусалим. В такъв случай обаче мъчно може да се обясни казаното от Ана Комнина в X кн., 5 гл., че той „едва се завърнал в страната си, след като претърпял много ужаси от турците и сарацините, които опустошавали цяла Азия“. ² Латинските автори говорят за гр. Цивитот. Еленопол е град във Витиния. — В пропуснатия текст се говори за безчинствата и алчността на кръстоносците и за почти пълното им унищожение. Само Петър Пустинника заедно с малцина успял да се върне в Еленопол. Александрийският Комнин изпратил пълководеца Константин Евфорин Катакалон, който прогонил турците и довел Петър Пустинника в Цариград. Ув (Хугон), братът на френския крал Филип I, на път за Драч бил настигнат от буря и едва се спасил. Дукът на Драч Йоан, син на Исак Комнин, осведомил за всичко императора. ³ За да се срещне с отредите на кръстоносците, които вече се насочвали към Цариград. Срв. Chalandon, пос. съч., стр. 175. ⁴ За тази клетва вж. Я. Любарский и М. Фрейдберг, Деволският договор 1108 г. между Алексеем Комнином и Боемундом, ВВр, XXI, 1962, стр. 260 и сл. ⁵ Селище в околностите на Драч, може би дн. Кавая. Събитието станало през ноември 1096 г. Вж. Chalandon, пос. съч., стр. 184. ⁶ Река, вливаща се в залив на Валона, или едноименно селище. ⁷ В пропуснатия текст Ана Комнина описва не-

Х, 9. Ἀλλὰ καὶ ὁ κόμης Γοντοφρὲ τῷ τότε καιροῦ διαπεράσας μεθ' ἑτέρων κομητῶν καὶ στρατεύματος ἱππέων μὲν χιλιάδων δέκα, πεζῶν δὲ χιλιάδων ἑβδομὸν κοντα καὶ καταλαβὼν τὴν μεγαλόπολιν περὶ τὰ μέρη τῆς Προποντίδος κατατίθησιν αὐτοῦ τὸ στράτευμα, δῆκον ἀπὸ τῆς ἐγγύστα τοῦ Κοσμιδίου διακεμένης γεφύρας μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἁγίου Φωκά. παρακελευομένον δὲ αὐτῷ τοῦ βασιλέως τὸν τῆς Προποντίδος διαπεράσαι πορθμῶν ἡμέρων ἐξ ἡμέρας ὑπεριθέμενος καὶ αἰτίαν αἰτιάσιν συνείρων ἀνεψάλλετο τὸ δὲ πᾶν, τὴν τοῦ Βαϊμοῦντου καὶ τῶν λοιπῶν κομητῶν ἀνέμενον ἄρξιν. καὶ γὰρ ὁ μὲν Πέτρος ἐξ αὐτῆς ἀρχῆς εἰς προσκύνησιν τοῦ ἁγίου τάφου τὴν τοσαύτην ὁδοπορίαν ἀνεδέξατο, οἱ δὲ γε λοιποὶ κόμητες καὶ τούτων μᾶλλον ὁ Βαϊμοῦντος παλαιὴν μὴν κατὰ τοῦ αὐτοκράτορος τρέφοντες καὶ εὐκαιρίαν ζητοῦντες ἀντίποινα τοῦτο παρασχεῖν τῆς λαμπρᾶς ἐκείνης νύκτος, ἣν ἤρατο κατ' αὐτοῦ, ὅποτε κατὰ τὴν Λάρισαν τὸν μετ' αὐτοῦ συνῆψε πόλεμον, ὁμογνωμονήσαντες καὶ αὐτὴν τὴν μεγαλόπολιν καπασχεῖν ὀνειδιζόντες εἰς τὴν αὐτὴν ἐληλύθεισαν γνώμην (καὶ τούτου πολλὰς ἐμνημονεύσαμεν ὅσους), τῷ μὲν φανεμένῳ τὴν πρὸς τὰ Ἱεροσόλυμα ὁδοπορίαν ποιούμενοι, τῇ δ' ἀληθείᾳ τὸν αὐτοκράτορα τῆς ἀρχῆς παραλῶσαι καὶ τὴν μεγαλόπολιν καπασχεῖν ἐθέλοντες (р. 86_{в-28}). — — —

Х, 10. Κατόπιν δὲ τούτου ἐφθασὼς καὶ ὁ Ραυλ καλούμενος κόμης μετὰ πεντεκαίδεκα χιλιάδων ἱππέων τε καὶ πεζῶν καὶ κατὰ τὴν Προποντίδα περὶ τὴν καλουμένην μονὴν τοῦ Πατριάρχου σκηνώσας μετὰ τῶν ἐπ' αὐτὸν κομητῶν τοὺς λοιποὺς μέχρις αὐτοῦ Σωσθενίου κατέθετο (р. 91₂₀₋₃₀). — — —

Х, 9. По онова време и граф Гонтофре преминал¹ с други графове и десет хиляди конна войска и седемдесет хиляди пехота и като дошъл до столицата², разположил войската си край Пропонтида — от моста, близо до Космидион³, чак до самия Св. Фока⁴. Когато императорът настоявал да премине Пропонтидския пролив, той отлагал от ден на ден, като измислял причина след причина. Въобще той изчакавал пристигането на Боемунд и на останалите графове. Защото Петър в началото бил предприел едно толкова голямо пътуване, за да се поклони на Светия гроб, но другите графове, и от тях най-много Боемунд, запазвали старата омраза срещу самодържеца и търсели също време да му отплатят за онази блестяща победа, която той спечелил, когато завързал с Боемунд сражението при Лариса. Обхванати от една и съща мисъл и мечтаещи да завладеят столицата, те дошли до едно и също решение (аз често го споменавах по-горе), а именно, като пътували привидно към Ерусалим, те в същност желали да отнемат властта на самодържеца и да завладеят столицата. — — —⁵

Х, 10. След него пристигнал и така наричаният граф Раул с петнадесет хиляди конници и пехота. Той се разположил край Пропонтида, до манастира на патриарха,⁶ с подчинените си графове, а останалите поставил чак до Состенион⁷. — — —

сполучливият опит на графа на Превенца (= Рихард де Принципат, брат на Роберт Гискар и съюзник на Боемунд; вж. *Leib*, *Anna Comnena*, II, стр. 215, бел. 3; за други предположения относно гълкуването на *ὁ κόμης Περβέντζας* вж. у Любарский, *Анна Комнина*, стр. 564, бел. 1008) да премине морето след Боемунд. Той бил настигнат от корабите на византийската флота (6 декември 1096 г.) и след известна съпротива се предал с хората си. Описва се подробно „варварският“ лък чангра (разпространеният в средновековна Европа арбалет), който бил непознат на гърците. По повод на двубоя на един латински духовник с Мариан (сина на Никола Маврокатакалон) се изтъква, че латинските духовници за разлика от византийските могат да бъдат и войници. ¹ Според западните хронисти Готфрид се отправил за Цариград по суша. ² На 23 декември 1096 г. ³ Предградие извън стените на Цариград, достигашо до края на Златния рог. ⁴ Този манастир се намирал на европейския бряг на Босфора, на север от Цариград. Вж. *Janin*, *Constantinople byzantine*, стр. 434. ⁵ В пропуснатия текст се описва конфликтът между Готфрид и Алексий Комнин. Надвиг в сражение, Готфрид се принуждава да даде клетва на императора, че всичко, което завладее и което е принадлежало на императора, ще му го предава. След това Готфрид преминал на азиатския бряг. ⁶ Наричан така, защото в този манастир, посветен на св. Михаил, се намирал гробът на цариградския патриарх Игнатий, който бил негов игумен. Местоположението му не се знае с точност. Вж. *R. Janin*, *La géographie ecclésiastique de l'Empire byzantine. Les églises et les monastères*, Paris, 1953, стр. 406. ⁷ Манастир на брега на Босфора. — В следващия пропуск се разказва как Раул отлагал преминаването на азиатския бряг, защото изчакал пристигането на другите кръстоносци. Разбит в едно сражение, по негова молба той и хората му били пренесени по море чак до Божия гроб. След Раул последвало друго безбройно и разнообразно множество. Когато бил извикан Готфрид, и техните водачи дали клетва на императора.

Χ, 11. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ Γοντοφρὲ καὶ Ραοῦλ καὶ τοὺς ἄλλους τοὺς οἰνεπομένους αὐτοῖς ὁ δὲ γε Βαίμωνιτος μετὰ τῶν ἄλλων κομήτων καταλάβων τὸν Ἄπρον καὶ (p. 95₁₂₋₁₃). — — —

16. Radomerus et Manastras in exercitu Romanorum militant

XI, 2. — — — καὶ οὕτως τὸ Ῥωμαϊκὸν ἄπαν στρατεύμα ἔσω Νικαίας εἰσεληλύθει. ὁ δὲ Βουτυμῖτης τὰ πλῆθη τῶν Κελτῶν γινώσκων καὶ διὰ τὴν γνώμην αὐτῶν ἀβέβαιον καὶ τὴν ὁρμὴν ἀκάθεκτον ἐνόησας ἔχων αὐτοὺς, μὴ εἰσελθόντες αὐτοὶ τὸ κάστρον κατάρχωιν, ὅρων δὲ καὶ τοὺς ἐντός οὐκ ἀπείρους ἱκανοὺς ὄντας πρὸς ἡν αὐτὸς εἶχε δύναμιν, εἰ μόνον θελήσαιν, καὶ δεσμεῖν καὶ σφάττειν δυνατῶς ἔχοντας, τὰς κλεῖς εὐθὺς ἀναλαμβάνεται τῆς πόλης. μία γὰρ τέως ἦν ἡ εἰσόδουσα καὶ ἐξόδουσα τῶν ἄλλων προκεκλεισμένων διὰ τὸν φόβον τῶν παρακειμένων Κελτῶν. τὰς κλεῖς τοίνυν ταῦτοι τῆς πόλης αὐτὸς ἔχων δεῖν ἐλογίσαστο τοῖς σатраπῶν διὰ μεθοδείας ἐλατῶσαι, ἵν' ἔχη τοῦτους βραδίως καταγωνίζεσθαι, ὥς μὴ τι δεινὸν κατ' αὐτοῦ μελετήσαιν. μεταπειπόμενος τοίνυν αὐτοὺς συνβούλευε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἀπέρχεσθαι, εἰ βούλοιντο πολλὰ τε χρήματα ἐκείθεν λαβεῖν καὶ τιμῆς ἀξιοῦσθαι μεγίστης καὶ ἐτησίους τιμηθῆναι φιλοτιμίας. πείθει τοὺς Τούρκους καὶ νυκτὸς διασείρων ἀπέστειλε τοὺς διὰ τῆς παρακειμένης λίμνης ὀλίγους καὶ συχνάκας πρὸς τε τὸν Ῥοδομηρόν καὶ τὸν μισοβάρβαρον Μοναστράν ἀμφὶ τὸ πολίχνιον ἐνδιατρέφοντας τὸ οὕτω πῶς τοῦ πατρὸς Γεωργίου ἱππομαζόμενον ἐπισκήψας αὐτοῖς ὥς, ὁπρὶνα τῶν νεῶν ἀποβαῖεν, παραχρῆμα ἐκπέμψεσθαι τοὺς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα καὶ μηδὲ πρὸς βραχὺν τινα χρόνον παρακατέχειν αὐτοὺς, ἵνα μὴ μετὰ τῶν ἁπλοῶν πεμπομένων Τούρκων ἐνωθέντες σκαιὸν τι κατ' αὐτῶν μελετήσαιν. τὸ δὲ ἄρα προφητεία ἦν ἡντικρυς καὶ τῆς πολλῆς τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου ἐμπειρίας στοχασμὸς ἀνωτίστητος. καὶ γὰρ ἔσ' ἂν ταχὺ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα τοὺς καταλαμβάνοντας ἐξέπεμπον, ἐν δορυαλῇ τε ἦσαν καὶ οὐδεὶς αὐτοῖς κίνδυνος ἐφαισθήκει ἐπὶ δὲ ἀναπεπνύμεσαν, ὁ παρὰ τῶν βαρβάρων, οὗς ἄρα (107) παρακατέσχον, κατ' αὐτῶν ἐξηγνύετο κίνδυνος. καὶ γὰρ πλειονότητες ἐβουλεύοντο δυοῖν θάτερον, ἢ νυκτὸς ἐπι-

Χ, 11. Толкова за Гонтофре и Раул и за другите, които ги следвали. А Боемунд заедно с другите графове дошъл в Апри¹. — — —

16. Радомир и Манастра служат във византийската войска

XI, 2. — — — И така цялата ромейска войска влязла в Никея.² Но Вутумит познавал пълчищата на келтите и ги подозирал поради непостоянството на характера им и неудържимата сила на нападениято им да не би, като влязат, да завладеят крепостта. От друга страна, като видял, че сатрапите в града са достатъчно силни в сравнение с неговата войска и че ако само пожелаят, могат да вържат и да убият ромеите, той веднага взел ключовете от вратата. Тогава от всички други врати, които били затворени от по-рано поради страх от намиращите се наблизо келти, за влизане и излизане била отворена единствено тази врата. И тъй, като взел в ръцете си ключовете от тази врата, той решил, че с хитрост трябва да намали числото на сатрапите, за да може лесно да ги надвие, та те да не замислят против него нещо лошо. Той ги извикал и ги посъветвал да отидат при самодържеца, ако искат да получат от него много пари, да бъдат удостоени с най-голяма почит и да им бъдат определени ежегодни възнаграждения. Той убедил турците и като им отключил през нощта, изпратил ги последователно на малки групи през близкото езеро до Радомир и полуварварина Манастра, които чакали около градчето, наречено по името на св. Георги. На тях заповядал, щом турците слязат от корабите, веднага да ги изпращат при самодържеца, без да ги задържат нито миг, за да не се съберат с изпратените след тях турци и да замислят нещо лошо. Това било наистина ясновидство и неоспоримо доказателство за опитността на този мъж. Защото, докато изпращали веднага при самодържеца тези, които идвали, те били сигурни и никаква опасност не ги заплашвала. Но след като станали немарливи, задържаните от тях варвари започнали да стават опасни за тях. Защото, когато се събрали повече, те ре-

¹ Боемунд изпреварил войските си и на 9 април 1097 г. пристигнал в Цариград. Той също дал клетва на императора и всички преминали Пропонтида, за да се присъединят към ядрото на кръстоносците. Алексий имал желание да замине заедно с кръстоносците, но се плашел от тяхното множество. Той решил да отиде в гр. Пелекан (във Витиния), за да наблюдава оттам събитията. Императорът предложил на турците в Никея да се предават нему, а не на кръстоносците. За това си послужил с пълководеца Вутумит, който бил в течение на плановете му. ² Никея се предала на 19 юни 1097 г. на войските на Алексий.

θήμενοι τοῖτοις ἀποκτεῖναι ἢ δεσμώτας τῷ σουλτάνῳ προσενεγκεῖν. συνδύσαντος δὲ πᾶσι τοῖτον βελάνος, νικτὸς αὐτοῖς ἐπιθήμενοι δεσμώτας κατὰ τὰ προβεβουλευμένα περιάγοντες ἐκεῖθεν ἐξήεσαν. εἶτα δὴ τὴν ἀκρολορίαν τοῦ Ἀζαλᾶ κατειληφότες (τόπος δὲ οὗτος σταδίων* τῶν τειχῶν Νικαίας ἀπέχων), κεῖθι γοῦν, ὥς λόγος, παραγενόμενοι τῶν ἑπταίων ἀποβάντες τοῖτους ἀνένυχον. ἐπεὶ δ' ὁ μὲν Μοναστρεὺς μισοβάρβαρος ἦν καὶ τῆς Τουρκικῆς εἰδήμων διαλέκτον καὶ αὐτὸς ὁ Ῥοδομηρὸς πάλα πρὸς τῶν Τούρκων κατασχεθεὶς καὶ χρόνον συχρὸν μετ' αὐτῶν ἐνδιαφρίψας οὐδ' αὐτὸς ἀδασίς τῆς τοιαύτης ἦν διαλέκτον, πειθανοὺς πρὸς αὐτοὺς συχρὸς ἀνεκάνουν λόγους „ἵνα τί“ λέγοντες „ἡμῖν μὲν θανάτου ποτήριον κερνάτε οὐδὲ μικρὰν τινα τὴν ὄνησιν ἑαυτοῖς ἐντεῦθεν πραγματευόμενοι; ἡμεῖς δὲ τῶν ἄλλων πάντων μεγάλων δωρημάτων παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος ἀπολαυσάντων καὶ ἐτησίαν χρημάτων λῆψιν τυπωθέντων ἑαυτοὺς τοσοῦτων ἀποστερεῖτε. μὴ τοῖνυν οὕτω περὶ ἑαυτῶν φρονεῖτε καὶ ἐξὸν ἀκωνδύνως ἀφ' ἑσθαι καὶ πλοῦτον κομῶντας εἰς τὰ σφέτερα ἐπικρατέειν καὶ χωρῶν ἐγκρατεῖς ἴσως γενέσθαι εἰς προῖπτον ἑαυτοὺς ἐπιρρίπτετε κίνδυνον. ἴσως γὰρ καὶ τοῖς λυγῶσιν αὐτοῦ που Ῥωμαίους ἐντυχόντες“ βύσας ταῖν χερσὶν ἐπιδείξαντες καὶ ἐλαύεις τόπους „ἀναρεθρήσεσθε καὶ ἐπὶ κενοῖς τὴν σφῶν ἀπολέσετε ζωὴν. καὶ γὰρ ἐνεδρεύνουσιν ὑμᾶς μάλα γε πλεῖστοι οὐ Κέλτοι καὶ βάρβαροι μόνον, ἀλλὰ καὶ Ῥωμαίων πληθος οὐ μετρητόν. εἰ γοῦν ἡμῖν πείθεσθε, σιγέψαντες τὰς ἡτίας ὁμοῦ φοιτήσωμεν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, καὶ θεὸν ἡμῖν ἐποιούμεθα, μυρίων ἀπολαῦσαι τῶν ἐξ αὐτοῦ δωρημάτων“ κῆρυκα, ὅλη βουλευτὸν ἡμῖν, ἀπελεύσεσθε ἀνέτως ὥς ἐλεύθεροι.“ πείθονται τοῖς τοῦτον λόγοις οἱ Τούρκοι καὶ πιστεῖς πρὸς ἀλλήλους δόντες ἕμα καὶ (108) λαβόντες τῆς πρὸς τὸν αὐτοκράτορα φερούσης εἴχοντο. καταλαβόντων δὲ τὸν Πελεκάνον, ὥς τοῖτους ὁ αὐτοκράτωρ ἐθεόσατο, μετ' Ἰλαροῦ πᾶσαν ἐναπέντας βλέμματος, καίτοι πολλὰ τὸν Ῥοδομηρὸν καὶ τὸν Μοναστρεὺν παρ' ἑαυτῷ νεμεσῶν, τὸ μὲν παρὸν ἀναπαυθισμένους τοῖτους ἐξαπέστειλε κατὰ δὲ τὴν ἐπισύσαν, ὁπόσοι μὲν τῶν Τούρκων αὐτῷ θητεῖσαι προσιθήμεντο, μυρίων τῶν εὐεργεσιῶν ἀπὶ λαυσαν“ οἱ δὲ τὰ σφέτερα ἀναζητοῦντες καὶ αὐτοὶ οὐκ ὀλίγων δωρημάτων τετυχηκότις παρεχομένησαν τῇ σφῶν γνώμῃ ἐνγχεύσασθαι. εἰθ' ὕστερον πολλὰ τῆς ἀβουλίας τῶν Ῥοδομηρῶν καὶ τῶν Μοναστρεῶν κατεπέμφετο μηδ' ἀντιπῆσαι δὲ τοῖτους ἐπ' αἰσχύνῃς ἰσχύοντας ὁρῶν, μεταβαλὼν ὁ βασιλεὺς ἀναπαύσθαι δι' ἐτέρων λόγων ἔσπευδεν. ἀλλὰ

шили да направят едно от двете: или да нападнат ромеите през нощта и да ги убият, или да ги заведат вързани на султана. Понеже всички намерили за по-добро последното, те нападнали през нощта ромеите и излезли оттам, като ги откънали според решението си вързани. После те пристигнали на височината Азала (това място отстои на* стадии от стените на Никея) и като дошли там, както е редно, слезли от конете, за да им дадат почивка. Но тъй като Манастра бил полуварварин и знаел турски език, а и самият Радомир не бил незапознат с този език, понеже някога бил пленник у турците и прекарал между тях дълго време, те непрекъснато им подхвърляли подкупващи слова: „Защо — казвали те — ни пригответе смъртоносната чаша, без да имате от това и най-малка полза за себе си? Докато всички други са получили от самодържеца големи дарове и им е определено да получават ежегодно парични суми, вие сами себе си лишавате от тези толкова големи придобивки. И тъй недейте се грижи така лошо за себе си и не се хвърляйте в явна погибел, когато е възможно да се спасите без опасност, да се върнете у дома си, отрупани с богатство, и да станете може би собственици на имения. Защото може би ще се натъкнете на ромейски засади (те посочили с ръце към поточетата и към блатистите места), ще загинете и ще погубите напразно живота си. Наистина против вас кроят засади не само твърде много келти и варвари, но и неизброимо множество ромей. Ако ни послушате, обърнете конете и да отидем заедно при самодържеца. И кълнем ви се в бога, че ще получите от него безброй дарове. После ще отидете като свободни безпрепятствено, където ви е угодно.“ Турците послушали думите им и като се заклели взаимно във вярност, отправили се при самодържеца. Когато самодържецът ги видял да пристигат в Пелекан, той ги погледнал весело и макар и да негодувал в себе си много против Радомир и Манастра, за момента ги отпратил да си починат. Тези от турците, които пожелали да му служат, получили на следния ден безброй милости. А и тези, които се стремели към своите места, получили немалко дарове и им било позволено да постъпят според желанието си. По-късно императорът се карал много на Радомир и на Манастра заради необмислеността им. Но когато видял, че те от срам не могат дори да го гледат в очите, той си променил държането и побързал да ги привлече с ласкави

τοιαῦτα μὲν τὰ κατὰ τὸν Ῥοδομηρόν καὶ τὸν Μο-
ραστρεῖν (pp. 107₄—109₁₄). — — —

17. Boemundus iterum ex Italia in Illyricum
traicit

ΧΙΙ, 1. — — — αὐτὸς δὲ πρὸς τὴν (145) Θετ-
ταλοῦ πόλιν οἰκονομῶν ἐξήκει, ἅμα μὲν καὶ τοὺς
νεήλυνδας τὰ στρατιωτικὰ παιδεύειν, ἅμα δὲ καὶ τὸν
Βαϊμοῦντον ἐκ τῆς περὶ αὐτοῦ φήμης ἀλείφειν
τῆς ἀπὸ Λογγιβαρδίας πρὸς τὴν ἡμεδαπὴν διαπε-
ρασίσεως (p. 145₃₂—146₂). — — —

ΧΙΙ, 3. — — — πρὸς δὲ γε τοὺς κατὰ τὴν ἐσπέρ-
αν ἐνδιαφερόμενος ἡγεμόνας ἑτέρας ἐκπέμπει γρα-
φὰς κατευθύνειν Σθλαντζῆς τὴν πορείαν ἐντειλάμενος
ποιεῖσθαι. — — — ἐξεληλυθὼς δὲ τοῦ Βυζαντίου,
ὡς ὄνωθεν εἰρηται, κατὰ τὸ μέσον τῶν ἐσπερίων
ἐληλυθὲν χωρὶν τὴν Θετταλοῦ πόλιν καταλαβὼν εἰς
μῆνα Σεπτέμβριον ἐπιτεμνόμενος τεσσαρεσκαθεκῆτης
εἰκοστοῦ ἔτους ὄντος, ἐξ οὗ τὰς τῆς βασιλείας
ἡμέρας περιεζώσοτο. καὶ τὴν Αἰγυπτὸν δὲ παρεβιά-
σατο συνεξεληλυθέναι μετ' αὐτοῦ (p. 149₈—11₁₂—20). — — —

ΧΙΙ, 4. — — — ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν Θεσσαλονίκην
καταλαβὼν, ὡς ὁ λόγος φέρεται, ἐδήλωσεν, ἡγεμιά-
ζετο πρὸς τὴν τοῦ Βαϊμοῦντον διαπερασίαν ἐκπα-
δεύων μὲν τοὺς νεολέκτους τόξον τε τείνειν καὶ
βέλη κατὰ σκόπῳ πέμπειν καὶ περιφράττειν θυ-
ρεῶν, ἀλλὰ καὶ ξενικὰς ἐξ ἀλλοδαπῶν διὰ γραμμί-
των παρὰ σκευὴν δυνάμεις, ἵν' ὀπηνῆκα καθὼς
καλοῖται, θάπτεται παραγέγονται. πολλὴν δὲ καὶ τὴν
τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἐπεπύκνωτο πρόνοιαν τὴν τε πόλιν τὸ
ἰχυράκιον ἀσφαλισμένον καὶ ἡγεμόνα ταύτης τὸν
δεύτερον υἱὸν Ἰωαννίου τοῦ σεβαστοκράτορος Ἀλέ-
ξιον καταστηράμενος. ἅμα δὲ καὶ τῶν Κυκλάδων

думи. Толкова за Радомир и Манастра.
— — —¹

17. Боемунд отново преминава от Италия
в Илирик

ΧΙΙ, 1. — — — А сам бързо тръгнал за
Солун да обучава във военното изкуство
новобранците и същевременно да попречи на
Боемунд, според както се мълвяло за него,
да премине от Лонгобардия на наша земя.
— — —²

ΧΙΙ, 3. — — — [Императорът] изпратил
други писма до намиращите се на Запад
военачалници и им наредил веднага да от-
пътуват за Станица³. — — — А той, като
излязъл от Византион, както се каза по-го-
ре, тръгнал за западните области и дошъл
в Солун през месец септември, четиринаде-
сети индикт, на двадесетата година, отка-
кошел юздите на царската власт.⁴ Той нака-
рал да дойде с него и императрицата.
— — —⁵

ΧΙΙ, 4. — — — Когато пристигнал в Со-
лун, както успяхме да изясним в разказа си,
императорът се готвел против десанта на
Боемунд, като обучавал новобранците да
опъват лък, да стрелят точно и да се защи-
щават с щит. Освен това той с писма изви-
кал от чужбина наемни войски, за да могат
да се явят бързо, когато моментът наложи.
Взел всички предпазни мерки и за Илирик,
като укрепил град Дирахинум и назначил за
негов управител Алексий, втория син на се-
вастократора Исак. Същевременно заповядал

¹ В пропуснатия текст се разказва подробно за събитията в Мала Азия. За дук на Никея бил назначен Вутумит. Императорът, който все още бил в Пелекан, поискал и получил и от останалите графове клетва, преди да потеглят да превземат Антиохия. Тяхната войска била придружавана и от византийци начело с Татикий. При Антиохия Татикий се оттегнал. Градът след тримесечна обсада бил предаден на Боемунд от един арменец. (В същност обсадата траяла седем месеца — от края на октомври 1097 до юни 1098 г.). Извиканият на помощ от обсадените турци Курпаган (мосулски емир) дошъл късно и обсадил затворените в Антиохия кръстоносци. Пратениците на обсадените в Антиохия молили императора, който бил дошъл до Филомел, да побъра с помощта си, но той се уплашил от турците и изоставил Антиохия. Кръстоносците превзели Ерусалим и избрали за крал Готфрид, след чиято смърт престолът бил зает от Балдуин. В Цариград дошла нова норманска войска начело с двама фламандски графове — състояла се от 50 000 конници и 100 000 пехотинци, които, след като преминали Проливите, били избити от турците. Започнал остър конфликт между императора и кръстоносците, които отказвали да предадат според клетвата заетите от тях градове. Вутумит оставил за управител на Киликия Манафра, с когото я бил завладял, и се върнал в Цариград. В резултат на развилите се по суша и по море военни действия Боемунд се принудил да остави в Антиохия сина си Танкред, а сам пуснал слух, че е умрял, и като мъртвец бил пренесен с кораб. В Корфу той отправил чрез тамошния дук Алексий жестоки закани срещу императора. Започнал да готви много по-голяма войска, за да я прехвърли в Илирик. Императорът отправил писма до Пиза, Генуа и Венеция да не се поддават на лъжите на Боемунд. И за да опровергае клеветите, че бил враг на християните и езичник, отправил по домовете им пленените от владетеля на Вавилон 300 графове.
² За да може да се противопостави на Боемунд, императорът извикал от Азия войските на Кантакузин, който пазел Лаодикей, и на Манафра, който охранявал Тарс и Киликия.
³ Неотъжкествено селище в Тесалия. Вж. M. Vasmer, Die Slaven in Griechenland, стр. 254.
⁴ Септември 1105 г. Това е в същност 24-ата година от паруването на Алексий. Вж. Любарский, Анна Комнина, стр. 588, бел. 1221.
⁵ Следва описание на добродетелите и привързаността на императрицата към съпруга си императора. Сега издаването на келтите било предшествувано от появата на най-голямата досега комета (февруари-март 1106 г.). Вж. Любарский, Анна Комнина, стр. 589, бел. 1233.

νήσου καὶ τῶν παρὰ θάλασσαν τῆς Ἀσίας πόλεων καὶ αὐτῆς τῆς Εὐρώπης στόλον παρεκκελεύσας ἀπαρτίσαι πολλὸν δὲ παρεμποδίζοντων τὴν τοῦ στόλου κτίσιν διὰ τὸ μήπω τὴν τοῦ Βαϊμουῦντου κατεπεύγειν διαπεραΐωσιν, ὃ δ' ὅμως οὐκ ἐλείθετο λέγων δεῖν εἶναι τὸν στρατηγὸν ἀνύστατον φύλακα καὶ μὴ πρὸς τὰ ἐν ποσὶ μόνον παρασκευάζεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὰ πόρρω ὄραν μήτε μὴν γειδοῖ χρημάτων καιροῦ καλοῦντος ἀνέτοιμον φαίνεσθαι καὶ μάλλον, ὁππῆρκα ἔφοδον ἐχθροῦ αἰσθῆται. ταῦτα τοίνυν δεξιότατα (154) διαθέμενος ἐκεῖθεν μεταρσῆος καταλαμβάνει τὴν Στρούμπιζαν κάκειθεν αὐθις ἄχρι τοῦ Σλοπίμου. μεμαθηκώς δὲ καὶ τὴν Ἰωάννου τοῦ υἱοῦ τοῦ σεβαστοκράτορος ἦσαν κατὰ τῶν Αὐλιματῶν προσηποσταλέντος δυνάμεις ἀποχωρῶσας ἐκπέμπει εἰς ἀρωγήν. ὃ μὲν οὖν Βολκάνος εὐθὺς ποτηρότατος ὢν ἐρωτᾷ πρὸς τὸν βασιλέα τὰ περὶ εἰρήνης καὶ τοὺς ζητηθέντας ὁμήρους ἐκπέμπει. ἐκεῖνος δὲ ἐγκρατερόσας ἐπὶ ἐνιαυτὸν ἕνα καὶ μῆνας δύο, ὡς τὸν Βαϊμουῦντον ἔτι ἐν τοῖς τῆς Λογγυβαρδίας μέρεσι διατρέβοντα ἐπεπληροφόρητο, τοῦ χειμῶνος ἐπικαταλαμβάνοντος ἤδη, τοὺς στρατιώτας πρὸς τὰς οὐρῶν οὐσίας ἐξέπεμψεν, αὐτὸς δὲ τὴν Θεσσαλονίκην καταλαμβάνει. ἐν δὲ τῇ τὴν πρὸς Θεσσαλονίκην ἀνέαν ἐτέχθη ὁ προσηποσταλὸς τῶν υἱῶν τοῦ πορφυρογεννήτου καὶ βασιλέως Ἰωάννου κατὰ τὴν Βαλαβίσταν συνεπαρόμενος ἐν τῇ τίκτεσθαι καὶ ἕτερον θῆλυ. ἐκεῖσε γούν τὴν μνήμην τοῦ μεγαλομάχου τοῦ Δημητρίου ἐκτελέσας εὐσεβέως εἰς τὴν μεγαλόπολιν (pp. 154₁₄—155₁₇). — — —

XII, 6. — — — τὸν μέντοι Σολομῶνα ἔμψυγον εἶχεν ἡ Σωζόπολις (p. 161₁₀). — — —

XII, 9. — — — δεξιᾷ δὲ τύχη χρησάμενος ἐκ Βάρεως ἐπὶ τὸν Αἰθῶνα περαιοσάμενος ἔσαν τὸ διαπόνιον αὐτοῦ στρατεύματα εἰς τὴν περαιοῦ ἀποβησάμενος πρῶτα μὲν ἐλθῶσα τὴν παραλίαν ἔπασαν ἀμύθητον στρατεύματα ἐπαρόμενος Φραγκῶν τε καὶ Κελτικῶν καὶ ὅσοι ἀπὸ τῆς Θούλης νήσου στρατεύονται Ῥωμαῖοις τότε δὴ αὐτῷ προσχωρήσαντες διὰ τὴν τοῦ καιροῦ δυναστείαν καὶ δὴ καὶ πλείους τοῦ Γερμανικοῦ γένους καὶ ἀπὸ τῶν Κελτιβήρων. ταύτους γὰρ ἅπαντας συλλεξάμενος ἐπὶ πάσης τῆς ἐντὸς Ἀδρίου ὑψηλῶσε γῆς καὶ τὰ ἐρεξῆς ἅπαντα ληροῦς τῇ Ἐπιδάμῳ προσέβαλεν, ἥν

да се пригответи флота от Цикладските острови и от крайбрежните градове на Азия и на самата Европа. Макар мнозина да били против събирането на флота, понеже Есемунд не бързал да премине, императорът все пак не ги послушал, като казвал, че военачалникът трябва да бъде бдителен пазач, да се готви не само за настоящето, но да гледа и бъдещето, за да не се окаже неподготвен в нужния момент поради неуместно скъперничество, особено когато знае за нападението на неприятелите. И тъй, като уредил тези работи по най-добър начин, той се отправил за Струмица, а оттам отишъл близо до Слупим¹. А когато се научил за поражението и на изпратения против далматите Йоан, сина на севастократора, той му изпратил на помощ достатъчно войски. Вълкан, който бил твърде подъл, веднага запитал императора за условията на мира и изпратил исканите заложници. Императорът прекарал там година и два месеца и като узнал, че Боемунд се бави още в пределите на Лонгобардия, понеже зимата вече настъпвала, изпратил войниците по домовете им, а сам се отправил за Солун. По време на пътуването за Солун при Валовища² на багренородния император Йоан³ се родил първородният син, съпроводен при раждането от друга дъщеря. След като отпразнувал там [в Солун] паметта на великомъченик Димитър,⁴ той влязъл в столицата. — — —⁵

XII, 6. — — — Соломон бил затворен в Созопол. — — —⁶

XII, 9. — — — Благодарение на щастливия случай той [Боемунд] преминал от Бари към Авлона и стоварил на отвъдния бряг цялата си войска. Войдейки цялата безцислена франкска и келтска войска и тези от остров Тула, които служат на ромеите, а тогава поради обстоятелствата били преминавали на негова страна, също така твърде много от германското племе и от келтиберите⁷, той най-напред опустошил целия бряг. Защото, като ги събрал, той ги пръснал по цялата адриатическа земя. И след като опустошил

¹ Нелокализирано място. Вж. Златарски, История, II, стр. 243. ² Дн. Демир Хисар. Вж. Златарски, История, II, стр. 243. ³ Бъдещият император Йоан, син на Алексий. Близнаците били Алексий и Мария. ⁴ 26 октомври 1107 г. ⁵ По-нататък се говори за тежкото положение на Алексий Комнин. В заговора против него на четиримата братя Анемади взел участие и сенаторът Соломон Йоан. ⁶ Разказва се как императорът назначил за главнокомандуващ на ромейската флота Контостефан Исак и го изпратил веднага за Дирахим, за да изпревари преминаването на Боемунд в Илирик. Той предупредил с писмо и дука на Драч, братовия си син Йоан, да бди за преминаването на Боемунд. Контостефан на своя глава отглувал към Бриндиан, но там бил разбит и в ръцете на Боемунд паднали шестима от скитите, които били на служба в ромейската войска. Боемунд си послужил с тях, за да възпламени омразата на папата и на италианците срещу императора. Контостефан се оттеглил в Химара, а сстаналият в Авлона Лендулф се отдалечил на гъзвестно разстояние, виждайки, че не разполага с достатъчно сили, за да се противопостави. ⁷ Т. е. испанците.

Δυρράχιον ὀνομάζομεν, καίτην τὴν πόλιν σκοποῦν
ἔχον ἔλιν καὶ οὕτως τὴν ἐπὶ τὰδε μέγροι (170)
τῆς Κωνσταντίνου λήσασθαι — — — τὸ μέντοι
Δυρράχιον ἢ Ἐπίδαμνος, ἀρχαία πόλις καὶ Ἑλληνίς,
κατωτέρω μὲν κεῖται τοῦ Ἐλισσοῦ καὶ πρὸς τὰ
εὐώνυμα μέγροι τοῦτον, ἀνωτέρω δὲ ὁ Ἐλισσὸς καὶ
δεξιόπτερος. οὗτος δὲ ὁ Ἐλισσὸς εἶτε ἀπὸ τινος
ποταμοῦ Ἐλισσοῦ ὀνομαζομένου συμμεινυμένου τῷ
Δρυμόνι μέγροι ποταμῷ εἶτε οὕτως ἀπλῶς τὸ
πολίχριον ὀνομάστω, οὐκ ἔχω σαφὲς εἰπεῖν. ὁ δὲ
Ἐλισσὸς μετέωρον ἐστὶ πολίχριον καὶ πάντη δυσά-
λωστον, κάτω καὶ περὶ τὰς πεδιάδας ὄρων τὸ Δυρ-
ράχιον, ὡς λέγονται, ποιῶντον δὲ ἀσφαλές, ὥστε καὶ
ἡπειρώθεν καὶ ἐκ θαλάσσης πολλὴν ἀρωγὴν ποιεῖν
Δυρράχιον. ὃ πολίχριον, τῷ Ἐλισσῷ, καὶ ἀποχρη-
σάμενος ὁ αὐτοκράτωρ Ἀλέξιος εἰς (171) βοήθειαν
τῆς πόλεως Ἐπίδαμνον ἀπὸ τε τοῦ ποταμοῦ Δρύ-
μονος ναυσιλόγον τεχνίτην καὶ ἀπὸ τῆς ἡπείρου
τὴν πόλιν Δυρράχιον κατοχυρώσας τὰ χρειώδη ἐκ
γῆς καὶ θαλάσσης εἰσάγων, ὅσα τε εἰς τροφὴν τῶν
αὐτῶν στρατιωτῶν τε καὶ οἰκητόρων καὶ ὅσα πρὸς
ἔπιτα καὶ μάχας ἦν ἐπιτήδεια, ὁ δὲ Δρυμόν οὗτος
ὁ ποταμός, ἵνα τι καὶ περὶ τοῦ ρεύματος τοῦτον
προσιστορήσωμεν, βεῖ μὲν ὄνουν ἀπὸ τῆς Λιχνιδῶς
λίμνης, ἣν ἡ νῦν γλῶσσα ἐκβαρβαρώσασα Ἀχρίδα
προσηγόρευεν ἀπὸ Μόκρον τοῦ Βουλγάρων βασιλέως
τὴν πρῶτα καὶ τὰ ἔσχατα Σαμουήλ, τοῦ ἐπὶ
τοῖν βασιλέων Κωνσταντίνου καὶ Βασίλειου τῶν
πορφυρογεννητῶν γεγονότος, διὰ τῶν τάρων
ἐκατόν, ὡς γεφύρας ἐπονομάζομεν. καὶ γὰρ ἀπορ-
ρέουσιν ὥσπερ ἀπὸ τῶν ἀρχῶν διαφόρων τῆς
λίμνης διηρημένοι ποταμοὶ καὶ εἰς ἑκατόν ἤκοντες

всичко наред, приближил се към Епидамн,
който наричаμε Дирахуим. Той имал за цел
да завладее този град и после по същия на-
чин да плячкоса по-нататък земята чак до
Константинопол. — — — Дирахуим или
Епидамн е стар елински град. Разположен е
под Ἐλισос¹, наляво от него, а Елисос е
над него и по-надясно. Не мога да кажа
положително дали този Елисос е наречен по
една река Елисос, приток на най-голямата
река Дрин, или градчето е било наречено
просто така. А Елисос е градче, разполо-
жено нависоко и напълно непревземаемо. То
гледа, както казват, отгоре в полето към
Дирахуим и е толкова сигурно, че и откъм
суша, и откъм море дава пълна защита на
Дирахуим. Като си послужил с това градче
Ἐлисос, за да помогне на град Епидамн,
самодържецът Алексий защитил град Дира-
хиум и откъм река Дрин, която била плава-
телна, и откъм континента, внасяйки и по
суша, и по море необходимото както за из-
хранването на тамошните войници и обита-
тели, така и за военното въоръжение. А
река Дрин, за да прибавя нещо и за нея,
тече отгоре, от езерото Лихнида², по сто
корита, които ние наричаμε гефири³. Се-
гашият оварварен език е нарекъл това [езе-
ро] Ахрида най-напред от [времето на] Мо-
кър⁴, първия български цар, и накрая —
на Самуил, който живял по времето на
багренородните царе Константин и Василий.
От езерото като от различни извори изтичат
реки, достигащи на брой около 100. Те не

¹ Крепост на устието на р. Черни Дрин (Дримон). ² Т. е. Охридското езеро. ³ Т. е. „мостове“. Тази дума е озадачила още Дюканж и той предлага им. γεφύρας конектура σιγουράς (слав. — корито, русло). Вж. възраженията срещу тази конектура у G. Buckler, Anna Comnena, стр. 403, бел. 5; I. Дуйчев, Une interpolation chez Anne Comnène, Byzantion, 10, 1935, стр. 113; Любарский, Анна Комнина, стр. 597, бел. 1292 (той приема конектурата). Но Ана Комнина, която подчертано нарича „Ахрида“ варварска дума и назовава Охридското езеро „Лихнида“, няма в никой случай да се изрази „като ние наричаμε струги“, т. е. да приеме, че византийците са възприели като своя една „варварска“ дума („струти“). Не сме съгласни също така и с онези автори, които оставят думата γεφύρας, но я тълкуват като „ров“, „канал“ и пр. (G. Buckler) или като „прагове“ (Ив. Дуйчев, пос. статия, МПр, VIII, 4 (1933), стр. 6—7). Ние също сме на мнение, че тук ще трябва да си остане думата γεφύρας, но в смисъл на „мостове“, както византийците са наричали мястото с многото („стоте“) корита. Съображенията ни са следните. Инок. Коста Хаджиев, голям специалист в своята област и автор на проекта за построяването на канала, по който сега изтича водата от Охридското езеро, ни даде необорими доказателства, че Ана Комнина не бива да се поправя. Той ни каза, че при прокопанването на сегашия канал са били разкрити и много от мостовете, които са стоели някога върху отделните корита. Това обяснение блестящо потвърждава догадката на Хилфердинг, че мостовете били толкова много, та цялата околност била наречена „Стоте моста“ (вж. А. Гилбердинг, Сочинения, I, СПб, 1868, стр. 210—211). ⁴ Тълкуването на това място е несигурно. Според Ив. Дуйчев, пос. статия, МПр, VIII, 3 (1933), стр. 14 и сл., VIII, 4 (1933), стр. 1 и сл., ἀπὸ Μόκρον означава планината Мокра, а думите τοῦ Βουλγάρων до τῶν πορφυρογεννητῶν са плод на някаква интерполация. Според Дуйчев (пос. статия, стр. 6) мястото ще трябва да се преведе по следния начин: „Тази река Дрин — нека нещо и за нейното течение да разкажа — изтича над езерото Лихнида, което оварвареният сега език назовава Ахрида, от планината Мокра през някакви стотина канали, които назоваваме прагове.“ Дуйчев смята, че интерполираното място стои във връзка с името на Крум. Предложенето на Дуйчев намираме за неприемливо. Приемането му налага вѣлопустими изнасилвания при превода на останалия текст. Вж. M. Vojnov, Μόκρος et γέφυρα, пос. ст., стр. 95 и сл. Вж. и тук стр. 63, бел. 3. J. Bromberg Topographical and historical miscellanies on medieval Dobrudja, Bessarabia and Moldo-Wallachia, Byzantion, XIII (1938), стр. 22 и в бележката извежда Μόκρος и Ἀχρίς от гръцки форми на името Борис. Тълкуванията му бъдат също възражения.

οὐ λήγονται καθ' οὗτως τῷ ποταμῷ τῷ κατὰ τὴν Δείρην ἐνοίμενοι, ἐξ οὗ καὶ Δρυμὼν ἐπονομάζεται, καὶ συνεχεῖς αὐτῷ γινόμενοι πλατύνονται τε αὐτὸν καὶ μέγιστον ἐξεργάζονται ὡς τοὺς ἐσχάτους τῶν Δαλματῶν παραμείβων καὶ πρὸς βορρᾶν ἀνὼν ἔπειτα ἐπισκίπτει πρὸς νότον καὶ περὶ τὰς ῥίζας τοῦ Ἐλισσοῦ γινόμενος εἰς τὸν Ἀδριατικὸν ἐκδίδουσι κόλπον (pp. 170₂₁—172₂₁). — — —

18. *Theodorus auctoris coniurationis
in augustum frater in Anchialum
relegatur*

ΧΙΙΙ, 1. Ἐξεπλάγημεν οὖν ἅπας τότε τὸ τῆς ψυχῆς τοῦ αὐτοκράτορος ἀνάστημα. ὁ δὲ, καὶν καταφρονητικῶς πρὸς τὴν ἀγγελίαν ἐκείνην διὰ τοὺς τηρικαῖτα παρόντας τῷ φανομένῳ ἐδόκει διατεθεῖς, ἀλλ' ἐντὸς πολλὰ περὶ τοῦτου ἐκυμαίνεται τὸν λογισμὸν. καὶ δὴ δὲν ἰλογίσαστο αὐτῆς τοῦ Βυζαντίου ἐξεληλυθέναι μὴδὲ τὰ κατ' οἶκον αὐτοῦ καλῶς πρὸς αὐτὸν ἔχοντα πάλιν διαγνοῦς, ὅμως τὰ κατὰ τὰ ἀνάτορα καὶ τὴν βασιλίδι τῶν πόλεων εὖ διαθήμενος καὶ φύλακας ἐπιστήσας τὸν τε μέγαν δρογγάριον τοῦ στόλου καὶ ἑκτομίαν Εὐσταθίον τὸν Κυμνασιανὸν καὶ Νικηφόρον τὸν τοῦ Δεκανοῦ καλούμενον, οὕτως ἐκείνος ἔξισι τοῦ Βυζαντίου μετ' ὀλίγων καὶ τῶν κατ' αἶμα τοῦτ'ω προσηκόντων πρώτῃν ἔχοντος μηνὸς Νοεμβρίου ἐπνευμήσεως πρώτης κατὰ τὸ ἔξω Γεράσιον τὴν ἐρυθροβαρῆ καὶ βασιλικὴν καταλαβὼν σκητὴν. ἐδεδίει δέ, ὅτι ἐξερχομένην τὸ σκηνὴς θαῦμα ἢ Θεομήτωρ ἐν Βλαχέρναις οὐκ ἐπεδείξατο. διὰ τοῦτο ἐπὶ τέσσαρας αὐτοῦ πον ἐμβρυόδυνας ἡμέρας ἡλίον δίνοντος σὺν αὐτῇ δεσποίνῃ παλίντροπον τὴν πορείαν ποιησάμενος εἰσεῖσι εἰς τὸ ἱερὸν τῆς Θεομήτορος τέμενος μετ' ὀλίγων κεληθῶτος καὶ τὴν συνήθη τελέσας ἑνμφόδιον καὶ ἐκτενεστέρας τὰς δεήσεις ποιησάμενος, τηρικαῖτα τελεσθέντος τοῦ συνήθους θαύματος, οὕτως μετὰ χρηστῶν ἔξισιν ἐκεῖθεν τῶν ἐλπίδων. τῇ δὲ μετ' αὐτὴν τῆς πρὸς Θεσσαλονίκην (174) ἡψατο. καταλαβὼν δὲ τοὺς Χωροβάχους ἔλαρχον Ἰωάννην τὸν Ταρωνίτην προδβάλετο. αὐτὸς δὲ οὗτος τῶν εὐγενῶν, νηπιόθεν πρὸς αὐτοῦ προσληφθεὶς καὶ ἐπὶ ὑπογραμματοῦς αὐτῷ ἐπὶ πολὺ, φρονήματος μὲν ὢν δραστηριότατον καὶ νόμων Ῥωμαϊκῶν ἐπιστήμων καὶ τὰ βασιλέως προστάγματα μεγαληγορῶν, ὀπρῆνκα προστάττοτο βασιλικῆς μεγαλοφροσύνης

пресъхват, а се вливат в Дрин при Дебре¹, откъдето се нарича Дрин², и като се слейт с нея, я правят твърде широка и твърде голяма. Дрин минава покрай крайните далматински земи, отива на север, след това се извива на юг, минава в подножието на крепостта Елисос и се влива в Адриатическия залив. — — —³

18. Теодор, братът на съзаклятника против императора, бива изпратен на заточение в Анхиало

ΧΙΙΙ, 1. Всички сме изумени от душевното величие на самодържеца, който, макар и да изглеждал видимо безразличен към това известие поради присъстващите тогава лица, все пак вътрешно бил много развълнуван от него. Той сметнал, че трябва пак да напусне Византион. Макар и да се уверил отново, че и вътрешните му работи не са благоприятни за него, все пак той уредил работите в двореца и столицата, оставил за управители великия друнгарий на флотата, евнуха Евстатий Киминиан, и Никифор, наречен Деканов, на 1 ноември, 1 индикт⁴, излязъл с малка свита и близки роднини извън Византион и се спрыл в царската пурпурна палатка до стените на Геранион⁵. Но той се страхувал, защото при излизането му божията майка не извършила обичайното чудо във Влахерните.⁶ Затова, след като прекарал тук четири дни, при залез слънце се върнал със своята госпожа по обратния път и влязъл тайно в светия храм на божията майка, придружен от малка свита. След като изпълнил определените химни и отправил усърдни молитви, обичайното чудо станало и едва тогава той излязъл оттам, изпълнен с големи надежди. На другия ден тръгнал за Солун. Като стигнал в Хировакхи⁷, той назначил за епарх Йоан Таронит⁸. Последният бил мъж от благороден род, приет при императора още от дете и служил някога при него като секретар. Той бил човек с много бърза мисъл, познавал ромейските закони. Възхвалявал царските наредби, когато ги смятал достой-

¹ Дн. Дебър. ² Има две тълкувания за превода на това място: 1) че Дрин е наречен по името на град Дебре (Дебър) и 2) че от Дебър нататък реката получава името Дрин. ³ В пропуснатия текст Ана Комнина съобщава, че Алексий Комнин, осведомен от бързоходещ скит на драчкия лук, узнал, че Боемунд е преминал в Илирик, и побързал да излезе от столицата. ⁴ 1107 г. Вж. Chalandon, пос. съч., стр. 244. ⁵ Геранион се намирал недалеч от Цариград. ⁶ Прелградие на Цариград, разположено на Златния рог. Там се намирала прочутата църква „Св. Богородица“ и един от дворците. ⁷ Чудото се състояло в това, че всеки петък след залез слънце покривалото на иконата на божията майка само се вдигало. ⁸ Хировакхи се намирал между дн. Буюкчекмедже и Кючукчекмедже. ⁹ Става дума за куропалата Йоан Таронит, а не за племенника на Алексий Комнин, по-сещ същото име. Вж. A. Leroy-Molinghen, Les deux Jean Taronites de l'Alexiade, Byzantion, 14, 1939. Според Златарски, История, II, стр. 244, той бил бивш управител на тема България.

ἐπιάξια, ἐλευθέραν ἔχων τὴν γλῶτταν καὶ οὐκ ἐπὶ νόγῳ ἀνασχυνταῖς στομοῦμενος, ἀλλ' ὁποῖον ὁ Σταγειρίτης τὸν διαλεκτικὸν εἶναι παρακλεῖσθαι. ἐκεῖθεν δὲ ὑποχωρὼν συνεχῇ τὰ γράμματα πρὸς τε τὸν δοῦκα τοῦ σιόλου Ἰσαάκιον καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ, τὸν Δούκαν φημὶ Ἐξαζητὸν καὶ τὸν Ὑάλιαν, ἐργηγορέναι τοὺτους διὰ παντὸς καὶ ἀπείργειν τοὺς ἀπὸ Λαγγιβαρδίας πρὸς τὸν Βασιλεῦσαν διαπύλῳζομένους ἐξέπεμπε. ἐπὶ δὲ τὸν Μέστον κατελήφει, ἡ μὲν Αὔγουστα πρὸς τὰ βασιλεῖα ἐπαναστρέψαι ἠβούλετο, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ προσώτερῳ ταύτην βαδίζειν παρεβιάζετο. καὶ δὴ περάσαντες ἄμφω τὸν Εὐρὸν καλούμενον ποταμὸν κατὰ τὸν Ψύλλον τὰς σκηνὰς ἐπήξαντο. ὁ δὲ ἄλλον φόνον πεφευγὼς ἐτέρῳ μικροῦ περιπέτωκεν ἄν, εἰ μὴ τις θεῖα χεὶρ τοὺς μισφόνους ἐκείνους ἀπείργει τοῦ δράματος. ὁ γὰρ τις ἐς Ἀρσόνιους ἐκείνους ἀπὸ μέρους ἀνέλκων τὸ γένος, κἂν ἐκ νόθων κατήγετο, πρὸς φόνον τὸ στασιάζον [τοῦ αὐτοκράτορος] μέρος παρέθηκε νεοκονόνηκε δὲ τοῦ ἀπαρχήτου καὶ πρὸς τὸν Ἰδιον ἀδελφὸν Θεόδωρον. εἰ δὲ καὶ ἕτεροι τῶν στασιάζόντων συνίστορες τοῦ τοιούτου δράματος ἦσαν, λέγειν οὐ βοῦλομαι. ὅμως δὲ Σκύθην ἀργυρώνητον τὴν κλῆσαι Δημήτριον αὐτουργὸν τοῦ φόνου παρεσκεύασατο (καὶ αὐτὸς δὲ ὁ τοῦτου δεσπότης Ἀρσῶν) πῆρας τοῦ σκοπομένου τὴν τῆς βασιλίδος ἐποχώρησαν θέμενοι, ὡς ἐπεῦθεν εὐκαιρίας ὁ Σκύθης δευξάμενος κατὰ τῶν τοῦ βασιλέως λαγόνων ὠδήρη τὸ ξίφος ἢ ἐν στενῷ παρενχλὸν ἢ καὶ ἐπινώποντι λαθόν· καὶ ὁ Δημήτριος φόνον πόνειν τὸ σιδήριον ἔθηκε (175) καὶ τὴν μισφόνον δεξιᾷν ἠπέρειπτο. ἀλλὰ τι καιρὸν κἀνταῦθα ἡ Δίκη δραματοῦργεῖ. καὶ γὰρ ἐπεὶ οὐ ταχὺ τοῦ βασιλέως ἡ βασις ἐχωρίζετο, ἀλλὰ συνείλετο ἡμέραν ἐξ ἡμέρας τοῦ αὐτοκράτορος αὐτὴν ἐπισύροντος, οἱ μισφόνοι ἐκεῖνοι τὸν ἀνύστακτον τοῦ αὐτοκράτορος φύλακα, τὴν βασιλίδα ἡμέρᾳ, εἴτε ἐμβραδύνουσιν ὄρωντες, ἐκακήσαντες φάμονσά τινα γράφοντες κατὰ τὴν τοῦ βασιλέως ἔρριπον σκηνήν (οἱ δὲ ταῦτα ῥίπτοντες ἐκδηλοῖ τέως οὐκ ἦσαν δηλοῖ δὲ ἡ λέξις τὰ φάμονσα λοιδόρησιν κατὰ τὴν ἔγγραφον) τῷ αὐτοκράτορι τὴν πρὸς τὸ Βυζάντιον. Ἄπερ καὶ ὁ νόμος τιμωρίας βαρυτάτης κολάζει αὐτὰ μὲν ἀναλίσκων πνεύρι, τοὺς δὲ ταῦτα τολμῶντας ποινᾷς καθυποβάλλων πα-

ни за царското величие, и имал свободен език, но не да порицава с безсрамни приказки. Той бил такъв, какъвто Стагирит¹ съветва да бъде диалектикът. Като си тръгнал оттам, [императорът] изпращал постоянно писма до дука на флотата Исак и до приближените му, именно Ексазин Дука и Иалей, да бъдат непрекъснато нащрек и да отблъсват корабите, идващи при Боемунд от Лонгобардия. Когато стигнал до Места, императрицата искала да се върне в столицата, но самодържецът я накарал да продължи нататък. Като преминали двамата така наречената река Еврос, те разположили лагера си при Псилос². Императорът, който бил избягнал едно покушение, за малко щял да се изложи на ново, ако някаква божествена ръка не била възпряла убийците да действуват. Защото един човек, който водел частично потеклото си от Ароновци³, макар незаконороден, подбудил бунтовническата партия към убийство [на самодържеца]. Той намесил в тайната и брат си Теодор. Не мога да твърдя дали и други съзаклятници са били съучастници в делото. Както и да е, те спечелили за извършването на убийството един купен роб скит, на име Димитър (господар му бил самият Арон). Те му поставили за задача да наблюдава зминаяването на императрицата и после, като намери удобен момент, да забие меч си в слабните на императора било като го издебне някъде, било тайно през време на съня му. И Димитър, обладан от желание за убийство, острил меч си и държал готова престъпната си десница. Но и тогава Справедливостта променила нещата. Императрицата не бързала да напусне императора, но ден след ден го следвала, понеже той я задържал. Затова онези убийци, виждайки, че бдителният страж на самодържеца, имам пред вид императрицата, се все още бави, се обезсърчили и като написали фамуса, хвърлили я в шатрата на императора (тези, които я хвърлили, били тогава неизвестни; а думата фамуса означава бележка с разни обиди). Тази фамуса приканвала самодържеца да продължи пътя си, а императрицата да се върне във Византион. Такива фамуси и законът наказва с много строги санкции, като самите тях предава на огъня, а тези, които са дръзнали да ги съчинят, подлага

¹ Т. е. Аристотел, който бил родом от Стагира. 1302, това не е Кипсела, както предполага Leib. Anna Comnena, III, стр. 88. ² Според Любарский, Анна Комнина, стр. 598, бел. Иван Владислав. Вж. Златарски, История, II, стр. 244.

³ Става дума за правнук на

λαμναιοτάτοις¹ ἀστοχοῦντες γὰρ τοῦ σκοποῦ εἰς τὴν τῶν φαμούσων φλυνάριον κατέπιπτον· μετὰ γὰρ τὸ ἀριστήσαι τὸν αὐτοκράτορα τῶν πολλῶν ἐποχωρησάντων, μόνου δὲ τῷ τότε τυχόντες τοῦ τε Ῥωμανοῦ τοῦ ἐκ Μανιχαίων καὶ Βασιλείου ἑκτομίου τοῦ Ψύλου καὶ Θεοδώρου τοῦ ἀδελφοῦ Ἀαρὼν εὐρέθη αὐθις φάμουσον ἐπερχομένον τῇ τοῦ βασιλέως κλίνῃ πολλὴν τὴν κατὰ τῆς βασιλίδος περιέχον καταδρομὴν, ὅτου χάριν συνέπειται τῷ βασιλεῖ καὶ μὴ τάχιστα πρὸς τὴν βασιλεύουσαν ἐπαναστρέφοι. τοῦτο γὰρ ἦν αὐτοῖς τὸ σκοπούμενον, ἅθειαν πᾶσαν ἐσχέκηναι. ὁ δὲ αὐτοκράτωρ γινὼς τὸν ξίψαντα καὶ θυμοῦ πλησθεὶς ἔφη „τοῦτο ἐγὼ ἢ οὐ“ πρὸς τὴν βασιλίδι ἀπονεύσας „ἢ τις τῶν παρόντων ἔρραφε“. κάτωθεν δὲ οὕτως ἐπεγέγραπτο „ταῦτα ὁ μοναχὸς ἐγὼ γράφω θν σὺ, βασιλεῦ, τὸ παρὸν οὐ γνώσκεις, δῶκε δέ με ἐν δνείροις“. Κωνσταντῖνος δὲ τις ἑκτομίας, ἐπὶ τραπέζης πατρῷος τοῦ βασιλέως θεράπων, τῇ δὲ βασιλίδι τηρικαῦτα ἐπιχειρῶν, περὶ τρίτην φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἔξω τῆς οἰκίας ἰστάμενος καὶ τὴν συνήθη τελὼν ὑμνωδίαν ἀκούει τινὸς βοῶντος „εἰ ἐγὼ οὐ προσελθὼν ἀπαγγέλλω τὰ παρ’ ἐμῶν βεβουλευμένα (176) ἅπαντα καὶ αὐτὰ δὴ τὰ παρ’ ὑμῶν βεβητόμενα φάμουσα φανέσω, μηδεὶς με μετ’ ἀνθρώπων λογιζέσθω“. ὁ δ’ εὐθὺς τὸν ἴδιον οὐκ ἐπὶ ἐπέταξε τὸν φονεῦντα ἀνθρώπου ἀναζητῆσαι. καὶ ὅς ἀπελθὼν καὶ τὸν τοῦ Ἀαρὼν οὐκ ἐπὶ γεωρίας Στρατήγιον αὐτὸν συμπαράλαβὼν ἄγει πρὸς τὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης. καὶ παρασχῆμα προσελθὼν ἀπαγγέλλει, ὅσαπερ σύνειδεν. οὗτος δὲ συμπαράλαβὼν αὐτὸν ἀπῆλθε πρὸς τὸν αὐτοκράτορα. ὑπνοῦντος δὲ τηρικαῦτα οἱ βασιλεῖς. ἐντυχὼν δὲ Βασιλεῖ τῷ ἑκτομίᾳ κατηράγκαζεν ἀπαγγέλλαι τὰ τοῦ περὶ Στρατήγιου τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Ἀαρὼν βηθέντα. ὁ δ’ εὐθὺς εἰσελθὼν καὶ αὐτὸν εἰσάγει τὸν Στρατήγιον. ὅς ἐπειδὴ καθάπερ εἰς ἐρωτήσεις ἐλήλυθεν, ἔπειτα τὸ δρᾶμα τῶν φλυνάριων φαμούσων, τὸν τοῦ φόνου δραματοῦργον καὶ αὐτὸν ἐκεῖνον τὸν εἰς σφαγὴν τοῦ βασιλέως παρεσκευασμένον σαφῶς ἀνεκάλυπεν· „ὁ γὰρ ἐμὸς“ φησι „δεσπότης Ἀαρὼν μεθ’ ἐτέρων, οἷς οὐδὲ ἡ σὴ βασιλεία παντάπασιν ἡγήνησε, κατὰ τῆς σῆς, βασιλεῦ, ζωῆς μελετήσαντες καθήκον σοι φονέα Δημήτριον, τὸν ἐμαιοῦ σύμβουλον, ἄνδρα Σκύθη μὲν τὸ γένος, φορικώτατον δὲ τὴν γνώμην, τοὺς βραχίονας καρτερὸν, πρὸς πᾶν οὐσιῶν τολμηρότατον καὶ τὴν ψυχὴν θηριώδη καὶ ὁμότα-

на най-тежки изтезания. Прочее съзаклятниците, като не постигнали целта си, изпаднали до положението да се занимават с клеветнически фамуси. И тъй, след като самодържецът закусил, когато мнозина от хората му си били отишли и останали само манихеецът Роман, евнухът Василий Псил и Теодор, братът на Арон, отново била намерена фамуса, хвърлена под царското легло, която съдържала много нападки срещу царицата, загдето придружавала императора и не бързала да се върне в столицата. С това заговорниците целели да останат в пълна безопасност, но самодържецът разбрал кой е хвърлил [фамусата] и в изблик на гняв казал: „Това съм хвърлил или аз, или ти — той кимнал към императрицата, — или някой от присъстващите.“ Фамусата носела следния послепис: „Това написах аз, монахът, когото ти, царю, не познаваш засега, но ще ме видиш на сън.“ Един евнух, на име Константин, столник¹ на императора, останал от баща му, а тогава прислужващ на императрицата, като стоял по време на третата нощна стража пред шатрата и четял обичайната си молитва, чул някой да вика: „Човек да не съм, ако не ида да съобщя за всичките ви замисли и за самата фамуса, която хвърлихте.“ Евнухът заповядал веднага на своя слуга да издири човека, който говорел. Последният отишъл и като разбрал, че това е Ароновият слуга Стратигий, хванал го и го завел при столника. Щом дошъл, слугата разказал веднага всичко, каквото знаел, а Константин го взел със себе си и отишъл при самодържеца. Но по това време императорът и императрицата спели. Затова Константин, като срещнал евнуха Василий, накарал го да разкрие казаното за Ароновия човек Стратигий. А Василий влязъл веднага, като въвел и самия Стратигий, който, разпитан веднага, разкрил ясно цялата история около клеветническата фамуса, подготвителя на убийството, а също така и онзи човек, който бил отреден за убиването на императора. „Моят господар Арон — казал той — заедно с другите съзаклятници, които не са съвсем непознати и на твоє величество, царю, като направиха заговор срещу живота ти, изпратиха за твой убиец Димитър, мой сърѳ, скит по произход, с най-кръвожадни наклонности, силен в ръцете, готов на всяка най-дръзка постъпка и със звярска и извънредно жестока душа. Те му връчиха двуос-

¹ Столниците не само се грижели за трапезата на императорското семейство, но били и доверени лица.

τον τούτω ξίφος ἐγχειρόσαντες ἀμφότερες παρήγγειλαν παραγγέλλαν ταύτην ἀπάνθρωπον, ὡς ὁμοσε προσελθόντα μετὰ θράσους ἀκασασθέντος ἐμβάψαι τοῖς βασιλικοῖς σπλάγχχναις τὸ ξίφος¹. ὁ δὲ βασιλεὺς (καὶ γὰρ οὐκ ἦν εὐκολος τοῖς τοιοῦτοις πιπτείνεσσι) „μὴ διὰ τινά“ φησάν „ἀπέχθειαν πρὸς τοὺς σοὺς δεσπότας καὶ πρὸς τὸν σεαυτοῦ δμοδούλον τὴν κατηγορίαν ταύτην συμπλέκης, ἀλλὰ τάληθῇ πάντα καὶ ὅσα σύνουδας ἐξορχοῦ. εἰ δ' οὖν καὶ ἀλ' ἴης ψευδόμενος, οὐκ εἰς καλὸν τὰ τῆς κατηγορίας σοι ἀπαντήσεται.“ ἐκεῖνος δὲ ἐκινύμενος ἀληθῆ λέγειν παραδίδοται πρὸς τὸν ἐκτομίαν Βασίλειον, ἵνα τοῖς τοῖς φιλύρους χάριτας ἐπαδοίῃ πρὸς αὐτόν. ὁ δὲ παραλαβὼν τοῦτον καὶ ἀπελθὼν (177) εἰσάγει εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἀαρὼν πάντων κοιμωμένων καὶ ἀναλαβόμενος ἐκείθεν πήραν τινὰ στρατοικὴν μεστὴν τοιοῦτων γραμμάτων δίδωσι τῷ Βασιλεῖ. αὐγαζούσης δὲ ἡδὴ τῆς ἡμέρας θεασάμενος τὰ τοιαῦτα γράμματα ὁ βασιλεὺς καὶ διαγνούς τὸν κατ' αὐτοῦ μελετώμενον νόμον τὴν μὲν μητέρα τοῦ Ἀαρὼν προσέταξε τοῖς τὰ τῶν κοινῶν διοικοῦσιν ἐν τῇ πόλει περιορισθῆναι εἰς Χειροβάκχους, τὸν δὲ Ἀαρὼν², τὸν δὲ Θεόδωρον τὸν αἰτάδελλον αὐτοῦ εἰς Ἀγγιῶλον ταῦτα τὸν βασιλεῖα τῆς πρόσου φερομένης ἐπὶ πέντε ἡμέρας ἀπέριξεν (pp. 174₁—178₉). — — —

19. Peregrinorum cum Romanis pugnae variae

XIII, 4. — — — ἕαρος τοίνυν ἐφισταμένου ἡ μὲν Αἰγυπτία ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης ὡς πρὸς τὴν βασιλεύουσαν ἐπανέστρεφεν, ὁ δὲ αὐτοκράτωρ τῆς πρόσω πορείας εἶχετο καὶ τὴν Διάβολον διὰ τῆς Πελαγονίας καταλαμβάνει ἔνθεν περὶ τοὺς πρόποδας τῶν ἡδὴ βηθέντων δυσβάτων ἀγραπῶν οὐδὲν καὶ καινὴν τινὰ στρατηγίαν κατὰ τῶν βαρβάρων μεμελετηρῶς δεῖν ἐλογίσαστο τοῦ μὲν δημοσίου (185) πολέμου σχολὴν παντελῶς καταψηφίσασθαι καὶ ἀγχιμαζον διὰ ταῦτα τὴν μάχην οὐκ ἠθέλεν, ἀλλὰ τὰ δύσβατα τέμπη καὶ τὰς ἀδιεξοδεύτους ὁδοὺς μεταίχμιον ἀμφοῖν τοῖν στρατοπέδων καταλιπὼν τοὺς εὐνοὺς ἑλάντας κατὰ τὰς ἀκρολοφίας μετὰ ἀποχρόσης δυνάμεως καταστήσας τὴν καινὴν ἐκείνην στρατηγίαν ἐμηχανήσατο, ὡς μήτε τοὺς ἔνθεν πρὸς τὸν Βαῖμουῖντον ῥῆστα προσχωρεῖν δύνασθαι μήτ' ἐκείθεν πρὸς τούτους αὖθις γράμματα φραῶν ἢ προσηγορίας διαλέμπεσθαι, ὅφ' ὃν ὡς τὰ πολλὰ τὰ τῆς ἀγάντης ἐδράζεσθαι εἶωθε. σπάνως γὰρ προσ-

τῇρ меч и му дадоха безчовечната заповед да се приближи с необуздана дързост и в същия момент да забие меча си в царственото ти сърце.“ Но императорът, който не бил наклонен да вярва на такива приказки, му казал: „Внимавай да не би да измисляш това обвинение поради някаква омраза към господарите си и към съроба си и затова казвай цялата истина и това, което знаеш. Ако бъдеш уловен в лъжа, обвиненията ти няма да ти бъдат за добро.“ Но понеже настоявал, че говори истината, той бил предаден на евнуха Василий, за да му даде клеветнически листа. Стратигий излязъл с Василий и го завел в палатката на Арон, когато всички спели. Той взел оттам една военна чанта, натъпкана с такива писания, и я дал на Василий. Когато вече се съмвало, императорът разгледал тия писания и разбрал за готвеното срещу него убийство. Той заповядал на градските управители да пратят майката на Арон в Хировакхи, Арон³, а брат му Теодор — в Анхиало. Тези неща забавили императора с пет дни да продължи пътя си. — — —¹

19. Различните сражения на кръстоносците с византийците

XIII, 4. — — — И тъй при настъпването на пролетта² императрицата си тръгнала от Солун за столицата, а самодържецът продължил напред и после през Пелагония стигнал в Девол, който град се намира в подножието на планината със споменатите вече непроходими клисури.³ След като измислил един нов начин на воюване срещу варварите, той решил, че трябва напълно да избегне едно открито сражение. Затова не искал да влезе в бой отблизо, но приложил новия начин на воюване, като оставил между двата лагера непристъпните теснини и непроходимите пътища и наредил по височините всичките си верни хора с достатъчно войска, та по този начин да не могат нито да минават твърде лесно от тук при Боемунд, нито пък от другата страна да идват при тях писма или приветствия, които неща обикновено създават приятелските връзки.

¹ В пропуснатия текст Ана Комнина разказва, че след пристигането си в Солун Алексей Комнин се заел да обучава войската от новобранци. Императорът решил да презимува в Солун. А Боемунд, който бил слязъл на брега, обсадил Драч, превзел Петрула (между Драч и Елбасан), крепостта Милос отвъд реката Девол и всичко около Драч. Той изгорил и цялата си флота, за да не мисли никой за връщане. Превземането на Драч той определил да стане през пролетта. Във войската му настъпил глад. Описват се необичайните обсадни машини и неуспешните опити на Боемунд да превземе града. ² На 1108 г. ³ Вж. кн. IV, гл. 8.

ηγορίας κατὰ τὸν Σταυροῦν πολλὰς γιγίας διέλυσε (pp. 185₉₆—186₁₀). — — —

XIII, 5. Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ, ἐπεὶ προφθάσας ἀξιόμαχον δύναμιν ἐν πάσαις ταῖς κλεισοῦραις κατέθετο μετ' ἐκκρίτων ἡγεμόνων, πᾶσιν γε ἀτραπὸν διὰ τῶν καλουμένων ξυλοκλασιῶν αἰθῆς τοῖς Κελτοῖς ἀπετάφρευσεν. εἶχε μὲν γὰρ εὐθὺς ὁ Αὐλὼν, ἡ Τερχὼ καὶ τὰ Κάρινα ἀνύστακτον φύλακα Μιχαὴλ τὸν Κεκαυμένον, ἡ δὲ Πέτρονλα Ἀλέξανδρον τὸν Καβάσιαν μετὰ συμμάχων πεζῶν στρατιωτῶν, ἄνδρα (189) ἐκθυμότερον καὶ πολλοὺς τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν Τούρκων κατατροποσάμενον. τὴν Δεύρην δὲ Λέων ὁ Νικερίτης μετὰ ἀποχρώσεως ἐφεοῦραι δυνάμειος τῷ δὲ γε Εὐδοκίῳ τῷ Καμύτζῃ τὰς περὶ τὸ Ἀρβανὸν ἀνατεθείκει κλεισοῦρας. ὁ δὲ γε Βαῖμουντος ἐκ πρώτης, ὃ φασιν, ἀφετηρίας κατὰ τοῦ Καβάσιαν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Γίδον καὶ κόμητὰ τινα Σαρακηνὸν καλούμενον καὶ τὸν Κοντοπαγάνον ἐξέπεμψεν. ἐπεὶ δὲ τινα τῶν ὁμορύντων τῷ Ἀρβάνῳ πολίχνη προέρχασαν τῷ Βαῖμουντῳ προσχωρήσαι, οἱ τούτων ἔποικοι τὰς τοῦ Ἀρβάνου ἀτραποὺς ἀκρυβῶς ἐπιστάμενοι προσελθόντες πᾶσαν, ὥς εἶχε, τῆς Δεύρης τὴν θέαν ἐξηγήσαντο καὶ τὰς λανθανούσας ἀτραποὺς ἐπέδειξαν. τηλικαῦτα ὁ Γίδος διχῇ διελὼν τὸ στράτευμα αὐτὸς μὲν τὴν κατὰ πρόσκον μετὰ τοῦ Καμύτζῃ μάχην ἀνεδείξατο, τὸν δὲ γε Κοντοπαγάνον καὶ τὸν Σαρακηνὸν καλούμενον κόμητα παρὰ τῶν Δευρωτῶν ὁδηγουμένους ἐξ ὁπισθίων τῷ Καμύτζῃ ἐπισπεύειν ἐπέταξε. τοῦτον γοῦν συνδόξαντος ἀμφοῖν, ἐπεὶ ὁ μὲν Γίδος κατὰ πρόσκον ἐμύχετο, οἱ δὲ γε λοιποὶ κόμητες τῇ περιβολῇ τοῦ Καμύτζῃ ἐπεσπεύοντες ἀπὸ τῶν μεταγρέων δεινὸν τὸν φόνον καὶ αὐτοῦ ἀπεργάσαντο, ὥς οὐκ ἐνῆν αὐτῷ πρὸς πάντας μάχεσθαι, τραπέντας τοὺς ὅψ' ἐαυτὸν θεασάμενος συνείπετο τοῖς καὶ αὐτός, καὶ πίπτουσι μὲν τηλικαῦτα τῶν Ῥωμαίων πολλοὶ καὶ αὐτὸς ὁ Καρῆς νηπιόθεν τοῖς γνησίοις παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος προσληφθεὶς καὶ καταλεγείς καὶ ὁ Σκαλιάρης Τούρκος τῶν ὀνομαστικῶν πάλαι κατὰ τὴν ἐν ἡγεμόνων γενομένης, αὐτομολήσας τῷ βασιλεῖ καὶ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος τετυχηκώς. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὸν Καμύτζῃν ὁ δὲ γε Ἀλυσίτης μετὰ καὶ ἑτέρον λογάδων τὴν Γλαβινίτζαν φυλάττων πρὸς τὴν πεδιάδα κατῆλθεν. εἴτε πρὸς πόλεμον εἴτε καὶ κατασκοπήσων ἐκ τῶν τοῦ θύου, Θεὸς ἂν εἰδείη, τυχαῖος δ' οἷον συναντῶσι τοῦτο παραχρηῖμα κατάφραστοι Κελτοὶ ἄνδρες γενναῖοι καὶ τηλικαῦτα διχῇ διασπέντες οἱ (190) μὲν πεντήκοντα δὲ τὸν ἀριθμὸν ἦσαν) κατὰ πρόσπον αὐτοῦ οὐδορῇ τῇ βύμῃ ἵενται ὅλους χαλάσαντες χαλινούς, οἱ δὲ γε λοιποὶ ἐξ ὁπισθίων ἀνοψητὸ τοῦτο παρεῖποντο. ἦν γὰρ ἐλώδης ὁ τόπος. ὁ δὲ Ἀλυσίτης τῆς τῶν ὁπισθεν μὴ αἰσθόμενος

Защото липсата на общуване според Стагирит е прекъсвала много приятелства.

XIII, 5. А самодържецът, след като успял да постави във всички клисури големи войскове части с избрани военачалници, преградил всяка пътека за келтите с така наречените ксилоκласии². В Авлона, Йерихо, Кавина се намирал будният пазач Михаил Кекавмен, в Петрула — Александър Кавасила с разнородна пехота, твърде храбър мъж, който бил обърнал в бягство мнозина турци в Азия. В Дебър стоял на гарнизон Лъв Никерит с голяма войска. А клисурите около Арванон³ бил поверил на Евстатий Камица. Боемунд пък още в първия момент, гдето казват, изпратил срещу Кавасила брат си Гидо и някакъв граф, по име Сарацин, и Контопаган. А след като някоя градчета, съседни на Арванон, побързали да минат на страната на Боемунд, техните жители, които знаели добре пътеките на Арванон, се явили и разправили за цялото местоположение на Дебър и посочили скритите пътеки. Тогава Гидо разделил на две войската си. Сам нападнал фронтално Камица, а на Контопаган и на графа, по име Сарацин, водени от дебърчани, заповядал да нападнат Камица отзад. Дватамата се съгласили с това и когато Гидо се сражавал фронтално, останалите графове нахлули отзад в лагера на Камица и извършили страшно клане. Тъй като не можел да се сражава срещу всички и виждайки подчинените си да обръщат гръб, и сам [Камица] се присъединил към тях. И тогава от ромеите паднали мнозина, а и самият Карас, взет от самодържеца като дете и влязъл в числото на близките му, и турчинът Скалиарий, отдавна станал прочут военачалник на Изток, който бил преминал на страната на императора и бил получил светото кръщение. Толкова за Камица. А Алиат, който с други военачалници пазел Главиница, слязъл в полето, бог знае дали да се сражава или за да разгледа някакво местоположение, и случайно веднага бил пресрещнат от храбри, облечени в ризници келти. Те в момента се разделили на две и едните (на брой били 50) се спуснали фронтално срещу него със страшна сила и с напълно отпуснати юзди, а останалите се доближили до него безшумно изотзад. Мястото било бластисто. А Алиат, който не забелязал пристигането на тези отзад и се биел срещу тези

¹ По-нататък се разказва как Алексий Комнин, за да разстрои войската на Боемунд, се помъчил чрез фиктивен дезертьор и с фалшиви писма да представи като предатели най-близките му и верни хора, а именно брат му Гвидо и някои други лица. ² Прегради от насечени дървета. ³ Т. е. Елбасан.

ελευσεως, ἀλλὰ κατὰ τῶν ἐμπροσθεν ὄλη γνώμη ἀγωνιζόμενος καὶ χειρὶ λήληθεν ἑαυτὸν εἰς κίνδυνον συνελάσας. ἐπισπεύοντες γὰρ τοῦτω οἱ ἐξ ἰσχυροῦ ἐρχόμενοι καρτερῶς κατ' αὐτοῦ ἐμάχοντο. συναπτήσας δὲ τοῦτω κόμης τις Κοντοπαγάνος καλούμενος βάλλει τοῦτον διὰ τὸ δόρατος· καὶ παραχρῆμα ἅπτοντος κατὰ γῆς ἔκειτο. πίπτονσι δὲ καὶ τῶν σὺν αὐτῷ οὐκ ὀλίγοι. ταῦτα μεμαθηκώς ὁ αὐτοκράτωρ τὸν Καντακουζηνὸν μετεπέμψατο, ἄνδρα τοῦτον γενόσκειον περὶ τὰς στρατιωτικὰς ἐγχειρήσεις ἱκανώτατον. ἔφθασε γάρ, ὡς ἔφη, καταλαβεῖν τὸν αὐτοκράτορα εἰς τόπον μετακληθεὶς ἀπὸ Λαοδικείας. ἐπεὶ δ' ἀναβολὴν τὰ κατὰ τὸν Βαῖμουτον οὐκ εἶχεν, ἀξιόμαχον στρατὸν μετ' αὐτοῦ συνεπέμψει καὶ τῆς παρεμβολῆς ἔξισι προεκπέμπων οἷον καὶ πρὸς μάχας ὀτρύνων αὐτόν. ἐφθακὼς δὲ τὴν κλεισοῦραν τὴν ἐγγωρίως οὕτω καλουμένην Πέτραν καὶ αὐτοῦ που ἐγκατερίσας πολλοῖς τε λογισμοῖς καὶ στρατηγικοῖς ἐγχειρήμασι ἐφοδιάσας αὐτόν καὶ τὰ λόγια ἐποθέμενος πρὸς Γλαβινίτην χρηστοῖς ἐλπίσι θαρσύνας ἐκπέμπει, ἐκεῖνος δὲ πρὸς Διάβολον ἀπανέστρεψεν. ὁ δὲ Καντακουζηνὸς προσελάσας ἐν τῷ ἀπέχεσθαι πολυχρὴν τινί, τῷ τοῦ Μύλου καλουμένῳ, παραχρῆμα παντοίας κατασκευάσας ἐλεπόλεις ἐπολιόρκει τὸ πολίχρον. καὶ οἱ Ῥωμαῖοι ἀναισχύντως τοῖς τείχεσι προσεπέλαζον καὶ οἱ μὲν πῦρ ἐκίεντες εἰς τὰς πύλας ἐνέπιπρον, οἱ δὲ καὶ διὰ τοῦ τείχους εἰς τὰς ἐπάλξεις θάπτον ἀνέστησαν. αἰσθόμενοι δ' οἱ πέραθεν τοῦ ποταμοῦ, τοῦ οὐρανοῦ καλουμένου Βοόση, αὐλιζόμενοι Κελτοὶ ὡς πρὸς τὸ τοῦ Μύλου καστέλλον ἔθεον. αἷς θασάμε, γοῖ οἱ τοῦ Καντακουζηνοῦ οἰκοποῖ (βάρβαροι δὲ ἦσαν, ὡς ὁ λόγος φθάσας ἐδήλωσεν) ἐπανατρέχουσιν ἀουτάκτως πρὸς αὐτόν καὶ οὐ μυστηριωδῶς περὶ τῶν (191) φανέντων κατήγγελλον, ἀλλὰ πόρρω που φρονούντες τὴν τοῦτων ἔφοδον ἔλεγον. ἀκούσαντες δὲ οἱ στρατιῶται τὴν τῶν Κελτῶν ἔφοδον, κἄν τῶν τειχῶν ὑπερέβησαν, κἄν τὰς πύλας ἐνέπησαν, κἄν ἐν χειρὶ τοῦτο κατέχοντες ἦσαν ἤδη, ἀλλ' ἐκδειματοθέντες ἕκαστος πρὸς τὸν ἴδιον ἀπέτρεχεν ἵππον· ἔμφοβοι δὲ ὄντες καὶ συγχυθέντες τὸν νοῦν θάτερος θατέρου ἵππου ἐλέβαν. πολλὰ γοῦν ὁ Καντακουζηνὸς ἀγωνισάμενος καὶ πολλὰς ἱππασίας κατὰ τῶν ἐκδειματοθέντων ποιήσας „ἀνέρες ἔστε“, φωνῶν κατὰ τὸν ποιητὴν „μνήσθητε θούριδος ἀλκῆς“, ὡς οὐκ ἔπειθεν, εὐφυῶς τούτους τῆς πτοίας ἀνήνεργε φάμενος ὡς „οὐ χρὴ τὰς ἐλεπόλεις καταλιπεῖν τοῖς ἐχθροῖς καθ' ἡμῶν ὄργανα, ἀλλὰ πῦρ εἰς

отпред с целия си разум и с всичката си сила, незабелязано се изложил на опасност. Тези, които идвали отзад, го нападнали силно и започнали сражение с него. С Алиат се сблъскал някакъв граф, по име Контопаган, който го ударил с копието, и той веднага паднал мъртъв на земята. А заедно с него паднали и немалко [воини]. Когато самодържецът се научил за това, извикал Кантакузин, когото познавал като твърде способен човек във военните дела. Повикан от Лаодикей, той успял, както казах,¹ да дойде при самодържеца на същото място. Но понеже работите около Боемунд не търпели отлагане, императорът го изпратил със силна войска напред, като сам излязъл от лагера и го насърчавал за битка. Той дошъл до така наричаната от местните жители клисура Петра, където се спрял, и като дал на Кантакузин много съвети и военни наставления, пожелал му всичко добро и ободрявайки го с щастливи надежди, го изпратил към Главиница, а сам се върнал в Девол. Кантакузин пък при напредването си се доближил до някакво градче, наричано Милос, и като приготвил всякакви стенобойни машини, веднага го обсадил. Ромеите дръзко се приближили до стените и едни хвърлили огън и подпалили вратите, а други бързо се изкачили по стените на зъберите. А келтите, които били на лагер отвъд така наричаната река Воюса, като се научили за това, се затекли към кастела Милос. Съгледвачите на Кантакузин (те били варвари, както вече изяснихме в разказа)² ги забелязали и тичешком и в безпорядък се върнали при него. Те не му известили за виденото по някакъв неясен [за другите] начин, но отдалеч с викове му казали за тяхното нападение. И войниците, които чули за нападението на келтите, въпреки че били преминали стените, че били изгорили вратите и че държали вече в ръцете си кастела, изплашени, всеки един от тях изтичал до коня си. Обхванати обаче от страх и смутени, всеки се качил на чужд кон. И тъй Кантакузин препускал при уплашените и казвал, както стои у поета: „Бъдете мъже и си спомнете за бойната храброст.“ Но като не могъл да ги склони, духовито ги подиграл за страха, казвайки им, че не трябва да оставят на враговете стенобойните машини като бойни средства срещу нас, но трябва да се подпалят и така да се отстъп-

¹ В същност Ана Комнина по-горе не съобщава нищо за Кантакузин.

² Това не е било изяснено

αὐτὰς ἐμβαλεῖν καὶ οὐκ εὐσυντάκτως ὑποχωρεῖν. παραχρῆμα γοῦν μάλ᾽ ἀποθύμως ἐπλήρουσι οἱ στρατιῶται τὸ προστατιόμενον καὶ οὐ τὰς ἐλεπόλεις μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ κατὰ τὸν ποταμὸν Βούσιν ἱστάμενα πλοῖα ἐνέπηρσαν, ὥς μὴ ξαδίως οἱ Κελτοὶ διαπερᾶν ἔνθεν ἔχοιεν, αὐτὸς δὲ ἀναποδίσας μικρὸν καὶ πεδιάδι πρὸ ἐντυχᾶν δεξιόθεν μὲν τὸν καλούμενον Χαρχάνην ποταμὸν ἐχοῖσιν, ἐξ εὐωνύμου δὲ ἐλώδη τινὰ τόπον καὶ βαλτώδη καὶ συγχεροάμενος τοῦτοις ὡς ὀχυρώμασιν αὐτοῦ ποῦ τὸν χάρακα ἐπέξαιτο. οἱ δὲ βηθέντες Κελτοὶ παρὰ τῇ χεῖρὶ τοῦ ποταμοῦ γενόμενοι τῶν πλοίων ἤδη προεμπροσθέντων ἀστοχῶσαντες τῶν ἐλπίδων κεχηνότες ἐπείστροφον. ὁ δὲ τοῦ Βαῖμουόντου ἀδελφὸς Γίδος τὰ ξυμβάνια πυθόμενος παρ' αὐτῶν ἄλλην ἐτραπέτο καὶ στρατιώτας γενναίους τῶν ἐπ' αὐτὸν διελόμενος πρὸς Ἱεριχὼν καὶ τὰ Κάνινα ἐξέπεμψε. καταλαβόντες οὖν τὰ ἐπὶ τοῦ Κεκαυμένου Μιχαὴλ τηρούμενα τέμπη (ἐκείνον γὰρ φύλακα τοῦτον ἐπέστησεν ὁ αὐτοκράτωρ) καὶ συμμάχῳ τῷ τόπῳ χρησάμενοι καὶ θαρρήσαντες τρέποντο ξυμβalόντες κατὰ κράτος. ἀνὴρ γὰρ Κελτός, ἐπὶν ἔν στενωπῷ τοῖς ἐχθροῖς ἐντέχῳ, ἀκάθεκτος γίνεται, ὥσπερ ἐν πεδιάδι λίαν ἐβάλωτος (pp. 189²⁸—192²⁸).

XIII, 6. Θαροήσαντες οὖν ὡς πρὸς τὸν Καντακουζηνὸν αὐθις ἐπαρατρέχουσιν. ἐπεὶ δὲ τὸν τόπον, οὐπὲρ ἐφθασεν ὁ Καντακουζηνός, ὡς εἴπομεν, τὸν χάρακα πῆξασθαι, μὴ προσβηθούντα τοῖτοις ἐγνώκεσαν, δειλιάσαντες ἀνεβάλλοντο τὴν μάχην. ὁ δὲ αὐτῶν αἰσθόμενος τῆς ἐφόδου δι' ὅλης νυκτὸς ξυμπόσῃ στρατιᾷ τὴν τοῦ ποταμοῦ περσῖαν κατέλαβεν. ἡλίον δὲ τοῦ ὀρίζοντος μῆπω ὑπερνήφαντος αὐτὸς τε θεωρασάμενος καὶ ἅπαν ὀπλίσας τὸ στρατεύμα τὴν μέσσην τῆς παρατάξεως εἶχε χώραν προμετώπιος, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἐξ εὐωνύμου. ὁ δὲ γε Ἀλιανός Ῥωσμίης τὸ δεξιὸν διεῖπε κέρας μετὰ τῶν ἐπ' αὐτὸν ὁμοχθόνων. τοὺς δὲ Σκύθας προεξέπεμψε κατὰ τῶν Κελτῶν ἐντειλάμενος δι' ἀκροβολισμοῦ ἐπισπᾶσθαι τοῖτους καὶ βαλεῖν μὲν συχνῶς, ἐπεκφεύγειν δὲ αὐθις καὶ παλμπορεύτους γίνεσθαι. καὶ οἱ μὲν ἀποθύμως ἀπῆσαν, ἦνυσαν δὲ οὐδαμῶς, ἐπεὶπερ οἱ Κελτοὶ συνησπικότες οὐδ' ὅλως τὴν παρατάξιν ἔλυσαν, ἀλλὰ βραδεῖ ποδὶ συντεταγμένως λίαν ἤσαν. ὡς δὲ κατὰ τὰ προσήκοντα μέτρα τῆς μάχης ὄμφα τὰ στρατεύματα ἐληλύθεισαν, οἱ μὲν Σκύθαι οὐκ ἐνὶ βάλλειν ὁμοιοῦς ἡδύναντο σφοδρῶς τῇ ῥύμῃ τῶν Κελτῶν καὶ αὐτῶν ἐξυπασσάμενων, ἀλλ' ἰδίδουν ἐνθὺς τοῖς Κελτοῖς τὰ μετὰφρενα. τοῖτοις ἐπαμύνειν οἱ Τοῦρκοι προθυμηθέντες προσέβαλον. καὶ οὐδὲ τοῦτων λόγων ὅλως ποιησάμενοι οἱ Κελτοὶ ἐκθυμότερον ἐμάχοντο. ὁ δὲ Καντακουζηνός ἡττωμένους ἀπὸ τοῦ τοῖτους ὄρων τὸν

ва после в пълен ред. Войниците веднага и с голяма готовност изпълнили наредбата и подпалили не само стенобойните машини, но и стоящите по реката Воюса лодки, за да не могат келтите да преминат с тях. А самият той, като отстъпил малко и се намерил в някакво поле, отдалеко на което била така наричаната река Арзен, а отляво някакво блатисто и мочурливо място, използвал ги като укрепление и там някъде разположил лагера си. Споменатите пък келти, когато дошли до брега на реката, излъгани в надеждите си, понеже лодките били вече изгорени, се върнали разочаровани. Братът обаче на Боемунд Гидо, като се научил за станалото, насочил се срещу тях по друг път и като отделил от своите подчинени [някои] храбри войници, изпратил ги към Иерихо и Канина. Те достигнали до пазената от Михаил Кекавмен долина (самодържецът го бил поставил за неин пазач) и използвали за своя изгода местността, дръзко и с всички сили нападнали [ромеите] и ги обърнали в бягство. Келтът е непобедим, когато връхлети на врагове в тясно място, но е лесно уязвим в равнина.

XIII, 6. Те се одързостили прочее и отново потеглили срещу Кантакузин. Но след като разбрали, че мястото, където Кантакузин, както казахме, бил успял да разположи лагера си, не им благоприятствува, те се уплашили и отложили сражението. Кантакузин пък, като се научил за идването им, прехвърлил през нощта цялата си войска отвъд реката. Слънцето не се било още показало от хоризонта, когато [Кантакузин], след като се въоръжил сам и въоръжил цялата войска, заел място пред средата на фронта. Турците били от лявата му страна, а аланът Росмик командувал дясното крило с подчинените му сънародници. [Кантакузин] бил изпратил напред против келтите скитите със заповед да ги предизвикват, като стрелят непрекъснато, но веднага да избягват и отново да нападнат. И те на драго сърце тръгнали, но никак не сполучили, тъй като келтите, застанали цит до цит, изобщо не разкъсвали строя си, но вървели бавно и много стегнато. А когато двете войски дошли на удобно за сражение разстояние, скитите не могли ееще да стрелят, тъй като келтите препуснали със страшна сила против тях, и затова те веднага им обърнали гръб. Желаяйки да им помогнат, [в боя] се хвърлили турците. Но келтите, без да им обръщат изобщо внимание, още по-ожесточено се сражавали. Кантакузин пък, виждайки, че те веднага биват побеждавани, натоварил да води сра-

ἐξουσιοκράτορα Ῥωμῆην τὸ δεξιὸν ἐπέχοντα κέρας μετὰ τῶν ἐπ' αὐτὸν (*Ἀλανοὶ δὲ ἦσαν ἄνδρες μαχιμώτατοι) τὴν μετὰ τῶν Κελτῶν μάχην ἐπέστρεψεν. ἀλλὰ καὶ οὗτος προσβαλὼν ὀπισθόπους ἐφάνετο καίπερ ὡς λέων δεινῶς κατ' αὐτῶν βρυχώμενος. ὡς δὲ καὶ τοῦτον ἠγείμενον ὁ Καντακουζηνὸς ἐθέσαστο, ἐπιρρώσας ἑαυτὸν ὥσπερ ἐξ ὀρητηρίου τινὸς κατὰ μέτωπον τῆς τῶν Κελτῶν παρατάξεως ἵεται καὶ εἰς μέση πολλὰ διαλύσας τὸ στράτευμα τρέπει τοὺς Κελτοὺς κατὰ κράτος διώξας ἄχρι πολέγγιον τοῦ καλουμένου Μύλου πολλοὺς μὲν τῆς δευτέρας τύχης καὶ τῶν μειζόνων ἀνελών, τινὰς δὲ καὶ τῶν ἐπιφανῶν (193) κομήτων ζωγράφας, τὸν τε Οὖβρον *ἀδελφὸν Ῥιτάρδον καλούμενον καὶ τὸν Κοντοπαγάνον, νικητὴς ἐπέστρεψεν (pp. 193₁—194₃). — — — ὡς δὲ ὁ μαχιμώτατος Βαίμουντος ἐν στενῇ κομητῇ τὰ κατ' αὐτὸν ἐώρα ἐκ τε θάλασσης ἐκ τ' ἡπείρου βαλλόμενος, ὡς καὶ τῶν χρεωδῶν αὐτῷ ἐπιλειπόντων ἤδη πάντοθεν ἐξαπορούμενος, ἱκανὸν ἀποδιελὼν στράτευμα πρὸς τὰς κατὰ τὸν Αὐλῶνα καὶ τὴν Ἰερχίω καὶ τὰ Κάννα διακειμένους πόλεις πέπομφεν ἁπάσας λήσασθαι. ἀλλ' οὐδ' ὁ Καντακουζηνὸς ἡμέλει οὔτε νήδυμος ὕπνος ἔσχε τὸν ἄνδρα κατὰ τὸν ποιητὴν, ἀλλὰ γοργῶς τὸν Βεροίτην μετὰ ἀξιωμαχὸν στρατῶν ἀντίπαλον τοῖς Κελτοῖς ἐξέπεμψεν. ἥτις μὲν οὖν αὐτοὺς καταλαβὼν παρανίκῃ καὶ οἷον τι πόρσιμα τὰς τοῦ Βαίμουντος καὶς ἐν τῷ ἐπανέρχεσθαι πυρπολῆσας διελήλυθει. ὡς ᾄσθεται δὲ ὁ τυραννικώτατος Βαίμουντος τῆς τῶν πεμφθέντων ἡττης, ὥσπερ μηδὲνα τοῦ στρατεύματος ἀπολωλεκὸς κατέπιπεν οὐδαμῶς· μᾶλλον μὲν οὖν καὶ θαρραλέωτερος ἐφάνετο καὶ ἀποδιελλόμενος αἰθῆς περὶ τοὺς καὶ ἱππεῖς πρὸς μάχας ἐκθυμωτάτους εἰς χιλιάδας ἐξ ποσομένους κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ ἐξαπέστειλεν οἰόμενος αὐτοβοεῖ ἀρῆσαι οὖν τῷ Ῥωμῆικῷ στρατεύματι καὶ αὐτὸν τὸν Καντακουζηνόν. ἀλλ' ἐκείνος σκοποὺς δει τοὺς ἐφειδρεύοντας τὰ Κελτικὰ πλήθη ἔχον μεμαθηκὸς τὴν αὐτῶν (194) ἐπέλευσεν νυκτὸς τὴν στρατοπικὴν ὀπλιζέτω πανοπλίαν καὶ ὀπλιζε τοὺς στρατιώτας σφαδάζων ἐπιειπεσεῖν αὐτοὺς κατὰ τὸ περιόρθρον. ὡς δ' οἱ Κελτοὶ μεκοπιακότες παρὰ τῷ χεῖλει Βοῶσῃ τοῦ ποταμοῦ ῥοστώνης μικρὰς ἐνεκα κατεκλήθησαν, αὐτοῦ πον καταλαμβάνει τούτους μεδιώσης ἀλάρι τῆς ἡμέρας καὶ παραχρῆμα ἐπιθέμενος πολλοὺς μὲν ζωγράφῳ ἀγει, πλείονας δὲ κτείνει. οἱ δὲ γε λοιποὶ ταῖς δυνάμεις τοῦ ποταμοῦ παρασυρέντες ἀπεπαύθησαν καὶ φεύγοντες λίκον περιένυχον λέοντι. τοὺς μὲν οὖν κόμητας ἀπαντας πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐξέπεμψε καὶ οὕτως ἀνέρχεται πρὸς τὸν Τιμόρον. τόπος δὲ οὗτος ἐλιώδης καὶ δόσβατος.

жението с келтите ексусиократора¹ Росмик, който командувал дясното крило с тези, които били под негова заповед (това били твърде войнствените алани). Но и той, след като нападнал, отстъпил, макар и да ревял срещу тях страшно като лъв. Кантакузин, след като видял, че и той бил победен, втурнал се сам като от някакво укрепление, насочил се право срещу келтските редици и като ги разкъсал на много части, обърнал ги в пълно бягство и ги преследвал чак до градчето по име Милос. Той погубил мнозина от простите и от по-знатните, а пленил и някои от знатните графове, брата Ув*, по име Ричард, и Контопаган и [после] се върнал като победител. — — — А твърде войнственият Боемунд, като видял, че работите му са в твърде тежко положение, притискан и откъм морето, и откъм сушата и намирайки се вече в затруднено положение, понеже му липсвали необходимите неща, отделил голяма войска и я изпратил към близките до Авлона, Йерихо и Канина градове, за да ги плячкоса всичките. Но и Кантакузин не стоял безгрижен, нито според поета „сладък сън го ловял“, но бързо изпратил с голяма войска Веронит, за да противостои на келтите. Веронит ги нападнал веднага и ги победил, а като някакво допълнение [към победата] на връщане опожарил и унищожил корабите на Боемунд. Когато жестокият тиранин Боемунд се научил за поражението на изпратените [от него], той не паднал духом, като че ли не бил загубил нито един войник. Напротив, той изглеждал по-дързък и като отбрал отново към 6000 най-храбри в сраженията пехотинци и конници, изпратил ги срещу Кантакузин, предполагайки, че при първото нападение ще плени заедно с ромейската войска и самия Кантакузин. Но [Кантакузин] се бил научил за настъплението им, понеже имал разузнавачи, които винаги следили келтските пълчища, и горейки от нетърпение да ги нападне на разсъмване, въоръжил напълно себе си и войниците. И когато уморените келти полегнали да си починат за малко край брега на река Воюса, там някъде той ги сварил при първата усмивка на деня, нападнал ги веднага и мнозина пленил, а още повече избил. Останалите пък, въвлечени от водовъртежите на реката, се издавили, като налетели по този начин от трън на глог. И тъй той изпратил всички графове на самодържеца, а после се отправил за Тимор². Това място е блатисто и

¹ Ана Комнина нарича така предводителя на аланската войска.

² В басейна на р. Девол. Вж. Златарски, История, II, стр. 60 и сл.

καὶ θὶ γοῦν ἐβδόμην ἡμέραν ἐγκατερήσας μετε-
τοῦς σκοποὺς ἐν διαφόροις ἐξέπεμψε τόσους περι-
θρεῖν τὰ περὶ τὸν Βαῖμουτον καὶ γλῶπταν αὐτῷ
ἐκείθεν κομίσει, ὡς τὰ κατὰ τὸν Βαῖμουτον
πυθόμενον ἀκριβέστερον ἐγνωσέαι. ἐγτυγχάνουσι δὲ
τυχαίως οἱ πεμφθέντες Κελτοὶς ἑκατὸν σχεδὸν
εὐεργετοῦνται, δι' ὧν τὸν ποταμὸν διαηγάμενοι τὸ
πρὸς τὴν περὶαν διακείμενον πολίχνιον αἰρήσαν
ἠβούλουντο. τοῖσι τοῖς ἀνδράσι ἐπισπεύοντες ζωοῦσαι
μικροῦ ἀπαντας καὶ αὐτὸν τὸν τοῦ Βαῖμουτον
ἐξάδεισαν εἰς δέκατον πόδα ἀνέλκοντα τὸ μέγεθος,
εὐθὺν δὲ καθάπερ τῷ ἄλλῳ Ἡρακλῆϊ. καὶ ἦν
ἰδεῖν καιρὸν τι, τὸν μέγαν ἐκείνον γίγναι καὶ τῷ
ὄντι πελώριον ὑπὸ πυγμαίου κατασχεθέντα Σκυθι-
δίου. παρεκελεύσατο δὲ ὁ Καντακουζηνὸς τοὺς κα-
τασχεθέντας ἀποστέλλειν τὸν πυγμαῖον Σκύθην δέ-
μιον τὸν πελώριον ἐκείνον εἰσάγειν τῷ αὐτοκράτορι
ἀσπείζομενος τάχα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ὡς δὲ
φθάσας τοὺς τοῖς βασιλεὺς μεμαθήκει, ἐπὶ τοῦ
βασιλικοῦ θρόνου ἐκένουσαν εἰσάγεσθαι τοὺς δεσμώ-
τας εἴσοις δὲ καὶ ὁ Σκύθης μὴδ' ἄλλο γίνοντο
φθάσαν τοῦ γιγανταίου ἐκείνου Κελτοῦ δέσμιον
τοῦτον ἐπαγόμενος. εὐθὺς οὖν γέλως πάντων ὄγχο
πολύς. καὶ τοὺς μὲν λοιποὺς κέρματος σφουρὰ δι-
δέξατο.** (pp. 194₁₃—195₂₂)

XIII, 7. Οὕτω μικρὸν ἐπιμεδιάσας τοῦ αὐτο-
κράτορος ἐπὶ τῷ τοῦ Καντακουζηνοῦ κατο-
ρθώματι ἑτέρα τις ἀπόφνημος κατέλαβεν ἀγγελία
φόνον ἀνάρτητον τῶν μετὰ τοῦ Καμάτζη καὶ τοῦ
Καβασίλα Ῥωμαϊκῶν ταγμάτων μνηστῶσα. κατέ-
πιπτε μὲν οὖν οὐδαμῶς ὁ αὐτοκράτωρ, καίτοι σφό-
δρα δηχθεὶς τὴν καρδίαν καὶ ἀνιώμενος ἐπισπέν-
ζων τε τοῖς πεσοῦσι, ἔστιν οὖν καὶ δακρύων καὶ
καθ' ἑκάστον, ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνον τὸν Γαβρᾶν, ἄνδρα
ἀρητίλον καὶ πῦρ κατὰ τῶν ἐναντίων πνέοντα,
μεταπεινόμενος εἰς τὴν οὕτω καλουμένην Πέτρου-
λαν ἀπέστειλε κατασχεφόμενον, ὅθεν οἱ Κελτοὶ εἰς
τὰ τέμνη ἐμπεσόντες τὸν τοσούτον φόνον εἰργά-
σαντο, καὶ ἀποσφρεῦσαι τοῦ λοιποῦ τοῖσι τὴν
διοχον. δυσχεραίνοντος δὲ τοῦ Γαβρᾶ καὶ πρὸς τὴν
ἐπιχείρησιν οἶον ἀποκινάσαντος (οἰηματίας γὰρ ὁ
ἄνθρωπος καὶ μεγάλοις ἐγχερεῖν ἐφιέμενος πράγμασι)
Μαριανὸν τὸν Μανροκατακαλὸν παραχρῆμα, τὸν
ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸν τοῦμοῦ καίσαρος, ἄνδρα ἀρε-
μάτων καὶ διὰ πολλῶν ἀνδραγαθημάτων τοῦτο
παρασημασμένον φιλούμενόν τε λίαν παρὰ τοῦ αὐτο-
κράτορος μετὰ γλίαν γενναϊότητων ἀνδρῶν ἐκπέμ-
πει. οἷος καὶ πολλοὺς τῶν τοῖς πορφυρογενήταις
καὶ τῷμῳ καίσαρι ἐξυπηρετούμενων σφραδάζοντας
πρὸς μάχην συγκαταλέξας ἐξέπεμψεν. ἰδεῖν μὲν
τοὶ πρὸς τοῦτο καὶ οὗτος, ἀλλ' ὁμῶς σκοπήσαν εἰς
τὴν ἰδίαν ἀπὸ οὐκ ἐκείνην. περὶ μέσας δὲ φυλακὰς
τῆς νυκτὸς γράμματα τοῦ Λαντούλφου κατέλαβε

непроехимо. Там прекарал седем дни, като изпратил определено число разузнавачи в различните места да наблюдават това, което става около Боемунд, и да му донесат оттам език, за да се осведоми по-точно по Боемундовите работи. Изпратените случайно се натъкнали на сто келти, които приготвяли салове, с които искали да преминат реката и да завземат разположеното отсреща градче. Те ги нападнали неочаквано и пленили почти всички, а също така и брата на Боемунд, висок десет стъпки и широкоплещест като някой Херакъл. Можело да се види [тогава] нещо необикновено: този огромен гигант и наистина исполин бил държан от един пигмей — дребен скит. Изпращайки заловените, Канταкузин на шега заповядал онзи окован исполин да бъде въведен веднага при императора от пигмея скит. Когато императорът узнал, че те са дошли, той седнал на царския трон и заповядал да бъдат въведени окованите. Влязъл, водейки онзи окован келт, и скитът, който не достигал дори до задника на гиганта. Веднага всички избухнали в голям смях. Останалите графове били задържани в затвора.**

XIII, 7. Самодържецът не успял още да се зарадва на успеха на Кантакузин, и дошло друго лошо съобщение, известяващо за страшното избиване на ромейските отреди на Камица и Кавасила. Самодържецът никак не паднал духом, макар и да бил силно засегнат в сърцето, и обхванат от мъка, да оплаквал падналите, а понякога и да проливал сълзи за участи на всеки един, но извикал и изпратил в така наречената Петрула Константин Гавра, мъж войнолюбив и дишаш огън срещу неприятелите, за да разгледа откъде са проникнали в долината келтите, които били извършили такова голямо клане, и да им прегради за в бъдеще достъпа. Тъй като Гавра бил недоволен и като че ли се измъчвал от задачата (той бил с високо мнение за себе си и имал желание да се залавя [само] с велики дела), самодържецът веднага изпратил с хиляда най-храбри мъже Мариан Маврокатакалон, зетя на моя кесар по сестра, мъж войнолюбив и доказал това с много подвизи, а и обичан твърде много от самодържеца. Той събрал и изпратил заедно с тях мнозина от слугите на багренородните и на моя кесар, които изгаряли [от желание] да се сразят. И Мариан, разбира се, се боял от това, но все пак влязъл в палатката си, за да си помисли. По време на средната нощна стража дошло писмо от Ландулф, който тогава се намирал заедно

ἐνόντος τῷ τότε μετὰ Ἰσακίου τοῦ Κοκτοστεφάνου θαλασσοκράτορος τυγχάνοντος κατατρέχοντα αὐτῶν τε τῶν Κοκτοστεφάνων τοῦ τε Ἰσακίου καὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Στεφάνου καὶ τοῦ Ἐνφορβηνοῦ ὡς καταρραβηνομένων τοῦ πορθμοῦ Λογγιβαρδίας καὶ ἐξερχομένων ἐνίοτε πρὸς τὴν ἡπειρον χάραν βροτώνης, προσκεκμημένοι τοῖς γράμμασι, ὅτι «κἂν σύ, βασιλεῦ, τὰς προνομίας καὶ ἐκδομὰς τῶν Κελτῶν δὴ χειρὶ καὶ γνώμῃ κολύβων ἦσθα, ἀλλὰ τούτων ἀναπεικνύουσιν καὶ ἐπινυσταζόντων ἔα περὶ τὴν φυλακὴν» (196) τοῦ πορθμοῦ Λογγιβαρδίας σχολὴν ἐξ ἀνάγκης οἱ πρὸς τὸν Βαϊμοῦντον διαπλερόμενοι καὶ τὰ πρὸς χάραν κομίζοντες ἔχουσιν, οἱ γὰρ ἀπὸ Λογγιβαρδίας πρὸ μικροῦ πρὸς τὸν Βαϊμοῦντον τὸν ἀπόπλου ποιηράμενοι τὸν ἐπιπλέοντα τοῦτος εὐθετον ἐπιτηρήσαντες ἄνεμον (καὶ γὰρ νότοι μὲν εὐρεῖς εὐθετοὶ τοῖς ἀπὸ Λογγιβαρδίας πρὸς τὸ Ἰλλυρικὸν διαπλέοντι εἰσιν, οἱ δὲ γε βορεῖς ἀνάπλου), περὶέσαντες τὰς ναῦς τοῖς λαίφεσι τὸν πρὸς τὸ Ἰλλυρικὸν ἀπόπλου τότε ἐθάρσυναν, σφοδρῶς δὲ ὁ νότος ἐπιπλέον προσορμίσει μὲν εἰς τὸ Δυρράχιον οὐδαμῶς παρεχόμεν, παραπλεῦσαι δὲ τὴν ἥονα Δυρραχίου καὶ τὸν Ἀδελῶνα καταλαβεῖν ἠνάγκασε. κείθι δὲ τὰς μυριοφόρους ὀκτάδας προσορμίσαντες δυνάμεις τε πολλὰς ἐξ ἱππέων καὶ πεζῶν συνεπαγόμενοι καὶ τὰ ζωαρχῇ ἅπαντα τῷ Βαϊμοῦντι προσσηρόχασιν, κἀντεῦθεν πατηγύρας πολλὰς συνεστήσαντο, ὡς ἀφ' ἑκτονότερον ἐκείθεν οἱ Κελτοὶ τὰ πρὸς διαίκτησιν ἐμπορεύοντα¹. ὁ δὲ βασιλεὺς θυμοῦ πλησθεὶς τὸν Ἰσακίον πολλὰ κατεμύρατο καὶ ἀπειλησάμενος, εἰ μὴ διορθώσῃτο, ὠνοτάκτως ἐρηγορεῖν ἀνέπεισεν. ἐπεὶ δὲ μὴ τὰ κατὰ γνώμην τῷ Κοκτοστεφάνῳ ἐπεράνετο (καὶ γὰρ ἄπαξ καὶ δις ἐπιχειρήσας τοὺς ἐκείθεν πρὸς τὸ Ἰλλυρικὸν διαπερῶντας ἀπειρεῖαι ἡμάρτανε τοῦ σκοποῦ· μέσον γὰρ τοῦ πορθμοῦ καταλαμβάνων, ἐπεὶ τοὺς Κελτοὺς ἐξ οὐρίας πλέοντες ἑώρα τὰ θ' ἰστία ἀναπεισάσαντας καὶ σφοδρὸν τὸν ἀπόπλου ποιούμενους, οὐχ οἷός τε ἦν πρὸς τοὺς Κελτοὺς ἅμα καὶ τοὺς ἄνεμους ἀπομάχεσθαι κατὰ πρῶρον τοῦ πνεύματος ἱσταμένον· οὐδὲ γὰρ τὸν Ἡρακλέα πρὸς δύο φασὶ τῇ βίᾳ τοῖν τε πνεύματος παλινόροος ἐγένετο), ἐπὶ τούτοις ὁ ἀδιοκράτωρ διεπρίετο· διαγνὸν δὲ, ὅτι οὐχ ὅλη προσήκει τὸν Ῥωμαϊκὸν στόλον ὁ Κοκτοστεφάνος προσάρμασε καὶ διὰ τοῦτο αὐτὸν οἱ νότοι ἀπειργονοῦν εὐθετον τοῖς Κελτοῖς μᾶλλον τὸν πλοῦν παρεχόμενοι, διαγράφας τὴν τῆς Λογγιβαρδίας ἥονα καὶ τοῦ Ἰλλυρικοῦ καὶ τοὺς παρ' ἑκάτερα (197) διακειμένους λιμένας ἀπέστειλε τῷ Κοκτοστεφάνῳ ὑποδείξας ἐν

с таласократора¹ Исак Контостефан. Ландульф обвинявал и Контостефановци — Исак и брат му Стефан, — и Евфорнин, че не охранявали грижливо пролива на Лонгобардия и че понякога, за да си починат, слизали на брега. Той добавял в писмото си още следното: „Макар ти, императоре, да се мъчиш с всички сили и по всякакъв начин да попречиш на набезите и нападенията на келтите, плаващите до Боемунд и доставящите му необходимите неща имат пълна свобода, понеже тези са се отпуснали, а освен това и задремали при пазенето на пролива на Лонгобардия. Преди известно време хора от Лонгобардия отплували при Боемунд, като издебнали благоприятно духащия за тях вятър (южните ветрове са много благоприятни за тези, които отплуват от Лонгобардия за Илирик, а северните — обратно). Те издигнали на корабите си платната и се одързостили да преплуват към Илирик. Силно духащият обаче южняк не им позволил в никой случай да се доближат до Дирахиум, но ги принудил да плуват край брега на Дирахиум и да дойдат в Авлона. Като приближили тежките си кораби там до брега, те свалили голямо количество конници и пехотинци и докарали на Боемунд всичко необходимо. После устроили много пазари, за да могат келтите да си закупят оттам в изобилие нужното им.“ Императорът, разгневен, укорил силно Исак и като го заплашил [с наказание], ако не се поправи, склонил го да бди бодро. Контостефан обаче не успявал да постигне замисленото. Той няколко пъти се опитвал да попречи на преминаващите оттам в Илирик, но не сполучвал. Когато виждал, че келтите плуват при благоприятен вятър и с пълни платна се носят стремително, той заставал в средата на пролива, но бил безсилен да се бори едновременно срещу келтите и срещу на срещните ветрове. Защото, казват, че и Херакъл не [могъл да се бори едновременно] срещу двамина. И тъй силата на вятъра връщала назад Контостефан. При това положение самодържецът се гневял. Но когато разбрал, че Контостефан поставил ромейската флота на котва не [там] където трябва, и поради това южните ветрове му пречели, а на келтите улеснявали повече плаването, той начертал бреговете на Лонгобардия и Илирик и разположените по двата бряга пристанища и изпратил [чертежа] на Конто-

¹ Буквално „владетел на морето“. Вероятно Ана Комнина нарича така поетически Исак Контостефан, който е бил велик дук на флотата. Срв. кн. XII, гл. 8.

γράφαι, καὶ ὅτε δὲ προσορμίσαι τὰς ναῦς καὶ ὄθεν οὐρίον τύχει τοῦ πνεύματος κατὰ τῶν διαπλωζομένων Κελτῶν ἐξορμῶν. ἀνέρρωσέ τε αὐθις τὸν Κοντοστέφανον καὶ ἔργον ἄρσασθαι ἀνέπεισεν. ἀνακτηρόμενος οἷν ἑαυτὸν ὁ Ἰσαάκιος καὶ καταλαβὼν οὐπερ ὁ αὐτοκράτωρ αὐτῷ παρεκελεύσατο τὰς ναῦς προσάκειλε. καὶ καιρὸν ἐπιτηρήσας ὅπη νῆα οἱ ἀπὸ Λογγιβαρδίας μετὰ πολλῆς παρασκευῆς πρὸς τὸ Ἰλλυρικὸν τὸν ἀπόπλου ἐποιοῦντο, ἀνέμου δέξιον τηρικαῦτα ἐπιπλέοντος δέχεται τούτους τοῦ πορθμοῦ μέσον καὶ τινα μὲν τῶν ληστρικῶν πλοίων πυρίκανοι πεποίηκε, πλείον δὲ καὶ αὐτὰνδρα τῷ βυθῷ παρέπεμψε. οὕτω τὰτα μεμαθηκὸς ὁ βασιλεὺς, ἀλλὰ πρὸς τὰ παρὰ τοῦ Λαντούλφου γραφέντα καὶ αὐτοῦ δοῦκὸς Δυρραχίου ἐγκείμενον ἔχων τὸν τοῦν, ἐτέρου λογιμοῦ γεννῶς παραχρημα τὸν ἦδη βηθέντα Μαριανὸν τὸν Μαυροκατακαλὸν μεταπεμψάμενος ἐκείθεν δοῦκα τοῦ στόλου προχωρίζεται, τὰ δὲ τῆς Πετρούλας ἐτέρω ἀνατίθων. οὗτος οὖν ἀπελθὼν καὶ κατὰ τὴν συντυχίαν εὐθὺς ἐντυχὼν ταῖς ἀπὸ Λογγιβαρδίας πρὸς τὸν Βαῖμουντον διαπλωζομέναις ληστρικαῖς καὶ φορητοῖς ναοὶ κατέσχευεν ἀπάσας πλήρεις παντοίων ἐδωδύμων. καὶ τοῦ λοιποῦ ἀγρυπνος φύλαξ τοῦ ἀναμεταξὺ Λογγιβαρδίας καὶ Ἰλλυρικοῦ πορθμοῦ τυγχάνων οὐ συνεχώρει τὸ παρᾶπαν τοῖς Κελτοῖς τὸν πρὸς τὸ Δυρράχιον ἀπόπλου (pp. 196₁—198₂₄).

XIII, 8. Ὁ δὲ γε αὐτοκράτωρ περὶ τοὺς πρόποδας τῶν κλεισορῶν καὶ κατὰ τὴν διάβολον αὐλιζόμενος ἀπείργει μὲν τοὺς προχωρήσαι τῷ Βαῖμουντῳ ὠδόνοντας, ὥσει νικητοὺς δὲ πρὸς τοὺς τὰς κλεισοῦρας τηρούντας ἐξέπεμπεν ἐκάστη ἐποισθέμενος, ὅπως εἰς τὴν πεδιάδα Δυρραχίου ἐξαποστέλλειν κατὰ τοῦ Βαῖμουντον καὶ ὁποῖον τὸ τοῦ πολέμου σχῆμα διατυποῦν τοὺς κατεχομένους καὶ ἐν τῇ μάχεσθαι, τὰ πλεῖστά τε προτρέχειν τοῖς ἵπποις καὶ αὐθις ἀνθυπονοοῦσιν (198) καὶ οὕτω πάλιν καὶ πάλιν ποιοῦντας διὰ τῆς τοξείας μάχεσθαι, τοὺς δὲ τὰ δόρυα φέροντας ὀπισθεν αὐτῶν βραδεῖ ποδὶ στείχειν, ἵν' εἴ που γένηται τοῖς τοξόταις πλεον τοῦ δέοντος πρὸς τὰ ὀπισθεν παρασυστῆναι, δέχονται τούτους, ἅμα δὲ καὶ τὸν εἰς χεῖρας τούτων ἵσως ἐλθόντα Κελτὸν πλήττειν. ἐπεχωρήγει δὲ δαμνῆ τούτοις τὰ βέλη παρακελεύόμενος μὴ φείδεσθαι τούτων ὅλων. ἀλλὰ κατὰ τῶν ἵππων μᾶλλον ἢ τῶν Κελτῶν ἐπιτοξάζεσθαι, τοῦτο μὲν εἰδὼς ὅτι ὅσον ἐπὶ τοῖς θύραξι καὶ τοῖς σιδηροῖς χιτῶσι δίστροτοι ἦσαν ἢ καὶ παντάπασιν ἀγρωτοὶ βάλλειν οὐκ εἰς μάτην καὶ πάντῃ ἀνόητον φετο. ὅπλον γὰρ Κελτικὸν χιτῶν ἐστὶ σιδηροῦς κρίκος ἐπὶ κρήκῳ περιπεπλεγμένος καὶ τὸ σιδήριον ἀγαθοῦ σιδήρου, ὥστε καὶ βέλος ἀλώσασθαι ἱκανὸν καὶ τὸν χιτῶνα φυλάξει τοῦ σιτραυῶτον προσθήκη δὲ τῆς φυλακῆς καὶ ἀσπίς οὐ περιφερεῖς. ἀλλὰ θυρεὸς ἀπὸ

στεφαν, като в писмото му посочил и къде трябва да закотви корабите, и откъде може да се възползува от попътен вятър, когато се насочва срещу преминаващите келти. От друга страна, той ободрявал Контостефан и го убеждавал да се залови за работа. Исаак се съвзел и като дошъл там, където му бил заповядал самодържецът, закотвил корабите. Той издебнал момента, когато тези от Лонгобардия плавали към Илирик с голям товар, пресрещнал ги в средата на пролива, понеже тогава дуhal благоприятен вятър, и някои от пиратските кораби подпалил, а повечето изпратил на дъното заедно с хората. Преди да се научи за това, императорът, не можейки да откъсне мислите си от писмото на Ландулф и на самия дук на Дирахиум, променил решението си и като извикал веднага споменатия вече Мариан Маврокатакалон, назначил го за дук на флотата, а грижата за Петрула възложил на друг. И тъй Мариан отплувал и по някаква случайност веднага се натъкнал на преминаващите от Лонгобардия за Боемунд пиратски и товарни кораби, пълни с всякакви храни, и ги заловил. И занапред той бил буден страж на пролива между Лонгобардия и Илирик и изобщо не позволявал на келтите да преминават към Дирахиум.

XIII, 8. А самодържецът, който станувал до Девол, в подножието на проходите, възпирал желаещите да преминат на страната на Боемунд и отрупвал тези, които пазели проходите, с град от съобщения, като ги съветвал колко войници да изпратят в Дирахийското поле против Боемунд и какъв стратегически план да изработят отиващите да се сражават. Те в повечето случаи трябвало да нападнат с конници и веднага да се връщат. И правейки това често, трябвало да се сражават със стрели. Зад тях трябвало да вървят с бавна крачка гези, които носели копия, та ако на стрелците се наложило да отстъпят към ариергарда повече, отколкото е необходимо, те да ги приемат и същевременно да поразяват келтите, които се доближат до тях. Той им дал достатъчно стрели и им заповядал да не ги пестят изобщо, но да стрелят повече по конете, отколкото по келтите. Императорът знаел, че те са ненараними и изобщо неуязвими, що се отнася до ризниците и железните туники, и смятал за безумие да се стреля напразно. А келтското оръжие е желязна ризница, изплетена от халки. И желязото е доброкачествено, та може да отблъсва стрелата и да пази кожата на войника. Допълнение към защитното оръжие е щитът, но не кръгъл,

πλατυτάτων ἀρξάμενος καὶ εἰς ὅξυ κααλήγρον καὶ τάνδον ἡρέμα ὑποκαλαινόμενος, λεῖος δὲ καὶ σάιλρον κατὰ τὴν ἔξωθεν ἐπαφάνειαν καὶ ἐπ' ὀμφαλῷ χαλκοχίτῳ μαρμαίρων. βέλος τοίνυν, κἄν Σκυθικὸν εἴη, κἄν Περσικόν, κἄν ἀπὸ βραχιόνων ἀπορριφείη γυγαντικῶν, ἐκεῖθεν ἀποκρουσθὲν παλινδρομήσει πρὸς τὸν πέμψαντα. διὰ ταῦτα τίθην ἔμπειρος ὢν, οἶμαι, ὁ βασιλεὺς τῶν Κελτικῶν ὄπλων καὶ τῶν ἡμετέρων τοξενμάτων ἀφεμένους τῶν ἀνδρῶν τοῖς ἵπποις μᾶλλον ἐπιθέσθαι παρεκλείετο καὶ καταπτεροῦν αὐτοὺς τοῖς τοξείμασι παρήνει, ἅμα δὲ καὶ ἵνα τῶν ἵππων ἀποβεβηκότες εὐχείρωτοι γένοιντο. Κελτὸς γὰρ ἀνὴρ ἔποχος μὲν ἀκατάσχετος καὶ κἄν τεῖχος διατετρήναι Βαβυλώνιον, ἀποβεβηκὸς δὲ τοῦ ἵππου ἄθνημα τοῖς ἐθέλουσι γίνεται· γυνόσκων γὰρ τὸ διάστροφον τῶν συνεφετομένων αὐτῷ οὐκ ἤθελε τὰς κλεισούρας ὑπερβῆναι, καίτοι πολλὰ σφαδάζων δημοσίαν τὴν τοῦ Βαῖμοῦντος μάχην αὐτὸς ἀναδέξασθαι, καθά γε καὶ πάλοι πολλὰκις ἡμῖν δεδιγῆτο· ἦν γὰρ πρὸς τὰς μάχας παντός (199) ξίφους τρυφώτερος, ἀτρεστός τὴν γνώμην καὶ παντάπασιν ἀκατάληκτος· ἀλλὰ τὰ συμπεσόντα οἱ ἀπέργε τοῦ ἐγγχειρήματος δεινῶς αὐτοῦ τὴν ψυχὴν ἐκπύζοντα, στενοχωρούμενος οὖν ὁ Βαῖμοῦντος ἀπὸ τε ἡπείρου καὶ θαλάσσης (καὶ γὰρ ὁ μὲν αὐτοκράτωρ οἷον θεατὴς τῶν κατὰ τὴν πεδιάδα τοῦ Ἰλλυρικοῦ πραιτομένων καθήστο, κἄν ὅλη ψυχῇ καὶ γνώμῃ καὶ συμπάρῃν τοῖς μαχομένοις καὶ τῶν αὐτῶν ἐκείνοις ἰδρώτων καὶ πόνοις μετεῖχεν, εἰ μὴ πον καὶ πλείω τις φαίη, ἐρεθίζων πρὸς μάχας καὶ πολέμους τοὺς κατὰ τὰς ἀκροπόλεις τῶν κλειουσῶν κατατεθέντας ἡγεμόνας καὶ ἱσταθέντες, ὅπως χρή προσβάλειν τοὺς Κελτοῖς· ὁ δὲ γε Μαρσιανὸς τοῦ ἀναμεταξὺ Λογριβαρδίας καὶ Ἰλλυρικοῦ πορθμοῦ τὰς κελεύθους ἐπιτηρῶν ἀπέργε παντάπασιν τοὺς ἐκεῖθεν πρὸς τὸ Ἰλλυρικὸν διαπερῶντας, οὐ τινάμενον οὐδὲ μυριοφόρον ὀλκάδα οὐδὲ μυριάκιονα δίκωπον τὸ παράπαν ξυγχωρῶν πρὸς τὸν Βαῖμοῦντον διαπερῶν) καὶ αὐτῶν γούν τῶν διὰ θαλάττης κομιζόμενων τροφίμων ἐκλιπόντων αὐτῷ καὶ τῶν διὰ ξηρᾶς ἐπιτιθέμενων σὺν ἐμπειρίᾳ πολλῇ τὸν πόλεμον ἐώρα προβαίνοντα (ὁπρὶν γὰρ τοῦ χάρακος χορταγωγίας χάρον ἐξήμῃ τις ἢ καὶ πικρῶν συγκομιδῶν ἄλλων ἢ καὶ τοὺς ἵππους εἰς ποτὸν ἐξήλαντον, ἐπειθέντο τοῖς τοῖς οἱ Ῥωμαῖοι καὶ τοῖς πλείονας ἀνίρουν, ὥς κατὰ μικρὸν τὸ αὐτοῦ δαπανᾶσθαι στρατεύμα) ἀποστείλας πρὸς τὸν δοῦκα Δυρραχίου Ἀλέξιον τὰ περὶ εἰρήνης ἐπερωτᾷ. Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς αὖς εὐγενὲς τῶν τοῦ Βαῖμοῦντος κομήτων Γελλελμος ὁ Κλαρέλης εἶώρα τὸ ἅπαν στρατεύμα τῶν Κελτῶν ἐπὶ τε

а голям щит, много широк в началото и заострен долу, отвътре малко вдлъбнат, от външната страна гладък и лъскав, блестящ с медния си център. При това положение стрела, било скитска или персийска, или пък изпратена от гигантски ръце, ще отскочи и ще полети обратно към изпращача. Затова императорът, като познавал, струна ми се, келтското оръжие и нашите стрелци, заповядал на войниците си да пренебрегнат хората и по-скоро да нападат конете, като ги пронизват със стрели. По този начин и келтите, като слязат от конете, щели да бъдат лесно победими. Като ездач келтът е непобедим и би пробил дори вавилонските стени, но става играчка на всеки, ако слезе от коня. Но понеже познавал коварството на придружаващите го, императорът не пожелал да премине през теснините, макар, както отдавна и често да ми е разправял, да е копнял много да завърже с Боемунд решително сражение. Той беше по-остър от всякакъв меч в битките, непоколебим и изобщо неустрашим. Но това, което му се случило, го възпирало от инициативата и страшно потискало духа му. И тъй Боемунд бил притиснат откъм сушата и откъм морето. Защото самодържецът стоял като зрител на това, което се вършело по Илирийското поле, макар и да подпомагал сражаващите се с цялата си душа и ум и да участвувал заедно с тях в мъките и трудовете им. Човек би казал и нещо повече. Той поощрявал към битки и сражения поставените военачалници по хълмовете на теснините и ги съветвал как да нападнат келтите. От друга страна, Мариан пазел пролива между Лонгобардия и Илирик, отблъсвал напълно желаещите да преминат оттам към Илирик и не допускал да преплува до Боемунд изобщо нито един кораб с три платна, тежък товарен кораб или двувеслена лодка. Боемунд видял, че войната се води много опитно, понеже започнали да му липсват докарваните по море и доставяните по суша храни (защото ако някой излизал извън лагера, за да донесе храна или други неща, или ако някой извеждал конете на водопой, ромеите ги нападали и избивали повечето от тях, така че неговата войска се топяла по малко). Затова Боемунд изпратил пратеници при дука на Дирахиум Алексей и попитал за условията на мира. А когато един благородник от Боемундовите графове, Гелнелм Кларел¹, видял, че цялата келтска войска гине от глад и

¹ Т. е. Вилхелм Кларет.

λιμοῦ καὶ νόσου (θανή γάρ τις τούτους ἐπέσκηψεν ἀνωθεν) διαφθειρόμενον, τὴν βασιλείαν πραγματούμενος μεθ' ἑπταὶ πενήκοντα αὐτομολεῖ πρὸς τὸν αὐτοκράτορα, ὃ δὲ βασιλεὺς τὸν τοιοῦτον ἀποδεξάμενος πυνθόμενός τε τὰ κατὰ τὸν Βαϊμούντον καὶ τὴν τε ὑπὸ λιμοῦ τοῦ στρατεύματος πτώσιν βεβαιωθεὶς καὶ ὡς ἐν στενῷ κομῶν τὰ κατ' αὐτοὺς ἐληλάκει, αὐτὸν μὲν (200) τῷ τοῦ νοβελισμοῦ τιμῇ ἀξιόματι πολλαῖς δωρεαῖς καὶ χάρισι ἀμειψάμενος, μεμαθηκὺς δὲ διὰ τῶν τοῦ Ἀλεξίου γραμμάτων, οὗ ὁ Βαϊμούντος τὰ περὶ εἰρήνης πρὸς αὐτὸν διαπραβεύεται, κατανοῶν δὲ καὶ τοὺς ἀμφ' αὐτὸν δεῖ τι κακὸν κατ' αὐτοῦ διανοούμενος καὶ δοῦναι ὄρασι ἐπινοοιούμενος δρῶν καὶ βαλλόμενος πολλὸν ὑπὸ τῶν ἐγκολπίων ἢ τῶν ὀφθαλμῶν ἐχθρῶν, ἐπεὶ ἐδόκει αὐτῷ μὴ ἐπὶ πλέον πρὸς ἑκατέρους ἡμιφότερας χερεὶ μάχεσθαι, τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιησάμενος, ὥς ποῦ τις ἔφη, βέλιον ἐγνώκεν εἶναι τὴν μετὰ τῶν Κελτῶν εἰρήνην ἀσπασσάσθαι καὶ μὴ τὰς τοῦ Βαϊμούντον ἀνιώσασθαι αἰτήσεις, ἐπιτοεῖτο δὲ ἐπὶ τὰ προσωτέρω χωρῆσαι δι' ἣν ἀνωθεν ὁ λόγος ἐνέφηνεν αἰτίαν. διὰ ταῦτα αὐτὸς μὲν αὐτοῦ που προσέμενεν ἀντικαθιστάμενος πρὸς ἄμφω τὰ μέρη, τῷ δὲ δευτέρῳ Λυγαζίῳ τοιαῦτα πρὸς τὸν Βαϊμούντον εἰπεῖν διὰ γραμμῶν ἐπέσκηψεν „οἶσθα πάντως, δαίμων ἡπάτημι πιστεύων τοῖς σοῖς ὕμνοις καὶ ῥήμασιν. καὶ εἰ μὴ ὁ τοῦ εὐαγγελίου θεῖος νόμος Χριστιανοῖς πάντα συγχωρεῖν ἀλλήλοις παρεκελεύετο, οὐκ ἂν πρὸς τοὺς σοὺς λόγους τὰ ὧτα ἀνέγξα. βέλτιον δὲ ὅμοις ἀπατᾶσθαι ἢ προσκεκρινέναι Θεῷ καὶ θεοῖς παραβαίνειν νόμους. διὰ τοι τοῦτο οὐκ ἀποπέμπομαί σου τὴν ἀ'τησιν· εἰ μὲν οὖν ἐν ἀληθείᾳς τὴν εἰρήνην καὶ αὐτὸς βούλει μυσαρχεῖς τὸ ἀτοπον οὐ περὶ ἐπεχείρησας ἔργον καὶ ἀτέλεστον καὶ οὐκ ἐπὶ αἵματι Χριστιανῶν ἐκχεομένους χαίρειν ἐθέλεις οὐδ' ὑπὲρ τῆς σφῶν πατρίδος οὐδ' ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ σοῦ γε καὶ μόνου χάρον θελήματος, ἐπεὶ βραχὺ τὸ ἀναμεταξὺ ἡμῶν διάστημα ἐστίν· αὐτὸς παραγενοῦ μεθ' ὅσων ἂν βούλη. καὶ εἴτε τὰ σφῶν ἡμῶν θελήματι ἐς ταῦτόν συμβαίεν, ὥς ἡ σύμβασις ἔξει τῶν πραγμάτων, εἴτε καὶ μὴ, καὶ οὕτως, ὥς εἴρηται, ἀβλαβὴς πρὸς τὴν ἰδίαν ἐπινοήσασθαι παρεμβολήν“ (pp. 198₂₅—201₃₁). — — —

болест (наистина от небето им била пратена страшна болест), той, грижейки се за спасението си, преминал с петдесет коня на страната на самодържеца. Императорът го приел и като се научил за положението на Боемунд, за унищожаването на войската му от глад и че снабдяването им е затруднено, почел го с титла нобилисим¹ и му се отплатил с много дарове и блага. А когато се научил от писмата на [дука] Алексей, че Боемунд е изпратил при него пратеници за мирните условия, той взел пред вид, че приближените му винаги замислят против него, че те много често въстават и че той е нападан повече от близки, отколкото от външни врагове, и затова решил да не се бие повече с две ръце срещу двамата врагове и обръщайки, както би казал някой, затруднението си в слава, сметнал, че е по-добре да приеме мира с келтите и да не отблъсква молбите на Боемунд. Той се боял да напредне поради причината, която посочих по-горе в разказа. Поради това останал там, изправен срещу двете страни, и заповядал на дирахийския дук да отговори писмено на Боемунд така: „Ти много добре знаеш колко пъти съм бил излъгван, като съм вярвал на твоите клетви и думи. И ако божественият евангелски закон не повеляваше на християните да си прощават взаимно всичко, не бих дал ухо на думите ти. Но все пак по-добре е да бъда излъгван, отколкото да се скарам с бога и да престъпя божните закони. Затова не отблъзвам искането ти. И ако ти наистина желаеш мир, след като си се отвратил от безбожното и глупаво дело, за което си се заловил, и не искаш вече да се радваш на християнска кръв, пролята не заради отечеството ти или заради християните, но само за твое удоволствие, то ела с толкова хора, с колкото искаш, понеже разстоянието между нас е малко. И ако съгласуваме желанията си, ще имаме споразумение, ако ли не — и в този случай, както е уговорено, ще се върнеш невредим в собствения си лагер.“ — — —²

¹ През тази епоха титлата нобилисим (новелисим у Ана Комнина) не била свързана с никаква длъжност. Вж. Bréhier, Les institutions, стр. 139 и сл. Св. Любарский, Анна Комнина, стр. 538, бел. 799. ² Следва описание на срещата между Алексей Комнин и Боемунд и сключването на договор в Девола (1108 г.). Даден е и текстът на договора, според който Боемунд се признава за васал на византийския император. Боемунд отплавя за Ломбардия и след непълни 6 месеца умира. След това се предават събитията в Мала Азия.

20. *Expediitio Alexii Comneni in Comanos.
Philippopoli commorans conversioni
haereticorum incumbit*

XIV. 8. Οὕτω ἐνισπυγὸς εἰς παρεληλύθει καὶ λογοποιοιμένην ἀκηκοὺς αὐτῆς περὶ τῶν Κομάνων διὰ τοῦ Ἰστροῦ διαπεραιώσαν ὁρδῆς ἤδη ἐπανεμύσεως ἐφωτισμένῃς ἀρχομένου φθινοπώρου κατὰ μήνα Νοεμβρίου ἕξεισι τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων καὶ τὰς δυνάμεις ἀπάσας μεταστεινυμένοι καταίθῃσι τοὺς εἰς τε Φιλίπουπολιν καὶ εἰς τὸν λεγόμενον Περγιτὸν καὶ Τριάδαζαν καὶ εἰς τὸ θέμα τοῦ Νίσου μέχρι καὶ τῆς παρίστρας Βουραντζόβης ἐπισκήψας πολλὴν τε περὶ τοὺς ἱπποὺς αὐτῶν ἐνδείκνυσθαι ἐπιμέλειαν, ὥστε πόντος γεγονότας ἐν καιρῷ μάχης δύνασθαι φέρειν τοὺς ἐπιβάτας, αὐτοὺς δὲ κατὰ τὴν Φιλίπουπολιν ἐνδιατελεῖν. Πόλις δὲ αὕτη περὶ τὴν τῆς Θράκης μεσόγειαν. Εὐθὺς τῇ πόλει παραρρεῖ πρὸς βορρᾶν ἀνεμὸν πνέοντα¹ ρεῖ μὲν γὰρ οὗτος ἀπὸ τῶν περάτων αὐτῶν τῆς Ῥοδόπης καὶ πολλὰς ποιούμενος ἔλκας καὶ καμπὰς παραμείβει τε τὴν Ἀδριανοῦ πολλῶν καὶ ἄλλων ἐς ταῦτο ποταμῶν συνεμβεβληκότων καὶ περὶ τὴν Αἰνον πόλιν ἐκδίδουσιν εἰς τὴν θάλασσαν. Φίλιππον δὲ ὅταν εἶπω, οὐ τὸν Μακεδόνα λέγω, τὸν τοῦ Ἀμύντου, νεώτερον γὰρ ἢ πόλις τοῦ Φιλίππου τοῦτον, ἀλλὰ τὸν Ῥωμαῖον Φίλιππον, ὃς ὑπερωμίας γέγονεν ἀνὴρ καὶ τὴν ἰσχὺν καὶ τὸ σῶμα ἀνυπόστατος. πολίχρινον δὲ ἦν τὰ πρῶτα καὶ πρὸ Φιλίππου Κρηίδες ὀνομαζόμενον, παρ' ἑνὸς δὲ Τριμοῦς. ἀλλ' ὃ τε μέγιστος ἐκεῖνος Φίλιππος εἰς μέγεθος τὴν πόλιν ἐξάρας καὶ περιανκλώσας πᾶσιν τείχεσι περιβόητον τῶν ἐν Θράκῃ πεποιήκα πόλεων ἱππικὰ τε κατασκευάσιμος ἐν αὐτῇ μέγιστα καὶ ἄλλα τινὰ κατασκευάσασαι θαύματος ἄξια, ὧν ἱκνῇ κατέλαβον καὶ αὐτὴ μετὰ τοῦ ἀπτοκράτορος ἐπιδεδμηραῖα τὴν πόλιν κατὰ χρεῖαν τινά. ἢ δὲ πόλις τριλοφός ἐστιν ἐκαστον λόφον περιζωννυμένην τείχεσι μεγάλῃ καὶ ὑψηλῇ ὅπου δὲ πρὸς πεδιάδας ἐποικύπτει καὶ ὁμαλότητος, τάφρος αὐτῇ περιθέει παρ' Εὐφρ καμένη. καὶ ἦν, ὥς (256) ἔειπε, ποτὲ πόλις ἢ πόλις αὕτη μεγάλη τε καὶ καλή. ἀφ' οὗ δὲ Ταῦροι καὶ Σκύθαι τὴν πόλιν ἐν τοῖς ἀνέκαθεν χρόνοις ἠνδραποδίσαντο, εἰς τόδε τοῦ σχήματος ἢ πόλις κατέστη, ἐν ᾧ ἡμεῖς κατεληφότες αὐτὴν ἐπὶ τῶν τοῦ ἐμοῦ πατρὸς σκέπτρων τὴν πόλιν μεγαλόπολιν ὥς ὄντως ἐτεκμηράμεθα. ἐδυστύχει δὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ἀσπεῶν ἐπιδημίαι πολλῶν. Ἀρμένιοι τε γὰρ διενε-

20. *Походът на Алексий Комнин против
куманите. Пребивайки в Пловдив,
той заляга за покръстването
на еретиците*

XIV, 8. Не била изминала още една година, и императорът, като чул за ново преминаване на куманите през Истр, излязъл от престолния град в осмия индикт, при започването на есента, през месец ноември.¹ Като събрал всичките си войски, той ги разположил във Филипопол, в така наречените Петрич² и Триадица и в Нишката тема, чак до крайнистьрското Браничево. Той им заповядал да положат големи грижи за конете си, за да могат, като бъдат охранени, да носят във време на бой конниците. Сам той останал във Филипопол. Този град се намира в центъра на Тракия. Откъм ветровития север край града тече Еврос. Тази река извира от върха на Родопите, прави много извивки и криволичения, задминава Адрианопол и като се вляе в нея много други реки, втича се в морето край град Енос. Когато казвам Филип, аз нямам пред вид македонца, сина на Аминт, защото този град е от времето след Филип, а римския Филип³, който бил едър мъж с необорима физическа сила. Филипопол е бил в началото малко градче, което преди Филип се наричало Кренида, а от някоя Тримонт. Но този велик Филип го направил най-известен от градовете на Тракия, като го уголемил и оградил със стени. Освен това построил в него твърде голям хиподром и други някои постройки, достойни за удивление, чиито останки видях и самата аз, когато по някаква причина посетих града със самодържеца. Градът е построен на три хълма и всеки хълм е ограден с голяма и висока стена. А където градът се простира към открито поле, там го огражда ров, който минава край Еврос. Както изглежда, този град някога е бил голям и хубав. Но откакто в старо време го завладели таври и скити,⁴ градът получил този вид, в който го намерихме през царуването на моя баща, когато заключихме, че той е бил наистина голям град. Освен това градът страдал и от пребиваването в него на много нечестивци.

¹ Т. е. през 1114 г. Има известно различие между разказа на Ана Комнина и на Зонара (XVIII, 26).
² Не е ясно за кое солище става дума — може би се отнася пак за Бачково. Спр. тук стр. 101, бел. 3.
³ Филипопол е наречен в същност не по името на римския император Филип Араб (244—249), а по името на Филип Македонски. Вж. G. Kazarow, Über die Namen der Stadt Philippopolis, PhW (1901), № 50.
⁴ Вероятно става дума за готите. Любарский, Анна Комнина, стр. 612, бел. 1463, е склонен да приеме мнението на Левченко, че става дума за Светославовите руси.

μαστο τὴν πόλιν ταύτην καὶ οἱ λεγόμενοι Βογόμιλοι, περὶ ὧν ὕστερον καὶ αὐτῶν καὶ τῆς τοῦτον αἰρέσεως ἐροῦμεν κατὰ καιρὸν, καὶ δὴ καὶ οἱ δυοθεῖτατοι Παυλικῶνοι, τῆς Μανichaϊκῆς ἀποστάσει τυγχάνοντες, ἐκ Παύλου καὶ Ἰωάννου, ὡς καὶ τοῦνομα λέγει, γεγεννημένοι, οἱ τῆς ἀσεβείας τοῦ Μάνετος ἐπισπασμένοι ἄρσιν τοῖς ἀπ' ἐκείνων μεταδεδόκασι. ἡβουλόμην οὖν τὸ δόγμα τῶν Μανichaϊκῶν ἐπιδοραμεῖν καὶ συνεσπειραμένως ἀναπτύξαι, προσέτι σπουδάσαι τε τὴν ἀναισχύντην τῶν ἀθεωτάτων δογματικῶν τούτων. ἀλλ' ἡμᾶς μὲν εἰδέναι, ὅτι πᾶσιν ἐστὶ καταγέλαστος ἡ τῶν Μανichaϊκῶν αἵρεσις, ἡμᾶς δὲ καὶ πρὸς τὴν ἱστορίαν ἐπισπειρόμενοι παρήμι τοῖς κατὰ τοῦτον ἑλέγχοντες καὶ ἄλλως δὲ οὐ τοὺς τῆς ἡμετέρας αἰλῆς μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν οἶδα τὸν καθ' ἡμῶν λελυτηνῆτα Πορφύριον ἐν πλείοσι κεφαλαίοις εἰς ἀπορίαν πολλὴν συνεδησάντα τοῖς τῶν Μανichaϊκῶν φιλίαν δόγμα ἐπιστημονικῶτατα περὶ τῶν δύο ἀρχῶν ἐπισκεψάμενον, εἰ καὶ ἡ μοναρχία τοῦτου εἰς τὴν Πλατωνικὴν ἐνάδα ἢ καὶ τὸ ἐν τοῖς ἀναγκνῶσκοντις ἀναγκᾶζει συνάγειν ἡμεῖς γὰρ μοναρχίαν τιμῶμεν, οὐχ ἢ ἐν πρόσωπον περιγράφει. οὐδὲ τὸ ἐν τῷ Πλάτωνος προσγράμμεθα τοῖσι τὸ παρ' Ἑλλήσιν ἄρρητον καὶ παρὰ Χαλδαίους ἀπόρητον ἐξαγῶσι γὰρ αὐτοῦ πολλὰς καὶ ἄλλας ἀρχὰς ἑκοσμῶντες τε καὶ ὑπερκοσμῶντες. ἀλλὰ τοῖσι δὴ τοῖς ἀπὸ Μάνετος καὶ Παύλου καὶ Ἰωάννου, τῶν τῆς (257) Καλλιόνης, ἀγχωτέροντες ὄντας τὰς γνώμας καὶ ὠμῶς καὶ μέγχις αἵματος διακινδυνεύοντας ὁ ἐν βασιλεῦσιν ἐκεῖνος θαυμάσιος Ἰωάννης ὁ Τζιμισκῆς πολέμῳ νικήσας ἐξαποδοπισάμενος ἐκ τῆς Ἀσίας ἐκτίθεν ἀπὸ τῶν Χαλδίων καὶ τῶν Ἀρμενικῶν τόπων εἰς τὴν Θράκην μετήνευκε καὶ τὰ περὶ τὴν Φιλιππούπολιν ἀνέλεσθαι κατηνάγκασεν, ἡμᾶς μὲν τῶν ἐρημοτάτων πόλεων καὶ φρουρίων, ἃ κατεῖχον τυρηνῶντες, ἀπαγαγόν, ἡμᾶς δὲ καὶ φύλακας ἐπιστήσας ἀσφαλεστάτους τῶν Σκυθικῶν ἐκείνων διεκδρομῶν, ὅς ἐποσέχοντες ἐπὶ βαρβάρων τὰπὶ Θράκης ἐπεπόνθει χωρὶς ὑπερβαίνοντες γὰρ τὰ τέμνη τοῦ Αἴμου τὰς ἐπὶ τοῦτον πεδιάδας κατέτρεχον. ὁ δ' Αἴμος οὗτος ὅρος ἐστὶ μακροτάτος κατὰ γοαιμὴν παράλληλον τῇ Ροδόπῃ κείμενος. ἀρχεται μὲν ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου Πόντου τὸ ὅρος καὶ μακρὸν παραμείβων τοῖς κατα-

В този град се заселили и арменци¹, и така наречените богомили (за тях и за тяхната ерес ще говорим по-късно на подходящо място)², и най-безбожните павликяни, чието учение е клон от манихейството³, основан от Павел и Йоан, както показва и самото име. Те прегърнали безбожието на Манес и го предали чисто на последователите си. Аз исках да разгледам бегло манихейското учение, да го изложя сбито и освен това да се занимаю с оборването на тези най-безбожни учения. Но прескачам доказателствата против тях, защото зная, че манихейската ерес е за смях на всички и защото бързам в излагането на историческите факти. А освен това зная, че не само тези, които са на наша страна, но и самият Порфирий, който беснее срещу нас, е показал в много глави⁴ пълната глупост на нелепото учение на манихейците. Там той разсъждава най-мъдро върху двете начала, макар и неговото единоначалие да кара читателите да го свързват с единството и единното на Платон. Ние почитаме единното начало, което не означава едно лице, и не приемаме Платоновото единство. То е „неизразимото“ у гърците и „тайното“ у халдеите, от което те извеждат и много други начала във и отвъд света. Но след като онзи прочути император Йоан Цимиски победил и заробил последователите на Манес, Павел и Йоан, деца на Калиника, хора жестоки и груби, готови да проливат дори кръв, той ги прехвърлил от Азия, от земите на Халива⁵ и Арменияк, в Тракия и ги принудил да се заселят около Филиппопол. По този начин той ги отвел от силно укрепените градове и крепости, които те управлявали самостоятелно, и същевременно ги поставил като най-сигурна стража срещу нахлуванията на скитите⁶, от което тракийските земи страдали непрекъснато. Защото скитите прехвърляли дори теснините на Хемус и нахълтвали в равнините отвъд него. Тази планина Хемус е много голяма и е разположена успоредно на Родопите. Тя започва от Евксинския понт, минава много близо до праговете и продължава чак през

¹ Василий II заселил голяма група арменци в бившите български земи; между тях по всяка вероятност е имало и павликяни, които се свързали със своите едновърци в Тракия. Вж. *D. Obolensky, The Bogomils, a study in Balkan neomanichaeism*, 1948, стр. 147. Според *Д. Ангелов*, *Богомилството в България*, II, 1961, стр. 286, под арменци Ана Комнина подразбира монофизитите. ² Вж. по-нататък в кн. XV, гл. 8. ³ Манихейската ерес възникнала в средата на III в. Името си получила от основателя на сектата Манес. Павликяните (наречени така по името на Павел и Йоан, синове на манихейката Калиника) били носители на традициите на манихейците. Павликинството проникнало на Балканския полуостров през VIII в. В 972 г. император Цимиски преселил също така павликяни в Тракия. Вж. *Д. Ангелов*, *Богомилството*, стр. 70 и сл. ⁴ Съчинението на Порфирий, съвременен на Ана Комнина философ, не е запазено. ⁵ Халива се намирала на с.-в. от Армения, на брега на Черно море. ⁶ Ана Комнина има пред вид може би русите на княз Светослав.

ράκτας μέχρις αὐτῶν Ἰλλυρικῶν δὴκεῖ οἶμαι δ',
οὐ καὶ διασκοπόμενον τῷ Ἀδριατικῷ πελάγει πάλιν
εἰς ἀντιπέραν ἡπειρον ἀναλαμβάνει καὶ μέχρις αὐτῶν
Ἑρκυνίων ὄρεων ἀποτελεῖται. ἐκαστέρωθεν δὲ τῶν
καταρρέων αὐτοῦ πολλὰ καὶ πλουσιώτατα ἔθνη
νέμεται. Λακῶν μὲν ὄντων βορειότερων καὶ τῶν
Θρακῶν, νοτιότερων δὲ Θρακῶν τε αὐτῶν καὶ
Μακεδόνων. τοῦτον τὸν Αἶμον διαπερῶντες οἱ νο-
μάδες Σκύθαι κατὰ τοὺς ἀνέκαθεν χρόνους, πρὶν
ἢ τοῦ Ἀλεξίου τὸ δόρυ καὶ οἱ πολλοὶ ἀγῶνες εἰς
παντολευθρίαν κατένεγκαν, παντοκρατῆ τὴν Ῥωμαίων
ἡγεμονίαν ἐνάκον καὶ μάλιστα τὰς ἐγγυτέρους πό-
λεις, ὧν προηκόνητο ἡ πάλαι πολυθρόλλητος Φιλιπ-
πούπολις. ὁ δὲ Τζιμισκὴς Ἰωάννης τοὺς ἐκ τῆς
Μανικαΐκης αἰρέσεως ἀνιμάχους ἡμῖν ποιούμενος
συμμάχους κατὰ γε τὰ ὅπλα ἀξιμάχους δυνάμεις τοῖς
νομάσι τοῦτοις Σκύθαις ἀνέστησε καὶ τὸ ἐντεῦθεν ἀπὸ
τῶν (258) πλειόνων καταδρομῶν ἀνέπνευσε τὰ τῶν
πόλεων οἱ μέντοι Μανικαῖοι φῦσαι ὄντες ἐλευθῆροι
καὶ ἀνυπότακτοι τὸ εἰσὶν εἰσὶν καὶ εἰς τὴν
γῆσαν ἀνέκαμπτον. πᾶσα γὰρ ἡ Φιλιπούπολις πλήρ
ὀλίγων ὄντες Μανικαῖοι τῶν τε αὐτόθι Χριστιανῶν
ἐτυράνουν καὶ τὰ τούτων δαίρην μὲν φροστί-
ζοντες ἢ οὐδὲν τῶν ἀποστελλομένων παρὰ βασιλέως.
ἠῆσαν τοῖνυν καὶ τὰ κύκλῳ Φιλιπουπόλεως
πάντα ἦσαν αἰρετικοί. συνεισέβαλε δὲ καὶ τούτοις
ἕτερος ποταμὸς ὁ τῶν Ἀρμενίων ἄλμυρός καὶ ἄλ-
λος ἀπὸ τῶν θολερωτάτων περὶ τὴν Ἰακώβον. καὶ
ἦν, ὡς οὕτω γε φάναι, κακῶν ἀπάντων μισγάρκει
καὶ τὰ μὲν δόγματα διεφάνον, συνεγείνον δὲ
ταῖς ἀποστασίαις οἱ ἄλλοι τοῖς Μανικαῖοις. ἀλλ' ὅ
γε πατὴρ ἐμὸς καὶ αὐτοκράτωρ καὶ πρὸς τούτους
τὴν στρατιωτικὴν αὐτοῦ πολυπειρίαν ἀνταΐξας τοὺς
μὲν ἐμαχί συνειλήφει, τοὺς δὲ καὶ μετὰ μάχης
ἠνδραποδίσαιτο. οἷον δ' αὖ τόδ' ἔρεξε καὶ ἔτιλη
κατεργὸς ἀνὴρ πρᾶγμα ὄντως καὶ ὑποστολμώτατον.
τί γὰρ ἂν τις τοῦτον οὐκ ἐπαινόει; πότερον οὐ
περὶ τὴς στρατηγίας ἀμελῶς εἶχε; καὶ μὴν ἀνατο-
λήν καὶ δύσιν ἐπλήρωσε τῶν στρατηγημάτων. ἀλλ'
ὅτι τοῖς λόγους παρὰ φαῖλον ἐτίθει; καὶ μὴν, ὡς
οὐδὲν ἄλλος, περὶ τὴν θείαν γραφὴν ἐσπουδάζει,
ὡς καὶ τὴν γλῶτταν διατήρει πρὸς τὰς τῶν αἰ-
ρετικῶν συμπελοκίας. καὶ μόνος οὗτος ὅπλα καὶ
λόγους ἀνέμειξε καὶ τοῖς μὲν ὅπλοις τοὺς βαρβάρους
ἐνίκη, τοῖς δὲ λόγοις ἐχειροῦτο τοὺς ἀνιθῆους,
ὥσπερ δὴ τότε καὶ κατὰ Μανικαίων ἐξόπλιστο
ἀποστολικὴν ἀντὶ στρατηγικῆς ἀναδεξάμενος ἀγωνίαν,

илирийските земи. Дори мисля, че тя, пре-
късната от Адриатическо море, се издига
отново на отсрещния бряг и завършва при
Херцинийските гори¹. От двете страни на
склоновете ѝ живеят много и твърде богати
народи — на север даки и траки, а на юг
пак траки и македонци. Скитските номади
преминавали този Хемус в по-старо време,
преди копието на Алексей и многобройните
му борби да ги разгромят напълно. Те опу-
стошавали с всичките си военни сили Визан-
тийската империя, а най-вече по-крайните
градове, начело на които стоял многоизвест-
ният някога Филипопол. А Йоан Цимисхи
направил от противниците ни, манихейските
еретици, наши съюзници и ги противопоста-
вил на скитите номади като достойни тех-
ни противници по оръжие. И оттогава гра-
довете си отдъхнали от многобройните на-
шествия. Но манихейците, които по природа
били независими и непокорни, започнали да
действуват, както си били свикнали, и да
се връщат към по-раншния си нрав. Целият
Филипопол с изключение на малцина бил
манихейски и те започнали да тиранизират
местните християни и да им ограбват имо-
тите, като твърде малко или никак не обръ-
щали внимание на императорските пратеници.
И тъй те се увеличавали и всичко около Фи-
липопол станало еретическо. Към тях се влял
и един горчив поток от арменци и друг —
от твърде мътните извори на Якова². И там
се получило, така да се каже, сборно място
на всички злини. Догмите им били различни,
но всички били единодушни с манихейците
във въстанията. Обаче самодържецът, моят
баща, като противопоставил и срещу тях
своя много голям военен опит, едините покор-
ил без бой, а другите поробил и в сраже-
ния. И какво ли не извършил и не понесъл
храбрият мъж в това наистина апостолско
дело! Защо човек да не го възхвалява? Дали
защото е бил нехаен във военното ръковод-
ство? Но той изпълнил Истока и Запада с
военните си подвизи. Или защото не е ценил
словесността? Но той като никой друг се
е занимавал с божия писание, за да из-
остри и езика си за борба с еретиците. И
той единствен съгласувал оръжието със сло-
вото. И с оръжие победил варварите, а със
словото — безбожниците. Така че и тогава
той подготвил срещу манихейците по-скоро
апостолска, отколкото военна борба. И аз

¹ Различни планински масиви на северната част на европейския материк. Вж. Дуйчев, Проучвания, стр. 154, бел. 2. ² Ана Комнина има пред вид яковитите, които получили името си от Яков Барадай, основател на сектата на монофизитите в Сирия.

καὶ ἔγωγε τοῦτον τρισκαδέκαιον ἂν ἀπόστολον ὀνομάσαιμι. καίτοι πῶς Κωνσταντῖνῳ τῷ μεγάλῳ τοῦτο τὸ κλέος προσάπτοιον; ἐμοὶ δὲ δοκεῖ ἢ αὖν τῷ Κωνσταντῖνῳ τῷ αὐτοκράτορι τειάχθαι τοῦτον, ἢ εἴ τις φιλονεικίῃ, ἔστιν μετὰ γε Κωνσταντῖνον ἀπόστολος ἅμα καὶ βασιλεὺς ὁ Ἀλέξιος· ὥς γὰρ ἐφθήμεν (259) ἀνωθεν εἰρηκότες, κατὰ τὴν Φιλίππου γενόμενος διὰ τὰς εἰρημένους αἰτίας τῶν Κομάνων μῆσω καταλαβόντων ὁδοῦ πάρεργον μετίζον τοῦ ἔργου ἐποιεῖτο τοὺς Μανχαίους τῆς ἀλμανρῆς μετάρων θρησκείας καὶ τοῦ γλυνκῆος ἐμφορῶν δόγματος. ἀπὸ προκῆς οὖν μέχρι δέλης [ἐφῆς] ἢ καὶ ἐσπέρας, ἔστιν οὐ καὶ δευτέρως ἢ καὶ τρίτης φυλακῆς τῆς νυκτὸς μεταπειτούμενος τοῦτους τὴν δρθότομον ἐδίδασκε πίστιν ἐξελέγχων τὸ διεστραμμένον τῆς αὐτῶν αἰρέσεως. συμπαραῖσαν δὲ τοῖς τῷ Εὐστροφίῳ ὁ τῆς Νικαίας πρόεδρος, ἀνὴρ τὰ τε θεῖα σοφὸς καὶ τὰ θύραθεν, ἀρχὼν ἐπὶ ταῖς διαλέξεσι μᾶλλον ἢ οἱ περὶ τὴν σιόαν καὶ ἀκαδημίαν ἐνδιατρίβοντες, καὶ αὐτὸς δὴ ὁ τῆς Φιλίππουπόλεως τῷ ἀρχιερατικῷ ἐγκαθηδονόμενος θρόνῳ, ἐπὶ πᾶσι δὲ καὶ πρὸ πάντων τὸν ἐμὸν Καίσαρα Νικηφόρον ὁ αὐτοκράτωρ συναρμόμενον εἶχε στομώσας τοῦτον τῇ τῶν θεῶν βιβλίῳ μελέτῃ. πολλὰ μὲν οὖν τῇ καὶ τῶν Μανχαίων μηδὲ διατρίβοντες ὅλους προσῆσαν τοῖς ἱερεῦσιν ἐξομολογούμενοι τὰς σφῶν ἀμαρτίας καὶ τοῦ θεῖου φωτισματος ἐπιτηγχνόντες· πολλοὶ δὲ ἦν ἰδεῖν τῇ καὶ τοῖς Μακαβαίοις ἐκείνους τῆς ἰδίας ἀντεχομένους θρησκείας χρήσεις τε καὶ μαρτυρίας τῶν θεῶν προσφέροντας γραφῶν ἐντεῦθεν ἰσχυροποιεῖν οἰομένους τὸ σφῶν αὐτῶν κατὰπτυστον δόγμα. ἀλλὰ τῇ συνεχεῖ τοῦ αὐτοκράτορος ὁμιλίᾳ καὶ ταῖς συγχαῖς παραινέσεσι καὶ ταῦτων οἱ πλείους πεθόμενοι τοῦ θεῖου μετέσχον βαπτίσματος. καὶ γὰρ ἐξ ἀνατολῶν ἡλιακῶν ἀκρίων ἐς βαθυτάτην νύκτα πολλὰς τὰ τῆς διαλέξεως παρετίετο, καὶ τῆς τοιαύτης ὁμιλίας μὴ ἀριστάμενος ἄλλος τὰ πολλὰ διετέλει καὶ ταῦτα ἐν καιρῷ θέρους ἐν ἐπαύρῳ οκνητῇ διακωφερόν.

XIV, 9. Ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτα ἐτελεῖτο καὶ ἡ λογιὴ ἐκείνη μετὰ τῶν Μανχαίων συνεκροτεῖτο ἅμιλλα, φθάσας πρὸς τοῦ Ἰστροῦ τὴν τῶν Κομάνων ἀπὸ τῆς ἐκείνης διαπεραίσαν. ὁ δὲ βασιλεὺς μὴ μελλήσας ὅλους πρὸς τὸν Λάνουβιν ἡλανε τοῖς (260) περὶ τοῦ στρατιώτους συγχρησάμενος. καὶ τὴν Βιδύνην

наистина бих го нарекла тринадесети апостол. Макар някои да отдават тази чест на Константин Велики, аз мисля, че Алексий трябва да се нареди наравно със самодържеца Константин, или ако някой оспорва това, той трябва да бъде поставен и като апостол, и като император след Константин. Защото, както вече разказахме по-горе, когато поради споменатите причини бил при Филипол и куманите не били още тръгнали, той извършил допълнителна работа, повелика от пряката му задача, като отклонил манихеите от горчивата им вяра и ги въвел в сладкото учение. И тъй той ги извиквал и от сутрин до следобед или до вечерта, а случвало се и до втора или трета нощна стража ги поучавал в истинната вяра, като изобличавал лъжливостта на тяхната ерес. Заедно с императора бил никейският епископ Евстратий¹, мъж вещ в свещените и мирските работи, който се славел в диалектиката повече от тези, които са в Стоата или в Академията, а също така и заемащият тогава архиерейския престол във Филипол. Но във всичко и преди всичко самодържецът имал в помощ моя мъж, кесаря Никифор, когото бил подготвил в четенето на свещените книги. И тогава много манихеи отивали масово без никакво колебание при свещениците и като изповядвали заблужденията си, приемали светото кръщение. Но тогава можели да се видят и мнозина, които надминавали макавите² в привързаността си към своята ерес. Те изтъквали цитати и свидетелствувания от Светото писание, мислейки, че така ще затвърдят презряното си учение. Но и от тях повечето приемали светото кръщение, убедени от постоянните беседи и от непрекъснатите увещания на самодържеца. Защото той продължавал често разговорите си от ранна сутрин до късно през нощта. И като не прекъсвал тези си беседи, той обикновено оставал без обяд, и то като стоял сред лято в изложената си на слънцето шатра.

XIV, 9. Докато ставало това и докато се водела с манихеите тази словесна борба, някакъв човек дошъл откъм Дунава и съобщил, че куманите са преминали [реката]. И императорът, без да се бави изобщо, събрал наличните войници и тръгнал към Дунава. Но като стигнал във Видин и не

¹ Никейски митрополит, близък приятел на Алексий Комнин. Към края на царуването му обаче бил уличен в ерес и лишен от сана си. ² Юдейска династия (II—I в. пр. н. е.) Юда, синът на основателя на тази династия, вдигнал въстание против сирийското владичество.

καταλαβὼν καὶ τοὺς βαρβάρους μὴ εὐθηκόως (προ-
έφθασαν γὰρ τὴν τοῦ αὐτοκράτορος ἑλυσαν μεμα-
θηκότας εἰς τοῦτόπιστον διαπεράσαι) παραχρῆμα στρα-
τιώτας γενναίους ἀποδιελόμενος τὴν τῶν βαρβάρων
ἐπιδύωξιν ἐπέτρεψεν. οἱ δὲ κατόπιν τούτων παρα-
χρῆμα ἤλαυνον τὸν Ἰστρον διαπεράσαντες. καὶ ἐπὶ
τριῶς διώκοντες νυχθημέροις, ἐπὶ τοῖς Κομάνους
ἐθεάσαντο δι' ὃν ἐπεφέροντο σχεδίων τὸν ἐκεῖσε
τοῦ Δανούβεως ῥέοντα ποταμὸν διαπεράσαντες, ἄπ-
ρακτοι πρὸς τὸν αὐτοκράτορα ἐπανέστρεψαν. ὁ δὲ
βασιλεὺς ἠγάθη μὲν, ὅτι μὴ κατελήφθησαν παρὰ
τῶν στρατευμάτων οἱ ἄνθρωποι, ὅμως μέντοι καὶ
τοῦτο μέρος νίκης ἡγήσατο, ὅτι ἐξ ἀκοῆς καὶ μό-
νης τοὺς βαρβάρους ἄπλωσε καὶ ὅτι πολλοὺς τῶν
ἀπὸ τῆς Μανιχαϊκῆς αἰρέσεως εἰς τὴν ἡμετέραν
μετήνευκε πίστιν διπλοῦν στεοάμενος τρόπιον καὶ
κατὰ βαρβάρων ἀπὸ τῶν ὅπλων καὶ κατὰ τῶν
αἰρετικῶν ἀπὸ τῶν εὐσεβεστάτων λόγων. ἐποστρέ-
ψας τοίνυν καὶ αὐθις εἰς Φιλιπποῦπολιν καὶ μοι-
ρὴν διαναπαύσας ἑαυτὸν πάλιν ἀγώνιον εἴχετο. τὸν
γάρ τοι Κουλέοντα καὶ τὸν Κούσανον καὶ τὸν ἐπὶ
τούτοις Φῶλον, ἀνδρας προστάτας τῆς Μανιχαϊκῆς
αἰρέσεως καὶ τὰ μὲν ἄλλα κατὰ τοὺς ἄλλους Μανι-
χαίους, δεινοὺς δὲ ἐνστήνῃ τῇ ἑαυτῶν κακοδοξίᾳ
καὶ πρὸς τὸ πεισθῆναι λόγοις ἀδαμαντίνους, σπαρά-
ξαι δὲ τὸ θεῖον λόγιον καὶ κακοσχόλους αὐτὸ ἐκλα-
βεῖν εἰς ὑπερβολὴν εὐμηγάνους, τοῖτους μεταπεμπό-
μενος καθ' ἡμέραν ἐκάστην πρὸς αὐτοὺς τὸν λογιὸν
συνεικρότει πόλεμον. καὶ ἦν ἰδεῖν ἀγῶνα διπλοῦν,
τοῦ μὲν βασιλέως, ὅπως σιωθεῖεν, καὶ σφύδρα
ὑπεραγωνιζομένου, τῶν δ' ὅπως νικήσαν τὴν λε-
γομένην Καδμείαν, διαφιλονεικούντων. ἔσται μὲν
γὰρ καὶ οἱ τρεῖς θήξαντες ἀλλήλους καθάπερ σὺν
ὁδόντες καὶ τοὺς λόγους τοῦ αὐτοκράτορος ἐν νῶ
ἔχοντες διατέμνουν καὶ εἰς τὸν Κούσανον ἐξέφευγεν
ἐνστασις, ταύτης ὁ Κουλέων ἀντελαμβάνειτο καὶ ἀμυ-
χανοῦντος (261) Κουλέομος ὁ Φῶλος αὐθις ἀντε-
στάσασατο ἢ καὶ πρὸς τὰς βασιλικὰς προτάσεις καὶ
ἐπαφορὰς ἄλλος ἐπ' ἄλλου ἠγείρετο καθάπερ μέγιστοι
κύματα ἐπὶ μεγάλῳ καταγυμνάνοντα κύματα. ὁ
δὲ αὐτοκράτωρ τὰς πάσας τοῦτων διαλέων ὡς ἰσὺν
ἀράχνης ἐνστάσεις ἐπέτρεψε μὲν εὐθὺς τῶν ἀνα-
θάρτων τὰ στόματα ὡς δὲ πέπεικεν οὐδαμῶς, τέ-
λος ἀπαρηκὺς πρὸς τὴν τῶν ἀνδρῶν τοῦτων ἡλι-
θιότητα προπέμπει τοῦτους εἰς τὴν βασιλίδαν πόλιν
ἐστὶν ἀποκλιροσάμενος αὐτοῖς τὰς περὶ τὸ μέγα
παλάτιον περιδρόμους στοάς. οὐ μὲν ἄθρητος παστάπα-
ον ἦν, εἰ καὶ τοῦτους τοὺς ἀρχηγούς λόγους τῶ τέως

намерил варварите, които, когато се научили
за пристигането на самодържеца, успели да
преминат обратно реката, той веднага отде-
лил смели войници и им заповядал да за-
почнат преследване на варварите. Войниците
преминали Истрия и тръгнали веднага подир
тях. И те ги преследвали три денонощия,
но когато видели, че куманите преминават
със селове една река, течаща отвъд Дунава,
върнали се при самодържеца, без да свър-
шат нещо. Императорът се разсърдил, че
войниците не настигнали варварите, но все
пак и това сметнал като частична победа,
защото отблъснал варварите само с мълата
[за идването си] и защото приобщиц към
нашата вяра мнозина от манихейските ере-
тици. Така той спечелил двойна победа: над
варварите — с оръжие, а над еретиците —
с благочестиво слово. След като отново се
върнал във Филипопол и си отпочинал мал-
ко, той се хвърлил отново в борбите. Викал
при себе си Кулеон¹, Кусин и освен тях
Фол, наставници в манихейската ерес, които
иначе били като другите манихеи, но били
страшни в защитата на своето нечестиво
учение, непоклитими пред словесните доводи
и премного опитни в изопачаването на бо-
жиято слово и в тълкуването му по ерети-
чески, и с тях водел всеки ден словесна
борба. И можело да се наблюдава двойна
борба: едната на императора, който се бо-
рел силно за спасението им, и другата на
манихеите, които се борели упорито, за да
спечелят тъй наречената Кадмова победа².
Те и тримата стоели, точейки си взаимно
като глигани зъбите, и имали за цел да
унищожат доводите на самодържеца. И ако
Кусин изпуснал някой противодовод, поде-
мал го веднага Кулеон, и ако той не успя-
вал, тогава се опълчвал Фол. Или срещу
императорските доводи и постановки се
нахвърляли един през друг всички, както
големите вълни се настигат от още по-
големи. А самодържецът разкъсвал като
паяжина всичките им противодоводи и бързо
затварял устата на нечестивите. Но понеже
не можал по никакъв начин да ги убеди,
накрая вдигнал ръце пред глупостта на тези
хора и ги изпратил в столицата, като им
определил за жилище портиците около Го-
лемия дворец³. Но макар и да не можал
тогава да плени със слово манихейските во-
даци, той все пак не останал напълно без

¹ Кулеон се казвал и един от предводителите на манихейския (павликийския) отред във войската на Але-
ксий Комнин. Вж. кн. IV, гл. 4, и кн. V, гл. 3. ² Кадъм е основателят на Тива. Синове на Елип (цар на
Тива) Етеокъл и Полиник загинали и двамата при двубой. ³ Там бил затворът.

οὐκ ἐθήρασεν, ἀλλ' ἡμέρας ἐκάστης προσῆγε Θεῷ
 ὅπου μὲν ἑκατὸν, ὅπου δὲ καὶ πλείους τῶν ἑκατὸν,
 ὡς συμποσώσθαι τοὺς τε προτεθηράμενους καὶ
 τοὺς νῦν ἐπὶ τῆς τοῦτου γλώττης ἐλευκότας εἰς
 μυρίας καὶ χιλιάδας ἀνδρῶν πολυαριθμίων. καὶ
 τί γὰρ δεῖ λέγειν καὶ διατρίβειν περὶ ὧν ἡ σύμ-
 πασα οἰκουμένη ἐπίσταται καὶ μάστιγες εἶναι καὶ
 ἀνατολὴ καὶ δύσις; πόλεις γὰρ ὅλας καὶ χώρας ταῖς
 παντοδαπαῖς αἰρέσεσιν κεκρατημένας πολυτρόπως
 εἰς τὴν ἡμετέραν ὀρθόδοξον μετήνευκε πίστιν. τοὺς
 μὲν τὰ πρῶτα φέροντας μεγάλων ἡξίου δωρεῶν
 καὶ τῶν στρατιωτῶν τοῖς λόγοσι κατέλεγε τοὺς δὲ
 χυδασιότερους συναθροίσας ἱππικὰς καὶ δοσι οὐκ αὐ-
 νεῖς ἦσαν καὶ περὶ ἄροτρα καὶ βόας ἡχοχόληντο,
 πάντας συναγαγὼν ἅμα καὶ τέκνοις καὶ γυναῖξιν καὶ
 πόλιν τοῖτοις δεινόμενος ἀγχοῦ που Φιλιππουπό-
 λεως καὶ πέραν Εὐφρον τοῦ ποταμοῦ ἐκεῖσε τοὺτους
 μετῴκησεν Ἀλεξιοῦπολιν τὴν πόλιν κατονομάσας
 ἢ καὶ Νεόκαστρον, ὃ καὶ μᾶλλον ἐπεκράτησεν, ἀπο-
 दाσάμενος καὶ τοῖτοις κακείνοις ἀρούρας τε καὶ
 οἰνόπεδα καὶ οἰκίας καὶ κτήσιν ἀκίνητον. οὐ μὴν
 ἀφῆκεν αὐτοῖς ἀνίσχυρα τὰ τῶν δόσεων οὐδ' ὥσ-
 περ (262) Ἀδωνίδος κήρυξ σήμερον ἀνθροῦνας
 καὶ αὐτῶν καταρρέοντας, ἀλλὰ καὶ χερσοβοῦλλοις
 λόγοις τὰ πρὸς τοὺτους ἐνέπεδωσε δωρεὰς καὶ οὐκ
 εἰς τοῖτους μόνους περισταμένας τὰς χάριτας ἐστη-
 σεν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς ἐξ αὐτῶν καὶ τοὺς ἐξ ἐκεί-
 νων διαδοσίμους πεποίηκε καὶ τούτων διαρκούντων
 αἱ γυναῖκες αὐτῆς τῶν δωρημένων ἀντέχονται.
 οὕτως ἐκεῖνος ἐξήπλου τὰς χάριτας. πάντα μὲν
 οὕτω λελέχθαι τὰ γὰρ πλείονα παρείθη. καὶ μὴ τις
 ἐπιμεμψέσθαι τὴν ἱστορίαν, ὡς δῆθεν δωροδοκοῦ-
 σαν τὴν συγγραφήν. τῶν γὰρ νῦν ὄντων μάστιγες
 εἰσι πολλοὶ τῶν ἀρηγούμενων, καὶ οὐκ ἂν ψευδη-
 γορίας ὀλοόμεν. καὶ ὁ μὲν αὐτοκράτωρ πάνθ' ὡς
 ἐχρῆν πεποιητῶς ἀπάρας ἐκεῖθεν εἰς τὴν βασιλίδαν
 πόλιν μετεσκηνώκει. καὶ πάλιν οἱ αὐτοὶ ἀγῶνες καὶ
 διαλέξεις πρὸς τοὺς ἀμφὶ τὸν Κουλέοντά τε καὶ
 Κούσανον ἐγίνοντο τῷ αὐτοκράτορι συνεχεῖς. ἀλλὰ
 τὸν μὲν Κουλέοντα εἶπεν ὡς συνετώτερον, οἶμαι,
 καὶ δυνάμενον παρακολουθῆσαι λόγοις ἀληθείας καὶ
 τῆς ἡμετέρας μάνδρας πεποίηκε πρόβειον ἡμερώτα-
 τον. ὃ δὲ γε Κούσανος καὶ ὁ Φῶλος ἐξαργυριοντες
 καὶ βαλλόμενοι μὲν καθάπερ οἰδηρός ταῖς σφυαῖς
 τοῦ αὐτοκράτορος ὁμιλίας, ὅμως μέντοι σιδήρειοι
 μένοντες ἐξετράποντό τε καὶ οὐκ εὐαγῶνως εἶχον
 αὐτῷ. καὶ διὰ τοῦτο ὡς πάντων Μανικαίων βλασ-
 φημοτάτους καὶ καθαρῶς εἰς λαμπρὰν μελαγχολίαν
 ἐλαύνοντας εἰς τὴν οἰκιστὴν λεγομένην Ἐλεφαντινὴν
 φρουρὰν ἐμβάλων καὶ τὰ πρὸς χρεῖαν ἅπαντα δαμν-
 λῶς χορηγῶν μόνως ταῖς ἐαυτῶν κακοπραγείαις
 ἀφῆκεν ἀποθαιρεῖν (pp. 256₁—263₂₆).

лов, а всеки ден спечелвал за бога ту сто-
 ту повече от сто души, така че спечелените
 по-рано и сега от неговото слово биха дали
 много десетки хиляди. Но защо трябва да
 говорим и да се занимаваме с това, което
 целият свят знае и за което са свидетели
 и Изток, и Запад? Той ловко възвърнал
 към нашата православна вяра цели градове
 и области, където били смесени най-различни
 ереси. Високопоставените той удостоивал с
 големи дарения и ги вписвал в избраните
 войски. А всички по-прости и тези, които
 били копачи или се занимавали с ралото и
 добитъка, той събрал заедно с децата и же-
 ните и ги поселил в града, който издигнал
 за тях близо до Филипопол, откъд Еврос.
 Той нарекъл този град Алексиопол или Нео-
 кастрон¹, което име надделяло. И на едни-
 те, и на другите раздал ниви и лозя, къщи
 и недвижими имоти. И той не им оставил
 подарените имоти неосигурени или като Адо-
 новите градини, които днес цъфтят, а утре
 изчезват, но укрепил отстъпените им даре-
 ния с хрисовул и постановил благоденията
 да не се отнасят само до тях, но да бъдат
 наследявани и от синовете, и от внуците им.
 А ако такива липсват, подареното да насле-
 дят жените им. Така щедро раздавал той
 милостите си. По този въпрос толкова. По-
 вечето подробности са пропуснати [от мен].
 И никой да не обвинява историята ми като
 пристрастна, защото има много съвремен-
 ници, свидетели на разказваното, и аз не
 бих могла да бъда уличена в лъжа. А са-
 модържецът, след като свършил всичко,
 както трябва, вдигнал се оттам и се върнал
 в столицата. И той отново започнал постоян-
 ните си борби и спорове с привържениците
 на Кулеон и на Кусин. Той спечелил Куле-
 он — като по-разумен, мисля, и като спосо-
 бен да разбере словото на истината — и го
 направил най-кроткото агне от нашето па-
 ство. А Кусин и Фол били разгневени и ма-
 кар и да били удряни от непрекъснатите
 поучения на самодържеца като от желязо,
 те въпреки това останали желязни, дърпали
 се и не му се покорявали. Затова като най-
 злословни от всички манихеи и явно отива-
 щи към лудост, той ги хвърлил в така на-
 речената Елефантинска тъмница² и като им
 предоставил в изобилие всичко нужно, оста-
 вил ги да умрат [там] само от собствените
 си грехове.

¹ Този град не е локализиран и до днес. В. Миков, Произход и значение на имената на нашите градове, села, реки, планини и места, София, 1943, стр. 125, го открива в развалините над с. Старосел. ² Тази тъмница се намирала на територията на Големия дворец. Вж. Janin, Constantinople byzantine, стр. 168.

XV, 1. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὰ κατὰ τὴν Φιλιπποῦσιν καὶ τοὺς Μανιχαίους ἔργα τοῦ αὐτοκράτορος· ἄλλος δ' ἐκείθεν αὐτῆς βάρβαρος ἐξαπίετα καὶ αὐτοῦ κεκωῶν (p. 264₁₋₃). — — —

21. Alexius Comnenus Bogomilorum haeresim extinguere conatur

XV, 8. Μετὰ δὲ ταῦτα τοῦ ἔτους * διπλεόντος τῆς βασιλείας αὐτοῦ μέγιστον ἐπεγείρεται νέφος αἵρετικῶν. καὶ τὸ τῆς αἵρέσεως εἶδος καινόν, μήποτέ ποτε ἐγνωσμένον τῇ ἐκκλησίᾳ. δύο γὰρ δόγματα συνελθέτην κάκουσι καὶ φανότατα ἐγνωσμένα τοῖς πάλοι χρόνοις, Μανιχαίων τε, ὡς ἂν τις εἴποι, δυσσέβεια, ἣν καὶ Παυλικιανῶν αἵρεσιν εἶπομεν, καὶ Μασσαλιανῶν βδελυρία. τοιοῦτον δὲ ἐστὶ τὸ τῶν Βογομίλων δόγμα, ἐκ Μασσαλιανῶν καὶ Μανιχαίων συγκείμενον. καὶ ὡς ἔοικεν, ἦν μὲν καὶ τοῖς πρὸ τοῦμοῦ πατέρος χρόνοις, ἐλάνθανε δὲ δεινότητι γὰρ τὸ Βογομίλων γένος ἀρετῇ (294) ὑποκρύπτουσα. καὶ τρεῖς μὲν κοσμητικὴν οὐκ ἂν ἴδοις βογομιλίζουσαν, κέκρυπται δὲ τὸ κακὸν ὑπὸ τὸν μακάριον καὶ τὸ κοινούμιον. καὶ ἐσκυθρωπώσκειν ὁ Βογομίλος καὶ μέχρι βίου σκέπεται καὶ κεκρυφώς βαδίζει καὶ ὑποφθιγγίζει τὸ στόμα, τάνδοθι δὲ λόκος ἐστὶν ἀκάθεκτος. καὶ τοῦτο τὸ ἔθνος τοιοῦτον ὃν δυσφορότατον ὥσπερ ὄφιν ἐμψωλεύοντα τῇ χειρὶ ἐπιδιδόν ἰνγῶν ἀπερρήτοις ὁ ἔμμος πατήρ εἰς ὧς ἐξεκαλέσαιο καὶ ἐξήνεγκεν. ἀλάστῃ γὰρ τὸ πολὺ τῆς τῶν ἐσπερίων καὶ ἐρίων ἀποθέμενος φροντίδος πρὸς τὸ πνευματικώτερον ἑαυτὸν ἐπέτευνεν. ἐν πᾶσι γὰρ τῶν ἀπάντων ἐκράτει· ἐν λόγοις διδακτικοῖς τοὺς περὶ λόγον ἐκποικιλικὸς ἐνίκα, ἐν μάχαις δὲ καὶ στρατηγίαις τῶν ἐν ὑπλοῖς θανατοζομένων ὑπερῆχεν. ὡς δὲ ἡ τῶν Βογομίλων ἀπανταχοῦ ἤδη διάπλαστο φήμη (Βασίλειος γὰρ τις μοναχὸς πολυτροπώτατος μεταχειρίσασθαι τὴν Βογομίλων ἀσέβειαν δώδεκα μὲν ἔχον μαθητὰς, οὓς καὶ ἀποστόλους ὠνόμαζε, σπινθηροζόμενος δὲ καὶ μαθητείας τινάς, γύναια κακοήθη καὶ παμπόνηρα, ἐφῆλπωσε τὴν κακίαν ἀπανταχοῦ) καὶ πολλὰς ψυχὰς δίκην πυρὸς ἐπενέμματο τὸ κακόν, οὐκ ἠνείχετο ἡ τοῦ βασιλέως ψυχὴ

XV, 1. Това са делата на самодържеца при Филипопол и спрямо манихеите. Но веднага след това варварите му приготвили друга горчива чаша. — — —¹

21. Алексий Комнин се опитва да унищожи богомилската ерес

XV, 8. След това, през течение на² година на царуването му, се надвесил грамаден облак от еретици. Това било нов вид ерес, непозната по-рано на църквата, защото се слели две най-противни и най-долнопробни учения, познати от по-ранните времена — манихейското, така да се каже, нечестие, което наричаме и павликянска ерес,³ и масалианското⁴ безсрамие. Такова е именно богомилското учение, смесица от масалианство и манихейство. Както изглежда, то е съществувало и във времето преди баща ми,⁵ но тайно. Наистина богомилският род е страшно опитен да се преструва на добродетелен. Човек не би могъл да види между богомилите коса, вчесана по светски; злото се крие под власеница и качулка. А богомилът е мрачен, с лице, покрито до носа, върви наведен и мърмори, но вътрешно е вълк неукротим. И баща ми измъкнал и поставил наоткрито това най-отвратително племе, което се крие като змия в дупката си с помощта на тайната си магия. Той веднага изоставил голяма част от грижите си за Изтока и Запада и насочил вниманието си към духовните работи. Защото той бе във всяко отношение над всички: в поучителните речи той надминаваше тези, които се били отдала на това изкуство, а в битки и във военна тактика превъзхождал тези, от чието ноенно изкуство се възхищавали. Славата на богомилството се разпространила вече навсякъде. (Някакъв монах Василий⁶, човек много ловък в разпространяване на богомилското нечестие, имал дванадесет ученици, които наричал и апостоли, а бил привлякъл и няколко ученички, жени зловредни и зловредни. Той разпространил злото навсякъде.) И злото като с огън унищожило много души. Затова душата на императора не могла да понася това и той започнал раз-

¹ По-нататък се описват подробно събитията в Мала Азия, където Алексий воювал победоносно против иконийския султан Сюлейман, т. е. Малек шах II (1107—1116), син на Килидж Арслан I, който се готвел отново да опустоши Мала Азия. ² Отбелязаната тук лакуна прави датировката на процеса срещу богомилите не-сигурна. Вж. подробности и литература у Любарский, Анна Комнина, стр. 621, бел. 1555. ³ Вж. тук стр. 136, бел. 3. ⁴ Масалианската ерес се зародила през IV в. в Мала Азия, през IX в. проникнала в България, където оказала влияние върху богомилството. Вж. Д. Ангелов, Богомилството, стр. 80 и сл. ⁵ Богомилството възникнало по времето на цар Петър I (927—967). ⁶ Според Зенара (XVIII, 23) Василий бил лекар и се обличал в монашески дрехи.

τοῦτο καὶ διερευνᾷ τὰ περὶ τῆς αἵρεσεως. καὶ τότε τῶν Βογομίλων εἰς τὰ ἀνάκτορα ἤγοντο, ἅπαντες δὲ Βασίλειον πῦν κατήγγελλον διδάσκαλον καὶ κορυφαῖον προποσίτην τῆς βογομιλικῆς αἵρεσεως. ἐκ τούτων δὲ Διβλάτιος τις κατασχεθεὶς, ἐπεὶ ἐρωτώμενος ἀνομολογεῖν οὐκ ἠβούλετο, αἰκίως παραδοθεὶς τηρικαῦτα τὸν λεγόμενον Βασίλειον ἀνομολόγει καὶ οὕτως ἐκείνος προεχειρίσαστο ἀποστόλους. τοῖνυν τὴν τοῦτον ἀναζητήσαν πολλοὶς ὁ αὐτοκράτωρ ἀνέθετο. καὶ δῆτα ἀναφαίνεται τοῦ Σατανᾶ ἰσχυροῦς Βασίλειος, τὸ ἐνδομῖ μοναχός, κατεσκληρώς τὸ πρόσωπον, τὴν ἐπὶ τὴν φιλός, εὐμύκης τὴν ἡλικίαν [πολυτροπώματος μεταχειρισσάμενος τὴν ἀσέβειαν]. καὶ αὐτίκα ὁ αὐτοκράτωρ τὸ ἐνδομῖον ἐθέλων παρασθῆναι ταῖς (295) πειθαρχήσεως μετακαλεῖται τὸν ἄνδρα μετ' οὐρίου προσχήματος. καὶ γὰρ καὶ θύκων ἐπεξάνεστη αὐτῷ καὶ καθέδρας μετέδωκε καὶ τραπέζης τῆς αὐτῆς καὶ ἄλλων τῶν δομῶν τῆς ἄρας αὐτῷ κατεχάλασε καὶ τὸ ἄριστον περιτείρας παντοδαποῖς δέλαισι τῷ πικρῷ τούτῳ κῆτι παρέσχεν ἐμφαγεῖν καὶ ὅλον τὸ φάρμακον τῷ μοναχῷ τούτῳ καὶ πολλαχῶς τὴν κυκλὸν φέρον ἐνέχει διὰ παντοίων ὑποκρινόμενος μαθητῆς αὐτῷ ἐθέλων γενέσθαι, οὐκ αὐτὸς τάχα μόνος, ἀλλὰ καὶ ὁ αὐτοῦ ἀδελφὸς Ἰσαάκος ὁ σεβαστοκράτωρ, καὶ πάντα τὰ παρ' αὐτοῦ λεγόμενα ὡς ἐκ θείας ὁμῆς λογίζεσθαι καὶ ἐπείκειν τούτῳ ἐν πᾶσι, εἰ μόνον τὴν τῆς ψυχῆς αὐτῷ σωτηρίαν πραγματεύσαστο ὁ κάκιστος Βασίλειος. „καὶ ἐγὼ μὲν,“ φησὶν „ὁ πάτερ τιμώτατε,“ (περιέχευε γὰρ τοῖς γλυκείαις τούτοις ὁ βασιλεὺς τὴν κύλικα, ὡς ἐξεμέσαι τὸν δαιμονῶντα τὴν μελαγχολίαν αὐτοῦ) „ἀγαθαὶ σε τῆς ἀρετῆς ἐνεκα. ἀξιώ [σε] δὲ καταμαθεῖν, τίνα τὰ παρὰ τῆς σῆς τιμωρίας εἰσηγησόμενα, ὡς τὰ γε τῶν ἡμετέρων μοναχῶν φαῦλα καὶ εἰς οὐδεμίαν ἀρετὴν φέροντα“. ὁ δὲ τὰ πρῶτα μὲν ἐσχηματίζετο καὶ τὴν λεοντήν ὁ κατὰ ἀλήθειαν ὄνως ἐκείνος ἐφείλκεν εἰς ἐαυτὸν πανταχόθεν καὶ ἀπεπλήδα πρὸς τὰ λεγόμενα, πλὴν ἐχανανόθη τοῖς ἐπαίνοις καὶ γὰρ καὶ ὁμοδίακον ἐποίησε τοῦτον. συμπαρήν δ' ἄρα τούτῳ ἐν πᾶσι καὶ συνεδραματούργει καὶ ὁ τοῦ βασιλέως ἐξάδελφος καὶ σεβαστοκράτωρ. ὁ δὲ τὰ τῆς αἵρεσεως δόγματι ἀπήγεσε. καὶ ὁ κρότος ὁποῖος; παραπέτασμα γὰρ μεταξὺ τῆν τε γυναικωνίτην ἀπετείχεζε καὶ τοὺς βασιλεῖς μετὰ τοῦ βδελυροῦ τούτου πάνθ', ὅπως εἶχε ἐν τῇ ψυχῇ, ἐξερεγγόμενον καὶ ἀναφανδὸν λέγοντος. ὁ δὲ γραμματεὺς ἀπεγράφετο ἔνδοθεν τοῦ πετάσματος τὰ λεγόμενα. καὶ ὁ μὲν λῆρος ἐκείνος διδάσκαλος τῷ δοκεῖν ἐρίνετο, ἐσχηματίζετο δὲ τὴν μαθητείαν ὁ βασιλεὺς, ἀπεγράφετο δὲ τὰ τῆς διδασκαλίας (296) ὁ ἐπογραμματοῦς. πάντα δὲ βήτα τε καὶ ἀρρητα ἐπισυνεῖρεν ὁ θεοπληγὴς ἐκείνος ἄνθρωπος οὐδενὸς ἐφείσαστο θεομισσοῦς δόγματος, ἀλλὰ καὶ τὴν θεολογίαν ἡμῶν παρεβλέψατο καὶ τὴν οἰκονο-

следване по тази ерес. В двореца били доведени някои богомили. И всички те обявявали за учител и главен водач на богомилската ерес някой си Василий. Между тях бил заловен някой си Дивлатий, който не искал да отговаря на въпросите, но като го предали на изтезания, казал името на споменатия Василий и на апостолите, които последният си бил избрал. Самодържецът възложил на мнозина да издирят този човек. И ето открива се главният служител на Сатанаил Василий, с монашеско облекло, с изпито лице, без брада, висок на ръст (много ловък в разпространяването на безбожието). И самодържецът под благовиден предлог извикал веднага Василий, понеже желал с кротки думи да изтръгне това, което тайл. Той станал от трона да го посрещне и го поканил да седне и да сподели с него дори трапезата. Хвърлил му цялата въдица и като набол на кукичката различна стръв, поднесъл я на този ненаситен кит да я изяде. И давайки цялата отрова на този монах и многолик злодей, той се преструвал по всякакъв начин и настоявал, че иска да му стане ученик, и не само той, но и брат му, севастократорът Исак. [Преструвал се също], че приема всичко, което той казал, за казано като от божии глас, че ще го слуша във всичко само ако проклетният Василий се погрижи за душата му. „Аз — казал му той, — достопочтени отче (с тези сладки думи той мажел чашата, за да избълва проклетникът жлъчта си), се възхищавам от тебе поради добродетелта ти. И искам да науча от тебе какво е учението на твоя светост, защото това на нашите е почти погрешно и не води към никаква добродетел.“ Отначало Василий, който се покривал изцяло с лъвска кожа, макар и да бил в действителност магаре, се преструвал и не давал ухо на говореното, но все пак се възгордял от похвалите, защото императорът го направил и сътрапезник. На императора помагал и сътрудничел във всичко брат му, севастократорът. И най-после Василий избълвал догмите на ереста си. И по какъв начин? Императорите и този безсрамник, който избълвал и казал открито всичко, което му било на душата, били отделени с една завеса от женското отделение. Отвъд завесата писарят записвал това, което се говорело. И този никаквец станал привидно учител, царят се преструвал на ученик, а писарят записвал учението. И той поразен от бога човек не само разказал всичко позволено и непозволено, но и не пропуснал нито един престъпен догмат, а се отнесъл и с презрение към нашето богосло-

μία πᾶσαν ἐφάντασε καὶ τοὺς ναοὺς, οἴμοι, τοὺς
ιεροὺς ναοὺς δαιμόνων ἀνόμεναι καὶ τὸ τελοῦμενον
παρ ἡμῖν σῶμα καὶ αἷμα τοῦ πρώτου καὶ ἀρχιερέως
καὶ θύματος παρὰ ὁσίων ἔθειτο καὶ ἐλογίζετο.
ἀλλὰ τί τὸ ἐπεῖθεν; ἀπορείπει τὴν σκηνὴν ὁ βα-
σιλεὺς καὶ ἀναστάντων ἡ τοῦτο καὶ τὸ συγκλητικὸν
ἄπαν συνήθροιστο καὶ τὸ στρατιωτικὸν συνεῖλετο
σύνταγμα καὶ ἡ γερουσία τῆς ἐκκλησίας συνήν.
προεδκάθητο δ' ἄρα τὸ τηρηκῶτα τοῦ τῆς βασιλείας
πόλεως θρόνου ὃ ἐν πατριαρχίᾳ μακαριώτατος ὁ γραμ-
ματικός ὁ κύριος Νικόλαος. καὶ ἀνεγνώσκειτο τὰ
θεοστυγῆ δόγματα καὶ ὁ ἔλεγχος ἀδιάβλητος. καὶ οὐδὲ
ὁ τῆς ἐναντίας μοῖρας ἔξαρκος ἦν, ἀλλ' αὐτίκα καὶ
γυμνῇ τῇ κεφαλῇ πρὸς ἐναντιολογίας ἐχώρει καὶ πρὸς
πῦρ καὶ μάστιγας καὶ μυρίους θανάτους ἀντιπαράτά-
ξασθα ἐπισχεῖτο. πεπορεύεσθαι γὰρ οἱ πλανώμενοι
οὗτοι Βογρόμιλοι πᾶσαν ἀπόκλις ὑπενεργεῖν τιμωρίαν
ἀγγέλων δῆθεν ἐξαπαλόντων αὐτῆς τῆς πυρκαϊᾶς.
ἡ πολλῶν δὲ πάντων αὐτῶν καὶ τὴν ἀσέβειαν ἀναιδέων-
των, καὶ οὗτοι τῆς αὐτοῦ ἀπωλείας αὐτῶν κεκοινωνήκα-
σαν, ὁ αὐτὸς ἦν Βασίλειος, ἀμετακλήτης, Βογρόμιλος
γενναῖος καὶ τοὶ πυρκαϊᾶς ἀπειλουμένης καὶ ἄλλων
κακώσεων ἀπὸ τοῦ δαίμονος εἶχετο καὶ τὸν αὐτοῦ
Σατανῆν ἠγκυλίετο. ἔμφρουρος δὲ γενόμενος καὶ πολ-
λότας πρὸς τοῦ βασιλέως πεμπόμενος καὶ πολ-
λάκις παρακαλούμενος τὴν ἀσέβειαν ἐξομώσασθαι
ὡσαύτως εἶχε πρὸς τοὺς τοῦ βασιλέως παρακλήσεις.
ἀλλὰ τὸ περὶ τοῦτον γεγονὸς τέρας μὴ παραδράω-
μεν. πρὶν ἢ γὰρ τοῦτο ἐπιβλέψαι τὸν βασιλέα (297)
δοιμύτην, μετὰ τὴν τῆς ἀσέβειας ἐξαγόρευσιν ἀπῆλ-
θεν τῷ τέως εἰς οὐδίσκον τινὰ κείμενον ἀγχοῦ πον-
τῶν βασιλικῶν οἰκημάτων ἄρτι πρώτως δι' αὐτὸν
κατασκευασθέντα. ἐοπέρα δ' ἦν καὶ οἱ ἀστέρες οἱ
ἄνω αἰθέρας οὐσῆς ἀλήτοισιν καὶ ἡ σελήνη μετὰ
τὴν αἰνόδοον τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ἐπέσειε. τοῦ δὲ
μοναχοῦ τὴν κέλλαν εἰσδόντος περὶ μέσας νύκτας
αὐτομάτως λίθοι χαλαρῶν κατὰ τῆς κέλλης ἐβάλ-
λοντο χειρὸς μὲν μηδεμιᾶς ῥητοῦσης τοὺς λίθους
μηδὲ τινος καταλόντος ἀνθρώπου τὸν δαιμονιώδη
τοῦτον ἄββαν. μήνιμα δ' ἦν, ὡς ἔοικε, τῶν ἀμφὶ
τὸν Σατανῆν δαιμόνων ἐξωρισμένων, ἐν δαιμό-
ποιουμένων, οὗ δὲ τὰ * πρὸς τὸν βασιλέα ἐξωρχή-
σατο καὶ διωγμὸν κατὰ τῆς πλάνης λαμπρὸν ἐπύ-
γαγε. καὶ ταῦτα μὲν Παρασκευῆς τις καλούμενος
ἀφορισθεὶς φύλαξ εἶναι τοῦ δαιμονιώδους ἐκείνου
γέροντος, ὡς μὴ ἄδικαν ἔχων προσομιλεῖν τισι καὶ τῆς
αὐτοῦ λίμνης μεταδιδόναι, τὰ φρικωδέστατα ἐπαύρι-
νυτο [ἰδεῖν τε καὶ] ἀκοῦσαι μὲν τοὺς τῶν βυλλομέ-

* lacunam signavit ed.: interciderunt fere haec αὐτῶν
μνησθέντα.

вие и цялото църковно управление, осмьл
всички божии закони, нарекул храмовете, о
ужас, божии храмови, дяволски и сметнал
и определил като лошо нещо това, че почи-
таме тялото и кръвта на този, който е пър-
вият архиерей и първата жертва¹. А после
какво станало? Императорът захвърлил мас-
ката си и дръпнал завесата: там бил събран
целият синклит, военното съсловие и вис-
шето духовенство. Тогава столичният престол
се заемал от блаженейшият патриарх госпо-
дин Николай Граматик². След като бого-
противните догми били прочетени, обвине-
нието било неопровержимо. И Василий не се
и опитал да отрича, но веднага открито при-
стъпил към защита и заявил, че е готов да
посрещне огън, удари и всякаква смърт. За-
щото тези заблудени богомили вярват, че
ще понесат без мъки всяко наказание, по-
неже ангели щели да ги извлекат от самия
огън. И Василий оставал непреклонен като
истински богомил, макар мнозина, включи-
телно и тези, които се били приобщици към
гибелното му учение, да го хулели за нече-
стивото му учение. Въпреки че го заплашва-
ли с клада и с други беди, той се държал
здрави за дявола и прегръщал своя Сатанаил.
Той се държал по същия начин и спрямо
увещанията на императора, когато бил за-
творен и бил извикван често при него, който
често го увещавал да се отрече от нечести-
вото си учение. Но да не пропуснем чудото,
което се случило с него. Преди императорът
да вземе по-строги мерки против Василий,
този, след като разкрил нечестивото учение,
тръгнал за къщичката, разположена близо
до царските дворци, която била приготвена
за него неотдавна. Било вечер, звездите бле-
скавали горе на чистото небе и новородената
луна осветявала онази вечер. След като мо-
нахът влязъл среднощ в килията си, внезап-
но по нея започнали да падат камъни като
град, без да ги хвърля нечия ръка и без
някой човек да измеря с тях този дяволски
абат. Както изглежда, причината бил гневът
на Сатанаил и дяволите му, които се сър-
дели, че Василий разкрил пред императора*
[мистериите им] и че е възбудил голямо го-
нение против ереста. Някой си, по име Па-
раскевиот, който бил определен за пазач на
този дяволски старец, за да не му позволява
да общува с хората и да им предава мръс-
ното си учение, се заклел с най-страшни
клетви, че виждал и чул³ трясъка на пада-

¹ Т. е. Христос. ² Цариградски патриарх (1084—1111). ³ Издателят изхвърля от текста *ἰδεῖν τε*
каὶ и при това положение мястото следва да се преведе: "... се заклел с най-страшни клетви, че чул..."

νων λίθων καὶ κατὰ γῆς καὶ κατὰ κεράμιον κρότους, ἰδεῖν δὲ συνεχεῖς καὶ ἀλλεπαλλήλους τοὺς λίθους, μηδὲνα δὲ μηδαμοῦ τὸν βάλλοντα τούτους ἰδεῖσθαι. συνεπελάμβανε γὰρ τῇ τῶν λίθων φορῇ καὶ σεισμός τις ἀθρόος καὶ τὸ ἐπίπεδον ἐκεκλόνητο καὶ τὰ περὶ τὸν ὄρορον ἐτεινέρεσαν. ὁ μὲντοι Παρασκευιάτης, πρὶν μὲν ὑποσηῶσαι τὸ ἔργον δαιμόνιον, ἐθάραξε, ὡς ἐκεῖνος ἔφασκεν, ὁρῶν δέ, ὅτι οἱ μὲν λίθοι ἄκρωθεν οἷον εἰπεῖν ἐξωμβαίνοντο καὶ τὸ γερόντιον ἐκεῖνο τὸ ἀρεσιοναρχικὸν ἐνεδεδύκει τε καὶ ἐναποκέκλειστο, εἰς δαίμονας τὸ ἔργον ἀνενεγκὼν ²⁸ οὐκ εἶχεν, ὃ τι καὶ γένοιτο (pp. 294₂₂—298₂₇).

XV, 9. Τὰ μὲν οἶν τοῦ τέρατος τοῦτου ταύτῃ ἐχέτω ἡβουλόμην δὲ καὶ πᾶσαν τὴν τῶν Βογομίλων διαγῆσθαι αἵρεσιν· ἀλλὰ με κοιλύει καὶ αἰδώς, ὡς ποῦ φησιν ἡ καλὴ (298) Σατράπ, ὅτι συγγραφεὺς ἔργου γυνὴ καὶ τῆς πορφύρας τὸ τιμώτατον καὶ τῶν Ἀλεξίων πρώτιστον βλίσστημα τὰ τε εἰς ἀκοὴν πολλῶν ἐρχόμενα οὐκ ἔστι βούλομαι μὲν γράφειν, ἵνα τὸ πλήρες τῆς τῶν Βογομίλων παραστήσω αἰρέσεως· ἀλλ' ἵνα μὴ τὴν γλῶτταν μολύνω τὴν ἐμαντῆς, παρὶν ταῦτα. παραπέμπω δὲ τοὺς βουλομένους τὴν ὅλην αἵρεσιν τῶν Βογομίλων διαγινώσκειν εἰς τὸ οὕτω καλούμενον βιβλίον δογματικὴν πανοπλίαν ἐξ ἐπιταγῆς τοῦμοῦ πατρὸς συντεθεῖσαν. καὶ γὰρ μοναχὸν τινα Ζηναβιηνὸν καλούμενον, γνωστὸν μὲν τῇ δεσποίνῃ καὶ πρὸς μητρὸς ἐμῇ μάμμη καὶ πᾶσι τοῖς τοῦ ἱερατικοῦ κατωτέρου, γραμματικῆς δὲ εἰς ἄκρον ἐλληνολογία καὶ ρητορικῆς οὐκ ἀμελέτητον ὄντα καὶ τὸ δόγμα ὡς οὐκ ἄλλος εἰς ἐπιστάμενον, τοῦτον ὁ αὐτοκράτωρ μεταπεμφάμενος ἐπέταξεν ὑπάσας τὰς αἵρέσεις ἐκθέσθαι ἐκάστην ἰδίᾳ καὶ ἐφ' ἐκάστη τὰς τῶν ἁγίων πατέρων ἀντιρροπὰς ἐγγράφασθαι καὶ αὐτῶν δὴ τῶν Βογομίλων τὴν αἵρεσιν, καθὼς ὁ ἀσεβὴς ἐκεῖνος Βασίλειος ἐφηγήσατο· ταύτην τὴν βίβλον δογματικὴν πανοπλίαν ὁ αὐτοκράτωρ ὠνόμασε· μέχρι τοῦ νῦν οὕτω προσαγορεύεται τὰ βιβλία. ὁ δὲ λόγος αὐθις πρὸς τὴν τοῦ Βασιλείου καθάρσει ἀντιρροπῇ. ὁ γὰρ αὐτοκράτωρ τοὺς ἀπανταχοῦ γῆς μαθητὰς καὶ οὐμιάστιας τοῦ Βασιλείου μεταπεμφάμενος καὶ μάλιστα τοὺς διόδεκα λεγομένους μαθητὰς ἀπελειρῶτο καὶ τοῦτον τῆς γνώμης. καὶ ἦσαν ἀντικρὺς μαθηταὶ Βασιλείου. καὶ γὰρ ἐνεβάνη τὸ κακὸν καὶ εἰς οἰκίας μεγίστας καὶ πολλοῦ πλῆθους ἦσαν τὸ δεινόν. καθάπερ οὖν κατεψηφίσαντο πυρκαϊῶν τῶν ἀλλοτρίων, τοῦ τε κορυφαίου καὶ τοῦ χοροῦ. ἀθροισμένων γὰρ τῶν φωραθέντων Βογομίλων καὶ τῶν μὲν τῆς σφῶν ἀντιποιοῦ-

щите по земята и керемидите камъни и че бил видял летящите непрекъснато един след друг камъни, но не забелязал никъде никого, който да ги хвърля. Падането на камъните се съпровождало и от едно силно земетресение. Земята затреперила и покривите заскърцали. Параскевиот, преди да разбере, че това е дяволска работа, разбира се, не губел кураж, както сам разправял. Но като видял, че камъните ваят, така да се каже, отгоре и че онова старче, еретикът, било влязло и си стояло вътре, той разбрал, че това е дяволска работа, и решил [да бяга], пък каквото ще да става.

XV, 9. За чудото толкова. Имах желание да изложя и цялата богомилска ерес, но ме възпира срамът, както казва някъде хубавата Сафо, защото аз съм писателка жена, и то най-уважавана от багренородните и първа от децата на Алексий, а пък и това, което се носи от уста на уста, трябва да се премълчава. Аз исках да пиша, за да изложя цялостно богомилската ерес, но все пак пропускам това, за да не омърся собствения си език. А тези, които желаят да се запознаят с цялата богомилска ерес, аз ги препращам към книгата, наречена Догматично всеоръжие,¹ съставена по заповед на баща ми. Самодържецът извикал един монах, по име Зигавин, познат на императрицата, моя баба по майчина линия, и на всички духовници, който бил граматик, достигнал до съвършенство, не пренебрегвал риториката и познавал като никой друг догмите. Той му заповядал да изложи поотделно всички ереси и да запише за всяка една опроверженията на светите отци, а също така и ереста на самите богомили, както я бил изложил онзи нечестив Василий. Самодържецът нарекол тази книга Догматично всеоръжие, която се нарича и досега така. Нека се върнем отново към погубването на Василий. Самодържецът събрал отвсякъде учениците и сподвижниците на Василий, а най-вече така наречените 12 ученици и изпитал и техните убеждения. Те били явно ученици на Василий. Злото прониквало и в най-знатни къщи и страшната напасть заразила голямо множество хора. Всички еретици — и корифеят, и хорът — били осъдени на изгаряне. След като заловените богомили били събрани, едни

²⁸ lacunam signavit ed.: intercidiť μένειν vel simile quidd.

¹ Пълното заглавие на книгата на Евтимий Зигавин гласи *Πανάθεια τῆς ἐκθρόνου πίστεως ἥτις ἀποδοθήκη δογμάτων* (Догматическо всеоръжие на православната вяра или арсенал на догматите).

μένων αίρέσεως, τῶν δ' ἀπαρνούμενων πατάσασαι καὶ πρὸς τοὺς ἐλέγχοντας ἰσχυρῶς (299) ἀνθιστα-
μένων καὶ τὴν Βογομιλικὴν διαπινύοντων αίρειον,
ἐπεὶ ἐτοίμως ὁ αὐτοκράτωρ τοῖς πιστεύουσιν οὐκ
εἶχεν, ἵνα μὴ τις πολλὰς Χριστιανὸς τοῖς Βογο-
μίλοις ὡς Βογόμελος ἀναμυγνέται ἢ Βογόμελος
ὡς Χριστιανὸς διαδράσῃ, κανόν τινα τρόπον ἐπι-
νοεῖται, δι' οὗ οἱ ὄντως Χριστιανοὶ ἀποφανθήσονται.
ἐπὶ τοῦ βασιλικοῦ τοῦτον τῇ μετ' αὐτὴν καθήστο
θρόνου, πολλοὶ δὲ τηρικαῦτα παρήσαν τῆς τε συγ-
κλήτου καὶ τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ τῶν Ναζωραίων
αὐτῶν, ὅποσοι λόγον μετεῖχον, λογάδες. πάντων δὲ
τῶν τὴν Βογομιλικὴν ἐγκαλουμένων αίρειον ἐς τὸ
μέσον ὁμοῦ παρακθέντων ὁ αὐτοκράτωρ αὐθις
ἐπερωτᾶσθαι ἕκαστον ἐκέλευσεν. ὡς δὲ οἱ μὲν ὁμο-
λόγησαν Βογόμελοι εἶναι καὶ τῆς σφῶν ἰσχυρῶς ἀν-
τεποιῶντο αίρέσεως, οἱ δὲ πατάσασαν ἀνένεον
Χριστιανὸς εἶναι τοὺς ὀνομάζοντες καὶ παρ' ἄλλων
ἐλεγχόμενοι οὐδαμῶς κατετίθεντο, ἐπιτοξεύσας αὐ-
τοῖς τὰς ὀφρὺς ἐφη «χρὴ τὴν σήμερον δύο καμί-
νους ἀναφθῆναι, θατέρᾳ δὲ τοῦτων σταυρὸν ἐπιπα-
γῆραι αὐτῇ γῇ, εἰτα αίρειον δοθῆναι πᾶσιν, ἵν'
ὅποιοι τῇ τῶν Χριστιανῶν πίστει ἐκποθανεῖν τὴν
σήμερον βούλονται, ἀποκαθέντες τῶν ἄλλων τῇ
τοῦ σταυροῦ καμίνῳ προσχωρήσωσιν, οἱ δὲ τῆς
Βογομιλικῆς αίρέσεως ἀντεχόμενοι πρὸς θατέραν
ἐμβληθήσονται. βέλτιον γάρ Χριστιανὸς αὐτοὺς
ὄντας ἀποθανεῖν ἢ ζῶντας ὡς Βογόμελους διαίκεσ-
θαι καὶ τὰς τῶν πολλῶν τύπειν συνειδήσεις¹ αὐτε
γεὼν καὶ ἡμεῖς [καὶ ἡμεῖς]. ὑπὲρ βουλήτόν, ἕκαστος
χωρεῖτω.» ταῦτα μὲν οὖν πρὸς τοὺς βογομίλους
ἀποφηνάμενος ὁ βασιλεὺς ἐν σχήματι ἀπέλευσεν.
εὐθὺς οὖν παραλαβόντος τοῦτους ἀπῆρσαν καὶ πλη-
θος παρεστῆκει πολλὸν συρρέοντων ἕκασταχοῦ. κάμι-
νοι δὲ τηρικαῦτα ἐπιπαλασίως κατὰ τὸν μελωδὸν
ἀνῆρποντο εἰς τὸ οὕτως πᾶς καλούμενον Τζυκα-
νιστήσαν² τὸ πῦρ εἰς οὐρανὸς ἀνῆγει ὁ σταυρὸς (300)
ἐπὶ θατέρᾳ ὀστατὸ αίρειος τοῖς ἐνόχοις ἐδίδото,
ὅση ποτ' ἐν βουλήτόν ἕκαστω, χωρεῖν, ὡς κανθη-
σομένον ἀπάτων. εἰτα τὸ ἀφικτον ὄρωντες τοῦ
πράγματος, ὅποσοι μὲν ἐν αὐτοῖς ὀρθόδοξοι ἦσαν,
τῇ τοῦ σταυροῦ προσεχώσαν καμίνῳ ὡς ὄντως
μαρτυρήσαντες³ οἱ δὲ γὰρ ἀθεώτατοι τῆς μισαρᾶς
ἀντεχόμενοι αίρέσεως πρὸς θατέραν ἀπένευσαν. καὶ
ἀπᾶσι τοῦτων ἐν ταῖς καμίνους ὁμοῦ ἐρροφθαι
μελλόντων, οἱ μὲν παρεστῶτες ἅπαντες ἐπὲρ τῶν
Χριστιανῶν ἤλγουν ὡς κανθησομένον ἦδη καὶ τοῦ

се обявявали за привърженици на ереста
си, а други се отказвали напълно, възража-
вали силно срещу обвиненията и заплювали
богомилската ерес. Понеже самодържецът
не бил склонен да им вярва, той измислил
един нов начин да се познаят истинските
християни, за да не би да остане някой хри-
стианин между богомилите като богомил
или пък някой богомил да се измъкне като
християнин. На другия ден той седнал на
царския трон. В момента пристъпували мно-
зина най-видни от синклита, от светия синод
и изтъкнати назареи¹, които били запознати
с науката. Всички обвинени в богомилска
ерес били събрани наедно в средата и само-
държецът наредил всеки един да бъде раз-
питан отново. И тъй като едни признавали,
че са богомили, и държали здраво на своята
ерес, а други отказвали това, наричали се
християни и не отстъпвали, макар и да били
изобличавани от други, той ги погледнал
навъсен и казал: „Днес ще бъдат запалени
два огъня, в единия от които трябва да се
забие кръст в самата земя. После на всички
трябва да се даде право на избор, за да
могат тези, които желаят днес да умрат
в християнската вяра, да се отделият от дру-
гите и да пристъпят към огъня на кръста,
а тези, които предпочитат богомилската ерес,
да бъдат хвърлени в другия. По-добре е те
да умрат като истински християни, отколко-
то живи да бъдат преследвани като бого-
мили и да оскърбяват чувствата на хората.
Хайде и вие, всеки от вас да отиде там,
където иска.“ И тъй императорът съобщил
това решение на богомилите и привидно при-
ключил. Те веднага били грабнати и откъс-
нати, а в това време се събрало голямо
множество от хора, които се стичали отвся-
къде. После били запалени седем пъти по-
силни според певец² огньовете до мястото,
наричано Циканистир³. Огънят се издигнал
до небесата. На едната клада бил поставен
кръст. Понеже всички щели да бъдат изго-
рени, на обвинените бил даден избор всеки
да отиде, където желае. После, когато ви-
дели, че няма изход, тези, които по убежде-
ние били православни, пристъпили към огъня
с кръста, за да приемат истинско мъчени-
чество. А нечестивците, които държали на
мръсната си ерес, се отправили към другата
клада. И в момента, когато щели да бъдат
хвърлени в огньовете наедно, всички при-
стъпуващи започнали да жалят християните,

¹ Т. е. монаси. | ² Данаил, III, 19.
Constantinople byzantine, стр. 188—189.

³ Хиподром в югоизточната част на Големия дворец. Вж. Janin,

βασιλέως πολλὰ κατεπύγναζον ἀγνοοῦντες τὸ οἰκονομούμενον. ἀλλὰ βασιλική τις πρόσταξις προκαταλαβοῦσα τοὺς δημίους ἐκείνους ἀπέτρεξε τοῦ ἐγχειρήματος. καὶ οὕτω βεβαίαν τὴν τῶν Βυζυμίων ὄντως ὁ αὐτοκράτωρ ἐσχηκώς κατέληψεν τοὺς συκοφαντούμενους Χριστιανοὺς πολλὰ παρανέσας ἀπέλυσεν, ἐκείνους δὲ πάλιν εἰρκταῖς εἶχε [διαωρήσας] τοὺς ἀποστόλους τοῦ ἀσεβοῦς Βασιλείου διακρίνας τῶν ἄλλων· εἶτα καθ' ἑκάστην πεμπόμενος τοὺς μὲν δι' αὐτοῦ ἐδίδασκεν πολλὰ παραινῶν τῆς μυσσεῖας ἀποσχέσθαι θρησκείας, πρὸς δὲ τοὺς ἄλλους λογάδας τινὰς τοῦ ἱεροῦ τῆς ἐκκλησίας συντάγματος ἐπέσκηψε καθ' ἑκάστην παραινόμενους ἀναδιδάσκειν αὐτοὺς τὴν ὀρθόδοξαν πίστιν καὶ παραινεῖν ἀποσχέσθαι τῆς βογυμλικῆς αἵρέσεως. καὶ τινες μὲν τοιούτων μετέβαλον ἐπὶ τὸ βέλιον καὶ τῆς φρουρᾶς ἀπελύθησαν, εἰ δὲ τῇ σφῶν ἐπιστέθονον αἵρέσει ἐν εἰρκταῖς κατεχόμενοι, τροφῆς μέντοι καὶ ἀμφοίων διαμύλῃ τὴν χορηγίαν ἔχοντες (pp. 298²⁸—301²⁸).

XV, 10. Τὸν μέντοι Βασιλείον ὡς ὄντως αἰρεσιόχην καὶ ἀμεταμέλητον παντάπασιν ἄπαντες τῆς ἱερᾶς συνόδου καὶ τῶν Ναυκραίων λογάδες καὶ αὐτὸς δι' ὃ τότε πατριάρχης Νικόλαος πυρὸς ἀξίον ἔκριναν. οἷς καὶ ὁ αὐτοκράτωρ σύμμητος ἦν πολλὰ πολλὰς προουμλικῶς αὐτῷ καὶ ἀνδρῶν οὐκ ὀνδραίων καὶ τῆς αἵρέσεως μὴ ἀριστάμενον, ἐνθεν ται (301) καὶ πυρκαϊᾶν μεγίστην κατὰ τὸν ἱππόδρομον ἀνάψας. βόθρος τε ὠρόοντο μέγιστος καὶ ξύλων πλήθος, πάντα δένδρα ἐνέκομα καὶ συντεθέντα, ὅρος ἐδείκνυ τὴν σύνθεσιν. εἶτα τῆς πυρᾶς ἀναφθείσης ἡρέμα μὲν τὸ πλήθος πολλὸν κατὰ τὸ ἐπίπεδον τοῦ ἱπποκοῦ καὶ κατὰ τοὺς βιθμοὺς συνέχρει καταδοκοῦντες πάντες τὸ γενηρόμενον. ἐκ θατέρου στανρὸς ἐπήγνυτο καὶ αἵεσις ἐδίδωτο τῷ ἀσεβεῖ, εἴ που τὸ πῦρ πτοηθεὶς καὶ μεταβαλὼν τὴν γνώμην ἐπὶ τὸν στανρὸν χωρήσειε, ἵνα τῆς καμίνου τρικαῖτα ἐλεῖθερος γένηται. παρῶν δὲ καὶ τὸ τῶν αἰρετικῶν πλήθος ὁρῶν τὸν κορυφαῖον Βασιλείον, ὃ δὲ πρὸς ἄσπασιν τιμωρεῖται καὶ ἀπειλὴν καταφρονητικὴς κατεφάνετο καὶ πορρωτέρω μὲν ὢν τῆς πυρκαϊᾶς κατεγέλα καὶ ἐτραπέετο λέγων ὁρπίσειν αὐτὸν ἐν μέσσοις πυρὸς ἀγγέλους τινὰς καὶ ὑπέφαλλε τὸ λαυτικὸν ἐκείνο τὸ „πρὸς σὲ δὲ οὐκ ἐγγεῖ· πλὴν τοῖς ὀφθαλμοῖς σου κατανοήσεις“. ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ πλήθος διαναστὰν ἐδίδον μετὰ παραρησίας αὐτῷ καυδεῖν τὸ φροῦδες ἐκείνο θέαμα

които щели да бъдат вече изгорени, и се ядосвали много на императора, понеже не знаели намерението му. Но една царска заповед, която дошла навреме, осуетила делото на палачите. И като добил по този начин сигурни доказателства срещу истинските богомили, самодържецът освободил наклеветените християни, след като ги съответвал много. А богомилите той затворил отново, като отделил апостолите на нечестивия Василий от останалите. След това той всеки ден извиквал едните и ги поучавал лично и им давал много съвети да се откажат от мръсната си религия, а при другите заповядал да отиват всеки ден избрани мъже от духовното съсловие, които да ги учат на православната вяра и да ги съответват да се откажат от богомилската ерес. И някои от тях се поправили и били освободени от затвора, а други умрели със своята ерес в затвора, където имали, разбира се, изобилни дажби храна и дрехи.

XV, 10. Всички от светия синод, изтъкнатите назареи и самият тогавашен патриарх Николай намерили, че Василий заслужава да бъде изгорен като истински еретик и като изобщо неразкайващ се. Към тях се присъединил и самодържецът, който, след като много често разговарял с Василий, установил, че той е лош човек и не желае да се откаже от ереста. След това, разбира се, заповядал да запалят на хиподрума много голяма клада. Била изкопана извънредно голяма яма и голямото количество дърва от високи и наредени дървета приличало на планина. След като кладата била запалена, голямо множество хора започнали постепенно да се стичат в арената на хиподрума и по стъпалата и всички очаквали това, което щяло да се случи. На другата страна бил забит кръст и на нечестивеца бил даден избор, ако някак се уплаши от кладата и промени мнението си, да отиде при кръста, за да бъде след това освободен от огъня. Присъществувала и тълпата еретици, които гледали вожда си Василий. А той се отнесъл презрително към всяко наказание и заплашване и когато бил по-далеч от кладата, надсмял се и предрекъл, че ангели ще го грабнат от огъня. После тихо започнал да пее онзи Давидов псалм: „До тебе не ще се доближи. Ти ще го видиш само с очите си.“¹ Но след като множеството се разделило и му дало възможност да види свободно страхотното зрелище на кладата, тогава този дързък човек, из-

¹ Псал., XC, 7—8.

της πυρκαϊᾶς (καὶ γὰρ ἐκ πολλοῦ διαστήματος ἤσθάνετο τοῦ πυρὸς καὶ ἐπαυρομένην τὴν φλόγα εὐώρα καὶ βροντῶσαν ὅλον καὶ ἀποσπάδας ἀραιῶσαν πυρὸς εἰς ὕψος μεταωριζομένης τῆς μέσον τοῦ ἱππικοῦ ἱσταμένης πυραμίδος λιθίνης), ἐνταῦθα δ' ἰθρᾶς ἐκεῖνος ἀποδειλιᾷ πρὸς τὸ πῦρ καὶ θορυβεῖσθαι ἐδίδκει. ἔστρεφε γὰρ τὰς ὄψεις πολλάκις καὶ ἐκρότει τὰς χεῖρας καὶ ἐπάτασσε τὸν μηρὸν ὅλον τοῖς ὀλοῖς ἐξαπορούμενος. ὅμως καὶ οὕτως ἔχον καὶ ἀπὸ μόνης τῆς θέας ὡς ἀδαμάντινος ἦν. οὔτε γὰρ τὸ πῦρ κατεμάλαξε τὴν σιδηρᾶν αὐτοῦ ψυχὴν οὔτε αἱ τοῦ αὐτοκράτορος πρὸς αὐτὸν διαπόμπικαι διαμνησίαι κατέβησαν, ἀλλ' εἴτε ἀπὸ νόου μεγίστη τοῦτον κατέληψε διὰ τὴν παρεστῶσαν ἀνάγκην καὶ συμφορὰν καὶ ἀπόρως εἶχε τῆς γνώμης καὶ διάκρισιν οὐδοποιοῦν ἐλάμβανε τοῦ συμφέροντος, εἴτε καὶ ὁ κατασχὼν (302) τὴν ψυχὴν αὐτοῦ διάβολος, ὅπερ καὶ μᾶλλον δοκεῖ, σκότους αὐτοῦ βαθύτατον κατεσκέδασεν, εἰστίκει πρὸς πᾶσαν ἀπειλὴν καὶ πρὸς πάντα φόβον ἀμικχανῶν ὁ κατάπνυτος ἐκεῖνος Βασίλειος καὶ νῦν μὲν πρὸς τὴν πυρκαϊᾶν ἐκεχρήναι, νῦν δὲ πρὸς τοὺς παρεστῶτας. καὶ πᾶσαν ὡς ἀληθῶς κατεφύγετο μεμνηνὸς καὶ μήτε πρὸς τὴν πυρκαϊᾶν ἐφορμῶν μητ' οὐποθόπους ὀλως γινόμενος, ἀλλ' ἐπεπύγει καὶ ἀνένητος ἦν, ἐφ' οὗ πον καὶ τὰ πρῶτα κατελάβετο. πολλῶν δὲ λόγων βρόντον καὶ τῶν τερατολογικῶν αὐτοῦ διὰ πάσης γλώττης φερομένων δέσαντες οἱ δῆμοι, μὴ πως ἄρα οἱ ἀμφὶ τὸν Βασίλειον δαίμονες ἀποτόνῃ τερατολογίᾳ παραχωροῦντος Θεοῦ καὶ ἀλώβητος ἐκ μέσον τοῦ τοσοῦτου πυρὸς ὁρθεῖν ὁ κάκιστος πρὸς τὰ τόπον δημοσιώπατον ἀφ' ἑνός καὶ γένηται ἡ ἐσχάτη πλὴν χειρὸν τῆς πρώτης, δοκιμασίαν τινὰ ἔδοξαν ποιήσασθαι. τερατευομένου γὰρ ἐκείνου καὶ ἀρχοῦντος, ὡς ἐκ μέσον τοῦ πυρὸς ἀλώβητος ὁρθήσεται, ἀναλαβόμενοι τὸν μανθῖαν αὐτοῦ ἔφρασαν ὡς „ἴδωμεν, εἰ μὴ τῶν ὁσὶν ἀμφίον εἴπεται τὸ πῦρ“. καὶ παραχρῆμα εἰς μέσον ἔρρασαν τῆς καμίνου. ὁ μὲν οὖν Βασίλειος ἐπὶ τοσοῦτον ἐγάννυτο ὑπὸ τοῦ ἐξαπατῶντος αὐτὸν δαίμονος λέγων ὡς „ὄρατε τὸν μανθῖαν εἰς ἄερα ἀνελκόμενον“; οἱ δὲ ἐκ τοῦ κρασπέδου τὸ ἔφρασμα κατανοήσαντες ἄραυτες ὥσαν αὐτὸν αὐτοῖς ἱματίοις καὶ ἐποδήμιοις εἰς τὸ μεθὲν τῆς καμίνου. καὶ τοσοῦτον ὥπερ κατ' αὐτοῦ θυμωμένη ἡ φλόξ διεβοασκίθη τὸν ἀσβεστῆ, ὥστε μὴδὲ κρίσαν τὰ γενέσθαι μὴδὲ καπνοῦ τινος καινοτομίαν ἑτέραν, ἀλλ' ἡ μόνον λεπτήν τινα γραμμὴν καπνώδη φανῆναι κατὰ τὸ μέσον τῆς φλογός. καὶ

глежда, се уплашил от огъня и се смутил (от голямо разстояние той усещал огъня и виждал издигания се пламък, който трещял като гръмотевица и изхвърлял искри, достигайки на височина наравно със стоящия в центъра на хиподрума каменен обелиск¹). Той често обръщал погледа си, пляскал с ръцете си и удрял бедрата си като напълно отчаян. Но въпреки че изпаднал в това състояние само от гледката, той останал твърд като стомана. Нито огънят смекчил железния му дух, нито изпрапаните до него увещания на самодържеца го променили. Може би го е било обхванало голямо безумие поради предстоящата беда и нещастие и затова е бил така безпомощен и по никой начин не е могъл да вземе полезно решение. Или пък дяволът е бил завладял душата му, което е по-вероятно, и я е бил покрив с най-дълбок мрак, та затова онзи проклет Василий стоял в недоумение пред цялата заплаха и пред всички страх, като гледал зяпнал ту към кладата, ту към присъстващите. И той изглеждал на всички наистина полудял — нито се втурвал към кладата, нито изобщо отстъпвал назад, но се заковал и не мърдал от мястото, където застанал най-напред. И понеже се разнасяли много приказки и басните за него се носели от уста на уста, палачите се уплашили да не би някак с позволенията на бога дяволите около Василий да извършат някакво необикновено чудо и хората да видят нечестивеца да пристига невредим от средата на толкова голям огън в някое най-многолюдно място, та по този начин най-новата ерес да стане по-лоша от предишната. Затова те решили да направят един опит. И докато онзи разправял небивалици и се хвалел, че ще го видят невредим в средата на огъня, те му взели горната дреха и казали: „Да видим дали огънят няма да обхване дрехите ти.“ И веднага хвърлили дрехата сред кладата. Обаче Василий по внушение на лъжещия го дявол ликувал много и казал: „Виждате ли, че дрехата отлетява нагоре във въздуха?“ А те, като разбрали по конца тъканта, бутнали Василий в огъня заедно с дрехите и обувките. И пламъкът го глътнал така, като че ли бил разгневен срещу него. Нито се почувствувала миризма, нито димът се променил, но се появила само една тънка струя пара в средата на пламъка. Наистина и стихията се надигат срещу нечестивите. Те, разбира се,

¹ Теодосиевият обелиск. Срв. Janin, Constantinople byzantine, стр. 84 и сл.

γὰρ καὶ τὰ στοιχεῖα κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἐπαίρεται· φεῖδεται δέ, ὥς γε τάλιπτος εἶναι, τῶν θεωριῶν, ὥσπερ ποτὲ ὑπεχώρει καὶ ὑπείκαθε τοῖς θεωριέουσιν ἐκείνους νεανίας ἐν Βαβυλῶνι καὶ περιέσπερεν αὐτοὺς τὸ πῦρ καθάπερ τις χρυσοειδὴς θάλαμος· ἐνταῦθα δὲ τὸν ἀλάστορα τοῦτον Βασιλεῖον οἵ ποτε ἀκριβῶς οἱ τοῦτον μετεωρίζοντες εἶχον, καὶ ἡ φλόξ ἐδόκει (303) προεκτρέχειν, ἐφ' ᾧ τὸν δυσσεβῆ ἐξαργύσαι. τὸν δ' ἐπόλειπον ἀριθμόν, ὅσοι τῆς ἀπωλείας ἦσαν τοῦ Βασιλείου, σφραδάζοντος τοῦ παρεστηκότος λαοῦ καὶ βιαζομένου ἐπιτρέψαι καὶ αὐτοὺς τῷ πυρὶ, ὃ αὐτοκράτωρ οὐ συνεχώρησεν ἐγκλεισθῆναι κελεύσας ἐν ταῖς τῶν μεγίστων ἀνακτόρων στοαῖς καὶ ταῖς περιδρομαῖς. καὶ τοῦτον γεγενοῦς διελέθη τὸ θέατρον. καὶ μετὰ ταῦτα διαδέχεται τοὺς ἄθλους τις ἄλλη ἀσφαλεστάτη φρουρά, εἰς ἣν ἐμβληθέντες καὶ πολὺν ἰσχυρὸν χρόνον διατετραγότες τῇ ἀσβείᾳ αὐτῶν ἐναπέθανον. τοῦτο μὲν οὖν ἕστατον ἔργον καὶ ἄθλον τῶν μακρῶν ἐκείνων πόρων καὶ κατορθωμάτων τοῦ αὐτοκράτορος καὶ κακοπραγίας τις καὶ τόλμη παράδοξος. καὶ οἷμαι ὃ τότε παρὼν ἦ καὶ συνὼν ἐκεῖνον θαυμάζει μέχρι τοῦ νῦν καὶ οὐχ ὕλαρ τὰ τότε γεγενημένα θεάσασθαι δοκεῖ, ἀλλ' ὅντινος τις αὐτῷ καὶ φαντασία φαίνεται. καὶ γὰρ ἐξ ὅτου τῶν ὁρίων τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς ἐξ αὐτῆς τοῦ Διογένους ἀπορρήσεως οἱ βάρβαροι ἐπέβησαν οὐκ εὐτυχῶς ἐκ πρώτης, ὃ φασί, βαλβίδος κατ' αὐτῶν ἐξορμήσαντος, οὐ μέχρι τῆς τοῦμοῦ πατρὸς αὐτοκρατορίας ἡ βαρβαρική χεὶρ συνέταλται ἀλλὰ καὶ εἴρη καὶ δόματα κατὰ Χριστιανῶν ἐξεθῆγετο, καὶ μάχαι καὶ πόλεμοι καὶ σφαγαί. ἡφαιόζοντο μὲν πόλεις, ἐλήζοντο δὲ χώραι καὶ πᾶσα ἡ Ῥωμαίων γῆ Χριστιανῶν αἵμασι ἐμοίνετο. οἱ μὲν γὰρ βέλεσι τε καὶ δόρασι οἰκτρῶς ἐπιπτον, οἱ δὲ τῶν σφετέρων ἀπειλανόμενοι δορυάλοιοι πρὸς τὰς πόλεις Περούδος ἀπύγοντο. καὶ τρόμος ἅπαντας ἔχεν ἐπὶ τὰ ἄντρα καὶ τὰ ἄλλα καὶ τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνούς ἀπὸ τῶν εἰσπετόντων δεινῶν κρίπτεσθαι ἐπιχειροῦντες ἐν τούτοις οἱ μὲν ἐπιπνύοντο ἐφ' οἷς ἐπασχον πρὸς Περούδα ἀπαρόμενοι, οἱ δ' ἐν περὶοντες, εἴ ποὺ τινες τοῖς Ῥωμαϊκοῖς ὁρίοις ἐναπέμειναν, βίβιον στένοντες ὃ μὲν νῖόν, ὃ δὲ θυγατέρα ἐθρήνευε ὃ δὲ ἀδελφόν, ὃ δὲ ἀδελφεοῦν ἀπεκλάετο πρὸ καυροῦ θνήσκοντα καὶ οἱ αὖ

за да говорим истината, щадят богообичните хора. Така например някога те се оттеглили и отдръпнали от известните богообични юноши във Вавилон и огънят ги обкръжил като със златни стени.¹ Затова тези, които били вдигнали този проклет Василий, още не го били хвърлили в кладата, когато пламъкът, изглежда, се нахвърлил напред, за да грабне нечестивеца. Макар насъбраният се народ да негодувал и да насилвал да хвърлят в огъня и останалото множество от тези, които били привърженици на Василиевата гибелна ерес, самодържецът не позволил, но заповядал да ги затворят в портиците и галериите на Големия дворец. След това зрителите били разпуснати. После безбожниците били поместени в един друг много сигурен затвор. След като били хвърлени в него, те прекарвали там много време и измрели в своята нечестивост. Това било последното дело и последната борба от онези големи подвизи и победи на самодържеца. Това било нов вид дело и необикновена дързост. И мисля, че съвременниците на тези събития и дори близките на императора се учудват и досега и смятат, че са гледали тогавашните събития не като действителност, но че за тях това е някакъв сън и въображение. Откак наскоро след провъзгласяването на Диоген за император варварите нахлули в пределите на Ромейската империя и Диоген, както казват, още в началото претърпял неуспех в похода срещу тях,² та чак до царуването на баща ми ръката на варварите не се уморила, но се точели мечове и копия срещу християните, ставали сражения, войни и убийства, градове изчезвали, земи били опустошавани и цялата страна на ромеите била обаянена с кръвта на християните. Едни загивали жално от стрели и копия, а други, прогонени от своите имоти, били отвеждани като пленници към персийските³ градове. Трепет обхващал всички хора, които били принуждавани да се крият от връхлетелите ги ужаси по пещери и гори, по планини и хълмове. Едни от тях призовавали бога срещу мъките, които понасяли, когато били отвеждани в Персия⁴, а други, които били още живи и изобщо ако били останали в ромейските предели, скърбели дълбоко, като леели сълзи — един по сина си, друг по дъщеря си. И леейки като жени горещи сълзи, един оплаквал брат си, друг братовия си син, които били загинали през-

¹ Данаил, III, 19. ² Става дума за похода на Роман IV Диоген срещу турците в 1071 г., завършил с поражение при Манцикерт. ³ Т. е. турските. Тук Ана Комнина архаизира. ⁴ Вж. тук бел. 3.

γυναικες θερμὸν κατέσταζον δάκρυον καὶ οἷον ἦν
τότε (304) οὐδεμία τις σχέσις ἄδικον οὐδ' ἀσέ-
κτος βασιλεῖς δὲ πλὴν ὀλίγων, λέγω δὲ Τζιμισ-
κῆν τε καὶ Βασίλειον τὸν βασιλέα, ἔκτοτε καὶ μέχρι
τοῦμοῦ πατρὸς οὐδεὶς ἄλλος ποτὶ τῆς Ἀσιατιδος
ἐφάψασθαι τὸ παράπαν τετόλμηκεν (pp. 301₂₆—
305₄). — — —

деврeмeннo. И нямалo тoгaвa нитo eдин мo-
мeнт бeз cълзи и cтeнaния. И oттoгaвa чaк
дo бaщa ми никoй импeрaтop — c изключe-
ниe нa мaлцинa, имeннo Цимисхи и Вaсн-
лий¹ — нe ce e бил изoбщo oсмeлил дa
ce дoкocнe дo Aзия c кpийчeцa нa кpакaтa
cи. — — —²

¹ Йоан Цимисхи и Василий II.

² Следва разказът за болестта и смъртта на Алексий Комнин.

ГЕОРГИ АКРОПОЛИТ

Военните събития, които се развили през XIII в. в българските и другите балкански земи, са описани от няколко лица, взели непосредствено участие в тях. Георги Акрополит е един от тези непосредствени участници. Роден е в Цариград през 1217 г. Още като младеж бил изпратен от баща си при двора в Никея, където получил своето образование като съученик на престолонаследника — бъдещия император Теодор II Ласкарис. През 1246 г. Георги Акрополит като логотет придружавал император Йоан III Ватаци при похода му в югозападните български земи, а по-късно бил назначен за възпитател на сина му. Когато престолът бил зает от Теодор II Ласкарис, Георги Акрополит придружавал и него при похода му в българските земи през 1255 г. Като главнокомандуващ войските срещу епирския деспот Михаил бил пленен през 1257 г. и бил освободен едва след две години. През 1261 г. Акрополит влязъл тържествено заедно с новия император Михаил VIII Палеолог в освобождения от латиняните Цариград.

Георги Акрополит изпълнявал и някои дипломатически мисии, например в Търново при Константин Тих (1260). Починал, след като се върнал от мисията си в Трапезунд, където бил изпратен през 1282 г.

Богатите впечатления, които получил през време на своите пътувания, Акрополит предал в своята *Χρονική συγγραφή*, обхващаща събитията от т. нар. никейски период на Византийската империя. Това съчинение е един от основните ни извори за царуването на Иван Асен II и на неговите наследници, за феодалните размирици след смъртта на този опитен и мъдър български владетел, за съдбата на западните и южните български земи, които непрекъснато ставали плячка на византийските — никейски и епирски — войски.

Акрополит заявява в своя увод, че историкът трябва да се въздържа от пристрастие и омраза, когато пише. И наистина данните, които обилно черпим от съчинението му, са неопценими със своята точност.

От Георги Акрополит са запазени също една епитафия от 1254 г. на император Йоан Дука (Ватаци), в която се споменават българите, стихове и слова. Наскоро след смъртта на Акрополит неизвестен автор е съставил кратък преразказ на неговата история.

РЪКОПИСИ: Vaticanus (163) от XIII в. = A, Vaticanus (166) от XIV в. = B, Upsalensis (6) от XIV в. = U.

ИЗДАНИЯ: Georgii Acropolitae Opera, rec. A. Heisenberg, I—II, Lipsiae, 1903. Преди това хрониката е била издадена в Парижкото и Бонското издание, както и у Migne, PGt, CXL (1887). Преведена е на руски в поредицата на руската Духовна академия в Петербург — Византийские историки, СПб, 1863.

КНИЖНИНА: Основната книжнина е посочена у Moravcsik, Byzantinoturcica, I, стр. 266—268.

GEORGII ACROPOLITAE

ГЕОРГИ АКРОПОЛИТ

A. HISTORIA

А. ИСТОРИЯ

1. Constantinopolis a Latinis capitur

1. Латиняните превземат Цариград

4. Τεσσαράκοντα ἡμετέρας παρήλθον ἡμέραι καὶ ἕτεροι παρὰ τούτων ἡ Κωνσταντίνου ἔτους μὲν ὄντος ἀπὸ γενέσεως κόσμου ἑξακισχίλιοστον ἑπτακοσιοστόν, ἑνδεκάτον, δωδεκάτην (7) τοῦ Ἀπριλλίου ὄντος, τῇ γὰρ δεκάτῃ ἔτει Μαΐου ὄντος τῇ πόλει προσέβημι, ἐν ἑνδεκάτῃ δὲ μηνὶ συνέβη γενέσθαι τὴν πόλιν (pp. 7₂₂ — 8₃).

4. Изминали прочее 40 дни¹ и на 12 април 6711 г.² от сътворението на света Константинопол бил завладян от тях. Защото те хвърлили котва до града през май на [шест хиляди седемстотин и] десетата година³, а на единадесетия месец било извършено разграбването му.

2. De eventis post Constantinopolim captam

2. За събитията след падането на Цариград

5. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἀλέξιος ὁ Ἀγγελος, ὃν ἀποδράσαι δὲ λόγος εἰρήκει τῆς Κωνσταντίνου, περὶ τὴν Φιλιπποῦπολιν ἀγριόμενος καὶ μὴ πρὸς τῶν οἰκητόρων δεχθεὶς περὶ τὴν Μοσινούπολιν ἀφικνεῖται καὶ κτεῖσε τὰς διατριβὰς ἐπισκεῖτο. Ἀλέξιος δὲ ὁ Δούκας, ὃς τὸν υἱὸν Ἰσακίου ἀπέκτευνε, βουλόμενος ἐκ κήδους αὐτῷ προσαρμόσασθαι ἅμα τε τὸν τοῦ Ἰσακίου υἱὸν πεφόνευσκε καὶ ἅμα τὴν τοῦ βασιλέως Ἀλέξιου θυγατέρα Εὐδοκίαν προσηγάγετο εἰς γυναικα, ἵστίῃν οὖσαν τῶν θυγατέρων ἐκείνου. τρεῖς γὰρ ὑπῆρχον αὐτῷ (p. 8₁₇₋₂₅). — — — ἡ δὲ τρίτη Εὐδοκία κατονομάζεται, ἣν πρὸ καιροῦ ὁ πατὴρ αὐτῆς τῷ κράτῃ Σερβίας συνέστειλεν ἐπὶ τῇ δὲ πάθει, ὡς ἔφασκον, ταύτην οὖτος φαρμάκον ἐπὶ τὸν πατέρα πάλιν ἐπέμπει, καὶ ἔμενε οὕτως. ταύτην εἰλήφει ὁ εἰρημένος Δούκας Ἀλέξιος, τὴν οἰκίαν καταλειπὼν γαμέτην. ὡς γοῦν παρὰ τῶν Ἰταλῶν ἔβλεπε ἡ Κωνσταντίνου, ἀπέδρα καὶ οὕτως ἐκείθεν, ἐπιφερόμενος καὶ τὴν σύζυγον Εὐδοκίαν. μαθὼν δὲ ὡς ἐν Μοσινούπολει τὰς διατριβὰς ποιεῖται ὁ πενθερὸς αὐτοῦ βασιλεὺς Ἀλέξιος, θαρρύντως πρὸς αὐτὸν ἀπῆλθε. ὁ δὲ τοῦτον πολλῶν τε ἄλλων χάριν καὶ οὐδὲν ἦπτον τῆς θυγατρὸς ἐμνοσάτετο. κηδεστίας οὖν ἐπενδὺς προσωνεύειν ἐποδέχεται τὸν Ἀλέξιον, λουτρόν τε εὐτρεπέως ἅμα τῇ θυγατρὶ λουθῆναι τοῦτον προσέταχεν. ἐντὸς οὖν τοῦ λουτῆ-

5. И тъй император Алексий Ангел⁴, за когото казахме в разказа си, че избягал от Константинопол, пристигнал при Филипопол, но понеже не бил приет от жителите му, отишъл в Мосинопол⁵ и останал там. А Алексий Дука⁶, който убил сина на Исак⁷, желаяйки да се сроди с него, веднага с убийството на Исаковия син взел за жена дъщерята на император Алексий — Евдокия, — която била най-малката от дъщерите му. Дъщерите му били три. — — — Третата [му дъщеря] се наричала Евдокия. Баща ѝ я бил омъжил преждевременно за краля на Сърбия.⁸ Като я заловил в някакво провинение, както се говорело, сръбският крал я отпратил отново при баща ѝ и тя останала така. Казаният Алексий Дука взел нея, като оставил собствената си жена. Когато Константинопол бил превзет от италианците, и той избягал оттам, като взел и съпругата си Евдокия. Когато се научил, че тъстът му, император Алексий, пребивава в Мосинопол, той отишъл смело при него. А императорът се отвърщавал от него по много причини и най-много заради дъщеря си. И тъй той турил маската на роднина, приел Алексий и като приготовил банята, наредил той да се окъпе заедно с

¹ В предходния текст се разказва за обсадата на Цариград от кръстоносците на Четвъртия кръстоносен поход. Кръстоносците водел с себе си Алексий, сина на ослепения и свален от Алексий III Ангел (1195—1203) Исак II Ангел (1185—1195), който бил избягал в Италия и спечелил на своя страна папата. Алексий III Ангел бил принуден да избяга от столицата, а цариградчани приели малкия Алексий и го провъзгласили за император под името Алексий IV Ангел, като се задължили да изпълнят уговорените с кръстоносците условия. Използвайки възникналите смущения във връзка с изпълнението на исканията на кръстоносците, протовестариат Алексий Дука Мурауф убил младия император и заел престола. Коронясан бил на 5 февруари 1204 г. под името Алексий V. Наскоро след това, вероятно към 3 март 1204 г., той изгонил от Цариград всички латиняни, за да не подпомагат с нещо кръстоносците, които обсаждали града. ² Т. е. 12 април 1203 г. У Никита Хониат годината е 6712 (1204). ³ Т. е. месец май на 1203 г. ⁴ Златарски, История, III, стр. 168, приема, че флотата, натоварена с 40 000 кръстоносци, хвърлила котва на малоазийския бряг срещу Цариград, пред Скутари (Халкедон), на 27 юни 1203 г. ⁵ Алексий III Ангел избягал през нощта на 18 юли 1203 г. първоначално в Деvelt, на българската граница. ⁶ Дн. Гюмюрджина. ⁷ Вж. тук бел. 1. ⁸ Исак II Ангел. Вж. тук бел. 1. ⁹ Стефан Неман (1170?—1196).

ρος γενομένου τοῦ Ἀλεξίου ἐπισπείτουσαν ἀθρόον αὐτῷ οἱ τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου ἐπηρέται κακείσε τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορύττουσιν. ἔφασκον δὲ οἱ ξυντυχόντες, ὡς ἡ θυγάτηρ ἐοῦσα παρὰ τὴν θύραν τοῦ λουτροῦ τὸν πατέρα ὕβρεσαν ἐπλυνε κακείνος ταύτην τῆς ἀναδείας καὶ τῆς ἀσελγούς ἀγαπήσεως ἐλοιδορεῖ. τυφλὸς οὖν γεγὼς ὁ δηλωθεὶς Δούκας Ἀλέξιος περὶ τὰ τῆς Μοσυνουπόλεως ἐπλανᾶτο μέρη, ἀλήτης διερχόμενος τὰ ἐκεῖσε. ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀλέξιος ἀτάσας ἐκείθεν περὶ τὰ μέρη τῆς Θεσσαλονίκης ἐχώρει. (9) ἐπεὶ δὲ ἐξώρμησαν τῆς Κωνσταντίνου οἱ Ἰταλοὶ καὶ ἀπῆλθον περὶ τὴν Μοσυνούπολιν, εὐρόντες ἐκεῖσε τὸν Μούρτζουφλον Ἀλέξιον εἰς τὴν Κωνσταντίνου ἀπήγαγον· τοῦ δὲ δηλωθέντος αὐτοῦ μίσματος ἀμυνόμενοι, ὅπερ εἰς τὸν εὐὸν Ἰσαάκιον τοῦ βασιλέως εἰργάσασα, κρημνίσκει θανάτῳ τοῦτον κατυδικάζουσιν· εἰς γὰρ τὸν μέγιστον ἀνάξιντες κίονα, οὗ Ταῦρος ἡ κλῆσις, κάτω βάλλουσι. καὶ τοιοῦτον μὲν τὸ τέλος αὐτοῦ, ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀλέξιος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἀφίκετο (pp. 96—109).

7. Δέο γοῦν παραδραμόντων ἐνιαυτῶν καὶ ὡς δεσπότην παρὰ πάντων φημιζόμενον τοῦ Λασκάρως. ἐπεὶ συνδρομὴ γέγονε κατὰ Νίκαιαν ἀπὸ περιφανῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν λογάδων τῆς ἐκκλησίας, σκέψιν τούτοις ἐγένετο ὅπως βασιλεὺς φημισθεῖ ὁ δεσπότης Θεόδωρος. Παιριάρχον δὲ μὴ παρόντος ἐκεῖσε — ὁ γὰρ Καματιρὸς Ἰωάννης, ὅς τὸν πατριαρχικὸν ἐδόκει θρόνον ἡρῆκα τῆς Κωνσταντίνου ἐκράτησαν Ἰταλοὶ, περὶ τὸ διδουμένειχον ἀπῆρε κακείσε τὰς διαγραφὰς ἐπεποίητο, καὶ διαμηνυθεὶς παρὰ τε τοῦ Λασκάρως καὶ τῶν λοιπῶν ἀπηνήρατο τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀγίειν ἐγγράφον τὴν παραίτησιν ποιησάμενος. ψηφίζεται γοῦν πατριάρχης Μιχαὴλ ὁ Αὐτωρεϊανός, λόγιος τυγχάνων καὶ πύσης γραφῆς ἐμπειρὸς τῆς τε ἡμετέρας καὶ θύραθεν· ὅς καὶ τὸν δεσπότην Θεόδωρον τῷ βασιλείᾳ διαδήματι ταυνοῖ (p. 116—18).

3. De Asani insurrectione et de Bulgarorum victoria a Isaacio II Angello lata

11. — — — τοῦ βασιλέως Ἰσαάκιου τῆς Κωνσταντίνου κατάρχοντος καὶ τῆς γαμετῆς θανοῦσας αὐτοῦ, ἡγάγετο εἰς γυναῖκα τὴν ἦν προερίκειν ἐξ Οὐγγρίας

дъщеря му. Когато Алексий влязъл в банята, върху него внезапно врѣхлетели служителите на император Алексий и му извадили очите. Очевидците разправят, че дъщерята, застана до вратата на банята, ругаела баща си с обидни думи, той пък я охулил заради безсрамнието и разпуснатата любов. И тъй споменатият Алексий Дука бил ослепен и блуждал из околностите на Мосинопол, бродейки като скитник по тамошните места. А император Алексий се вдигнал оттам и отишъл в земите на Солун. А когато италийците излезли от Константинопол и отишли към Мосинопол, те намерили там Алексий Мурзуфл и го отвели в Константинопол. Отмъщавайки му за разкритото му престъпление, което извършил срещу сина на император Исак, те го осъдили да умре, като бъде хвърлен от високо. Изкачили го на най-високата колона, която се нарича Таврос, и го хвърлили долу. Такъв бил неговият край. А император Алексий дошъл в Солун.

7. След като изтекли две години и Ласкарис започнал да бъде наричан от всички деспот, стекли се в Никея знатни мъже и представители на църквата и те решили деспот Теодор да бъде обявен за император. Но там нямало патриарх — Йоан Каматир,¹ който украсявал патриаршеския трон, когато италийците завладели Константинопол, се бил отдалечил в Димотика и там пребивавал. Извикан и от Ласкарис, и от останалите, той отказал да дойде при тях и си дал писмено оставката. За патриарх бил назначен Михаил Авториан, който бил учен и запознат с цялата наша и чужда книжнина. Той увенчал с царската корона деспот Ласкарис².

3. Въстанието на Асен и победата на българите над Исак II Ангел

11. — — —³ Когато император Исак⁴ управлявал Константиновия град и жена му умряла, той се оженил за една унгарка, дъщеря на унгарския крал⁵, за която казахме по-

¹ Йоан Каматир заемал патриаршеския престол при Алексий III Ангел. До превземането на Цариград патриаршествувал 5 години, 8 месеца и 7 дни, след което се оттегил в Димотика и там наскоро починал. ² Теодор I Ласкарис, изглежда, е бил коронясан за никейски император през пролетта на 1208 г. Вж. за подробности у *Острогорски*, *История Византије*, стр. 401. ³ В пропуснатия текст Акрополит. пише, че кръстоносците разрешили на жителите на столицата да останат или да напуснат града. Между напусналите Цариград бил и зетът на бившия император Алексий III Теодор Ласкарис, който отишъл в Никея, където след две години бил провъзгласен за император. На мястото на отречлия се от патриаршеския престол Йоан Каматир бил избран Михаил Авториан, който коронясал Теодор Ласкарис. Алексий III отишъл в Солун. Кръстоносците разделили Византийската империя. Маркиз Монфератски станал княз на Солун. Алексий III най-после намерил убежище при иконийския султан, който поискал от Теодор Ласкарис да върне владенията на Алексий. Султанът обсадил Антиохия, но бил разбит и убит, а Алексий III бил пленен и изпратен в манастир. ⁴ Исак II Ангел, вж. тук стр. 151, бел. 1. ⁵ Маргарита, дъщеря на Бела III (1173—1196). Като зестра от унгарския крал Исак II Ангел получил завзетите по-рано от унгарците северозападни области — Белградска, Браничевска и Поморавието. Вж. *Златарски*, *История*, II, стр. 433.

ὀρημένῃ, θυγατέρα οὖσαν τοῦ τῶν Οὐγγρων ἄρχοντος. ἐπεὶ δὲ ἔμελε τὸν γάμον ποιῆν καὶ ἐπὶ-
χεν οὗτος βασιλικός, ἀξιόλογα εἶδει γενέσθαι τούτου
καὶ τὰ ἀναλώματα. ἐντεῦθεν ἐξ ἀπάσης τῆς Ῥωμαίων
ἐπαρχίας πρόσβαί τε καὶ χοῖροι καὶ βόες συνήγοντο.
ἐπεὶ δὲ πλείω τῶν ἄλλων ἡ Βουλγίων κρέφει
ταῦτα, καὶ πλείω παρὰ ταύτης ἀλητοῦντο. τὸ δὲ
Βουλγίων φῶλον ἐκσπονδον μὲν τὰ πρῶτα Ῥωμαί-
οις τελοῦν καὶ πολλῶν πολέμων πρόξενον γενονός
αὐτοῖς ἀνδραποδιομῶν τε καὶ ἀλώσεων πόλεων καὶ
μερίων ἄλλων δεινῶν, καὶ ταῦτα ἐν πολλοῖς τοῖς
ἔτεσιν, ἥστατα παρὰ τοῦ βασιλέως Βασιλείου χειροῦν-
ται, ἐν διὰ ταῦτα Βουλγαροκτόνον ἡ σήμη ἐκά-
λεσε. μέχρι γοῦν τοῦ βασιλέως Ἰσακίου ὑπόφορον
τὸ γένος ἔτελει Ῥωμαίους, διὰ δὲ τὴν τοιαύτην πρό-
φασιν μεμελέτηκεν ἀνταρσίαν. καὶ ἀνίσταται τις
Ἀσάν¹ τοῦνομα καὶ βασιλεύει τῆς χώρας, ἀπαντα τὰ
ἐντὸς τοῦ Αἴμου μέχρι καὶ τοῦ Ἰστρου ὑφ' ἑαυτὸν πα-
ρησάμενος. ἐκ τούτου οὐκ ὀλίγα πράγματα Ῥωμαίους
ἐνέβη. ἔχοντες γὰρ οἱ Βούλγαροι τὸ Σκυθικόν (18)
ἐύμαχον πολλὰ ἐποίησαν τῇ Ῥωμίων δυνάμει. τῷ
τοῖ καὶ ὁ βασιλεὺς ἀνακωπήσας Ἰσαάκιος, τὸ τῶν
Ῥωμίων ἅπαν συναγαγὼν στρατεύμα, καὶ αὐτὸν
ἐχόμεν. τὴν γοῦν παράλιον παρὼν καὶ διὰ τῆς
Μεσημβρίας πόλεως τὴν διόδον ποιησάμενος ἔσω
τοῦ Αἴμου γίνεταί. ὁ δὲ Ἀσάν μετὰ τοῦ ἐπ' αὐτὸν
στρατεύματος ἐντὸς τοῦ πολυχρίου οὐ δὴ τοῖνομα
Στρίναβος² εἰσέρχεται. ἐνθα καὶ τὰς σημανάς ποιησά-
μενος ὁ βασιλεὺς Ἰσαάκιος τοὺς Βουλγίους ἐπο-
λόρει, κατιστρατηγεῖται δὲ παρ' αὐτῶν. τῶν τις γὰρ
Βουλγίων προσοπιεῖον ἐπενδὺς φυγάδος ἀφικνεῖται
πρὸς τὸν βασιλέα καὶ μενύει αὐτῷ Σκυθῶν ἔφοδον,
ὁ δὲ βασιλεὺς τῷ λόγῳ θρονηθεὶς καὶ ταῦτα τὴν
ἐπισύσαν τὸ πολέμιον χειρώσασθαι μέλλων, ἀπαν-
ίσταται τοῦ τόπου. οὐκ ἐξῆλθεν οὖν τὴν ἡν ἐπὶ ἦλθεν
ὁδόν, ἀλλ' ἐξαπατηθεὶς ἐπὶ τοῦ Βουλγίου τὴν
ταχυτέραν ὁδὴν διεξίεναι βεβούλευται. ἐπισπύττονται
οὖν αὐτῷ διερχομένῳ οἱ Βούλγαροι ἐπὶ τῇ στε-
νωσίᾳ γενομένῳ, καὶ καταλόνουσι τὸ ἐπ' αὐτὸν ἵππων
στράτευμα καὶ σκελεύουσι πᾶσαν τὴν τῆς στρατῆς
ἀποσκευὴν, ἀλλὰ διὰ καὶ τὴν τοῦ βασιλέως αὐτοῦ.
πίπτουσι δὲ πολλοὶ τῶν Ῥωμίων, οἱ δὲ διασωθέν-
τες μετὰ τοῦ βασιλέως γυμνοὶ τε ἦσαν καὶ
ὀλίγοι πάντῃ. ἐντεῦθεν ἐφρουώθη τὸ τῶν Βουλγίων
γένος, λείαν πολλὴν ἐκ τῶν Ῥωμίων κερδήσαν,
ἀλλὰ διὰ καὶ ἐκ τῶν βασιλικῶν παρασήμων τὰ
τιμιώτερα. τὰς τε γὰρ τοῦ βασιλέως πυραμίδας
ἀνελάβοντο καὶ τιμὰς τῶν ἐπισήμων καὶ χρῆμα εἰς

горе. Тъй като той възнамерявал да прави
сватба, и то царска, трябвало и разходите
да бъдат достойни [за нея]. Затова от цялата
Ромейска империя се докарвали овце, свине
и волове. И понеже българската земя от-
глежда повече от другите такъв добитък, от
нея било поискано по-голямо количество. А
българското племе, което отначало било
враждебно на ромеите и станало причина за
много войни с тях, пленявания, превземане
на градове и хиляди други злини, и то в
продължение на много години, най-после било
подчинено от император Василий,¹ когото
поради това мълвата нарече Българоубиец.
И тъй племето плащало данък на ромеите
чак до император Исак². И поради този по-
вод то замислило въстание. И въстанал някой
си по име Асен³ и започнал да царува над
страната, като подчинил под своя власт
всичко от Хемус чак до Истр. И от това
произлезли немалки неприятности за ромеите.
Защото българите в съюз със скитите⁴ при-
чинявали много злини на ромейската държава.
Разбира се, разсърден от това, император
Исак събрал цялата войска на ромеите и по-
теглил срещу тях. Като вървял покрай мор-
ския бряг и преминал през град Месемврия,
той навлязъл в Хемус.⁵ А Асен влязъл с
войската си в градчето, чието име е Стри-
наво⁶. Там император Исак се разположил
на лагер и обсадил българите, но бил над-
хитрен от тях. Защото един българин, като
се престорил на беглец, дошъл при импера-
тора и му съобщил за нападение на скитите.
Императорът, въпреки че щял да превземе
градчето на другия ден, се махнал от място-
то, понеже се уплашил от съобщението. И
тъй той не излязъл по същия път, по който
бил дошъл, но изплашен от българина, ре-
шил да се измъкне бързо по по-късия път.
Когато се промъквал и се намерил в някак-
ва теснина⁷, българите го нападнали, унищо-
жили цялата му войска и ограбили целия
обоз на войската, а също така вещите на
самия император. Паднали мнозина от ро-
меите, а спасилите се заедно с императора
били и голи, и твърде малцина [на брой]. От-
тогава българското племе се възгордяло, по-
неже спечелило голяма плячка от ромеите, а
също така и по-ценните императорски знаци.
Защото те задигнали императорските пира-
мидалини корони⁸, чашите на знатните, го-

¹ Ἀσάν] in margine βασιλεὺς Ἀσάν ἐν βουλγάρους Α
b τῶνοβος Α

¹ В 1018 г. от Василий II (976—1025). ² Исак II Ангел. ³ Асен I (1187—1196). ⁴ Т. е. куманите.
Вж. Moravcsik, Byzantinoturcica, II, s. v. Σκύθαι, № 9. ⁵ Става дума за похода на Исак II Ангел през Стара
планина (през пролетта на 1190 г.). Вж. Златарски, История, III, стр. 62 и сл. ⁶ Т. е. Търново. ⁷ В Тре-
венския проход. Вж. Златарски, История, III, стр. 62 и сл. ⁸ Императорските тиари.

πλήθος καὶ αὐτὸν δὴ τὸν βασιλικὸν σταυρόν. τὸν
 τινος γὰρ αὐτὸν ἱερέων ξίφαντος μετὰ μικρὸν ἐφευ-
 ρον ἐν τῷ ποταμῷ (19), ἐκ χειρὸς μὲν κατεσκευασ-
 μένον, φέροντα δὲ μέσον ἐκ τοῦ ἁγίου ξύλου, ἐν
 ᾧ περὶ ὁ δεσπότης προσηλώθη Χριστός, εἰς σταυροῦ
 σχῆμα τετυπωμένον, θήκας δὲ σμικρὰς παμπόλλας
 ἔχοντα, ἐν οἷς λείψανα πόσεσι τῶν περιφανέστερων
 μαρτύρων τῆς θεομνητορίας τε τὸ γάλα καὶ μέρος τι
 τῆς ζωῆς αὐτῆς καὶ ἄλλα πλεῖστα ὁπότε αὐτὸν εὐαγῶν
 καθύπεσθηκε. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰσαάκιος εἰς τὴν
 Κωνσταντίνου οἶον φεγγὰς ᾤχετο (pp. 18°—20°).

4. Bulgari Caloioanne duce contra Romanos bellum gerunt

12. Ἐντεῦθεν οὐκ ὀλίγα πράγματα τοῖς Ῥωμαίοις
 ἐκ Βουλγάρων ἐπῆρχεν. ἀλλὰ καὶ τοῦ βασιλέως
 Ἰσαακίου ἐπὶ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ Ἀλεξίου ὑπλω-
 θέντος καὶ αὐτοῦ δὲ τῶν Ῥωμαϊκῶν σκῆπτρον
 ἐπειληγμένον, πόλεμοι πάμπολλοι τοῖς Ῥωμαίοις
 παρὰ τῶν Βουλγάρων ἐγένοντο περὶ τὰ μέρη τῆς
 Φιλιππουπόλεως καὶ Βερόης, ἐνθα καὶ ὁ πρωτοστρά-
 τωρ Καμιούτης ἐπὶ Βουλγάρων ἐάλω μαχόμενος,
 τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἀσάν Ἰωάννου τότε κατάρχοντος.
 ὁ γὰρ δηλωθεὶς Ἀσάν δύο ἔσχεν ἀδελφούς, ὧν ὁ
 μὲν Πέτρος ἐκαλεῖτο ὁ δὲ Ἰωάννης. καὶ τὸν μὲν
 Ἰωάννην εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, τὸν δὲ Πέτρον τιμῇ τι
 κόψας τῆς ἑαυτοῦ ἐπαρχίας ἄρχεν ἐκείνου διευκλεύσατο.
 ἢ τε γὰρ μεγάλη Περισθλάβη^α καὶ ἡ Προβάτους
 καὶ τὰ περὶ αὐτὰ τῷ Πέτρῳ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ
 αὐτοῦ Ἀσάν ὡς οἰκίος κληρὸς δεδώρηται, ὅθεν
 καὶ μέχρι τοῦ νῦν τὰ τοιαῦτα τοῦ Πέτρου ὀνομάζε-
 ται Χώρα. ἐννέα γοῦν ἔτιαντοῖς διανύσας ὁ Ἀσάν
 βασιλικῶς κατάρχων τοῦ Βουλγαρικῷ (20) γένους
 φρονεῖται παρὰ τοῦ πρωτεξαδέλφου αὐτοῦ Ἰβαννοῦ,
 ὃς καὶ παραντίκα ἀπέδρα^β βασιλεύει δὲ τοῦ γένους
 ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης, μὴ θελησάντων τῶν
 Βουλγάρων τὸν Πέτρον εἰς βασιλείαν ἀναγαγεῖν.^β
 καὶ ὁ τοῦ Ἀσάν δὲ υἱὸς Ἰωάννης ἔτι ἀφῆλξε ἐπῆρχεν.

13. Οἷτος οὖν ὁ Ἰωάννης βασιλεὺς Βουλγάρων
 ὀνομασθεὶς πολλῶν τε τοῖς Ῥωμαίοις αἴτιος ἐγεγό-
 νει κακῶν, εὐτυχῶς δὲ καὶ τοῖς Ἰταλοῖς αὐτοῖς. ἦν
 γὰρ οὗτος βασιλεὺς Βουλγάρων, ὅποτε ἡ Κωνσταν-
 τίνου ἐάλω. ὡς γοῦν οἱ Ἰταλοὶ πᾶσαι τὴν τῆς Μακε-

^α Περισθλάβη AFG περισθλάβη pr. a del. B περισ-
 θλάβη U Περισθλάβη a Π-ρισθλάβη a in notis et b περισ-
 θλάβη s ^β in marg. βασιλεία ἐν βουλγαρίοις τοῦ σκυλοῦ-
 ἄνου A

¹ Вж. тук стр. 151, бел. 1. ² Дн. Стара Загора. ³ Протостраторът Мануил Камница, братовчед на
 Алексий III Ангел, бил потеглил заедно с пълководците, зетьове на императора, Алексий Палеолог и
 Теодор Ласкарис против Иванко, който в началото на 1198 г. се отделил от императора и се обявил за неза-
 висим господар на Пловдивската област. Вж. Златарски, История, III, стр. 112—118. За разните мнения по да-
 тата на отмятането на Иванко вж. пак там, стр. 112, бел. 1, 119. ⁴ Проват—бълг. Овеч при дн. Провадия.
⁵ През 1196 г. Вж. Златарски, История, III, стр. 91. ⁶ Известен под името Калоян (1197—1207).
 Калоян засял българския престол след убийството на цар Петър (1196—1197). Вж. Златарски, История, III,
 стр. 104—105.

лямо количество пари и самия императорски
 кръст. Макар един от свещениците да го
 бил хвърлил, след малко те го намерили в
 реката. Той бил направен от злато и в сре-
 дата си имал частица от светото дърво, на
 което бил прикован господ Христос. Тази
 [частица] била оформена във вид на кръст.
 Той имал премного отделения, в които се
 намидали мощи от по-прочути светци, мляко
 от богомайката и някаква частица от пояса
 ѝ. Също така много други свещени неща.
 А император Исак отишъл като беглец в
 Константинопол.

4. Българите начело с Калоян воюват с византийците

12. След това немалко нещастия сполете-
 ли ромеите от страна на българите. Но и
 след като император Исак бил ослепен от
 брат си Алексий¹ и последният взел управ-
 лението над ромеите, българите водили пре-
 много войни с ромеите около земите на Фи-
 липопол и Берое². Там от българите бил
 пленен и сражаващият се протостратор Ка-
 мица³. Тогава царувал Асеновият брат Йоан.
 Споменатият Асен имал двама братя, единият
 от които се наричал Петър, а другият — Йоан.
 Той държал Йоан при себе си, а на Петър
 отделил част от своята територия и му на-
 редил да я управлява. Наистина братът Асен
 подарил на Петър като собствено владение
 и Велики Преслав, и Проват⁴, и земите около
 тях. Поради това те и досега се наричат
 Петрова земя. След като изминали девет го-
 дини, откал управлявал като цар българския
 народ, Асен бил убит от първия си братов-
 чед Иванко⁵, който веднага избягал. Станал
 цар на народа брат му Йоан⁶, тъй като бъл-
 гарите не пожелали да възкачат на престола
 Петър. А и синът на Асен — Иван — бил
 още дете.

13. Този именно Йоан, провъзгласен за цар
 на българите, причинил много нещастия на
 ромеите, а с успех навредил и на самите
 италийци. Той бил цар на българите, когато
 паднал Константинопол. И тъй италийците си

δοσίας χώραν ἐφ' ἑαυτοὺς ἐποιήσαντο, βασιλικῶς τοῦ πρώτως ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει κατὰρξαντος Βαλδουίνου τὰ κατ' αὐτοὺς διευθύνοντος, καὶ πρὸς τὴν πόλιν Ἀδριανου διεμνηύσαντο ὅπως ἐπ' αὐτοὺς γένηται ὁ γὰρ βασιλεὺς Βουλγάρων Ἰωάννης προῦλαβε χειρώσασθαι τὴν Φιλιππούπολιν καὶ ἀνδροποδισμὸν μέγαν τῶν Ῥωμαίων ἐκεῖθεν ποιήσασθαι, μὴ βουλευθέντων δὲ τῶν Ἀδριανουπολιτῶν ἐπὶ χεῖρας γενέσθαι τῶν Ἰταλῶν, ἐκστρατεύουσιν οἱ Ἰταλοὶ κατ' αὐτῶν, αὐτοῦ τε τοῦ βασιλέως Βαλδουίνου συνόντος αὐτοῖς καὶ (τοῦ) τὸν τόπον τοῦ δοικῶς ὑπέχοντος Βενετίας ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει, εἰς στενοχωρίαν γούν οὐ μικρὰν ἐλθόντες οἱ τῆς Ἀδριανου οὐκίητορες ἀποστέλλουσι πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Βουλγάρων Ἰωάννην ἵνα συναίρηται τοῦτοις καὶ τοῦ ἐπηρητημένου κινδύνου ῥύσῃται. ὁ δὲ ἀσμέμωτος δέχεται τοῦτο, καὶ Σκύθας μεθ' ἑαυτοῦ προσλαβόμενος, ἐπεὶ φανερώς οὐκ εἶχε τοῖς Λατίνοις μαχεσάσθαι (21), περιγενέσθαι βεβούληται μηχαναῖς. καὶ ὁ μὲν ἔκκειτο μακρὰν πον τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐπλέμει δὲ κατὰ τῶν Ἰταλῶν τοὺς Σκύθας τῇ Σκυθικῇ στρατείᾳ κατ' αὐτῶν χρήσασθαι. Ἰταλοῖς μὲν οὖν ἔθος ἐφ' ἵπποις ἐνδύχεσθαι ἐποχεῖσθαι καταφράκτοις τε δι' ὅλου εἶναι τοῖς ὅπλοις τοῦ σώματος, ἀντεῦθεν δυσκινήτως κατὰ τῶν ἐναντίων ὁρμῶσι Σκύθαι δὲ κορυφώτερον ὀπλισμένα ἐλευθερώτερον ἐπιτηδῶσι τοῖς ἐναντίοις. οὐ μὴ ξυνέντες οἱ Ἰταλοὶ παρὰ τῶν Σκυθῶν καταστρατηγοῦνται καὶ νικῶνται, ὥστε καὶ αὐτὸν τὸν βασιλέα Βαλδουίνον ἐπ' αὐτῶν ἄλδωναι καὶ δέσμιον ἀπαχθῆναι πρὸς τὸν βασιλέα Βουλγάρων Ἰωάννην ὅπερ, ὥς φασι, καὶ τὴν κεφαλὴν μετὰ τὴν σφαγὴν εἰς κύπελλον χρηματίσαι τῷ βαρβάρῳ, τῶν ἐντὸς ταύτης πάντων κεκαθημένην καὶ κόσμῳ περιπικασθεῖσαν κύκλωθεν. οἱ μὲν οὖν Ἀδριανουπολίται ἐκ τοῦ παραντίκα τὸ γεγονός οὐκ ἐγνώρισαν· εἰ γὰρ ἤδεισαν, ἐξήρσαν ἦν τῆς πόλεως καὶ λείαν αὐτῶν ἐπεποιήκισαν τὰς Ἰταλικὰς σκηπὰς. οἱ γούν ἀπολειφθέντες Ἰταλοὶ φῶτα λαμπρὰ ἐν ταῖς σφετέραις ἀνάγκαις καὶ ὑποφύαν δόντες τοῖς πολίταις ὡς πάρεσι, μέσων νυκτῶν φωνάδες περὶ τὴν Κωνσταντίνου χωροῦσι πρώτας γούν γινόντες τοῦτο οἱ τῆς Ἀδριανου οὐκίητορες τὰ ἐλλειμμένα ταῖς σκηπαῖς ἐλπίσαντο. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Βουλγάρων κατὰ τὰ ἐπεσχημένα τοῖς Ἀδριανουπολίταις ἐγκρατὴς γενέσθαι τῆς σφῶν πόλεως ὥρμησεν, οἱ δὲ ἀπηνήναντο τοῦτο. δυσανασχετήσας οὖν ἐπὶ τῇ ἀτάτῃ ὁ τῶν Βουλγάρων βασιλεὺς πολιορκῆσαι τοῖους ἠθέλησεν. ἀλλ' ἄφρυνεῖς παντελῶς εἰς πολιορκίαν οἱ Βούλγαροι. οὔτε γὰρ ἐλεπόλεις οἶδασι στήσαι οὔτε τι ἄλλο τῶν δυναμένων

подчинили цялата македонска земя, когато за пръв път в Константинопол станал император Балдуин¹, който ръководел техните работи. Тогава те съобщили в Адрианоупол да им се подчини [и той]. Царят на българите Йоан успял да превземе по-рано Филипопол и да зароби там много ромеи. Понеже адрианоуполци не пожелали да се подчинят на италийците, [последните] потеглили на поход срещу тях. С тях бил и император Балдуин, и заместникът на венецианския дож² в Константинопол. Като изпаднали в голямо затруднение, жителите на Адрианоупол изпратили пратеници при българския цар Йоан, за да им помогне и да ги спаси от заплашващата ги опасност. Той с радост приел това и като взел със себе си скити, понеже не могъл да се срази открито с латиняните, решил да ги надвие с хитрост. И той се разположил надалеч от Адрианоупол, а срещу италийците изпратил скитите, които да си послужат със скитския начин на воюване. Италийците имат обичай да яздат високи коне и да покриват цялото си тяло с броня. Затова те нападат тромаво неприятелите. А скитите, въоръжени по-леко, връхлитат погъвкаво срещу неприятелите. Понеже италийците не знаели това, те били надвити и победени от скитите, така че самият император Балдуин бил пленен от тях³ и докаран в окови при царя на българите Йоан. Неговата глава, както казват, подир убиването му, служела на варварина за чаша, след като била очистена цялата ѝ вътрешност и наоколо била покрита с украса.⁴ Адрианоуполци не се научили за станалото веднага. Ако бяха знаели, те биха излезли от града и биха плячкосали италийските шатри. Оцелелите италийци запалили силни огньове в шатрите си и като накарали [по този начин] гражданите да полозишат, че са тук, посред нощ като бегълци тръгнали за Константинопол. Жителите на Адрианоупол узнали това на сутринта и плячкосали останалите неща из шатрите. Царят на българите побързал според обещанията на адрианоуполци да завладее града им, но те отхвърлили това. Разгневен от измамата, царят на българите поискал да ги обсади. Но българите били напълно неспособни за обсада, защото не знаели нито да поставят стенобойни машини, нито да измислят нещо друго, което би могло да разруши [града]. И тъй царят на българите се

¹ Балдуин I (1204—1205). ² Енрико Дандоло. Вж. *Златарски*, История, III, стр. 224. ³ На 14 април 1205 г. Вж. подробности у Б. Примов, Жофруа де Вилардуен, Четвъртият кръстоносен поход в България, ГС/ИФФ, LXIV (1948—1949), стр. 79 и сл. и стр. 87. ⁴ Вероятно има някаква грешка. Георги Акрополит отнася към Балдуин случая, станал с Никифор Геник, чийто череп Крум превърнал в чаша.

порθῆσαι διανοήσασθαι. (22) ἀπάρας γοῦν ἐκεῖθεν ὁ τῶν Βουλγάρων βασιλεὺς, μὴ ἔχων τὸ ἐμποδῶν ὡς τῶν Ἰταλῶν αὐτοῦ καταπορθηθέντων τὸ ἔσχατον, ἐτέρου δὲ μὴ ὄντος τοῦ ἀνθισταμένου, πᾶσαν κατατρέχει Μακεδονίαν. λείων οἷν παμπόλλην ἐποίησατο. αὐτάνδρους τὰς πόλεις ἀνδραποδισάμενος καὶ τέλεον κατασκάψας αὐτάς. τὰ δὲ οἱ διανοήματα ἦν, ὡς μήποτε Ῥωμαίους ἀνάγκησιν σχεῖν τῶν σφετέρων ἐπιδράξεσθαι πόλεον. κατέσκαψε γοῦν ἐκ βάθρων αὐτῶν τὴν Φιλιπποῖπολιν, θησαυρίστην ἄγαν οἰοσαν, ἥτις παρὰ τῷ Ἐβρῷ κεῖται, εἰτα τὰς ἄλλας πάσας πόλεις, τὴν Ἡράκλειαν, τὸ Πάνιον, τὴν Ῥωδεσιῶν, Χαριούπολιν, Τροϊανοῦπολιν, Μάκρην, Κλαυδιούπολιν, Μοσινούπολιν, Περιθεωρίον καὶ ἄλλας πολλὰς, ὡς ἀριθμεῖν οὐ χρεῖον. τὸν δὲ λαὸν ἀπάρας ἐκεῖθεν περὶ τὰς παραρροίας καθίζει τοῦ Ἰστῦρος, ἐκ τῶν ἰδίων τῶν ἡνδραποδισμένων κομῶν καὶ πόλεων τὰς κλήσεις ἐπιθεῖς ταῖς οὐσίαισιν. ἀντάμυνται σὺν, ὡς ἐφασκεν, ἐποιεῖτο τῶν ὧν εἰργάσατο πρὸς Βουλγάρους κακῶν ὁ βασιλεὺς Βασίλειος, καὶ καλεῖσθαι μὲν ἔλεγεν ἐκαῖνον Βουλγαροκτόνον, Ῥωμαιοκτόνον δὲ ἀνόμαζεν ἑαυτόν. μέχρι γοῦν καὶ αὐτῆς κατονήσας Θεσσαλονίκης ἐκεῖσε θνήσκει πλευρίτιδι νόσῳ κατὰσχέθεις, ὡς δὲ τινες ἔλεγον οὐ ἐκ θεομηνίας αὐτῷ ὁ θάνατος γέγονεν ἔδοξε γὰρ αὐτῷ καθ' ἕπνουσ ἐνοπλῶν ἄνδρα ἐπιστῆναι αὐτῷ καὶ δόρατι πληξάσθαι οἱ τὴν πλευράν. ἦν γὰρ καὶ ἀληθῶς ὡς οὐδέποτε τῇ Ῥωμαίων τοσαῦτα παρὰ τὸν συνέβη κακά, ὡς καὶ ὄνομα τεθῆναι τούτῳ ἐκ (23) κενός τὴν ἐπικλήσιν ἔχον Σκυλοκτόνους^α γὰρ ἐπεκλήθη τοῖς πᾶσι τὸ γὰρ Σκυθῶν γένος, ἰδιοποιήσας καὶ κοινωμήσας αὐτοῖς συγγενείας καὶ τρόπον μετασχὼν ἐκ φύσεως θηριωδοτέτερον, φόνους ἐνετρέφε^β Ῥωμαίων. ὡς γοῦν οἱ τοὶ ἐταδνήκει, ὁ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ παῖς Βορίλλας^β τοῦνομα, τὴν Σκυθίδα θεῖαν γαμετὴν εἰληφώς, τῆς ἀρχῆς τῶν Βουλγάρων γέγονεν ἐγκρατής. τὸν δὲ τοῦ Ἀσάν παιδα Ἰωάννην ἀρρήλικα ἔτι ὄντα κοίφα τις λαβὼν ἐπειρήκει, ὡς περὶ τοὺς Σκυθὰς κεχώρηκε. καὶ ταῦτα μὲν τὰ περὶ Βουλγάρων. ὁ λόγος δὲ τὰ μετὰ ταῦτα τοῖς οὐκείοις ἐξιστορήσει κατωρὶς (pp. 20₀—24₁).

^α σκυλοκτόνους U ^β βοριλλας a

оттеглил оттам и безпрепятственно опустошил цяла Македония¹, тъй като бил унищожил италийците, а нямало друг, който да му се противопостави. Той събрал преголяма плячка, като заробил градовете заедно с хората и ги разорил напълно. А планът му бил ромейците никога да не могат да се върнат и да се закрепят в своите градове. И тъй той сринал до основите му Филипопол², твърде забележителен град, който е разположен край Еврос, а освен това всички други градове: Ираклия³, Панион⁴, Родосто⁵, Хариопол⁶, Траянопол⁷, Макри⁸, Клавдиопол⁹, Мосинопол, Перитеорион¹⁰ и много други, които не е нужно да изброяваме. А населението той вдигнал оттам и го настанил край бреговете на Истър. Той нарекъл селищата им по имената на собствените им разграбени села и градове. Той отмъщавал прочее, както казвал, за злините, които император Василий извършил спрямо българите. И като казвал, че Василий се наричал Българоубиец, себе си назовавал Ромеоубиец. И тъй той дошъл чак до самия Солун и умрял, обхванат от болки в страната.¹¹ А, както казват някои, смъртта му произлязла поради божия гняв срещу него.¹² Той видял на сън, че въоръжен мъж застанал до него и го ударил с копие в страната. Наистина никой никога не е причинявал такива злини на ромейската земя, така че и име му било дадено [ново], получавайки прякора „куче“. Всички го наричали Скилойоан¹³. Защото, като се сблизил със скитското племе и завързал с тях роднинство, той възприел и характера на зверската им природа и се наслаждавал от убийствата на ромейците. Като умрял, царската власт над българите взел синът на сестра му, по име Борил, който се оженил за вуйна си скитка¹⁴. Синът на Асен, който бил още дете, бил взет тайно от някого и отведен при скитите.¹⁵ Това са събитията около българите. А за станалото след това ще разкажа на съответното място в разказа.

¹ Т. е. Източна Тракия. ² Пловдив бил разрушен след юни 1205 г. Вж. Златарски, История, III, стр. 237—238. Срв. Б. Примов, Гръко-българският съюз в началото на XIII в., ИПр, IV (1947), 1. ³ Дн. Ерегли на Мраморно море. ⁴ Крепост между Родосто и Аспрон, дн. Панидос. ⁵ Т. е. Родосто. ⁶ Дн. Аяребол. ⁷ Лъджа кьой, дн. Лутрос. ⁸ Сега също Макри. ⁹ Според Иречек, Славянският елемент в топографическата номенклатура на Балканите, ПСн, LV—LVI, 1898, стр. 248, град при дн. Гюмюрджина. ¹⁰ При залива на Буру гьол. Вж. Златарски, История, III, стр. 242. ¹¹ В 1207 г. ¹² Тези слухове са послужили за основа на 27-ото чудо на св. Димитър. Подробности по въпроса вж. у Златарски, История, III, стр. 254 и сл. ¹³ Т. е. „Кучийоан“. ¹⁴ Т. е. за жената на Калоян. Борил царувал от 1207 до 1218 г. ¹⁵ През 1207 г. в Галичкото княжество.

5. Theodorus Comnenus oppida Bulgarorum
sibi subigit Petrumque a summo pontifice
imperatorem electum gladio perimit

14. — — — μετ' οὐ πολὺ δὲ φρονεῖται παρὰ
τοῦ τῶν ἐπιστητῶν ὁ Μιχαὴλ νύκτωρ ἐπὶ τῆς κλίνης
οὐγκασθεύδων τῇ γυναικί. Ῥωμαῖος δὲ ἦν τῷ φρονεῖν
τοῦνομα. ἐπιλαμβάνεται γυνὴ τῆς ἐξουσίας ἐκείνου
ὁ ἀδελφὸς Θεόδωρος, ἔχων καὶ τοὺς ἀδελφοὺς
Κωνσταντῖνον καὶ Μανουήλ. ἄρξαι δὲ βουλευθεὶς
πάνυ γε ἐπὶ τῇσιν αὐτοῦ ἀρχαῖς. ἔκ τε γὰρ τῶν
Ἰταλῶν οὐκ ἄλλην χώραν ἐκτίσαστο καὶ τῶν Βουλ-
γάρων πολλήν. τὴν τε γὰρ Θεσσαλίαν ὑφ' ἑαυτὸν
ἐποιήσαστο, Ἀρχίδα τε καὶ Πρίλαπον, Ἀλβανίαν τε
καὶ αὐτὸ τὸ Ἀνδράχιον. ἔνθα καὶ Πέτρον μετὰ με-
ρίστης στρατιᾶς ἐξ Ἰταλίας ὁρμώμενον καὶ ὡς πρὸς
τὴν Κωνσταντῖνου πεποιημένον τὴν διόδον, ἀνηγο-
ρευμένον πρὸς τοῦ πάπα καὶ βασιλέα, αὐτοῦ πον γεγε-
νημένον προχειροσάμενον τε καὶ αὐτὸ τὸ Ἀνδράχιον
γενναῖος κατεκροσώσαστο (p. 258-17). — — — ὁ μὲν
οὖν δηλωθεὶς Θεόδωρος, καθὼς εἰρήκεν, τὸ οὐκ εἶον
παραλαβὼν στρατεύμα ἀντιτάσσεται τῷ Πέτρῳ, μικρὸν
ὑπερηγήσαντι τὸ Ἀνδράχιον καὶ ἐν ταῖς τοῦ Ἀλ-
βανίου δυσχωρίαις γεγεννημένῳ. νυκτὶ γοῦν κατὰ
κράτος οἱ τοῦ Κομνηνοῦ Θεοδώρου τὸ τῶν Λατίνων
στράτευμα, ὡς πάντας ἄρδην δεσμώσας ποιῆσαι σὺν
πᾶσι σκεύεσσι, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν βασιλέα Πέτρον ἔχρον
μοχαίρας γενέσθαι, τοῦτο δὲ τότε μέγα Ῥωμαῖοις
ἐγγενέει βοήθημα (p. 262-9).

6. De Ioanne Duca e Didymoteicho orto

15. — — — μετ' οὐ πολὺ δὲ ὁ δεσπότης
Παλαιολόγος θνήσκει, ὡς μὲν πρὸς ἔφασκον, ἐξ
ἐρωτικῶν διαθέσεων, καὶ προσλαμβάνεται ὁ βασιλεὺς
εἰς γαμβρὸν Ἰωάννην τὸν Δούκαν, οὗ Βατάτζης
τοῦ πάλαι καὶ ἐκ Διδυμοτείχου ἦν ὠρμημένος
(p. 2618-21). — — —

7. Ioannes Asanus Bulgarorum
imperio potitur

20. Ἐπὶ δὲ τὰ Βουλγάρων καὶ αὐτὸς ὁ λόγος
χωρεῖ. ὁ πρῶτος βασιλεὺς τῶν Βουλγάρων Ἀσάν
δύο ἔσχεν υἱούς, (32) τὸν Ἰωάννην καὶ τὸν Ἀλέξαν-
δρον. τοῦ γοῦν εἰρημένου Βορίλλα βασιλευσὶς τῶν
Βουλγάρων κατάρχοντος, ὁ τοῦ Ἀσάν υἱὸς Ἰωάννης

5. Теодор Комнин си подчинява български
градове и погубва с меч определения
от папата за император Петър

14. — — —¹ Не след много време Ми-
хаил бил убит през нощта, когато спал на
леглото с жена си, от един от слугите си.
Името на убиеца било Ромей. Властта на Ми-
хаил била взета от неговия брат Теодор²,
при когото били и братята му Константин и
Мануил. Имайки желание да царува, той раз-
ширил много своята власт. Спечелил немалко
земя от италийците и много от българите.
Защото той си подчинил Тесалия, Охрид и
Прилеп, Албанон³ и самия Дирахиум. После
храбро обърнал в бягство и Петър⁴, който
потеглил от Италия с огромна войска и ми-
навайки уж за Константинопол, понеже бил
определен от папата за император, се бил
намерил там и бил завзел Дирахиум. — — —
И тъй споменатият Теодор, както казахме,
събрал войската си и излязъл срещу Петър,
който бил отминал малко Дирахиум и се на-
мирал в теснините на Албанон. Хората на
Теодор Комнин победили напълно войската
на латиняните, така че пленили всички без
изключение с багажа им. А самият импера-
тор станал жертва на меча.

6. Иоан Дука родом от Димотика

15. — — — Не след много време деспот Па-
леолог⁵ умрял, както някои разправят, от
еротически увлечения, и императорът взел за
зет Иоан Дука, по прякор Ватаци⁶. И той
произхождал от Димотика.⁷ — — —

7. Иван Асен заема българския престол

20. И отново се връщам в разказа си към
българските работи. Първият цар на бълга-
рите Асен имал двама сина — Иван и Алек-
сандър. През времето, когато Борил управля-
вал като цар българите, Асеновият син Иван

¹ Епирският деспот Михаил I (1201—1214) помолил никейския император Теодор Ласкарис да пусне брат му Теодор, който бил на служба при него. ² Теодор Ангел Дука Комнин, епирски деспот (1215—1224) и солунски император (1224—1230). За епирската държава вж. Д. Ангелов, Принос към народностите и поземлени отношения в Македония (Епирски деспотат) през първата четвърт на XIII в., Известия на Камарата на народната култура, I, 1947. ³ Област на с.-и. от Драч с главен град Кроя. Вж. Златарски, История, III, стр. 340. ⁴ Петър е зет на латинския цариградски император Балдуин. Папа Хонорий (1216—1227) го провъзгласил в 1217 г., след смъртта на Хенрих (1216), за император. Вж. Златарски, История, III, стр. 324. ⁵ Деспот Андроник Палеолог бил зет на Теодор I Ласкарис, никейски император (1204—1222). ⁶ Иоан Дука Ватаци, бъдещият никейски император (1222—1254). ⁷ Император Теодор Ласкарис омъжил най-голямата си дъщеря за Иоан Дука Ватаци, а сам след смъртта на жена си се оженил за сестрата на латинския император в Цариград Хенрих. В Цариград пристигнал папският легат Пелагий, който предприел жестоки репресии, за да склонят православните да признаят папата. Император Хенрих прекратил неговите гонения. След Хенрих на цариградския престол се възкачил Роберт. А след смъртта на Теодор Ласкарис властта взел зет му Иоан Дука.

φυγαδεία χρησάμενος περί τὰ τῶν Ῥώσων χωρεῖ, ἐκεῖσέ τε χρόνον ἔφ' ἑκανὸν διαμείνας καὶ τινὰς τῶν συγκλύδων Ῥώσων ἐν ἑαυτῷ περιαγαγόν, τὴν πατρικὴν ἀνακαλεῖται κληρονομίαν, καὶ πολεμεῖ τῷ Βορίλλῃ καὶ νικᾷ τοῦτον καὶ χώρας ἐγκρατὴς οὐκ ὀλίγης γίνεται. ὁ δὲ Βορίλλας ἔνδον εἰσέρχεται τοῦ Τρανόβου³ καὶ ἐπὶ ἐπὶ ἔτσι τειχέρας ἔσω πολιορκεῖται. ἔπει δὲ ἀλέκαμον οἱ συνόντες οὐτῷ, τῷ Ἀσὸν Ἰωάννῃ προσέρχονται. φεύγων δὲ ἀλλίσκεται ὁ Βορίλλας καὶ παρὰ τοῦ Ἰωάννου τυφλοῦνται, καὶ οὕτως ἐγκρατὴς τῆς τῶν Βουλγάρων ἀπάσης ὁ Ἰωάννης γέγνηται. καὶ τὰ μὲν ἐν τοῖς Βουλγάρους τοσαῦτα (pp. 32₂₅—33₁₃).

8. Theodorus Comnenus a Demetrio Chomatiano regio diademate coronatur

21. Ὁ δὲ Κομνηνὸς Θεόδωρος, ὃν πρὸ μικροῦ ὁ λόγος ἱστόρησε, μὴ θέλων μένειν ἐν τῇ οἰκείᾳ τάξει ἀλλὰ τὰ τῆς βασιλείας σφετερισάμενος, ἐπειδὴ τῆς Θεσσαλονίκης γέγονεν ἐγκρατὴς πολλὴν τε χώραν τῆς Ῥωμαίδος ἐκ τῆς κεκρατημένης παρὰ τῶν Ἰταλῶν ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο, ἐκ δὲ καὶ τῆς παρὰ τῶν Βουλγάρων κεχειρωμένης, πορφυρίδα τε ἐπενδύεται καὶ ἐρυθρὰ περιβάλλεται πέδιλα, ἀντιστάσιος αὐτῷ ἐπὶ τοῦτω στερεώτατα τοῦ μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνου τοῦ Μεσοποταμίτου, ὃν καὶ πολλαῖς κακονομίαις καὶ ἐξορίαις διὰ ταῦτα ἐπέβαλε τῶν κανονικῶν ἐθνῶν ἀντεχόμενον. (33) ὁ δὲ Βουλγαρίας ἀρχιεπίσκοπος Δημήτριος τὸ βασιλικὸν περιδιδοῦσι τοῦτον διάδημα, ὡς ἔφασκεν, αὐτόνομος ὢν καὶ μηδὲν εὐθύνας ὀφείλων δοῦναι, καὶ διὰ ταῦτα ἐξουσίαν ἔχειν βασιλέας χρεῖν οὕς τε ἦν καὶ ὅπου καὶ ὅτε βούλοιο. βασιλεὺς οἶν ἀναγορευθεὶς ὁ Θεόδωρος βασιλικῶς ἔχρητο τοῖς πράγμασι δεσπότης τε προεβάλλετο καὶ σεβαστοκράτορας μεγάλους τε δομestικούς, πρωτοβεστιάριους καὶ τὴν λοιπὴν πᾶσαν τάξιν βασιλευσῆν. ἀφ' οὗ δὲ ἔχων περὶ τοὺς τῆς βασιλείας θεσμοὺς Βουλγαρικώτερον ἢ μᾶλλον βαρβαρικώτερον ταῖς ὑποθέσεσι προσεφέρετο, οὐ τὰς ἐν γυνώσκων οὐδὲ κατὰστασιν οὐδὲ ὅσα ἐν τοῖς βασιλείοις ἀρχαῖα ἔθιμα καθεστήσαν. οὕτως οὐ μικρῶς τῷ βασιλεῖ ἀντεφέρετο Ἰωάννῃ. ὁ μὲν γὰρ βασιλεὺς ἡξίον αὐτὸν τῶν δευτερείων μετέχειν τῆς βασιλείας καὶ τῆς χώρας αὐτοῦ ἐγκρατῇ εἶναι

³ τρανόβου FG στανάβου U

избягал и отишъл в страната на русите.¹ Там той останал достатъчно време² и след като събрал около себе си някои от сбирщината руси³, поискал обратно бащиното си наследство. Той воювал с Борил, победил го и станал владетел на немалка земя. А Борил влязъл в Търново и затворен вътре, бил обсаждан в продължение на седем години.⁴ Неговите хора, след като паднали духом, минали на страната на Иван Асен. При бягането си Борил бил пленен и ослепен от Иван и така Иван станал владетел на цялата българска земя.⁵ Такова било положението при българите.

8. Димитър Хоматиан увенчава с царска корона Теодор Комнин

21. А Теодор Комнин⁶, за когото споменахме преди малко, като не желаел да се задоволи със своето положение, присвоил си царско достойнство. След като станал господар на Солун и си подчинил много ромейска земя от тази, която били завладели италийците⁷, а също и от тази, която били покорили българите, той облякъл пурпур и обул червени обувки. На това най-непреклонно му се противопоставил солунският митрополит Константин Месопотамит, който, понеже се придържал към каноническите правила, се изложил поради това на много бедствия и заточения. Българският архиепископ Димитър⁸ обаче му възложил царската диадема, като казвал, че е независим и не е длъжен да дава никому отчет, и затова имал право да помазва за царе когото си поиска, където си поиска и когато си поиска. Провъзгласен за император, Теодор постъпвал по царски — назначил деспоти, велики севастократори и доместици, протовестари и целия останал царски чин. Но понеже бил невежа в царските обичаи, той внесъл в основата нещо българско, по-скоро варварско. Той не познавал нито чина, нито устройството, нито древните обичаи, които съществували в дворовете. Той се противопоставял немалко на император Йоан⁹, защото императорът го удостоил да има второ място в царската власт, да бъде господар на земята си, но [решил] да не му от-

¹ Т. е. в Галичкото княжество. За участие на руси в събитията по Долния Дунав срв. М. В. Левченко, Ценный источник по вопросу русско-византийских отношений, ВВр, IV (1951), стр. 69 и сл. ² Десет години, до 1217 г. ³ τινὰς τῶν συγκλύδων Ῥώσων. = „някои от стеклите се руси“. За тълкуването на думата συγκλῦς вж. Златарски, История, III, стр. 322; Ю. А. Кулаковский, Где находилась Вичинская спархия, ВВр, IV (1887), стр. 33. ⁴ Това не ще да е вярно, защото в 1218 г. цар е вече Иван Асен II. Първоначално вероятно ще да е стояло μήνους (месеци), а не ἔτων (години). Вж. Златарски, История, III, стр. 323; К. Иречек, История болгар, Одесса, 1878, стр. 332, бел. 41. ⁵ Иван Асен II, царувал от 1218 до 1241 г. ⁶ Вж. тук стр. 157, бел. 2. ⁷ Т. е. кръстоносците от Четвъртия поход. ⁸ Димитър Хоматиан, охридски архиепископ в началото на XIII в. (1216—1235). ⁹ Йоан III Дука Ватаци, никейски император (1222—1254).

καὶ κατ' οὐδὲν ἄλλο ὑπείκεν αὐτῇ· ὁ δὲ ἀντίβασις στερεώτερον (pp. 33₁₄—34₁₆).

22. — — — καὶ μέρος δὲ τῶν Ἰταλῶν τὸ τῶν Σερρῶν κάστρον τῷ τότε πολιορκεῖν ὑπὸ τοῦ Κομνηνοῦ Θεοδώρου δεσποζόμενον, ἐπεὶ τὴν οἰκίαν τοιαύτην ἐπέγνωκεν ἦταν, ἀπέδρα ἐλευθέρας τὰς Σέρρας καταλίπον' ἐς μικρὸν γὰρ αὐτῷ κομιδῇ τοῦ ἀλλῶναι ἦλθον. ἐντεῦθεν τὰ τῶν Ἰταλῶν ἐνθεν κακέϊθεν διασπόμενα κατὰ τε τὴν ἕω καὶ τὴν ἐσπέραν καὶ ἰσχυροῖς ἀντιπάλους προσπαίοντα, τῷ τε βασιλεῖ Ἰωάννῃ καὶ τῷ Κομνηνῷ Θεόδωρῳ, βασιλεῖ φημιζομένῳ καὶ τουτωῦ, ἀπὴρχοντο καταπίπτειν (p. 35₁₈—21). — — — ὁ γοῦν βασιλεὺς Ἰωάννης παντοίως τοῖς Λατίνοις μαχόμενος τριήρεις τε κατεσκεύασε καὶ περὶ τὸν Ἑλλήσποντον ταύτας ἐστῆσεν ἐν τόπῳ, ὃς Ὀλκός ἐνομάζεται καὶ ἦν πολλὰ παρέχον αὐτοῖς πράγματα, κατὰ δύσιν ὁρμώμενος καὶ λείαν τακτικὴν ποιούμενος πορθῶν τε τὸ τῶν Μανιτῶν ἄστυ καὶ τὴν Καλλιόπολιν καὶ τὰ παραγυῖα πάντα τοῖς Ἰταλοῖς ὑπόφορα ὄντα (p. 36₉—15).

9. *Fines Theodoro Comneno ac Asano
iidem fiunt*

24. Εἰς συνθήκας δὲ θελήσαντες οἱ Ἰταλοὶ ἐλθεῖν ἀπέλκυσαν πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὸ τῶν Πηγῶν ἄστυ. καὶ οὕτω δὴ μετ' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης εἰρήνευσε, πάντων τῶν πρὸς νότον ἑτοχορηγούντων αὐτῷ τῶν Λατίνων, ἐπὶ δὲ κρατοῦντων τὰ πρὸς βορρᾶν τὰ πλησίον ὄντα τῆς Κωνσταντινου καὶ τῇ τοῦ Νικομήδους πόλει ἐγγίζοντα. συνέβη δὲ τι καὶ πρὸ αὐτοῦ τοιοῦτον. οἱ γὰρ τῆς Ἀδριανουπόλεως οὐκ ἔχοντες πρεσβεῖαν πρὸς τὸν βασιλέα ἐστελλαντο, ὅπως ἀποστείλῃ πρὸς αὐτοὺς στράτευμα καὶ τῆς Ἰταλῶν ἐλευθερώσῃ χειρός. ὁ δὲ τὸν πρωτοστράτορα Ἰσὴν στράτευμα δοὺς αὐτῷ ἐξαπέστειλε συνὴν δὲ αὐτῷ καὶ ὁ Καμιυτῆς Ἰωάννης. οἱ καὶ διαπεράσαντες τὸν Ἑλλήσποντον καὶ διὰ τῆς Μακεδονίας διελθόντες εἰς Ἀδριανούπολιν ἀφίκοντο, ἐντὸς δὲ γενόμενοι τῆς πόλεως διῆγον ἐκεῖσε. ἔλπις δὲ ἦν τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ διὰ ταῦτα καὶ τῶν περὶ ἐγκρατῆ γενέσθαι. ἀλλ' ὁ Κομνηνὸς Θεόδωρος, ὃν φθόσος ὁ λόγος ἐδήλωσε, τῶν ἐγγὺς πάντων γενόμενος ἐγκρατῆς ὤνευ μέντοι τοῦ τῆς Ῥοδίτης ὁροῦς, ὅπερ καὶ Ἀχρῦδός ἐνὸνμασται, καὶ τῶν ἐν τούτῳ ἄπτεων καὶ τοῦ Μελενίκου — τούτων γὰρ (38) ἦρχεν ὁ Στάλαβος, προσηγὴς δὲν τοῦ βασιλέως Ἀσάν καὶ δεσπότης

стъпва в нищо друго. Той обаче упорствувал все по-твърдо.

22. — — —¹ А част от италийците, които тогава обсаждали крепостта Сяр, владяна от Теодор Комнин, като се научили за това поражение на своите, избягали и оставили свободен Сяр. Малко им оставало наистина те да го превземат.

След това италийските владения, пръснати тук и там на Изток и на Запад и изложени на ударите на силни противници — на император Йоан и на Теодор Комнин, който също минаваше за император, — започнали да западат. — — — Воювайки прочее по всякакъв начин с латиняните, император Йоан пригответ триери и ги поставил при Хелеспонт на едно място, което се нарича Олкос². И той им причинявал много неприятности, като се устремявал на Запад и плякосвал имотите на тамошните жители. Той опустошил град Мадит³ и Калиопол и цялото крайбрежие, което плащало дан на италийците. — — —⁴

9. *Теодор Комнин става съсед на Иван Асен*

24. Желаяйки да сключат договор, италийците отстъпили на императора и крепостта Пиги. И по този начин император Йоан сключил с тях мир,⁵ като латиняните му отстъпили на юг всичко, но все още задържали на север околностите на Константинопол и близките места до град Никомидия. Но преди това се случило следното нещо. Жителите на Адрианоупол проводили при императора⁶ пратеничество, за да изпрати при тях войска и да ги освободи от властта на италийците. А той изпратил протостратора Изис, като му дал войска. С Изис бил и Йоан Камица. Те прекосили Хелеспонт, преминали през Македония⁷ и дошли до Адрианоупол. Като влезли вътре в града, те останали там. Императорът се надявал по този начин да стане господар и на околните земи. Но на всички земи господар бил Теодор Комнин (за него вече говорихме в разказа си), без, разбира се, планината Родопи, която се нарича и Ахридос⁸, и нейните крепости, а също и Мелник. Тях владее Слав⁹, който бил роднина на цар

¹ В пропуснатия текст се говори за опита на братята на покойния император Теодор Ласкарис — Алексий и Исак — с помощта на латински войски да отнемат царската власт от Йоан Дука. В сражението при Пиманиш те били разбити, пленени и ослепени. ² Пристанище на Хелеспонт. ³ Град на югоизточния бряг на Галиполския п-в, дн. Майдос. ⁴ Разказва се за заговора против император Йоан, начело на който стоял неговият братовчед Андроник Нестонг. ⁵ В 1225 г. Вж. *Острогорски*, *История Византије*, Београд, 1959, стр. 408. ⁶ Никейският император Йоан Ватац. ⁷ Дн. Източна Тракия. ⁸ Според *К. Иречек*, *Княжество България*, II, *Пътвания по България*, Пловдив, 1899, стр. 393—394, с това име се означавала долината на Средна и Долина Арда. ⁹ Алексий Слав, назначен за войвода на крепостта Цепена вероятно още от Калоян. Вж. *Златарски*, *История*, III, стр. 272.

τετιμημένους ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῆς Κωνσταντίνου Ἐρῆ, οἱ καὶ τὴν θυγατέρα ἐκ παλλακῆς αὐτῇ γεγεννημένην ἤγάγετο εἰς γυναῖκα. οὗτος δὲ ὁ Σθλάβος, ἵνα μικρόν τι τὸν εἰρμὸν τοῦ λόγου διέλωμαι, φρούριον τὸν Μελενίκον^α εὐρὺν ὄχυρόν καὶ σχεδὸν πᾶσιν ἐναντιούμενος ἀνάλοχον αὐτοκρατῆς ἦν, μηδενὶ τῶν πέριξ ἀρχόντων ὑποπεσών. ἐνίστε μὲν γὰρ Ἰταλοῖς ἐπῆρχε ἔθιμαχος ἐκ κήδους αὐτοῖς συναγόμενος, ἐνίστε δὲ Βουλγάροις ἐκ συγγενείας ὁμοφροσύναν, ἐνίστε δὲ τῷ Κομνηνῷ Θεόδωρ^β καὶ ἦν οὐδέποτε τινι οὔτε ὑποτασσόμενος οὔτ' εἰς ἀληθῆ πίστιν καὶ ὁμοφροσύνην συνερχόμενος. τοῦτω συνεζύγη μετὰ θάνατον τῆς αὐτοῦ γαμετῆς ἡ τοῦ Πετραλίφα θυγάτηρ τοῦ γυναικαδέλφου τοῦ Κομνηνοῦ Θεοδώρου, περὶ ἧς παρακαυδὼν ὁ λόγος δηλώσει. ἄνευ μέντοι, καθὼς εἰρήκειν, τῶν ὑποσιπιόντων τῷ τοῦτω Σθλάβῳ χωρὶν τὰ πάντα ὑπὸ τὸν Κομνηνὸν ἐγερόμεναι Θεόδωρον ἐπεὶ γούν Μοσυνούπολιν καὶ Ξάνθια καὶ ἡ Γραιζιανούς αὐτῇ ὑπὸ τοῦτον ἐτέλει, τὸ τῆς Σταγείρας ὑπερβὰς ὄρος, ὃ δὲ Μάκρην ὀνομάζουσιν οἱ πολλοί, τὰ ἐκείθεν τοῦ Ἑβρου κατέδραμεν, ἀνετα εὐρὺν πάντα καὶ μηδενὶ φρουρίῳ περιφραγνύμενα. ἐνθεν τοι καὶ περὶ τὸ Λιδυμώτειον γερονῶς ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ βασιλεὺς ἐπεφημίζετο (39) τοῦτων ἀφικόμενος δὲ καὶ περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν εὗρεν ἐντὸς τὸν δηλωθέντα Ἰσὴν τὸν πρωτοστράτηγον καὶ τὸν Καμνύτην μετὰ τοῦ στρατεύματος τοῦ βασιλέως Ἰωάννου. ἀπατηλοῖς δὲ λόγοις τοὺς οὐκ ἰσχυροὺς ἐπέλεθον, ὡς πλουτίσειε τοὺς ἀκροὺς καὶ τῶν ἄλλων Ῥωμαίων ὑπερηγήσειε, πείθει τὸ μὲν τοῦ βασιλέως ἐξαγαγεῖν στρατεύμα ἕξω, αὐτὸν δὲ εἰσαγαγεῖν. ἐξάγεται οὖν ὁ πρωτοστράτης Ἰσὴς καὶ ὁ Καμνύτης μετὰ τοῦ συνόντος τοῦτοις στρατεύματος ἐπὶ ὄρεσι τοῦ μή τινα τοῦτων παθεῖν τι δεινόν. ἐξεληθόντες οὖν ὁ μὲν πρωτοστράτης οὐδὲ ὄλος τὸν Κομνηνὸν Θεόδωρον τεθέσται — τοῦτο γὰρ δὴ αὐτοῖς συμπεφώνηται — ὁ δὲ Καμνύτης συντηχὼν αὐτῷ οὐκ ἀπέβη τοῦ ἵππου οὐδὲ ὡς βασιλεὺς προσεκύνησεν. εἰς δὲ βαρυνυμῆσας ὁ Κομνηνὸς Θεόδωρος — ἐβούλετο γὰρ ὡς βασιλεὺς ἐκείνον πάντως ἔχειν Ῥωμαίους ἐπείπερ καὶ ὡς βασιλεὺς ἐφημίζετο — ὕβρεις τε κατέχευε τοῦ ἀνδρός καὶ μικροῦ ἂν καὶ πληγὰς ἐπέθετο. τοῦτο τῷ Καμνύτῃ ἀφορμὴ ἐγερῶναι πρὸς τὸν βασιλεὺς τήμης^γ ὡς γὰρ αὐτῆς τὸν Ἑλλησπόντον διεπέρασαν καὶ πρὸς τὸν βασιλεὺς ἀφίκοντο, μέγας ἐταπεινώσεως διὰ ταῦτα ὁ Καμνύτης τετίμηται. ὁ Κομνηνὸς οὖν Θεόδωρος ἐγκρατῆς καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως γερονῶς πολλὰ παρέσχε τοῖς Ἰταλοῖς πράγματα. κατέδραμα γὰρ πάντα τὰ ἐπ' ἐκείνων (40) κρατούμενα, καὶ μέχρις αὐτῆς τῆς

^α μελενίκον G

Асен¹ и бил почетен с деспотство от константинополския император Ерик², за чиято дъщеря, родена му от наложница, той се бил оженил. Този Слав — нека за кратко прекъснем течението на разказа, — като завладял силната и почти непревзимаема за всички противници крепост Мелник, станал самодържец и не се покорявал на никой от околните владетели. Понякога бил съюзник на италийците, свързвайки се с тях поради роднинство, понякога държал страната на българите поради родство, а понякога — на Теодор Комнин. И никога никому не бил нито подчинен, нито се свързал истински във вяроност и съгласие. След смъртта на жена му за него се омъжила дъщерята на Петралифа³, шурей на Теодор Комнин, за когото ще говоря по-нататък. И тъй без земите, които, както казах, били под властта на този Слав, всичко се било подчинило на Теодор Комнин. И когато му се подчинили Мосинопол, Ксанти и самата Грациана⁴, той преминал планината Стагира, която мнозина наричат Макри, и опустошил земите отвъд Еврос, намирайки ги всички незащитени и необградени от никакви крепости. После той се явил и при Димотика и скоро бил провъзгласен за император на тия [земи]. А когато пристигнал и при Адрианоупол, той намерил вътре споменатия протостратор Изис и Камица с войската на император Йоан. Той отрупа жителяте с измамни слова, че ще ги обогати много и че ще ги възвиси пред другите ромей, и така ги убедил да изведат във войската на императора, а да пуснат него. И тъй Изис и Камица заедно с войската си излезли при клетва, че никой от тях няма да пострада. А когато излезли, протостраторът не видял изобщо Теодор Комнин — защото така се споразумели, — а Камица, когато го срещнал, не слязъл от коня, нито му се поклонил като на император. Теодор Комнин се разгневил силно от това — защото искал всички ромей да го смятат за император, тъй като минавал за император, — обсибал с обиди човека и насмалко щял да го наложи и с удари. Това станало причина Камица да бъде почетен от императора. Защото, щом прекосили отново Хелеспонт и се явили при него, хетериарх. И тъй Теодор Комнин, като станал господар и на Адрианоупол, причинил големи неприятности на италийците, защото опустошил всичките им владения. И идвайки чак

¹ Асен I.

² Хенрих Фландърски, брат на Балдуин, латински император в Цариград (1206—1216).

³ Теодор Петралифа, шурей на Теодор Комнин.

⁴ Дн. Грациани.

Βιζύης γενόμενος τὸ ἔξω κατέσχε τοῦ ἄστεος καὶ λείαν πολλὴν ἐκεῖθεν ἐποίησας, καὶ μέχρι καὶ τῶν πελῶν τῆς Κωνσταντινου κατήντησε καὶ ποτεῖα πολλὴν τοῖς Λατίνοις ἐνέβαλε (pp. 38₆—41₄).

10. De pugna circa Clomotnitzam facta

25. Οὕτως οὖν ἐπανέστης τοῖς πράγμασι ὁ Κομνηνὸς Θεόδωρος, ἐπειδὴ ὁμοῦν ἐγέρουσι τοῖς Βουλγάροις, εἰς οἰκονδίας τε συνήλθε τῷ Βουλγάρων βασιλεῖ Ἰωάννῃ τῷ Ἀσάν, ὃν φθάσας ὁ λόγος εἶρηκε μετὰ τὸν Βορίλλαν βασιλεῦσαι τῆς τῶν Βουλγάρων, καὶ συγγένειαν μετὰ τοῦτου πεποίηκε, προσλαβόμενος ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ Μανουὴλ τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Μαρίαν, ἣτις ἐκ παλλακῆς ἐκεῖνη γενένηται. ὁ μὲν οὖν Ἀγγελος Θεόδωρος τὰς μετὰ τοῦ Ἀσάν Ἰωάννου σπονδὰς διαλύσας, οἷα ἐκεῖνος ἀνὴρ θρασύτερος καὶ ἀτακτοτέρου φερόμενος οὐ μόνον ἐν βασιλείᾳ ἀλλὰ καὶ ἐν πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς πολιτικοῖς, καὶ θαμὰ παραβαίνων τοὺς ὅρκους καὶ παρασπονδῶν τοῖς ἐν γεικόνῳ, κατὰ Βουλγάρων χωρεῖ, πολλὴν συναθροίσας τὴν στρατιάν ἐκ τε Ῥωμαίων συγκροτημένην καὶ Ἰταλῶν, παραμέτρως οὖν τὴν Ἀδριανου περὶ τὰ ἄνω τοῦ Ἐβρου τὴν πορείαν ἐποιεῖτο, ἡτῶν μετὰ Βουλγάρων συρρῆξαι πόλεμον. ἐξήτει δὲ ἄρα τὸν αὐτοῦ ὕληθρον. ἐδόκει καὶ γὰρ ὡς οὐδ' ἔλλως (41) οἱ Βούλγαροι ἐπιστήσαντες τὴν δρυὶν καὶ μόνην τῆς στρατιᾶς αὐτοῦ ἐποσταῖεν. οὐχ οὕτω δὲ καὶ οἱ Βούλγαροι, ἀλλ' ὁ Ἀσάν Ἰωάννης ταῖς ἐπιπορείαις καὶ ταῖς παρασπονδῆσιν τοῦ Ἀγγέλου Θεοδώρου μάλλον τεθαρρηκώς ἢ ταῖς σφετέραις δυνάμεσιν, ὅλγον αὖ συμμαχεῖν ἀπὸ Σκυθῶν εἰληκώς, οὐκ εἰς χιλίους μετρούμενον, θαρραλέωτερον εἰς τὴν μάχην ἐφέρετο, ὥς φασὶνες καὶ τῇ σημαίᾳ τὸν ἑγγυαρὸν ὅρκον τοῦ Θεοδώρου ἀπαυωρήσας. καὶ διὰ περὶ πού τὸν παρέβριον τόπον — Κολοκοινίαν^α αὐτὸν ὀνομάζουσι — συμβάλλουσι τὰ στρατεύματα. καὶ ὡς ἐν μικρῷ τὸ πᾶν παραστήσῃ, κατὰ κράτος ἡκᾶται παρὰ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σκυθῶν ὁ Θεόδωρος, καὶ συλλαμβάνεται μὲν παρὰ τῶν πολεμίων οὗτος, οὐκ ὀλίγοι δὲ καὶ τῶν προγεγνῶν αὐτοῦ καὶ τῶν ἐν τέλει τε καὶ λογάδων, καὶ τὰ ἐκείνων πάντα λεία τοῖς Βουλγάροις ἐγένετο. φιλιανθρωπότερος δὲ περὶ τὸ ἄλωθὲν πλῆθος ὁ Ἀσάν διατεθείς, τοὺς πλείους τῶν στρατευμάτων καὶ μάλιστα τοὺς χυδαιότερους καὶ σύγκλυδας ἐλευθεροῖ καὶ πρὸς τὰς αὐτῶν ἀποπέμπτει κύμας τε καὶ πόλεις, τάχα μὲν καὶ τὸ φιλιανθρωπον ἐνδεικνύμενος,

^α κλοκοινίαν BFG

до самата Визия¹, той завладял околностите ѝ и събрал оттам голяма плячка. Допъл и до вратите на Константинопол и задал голям страх на латиняните.

10. Сражението при Клокотница

25. И тъй, след като Теодор Комнин се издигнал с успехите си и станал съсед на българите, той сключил договор² с царя на българите Иван Асен, за когото вече казахме в разказа, че царувал след Борил над българската земя, и се сродил с него, като взел за своя брат Мануил дъщеря му Мария, която той имал от наложница. А Теодор Ангел, понеже бил дързък и се държал своеволно не само в царските, но просто във всички държавни работи, постоянно престъпвайки клетвите и нарушавайки споразуменията със съседите, скъсал договорите с Иван Асен и тръгнал срещу българите, като събрал голяма войска, съставена от ромеи и италийци. Той минал край Адрианоупол и вървял край горното течение на Еврос, търсейки да завърже сражение с българите. А в същност търсел собствената си гибел. Защото той смятал, че българите ще се уплашат и не ще издържат изобщо дори първото нападение на войската му. Но българите не мислели така. Иван Асен, уповавайки се повече на нарушението на клетвите и договорите от страна на Теодор Ангел, отколкото на войските си, взел малка помощ от скитите, която не наброявала [дори] хиляди, и се понесъл смело в сражението, като закачил на знамето, както казват някои, писмената клетва на Теодор. Войските се сблъскали някъде около едно място край Еврос, което наричат Клокотница³. И за да ви изложа накратко всичко, Теодор бил решително победен от българите и скитите. Бил пленен от враговете той и мнозина от роднините му, от висшите длъжностни лица и знатните и всичките им вещи станали плячка на българите. Иван Асен се отнесъл към плененото множество човеколюбиво, освободил повечето от войниците, а най-вече по-простите и сбирщината, и ги отпратил по селата и градовете им. С това той проявявал може би човеколюбие, а може би търсел да извлече и

¹ Т. е. Виза в Източна Тракия. ² През 1224 г. Вж. *Златарски*, История, III, стр. 337—338. ³ Битката станала на 9 март 1230 г. при Клокотница, до дн. с. Клокотница (бивше Семикча), на с.-з. от Хасково, при р. Добрич. Вж. *Златарски*, История, III, стр. 339, 342, 595; *А. С. Разбойников*, С. Клокотница, БИБ, III, 1939 стр. 228—237.

τάχα δὲ καὶ τὸ συμφέρον τοῦτω πραγματευόμενος ἐβούλετο καὶ γὰρ δεσπόσει τῶν τοιούτων, τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἀποστήσας. οὗ καὶ τεύχθηκεν ἐπεὶ καὶ γὰρ κατ' αὐτῶν κατόπιν ἐχώρει, πάντες ἀναμειλίχως τοῦτω ὑπέκυπτον, καὶ γίνεται μὲν ἐπ' αὐτὸν ἡ Ἀδριανοῦ, ἐκ τοῦ σχεδὸν δὲ καὶ τὸ Λιδυμότειχον, εἰτα Βολερὸν ἄπαν, Σέρραι, Πελαγονία καὶ Πρίλαπος καὶ (42) τὰ πέριξ τούτων. κατέδραμε δὲ καὶ τῆς Μεγάλης Βλαχίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἑλβάνου^α κατακυριεύει, καὶ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ τὰς λείας ποιεῖ. ἐπεὶ δὲ τὸ πολὺ τοῦ βουλευμάτος κατεργάσατο καὶ ὡς ἡγάτα τὰ κατ' αὐτὸν διέθετο, εἰς τοὺς οἰκείους ἐπανέστρεψε τόπους, τὰ μὲν τῶν φρουρίων καταλειπομένους ἐπὶ Ῥωμαίων δεσπόζεσθαι, τὰ πλεῖστα δὲ ἐφ' ἑαυτὸν ποιησάμενος, στρατιώτας ἐν τούτοις τάσας καὶ στρατηγοὺς καὶ τοὺς εἰσπραττομένους τὰ δημόσια φορολογήματα, ἔδοξε γοῦν τοῖς πᾶσι τότε καὶ θανασυτὸς καὶ μακάριος· οὐ γὰρ ἐχρήτο μαχαίρας ἐν τοῖς ἰδίοις οὐδὲ ἐχρηάτο φόνοις Ῥωμαϊκοῖς, ὡς οἱ πρὸ αὐτοῦ τῶν Βουλγάρων. ἐνθεν τοι καὶ οὐ μόνον παρὰ Βουλγάρων ἀλλὰ καὶ παρὰ Ῥωμαίων ἐφιλείτο καὶ ἑτέρων ἔθνων (pp. 41₁₁—43₁₃).

26. Ἐπεὶ γοῦν, ὡς ὁ λόγος ἱστέησεν, ὁ Ἀγγεῖλος Θεόδωρος λάφυρον ἐγεγόνει μετὰ καὶ λοιπῶν προστηρόντων τῷ γένει καὶ ἐκείνων ἀνδρῶν πρὸ Ἀσάν, ἐφρουρεῖτο μὲν παρ' αὐτοῦ, ἐφιλοφρονεῖτο δὲ τὰ πολλὰ. καὶ τοῦτο ἦν ἐπὶ πολὺ· ἐπεὶ δὲ εἰς τὰ οἴκους νεωτερισμοῖς χρᾶσθαι πεφύρωται, ἐκτενροῦ αὐτὸν ὁ Ἀσάν. ὁ μὲν οὖν ἀδελφὸς αὐτοῦ Μανουήλ ὁ Ἀγγεῖλος, ὃς δεσποτικῶν ἀξιωματιῶν παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ τετίμητο, φηγῇ κρησάμενος, ἦν ἔκτα τὸ Ῥωμαϊκὸν ἐτρέπετο σιγάτευμα, περὶ τὴν Θεσσαλονίκην ὑπῆκει καὶ δεσπότης ἀνομάζεται, ταύτης τε κυριεύον καὶ τῶν περὶ αὐτήν, ἐρυσθροῖς δὲ γραμμασι τὰς αὐτοῦ γραφὰς ἐπεκέρου. πρὸς δὲ καὶ ἀπέσκηψε πρὸς τῶν πρέσβεων παρὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἀποσταλῆς, ὡς εἰς αὐτὸν καὶ μᾶλλον ὁρμόσει τὸ εἰς Χριστὸν (43) ψαλτωδούμενον, οὐ τὸν βασιλέα καὶ δεσπότην. ἦν μὲν οὖν τὸ ἀπὸ τοῦδε ὁ Ἀγγεῖλος Μανουήλ τῶν ἐναπολειφθεισῶν πρὸς τὰ δυτικὰ μέρη χωρῶν τε καὶ πόλεων ἐγκρατής, μὴ παρὰ τῶν Βουλγάρων τὸ σύνολον ἐνοχλούμενος, ἐπεὶ τῇ ἐκ παλλακίδος, τοῦ Ἀσάν συνεκοιτάζετο θυγατρὶ (pp. 43₁₄—44₆). — — —

^a ἡ ἑλβάνου GU

полза. Защото искал да бъде техен господар, като премахне ромейската власт. В това той успял, защото, когато после потеглил срещу тях, всички му се подчинявали без кръвопролития и под негова власт паднал Адрианопол, скоро след това Димотика, после целият Волерон¹, Серес, Пелагония² и Прилеп и земите около тях. Той опустошил и Велика Влахия³, завладял и Албанон и плякосвал чак до Илирик. След като изпълнил голяма част от плана си и уредил своите работи, както желаел, той се върнал в своите земи. Оставил някои от крепостите под властта на ромейците, но повечето подчинил и поставил в тях войници, стратегзи и събирачи на държавните данъци. Всички му се възхищавали и го облажавали, защото не употребявал оръжия срещу своите и не се опетнявал с убийства на ромейци, както българите преди него. Затова той бил обичан не само от българите, но и от ромейците и от другите народи.

26. И тъй, след като Теодор Ангел, както разказахме, станал заедно с други роднини и знатни мъже пленник на Асен, той бил държан от него под стража. И това продължавало дълго време. Но когато бил изобличен, че се занимава със заговори срещу държавата, Асен го ослепил. Брат му Мануил Ангел, който бил удостоен от брат си с достойнството деспот, успял да избяга, когато ромейската войска била разбита, отишъл в Солун и се провъзгласил за деспот. Управлявайки града и околностите му, той подписвал писмата си с червени букви. Един от пратениците, изпратен от император Йоан, казал по негов адрес остротата, че псалмопесеното към Христа „Тебе царя и господаря“⁴ ще подхожда повече към него. Оттогава Мануил Ангел бил господар на останалите на запад земи и градове, без изобщо да бъде тревожен от българите, тъй като бил съпруг на дъщерята на Асен, родена му от наложница. — — —⁵

¹ Област между долните течения на Марица и Места. Вж. Ст. П. Курияков, *Τὸ Βολερὸν, Βυζαντινὰ μνημεῖα, ἐν Θεσσαλονίκῃ*, 1939, стр. 229—232. ² Тук с Пелагония се обозначава гр. Битоля. ³ Т. е. Тесалия. Срв. Острогорски, *История Византије*, стр. 378. ⁴ На гръцки *ὁ ἐν βασιλείᾳ καὶ δεσποτῇ*. Понеже Мануил бил деспот (господар), императорският пратеник се пошегувал остроумно, като му казал, че той сега е и император, и деспот. ⁵ В пропуснатия текст се разказва за смъртта на цариградския император Роберт Куртене (1228).

Поради малолетството на неговия брат Балдуин за регент бил извикан 80-годишният ерусалимски крал Йоан. Едва след двегодишно пребиваване в Цариград Йоан се решил да предприеме поход срещу никейския император, когато бил зает Лампсак. По това време никейският император воювал с разбунтувалия се против него кесар Гавда. Родителите на 16-годишния Георги Акрополит го изпратили от Цариград при никейския император Йоан Дука. Благодарение на разумните мерки на никейския император латиняните се принудили да се оттеглят в Цариград, въпреки че били успели да превземат Пиги.

31. 'Ο μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης, οἷα ἐκεῖνος δεινὸς ἐφρευεῖν μεθόδους ἐν περιστάσεσι σῶσαι τε τὸ οἰκεῖον, ὑπὲρ οὗ καὶ πλείονος ἐδεῖτο λόγου, ἀναχατίσαι δὲ καὶ τὸ ἐπεκτατῖον, ὥς ἂν δὲ ἄμφοιν τὰ οἰκεῖα κρατύνοντο, εὗρίσκει τὸν ἀποπληροῦν τοῦν δυοῖν. ἐγεννήθη γὰρ αὐτῷ υἱὸς ἐκ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης, ᾧ καὶ κληῖς τοῦ πάππου καὶ βασιλέως Θεοδώρου τοῦ Λασκάριος ἐπετέθειτο ἐνδέκατον δὲ οἱ ἔτος τότε ἦνύετο. καὶ ὁ Ἀσάν δὲ θυγάτριον ἔσχευεν — Ἐλένη αὐτῇ τοῦνομα — παρὰ τῆς ἐξ Οὐγγρων γαμηθείσης αὐτῷ ἔννατον καὶ ταύτῃ ἔτος ἦν. πρεσβεῖαν γοῦν στέλλει ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν τῶν Βουλγάρων ἄρχοντα (48) τὸν Ἀσάν, καὶ μνηστείας τῶν παίδων μνημονεύει καὶ ἄμφοιν ἀγχιτείας καὶ τοῦ δι' ἀλλήλων εἰς ἀλλήλους συνασπισμοῦ τε καὶ συγκυριότησεως. καὶ δέχεται ὁ Ἀσάν τὴν πρεσβεῖαν, καὶ πληροῦνται καὶ συμφρονία, καὶ ἐπὶ τούτοις καὶ ὅροι προὔβησαν (pp. 48₁₆—49₆). — — —

33. Ἐπεὶ δέ, ὥς προειρήκειν, καὶ ἄμφοιν τοῖν βασιλέων αἱ σπονδαὶ τῆς συμβιβάσεως γένοιντο, κῆρ τε βασιλεῖ φημι Ἰωάννῃ τῷ Δούκῃ καὶ τῷ κρατοῦντι τῶν Βουλγάρων Ἀσάν Ἰωάννῃ προσκατέλαβε μὲν ὁ βασιλεὺς τὴν Λάμψακον καὶ διαπεραοῦνται μετὰ τῶν οἰκείων δυνάμεων εἰς Καλλιόπολιν, καὶ πολεμεῖ τὸ ἄσπερ ἐλεπόλει στήσας, καὶ ἐν οὗ πολλῶν τῷ χρόνῳ χειροῦται τοῦτο, τῆς τῶν Βενετικῶν ἀνασώσας τοῦτο χεῖρός. μετὰ τοῦτο καταλαμβάνει τὴν Καλλιόπολιν καὶ ὁ Ἀσάν σὺν τῇ οἰκείᾳ γαμετῇ τῇ ἐξ Οὐγγρων Μαρίᾳ καὶ τῇ θυγατρὶ Ἐλένῃ, καὶ συνέρχεται εἰς Καλλιόπολιν τῷ βασιλεῖ, καὶ τὰ εἰς φιλίαν ἄμφοτεροι διατράττονται. οὗτος μὲν οὖν σὺ διεπέρασε τὸν Ἑλλήσποντον, ἀλλ' ἔμεινεν ἐν τοῖς τῆς Καλλιωνπόλεως μέρεσιν ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης τὴν αὐτοῦ σύζυγον σὺν τῇ θυγατρὶ Ἐλένῃ λαβὼν διαπεραοῦνται εἰς Λάμψακον, ἐνθα ἦν ἡ βασιλὶς Εἰρήνη, καὶ πληροῦσι τὴν τῶν παίδων συνάρκειαν, τοῦ πατριάρχου Γερμανοῦ τὰ τῆς ἱερολογίας τελέσαντος. τότε καὶ ὁ Τρανόβου ἀρχιερεὺς, ἐπὶ τὸν Κωνσταντινουπόλεως τελῶν, αὐτονομία τετίμηται καὶ πατριάρχης ἀναγορεύεσθαι κέχρηται βασιλικῶ καὶ συνοδικῶ (50) τῷ δεσπίσματι, χάριτας τῶν προυχόντων ἀποτανύντων τῷ Βουλγάρων ἄρχοντι Ἀσάν τοῦ κήδους ἕνεκα καὶ τῆς φιλίας.

31. И тъй, понеже беше сръчен да намери при опасност начин да запази своето, за което се изисква повече ум, и да отблъсне неприятелите, император Йоан открива средство, с което да постигне и двете неща, за да заздрави чрез тях своята власт. Той имаше син от императрица Ирина, който получил и името на дядо си, императора Теодор Ласкарис. Тогава той навършваше единадесет години. И Асен имаше от съпругата си унгарка малка дъщеря. Името ѝ беше Елена. И тя беше на девет години. И тъй императорът изпрати при българския владетел Асен пратеничество и предложи годеж между децата, сродство между двамата и [съюз за] взаимно подпомагане и подкрепа.¹ Асен прие пратеничеството и договорите се сключиха, като при това се положиха клетви. — — —²

33. След като, както казахме по-рано, двамата царе, т. е. император Йоан Дука и българският владетел Иван Асен, сключиха договорите за съюза, императорът дойде първо в Лампсак и премина със своите войски в Калиопол. Той нападна крепостта, като постави стенобойни машини, и за кратко време я завладя,³ изтръгвайки я от ръцете на венецианците. След това и Асен с жена си, унгарката Мария, и дъщеря си Елена дойде в Калиопол и там се срещна с императора. И двамата извършиха необходимото по отношение на приятелството. Иван Асен не премина през Хелеспонт, но остана в пределите на Калиопол. Император Йоан премина със съпругата му и дъщеря му в Лампсак, където бе императрица Ирина. Там стана бракосъчетанието на децата, като религиозния обред извърши патриарх Герман.⁴ Тогава бе решено с императорско и съборно постановление и търновският архиепископ, който беше подчинен на константинополския,⁵ да бъде почетен като самостоятелен и бе постановено да се нарича патриарх, тъй като властниците се отблагдаряваха на българския владетел Асен заради родството и приятелството [с него].

¹ Преговорите на Иван Асен II за брака на деветгодишната му дъщеря Елена с единадесетгодишния син на Йоан Дука Ватаци — Теодор — ставали през 1234 г., а бракът бил сключен през пролетта на 1235 г. Вж. Златарски, История, III, стр. 379 и сл.; В. Г. Васильевский, Обновление болгарского патриаршества при царе Иоанне Асене II в 1235 г., ЖМНПР, 238, 1885, II, стр. 206 и сл. ² По-нататък Георги Акрополит разказва как на 17-годишна възраст императорът го предал на Теодор Експерит да го учи на риторика, а после — на Никифор Влемияд.

³ През пролетта на 1235 г. Вж. Златарски, История, III, стр. 382. ⁴ През пролетта на 1235 г. в Галиполи бил подписан съюзният договор, а след това в Лампсак била отпразнувана сватбата на византийския престолонаследник Теодор с Асеновата дъщеря Елена. Вж. Острогорски, История Византије, стр. 410.

⁵ По въпроса, кому е бил подчинен търновският архиепископ, вж. Златарски, История, III, стр. 383 и сл.; Е. Голубинский, Краткий очерк истории православных церквей, стр. 280 и сл.; В. Г. Васильевский, Обновление..., стр. 210 и сл.; П. Ников, Църковната политика на Иван Асен II, БИФ, III (1930), стр. 65—111. Срв. и Острогорски, История Византије, стр. 410, бел. 1.

Ἐπεὶ γοῦν ὅσα εἰς τὰ τοιαῦτα φέροι περλήρηται, ἡ μὲν βασιλὶς Εἰρήνη τὸν υἱὸν μετὰ τῆς νύμφης λαβοῦσα τοῖς ἐφ' οὖς συνθητὰτο χώροις ὡς αὐτῶς δὲ καὶ ἡ τοῦ Ἀσάν σύζυγος ἐν τοῖς οἰκείοις τόποις ἐπέστρεψεν, ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης καὶ ὁ Ἀσάν τὰς οἰκείας δυνάμεις προσειληφότες καὶ ἄμφω τὴν δυτικὴν κατέδραμον χώραν, ὅποση ἦν τοῖς Λατίνους δουλεύουσα, καὶ λείαν μὲν πολλὴν ἐποιήσαντο καὶ Σκυθῶν ἐρημίαν — τὸ τῆς παρουσίας εἰπεῖν — τὴν ἄπασαν ἀπειργάσαντο, σφίσι δὲ αὐτοῖς κατὰ τοὺς ὅρους τὰ ἄσπρη καὶ τὴν χώραν διμερίσαντο. καὶ Καλλιόπολις μὲν, ἐπεὶ καὶ πρὸ τῆς συνελεύσεως τοῦ Ἀσάν παρὰ τοῦ βασιλέως ἔαλω, ὑπὸ τὸν βασιλέα ἐγένετο, ὁμοίως καὶ Μάδυντα καὶ πᾶσα ἡ ὀνομαζομένη Χερσόνησος. ἔλε δὲ ὁ βασιλεὺς καὶ τὸ τοῦ Κισσοῦ φρούριον, καὶ μέχρι ποταμοῦ ὃν Μαργίτταν ὁ πολλὸς κατονομάζει λαός, τὰ σύνορα ἔθηκετο. ἐκράτησε δὲ καὶ τοῦ ὅρους τοῦ Γάνου καὶ ἐν αὐτῷ ἰδέματο καὶ πολίχνιον, ἐνθα καὶ τὸν Κοτέριττην Νικόλαον φυλάττειν ἐξέπεμψε καὶ πράγματα παρέχεον Λατίνους τοῖς ἐν τῇ Τζουρουλῶν, ὅνδρα πολλοῖς κατεξηλασμένον πολέμοις καὶ ἐς τοσοῦτον ἐδόκημύσαντα, ὥς πάντας τοιαύτην δόξαν παρὰ τοῦτου σχεῖν, μήτε πρὸ αὐτοῦ μήτε μὴν μετ' αὐτὸν ἄλλον φανῆναι τοιοῦτοις ἔργοις ἐγκεχειρηκότα ἢ τοσαῦτα κατωρθωκότα. ὁ δὲ Ἀσάν τὰ ἐπεράνω τῶν εἰρημένων χώρων (51) καὶ πρὸς Βορρᾶν νεύοντα ἐφ' ἑαυτὸν ἔσχε. μέχρι μὲν οὖν καὶ αὐτῶν τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινίου καὶ ἀμρότεροι κατηντήκεσαν, τοῦ βῆγρος Ἰωάννου ἐλ' αὐτῶν καθέζομενον καὶ καθορῶντος, καὶ πῶσαν πολλὴν τοῖς Λατίνους ἐνέβαλον καὶ ἐν στενῷ κορυμῇ τὰ κατ' αὐτοὺς ἔθηκετο. ἐπεὶ δὲ ὁ τοῦ μετωπύρου παρερρήναι καιρὸς καὶ ὁ χειμὼν ἤγγιζεν, ἀλλήλοις συνταξάμενοι ὅ τε βασιλεὺς Ἰωάννης καὶ ὁ Ἀσάν ὁ μὲν εἰς τὴν οἰκείαν χώραν τῶν Βουλγάρων χωρεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς εἰς τὴν ἔω διαπερᾶ (pp. 51^a—52^a).

11. Ioannes Asanus pacta cum Ioanne Duca rumpit

34. Ἐπεὶ δὲ υἱὸς αὐτοῦ Θεόδωρος ἀρήμξ ἐτίγχανεν ὢν, — ἐνδέκατον γὰρ δαίνυνεν ἔτος, ὡς περ ἔφημεν, ἡνίκα τῇ βασιλίδι Ἐλένῃ πρὸς γάμον κοινωρίαν ἐξείρηγτο — τὰ μὲν ἐς συναυσίαν ἔμενον ἀπέλθῃ. ἀνέγοντο δὲ παρὰ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης καὶ ἐπαυδαίνοντο, οἳ ἐκείνη φύσεως ἀγαθῆς τυχοῦσα καὶ πρὸς ἵππων καλὸν ἐπαυδαίνουσα, τὰ μὲν οὖν τῶν Λατίνων πράγματα συνεσιπύλη τε τότε πολὺ, καὶ τῷ κῆδε τῶν δύο αυτοκρατόρων εἰς ταπεινὸν ἄγαν καταπεπτώκει τοῦτων τὸ φρόνημα. ὁ δὲ βῆξ Ἰωάννης μακρὸν ἐπιβιάσας ἐξ ἀνδράσιων ἐγένετο, τὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξουσίαν τῷ αὐτοῦ γαμβρῷ

След като бе направено всичко, което се отнася до това, императрица Ирина взе сина си и невестата и живееше в източните земи. Също така и съпругата на Асен се завърна в своите земи. А император Йоан и Асен взеха със себе си войски и извършиха нападение по западните земи, които бяха под игото на латиняните. Те събраха голяма плячка и, да се изразя с пословицата, направиха цялата земя на скитска пустиня. А крепостите и земята те разделиха помежду си според клетвеното споразумение. Калиопол остана под властта на императора, тъй като бе превзет от него преди срещата с Асен. Също така Мадит и целият така наричан Херсонес. Императорът взе и крепостта Кисос¹ и постави границите чак до реката, която по-голямата част от народа нарича Марица. Той завоюва и планината Ганос² и в нея построи малка крепост. Там той изпрати за охрана и да дразни латиняните в Цурулум³ Николай Котерца, изпитан в много войни и толкова прославен, щото всички имаха за него такова мнение, че не е живял нито преди него, нито след него човек, който да е предприел и извършил успешно такива и толкова големи дела. А Асен взе под своя власт земите, които се намират на север и над тези, които споменахме. Те и двамата достигнаха до самите стени на Константинопол, а крал Йоан⁴ стоеше над тях и ги гледаше отгоре. Те внушиха голям ужас на латиняните и ги поставиха в критично положение. След като измина есента и наближи зимата, император Йоан и Асен се уговориха помежду си и българският владетел отиде в своята земя, а императорът се прехвърли на Изток.

11. Иван Асен нарушава договора с Йоан Дука

34. Тъй като син му Теодор беше дете — той навършваше, както казахме, 11 години, когато беше сключил брак с княгиня Елена, — бракът оставаше формален. Те бяха отведени и възпитавани от императрица Ирина, понеже тя беше с добър характер и беше склонна към всичко добро. И тъй положението на латиняните беше много тежко и със сродяването на двамата самодръжци тяхната гордост бе много уязвена. Крал Йоан, след като живя още малко, умря и остави като наследство властта в Константинопол на зет си

¹ Дн. Кешан. ² Височина и крепост на западния бряг на Пропонтида. ³ Дн. Чорлу. ⁴ Йоан де Брие, регент (1231—1237) на латинския император Балдуин II.

τῷ Βαλδουίνῳ ὡς κληρὸν καταλειπὸν. ὁ δὲ γε Ἰωάννῃ μετὰ μελὸς ἐπὶ ταῖς μετὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννῳ συνθήκαις, ὡς ἐφάνη, γενόμενος τρόπον ἐξήτει, ὅπως ἂν τὴν θυγατέρα ἀποσπάσῃ τοῦ συζύγου βασιλέως τοῦ Θεοδώρου καὶ ἐτέρῳ ταύτην κηδεύῃ· τῶν γὰρ Ῥωμαίων ἐδεδίει πᾶν τὴν εἰς τὰ βελτίω προκοπήν, ἔθνη δὲ ὄρων ὑποταγμένον πάλαι Ῥωμαίοις. σκέπτεται γοῦν αἰτίαν ὡς ἐδίωκε μὲν ἐβλογον, καὶ οὐκ ἐλάνθανε τοῖς ἐπισταμένοις τὰ πράγματα. (52) καὶ ἀποστέλλει πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα καὶ τὴν βασιλίδαν, ὡς ἐπεὶ πλησιάσει τῇ Ἀδριανῷ βούλει καὶ αὐτὸς καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ τὸ θυγάτριον ἰδεῖν καὶ πατρικῶς περιπτύξασθαι καὶ τὰ εἰκότα πληρώσαι καὶ αὐτὴς ἀποπέμψαι πρὸς τὸν πενθερὸν καὶ τὸν σύζυγον. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης καὶ ἡ βασίλισς Εἰρήνη, καίτοι γε ἀκριβῶς εἰδότες τὸ δρᾶμα καὶ καθαρώς ἐπιγινώσκοντες τὴν σκευωρίαν, ὅμως πέμπουσι πρὸς τὸν Ἰωάννῃ τὴν θυγατέρα, τοῦτ' εἰρηκότες ὡς, εἰ τὴν θυγατέρα κατασχῇ καὶ τοῦ νομίμου συζευχθέντος ἀποστερήσειεν, ἔστι θεὸς ὁ τὰ πάντα ἐκρῶν καὶ τιμωρίαν ἐπάγων τοῖς τοῖς ὅρκους παραβαίνοισι καὶ τὰς συνθήκας, ὡς ἐπὶ θεῷ μάστιγι συνεστήσαντο, διύλυνον. ὁ μὲν οὖν Βουλγαρος τὴν θυγατέρα λαβὼν ἤρχετο, τοὺς ἐπομένους αὐτῇ πάντας ἀσπασθόμηνους ποιήσας, καὶ τὸν Αἰμον διαβάς ἐχώρει περὶ τὸν Τρῆνοβον κλεισούσης μὲν τῆς αὐτοῦ θυγατρὸς καὶ ὀλοφρομένης καὶ τῆς πενθερᾶς καὶ βασιλίδος Εἰρήνης καὶ τοῦ συζύγου λίαν ἐποδυρομένης τὸν χωρισμὸν. ὅτε φασὶ τὸν Ἰωάννῃ προσλοβόμενον αὐτὴν τῆς αὐτοῦ ἐφεστρίδος ἐμπροσθεν ἐπικαθίσαι καὶ τίνα κατὰ κόρης τοῖς δοκτύλοις καὶ ἐπαπειλῆσαι δευνῶς, εἰ μὴ σιγῇ φέροι, ὅσα οἱ διὰ βουλῆς ἔσονται ἐπ' αὐτῇ διαπραχθῆναι (pp. 52₁₀—53₂₁).

12. De Cumanorum incursione

35. Κατ' ἐκεῖνο καιροῦ καὶ τὸ τῶν Σκυθῶν γένος, τῶν Τατάρων καταδραμόντων αὐτῶν, ὅποσοι τὸ ξίφος ἐκείνων ἐξέφηνον, ἀσπασίον τὸν Ἰστρον διαπεράσαντες καὶ τὸν Αἰμον ὑπερπηδήσαντες τέκνοις ἅμα καὶ γυναῖξί, καὶ ἀκόντων Βουλγάρων — πολλοὶ γὰρ ὑπῆρχον χιλοστίες — τοὺς (53) τῆς Μακεδονίας χώρους κατέλαβον, οἱ μὲν περὶ τὸν Ἐβρον καὶ τὰ ἐκεῖσε πεδία τὰς νομὰς ποιούμενοι, οἱ δὲ περὶ τὰ κατωτέρω μέρη καὶ τὸν ποταμὸν, ὃν ἡ χόδην ῥέουσα γλῶττι καθώσπερ ἔφημεν Μαρίτζαν κατονομάζει. καὶ γὰρ ἔστιν ὡς ἀληθῶς Ἐβρος μέγας καὶ τῆς Αἰνον τὰς ἐκδρομὰς ποιούμενος καθεύδων περὶ τὸ Αἰγαῖον ἐκρέων πέλαγος· ὅτι δὲ συμβάλλουσι τοῦτω καὶ ἕτεροι ποταμοὶ καὶ μείζων ποιοῦσιν, ἐναλλάττει τοῖς παροικοῖσι καὶ τοῖς νομα.

Балдуин¹, а Асен, като се разкая, както стана явно, за договорите с император Йоан, търсеше начин да освободи дъщеря си от брака с император Теодор и да я омъжи за друг. Защото като владетел на народ, някога подчинен на ромеите, той се боеше много от благоприятния обрат за тях. И тъй Асен търсеше, както изглеждаше, благовиден повод, макар това да не остана скрито от онези, които познаваха положението. Той изпрати пратеници при императора и императрицата, които да съобщят, че понеже били близо до Адрианопол, той и съпругата му искали да видят малката си дъщеря и да я прегърнат родителски. Те щели да изпълнят обичая и веднага щели да я върнат при свекъра и при съпруга. Император Йоан и императрица Ирина, макар че разбираха добре постъпката и съзнаваха ясно хитростта, все пак пратиха при Асен дъщеря му. Те си казаха, че ако той задържи дъщеря си и я откъсне от законния ѝ съпруг, има бог, който вижда всичко и налага наказания на тези, които престъпват клетвите и нарушават договорите, сключени пред бога. И тъй българинът взе дъщеря си и замина, като върнал назад всички, които я придружаваха. Той преминал Хемус и се отправил към Търново, а дъщеря му плакала и тъгувала за свекървата си — императрица Ирина — и скърбяла много за раздялата със съпруга [си]. Тогава, разправят, Асен я взел да седне отпред на седлото му, ударил я с пръстите [си] по главата и я заплашил страшно, че ще я убие, ако не понесе мълчаливо това, което той е решил за нея.

12. Нахлуване на куманите

35. По това време и скитите², колкото от тях се спасили от меча на татарите, които ги нападнали, преминаха Истр с помощта на мехове и прехвърлиха Хемус заедно с децата и жените [си]. Против волята на българите — защото бяха много хиляди — те завзеха македонските земи³. Едни се разположиха край Еврос и тамошните полета, а други — край по-долните части и край реката, която простонародният език, както казахме, нарича Марица. Това е в действителност Еврос, която тече чак до Енос и оттам се влива в Егейско море. А когато в нея се вливат и други реки и я правят по-голяма, тя променя за околните жители и името си.

¹ Балдуин II, последният латински император (1228—1261), брат на император Роберт Куртене (1221—1228).
² Т. е. куманите. ³ Дн. Източна Тракия.

ἐλμύζον γοῦν τὰ ἐν Μακεδονίᾳ πάντα καὶ ὡς ἐν ὀλέθῳ ἐρημία τὰ πάντα τῶν ὀκητοῶν ἐποίησαν, καὶ Σκυθῶν ἐρημίαν — τὸ τῆς παροιμίας εἰπεῖν. ἀπειργάσαντο, καὶ πολυχνίων δὲ ὅποια ἐπῆρχον εὐχεύοντα πολέμῳ περιεγένοντο. καὶ ἐφρονεύοντο μὲν πολλοί, ἐκυνλεύοντο δὲ πάντες καὶ ἡχμαλιπίζοντο καὶ ἀπεμπολοῦντο ἐν τοῖς μείζουσιν ἵσπεσιν, οἷον τῇ Ἀδριανουπόλει, τῷ Ἀδρυμυτείῳ τῇ Βιζύῃ, τῇ Καλλιουπόλει, καὶ εἰ τι ἄλλο ἦν τεύχεον ἐρυμνοτέρους ὠχυρωμένον καὶ τῷ πληθεὶ τῶν οἰκούντων ἡσφαλισμένον (pp. 53₃₂—54₁₇).

13. *Pax inter Ioannem Ducam
et Ioannem Asanum iterum peragitur*

36. Ἐπεὶ οὖν οὕτω ταῦτα συνέβη, καὶ τὸ τῶν Λατίνων γένος, καθ' ἡμῶν αἰεὶ μανίαν τρέφοντες, καὶ χεῖρον δὲ διατεθέντες διὰ τὴν πρὸ μικροῦ γενομένην σφίσι παρὰ τε τοῦ βασιλέως Ἰωάννου καὶ τοῦ Ἀσάν ἔφοδον καὶ τῶν χωρῶν καὶ τῶν πολυχνίων αὐτῶν στέρξον, κωρὸν ἐξήσαν (54) ἐπικειμήσασθαι καθ' ἡμῶν, ἐδρόντες τῷ τότε δυνάμενον, ὡς ὥντο, τὴν ἥτιαν τοῦτοις ἀνακαλέσασθαι. καὶ πρῶτα μὲν τὸν Ἀσάν ἱστοιοῦνται καὶ τοῦτο τὰ πρὸς εἰρήνην σπένδοντα, ἔπειτα δὲ σὺν αὐτῷ καὶ τοῖς Σκύθαις, βαρβάρους ἀνδρας, ἀλήτας τε καὶ ἐπιήλυδας, μικροῖς τὰ τοῖς χαρίσμασι, μακροτέρας δὲ γε ταῖς ὑποσχέσεσιν εἰς ἑαυτοὺς ἔλκουσι καὶ συμπεράκτορας τῶν ἔργων ποιοῦσι. καὶ δὴ συμμαχίαν τοσαύτην ἔκ τε Σκυθῶν καὶ Βουλγάρων σινηθροκότες οἱ Ἰταλοὶ ὁμοῖε κατὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου χωροῦσιν. ἐπεὶ δὲ σφίσι ἐκ τοῦ σχεδὸν τὸ τῆς Τζουρουλοῦ ἄστρ ἐτύγγανε, κατ' ἐκείνου τὴν μάχην ἰστώσι, παρόντος αὐτοπροσώπως καὶ τοῦ Ἀσάν μετὰ τοσοῦτων χιλιοστίων τῶν Σκυθικῶν καὶ τῶν Βουλγαρικῶν σιραινεμάτων καὶ τῶν Ἰταλικῶν μηχανημάτων. ἦν δὲ τῆς Τζουρουλοῦ τὴν φρουρὰν παρὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου προσεδεγμένος ὁ Ταρχανειώτης Νυμφόρος, ὃς ἐπὶ τῆς τραπέζης τοῦ βασιλέως ἐπῆρχε τότε, μέγας δὲ δομέστικος τετίμηται ὑστερον γαμβρὸς δὲ ἦν τοῦ μεγάλου δομοστίου τοῦ Παλαιολόγου ἐπὶ τῇ πρώτῃ αὐτοῦ θυγατρὶ Μαρίᾳ. ἦν δὲ ὁ Ταρχανειώτης καὶ στρατιώτης χαλὸς καὶ ἀγαθὸς στρατηγὸς καὶ πολλῆς ἐπαπολαύων τῆς παρὰ θεοῦ ἀνυλῆψεως, καθὼς καὶ μέχρι τέλους ἐπέγνωσται μάλιστα καὶ γὰρ ἐδόκει τοῖς πολλοῖς εὐτυχία κατορθούμενος τὰ πολλὰ ἢ εὐανδρία καὶ στρατηγία τῶν ἐναντίων περιεγόμενος. ἐπεὶ δὲ τῷ ἄστρὶ παρεκαθίσαντο, — μηχανήματα μὲν καὶ ἐλεπόλεις ταῖς Ἰταλοῖς ἐγερόνευσαν πολλὰ τε καὶ ἰσχυρά, ὡς μὴ μόνον ἐπὶ τοῦδε ἵσπετος περιγενέσθαι ἰσχύουσαι ἀλλὰ καὶ ὑψηλοτέρων τεχνῶν καὶ εὐμεγεθετέρων πόλεων, — τότε τὸ γενναῖον φρόνημα καὶ τὴν στρατηγικὴν (55) μεθοδεῖαν μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης λαμπρῶς ἐνεδείξατο ἦν δὲ τὸ ὅλον τῆς τοῦ θεοῦ ἀνυλῆψεως. ἀντεμνησαντο γὰρ ἔνδον ὁ Ταρχανειώτης τοῖς ἔξωθεν μηχανήμασι, καὶ τῇ τοσαύτῃ πληθύνει τῆς στρατιᾶς ἀντεπεξῆγε τὸ

И тъй скитите плякосваха всичко в Македония и за кратко време я обезлюдиха напълно и я направиха, за да се изразя с пословицата, скитска пустиня. И те превзеха всички градове, които бяха леснодостъпни във война. И тъй мнозина биваха убивани, а всички ограбвани, пленявани и продавани в по-големите градове, като Адрианопол, Димотика, Визия, Калиопол и във всички други градове, укрепени с по-недостъпни стени и защитени от по-голямо число обитатели.

13. *Мирът между Иван Асен и Йоан Дука
се възстановява отново*

36. След като това стана така и латинският народ, който винаги хранеше омраза срещу нас и беше още по-лошо настроен поради извършеното наскоро нападение срещу тях от страна на император Йоан и на Асен, а и поради отнемането на земите и градовете им, търсеше случай да ни нападне, като намираще тогава за възможно, както мислеше, да поправи поражението си. И най-напред привлякоха Асен и склучиха с него мир. После заедно с него чрез малки дарове, но с големи обещания привлякоха на своя страна и направиха съучастници в делата си и скитите варвари, скитници и пришълци. И след като събраха толкова голяма помощ от скити и българи, италийците настъпиха едновременно срещу император Йоан. Но тъй като близо до тях се намираще крепостта Цурулум, те започнаха войната против нея при участието лично на Асен и толкова хиляди скитски и български войски и с италийски машини. Император Йоан беше натоварил със защитата на Цурулум Никифор Тарханиот, който тогава беше столоначалник на императора, а по-късно бе почетен като велик доместик. Той беше зет на великия доместик Палеолог, оженен за голямата му дъщеря Мария. Тарханиот беше храбър войник и добър стратег и имаше напълно божията подкрепа, както стана ясно накрая. Мнозина смятаха, че той надвил враговете по-скоро благодарение на щастие, отколкото на храброст и военно изкуство. След като се разположиха край крепостта, у италийците се оказаха много и силни съоръжения и стенобойни машини, които можеха да се справят не само с такава крепост, но и с по-високи стени и с по-големи градове. Тогава столоначалникът със своите хора прояви бляскаво отличия си ум и военна хитрост. Но всичко беше резултат на божията подкрепа. Тарханиот вземаше отвътре противомерки срещу съоръженията отвън и срещу толкова голямото количество

ἀνδρακὸν ἐν πολλοστοῖς ἄγαν τοῖς στρατιώταις. ἐν ἀμνηχανία δὲ ἦν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, οὐ τοσοῦτον τῶν ἐν τῷ ἄσπιδι ἐπεργασιῶν, ἀλλ' εἰδώς, οἷα ἐχέειν καὶ συνετὸς τὰ πολέμια, ὥς εἰ ἄσπιδι παρὰ τῶν ἐναντίων ἰσχύει, προῦδα πάντα τὰ ἐν τῇ δύσει τοῦτω τυγχάνοντα γένοιντο. τέως οὖν ἡγάπα μᾶλλον ἐν τοῦτω ἐπιποθεῖν τοὺς πολεμίους καὶ τὸ πολὺ τῆς ῥύμης σφίσι ἐναποκόπεισθαι. ἔμελλε γὰρ αὐτῷ μᾶλλον τὰ ἐν τῇ ζωῇ, ὣν ἐλευθέρων ἐπαρχόντων τῆς μάχης πλεῖον αὐτῷ τὸ τῆς ἐντροσύνης ἐπὶ.

Πολιορκουμένον γοῦν τοῦ ἄστεος Τζουρουλοῦ αἰφνης ἐπίγει μῆνυμα τῷ Ἀσάν, ὡς ἡ σύζυγος αὐτοῦ ἡ ἐξ Οὐγγρων ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο· τετελεσμένη δὲ κατὰ ταῦτο καὶ παιδίον αὐτοῦ καὶ ὁ Τριάνθιον ἐπίσκοπος. θεωμιγίαν γοῦν ἡγησάμενος ταῦτα περὶ ἀφανίζει τὰς ἐλεπόλεις, καὶ ὡς εἶχε δρόμον περὶ τὸν Τριάνθιον ἔκετο. μόνον γοῦν ἀπολελειμμένοι οἱ Ἰταλοί, ἐπεὶ ἀποχρόντως εἶχον εἰς τὴν τοῦ ἄστεος πολιορκίαν, καὶ οἱ τὴν κατ' αὐτῶν μάχην καταλειπόντες ἐς τὴν Κωνσταντίνων ὄχοντο. ἡλευθέρωτο γοῦν τὸ ἄσπιδι τῆς τῶν ἐναντίων πολιορκίας, καὶ συνηλευθέρωτο καὶ ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης Ταραχανιώτης, νεκηφόρος ἐν τοῖς κατὰ τὴν κλῆσιν ἡγαφανεῖς, (56) ὁ μὲν οὖν Ἀσάν, ἐπειδὴ τοῦτω τὰ προρηθέντα ξυμβέβηκε λυπηρά, εὐσεβῶς καὶ μάλα οἰηθείς, ὡς διὰ τὰς παραβασίας τῶν ὁρκων, ὧν μετὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἐνέθετο, καὶ τὸ ἀποσπάσαι τὴν θυγατέρα τοῦ συζύγου Θεοδώρου ταπὴ γένοιο, μετὰ μὲν ἐπὶ τοῖς γενόμενοις πρῶτοις ἐξαπεισάλακε πρὸς τὸν βασιλέα, ἐαυτὸν τε ἐξυθιγόν τῆς κακίστης πράξεως καὶ τὰς συνθήκας ἀνακαλούμενος καὶ συγγνώμην τῶν πεπραγμένων αἰτούμενος. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης καὶ ἡ βασίλισ Εἰρήνη, οἷα ἐκεῖνοι πρὸς τὰ εὐσεβέστερα καὶ θειώτερα ἀπονεύοντες, δέχονται τὴν πρῶτην, καὶ οὐδ' εἰς μακροὺς ἐλθόντες λόγους τοὺς τε ὁρκους καὶ αἰθῆς πεδοῦσι καὶ τὴν νόμφην Ἐλένην ἀνακαλοῦνται. ἀποστέλλεται γοῦν αὕτη πρὸς τε τὸν πενθερόν καὶ τὸν σύζυγον, καὶ εἰρήνη πάλιν μέσον Ῥωμαίων τε καὶ Βουλγάρων (pp. 54₁₈—57₁₅).

14. *Exercitus Balduini II, imperatoris Constantinopolitani, fines Bulgarorum pervadit*

37. — — — καὶ ἐν οὐ πολλῷ ἐξήκοντα χιλιάδες συνηθροίσθησαν Φράγγων, ἢ ὅπως κατὰ Ῥωμαίων χωρήσωσιν. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἦν αὐτοῖς εὐδρο-

войска той противопостави мъжеството на извънредно малкото на брой войници. А император Йоан се намираше в затруднение. Той не се тревожеше толкова за хората в крепостта, но знаеше като умен и опитен във военните работи, че ако неприятелите завладеят крепостта, всичко, което бе спечелил на Запад, би пропаднало. И тъй между това той се радваше много, че неприятелите са спрени при този град и че голяма част от силата им е заета [тук]. Защото той се грижеше повече за земите на Изток и повече се радваше, когато те се намираха незасегнати от войната.

И тъй, когато крепостта Цурум се обсаждаше, Асен получил внезапно известие, че умряла неговата жена — унгарката. Едновременно умряло и детенцето му, и търновският епископ. И тъй, като сметнал, че това е божие наказание, той унищожил с огън стенобойните машини и бързо отишъл в Търново. Италийците останаха сами и понеже не бяха достатъчно силни, за да обсаждат крепостта, и те изоставиха войната против ромеите и се оттеглиха в Константинопол. И тъй крепостта се освобождаваше от обсадата на неприятелите, а заедно с това се освобождаваше и столоначалникът Тарханиот, който в тези работи се показа победител, както е и името му — Никифор. И тъй Асен, след като му се случили гореспоменатите нещастия, мислейки напълно благочестиво, че това е станало, понеже е нарушил клетвените споразумения, които сключи с император Йоан, и понеже разделил дъщеря си от съпруга ѝ Теодор, разкажал се за това и изпрати пратеници при императора и обвинявайки се за твърде лошата постъпка, искаше да възстанови договорите и молеше прошка за извършеното. А император Йоан и императрица Ирина, понеже бяха склонни повече към благочестие и набожност, приеха и пратеничеството и без да влизат в дълги преговори, възобновиха клетвите и извикаха отново снахата Елена.¹ И тъй тя бе изпратена при свекъра и съпруга си и отново между българи и ромеи [настъпи] мир.

14. *Войската на цариградския император Балдуин II минава през български земи*

37. — — — И за кратко време се събрали 60 000 франки, за да потеглят против ромеите.² За тях пътуването с кораби не било

¹ Това събитие се отнася към последните месеци на 1237 г. Вж. Златарски, История, III, стр. 403; П. Никол, Изправки към българската история, ИИД, I, 1932, стр. 64 и сл. ² Това става, след като в 1236 г. Балдуин отишъл при своя роднина френският крал, за да търси помощ, тъй като бил твърде много обезсилен от борбите с византийците и особено с българите, които били ограничили до голяма степен владенията му.

μος διὰ νηδὼν ἢ οὐδὲς, τῆς ἀναγωγῆς προσωπαυτοῦσης πλείω ἢ κατὰ δύναντο τὸν μισθόν, διὰ τῆς χέρσου τὴν πορείαν ποιοῦνται καὶ δὴ τὰς αὐτοὺς παραμείναντες Γαλλίας καὶ διελθόντες τὴν Ἰταλίαν διὰ τῶν ἐπαρρητιῶν τῶν Ἀλπεων εἰς τὸ Ὀστρίκιον ἀφίκοντο, καὶ τὴν Ὀγγυρίαν παραγγείλαντες διαπερῶσι τὸν Ἰστρον καὶ τῇ Βουλγάρων προσέσχον, πᾶσι μὲν ὡς φίλοις καὶ συγγενέσι καὶ ὁδὸν χρόμενοι καὶ διὰ σφῶν μὲν αὐτοῦς, οὐχ ἦντο δὲ καὶ διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐχθρὴν ἐφιλοφρονοῦντο παρὰ τῶν κατὰ τόπους κρατούντων τὰ μάλιστα. οἱ μὲν οὖν Βούλγαροι τὰς μετὰ Ῥωμαίων σπονδὰς παρεωρακότες ἄδειαν τοῖς Φράγκοις δεδώκασι διὰ τῶν ὁρῶν αὐτῶν διελθεῖν, τῷ δοκεῖν ἐπ' αὐτῶν βρασθέντες τὴν ἐκβολήν. τὸ μὲν οὖν ἄστυ τῆς Τζουρουλοῦ καὶ αὐτὴς ἑάλω, ἐπιστρατευσάντων καὶ αὐτῶν τῶν Λατίνων καὶ συμμάχων τούτων καὶ τῶν Σκυθῶν. εἰς φυλακὴν δὲ ἦν τούτου ὁ Πετραλίφας Ἰωάννης, ὃς μέγας χαρτουλάριος πρὸς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τετίμητο, ἀνὴρ γενναῖος τὴν χεῖρα καὶ πολεμικοῖς πράγμασι κατεξήτασμένος παιδόμενος. τὸ δὲ τῆς Λατινικῆς δυνάμεως περὶν καὶ τὸ ἀπειροπληθὲς τῶν Σκυθῶν καὶ τὸ τῶν ἐλεπόλεων συχνόν τε καὶ καρτερόν παραδόντα τούτου τὸ ἄστυ τοῖς Ἰταλοῖς πεποιήκεσαν. φασὶ δὲ τινας καὶ προδοσίαν μελετήσαι τινὰς κρίνα, κἀντεῦθεν πιστοποιῆσαι τὸ ἀπρόσποτον τῆς ἀλώσεως. οἱ μὲν οὖν Λατῖνοι (58) τὴν Τζουρουλὸν ἐχειρώσαντο, καὶ τοὺς ἐν ταύτῃ Ῥωμαίους συνάμα τῷ Πετραλίφῃ δεσμώτας ἤγαγον εἰς τὴν Κωνσταντίνου, καὶ πρὸς τοὺς οἰκέλους αὐτοῦς ἀπημύλησαν.

Τοῦ δὲ ἄστεος τῆς Τζουρουλοῦ πολιορκουμένου παρὰ τῶν Ἰταλῶν, ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης τριήρεις ἱκανὰς συσκευασάμενος καὶ στρατεύμα οὐκ ὀλίγον μεθ' ἑαυτοῦ προσλαβὼν κατὰ τῶν Ἰταλῶν ἐπεχείρει. ἀπὸ μὲν οὖν τῆς Νικομηδείας ἀπάρας καὶ παραμείψας τὸν Χάρακκα ἐπύρθησε τὴν Λακίβυζαν πρὸ καροῦ καὶ κατέσχε ταύτην, προσέτι δὲ καὶ τὸ τοῦ Νικηταίου φρούριον, καὶ ἑφ' ἑαυτὸν καὶ τοῦτο πεποιήκειν. ἐδυστήρχε δὲ τῷ τότε ἐν ταῖς τριήρεσιν, ἀπειροπολέμων ὄντων τῶν ἐν αὐταῖς μαχομένων καὶ τοῦ Ἰοφρέ τοῦ Ἀρμενίου, εἰς τάξιν ἡγεμόνος ἐν τούτοις τυγχάνοντος καὶ δεινρότερον τιλοῦντος περὶ τὰ μάχιστα. προὔστηρχε δὲ τὴν τῶν τριήρων σιγατήριαν ὁ Κοντοσφὲ Μανουὴλ περικεσμένος, ἀνὴρ γενναῖος τὴν χεῖρα καὶ Ἀθηνῶν κατὰ τε θάλατταν καὶ ξηράν. ἀλλὰ πρό τινων ἡμερῶν θρασυτέρως τὰς διαλέξεις περὶ τοῦ ναυτικοῦ πρὸς τὸν βασιλέα ποιησάμενος — εἰρήκει

удобно, тъй като плаването изисквало повече средства, отколкото им било по силите, те извършили похода по суша. Като минали покрай Горна Галия и прекосили Италия през склоновете на Алпите, те пристигнали в Острикион. И като дошли в Унгария, преминаха Истър и достигнаха българската земя. По пътя те се държаха с всички като с приятели и близки. Те бяха посрещнати извънредно любезно от местните владетели както заради самите тях, така също не помалко и заради омразата им срещу нас. Българите, пренебрегвайки договорите с ромеите, дадоха на франките възможност да преминат през земите им, като се престориха, че за това преминаване били насилени от тях. И крепостта Цурулум отново беше превзета, след като ромеите бяха нападнати от латиняните и съюзниците им скити. Защищаваше я Йоан Петралифа, който бе удостоен от император Йоан с титлата велик хартуларий¹, мъж със силна ръка и от детство упражнен във военните работи. Надмощието обаче на латинската войска, безчислеността на скитите и изобилието и силата на стенобойните машини го накараха да предаде крепостта на италийците. Но някои казват, че известни хора са замислили тайно предателство и затова той се уплашил от внезапното превземане [на крепостта]. И тъй латиняните завладяха Цурулум и като отведоха в Константинопол оковани намиращите се в него ромеи заедно с Петралифа, продадоха ги на близките.

Когато Цурулум беше обсаден от италийците, император Йоан, като пригответи достатъчно триери и взе със себе си немалка войска, нападна италийците. Като се беше вдигнал от Никомидия и беше отминал Харакс, той беше нападнат неочаквано Лакибизан и я беше завладял, а освен това и крепостта Никитиат, като и нея бе подчинил под своя власт. Но тогава той нема успех с триерите, тъй като сражаващите се в тях бяха неопитни във войната, а военачалник им беше арменецът Йофре, който действуваше твърде нехайно във военните работи. По-рано началник беше Мануил Кондофре, който имаше главното командване над триерите, мъж със силна ръка, с духа на Марс и по море, и по суша. Но няколко дни преди това той водил твърде смел разговор с императора за флотата — той бил казал, че нашите кораби не

¹ Висша дворцова длъжност — началник на *оакрасион* — служба за дворцовите архиви. Вж. Bréhier, Les institutions, стр. 150 и 257.

καὶ γὰρ ὡς οὐκ ἔν ἂν ἀντοκίσειεν ταῖς Ἰταλικαῖς
τριήρεσιν αἱ ἡμέτεραι, καὶν πολεμικαὶ ἀνίσταντο πρὸς
αἰτίας, ἀκριβῶς τὰ περὶ ἀμφοῖν ἐπιστάμενος — παρ-
εσιτάλη τῆς ἡγεμονίας καὶ ὁ Ἰωφρὲ αὐτὴν διεδέ-
ξατο, καὶ ἡττήθη ἦταν σφόδρα δεινὴν. τριάκοντα
γὰρ ἐξάρχων τριήρων ἐπὶ τριακάδεκα (59) ἐκνε-
νίκηται, καὶ τοσαύτας ἀπώλεσεν ὁπόσαι ἦσαν τῶν
ἐναντίων· ἐκάστη γὰρ τοῦτων μίαν ἐκέρδησε λάφυ-
ρον αὐτοῖς ἀνδράσι καὶ ὕλοις. καὶ ταῦτα μὲν ἔσχεν
οὕτως. ὁ δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης καὶ αὖθις μετὰ τοῦ
βασιλέως Ἀσάν εἰρήνην εἶχε, καὶ τῇ συγγενείᾳ καὶ
ἁμῶν συνεδέετο, οὐκ ἀκριβῶς μὲν τοῦ Ἀσάν
τὰς ἐνόμους συμφωνίας φυλάττοντος· ἔστι γὰρ ὅτε
διὰ κέρδος μακρὸν παρεσπόνδει. τέως οὖν ἐν τῷ
φανερώ καὶ πλατυκῶς ἔσπευγε τὴν ἀγάπην καὶ τὰ
τῶν φίλων ἐποίει (pp. 58₁—60₉).

15. *Ioannes Asanus filiam Angeli Theodor-
sibi matrimonio iungit*

38. Ὁ μὲν οὖν Ἀσάν Ἰωάννης τῆς συγγέ-
νοισι, ἦν ἐξ Οὐγγρίας εἶναι ὁ λόγος φθάσας
ἰσχυροῦς, ἡγάγετο εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ
Ἀγγέλου Θεοδώρου τὴν Εἰρήνην, καλὴν τὸ εἶδος
καὶ εὐμεγέθη, μηδὲ τὸ τοῦ ἀνταδέλφου τοῦ πατρὸς
αὐτῆς κῆδος ἐπαύων, ὅτι περ τῇ ἐκ παλλακίδος αὐτοῦ
θυγατρὶ συνηναίετο. ἦσαν δὲ τῷ Ἀγγέλῳ Θεοδώ-
ρῳ παῖδες ἄρρενες δύο, Ἰωάννης καὶ Δημήτριος,
καὶ θήλειαι δύο, ἡ Ἄννα καὶ ἡ ξηθεῖσα Εἰρήνη,
μεθ' ἧς ὁ Ἀσάν παῖδας γεγέννηκε τρεῖς, τὸν Ми-
хаήλ, τὴν Θεοδώραν καὶ τὴν Μαρίαν. ἀπελύθη
γούν τῶν δεσμῶν διὰ τοι τοῦτο καὶ ὁ Ἀγγελος
Θεόδωρος, καὶ συναίνεσι τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ τοῦ
Ἀσάν ἐγκρατὴς γενέσθαι τῆς Θεσσαλονίκης καὶ πό-
λεως ἧς πρότερον ἤρχε χώρας ἡθέλησε. καὶ δὴ τῶς
ὀλίγους παρὰ τοῦ Ἀσάν προλαβόμενος, ἐπεὶ φανε-
ρῶς κωῆσαι κατὰ τοῦ Μανουὴλ τοῦ ἀδελφοῦ
αὐτοῦ οὐκ ἠδύνατο, κρύφα μηχανᾶται τὴν εἰς Θεσ-
σαλονίκην εἰσοδόν, εὐτελεῖ τὰ ἀμυστάμενα ἔχοντα
καὶ τὴν εἰσοδὸν ἐποκλέψας τῆς πόλεως. ἐπεὶ δὲ
εἰσῆι καὶ πῶς ἐπεγνώσθη τοῖς οἷς ἐβούλετο, οὕς
(60) ὅτε εὐτύχει ἐπίλει τε καὶ εὐηργέτη, μεθ' ὧν
καὶ τεθάρρηκε τὴν κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ σκῆψιν, οὐ
πολλοῦ θηθεὶς τοῦ χρόνον ἐγκρατὴς τε αὖθις τῆς
Θεσσαλονίκης ἐγένετο καὶ τῶν περὶ πόλεων καὶ
χωρῶν. βασιλεὺς δὲ ὀνομάζεσθαι οὐκ ἠθέλησε διὰ
τὸ τῶν ὑφ' αὐτῶν πάθος, τὸν δὲ υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάν-
νην βασιλέα ὀνόμασε καὶ ἐκνύροῖς πεδίλοις τοὺς
πόδας ἐκείνον ὑπέθηκε καὶ τοιοῦτοις γράμμασιν
ἐπογράφει διώρισεν, αὐτὸν τε διέπειν τὰ κοινὰ καὶ
διεξάγειν τὰ τοῦ υἱοῦ. τὸν δ' ἀδελφὸν Μανουὴλ τῆς
ἀρχῆς ἐκβαλὼν καὶ ἐμβάλων ἐν τινὶ τριήρῳ περὶ
τὴν Ἀττάλον ἐξώρισε, τὴν δὲ σύγγον αὐτοῦ πρὸς
τὸν πατέρα Ἀσάν ἐξέπεμψε. ὁ δ' Ἀσάν τὸν πεν-

биха устояли на италийските триери, макар
и да са повече от тях, понеже знаеше точно
положението около двете флоти. Затова той
бе уволнен от командването. Получи го
Йофре, който претърпял много страшно по-
ражение. Защото ако и да началствуваше над
30 триери, бе победен от 13. И той загуби
толкова триери, колкото бяха неприятелските.
Защото всяка тяхна триера спечели като
плячка една [наша] триера заедно с хората и
оръжието ѝ. Тези работи бяха така. А импе-
ратор Йоан сключи отново мир с Асен и
дватамата се свързаха и със сродство, въпреки
че Асен не спазваше точно клетвените споразу-
мения. Защото понякога срещу малка из-
года той нарушаваше договорите. Дотогава
обаче видимо и лицемерно той кранеше добри
чувства и се държеше приятелски.

15. *Иван Асен взема за съпруга дъщерята
на Теодор Ангел (Комнин)*

38. И тъй, след като загуби съпругата си,
за която споменах вече в разказа, че е от
Унгария, Иван Асен се ожени¹ за дъщерята
на Теодор Ангел Ирина, красива и стройна,
като пренебрегна родството си с чичо ѝ, който
беше женен за дъщеря му, родена от налож-
ница. Теодор имаше двама сина — Йоан и
Димитър, и две дъщери — Ана и споме-
натата Ирина, от която Асен имаше три
деца — Михаил, Теодора и Мария. Поради
това и Теодор Ангел бе освободен от тъм-
ница и със съгласието на зет си Асен по-
жела да стане господар на Солун и на цялата
земя, която владееше по-рано. Той взе малко
хора от Асен и като не можа открито да
потегли срещу брат си Мануил, подготви
тайно влизането си в Солун. Облякъл някакви
прости парцали и влязъл скришно в града.
А след като влязъл и се открил на довере-
ните си лица, които обичаше и облагодетел-
ствуваше през щастливото си време и с
чийто помощ се бе решил на замисленото
срещу брат си, нему не му трябваше много
време, за да стане отново владетел и на
Солун, и на околните градове и земи. Но
той не пожела да се провъзгласи за импера-
тор поради повредените си очи, а направи
император сина си Йоан, като му obu червени
обуща и нареди да се подписва със също
такива букви. Самият той се занимаваше с
държавните работи и ръководеше делата на
сина си. След като лиши от власт брат си
Мануил, той го качи на една триера и го за-
точи в Аталия, а съпругата му изпрати при
баща ѝ Асен. Асен пък бе по-благоклонен

¹ В 1237 г.

θερὸν μᾶλλον ἐφίλει Θεόδωρον ἢ τὸν γαμβρὸν αὐτοῦ Μανουήλ. ὑπερηγάτα γὰρ τὴν σύζυγον Εἰρήνην οὐχ ἦπτον ἢ Ἀρτέμιος τὴν Κλεοπάτραν (pp. 60₁₀—61₁₅). — — —

16. Ioanne Asano mortuo imperator Ioannes Ducas Ioannem Angelum subiectum sibi facit. Michaelē et Calimane, regibus Bulgarorum, interfectis Constantinus Toechus rex Bulgarorum nominatur

39. — — — θνήσκει μὲν, ὡς ἔφην, ἡ βασιλις αὐτῇ, οἶμαι δὲ καὶ τὴν τοῦ ἡλίου ἐκλειψαν τὸν αὐτῆς προσημῶσαι θάνατον. καὶ κομήτης δὲ πρὸ μηνῶν ἕξ περὶ τὸ μέρος ἀνεφάνη τοῦ βορρᾶ ἦν δὲ πυρρονίας καὶ διήρκεσε μῆνας τρεῖς, οὐκ ἐν ἐνὶ τόπῳ ἄλλ' ἐν διαφόροις φαινόμενος.

Μετὰ βραχὺ δὲ καὶ ὁ Βουλγάρων ἄρχων Ἀσάν ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, ἀνὴρ ἐν βαρβάροις ἀριστος ἀφανής, οὐκ ἐν τοῖς οἰκείαις γὰρ μόνον ἀλλὰ γε διὰ καὶ τοῖς ἄλλοις. ἐχρήσατο καὶ γὰρ φιλανθρωπότερον τοῖς προσερχομένοις αὐτῷ ἐπὶ ἡλίκαι καὶ μάλιστα τοῖς Ῥωμαίοις, καὶ φιλοτίμως αὐτοῖς παρέειχε τὰ σιτηρέσια. ἐπεὶ οὖν αὐτὸς ἐτεθνήκει, ὁ υἱὸς αὐτοῦ, ὃν Καλιμᾶνον ἀνόμαζον, ἐκ τῆς ἐξ Οὐγγρων τοῦτο γεγεννημένος, τὴν ἀρχὴν ἀνεδέξατο. ἦν δὲ τῷ τοιοῦτῳ Καλιμᾶνῳ καὶ αὐτοκασιγνήτῃ, ἧς τοῦνομα Θάμαρ. ἐκ δὲ τῆς τοῦ Ἀγγέλου θυγατρὸς τῷ Ἀσάν τρεῖς παῖδες γεγέννηται, ἄρσεν ὁ Μιχαὴλ καὶ θήλειαι, ὡς εἰρήκαμεν, ἡ Μαρία καὶ ἡ Ἄννα. ὁ μὲν οὖν Καλιμᾶνος τὴν πατρικὴν ἀρχὴν ἀναχωσάμενος καὶ τὸς μετὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου σπονδὰς ἀνεπέσαστο, καὶ εἶχον εἰρήνην ἐν τοῖς τοιοῦταις τὰ πράγματα. τοῦ δὲ Μανουήλ τοῦ ἀδελφοῦ Θεοδώρου τετελευτηκότος, τὴν κραυομένην παρ' αὐτοῦ χώραν ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Μιχαὴλ κατέσχε καὶ τῇ αὐτοῦ προσήρμοσε χώραν καὶ ἦσαν αὐτῷ εἰρηνεόντες ὅτε Θεόδωρος ὁ Ἀγγελος, τὸν υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην ἔχων ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ τοῖς (64) περὶ αὐτὴν βασιλικῶς φημιζόμενον, καὶ ὁ θεῖος αὐτοῦ Κωνσταντῖνος δεσπότης καὶ οὗτος καλούμενος, καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Μιχαὴλ (pp. 64₁—65₂).

40. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης ἐπειδὴ ὁ Βουλγάρων Ἀσάν ἐκποδὸν ἐγένετο καὶ μετράων ἦρχε τῆς τῶν Βουλγάρων, ἀδείας δραζάμενος ἐπεχείρησε τὴν βασιλικὴν καταλῶσαι κληῖον τὴν ἐπιφρμιζομένην τῷ Ἰωάννῃ τῷ υἱῷ τοῦ Ἀγγέλου. καὶ πρῶτον μὲν ῥύμωσαν ἐποποιεῖται τὸν αὐτοῦ λιμένα

към тѣста си Теодор, отколкото към зетя си Мануил, защото премного обичаше жена си Ирина — не по-малко, отколкото Антоний Клеопатра. — — —¹

16. След смъртта на Иван Асен император Йоан Дука подчинява Йоан Ангел. След убийството на българските царе Михаил и Калиман български цар става Константин Тих

39. — — — И тъй, както казах, тази императрица² умира и аз мисля, че слънчевото затъмнение³ предизвести нейната смърт. Преди шест месеца се появи на север и комета. Тя беше опашата и се задържа три месеца не на едно място, но се явяваше на различни места.

Наскоро умря и българският владетел Асен.⁴ Той се прояви като най-добър човек между варварите — не само за своите, но и за чужденците. Той се държа по-човешки към идващите при него чужденци — и най-вече към ромените — и щедро им предоставяше храна. И тъй, след като той умря, властта взе роденият му от унгарката син, когото наричаха Калиман⁵. Този Калиман имаше и родна сестра, чието име беше Тамара. А от дъщерята на Ангел на Асен се бяха родили три деца — син Михаил и дъщери, както казахме, Мария и Ана. И тъй Калиман, като взе бащината власт, поднови договорите с император Йоан и при това положение владееше мир. А след като умря Мануил, братът на Теодор, владяната от него земя завзе внук му Михаил и я присъедини към своята. И пак се намираха в мирни отношения Теодор Ангел, чийто син минаваше за император в Солун и околните места, чичо му Константин, и той наричан деспот, и внук му Михаил.

40. И тъй, след като българинът Асен изчезна и българската земя се управляваше от дете, император Йоан намери възможност и се зае да премахне императорската титла, давана на Йоан⁶, сина на Ангел. И най-напред примама с пратеници баща му Теодор.

¹ По-нататък се разказва за съдбата на Мануил. Той избягал при сарацините, които му помогнали да отиде при никейския император Йоан Йоан го снабдил с бкораба и го изпратил във Велика Влахия. Когато дошъл в областта Димитриада, той събрал войска и покорил Фарсал, Лариса и Платамон. След това се съюзил с братята си — деспот Константин и Теодор, бащата на солунския император Йоан, — нарушил дадената клетва пред никейския император и заживял в мир с латиняните в Пелопонес и Евбея. След известно време умрял Мануил, а също така и императрица Ирина. Предава се разговора на Георги Акрополит с императрица Ирина по повод на слънчевото затъмнение. ² Ирина, съпруга на никейския император Йоан III Дука Ватацин. ³ Според предходния текст тогава Акрополит е бил на 21 години. И понеже той е роден в 1217 г., затъмнението трябва да се отнесе към 1238 г. ⁴ В 1241 г. ⁵ Българският цар Калиман (1241—1246).

⁶ Йоан Ангел, солунски деспот (1240—1244), син на Теодор Ангел Дука Комнин, солунски император от 1224 до 1230 г.

ρεῖ, πρέσβην ἐν τοῖς λαβὼν τὸν Ἰωάννου πατέρα τὸν Ἀγγέλον Θεόδωρον. πληροῦμένων γοῦν ἡμερῶν τεσσαράκοντα ἐγένοντο αἱ σπονδαὶ καὶ οἱ ὄρκοι προέβησαν· τὰ μὲν γὰρ ἐρυθρὰ πέδιλα ἀπεβάλλετο καὶ τὴν περιμάζαρον πυραμίδα, εἰς ἣν καὶ λίθος ἐπεκράθηται κόκκινος, βασιλεὺς ταῦτα σύμβολα, τεύχεται δὲ πρὸς τοῦ βασιλέως τῷ δεσποτικῷ ἀξιώματι, καὶ εἰνους ἀνεσάνη τῷ βασιλεῖ. ταῦτα διαπραξάμενος ὁ βασιλεὺς παλινστειτὶ πρὸς τὴν ἑω, καταλιπὼν δεσπότην τὸν βασιλέα καὶ ἐποχείριον, ὄρεσις συνδήσας τοῖς εἰωθόσι καὶ δούροις εἰκόσι δεξιωσάμενος καὶ πάντας τοὺς ὑπ' ἐκεῖνον φιλοφρονησάμενος χρήμασι. καταλειοῖται δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ τὸν πατέρα τοῦτον Θεόδωρον (pp. 67₁₁—67₂₅). — — —

42. Μετ' οὐ πολὺν δὲ καὶ ὃν προειρήκειν Ἰωάννην τὸν δεσπότην γεγενημένον παρὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου τὸ χρεὼν εἰλήφει. ἐπῆρχε δὲ αὐτῷ ἀδελφὸς Δημήτριος, ὅς μεταστελλόμενος πρεσβεῖαν εἰς τὸν βασιλέα τοῦ τε δεσποτικοῦ ἀξιώματος ἐκεκληρονομήκει τοῦ ἀδελφοῦ καὶ δεσποζέειν πάντων τῶν ὑπ' ἐκεῖνον προστέτακται (p. 70₁₃₋₁₆).

17. De Ioannis Ducae expeditione in fines Bulgarorum

43. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης, ὡς ἔφημεν, εἰς τὴν ἀνατολὴν καὶ δυτικὴν ἐποιεῖτο τὸν βῆδον χάραν τοῦ τὰς ἐκεῖσε χώρας καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς κατοπεύουσαι ὕστη· καὶ μέχρι γὰρ τοῦ οὕτω πᾶσι ὀνομαζομένον ἄστεος Ζίχνα, ἐγγὺς πονθῆτος Σεργῶν, ἀπάντων ἐδέσποεν. ἔρχετο μὲν τότε Βουλγάρων ὁ τοῦ Ἀσάν υἱὸς Καλιμᾶνος, δωδεκέτης ὢν. ἐπεὶ γοῦν περὶ τὰ μέρη τοῦ Κισσοῦ ὁ βασιλεὺς γενοντο κἀκεῖσε διημερεύσας τὴν ἐπαύριον τῆς πορείας εἶχετο, ἐπεφθάνει δὲ περὶ τὸν ποταμὸν Ἐβρον, πλησίον τῆς μονῆς τοῦ Βηροῦς ὀνομαζομένης ποιούμενον τὰς ῥοάς, Μαρτίαν δὲ καλούμενον χωρικὴν διαλέκτῳ, κατὰ δὲ τὸ μέσον τοῦ ποταμοῦ γενομένου τοῦ βασιλέως — ποσὶ γὰρ ἔπλων ὑπῆρχε βατός, ἐπεὶ περὶ θέρους τέλος ἐνύχχανε φθιλοντος γὰρ τρίτη ἢ καὶ τετάρτη Σεπτεμβρίου ἦν — μῆνυμα διακεκόμισται σεσημασμένον γραφῇ σταλείῃ παρὰ τοῦ τὴν δημόσιον τῆς Ἀχρῖδος^α κρατοῦντος ἀρχίρ, ὡς

^α ἀχρῖδον F ἀχρῖδον O

¹ В 41 и 42 глава се разказва, че императорът прекарал зимата в Нимфен, а после отишъл в Лампсак и след като изтекли лятото и есента, в началото на зимата тръгнал за Пиги. По пътя на 18 декември 1233 г. (вероятно тук годината е дадена погрешно вместо 1243) от страшната буря загинали около 30 души. Новият иконийски султан Ягатиъ предложил на никейския император съюз (1243), за да се спасят заедно от татарите (монголите), които били вече разбили войската на мюсюлманите. (Вж. F. Dölger, Regesten der Kaiserkunden des ost-römischen Reiches, III, 1932, стр. 1776; Острогорски, История Византие, стр. 412; Златарски, История, III, стр. 424, присма 1244 г.) След известно време умрял солунският деспот Йоан. Деспотството минало върху брат му Димитър, който започнал да живее разпуснат и непочтен живот. Никейският император, използвайки случая, че татарите били заети във война срещу Вавилон, преминал Хелеспонт и се отправил към Солун. ² Тази привидна експедиционна обиколка била предприета през 1246 г. Същинската цел била да се унищожи солунският деспотат. Вж. Златарски, История, III, стр. 424. ³ Става дума за манастира „Космосотира“ до Вирос (дн. Фере). ⁴ 27 или 28 септември.

вътре в града, като при това използва за пратеник Теодор Ангел, бащата на Йоан. На четиридесетия ден договорът бе сключен, като преди това бяха положени клетвите. Йоан свали червените обуца и пирамидалната корона с бисери наоколо, върху която има червен камък — това са царски знаци, — но бе почетен от императора с достойнството на деспот и бе обявен за приятел на императора. Като извърши това, императорът отново се върна на Изток, оставяйки императора като деспот и подчинен, след като го обвърза с обичайните клетви и го удостои с подобаващи дарове, а всички негови хора надари с пари. При него той остави и баща му Теодор. — — —¹

42. Не след много време умря и гореспоменатият Йоан, който бе направен деспот от император Йоан. Той имаше брат Димитър, който изпрати пратеничество до императора и получи и деспотското достойнство на брат си и бе назначен да управлява всички, които са били под властта на оногава.

17. Походът на Йоан Дука в българските земи

43. И тъй император Йоан, както казахме, предприе пътуване на откъдния материк, на Запад, за да инспектира тамошните земи и намиращите се в тях крепости.² Защото той владееше всичко до така наречената крепост Зихна, близо до Сяр. Тогава над българите царуваше 12-годишният Асенов син Калиман. След като императорът дойде в земите на Кисос и като прекара там един ден, на сутринта продължи пътуването и пристигна до река Еврос, наричана на местното наречие Марица, на мястото, където тя тече близо до така наречения Вироски манастир³. Когато императорът бе по средата на реката — тя можеше да се премине на кон, понеже беше край на лятото, третият или четвъртият ден от края на септември,⁴ — пристигна писмено съобщение, изпратено от управителя на Ахридос, че умрял владетелят

ὁ (72) Καλιμᾶτος ὁ τῶν Βουλγάρων ἀρχὼν τὸν βίον ἐξεμέτρησεν, ὥς τινες μὲν ἔφασκον, φυσικῇ νόσῳ τοῦτο παθὼν, οἱ δ' ἄλλως ἔλεγον, ὥς ἐναντιόφθοροι τοῦτω πόματι κρύφα ἐσκευασμένῳ πρὸς μόρον διέφθαρται. ἀλλ' οὗτος μὲν εἶθ' οὕτως εἴτ' ἄλλως ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, καὶ ἦν ὁ λόγος ἀληθείας ἐχόμενος.¹ συνεχέει γὰρ διεβεβαιώτο μυνύμασιν.

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ταῦτα μαθὼν τοῦ πρόσω εἶχετο, καὶ τάχος φθάνει τὴν Φιλίππους παραμείψας Χριστοῦπολιν. κακεῖσε σκέψαν ἐποιεῖτο μετὰ τῶν αὐτοῦ λογέων, εἰ δεῖ προσβαλεῖν τοῖς τῶν Βουλγάρων καὶ χειρώσασθαι τὰ τῶν παρ' αὐτοῖς κρατουμένων, καὶ εἰ εὐχερὲς ἔστιν ἄλδωναι ἡμῖν τὸ τῶν Σερρῶν ἄστυ. τινες μὲν ἀπηγόρευον τῷ βασιλεῖ τὴν κατὰ τῶν Βουλγάρων μάχην, οὐ γὰρ ἀξιόμαχον ἔλεγον ἄνεν στρατόν, ἔπει μὴδὲ πρὸς μάχην ἠδυνάμηντο, ἀλλὰ κατὰ μόνην θέαν τῶν αὐτοῦ ἐποιεῖτο τὴν κίνησιν. τὸ δὲ τῶν Σερρῶν ἄστυ, ᾧ πρότως προσβαλεῖν ἔδει, ἄμαχον μὲν ἔστιν ἐκ τοῦ ὑπερκεῖσθαι τῆς γῆς, κυκλωθῆναι δὲ τοσοῦτω στρατεύματι οὐκέτι ἔβδον ἔστιν ἐλεπόλεις δὲ στήσαι κατ' αὐτοῦ τῶν ἀμυχανῶν καθέστηκεν. προσβαλεῖν δὲ καὶ μετὰ πείραν ἀποκροουθῆναι αἰδώς μὲν ἐπάσχει τῷ κράτει τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς — γῆμυ γὰρ αὐτοῖς ἐπὶ τοῖς τοιούτοις πάνυ πολλή — καὶ τὸ πρὸς μάχην παροτρύνει Βουλγάρους ἐρηνοχόζοντας οὐκέτι συμφέρει. ταῦτα συνεβούλευον οἱ τὸν βασιλέα τῆς ἐγγιγνήσεως ἀποτρέποντες. ὁ δὲ Παλαιολόγος Ἀνδρόνικος, ὃν μέγαν δομέστικον ὁ λόγος μοι προϊστόρησε, τὰ ἐναντία μᾶλλον τῷ βασιλεῖ συνεβούλευε, «καὶ ἀποπειρᾶσθαι χρὴ τοῦ ἄστεος τῶν Σερρῶν» (73) καὶ εἰ μὲν κρατήσῃμεν τοῦτου, κέρδος ἐσχήκαμεν οὐ μικρόν, καὶ μᾶλλον τὰ τῶν Βουλγάρων ταπεινωθήσονται καὶ τὴν τῆς ἀγάτης πρεσβείαν εὐχερέστερον δέξαντο, ἐπεὶ καὶ ἐκποδὼν αὐτῶν ὁ δεσπότης, μέλλει δὲ καὶ ἄλλο βρέφος ἀρξαι τῶν Βουλγάρων, ὁ ἐκ τῆς Εἰρήνης τῆς τοῦ Ἀγγέλου Θεοδώρου τῷ Ἀσάν γεννηθεὶς Μιχαήλ. εἰ δὲ μὴ περνεύσῃ ἡμῶς συμβαίη τοῦ ἄστεος, τί τὸ ζημίαν ἐπάγειν τῇ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῇ; λαβόντες γὰρ διάπαιραν ἡρεμήσομεν καὶ πάλιν διαπρεσβεύσομεν πρὸς Βουλγάρους, κακεῖνοι δομένους τὴν πρεσβείαν δέξαντο ἐπὶ βρέφους ἀρχόμενοι, εἰ καὶ τὰ πρὸς μάχην οὐκ οἶδεν. ἕκαστος δὲ τὰ τῆς εἰρήνης φιλεῖ, τῆς ἀναπαύσεως στοχαζόμενος.²

¹ Ἐδοξε τῷ βασιλεῖ ἄριστα βεβουλευθῆναι τὸν μέγαν δομέστικον, καὶ δὴ τῆς πρὸς τὰς Σέρρας φερούσης ὥς εἶχεν ἤψατο, σχεδὸν ἔ' ἐκείνων γενόμενος ἐπήξατό τε τὰς σκήρας καὶ κατ' αὐτῶν ἐστρα-

на българите Калиман.¹ Както някои казваха, това станало с него вследствие на естествена болест, но според други той починал от отровно питие, което му приготвили противниците тайно. Но тъй или иначе той умрял и известието беше истинско, защото се потвърждаваше от постоянни съобщения.

Като научи това, императорът продължи напред и отминавайки Христопол, бързо пристигна във Филипопол. И там той се посвеща със своите първи хора дали трябва да нападне българските земи и да си подчини нещо от владенията на българите и дали е лесно да превземем крепостта Сяр. И тъй някои даваха на императора съвети против войната срещу българите. Те казваха, че не водел достатъчно силна войска, тъй като той не се бил приготвил за война, но отивал само за да огледа своите владения. А крепостта на Сяр, която трябваше да нападне най-напред, била непревземаема поради високото си местоположение, а да се обкръжи не било толкова лесно с такава малка войска. Да постави срещу нея стенобойни машини било невъзможно. А да нападне и да бъде отблъснат, след като направи опит, било срам за силата на ромейската държава — славата ѝ по това време бе голяма. И никак не било полезно да предизвиква към война мируващите българи. Така съветваха едни императора, като го отклоняваха от такъв опит. А Андроник Палеолог, за когото по-рано казахме, че е велик доместик, съветваше императора по-скоро обратното. „Трябва да се направи опит да се завладеет крепостта Сяр. И ако я завладеем, бихме имали голяма полза. Българската държава ще бъде унижена и тя би приела с по-голяма готовност пратеничеството за мир, тъй като владетелят ѝ умрял и българите ще бъдат управлявани от друго дете — Михаил², което роди на Асен Ирина, дъщерята на Теодор Ангел. Ако случайно ние не превземем крепостта, каква вреда се нанася на ромейската държава? След като се опитаме, ще спрем и пак ще изпратим пратеници при българите. И те радостно ще приемат пратеничеството, понеже се управляват от дете, което няма понятие от война. А всеки обича удобствата на мира и се стреми към почивката.“

Императорът реши, че великият доместик дава най-добър съвет, и веднага³ пое пътя, който водеше към Сяр. Като пристигна до него, той опъна шатрите и се разположи на

¹ През 1246 г. ² Михаил II Асен (1246—1257).

τοπεδεύσατο, οὐκ οὐκ μὲν δι' ἀξιομάχου στρατοῦ, οὐ γὰρ ἡμίμοιροι τότε τοσοῦτον, καθὼς εἰρήκαμεν, στρατηγία δὲ καὶ μεθοδεύμασιν ἀπεπειράτο τοῦ ἀστεως. ἐπεὶ δ' αἱ Σέρροι πάλαι μὲν ὑπῆρχε πόλις μεγίστη, ὃ δὲ Βούλγαρος Ἰωάννης μετὰ τῶν λοιπῶν Μακεδονικῶν πόλεων καὶ ταύτην πολιορκήσας κατήρκευεν, ὥς καὶ τότε ἐτίγχανε, τῆς ἀκροπόλεως μόνης περιτειχισμένης καὶ ὑπερπεσμένης δέξασθαι πόλεμον ἧς φύλαξ ἦν ἀνὴρ Βούλγαρος Δραγωγῆς τὴν κλῆσιν, ἐς Μελενίκον τὰς οἰκήσεις ποιούμενος. ἐπεὶ γοῦν ἡ κάτω πόλις Σερρῶν ἀτείχιστος ἦν — λίθοις γὰρ καὶ μόνους ἀσβεστοῦ δόξα καὶ μὴ ἀνηγμένους εἰς ὕψος τὰ τεθρασυμένα τάχα (74) περιεφράγνυτο — τοὺς ἐπὶ μισθῷ τοῖς στρατιώταις δουλεύοντας, οὓς καὶ Τζουλούκωνας ἡ χυδαία γλῶττα κατονομάζει, συναθροίσας ὁ βασιλεὺς κρατῆσαι ταύτης ἠρέθιζεν, ἐπεὶ καὶ τῶν ἀναγκαίων ἐσπάνοντο οἱ καὶ οἰκοῦντες ἐκκοῦντο πρὸς τὸ εἰσπορῆσαι τῶν χρωαθῶν. ὁρῶντες δὲ καὶ τὴν χώραν ἐπεπύκναι, τὰ τόξα λαβόντες, ἐπὶ δὲ καὶ τὰς σπάθας, καὶ τινες σανίδας ἐξαντοσχεδιάσαντες ὡς ἀσπίδας καὶ ταύτας προβεβλημένοι, τὸ ἀρεῖκόν ἀλαλάξαντες χωροῦσι κατὰ τῆς χώρας αὐτοβοεῖ, καὶ ἐν οὐ πολλαῖς ὥραις ἐντὸς ἐγένοντο. σκυλεύουσι γοῦν τὰ παρεφθένητα. οἱ δὲ γε ἐντὸς, οὓς μὴ ἐπεφθάνουσιν εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀναδραμεῖν, ἰκάνει πρὸς τὸν βασιλέα ἐξήσαν. ἐπεὶ δὲ ὁ κρατὼν τοῦ ἀστεως Δραγωγῆς τὴν κάτω χώραν εἶδεν ἀλοῦσαν, ἀνὴρ Βούλγαρος καὶ ἡμίμοιρος πεπαιδευμένος ἀστὺ χρονίος διαφυλάττειν, μαθὼν δὲ καὶ τὸν τοῦ δεσπότου αὐτοῦ θάνατον, τύχη ἀγαθῇ οὐ διὰ μακροῦ κατεργήσας διαπροσβέβηκε πρὸς τὸν βασιλέα. καὶ τὸ μὲν ἀστὺ εἰς τὸν βασιλέα ἐφήμιζεν, ἄλουργόν δὲ χλαῖναν ὁ Δραγωγῆς χρυσίῳ συννυφασμένην ἐνεδέδυτο καὶ στατήρων πλῆθος χρυσῶν ἐδέδεκετο. ἵπποσχεσεις γοῦν ὑπὲρ τοῦ Μελενίκου λαμπρὰς πρὸς τὸν βασιλέα ἐποιεῖτο, μᾶλλον καὶ ὑπεράγων ὀληθεῖς (pp. 72₉—75₉₁).

44. Πάντα γοῦν ταῦτα πρὸς τοῦ βασιλέως λαβὼν ὁ Δραγωγῆς καὶ ὡς δέλεαρ ὑποβεβλημένος ἀπῆει. ἐπεὶ δὲ φθάσει ἐς Μελενίκον πάντα προὔπτα τοῖς ἐποίκοις ποιεῖται καὶ σφῶς αὐτοὺς διεγείρει προδοῦναι τὸ ἀστὺ τῷ βασιλεῖ, ἐν τῷ φανερῷ μὲν οὐ ταῦτα λέγων, κρύφα δὲ τοῖς πλείστοις (75) περὶ τοῦτον κοινολογούμενος. ἐπεὶ δὲ ὁ τὴν ἡγεμονίαν διέπων τοῦ ἀστεως ὁ Λιποβύης Νικόλαος κατάνοσος ἦν καὶ τῇ κλῆσιν ταῖς τῶν ποδῶν ἀλγυδού προσεπαταλευμένος, ἐλευθέρως εἶχον οἱ πάντες διαπραττεσθαι σφίσι τὰ βουλευτά. ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ Μαγκλαβίτης Νικόλαος εἰς ἣν τῶν ἐμπροσθέντων ἐν τοῖς τοῦ Μελενίκου οἰκήτοισιν, ἀνὴρ δραστήριος καὶ δι-

лагер срещу него. Разбира се, той се опитваше да превземе крепостта не с достатъчно силна войска — както казахме, такава нямаше, — но с военно изкуство и хитрост. Сяр някога беше голям град. Но българинът Иван¹ го разруши, след като го бе обсадил заедно с другите македонски градове. Сега беше като село и само акрополът бе укрепен със стена и приготвен да посрещне нападение. Нейн защитник беше българинът по име Драгота, който пребиваваше в Мелник. Тъй като долната част на Сяр беше неукрепена със стена (разрушеното бе бързо заградено само с камъни без вар, и то на малка височина), императорът свика тези, които слугуваха на воините срещу възнаграждение, наричани на простонароден език цулуconi, и понеже те нямаша необходимото за живот, подбуди ги да я завладеят. Те и домовете си бяха напуснали, за да имат в достатъчна степен потребното за живот. Виждайки, че мястото е леснодостъпно, те грабнаха лъковете, също и мечовете, а някои приспособиха дъски за щитовете и като ги държаха пред себе си, нададоха боен вик, веднага настъпиха срещу мястото и в течение на малко часове се намериха вътре. Те, разбира се, ограбват намереното. А хората вътре, които не успяха да избягат в крепостта, излязоха като просители пред императора. Началникът на крепостта Драгота, който беше българин и не беше научен да защитава дълго време крепост, след като видя, че долната част на града е завзета, а и като се научил за смъртта на своя господар, благодарение на този щастлив случай не издържа дълго и изпрати пратеници при императора. И крепостта веднага приветствува императора, а Драгота се яви облечен в пурпурна мантия, подшита със злато, и получи много златни статери. Той даде на императора бляскави и съвсем истински обещания относно Мелник.

44. След като получи всичко това от императора, Драгота си замина, подхвърлен като примамка. Когато дошъл в Мелник, той съобщил всичко на жителите и ги подбуждал да предадат крепостта на императора. Той не казвал това открито, но говорел тайно за тези неща с твърде много хора. Всички имали свободата да си правят каквото искат, тъй като Николай Литовей, началникът на крепостта, бил болен и бил прикован на легло от подагра. А и Николай Манклавит, един от по-знатните измежду жителите на Мелник, предприемчив човек и много способен да се

¹ Става дума за Иван Асен II, който завладал Сяр след Клокотинската победа.

νός καιρικαῖς περιτεταῖς συμμεταβάλλεσθαι, τὰ τοῦ
 Ἀναγκωτῆ φαρμάκας καὶ γνοῦς, ὥς δυναθῇ ἐν τὰ
 ὑπεσχημένα τῷ βασιλεῖ διασπράσθαι, τοῦ πλήθους
 τὸ πλεῖον ὑπαγαγόν, τοῦ κρέφα λέγειν ἀποστὰς ἐς
 τὸ φανερόν τοῖς πᾶσι ἡπέθετο τὰ συνόσοντα,
 εἰρηκώς ὥς „ἡμῖν μὲν ἐγένετο προσταλαπωρῆσαι
 τῇ τοῦ παιδὸς τοῦ Καλιμάνου ἀρχῇ, καὶ ἦν πρὸς
 ἐλπίδος ἀνδρωθῆναι τε τοῦτον καὶ πρὸς αὐτοῦ τὰς
 ἀμοιβὰς τῆς κακοπαθείας ἀνταβεῖν εἰς ἡλικίαν
 ἐλθόντος, ὅτε διακρινοὶ δύναιτ' ὡς τις ἀπὸ φαύλου
 ἀνδρα καλόν. ἐπεὶ δὲ τοῦτου κακούργου τύχη ἡμάρ-
 τομεν, πρόκειται δὲ ἡμῖν βρεφύλλιον ἄλλο εἰς τὴν
 τῶν Βουλγάρων ἀρχήν, παντὸς ἂν ἀνοητάνους
 χεῖρους φανέημεν, εἰ πάλιν πρὸς δισπραγίας ἄλλας
 αὐτοῖς ἐπαδοίημεν, ἀδέσποτοι τὸν πάντα βίον διατε-
 λεῖν αἰρούμενοι, ἔφ' οὗ πολλά τε καὶ μεῖζον τὰ
 δευὰ φέεται. ἀλλ' ἐπεὶ βασιλεὺς ἡμῖν ὁ τῶν Ῥω-
 μαίων προσήγγισε, δεῖ αὐτῷ ἑαυτοῖς ἐγγχειρῶσθαι,
 δεσποτῇ πιστῷ καὶ εἰδῶτι ἄνδρα ἡδὲ κακὸν ἡδὲ καὶ
 ἐσθλόν, καὶ δέκατον ἐν ἡμῖν ἔκπαλαι σχόντι. ὁ τε
 γὰρ ἡμέτερος χώρος τῇ τῶν Ῥωμαίων προσήγει
 ἀρχῇ — πλεονεκτικώτερον γὰρ οἱ Βούλγαροι τοῖς
 πρίγμασι χρησάμενοι καὶ τοῦ Μελενίκου γεγέννηται
 ἐγκρατεῖς — ἡμεῖς δὲ πάντες καὶ ἐκ Φιλιππουπό-
 λεως ὁρμώμεθα, καθαροὶ τὸ γένος Ῥωμαῖοι, ἄλλως
 τε καὶ ὁ τῶν Ῥωμαίων βασιλεὺς ἀληθῶς καὶ ἐν
 ἡμῖν δικαιοῦται, (76) καὶ εἰ Βουλγάρους προσήγο-
 μεν ὁ γὰρ υἱὸς τοῦτου καὶ βασιλεὺς Θεόδωρος τῷ
 βασιλεῖ τῶν Βουλγάρων τῷ Ἀσάν κρηάδεντο, καὶ
 νῦν ἡ τοῦ βασιλέως τοῦ Ἀσάν θυγάτηρ ἡ σύζυγος
 τοῦ τοιοῦτου βασιλέως δέσποινα Ῥωμαίων ὀνομάζε-
 ται τε καὶ ἐοί. τοῦτων οὖν ἀπάντων χάριν τὰ πολ-
 λά τῶν λεγομένων καταλιπόντας ἐπ' αὐτῷ καὶ
 ἵέναι καὶ τοὺς αὐχένας ὑποκλῖναι τῷ τῆς δουλείας
 ζυγῷ χρηστὸς γὰρ ὁ ζυγὸς τῶν φρονίμων βασι-
 λέων καὶ γρηαῶν, καὶ πολλῷ κορυφώτερος τῶν ἐν
 διατελοῦντων ἐν μείραει.“

Таут' εἰρηκώς πέπεικε πάντας ἀπονητὶ καὶ πολ-
 λῶν ἄτερ πραγμάτων γενέσθαι τοῦ βασιλέως. κα-
 δὴ πρέσβεις τινὰς τῶν συνεποίκων στείλλαντες, τάχα
 μὲν κρέφα, μᾶλλον δὲ γονωσκομένους τοῖς πλείοσι,
 συμβιβάσεις μετὰ τοῦ βασιλέως πεποιήνται. χρυσό-
 βουλλος γοῦν τῷ βασιλεῖ τῶν Ῥημένων σφίσι πε-
 ριληπτὸς γεγενημένος καὶ δεδομένος τοῖς πρέσβεσι
 τοῖς τοῦ Μελενίκου ἀποσταλῆναι προσεβιάχθη οὐκ ἴ-
 ποροι. καὶ οἱ μετ' οὗ πολὺ ἐμοθυμαδὸν πάντες συν-
 ειλεγμένοι, ὅσοι τε τῶν προυχόντων, ὅσοι τῶν ἐν
 στρατείᾳ κατειλεγμένων καὶ ὅσοι κρείττους ἄλλως
 τῶν οὐκ ἐπὶ τῶν, πρὸς τὸν βασιλέα ἀφίκοντο, ση-
 νοῦμενον περὶ τόπον Βαλαβόδαν οὕτω πως ἐπο-

съобразява с промяната на обстоятелствата,
 като открил намеренията на Драгота и раз-
 брал, че би могъл да извърши [сам] обеща-
 ното [от него] на императора, ако привлече
 по-голямата част от народа, престанал да
 говори тайно и изложил открито пред всички
 ползата [ако го послушат]. „Достатъчно стра-
 дахме — казал той — от управлението на
 детето Калиман. Имаше надежда, че то ще
 възмъжее и при него, като дойде на възраст,
 когато човек би могъл да различава добрия
 от лошия мъж, ще се освободим от мъките.
 Но тъй като го загубихме поради лоша съдба
 и ни остава друго дете да управлява бълга-
 рите, ние бихме се показали по-глупави от
 най-глупавия човек, ако се изложим на нови
 нещастия, като предпочетем да останем цял
 живот без владетел, от което нещо се по-
 раждат повечето големи нещастия. Но понеже
 ромейският император е дошъл близо до нас,
 ние трябва да се предадем нему, който е
 сигурен господар, познава кой е добър и кой
 лош и има право над нас от древно време.
 Защото и нашата земя се пада на ромейската
 държава — българите твърде алчно се въз-
 ползуваха от положението и станаха госпо-
 дари на Мелник, — а всички ние произ-
 кождаме от Филиппопол, по народност [сме]
 чисти ромеи. А и иначе ромейският импера-
 тор има наистина права над нас, макар и да
 принадлежим на българите. Защото неговият
 син, император Теодор, стана зет на бълга-
 рския цар Асен и сега дъщерята на цар Асен,
 съпругата на този император, се нарича и е
 господарка на ромеите. Поради всичко това,
 като изоставим многото приказки, ние трябва
 да отидем при него и да подложим вратове
 под ярема на подчинението, защото яремът
 на умните и стари императори е приятен и
 много по-лек от този на царе, които са още
 деца.“

Като казал това, той лесно и без много
 затруднения убедил всички да минат на стра-
 ната на императора. Те изпратили като пра-
 теници някои от съгражданите си — уж
 тайно, а в същност повечето хора знаели —
 и се свързали с императора. Императорът
 направи хрисовул, съдържащ исканията им,
 и го даде на пратениците, като нареди да го
 занесат на жителите на Мелник. Те веднага
 се събрали всички — тези, които били пър-
 венци, които били записани във войската и
 изобщо по-видните от жителите — и дойдоха
 при императора, който стануваше около така
 нареченото място Валовица¹. Те бяха над

¹ Турското Демир Хисар, по пътя от Сяр за Мелник, южно от Рупелския проход. Вж. Златарски, Исто-
 рия, III, стр. 434.

νομαζόμενον, ἄνδρες εὐστατεῖς τε καὶ ἐντιμοὶ καὶ μόνῃς θέας αἰδοῦς καὶ τιμῆς ἄξιοι, ὑπὲρ πεντακοσίους τυγχάνοντες¹ οὗς αὐτὸς εἰρήκεν ἰδὼν „ποία ὁπλομαχία ἡμῖν αὐτοὺς παρεστήσατο; ἢ πόσαι φάλαγγες ἐπέων τῶν τοσοῦτων περιεγέροντο; ἀλλ' ἐν τῷ κρείττονι βῆστα καὶ τὰ μικροῦ δεῖν ἀνεπιχειρήτα, κἀντιῦθεν δῆλον ὡς ἀληθές ἐστι τὸ τῷ (77) ἀποστόλῳ Παύλῳ εἰρημένον „οὐ τοῦ τρέχοντος οὐδὲ τοῦ διώκοντος, ἀλλὰ τοῦ εὐδοκοῦντος θεοῦ.“ τῷ τοι καὶ τὸν στρατηγὸν οὐ δεῖ πάμπαν ἐπασχεῖν οὔτε μὴν ψέγειν. πολλὰ γάρ τινες διαγωνισάμενοι σπουδαίως τε καὶ συντόνως, δραστηριώτερον τοῖς παροῦσα χρησάμενοι, μικρὸν ἢ οὐδὲν κατορθώσαντο ἐνιοὶ δὲ καὶ ἐσφάλλοντο πλείστα. ἕτεροι δὲ δεξιῶς ἡμιοικηκότες τύχης, ἀμελετήτως περὶ τὰ ἔργα χωροῦντες μεγάλων τροπαίων ἐγένοντο αὐτουργοί, οἷόν τι ξυνέβη τῷ τότε καὶ τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ. πολλῶν γάρ ἄστρων καὶ χώρων πολλῶν ἐγεγόνει δεσπότης ἐν ἀκαρεῖ, μὴ τιнос πολέμου γεγενημένου μηδέ τινος περόντος ἐν μάχῃ μηδέ χυθέντος αἵματος μηδὲ ξίφους κατορησάμενον σώματος ἄλλ' ἡμέρους καὶ γαληνῶς ὥσπερ τινὸς κλήρου πατρόθεν τοῦτω προσήκοντος ἀντιπλὶ τῶν τοιούτων ἀπάντων κατήρξε. Στενίμαχος γὰρ καὶ Τρέπανα, καὶ ὅσα ἦν τῷ τῆς Ῥοδόπης ὄρει παρακείμενα πολίχνια τε καὶ κομποπόλεις, ὑπόφορα τοῦτω γεγέννηται, καὶ ὄρος αὐτῷ τε καὶ τοῖς Βουλγάροις Ἐβρος ἦν ποταμός. ἐκ δὲ τοῦ πρὸς βορρᾶν μέρους Στοιμπαῖον τε καὶ Χοκοβὸς ὀχυρὰ ἅτα φρούρια καὶ χώρος ὁ Βελεβουσιδίου ὑπὸ τοῦ βασιλέως ἦν, Σκόπια τε καὶ Βελεσός καὶ μέχρι Πριλάπτον καὶ τῶν Πελαγονίας χωρίων, Νευσταπόλεις τε καὶ Πρόσακος, τὰ πάντα ἐπῆρξε τῷ βασιλεῖ ὑποχείρια. καὶ σπονδαὶ ἐπὶ τοῖς τῶν Βουλγάρων τῷ βασιλεῖ ἐγεγόνευσαν, τοῖς τοιούτοις καὶ μόνοις ἀρκεῖσθαι τοῦτον καὶ μὴ περαιτέρω κατεπεμβαίνειν. καὶ ταῦτα μὲν οὕτως ἔσχον τὸν τρόπον, (78) ἐγὼ δὲ αὐτὸς ἐν τοῖς ἐπιστολιμαίοις τὸν λόγον ὑποόργον, ἐκάστην τῶν ἀλυσκομένων ἀπειλῶν τε καὶ χωρῶν καὶ γραφῆν ἐγχαράττων βασιλικήν ἔθος γὰρ τοῦτο παλαιὸν τοῖς βασιλεῦσι Ῥωμαίων, δῆλα τοῖς μακρόθεν διὰ γραμμάτων ποιεῖν τὰ σφῶν αὐτῶν κατορθώματα καὶ πρὸς ἡδονὴν ἐπεγείρειν, ἧς δὴ καὶ οὗτοι διὰ τῶν ἔργων μεταλαγχάνουσιν (pp. 75₂₂—79₇).

18. *Ioannes Ducas Demetrium, fratrem Irenis, Bulgarorum regis Asani uxoris, a Thessalonicensium dominatu exturbat*

45. Ἐπεὶ γοῦν οὕτω ταῦτα διεπράχθη τῷ βασιλεῖ, πολλῆς μὲν ἡδονῆς αἶψα τοῦτω γεγενημένα, οὐχ ἦντο δὲ καὶ πᾶσι Ῥωμαίοις ἀξιοῦν τινα κα-

500 души, добре облечени и знатни мъже, от пръв поглед достойни за уважение и почит. Като ги видя, императорът каза: „Какво сражение ни ги даде в ръцете или какви конни фаланги надвиха толкова мъже? Но доброто побеждава твърде лесно почти непобедимото. И затова ясно е, че е истина казаното ст апостол Павел: „Не е дело на тичащия, нито на преследващия, а на благоволяващия бог.“¹ Затова военачалникът не трябва нито да се хвали, нито да се укорява. Някои се сражават старателно и внимателно, като енергично използват дадените случаи, и малко или никак не успяват, а някои дори напълно пропадат. Други пък, които имат щастлива съдба, са нехайни по отношение на делата си, но са спечелили велики победи, каквото нещо се случи и на тогавашния император Йоан. За кратко време той беше станал господар на много градове и на много земи, без да стане някаква война, без да падне някой в сражение, без да се пролее кръв и без да играе меч по човешко тяло. Но тихо и спокойно без пот завладя всичко това, като че ли му се падаше някакво наследство от баща му. Защото му станаха данъкоплатци Станимака и Цепена² и каквито градчета и села лежах край планината Родопи. И граница между него и българите стана река Еврос. От земите на север на императора се подчиниха Стубион³ и Хотово⁴, силни укрепления, и областта на Велбъжд, и Скопие, и Велес, чак до Прилеп и пелагонийските селища Невстапол⁵ и Просек⁶ — всичко стана подвластно на императора. И след това императорът сключи договор с българите при условие, че той ще се ограничи само с тия земи и не ще отива по-нататък. Това стана така, а самият аз се трудех да напиша писма за всеки от завладенияте градове и селища и поставях императорския печат. Това е древен обичай на ромейските императори да осведомяват с писма намиращите се надалеч за своите успехи и да споделят с тях удоволствието, което самите те вкусват чрез делата [си].

18. *Йоан Ватаци отстранява солунския управител Димитър, брата на Ирина, жената на българския цар Асен*

45. След като събитията се развиха така за императора и това му причини голямо удоволствие, а не по-малко и на всички ромей,

¹ Римл., 9, 16. ² Крепост при с. Дорково, ³ Стубион (Стоб) на р. Рила. ⁴ На с.-з. от Мелник.

Чепинско, център на родопската област Ахрида. ⁵ Овче поле. ⁶ Демир Хисар, на р. Вардар.

πιδόσαι τοῦ κράτους καὶ πλατυσμὸν τῆς ἀρχῆς, ἣν μὲν πρὸς βουλήσεως τῷ βασιλεῖ μνησασθαι νόστιον καὶ πρὸς τὴν ἔω ἐπαυξέσθαι — καὶ γὰρ καὶ ὁ καιρὸς τοῦτο ἀπῆται· μὴν γὰρ παρεργήνῃ Ὀκτώβριος, καὶ περὶ πον τὰ μέσα τοῦτου διήρχετο ὁ Νοέμβριος — ἀλλὰ τις λόγος χρηστὸς καὶ πᾶν ὠφέλιμος ἐπεπόδιζε τὴν ὁρμὴν. ἡ γὰρ Θεσσαλονίκη, καθύπερθε προϊστορήσαμεν, τὸν τοῦ Θεοδώρου υἱὸν τὸν Δημήτριον ἐγνώριζε τε δεσπότην καὶ κακωνόμαζε· δεσπότης γὰρ ἦν καὶ πρὸς τοῦ βασιλέως τιμημένος. ἐπεὶ δέ, ὡς προπεφθάκαμεν περὶ τούτου ἔρεῖν, ἀτάσθαλον ἦν τὸ μειράκιον καὶ παιδιαῖς ἐνσχολάζειν προσήκον καὶ μειράκιον ἀνδύρμασι, μὴ τοι γε ἀνδρῶν προϊστασθαι συνετῶν καὶ πολιτείας κατάρχειν καὶ νομίμως ἐπιστατεῖν, ἐπιβουλήν κατ' αὐτοῦ τινες ἐξαερίοντο, ὧν οἱ ὀνομαστοὶ τε καὶ γνῶριμοι Σπαρτηνὸς ἦσαν καὶ Καμπανός, ὁ Ἰατρόπουλος τε καὶ ὁ Κοντζουλάτος, οἱ δὲ τῶν ἐπισήμων ὁ τε Μιχαὴλ ὁ Λάσκουρις καὶ ὁ Τζυρέθων, ὃν καὶ μέγαν χαρτουλάριον ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης τίτιμηνεν. ἄλλοι δὲ οἱ τοῦ σκέμματος κοσωνοὶ οὕτω δῆλοι, ὡς αὐτοὶ σφίσι τοῦ πράγματος σὺν τῷ πλήθει γεγόνασαν, ἀλλ' ἔμενον ἀκατάγνωστοι (79) τοῖς πλείοσιν. ἔνα γοῦν τούτων τῶν εἰρημένων, τὸν Καμπανόν, οἱ πάντες συσκευασάμενοι εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην ἐκπέμπονσι πραγματείας μὲν προφάσεως χάριν, τῇ δ' ἀληθείᾳ κοινῷ χρυσοβούλλου ἐπευμοιῆσαι, τῶν ἀνέκαθεν προσαρμοσάντων Θεσσαλονίκη ἐθίμων τε καὶ δικαίων περιεκακοῦ καὶ τῆς σφῶν ἐλευθερίας παρεκακοῦ. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς πάντα τε τούτοις κατὰ σκοπὸν ἐπεπράχει καὶ δωρεῶν ὑποσχέσεις τοῖς ὑπηρετήσουσι τῇ πράξει καὶ ἐγγράφους τίθησι.

Ταῦτα δὲ ἐς τὸ ἀσφαλὲς οὐκονομήσας ὁ βασιλεὺς ἀπάρας τῶν Μελενίκου χωρίων περὶ τὴν Θεσσαλονικίην ἐφέρετο, πρότερον ἐξαποστείλας πρέσβεις εἰς τὸν Δημήτριον, ὡς ἂν κατὰ τὰς αὐτοῦ ὑποθήκας ἀφίκοιτο εἰς αὐτὸν καὶ ἀφροσύνοι τὸ ὄφλημα· οὕτω γὰρ συνέθετο καὶ κατόμοσεν. ὁ δὲ — οὐδὲ γὰρ εἶχε νοεῖν οἴκοθεν — τοῖς ἐπιβαίλοις συμβούλοις χρώμενος οἴκῳ καταμένειν ἐπετίθετο· σκευωρίαν γὰρ ἔφασκον εἶναι κατ' αὐτοῦ τὴν τοῦ βασιλέως μετέκλησιν. κοῦφος δὲ ὢν οὗτος τὰς φρένας τοῖς αὐτῶν λόγοις συνεφέρετο, ὅποι καὶ νέουσι (pp. 79₈—80₁₈). — — —

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης ἀπάρας τὰ στρατεύματα ἐπὶ τὴν Θεσσαλονικίην ἐξ ὁρθοῦ χωρεῖ καὶ περὶ ταύτην ἐστρατοπεδεύεται. πολιορκῆσαι μὲν γὰρ οὐκ ἦν αὐτῷ — οὐ γὰρ ἀρκούσας εἶχε τὰς ἐπὶ τοῦτω δυνάμεις — πρεσβείας δὲ ἐποίει καὶ ἐξήτει ἐξελθεῖν πρὸς αὐτὸν τὸν Δημήτριον, καθὼς ἦν ὁμωμοσμένον αὐτῷ, ἔτι δὲ ποιῆσαι καὶ ἀγορὰν ἔξω τῆς Θεσσαλονίκης, ὡς ἂν ἔχουεν ἀνείσθαι τὰ χρεώ-

κοιτο видяха, че [ромейската] сила нараства и че държавата се уголемява, императорът благоволи да си спомни, че трябва да се върне и да заmine на Изток. Наистина това налагаше и времето — месец октомври беше изтекъл и минаваше средата на ноември. Но едно добро и твърде полезно съобщение възпираше тръгването. Солун, както разказахме вече, беше провъзгласил и обявил за деспот Теодоровия син Димитър¹. Той беше почетен като деспот и от императора. Но понеже, както вече успяхме да кажем за това, юношът беше безразсъден и склонен да се занимава с детинщини и с хлапашки игри, а не да стои начело на умни мъже, да ръководи държавата и да управлява съобразно със законите, някои устроили заговор против него. Главните и именити заговорници бяха Спартин и Кампан, Ятропул и Куцулат, а от знатните — Михаил Ласкарис и Цирит, когато император Йоан беше почел и като велик хартуларий. Другите участници в заговора оставаха неизвестни, тъй като те станали участници в делото заедно с множеството като съчувстващи и останаха непознати и на повечето. Всички те, като подготвили едного от споменатите — Кампан, — изпращат го при императора под предлог на работа, а в същност да издействува общ хрисовул, който да обхваща дадените от старо време привилегии и права на Солун и да гарантира свободата им. И тъй императорът изпълни всичко според желанието им и дава обещание и писмени гаранции за награди на участниците в делото.

Като осигури това, императорът се вдигна от земите на Мелник и се отправи към Солун, като предварително изпрати пратеници до Димитър да дойде според договора при него и да изпълни дълга си. Защото така се бил съгласил и заклел. А той, понеже не можеше да мисли със собствен ум, послушал коварни съветници, които го убедили да остане у дома си. Те казвали, че повикването от страна на императора било коварство против него. Понеже беше лекомислен, той се съгласявал с думите им, където и да го насочвали. — — —

И тъй императорът, като вдигна войската, отиде направо към Солун и се разположи на стан около него. Той не можеше да го обсади, защото нямаше достатъчно войски, но изпращаше посолства и изискваше Димитър да се яви пред него, както му се беше заклел, и да направи пазар извън Солун, та войската да може да си купи необходимото. А той, понеже

¹ Солунски деспот (1244—1246).

δη τὰ στρατεύματα. ὁ δὲ τοῖς ἐπιβούλοις οὐμβούλοις χρώμενος οὐδὲν τι τῶν τοιούτων ποιῆσαι παρεχωρεῖτο. πάντῃ δὲ ὀλίγων ἡμερῶν παραδραμονούσῳ, ὀλίγον τινὸς στρατεύματος πληροῖον ἱσταμένον τῆς μικρᾶς πόλεως τῆς παρὰ τῇ θαλάσῃ ἐπονομαζομένης διὰ τὸ μὴ ἀπρόοπτος ἐξελεῖν τινος τῶν τῆς πόλεως καὶ τινος λυμάνεσθαι τῶν ἐκ τοῦ στρατοῦ, ἐξαπίνης ἐκ ταύτης ἐγγράφει βοή, ὡς ἡννοεῖται ἡ πόλις παρὰ τινῶν τῶν ἐντός. καὶ τῇ βοῇ συνείπεται ἡ παραφυλάττουσα δύναμις, καὶ σύμπαν τε τὸ στρατεύμα ὀπίσθην μετὰ τοῦ κρατοῦντος ἐφοῖτα καὶ ἐν ἀκαρεῖ πάντας εἶχεν ἡ Θεσσαλονίκη τοὺς τοῦ βασιλέως ἐντός. ὁ δὲ βασιλεὺς ἔστη παρὰ τὴν πρὸς ἀνατολὰς βλέπουσαν πόλιν τῆς πόλεως. καὶ ἡ τοῦ Δημητρίου ἀδελφὴ Εἰρήνη, τοῦ (82) Βουλγάρων Ἀσάν γαμετή, παρέστη γονυπετοῦσα καὶ ποτικωμένη, μὴ παθεῖν τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς τῶν ὀφθαλμῶν στέρησιν. ὁ δὲ Δημήτριος ἔφθη εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀναβὰς. ἐγγύς δὲ ἐνωμότους πρὸς τοῦ βασιλέως λαβοῦσα, ὡς οὐκ ἀπολέσει οὗτος τοὺς ὀφθαλμούς, ἀπῆγε τε παρὰ τὸν ἀδελφὸν καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τοῦτον ἐξήγαγεν. ἦν δὲ φέρων οὗτος τὴν ἡλικίαν τοῦ μείρακος, προσεχῶς εἰς αὐτὴν παραγγέλλας καὶ μήπω χροάζαν τὸ γένειον, ὥραϊος δὲ τὸ εἶδος καὶ τὴν φωνήν. τεύμηνε δὲ ταύτην ὁ βασιλεὺς, οἷα ἐκείνης σχηματιζόμενος τὴν ταπεινότητα. ὡς γὰρ ἀπέβη αὕτη τοῦ ἔπτου, τρικυαῖτα καὶ ὁ βασιλεὺς τοῦ οἰκείου ὀρήματος ἀποβάς πεζὸς ἔστηκε σὺν αὐτῇ. ἡ μὲν σὺν πόλιν Θεσσαλονίκη οὕτως ἐπὶ τὸν βασιλέα γέγονεν Ἰωάννην, μᾶλλον δὲ ἐπὶ Ῥωμαίους¹ οἱ γὰρ αὐτὴν κρατοῦντες ἐνωμόφρονες Ῥωμαίους ἐτέλουν (pp. 82₈—83₁₄).

46. Ὀλίγας δὲ πάντῃ ἡμέρας ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ προσκαρτερήσας ὁ βασιλεὺς — κατήπειγε γὰρ αὐτὸν ὁ τοῦ χειμῶνος καιρὸς² — Δεκίβριος γὰρ ἐτύγχανε μὲν — ἀφίει ἐν αὐτῇ τὸν μέγαν δομέστικον τὸν Κομνηνὸν Ἀνδρόνικον τὸν Παλαιολόγον, οὗ πολλὰς ἐμνήσθημεν, τὰ πρῶτα φέροντα τῶν ἐν στρατηγίαις τεταγμένων, ἄνδρα συνετώτατον καὶ πραότατον καὶ εὖ εἰδότα καὶ μάχῃ δαλίσαι καὶ διενεῖναι λαὸν καὶ ἐν πολεμικοῖς καὶ εἰρηνικοῖς τοῖς καιροῖς, νεκρῆς ἐπανέζησεν εἰς τὴν ἔω, θαυμαζόμενος ἐπὶ πάντων καὶ κλειζόμενος τῆς τοχότης οὕτω καὶ μεγίστης νίκης, οὐχ ἐπὶ τῶν οὐκείων μόνον ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν ἀλλοτρίων ἐπὶ τῶν φουσάτων γὰρ τάξιν ἔδοξε τὸ κατόρθωμα καὶ τῶν τροπαίων τὸ ἀλλεπάλληλον, καὶ θεοῦ μᾶλλον προοίῳ ἡ στρατηγικαῖς (83) μεθόδοις ταυτὶ διαπράξασθαι. κατέλειπε δὲ καὶ εἰς τοῦ Μελενίκου καὶ τῶν Σεργίων καὶ τῶν περὶ αὐτὰς φυλακῶν τὸν τοῦ εἰρημένου μεγάλου δομεστίκου πρῶτον υἱὸν τὸν Κομνηνὸν Μιχαήλ, ἐν μετὰ χρόνους τινὰς ἡ τῶν Ῥωμαίων βασιλεία πεπλούτηκεν εἰς εὐτυχίαν ταύτης καὶ εὐδοξίαν, ἄλλον τε ἀλλαχοῦ ἐπαφῆκεν εἰς ἐσφάλειαν τῶν χωρῶν τε καὶ πόλεων, ἐπὶ δὲ πάντων τὸν

имаше коварни съветници, не се съгласяваше да направи нито едно от двете неща. След като изминаха много малко дни, когато една малка войскова част стоеше при така наричаната Малка врата, близо до морето, за да [пази да] не излязат някои от тези, които са в града, и да закачат някои от войската, от тази врата внезапно се нададе вик, тъй като тя бе отворена от някой от вътрешните. Пазещият покрай вратите отред се втурна по вика и цялата войска, въоръжена, заедно с владетеля започна да влиза. И в миг всички войници на императора се намериха вътре в Солун. Императорът застана до източните врати на града. И сестрата на Димитър — Ирина, съпруга на българския цар Асен — застана коленопреклонно, като молеше да не бъде ослепен брат ѝ. А Димитър успя да се изкачи в акропола. Като получи от императора клетвени обещания, че той не ще загуби очите си, тя отиде при брат си и го доведе при императора. Той беше на юношеска възраст, току-що навлязъл в нея, и още нямаше брада, но по външност и фигура беше снажен. Императорът почете Ирина, като отговори на нейното смирение. Щом тя слезе от коня си, и той излезе от своята кола и застана прав до нея. И тъй град Солун се подчини¹ по този начин на император Йован, или по-скоро на ромеите, защото владетелите му бяха враждебни на ромеите.

46. Императорът прекара съвсем малко дни в Солун. Да бърза го караше зимното време, защото беше месец декември. Той остави в Солун често споменавания от нас велик доместик Андроник Комнин Палеолог, който беше пръв между пълководците, твърде умен и кротък човек, знаещ да въоръжи народа за сражение във военно време и да го ръководи в мирно време, и се върна като победител на Изток, предизвикващ учудването на всички и прославян за така бързата и голяма победа не само от своите, но и от чужденците. Защото успехът и честите победи изглеждаха свръхестествени и по-скоро резултат на божия промисъл, отколкото на стратегически похвати. Той остави за охрана и на Мелник, Сяр и околните им земи Михаил Комнин, първия син на споменатия велик доместик, когато след няколко години Ромейската империя за свое благоденствие и слава получи за император². На другите места постави други хора за защита на земите и градовете,

¹ Това събитие станало през декември 1246 г.

² Михаил VIII Палеолог (1261—1282).

μέγαν δομέστικον, ὡς ἂν ὑπεύκοιτο πάντες αὐτοῦ τοῖς ἢ π' αὐτοῦ λεγομένοις τε καὶ προστατομένοις. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς εἰς τὰ τῆς ἑω μέρη διαπεράσας διῆγε, καὶ τὸν Δημήτριον, ὃν τῆς Θεσσαλονικέων ἀρχῆς καθεῖλεν, ἐν τῇ φρουρίᾳ καθέειρας τῶν Λεντιανῶν ἐτίθει. ὁ δὲ μέγας δομέστικος ὀλίγον ἐπιβιούς χρόνον καὶ καλῶς διαπρέψας ἐν τῇ τούτου ἀρχῇ, νοσήσας καὶ τὴν τρίχα ἀποκαρεῖς τὸ βιοῦν ἐξεμέτρησεν· ἀπεστάλη δὲ ἀπ' αὐτοῦ Θεόδωρος ὁ Φίλῃς διέπειν τὰ τῆς ἀρχῆς. ἐπεὶ δὲ ἐπὶ τὸν βασιλεῖα ἐγγρόνει Θεσσαλονίκῃ καὶ Βέροια, τὰ ἐκείθεν αὐτῶν καὶ πρὸς δυσμὰς ἀπὸ τοῦ Πλαταμῶνος ἀρχόμενα ἐπὶ τὸν δεσπότην Μιχαὴλ ἐτέλουν, ἔτι τε τὰ περὶ Πελαγονίαν καὶ Ἀρχίδα καὶ Πελλάσιον τοὺς δὲ Βοδινούς καὶ Σταρίδοι, Στροβόν³ τε καὶ τὰ περὶ ταῦτα ὁ τοῦ Δημητρίου πατήρ, τοῦ Μιχαὴλ δὲ θεῖος, ὁ Ἀγγελος κατεῖχε Θεόδωρος (pp. 83₁—84₂₂).

19. *Ioannes Ducas Bulgarorum auxilio Tzuzulum Biziamque dominatui suo subigat*

47. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ἐν τοῖς τοῦ Νυμφαίου παραχειμάσας, ἦρος φανέντος, ὥσπερ εἰώθει, ἐξῆλθε ἐκεῖθεν. ἐκχειρίαν δὲ ἔχων ἐξ ἀπάντων, τοῖς πλησάζουσιν ἄσπεσι τῇ Κωνσταντίνου καὶ παρὰ Λατίων κεκρατημένοις, τῇ Τζουρουλῷ φημι καὶ τῇ Βεζύη, ἐπιθέσθαι τεθέληκεν· εἴωρα καὶ γὰρ πάντ' αὐτῶν Λατίνων ἡσθενημένα. διαπεραθεὶς γοῦν τὸν ἐλλήσποντον ἐν τῇ Τζουρουλῷ τὸ πρῶτον ἀφίκετο. ἦν δὲ ἐντὸς τοῦ ἄσπεος ἡ τοῦ βασιλέως γυναικαδέλφη Εὐδοκία, ἣν ὁ Ἀσὲλ δε Κάε εἰς γυναῖκα ἠγάγετο τῆς ἀδελφῆς αὐτῆς τῆς βασιλίδος Εἰρήνης καὶ τοῦ γαμβροῦ καὶ βασιλέως θελήματι. ὁ μὲν οὖν Ἀσὲλ δε Κάε οὐκ ἐκατέστησεν ἐν τῷ ἄσπει τὴν γὰρ τοῦ βασιλέως ἐπεγνακῶς ἐφοδὸν ἐκεῖνος μὲν ἐξῆλθε, τὴν δὲ σύζυγον αὐτοῦ Εὐδοκίαν εἶασεν ἐν τῷ ἄσπει, φυλακὴν ἱκανὴν συνεπιστήσας αὐτῇ· ἔδοξε γὰρ αὐτῷ ὡς διὰ τὴν αὐτοῦ γυναικαδέλφην οὐκ ἂν βουληθεῖν ὁ βασιλεὺς πορθήσῃ τὸ ἄσπε. ἐκεῖνος δὲ τὰ πολλὰ παροῶν τῶν τοιούτων, παρεκάθισε τῷ ἄσπει καὶ ἐλεπόλεις ἔστησε καὶ μηχανήματα καταβλητικὰ τῶν ἐπάλξεων, καὶ διὰ μετρίων πάντ' αὐτῶν ἡμερῶν ἐχειρώσατο· καὶ τὴν μὲν αὐτοῦ γυναικαδέλφην εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐξαπέστειλεν, ἕνα ἵππον αὐτῇ δοὺς ἵν' ἐπὶ ἡγήται, πάντας δὲ τοὺς εἰς φυλακὴν τοῦ ἄσπεος ὄντας πεζοὺς ἀπέλυσεν ἀλλὰ καὶ τὸ τῆς Βιζύης ἄσπε στρατὸν ἐκπέμψας διὰ βραχείας κεχείρωκε, καὶ συνήγαγε καὶ τοῦτο τῇ ταύτῃ ἐπικρατεῖα (p. 85₁₋₂₄).

³ Ὁστροβόν U

а над всички тях — великия domestik, за да се подчиняват всички на думите и заповедите му. И тъй императорът, като премина в източните земи, прекарваше там, а Димитър, когото бе лишил от властта над солунчани, той пазеше затворен в крепостта Лентяна¹. А великият domestik живя малко и се отличи през време на управлението си. Той се разболя и като се подстрига [за монах], завърши живота си. Вместо него бе изпратен да упражнява властта Теодор Фил. След като Солун и Верея бяха подчинени под властта на императора, земите отвъд тях и тези, които започваха от Платамон на запад, а също земите около Пелагония, Охрид и Прилеп бяха под властта на деспот Михаил². Воден пък, Стари дол, Стровон³ и земите около тях владееше Теодор Ангел, баща на Димитър и чичо на Михаил.

19. *Йоан Дука с помощта на българи си подчинява Цурулум и Виза*

47. И тъй императорът презимува в Нимфея и при пукване на пролетта по обичая си излезе оттам. Тъй като бе сключил навсякъде примирие, той пожела да нападне близките до Константинопол градове, завладени от латиняните, именно Цурулум и Виза⁴. Той наистина виждаше добре слабостта на латиняните. Той премина прочее Хелеспонт и най-напред пристигна при Цурулум. А вътре в града се намираше Евдокия, сестрата на жената на императора, за която по желанието на самата императрица Ирина и на зетя ѝ императора се беше оженил Асел де Кас. Асел де Кас не беше останал в града. Като се научил за похода на императора, той излязъл и оставил съпругата си в града, а заедно с нея и достатъчен гарнизон. Той сметнал, че императорът заради сестрата на императрицата не би пожелал да разруши града. Последният обаче, пренебрегвайки поветото подобни съображения, обсади града, постави градорушителни и стенорушителни машини и след твърде малко дни го превзе. Сестрата на жена си изпрати в Константинопол, като ѝ даде един кон, за да го язди, а всички от гарнизона на града отпрати пеша. Той изпрати войска и подчини за кратко време и град Виза.

¹ В Мала Азия. ² Михаил II Ангел, епирски деспот (1237—1282). ³ Т. е. Остров. ⁴ За похода на Ваташи през пролетта на 1248 г. срещу Цурулум, в който участвували и български военни отряди на цар Михаил Асен, вж. сведения в приписката към словата на Григорий Назиански в изданието на D. Y. P. *Polemis*. A manuscript of the year 1247, Byzantinische Forschungen, I, A. Hakkert—P. Wirth, Amsterdam, 1966, стр. 270—271. Вж. и Геновева Цанкова-Петкова, Гръцко-български съюзи през 1235—1246 г., Byzantinobulgarka, III, 1968.

20. Ioannes Ducas et Michael Angelus,
Epirotarum despota, conveniunt

49. — — — ἀλλὰ τὸ τῆς παρουσίας κατὰ τῆς Μιχαὴλ ἐπαληθεύειν ἐφαίνεται· τὸ στρεβλὸν ξύλον οὐδέποτε ὀρθόν, καὶ ὁ Αἰθίοψ οὐκ οἶδε λευκαίνεσθαι. εἰς ἀποστασίαν γὰρ τοῦ βασιλέως ἐφύρμησε, συμβούλῳ περὶ τὴν σκῆψιν τῷ θεῷ αὐτοῦ τῷ Ἀγγέλῳ Θεοδώρῳ χρησάμενος. ὁ γοῦν βασιλεὺς Ἰωάννης ταῦτα γνοὺς καὶ τὴν αὐτῶν συνκομοσίαν μεμαθημένος, οὐκ ἄλλους οἰόμενος εἶναι ἐναντίους τῇ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῇ μετὰ τὴν τῆς Κωνσταντινίου ἄλυσαν ἀλλ' ἢ τούτους, ἐπειδὴ καὶ ἐκ χειρὸς ἦγεν ἀπὸ τοῦ μέρους τῶν Μονουσουλμάνων, ἡρέμουν δὲ καὶ τὰ τῶν Βουλγάρων, ἀξιωμαχοὺς καὶ ὡς εἰπεῖν βασιλικῶς παρασκευασάμενος καὶ τὰς δυνάμεις ἀπάσας ὡς ἔδει συντάξας, διαπεραιούται τὸν Ἑλλήσποντον, πολλοὺς μὲν καὶ ἄλλους ἔχων στρατηγούς, τὸν δὲ Ταρχανεύτην Νικηφόρον τὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης αὐτοῦ οἶον τὰ τοῦ μεγάλου ὁμοεστίκου διεκπιηροῦντα ἐπαυεπαύετο γὰρ αὐτοῦ τοῖς ἡθελαι καὶ εὖνουν αὐτὸν ἐλογίζετο καὶ ταῖς στρατηγίαις, ὡς ἡ πείρα μεμαρτύρηκε, δεξιότατον.

Καταλαβὼν γοῦν τὴν Θεσσαλονίκην κάκειθεν τὰς δυνάμεις ἀπάρας ἐν τοῖς Βοδηνοῖς ἐστρατοπεδεύσας. πέφθακε δὲ ὁ Ἀγγελος ἐξ αὐτῶν ἀποδράσαι καὶ εἰς τὸν ἀνεψιὸν αὐτοῦ τὸν δεσπότην Μιχαὴλ ἀπελθεῖν. ὁ μὲν εὖν βασιλεὺς εἰς πολιορκίαν τῶν Βοδηνῶν καταστὰς ἐν αὐτῷ (89) πολλῶ χρόνῳ τὸ τῶν Βοδηνῶν παρεστήσατο ἄστυ, κάκειθεν ἀπάρας ἐν τῷ τόπῳ τῇ τοῦ Ὀστροβοῦ ἐγγίζοντι λίμνῃ ἐπύξαστο τὰς σκαρὰς. καὶ ἐξαποστείλει στρατηγούς κατὰ τῶν χώρων τοῦ δεσπότη Μιχαὴλ τὸν τε Στρατηγόπουλον Ἀλέξιον, τὸν Παλαιολόγον Μιχαὴλ τὸν τοῦ μεγάλου ὁμοεστίκου υἱόν, τὸν Μακρητὸν Ἰωάννην, τὸν Τύραννον Γουδέλλην καὶ ἑτέρους, ἵνα τε ληξοῦντο τὰ πέριξ καὶ πονεῖν εἰ τῶν καὶ στρατεύματος αὐτοῦ εἰς μάχην χωρήσαντες κατ' αὐτοῦ, καὶ εἴπερ εὐχέρειαν οἶον, καὶ ἄστυ πορθήσαντες. καὶ οὕτω μὲν ἐκεῖνοι ἐποίουν καὶ προῆγον τῆς τοῦ βασιλέως σκηνῆς ἔμπροσθεν. ὁ δὲ βασιλεὺς προσεκαρτέρει τοῖς τοῦ Ὀστροβοῦ τόποις καὶ ἐβαρυνθίμει ἐπ' ᾧ μὴ πέφθακεν ἄξιόν τι ἐργασασθαι. ἡγανάκει δὲ καὶ τὸ στράτευμα ὁ καιρὸς γὰρ ἦν χειμέριος, ἐσπίνον δὲ καὶ τῶν χρεωδῶν. ἀλλ' ὁ βασιλεὺς τὸ τοιοῦτον τεθεράπευκεν ἀπὸ Βεροίας γὰρ ἡμίονους καὶ καμήλους τὰ χρεώδη διεκόμιζεν ἐν τῷ στρατοπέδῳ. οὕτως δὲ διατεθειμένον τοῦ βασιλέως παρ' ἐλπίδας ἐπιφασῶς τῷ βασιλεῖ πρόσφυξ ὁ ἀπὸ Καστορίας Γλαβᾶς καὶ συνεχῶς ὁ

20. Йоан Дука и епирският деспот Михаил
Ангел се споразумяват

49. — — — ¹ Но думите на пословицата излязоха верни и за Михаил.² Кривото дърво никога не става право и етиопецът никога не може да побелее. Затова той замисли да се отдели от императора, като необмислено послуша съвета на чичо си Теодор Ангел. Като узна това и като се научи за заговора им, смятайки, че след падането на Константинопол само те са врагове на ромейската държава, и понеже беше в мирни отношения с мюсюлманите, а и българите мируаха, император Йоан се приготви добре и, така да се каже, по царски, събра, както трябваше, всички войски и премина Хелеспонт.³ Той имаше със себе си много други стратегии, а също и Никифор Тарханиот, негов столоничник и изпълняващ длъжността велик доместик. Той имаше доверие в неговия характер и го смяташе верен и най-опитен във военното изкуство, както се доказа от опита.

Той пристигна в Солун и като вдигна оттам войските, разположи се на лагер до Воден. А Ангел успя да избяга от него и да отиде при своя племенник деспот Михаил. И тъй императорът обсади Воден и не след много време завладя крепостта. Като се вдигна оттам, той разположи палатките си в едно място, близо до езерото Остров. Той изпрати срещу земите на деспот Михаил стратегите Алексий Стратигопул, сина на великия доместик, Михаил Палеолог, Йоан Макрин, Гуделин Тиранин и др., за да опустошават околните земи и да влязат в сражение с войската му, ако се натъкнат някъде на нея, и ако им се удаде случай, да разрушат и крепостта. И те правеха така и докарваха [всичко] пред царската палатка. А императорът стоеше в земите на Остров и скърбеше, че не е успял да извърши нещо достойно. А и войската негодуваше, защото времето беше зимно, и се измъчваше от липсата на необходимите неща. Но императорът беше се погрижил за това, защото от Верея с мулета и камили доставяше в лагера потребното. Когато императорът беше в това положение, неочаквано при него дойде като беглец Глава от Кастория и веднага след

¹ В пропуснатия текст се разказва, че след като презимувал в Нимфея, императорът нападнал латинските крепости Цурулум и Виза. По същото време генуезците превзели с измама крепостта на о. Родос, която императорът си възвърнал скоро. Никейският император Йоан сключил договор и се сродил с епирския деспот Михаил, като оженил сина му Никифор за дъщерята на сина си Теодор. ² Михаил II Ангел се бил подчинил на никейския император през 1246 г. ³ През 1253 г.

Πετραλίφας Θεόδωρος ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ Τορνίκη Δημητρίου τοῦ Κομνηνοῦ, ὃς τὰ κοινὰ συνδέπων ἦν τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ, πᾶν παρ' αὐτοῦ φιλούμενος καὶ τιμώμενος· ἀδελφὸν γὰρ αὐτὸν ἐν τοῖς γράμμασιν ἀπεκάλεα. ἐξ ἀνθρώπων δὲ πρὸ καιροῦ γέγονεν. οἰκονόμος εἶν τῶν κοινῶν οὐκ ἦν ἐν τιμῇ καὶ (90) ὁφθαλμοῦ νόσῳ γνωρίζομενος, τοῖς τυχοῦσι δὲ ἐχρήτο εἰς ἱππεύσαν ὁ βασιλεὺς καὶ γραμματικοῖς ἀνενόμοις, τῷ Μεσοποταμίῃ Ἰωσήφ καὶ τῷ ἐξυπηρετήσαντι αὐτῷ Νικηφόρῳ τῷ Ἀλυσίῃ, ἐν δὲ ταῖς ἑλλογματοτέροις γράμμασι καὶ ἀξίσις σπουδῆς τῷ Μακροτῷ Ἰωάννῃ καὶ ἐμοί.

Ὁ μὲν οὖν ῥηθεὶς Πετραλίφας τοῦ Μιχαὴλ γυναικάδελφος ὢν, ἐπεὶ προσέλθοι τῷ βασιλεῖ, πολλῆς εὐθυμίας αὐτὸν τε τὸν βασιλέα καὶ τὰ στρατεύματα ἔπλησεν· εὐθὺς γὰρ ἡ Καστορία καὶ ἡ περὶ αὐτὴν ἅπασα χώρα προσερχύη τῷ βασιλεῖ, καὶ αἱ Δεαβόλεις δέ, ἥ τε μικρὰ καὶ μεγάλη, τοῦ βασιλέως ἐγένοντο. καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ Ἀλβάνου δὲ Ιουλάριος, ἐπεὶ πρὸς τὰ τῆς Καστορίας συνδιήγε μετὰ τοῦ ἐξ Ἀλβάνου στρατοῦ μέρη, οὕτωςον ἔχον τῆς βασιλίδος Εἰρήνης αὐτανεμῶν πρωτεξαδέλφης αὐτῆς θυγατέρα, λόγοις μελιχίοις καὶ γράμμασιν ἐπισχέουσιν τὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως θελχθεὶς προσήει τῷ βασιλεῖ. φιλοφρόνως γοῶν τοὺς τοιοῦτους πάντας ὁ βασιλεὺς δεξάμενος προπύοντως ἐφιλομύσατο. ταῦτα γνοὺς Μιχαὴλ ὁ δεσπότης καὶ ἐν στενῷ κομῶν βίβπων τὰ περὶ αὐτὸν τυγχάνοντα πράγματα, κατὰ βούλησιν δὲ χωροῦντα τῷ βασιλεῖ, πρεσβεῖαν πρὸς τὸν βασιλέα ἐστέλλετο διὰ τε τοῦ μητροπολίτου Ναυπάκτου τοῦ Ξηροῦ καὶ τοῦ ἐπ' ἀδελφῇ γαμβροῦ αὐτοῦ τοῦ Μαλιασσοῦ καὶ τοῦ Λαμπέτη, οἱ καὶ εἰς λόγους συνελθόντες τῷ βασιλεῖ ἐνυμβάσεις, πεποιήντα. καὶ ἀπέλυσεν μὲν πρὸς τὸν βασιλέα ὁ Μιχαὴλ (91) τὸ ἄστυ τὸν Πρίλαπον καὶ τὸν Βελεσσὸν καὶ τὸ ἐν τῷ Ἀλβάνῳ φρούριον τὰς Κρόας, καὶ προέβησαν πρὸς τοῦ βασιλέως ἔργαφοι ὄρκοι, καὶ ἀπεστάλθαι πρὸς αὐτὸν καὶ πρέσβεις, ὃ τε Φιλαδελφείας Φωκάς καὶ ὁ τῆς αὐτῆς περιμικηρίας Ἰσαάκιος ὁ Δοίκας, ἐν καὶ Μούριζουφλον ἀπεκάλεον, καὶ ὁ Ὑαλέας Μιχαὴλ καὶ αὐτὸς ἐγώ. ἀπήντησεν οὖν πρὸς τὸν Μιχαὴλ, καὶ εὖρομεν τοῦτον ἐν τῇ Λαρίσσει, καὶ πεπληρωμένον τὰς σπονδὰς, καὶ λυβόντες τὸν εἶδὸν αὐτοῦ Νικηφόρον, ἐν καὶ δεσπότην ὁ βασιλεὺς διὰ τὴν αὐτοῦ ἐγγύνην τιμίμωκεν, ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν τοῦ Μιχαὴλ θεῖον τὸν Ἀγγελὸν Θεόδωρον δεσμιώτην, πρὸς τὸν βασιλέα ἐπανεξέζαμεν ἐν τοῖς Βοδηνοῖς σκηνοῦμενον. καὶ οὕτω μὲν ἐγγόνει ταῦτα, καὶ εἰς τοιοῦτον τέλος κατητήκει τὰ πράγματα. παραχειμάσας οὖν ἐν τοῖς Βοδηνοῖς ὁ βασιλεὺς ἦρος ὦρα, ἐπεὶ καὶ τὴν ἀναστάσιμον ἐορτάζει ἡμέραν, τὰ στρατόπεδα αὐτοῦ πον καταλειποῦς καὶ εἰς ἡγεμόνας αὐτῶν τάσας τὸν τε πρωτοβεστιάριον Ἀλέξιον τὸν Ῥαούλ, γαμβρόν ὄντα ἐπ' ἀδελφότητι

него Теодор Петралифа,¹ зетят по дъщеря на Димитър Торник Комнин, който имаше най-висшата гражданска длъжност при император Йоан и когото императорът обичаше и ценеше твърде много, защото в писмата го наричаше брат. Той беше умрял преди време. И тъй нямаше човек, назначен с длъжността и името управник на гражданските работи, но императорът използваше за тази служба при обикновени случаи обикновени граматници — Йосиф Месопотамит и неговия помощник Никифор Алиат. Но при по-важни и достойни за внимание писма той използваше Йоан Макрот и мене.

И тъй споменатият Петралифа, братът на Миханловата жена, като мина на страната на императора, изпълни него и войската му с голяма радост. Защото веднага Кастория и цялата околна земя се присъединиха към императора, а и Деволите, малкият и големият, се подчиниха на императора. Също и Гулам от Албанон², който се намираще в пределите на Кастория заедно с войската от Албанон и беше женен за племенницата на императрица Ирина, дъщеря на сестра ѝ, беше спечелен от сладките слова и писмените обещания на императора и премина на негова страна. Императорът ги прие всички приятелски и ги надари, както подобаваше. Когато деспот Михаил се научи за това, по-неже виждаше, че работите му са зле, а тези на императора вървят благоприятно, изпрати пратеничество до императора — навпактския митрополит Ксир, мъжа на сестра си Малиасин и Лампет. Те влязоха в преговори с императора и се споразумяха. И Михаил предаде на императора крепостите Прилеп и Велес и укреплението Кроас³ в Албанон. От императора бяха дадени писмени клетви и при Михаил бяха изпратени пратеници Фока Филадельфийски, дворецовият примикирий Исак Дука, когото наричаха и Мурзуфл, Михаил Ялей и самият аз. И тъй отидохме при Михаил, намерихме го в Лариса и изпълнихме споразумението. И като взехме сина му Никифор, когото императорът заради внучката си беше почел с титлата деспот, а също така и чичото на Михаил — окования Теодор Ангел, — върнахме се при императора, който пребиваваше във Воден. Това стана така и работите взеха такъв край. И тъй императорът презимува във Воден, а през пролетта, след като отпразнува деня на възкресението, остави войските си там, като назначи за техни военачалници протовестиярия Алексий Раул, мъж на братовата дъщеря

¹ Според Златарски, История, стр. 445, това е станало през пролетта на 1254 г. ² Дн. Елбасан. ³ Дн. Круя.

τοῦ βασιλέως, καὶ τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ τὸν Παλαιολόγον, μετὰ μετρίον στρατεύματος εἰς θῆκην τῶν προσφάτως ἐπιγεγενημένων τοῦτω χώρῳ ἀφίκετο. καὶ ἀπῆλθε μὲν εἰς Ἀχρίδα, ἐπιδεδμημένη δὲ εἰς Δεάβολον καθεῖθεν εἰς Καστορίαν. καὶ τῇ τῆς ἀπώρας ὥρῃ συνεισάμενος τὰ στρατεύματα τῆς εἰς ἑω φερούσης ἐρήψατο (pp. 89₂—92₂₄).

21. *Michael Palaeologus imperium captaturus et Tamaram, Calimani Bulgarorum regis sororem, sibi matrimonio iuncturus suspicitur*

50. Παραμείψας γοῦν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Βισαλτίαν διαβάς, ἐς Φιλίππους ἐπῆξατο τὴν σκηνὴν (92) λόγου πέρι, ὡς ἐδόκει τοῦτω, οὐχὶ σιμικροῦ. ὁ γὰρ ἐκ τοῦ Μελενίκου Μαγκλαβίτης Νικόλαος κατεῖπε πρὸς τὸν βασιλεῖα τοῦ Παλαιολόγου Μιχαὴλ τοῦ προροηθέντος υἱοῦ τοῦ μεγάλου δομεστίκου, ὅτε ἦν ἐν τοῖς Βοδηροῖς¹. ἐπεὶ δὲ οὐκ ἦν καιρὸς τοιοῦτων πραγμάτων ἐρεῖνης ἀλλ' ἐκστρατείας καὶ μάχης, ἐταμιεύετο τῷ βασιλεῖ τὰ τῆς ὑποθέσεως ἐς ὧραν εὐθετον. τότε γοῦν εἰς ἐξέτασιν τῶν τοιούτων ἐργάτων ὁ βασιλεὺς, καὶ δικαστήριον ἔστηρε καὶ κριτὰς ἐκάθισε καὶ λαμπρὸν κριτήριον συνεκρότησεν. ἡ δ' ἐπιδόσεις ἦν τοιαύτη. ἐπεὶ ἐτελείετο δὲ Τορνίκης Δημήτριος, ἔτι δὲ περὶ τὴν ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁ μέγας δομεστικός, ὁ δὲ τοῦτου υἱὸς Μιχαὴλ ἐς Μελενίκον καὶ Σέβρας δε καὶ μαθὼν τὸν τοῦ Τορνίκης θάνατον ἐδυσφόρησε καὶ σκυθρωπὸς τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἐπεφάνετο ἦν γὰρ ὁ Τορνίκης σύγγονον ἔχων τοῦ μεγάλου δομεστίκου πρωτεξαδέλφην. οἱ αὖ γοῦν φιλεῖ ἐπὶ τοῖς τοιούτοις γίνεσθαι ἡρωϊκῆς τις τῶν ἐκ Μελενίκου [τοῦνομα] θάτερόν τινα [καλούμενον], ὅπου χάριν σκυθρωπάξει ὁ Κομνηνὸς Μιχαὴλ. ὁ δὲ — καὶ γὰρ ἡπίστατο τὴν αἰτίαν — „ὁ Τορνίκης“ ἔφη Δημήτριος „ἐτέθηκεν ἦν δὲ προσγενὴς αὐτοῦ καὶ οἰκονόμος τῶν κοσῶν καὶ τοῦτου γοῦν χάριν καθεῖνον λελέστηκε“ ὁ δὲ „οὐ μοι δοκεῖ“ φησὶν „οὐδὲ γὰρ διὰ Τορνίκην οὕτως ἂν ἰδμεν καὶ ἡγοχαλλεν ἀλλ' ὡς ἔοικεν ἐπὶ τῷ κρείττονι ἐκείνῳ (93) τοῦτο συμβέβηκε. καὶ εἰ τοῦτο, φεῦ ἡμῶν ἐν γὰρ ταραχαῖς καὶ ὀχλήσεσιν αὐτῆς γενήσονται τὰ ἡμέτερα, κατεστορεσμένα νῦν καλῶς καὶ εἰς ἀταραξίαν ἐληλυθότα.“ εἰθ' οὕτως „ἀλλ' ὃ φίλος, καὶ εἰ τοιοῦτόν τι ξυνέβη, καὶ οὕτω δὴ οὐ κακῶς τὰ καθ' ἡμῶς ἔξουσιν. καὶ γὰρ ὁ μέγας δομεστικός ἐν Θεσσαλονίκῃ δάγει ἡγεμονεύων αὐτῆς, καὶ οὕτως δὲ ὁ Κομνηνὸς Μιχαὴλ ὁ τοῦτου υἱὸς τὴν τῶν ἡμετέρων χώρων διεξάγει κηδεμονίαν. ὑπὸ τοιούτων γοῦν μεγίστων ἀνδρῶν κυβερνώμενοι οὐκ ἂν ποτε κοσμηθῶν

ря на императора, и Михаил Комнин Палеолог, и с малка войска тръгна да направи преглед на току-що присъединилите се към него земи. Той пристигна в Охрид, после отиде в Девол и оттам в Кастория. И през есента той стегна войската и пое пътя за Изток.

21. Михаил Палеолог бива заподозрян, че иска да вземе царската власт и да се ожени за Тамара, сестрата на българския цар Калиман

50. И тъй той отмина Солун, мина през Визалтия¹ и поради съвсем немаловажна причина, както му се струваше, се разположи на лагер във Филипи. Защото Николай Манклавит от Мелник, когато беше във Воден, наклевети пред императора Михаил Палеолог, споменатия по-рано син на великия доместик. Тъй като не беше удобно време да се разследват такива работи, но беше време за поход и сражение, императорът отлагаше разследването на обвинението за благоприятно време. Тогава обаче императорът се зае с разследването на тези неща, нареди съдопроизводство, назначи съдии и създаде тържествен съд. Обвинението беше такова. Когато умрял Димитър Торник и великият доместик бил още в Солун, а синът му Михаил отишъл в Мелник и Сяр, последният, като се научил за смъртта на Торник, станало му мъчно от това и изглеждал на събеседниците си тъжен. Торник беше женен за първата братовчедка на великия доместик. Както обикновено става при такива случаи, един мелничанин попитал друг защо е тъжен Михаил Комнин. А този, понеже знаел причината, казал: „Димитър Торник умря. Беше му роднина и управител на гражданските работи. И заради това той скърби за него.“ „Не вярвам — отговорил другият, — нито пък той щеше да се тревожи и огорчава заради Торник. Както изглежда, това се е случило за негово добро. И ако е така, тежко ни! Нашите работи, които сега са добре и спокойни, отново ще се изложат на смущения и затруднения.“ А първият: „Но, приятелю, и да се е случило нещо такова, и при това положение нашите работи не ще бъдат зле. Защото и великият доместик е в Солун и го управлява, а и този Михаил Комнин, неговият син, има грижата за нашите земи. Управлявани от такива най-велики мъже, ние не бихме видели никога всеобщо

¹ Град в Македония, чието местоположение не е установено.

κλυδόνιον ἴδοιμεν ἄλλως τε καὶ ἡ τοῦ βουλγαράρχου Καλιμάνου ἀδελφὴ Θάμας, ἄνδρ' ἐκ τελοῦσα, εἰς γάμον κοινασίαν συνέλθῃ τῷ Κομνηνῷ Μιχαήλ, καὶ γενήσονται σπονδαὶ μέσον ἡμῶν καὶ Βουλγάρων.¹ ταῦτα δὲ λελάληται παρ' αὐτῶν μηδὲν εἰδότες τοῦ Κομνηνοῦ Μιχαήλ.

Θάμερος οὖν τοῖν δυοῖν ἀπελθὼν πρὸς τὸν εἰρημένον Μαγκλαβίτην ἀνήγγειλεν αὐτῷ τὰ τοιαῦτα, ὃ δὲ ἀνέγερκε τῷ βασιλεῖ (pp. 92₂₆—94₁₇). — — —

22. Michael II Asanus Bulgarorum rex regiones a Ioanne imperatore surreptas rursus ad suam dominationem revocare conatur

54. Ἡ δ' αἰτία τοῦ ἐπισπεύδειν τὴν ἀπὸ τῆς Νικαίας ἔξοδον ἦν αὕτη. ὁ βουλγαράρχης Μιχαήλ, ὅς γυναικάδελφος τοῦ βασιλέως ἐτύγχανε Θεοδώρου, τῷ πενθερῷ αὐτοῦ Ἀσάν Ἰωάννη ἐκ τῆς τοῦ Ἀγγέλου Θεοδώρου θυγατρὸς γεννηθείς, τὸν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου πυνθόμενος θάνατον, ἐπεὶ τὰ δυνατὰ μέρη γυναικῶν στρατευμάτων εἶδρα Ῥωμαϊκῶν, βουλγάρων τὴν ἀφρημένην πρὸς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου χώραν ἐκ Βουλγάρων καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἄσπρη πρὸς Βουλγαρικὴν τὴν ἀρχὴν καὶ αὐτὴς ἀνακαλέσασθαι — τοῦτο γὰρ ἐκ μακροῦ τοῖς Βουλγαροῖς ὠδύνετο — καὶ τὸν καιρὸν, ὡς ἰδοῦκε, κατιδὼν ἐπατήρειον, ἐξορμήσας τοῦ Αἰμου καὶ τὸν Ἑβρον διαπεράσας ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ πολλὰ τε ἄσπρη σὺν σὺνδὲν παρεστήσατο πόνην. Βούλγαροι καὶ γὰρ τυγχάνοντες οἱ οὐκ ὀλίγοις τοῖς δημοφίλοις προσέτρεχον, τὸν ζυγὸν τῶν ἀλλογλώσσων ἀποσειόμενος τὰ δὲ ἄσπρη μετὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν καὶ μόνον ἀπολελειμμένα φυλάξεον, οὐκ ἀξίαν τοιούτοις καιροῖς ἀντιμάχεσθαι, εὐχείρωτα τοῖς Βουλγαροῖς ὑπῆρχε, τῶν μὲν πτοίᾳ ταραττομένων καὶ προδιδόντων τὰ ἄσπρη καὶ λαμβανόντων τὴν πρὸς τὰ οἴκοι ἐλευθερίαν, τῶν δὲ πρὸς τὴν ἑξαπίνης γεγενεμένην τῶν Βουλγάρων ἔφοδον μηδὲν ἔχοντων ἐκ τοῦ προχείρου νοῆσαι λυσιστελοῦν ἀποδιδρασκόντων καὶ ταῦτα ἐρηματῶν φυλαττόντων ἀπολιμπανόντων, ἄλλων δὲ ἴσως καὶ χρόνῳ ἀποκαμώντων, παραιθέτως αὐτοῖς παρὰ τὸ μέτρον τοῦ χρόνου τῆς φυλακῆς. τὰ πλείω δὲ τῶν ἄσπεων καὶ ἀπεριποίητα ἦν καὶ τῶν χρεωδῶν ὅλων ἄμοιρα. κατεσχέθη μὲν οὖν ἐκ τοῦ παρ' αὐτῆς Στενίμαχος Περισιτίζα, Κρυζιμὸς Τζέπανα καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀρχιδῶν ξύμπαντα πληρὴ Μνεσί-

² Περισιτίζα ab

смушение. Освен това и Тамара, сестрата на българския владетел Калиман, която е още неомъжена, ще се свърже в брак с Михаил Комнин и между нас и българите ще се сключи съюз.² Такъв разговор се водил между тях, без Михаил Комнин да знае нещо.

Единият от двамата отишъл при споменатия Манклавит и му предал този разговор, а той го съобщил на императора. — — —¹

22. Българският цар Михаил II Асен се опитва да възвърне под своя власт отнетите му от ромейския император области

54. Причината да ускори заминаването си от Никея беше тази. Българският владетел Михаил, който беше брат на жената на император Теодор и син на тъста му Иван Асен от дъщерята на Теодор Ангел, като се научи за смъртта на император Йоан,³ понеже знаеше, че западните земи са оголени от ромейски войски, пожела отново да възвърне към българската държава земята, която бе отнета на българите от император Йоан, и градовете в нея. Това измъчваше отдавна българите. Като намери, както смяташе, момента за удобен, той се впусна от Хемус и като прекоси Еврос, за кратко време си подчини обширна земя и си присъедини много градове без никакъв труд. Жителите, които бяха българи, преминаваха на страната на съплеменниците си и се отърсваха от ярема на чуждозичните. А крепостите, оставени само с ромейска охрана, която не беше достатъчна да окаже съпротива при тия обстоятелства, бяха лесно достъпни за българите. Едни бяха изпаднали в паника поради страх и предаваха крепостите, като получаваха свободата да си отидат по домовете, други бягаха и ги оставяха без защитници поради внезапното нападение, понеже не можеха да измислят веднага нещо полезно, трети, естествено, бяха уморени от дългата служба, тъй като им беше възложен прекомерен срок за пазене. А повечето от крепостите бяха недоправени и без нужното оръжие. Веднага бяха завзети Станимака, Перушица³, Кричим, Цепена и всичко в

¹ Продължава разказът за разследването на несправедливо обвинения в желание да завладее престола 27-годишен Михаил Комнин. Между съдните бил и Георги Акрополит. Императорът се върнал на Изток и отново приближил до себе си Михаил Комнин, като го оженил за Теодора, внучката на своя брат, севастократора Исак Дука. Никейският император Йоан Ватаци умрял и на престола се възкачил синът му Теодор II Ласкарис (1254—1258). Скоро след това той се отправил за Филадельфия, за да изпрати оттам посолство до иконийския султан, а после отишъл в Никея, където заповядал на архиепископа да провъзгласят за патриарх на мястото на починалия Мануил Арсений (1255—1260). ² Йоан Ватаци умрял от удар през есента на 1254 г., след като се върнал в Нимфея от епирския поход. ³ Дн. Перушица.

кон' τοῦτο γὰρ καὶ μόνον ἐπὶ Ῥωμαίων περιύλακται. Οὕτως δὲ καὶ Περπεράκιον καὶ Κριβύους καὶ τὸ παρακείμενον τῇ τοῦ Ἀδριανοῦ καὶ κεκλημένον Ἐφραίμ τοῖς Βουλγάροις κεχείρονται' τούτων οὖν οὕτω γεγενημένων καὶ τῶν ἐν δυσμοῖς Ῥωμαϊκῶν κλονουμένων πραγμάτων, τῆς φήμης μέγα καὶ ἐς βασιλέως ἐπιδραμούσης καὶ πλείονων προσδοκίαν καὶ τῶν προσόντων φαντασίαν παρεχομένης, οἱ περὶ τὰ βασίλεια οὐ μὲν ὥς (108) ἐταράχθησαν. ἡπίστατον γὰρ ὡς τὰ πλείων τῶν δυτικῶν μερῶν Βουλγάροις οἰκοῦνται, ἀποστατήσας πάλαι Ῥωμαίων, προσφάτως δὲ χειρωθεῖσι τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ καὶ οὕτω πῆξιν τῆς χειρώσεως λαβοῦσαν, ἐχθρον δὲ αἰεὶ πρὸς Ῥωμαίους ἐνδομυχοῦσι (pp. 107₁₄—109₅).

55. Διὰ ταῦτα καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς ἡδημόνει τοὺς πράγμασιν, εἰ οὕτω καὶ ἀρχὴς τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ δυστυχῶς πρᾶτται. συναθροίσας οὖν τοὺς ἐν τέλει καὶ τοὺς εἰς στρατηγούς τεταγμένους, σὺν οἷς καὶ οἱ πρὸς πάμπαν αὐτοῦ τοῦ βασιλέως Θεοδώρου ὑπῆρχον αὐτῷ θεῖοι, ὃ τε Μανουὴλ καὶ ὁ Μιχαήλ, ἐβουλευσατο τί ἂν ἔχοι εἰς τὰ γεγενημένα διαπραγματοῦν. οἱ μὲν οὖν πλείους διαπερᾶσαι τὸν βασιλέα τὸν Ἑλλησποντον δέον ἔλεγον εἶναι καὶ στήσαι τὴν τῶν Βουλγάρων φερόν. τοῦτο δὲ τοῖς τοῦ κρατοῦντος θεοῦ τοῖς προειρημένους οὐκ ἤρεσκεν (p. 109₆₋₁₅). — — — ὑπετίθεντο γοῦν οὗτοι ὡς οὐ χρεὼν τὸν βασιλέα διαπερᾶσαι πρὸς τὴν δυσμὴν, ὅτι τε κακῶς πρᾶτται τὰ τοιαῦτα μέγα καὶ ὡς νοσεῖ σχεδὸν ἀθεράπευτα, στρατεύμα' τε μὴ ἔχειν τὸν βασιλέα προσῆκον πρᾶξει βασιλικῇ. ὁ γὰρ χειμὼν ἐκόλυε τὴν συνάθροισιν τῶν δυνάμεων. καὶ τὸ ἐπιδημῆσαι κατὰ χώραν τὸν βασιλέα καὶ μὴ ἄξιον τοῦ δυνάματος αὐτοῦ καὶ τῆς φήμης ἐργάσασθαι οὐ τῶν ἀσηχημένων καὶ μόνον βαβαίωσιν ἐν τοῖς ἐχθροῖς ποιεῖται ἀλλὰ καὶ τῶν περιλελειμμένων ἀφαιρεῖται αὐτῇ τε τῶν ἐπεναντίων πολλῶν μείζονα, ὡς καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμάτων ἐλάττωσιν οὐ μὲν ὥς (p. 110₇₋₁₇). — — — ἡ τῶν πλείωνων γοῦν ἴσχυσε βουλή, μάλιστα δὲ τοῦ βασιλέως τὸ πρόθυμον καὶ ὁ τῆς καρδίας αὐτοῦ ζῆλος, ἐκκαὶς γερονὸς πρὸς τὴν κίνησιν. καὶ προσλαβόμενος τοὺς δοσι συνακολονθεῖν ἔτιχον, εἰς μέγρον ἀρδμουμένους στρατεύματα, καὶ τοὺς καθ' ὁδὸν ξυναντῶντας καὶ τοὺς ἐγγίτερον τῆς φερούσης ὄντας καὶ δυναμένους αὐτοῖς ὅπλοις καὶ ἵπποις ἐφέρεσθαι, διαπερᾶσθαι τὸν

Ахридско освен Мниак, който единствен беше запазен от ромеите. Подчиниха се на българите и Устра, Перперакий, Кривус и разположеният край Адрианопол, наречен Ефраим.¹ След като тези събития се развиха така и на Запад ромейската държава се намираше в затруднено положение, слухът [за това] достигна до ушите на императора, като го известяваше, че се очакват и по-големи от настоящите злини. Тогава хората в двореца се смутиха твърде много, защото се знаеше, че по-голямата част от западните области се обитават от българи, които се били отделили отдавна от ромеите² и наскоро бяха подчинени от император Йоан, но покоряването не беше заздравено и те винаги таяха омраза срещу ромеите.

55. Затова и сам императорът се тревожеше за положението, щом в началото на своето управление е така зле. И тъй той събра висшите сановници и стратегите, а заедно с тях и чичовците си от страна на дядо си император Теодор, а именно Мануил и Михаил, и поиска съвет какво трябва да се направи във връзка със станалото. Повечето казваха, че императорът³ трябва да премине Хелеспонт и да спре движението на българите. Това не се поправи на гореспоменатите чичовци на владетеля. — — — И тъй те съветваха, че императорът не трябва да се прехвърля на Запад, защото тези области били зле и боледували почти неизлечимо. И императорът нямаше войска, подходяща за царско дело, защото зимата пречеше на събирането на военните сили. А да тръгне императорът по страната и да не извърши нещо достойно за името и славата си, това не само осигуряваше на враговете заграбеното, но и щеше да им даде и останалото и по този начин щеше да ги възвеличи още повече, а също така щеше да доведе до немалко отслабване на ромейската държава. — — — Надделя съветът на мнозинството, а най-вече стремението на императора и желанието за похода, което беше пламнало в сърцето му. Той взе със себе си тези, които го съпровождаха случайно и образуваха малка войска, онези, които срещна при движението си, и тия, които бяха по-близо до пътя му и можеха да го последват с оръжието и ко-

¹ Маниак се намирал на два дни път на запад от с. Ефрем, в долината на р. Арда; Перперакий — на десния бряг на Перперек дере, ляв приток на Арда; Устра (Остра) — между Маниак и Перперакий; Кривус — между Перперакий и Ефрем (вж. К. Иречек, Княжество България, II, 394). Според Хр. Милев, Карта на Търновското царство, Пловдив, 1909, стр. 11, и според самата карта Ефрем и Остра са на запад от Чермен, Криво — на юг от Ефрем и Остра, Перперакий — на запад от Остра, Маниак — на юг от Перперакий, на левия бряг на Арда. Вж. Златарски, История, III, стр. 448. ² Т. е. при образуването на Второто българско царство. Вж. Златарски, История, III, стр. 449. ³ Теодор II Ласкарис.

Ἑλλήσποντον καὶ ὡς εἶχε τάχους τὴν Ἀδριανούπολιν πέφτασε (p. 111₁₋₂).

56. Μίαν δὲ καὶ μόνην ἡμέραν διακατετήσας ἐν ταύτῃ ἐξηλθεν ἐς νέεπα. καὶ τις τῶν ἐκ Βουλγαρίων κατοπτήρων τὸν βασιλέα τεθεσμενός τῆς Ἀδριανοῦ ἐξερχόμενον ὁρμαῖος περὶ τὸν βουλγαράρχον ἔκετο — περὶ τὸν Ἐβρον καὶ γὰρ οὗτος ἐστρατοπεδεύετο — καὶ τὸ δρᾶμα διασαφεῖ καὶ τὴν τοῦ βασιλέως ἐξαγγέλλει κατ' αὐτοῦ ταχεῖαν ἔφοδον, καὶ ὅρκους ἐβεβαίουτο ἢ μὴν ὀφθαλμοῖς τεθεᾶσθαι τὸν βασιλέα τὴν πρὸς τῇ πόλει τυγχάνουσαν τοῦ ποταμοῦ Ἐβρον γέφυραν διαβαίνοντα, τοῦτο συνέχευε μὲν τοὺς περὶ τὸν βουλγαράρχον, οὐ μὴν τοῦ τόπου καθ' ὃν ἔλαχον στρατοπεδεύειν ἀπέστησεν, ἀλλ' ἔμενον ἐκεῖσε μέχρως ἂν γνοῖεν τὰ τῆς γῆμης ἀκρεβέστερόν τε καὶ καθαρώτερον. ἀλλ' οὐδὲ τὸν βασιλέα ἢ τοῦ βουλγαράρχου κατασκοπήσας λέληθεν, ἀλλ' ἐμεμαθήκη τὸν τόπον, ὅπου δὴ τὸ στρατόπεδον εἶχε. ταχύτεραν γοῦν τὴν πορείαν ἐποιεῖτο καὶ τῶν ἱππῶν τὰς κινήσεις ἐπέευνε, καὶ ἤνυχτο τῷ Βουλγαρικῷ ξυntyχεῖν στρατεύματι. οὕτω γοῦν ἔχων ὁρμήματος ἐκ τινος συμβάματος ἐσφάλη τυχερῶς τοῦ βουλευμάτος. οἱ γὰρ προάγοντες τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων τοῖς εἰς φυλακὴν προτεταγμένοις τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοπέδου συμπεπιπύκασι, (111) καὶ πολλοὺς μὲν ξίφους ἐργον πεποιήρηται, ἄλλους δὲ ζωγραφίας εἶλον, οὖν αὐτοῖς δὲ καὶ τὸν τὴν ἡγεμονίαν τῆς στρατείας ἔχοντα οἱ δ' ἑταῖροι φωνῇ χρησάμενοι νυκτὸς βαθείας εἰς τὸ Βουλγαρικὸν ἀπέδρασαν στράτευμα καὶ διηγούντο πάντα καὶ τὸ πλησίον αὐτῶν ἤδη τυγχάνειν τὸν βασιλέα διωχυρίζοντο. ὡς ἔτυχε γοῦν ἑκαστος τῶν Βουλγάρων καὶ αὐτὸς ὁ τούτων ἄρχων, ἐπιβὰς τοῦ ἱπποῦ, περὶ τὰ ἐνδότερα τῶν Βουλγαρικῶν ἐφέρετο χώρων. κατεδρίπτοντο δὲ τούτων τοῖς τῶν δένδρων κλάδοις τὰ πρόσωπα, συντηρεῖται τοῖς τοῖς ἐμπιπτόντα ὃ δὴ καὶ αὐτὸς ὁ βουλγαράρχος πέπονθεν. ἐνιοὶ δὲ αὐτῶν καὶ γυμνοῖς ἐφροτρίδιον εἰς τὴν ὁρείαν τοῖς ἱπποῖς ἐχρήσαντο. οὕτω γοῦν διαδράντες τὴν Ῥωμαϊκὴν ἀπέφυγον σπάθην. ἔωθεν δὲ τὸν τόπον φθάσας ὁ βασιλεὺς καὶ ἔρημον στρατεύματος Βουλγαρικοῦ καπδῶν λελύπηται μὲν, οὐκ εἶχε δ' ὅ, τι καὶ δράσασαι. βουλὴν δὲ ποιησάμενος περὶ τὴν Βερὸν χωρεῖ, κάκεισε δὲ ἀφγόμενος αὐτοβοεῖ τὸ φρούριον εἶλεν. ἅπαν γὰρ τὸ τεῖχος αὐτοῦ κατηρέπαιτο καὶ διεξόδους εἶχε πολλὰς, καταβεβλημένον καὶ τοῦτο παρὰ τῶν Βουλγάρων οὖν τοῖς λοιποῖς τῶν Ῥωμαϊκῶν ἀσπεων, εἰ καὶ κόμαξι καὶ τοῖς ἐξ ἀμαξῶν ξύλοις ἐδόκουν αὐτὸ κατοχυρώσασθαι οἱ οὐκ ἄριστοι. τροφῶν γοῦν ἡδμοίησε τὰ στρατεύματα, αὐτοὶ τε καὶ οἱ τούτων ἱπποὶ ἐπέπληστο γὰρ τῶν χορτασμάτων τὸ ἄστυ.

нете си. Така той премина Хелеспонт и по най-бързия възможен начин пристигна в Адрианопол.)

56. Като остана в този град един единствен ден, той тръгна на другия ден. А някой от българските съгледвачи, като видял императора да напуска Адрианопол, отишъл тичешком при българина — защото и той се бил разположил на стан около Еврос, — разкрил работата и съобщил за бързото настъпление на императора срещу него. Той потвърдил с клетва, че видял с очи императора да преминава моста, който се намира близо до града. Това смутило свитата на българина, но той не напуснал мястото, където били избрани да стануват, а останали там, докато установят по-ясно и по-точно слуха. Но разположението на стана на българина не остана скрито от императора. Той се бе научил за мястото, където бил лагерът им. Императорът ускоряваше похода и движението на конете, като се молеше да срещне българската войска. В този устрем една случайност му попречи да осъществи успешно желанието си. Предните части от ромейските войски се сблъскали с войниците от предния стражеви пост на българския лагер. Те избили с мечове мнозина, други заловили в плен, в чието число и военачалника. А останалите в дълбока нощ си послужили с бягство и изтичали при българската войска. Те разправили всичко и потвърдили, че императорът е близо до тях. И тъй, както били, всички българи и самият им владетел скочили на конете и се понесли в по-отдалечените български земи. Лицата им се одрасквали от клонете на дърветата, когато попадали в гъста гора. Пострадал и самият български владетел. Някои от тях при препускането яздели конете без седла. Така те избягаха и се спасиха от ромейския меч. На сутринта императорът пристигна на мястото и като видя, че българската войска го е оставила, наскърби се и не знаеше какво да направи. След като се постъветва, тръгна към Берое и като пристигна там, веднага превзе крепостта, защото цялата ѝ стена беше разрушена и имаше много дупки. Тя бе срина-та от българите заедно с другите ромейски крепости, макар че жителите, изглежда, че я бяха заздравили с колове от лозя и дървета от коли. И тъй войската — и хората, и конете ѝ — се снабди богато с храна, защото градът беше пълен с припаси. И може

καὶ τάχα ἂν καὶ προσωπὶεω ἐκεχωρήκει ὁ βασιλεὺς καὶ περὶ τὸν Αἴμον αὐτὸν καὶ τὰ ἐν αὐτῷ τυγχάνοντα φρούρια τὴν ἔφοδον ἐπεποίητο — πτοίαν γὰρ οὐ μικρὰν τοῖς Βουλγάροις (112) ἐνέβαλλεν — εἰ μὴ χειμῶν βαρύτατος αἰφνης ἐπισπεσὼν ἐκόλυσεν αὐτὸν τῆς ὁρμῆς πολλή γὰρ χιών τὸ πρόσωπον τῆς γῆς ἐπηλύγασε, καὶ τὸ ἐπὶ ξένης καὶ πολεμίας τὰ Ῥωμαϊκὰ χρονίζον στρατεύματα οὐ καλὸν ἐδόκει τοῖς συμβουλευουσιν. ἡμέρας οὖν ἑξ ἐκεῖσε διακαρτερήσας ὁ βασιλεὺς, ἐπεὶ μὴ εἶχε τι ἕτερον δρᾶσαι, λείαν τὰ Βερόης ἅπαντα ποιησάμενος, ἀνδρας γυναῖκας νήπια πρόβατα βόας καὶ σύμπαν ἄλλο κινεῖσθαι δινόμενον, εἰς τὴν Ἀδριανοῦ τὴν ἱπποτροφὴν ἐποίησας (pp. 111₉—113₉).

57. Ἐκεῖθεν γοῦν ἐπιλεξάμενος ἀξιόλογον στρατεύμα περὶ τὰ ἐν Ἀχριδῶν φρούρια ἐπεπόμψεν τὰ πρὸ μικροῦ τοῖς Βουλγάροις κεχωρημένα, εἰ πως καὶ αὐθις τῇ τῶν Ῥωμαίων ὑπαρχεῖεν ἀρχῇ. ἐν αὐτοῖς γοῦν ἀριγυμένοι οὖν τοῖς στρατεύμασιν οἱ τῶν Ῥωμαίων ἡγήτορες μηχανήμασί τε καὶ ἐλεπόλεσι βῆσαν τῶν φρουρίων περιεγένοντο· οἱ Βούλγαροι καὶ γὰρ θάπτεον τῶν ἐν ἄστεσι φυλακῶν ἀπαλλάττονται, εἰ πολεμίους ὄρῳν καὶ μαχμωτέροις συμπλακτεῖν τοῖς πράγμασιν. ἐν οὐ πολλῷ γοῦν τὰ πλείω αὐτῶν χειρώσαντο. ἀλλὰ καὶ ὁ βασιλεὺς τὸν περὶ αὐτὸν συναθροίσας στρατὸν περὶ τὰ ἐν Ῥοδόπῃ ἄσπῃ κεχώρηκε, καὶ εἰλε μὲν Περιστέζαν τοῖς μηχανήμασι καὶ μετ' αὐτὴν τὸν Στενίμαχον καὶ ἐπὶ τοῖς τὸν Κρυτζίμῶν, ὀχυρώτατα ταῦτα πάντα καὶ εἰς πρόσωπον κείμενα τοῦ τῆς Ῥοδόπης ὄρους καὶ τὰ ὀπίσω πάντα φυλάττονται. ἀρίκετο δὲ καὶ εἰς Τζεπαῖναν ἐν ἀκμῇ χειμῶνος, ἥ δὲ τοῦ τόπου δυσχωρία καὶ τὸ ψυχρὸν τοῦ (113) καιροῦ οὐδὲ μικρὸν τι εἶσεν ἐν ταύτῃ προσκαρτερῆσαι. ἐπεὶ δὲ τὸ ἔαρ ἐπέλαμψε, προστάγματα πρὸς τὸν Στρατηγόπουλον Ἀλέξιον καὶ τὸν Τορνίκην Κωνσταντῖνον, ὃν μέγαν πεμικτήριον ὁ βασιλεὺς τετίμηκεν Ἰωάννης, ἐξέπεμψεν, ἐν ταῖς Σέρραις ὄντας καὶ τὸ στρατόπεδον ἔχοντας, ἵνα τὴν στρατιὰν πᾶσαν συναγαγόντες κατὰ τῆς Τζεπαίνης ἀφίκοντο. τοῦτο δὲ καὶ ἐποίησαν, κακοὶ δὲ ἐφάνησαν ἐν ταύτῳ τῷ ἐπιχειρήματι στρατηγοί· μήτε γὰρ πολεμίους ἐγνέροντες στραταῖς μήτε ἀνδράσιν ἀξίους τοῖς μαχέσασθαι, κτύπων δὲ καὶ μόνων καὶ ψόφῳ ἀκρηστές καὶ ἔχον κερατῶν ἀκροασάμενοι, ἀκόσμως ἐχρήσαντο τῇ φυγῇ πᾶσαν ἀποσκευὴν καὶ τοὺς πλείους τῶν ἱππῶν τοῖς πομῆσι καὶ σιβώταις τῶν Βουλγάρων καταλιπόντες. οὕτω μὲν οὖν ἐκεῖνοι φυγαδίαι γεγονότες τὰς Σέρρας καὶ αὐθις κατέλαβον, ἱππων

би императорът щеше да напредне и по-нататък и щеше да извърши нападение до самия Хемус и намиращите се в него крепости (защото той беше внаушил немалък страх на българите), ако внезапно настъпилата много тежка зима не го беше възпряла от похода. Защото дълбок сняг покри лицето на земята и съветниците намериха, че не е добре ромейската войска да стои на чужда и враждебна земя. И тъй императорът остана там 6 дни и като нямаше какво друго да извърши, плячкоса всичко в Берое — мъже, жени, деца, овце, волове и всичко друго, което можеше да се носи — и се завърна в Адрианопол.

57. После, като събра¹ достатъчно войска, изпрати я към крепостите в Ахридос, които бяха покорени от българите малко преди това време, та, ако може някак, да бъдат върнати отново под ромейска власт. След като пристигнаха с войските си при крепостите, ромейските военачалници ги овладяха твърде лесно с машини и стенобойни уреди. Защото българите бързо напускат защитата на крепостите, ако видят неприятели, с които биха се вплетели в по-сериозни военни конфликти.² И тъй за късо време бяха покорени повечето крепости. Но и императорът, като събра войска около себе си, отиде към крепостите в Родопите. Той превзе с машини Перушица, след нея Станимака, а след тях Кричим — всички те бяха твърде силни крепости, разположени пред планината Родопи, и охраняваха всичко зад себе си. Той дойде и при Цепена посред зима, но неудобното разположение на мястото и студеното време не му позволиха да се задържи там ни най-малко време. Но когато се пукна пролетта, той изпрати нареждания до Алексей Стратигопул и до Константин Торник, когото император Йоан беше почел с титлата велик примикирий — те бяха на стан в Сяр, — да съберат цялата войска и да дойдат при Цепена. Те това и направиха, но се проявиха като лоши военачалници в това предназначение, защото, макар и да не срещнали неприятелски войски, нито мъже, с които заслужавало да се сражават, но като чули само шумове и гласове и доловили звуци от рогове, побягнаха в безредие, изоставяйки на българските овчари и свинари целия си обоз и повечето коне. И тъй те така се завърнали отново в Сяр

¹ Император Теодор II Ласкарис. ² Георги Акрополит за втори път изказва мисълта, че българите бързо напускали отбраната на една крепост, ако видят по-силен неприятел. Това твърдение ни се струва твърде субективно.

καὶ δπλων μυριοὶ τυγχάνοντες. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς διὰ ταῦτα θυμοῦ μὲν ἐπέπληστο, καὶ προσέτατεν ἔξ ὁδοῦς αὐτοὺς ἐκείνους, ὅπως ἂν ἔχοιεν, περὶ τὴν αὐτὴν καὶ αὐθις μάχην χωρῆσας οἱ δὲ ἀδυνάτως εἶχον τῆς πράξεως (pp. 113₁₀—114₁₀).

23. *Dragota, Meleniciotici exercitus praefectus, ab imperio Romanorum defectionem meditatur*

58. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα οὕτω συνέβη, συνεπεπτόκει καὶ τι τῶν βαρυτέρων καὶ πολλὴν τὴν κατὰ τῶν Ῥωμαίων βλάβην ἐπαπειλοῦν. ὁ γὰρ τοῦ Μελениκιωτοῦ προεξάρχων στρατεύματος, Драготас τοῦ νομα, καὶ φύσει μὲν ὡς Βούλγαρος δύσνοιαν τρέφων κατὰ Ῥωμαίων, ἔτι δὲ καὶ πλέον φέρων τοῦ φημιστοῦ διὰ τὴν πρὸς τὸν βασιλεῖα ἀπείχεσθαι — ἤλπισε γὰρ ἔξ αὐτοῦ μεγάλων τυχεῖν οὐδὲ γὰρ ἔκρινεν ἄξια τὰ παρὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἐκείνῳ κεχορηγημένα (114) καὶ ταῦτα πολλὰ γεγενημένα — ἀποστασίαν φανερὰν μεμελέτηκε. καὶ δὴ πάντας τοὺς ἐν Μελενίκῳ συναγαγὼν στρατιώτας τε καὶ λοιποὺς, ἔτι δὲ καὶ ἄλλους παμπόλλους ἐκ τῶν πέριξ χωρῶν, παρεκάθισε τοῦ Μελενίκου τῷ ἄσπιδι καὶ ἐπολιόρκει τοῦτο καὶ ἐφιλονέκει πορθεῖν. ἦσαν δὲ ἐν τοῦτῳ τῷ ἄσπιδι προτεταγμένοι τῶν φιλασόντων ὁ τε Νεωτόγγος Θεόδωρος καὶ ὁ Ἀγγελος Ἰωάννης, καὶ ἀμφότεροι δέξιοι ἄσπιδι φυλάξει καὶ πολεμίους ἐκτρέφασθαι. ἵστενοχώρει δὲ τοῖς ἔνδον τοῦ ἄσπιδος οὐδὲν ἄλλο — καὶ γὰρ ἠμμοῖρον τῶν χειρῶν — ἀλλ' ἢ τὸ ὕδατος ἔνδεια, ἐν ὧρα θέρους τὸ ἀνογκαιότητα τῶν ἄλλων κἂν τῇ σπάνει βαρύτερον. οἱ δὲ — καὶ γὰρ οὐ πάντῃ τοῦτους τὸ ὕδωρ ἐξέλιπε — καρτερῶς τοῖς ἐναντίοις ἐμάχοντο καὶ ἀνθίσταντο καὶ οἱσποῖς ἐβαλλον καὶ λίθοις ἐτάρασσκον καὶ πᾶσαν ἄλλοις ὅπλοις ἐμάχοντο.

Τούτων ἐν ἀκρόσει γεγόμενος ὁ βασιλεὺς δυσφύρως τὴν ἀκοὴν ἤνεγκε, βουλὴν δὲ βουλευσάμενος τὴν ἀρίστην, ὡς εἶχε τάχους ἔσσαν ξυναγορεύσας τὸ στρατόπεδον δωδεκαταῖος ἡὲς Σέρρας πέφθακεν, ἐν ὀλίγῳ χρόνῳ τοσαύτην διανύσας ὁδὸν καὶ τοσοῦτον ἐπαγόμενος στρατεύμα, ταῖς κατὰ συστάδην εἰθισμένον μάχαις, ὅπλοις κατάφρακτον καὶ ἱπποῖς φορταγωγοῖς διοικούμενον καὶ πάσαις ἄλλαις ἀποσκευαῖς συγκροτούμενον καὶ περιφραγμένον. ἐπεὶ δὲ μέχρι Σερρῶν κατηντήκει, αὐτόθι διανυκτερεύσας, ἅμα πρῶτ' τὰ στρατεύματα συνταξάμενος καὶ τοὺς πεζαίτους καὶ τοξοφόρους ἐμπροσθεν βάλλειν ἐγκελευσάμενος, ἐπείπερ ἐπέπυστο τὴν τοῦ Ῥουπελλίου δυσχωρίαν, καθ' ἣν ὁ ποταμὸς Στρυμῶν βεῖ, οὗσι συγκλειόμενος ὄρεον, ὡς (115)

като бегълци, без коне и оръжие. Това изпълни с ярост императора и той разгневено заповяда на същите тези, в каквото и положение да са, да влязат отново в същото сражение. А тази работа не беше по силите им.

23. *Началникът на мелнишката войска Драгота замисля да се откъсне от Византия*

58. След като това стана така, случи се и нещо по-тежко и заплашващо ромеите с големи бедствия. Защото началникът на мелнишката войска, по име Драгота, бил замислил да въстане открито. Той по природа, като бълггарин, хранел омраза против ромеите, но изпитвал още по-голяма омраза от вродената поради ненавистта си спрямо императора — той се надявал да получи от него големи облаги и не смятал за достатъчно даденото му от император Йоан, макар то да беше много. Той събрал всички войници и други хора в Мелник, също така и мнозина от околността, заобиколил крепостта на Мелник, започнал да я обсажда и се стараел да я разруши. В тази крепост началници на защитниците ѝ бяха Теодор Нестонг и Йоан Ангел, и двамата способни да защитят крепост и да прогонят неприятели. Нищо друго не притеснявало хората в крепостта — те били богати с храна — освен недостига на вода, която е най-необходима от всичко през лятото и чиято липса е най-тежка. Но те — водата не им липсвала напълно — се противопоставяли здраво на неприятелите, стреляли със стрели, наранявали с камъни и се сражавали с всички други оръжия.

Чувайки това, императорът¹ понесе мъчно слуха, но като взе най-доброто решение, с най-голяма бързина събра войската и на дванадесетия ден пристигна в Сяр; той измина за кратко време толкова дълъг път, като водеше със себе си такава голяма войска, свикнала да се бие от близко разстояние, в пълно въоръжение, снабдена с товарни коне, а също натоварена и обременена и с всякакъв друг багаж. Когато дойде в Сяр, той пренощува там, а на разсъмване нареди войската и заповяда пешаците и стрелците да вървят напред. Той беше осведомен, че българският отред от малко конници и много пехотинци пази Рупелската теснина, по която тече река Стримон, заключена между две

¹ Теодор II Ласкарис.

μόγης ἄμαξαν διὰ ταύτης ἔρχεσθαι τοῦ ποταμοῦ στενωπὴν ἀπεργαζομένου τὴν δίοδον, — κλεισούρας τοῖς τοιοῦτοις τόποις ὁ πολὺς κατονομάζει λαός — Βουλγαρικῇ φυλάττεσθαι στρατῷ ἱππέων μὲν ὀλίγων πεζῶν δὲ πολλῶν, — οἱ γὰρ Βούλγαροι καὶ πύλας ἐν αὐταῖς κατεσκεύασαν μοχλοῖς καὶ κλείθροις ἡσφαλισμένας, ὡς ἄμωχα τοῖτοις ἐξ ἀμφοτέρων τυγχάνειν τῆς τε δυσκολίας τοῦ τόπου καὶ τῆς γεγενημένης παρ' αὐτῶν προμηθείας καὶ τῆς λοιπῆς ὀχυρώσεως — ἐπεὶ ταῦτα οὕτως ἐμμεμαθίρει ὁ βασιλεὺς, σπουδῇ περὶ τὸν ἐκεῖσε χάρον ἀφίκετο, εὗρε δὲ τὰ ἐν αὐτῷ καθάπερ ἐπένυστο. ἀποκόψας οὖν τῆς τῶν πεζαιτέρων στρατῶς ὅσον ἦν εἰκος σύνταγμα, ὑπὲρ κεφαλῆς τῶν Βουλγάρων βαδίζειν εἰς τὸ ὄρος προσέταχεν, ὡς ἔν ἐξ ἐπερδεξίαν τοὺς Βουλγάρους βάλλωσαν ἔξ ὑψηλοτέρων τῶν τόπων ἐν τοῖς χθαμαλοῖς ἐκείνους τυγχάνοντας. οἱ δὲ θάπτον ἐποίουν τὰ προστατόμενα ἢ γὰρ τὸ ὄρος δένδροις μὲν συνηρηφές, βράχοις δὲ ποσὶ πεζαιτέρων ἱππεῦσι δὲ κατευθὺ τῶν πυλῶν τὴν μάχην ποιεῖν ἐκέλευσεν.

Ἐπεὶ γοῦν κατείδον οἱ Βούλγαροι ἄνωθεν μὲν ἐκ τῶν βουνῶν ὀστοῖς αὐτοῖς βαλλομένους, σταδαίαν δὲ τὴν μάχην κατεναντίον κεκτημένους, καὶ ἐν στενῷ κομιδῇ τὰ κατ' αὐτοὺς καθορῶντες εἰς φυγὴν ἐτρέποντο, καὶ τὸ βασιλικὸν αὐτοῖς ἐρείπειο στρατεύμα. πολλοὺς οὖν ἐκείσε σπάθῃς ἔχρον πεποιήντας, οἱ δ' ἄλλοι μέχρι καὶ τῶν Βουλγαρικῶν στρατευμάτων διασωθέντες ἀπέδρασαν καὶ τοῖτοις τὰ περὶ τοῦ βασιλείου ἀλήγγειλαν καὶ ὅσα δὴ ἐπεπόνθεισαν. οἱ δὲ (116) τῷ ἀθρόῳ διαταραχθέντες τῆς ἀκοῆς, καὶ ὡς ἀφ' ἑνὸς αὐτοῖς ἐπιστάμενοι τὰ δεινὰ, ἕκαστος ὡς εἶχεν ἵππου τοῦ ἐφευρεθέντος αὐτῷ σχεδὸν ἐπιβάς, φεύγειν ὤρμησαν. ἐπεὶ δὲ καὶ νῦν ὑπῆρχεν ἀσέληνος, καθ' ἣν ἡ φυγὴ, καὶ δυσχερὴς ὁ τόπος καὶ τὰ τῶν ὁδῶν δυσδιέγνωστα, ἔπιπτον μὲν ἐξ ἵππων ἐνιοί, ἕτεροι δὲ αὐτοῖς κατεπάρουν καὶ ἐφθύνον, καὶ ἄλλοι μὲν τῶν ἐφευγόντων ἀποφευγονδόντων κατὰ κρημῶν, ἄλλοι δὲ ἄλλως τέλος δίστηγον ἀπελάμβανον, ὡς ὀλίγους ἐξ αὐτῶν διασωθέντας εἰς τὴν Βουλγάρων ἀφίχθαι. τότε δὲ καὶ ὁ προϊστάμενος αὐτῶν Δραγανῆς, ὁ καὶ προεξάρχων τῆς ἀπιστίας, ἵππων ποσὶν ἅπαν τὸ σῶμα συντέλλασται καὶ τραπὶς τὴν αὐτοῦ ψυχὴν ἐξεφύσησεν. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς τῆς νυκτὸς ἐκείνης τὸ ἅστυ καταλαβὼν τοῖς ἐκεῖσε φυλάττουσι ξυνομίλησε, καθεῖνοι ἀσπασίως τε τὸν αὐτοκράτορα ἐπεδέξατο καὶ κρότοις ἐπήνουν καὶ εὐφήμες λόγους ἐκώδανον καὶ αὐτὸν ταχὺν κατονομάζον (pp. 114₂₀—117₁₇).

24. *Theodorus Lascaris imperator in expeditione contra Bulgaros perseverat*

59. Τὰ ἐκεῖσε μὲν οὖν, ὡς ἦν εἰκός, οἰκονομήσας ὁ βασιλεὺς, καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τοὺς παῖδας

планини, така че през нея едва може да мине кола, понеже реката прави прохода съвсем тесен — такива места повечето хора наричат клисури. Българите бяха приготвили в нея и врата, укрепена с колове и напречни греди, за да бъде двойно непревземаема за тях — поради непристъпността на мястото и поради положените от тях грижи, както и благодарение на други укрепления. Когато императорът се научи, че това е така, той бързо дойде до това място и намери всичко при него така, както беше осведомен. И тъй той отдели от пехотната войска достатъчен отред и му нареди да отиде в планината над главите на българите, та от по-изгодно положение да стрелят от твърде високите места по българите и да ги улучват в низината. Те изпълниха бързо заповедта, защото планината беше покрита с дървета и беше проходима за пехотинците. А на конниците заповяда да се бият срещу вратите.

Прочее, като видяха, че по тях хвърлят стрели отгоре, от хълмовете, и че отсреща им е наложено тежко сражение, и като съзряха, че положението им е много критично, българите се обърнаха в бягство, преследвани от императорската войска. И тъй ромеите съсякоха там мнозина, а останалите, които се спасиха, избягали чак до българските войски и им известиха за делата на императора и за това, колко са пострадали. Те пък, смутени от внезапния слух и понеже бедата ги сполетяла ненадейно, всеки, както си бил, метнал се почти върху първия попаднал му кон и така се втурнали да бягат. Но тъй като нощта, в която ставало бягството, беше безлунна, мястото опасно и посоките на пътищата неизвестни, някои падали от конете, други ги стъпквали и убивали, някои изхвърквали от седлата по стръмнините, други пък по друг начин свършвали нещастно, така че малцина от тях се спасили и пристигнали в българска земя. Тогава и началникът им Драгота, който беше и подбудителят на бунта, бил изпотъпкан от конски копита по цялото тяло и издъхнал на третия ден. И тъй императорът през тази нощ пристигна в крепостта и влезе в разговор с тамошните защитници, а те приеха самодържеца сърдечно, почитаха го с ръкопляскания, възвеличаваха го с похвални слова и го назоваваха бърз орел.

24. *Император Теодор Ласкарис упорствува в похода си против българите*

59. И тъй, след като уреди тамошните работи, както подобаваше, императорът изгони

των ἀπιστοράντων ἐξορίας τοῦ ἄστεος, πάντα δὲ τὰ αὐτῶν χρήματα δημοσιευθῆναι καλεύσας, ἀπάρας τοῦ Μελνίκου ἐς τὴν Θεσσαλονίκην ἀφίκετο, κακεῖθεν τὸν Βαρδάρειον διαπεράσας καὶ τὰ Βοδινὰ παραμείψας ὀλίγον ἐκεῖσε τὰς σκηνὰς ἔπηξεν. ἐνόσησε δὲ νόσημα ἐδρικόν· τοῦτο δὲ καὶ ἐν δόμῳ τοῖς ἐκεῖσε στρατεύμασι ἐγέγονε. διακατενόησας οὖν ἐκεῖσε μικρὸν ὅσον βράσαι τὴν νόσον, περὶ τὸν Πρίλατον ὥρμησεν. ἐκεῖσε γοῦν προσηκόντως οὐσκεινασάμενος καὶ μηχανήματα προσλαβόμενος καὶ ἀμύξας τὰς ἐλεπόλεις (117) συγκομισάμενος ἐς τὸν Βελεσὸν ἐχώρει πολιορκῆσαι τοῦτον καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν χειρὸς ἐξελεῖν. οἱ δὲ καὶ μόνον τῇ τοῦ βασιλέως ἐφόδῳ καταβροντηθέντες καὶ μηδὲ ἀναμεινάντες ἀναστῆναι μηχανήματα, εἰς συνθήκας ἐλθόντες ἐφ' ᾧ μηδὲν τι παθεῖν δεινόν, αὐτοῖς δὲ ὅπλοις καὶ πράγμασι τοῦ ἄστεος ἐξελεθεῖν, τοὺς ὅρκους πρὸς τοῦ βασιλέως λαβόντες ἐξήσαν τοῦ φρουρίου. ὁ δὲ βασιλεὺς ἐπέπερ αὐτοὺς ἐθέαστο παμπόλλους μὲν τὸν ἀριθμὸν — εἰς γὰρ πεντακοσίους ἠρέθημιτο — εὐμεγέθη δὲ κεκατημένους τὰ σώματα καὶ ἀγαθοὺς τὰς μορφάς, ἐπὶ τῇ πράξει μεταμεμέληται, εἰ τοσοῦτους καὶ τοιούτους ἴσας πρὸς τὴν τῶν ἐχθρῶν ἀφικέσθαι καὶ ἐναντίους γενέσθαι "Ρωμαίους" ὑπὸ δὲ τῶν ὀρκῶν ἀνερκασθεῖς ἀπέλασε σφῶς αὐτοὺς ἀποδοῦς τὴν ἐλευθερίαν.

Ἐκεῖθεν οὖν μετὰ πάσης τῆς στρατικῆς ὁρμῆς διὰ τῆς Νευσταπόλεως τὴν πορείαν ἐποιεῖτο. ἀνδροδὸς δὲ εἶναι τόπος καὶ ἄοικος καὶ πλῆθει στρατευμάτων δυσβάδιτος. ἄρτου γοῦν ἐν Ἰνδείᾳ ἐν οὐ μετρίαις ἡμέραις διήγεν ἡ στρατιά, καὶ δυσὴν ἡμέρας οἱ πλείους τῶν ἱππῶν ὑπῆρξαν ὕδατος ἀργεῖσαι. τὸ γοῦν τῆς Στρονμύτης παραμεινάντες ἄστει καὶ διὰ τῶν τοῦ Μελνίκου χώρων βαδίσαντες εἰς τὰς Σέρρας καὶ αὐθις ἀπῆμεν. ἐνθα καὶ γραφὰς ὁ αὐτοκράτωρ δεξάμενος ἐκ τῶν τῆς ἀνατολῆς μερῶν πρὸς τὸ προσφιλοῦς αὐτοῦ πεμφθείσας Μουζάλανος, (118) ὥς τὰ τῶν Μουσουλμάνων πρὸς τῶν Ταχαρίων κυμαίνεται, ἐπέταξε τὴν ὁδὸν καὶ μακροτέρας τὰς ἡμερησίους ἐπιεῖτο πορείας. ἐπεὶ δὲ τὸν Ἐβρον ἐπεφθάκει, ὃν καὶ Μαχίτζαν ὁ χυδαῖος κατονομάζει λαός, καὶ μὴ οὕτως ἔχει· τὰ ἐν τῇ ἑφ' μεμαθηκώς πράγματα, τῆς ταχέως ἀνείς σχολαιότερον ἐπορεύετο καὶ τοὺς συνήθεις βασιλικούς ἐποιεῖτο σταθμούς· παρεκκλίνας δὲ τῆς πρὸς ἑω κατ' ἐθέειν ἐς τὸ Διδυμότειχον ἀφίκετο κακεῖθεν εἰς τὴν Ἀθριανού.

Καὶ ἐπεὶ μηδὲν ἐναπολέλειπτο τῶν παρὰ τῶν Βουλγάρων κατασχεθέντων φρουρίων καὶ ἄστεων — πάντα γὰρ ὁ βασιλεὺς ἐχειρώσατο — πλὴν δυοῖν, ἐνὸς μὲν φρουρίου πάνυ σημαντοῦτον ἐν τοῖς βουνοῖς καίμενον τῆς Ἀχρῶς καὶ καλουμένου Πάμμου, ὃ καὶ εὐχερῶς πάνυ ὁ Φιλανθρωπῆρος Ἀλέξιος εἶπεν ὁ Λούκας, καταλειφθεὶς πρὸς τοῦ βασιλέως εἰς φιλακήν τῶν ἐν Ἀχρῶς, καὶ ἄστος ἄλ-

от крепостта и жените, и децата на разбунтувалите се и заповяда да се конфискуват всичките им имущества и като се вдигна от Мелник, пристигна в Солун. После той прекоси Вардар и като отмина на известно разстояние от Воден, там разпъна шатрите, защото заболя от болест на седалището. Тази болест стана епидемична за тамошните войски. Той остана там малко, колкото да оздравее от болестта, и после се насочи към Прилеп. Там той се приготви, както трябва, снабди се с машини, натовари на коли стенобойни уреди и се отправи за Велес, за да го обсади и да го освободи от ръцете на неприятелите. А те, поразени от самото пристигане на императора и без да дочакат поставянето на машините, се споразумяха за мир при условие да не пострадат нещо лошо, но да излязат от крепостта с оръжнето и вещите си. Като получиха клетвено обещание от императора, те излязоха от крепостта. А императорът, като ги видя, че са твърде многочислени — наброяваха към петстотин души, — едри на ръст и в добър вид, се разкая за постъпката, че ще остави толкова много и такива хора да отидат в неприятелска земя и да станат противници на ромеите. Но принуден от клетвите, той ги освободи, като ги пусна на свобода.

След това, като тръгна с цялата войска, той мина през Невстапол. Мястото беше безводно, необитаемо и непроходимо за голяма войска. И тъй войската прекара немалко дни лишена от хляб, а повечето коне не бяха пили вода два дни. Като отминахме крепостта Струмица и прекосихме земите на Мелник, ние отново се върнахме в Сяр, понеже там самодържецът получи писмо от източните предели, изпратено от неговия приятел Музалон, че татарите тревожат мюсюлманите. Той ускори похода и започна да прави по-дълги дневни преходи. Когато дойде до Еврос, който простолуднието нарича Марича, и се научи, че положението на Изток не е такова, той престана да бърза, пътуваше по-бавно и правеше обикновените царски престои. Като се отклони от правия път за Изток, той пристигна в Димотика, а оттам в Адрианопол.

Не беше останало нито едно от завзетите от българите укрепления и крепости, защото императорът беше завладял всички освен две: едно съвсем малко укрепление, разположено в хълмовете на Ахрида, наречено Патмос, което Алексий Дука Филантропин, оставен от императора да пази Ахридската област, завзе твърде лесно, и друга крепост,

λου Τρεπαίνης ονομαζομένου, λίαν τυγχάνοντος
 οχυροῦ καὶ περὶ τὴν ξυμβολὴν τελοῦντος τῶν δύο
 μεγίστων ὁρῶν, τοῦ τε Ἄμμου καὶ τῆς Ῥοδόπης,
 καθ' ὃν μέσον ὁ Ἐβρος ῥεῖ ποταμός, ἐν δεινῷ
 μὲν ἐποικεῖτο ὁ αὐτοκράτωρ, οὐ μὴ καὶ αὐτῶν ὡς
 τῶν ἐτέρων ἐκράτησεν, ἀλλ' ἔτι τῆς χειρὸς αὐτοῦ
 κρείττω φανέντα ἔξω τυγχάνουσι μάλιστα δὲ ἐπὲρ
 τῆς Τρεπαίνης ἐδυσφόρει τὰ μέγιστα, ἔσπευδε μὲν
 οὖν καὶ κατὰ ταύτης στρατεῦσαι καὶ ὡς εἶχεν ἰσ-
 χύος ἀποπειρασθαι, ἡ μὲν οὖν ὄρα τοῦ θέρους
 ἤδη παρήει, καὶ τὸ μετόπισθον ἐγγὺς ἦν καὶ τοῦτο
 παραδρομεῖν. ὁ δὲ μηδὲν τι τοῦ καιροῦ φροντίσας
 μηδὲ τὸ τοῦ χειμῶνος προσκοπήσας (119) δαμύ —
 ἐνὸς γὰρ καὶ μόνου τοῦ τὸ οὐαῖον ἀποπλήσαι βού-
 λημα ἐστοχάζετο — τὴν στρατῶν πᾶσαν ἐκ τῆς
 Ἀδριανοῦ κινήσας ἀμάξας τε παμπόλλας συλλεγί-
 ναι προστάξας ἀπανταχόθεν τῆς τῶν Μακεδόνων
 χώρας, τὰς μὲν ἐπὶ τῷ τὰ μηχανήματα καὶ τὰς
 ἐλεπόλεις φέρον, τὰς δὲ ἐπὶ τῷ διακομίζεν τὰ
 ζωαρχῇ τοῦ στρατεύματος, καὶ συναθροισθῆναι κε-
 λείνας πληθὺν ἀνδρῶν πεζῶν τοξοτῶν καὶ κορυ-
 νοφόρων οὐκ εὐαρίθμητον, [ἐπεὶ πάντα καλῶς αὐτῷ
 καὶ ὡς ἔδοξε κατηγετίσαστο, τῆς Ἀδριανοῦ ἀπάρας
 κατὰ τῆς Τρεπαίνης ἐχώρει, τέσσαρας δὲ σταθμοὺς
 παρήμειπεν ὁ στρατός, καὶ κατὰ τὸν τόπον, ὃν Μα-
 κρολιβάδα κατονομάζουσιν, ἐτητύμως πρὸς τὸ σχή-
 μα τὴν κλῆσιν οἱ πρῶτος ἰδόντες θέμενοι, δεινὸς
 συμπίπτει σφοῖσι χειμῶν,] ἔξ ἐσπέρας γοῦν ἀρξάμε-
 νος, δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τὴν σφοδρότητα τοῦ ψύ-
 χους καὶ τοῦ ἀνέμου προσεπιτείνας τὸ βίαιον, πολ-
 λῇ τε χύον τῆς γῆς ἐπηλυγύσας τὴν ἐπιράνθειαν,
 ἔσθθεν τῷ βασιλεῖ πολλὴν προὔξενσεν τὴν δυσχέ-
 ρειαν. ὅ τε γὰρ τόπος ἄσπερος ἦν καὶ ἐγγύτερον
 ἐτύγχανον οἱ πολέμοι, καὶ ἡ προσδοκωμένη σπά-
 νος τῶν ἀναγκαίων οὐχ ἦτιον τὴν ψυχὴν ἐπέεζε.
 τοῦτο γὰρ καὶ μᾶλλον δεινότερον καθέστηκεν ἐν
 στρατείαις. ἐς τοσαύτην γοῦν τὴν δυσφορίαν συν-
 ελαθεῖς τοὺς ἡμερόνας συνηθροίκει τῶν στρατευ-
 μάτων, οὐ τῶν Ῥωμαϊκῶν μόνων ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν
 ἐξ ἔθνους Λατίνων τε καὶ Σκυθῶν, καὶ τούτους
 εἰ δεῖ ποιεῖν ἡρωικήν, πάντες γοῦν σχεδὸν ἐβου-
 λείσαντο ἐς τὴν Ἀδριανοῦ τὴν ἐμπροσθεῖν ποιή-
 σασθαι. ὁ δὲ τὴν μὲν βουλὴν αὐτῶν οὐκ ἀπέπεμ-
 πεν, ἀλλὰ πρὸς αὐτοὺς ἐλθὼν ὡς „ὅμοι μὲν
 ὅπερ (120) κρείττον καὶ συμφέρον ἔδοξε καλῶς
 ἐβουλευσάσθε· εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ἑτερόν τι οὖν θεῶν
 νοήσωμι, οὐκ ἂν δέξησθε τοῦτο ὡς ἀπὸ δεσπότου
 νουνεχοῦς ἐληγμένον καὶ ὑμῶν ὡς δέον προνοου-
 μένον;“ ξυνέρρησαν ἅπαντες ὡς „ὅπερ ἂν τῷ σῶ-
 δόξει κράτει, στεγνόν αὐτὸ καὶ ἀσπαστὸν λογισά-
 μεθα.“ τούτους μὲν οὖν πάντας ἀπέλυσεν ὁ βασι-
 λεὺς εἰς τὰς σφετέρας ἐπιέναι σκητὰς ἐφ' ᾧ καὶ
 τροφῇ διὰ τὸν χειμῶνα χρῆσασθαι, αὐτὸς δὲ εἰς
 τὸν αὐτοῦ κοκῶνα εἰσὼν μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν

наречена Цепена, която беше твърде укре-
 пена и се намиреше там, където се срещат
 двете най-големи планини — Хемус и Родо-
 пите, посред които тече река Еврос. Затова
 императорът се сърдеше, че не е завладял
 и тях подобно на другите, но като по-силни
 не са в ръцете му. Особено много му те-
 жеше за Цепена. И тъй той бързаше да
 предприеме поход срещу нея и да изпита
 наличните си сили. Лятото беше вече минало, а
 и есента беше към края си. А той никак не се
 грижеше за времето, не мислеше и за зим-
 ния студ — той целеше да изпълни един-
 ствено своето желание. Вдигна цялата вой-
 ска от Адрианопол, нареди да се съберат
 отвсякъде от македонската земя¹ извънре-
 дно много коли—едни, за да взят машините
 и стенобойните уреди, а други да прекарват
 припасите на войската—и заповяда да бъдат
 събрани безбройно много мъже пехотинци,
 стрелци и боздугановосци. [След като всичко
 бе приготвено добре и така, както смяташе,
 той се вдигна от Адрианопол и потегли
 срещу Цепена. Войската измина четири пре-
 хода и ужасна зима ги връхлетя около мест-
 ността, която наричат Макроливада². Си-
 гурно тези, които са я видели за пръв път,
 са ѝ поставили името по формата.³ Бурята
 започна вечерта и през цялата нощ все по-
 вече се усиляше силата на студа и вятъра.
 Тя покри лицето на земята с дълбок сняг и
 на сутринта създаде големи затруднения.
 Защото и мястото беше ненаселено, и не-
 приятелите бяха близо, а и очакваният не-
 достиг на припаси не по-малко потискаше
 духовете. Това беше най-лошо за една вой-
 ска. Изпаднал в толкова голямо затрудне-
 ние, той събра началниците не само на ро-
 мейските войски, но и на латинските и скит-
 ските⁴ и ги запита какво трябва да направи.
 Почти всички го посъветваха да се завърне
 в Адрианопол. Той не отхвърли съвета им,
 но им каза: „Вие ме посъветвахте добре за
 това, което решихте, че е най-добро и по-
 лезно. Но ако и аз намисля с божия помощ
 нещо друго, не бихте ли го приели като ка-
 зано от господар, който е разумен и се гри-
 жи за вас, както трябва?“ И всички се съ-
 гласиха: „Кое то реши твое величество, ще
 го сметнем приятно и желано.“ И тъй импе-
 раторът ги освободи всички да си отидат в
 своите палатки, за да се подкрепят с храна
 поради зимата, а сам влезе в шатрата си и

¹ Т. е. от Източна Тракия.² Дн. Узунджово.³ Макролиβάδων означава „Дълга ливада“.⁴ Т. е. куманските.

ἐβουλευέτο τί μᾶλλον χρῆ ποιεῖν. τινὲς μὲν τὴν τῶν ἔξωθεν βουλευσάμενων βουλὴν εἰς ἔργον ἐβουλεύοντο θεῖναι, ἄλλοι δὲ, οἷς καὶ τὸ κρεῖττον διανοηθῆναι τῷ βασιλεῖ διακέκριται, τοῦναντίον εἰσέγκασαν. ἔφησαν καὶ γὰρ «ὅση μὲν ὁδὸς ἔστιν ἡμῶν ὁπισθεν εἰς τὴν Ἀδριανοῦ, τοσαύτη καὶ ἐμπροσθεν εἰς τὸ τοῦ Στενίμαχου ἔστιν καθέστηκε καὶ ὅσπερ ἐκεῖ τῶν χειμῶδων ἐμμοιρῆσαι ἔχομεν, οὕτω δὴ καὶ εἰς τὸν Στενίμαχον. οὕτω γοῦν πράξαντες οὐ δόξοιμεν τοῖς πολεμίοις οὔτε δειλίᾳ τῇ πρὸς αὐτοὺς οὔτε μὴν τῇ τοῦ χειμῶνος δυσχερεῖα τὴν ἐπιστροφὴν ποιήσασθαι.» ἀρεστὸν γοῦν ἔδοξε τοῦτο τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐπεὶ τῆς δριμύτητος καὶ ὁ χειμὼν ἔληγε καὶ ἡ τῆς χύωνος ἔσση φορὰ, τὴν ἐπιούσαν τὸ ἀνακλητικὸν ἡγήσασθαι προσέταξεν. ἐκεῖθεν οὖν τὰς συντάξεις τῶν στρατευμάτων λαβὼν ἀήγει εἰς τὸν Στενίμαχον. κἀντιῦθεν οὖν τὸ σύμπαν ἐνοπίσασθαι κελεύσας στρατεύματα κατευθῆναι τῆς Τζεπαίνης ἐχώρει.

Κατηγνίκει γοῦν ἐς πόλιν ἐπικεκλημένην Βατκούιον^α, ἱκανὰς ἡμέρας μεγίστην ἔξαρκέσαι δυναμένην εἰς ζωάρεϊαν (121) στρατιᾷ. ἐκεῖθεν οὖν ἀπεστάλει τὸν θεῖον αὐτοῦ τὸν Λάσκαριν Μανουήλ, μοναχὸν ὄντα καὶ Μάζμιον ὀνομαζόμενον, καὶ τὸν τοῦ ἀλλοτρίου αὐτοῦ ἄρχοντα τὸν Μαργαρίτην Κοροσσιωτῖνον, καταπειθεῖσαι τὸν τόπον καὶ εἰ δυσχερεστέραν τὴν εἰς αὐτὸν πορείαν σχοίη τὸ στρατεύμα. οἱ δὲ ἀπύοντες καὶ τὰ περὶ τοῦ τόπου κατασκοπήσαντες δυσχερῆ τὴν ἄνοδον τυγχάνειν τῷ βασιλεῖ κατήγγελλον, καὶ μάλιστα ὁ Μαργαρίτης Κοροσσιωτῖνος, καίτοι γε πολλῶν τῶν εἰδότεων ἀντιλεγόντων. τοῖς γοῦν τούτων λόγοις πεισθεὶς ὁ βασιλεὺς μετὰ πάσης τῆς στρατιᾶς ἀνέγει, καὶ ἦν μὲν πάντῃ ἀνάντης ὁ χῶρος τὴν ἄνοδον, καὶ παγετὸς τὴν ὁδὸν πᾶσαν ποζιτέρος τε καὶ λεῖος βαδίσαι δυσχερεστέραν ἐποίησε, συνηγεφῇ τε καὶ λάσαι δένδρα περὶ τὴν ἀκρόωρεϊαν ἦν. ἡ μὲν οὖν στρατιὰ τὴν νύκτα πᾶσαν ἐκείνην πυρκαϊὰς ἀνάγκαντες ἐθερμαίνοντο· τῶν γὰρ πλειόνων οἱ ὑπηρετοὶ μετὰ τῶν σκηρῶν αὐτῶν οὐκ ἠδυνήθησαν τοὺς σφοδρὰς κυρίους εὐρεῖν. ἔκλειον δὲ μικροῦ δεῖν κλαυθμὸν ἀπαστον, εἰ καὶ ἄλεπον· ὁ γὰρ ἐκ τῶν πυρκαϊῶν καπνὸς ὑπὸ τῆς τῶν δένδρων πυκνότητος συνεχόμενος καὶ διέξοδον εἰς ἐλευθέρον ἀέρα μὴ εὐλόκειν δυνάμενος, κάτω ἐπενόσσει καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς ἄκρον ἔδρανε καὶ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκπέζειν κατηγάκαζε δάκρυον. τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπεπόνθει. ὥς δὲ ἡ νύξ παρήκει καὶ ἡμέρα ἐπέλαμψεν, ἀνεπιχείρητον εἰς πολιορκίαν εἶναι τὸ ἄστυ γνωρίσας, κατεβῆναι προσετείλαξε

^α Βατκούιον Н

се съвещаваше със свитата си какво е по-добре да направи. Някои искали да приложи на дело съвета на външните съветници, други пък, които императорът реши, че са разсъдили по-добре, предложили обратното. Защото те казали: „Колкото път има назад до Адрианопол, толкова ни е пътят и напред до крепостта Станимака. И както там можем да се снабдим богато с припаси, също така можем и в Станимака. Ако постъпим така, неприятелите няма да мислят за нас, че сме се върнали от страх пред тях или от затруднения поради зимата.“ Императорът намери това за най-добро и тъй като силата на бурята поутихна и снеговалежът спря, той заповяда на другия ден да свирят за сбор. И така, като взе оттук войсковите съединения, той се отправи за Станимака. И като заповяда да се нахрани тук цялата войска, тръгна направо за Цепена.

И тъй той пристигна в град, наречен Баткунион¹, който може да задоволи с храна в продължение на много дни най-голяма войска. Оттук той изпрати чичо си Мануил Ласкарис, който беше монах и носеше името Максим, и началника на личния си отред Константин Маргарит да изследват мястото [и да видят] дали пътят до него е лесен за войската. А те, като отидоха и разгледаха околността и мястото, съобщиха на императора, че пътят е лесен за изкачване. Най-много [настояваше] Константин Маргарит, въпреки че мнозина сведущи възразяваха. Като се довери на думите им, императорът тръгна нагоре с цялата си войска. Мястото навсякъде беше стръмно за изкачване и твърде дебелият и гладък лед правеше целия път много мъчен за вървене. И тъй войската през цялата тази нощ пали огньове и се гръ, защото слугите на повечето воини, у които били палатките им, не можаха да намерят господарите си. Те започнали да плачат с непрекъснат, макар и не скръбен плач, защото димът от огньовете се задържаше от гъстите дървета и като не можеше да намери изход към свободното небе, връщаше се назад, щипеше остро очите и ги караше да сълзят. Това изпита и императорът. Когато нощта премина и светна денят, той разбра, че крепостта е недостъпна за обсада, и заповяда на войската да слезе в по-

¹ Баткун — при днешното село със същото име. Вж. Д. Цончев, Старият Баткун, ИИД, XIX—XX, 1944, стр. 10—15. За посоката на този и следващите походи срв. Д. Ангелов, Съобщително-операционни линии и осведомителна служба във войните и външнополитическите отношения между България и Византия през XII—XIV в. ИИД, XXII—XXIV, стр. 214 и сл.

ἐς τὸ πεδίον τὴν στρατιάν. καὶ οἱ μὲν ἀπῆσαν, ὁ δὲ φύλαξ ὅπισθεν μετὰ μετρίων ἀναπελείφθη στρατιωτῶν καὶ τούτων τῶν περὶ αὐτὸν τε καὶ νεωτέρων. κατόπισθεν δὲ καὶ αὐτὸς κατῆι πεζὸς ὡς καὶ οἱ λοιποὶ· οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατὸν ἐπλοτὴν βαδίσαι περὶ τὸ κάταντες τοῦ βουνοῦ (pp. 117₁₈—122₂₀).

60. Ἐκεῖσε γοῦν ἡμέρας διανύσας δύο καὶ λείαν τὴν κόμην πεπονηκώς τὸ Βατκούνιον, ἐς τὴν Ἀδριανοῦ καὶ αὐτῆς ὑπέστρεψε κακείθεν εἰς τὸ Λιδυμοτείχον, αὐτοῦ γοῦν εἰς ἡγεμόνας τάξας τὸν τε Λάσκαρον Μανουήλ, ὃν καὶ πρωτοσεβαστὸν καωνόμασεν, ἀνθρώπιον ἀφελότατον καὶ κακῶς εἶδος στρατηγεῖν, καὶ τὸν Μαργαρίτην Κωνσταντίνον, ὃν προφθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσεν, ἀνδρα ἀγροῦτον καὶ ἐξ ἀγροίκων γεγεννημένον, μάζῃ καὶ πύλροις ἀνατεθραμμένον καὶ λαογυγίζειν μόνον εἰδότε — ἐκ Νεοκάστρων δὲ οὔτος ὠρεμῆτο, καὶ ἐτέλει τὰ πρῶτα ἐν τῇ τοῦ θέματος τοιούτῃ στρατιᾷ, εἴτα καὶ τζαούσιος γέγονε. δόξω δὲ παρασχὼν τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ ὡς ἐνταρχής εἶμι καὶ ἐπηρετὴν ἱκανὸς ἐν τοῖς ἀνακτόροις, ἐκείθεν ἐκβαλὼν τζαούσιον τῆς αὐτοῦ πεποίθησε τάξεως, εἴτα αὐτῷ καὶ τὸ μέγας προσέθετο. ὁ δὲ βασιλεὺς Θεόδωρος ἀρχόντα τῆς αὐτοῦ καωνόμασε τάξεως, οὕτω μέχρις αὐτοῦ τὸ τοιοῦτον ἐν τῇ γερονός, ὁ δὲ καὶ τὸ μέγας προσεπέρασε τῷ ὀνόματι — τούτους εἰς φυλακὴν τῆς χώρας εἴσσε καὶ ἑτέρους ἡγεμόνας σὺν ὀλίγους. κατελελοίπει δὲ μετ' αὐτῶν καὶ ἀξιόλογον στρατεύμα. προσετείχετο δὲ αὐτοῖς μὴδ' ὅλως εἰς μάχην ἐγκαταστήναι τοὺς πολεμίους, εἴπερ κατὰ τούτων ὀρμήσαιεν, Σκύθας προσλαβόντες εἰς συμμαχίαν· τοῦτο γὰρ ἡ φήμη προύλεγε καὶ εἰς σκόλευσιν δὲ εἰ κινήσειεν τῆς χώρας, αὐτοὺς ἀντρεμῖν, ἐκ τε τοῦ Λιδυμοτείου τὴν ἀσφάλειαν ἔχοντας — ἐχυρὸν γὰρ τὸ αὐτοῦ — καὶ ἐκ τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου — μέσον γὰρ αὐτῶν στρατοπεδεύειν· τούτους ἐκέλευσεν — εἰ μὴ πον ὀλήγη τις κατὰ τῆς χώρας ἐπισφράγισαι στρατιὰ κατὰ ταύτης γὰρ ποιήσασθαι θαρρύντως τὴν ἐφοδον (123).

Ὅτι οὗτοι γοῦν ταῦτα πάντα κατατίνας ὁ βασιλεὺς τὸν Ἑλλησποντιον διαπεραιωθείς περὶ τὴν Λάμψακον τὴν σκηνὴν ἔπηξε (pp. 124₁—124₂). — — —

61. Ἐκεῖσε γοῦν παραχειμάσας, ἐπὶ τὸ ἔαρ ἐπέλαμψε, πολλὴν συλλεξάμενος στρατιάν — οὐ γὰρ μόνους τοὺς τεταγμένους ὀληθεῖν προσέταπεν, ἀλλὰ καὶ τοὺς μὴδ' ὅλως (124) ἐν τάξει ποτὲ τελούοντας τῆς στρατιᾶς· ἀντίκα γὰρ τοὺς ἐξυπηρετοῦντας τοῖς βασιλεῦσιν ἐν θήραις ταῖς τε τῶν θηρῶν ἄγραις, ἐλάφων τε καὶ χοίρων, καὶ τοὺς δι' ἱεράκων θη-

лето. И тръгнаха, а той изостана като ариергард с малко войници, и то от личната си охрана и новобранци. Той сам слизаше отзад пеша, както и останалите, защото беше невъзможно да върви като конник по склона на хълма.

60. И тъй той¹ се забави там два дни и като плячкоса селището Баткунион, отново се върна в Адрианопол и оттам в Димотика. Там назначи за военачалници и Мануил Ласкарис, когото направи протосебаст, най-прост човек и лошо познаващ изкуството на стратег, и Константин Маргарит, за когото вече споменахме в разказа, селянин и произлязъл от селянин, отхранен с ечемичен хляб и трици, знаещ само да крещи — той произхождаше от Неокастрон² и беше отначало в редовете на тамошния отред, а после стана и чауш. Понеже си създаде пред императора слава, че е опитен и способен да служи в двореца, той го взе оттам и го направи чауш на личния си отред, а после му прибави и едно велик³. А пък император Теодор го назначи за началник на личния си отред — такова нещо не беше се случвало още с никого дори до негово време, а пък той приписа към титлата и „велик“. Императорът остави тях и много други военачалници да пазят страната. С тях остави достатъчна войска, но им беше заповядал да не влизат изобщо в сражение с неприятелите, ако те ги нападнат в съюз със скитите. За това се носеше мътва от порано. Ако неприятелите се впуснат да плячкосват страната, те да останели спокойни, тъй като били защитени и от Димотика — крепостта била здрава, — и от река Еврос. Той им беше заповядал да се разположат на лагер между тях. Но ако някаква малка войска се впусне срещу страната, смело да извършат срещу нея нападение.

Като уреди всичко това по този начин, императорът премина Хелеспонт и постави шатрата си при Лампсак. — — —⁴

61. След като презимува там,⁵ при настъпване на пролетта той събра голяма войска, защото нареди да го последват не само строевите, но и тия, които изобщо никога не са били в редовете на войската. Той веднага включи във военните отреди без изключение всички помагачи на царете при лов на

¹ Император Теодор II Ласкарис.

² Област (тема) в Никейското царство между реките Канк и Канстр.

³ Великият чауш (длъжност от турски произход) бил началник на чаушите, които от времето на Мануил Комнин заместили някогашните *mandatores* — вид парски курьери. Той бил пръв помощник на великия примкирий, отговорник за реда в двореца и императорската свита. Вж. *Bréhier, Les institutions*, стр. 148; *Moravcsik, Byzantinoturcica*, стр. 308—309. ⁴ В Лампсак императорът наградил със санове и длъжности своите приближени. След малко време се отправил за Нимфея. ⁵ Зимата на 1255—1256 г.

ρεόντας, πάντας ἀταξιαλῶς στρατιωτικοῖς συντέταχτε τάγμασι καὶ ἦν τὸ συνηγμένον πλῆθος πολὺ, καὶ ἡ τοῦ κρατοῦντος δὲ ἀρχὴ ἠνάγκαζε τοὺς πλείους τῶν εἰωθότων φέρειν τι περὶ τὸ ὑπερβαίνειν. οὕτω γοῦν πᾶσαν συναγορήσκει τὴν στρατίαν. ὥς δὲ καὶ τὸν περσάρχην μὴ πράγματα ἔχειν παρὰ τῶν Ταχαρίων πρεσβείαν ἐξαποστείλας ἐμεμαθήκει, κατευθύνει πρὸς τὴν δουρὶν ἐκ τῆς ἑω γαυρεῖ (pp. 124_{ab}—125₁₀). — — — τὴν πᾶσαν γοῦν συνηθροονῶς στρατιὴν μείζονα τῶν ποτὲ παρὰ τε πατρὸς αὐτοῦ βασιλέως καὶ τοῦτον συνελεγμένων εἰς τὸ διαπραγμαθῆναι τὸν Ἑλλησπόντον, ἀφίκετο εἰς τὴν Λάμψακον, ἐλπίσας καὶ τοὺς κατὰ τὸ Διδυμότειχον καταλειμμένους σώους τε εἶρῃν κατὰ τὰ προσεταγμένα τοῖσι καὶ οὐ σμικρὸν προσθήσῃ τῇ ἀμφ' αὐτὸν στρατιᾷ ἐμποιήσασθαι. τοὺς δὲ κακοβουλία καὶ τὸ παρακοῦσαι τῆς βασιλικῆς κελεύσεως ἐσηλθεν.

Ἐπεὶ γὰρ ὁ τῶν Βουλγάρων ἀρχὼν μακρότερον διὰ τὴν τὸν βασιλέα ἐχθρότητα, Σκυθικὸν στράτευμα εἰς σφετέρῃσιν συμμαχίᾳ προσκαλεσάμενος κατὰ τῶν τῆς Μακεδονίας χώρων ἐκπέπομφε κάρδους τε χάρακα καὶ τῆς πρὸς Ῥωμαίους τινὸς ἐκροβήσεως. ἠρτίμηντο δὲ περὶ πού τις τέσσαρας χιλιάδας, ὥς οἱ εἰδότες ἔφασκον Σκύθαις τινὲς μὲν οὖν καὶ πλείους, οἱ δὲ καὶ ἐλάττους ἔλεγον. οἱ μὲν οὖν Σκύθαι τὴν Ἀδριανοῦ παραμείψαντες τὰ περὶ τὸν ποταμὸν οὐ Ῥηγῖνα τοῦνομα λείαν ἐποιούντο καὶ τὰ πέριξ τοῦ Διδυμοτείχου (125) χωρία ἐσκέλευον. οἱ δὲ προελεγμένοι στρατάρχαι τοῦ εἰς τὸ Διδυμότειχον καταλειμμένου στρατεύματος, τῶν βασιλικῶν ἐπιτελεσθέντων προστάξεων, καθοπισθέντες κατὰ τῶν Σκυθῶν ἐφόρμησαν. οἱ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι, οἷα ἔθος αὐτοῖς, δυσαχθέειν ὕπλεις κατάφρακτοι ἦσαν, οἱ δὲ Σκύθαι κοῦφοι ὀπλίται καὶ τόξοις χρώμενοι. μακρόθεν οὖν οἱ τοῖς βέλεσι τοὺς Ῥωμαίους ἐβαλλον καὶ τοὺς ἵππους εἰσέτρωσκον καὶ περὶ τοὺς ἵππους ἐρδῶς ἐποίουν καὶ τέλος τρέπονταν. ὁ μὲν οὖν Λάσκαρις Μανουὴλ ταχύτατον ἔχων τὸν ἵππον, ὃν καὶ Χρυσόποδον ἐκάλεσε, φυχρὰς εἰς τὴν Ἀδριανοῦ ὥχετο· ὁ δὲ Μαρμαρίτης Κωνσταντῖνος ἐάλω καὶ ἄλλοι πολλοὶ μετ' αὐτοῦ τῶν εἰς κεφαλὰς τεταγμένων τῆς στρατιᾶς, οὓς καὶ ἀπημπόλησαν τοῖς Βουλγαροῖς οἱ Σκύθαι. ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς τὰ περὶ τοῦτον μαθὼν ἠνιάθη, ἔσπευδε δὲ διὰ τάχους περὶ τὸν τοῦ Βουλγαροφύγου χώρον ἐλθεῖν, καὶ ἐπεί τινος τὸν δρόμον ὀξυτέρῃ ἐποίησεν τὴν κίνησιν. ἐπεὶ δὲ καὶ οἱ πενσῆρες ἔφασκον ἐγγὺς τυγχάνειν τὸ Σκυθικὸν στράτευμα, ἐνθα ἂν αὐτοὺς περιπολεῖν ἔλεγον, ἐκείσε καὶ πᾶσαν ἐκίνησεν τὴν στρατιάν. καὶ ἡμέρας μὲν μίας πλείους

елени и глгани и помагачите със соколи. Събраното множество бе голямо. Властта на владетеля караше хората да се товарят с непосилно бремене. По такъв начин той беше събрал цялата войска. А като изпрати посолство и научи, че и персийският владетел¹ няма затруднения от страна на татари, той тръгна от Изток направо на Запад. — — — Като събра цялата си войска, която бе по-голяма от събраните някога войски от неговия баща императора и от него самия, той пристигна в Лампсак, за да прекоси Хелеспонт. Той се надяваше да намери невредими и оставените при Димотика според дадените им заповеди и те да се влеят като немалка добавка към войската му. Но тях ги погуби лошото ръководство и нарушението на царската заповед.

Когато българският владетел узнал, че императорът се намира по-далеч, той извикал в своя подкрепа скитска² войска и я изпратил из земите на Македония³ да плячкосва и да тероризира ромеите. Както казваха освещените скити, те наброявали около четири хиляди души. Някои казваха, че били повече, а други, че били по-малко. И тъй скитите, като отминаха Адрианопол, плячкосваха местата край реката, чието име е Регина⁴, и ограбваха селищата около Димотика. А споменатите по-рано военачалници на оставената в Димотика войска забравиха царските нареждания и като се въоръжиха, втурнаха се срещу скитите. Ромеите според обичая си бяха облечени в тежко въоръжение, а скитите бяха леко въоръжени и си служеха с лъкове. И тъй те отдалеч замеряха ромеите със стрелите и като нараняваха конете, лесно правеха конниците пехотинци и накрая ги обръщаха в бягство. Мануил Ласкарис с извънредно бързия си кон, който затова бе нарекъл и Златоног, отиде като беглец в Адрианопол, а Константин Маргарит и с него много други от поставените начело на войската бяха пленени. Тях скитите предадоха на българите. Императорът се натъжи, като се научи за това, но бързаше много да дойде в околностите на Булгарофигон и като усили препускането, още повече ускори движението. Но когато и съгледвачите започнаха да казват, че скитската войска се намира наблизо, той насочи натам, където съобщаваха, че бродят скитите, цялата си войска. В един ден той измина повече от 40-стадиен преход, но не се

¹ Т. е. иконийският султан.² Т. е. куманска.³ Т. е. Източна Тракия.⁴ Дн. р. Еркене.

τῶν τετρακοσίων διεξήει σταδίων σταθμούς, οὐκ ἐνέταρσε δὲ τούτοις¹ ἐμμεσθήκεσαν γὰρ καὶ οὗτοι τὴν ταχείαν τοῦ βασιλέως ἔφοδον, καὶ ὡς εἶχον ποδῶν ἐφυγον, καὶ πλείους δὲ αὐτῶν περιφανέστεροι τοῦ ἔθνους, περὶ ποῦ τὰ μέρη τῆς Βιζύης εἰσφύοντες ἔργον ἐγένοντο. ἀποτυχὼν γοῦν τῆς ἐγχειρήσεως ταύτης ὁ βασιλεὺς περὶ τὸν ποταμὸν δὲ Ῥηγίνα καλεῖται τὴν οὐκινὴν ἔπηξε, καὶ πᾶσαν ἐκεῖσε τὴν στρατὸν εἰς πλήθος οἶσαν πολὺ (pp. 125₁₈—126₂₈).

62. Ὁ μὲν οὖν τῶν Βουλγάρων ἄρχων, ἐπειδὴ μὴ διασφάσσειν τι κατὰ Ῥωμαίων ἐδεδύνητο, τοῦ βασιλέως ἐπιδεδημηκότος μετὰ τοσοῦτων στρατευμάτων ἐν τῇ θυομῇ (126) καὶ πεπλησυσκότος τῇ ἑαυτοῦ, εἰς σπονδὰς ἐβράβετο, καὶ τὸν πενθερόν αὐτοῦ τὸν Ῥώσον Οὐρόν, τοῦ ξηρὸς Οὐγγρίας ἐπὶ θυγατρὶ τελούντα γαμβρόν, μεσιτεύσαι τὰ εἰς εἰρήνην βεβούλευται. καὶ πρῶτα μὲν ἔστειλε πρόσβεις πρὸς τὸν βασιλέα προσκατομήσοντας τὴν εἰς αὐτὸν τοῦ Οὐρόν ἀφ᾽ ἑξω πτοίας τε εἶναι καὶ ἐντίμως πρὸς τοῦ βασιλέως δεχθῆναι. καὶ γέγονε ταῦτα, καὶ ὁ Οὐρός εἰς τὸν βασιλέα ἀφίκεται. ἰδέσθῃ οὖν παρὰ τοῦ αυτοκράτορος ἀσμένως τε καὶ μετὰ τῆς προσηκούσης φιλοτιμώσεως καὶ οὕτως τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, καὶ τὴν εἰρήνην πεποίηκεν ἐπομοσάμενος δικαίῳ τε αὐτοῦ καὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ τοῦ τῶν Βουλγάρων ἄρχοντος, ἀπολυθῆναι μὲν πρὸς τὸν βασιλέα τὸ τῆς Τζεπαίνης ἄστυ — τοῦτο γὰρ καὶ μόνον παρὰ τῶν Βουλγάρων κατεῖχετο ἄρ' ὃν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐκράτει — εἰρήνην τε πρὸς Βουλγάρους ἔχειν τὸν βασιλέα, καὶ ἐκότερα τὰ μέρη τοῖς παλαιτέροις ὁρίοις ἀρκεῖσθαι. ἐπεὶ γοῦν οὕτως ταῦτα γινώμενη τετέλεστοι τῷ κρατοῦντι ὁ μὲν Οὐρός τοὺς τῆς ἀποχωρήσεως εἰπὼν λόγους ἐξῆει βασιλέων χάρισμάτων τυχόν' τὰ δ' ἦσαν εἰς εἴκοσι χιλιάδας ἀπαριθμούμενα ἀπάντων συνεισρομένων εἰδῶν ἵππων τε καὶ ὑφασμάτων καὶ λοιπῶν ὁ δὲ βασιλεὺς διακατέρει ἐν τῷ τῆς Ῥηγίνης τόπῳ, τὴν τῆς Τζεπαίνης περιμένον ἀπόλυον (pp. 126₃₀—127₃₈).

63. Συμβέβηκε δὲ ἡ ἐν τούτοις τῷ τότε πρᾶγμα θαυμάσιον, μνήμη καὶ ιστορίας ἀξίον. ἡμέρα ἦν τῶν ἐπιφανῶν τε καὶ ἐορτασίων, καθ' ἣν τὴν Χριστοῦ μεταμόρφωσιν οἱ εὐσεβεῖς ἐορτάζομεν (p. 127₂₄—27), — — —

натъкна на тях. Защото и те се бяха научили за бързия поход на императора и избягаха колкото им държаха краката. Но повечето от тях и по-знатните от племето паднаха жертва на меч някъде около земите на Визия. Като не успя в това си предприятие, императорът разположи шатрата си около реката, която се нарича Регина, и там събра цялата си войска, която беше на брой голяма.

62. И тъй, като не можеше да направи нищо против ромеите, понеже императорът¹ бе преминал на Запад с толкова много войски и се бе приближил до неговата земя, българският владетел² прибягна към споразумение и реши посредник в мира да бъде неговият тъст, русият Ур³, който беше зет по дъщеря на унгарския крал. И най-напред изпрати при императора посланици, които предварително да уредят идването на Ур при него — да бъде без страх и да бъде посрещнат от страна на императора с почести. Така и стана и Ур дойде при императора. И той, и свитата му бяха приети от страна на императора радостно и с подобаващи почести. Той сключи мира, като се закле от свое име и от името на зетя си — владетеля на българите — да бъде предадена на императора крепостта Цепена — българите държаха само нея от крепостите, които владееше император Йоан⁴, — а императорът да бъде в мирни отношения с българите и двете страни да се задоволяват с предишните граници. След като това се извърши по този начин според желанието на владетеля, Ур каза прощалната си реч и си отиде, като получи царски подаръци.⁵ Те, ако бъдат събрани всички видове коне, тъкани и други неща, бяха на брой около двадесет хиляди. А императорът оставаше да чака предаването на Цепена в мястото до Регина.

63. При това тогава се случи нещо чудно и достойно да се помни и разказва. Денят бе тържествен и празничен, в който ние, благочестивите, празнуваме Преображение Господне. — — —⁶

¹ Теодор II Ласкарис. ² Михаил II Асен (1246—1257). ³ Руският княз Ростислав Михайлович, син на черниговския княз Михаил Всеволодович, избягал след смъртта на баща си в Златната орда. Маджарският крал Бела IV (1230—1270) го оженил за дъщеря си Ана в 1243 г. и го назначил управител на Славония (1247), а по-късно (1254) го направил пръв бан на Мачва, област между реките Сава и Дрина. Вж. *Златарски*, История, III, стр. 456; *П. Никол*, Българо-унгарските отношения от 1257—1277 г., София, 1919. ⁴ Йоан Дука Ватаци. ⁵ Мирът бил сключен в първите дни на август (по преди 6 август) на 1256 г. Вж. *Златарски*, История, III, стр. 464. ⁶ На празника Преображение Господне императорът, както всеки ден, тръгнал от своята палатка на кон към лагера, който отстоял на около 40 стадиня, за да го обходи. След него на муле тръгнал Георги Акрополит. После императорът се изкачил на едно високо място и оттам огледал цялата си войска.

Ἀπῆκε γοῦν εἰς τὸν συνήθη τόπον, καὶ οὖν αὐτῶ οἱ ἄμφ' αὐτὸν λογάδες συνέστησαν, καὶ αὐτὸς σφίσι ξυνήλθον ἐπόμενος, καὶ περιέστημεν κατὰ κύκλον πάντες. καὶ ὁ βασιλεὺς „μεμαθήκατέ“ φησι „τὸν προσφάτως ἀπηγγελλέμενον ἡμῖν;“ καὶ ἡμεῖς „οὐκ οὖν, ὦ βασιλεῦ.“ καὶ ὁ βασιλεὺς „ἄνθρωπος τις πρὸ τινος βραχείας ὥρας ἔλθων ἀπήγγελλέ τι τῶν ἀβουλήτων. τὸ δ' ἦν, ὡς ὁ Ῥώσος Οὔρος ἡμᾶς ἐξηπάτηκε“ χάριν γὰρ κέρδους ἐνταυτοῖ ἀφικνήμενος τὴν μεουτέαν τῆς εἰρήνης ἐπεύσατο καὶ ἐπύρρον ὁμοσε. φενάκη γοῦν ἐπῆρχε τὰ πάντα ἐκείνῃ διαπεποίηκε, καὶ ἀπολογία ἐν ἀφορμῶν ἔχει, ὥς φασι, πρὸς τὴν τῶν ὄρκων (128) διάλυσιν, ὅτι περὶ τῶν Βουλγάρων ἄρχων ὁ τοῦτον γαμβρὸς τὴν ἐπὶ συμφωνίαις τοιαύταις εἰρήνην οὐ καταδέχεται, τί οὖν ὑμῖν δοκεῖ; ἀρ' ἀληθὲς ἐστὶ τοῦτο ἢ ῥῆμα πεπλασμένον πρὸς ψευδολόγον;“ καὶ ἡμεῖς „οὐδ' ὅλος δοκεῖ πως“ ἔφημεν „ἀληθείας τὸν λόγον ἔχεισθαι πάνν γὰρ τυγχάνει οὗτος ψευδῆς καὶ ἀβέβαιος, διὰ περὶ ὁ Ῥώσος Οὔρος οὐ μόνον ἐπὶ ἑαυτοῦ ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ τοῦ τῶν Βουλγάρων ἄρχοντος ἐπαμύσατο. πῶς οὖν ἐστὶ περὶ τῶν ἀνθρώπων ὅτι Χριστιανὸν ἐπαρκίᾳ τοιαύτῃ περιτεσεῖν;“ καὶ ὁ βασιλεὺς „ἢ τῶν χρημάτων ἔσως ἐπιθυμία παρέπεισεν ἂν αὐτὸν εἰς τοιαύτην ἐξολισθήναι κακίαν, καὶ ἡμεῖς οὐ μόνον τὴν τῶν Βουλγάρων ἀγάπην οὐκ ἔχομεν, ἀλλὰ καὶ τοσαῦτα ἐπὶ κενῆς καταναλώκαμεν χρήματα“ „οὐκ οὖν“ ἡμεῖς ἔφημεν „ἀληθὲς τοῦτο καθέστηκε, βασιλεῦ.“ καὶ ὁ βασιλεὺς ἰδίᾳ καὶ πρὸς ἐμέ „σὶ δὲ τί φάσκεαι πρὸς ταῦτα;“ καὶ αὐτὸς οὕτως οὕτως ἐν τοῦτοις ὡς καὶ οἱ ἄλλοι δύναιμαι, καὶ ἐπὶ πολὺ μᾶλλον ψεύδεσθαι τὸ λελεγμένον ἢ ἀληθεύειν οἶμαι. εἰ δέ, οἷα συμβαίνει ποτὲ καὶ ἐν ἐνίοις, καὶ ὁ Οὔρος οὕτως τοὺς ὄρκους ἡθετηκέναι βεβούληται, δόξας ἡμᾶς ἐξηπατηκέναι, ἀλλ' ἔξει μὲν οὗτος τὸ θεῖον καθ' ἑαυτοῦ πόλεμον, ἡμεῖς δὲ ἐπὶ ἑαυτῶν τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου ἐπερμαχόμενον.“ ταῦτ' εἰπομεν, καὶ ὁ βασιλεὺς τοῖς λελεγμένοις συνήνεκε, καὶ ἐπιστρέφειν πρὸς τὰς σκηνὰς ἐφορμήκαμεν νύξ γὰρ ἦδη, ἀλλ' ἢ σελήνῃ πανσέληνος οὔσα φῶς ἡμῖν παρέιχεν ὄραν.

Καὶ ὁ βασιλεὺς διερχόμενος „τί ὑμῖν δοκεῖ περὶ τῶν λελεγμένων;“ αὐτῶς ἠρώτα. καὶ ἡμεῖς „ψευδὲς τοῦτο, ὦ βασιλεῦ.“ τοῦτο δὲ οὐχ ἁπλᾶς οἷδ' ἐδίδεξεν καὶ κρίσις, ἀλλὰ καὶ πολλὰς πυθόμενος ἦν, οἷα ἐκείνος μικρόνυχος ἐν τοιαύταις ὦν περιστάσεσι. καὶ ἡμεῖς τὰς ἀποκρίσεις ἐξ ἴσου πρὸς τὰς πύσεις (129) πεποιηκότες ἐκωλύμεν. ὁ δὲ καὶ πάλιν ἠρώτα. ἐπεὶ δὲ τοὺς ἄλλους σιωπῶντας ἑώρα, πρὸς μετὰ τὸν λόγον ἀποστρέψας ἠρώτηκε „οὐ δὲ τί φησὶ πρὸς ταῦτα;“ τὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ κλήσιν προσθείς „ἢ τοιαύτη γὰρ ἐπαύσεσι σοὶ ἀρμόττει καὶ ὡς σὴ καθέστηκε μάλιστα“ ταῦτ' ἐλεγε πρόφασιν ὀργῆς

И тъй императорът отиде на обичайното място. Заедно с него застанаха неговите първенци и аз, който ги следвах, се присъединих към тях. И всички го заобиколихме. А императорът каза: „Научихте ли се за токущо съобщеното ни?“ А ние: „Не, царю.“ А императорът: „Един човек, който дойде преди малко, ни съобщи нещо неприятно. То е, че русинът Ур ни е излъгал. Той е дошъл тук користоно, излъгал е в посредничеството за мира и се е закле лъжливо. Всичко, което е направил, е измама от негова страна и той има благовидно извинение, както казват, за нарушение на клетвите, тъй като българският владетел, неговият зет, не приема мира при тия условия. Как ви се струва? Дали това е истина или измислена приказка на лъжец?“ А ние казахме: „Изобщо, изглежда, съобщението не съдържа никаква истина. То е напълно лъжливо и несигурно, защото русинът Ур се закле не само за себе си, но и за своя зет, българския владетел. Как е възможно, като е християнин, да изпадне в такава клетвопрестъпление?“ А императорът рече: „Вероятно страстта за пари го е накарала да се подхлъзне към такава безчестие. И ние не само не получихме приятелството на българите, но изразходвахме и толкова пари напразно.“ „Това не е истина, царю“, — казахме ние. Императорът се обърна специално към мене: „А ти какво ще кажеш за това?“ Аз пък: „По това мисля така, както и другите, и смятам, че съобщението е повече лъжа, отколкото истина. Ако ли пък, както се случва с някои, и този Ур е поискал да наруши клетвите, като е решил да ни излъже, то той ще има бога за свой противник, а ние ще го имаме на своя страна защитник на истината и справедливостта.“¹ Това казахме и императорът похвали реченото. Ние тръгнахме да се връщаме към палатките. Беше вече нощ, но месецът беше пълен и ни даваше светлина да виждаме.

А императорът, като отмина, пак ни питаше: „Какво мислите за съобщението?“ И ние пак отговорихме: „Това е лъжа, господарю.“ И за това той ни пита не един, два или три пъти, но често, тъй като беше дребнав при такива обстоятелства. А ние, като му дадохме по един и същ начин отговора на въпросите, замълчахме. А той пак питаше. Но тъй като виждаше, че другите мълчат, обърна се към мене и попита, като прибави и служебното ми звание: „А ти какво ще речеш на това? Защото тази работа под-

¹ П. Никол, Българо-унгарските отношения от 1257—1277 г., стр. 80, бел. 3, приема, че известното, получено от императора, било вярно. Златарски, История, III, стр. 466, го намира за неприемливо.

ζητών εφευρεῖν. ἦν δ' ἐγὼ „τίνας χάριν ἔστιν ἐμῇ; εἰ γὰρ μὴ καλῶς πεποίηκα τὰς γραφὰς καὶ τοὺς ὄρους τετέλεκα μηδὲ προσηρόντως αὐτὸν τε καὶ τοὺς ἄμφ' αὐτὸν ὑπονόημα, σφάλμα τοῦτο ἐμὸν καὶ πταῖσμα μικρὸν· εἰ δὲ πρεπόντως ταῦτα γεγένηται καὶ ὥς οἷα ἄλλως ἔχον, τί πρὸς ἐμὲ τὰ παρ' ἐκείνου πρὸς ἀνατροπὴν τῶν γεγενημένων τελούμενα;“ καὶ ὁ βασιλεὺς — οὐκ οἶδ' ὅπως τὴν γὰρ αἰτίαν εἰρήκειν — πάλιν λέγει „τί φης περὶ τῶν τοιούτων;“ καὶ αὐτός „πολλῶς εἰρήκειν, ὃ βασιλεῦ, ὥς ἐπὶ πλέον μοι δοκεῖ τὸ εἰρημένον ψευδές, ἐπ' ἑλάττω δὲ ἀληθές· τὸ δὲ ἐπὶ τοῖς ἀδύλοισι ἀκριβῶς ἀποφαίνεσθαι οὐ μοι δοκεῖ ἔξω εἶναι.“ ἦ δ' ἐκείνος „ἐν τοῖς ἀδύλοις ἔστι χάρις βεβαίως καὶ ἀκριβῶς ἀποφαίνεσθαι ἐπὶ γὰρ τοῖς δόλοις καὶ οἱ αἰεταροὶ λέγουσιν“ ἦν δὲ ἐγὼ „ἰδοὺ μετὰ τὸν ἀεὶδάρων καὶ ἡμεῖς συντετάμεθα“ καὶ ὁ βασιλεὺς χάριον πλησθεῖς „οὐ πάντοτε ἦσθα“ ἔφη „μωρὸς καὶ ἀρτίως πάλιν μωρὸς.“ καὶ αὐτὸς οὐδέν τι πλέον μὰ τοὺς λόγους ἀνταπεκρίθη ἄλλ' ἢ „ἐγὼ μὲν εἰμι μωρὸς καὶ ἵνα σωπῶ, οἱ δὲ φρονεῖντες λαλεῖτε.“

Ταῦτ' εἰπον, καὶ ὁργῆς ὁ βασιλεὺς ἀλλέλου καὶ μανίας πληθεὺς καὶ ἐκβακχευθεὶς τῷ θυμῷ ἐλκόμενος μὲν ὄρμησε τὴν σπάθην τοῦ κονίλου, τῆς κόπης ἐπιλαβόμενος. ἀλλὰ τοῦτο μὲν κατέσχε' μικρὸν γὰρ ταύτην ἀπογυμνώσας πάλιν εἰσηῆε τῷ μεγάλῳ δὲ δομestίκῳ αὐτοῦ τῷ Μουζάλῳ Ἀνδρονίκῳ καταβαλεῖν με τοῦ ἵππου προσέταξε. καὶ ὃς ἐβόλετο μὲν, οὐκ ἠδύνατο δὲ λεπτόν (130) γὰρ εἶχε καὶ ἀδρανὲς τὸ σῶματιον. ἡρέμα δὲ πῶς ἔφη „ἐκστῆθι τῆς ἐφεστρίδος.“ καὶ αὐτὸς ἀπέβη τῆς ἡμῶν. ὁ δὲ χρηστότατος περὶ ἡμῶν βασιλεὺς τοῖς πολλὰ πρὸς τοῦ πατρὸς αὐτοῦ δι' αὐτὸν πεπονθότως, ὃς ἐν πολλῷ πληθεὶ καὶ πολλῶς διατροπῇ ἔλεξε τῇ φωνῇ ὥς „πολλῶν μοι αἴτιος ἀγαθῶν οὐτοσὶ ὁ ἀνθρώπος γέγονε“ (pp. 128₁₀—131₁₀). — — — δυοῖν κορυνοφόρων προσέταξε τύπειν με, χθιζὰ καὶ πρὸ τρίτης τούτους χειροτονήσας, ὥς εἴκοσι τέσσαρας πάντας τὸν ἀριθμόν, οὐκ οἶδα εἰ μὴ δι' ἐμέ, ἔν' εἴη καὶ σκηρὴ τοῦ δράματος εἰς τραγωδίαν ἀξίαν μεμνημένην. καὶ οἱ μὲν ἔντυγον, ἐγὼ δὲ σιγῇ τὰς τύφεις ἐλάμβανον. ὃ καὶ μᾶλλον τούτων ἐξέμεινεν, ὅτι μὴδ' ὅλος πρὸς διήσεις κάμπτομαι καὶ πληττόμενος. ἐπεὶ δὲ πολλὰς κατὰ παντός ἐδεξάμην τοῦ σώματος, μόγις ἰσχυρῇ καὶ ἡρεμαίᾳ φωνῇ, „ὦ Χριστέ βασιλεῦ, ἔφη πῶς νεύσῃς νόσους, καὶ διὰ τί ἐν οὐδεμῇ τούτων κατέλυσαι τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἐν τοιούτοις με καιροῖς ἐταμίενες;“ ταῦτ' εἰπον, καὶ ὁ βασιλεὺς οἷον αἰδεσθεὶς ἀπηλλάγη, ἐνὶ τῷ ἀκολούθῳ αὐτοῦ εἰρηκώς· λάβε τούτον αὐτός.“ καὶ ὃς ἐριπύον με λαβὼν ἡρώτα, ποῦ ἂν καὶ ἀπέλθοιμεν, ἐγὼ δὲ „ὅπου ἂν αὐτὸς βούλει,

хожда за тебе и е най-вече твоя.“ А това той казваше, защото търсеше да намери повод за гнева си. Аз казах: „Защо да е моя? Ако не бях направил добре писмените договори, не бях уредил добре клетвите и не бях посрещнал него и свитата му, както трябва, това би било мое опущение и голяма грешка. Но ако това е било направено подобаващо и така, както трябва, то каква вина имам в неговата постъпка да развали станалото?“ А императорът, не знаей защо (понеже си бях казал мнението), пак казва: „Какво мислиш за тези неща?“ А аз: „Няколко пъти, царю, казвах, че съобщението ми се струва повече лъжа, отколкото истина. А струва ми се, че не е лесно да се произнесе човек точно при неясни положения.“ А той каза: „Работата е да се произнесе човек сигурно и точно при неясни обстоятелства, защото при ясните и магаретата говорят.“ Аз отговорих: „Значи и ние сме били между магаретата.“ А императорът, изпълнен с гняв, каза: „Ти винаги си бил глупак и сега пак си глупак.“ Кълна се в думите си, аз не отговорих нищо повече, а само: „Аз съм глупак и затова млъквам, а умните нека дърдорят.“

Това казах, а императорът, изпълнен с неизразим гняв и яд и като побеснял посегна да изтегли меч от ножницата, като му хвана дръжката, но се възпря. Защото, след като го изтегли малко, той отново го скри. Но заповяда на великия си domestik Андроник Музалон да ме свали от коня. А той искаше, но не можеше, защото имаше нежно и слабо телце. И той тихичко [ми] каза: „Слез от седлото.“ И аз сляхох от мулето. И най-добрият ми император, заради когото много нещо изпатих от неговия баща, който пред голямо множество и често бе казвал с висок глас, като имаше пред вид обучението по логика: „Този човек е станал за мене причина за много добрини и аз съм му длъжен за много неща“, — — — [той] заповяда на двама жезлоносци да ме бият. Той ги бе избрал вчера или завчера, към 24 на брой, не знаей дали не заради мене, за да бъде превърната драматичната сцена в достойна трагедия. И те ме биеха, а аз приемах мълчаливо ударите. Това още повече го въбесняваше, защото аз, макар и удрян, никак не се скланях към молби. След като получих много удари по цялото тяло, със слаб и тих глас едва казах: „Христе царю, от колко болести боледувах и защо не свърших живота си нито от една от тях, а ме пазеше за такива времена?“ Това казах и императорът, някак засрамен, се отдалечи, като

ἐφέπομαι." καὶ πάλιν οὗτος διὰ τῶν ἐρωτήσεων κατημάγκαζε· τότε γοῦν καὶ αὐτὸς πρὸς τοῦτον ἀντίτην ὡς "δεῖ ἡμᾶς τὴν πρὸς τοὺς Βαρδαρεῦτας βαδίσαι· τοῦτο γὰρ μοι δοκεῖ καὶ μᾶλλον συμφέρον σοι." καὶ γέγονεν οὕτως, καὶ ἐς τὴν Βαρδαρεῦταιων ἀπήειμεν τὰς σκηνάς. ἰδὼν δὲ με ὁ αὐτῶν πριμικήριος θαναμάσας ἡρώτα, τί ἂν βουλόμενος περὶ τὴν αὐτοῦ σκηνὴν ἀφαιρόμην· καὶ ἔγωγε (131) "μικρὰς" ἔφην "ἀναπαύσεως χάριν." βραχὺ γοῦν τι προσεκαρτέγησα τοῖς ἐκείσε· ἦδη γὰρ καὶ ὁ πριμικήριος ἐμεμαθήκει τὰ κατ' ἐμέ. ὁ δὲ βασιλεὺς οὐδ' εἰς πολὺ μελλήσας διεμνήσατο εἰς τὴν σκηνὴν ἀφαιεῖσθαι με. δεδιὼς δὲ μή πως τῇ λύπῃ κατασχεθεὶς φωνῇ χρήσομαι, προσέταξε μοῖραν ἡνα στρατιωτικὴν περιστοιχίσαι μὲν τὴν σκηνὴν καὶ λεληθότως φυλάττειν με (pp. 131₉—132₇). — — —

Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ Σελτέβριος ἐφειστέθεικε μὴν καὶ ἡ τοῦ (132) δεσπότου Μιχαὴλ σύζυγος Θεοδώρα παρὰ τὸν βασιλέα ἀφίκετο μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς Νικηφόρου, τὸ πρὸς τὸν βασιλέα κῆδος ἀποπληρούσαντες, ὅπερ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ τοῦ βασιλεύοντος πατὴρ πρὸ χρόνων τῶν συνπεφύωνται, ὁ μὲν βασιλεὺς ἔσπευδε τὴν Θεσσαλονικὴν καταλαβεῖν, ἔνθα καὶ τοὺς γάμους ποιῆσαι βεβούληται. καὶ διήπερ ἀπάρας ἐξ οὗπερ ἔκειτο τόπου τῆς εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν φερούσης ἤπιετο· καθ' ὁδὸν δὲ μετὰ τῆς τοῦ δεσπότου συζύγου τὰς συμβιβάσεις ἐποίησε. ἡ μὲν οὖν τοῦ δεσπότου σύζυγος Θεοδώρα καὶ ἀκούσα τοῖς τοῦ βασιλέως λόγοις συνήχετο· ἐπὶ γὰρ τῶν ἐκείνου χειρῶν αἶσα καὶ μικροῦ δεῖν ὥς ἐν εἰρηῇ τυγχάνουσα οὐκ εἶχε τι ἄλλο δοῦσαι. συμπεφύωνκε γοῦν δοῦναι πρὸς τὸν βασιλέα τὸ κάστρον τὰ Σέρβια καὶ σὺν αὐτῷ καὶ τὸ Ἀνρράχιον. ἐπὶ τοῖς καὶ δόμοι ἐγγράφως προέβησαν καὶ ἀπεστάλησαν πρὸς τὸν δεσπότην Μιχαὴλ. ὁ δὲ, ὃ φησιν ἡ ποιήσας, ἐκὼν ἀέκοντί γε θυμῷ τοῖς ὁμωμοσμένοις συνῆλθεν· ἠύχετο γὰρ ἐλευθερωθῆναι καὶ παρ' αὐτὸν γενέσθαι καὶ τὸν υἱὸν καὶ τὴν σύζυγον.

Ἐν τοῖς τοιοῦτοις τῶν λόγων ὁ βασιλεὺς καμὲ τῆς ἥς εἶχον ἐκμοχλεύσας στερρότητος ἐχειρώσατο (pp. 132₃₀—133₂₀). — — — τότε γοῦν μοι ὁ βασιλεὺς τὰς τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ ἐποθέσεις πάσας ἀνεκονώσατο καὶ ἐξ ἀρχῆς ὅπως προέβησαν δηγήσατο, ταῦτα μὲν οὖν ἐν τοῖς τοῦ (133) Λαγκαδᾶ — τόπος δὲ ἐστὶν οὗτος ἐγγὺς πον τυγχάνων τῆς Θεσσαλονικῆς — ἐγένετο (pp. 133₂₀—134₂).

64. Ἐπεὶ δὲ ὁ βασιλεὺς τὴν Θεσσαλονικὴν κατέλθε, τοὺς ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Μαρίᾳ γάμους μετὰ τοῦ υἱοῦ τοῦ δεσπότου Μιχαὴλ Νικηφόρου, ὃν καὶ δεσπότην τετίμηκεν, ἐκπεπλήρωκεν (p. 134₈₋₉).

каза на един от следващите го: „Вземи го!“ А той, като ме взе на коня, питаше къде бих искал да отида. Аз му отговорих: „Където сам искаш, ще те следвам.“ Той пак ме измъчваше с въпроси. Тогава и аз му отговорих: „Трябва да отидем при вардариотите¹. Струва ми се, че това и за тебе е по-добре.“ И така стана и ние отидохме във вардариотските палатки. Като ме видя примикирият им, учудено ме запита по какъв случай съм дошъл в неговата палатка. А аз казах: „За да си почина малко.“ Аз останах кратко време там. Вече и примикирият беше узнал случая с мене. А императорът не се забави много и съобщи да си отида в палатката. Но понеже се боеше да не би, обхванат от мъка, да избягам, заповяда известно време един отред да стои около палатката ми и тайно да ме пази. — — —²

Настъпи и месец септември и Теодора, съпругата на деспот Михаил, дойде при императора³ със сина си Никифор, за да се сродят с него, на което се беше съгласил преди известно време император Йоан⁴, бащата на сега царувания. Тогава императорът побърза да пристигне в Солун, където беше пожелал да направи сватбата. И като се вдигна от мястото, където се беше разположил, той пое пътя за Солун. По пътя той уреждаше договора със съпругата на деспота. Съпругата на деспота — Теодора, — макар и против волята си, се съгласяваше с думите на императора. Защото, като беше в ръцете му почти като в затвор, тя нямаше какво друго да прави. И тъй тя се съгласи да даде на императора укреплението Сервия и заедно с него Дирахим. При тия⁵ условия се положиха писмено клетви и бяха изпратени на деспот Михаил. А той, както казва поезията, „доброволно против волята си“ се съгласи на уговореното с клетви. Защото той желаше и синът, и съпругата му да бъдат освободени и да дойдат при него.

При тия преговори императорът⁶ надви и мене, като успя да ме откъсне от упорството, към което се придържах. — — — Тогава императорът ми съобщи всички планове за Михаил и ми разказа как отначало станало всичко. А това се случи в земята на Лангада. Това място е близо до Солун.

64. Като пристигна в Солун, императорът направи сватбата на дъщеря си Мария с Никифор, сина на деспот Михаил, когото издигна и за деспот.

¹ Това са отредни вардариотски турци от императорската войска, чийто началник се наричал примикирий.
² По-нататък Георги Акрополит говори за непреклонното си решение да не отива при императора и да не подновява службата си при него. ³ Теодор II Ласкарис. ⁴ Йоан Дука Ватац.

25. *Theodorus Lascaris imperator in Occidentis partibus Georgium Acropolitam praetorem facit*

66. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Θεόδωρος ἐπεὶ περὶ τῶν γεγενημένων ἐν τῇ τῶν Μουσουλμάνων ἐπιθέτο χώρα, οὐ περὶ τοῦτον μᾶλλον φρονίδα ἢ περὶ τῶν αὐτοῦ—κίνδυνον γὰρ οὐ σμικρὸν τοῖς Ῥωμαϊκοῖς ἐπισυμβαίνειν ἐπετόπασε χώροις—ἔσπευσε πρὸς τὴν ἑω παλιννοστήσαι (138) καὶ δὴ πᾶσαν τὴν Ῥωμαϊκὴν στρατιάν μετ' ἑαυτοῦ προσλαβὼν τῆς πρὸς τὴν ἑω φερούσης ἐφίρπιετο, καταλειπόμεναι δὲ ἐν τε τῇ Θεσσαλονίκῃ καὶ τοῖς κατὰ δυσμὴν μέρεσιν ὡς πρὸς φύλαξιν δῆθεν τῆς χώρας τὸν πρὸς πάππου θεῖον αὐτοῦ τὸν Λάσκαριν Μιχαὴλ, μικρὸν τι καὶ εὐσύνοπτον ἐκ Παρλασίωνων στρατευμα ἐκδοὺς αὐτῷ καὶ τοῦ Σκυνθικοῦ ὅσον εἰς τριακοσίους ἡριθμημένον, τοῦ δὲ Πριλάπου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν στρατευμάτων τὸν ὃν εἶχε σκοντέρειον Ξυλῆαν ὀνομασμένον, φερονύμιος τὴν κλῆσιν νῆ τὴν Θέμιν ἔχοντα, εἰς δὲ τὸν Βελεσόν⁸ καὶ τὰ περὶ αὐτὸν τὸν Καλαμπάκην Θεόδωρον, ὃν καὶ ταῦν τῆς αὐλῆς κατονομάζον, τὸν δὲ Χαβάρωνα Κωνσταντῖνον εἰς ἡγεμονίαν τοῦ Ἀλβάνου κατέστησεν, ἐμὲ δὲ πραιτορα χειροτονήσας πάντων αὐτῶν ἀφῆκε προϊστασθαι (p. 138₂₁—139₁₄). — —

26. *Michael Comnenus, Epirotarum despota, foedus cum Serbis init defectionemque facit*

67. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς πρὸς τὴν ἑω ἀπῆγε, ἐγὼ δὲ καταλείμμεν τοῖς ἐν δυσμῇ. τῆς γοῦν Θεσσαλονίκης ἐξὼν ἀφικόμεν περὶ τὴν Βέρροιν ἐκείσε γὰρ ἐπῆρχον καὶ οἱ τοῦ πάπα πρέσβεις, οἷς ἀπεκβαλεῖν βασιλικῷ προστάγματι (139) ἐμελλον. καίεσε μικρὸν προσκατετήσας διὰ τὴν τῶν πρέσβεων ἀπεκβολὴν καὶ δι' ἐτέρας πρὸς τὴν ἑω ἐπιθέσεις, ἐκείθεν ἐξὼν τῆς πρὸς τὸ Ἀλβανον φερούσης ἤπιτόμην. καὶ δὴ τὰ Σέρβια παρελθὼν καὶ παραμείψας τὴν Καστορίαν καὶ τὰ ἀμφὲς τὴν Ἀχρίδαν παραγγείλας ἀφικόμεν περὶ τὸ Ἀλβανον, καὶ τοῦτον μετὰ τῶν χώρος ἐκκρίτων κατέληφα τὸ Δυρράχιον. καίεσε διακατετήσας ἡμέρας ὀκτὼ ἐξῆεν, πάντα τὰ καθ' ὁδὸν οἰκονομήσας καὶ καταρτίσας ὡς ἔμοιγε ὅσον ἐδόκει, κατὰ ταῦτα δὲ καὶ τὰ τοῦ Δυρραχίου. ἐξορμήσας γοῦν τοῦ Δυρραχίου καὶ διελθὼν τὰ τῆς Χονναβίας καὶ τὸ ὄρος ὑπερβὰς δὲ δὴ Κακὴν Πέτραν κατονομάζουσαν, εἰς τὰ περὶ τὴν Μάτην ἀπῆγε καὶ τεύθειν περὶ τὴν Λέβρον ἀφῆκε.

⁸ βαλεσόν U βελεσόν FG

25. *Император Теодор Ласкарис назначава Георги Акрополит за претор в западните области*

66. Император Теодор, като се научи за станалото в земята на мюсюлманите,¹ не се тревожеше толкова за тях, колкото за своите работи, защото предположи, че голяма опасност заплашва ромейските земи. Затова той побърза да се върне на Изток. Като взе със себе си цялата ромейска войска, той пое пътя към Изток. В Солун и в западните части естествено той остави за защита на страната своя чичо по дядо Михаил Ласкарис, като му даде малък и незначителен отред от пафлагонци и от скити², на брой около 300; над отредите в Прилеп и около него той остави за началник своя скутерий³, така наречения Ксилей, който, бога ми, заслужено носеше името си;⁴ във Велес и в околните места — Теодор Калампак, когото наричаха дворцов татас⁵, а Константин Хаварон — за началник в Албанон; мене пък назначи за претор⁶ и ме постави над всички тях. — — —⁷

26. *Епирският деспот Михаил Комнин сключва договор със сърбите и се отмята*

67. И тъй императорът замина за Изток, а аз оставах в западните части. Като излязох от Солун, аз дойдох във Верей. Там бяха папските пратеници, които по царска заповед аз щях да отпратя. И като се забавих там малко, за да отпратя пратениците и поради някои други причини, излязох оттам и поех пътя за Албанон. Като минах покрай Сервия, отминах Кастория и се вестих край околностите на Охрид, аз дойдох в Албанон и оттам с местните първенци пристигнах в Дирахиум. А като останах там осем дни, излязох, след като уредих и нагласих всичко по пътя, както намерих за добре, а също така и работите на Дирахиум. И тъй, като тръгнах от Дирахиум, преминах през земите на Хунавия, прехвърлих планината, която се нарича Каки Петра, и отидох към околностите на Мати⁸, а оттам пристигнах в Дебър. По пътя аз се срещнах с всички,

¹ Императорът получил съобщение, че Михаил Комнин, който бил оставен да управлява Витиния избягал при иконийския султан от страх пред заканите на императора, че ще го ослепи. Той останал в душата си верен на Византия. Бил се на страната на султана против нахлулите татари. ² Т. е. кумани. ³ Скутерият бил дворцов саповник, който посел щита на императора. ⁴ Името Ксилей в основата си напомня за думата ξύλον (дърво). ⁵ Дворцов татас — титла с първоначално значение на дворцов възпитател. ⁶ Преторската длъжност давала право на Георги Акрополит да надзирава всички държавни работи, държавни чиновници, включително и областните управители и военачалниците (вж. тук по-долу § 68). ⁷ Според Георги Акрополит императорът направил това, защото искал чрез дългото негово отсъствие да го накара да забрави обидата. ⁸ Дн. гр. Мати, чийто епископ бил подчинен на драчкия.

πᾶσι δὲ τοῖς καθ' ὁδὸν ξυντυχόν, τοῖς ἀμφὶ τὰ ἄσκη καὶ τοῖς ἀμφὶ τὰ τοπικὰ στρατόπεδα καὶ τοῖς τὰ δημόσια διενεργουμένοις πράγματα, διὰ τῆς Κνιζάβεως παριὼν ἐπὶ τὸν Πρίλαπον ἐγενόμην. ταύτην γοῦν τὴν πορείαν τὴν ἐκ Θεσσαλονίκης μέχρη καὶ αὐτοῦ Πρίλαπου διὰ τριῶν πεποιήκα τῶν μηνῶν χειμῶνος ὥρα Δεκέμβριος γὰρ ἦν ὁπότε τῆς Βερροίας ἐξώρμουν, καὶ τὸ Φεβρουαρίου τέλος ἐπὶ τὸν Πρίλαπον εἶχε με (pp. 139^{2a}—140^{2a}).

68. Ἐκεῖσε γοῦν ἀφικνόμενος μοῦ φήμη πάμπαν δευρὶ τοῖς ὡσὶν ἐπεισέφρασε. τὰ δὲ τῆς φήμης, ὅτιπερ ὁ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Ἀλβάνου πρὸς τοῦ βασιλέως λαβὼν ὁ Χαβάρων Κωνσταντῖνος πρὸς τοῦ δεσπότη Μιχαὴλ ἐάτω μηχαναῖς τῆς γυναικαδέλφης αὐτοῦ Μαρίας, ἣς προεῖχε μὲν ἄνδρα Σφραντζῆν τοῦπύκλιν, τότε δὲ ἐπῆρχε χήρα δόλοισ (140) γὰρ αὕτη τὸν Χαβάρωνα μετελθοῦσα καὶ γράμμασιν ἐρωτικοῖς δελεάσασα τοῦτο τοῦ φρόνημα — κοινφότερος γὰρ οὗτος περὶ τὰ τοιαῦτα τυγχάνων ἦν, εἰ καὶ ἄλλως καλὸς ἐτύγχανε στρατιώτης — ταῖς πάγαις ταύτης ἀλώσιμος ἐγενόνη. τοῦντεῦθεν εἰς ἀποστασίαν φανεράν ὁ Μιχαὴλ ἐξορμήκει. Ἔγωγε μὲν οὖν διάγων περὶ τὸν Πρίλαπον περὶ τοῦ γεγενημένου δράματος ἐπεπύσασιν. ὡς εἶχον γοῦν σπουδῆς πρὸς τὸν Λάσκαρον Μιχαὴλ ἐπιστολὴν ἐπεπόμψαι, τὰ συμβεβηκότα τοῦτο διὰ ταύτης δηλοποιῶν, καὶ περὶ τὴν Πελαγονίαν ἀπῆλθαι τοῦτον γεγράφηνκα, ὡς ἂν καὶ αὐτὸς ἀφικνόμενος ἐκεῖσε καὶ ἀμφω εἰς ἐν γεγονότες περὶ τῶν ἀνὰ χεῖρας ἡμῶν πραγμάτων τὴν συμβουλὴν ποιεσάμεθα ξυνηλθόμεν γοῦν καὶ ἀμφω ἐν τῇ Πελαγονίᾳ καὶ μεθ' ἡμῶν καὶ ὁ Εὐλέας σκοντέριος. ἐπελαμβάνομεν γὰρ αὐτὸν ἄνθρωπον στρατιωτικὸν εἶναι ἢ καὶ βρομαιοφρονά καὶ γὰρ καὶ ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος πολλὴν περὶ αὐτοῦ εἶχε ἐνόλησιν, στρατιωτικὴν τε αὐτὸν ἀρετὴν ἐμπειρίαν καὶ περὶ αὐτὸν καὶ τὰ τῶν Ῥωμαίων εὖναι κεκτῆσθαι τὴν ἀκροτάτην.

Ἐπεὶ γοῦν ξυνήκειμεν, ἐβουλευσάμεθα οὕτω, τὸν μὲν Λάσκαρον Μιχαὴλ λαβεῖν τὸ ἐπ' αὐτὸν ὄλον στρατόπεδον, τὸ τε Ῥωμαϊκὸν καὶ τὸ Σκνθικόν, καὶ ἀποχωρῆσαι τῶν περὶ τὴν Βέρροιν χώρων — ἐκεῖσε γὰρ ἐποιεῖτο τὰς σκηνάς — καὶ περὶ τὴν Πελαγονίαν ὀρμῆσαι καθεῖσε στρατοπεδεῦσαι, ὥσαύτως καὶ ὁ Εὐλέας σκοντέριος ἵνα λάβῃ τὸ ἐπ' αὐτὸν ἅπαν στρατιωτικὸν σύνταγμα — ἐκεῖνο γὰρ μᾶλλον εἰς πλῆθος (141) ἡρῖθμητο — καὶ συνέλθαι τῷ Λάσκαρι Μιχαὴλ, καὶ ἡνωμένως ἐν τοῖς τῆς Πελαγονίας μέρεσι στρατοπεδεῦσασθαι. ἐν ἐκκαίρῳ γὰρ ἦν ὁ τόπος περὶ τὴν τοῦ δεσπότη Μιχαὴλ μάχην καὶ περὶ τὴν τῶν Σέρβων, ὡς ἐπυθόμεθα ὅτι καὶ οὗτοι συμφώνους λόγους πρὸς τὸν Μιχαὴλ ἐπεποίνητο. ἐκείνους μὲν οὖν ἐκπληρῶσαι τὰ βεβουλευμένα ὑπεσχημένους κατέλιπον, ἐγὼ δὲ μετὰ τῆς προσηκούσης ὑπηρεσίας μου τὴν Ἀχρίδα κατέλαβον, εἴ πως ἂν δυνηθεῖν τὰ τῶν Ἀλβανικῶν διορθώσασ-

които управляват крепостите, местните отреди и обществените работи, и като преминах през Кичево, намерих се в Прилеп. А направих това пътуване от Солун до Прилеп за три месеца през зимата. Защото, когато излязох от Верея, беше декември, а краят на февруари ме заваря в Прилеп.

68. Когато дойдох там, до ушите ми долетя много страшна мътва. Съдържанието на мълвата бе, че Константин Хаварон, който бе получил от императора управлението на Албанон, е пленен от деспот Михаил¹ с помощта на хитрините на своята балдъза Мария, която по-рано имаше мъж по име Сфранцес, а тогава беше вдовица. Тя се добрала до Хаварон с коварство, с любовни писма събланила ума му — той беше твърде лекомислен по тези работи, макар иначе да беше добър войник — и станал пленник на примките ѝ. След това Михаил се насочил към открит бунт. Аз се намирах в Прилеп, когато се научих за извършеното дело. С най-голяма бързина изпратих писмо до Михаил Ласкарис, с което му съобщавах станалото, и му написах да дойде в Пелагония, та като пристигна и аз там и се съберем двамата заедно, да направим съвещание за предстоящите работи. И тъй и двамата се събрахме в Пелагония, а заедно с нас и скутерият Ксилей, защото смятахме, че той е опитен войник или поне държи страната на ромеите. Император Теодор имаше голямо мнение за него, че той притежава войнишка опитност и че е с най-голямо благоразположение към него и към ромейската държава.

И тъй, след като се събрахме, ние решихме така: Михаил Ласкарис да вземе цялата си подчинена войска — и ромейската, и скитската, — да се оттегли от околните на Верея места — той беше там на стан, — да се насочи към Пелагония и там да се разположи на лагер. Също така и скутерият Ксилей да вземе целия си подчинен военен отред — той беше по количество по-голям, — да се съедини с Михаил Ласкарис и заедно да се разположат на лагер в пелагонийските земи. Мястото беше удобно за сражението с деспот Михаил и със сърбите, понеже узнахме, че и те са се съюзили с Михаил. И тъй аз ги оставих, като ми обещаха, че ще изпълнят решението, а сам с прилична прислуга отидох в Охрид, за да уредя, ако бих могъл някак, албанските работи. Но

¹ Михаил II Ангел, епирски деспот (вж. тук стр. 180, бел. 2).

θα. προύλαβον δὲ ἐξαποστείλαι περὶ τὸ Ἄλβανον τὸν ἐπὶ τῆς βασιλείας τραπέζης Ἰσαάκιον τὸν Νεστούργον, ἔνταλμα δοὺς αὐτῷ κατ' ἔθος περιλαμβάνον τὴν τῆς ἡγεμονίας περίληψιν. ὧριστό μοι καὶ γὰρ ἐπ' ἀδείας ἔχειν με τοιαῦτα ποιεῖν, ἐνεργοῦντας καὶ δημόσια διαπραττομένους καὶ στρατευμάτων προϊσταμένους καὶ χωρῶν ἡγεμονίαν κεκτημένους ἀπαλλάττειν ὡς ἂν βουλοίμην. εἰλόμην οὖν ἀπελθεῖν περὶ τὸ Ἄλβανον καὶ τῆς τῆς χώρας ἔνεκεν διορθώσεως καὶ τοῦ μαθεῖν με τί ἂν ὁ ἐπὶ τῆς βασιλείας τραπέζης πεποίηκεν. ἀπελθὼν γοῦν τὸν μὲν ἐπὶ τῆς τραπέζης, καθὼς ἂν εἶχον ἰσχύος, τοῦ Ἄλβανου ἐξήγαγον. προῦφθασαν γὰρ τὸ τῶν Ἀλβανῶν ἔθνος καὶ τὰ τῆς ἀναταραχῆς ἐπεπληρώσαντες ἅπαντες γὰρ ξυνηλθόν τῷ ἀποστάτῃ δεσπότηι Μιχαῖλ. ἐπεὶ γοῦν αὐτὸς εἴδωκεν τὰ πάντα κυκλώμενα, ἐκ τῶν Λεβριῶν ἀπάρας — πλείους γὰρ ἔκειτο ἡμέρας ἢ ἔδει διήρυσσε. καὶ γὰρ κύκλῳ τοὺς πολεμίους (142) εἶχον μετὰ μετρίων τῶν ἀνδρῶν τῶν ἐξυπηρετούτων μοι μεθ' ὅπλων κατείληφα τὴν Ἀχρῖδα. κάκεισε γοῦν τὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης εἰς φυλακὴν τοῦ κάστρου ἀφείς, διαβάς τὴν Πρέσπαν καὶ τὸ οὕτω πῶς ἐπονομαζόμενον Σιδεροκάστρον, τῷ Περίλατῳ προσέειπον, καὶ οἷον ἐδόκουν ὡς εἰς λιμένα πᾶσι προσοκεῖται με ἀκλυστον.

¹ Υπῆρξε δὲ καὶ ἐμοὶ καὶ τοῖς ἐκεῖσε οὖσιν ἡμετέροις τὰ ἐνωτία. τῶν γὰρ πέριξ χωρῶν καὶ κάστρον ὁ ἀντάρτης ἐπιδραξάμενος Μιχαῖλ ἐνὸς καὶ μόνου τοῦ Περίλατου ἐλείπειτο, καὶ ἔσπευδεν, ὅσον ἦν αὐτῷ δυνατόν, ἐνθ' ἑαυτὸν ποιῆσαι τὸν Περίλατον οὕτω γὰρ ἦν ἐξόν αὐτῷ καὶ ἀσφαλῶς τῶν πέριξ κρατεῖν. ἐπῆλθε γοῦν καὶ ἡμῖν μετ' οὐ πολὺν τὸ πρῶτον ὁ ἀποστάτης Μιχαῖλ μετὰ τοῦ περὶ αὐτὸν στρατεύματος ἅπαντος, καὶ ἀπεπειράσατο στρατιωτικαῖς μεθοδῶν τοῦ ἀστεος. τὸ δὲ ἦν ἀσφαλὲς καὶ οὐ ῥᾷδιον χειρωθῆναι, ἐθάρρει δὲ οὗτος μᾶλλον ταῖς τῶν οὐκ ἐπιβουλαῖς. τῷ τότε μὲν οὖν ἀπεκρούσθη, καὶ τὸν στρατὸν αὐτοῦ λαβὼν ἐπανέστρεψε καὶ τοῖς γύρωθεν τόποις περιπόλευσεν, ἡμεῖς δ' ἐγκεκλεισμένοι τοῦ τοῦ Περίλατου ἄσπευ καὶ ὡς ἐν εἰρηκτῇ καθευγμένοι γεγονάμεν (pp. 140₂₁—143₂₀). — —

70. Οὕτω πᾶν πολλὰ παρήλθον ἡμέραι, καὶ ἐπεὶ τὰ περὶ τὴν δυναμίην ταραχόμενα λίαν ἐπεγνώκει ὁ βασιλεὺς (144) καὶ τὰ πλείω πρὸς τοῦ ἀντάρτου Μιχαῖλ ἀλυσκόμενα, καὶ ἔδει στρατηγὸν ἀνδρα μετὰ στρατεύματος εἰς ἀντιπαράταξιν στείλαι, τὸν εἰρημένον Κομνηνὸν Μιχαῖλ ἐξελέξατο, δοὺς αὐτῷ καὶ στρατεύματα ἐκ Μακεδονίας, πᾶν δὲ τῷ ποσὶ δλίγον καὶ ἀνοφελέστατον τῇ ποιότητι. ὁ δὲ —

предварительно решил да изпратя в Албанон царския столоначалник Исак Нестонг, като му дадох по обичая инструкция, която съдържаше границите на неговата власт. Беше ми определено да имам право да върша следното: да сменявам, както бих пожелал, войсковите началници и тези, които са получили управлението на градове. И тъй аз решил да отида в Албанон, за да уредя тази страна и да узная какво е направил царският столоначалник. Но като отидох, с оглед на силите си аз изведох от Албанон столоначалника, защото албанският народ беше изпреварил и беше извършил въстанието. Всички се присъединиха към отцепника деспот Михаил. Като виждах сам, че всичко се е объркало, аз се вдигнах от Дебър (там останах повече дни, отколкото трябваше, и бях заобиколен в кръг от неприятелите) и с неколцина от въоръжените ми прислужници отидох в Охрид. Там оставих столоначалника да пази крепостта и като преминах през Преспа и така наричания Сидерокастрон¹, приближих се до Прилеп и ми се струваше никак, че съм пристигнал в тихо пристанище.

Но се случи обратното и с мене, и с нашите, които се намираха там. Защото бунтовникът Михаил, който беше завладял околните места и крепости, не притежаваше единствено само Прилеп и бързаше, колкото му беше възможно, да си го подчини [и него]. Защото той така можеше да владее сигурно околните места. И не след много време отцепникът Михаил се доближи за пръв път и до нас с всичката войска, която имаше със себе си, и се опитваше да завладее града със сражение. Но той бе укрепен и не бе лесно да се завладее. Михаил вярваше повече на съзаклятията на гражданите. Той беше отблъснат, оттегли се с войската и обикаляше из околните места. А ние се бяхме заключили в крепостта Прилеп и бяхме затворени като в затвор. — — —²

70. Не бяха изминали изобщо много дни и императорът се научил твърде добре за възмущенията на Запад, че по-голямата част от земите, са завзети от бунтовника Михаил и че трябва да изпрати пълководец с войска за противодействие. Затова той избрал споменатия Михаил Комнин, като му дал войска от Македония³, на брой съвсем малка и по качество твърде негодна. А Михаил,

¹ Сидерокастрон (алб. — Гинокастро), град в Южна Албания. ² В пропуснатия текст се разказва как иконийският султан, разбит от татарите, избягал при император Теодор II Ласкарис, който го приел приятелски. От благодарност султанът му отстъпил Лаодикейя. Скоро мосюлманите я заели отново. Те се подчинили на татарите и им плащали данък. А Михаил Комнин Палеолог, след като получил от императора клетва за своята безопасност, се върнал и бил възстановен в правата си. ³ Т. е. Източна Тракия.

кал γὰρ οὐκ εἶχεν ἀντιλέγειν τοῖς ἀπ' αὐτῶν προστατι-
μένοις — λαβὼν τὸ σωμασπρεπὲς ἐκείνο καὶ ἀπό-
λεμον στράτευμα τὴν Θεσσαλονίκην καταλαμβάνει,
καὶ κείθεν διαβὰς τὸν Βορδάριον, ὃν οἱ παλαιοὶ
Ναξειὸν ἀνομαζούσαι, καὶ τῷ Λάσκαρι Μιχαῖλ, ἐνω-
θείς, καὶ ἄμφω βουλὴν ποιησάμενοι κατὰ τῆς Βερ-
ροίας ὁρμήσασιν, οὐχ ἵνα μαχέσωνται αὐτὴν —
οὐδὲ γὰρ ἐξῆν αὐτοῖς τοιοῦτόν τι διαπραττέσθαι —
ἀλλ' ἵνα λείαν τὰ περὶ αὐτὴν ποιήσωνται. καὶ ἐκ-
κύλευσαν πολλὰ ζώων γὰρ πληθὺν οὐκ εὐχερῶς
ἀριθμουμένην οἱ ἄμφ' αὐτοὺς ἐλήθσαντο.

Ἐν οἷς δὲ οὗτοι ταῦτα ἐποιοῦν, ὁ τῶν Σέρβων
ἄρχων τὴν τοῦ ἀποστάτου Μιχαῖλ ἀνταρσίαν μα-
θὼν, γένος ἑκαποδὸν καὶ μηδέποτε εἰδὸς χάριν
τοῖς εἰς αὐτὸ ἐπιδειξαμένοις χρηστόν, ἀλλὰ διὰ μι-
κρὸν τι κέρδος τὸ φιλίας ἀπορρίπτει καὶ καταπα-
τοῦν κίπτελλον, στράτευμα συναθροίσας ὡς εἰς χι-
λίους ἡριθμημένον κατὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν ἐκπέπομ-
φε χώρων. οὗτοι μὲν οὖν τὴν Κίτζαβιν^б παραμεινάντες
τὰ περὶ τοῦ Πριλάτου ἐκύλευον. ὁ δὲ σκουτέριος
Συλέας μετὰ τοῦ ἐπ' αὐτὸν στρατεύματος ἐγγί-
νον τοῦ ἀστεος κείμενος, ὡς εἶδε τὸ τῶν Σέρβων
στράτευμα τὴν χώραν λήζον καὶ πυρὰ πανταχοῦ
ἀναπτόμενα, ἀνθρώπος ἀδαῆς τὰ πολεμικὰ καὶ μηδ'
ὅλους ἐμπειρίαν ἔχων στρατιωτικὴν — οὔτε γὰρ σκο-
ποὺς εἶχε μακρὴν (145) ὡς πόρρωθεν μαθεῖν τὴν
τῶν πολεμίων ἔφοδον, οὔτε ξινατάζει στράτευμα
ἐπεργάζει — ἀπέλυσεν ἑκαστον κατὰ τῶν Σέρβων
ὁρμῶν ὡς ἐβούλετο. διαλυθέντες γοῦν τῆς συντά-
ξεως καὶ ὀλίγοι τοῖς Σέρβοις πλείους οἶσαν ἡλί-
σκοντο συμπλεκόμενοι, καὶ οἱ μὲν ἔργον μαχαίρας
ἐγένοντο, οἱ δὲ ἐξωχροῦντο καὶ δεσπόζον ἀπὸ τῆς
ἵπτερον δὲ καὶ αὐτὸς ὁ Συλέας σκουτέριος μετὰ
τῶν ἐπολεμίων στρατιωτῶν κατὰ τῶν Σέρβων
ὁρμήσας μόλις πον διεσώθη, ὅρη διελθὼν καὶ βου-
νοὺς καὶ κρημνώδεις τόπους ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν διω-
κόμενος. οὕτω μὲν οὖν τὸ ἐν τῷ Πριλάτῳ κατα-
λέλυται στράτευμα, καὶ ἡμεῖς ἐγκλεισμένοι τῷ
τοῦ Πριλάτου ἀστει γυγνόμενοι καὶ οἷον ἐγκαταφυ-
γμένοι (pp. 144₂₄—146₁₂).

71. Οἱ δὲ περὶ τὸν Κομνηνὸν Μιχαῖλ τὸν Πα-
λαιολόγον καὶ οἱ περὶ τὸν Λάσκαρον Μιχαῖλ ταῦδε
πεπόνθησαν. ἔπει τὴν λείαν ἐν τῇ Βερροίᾳ πεποίη-
ται, περὶ τὸν ἐν τοῖς Βοδηνοῖς χώρον ἐοκίμωσαν,
ὁμαλὸν τε ὄντα καὶ εἰς τροφὴν ἔπλεον χρήσιμον. ὁ
ἀποστάτης δὲ Μιχαῖλ ὁ δεσπότης τὰ τοῦ Ῥωμαῖ-
κοῦ στρατεύματος ἀκριβῶς ἐγνώκους, καὶ εἰς ὁπ-
σον τοῦτο ἡρίθμηται καὶ ὡς πλὴν ὀλίγον τοῦ πᾶν
ἐστὶν ἀνοκρελὲς καὶ ἀχρήσιμον, ἐκλογὴν ποιησάμε-
νος ἀπὸ παντὸς αὐτοῦ τοῦ στρατεύματος καὶ οἷον
ἐξ ἀπάντων τοὺς κρείττους χωρίσας καὶ ὡς εἰς
πεντακοσίους αὐτοὺς ἀριθμήσας, καὶ στρατηγὸν χει-

понеже не можел да противоречи на нареж-
данията му, взел тази малка и небоеспособ-
на войска и пристигнал в Солун. След това
преминал Вардар, който древните наричат
Наксиос, и се съединил с Михаил Ласкарис.
Като направили съвещание, двамата се насо-
чили срещу Верея не за да я нападнат —
такова нещо не им било и възможно да из-
вършат, — но за да плякосат околностите
й. И те се награбили с много нещо, защото
техните хора взели като плячка мъчно пре-
броимо количество добитък.

Докато те правели това, владетелят на
сърбите (племе непокорно, което никога не
изпитва благодарност към направилите му
добро, но заради малка изгода хвърля и
стъпква чашата на приятелството), като се
научил за бунта на отцепника Михаил, съ-
брал войска, на брой около 1000, и я изпра-
тил срещу ромейските земи. Те, като отми-
нали Кичево, плякосвали околностите на
Прилеп. А скутерият Ксилей, който с подчи-
нената си войска се намирал близо до кре-
постта, като видял, че сръбската войска
опустошава страната и че навсякъде горят
пожари, като човек, непознаващ военното
изкуство и изобщо нямащ войнишки опит —
той нямал нито разузнавачи, за да научи от-
далеч идването на неприятелите, нито знае-
ше да нареди войска, — пуснал всеки да се
устреми, както иска, срещу сърбите. И тъй,
откъснали се от общия строй и малобройни,
те бивали пленявани, като се сблъскавали със
сърбите, които били повече, и едни станали
жертва на меч, а други бивали залавяни
живи и отвеждани вързани. По-късно и са-
мият скутерий Ксилей с останалите войници
се втурнал срещу сърбите, но едва се спа-
сил, преминавайки планини, хълмове и урве-
сти места, преследван от неприятелите. Така
се разпръснала войската около Прилеп, а
ние останахме в крепостта Прилеп заклю-
чени като затворници.

71. А хората около Михаил Комнин Палеолог
и тия около Михаил Ласкарис изпитали след-
ното. След като плякосали Верея, те се
разположили на лагер в земята на Воден,
която е равна и добра за отглеждане на
коне. А отцепникът деспот Михаил, който
се бил осведомил точно за положението на
ромейската войска — колко е на брой и че
цялата освен малка част е негодна и сла-
ба, — направил подбор от цялата си войска
и от всички отделил по-храбрите, на брой
около петстотин, и като им назначил за вое-

^a Ναξιός ^b ἀξίων ^U ^b κίτζαβιν ^F κίτζαβαν ^O

ροπότησας τὸν νόθον υἱὸν αὐτοῦ τὸν Θεόδωρον, κατὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατεύματος πέποιμεν.

Ἐτυχε δὲ τῷ τότε καὶ ὁ Λαπαρδᾶς Μανουὴλ μετὰ στρατεύματος συρφετῶδους καὶ ξύγκλυδος πρὸς τοῦ βασιλέως (146) ἀποσταλεῖς τοῖς προσιοῦσιν ἡγεμόσι συγκυρῶσαι, καὶ κατεμέμετο αὐτοὺς ὡς προλαβόντας καὶ τὴν λεῖαν ἐργασαμένους, κἀκεῖνον δὲ ἄμειρον γενέσθαι τοῦ κέρδους. ἐν οἷς γοῦν τὰ τοιαῦτα ξυνομιλοῦντο οἱ τοῦ στρατεύματος ἡγεμόνες, τὸ ὑπὸ τὸν Λαπαρδᾶν Μανουὴλ συρφετῶδες στρατεύμα, ὃν οἱ πλείους ἐπιγοῦντο φορβάσαι καὶ εἶχον αὐτὰς τὰ χρειώδη πεφοτισμένας, μὴ τὸν ἄλλον ἡγεμόνων εἰδότες εἶχοντο τῆς ὁδοῦ τῆς παραμβούσης τὸ ἄστυ τῶν Βοδηνῶν, ἵνα πρότερον τὸν ἄλλον διελθόντες λεῖαν καὶ οὔτοι ποιήσαντο. ξυνηγίηκει γοῦν αὐτοῖς ἐν τῇ κλείσει τῶν ἐν τοῖς Βοδηνῶσι ὁρῶν τὸ ἀποσταλὲν πρὸς τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ στρατεύμα πρὸς τὴν τὸν Ῥωμαίων καταπολέμῃον. ἄνδρες γοῦν στρατιῶται γενναῖοι ὑψαύχους ἵπποις ἐποχοῦμενοι καὶ τοῖς ὅπλοις καθάραιτοι ἀνδροπίστοις ξυntyχόντες ἀσπίδος καὶ ἀγεννέας καὶ θηλείας ἵπποις ἐξεζόμενοι ἐν ἀκαρεῖ πάντας τούτους ἐτρέψαντο. φυγάδες γοῦν ἔνιοι ἐκ τούτων γενημένοι καὶ πρὸς τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ ἀφικνέμενοι ἀπήγγειλαν αὐτῷ τὰ ξυμβάντα. ὁ δὲ οὐκ ἐθροίσθη τῷ αἰγνότητι, ἰσχυρὸς δὲ ὢν τὴν χεῖρα καὶ τὴν γνώμην ἀνδρείος καὶ τὰ μάχημα ἔμπειρος — πολλοῖς γὰρ καὶ πρότερον τοῖς πολεμικοῖς ἐγγεγύμναστο — ὀπλισθεὶς καὶ δόρυ λαβὼν καὶ τὸ στρατιωτικόν, ὅπερ ἦν ὑπὸ τὸν Λάσκαριν Μιχαὴλ, ἐκ Παφλαγονίας ὀρμημένον, — ἐκεῖνο καὶ γὰρ μόνον ἐτύγγανε τῶν ἄλλων κρεῖττον καὶ πολεμῶσι δυνάμενον, εἰς πεντήκοντα ἄνδρας ἡριθμημένον (147) — κατὰ τῶν ἐναντίων ὁρμῇ. ὁ δὲ Λάσκαρις Μιχαὴλ, ὡς εἰσθεῖ, οὐ θώρακα ἀλλὰ θωρακίδιον ἐπεδύθει, ὡς ἂν ἔχοι βραδίως φεύγειν, ἐκ πλαγίου τῆς μάχης ἦν καὶ ἐσκόπει τὸ γενησόμενον. ὁ μὲν οὖν Κομνηνὸς Μιχαὴλ τῷ πρώτῳ ἐπερχομένῳ ξυαντήσας βάλλει τῷ δόρατι καὶ ῥίπτει τῆς ἐκαστρίδος ἦν δὲ ὁ ῥηθεὶς τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ νόθος υἱὸς ὁ Θεόδωρος. τοῦ πτώματος γοῦν ἀναστὰς οὗτος προσέδραμε τῷ Κομνηνῷ Μιχαὴλ καὶ ἐδυσώπει μὴ φανευθῆναι. ἡγνέει δὲ τούτον ὁ Κομνηνός, καὶ ὅστις ἦν οὐκ ἡπίστατο. καταδίδωσι γοῦν αὐτὸν Τούρκῳ τινί, καὶ δς παρόνευκε τούτον. εἰτα ξυμπλακόντες οἱ Παφλαγόνες οἱ σὺν αὐτῷ τοῖς λοιποῖς ἄλλος ἄλλον ἐβαλλε, καὶ τὸ τοῦ πολέμου τέλος εἰς τροπὴν μὲν οἱ τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ ἀπεῖδον, οἱ δ' ἀμφὶ τὸν Κομνηνὸν Μιχαὴλ πλείους ἢ εἴκοσι τῶν ἐγκρίτων ζωγήσαντες καὶ πολλοὺς ἄλλους ἔκτους ἔργον ποιήσαντες ἔστησαν οὐδὲ γὰρ εἶχον διώκειν πᾶν ὀλίγοι τυγχάνοντες, προδιεφθαρμένον καὶ διαλελυμένον τῶν προαπερχομένων στρατιῶν, ὡς εἰρήκαμεν. οὕτω μὲν οὖν καὶ αὐτοῖς δυστυχῶς ξυνέβη τὰ πράγματα κατ' ἴσον τοῖς περὶ τὸν Πρίλαπον.

началник извънбрачния си син Теодор, изпратил ги срещу ромейската войска.

По същото време бил изпратен от императора да се присъедини към другите военачалници и Мануил Лапарда заедно с войска от паплач и сбирщина. Той ги укорявал, че са изпреварили и взели плячката и че той останал без дял в печалбата. Докато началниците на войската говорили по това, подчинената на Мануил Лапарда войска от сбирщина, от която повечето яздени стадни коне, натоварени от тях с необходимите неща, без званието на другите началници тръгнали по пътя, минаващ край крепостта Воден, за да съберат и те плячка, като отидат преди другите. На тях се натъкнала в клисурата на воденските планини войската на отцепника Михаил, изпратена да воюва против ромеите. Храбри войници, яздещи породисти коне, въоръжени добре, те срещнали невъоръжени и страхливи хорица, яздещи кобили, и веднага ги обърнали всичките в бягство. От тях някои, които били побягнали, дошли и при Михаил Комнин и му известили за случилото се. Но той не се изплашил от изненадата. Имаше силна ръка, смела мисъл и опитност във военното дело — беше се упражнил и по-рано в много сражения. Той се въоръжил, взел копие и отреда, който бил подчинен на Михаил Ласкарис и произхождал от Пафлагония, защото от другите само той беше по-добър и в състояние да се сражава, на брой петдесет мъже, и се втурнал срещу противниците. А Михаил Ласкарис според обичая си не облякъл броня, а лека ризница, за да може да бяга лесно, бил извън бойното поле и гледал това, което ще стане. Михаил Комнин, като нападнал първия, който идел срещу него, ударил го с копие и го свалил от седлото. Това бил Теодор, споменатият извънбрачен син на отцепника Михаил. Като се изправил от падането, той притичал при Михаил Комнин и го молел да не бъде убит. [Михаил Комнин] не го познавал и не знаел кой е. И той го предал на един турчин, който го убил. После придружаващите го пафлагонци се сблъскали с останалите, всеки удрял някого и в края на битката войниците на отцепника Михаил се обърнали в бягство, а хората на Михаил Комнин пленили повече от двадесет от най-добрите, много други избили с мечовете си и после се спрели. Те не могли да ги преследват, защото били твърде малцина, тъй като, както казахме, тръгнали по-рано войници били убити и пръснати. Тъй и за тях работите приключили нещастно също така, както и за тези при Прилеп.

Ὁ μὲν οὖν Κομνηνὸς Μιχαὴλ καὶ ὁ Λάσκαρις Μιχαὴλ καὶ οἱ ἄμφ' αὐτοὺς ἡγεμένους τευχώνοντες τοῦ στρατεύματος, ἐπεὶ παρ' ἡμῶν ἡναγκάζοντο καταλαβεῖν εἰς τὸν Πριλάπον καὶ ἡμῶν ξυntyχεῖν, ἐκόντες ἀφίκοντο παρ' ἡμῶν. καὶ ὀλίγας ἡμέρας προσκαρτερήσαντες μεθ' ἡμῶν, ἐπεὶ μὴ εἶχον δυνάμειος οὐσιτάδην ξυνελθεῖν καὶ τὸν ἀποστάτην μαχεσθῆναι Μιχαὴλ, ἀφέντες ἡμᾶς ἐπέστρεψαν τὴν τε γὰρ ἀπιστίαν τῶν οὐκ ἐκείνων διανοήσαντο καὶ τὸ ἀμφίβολον τὸν εἰς φυλάξιν αὐτοῦ τεταγμένον νουνεχῶς ἐτεκμήραντο. ἐναπελεισθήτην γοῦν καὶ αὐτὸς ἐν Πριλάπῳ μετὰ τῶν ὄντων (148) εἰς τὴν φυλάκην τοῦ ἀστὸς εἶπαι καὶ γὰρ μοι ὁ κρατὼν προστείλαχεν (pp. 146₁₀—149₂).

72. Ἐπῆλθε γοῦν τὸ δεύτερον καθ' ἡμῶν ὁ ἀποστάτης Μιχαὴλ, καὶ ἐπεὶ ἐκ χειρὸς εἶχεν — ἐπείγω καὶ γὰρ ὡς αἱ βασιλικαὶ δυνάμεις ἀδυνατοῦσι τοῦτον ἀνιστάδην μαχεσθῆναι — περιεστοίχισε τὸ ἄστυ φρουρὰ καὶ ἐλεπόλεις ἴστα. ἦσαν δὲ οἱ ἐντὸς καὶ οἱ οὖν ἡμῶν τὰ αὐτοῦ φρουροὶ. πρῶτην γοῦν πεποιήκειν ἀνέπειραν, καὶ ὀπίστας τὸ σύμπαν αὐτοῦ στράτευμα τῷ ἄστυ προσέβαλε, τοξόταις καὶ σφενδονήταις ἐπιστόχοις χρησάμενος. καὶ κλίμακας ἐξερον, ὡς ἂν διὰ τῶν κλίμακων περὶ τὸ ἄστυ ἀναρρήσαντο· ἀλλὰ τότε μὲν ἐτράπησαν καὶ πλείους ἐξ αὐτῶν ἔργον φόνου γενένηται, λίθοις βεβλημένοι καὶ διστοῖς, καὶ μέχρι μὲν ἡμερῶν τῶν ἡσυχασαν. καὶ πάλιν οἱ ἐντὸς καὶ ἡμετέροι τοῦτους ἐκίνησαν, καὶ αὖτις προσβολὴ σφοδρτέρα περὶ τὸ ἄστυ, καὶ ἡ ἀπόκρουσις ὁμοία οὐδὲ γὰρ ἡδυνήθησαν τι ποιῆσαι, μᾶλλον πεπονήότες ἢ πρῶτον. μέχρι καὶ τρίτον προσέβαλε τὸ δεινόν, καὶ τὰ ὅμοια ἐπ' ἴσης γενένηται. ἡρέμησαν γοῦν εἰ ἐναντίοι καὶ ἐν ἡσυχίᾳ προσεφίξανον. οὐδὲ γὰρ ἐτόλμων προσεγγίσειν μᾶλλον καὶ γὰρ ἔπασχον ἐγγίσαντες ἢ ἐπείουσι. οἱ μὲν οὖν τὴν ἀπιστίαν νοσοῦντες ἐδόκουν ἐν τῇ κινήσει τῆς μάχης ὡς τὰ ἑαυτῶν βουλήματα κατορθώσαντο· θαῦμα δὲ ἂν εἴη τοῖς ἀκούουσι, εἰ ἐνός ἀνδρὸς ἦτηντο οὐ πλείους τῶν τεσσαράκοντα ὑπηρέτας ἔχοντος καὶ μόνη τῇ πίστει καὶ τῇ ἀληθείᾳ τεταρσηκότος. ὡς γοῦν ἀδυνάτως εἶχον μάχην καὶ κενόμῳ (149) τὰ διαβολία οἱ καθ' ἡμῶν φρουροὶ τὰ σφῶν κατορθώσαντο, ἐν ἡσυχίᾳ μεμελετήσαντο τὸ δεινόν καὶ σκῆψιν ποιησάμενοι τὴν τοῦ εἰς φυλάκην τοῦ ἀστὸς συνεταγμένου στρατεύματος ζωαρκείας χάριν διοίκησαν, ἐξάγουσαν αὐτοὺς τῶν ἐπάλλεων καὶ περὶ τὰ οὐροφυλάκεια ἀπαύγουσαν. ἐξ ἐρήμης γοῦν ἀνοίγουσι τὰς πύλας οἱ ταῦτα προμελετήσαντες, καὶ ἐάλω οὗτοι τὸ τοῦ Πριλάπου ἄστυ, οὐ πολέμων ἀρετῇ, οὐκ ἀνοχυρότητι τόπου, ἀλλὰ τῇ τῶν φυλάκων ἀβελτηρίᾳ καὶ ἀπιστίᾳ. καὶ ἡμεῖς συνεάλωμεν καὶ δεσμώ-

Михаил Комнин, Михаил Ласкарис и тези около тях, които бяха началници на войската, понеже ги карахме да дойдат в Прилеп и да се срещнат с нас, шат не шат, дойдоха при нас. Като прекараха малко дни с нас, те ни оставиха и се върнаха, понеже нямаха сили да се срещнат отблизо и да се сразят с отцепника Михаил. Защото те узнаха и вероломството на жителите и умно се досетиха за несигурността на отредените войници за гарнизон на крепостта. И тъй аз останах затворен в Прилеп с тези, които бяха гарнизон на крепостта. Така ми беше запоядал и владетелят.

72. И тъй отцепникът Михаил тръгна срещу нас за втори път. И понеже беше не безпокояван — той беше узнал, че царските войски не могат да му излязат настреща, — обкръжи крепостта с войска и постави стенобойни машини. Гражданите и нашите хора му съчувствуваха. Той направи пръв опит и като въръжи цялата си войска, нападна крепостта, служейки си с изкусни стрелци и прашиници. Носеха и стълби, за да се покатерят по тях на стените. Но тогава бяха отблъснати и повечето от тях станаха жертва, поразени от камъни и стрели. До няколко дни те мируваха. Жителите на града и нашите хора ги подбудиха пак и те отново извършиха по-силно нападение срещу града, но бяха отблъснати по същия начин. Те не можаха да направят нищо, тъй като получевите вреди бяха по-големи от нанесените. И за трети път ни върхлетя ужасът и стана напълно същото. И тъй противниците утихнаха и мируваха. Те не се осмеляваха дори да наближат, защото, като се приближеха, получените вреди биваха по-големи от нанесените. Заразените от предателство смятаха, че в кипежа на борбата техните желания ще се изпълнят. Наистина чудно би им се видяло, ако им се кажеше, че ще бъдат победени от един човек, който има не повече от четиридесет помощници и който се уповава само на вратата и истината. И тъй злоумишлениците против нас не можаха да осъществят намеренията си в битка и сражения — те замислиха страшното през време на затишието. Под предлог на снабдяване с продоволствие те извеждат натоварения със защитата на крепостта отред от зъберите на стените и го отвеждат към хамбарите. В негово отсъствие тези, които бяха замислили това, отвориха вратите и по този начин крепостта на Прилеп бе превзета не поради храбростта на неприятелите, не поради неукрепеността на мястото, но поради глупостта и измяната на стражите. И ние

ται γεγονότα. οὐδὲ γὰρ ὤνησεν ἡμᾶς τὸ τῆς ἀνροπόλεως φρούριον πέτρα γὰρ ἦν καὶ ἀλοκὴ δεκαβάθμῳ κλίμακι, εἴπερ ἐπὶ ἡσάν τινες πολεμήσαντες ἐν ἡ καὶ νυκτὸς οἱ τὰ ἐναντία φρονήσαντες ἡμέτεροι ἐφορμήσοι καθ' ἡμῶν ἡβονλήθησαν ὥς ἡμᾶς τε ἀποκτενεῖν καὶ τὰ ἡμῶν ξυλλαβεῖν. ἐπεὶ δὲ αὐτὸς ταυτὶ ἐπεγνώκειν, τότε μὲν ἑαυτοὺς ἐφυλάττειν καθὼς ἦν ἡμῶν δυνατὸν, ἐπιλαμψάσης δὲ ἡμέρας τῷ ἀποστάτῃ Μιχαὴλ εἰς ξυμφωνίας συνήλθον. κακῆντος μὲν πρὸς ἡμᾶς δέδωκεν ὄρκους ἐλευθέρους μὲν κακῶν καὶ μετὰ τῶν σφετέρων πραγμάτων παρὰ τοῦ μέρους αὐτοῦ εἰς τὴν χώραν διασωθῆναι τοῦ βασιλέως, ἡμεῖς δὲ τὸ μικρὸν ἐκείνο πρὸς αὐτὸν ἀπολελύκαμεν φρούριον. ἀλλ' ἦσαν οἱ ὄρκοι τοῦτου ψευδεῖς· ἐπίσταν γὰρ ὁμοιωμένοισι ἔσχεν οὖν ἡμᾶς ἐν δεσμοῖς καὶ ἀπὸ χώρας εἰς χώραν μεταβαζομένους πεδίτας. (150)

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Θεόδωρος περὶ τοῦτον ἀκηκοῦς ἐπετόπασε μὲν περὶ ἐμοῦ σὺ καλῶς, ἀνθρωπίνους δὲ λογισμοῖς ἐπόμενος ἐπετόπασεν. ὥς γὰρ ἐμεμαθήκει τοὺς κρείττους τῶν στρατηγούντων ἐν τῇ δουρίᾳ, ἐν οἷς ἐθάρρει καὶ τὰ πολλὰ, ἐπὶ τὸν ἀποστάτην Μιχαὴλ γεγενησθαι, τοὺς μὲν καὶ πρὸ τῶν κατασχέσεων τῶν φρουρίων, ἦγον τὸν σκουτέρων Συλέων, τὸν Ῥωμαίων Μανουὴλ, τὸν Πουλάρχον καὶ ἄλλους ἐνόους τῶν σὺν αὐτοῖς, αὐθις δὲ καὶ μετὰ τὰς κατασχέσεις, εἶπον τὸν ἐπὶ τῆς τραπέζης Ἰωάννην τὸν Νεστόγγον, ὃν αὐτὸς εἰς ἀρχὴν, καθὰ προϊστορήκειν, ἀποκατέστησε τῆς Ἀρχίδος, καὶ ἄλλους οὐκ ὀλίγους τῶν γνωρίμων τε καὶ ὀνομαστῶν ὑπὸ τὸν ἀποστάτην ἐκόντας τελέσαι, ἐδεδίει καὶ περὶ ἐμοῦ, μὴ ποτε καὶ αὐτὸς πάθῃ τὰ ὅμοια. ἔθραυε καὶ γὰρ τὸν αὐτοῦ λογισμὸν τὸ ἐξ ὑπογυίου συμβᾶν ἐμοὶ παρ' αὐτοῦ. οἱ δὲ τὰ κατ' ἐμὲ ἀκριβέστερον ἐπυγνόντες δυσχερίζοντο μὴ ἂν ποτε τοιοῦτον φανῇναι με. ἐπεὶ δὲ χρόνος παρερρῶν συνεχὲς καὶ τῶν ἐπερχομένων δεσποῦντων ἐμάνθανεν εἶναι με καὶ εἰρητῇ περικλείεσθαι ποδοκάκας τε καὶ χειροπέδας ξυνέχεσθαι, ἡγάπα τε τὴν πρᾶξιν καὶ μὴ προσκυλίστερον διετίθειτο, ὁρῶν μὲν δὲ ἐπεποιεῖται κτημάτων περὶ τῶν ἐμῶν, μηδὲνα τολμήσαι ποτε πόδα τε βαλεῖν ἐν αὐτοῖς καὶ ζημίαν ἐπεμβαλεῖν (pp. 149⁸—151²⁸). — — —

73. Ὁ μὲν οὖν τῶν Βουλγάρων ἄρχων, ὁ γυναικάδελφος αὐτοῦ Μιχαὴλ, ὃς πολλὴν τὴν ἐχθρὰν κατὰ τε αὐτοῦ τοῦ γαμβροῦ καὶ βασιλέως καὶ τῶν Ῥωμαίων ἐξέτερε, πρὸς τοῦ πρωτεγαδέλφου αὐτοῦ Καλιμάνου κακίαν πληγεὶς εἰδῆσει καὶ τῶν οὐκ ἐτάρων Τρενόβου, ἔξω πον τοῦ τοιοῦτου διάγον ἄσπετος, εὐθὺς ἐτεθνήκει. ὁ δὲ φρονέσας αὐτὸν Καλιμάνος τὴν ἐκεῖνον λαβὼν γαμετὴν ἔδοξε τὴν τῶν

бяхме пленени и оковани. Защото не ни помогна и крепостното укрепление. То беше скала, която можеше да бъде превзета със стълба от десет стъпала, ако някой пристъпеше да я нападне. В нея нашите, които бяха настроени враждебно, искаха да ни нападнат още през нощта, за да ни убият и да заграбят нещата ни. Тъй като узнах това, тогава се пазехме, доколкото ни беше възможно, но когато се развидели, аз влязох в преговори с отцепника Михаил. И той ни даде клетви, че ние ще си отидем от неговата земя в страната на императора невредими и със своите вещи, а ние му предадохме онова малко укрепление. Но неговите клетви бяха лъжливи, защото се беше заклеял клетвопрестъпнически. Той ни постави в окови и ни местеше от едно място на друго пеша.

И тъй, като чул за тези неща, император Теодор ме подозирал лошо, но ме подозирал, воден от човешки съображения. Защото, като научил, че най-добрите му военачалници на Запад, на които се уповаваше много, се били подчинили на отцепника Михаил, едни преди превземането на крепостите, именно скутерият Ксией, Мануил Рамата, Пулаха и някои други с тях, а пък след превземането на отцепника се подчинили доброволно например столоничникът Исак Нестонг, когото, както по-рано разказахме, самият аз бях поставил за управител на Охрид, и немалко други от знатните и именитите, той се боял да не направя и аз същото. Смущавала духа му и неотдавнашната му постъпка спрямо мене. Но тези, които ми познаваха по-добре характера, уверявали, че аз не бих се проявил така. Но след изтичането на много време и когато научил от двамата при него, че съм окован и затворен в тъмница, държан с окови на краката и ръцете, той одобрил поведението ми и станал още по-благоразположен към мене. Той издал постановление относно моите имоти — никой да не смее да пристъпи в тях и да им причини вреда. — — —

73. Българският владетел Михаил¹, негов шурей², който хранеше голяма омраза против своя зет и император и против ромеите, умрял веднага, ударен смъртоносно от първия си братовчед Калиман³ със знанието и на някои жители на Търново, когато се намирал някъде извън тази крепост. Като го убил, Калиман му взел жената и, изглежда,

¹ Михаил II Асен. ² На Теодор II Ласкарис. братовчедът се е казвал Калоян.

³ Според Златарски, История, III, стр. 468, бел. 1.

Βουλγάρων ἀρχὴν σφετερίσασθαι. ἀλλ' ὁ Ρωσος
Οἰκτος μετὰ στρατευμάτων ἐπελθὼν πρὸ Τριπόλεως
τὴν θυγατέρα τοῦτον τὴν τοῦ Μιχαὴλ σύζυγον εἴ-
ληψε· τὸν γὰρ Καλιμᾶνον προύλαβόν τινες πεφο-
νεύκенаи ἐκ τόπου εἰς τόπον φεύγοντα. ἔπει δὲ ἔρη-
μος ἐναπελείφθη κληρονόμου γυναικὸς ἢ τῶν Βουλ-
γάρων ἀρχή, ἐνυπνόντες οἱ προύχοντες εἰς βουλὴν
τὸν τοῦ Τοίχου υἱὸν Κωνσταντῖνον εἰς τὸ ἄρχεω
αὐτῶν ἀναδέξασθαι ἐβουλευσάτο. ἵνα δὲ καὶ εὐ-
πρόσωπος αὐτῷ ἢ ἀρχὴ γένοιτο καὶ ὡς ἂν γε δό-
ξειεν ἀπὸ κληρονομίας κρατεῖν, πρὸς τὸν βασιλέα
Θεόδωρον προσβίαν πεπόμεσαν, ἵνα τὴν αὐτοῦ
θυγατέρα τὴν πρώτην, ἣτις καὶ Εἰρήνη κατωνομά-
ζετο, εἰς συζυγίαν τῷ τοῦ Τοίχου Κωνσταντίνῳ
ἐκπέμψει, καὶ συζευχθῇ νομίμως αὐτῷ, ἐγγόνη
οὖσα τοῦ προκατάρξαιτος Βουλγάρων τοῦ Ἰωάν-
νου καὶ προσήκουσα τῇ τοιαύτῃ ἀρχῇ, ἔπει δὲ
ἔτυχε τὸν τοῦ Τοίχου Κωνσταντῖνον γυναῖκα νόμιμον
ἔχειν, χωρισμὸν τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς πεποιμένας καὶ
τὴν γυναῖκα πρὸς τὸν βασιλέα Θεόδωρον ἔσταλαν.
οὕτω μὲν οὖν ἔσχε τὰ τῶν (152) Βουλγάρων, οὕτω
δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος τὴν ἐξ αὐτῶν ἔσχε
εἰρήνην, καὶ ἡρέμισαν ἐν ἀμφοτέροις τὰ πράγματα
(pp. 152₁—153₈).

76. — — — καὶ τὰ ἐν δυσημῇ μέχρι καὶ αὐτοῦ
τοῦ Ναξειοῦ^а ποταμοῦ, ὅν καὶ Βαρδάριον ὁ πολλὸς
καλεῖ λαός, ὁ ἀποστάτης Μιχαὴλ ὅς ἐαυτὸν ἐποι-
οῦσατο, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πολιτρία τε καὶ φοροῖα παρ-
εστήσατο, καὶ ἀφρόβως τοῦτων ἤρχε καὶ ἀκαθόυνως
ἰδέσπορεν (p. 157₁₄₋₁₉). — — —

77. — — — Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Μιχαὴλ πρὸ
τοῦ βασιλικῶς στεφθῆναι τὸν ἀιτάδελφον αὐτοῦ
Ἰωάννην τὸν Κοιμηρόν, μέγαν χαροτομήσας δο-
μέστικον καὶ τὰ Ῥωμαϊκὰ τοῦτω παραδοὺς στρα-
τεύματα, εἰς τὰ δυτικὰ μέρη κατὰ τοῦ ἀποστάτου
ἐκπέμπομε Μιχαὴλ. συνεξαιπέστειλε δὲ αὐτῷ καὶ
τὸν Στρατηγόπουλ·ν Ἀλέξιον καὶ τὸν Ῥαυλ^в
Ἰωάννην τὸν τοῦ πρωτοβεστωρίου Ῥαυλ^в πρώτον
υἱὸν, σὺν τοῖς δὲ καὶ ἄλλοις πολλοῖς στρατη-
γεῖν εἰδόνας καὶ μάχας ὡς δέον συμπλέσθαι
(p. 160₁₆₋₂₄). — — —

78. — — — Οἱ μὲν οὖν ἐν τῇ Κωνσταντινου-
πόλει Λατῖνοι καὶ ὁ ἐν αὐτῇ τάχα βασιλεύων Βαλ-
δουῖνος προσβίαν ἔσταλαν πρὸς τὸν βασιλέα, ἐπεί-
ρογὰ τινα ζητοῦντες καὶ ἀπόρων ὄντα ἐγγίς κα-
ταρρονήκως γὰρ διατεθέντες πρὸς τὸν βασιλέα ὡς

а дѣти U

си присвоил властта над българите. Но ру-
синът Ур нахлул с войска в Търново и взел
дъщеря си, съпругата на Михаил. Защото
някои бяха успели да убият Калиман, който
бягал от едно място на друго. Но тъй като
българският престол останал без законен на-
следник, първенците се събрали на съвет и
решили да приемат да ги управлява Кон-
стантин¹, синът на Тих. Но за да му стане
властта и подходяща и за да изглежда, че
царува според наследственото право, изпра-
тиха посолство при император Теодор, за да
даде голямата си дъщеря, която се нарича-
ше Ирина, за съпруга на Тиховия син Кон-
стантин и да се омъжи за него законно, по-
неже била внучка на предишния български
цар Иван Асен и подхождала за подобно
властование.² Но тъй като Константин Тих
имаше законна жена, дадоха му развод с
нея и я изпратиха при император Теодор.
Така се развиха работите на българите, така
и император Теодор се помирил с тях и по-
ложението в двете страни се успокои.

76. — — —³ А отцепникът Михаил си
подчини земите на Запад, чак до реката
Наксиос, която масата народ нарича и Вар-
дар, и като завладя тамошните градчета и
крепости, без страх ги владееше и господ-
ствуваше безгрижно. — — —⁴

77. — — —⁵ И тъй император Михаил^б,
преди да бъде коронясан по царски, назна-
чил брат си Йоан Комнин за велик доместик
и като му поверил ромейската войска, изпра-
тил го в западните предели против отцеп-
ника Михаил. Заедно с него изпратил и
Алексий Стратигопул и Йоан Раул, големия
син на протовестиария Раул, а с тях и много
други, които знаят да военачалствуват и да
се бият, както трябва, в сражения. — — —

78. — — —⁷ Латиняните в Константи-
нопол и царуваният у тях Балдуин^в изпра-
тили посолство до императора. И искали
нещо прекомерно и почти безсмислено. Като
се държали презрително към императора,

¹ Константин Асен (1257—1277). ² В следващия § 74 отново се споменава за женитбата на Константин Асен с Ирина. ³ В пропуснатия текст се разказва за болестта и смъртта на Теодор Ласкарис. След смъртта си императорът оставил осемгодишен син Йоан и две дъщери. Другите две дъщери били вече омъжени — едната за Константин Асен, сина на Тих, а другата за Никифор, сина на измения Михаил. За регент императорът оставил протовестиария Георги Музалон, който бил убит от аристокрацията. Описва се тежкото положение на империята на Изток. ⁴ Георги Акрополит описва положението на Балканския полуостров след смъртта на император Теодор II Ласкарис. ⁵ В пропуснатия текст се казва, че тежкото положение принудило всички да търсят добър и силен владетел. Спрели се на Михаил Комнин (бъдещия Михаил VIII Палеолог). Извършено било допитване и до народности и съсловия. Съгласието си нърви дали ромеите, втори латиняните и трети скитите (т. е. куманите). ⁶ Михаил Комнин Палеолог, като император Михаил VII Палеолог (1261—1282). ⁷ Акрополит дава кратка характеристика на новия император и говори за всеобщото задоволство и радост от възцаряването му. ^в Балдуин II (1228—1261).

νῦν ἀρχῆς ἀνάρμενον βαθείας τὰς ζητήσεις ἐποίουν. καὶ πρῶτον μὲν ἐρξάντο ἀπὸ τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης ποιείσθαι τὴν ζήτησιν, ἵνα παράσχωι ταύτην τοίοις ὁ βασιλεὺς καὶ πᾶσαν τὴν ἄλλην χώραν ἄχρι καὶ τῆς Κωνσταντινίου αὐτῆς. ὁ δὲ βασιλεὺς τῶν τοιούτων ἀκροασάμενος ἀπεισιότερον πρὸς εἰσὶν αὐτοὺς τὸν ἀπόλογον ἐποίησεν, ὡς „ἡ πόλις αὕτη πατρίς μου οἷον τυγχάνει ἐκείσε γὰρ ὁ ἐμὸς πατὴρ ἡγεμόνευεν, ὃν καὶ ἡμεῖς οἶδατε, τὸν μέγαν λέγω δομέστικον. ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ οὗτος τὸ ζῆν ἐξεμέτρησε, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐκείσε τέθνηται. πῶς οὖν δεόν ἐστὶ ταύτην τὴν πόλιν ἔξω τῆς ἐμῆς τυγχάνει ἀρχῆς;“ ταῦτ' ἀκηκοότες οἱ πρέσβεις ἐπονησιῶσαν ἔσχον τὴν ἀκοήν, ὡς τάχα τὰ τῶν ζητουμένων παράσχωι τοίοις ὁ βασιλεὺς, καὶ μεταβαλόντες τὸν λόγον „οὐκοῦν“ ἔφησαν „ὦ βασιλεῦ, παραχώρησον ἡμῖν ἐκ τῶν Σερβῶν αὐτῶν κατασχεῖν τὰ λοιπὰ.“ καὶ ὁ βασιλεὺς „οὐδ' αὐτὴν μοι προσήκουσαν ποιείσθαι τὴν ζήτησιν. πρῶτως γὰρ ἐν αὐτῇ πρὸς τοῦ μακαρίου βασιλέως τοῦ θεοῦ μου ἡγεμονεύει χώρας ἡρεάμην, καὶ πρῶτος ἐν αὐτῇ ἐστρατήγησα, καὶ γιγνώσκω τὸν τόπον ὡς σὺνηθες ἔδαφος. σὺ χρεὼν οὐδὲ ταύτην τὴν πόλιν καταλιπεῖν.“ εὐχερῶς γοῦν οἱ πρέσβεις ἐκ τόπου μετεπήδων εἰς τόπον, καὶ μηδὲν ἔχοντες, εἰ καὶ ἡ λάβουεν, ἀγαπᾶν ὡς κερδίσαντες καὶ „ὦ βασιλεῦ,“ ἀντίειπον, „καὶ δὸς ἡμῖν ἐκ τοῦ Βολερῶν τὰ μέχρις ἡμῶν“ καὶ ὁ βασιλεὺς „ἐν τοίοις (162) τοῖς τόποις ἐθίγησθα πολλὰς, καὶ σκεδὸν τὸ καλῶς χρᾶσθαι ταῖς θήραις ἐν τοίοις μεμάθησα, καὶ οὐ μοι κέκρεται ἄξιον τοῦτον ἀφεῖναι τὸν χώρον, ἐνθα καὶ πάλην ἀγαπᾶ θηρεύειν καὶ ἀγροὺς ζώων ἐφήδεσθαι.“ „τί γοῦν ἡμῖν δίδως;“ ἀντέφησαν οἱ πρέσβεις τῷ βασιλεῖ. „ἔγω μὲν“, ἔφη ὁ βασιλεὺς, „οὐδέν“ (pp. 161²⁶—163⁶). — — —

79. Καὶ πρὸς τὸν ἀποστάτην δὲ Μιχαὴλ ἐστειλάτο πρεσβείαν ὁ βασιλεὺς διὰ τοῦ Φιλῆ Θεοδώρου τοῦ πρὸς τοῦ βασιλέως Θεοδώρου τετυφλωμένου. καὶ ἡ πρεσβεία πρᾶε, καὶ πολλὰ [ἐπενδιδούσα] τῶν προσσημόνων ἀπεισίων καὶ χωρῶν παρεχώρει τῷ ἀποστάτῃ ὁ βασιλεὺς, πρὸς ἀγάπην ἐφέλικον αὐτόν, ὀλίγα δὲ ἅτα ἀνεκαλεῖτο καὶ οἷα εὖν ἦν εἰς παρὰ δεῖν. ἀλλ' ἦν ὁ ἀποστάτης πρὸς τὰς (163) ἀκροάσεις σκληρὸς καὶ πρὸς τοὺς λόγους ἀπίστος· οὐ μόνον γὰρ τὴν πρεσβείαν οὐ κατεδέξατο, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀποκρίσεις οὐ προσηκούσας ἐποιεῖτο. ἐρύσα γὰρ αὐτὸν οὐ μόνον τὸ ἐπὶ τῷ βῆγῳ τῆς Συκελίας τῷ

тѣй като той сега бе получил властта, те предъявили тежки искания. И най-напред започнали да предъявяват искания за град Солун, за да им го предаде императорът него и цялата останала земя чак до самия Константинопол. Като чул такива неща, императорът им дал на самите тях твърде остроумен отговор: „Този град ми е като мое отечество, защото там беше управител моят баща, когото и вие знаете, имах пред вид великия domestik. Но той умря в него и тялото му е погребано там. Как прочее може този град да бъде извън моята власт?“ Като чули това, пратениците си били наострили слуха, че може би императорът ще им даде нещо от исканото, и като променили разговора, казали: „И тѣй, царю, отстъпи ни да завладеем останалото, от самия Сяр нататък.“ А императорът [им отговорил]: „Вие ми предъявявате неприлично искане. За пръв път в него през време на блаженопочившия император, чичо ми, аз започнах да управлявам областта, за пръв път в него аз бях военачалник и аз обичам това място като родно. Аз не трябва прочее да изоставя и този град.“ И тѣй пратениците лекомислено скачали от едно място на друго и като не можели да се похвалят, че са спечелили, макар и нещичко, възразили: „Царю, дай ни земите от Болерон до нас.“ А императорът [им отговорил]: „В тези места аз съм ходил често на лов и почти там се научих добре да си служа с ловното изкуство. И не намирам за достойно да изпусна тази земя, където още обичам да ходя на лов и да се наслаждавам на лова на животните.“ „Какво ни даваш тогава?“ — отвърнали пратениците на императора. „Нищо“ — отвърнал императорът. — — —

79. И императорът изпратил при отцепника Михаил като посолство Теодор Фил, който бе ослепен от император Теодор. Посолството било благосклонно и то му отстъпвало много от принадлежащите ни крепости и селища. Императорът правел отстъпки на отцепника, като се мъчел да го привлече към приятелство, а изисквал някои малки неща и такива, които не беше редно да се пренебрегнат. Но отцепникът мъчно чувал и бил глух за словата. Той не само не приел [както трябва] посолството, но и давал неподобащи отговори. Правело го надменен не само родството му със сицилийския крал

¹ По-нататък императорът от своя страна им заявил, че желае да подчини латиняните в Цариград на ромейската власт; те трябвало да заплащат половината от данъка върху търговията, а също такава част и от данъка върху златолсърството (χρυσευητέας).

Μανφρὲ κῆδος, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐπὶ τῷ πράγματι τῆς Ἀχαΐας τῷ Γουλιέλμῳ ἤδη γὰρ καὶ τὴν τοιαύτην ἀγχιμαίαν πεπλήρωκεν· ἐντεῦθεν μεγάλη τε ἐφρόνει καὶ ἐπέρογκα διελέγετο. ἔνθεν τοι καὶ ὁ Φιλῆς Θεόδωρος πολλὰ τοῖς λόγοις ἀναθεὶς καὶ βαρυναλγῆσας ταῖς ἀποκρίσεσι πρὸς τὸν βασιλέα ἐπέστρεψε, τοῦτο πρὸς τὸν ἀποστάτην εἰπὼν „οἶδα μὲν ὡς ἀνοηταίνεις καὶ διὰ τοῦτο φθέγγῃ τὰ μὴ καθήκοντα. ἀλλ' ἴσθι ὡς τάχος πειραθήσῃ βασιλικῆς ἰσχύος καὶ Ῥωμαϊκῆς δυνάμεως καὶ γενίῃσι μετὰμειλος, ὅτε οὐδέν σοι τὸ ὄφελος.“ ταυτ' εἰπὼν πρὸς τὸν βασιλέα ἀτίκετο, πολλὴν καταγροῦς τοῦ Μιχαὴλ ἀβελτηρίαν, ὅτι μὴδὲ μικρὰν τὰ ἡβουλήθη βασιλέως ἀξίωσιν ἀποπλήσασθαι, ἤδη τὸν Χαβάρωνα Κωνσταντῖνον ἀπολύσαι καὶ αὐτὸν τὸν ξιγηρόφοντα, τὸν μὲν ὡς συναναστραμμένον στρατιωτικοῖς ἐπιτηδεύμασι, ἐμὲ δὲ ὡς εἰς κῆδος τῷ βασιλεῖ ξυνελθόντα καὶ τῆς συζύγου γοερὸν ἀναβοήσης καὶ τῶν ποδῶν προκυλινδουμένης τοῦ αὐτοκράτορος, καὶ ταῦτα πλείους τῶν εἰκοσι τῆς εἰρκτῆς λελευκότητος τοῦ βασιλέως, οὓς ἐν τῷ κατὰ τὰ Βοδηνὰ πολέμῳ ζωγράφας ὁ βασιλεὺς εἴλετο πρὸς τοῦ βασιλέως Θεοδώρου ἀποσταλῆς, ὃν ἔνοι (164) καὶ προσγενεῖς ἐπῆρχον τῷ ἀποστάτῃ, οἱ δ' ἄλλοι κρείττους τε ἐν στρατείᾳ καὶ τῶν ἐν γένους περιφανῶν. οὕτω μὲν τὰ τῆς πρεσβείας προέβη τῆς πρὸς τὸν ἀποστάτην (pp. 163₁₈—165₂₈). — — —

80. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς, ὡς προέφημεν, τὸν ἀντάδελφον αὐτοῦ σεβαστοκράτορα ἐν τῇ δυσμῇ κατὰ τὸν ἀποστάτου ἐκπέμψας καὶ ταύτῃ τὰς δυνάμεις ἐγχειρίσας καὶ τοὺς αὐτῶν στρατηγούς, προσέταξε κατευθῆναι τὴν πορείαν ποιήσασθαι, μέχρις ἂν τῷ τοῦ ἀποστάτου ἐντύχῃ στρατεύμασι. ὁ μὲν οὖν σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης κατὰ τὸ προσταχθὲν ἐποίησεν, ὁ δὲ ἀποστάτης Μιχαὴλ μετὰ τῆς συζύγου αὐτοῦ καὶ τῶν οὐκείων περὶ τὰ τῆς Καστορίας μέρη ἐστρατοπέδευεν. ἄρνοι δὲ ἐπῆλθε τούτῳ βοή, ὡς τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα τὰ τῶν Βοδηνῶν τέμνη διαβάνα κατ' αὐτῶν χωροῦσιν. οἱ μὲν οὖν ἀκούσαντες τῆς φωνῆς καὶ πτοῖαν οὐ μικρὰν ἐν ψυχῇ λαβόντες πρὸς δρασμὸν αὐτοὶ τε ὤρμησαν καὶ πάντας τοὺς ἐαυτῶν ἐκίνησαν. ἐπεὶ δὲ ἦν νύξ καὶ οὐχ ἑώρα τις ὅλη φέρεται, πολλοὶ γεγόνασιν, ὥσπερ (165) τῶνδε ξίφους, ὁδοῦ ἔργον. καὶ ὁ Πετραλίφας δὲ Θεόδωρος ὁ αὐτοκαίγιγνος τῆς τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ συζύγου, θρασύτερον ἐπιβὰς τοῦ ἵππου, ἐπεὶ ἐνέτυχε κρημνώδει τόπῳ, αὐτὸς τε καὶ ὁ ἵππος καταβέβληνται καὶ ἄμφω ἀπώλοντο. συνεστάλησαν οὖν μέχρι τῶν οὐκείων ὄρων, εἶπον τῶν Πυρρηναίων ὄρων, ἃ δὴ διορίζει τὴν παλαιάν τε καὶ τὴν νέαν Ἠπειρὸν τῆς Ἑλληνίδος καὶ ἡμετέρας γῆς.

Ἐπεὶ δὲ οὕτω ταῦτα ἐπὶ τούτοις ξυνέβη, ἀδείας ὁ σεβαστοκράτωρ δραζόμενος, ἔρημον εὐρὺν τῆς ἐπικου-

Манфред¹, но и родството му с ахейския княз Вилхелм. Защото той беше уредил и такова сродство. Затова той се гордеел и разговарял надменно. Затова, оскърбен много от думите и тежко засегнат от отговорите му, Теодор Фил се завърнал при императора, като казал на отцепника следното: „Зная, че си безразсъден и затова говориш неподходящи неща. Но знай, че скоро ще изпиташ царската сила и ромейската мощ и ще се разкаеш, когато няма да имаш полза.“ Това като казал, той се върнал при императора и порицал голямата глупост на Михаил, че не пожелал да изгълни поне едно малко желание на императора — веднага да освободи Константин Хаварон и мене, пишпечия, единия като отрасъл заедно с императора и състезавал се често с него във военни занимания, а мене като негов роднина и понеже жена ми с горчиви сълзи е плакала и се търкаляла в краката на императора. И то след като императорът бил освободил от затвора повече от двадесет души, които беше пленил в битката при Воден, където бе изпратен от император Теодор. От тях някои бяха и роднини на отцепника, а други — най-добри във войската му и от знатните по род. Такъв бил резултатът от посолството до отцепника. — — —

80. И тъй, както казахме по-рано, императорът изпратил брат си, севастократора, на Запад срещу отцепника. Поверил му войските с началниците им и му заповядал да върви направо, докато се натъкне на войската на отцепника. И тъй севастократорът Йоан действувал според заповедта, а отцепникът Михаил с жена си и домашните си бил на лагер в земите на Кастория. Внезапно до него достигнал вик, че ромейските войски преминали Воденската клисура и напредвали срещу него. Тези, които били чули вика, обзети от немалък страх, и сами се втурнали да бягат, а увлекли и всички свои. Но тъй като било нощ и никой не виждал къде отива, мнозина станали жертва на пътя като на някакъв меч. И Теодор Петралифа, брат на жената на отцепника Михаил, който се качил на по-буен кон, понеже се случил на урвесто място, паднал и той, и конят и двамата загинали. И тъй те избягали чак до своите земи или до планините Пириней², които разделят стария и новия Епир от гръцката и нашата земя.

Тъй като с тях се случило това, севастократорът използувал момента и като наме-

¹ Сицилийският крал Манфред му станал зет.

² Пириней тук — на пл. Пинд.

ρουσης τὴν χώραν δυνάμεως, κατὰ τῶν ἐν αὐτῇ ἄστεων τὰς ὁρμὰς ἐποιεῖτο. καὶ πρῶτον μὲν ἀπὸ τῆς περὶ τὴν Ἀχρίδα, ἣν καὶ ἀρχιεπισκοπὴν Βουλγαρίας οἱ πάντες οἶδασιν, ἔχον μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον ταύτης Καβάσιαν Κωνσταντῖνον, ὅς ἦν πρὸς τοῦ βασιλέως Θεοδώρου κατισχημένος. ἐφαρχάτο γὰρ παρ' αὐτοῦ μὴ ὀρθὸς εἶναι περὶ τὴν ἀρχὴν τὴν βασιλείαν¹· οἱ τε γὰρ ἀδελφοὶ αὐτοῦ μετὰ τοῦ ἀποστάτου ἐτύγχανον Μιχαῖλ, ὃς τε Ἰωάννης καὶ ὁ Θεόδωρος, καὶ ὁ μὲν Θεόδωρος οὐκ ἐδέχθητο τοῖς ἐν αὐτῷ προύχουσιν, ὁ δὲ Ἰωάννης σχεδὸν πᾶσαν τὴν αὐτοῦ πραγμάτων τὴν δεσποτείαν ἔφερε, τὰ τε κοινὰ διέπων καὶ τὰ κατ' οἶκον. διὰ ταῦτα, ὡς ἔφημεν, οὐκ ἐδέχθη ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος τῷ ἀρχιερεῖ. ἀλλ' ὁ βασιλεὺς Μιχαῖλ ἐλευθερώτερον τοῖς πράγμασι χρίμενος καὶ θέῳ τὸ πλεῖον τῶν πραγματοποιμένων αὐτῷ ἢ καὶ τὸ πᾶν ἀναστῶν, ἐλευθερίαν τῷ ἀρχιεπισκόπῳ δέδωκεν εἰς τὴν (166) αὐτοῦ ἀφικέσθαι, καὶ συνέπειτο οὗτος τῷ σεβαστοκράτορι. ἐπελθόντες οὖν εἰς τὴν Ἀχρίδα, ὡς ἔφημεν, ὁ μὲν σεβαστοκράτωρ τὰς πολεμικὰς μηχανὰς κατ' αὐτῶν ἐκίνει, ὁ δὲ ἀρχιεπίσκοπος λόγοις ἐπενδύειν ἐπέληφεν. ἐν οὗ πολλῷ γοῦν χρόνῳ ἔαλω πρὸς αὐτῶν ἡ Ἀχρίδα.

Ἐπεὶ δὲ τὰ ἐκάστω καλῶς ὁ σεβαστοκράτωρ διέθετο, ἐπὶ τὴν Δεαβόλιν ὤρμησε, καὶ τὸ τῆς Δεαβόλεως ἄστυ μηχανήμασι παντοίοις παραστήσασθαι ἐβουλόλητο. καὶ ἔταξε ταῦτα καὶ ἐλεπόλεις ἔσσης καὶ μηχανὰς παντοίας πεποίηκε καὶ συνεχεῖς ἐφόδους διεπράττετο καὶ παντοίως τὴν τοῦ ἄστεως ἰλιώσιν γενεῇσθαι προείλετο. καὶ μὴν καὶ κατὰ σκοπὸν αὐτῷ προέβη τὰ πράγματα. πολλῶν γὰρ τῶν ἐντὸς περικοινομένων τοῦ ἄστεως, οὐκ ὀλίγων δὲ καὶ ταῖς βολαῖς ταῖς ἐκ τῶν οἰκιστῶν πεπληγμένων, οἱ ἄλλοι μαλακισθέντες — φύσει γὰρ ὑπάρχει τὸ δυτικὸν γένος πρὸς φυλάξεις ἄσπεον μαλθακώτερον — καὶ τὸ τοιοῦτον ἄστυ τὴν Δεαβόλεως τῷ σεβαστοκράτορι ἐνέχεισαν. καὶ πᾶσα δὲ ἡ πέριξ τῶν τοιούτων ἄσπεον χώρα, εἴτον Πρέσπα, Πελαγονία, Σωσικός, Μολυσικός, ὑπὸ τὴν ἐπικράτειαν τῶν Ῥωμαϊκῶν δυνάμεων ἐγεγόνεισαν καὶ ἐπετάττοντο τοῦτοις. τοιοῦτοι γὰρ εἰσιν οἱ τῶν δυτικῶν οἰκιστῶν, ἐξ ὧν πᾶσι τοῖς δυναστεύουσιν ὑποπίπτοντες ἐντεῦθεν τοὺς ἀλλέθρους ἀποφυγάνουσι καὶ τὰ πλεῖα τῶν σφετέρων περιουσιῶν διασώζουσι. καὶ ταῦτα μὲν ἐπὶ ἔργῳ ἔαρος ἐνισταμένων (pp. 165₁₄—167₂₄).

81. Ὁ δὲ ἀποστάτης Μιχαῖλ ἐπέπερ ἐώρα ἥδη οὐκ (167) εἰς καλὸν ἀποβῆναι μέλλειν τοῦτω τὰ πράγματα, ἀντιστῆναι ταῖς βασιλικαῖς δυνάμεσιν ἐβουλόλητο, καὶ πᾶσαν μηχανὴν καὶ πάντα κάλον,

рил земята без защитна сила, започнал да извършва нападение срещу крепостите в нея. И най-напред отишъл при Охрид, който всички знаят като архиепископия на България, водейки със себе си и архиепископа му Константин Кавасила. Той беше задържан от император Теодор, защото беше подозиран от него, че не е лоялен спрямо императорската власт, тъй като братята му Йоан и Теодор бяха с отцепника Михаил. Теодор беше смятан между първенците му, а Йоан имаше почти изцяло управлението на неговите дела, като ръководеше и обществените, и личните работи. Затова император Теодор, както казахме, не се доверяваше на архиепископа. Но император Михаил, който гледаше по-свободно на нещата и отдаваше на бога повечето или дори всичко извършено от него, даде свобода на архиепископа да се завърне на мястото си и той следваше севастократора. И така, като дошли, както казахме, при Охрид, севастократорът започнал да придвижва срещу тях военни машини, а архиепископът ги подканвал с думи да се предадат. В скоро време Охрид бил превзет от тях.

След като севастократорът наредил добре тамошните работи, той се втурнал към Девол, пред чиято крепост бил решил да постави всякакви машини. И той се разпоредил за това. Поставил стенобойни машини, направил всякакви съоръжения, извършвал постоянни нападения и бил решил на всяка цена да превземе крепостта. И станало така, както възнамерявал. Защото, след като били убити мнозина от жителите на града, а и немалко били наранени от ударите на стрелите, останалите паднали духом (народът на Запад е по-слаб в защитата на крепости) и предали на севастократора толкова силната крепост на Девол. И цялата страна около тези крепости, сиреч Преспа, Пелагония, Соск, Молиски¹, се намерили под властта на ромейските войски и им се подчинили. Защото такива са жителите на западните области — лесно попадат под властта на всички господари. Така те избягват унищожението и запазват повечето от своето състояние. И това стана при настъпването на пролетта.²

81. А отцепникът Михаил, като видал, че работите му не ще вървят вече на добре, решил да се противопостави на императорските войски и според пословицата пуснал

¹ Неотгъждествена крепост; намирала се на изток от Лерин и на запад или северозапад от Костур.
² През пролетта на 1259 г.

τὸ τῆς παρουσίας, κενήθη. καὶ τοὺς μὲν οἰκίους ἀπαξασπλῶς συλλέγειν πάντας συνήθροισε, συμμαχίαν δὲ οὐ μικράν παρὰ τοῦ βῆγος Σικελίας τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ προσελάβετο· ἀπηρώδητο γὰρ οὗτοι εἰς τετρακοσίους ἱππίας, ὅπλοις ἑχυροῖς κατάφρακτοι καὶ ὑψαίχουν ἵπποις καὶ ἀγερώχοις ἐποχομένοι· ἕκαστος τούτων τῶν ἐκ τοῦ σφετέρου γένους ἐκκρίτων τυγχάνοντες. ἕτερος δὲ τούτου γαμβρὸς ὁ Ἀχαῖας πρὸς τὴν πᾶσαν αὐτοῦ στρατιάν συλλεξάμενος δι' ἑαυτοῦ τὴν πρὸς τὸν αὐτοῦ πενθερὸν συμμαχίαν πεποιήται. ἦγε δὲ οὗτος ἀπειροπληθὲς τὸ ὄπλιον. ἔκ τε γὰρ τοῦ Φραγκοῦ γένους ἐτύγγαν καὶ ἐκ τῶν οὐρετέρων Ῥωμαίων Ἀχαῖας τε καὶ Πελοποννήσου, ὃν οὗτος ἤρχεν· οἱ πλείους δὲ τοῦ τῶν Λακωνίων ἐπὶ ἤρχον γένους.

Συνήθροιστο γοῦν παμπληθὴς στρατιά, καὶ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ αυτοκράτορος τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου τὴν ὁρμὴν ἐποιεῖντο. ὁ δὲ — καὶ γὰρ εἶχε τὰς συμβουλὰς ἀγαθὰς ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ καὶ βασιλέως — στρατηγικῶς τοὺς ἀντιπάλους μετήρχετο. ἐκεῖνος μὲν γὰρ μετὰ τῶν καταφράκτων καὶ θώραξι κεκρημένων δυνάμεων τὰ ἐχυρότερα τῶν τόπων ἐκράτει, τοῖς δὲ ἐλαφροτέροις τῶν ὀπλιτῶν καὶ (168) οἷς τὸ κινεῖσθαι βῆεν ὡς κουφοτέροις τὴν κατὰ τὰς πεδιάδας μάχην πεποιήσθαι πρὸς τοὺς ἀντιπάλους προσέταχεν. ἦσαν δὲ οὗτοι οἱ μὲν ἐκ Σκυθῶν οἱ δὲ ἐκ Τούρκων, πολλοὶ δὲ καὶ ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν φίλων, οἷς καὶ μᾶλλον ἢ τοξεία τὸ ἐπιτήδευμα. οὗτοι μὲν οἱ τοῖς ἐναντίοις προσβάλλοντες μακρόθεν τοῖς βέλεσι ἐπληττον. ἦρξαντο μὲν οὖν ἐκ τόπου, οὗ Βορίλλα Λόγγος τὸν νομα, ξυμπέπτεν τοῖς ἐναντίοις. οὔτε γοῦν ἡμέρας ἀνέτως βαδίζειν αὐτοῖς παρεχώρουν οὔτε νικτὸς ἤρεμειν. συνερρήγγυντο γὰρ αὐτοῖς ἡμέρας μὲν ἐν τοῖς τῶν ἵππων ποτίαις, εἰ ποὺ τις μακρότερον ἀπῆει τὸν ἵππον ποτίσαι, ξυνέπτεον δὲ τοῖς καὶ καθ' ὁδόν, καὶ ταῖς ἀμάξαις καὶ τοῖς φορταγῶσι ὀπλοῦσι προσπελάζοντες ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς φορτίων ἐκύλευον ἐποχωροῦντων τῶν φυλαττόντων, τοῦτο δὲ πολλὰς πεποιηκότες εἰς θάρος κατὰ τῶν ἐναντίων οὐ μέτριον ἐληλάκουν, ὥστε καὶ χειρὰς ἐμβάλλειν καὶ αὐτῶν ἐκλεβεῖν τὰ προστυχόντα. τὸ μὲν οὖν (τοῦ) ἀντάγων Μιχαὴλ καὶ τοῦτον συνέσταλται στρατεύμα καὶ εἰς πείαν οὐ μικρὰν κατηντίκει· σχεδὸν γὰρ πᾶσαν σκεπήριαν ἀπηγορεύκει.

Βίβ γοῦν καὶ μόγις Στανὸν καὶ Σωκὸν καὶ Μολυσοκὸν παραμείναντες — σκοπὸς γὰρ ἦν αὐτοῖς εἰς τὸ τοῦ Περιλάτου ἄστυ γενέσθαι, ὅπως αὐτὸ διασώσῃαν — ἐκείσε γενοῦντες εἰς οἰκίαν ἕκαστος διασπεδοθέντες βουλὴν τὸν περὶ ψυχῆς τρέψαν, ὅπως ἂν εἶχεν ἰσχύος, βεβούλευται. καὶ ὁ μὲν ἀποστάτης Μιχαὴλ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Νικηφόρου καὶ τῶν ἄλλων μετρίων ἀνδρῶν, (169) οἷς εἶπεν ἐμπιστεύειν

в движение целия механизъм и всички пружини. Той събрал на едно място всички свои без изключение, а и получил немалка помощ от зет си, сицилийския крал. Те били на брой около 400 конници, облечени в тежко въоръжение и яздещи горди и буйни коне. Всеки един от тях бил от знатните на своето племе. А другият му зет, ахейският княз, събрал цялата си войска и лично довел помощта на тъста си. Той водел безчислена войска. Тя била от франкската народност и от ромейските жители на Ахея и Πελοπονнес, които управлявал той. Повечето били от племето на лаконците¹.

И тъй събрала се цяла войска и се втурнали срещу брата на самодържеца — севастократора Йоан. А той, понеже брат му, императорът, му дал добри съвети, си послужил срещу неприятелите с военна хитрост. Той заедно с облечените в броня и снабдени с ризници войски заемал по-добре укрепените места, а на по-леко въоръжените войници и на тези, на които е по-лесно да се движат поради това, че са по-необременени, той заповядал да завързват в равнините сражения против неприятелите. Те били една част скити, друга турци, а мнозина били от ромейския народ, на които бе по-свойствено стрелянето с лък. И тъй те нападали противниците и ги наранявали отдалеч със стрели. А започнали да ги нападат от мястото, чието име е Борила Лонгос². Не им позволявали нито през деня да вървят свободно, нито през нощта да бъдат спокойни. Те ги тревожели денем при водопоя на коне, ако някой отивал да пои коня си по-далеч, нападали ги и по пътя и като се доближавали до колите им и до товарните животни, ограбвали им стоките, тъй като пазачите се разбягвали. Правейки това често, те се одързостили толкова срещу неприятелите, че завързвали и ръкопашен бой и им отнемали каквото им попаднело. И от това войската на отцепника Михаил се намалявала и изпадала в голямо униние, защото почти се била отчаяла за своето спасение.

Те с мъка и едва отминали Стан³, Соск и Молиск — целта им била да се намерят в крепостта на Прилеп, за да я запазят. Когато дошли там, всеки отделно решил да бяга с всички сили, за да се спаси. И отцепникът Михаил със сина си Никифор и с малцина други мъже, на които имаше обичай да доверява своите работи, знаейки добре пъти-

¹ Жителите на областта Лакония. В някои ръкописи (ab) обаче стои Λατῶν, т. е. латиняни. ² Борила Лонгос — Борилова гора. ³ Стан — град, дн. Калабака.

τὰς αὐτοῦ πράξεις, νυκτὸς τοῖς ἔπλοις ἐποχηθέντες ἀπέδρασαν, καλῶς τὰ τῶν ὁδῶν ἐπιστάμενοι. ἔωθεν δὲ ἡμέρας ἤδη γεγενημένης, ὡς οἱ τῶν στρατευμάτων ἐγνώκασι τὸν Μιχαὴλ ἀποδράντα, ἤδη καὶ αὐτοὶ πρὸς φυγὴν ἐτίραποντο. τὸ μὲν οὖν Ῥωμαίων στρατεύμα καὶ οἱ κρείττους τῶν ἐπικρατοῦντων αὐτὸ καὶ ὁ γόθος τοῦ ἀποστάτου υἱὸς Ἰωάννης τῷ σεβαστοκράτορι Ἰωάννῃ προσήλθον καὶ χεῖρας αὐτῷ δεδώκασι καὶ τῷ βασιλεῖ τοὺς ὅρκους ἀπέδοντο, ὃ δὲ πρίγκιψ Ἀχάσιος καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ ἄλλοι ἀλαχοῦ διεσπάρησαν. καὶ ὁ μὲν πρίγκιψ κατὰ τὴν Καστορίαν ἐάλω, ἐπὶ ἀχυρμῇ τινι κρυβὲς καὶ τῶν ὁδόντων τῶν τινι στρατιωτῶν γνωρισθεὶς — εἶχε γὰρ τοὺς ἐμπροσθίους εὐμεγέθεις καὶ προβεβλημένους τῶν φατωμάτων — καὶ δέσμιος ἀπήχθη τῷ βασιλεῖ. οἱ δὲ κρείττους τῶν ταγμάτων αὐτοῦ καὶ προσγενεῖς, ὅ τε Ἀσὴλ δε Τουσί, ὁ τῆς Καρατάνας Ἰοφρὲ καὶ ἄλλοι τῶν ὀνομαστῶν πλείους, οἱ μὲν κατὰ τὸν Πλαταμῶνα οἱ δὲ κατὰ ἄλλο μέρος ἐάλωσαν καὶ δεσμῶται τῷ βασιλεῖ συνασκήθησαν. καὶ τὸ συμμαχικὸν δὲ στρατεύμα τὸ ἐκ τοῦ ῥηγὸς Σικελίας τοῦ Μαρφὲ τῷ ἀποστάτῃ ἀποσταλὲν, ὡς εἰς τετρακοσίους, ὡς εἰρήκαμεν, ἡριθμημένον, αὐτοῖς ὅπλοις, αὐτοῖς ἔπλοις ἐπὶ τεταρτῶν ἀνδρῶν κατεσχέθησαν, ἀπ' ὧν ὁ μὲν εἰς ἣν ὁ μέγας δομέστικος ὁ Στρατηγόπουλος Ἀλέξιος, ἕτερος δὲ ὁ Ῥιμψᾶς Νικηφόρος, ἐκ Τούρκων ἔλκων τὸ γένος, ὁρθότατος (170) δὲ γεγενημένος Χριστιανός. οἱ δὲ δύο τῶν ἀνωτέρων ἐπήρχον. καὶ τοίτους γοῦν δεσμώτας πρὸς τὸν βασιλέα ἐξέπεμψαν. τοιαύτην γοῦν νίκην οἱ τῶν ἡμετέρων ταῖς βασιλικαῖς συμβουλαῖς κατορθώσαντο ὥστε τὴν αὐτῆς φήμην εἰς πάντα τῆς γῆς περιεῖναι τὰ πέρατα. ὀλίγας γὰρ τοιαύτας νίκας εἶδεν ὁ ἥλιος. τῆνκαῖτα γοῦν πάντα τὴν ἄσπην καὶ πᾶσαν χώραν ἐφ' ἑαυτοὺς πεποήνται οἱ ἡμέτεροι (pp. 167²⁵—171⁷).

82. Ὁ μὲν οὖν σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης τὴν Θεσσαλίαν παραμείψας καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἄσπην τε καὶ φροῦρια ὀχυρωσάμενος, περὶ τὴν Νέαν Πάτραν ἐστρατοπεδεύσας, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν γόθον υἱὸν τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ Ἰωάννην. ὁ δὲ μέγας δομέστικος ὁ Στρατηγόπουλος Ἀλέξιος καὶ ὁ Ῥαούλ Ἰωάννης τὰ Πυρρηναῖα ἐπερβάντες ὄρη περὶ τὴν Ἀρταν ἐχώρουν, καταλαμβάνοντες ἐν τοῖς Ἰωαννίνοις στρατεύματι μερικὸν εἰς πολιορκίαν τοῦ ἄστεος. κατέλαβον οὖν οὗτοι τὴν Ἀρταν.

Καθεῖσε γοῦν καὶ αὐτὸς τοῦτοισι ἐντυτευχίειν οἷς καὶ πρὸς ὀλίγας ἡμέρας ἐντομιλῆσας κῆρα διήσυνταξάμενος τῆς Ἀρτης ἐξῆεν, καταλαμβάνων τὸν ἐκεῖσε λαὸν οὐκ ἐν εἰρηνοῦς πρὸς τοὺς ἡμετέρους διακείμενον. οὐ γὰρ καλῶς οἱ τῶν στρατευμάτων τοῦτοις ἐχρήσαντο, διὰ ταῦτα καὶ ἡ περιφανεστάτη ἐκείνη νίκη ἢ τοῖς Ῥωμαῖς ἐπιλάμψασα ἐν ᾧ πολὺ τῷ χρόνῳ πρὸς τοὐναντίον κενώρηκεν. ἀπῆλθον οὖν ἐξ ὁρθοῦ πρὸς τὸν σεβαστοκράτορα Ἰωάννην τὸν τοῦ βασιλέως ἀτάδεχον περὶ τὴν Νέαν Πάτραν διαίγοντα, καὶ τινὰς ἡμέρας μετ' αὐτοῦ διακαοτερήσας τῆς πρὸς τὸν βασιλέα φροῦσης ἡράμην.

щата, възседнали коне и избягали през нощта. А рано сутринта на настъпилия вече ден войниците, като узнали, че Михаил е избягал, и сами вече се впуснали да бягат. Ромейският отред, по-видните от началниците му и Йоан, избънбрачния син на отцепника, отишли при севастократор Йоан, предали му се и дали клетва на императора.¹ А ахейският княз и тези с него се пръснали на различни посоки. Князът бил пленен при Кастория, скрит под една купчина слама и познат по зъбите от един войник — той имаше много големи и издадени извън устните предни зъби. Той бил отведен вързан при императора. А по-видните от отредите му и роднините — Асел де Туси, Йофре Каритански и много други от знатните — били пленени — едни при Платамон, други на друго място — и вързани били откарани заедно при императора. А съюзническият отред, изпратен от сицилийския крал Манфред на отцепника, който наброявал, както казахме, около 400 души, бил заловен заедно с оръжието и конете от четирима мъже, от които единият бил великият domestik Алексей Стратигопул, другият — Никифор Римпсас, който водеше рода си от турците, но не станал най-правоверен християнин, а на другите двама не се знаеха имената. И те били изпратени вързани на императора. Нашите благодарение на царските съвети спечелили такава победа, че мълвата за нея обиколила всички краища на земята. Малко такива победи е видяло слънцето. Тогава нашите си подчиниха всички крепости и цялата страна.

82. Севастократорът Йоан, като минал през Тесалия и укрепил там крепостите и укрепленията, разположил се на лагер при Неа Патра², водейки със себе си и избънбрачния син на отцепника Михаил — Йоан. А великият domestik Алексей Стратигопул и Йоан Раул преминали планините Пириней и напредвали към Арта, като оставили в Йоанина малка войска за обсаждане на крепостта. И тъй те превзеха Арта.

Там и аз се натъкнах на тях. С тях прекарах малко дни и като уредих работите на Арта, излязох, оставяйки тамошния народ вече неблагоприятно разположен към нас, защото войниците не се държаха добре с тях. Заради това и тази преблестяща победа за немного време се обръва в нещо съвсем неблагоприятно. Аз заминах направо при севастократор Йоан, брата на императора, който пребиваваше при Неа Патра, и като прекарах няколко дни с него, поех пътя, водещ при императора.

¹ През октомври 1259 г.

² Неа Патра — Ипати

(Златарски, История, III, стр. 487).

Ο μὲν οὖν νόθος υἱὸς τοῦ ἀποστάτου Μιχαὴλ Ἰωάννης τῷ σεβαστοκράτορι ξυνὼν ἀποστασίαν μετὰ καὶ ἄλλων (171) τῶν ἐμελέτα καὶ ἐπὶ ὁ σεβαστοκράτωρ Ἰωάννης κατὰ τῶν Λατίνων κενώρηκε καὶ τὴν Δεβαδίαν παραμείψας τὰς Θήβας ἐσκύλευσε, τὴν δὲ ὅταν οὗτος ἀπιστίαν εἰς προΐπτον προέφηγε καὶ μετὰ καὶ ἄλλων τινῶν ἀποδράς περὶ τὸν ἀποστάτην Μιχαὴλ τὸν πατέρα τοῦτον ἀπῆει. ἐκείνους μὲν οὖν τῷ ἀδελφῷ τοῦ πράγματος ταραχθεὶς οὐκ εἶχεν ὅπῃ γῆς σπαίη, ἀλλ' ἐν πλοιαρίοις ἐμβάντες αὐτὸς τε καὶ ὁ υἱὸς αὐτοῦ Νικηφόρος καὶ ἡ σύζυγός τοῦτον καὶ τίνες τῶν αὐτοῦ τὰς διατριβὰς ἐν τῇ θαλάσῃ ἐποίουν εἰς τὰ νήσους τὰς πέριξ κατασφύριον εἶχον, Λευκάδα δηλαδὴ καὶ τὰς τῶν Κεφαλίων. ἀλλ' ἐπεὶ ὁ τοῦτον νόθος υἱὸς Ἰωάννης πρὸς αὐτὸν ἀπῆει καθὰ δεδήλωται, ἀνεγερθεὶς τῆς ξαθυμίας, καὶ τὸν ὄκνον ἀποσιωπόμενος περὶ τὴν Ἀγρὴν ἐβάδιζε, κακεῖσε δὲ διαγμένος, ἐπεὶ τοὺς πάντας οἰκητόρας προσκεμένους εὗρεν αὐτῷ, εἶχε δὲ καὶ τὸ τῆς Βουδιτζης ἅσιν παρὰ τοῦ μέρους τοῦτον κρατούμενον, συναγαγὼν τοὺς ἐκεῖσε εὐρισκομένους τοὺς ἡμετέρους τῶν δόξων τῆς Ἀγρῆς ἐξήλασεν. ἀλλὰ καὶ τοὺς πολιορκούντας τὰ Ἰωάννη μακρὰν τὴν Ἰωάννην πεποίηκεν. οὗτο μὲν οὖν ἀρχὴν κακῶν τὰ τῶν Ῥωμαίων εἰληφὲ πράγματα, καὶ τὰ καλῶς ταῖς βασιλικαῖς συμβουλαῖς γεγενημένα ταῖς τῶν στρατηγούντων ἀνηκούσας καὶ ἀταξίας εἰς τὸ μηδὲν σχεδὸν ἢ καὶ πάντων μακρὸν κατητήκασαν (pp. 171_s—172_{ss}). — — —

27. Georgiūs Acropolita a Michaele Palaeologo imperatore ad Constantinum Toechum principem Bulgarorum legatus mittitur

84. Διαπεράσας γοῦν ὁ βασιλεὺς τὸν Ἑλλήσποντον, τὰ τῶν Πηγῶν κατέλαβε μέρη κακεῖσε τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο. ἐπεὶ δὲ ὁ τοῦ θέρους παρήει καὶρός, ἀλλὰ γε δὴ καὶ ὁ τῆς ὁπώρας ἐρρῶν, τῶν τοιούτων ἀπάρας χώρων πρὸς τὴν ἐξ ἔθους τοῖς βασιλεῦσιν οὖσαν ἀνάπαυσιν, ἐξ ὅτου τῆς Κωνσταντίνου γενίναςιν ὑπερδύοι, κατηνίχκει τὸ Νύμφαιον, ἐπὶ δὲ πρὸς τὸν ἀρχόντα τῶν Βουλγάρων (175) τὸν Κωνσταντίνον πρέσβιν ἐκπέμπομεν. ἀπῆειν γοῦν πρὸς αὐτὸν, καὶ διεβίβασα μετ' αὐτοῦ ἡμέρας τινάς· εἴτεχον γὰρ τότε καὶ αἱ ἐορτασμοὶ τοῦ Χριστοῦ ἡμέραι, ἧς τε τῶν γενεθλίων καὶ ἡ τοῦ βαπτισματός. ἐν τῇ τοιαύτῃ καὶ γὰρ ἡμέρᾳ τοῦ βαπτισματός οἱ τῶν Βουλγάρων ἄρχοντες λαμπρύνονται μάλιστα, καὶ ἐβουλεύτο ὁ τῶν Βουλγάρων ἀρχὸν τῷ τότε Κωνσταντίνῳ ὁφείον αὐτοῖς συνεῖναι καμὲ

Йоан, избѣнбращный сын на отцепника Михаил, който беше при севастократора, замисляше с някои други измяна. И когато севастократор Йоан отиде срещу латиняните и отминавайки Левадия¹, пляккоса Тива, той прояви открито измяната, която кроеше. Като избяга с някои други, той отиде при отцепника Михаил, своя баща. Този последният, смутен от неочакваните събития, нямаше място къде да стъпи, но сам той, синът му Никифор, жена му и някои негови хора, качени на кораби, прекарваха в морето и имаха за убежище околните острови, сиреч Левкада и Кефалония. Но след като при него, както се каза, дойде неговият избѣнбращен сын Йоан, той се съвзе от бездействието и като се отърси от страха, отишъл до Арта. Когато дойде там, тъй като намери всички жители благоразположени към него, а той имаше и крепостта Вондица², владяна от неговата партия, той събра тези, които намери там, и изгони нашите от пределите на Арта. Но той прогони и обсаждащите Йоанина далеч от нея. Така ромейските работи запознаха да се влошават и това, което бе извършено добре поради царските съвети, вследствие на неподчинение и на несъгласие между началниците се сведе почти на нищо или на твърде малко. — — —³

27. Император Михаил Палеолог изпраща Георги Акрополит като посланик при българския цар Константин Тих

84. И тъй, като премина Хелеспонт, императорът дойде в пределите на Пиги и там прекарваше. А когато изтече времето на лятото, а освен това минаваше и времето на есента, той се вдигна от тези места и дойде в Нимфея, обичайното почивно място на императорите, откак те загубиха Константинопол, а мене изпрати като пратеник при владетеля на българите Константин⁴. Аз отидох прочее при него и прекарах там няколко дни. Защото тогава се случиха Христовите празнични дни — рождението и кръщението. В този ден на кръщението българските владетели празнуват най-бляскаво и тогавашният български владетел Константин желаше да бѣда и аз при тях и да бѣда зрител на това, което става. Като из-

¹ Гр. в Беотия. ² Вондица — вж. Вонтица (у Ана Комнина). ³ След като презимува при Лампсак, императорът в началото на пролетта потеглил срещу Цариград, излъган от своя братовчед Асел. При оттеглянето му го срещнали трима латински пратеници, молящи за мир. Императорът се съгласил, но само за срок от една година. ⁴ Понеже никейският император Михаил VIII Палеолог замислял да изгони латиняните от Цариград, Георги Акрополит бил изпратен при българския цар Константин Асен през зимата на 1260 г., за да уреди конфликта с него. Вж. *Златарски*, История, III, стр. 494.

καὶ θεατὴν γενέσθαι τῶν τελουμένων. τὰ προσεταγμένα μοι γοῦν πληρώσας τοῦ Τριώβου ἐξήην, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ἀπήειν ἐν τῷ Νυμφαῖο διὰ γοῦντα (pp. 175₂—176₁₂). — — —

28. *Constantinopolis rursuni sub potestate Romanorum venit*

85. — — — Αἰφνης οὖν ὁ Στρατηγόπουλος Ἀλέξιος ὁ καῖσαρ νυκτὸς ἐπιώντῃ Κωνσταντίνου προσήγγισεν. ἐπεὶ δὲ μετ' ἐπιστοῦ εἶχε καὶ ἄνδρας τινὰς ἐξωρημένους τῆς πόλεως καὶ ἀκριβοῦς εἰδότες τὰ κατ' αὐτήν, καὶ πυνθανόμενος αὐτῶν ἐμεμαθήκει ὅτιν ἴσα εἶναι περὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, δι' ἧς ἀνὴρ ὁπλίτης δύναιτ' ἂν ἐντὸς εἰσελθεῖν, μηδ' ὅλως μελλήσας τοῦ ἔργου εἶχετο. καὶ εἰσῆλθε διὰ ταύτης ἀνὴρ, καὶ ἐπηκολούθησεν αὐτῷ ἕτερος, εἶτα ἐκείνῳ ἄλλος, καὶ οὕτω μέχρι τῶν πεντεκαίδεκα, τάχα δὲ καὶ πλείους ἄνδρες ἐντὸς εἰσῆλθον τῆς πόλεως. ἐπεὶ δὲ περὶ τὸ τεῖχος ἕνα εὖρον τῶν ἐμπεισιτεμενῶν τὴν φυλακὴν, τινὲς ἐξ αὐτῶν ἀναβάντες καὶ τῶν ποδῶν λαβόντες ἔρραψεν ἕξο τῆς πόλεως. οἱ δ' ἄλλοι ἀξίνας ἐγχειρισάμενοι καὶ τοὺς μοχλοὺς τῶν πυλῶν διαρρήξαντες ἐλευθέρων πεποιήθησαν τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσοδὸν τῷ στρατεύματι. οὕτω μὲν οὖν ὁ Στρατηγόπουλος καῖσαρ καὶ οἱ οὖν αὐτῷ πάντες Ῥωμαῖοι καὶ Σκύθαι — ἐκ τῶν τοιούτων καὶ γὰρ τὸ ἐπ' αὐτὸν συνεκινερότητο σιγάτευμα — ἐντὸς τῆς πόλεως ἐγεγόνευσαν. οἱ δ' ἐντὸς τῷ αἰφνιδίῳ κατασεισθέντες τὸν πρᾶγματος, ὥς εἶχεν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ σκεπτικὴν ἐπαραμαυέτο. καὶ οἱ μὲν περὶ τὰ σεμεῖα ἐβάδιζον καὶ μοναχικὰ ἐνεδέδυντο ἄμωρα, ὅπως τὸν φόρον ἐκρύβοιεν, γυναῖκες δὲ εἰς ὅπως τειχῶν συνεστέλλοντο καὶ εἰς στοὰς σκοτεινὰς καὶ ἀποκρύφους ἐκρύπτοντο. ὁ δὲ τῆς πόλεως κατὰρχων Βαλδουῖνος περὶ τὸ μέγα παλάτιον ὄρμησεν.

Οἱ δὲ περὶ τὴν Λαφρουσίαν ἀπυόντες Λατῖνοι καὶ ὁ μετ' (182) αὐτῶν ποτεστάτος, μηδὲν τι τῶν γενομένων γνωρίσαντες, ἐπεὶ μὴ κατὰ τῆς νήσου Λαφρουσίας ποιῶσαι τι ἔρχοντο — ἀντελάβετο γὰρ καθεύων θεός — παλίνδρομοι πρὸς τὴν πόλιν ἐπανεξεύγνον. μέχρι οὖν τοῦ ναοῦ τοῦ ἀρχιστρατήγου τῶν ἄνω δυνάμεων Μιχαὴλ ἐλθόντες, τοῦ περὶ τὸν ἀνάπλου διακειμένου, οὐδὲν τι ὅλως τῶν γενομένων ἐμεμαθήκεισαν· ἐκεῖσε δὲ ἀφικνήμενοι καὶ ταῦτα μαθόντες εἰς τὴν πόλιν ὄρμησαν ἐπελθεῖν. ἀλλὰ τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα τοῦτο γνόντες πῦρ ταῖς οἰκίαις τῶν Λατίνων ἐνέβαλον παρὰ τὸν αἰγιαλὸν κειμέναις, καὶ ἐνέπρησαν ταύτας, καὶ πρῶτα μὲν τὰς τῶν Βενευκῶν, εἶτα τῶν ἄλλων γενῶν, ἵς

пълних ладените ми нареждания, аз излязох от Търново и отидох при императора, който пребиваваше в Нимфея. — — —¹

28. *Византийците отново си възвръщат Цариград*

85. — — — Неочаквано кесарят Алексий Стратигопул дошъл и се приближил нощем до Константинопол. Понеже имал при себе си и някои хора, които били излезли от града — те познаваха много добре града, — разпитвайки ги, той се научи, че в градската стена имало една цепнатина, през която би могъл да влезе вътре въоръжен човек, и незабавно се заловил за работа. През нея влезъл един човек, последвал го друг, после трети и така нагатакъ до петнадесетина. Скоро в града влезли и повече. А когато намерили на стената един от тези, на които било поверено пазенето ѝ, някои от тях се покачили и като го хванали за краката, хвърлили го извън града. Други пък, като взели брадви, счупили напречните греди на вратите и открили свободен достъп за войската. Така влезли в града кесарят Стратигопул и заедно с него всички ромейски и скитски — подчинената му войска била съставена от тях. Тези, които били вътре, поразени от неочакваното събитие, се загрижили за своето спасение — всеки, както могъл. Едни отишли в манастирите и облекли монашески дрехи, за да избягнат смъртта, жени пък се мушвали в цепнатините на стените и се криели в тъмни и потайни места. А господарят на града Балдуин се насочил към големия дворец.

Латиняните, които били отишли на Дафнузия, а заедно с тях потестатът, като не могли да направят нищо против острова — него го пазел бог, — върнали се обратно в града, без да знаят нищо за станалото. Те дошли до храма на Михаил, архистратега на небесните сили, разположен до пристанището, без да знаят нищо за станалото. Когато дошли там, те се научили за това и стремително се втурнали в града. Ромейската войска обаче, която узнала за това, подпалила разположените до брега къщи на латиняните и ги изгорила, и най-напред тези на венецианците, а после принадлежащите

¹ Императорът възложил на кесаря Алексий Стратигопул да отиде с войска на Запад и заедно с тамошните ромейски да воюва срещу враговете. По пътя обаче той трябвало да се отбие и да извърши нападение срещу Цариград, за да изплаши латиняните. По пастливо стечение на обстоятелствата за ромейците по това време в Цариград с голям латински кораб от Венеция дошъл някой си подеста (потестат, ексуснаст), който убедил латиняните да отидат срещу о. Дафнузия. Така Цариград опустял.

καὶ κάμπους κατοικόμαζον. ἐπεὶ δὲ εἶδον τὴν πόλιν περιπολούμενῃν οἱ τῶν Λατίνων, τὰς παρειὰς ταῖς χερσὶ τύψαντες, καὶ λαβόντες ὄσους ἠδύναντο ἐντὸς τῶν τριήρεων αὐτῶν καὶ τῶν λοιπῶν πλοίων, ὑπεχώρησαν, μὴς τριήρεως εἰς τὸ μέγα παλάτιον ἀπελθούσης καὶ ἀναδεξαμένης τὸν Βαλδουῖνον ἐν χορῇ τῆς ζωγραφίας γενόμενον. καὶ ταῦτα μὲν οὕτω ξυνέβη, καὶ ἡ Κωνσταντίνου προσοία θεοῦ καὶ αὐθις ἐπὶ χεῖρα τοῦ βασιλέως τῶν Ῥωμαίων ἐγένετο κατὰ λόγον δ' αὖθις τε καὶ προσήκοντα, Ἰουλίον εἰκοστήν καὶ πέμπτην ἄγοντος, οὗτος ἐπισπεύσεως τεταρτίας καὶ ἀπὸ γενέσεως κόσμον ἔτους ὄντος 576³, ἐπὶ τῶν ἐχθρῶν κρατούμενῃ χρόνους πενήκοντα καὶ ὀκτώ (pp. 182₄—183₂₃).

В. EPITAPHIUM IMPERATORIS IOANNIS DUCAE

3. — — — ὃν ὁ φριμακτίας ἔτριψεν Ἰταλός, ὃν ὁ μάχιμος πέριξε Πέρσης, ὃν ἔδεδοίκε Παίων αἰμοχαρὴς καὶ Μυσὸς καὶ Δαλυάτης ἐλέπηξεν (p. 13₁₆—18). — — —

6. — — — οὕτω γοῦν τῶν ἐχθρῶν διακειμένων, τῶν δυτικῶν δὲ ἀπάντων πρὸς οὐρανὸν αὐτῶν καὶ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν ἐξοισιρησάντων τῆς δικαίας ζεύγλης Ῥωμαίων καὶ τῆς δουλείης ἀπερρηγμένην ἐξηνδραποδισμένων καὶ καταδεδουλωμένων ὡς ἴσαντες ἅπαντες — — —, ὃ δὲ οὐκ ἔπαυέ τι ἀνθρώπων, οὐ συνεσιάλῃ, οὐ ἐπηξεν, (p. 16₈—16). — — —

9. — — — Τριβαλλὸς ἡμῖν δοῖται τὰ τῆς ἐσπέρας, μᾶλλον δὲ οὐκ αὐτός, εἴ γε καὶ δοῦλος λογογραφῆται καὶ ὡς θεράπων ἐποκίπτει τῷ βασιλεῖ καὶ δόναμιν στρατιωτικὴν ὡς ὑπόφορος διδόναι καταναγκάζεται. Μυσὸς ἐτέρωθεν τάχα περιγράφει τὰ ὄρη, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς περιγράφει τὸ γὰρ ἀληθὲς καὶ οὕτως τοῖς ἐπὶ τοῦ βασιλέως σιγιάττειται (p. 18₂₆—30).

на другите племена, които хората наричаха и „Лагера“¹. А когато латиняните видели да гори града, ударили с ръце бедрата си и като взели на триерите и другите кораби колкото хора могли, оттеглили се. Една триера отишла в големия дворец и взела Балдуин, който бил изложен на опасност да бъде пленен. Така станало това и по божия промисъл справедливо и както трябва Кωνσταντιнопολ отново падна под властта на ромейския император на 25 юли, четвърти индикт, 6769 г.² от сътворението на света, владян от враговете 58 години.

В. ЕПИТАФИЯ НА ИМПЕРАТОР ЙОАН ДУКА (БАТАЦИ)

3. — — —, от когото³ се уплаши буйният италиец, пред когото затрепера войнственият персиец, от когото се уплаши кръвожадният пеонец и пред когото се стъписа мизиец и далмат.⁴ — — —

6. — — — макар положението на Изток да бе такова,⁵ а пък на Запад всичко да бе опленено и покорево, както всички знаят, от самите тях⁶ и от българите, и от развилнелите се ромей, които се бяха откъснали от законния ярем и подчинение,⁷ — — — той не изпита никаква човешка слабост, не се обезсърчи, не се изплаши. — — —

9. — — — Трибалът⁸ ни определя границата на запад, или по-скоро не той, щом той се води като роб, подчинява се на императора като слуга и е задължен да дава войски като трибутарий. От друга страна мизиец⁹ очертава пределите ни, но и той не ги очертава. В същност и той се покорява на изпратените от императора.

¹ На този лагер са били построени жилища, но името останало да съществува и след това, като минало върху жилищните постройки. ² 1261 г. ³ Т. е. от император Йоан Дука (Батаци). ⁴ Т. е. българин и сърбин. ⁵ Кръстоносците били завладели много от източните (малозийските) владения на империята. ⁶ Т. е. от кръстоносците. ⁷ Загатва се за съзидателните на Никейската империя с Епирския деспотат. ⁸ Т. е. сърбинът. ⁹ Т. е. българинът.

ТЕОДОР СКУТАРИОТ

Теодор Скутариот е живял през втората половина на XIII в. Бил е приближен на никейския император Теодор II Ласкарис (1254—1258) и на патриарх Арсений. При император Михаил VIII Палеолог (1261—1282) Скутариот поддържал неговата политика за обединение на Цариградската и Римската църква. Във връзка с тази политика през 1277 г. като митрополит на Кизик бил изпратен при папата в Рим. След завземането на престола от Андроник II Палеолог (1282—1328) Скутариот изпаднал в немилост, преследван бил като привърженик на унията и загубил църковния си пост.

Теодор Скутариот е автор на така наречената *Σύντομος χρονική* (Обзорна хроника), доскоро смятана за съчинение на неизвестен автор. Своя исторически труд той по всяка вероятност е написал през 1282 г. В по-голямата си част Обзорната хроника е компилация от трудовете на известни историци. За събитията до 1118 г. авторът е черпил сведения от съчиненията на Малала, Кедрин, от една редакция на Продължителя на Георги Момах и от един общ с Константин Манасий извор. За събитията от 1118 г. нататък той се ползва от трудовете на Никита Хониат и на Георги Акрополит. Но заетите от тях сведения Скутариот допълва с данни от други добри извори, а отчасти и с лични впечатления.

Теодор Скутариот ни е оставил и допълнения към хрониките на Йоан Скилица (досега непубликувани) и на Георги Акрополит, които тук не даваме отделно, тъй като те изцяло са вмъкнати в основното му съчинение.

ИЗДАНИЕ: *Ἀνώνιμου Σύντομος χρονική*, Bibliotheca Graeca medii aevi, ed. Constant. Sathas, vol. VII, Paris, 1894.

КНИЖНИНА: Главната литература е посочена у *Су. Moravcsik*, *Byzantinoturcica*, I, стр. 526—528. Вж. и П. Чилев, Една анонимна византийска хроника, ИИИ, кн. I (1905), стр. 34—59, където са дадени в превод места, отнасящи се до българската история.

THEODORI SCUTARIOTAE

COMPENDIUM CHRONICUM

1. *Chaganus Avarorum captivos Romanos occidit*

Χαγάνος δὲ ἐν τῷ πολέμῳ τῶν Ῥωμαίων ἐπε-
τερήσας πλῆθος ἀνελόν, καὶ αἰχμαλώτους εἶλεν
ὡς χιλιάδας δώδεκα, καὶ ἐδήλωσε τῷ Μавρικίῳ
δοῦναι αὐτῷ ἐφ' ἐκάστῳ ἀνδρὶ νόμισμα ἐν καὶ τού-
τους λυτρώσασθαι. Τοῦ δὲ δι' ἣν ἐνόησε φιλαργυρίαν
μὴ καταδεξαμένον, ὁ Χαγάνος τὴν ἡμίση ἀπῆγε, καὶ
μηδὲ τοῦτο εὐδοκήσαντος ποιῆσαι τοῦ βασιλέως, τὸ

ТЕОДОР СКУТАРИОТ

ОБЗОРНА ХРОНИКА

1. *Аварският хаган избива пленените ромеи*

Във войната хаганът излязъл по-силен, погубил множество ромеи и взел около 12 000 пленници. Той известил на Маврикий да му даде за всеки мъж по една номизма, за да ги освободи. Понеже Маврикий не приел поради скъперничеството, от което страдал, хаганът поискал половината, но тъй като

τρίτον ἐκεῖνος ἐξήτησεν¹ ἀλλὰ τὸν φιλόχρυσον δοῦναι ταῦτα οὐκ ἔπεισεν. Ὅθεν (105) καὶ εἰς ὄργην ὁ βάρβαρος κινήθεις, πάντας ἀπέκτεινε (pp. 105₂₅—106₁).

2. *Tempore Heraclii Avarēs, Slavī, Persaequae contrā Romanos bellant*

Ἐν δὲ τοῦ βασιλέως ἐνδημοῦντος τῇ Περσικῇ, καὶ τοῦ στρατοῦ τῶν Περσῶν τῇ πόλει παρακαθήμενον ἐν Χαλκηδόνι, τοῦ Σκυνθικοῦ τε ἔξωθεν καὶ δυτικοῦ τείχους τῆς πόλεως ἐπικειμένον, τῶν δὲ Ρωσικῶν μονοξύλων εἰς πλῆθος διὰ τῆς θαλάσσης ἐν Βλαχέρναις θαλασσομαχοῦντων, καὶ πάντων ἀπὸ συνθήματος τῶν πολεμίων τὴν τοῦ θεοῦ πόλιν σπενδόντων σιλήσαι, οἱ ἐν τῇ πόλει πάντων ἀποσπώντες τῶν ἀνθρωπίνων βοήθημάτων ἐπὶ μόνῃ καταστέγουσι τὴν βεβαίαν ἡμῶν καὶ ἀήτητον πρόμαχον, τὴν τὸν παντοδύναμον Ἰησοῦν Χριστὸν τέξασαν καὶ δὴ λαβόντες ὅ τε πατριάρχης Σέργιος καὶ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος καὶ Βῶνος ὁ πατριάρχης τὴν ἀγίαν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος λιτανεύοντες μετὰ πίστεως ἡλικίας τὸν τότε ἄνωθεν τοῦ τείχους περιήσαν, καὶ ἔκραζον τὸ Κύριε ἔλεησον. Ὁρῶντων δὲ τῶν πολεμίων αὐτοὺς καὶ διαχλευαζόντων, ἄφνης ὑπὸ σφοδρᾶς καταιγίδος ἡ θάλασσα κινήθεισα καὶ ἀναβράσασα, ὑπαντα τὰ πλοῖα κτεπρόντισεν αὐτανδρῶν, ὥς μηδὲ ἄγγελον ἐκ τούτων (108) πρὸς τοὺς ἰδιούς ἀσσωθῆναι. Τοῦτο ἰδόντες οἱ ἐν τῇ πόλει χριστιανοί, καὶ διαθερμαθέντες τῇ πίστει, τὰς τῆς πόλεως πόλεις ἀνέωξαν, καὶ κατὰ τῶν βαρβάρων ἐξηλάθον, λίθοις καὶ βάρβαραις τοὺς ἐχθροὺς κατακόπτοντες. Οὕτω τῇ τοῦ θεοῦ χάριτι καὶ τῇ τῆς Θεοτόκου πρεσβείᾳ τῶν τοσούτων βαρβάρων ἡ πόλις τότε ἐφύσθη (pp. 108₁₆—109₆).

3. *Iustinianus auxilio Terbelli regnum recipit*

Καὶ δὴ ὁ Χαγάνος αὐτὸς τὴν ἑαυτοῦ ἀδελφὴν Θεοδώραν πρὸς γάμον τούτῳ ἐξέδοτο, μετ' ἧς ἔτεκεν υἱὸν Τιβέριον καὶ μετ' ὀλίγον αἰτήσας ἀπῆλθεν εἰς Φαναγουρίαν, καθεὶ διέτριβε μετὰ τῆς γυναίκος.

императорът не благоволил да направи и това, той пожелал третинката, но не убедил сребролюбца да даде толкова. Затова варваринът се разярил и избил всички.¹

2. *По времето на Ираклий авари, славяни и перси воюват срещу ромеите*

Още когато императорът² се намирал в Персия, персийската войска се била разположила край града в Халкедон³, скитската⁴ войска притискала отвън западната стена на града, а руските⁵ еднодръвки масово воювали по море при Влахерните и всички по закона на неприятелите бързали да разграбят божия град. Тогава гражданите загубили надежда за всяка човешка помощ и прибегнали до единствената ни силна и непобедима защитница, която е родила всемогъщия Исус Христос. И наистина и патриархът Сергий⁶, и императорът Константин⁷, и патрицият Бонос, като взели светата икона на богомайка, молейки се, обикаляли горе по стената заедно с цвета от всички тогавашни хора и пеели високо „Господи, помилуй“. Когато неприятелите ги видели и започнали да се подиграват, внезапно морето било развълнувано от силна буря и като заклокочило, потопило всички кораби заедно с хората, така че от тях не се спасил нито един, който поне да извести на своите [за това]. Християните в града, като видели това и се възпламенили от вярата, отворили вратите на града и излезли срещу варварите, убивайки неприятелите с камъни и тояги. Така благодарение на божията милост и посредничеството на Богородица градът бил спасен от толкова многото варвари.⁸

3. *Юстиниан си възвръща престола с помощта на Тервел*

И сам хаганът⁹ му дал за жена сестра си Теодора, от която той добил син Тиберий. След малко Юстиниан¹⁰ поискал да отиде във Фанагурия¹¹ и там прекарвал с жена си.

¹ Сбънтнето, за което разказва Теодор Скутариот, е станало през 600 г., по време на император Маврикий (582—602), във войната с аварите. Подробности вж. у Теофан Исповедник, ГИБМ, III, стр. 254; Скилица-Кедрим, ГИБМ, VI, стр. 209. ² Ираклий (610—641) по време на обсадата на Цариград от перси, авари и славяни през 626 г. се намирал в Лазика, където готвел нов поход против персите. ³ Дн. с. Калъ кьой на малозийския бряг на Босфора. ⁴ Т. е. аварската. ⁵ С руси тук са отбелязани славяните. ⁶ Цариградски патриарх (610—639). ⁷ Синът на Ираклий, който по-късно, през 641 г., бил няколко месеца император под името Константин III. ⁸ Несполучливото нападение на Цариград било извършено на 7 август 626 г. Аварският хаган не дочакал персийската помощ. Подробности вж. в Слово за обсадата на Цариград, ГИБМ, III, стр. 46 и сл., и в Пасхална хроника, пак там, стр. 78 и сл. ⁹ Хазарският хаган. ¹⁰ Юстиниан II Риномет, византийски император (685—695, 705—711). ¹¹ Фанагурия (Фанагория) — град на източния бряг на Кимерийския Босфор, сега развалини в Таманския п-в.

Таῦτα μαθὼν ὁ Ἀψίμαρος, γράφει πρὸς τὸν Χαγάνον, ἢ ζῶντα δέσμιον Ἰουστινιανὸν ἀποστεῖλαι πρὸς αὐτόν, ἢ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ. Ὁ δὲ Χαγάνος τῇ τῶν ὑποσχεθέντων ἐπιθυμίᾳ πεισθεὶς, βιβεύεται κατὰ Ἰουστινιανού¹ καὶ δὴ πέμπει τινὰς τῶν οἰκείων πρὸς ἐπουργίαν τοῦ φόβου ἐτοιμοὺς, ὑποκρητομένους φυλακῇ μᾶλλον αὐτοῦ. Γνοὺς δὲ καὶ ταύτην Ἰουστινιανὸς τὴν ἐπιβουλὴν ἀπὸ τινος δοῦλης τῆς γυναικὸς, αὐτοῖς μὲν τόξον νευρᾷ ἀποπνίγει, τὴν δὲ Θεοδώραν εἰς Χαγαρίαν ἐκπέμπει· αὐτὸς δὲ φεγγὼν διὰ μικροῦ σκάφους, καὶ δινηθεὶς ἀπὸ Χερσονοῦς τοὺς ἑαυτοῦ φίλους ὑποκλέπτει, λάθρα διέβη τὸν Φάρον, καὶ παρελθὼν τὰ Νεκρόπυλα, κλύδωνι περλεπὼν (116) χαλεπῶ, ἔμελε κινδυνεύειν μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ. Μυάκης δὲ τις οἰκέτιος αὐτῷ, ἀπογνοὺς τὴν σωτηρίαν, λέγει πρὸς αὐτόν. Ἰδοὺ ἀποδύσησιν, δέσποτα ἐπιδόχον τῷ θεῷ, ἵνα, ἐὰν ἀποδώσῃ σοι τὴν βασιλείαν σου, μηδένα τῶν ἐχθρῶν σου λυπήσῃς. Ὁ δὲ θυμωθεὶς λέγει πρὸς αὐτόν· ἐνταῦθα μὲν καταποντισάτω Κύριος, εἰ φέισομαί τινας ἐξ αὐτῶν. Ἀκονδύνως δὲ τὸν κλύδωνα διελθὼν, εἰσῆλθεν εἰς τὸν ποταμὸν Δάννουβιν, καὶ ἀποστείλας Στέφανόν τινα τῶν οἰκείων αὐτῷ πρὸς Τέρβουλιν τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας, ἐπισχεῖται μὲν αὐτῷ πολλὰ, αἰτεῖται δὲ βοήθειαν λαβεῖν παρ' αὐτοῦ εἰς ἐπανάληψιν τῆς αὐτοῦ βασιλείας. Τέρβουλις δὲ μετὰ πολλῆς αὐτὸν προσεδέξατο τιμῆς, ἐφ' ᾧ καὶ ἀμφοτέρω δι' ὅλον ἔναυτοῦ ὀχυρότατα ὀπλισάμενοι, εἰς Κωνσταντινούπολιν ὄρμησαν· καὶ παρὰ τῇ πόλει Χαρσίουν τρεῖς προσκατερήσαντες ἡμέρας, ἐπὶ τῶν Πολιτῶν μᾶλλον ἐβρίοντο. Τότε Ἰουστινιανὸς ὀλίγους τῶν σὺν αὐτῷ παραλαβὼν νηπᾶς διὰ ἀγαγοῦ ἔσκαθεν τοῦ τείχους εἰσῆλθεν εἰς τὸν λεγόμενον ἰστίον Δεύτερον² καὶ τὴν Πόλιν εὐθὺς παραλαμβάνει, καὶ τῆς βασιλείας ἐγκρατὶς πάλιν γίγεται.

Ἰουστινιανὸς ὁ Πρώτησις, τὸ δεύτερον ἔτη ἐξ Οὗτος ἡνίκα τῆς βασιλείας ἐπέβη τὸ δεύτερον, Τέρβουλιν μὲν καὶ τὸν ἐκείνου σιχατὸν Μαν θεραπεύσας, εἰς τὰ ἴδια πέμπει, (pp. 116₁₇—117₂₁) — — —

4. Bulgari Arthemium ad regnum recuperandum adiuvant

Ἀλλὰ καὶ Ἀρτέμιον τὸν προβεβασιλευκότα πρὸς τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας ἐλθόντα, καὶ μετὰ πολλοῦ

Κοгато научил това, Апсимар¹ писал на хагана да му изпрати Юстиниан или жив в окови, или главата му. А хаганът, склонен от алчност по обещаното, направил заговор против Юстиниан. Той наистина изпратил някои от своите хора, готови да извършат убийството, като се престорят в същност на негова охрана. Като се научил и за това коварство от една робиня на жена си, Юстиниан ги удушил с тетивата на лъка, а Теодора изпратил в Хазария. Сам той, бягайки с малка лодка, като успял да отмъкне от Херсон приятелите си, преминал тайно Фар и плавайки покрай Некропилите², налетял на силна буря и рискувал да загине заедно със своите. Но някой си негов приближен Мюакес, като загубил надежда за спасение, му казал: „Ето, ти загиваш, господарю. Дай обет на бога, че ако ти възвърне царската власт, ти не ще посегнеш на никого от враговете.“ А той, разгневен, му казал: „Тогава да ни удави господ, ако попадѝя някого от тях.“ След като преминала безопасно бурята, той влязъл в река Дунав. И като изпратил от своите близки някой си Стефан при българския владетел Тервел, обещал му много нещо и искал да получи от него помощ, за да си възвърне царската власт. Тервел го приел с голяма почит и освен това се отправил срещу Константинопол, след като и двамата се подготвили твърде добре в продължение на цяла година. И като останали три дни при Харсийската врата³, гражданите започнали да им се подиграват повече. Тогава Юстиниан, вземайки със себе си малцина от придружаващите го, през нощта влязъл през водопровода вътре в стените при така нареченото място Дефтерон. И веднага завладял града и станал отново господар на царската власт.

Юстиниан Ринотмет царувал втория път шест години. Κοгато се възкачил за втори път на трона, той възнаградил много Тервел и войската му и ги изпратил в тяхната земя. — — —⁴

4. Българите помагат на Артемий да си възвърне престола

Но той⁵ погубил заедно с мнозина от присъеднините се към него архонти и бив-

¹ Апсимар е византийският император Тиберий III (698—706), който свалил от престола Леонтий (695—698). Леонтий пък бил свалил от престола Юстиниан II и го заточил в Херсон. ² Залив на север от устието на Дунава. ³ Харсийската врата се намирала в северната част на Теодосиевата стена, дн. Адрианополска врата (Едирне капу). Вж. R. Janin, Constantinople byzantine, Paris, 1950. ⁴ За събитията срв. ГИБЛ, III, стр. 266 и там посочената литература. ⁵ Лъв III Исавър, византийски император (717—741).

πλήθους κατ' αὐτοῦ ἐπελθόντα ὑπὸ τοῦ Βουλγαρικῶν ἔθνεος δώρους προδοθέντα ἀνείλε μετὰ τῶν συναποστατησάντων αὐτῷ ἀρχόντων (p. 121₉₋₁₂).

5. *Leo imperator filium suum Constantinum Irenae, fillae Chagani, matrimonio iungit*

Τότε καὶ τὴν θυγατέρα Χαγάνου τοῦ τῶν Σκυθῶν δυνάστην ἀγαγὼν καὶ βαπτίσας, καὶ Εὐαγγέλιον ἐπονομάσας, τῷ υἱῷ Κωνσταντίνῳ συνέζευξεν (p. 122₂₉₋₃₁).

6. *De Nicephoro, Stauracio, Michaelē, Theophylacto Leoneque imperatoribus et de bellis contra Bulgaros gestis*

Ὁ δὲ βασιλεὺς Νικηφόρος τὸν υἱὸν αὐτοῦ Σταυράκιον ἀνηγόρευσε βασιλέα· ἐξελθὼν δὲ καὶ πόλεμον συνάρας μετὰ Βουλγάρων κρατεῖται καὶ σφάττειται.

Σταυράκιος ὁ υἱὸς αὐτοῦ μῆρας δύο καὶ οὗτος δὲ τῷ πατρὶ συνὼν ἐν τῷ πολέμῳ καὶ καιρίαν πληγὴν, μόλις ἐκείθεν μετ' ὀλίγων ἀποσυρῶν, καὶ εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐλθὼν, παρὰ τῶν λατρῶν ἀπαγορευθεὶς, ἀπεκάρη· εἶχε δὲ βασιλεύσας Θεοφανῶς.

Μιχαὴλ γαμβρὸς Νικηφόρου ὁ Ραγγαβὲ, ἐτὶ δὺς οὗτος εἶχε γυναῖκα τὴν θυγατέρα Νικηφόρου Προκοπίαν, καὶ υἱὸς Νικήταν, Εὐστράτιον, καὶ Θεοφύλακτον, ὃν καὶ βασιλέα ἀνηγόρευεν. Εὐσεβεστάτος δὲ ὢν καὶ εὐσεβειώτατος, πάντας τοὺς τε κληρικοὺς τῆς ἐκκλησίας, τοὺς ἀρχοντας, καὶ τὰ τῆς πόλεως πλῆθος τῶν αὐτοῦ δωρεῶν ἐπλήρωσε, καὶ παρὰ πάντων ἡγαπᾶτο δι' ἣν εἶχε πρᾶξις καὶ ἐλεημοσύνην. Ἐξελθὼν δὲ καὶ οὗτος κατὰ τῶν ἀθέων Βουλγάρων, ἡττᾶται, καὶ πολὺ τῶν ἐν τέλει πλῆθος ἐκείσε ἀπεβάλλετο, προδοσίᾳ Λέοντος πατριάρχου καὶ στρατηγοῦ τῶν Ἀνατολικῶν, ὃς καὶ, τοῦ βασιλέως ἐπιστρέψαντος εἰς τὴν Πόλιν, ἐτυράννησεν (p. 130₁₀₋₂₇).

7. *De origine vitaeque Basili Macedonis*

Ὁ Βασίλειος δὲ οὗτος, τὸ μὲν γένος εἶλεν ἐκ Μακεδονίας ἐνὸς τῶν τῆς Ἀδριανουῦ χωρίων πέτρης.

¹ Артемий, сваленный от Льва III и заточен в Солун византийский император Анастасий II (713—716), се опитал през 718 г. да си възвърне престола. Вж. подробности у *Патриарх Никифор*, ГИБИ, III, стр. 300—301, също у *Анастасий Библиотекар*, ГИБИ, II, стр. 256. ² Срещу Лев III. ³ Лев III Исавър. ⁴ В случая става дума за хазарския владетел. ⁵ Събитието станало през 733 г. Вж. *Г. Острогорски*, *История Византије*, Београд, 1959, стр. 166. ⁶ Никифор I Геник, византийски император (802—811). ⁷ На 26 юли 811 г. ⁸ Михаил I Рангаве, византийски император (811—813). ⁹ Теофилакт бил съимператор на Михаил I Рангаве. ¹⁰ Бъдещият император Лев V Арменец (813—820). ¹¹ Василий I Македонец, византийски император (867—886).

шия император Артемий¹, който отишъл при българския владетел, а когато потеглил срещу него² с голяма войска, бил предаден от българското племе срещу дарове.

5. *Император Лев оженва сина си Константин за Ирина, дъщерята на хагана*

Тогава той³ взел и покръстил и дъщерята на хагана, скитския владетел⁴, и като я преименувал Ирина, омъжил я за сина си Константин.⁵

6. *За императорите Никифор, Ставракий, Михаил, Теофилакт и Лев и за войните с българите*

А император Никифор⁶ провъзгласил сина си Ставракий за император. Но когато тръгнал на поход и започнал война с българите, той бил победен и убит.⁷

Синът му Ставракий царувал два месеца. Той също участвувал с баща си във войната и понеже бил ударен смъртоносно, едва избягал оттам с малцина. След като дошъл в Константинопол, изоставен от лекарите, той се подстригал [за монах]. Жена му била императрица Теофано.

Михаил Рангав⁸, зет на Никифор, царувал две години. Той водил за жена Прокопия, дъщерята на Никифор. Негови синове били Никита, Евстратий и Теофилакт⁹, когото провъзгласили за император. Той бил твърде благочестив и благодетелен. Отрунал с даровете си всички църковни клирици, архонтите и градската тълпа и всички го обичали, понеже бил кротък и милостив. Но и той, след като отишъл на поход против безбожните българи, претърпял поражение и загубил там голям брой първенци поради предателството на Лев¹⁰, патриций и стратег на Анатолик, който узурпирал властта, след като императорът се върнал в столицата.

7. *За произхода и живота на Василий Македонец*

Този Василий¹¹ си водел рода от Македония, от едно от адрианополските села. Ро-

τες δὲ ἦσαν οἱ τοῦτον γονεῖς καὶ τῶν ἑνδεῶν· μετὰ δὲ τὴν αὐτῶν τελευτὴν, ἐπὶ Κρούμου τοῦ τῶν Βουλγάρων ἀρχηγοῦ ἡγματούχου· ἀλλὰ τῇ τοῦ θεοῦ προνοίᾳ αἰχμαλώτους ἐκείθεν ἀνασωθεῖς, τῷ τότε στρατηγῷ Μακεδονίας τῷ Τζάντζη δουλεύειν εἴλετο· ἀλλὰ μηδὲν παρ' αὐτοῦ ἐφοιτούμενος, καταλιπὼν τοὺς ἀδελφοὺς καὶ τὰ ἴδια, πρὸς τὴν Κωνσταντινοπόλιν ἦλθεν ἐφ' ᾧ προσελθεῖν ἐνι καὶ τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα τῇ ἰδίᾳ δουλείᾳ πορίζεσθαι. Τῆς δὲ Χρυσῆς πόλεως ἔνδον ἐσεληλυθὼς, οὐκ ἔχων ὅποι καταλίψει τὴν ἐκ τῆς οδοπορίας κόπων ἐαυτὸν ἀνακτώμενος, ἐπεὶ πρὸς ἐσπέραν ἔτρεχεν ἡ ἡμέρα, οὕτως ὡς εἶχεν ἔμπροσθεν τοῦ ναοῦ τοῦ μάρτυρος Διομήδους τῇ ἐρεθείᾳ (139) ἐκ πλητοῦ καὶ λίθων ἐσκενασμένη κλίνη ἐαυτὸν κατακλίνει καὶ ὑπνοῶσε. Περὶ δὲ μέσας νύκτας φησὶ τῆς τῷ ἐξουπνουμένῳ τῇ ἐκκλησίᾳ προσμοναρίῳ ὑπνώττειν, ἀοράτως· ἐγερθεὶς εἰσάγαγε εἰς τὸν βασιλέα. Ὁ δὲ ἐξ ὑπνου γεγῶσ· καὶ εἰσπηδήσας ἔξω τοῦ ναοῦ, οὐδένα τε ἰδὼν, πάλιν εἰσῆλθε κλείσας τὰς θύρας καὶ ἰδοὺ ἐκ δευτέρου τῆς ὁμοῦς ἀκούει ὑπνώττων φωνῆς, καὶ πάλιν ἐξεληθὼν καὶ μὴ εἰδὼν τίνα ὁ Νικόλαος, τοῦτο γὰρ ἦν ὄνομα τῷ προσμοναρίῳ, κατασφραγίσας ἐαυτὸν τῷ τοῦ σιανροῦ τύπῳ, κλείει τε τὰς θύρας, καὶ ἐισεληθὼν τῇ κλίνῃ ἐνέπεσε. Τότε φανερώς ἐφίσταται τις, καὶ νύξας αὐτὸν τῇ ρομφαίᾳ, φησὶν οὐκ εἰσάγεις τὸν βασιλέα; Ὁ δὲ, δεύτερον, εἶπεν, ἐξεληθὼν, οὐδὲν εἶδον. Καὶ ὁ φανὲς πρὸς αὐτὸν ἀπεκρίνατο· ὅν ἰδὼς ἔξωθεν τοῦ πυλῶνος κείμενον, αὐτὸς ἐστιν ὁ βασιλεὺς, εἰσάγαγε αὐτόν. Μετὰ σπουδῆς δὲ ἐξεληθὼν, καὶ περιβλεψάμενος πάντοθεν ἀκριβέστερον, ὁρᾷ τὸν Βασίλειον ὡς πένητα κείμενον μετὰ μόνης πήρας καὶ ῥάβδου ἐν μιᾷ γωνίᾳ, καὶ λαβὼν αὐτόν, ἔνδον εἰσάγει, καὶ παρ' ἐαυτῷ φιλοφρόνως εἶχε, καὶ πνευματικὸν ἀδελφὸν αὐτόν ποιήσας, ἀνακαλύπτει τὸ τῆς βασιλείας μυστήριον. Τοῦτο τῷ Νικολᾷ ἀδελφὸς τις ἦν λατρός τῆς τέχνης, ὃς ἰδοὺς αὐτὸν Θεοφιλίτῃ καλονυμένῳ πατρικίῳ καὶ ταχεύοντι τότε τυγχάνοντι· οἷος ὁ λατρός ἰδὼν παρὰ τῷ ἀδελφῷ τὸν Βασίλειον, καὶ τῆς ἡλικίας αὐτὸν θανμάσας καὶ τῆς νεότητος, ἦν γὰρ τότε περὶ τὰ εικοσιπέντε ἐτη φθάσας, μηδὲν τῶν μυστηρίων μεμαθημένος, εἰσάγει τοῦτον πρὸς Θεοφιλίτην, ἐκεῖνος δὲ πρὸς τὸν βασιλέα, καθὼς ἀνωτέρω εἴρηται (pp. 139₁₉—140₂₆)

8. Ioannes Tzimisce Bulgariam in ditionem suam redigit

Ὅστις καὶ τὴν τῶν Βουλγάρων δυναστείαν ἀπέλκοις ἔπειτα τὰ τῆς Ρωμαίων γῆς ληϊζόντων καὶ παρ'

дителите му били бедни и от нуждаещите се. След смъртта им бил пленен от българския вожд Крум. Но по божий промисъл пленникът се спасил оттам и се наел да слугува на тогавашния стратег на Македония Цанц. Но като нямал никаква полза от него, той напуснал братята си и имота си и тръгнал за Константинопол, за да отиде при някого и да си изкарва прехраната чрез лично слугуване. Той влязъл през Златните врата и като нямал къде да отседне, за да се съвземе от умората на пътуването, понеже вечерта настъпвала бързо, легнал и заспал така, както си бил, пред храма на мъченика Диомед върху случайното легло от глина и камъни. Посред нощ някой невидим казал на спящия манастирски слуга, който прислужвал на църквата: „Събуди се и въведи вътре императора!“ Той се събудил и излязъл навън от храма, но като не видял никого, пак си влязъл и затворил вратите. И ето втори път той чул, като спял, същия глас. Никола, така се казвал манастирският прислужник, пак излязъл и понеже не намерил никого, осенил се с кръстния знак, затворил вратите и като влязъл, паднал на леглото. Тогава някой явно пристъпил и като го бутнал с меч, казал: „Защо не въвеждаш императора?“ Той казал: „Втори път излязох и нищо не видях.“ А явилият му се отговорил: „Този, когото видиш да лежи извън вратите, е императорът. Въведи го!“ Бързо излязъл и като огледал по-внимателно навсякъде, видял Василий да лежи като бедняк на един камък само с торба и тояга. Като го взел, въвел го вътре и го задържал любезно при себе си, направил го духовен брат и му открил тайната за царското достойнство. Този Никола имал някакъв брат, по занятие лекар, който служел при патриция и тогавашен надзирател на градските бани, по име Теофилица. Този лекар, като видял у брат си Василий, останал учуден от младата му възраст (тогава той бил навършил около 25 години) и без да е узнал нещо от тайната, въвел го при Теофилица, а този пък — при императора¹, както бе казано по-горе.

8. Йоан Цимисхи подчинява България

Той² с божия помощ по законите на войната, с дълги обсади и постоянство унищо-

¹ Михаил III, византийски император (812—867).

² Йоан Цимисхи, византийски император (969—976).

οὐδένος καταπονομένων πολέμων νόμῳ καὶ χρόνῳ πολιορκίᾳ καὶ ἡπομονῇ, τοῦ θεοῦ βοηθοῦντος, τέλεον ἐξηράνισε καὶ ἐπὶ χεῖρα τῆς Ῥωμαίων ἐποιήσε βασιλείας (p. 158₁₀₋₂₁).

9. *Alexius Comnenus Bogomilorum haeresim extinguere conatur*

Ἐπὶ τούτου τοῦ εὐσεβοῦς βασιλέως ὁ πάντοτε τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀπωλείᾳ ἐπιχαίρων διάβολος, ὄργανον εὐρηκὺς τῆς οὐκείας ἀποστασίας τὸν μακρὸν Βασίλειον, τὸν τοῦ Ἀντιχρίστου πρόδρομον, τὸν πᾶν εἶδος κακίας καὶ ἀσεβείας ἐν τῷ θησαυρῷ τῆς ἐαυτοῦ καρδίας συλλέξαντα, τῇ τῶν Ἀδούκων ἐξέπεμνε, τῆς ἐαυτοῦ κυκοπιότητος πᾶσι τὰ θολερὰ ἐκχέοντα νόματα ἐξυρχος γὰρ καὶ ὑπερασπιστής διὰ πυρὸς οὗτος ἦν τῆς τῶν Βογομίλων ἀθέσεως καὶ διὰ κατὰ πάντα τόπον ἐπιτοῦ, καὶ τῷ κοιδίῳ κριπτοῦ τὸν λόκον, δυσάντητον ἦν κακὸν, καὶ πολλοὺς τῆς ἀπλανοῦς τῶν χριστιανῶν ἀποστρέφον δοῦν, συναποστάτας ἐπίει, καὶ τοῦ οὐκείου πατρὸς τοῦ διαβόλου νύσους, τὴν πολυκέφαλον αὐτοῖς κατασπείρων ἀφρεν. Τοῦτο ὡς ἤκουσται τῷ βασιλεῖ, σύγχυσις αὐτὸν ἔσχε καὶ φρενῶν ἑκστασις, καὶ πάντα ἡγησάμενος οὐκίβαλα, καὶ παρ' οὐδὲν θέμενος τὰς λειπὰς φροντίδας, μᾶς ἐγένετο μόνης καὶ ἐν εἶχεν ἐπίμονον οἰοῦντα, τὸ μὴ ἐβρίζεσθαι τὸν Χριστόν, μηδὲ περιορᾶν τὸ ἐν σῶμα τῆς ἐκκλησίας, ὃ τῷ ἰδίῳ αἵματι ἐλευσέναι οὗτο ὅτων ὅλων δεοπαίτης, διασπώμενον τε καὶ λυμαινόμενον τῷ πονηρῷ δαίμονι. Ἀποκεντρώμενος γοῦν μεταστέλλεται τὸν (178) Βασίλειον, καὶ ἀνθρώπα, τί σοι βούλεται, λέγων, τὸ δόγμα, καὶ οἷον χάριν τοῖς ἀλλοιούτοις ἐξακρίτης γίνῃ ποσούτης πυραῖτος; Ὁ δὲ κατὰ τοὺς πολέποδας εὐθὺς ἀδηλος ἦν, καὶ τὸ μέλαν ἐξέχεεν ἵνα λάθῃ τὸν θηρευτὴν μηδὲν γὰρ τῶν κατ' αὐτοῦ λεγομένων, ἡλθὲν ἔλεγεν εἶναι, καὶ ὡς ἐμοχθοροῖ τὸς εὐσεβεῖσαν ἀναδῶν, διετείετο. Πλεῖστα γοῦν ὅσα μελετήσας ὁ βασιλεὺς, καὶ κοινῶν λαβόν τῶν φροντίδων Εὐθὺς μὲν τὸν ἐν μοναχοῖς δαΐδατον, ὃ τὸ ἐπὶ κλήρ Ζηγαβηνός, ἀνδρα σοφίας καὶ θείας καὶ ἰσχυρῆς ἐμπειρημένον, βουλὴν βουλευέται ὡς συνειρή τε καὶ θανιασίαν, καὶ μεθόδῳ ἐπαινετῇ πρὸς τὰς μεθοδείας τοῦ σοφιστοῦ τῆς κακίας ὀπλίζεται. Ἐν ἐνὶ γὰρ τῶν βασιλικῶν κοιτωνίσκων ἰδιαζόντως ὁ βασιλεὺς προσκαλεσάμενος τὸν Βασίλειον, συνεδριάσαι τοῦτον ἐκέλευσε, καὶ τιμὴν δοῦν αὐτῷ εἶποι τις ἐπλάσσει πρὸς αὐτόν, καὶ ὃ περ εἶπεν ἀκρίκῳ σε χρὴσ-

жил окончателно и подчинил под властта на Ромейската империя мощта на българите, които в продължение на безброй години ограбвали плодовете на ромейската земя и не били покорявани от никого.¹

9. *Алексий Комнин се опитва да унищожи богомилската ерес*

През времето на този благочестив император² дяволът, който се радва навсякъде на човешката гибел, намерил оръдие на своята измяна — мръсния Василий³, предвестника на Антихриста, който бил събрал в съкровищницата на сърцето си всякакъв вид злина и безбожие — и го изпратил в земята на авзоните⁴ да облива всички с калните потоци на своята мръсна вяра. Той бил екзарх и горещ защитник на богомилската ерес. И наистина отивал по всички места и криейки се като вълк под овча кожа, бил непоносимо зло. Той отклонил мнозина християни от сигурния път и ги направил събунтовници и синове на дявола, неговия баща, като посял сред тях многоглавата ерес. Когато императорът чул това, обхванало го смущение и душевно вълнение. Намирайки всичко [друго] за нищожно и пренебрегвайки останалите тревоги, той бил обладан само от една грижа и имал единствена постоянна цел — да не бъде оскърбяван Христос и да не бъде пренебрегвано единното тяло на църквата, което, разкъсвано и осквернявано от злия демон, господарят на всичко изкупи със собствената си кръв. И тъй, след като разсъдил, той пратил да извикат Василий и го запитал, като му рекъл: „Какво гласи учението ти и защо ставаш причина за толкова голяма измама на по-простичките?“ А той станал невидим като сепия и пуснал чернилката, за да се скрие от ловеца. Той казал, че нищо от това, което се говори против него, не е истина, и уверявал безсрамно, че е съгласен с благочестивите. И тъй, след като обмислял извънредно много и взел за съучастник на грижите си Евтимий⁵, най-светия монах, по прякор Зигавин, човек, изпълнен с божествена и човешка мъдрост императорът взел решение, извънредно умно и чудно, и се въоръжил с похвален метод спрямо хитростите на учителя на злото. Императорът извикал Василий насаме в една от царските спални и го накарал да седне заедно с него. Той привидно му оказал най-големите възможни почести и му рекъл: „Аз чух,

¹ За събитията срв. ГИБИ, V, стр. 260 и сл. и там посочената литература. ² Алексий I Комнин (1081–1118). ³ Водач на богомилската ерес. Вж. тук Ана Комнина, стр. 141, бел. 6. ⁴ Т. е. Византия. ⁵ Евтимий Зигавин, теолог, съвременник на Алексий I Комнин. Вж. тук Ана Комнина, стр. 144, бел. 1.

τὰ διδάσκοντα καὶ ὑφέλημα, καὶ βούλομαι μὲν τὴν σὴν διδασκαλίαν, παρηγοιάσθαι, δέδοικα δὲ τῶν ὑπηκόων τὸ δουπειθῆς· δεινὸν γὰρ τὸ πλῆθος καὶ δυσμάχητον, καὶ οὐκ ἂν ἀνάσχοιτο δόγμα τοσοῦτοις ἔτεσι κρατηθῆναι, μεταπεθῆναι, καὶ ἐτέραν πίστιν προσδέξασθαι, κἂν τὸ εὐλογον αἶτη καὶ ἀναντιρρητον ἀποφέροιτο· ἵν' οὖν μὴ καὶ ἡμεῖς πλάτῃν τοσαύτην πλανώμεθα καὶ συναπολώμεθα τοῖς πολλοῖς, συναγχιθῇτι ἐφ' ἡμῖν, καὶ δδύγησον ἡμᾶς, δεῖξον ὁδὸν ἐν ᾗ πορευσόμεθα, καὶ βαδιοῦμεν ταύτην, νῦν μὲν κρεῖττα καὶ σωτηρῇ, καιροῦ δὲ καλοῦντος, καὶ ἀναφανδὸν ἐλλόγω παρηγοία χρησάμενοι. Εἴπε ταῦτα ὁ βασιλεὺς, καὶ εἰπὼν ἔπεισεν, εὐρίπαιον γὰρ ἢ κοινότης, καὶ ἀναρουλίζεται ἢ κακία, καὶ φανλίζεται τὸ ὑπουλον, καὶ ὁ δυσώδης κατὰ τὸς τῆς ἀχυρώδους ψυχῆς· καὶ πρὸς ἀξίας εἰς ἔψος αἰρεται καὶ ἐπειδὴ, φησὶν, ὦ βασιλεῦ, ἀπολιπὼν τὴν κατέχουσαν σε σκοτόμαιναν, τῶν ἡμετέρων ἐξέχη λόγων, καὶ τῆς σωτηρίου διδασκαλίας ἐργάσαι σὺντομον παραστήσω ὁδὸν, δι' ἧς δύνησῃ τῆς κακοπιστίας ὡς (179) σκοτούς ἀφέντος, ἐγκέσθαι τοῦ τῆς ἀληθείας φωτός, καὶ μὴ βαδὼν ὑπὸν ὑπνώττειν, καὶ ὡς ἂν τις εἴποι· Ἐπιμενίδειον. Αὐτὸς οὖν ἱκέτης ὁ βασιλεὺς, καὶ δὸς ἡμῖν ἐγγράφως ἐξελπίσει τίνα ὑπὸ σοῦ κηρυττόμενα, καὶ δι' αὐτῶν ἐπιγνωσόμεθα τὴν ἀλήθειαν, καὶ οὐκέτι τῇ πλάνῃ δουλεύομεν. Παρεγγυησάμενος τοῖνυν τῷ βασιλεῖ, μηδὲν τῶν ὑπαγορευθησομένων δῆλον θέσθαι τῷ ἀδελφῷ Ἰσακίῳ τῷ σεβαστοκράτορι, διὰ τὸ τῆς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας εἶναι τοῦτον ἀμετάθετον ἐραστήν, καὶ ὑπόσχεσιν περὶ τοῦτον λαβὼν, ἦτοι χάριτην καὶ κάλαμον, καὶ ἐγγράφον τὴν παμβέβηλιν, αὐτοῦ καὶ μισοῦν ἐξέθετο αἰρεσῶν, ἀγνοῶν ὁ δαίλειος ὅτι παρίδα ἡτοίμασι τοῖς ποσὶν αὐτοῦ. Ὡς οὖν ἐντεῦθεν ὁ πονηρὸς θησαυρὸς τῆς αὐτοῦ πονηρίας καρδίας δῆλος ἐγένετο, καὶ κατεσορίσθη ὁ εὐρετής τῆς κακίας παρὰ τοῦ δρασομένου τοῖς σοφοῖς ἐν τῇ πανουργίᾳ αὐτοῦ, δι' ὧν ὁ ὑψηλὸς αὐτοῦ βραχίον τῇ τοῦ βασιλέως καρδίᾳ ἐντέθεικε, καὶ πάλιν σκῆψις καὶ φροντίδες συχναὶ καὶ δαυκεῖς αὐτῷ δῆτα τῷ εὐσεβεῖ βασιλεῖ, μελετῶντι τῆς πλάνης ἀποσπᾶσαι τὸν ἄθλιον. Παρεχάλε τοῖνυν τὸν νηπιόφρονα ἐκείνον καὶ αὐτεῖον γέροντα, μεταθέσθαι τῆς τρίβου τῆς σκολιᾶς, καὶ τῷ σκοτει χαίρειν εἰπόντι καὶ τῇ μακρῇ πλάνῃ πρὸς τὰς τῆς ἀληθείας ἰθεὶν αὐγὰς, καὶ σωτηρίου περιβαλέσθαι ἱμάτιον, καὶ εὐφροσύνης χιτῶνα ἐνδύσασθαι, καὶ καταστολὴν δόξης ἀντὶ τοῦ πονηροῦ πνεύματος· ἀλλ' οὔτε πάροδαίς ἀποθήσει τὰ πονήματα, οὔτε ὄφρις τὸ μισάνθρωπον, οὔτε τὸ μέλαν Αἰθίοψ. Ἄπαξ γὰρ τὸν Σατανᾶν ἐνδυνάμενος ὁ ἀκάθαρτος, ὥσερ ἀσπίς, ἥως οὐκ εἰσακοῦσεται φωνῆς ἐπαδόντων, τὰ ὅσα ἔβριε, καὶ τὸ ἀπειθὲς καὶ αὐτόρρητον

че ти учиш добри и полезни работи, и желая да изкажеш откровенно учението си, но се боя от опърничавостта на поданиците си, защото тълпата е страшна и непреклонна. Тя не би допуснала да промени господствуващата през толкова години догма и да приеме друга вяра, макар и справедлива и неоспорима. И тъй, за да не се лутаме и ние в толкова голямо заблуждение и да загинем заедно с мнозина, съжали се над нас и ни упъти, покажи ни пътя, по който ще вървим, и ние ще тръгнем по него, сега тайно и мълчаливо, а когато дойде удобно време, и явно, като бъдем естествено откровени.“ Императорът казал това и с казаното го убедил, защото лековерието е леко възбудимо, злото се възпламенява, което е нездравно се поддава, зловонният дим на душата, прилична на плява и достойна за огън, се издига нависоко. „А след като, царю — казал той, — напуснеш обхваналата те тъмнина и се проникнеш от нашето учение, аз ще ти посоча кратък път на спасително учение, по който ще можеш, като напуснеш лощата като мрак вяра, да дойдеш до светлината на истината и да не заспиш дълбок със Евменидов, както би казал някой.“ И императорът отново станал просител. „Дай ми писмено — молел се той — нещо от това, което проповядваш, и чрез него ще познаем истината и не ще робуваме вече на заблуждението.“ И той, като казал на императора да не открива нищо от това, което ще се каже, на брат си, севастократора Исак, понеже той бил непоколебим поклонник на християнската религия, и като получил обещание от императора, поискал хартия и писалка и изложил писмено най-безбожната си и мръсна ерес, не знаейки нещастникът, че си приготвя капан за краката си. И тъй, след като бедното съкровище на бедното му сърце станало известно и сътворителят на злото бил надхитрен от улавящия мъдрите в хитростта им, поради което високомерната му ръка бе положена върху сърцето на императора, разбира се, самият благочестив император отново имаше повод за постоянни и непрекъснати тревоги, като се грижеше да откъсне нещастника от заблудата. Той подканял тоз глупав и необикновен старец да се оттегли от кривия път, като се откаже от мрака, и да види след дългото си блуждаене светлините на истината, да наметне облеклото на спасението, да облече дрехата на радостта и одеянето на славата вместо на злия дух. Но нито пантерата ще изостави пъстротата си, нито етиопецът — черния си цвят. Защото безсрамникът като аспида,

ὁ τῆς ἐκείνου κακίας ἐνστερησάμενος, πεπλανημένον ἀπεκάλει τὸν βασιλέα, καὶ ἀμεταθέτως τῆς κακίας ἐχόμενον, καὶ ἀπολλύμενον μετ' ὀλέγον διὰ τὴν κατέχουσαν ἀγνοσίαν.

Μετακαλεῖται τοῖνυν τὸν ἀγιώτατον πατριάρχην ὁ βασιλεὺς (180) καὶ τοὺς τῆς θείας συνόδου προέχοντας, καὶ τὰ τοῦ πράγματος αἰτίους ἀναίθεται, καὶ ὁ ποιητὴν συνδιασκεύασθαι ἀξιοῖ. Καὶ πάλιν εἰς τὸ μέσον ὁ ἀδιόρθωτος ἐκεῖνος παράγεται, καὶ συμβουλία πατέρων περὶ αὐτὸν ἐκμιμουμένων θεοῦ φιλανθρωπίαν τοῦ δι' ἡμᾶς ταπεινωθέντος μέχρι σώματος καὶ παιδῶν ὡς δὲ κἀντεῦθεν ὄνος ἀντικρὺς ἦν λύρας ἀκούων καὶ ἀνυσθητῶν, ἣ καμύων πρὸς ἥλιον λαμπρότητα ὁ σκότους καὶ πυρὸς ἄξιος, ἄξιον καὶ τιμωρίαν καταψηφίζεται, καὶ θάνατον τὸν διὰ πυρὸς¹ καὶ ἔδει γὰρ πυρὶ καταναλωθῆναι καὶ προοίμιον τοιοῦτο λαβεῖν τοῦ ἀτελευτήτου πυρὸς τὸν πολλοὺς ἀπατήσαντα καὶ ἕλην τῷ αἰωνίῳ πυρὶ ὡς ξύλα καὶ χόριον καὶ καλὰ μὲν ἀθροίσαντα. Ἡμέρα γοῦν τεταγμένη ἐπὶ τὸ ἱπικὸν ἀχθεῖς θέατρον, ἐν τῷ καθίσματι προκαθεσθέντος τοῦ βασιλέως, καὶ πάσης τῆς συγκλήτου παρούσης, καὶ τῶν πιστῶν πάντων συνειλεγμένων, ἐν καμίνῳ πυρὸς, δένδρον σαλπὸν μὴ ποιοῦν καρπὸν ἀγαθὸν ἐκκοπὴν, ἐμβάλλεται τε καὶ καίεται (pp. 178₁₃—181₁₆).

10. Alexius Comnenus filium suum Ioannem Irenae, filiae regis Ungarorum, matrimonio iungit

Ὁ δὲ βασιλεὺς ὁρῶν πανταχόθεν τὰ Ἀντικὰ ἔθνη, οὐκ ἔλαττον δὲ καὶ [τὰ] πρὸς Ἀνατολήν τινα ἀσπόμενα, (πᾶν γὰρ τὸ γειτονοῦν τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ τῇ βαθυμείᾳ, ἣ ἀπειρία εἰπεῖν οὐκ αἰδέομαι τῶν πρὸ αὐτοῦ βεβασιλευκότων, ἣ τι κατέσχε τῶν Ῥωμαϊκῶν ὁρίων, ἣ ἐμελλεν), ἀποστέλλει πρέσβεις πρὸς τὸν ῥῆγα τῆς Παιονίας (κράλην αὐτὸν ἢ συνήθεια καλεῖν εἶωθε), καὶ νύμφην ἐπιζητεῖ τὴν ἐκείνου θυγατέρα εἰς τὸν πορφυρογέννητον καὶ βασιλέα Ἰωάννην τὸν πρῶτον υἱὸν αὐτοῦ καὶ ἐπεὶ καὶ τὸν εἰρημένον κράλην εὗρε πρὸς τοῦτο καταπειθῆ, ἀποστέλλει αὖθις τοὺς ἄξοντας αὐτὴν ἄνδρας τῶν ἐπιφανῶν καὶ πρώτων τῶν παλατίου, ὃν ἐξοχώτατος καὶ πρώτιστος ἦν ὁ σεβαστὸς Εὐμάχιος ὁ Φιλοκάλης, οὗ τὴν πολυπειρίαν καὶ τὴν πρὸς τὰ πρακτέα δραστηριότητά τε καὶ δεξιότητα σχεδὸν (181)

която не се вслушва в гласа на пеещите, запушвал ушите си и човекът на сатанинското зло, който прегърнал неверието и ереста, нарекъл императора заблуден, обладан непрекъснато от злото и човек, който след малко ще загине поради обхваналото го незнание.

И тъй императорът извикал преосвещения патриарх и изтъкнатите членове на светия синод, изложил им подробностите по делото и наредил да обмислят какво трябва да се направи. И отново този непоправим човек бил доведен сред тях и станало съвещание на отците, които спрямо него подражавали на човеколюбието на бога, изложил се смирено заради нас дори на телесни страдания. Но тъй като и след това достойният за огън и тъмница слушал безчувствено като магаре пред лира и си затварял очите пред блясъка на слънцето, той бил осъден на справедливо наказание — на смърт чрез изгаряне. И наистина трябвало да бъде унищожен от огън и да получи това като начало на неугасващия огън този, който бил излъгал мнозина и който [си] бил събрал за подкладка на вечния огън като дърва трева и плява. На отредения ден той бил отведен на хиподрума и в присъствието на седналия на трона император, на целия синклит и на всички събрани вярващи той бил хвърлен и изгорен като отсечено гнило дърво, което не дава добър плод.

10. Алексий Комнин оженва сина си Йоан за Ирина, дъщерята на унгарския крал

Императорът¹ виждал, че отвсякъде западните народи, а не по-малко и тези от изток се бунтуват (защото всеки съсед на Ромейската империя поради нехайство или, казано по-подходящо, поради неопитност на царувалите преди него или бил грабнал нещо от ромейските земи, или възнамерявал да грабне). Затова той изпратил пратеници при леонския² цар (когото обикновено наричат крал) и поискал дъщеря му за невеста на големия си син, порфирогенета и императора Йоан.³ И тъй, като намерил и споменатия крал съгласен на това, той изпратил отново мъже от знатните и първи хора на двора, които да я доведат. От тях най-издигнат и пръв бил севастът Евматий Филокал, чиято голяма опитност, енергия и сръчност при

¹ Алексий I Комнин. ² Т. е. при унгарския крал, в случая Ладислав I Свети (1077—1095). ³ Алексий I Комнин оженил в 1104 г. сина си Йоан, бъдещия император Йоан II Комнин (1118—1143), за дъщеря на унгарския крал Ирина.

οὐδεὶς ἀγνοεῖ. Οἱτοὶ τὸν Ἰστρον διαπεράσαντες, καὶ τὰ τῶν Παίωνων καταλαβόντες βασιλεία, κάλλος ἐν αὐτοῖς ἐφρόντες ἀπόθετο, καὶ θησαυρὸν πολυτίμητον ἀνελόμενοι, μετ' ἡδονῆς τε καὶ θυμωδίας τῇ Ῥωμαίων προσέγονσι, κόρην ὥραϊαν μὲν τὸ σῶμα, καὶ συγγία βασιλικῇ πρέπονσαν, πολὺ δὲ τὰ ἔνδον ὥραιότεραν, ὥς καὶ ἐπ' αὐτῇ πρᾶσαν μόζαν τὸ, πᾶσα ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς τοῦ βασιλέως ἔσωθεν. Ταύτην ὁ βασιλεὺς μετὰ πολλῆς περιχαρείας καὶ τιμῆς προσδεξάμενος, τῷ ἀκείῳ συνέθενξεν ἡψ (pp. 181₁₀—182₉).

11. Boemundus fines Romanorum invasit

Ὅν μὲν ἀλλὰ καὶ τὰ Ἀνατολὰ οὐχ ἦσαν τῶν Ἑρῶν συνεταράττοντο· ὁ γὰρ τοι Βαῖμουνδος μετὰ πολλῆς σιγᾶς Ἰταλικῆς τὸν Ἰόνιον διαπεράσας, τὰ περὶ τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ τὴν Ἠπειρον καὶ Ἀλαίαν καὶ τὰ πέριξ ἀθλίως ἀχρυσωτίζον ἦν καὶ ἐξανδραποδιζόμενος (p. 184₈₋₁₁).

12. De expeditionibus Ioannis Comneni, Romanorum imperatoris, contra Patzinacos, Serbos et Ungaros

Περὶ δὲ τὸ πέμπτον ἔτος τῆς αὐτοῦ βασιλείας Σκυθῶν διαβάτων τὸν Ἰστρον, καὶ τὰ Θρακῶν μέρη ληϊζομένων, ἔξισι καὶ αὐτῶν, τὰς Ῥωμαϊκὰς ἀθροίσας δυνάμεις καὶ ὡς ἐνὶν ὁπλισμένοι γενναύτερον, οὐ διὰ τὸ πλῆθος τῶν πολεμίων μόνον καὶ ἀριθμοῦ κρεῖττον ὄν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ σὺν κόμῳ βαρβαρικῷ ἐπιέναι, εἰς μνήμην ἄγων ἃ πρῶτον, ἦντο ὁ Κομνηνὸς Ἀλέξιος τὰ σκῆπτρα διεῖπε, διεπράξαντο, ὅποτε τὰ τῶν ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ πλείεστα ἡρήμωτο· τοίνυν καὶ δι' ἀποστολῆς διογλιόπτων τῶν Σκυθῶν ἀποπερασάμενος, εἰ πως ἂν ἐς συμβάσεις καὶ ὁμολογίας συνέλθοιεν, ἢ πάντες, ἢ ἔθνη, πρὸς πλείους δεησόμενοι φυλάς, καί τινος τῶν παρ' αὐτοῖς πρωτεύοντων ἰόνδε τὸν ἑσπέρων ἐφελκυσόμενος, πᾶσαν φιλοφροσύνην (191) ἐπ' αὐτοῖς ἐπεδείκνυτο, οὐχ ἐσιτάσσει περὶ ταῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ δώρων καὶ ἐνδυμάτων παροχαῖς σηρακῶν ἄψ· ὃ καὶ οὕτως ἔχουσιν ἀμφιβόλους τὰς γνώμας, ἐν μέρει μὲν διανοομένης σπείσασθαι Ῥωμαίους, ἐν μέρει δὲ θαρροῦσι τὸν πόλεμον ὡς ἐξ ἔθους ἔχουσι τὸ πικρὸν ἄρας ἐκ τῶν τῆς Βερόης μερῶν, ἔκεισε γὰρ ἑστρατοπεδεύετο, σκοτίας ἐν οὐσῃς νυκτερινῆς, τοῖς Σκῆθαις συρρήγνυται γίνεται τοίνυν φρικτῶδης ἡ συμβολλή, τῶν μὲν Σκυθῶν γενναίως

мисиите почти всеки знае. Те преминали Истръ и като пристигнали в двореца на левонците, намерили пазената в него хубавица и като взели безценното съкровище, с удоволствие и радост го отведи в ромейската земя — момиче с хубава снага и подходящо за царска съпруга, но с много по-хубави душевни качества, както това и ѝ подобава, притежаваща напълно славата да бъде царска дъщеря. Императорът я приел с голяма радост и почит и я омъжил за сина си.

11. Боемунд нахлува в пределите на Византия

Но и западните земи били смущавани не по-малко от източните. Защото Боемунд, като преминал Йонийско море с голяма войска от италийци, пленявал жестоко и покорявал земите на илирийците, Епир и Ахейя и околните области.¹

12. Походите на византийския император Йоан Комнин срещу печенезите, сърбите и унгарците

В петата година от царуването му² скитите³ преминали⁴ Истръ и опустошавали тракийските земи. Той излязъл на поход срещу тях, като събрал ромейските войски и се въоръжил колкото е възможно по-добре не само поради голямото количество на неприятелите, които били повече, но и поради това, че нападали по варварски шумно. Той помнел това, което били извършили преди, когато Алексий Комнин управлявал царството и когато повечето места в Тракия и Македония опустели. И тъй той се опитвал и като изпращал едносезични скити — дали те, които са разделени на повече племена, не биха се споразумели някак или съгласили [с ромейте], било всички или някои. И като привлякъл по този начин някои от първенците им, проявил всякаква благосклонност спрямо тях не само с богати угощения, но и с дарове и доставяне на копринени дрехи. При това положение, когато скитите се колебаели така — отчасти наклонни да се споразумеят с ромейте, отчасти настоявайки да воюват, тъй като обикновено побеждавали, — той се вдигнал от земите на Берое, където бил на лагер, и ги нападнал, когато още не се било разсъмвало. И тъй станало страховтно сблъскване, понеже скитите по-

¹ Боемунд се явил пред Цар град на 9 април 1097 г. Вж. тук Ана Комнина, стр. 117, беа. 1. ² От царуването на Йоан II Комнин. ³ Т. е. печенезите. ⁴ През есента на 1122 г. Вж. Златарски, История, II, стр. 368.

δεξαμένων τὸ Ῥωμαϊκὸν στράτευμα τῇ τῶν ἱππῶν ἐπελάσει καὶ ταῖς τῶν τόξων βολαῖς καὶ ταῖς βοαῖς, τῶν δὲ Ῥωμαίων ἐπισπευδόντων ἢ θανεῖν, ἢ ἡττῆσαι τοὺς πολεμίους.¹ Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ βασιλεὺς τοὺς οἰκείους ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ αἰεὶ πως ἐπεβοήθει τῶν Ῥωμαίων τοῖς κάμνονσιν. Αὐτὸ μὲντοι τὸ Σκυθικὸν συναγαδὼν πᾶσαν ἡμαξάν, εἰς σχῆμα περιφερὲς αὐτὰς διατίθει, καὶ τούτων ἀνωθεν στήσαντες οὐκ ὀλίγην μοῖραν τοῦ ἰδίου στρατεύματος, ὅσα καὶ χαραινῶμασι ἀπεργάζοντο τῷ μηχανήματι, πολλὰς διὰ τῶν ἡμαξῶν παρόδους ἀπεργάζοντο καὶ βαρύνοντο μὲν ἐπὶ Ῥωμαίων καὶ τὰ νῦντα πρὸς τὴν τάξιν τῶν προσώπων μετατιθέντες, ὥσπερ εἰς τεῖχος ὄχρυν τὰς ἡμάξας κατέφενγον· εἰθ' οὕτως μετ' ἀνοχὴν ὡς ἐκ πυλῶν ἀνοικομένων προάπτοντες, ἔργα χειρὸς ἀνδρείας εἰργάζοντο καὶ ἦν τὸ γινόμενον ἀκριβὲς τεχνομαχία ἐν μέσῃ πεδιάδι σχεδιασθεῖσα.

Ἦν οὖν τῇκαιῖτα τὸν βασιλεῦς οὐκ ἀγαθὸν μόνον σύμβουλον, ἀλλὰ καὶ πρῶτον τέλει διδόντα ὅποια τοῖς στρατηγοῖς καὶ τάγμασιν ἐπιτίθετο· τὸ δὲ καιρὸν καὶ πολλὴν ἐκείνῳ μαρτυροῦν τὴν εὐσέβειαν, ὅποτε τῶν Ῥωμαίων αἱ φάλαγγες ἔκαμνον τῶν βαρβάρων ἐπιτιθεμένων παραβολώτερον, τὴν εἰκόνα τῆς Θεομήτορος παρεστῶσαν ἔχων καὶ μετ' οἰμωγῆς ἐμβλέπων καὶ συνοχῆς, ἔλεονοῖς τοῖς σήμασι θερμότερα τῶν ἐναγωνίων ἰδρώτων κατέλειβε δάκρυα καὶ ἦν οἰκον εἰς κενὸν τοῦτο διαπρατόμενος, ἀλλὰ τὴν ἐξ ὕψους αὐτίκα θεωρακίζοντος (192) δύναμιν, τὴς Σκυθικῆς ἐτροπυτο παρεμβολάς. Ἀναλαβὼν δὲ καὶ τοὺς ἐλασπιότας, ὥσει τεῖχος ἀρρηκτον, τοῖς Σκύθαις ἀντιπροβάλλεται ἀμέλει καὶ διαλευθέντος τοῦ ἐκ τῶν ἡμαξῶν ἐρύματος, καὶ εἰς χεῖρας τοῦ πολέμου γεννημένον, γίνεται τῶν ἱππαστῶν φρυγὴ καὶ τροπὴ ἀκλείης, καὶ Ῥωμαίων εὐθαργῆς ἐπιδιώξεις, καὶ πίπτει κατὰ χιλιοστήας τὸ Σκυθικόν, καὶ διασπάζονται τὰ αὐτῶν, καὶ τὸ συλληφθὲν δορυάλοτον ἀριθμὸν κρεῖττον ὀράται, ὥσπερ καὶ τὸ αὐτόμολον τῷ πόθῳ τῶν ζωηρηθέντων ὁμογενῶν, ὡς ἐκ τούτων καὶ κόμης συνορασθῆναι, οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ εἰς ἀνμάχους καταλεγεῖναι Ῥωμαίους.

Τοιαύτην νίκην περιφανῇ κατὰ Σκυθῶν ὁ αὐτοκράτωρ ἀράμενος, τὰς εὐχὰς θεῷ ἀποδίδωσι, τὴν τῶν Πατριάρχων λεγομένην εἰς ἡμᾶς τελετὴν εἰς ἀνάμνησιν τῶν πεπραγμένων ἀποτάξας, καὶ χειροστήριον ἑορτῇ.

Μικρὸν δὲ ἕστερον καὶ κατὰ τῶν Τριβαλῶν (οἱ Σέρβοι δ' οὗτοι εἰσιν), ἐκστρατεύει, καὶ κατὰ κράτος ἡττήσας καὶ τούτους, πρὸς ἀπονδᾶς ἐπηγάγετο, μηδ' ἄλλως δεκνόμενον ἀξιόμαχον ἔθνος, ἀλλ' ἱπο-

срещнали храбро ромейската войска с конно нападение, стреляне с лък и викове, а ромейците бързали или да умрат, или да победят неприятелите. А и сам императорът със своите хора при себе си винаги никак си се притичвал на помощ на изнемогващите ромейци. А самата скитска войска събрала всички коли и ги разположила кръгообразно. Над тях те поставили немалка част от своята войска и след като направили между колите много проходи, те използвали съоръжението почти като укрепление. Когато бивали надвивани и обръщали гръб, вместо да гледат напред, те се криели в колите като в здраво укрепление. Така след пауза те се подавали като от отворени врати и извършвали смели подвизи. И това, което ставало, било жестоко крепостно сражение, развило се внезапно посред поле.¹

Наистина тогава човек могъл да свидетелствува, че императорът е не само добър съветник, но и пръв изпълнител на това, което предлагал на стратегите и отредите, а напоследък [би могъл да свидетелствува] и за пълното му благочестие. Когато ромейските фаланги изнемогвали, тъй като варварите нападали по-смело, той държал до себе си иконата на божията майка и гледайки я с плач и мъка, проливал сълази, по-горещи от потта при сражението. И наистина той не правел това напразно, но като се въоръжил веднага с войската свише, прогонил скитските редици. А като взел и щитоносците си, които били като несъкрушимя стена, хвърлил ги от своя страна срещу скитите. Разбира се, след като било разкъсано укреплението от коли и станало жертва на боя, настъпило бягство на неприятелите и безславно обръщане на гръб, а от страна на ромейците упорито преследване. И скитската войска загивала с хиляди, а вещите им били разграбени. И заловените пленници изглеждали небрежни, както и дезертиралите от мъка по [своите] пленени сродници, та от тях се заселили селища, а немалко били вписани като съюзници на ромейците.

След като спечелил такава блестяща победа над скитите, императорът отправил молитви към бога и учредил така наричания и до наше време печенежки празник и благодарствено празненство.

Малко по-късно² той предприел поход и против трибалите (това са сърбите) и като разбил напълно и тях, принудил ги да сключат мир. Това е племе, което инак не е известно като достоен противник, но се под-

¹ Сражението станало през 1123 г. при гр. Берое (дн. Стара Загора). ² През 1124 г.

κῆπτον ταῖς ἐκ γειτόνων ἀρχαῖς καὶ λείαν ἐκεῖθεν ἔλασας ὅτι πολλήν, τὸ τοῦ πλήθους αὐχμάλωτον κατὰ τὴν "Εὐο διαβίβασας, κατὰ τὴν χώραν τὴν Νικομήδους οἰκεῖν διέταξαι, τὸ μὲν τοῖς στρατεύμασιν ἐγκαταμίξας, τὸ δὲ φρόνους τελεῖν ὀρεσάμενος (pp. 191₉₀—193₉₂).

Περὶ δὲ τὸν τοῦ θέρους καιρὸν τὸν "Ιστρον διαβάτες οἱ Οὐννοὶ (Οὐγγρους τοὺτους φασὶν οἱ πολλοὶ), τὴν τε Βρανίτζοβον ἐξεπύρρῃσαν, τὰ τεῖχη καταβαλόντες, καὶ τοὺς λίθους εἰς τὸ Ζεύγμινον μετενεγκόντες, καὶ τὴν Σαρδριὴν δὲ ἐλήρσαντο, τὰς ἐπὶ εἰρήνῃ καὶ φιλίᾳ συνθήκας ἀποσεισάμενοι· ἦν δὲ ἡ μὲν κεκρυμμένη αἰτία, τὸ τὸν "Αλμουζην, ἀδελφὸν ὄντα τοῦ τῶν Οὐννων κατάρχου, παρὰ βασιλεῖα ἐλθεῖν καὶ προσδεχθῆναι ἢ δὲ πρόδηλος, τὸ τοὺς οἰκήτορας Βραντζόβης ληστρικῶς ἐπιειθεσθαι εἰς αὐτοὺς ἐρχομένους Οὐννοὺς κατ' ἐμπορίαν. "Ατε δὲ ἀπροόπτως τῆς τῶν Οὐννων ἐπιδρομῆς γενομένης, τότε μὲν τῇ Φιλιππουπόλει ἐπιδημῖας ὁ βασιλεὺς, καὶ τοὺς ἐκεῖθεν μετανάστας θέμενος, ἕως τοῦδε τὸ προμηθὲς ἐσχέδιασε. Τῷ δ' ἐπιόντι καιρῷ πρὸς βοήθειαν τῶν οἰκείων, καὶ ἄμυναν τῶν πολεμίων χρησάμενος, τὰς δυνάμεις συνήθροισε, καὶ νῆας ἡτέκτισεν, ἥς καὶ διὰ τοῦ Πόντου εἰς τὸν "Ιστρον εἰσήγαγε, καὶ οὕτω διὰ γῆς καὶ θαλάττης τοῖς πολεμίοις ἐρίσταται, καὶ τὸν ποταμὸν διελθὼν, καὶ τὸν σιρὰν εἰς τὰ πέραν καταστήσας, ἐπιπομαχίᾳ τὸ Οὐννικὸν διεσκέδασε. Χρονίως δὲ τῇ πολεμίᾳ, τοῦ τε Φραγκοχορίου ἐκράτησεν περὶ ἐπὶ τῆς τῶν Οὐννων γῆς τὸ πύοτατον, μεταξὺ τῶν ποταμῶν Σαούβου καὶ "Ιστρον κείμενον, καὶ τὸ Ζεύγμινον παρεστήσατο, καὶ κατ' αὐτὸν ἀπελθὼν τὸν Χράμον, λείαν πλείστην ἐκεῖθεν ἐξήλασεν (p. 194₉₅).

13. *Exercitus cruce signatorum duce Conrado imperatore Bulgariam pervadit*

"Αλλ' οὕτω διεξάγοντι τὴν βασιλείαν τῷ αὐτοκράτορι ἢ τῶν "Αλαμανῶν ἐπισυνέβηκε κήνης, καὶ δημογενῶν ἔθνων τούτοις ἑτέρα τις μοῖρα, οἷς καὶ γυναῖκες κατελέγοντο ὡς ἄρρενες τοῖς ἵπποις ἐποχοῦμεναι καὶ ὀπλοφόροι κατ' ἄνδρας ὁρώμεναι, καὶ ἀνδρείαν στολὴν περικείμεναι κατὰ τὰς "Αμαζόνας ἐκείνας· μία δὲ τούτων ἐπερὲς ἤρθετο, ἥτις καὶ ἐκ τοῦ περιχομοῦντος αὐτὴν πολλοῦ χρυσοῦ, Χρυσό-

чинява на властта на съседите. Оттам той изкара извънредно голяма плячка. Пленената войска той отвел на изток и заповядал да живее в земята на никомидийците, като една част [от нея] включил във войските си,¹ а за другата определил да плаща данък.

През лятото хуните (понеже то хора ги наричат унгарци) отхвърлили договорите за мир и приятелство, преминали Истр и разрушили Браничево, като съборили стените и пренесли камъните в Зевгмин², а оплячкосали и Сердика. Скрытата причина била, че Алмуза, който бил брат на хунския владетел³, дошъл при императора и бил приет от него. А видимата причина била, че жителите на Браничево нападнали грабителски хуните, които отивали при тях по търговия. Тъй като нападението на хуните станало неочаквано, императорът тогава дошъл във Филипол и ги изгонил, като набързо взел мерки. А на следната година се заловил да помогне на своите и да отблъсне неприятелите. Той събрал войските, пригответил и кораби, които вкарал през Понт в Истр, и така нападнал неприятелите по суша и по море. Като преминал реката и прехвърлил войската на отвъдния бряг,⁴ той разпръснал хуните в конно сражение. Задържайки се в неприятелска земя, той завладал и Франкохорион⁵, което място е най-плодородно от хунската земя, разположено между реките Сава и Истр. А завладал и Зевгмин и като преминал срещу него в Храм⁶, отмъкнал оттам твърде голяма плячка.

13. *Кръстоносната войска под водачествомъто на императоръ Конрадъ преминава презъ България*

Но когато самодържецът⁷ управлявал така царството, сполетял го походът на аламаните,⁸ а заедно с тях на друга част от еднородни племена. С тях имало и жени, които яздели като мъже коне, носели оръжие като мъже и се обличали в мъжки дрехи като амазонките. Между тях се отличавала една, която поради украсяващите я много златни накити била наречена Златонога. А причината за техния поход било оти-

¹ Срв. П. Мутафчиев, Войнишки земи и войници във Византия през XIII—XIV в., Сп. БАН, кн. 27, 1923; П. Тивчев, За войнишкото население във Византия през XII в. Изследвания в чест на Марин С. Дринов, София, 1960, стр. 573—574. ² Дн. гр. Земун. ³ На унгарския крал Стефан II (1114—1131). ⁴ През 1128 г. ⁵ Франкохорион е името, дадено от франките на Сирмиум. ⁶ Град на левия бряг на Дунава, където се влива р. Нера. Вж. К. Грот. Из истории Угрии и славянства в XII веке, Варшава, 1889, стр. 267. ⁷ Мануил I Комнин, византийски император (1143—1180). ⁸ Става дума за преминаването на кръстоносците от Втория поход (1147—1149) начело с германския крал Конрад III (1138—1152).

πους κατονομάζεται. Τὸ δὲ τῆς κινήσεως αὐτῶν αἴτιον, ἢ εἰς τὸν Κυριακὸν τάφον ἀπέλευσις, καὶ τῶν ἐκτὶ ἀσεβῶν ἐθνῶν ἐξολόθρευσις τοῦτο τὸ παρορμησάν ἐκεῖνοι ἔλεγον καὶ διώκοντο, καὶ ὡς ἐκ τοῦ τέλους εἰδείξαν οὐκ ἐπειθόντο ἡτοῦντο δὲ τὴν τῶν Ρωμαίων παρελθεῖν, καὶ ἀγορὰς αὐτοῖς γενέσθαι ἐξ ὧν ὠνήσονται τὰ πρὸς χρεῖαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς (222) διαταραχθεὶς ὡς εἰκὸς τῷ ἀνελένιστῳ τοῦ πράγματος, τοῖς πρέσβεσι τοῦτον διηλέχθη μετὰ προσηθείας τὰ πρόσφορα, καὶ ἐλαττεῖν τὸ γινόμενον ὑπεκρίνετο, καὶ ἐτοιμάσασθαι τὰ πρὸς δίοδον ἐπηγγέλλετο, καὶ τὰ χρεώδη λαβεῖν αὐτοῖς ὥντα ἀφῆδονα, ὥσπερ ἂν εἰ δι' οὐκείας καὶ οὐ δι' ἀλλοτρίας παρῶνθεν, ἂν μόνον δώσουσαν ἐροῦν, ὡς θεοφιλῆς αὐτῶν ἡ δίοδος ἀληθῶς, καὶ ὡς ἀμάχως τὰ τῶν Ρωμαίων ὄρη ἵπερβήσονται.

Таῦτα καταστηράμενος γράφει πανταχοῦ τὰ ζωαρχῇ τοῖς καθ' ὅδον εἰς πρῶτον προτίθεσθαι καὶ τῷ λόγῳ τὸ ἔργον ἐπιμολοῦν. Ὑποβλεπόμενος δὲ μίπως ἐν σχήματι προβάτων λέκκοι ἔρχονται, τὰς Ῥωμαϊκὰς ἀθροίζει δυνάμεις, καὶ συνδιασκεπτεται κοινῇ περὶ τῶν κοινῶν, καὶ τὸ πλῆθος τῶν παρελευσομένων διέξειαι τὸ ὀπλικὸν ὅσον διασφεῖ, καὶ τῶν περὶ τὴν παῖσιν τὸ μυρίανδρον καὶ οἱ ὀπλισμένοι πάντες καὶ ἄνδρες αἰμάτων σὺν τοῖς καταγγέλλει πᾶσι καὶ ὅσα ὁ ἐκ Σικελίας τύραννος κατὰ τῶν παραθαλαστίων χωρῶν καὶ πόλεων διαπράττεται, τὰ ἐν ποσὶ κείρων κατὰ πολλὴν τοῦ κολύσσοντος ἐρημίας. Καὶ δὴ τὰς πυργοβόρεις ἐπισκευάζει τῆς Πόλεως, καὶ τῇ στρατιᾷ χιτῶνας φοροδοτοῖς χορηγεῖ, καὶ κοιντοῖς καὶ θρονομοῖς ἵπτοις διέγειρει τὰ τοῦτων φρονήματα, καὶ χρημάτων ἐπαρῶνται διαδόσασιν. Οὕτω σὺν θεῷ συλλήπτωρι καὶ τῇ Πολιούχῳ Μητροπαρθένῳ, ὡς ἐνῆν τὰ στρατεύματα δυσμαχώτατα θέμενος, τὰ μὲν εἰς φυλακὴν ἵσταται τῆς μεγαλοπόλεως, τοῖς δὲ ἐπισκήπτει παρέπρεσθαι τῇ τῶν Ἀλαμανῶν στρατιᾷ, μὴ ἀρισταμένους ἐπὶ πολλῇ, καὶ ἔργων τοὺς ἐκ τούτων ἐξόντας εἰς προνομίας τε καὶ ἀσπαράς, εἰρηκῶς μέντοι καὶ μὴ πολεμικῶς.

Ἐπεὶ δὲ εἰς τὴν Φιλιππούπολιν οἱ Ἀλαμανοὶ παρενέβαλλον, ἐντυγχάνει τῷ ἐκείσε ἀρχιερεῖ ὁ ῥήξῃν δ' οὕτως ὁ πάλαι τὸν ἀρετὴν καὶ τὴν σοφίαν Ἰταλικὸς Μιχαὴλ, ὅς καὶ οὕτω τὴν ὡῖα τοῖς λόγοις κατεγοήτευσε οἷς ἐφθέγγετο τοῖς Ῥωμαίοις ἐπωφελῶς, ὡς ἐκ τῶν ὧν ἀναγίγνωται, καὶ οὐρατον (223) παραλαμβάνειν, καὶ μεταδιδόναι προσέσεων καὶ ὁμοκλίως δὲ ὁ ῥήξ ἐκόλαζεν. αὐτῷ χαρι-

ването [им] на Божии гроб и изгонването на тамошните нечестиви племена. Те казвали и се кълнели, че се стремят към това, и, както показали накрая, не лъжели. Те искали да преминат през ромейската земя и да им бъдат предоставени тържища, от които да купуват необходимите им неща. А императорът, смутен естествено от неочакваното събитие, обсъдил с техните пратеници благосклонно нужното и им отговорил, че похвалява това, което вършат, съобщавайки им, че ще пригответи необходимото за преминаването и че ще получат потребните им стоки в изобилие, както ако биха минавали през своя, а не през чужда земя, ако само дадат клетви, че преминаването им е наистина благочестиво и че ще прекосят ромейските земи мирно.

Като установил това, той писал навсякъде да им предлагат за продажба по пътя храни. И думите му били последвани от дело. Внимавайки да не би под вида на овци да вървят вълци, той събрал ромейските войски и общо разглеждал държавните работи, като излял броя на тези, които ще преминат, изяснил колко е тежко въоръжената войска, посочил колко са десетките хиляди пехотинци и че всички са въоръжени и храбри мъже. Заедно с това той съобщил на всички и това, което сицилийският тиранин¹ вършел срещу крайморските земи и градове, като покосявал това, което му попаднало, поради пълната липса на човек, който да му се противопостави. Той въоръжил крепостните кули на града, дал на войската ризници и с копия и бързи коне повдигнал духа им и ги ободрил с раздаване на пари. Така с помощта на бога и на защитниците на града — девата майка — той направил войските, доколкото било възможно, най-непобедими. Една част той оставил за защита на столицата, а на други поръчал да придружават похода на аламаните, като не се отдалечават много, и да възπират по мирен начин, разбира се, а не враждебно, тези от тях, които излизат за фураж и грабеж.

Когато аламаните се вмъкнали във Филипол, кралят [им] се срещнал с тамошния епископ. Той бил многодобродетелният и мъдър Михаил Италик², който с думите, с които хвалел ромейците, така омагьосал краля, че го направил да слуша, взел го за съtrapезник и си разменяли наздравници. За да му достави удоволствие, той наказвал най-сурово

¹ Сицилийският крал Рожер II (1098—1154), който през 1147 г. завладял о. Корфу и опустошавал византийските владения на континента. ² Михаил Италик (Италийски), пловдивски митрополит (1142—1166). За него по-подробно вж. ГИБЛ, VII, стр. 136—139.

ζόμενος, τοὺς ἀνεν ἀγωνίου καταθέσας τὰ οἴκα ποθὲν κινούμενους. Ἐν δὲ τῷ μεθίστασθαι ἐκείθεν τὸν ξῆγα καὶ προβαίνειν τοῖς ἐμπροσθεν, ἐκ τῶν ὀπισθεν ἐπακολουθοῦντων Ἀλαμανῶν καὶ Ῥωμαίων δίκη παρηγοιάζεται, ὥς κακῶς δῆθεν πασχόντων τῶν εἰς τὸ σπῆναι αὐξάνει τὸ κερκόν, ὥς καὶ τὰς χεῖρας ἀμφοτέρους ὀπλίσειν εἰς πόλεμον, εἰ μὴ δ' ἐξηθείς παραθῆσας ἀρχιερεὺς τὸν ξῆγα ἐπιστραφέντα καὶ πόλεμον πνέοντα τοῖς λόγους ἐμάλαξε, καὶ ἡρεμεῖν ἀνείπειν παρὰ δόξαν.

Ὡς δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀδριανούπολιν ἐφθάσαν τὰ στρατεύματα, ὃ μὲν ῥῆξ διὰ τῆς πόλεως ἐλάσας, τῆς προκειμένης εἶχετο, τῶν δὲ προσγενῶν αὐτοῦ πρὸς πόλεμον περικλυτὸν ἐκεῖ περιέμενε Ῥωμαίων δὲ τινες νεκρὸς ἐπιθέμενοι τῇ καταγωγῇ πῦρ ἐφάπτονται καὶ τὸν ἄνδρα συγκτακαλοῦσι. Τοῦτο μαθὼν ὁ Κοράδος, (τοῦτο γὰρ ὄνομα τῷ ξηγῇ), ἐπιτρέπει τὰ τῆς ἀμέλειας τῷ ἀδελφιδῷ Φρεδερίχῳ ὃς ἐπακαστραφεῖς, τὸ σεμνεῖον τίθει παρὰ παρανόμιον ἐν ᾧ κατέμενε ὁ Ἀλαμανός· τοῦτο μάλιν μάχης παραινόν, ἀλλ' ἐπεγέλασεν εἰρήνην, καὶ ἄλλων μὲν Ῥωμαίων τῶν ἐν τῇ Πόλει καταβεβάντων τὸν πόλεμον, μάλιστα δὲ τοῦ Προσοῦχ.

Ἐλχε τοῖνυν μεθ' ἡμέρας αὐτοῦς ἡ τῶν Χοιρῶν βασιλῶν, πηγάριος στρατόπεδον, οὐ μὴν βάλλοντες χάρακα τοῦτο γὰρ δι' ὅλης τῆς ὁδοῦ ἦν αἰεὶς, πεποικίλας τοῖς τῶν Ῥωμαίων ὅροις καὶ πρὸς συμβάσει παρρηρεῖ δὲ ταῖς ἐκεῖ πεδιάσιν ὁ λεγόμενος Μανροπόταμος· οὗτος θέρος μὲν ἐς χαράδραν τεταγμένη συνάγεται, χειμῶνος δὲ ἡ ραχδαίων ὀμβρῶν κατενεχθέντων, ἐκ μικροῦ μέγιστος καὶ πλεονὲς ἐκ βατοῦ γίνεται· τότε τοῖνυν οὔτε νεκρὸς ἐκ τοῦ αἰγρηθῶν ὑπερπλημμύρας, ἀπάγει τῆς παρεμβολῆς τῶν Ἀλαμανῶν σὺ μόνον ὄπλα καὶ ἐνδύματα τὰ προστεχόντα, καὶ εἰ τι ἕτερον ἔβρεον αὐτοῖς τὰ (224) ὑποζύγια, ἀλλὰ καὶ ἱπποὺς καὶ ἱπποκορυτάς· καὶ ἦν τὸ θέαμα ἐλευθὸν καὶ δακρύων ἄξιον, ὥς λογίζεσθαι τὸ συμβῆναι μῆν ἀπὸ θεοῦ ἄντικρυς εἰς τὸ τῶν Ἀλαμανῶν στρατόπεδον (pp. 222²⁰—225⁸).

14. Manuel Comnenus Cumanos in fugam vertit

Ὁὕτω τοῖνυν παρασκευασάμενος ἀνάγεισθαι κελεύει τὸν στόλον, μέγαν δοῦνα προχειροῦς τὸν ἐν ἀδελφῇ γαμβρὸν Στέφανον τὸν Κοντοστέφανον, ἀπαίρειν δὲ καὶ τὴν στρατιάν ἐπ' ἀρχηγόις ἑτέροις, ἀλλὰ δὴ καὶ τῷ μεγάλῳ δομεστίκῳ τῷ Ἀζούχ. Ἐλχε τοῖνυν τὰς τριήρεις ἡ τῶν Φισάκων, ἦτοι

тези, които били взели отнякъде храна, без да дадат пари. Когато кралят тръгнал оттам и изпреварил предните части, повдигнал се открит спор между следващите отзад аламати и ромей, че уж някои били пострадали. После злото нараснало толкова много, че двете страни вече се въоръжавали за бой. Но споменатият архиерей дошъл навреме и с думи смекчил върналия се крал, който жадувал за война, и неочаквано го убедил да се успокои.

А когато войските дошли до Адрианопол, кралят минал през града и поел намиращия се пред него път, а един от роднините му, който се разболял, останал там. През нощта някои ромей, като поставили при жилището огън, запалили го и изгорили човека. Когато Конрад (така се казвал кралят) се научил за това, той наредил да отмъсти на племенника си Фридрих, който се върнал и изгорил манастира, където стоял аламанецът. Това било отново повод за битка, но мирът се усмихнал, а и други ромей от тези в столицата, най-вече Провух¹, прекратили войната.

И тъй след няколко дни пристигнали в Хировакхи². Те се разположили на стан, но не поставили вал. Такъв им бил обичаят по целия път, тъй като повярвали на ромейските клетви и споразумения. През тамошните полета тече така наричаната Мавропотам³. Тя през лятото побира водите си в корито, но през зимата или когато паднат проливни дъждове, става от малка най-голяма и плавателна по дълбочина. Тогава през нощта поради внезапното наводнение тя отвлякла от лагера на аламаните не само изпречилото им се оръжие и дрехи и каквото друго им носели товарните животни, но и конете и конярите. Зрелището било жалко и достойно за сълзи, тъй че случилото се показвало ясно божия гняв срещу лагера на аламаните.

14. Мануил Комнин обръща в бягство куманите

И тъй, след като се приготовил така, той заповядал на флотата да тръгне, като преди това назначил за велик дук зет си по сестра — Стефан Контостефан⁴. Заповядал да потегли и войската, подчинена на други военачалници, а също и на великия доместик Азук. И тъй триерите пристигнали при брега на феаките⁵ или коркирите,

¹ Византийски полководец от турски произход.

² Крепост около дн. Чатаджа.

³ Наричана още Мелас

(тур. Кара су). ⁴ Мануил I Комнин се бил приготовил да води решителна война през 1148 г. против норманите в да освободи о. Корфу и гръцките области. Вж. *Златарски*, *История*, II, стр. 384—385. ⁵ Митическо население, което се отъждествява с жителите на о. Коркира (Корфу).

Κεφαίωνον πάριος, ἦν καὶ διαμερίζονται αἱ τε τῶν Βενετικῶν νῆες καὶ αἱ Ῥωμαϊκαί. Μετὰ βραχὺ δὲ καὶ βασιλεὺς αὐτὸς ἔξεισι μετὰ τῆς στρατῆως ἐξ ἐφόδου δὲ τοὺς Σκύθας φοβήσας, οἱ τὸν Ἰστρον διαβάντες, τοὺς περὶ τὸν Αἴμον ἐλύπουν, ὅρας ἐκ τῆς Φιλίππου πρὸς τὴν εὐθὺν Κεφαλλήνων ἢ τῶν Φωκίων ἐβάδιζεν (p. 230₉₁—31).

15. Manuel Comnenus contra Serbos expeditionem facit

Τῷ τοι καὶ τὴν δι' ἑαυτοῦ κίνησιν ὁ βασιλεὺς πρὸς Σικελίαν ἔλασας, ἀπαίρει ἐκ τοῦ Αἰλῶνος μετὰ τῶν τάξεων, καὶ εἰς τὴν Πελαγονίαν ἀρχιμένος, καὶ καταστήσας ὡς ἐδόκει συμφέρον τὰ πράγματα, κατὰ Σέρβων ἔγνω μεταθεῖσθαι τὴν κίνησιν. Οὗτοι γὰρ πρότερον τὸ εὐνοῦν πιατόμενοι, ἐπεὶ εἶδον μάχαις τοὺς Ῥωμαίους σχολάζοντας αἰς εἰρήκαμεν, παρὰ τὸ δέον καταχρησόμενοι τῷ καιρῷ ὅπλα κατὰ Ῥωμαίων ἤσαντο (236) καὶ τοὺς ὁμοῖους Ῥωμαίους κακῶς διέθηναν. Καὶ δὴ τὸ εὖστολον ἀπολαβὼν τοῦ στρατεύματος, καὶ πρὸς τὸ εὐζωνον ἀποτάξας εἰσεσι τὴν Σερβίαν. Τὸν δὲ ταύτης ζουπάνον οὐ διέλαθεν ἢ κατ' αὐτοῦ κίνησις, κἂν καὶ ὁ βασιλεὺς λήσεν ἥθελε μὴ δυνάμενος οὐκ τὴν ὁρμὴν τῶν Ῥωμαίων ἐνεγκεῖν, ἀρπύσεται μὲν τῶν πεδινῶν, εἰς δὲ τὰ ὄρη αἶρει τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ τὰς δυσβάτους λόγμους εἰσερχέται, ἐκαστῶ τῶν οὐκ εἰὼν ἐπιτρέψας ποιεῖν τὰ αὐτῶν ὁμοία. Βασιλεὺς δὲ ὡς λέων ἀλκῇ πεποιθὼς, βονκόλῳ καὶ αἰπλόῳ τὰ τῶν βαρβάρων κείρας οὐσιήματα, καὶ πολλὰς ἰμὲν κτήσεις πῦρ παραδοὺς, πολλὰν δὲ σωματίων ἐγκρατὴς γεγονὼς, ἐκεῖθεν ἐπάγει, καὶ ἰσχυρῶς τοῖς ἐν τῇ Πόλει τὰ κατορθώματα διακομιστῇ τοῦ ῥαύματος τῷ μεγάλῳ δομεστικῷ χρησόμενος. Μετὰ βραχὺ δὲ φθάνει καὶ αὐτός, καὶ καταγαγὼν θώρακτον, καὶ παρὰ τοῦ δήμου καὶ τῆς συγκλήτου εὐφημισθεὶς, εἰς ἀμίλλας ἵππων ἀπειθε καὶ θέατρα.

Ἄρτι δὲ τοῦ ἔαρος ὑπομειδιῶντος τὴν Πελαγονίαν αὐθις κατέλαβε, καὶ χρημάτων ἐφοδιάσας πολλοῖς καὶ στρατῶν παραδοὺς ἱκανὴν τῷ Παλαιολόγῳ Μιχαὴλ, ἀνδρὶ εὐγενεῖ καὶ δραστήγιῳ, ἐκεῖθεν ἐξέπειρε κατὰ τοῦ βρυγῶς (p. 236₂₅—237₂₀).

който си разделяли венецианските и ромейските кораби. След кратко време тръгнал с войската и сам императорът. При първо нападение той обърнал в бягство скитите¹, които, след като били преминали Истр, тревожели населението около Хемус, и като се вдигнал от Филипопол, поел право към земята на кефалоните или феаките.²

15. Мануил Комнин предприема поход против сърбите

Тогава императорът изоставил своя поход срещу Сицилия³ и като се вдигнал от Авлона с войската си, пристигнал в Пелагония. И като уредил, както изглежда, добре работите, решил да насочи похода си срещу сърбите. Защото те отначало се престрували на благосклонни, но като видели, че ромейците са заети в сраженията, за които казахме, без нужда се възползували от случая и постъпили лошо със съседните ромейци. Той взел от войската добре въоръжената част и като я присъединил към леко въоръжената войска, влязъл в Сърбия. Походът срещу жупана на Сърбия⁴ не останал скрит от него, макар императорът да мислел, че той ще остане скрит. И тъй, като не могъл да издържи нападението на ромейците, жупанът се оттеглил от полетата, насочил погледа си към планините и навлязъл в непроходимите дебри. Той поръчал на всеки от своите да прави за себе си същото. А императорът като лъв, уверен в силата си, като унищожил стадата говеда и кози на варварите, като предал на огън много имоти и заловил много пленници, върнал се оттам и писал на хората в столицата за успехите си, като си послужил с великия доместник като с писмоносец. След късо време⁵ пристигнал и сам той и след като устроил триумф и бил приветствуван и от народа, и от синклита, отишъл да гледа конни състезания и зрелища.

Едва се усмихнала пролетта и той пак пристигнал в Пелагония. Като снабдил с много средства Михаил Палеолог, мъж благороден и предприемчив, той го изпратил оттам срещу краля.

¹ Гук със скити са обозначени куманите.

² В случая феаките се отъждествяват с кефалоните (жители на о. Кефалония), които авторът смесва с коркирите.

³ Т. е. срещу сицилийския крал Рожер II. Вж. тук стр. 225, бел. 1. ⁴ Урош II Младя, велик жупан на Сърбия, бил вдигнал въстание, когато през 1149 г. Мануил I Комнин обсаждал Корфу. Вж. Златарски, История, II, стр. 388; също К. Грот, Въз история Угрии и славянства, стр. 150. ⁵ Посред зимата на 1149—1150 г. Вж. Грот, пос. съч., стр. 160.

16. Manuel Comnenus iterum contra Serbos expeditionem facit

Βασιλεὺς δὲ καὶ αὐτὸς μαθὼν κακουργεῖν τὸν Σερβίας ἄρχοντα Οὐρεσιν καὶ χεῖρονα δρῶν τῶν προτέρων, απειούμενον κατὰ Ρωμαίων τοῖς γείτοσι Παιόσι, εἰσβάλλει κατ' αὐτὸν, ὡς οὐκ ἀξιωμαχίων ἀφροντιστῶν. Οἱ δὲ καὶ ἐπὶ δόξαν χεῖρας ἀντήσαν καὶ τὸν κατ' ὀφθαλμοὺς ἐδάσσαν πόλεμον, συμμαχικὸν Οὐννεὼν ἐπαγόμενος διὰ καὶ ὁ Καντακουζηνὸς Ἰωάννης συμπλακὲς αὐτοῖς δακτύλους τῶν χειρῶν ἀφρηέθη. Καὶ βασιλεὺς δὲ αὐτὸς τῷ ἀρχιζοντανῷ Βακχίνῳ προσέειπεν, ἡρωικῶς τὸ σῶμα καὶ τὰς χεῖρας θαρσυνεῖς τε καὶ πολεμικῶς καὶ ὁ μὲν κατὰ τοῦ προσώπου πλήττει τὸν βασιλέα καὶ διαθλῆ τὸ τοῦ κράτους κατακυρμένον σιδήρεον παραπέτασμα, ὁ δὲ τὴν χεῖρα τοῦτον διήλασε ξίφει καὶ ἀπόλεμον ἔδειξε καὶ ζωγρίαν συνέληφεν. Ὡς δὲ τοὺς Σέρβους κατηγωνίστατο, κατὰ τῶν Οὐγγρων — δομῶν, ἐγκαλῶν τὴν τῶν Σέρβων ἐπικουρίαν, καὶ τὴν ἀποδημίαν ἀπαρῶν τοῦ βηνός, ὅς καὶ τοῖς Ῥῶς τότε ἦν συμπλεκόμενος διαβὰς οὖν τὸν Σάουβον ποταμὸν, καὶ τῷ Φραγγοχωρίῳ ἐμβαλὼν, ἔστι δὲ τοῦτο τῆς Οὐγγρίας μέρος τὸ χαριότατον καὶ πολυανθρωπότατον, καθὼ καὶ τὸ Ζεύγμνον ἐκίπτατο, κακῶς τὰ ἐκεῖθεν διέθετο, ὅτε καὶ τις τῶν Παύρων μεγέθει μέγιστος καὶ ψυχῆς προφαίνων ἀνδρεῖον παρόστιμα, τῶν ἄλλων ἀποδιασπᾶς πρὸς τὸν βασιλέα θυμῷ φέρεται. ὁ δὲ ἀντίπαια τοῦτο καὶ τὸ ξίφος εἰς τὸν ὀφθαλμὸν διελθὼν, καὶ τῆς ζωῆς στεροσκει αὐτῇ τῇ πληγῇ. Πολλοὺς τοίνυν ζωγρίας λαβὼν, καὶ πραγμάτων οὐκ ὀλίγων γενόμενος ἐκκρατῆς, εἰς τὴν βασιλίδαν πόλιν ἐπέστρεψε, καὶ θείαν λαμπρότατον σуетηράμενος ὡς ἦν διὰ τῶν ἀμφοδῶν ἐπόμπευσεν. Ὑπεξῆσαν δὲ τὴν πομπὴν τῶν Οὐγγρων οἱ νεαλεῖς καὶ τῶν Σέρβων οἱ δορυβάται, λαμπρὰς στολὰς ἐκ τοῦ βασιλέως ἀμνηνόμενος θαυμαστὴν δ' ἐποίησε τὴν πανήγυριν καὶ τὸ κατὰ συμμορίαν (238) καὶ ἐκ διαλειμμάτων αὐτοὺς παρίεναι, καὶ ἐπὶ τοὺς ὄντας οὕτω φαντάζεσθαι.

Ἐν τούτῳ δὲ καὶ Σκυθῶν τὸν Ἰστρον διαβάν-

16. Мануил Комнин предприема нов поход срещу сърбите

А императорът отново се научил, че сръбският княз Урош¹ постъпва коварно и прави по-лоши от предишните работи, като се съюзил против ромеите със съседните пеонци². Тогава³ той ги нападнал, пренебрегвайки ги като неравностойни противници. А те неочаквано вдигнали оръжие и посрещнали смело войната, довеждайки съюзническа хунска⁴ войска. Тогава и Йоан Кантакузин⁵ влязъл в сражение и си загубил пръстите на ръцете. И самият император завързал ръкопашен бой с великия жупан Вакхин⁶, който имал тяло на герой и силна и воинствена ръка. Той ударил в лицето императора и разбил падащата желязна завеса на шлема, а императорът му промушил с меч ръката, направил го неспособен да се бие и го хванал пленник. След като надвил сърбите,⁷ той се устремил срещу угрите, като извикал на помощ сърбите и издебнал отсъствието на краля, който тогава бил във война с русите.⁸ Като преминал река Сава и нахлул във Франкохорион — тази част на Угрия е най-приятна и най-населена и там е основан и Зевгмин, — той опустошил тамошните места. Тогава един пеонец, който имал много голям ръст и проявявал силно присъствие на духа, се отделил от другите и смело се понесъл срещу императора. А той го посрещнал и забил меча си в окото му, като с удара му отнел и живота. Като взел много пленници и завладял немалко неща, той се завърнал в Цариград⁹ и като уредил, както подобава, най-блестящ триумф, минал триумфално по улиците. Унгарските младежи и сръбските пленници, облечени от императора в блестящи дрехи, правели по-славно триумфалното шествие. А това, че те преминавали на отреди и промеждутъци и че така изглеждали повече, отколкото са, правело тържеството необикновено.

По това време,¹⁰ понеже скити¹¹ преми

¹ Урош II Млади. ² Т. е. маджарите. ³ През есента на 1150 г. ⁴ Според Иречек, Историја Срба, Београд, 1911, стр. 237, в съюзната унгарска войска е имало и печенези, и някакви мохамедани, заселени при Сирмиум. ⁵ Византийски пълководец. ⁶ Маджарски войвода. За разните предположения относно личността на Вакхин вж. Грот, пос. съч., стр. 160 и сл., който приема, че Вакхин е бил един от сръбските жупани. ⁷ Сръбският велик жупан Урош се явил лично и като се съгласил на всички условия, изявил покорност. Военните събития са станали през 1150—1151 г. След това Мануил Комнин се завърнал в Цариград, като решил през есента на 1151 г. да предприеме поход против Унгария заради помощта, която оказала на Сърбия, и заради водената от нея война против съюзниците на Византия — галичкия княз Владимир и Юрий Долгоруки. Вж. Грот, пос. съч., стр. 164, 167, 181. ⁸ Маджарският крал Гейза II (1141—1161) по това време воювал против южноруските князе, съюзници на Византия. ⁹ През късна есен на 1151 г. Вж. Грот, пос. съч., стр. 185. За другите датировки вж. пак там. ¹⁰ Събитието не е станало „по това време“. Грот, пос. съч., стр. 203—204, го отнася към 1154 г. Вж. също Златарски, История, II, стр. 395. ¹¹ Тук със скити са означени куманите.

των καὶ τὰ περίε τούτων ληζόμενον Ῥωμαϊκὰ
τροῦμα, στέλλεται καὶ αὐτῶν ὁ Καλαμάνος· ἀλλ'
οὗτος οὐ καλῶς στρατηγήσας τὸν πόλεμον, ἡττήθη
τε καὶ πολλοὺς ἀπεβάλετο, καὶ ἀνδρας δὲ ἡγαθοὺς,
καὶ αὐτὸς καιρίαν πληγὴν τὸ ζῆν μετήμευεν. Οἱ
δὲ Σκίθαι τὰ ἐν ποσὶ λείων θέμενοι, καὶ τὰ λά-
φυρα τοῖς ἵπποις ἐνθέμενοι, ἀκονδύνως ἀπέσπευαν
εἰς τὰ ἴδια (pp. 238₃—239₆).

17. De Manuelis Comneni expeditionibus contra
Ungaros factis

Αὐτὸς δὲ κατὰ Παύλων, οὗς καὶ Οὐγγους φασί,
στρατείας ἐκέρυξε, καὶ τοῖς Δυτικοῖς στρατιώταις
προσέταξεν ἀμάξας ἄγειν εἰς τὸ στρατόπεδον δι' ὧν
καὶ αὐτοὶ καὶ ὁ λοιπὸς στρατὸς τὰ βιόσσια ἐξόνουν.
Εἰς ἐν οὖν συνήθηστον ὁ στρατὸς, καὶ εἶχεν αὐτοὺς
ἡ Σαρδικὴ πόλις, ἣ νῦν λεγόμενη Τριάδιτσα. Οὐ
πολὺ δὲ προσμείνας, ἐπεὶ ἐκ τῶν Παύλων πρεσβεία
ἦκε, καὶ συνθήκας μετὰ τούτων πεποίηκεν, ἐτρά-
πετο πρὸς τοὺς Σέρβους, καὶ ἐκφοβήσας αὐτοὺς
καὶ πέρας αὐτῶν μόνον βασιλέα γνώσκειν, καὶ τῶν
μετὰ τῶν Οὐγγων ἀπέχεον σπονδῶν, τοὺς μὲν στρα-
τιώτας ἀπέλυσεν εἰς τὰ οἰκεία ἦδη, αὐτὸς δὲ τὴν
Θεσσαλὼν καταλαβὼν ἐπαρχίαν, κακεῖ διατρέψας
δοσὺν ἐδόκει αὐτῷ, πρὸς τὴν βασιλίδι πόλιν παλιν-
δρομεῖ, καὶ τὸν χειμεριῶν ἐγκατεργήσας καιρὸν ἐν
αὐτῇ, ἅμα ἔσσι τὰ τῆς Πελαγονίας ἐπιτήλματα εἶχεν
αὐτῶν, χώρος προσφάνης εἰς στρατόπεδον καὶ κείμε-
νος μέσον τῶν ἔθνων μετ' ὧν διεφέρετο. Ἐν γὰρ
τὰ τῶν Σικελῶν οὐκ ἐσιγάσθησαν τέλειον, καὶ ὁ
τῶν Οὐγγων κατάρχων πρὸς μάχην ἐβλέπευ, ὡς
ἐδειξεν ἐκ ὧν ἔδρασαν. Ἐπειδὴ γὰρ παρελύθη τῆς
δουλικῆς ἀρχῆς Βρατανζόβης καὶ Βελεγράδου ὁ
Κομνηνὸς Ἀνδρόνικος, ὁ καὶ τυραννήσας Ῥωμαίων,
οὐκ ἀρίστα συντηθέμενος Παύσων ὁποῖα δύσινον αὐτὸν
ἤλεγχεν περὶ τὸν ἐξάδελφον καὶ βασιλέα, καὶ μετὰ-
πειμπτον εἶχε τοῦτον ἡ Πελαγονία, κακεῖθεν ἡ Κων-
σταντινούπολις ἀνατεμνόμενον δέσμιον, καὶ φρονεῖ

нали Истър и опустошавали околните ро-
мейски крепости, против тях бил изпратен
Коломан.¹ Но той не ръководел добре вой-
ната, бил победен и загубил много, и то
видни мъже, а и сам, ударен смъртно, загу-
бил живота си. А скитите, които опустошили
това, което им се изпречило, натоварили
плячката на конете и безопасно се върнали
в своите земи.

17. Походите на Мануил Комнин срещу
унгарците

Той възвестил отново поход против неон-
ците, които се наричат и хуни, и заповядал
на западните войници да докарат в лагера
коли, от които и те, и останалата войска ще
получават припаси. И тъй войската се съ-
брала на едно място и се настанил в град
Сердика, сега наричан Триадица.² Той не
се забавил много, повеже от неонците дошло
пратеничество. Сключил с тях договор и се
насочил срещу сърбите. Като ги разбил и
ги убедил да признават само него за импе-
ратор и да се откажат от договорите с ху-
ните, той разпуснал войниците по жилищата
им, а сам пристигнал в Солунската област.
Той прекарал там [толкова], колкото му се
искало, и после се върнал в Цариград. Оста-
нал в него през зимния сезон и с настъпва-
нето на пролетта се намерил в равнината на
Пелагония,³ място удобно за стан и разпо-
ложено по средата на народите, с които враж-
дувал.⁴ Още не била утихнала напълно раз-
пратата със сицилийците и хунският владетел⁵
се насочил към война, както проличало от
това, което извършил. Защото хунът веднага
отворил война на ромеите и обсадил Брани-
чево,⁶ след като Андроник Комнин, който
[после] станал и ромейски император, бил
освободен от дукството на Браничево и Бел-
град,⁷ тъй като тайно се бил споразумял с
неонците⁸, което го изобличавало като враг
спрямо своя братовчед и императора. Той бил
извикан в Пелагония, а оттам окован бил
препратен в Константинопол и бил затворе-
н в един от затворите на двореца. И тъй про-

¹ Византийският пълководец Борис Коломан, син на маджарския крал Коломан. Вж. *Златарски*, История, II, стр. 395. ² Според *Грот*, пос. съч., стр. 193, събитията се отнасят вероятно към края на 1153 г. ³ В Пелагония императорът прекарал есента и зимата на 1153 г. Вж. *Грот*, пос. съч., стр. 195, и *Златарски*, История, II, стр. 391. ⁴ На запад норманите, на север угрите (маджарите) и сърбите. Вж. *Грот*, пос. съч., стр. 195. ⁵ Маджарският крал Гейза II. ⁶ През есента на 1154 г. Вж. *Грот*, пос. съч., стр. 195; *Златарски*, История, II, стр. 392. ⁷ Андроник Комнин, братовчед на Мануил Комнин, бил назначен за дук или наместник на България с резиденция в Ниса според *Златарски*, История, II, стр. 390, в края на 1152 или нача-
лото на 1153 г., а според *Грот*, пос. съч., стр. 197, вероятно през първата половина на 1153 г. ⁸ Т. е. маджа-
рите. Андроник Комнин през 1153 г. влязъл в споразумение и дори сключил съюз с маджарския крал Гейза II.
В случай, че Гейза помогнал на Андроник да завземе византийския престол, той щял да отстъпи Белград и
Браничево на маджарите. Вж. *Златарски*, История, II, 391; *Грот*, пос. съч., стр. 197 и сл.

των ἐν τῇ Παλαιῇ καθειγνύμενον, τὸν κατὰ Ῥωμαίων εὐθὺς ὁ Οὐννος ἐξέφερε πόλεμον, καὶ ἦν πολιορκῶν τὴν Βρανίτσοβαν. Στέλλεται οὖν κατ' αὐτοῦ ὁ χορτογάρδος Βασιλεὺς ὁ Τρανζουλούνης ὅς καὶ συμπλακεῖς τοῖς Οὐννοῖς, πρῶτα μὲν κατὰ τοῦτον ἴσται τρόποιον, ῥῶτα δότων καὶ διωχθέντων μέχρι πολλοῦ· ἔπειτα δ' ἐπαναστραφέντες, κακῶς τὸ περὶ ἐκείνον ἔθεντο σιγήτευμα. Ἐφ' ᾧ καὶ ὁ βασιλεὺς τὴν ἐκεῖσε πορείαν διέειπε, καὶ οἱ Παῖνες τῇ ἀκοῇ καὶ μόνῃ διαταραχθέντες, εἰς τὰ ἴδια ἔφυγον. Ὁ βασιλεὺς δὲ (242) τὰ κατὰ Βρανίτσοβαν καὶ Βελέγραδα καταστησάμενος, εἰς τὴν βασιλίδαν πόλιν μεταχωρεῖ (pp. 242₁—243₂).

Ἐπ' αὐτῇ δ' οὐθὺς ἐπὶ τὰ Πασιονικά σαφηνείας δ' ἔνεκεν εἰρησεται ἰάδε. Τῷ ἀρχοντι τῶν Οὐννων Ἰατζῆ δ' ὅς ἦσαν ὁμαῖμονες, Στέφανος καὶ Βλαδίσθλαβος, καὶ παῖδες Στέφανος καὶ Βελᾶς τῶν ἀδελφῶν τοῖνυν, ὁ Στέφανος τὰς ἀδελφικὰς ἐκφυγὼν χεῖρας ὥς κατ' αὐτοῦ φονόρας, τὴν Κωνσταντίνου κατέλαβε, καὶ τῷ εὐτοκράτορι προσδεχθεὶς, ἄλλης τε φιλοπροσώτης ἐπέτυχεν, ἀλλὰ καὶ Μαρίαν ἔγχευε τὴν τοῦτον ἀνεμῆν, τὴν τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσακίου θυγατέρα. Μετὰ βραχὺ δὲ καὶ ὁ Βλαδίσθλαβος τὰ ὅμοια τῷ ἀδελφῷ Στεφάνῳ ἔδρασεν, οὐ τοσοῦτον ὥς τῷ Ἰατζῆ μὴ φιλοῦμενος, ὅσον τῇ τοῦ Στεφάνου εὐμενείᾳ παρορμηθεὶς. Τοῖνυν οὐδ' αὐτὸς τῶν ἐλπίδων ἠτοχόησεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς περὶ αὐτῶν προλαμβάνεται, καὶ γυναῖκα ἔσχευεν, ἂν εἰ μὴ δι' αὐτῆς ἐνόπτινε τῆς ἰς τὴν πατρίδα ἐπανόδου κωλύμεν. Τὰ δ' ἐπὶ τοῖς τοῖς, ὁποῖα; Τελειῶν δ' ἔβη Ἰατζῆς, καὶ ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τὸν ἐκεῖνον παῖδα διαβαίνει τὸν Στέφανον. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὥς ἡδιστον τὸ γεγονός ἠγασάμενος, καὶ κατὰ τοῦν λαβὼν, ὥς εἰ πρὸς τὸν ἐπ' ἀνεμῆν γομβρὸν Στέφανον ἡ ἀρχὴ μεταβῇ τῶν Οὐννων, ἔξει ἂν καὶ αὐτὸς κλέος, καὶ ἡ βασιλὴ Ῥωμαίων, ἡ δαμουῦ μίρος ἐκείθεν, (254) ἡ τὴν τοῦ Φραγγελχορίου καὶ τοῦ Ζευγμίνου κατάσχεσιν, σπεύδει πρὸς τὴν τῶν σκοπομένων ἐκκλήρωσιν καὶ εὐθὺς στέλλει πρέσβεις τῷ γομβρῷ Στεφάνῳ, τὸν τῆς ἀρχῆς στέφανον περιδέσθαι προσκομίσαντας. Μετὰ βραχὺ δὲ εἶχε καὶ τοῦτον ἡ Σαρδική. Οὐνοὶ μὲν οὖν εὐδ' ὁκαῇ παρεδέξαντο τὴν τοῦ Στεφάνου ἐξουσίαν αὐτῶν, καὶ δι' ἄλλα μὲν ὥς ἔλεγον, μάλιστα δὲ διὰ τὸ γῆμα παρὰ Ῥωμαίους ἀνύμφορον γὰρ ὄλως αὐτοῖς, ἄνδρα

тив него¹ бил изпратен хартуларият Василий Цинцулук. Той влязъл в сражение с хуните и отначало извоювал срещу тях победа, тъй като те обърнали гръб и били преследвани надалеч. Но после те се върнали и нанесли поражение на неговата войска. Затова и императорът продължил похода си дотам и пеонците, смутени само от мълвата [за това], избягали в своите земи. А императорът, след като уредил положението при Браничево и Белград,² се завърнал в Цариград.

Аз отново се връщам към пеонските³ работи. А за яснота ще кажа следното. Хунският⁴ владетел Яца⁵ имал двама братя — Стефан и Владислав — и синове — Стефан и Бела. И тъй един от братята — Стефан, — като се спасил от ръцете на брат [си], понеже уж бил замислял против него убийство, пристигнал в Константинопол. Той бил приет от самодържеца, получил не само радушен прием, но и се оженил за неговата братовчедка Мария, дъщеря на севастократор Исак. След малко време и Владислав постъпил като брат си Стефан — не толкова, че не бил обичан от Яца, колкото подбуден от щастието на брат си. Разбира се, и той не се излъгвал в надеждите си, но бил приет блестящо и е щял да получи и жена, ако не подозирал, че заради нея ще му се попречи да се върне в родината. Какво станало по-нататък? Крал Яца умрял⁶ и властта преминала към син му Стефан⁷. Императорът сметнал станалото за най-приятно и помислил, че ако властта над хуните премине върху зет му по братовчедка, Стефан, и той ще спечели слава, а и Ромейската империя ще получи от тях или някакъв данък, или ще завладее Франкохорион и Зевгмин.⁸ Затова побързал да изпълни намеренията си. Веднага изпратил пратеници до зет си Стефан⁹, които да го подготвят да си постави венеца на властта. След малко време и той пристигнал в Сердика. А хуните не искали дори да чуят за една власт на Стефан¹⁰ над тях и поради други причини, както казвали, а най-вече, понеже се бил оженил между ромейте.

¹ Против маджарския крал Гейза II. В същност Василий бил изпратен против бсненския бан, който бил съюзник на Гейза II, но нападнал главните маджарски сили и бил разбит. Вж. Грот, т. сс. съч., стр. 200; Златарски, История, II, стр. 312—313. ² Тези събития са станали през 1154 г. и към тях се отнася и смъртта на Коломан (вж. тук, стр. 228, бел. 10). Мануил Комнин отложил отмъщението срещу маджарите за пролетта на 1155 г. Но когато през пролетта потеглил към Дунава, по предложение на маджарите бил сключен мир. Вж. Грот, пос. съч., стр. 201, 204 и сл. ³ Т. е. унгарските. ⁴ Т. е. унгарският. ⁵ Маджарският крал Гейза II. ⁶ На 31 май 1161 г. Вж. Грот, пос. съч., стр. 254. ⁷ Стефан III (1161—1173). ⁸ Срещу подкрепата, която оказала на Стефан, Византия се стремела да получи Сирмиум и Земун. Сирмиум по онова време бил станал център на сухопътните търговски сношения между Запад и Изток; така се избягвало прекарването на стоките през Византия, където налаганите мита били твърде тежки. Вж. Грот, пос. съч., стр. 264. ⁹ Бъдещият крал Стефан IV (1162—1163), брат на Гейза II. ¹⁰ Брат на Гейза II.

ἔχειν ἄρχοντα κατὰ κῆδος τῷ βασιλεῖ συνταπόμενον. Διὸ καὶ ἀπραγία ἦσαν τὰ τῆς πρεσβείας, καὶ τῷ Στεφάνῳ ἐκείσε ἀρκομένῳ οὐδόλως οἱ Οὔνοι προσέκειντο. Ἐνθεν τοι καὶ δεῖν ἔγνω ὁ βασιλεὺς διὰ δυνάμεως μείζονος βοηθῆσαι τῷ Στεφάνῳ.

Ἀπάρως οὖν τῆς Σαρδικῆς, ἀγρυπνεῖται εἰς τὰ παρίστρια, λέγω δὴ Βραγίτζοβαν καὶ Βελέγραδα, καὶ τὸν ἀδελφιδεὺν Ἀλέξιον τὸν Κοντοστεφάνον συναποστέλλει τῷ Στεφάνῳ ματὰ δυνάμεων, οἳ καὶ τὸν Χρῆμον κατέλαβον, ἵποποιοῦμενοί τε δόρυς τοὺς τῶν Οὔνων προέχοντας, καὶ κολακείαις καὶ ἐπισχέσεσι τὰ πρὸς ἀρχὴν διεπράττοντο ἦντον δὲ οὐδέν, ἢ ὅσον τὸν Βλαδίσθλαβον, τὸν τοῦ Στεφάνου ἀδελφιδεῖον, εἰς ἄρχοντα θέξασθαι. Ἀλλὰ καὶ τοῦτου βραχὺν χρόνον ἐπιβιάσαντος τῇ ἀρχῇ, οἱ Οὔνοι τὸν τοῦ Ἰατζῶ παῖδα Στέφανον ἄρχον αὐτῶν ἔβλιντο. Ἀλλ' οὔτε ὁ βασιλεὺς τὸ γεγονός πρῶτος ἤνεγκε, καὶ ὁ τοῦ Ἰατζῶ ἀδελφὸς Στέφανος πάντα ἦν μηχανώμενος, βασιλεὺς συναυρομένου, εἴ πως ἐπιτεύξεταί τῆς ἀρχῆς. Πολλὸν οὖν τοῦτον ἔνεκα συμβεβηκότων πολέμων, καὶ τοῦ βασιλέως τὸν τοῦ Ἰατζῶ υἱὸν τὸν Βελλῶν εἰς γαμβρὸν ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Μαρίᾳ ἀνελόμενον, οἱ τῶν Οὔνων τῷ Στεφάνῳ ἀντιπρόσθέντες, ἔγνωσαν ἐξ ἀνθρώπων ποιῆσαι αὐτὸν, φαρμάκων ποτήριον κεράσαντες, εἶρον οὖν ἵπουργὸν πρὸς τοῦτο τὰ τῶν τοῦ Στεφάνου θυμῶν λεγόμενον ὁ δὲ δεινότητος ὧν κατελύσαι ζωὴν ἀνθρώπου, καὶ σώματος διατεῦσαι ψυχὴν, καὶ οἰκόνθεν ἐφεύγε (255) μέθοδον ἀμέλει καὶ τὴν φλέβα τῷ Στεφάνῳ τεκμημένῳ, ἐγχρίεται φαρμάκῳ τὸ ἐπίθεμα τῆς κομῆς ὃ καὶ τεθὲν τῇ πληγῇ, θάνατον αὐτῷ ἐπέφερεν οἰκαιστον. Ἐκεῖτο οὖν ὁ τοῦ Στεφάνου νεκρὸς οὕτως αἷμος, καὶ ταφῆς ἀμοιρος, καὶ τὸ Ζεγγμυρον ὑπὸ τῶν Οὔνων ἐάλει.

Ταῦτα ὡς ἡνώπιστο βασιλεὺς, κατὰ τῶν Οὔνων κηρύσσει πόλεμον, ὅτε καὶ Ἀνδρόνικος πάλιν ἀπὸ δαάς, εἰς Γαλιτζάν τὴν τῶν Ῥώσ, οὓς καὶ Σκύνδας Ὑπερβορέους φασίν, ἀπῆλθεν. Ὁ δὲ τῆς σιγῆς τρῶπος οὗτος. Πλάττεται τὸν νοσοῦντα, καὶ πᾶνδός ἀλλοθινοῖς εἰς τὴν ἐπιτηρείαν ἡμιομήκους, ἑπισκήπτει τοῦτο ὑφελέσθαι λάθρα τὰς κλεῖς τῶν τοῦ πύργου πυλῶν, ὁπότε πρὸς τῶν ἡμερινῶν οἱ φύλακες βλέποντες, καὶ κηρῶ τοῖς τύποις τούτων

Защото за тях било напълно вредно да имат за владетел човек, който се бил сродил с императора. Затова и постъпките на пратеничеството били напълно безполезни и хуните никак не били разположени към дошлия там Стефан. След това императорът разбрал, че трябва да помогне на Стефан с по-голяма сила.

И тъй той се вдигнал от Сердика, пристигнал в крайдунавските земи, имам пред вид Браничево и Белград, и изпратил с войски племенника си Алексий Контостефан заедно със Стефан. Те стигнали в Храм, привлекли с дарове първенците на хуните и с ласкателства и обещания вършели необходимото, за да спечелят властта. Те постигнали само това, че Стефановият брат Владислав¹ бил приет за владетел. Но тъй като и той преживял малко време като владетел, хуните избрали да ги управлява синът на Яца — Стефан. Но и императорът не понесъл равнодушно станалото, а и Яцевият брат Стефан, подпомаган от императора, направил всичко, за да може никак да получи властта. Тъй като заради него станали много войни, а и императорът взел за мъж на дъщеря си Мария сина на Бела,² тия от хуните, които били против Стефан,³ решили да го премахнат, като му смесят в чашата отрова. Като оръдие за това намерили някого си от Стефановите хора, по име Тома. А той бил страшно способен да премахва човешки живот и да разделя душата от тялото и това изкуство получил по наследство. Разбира се, той намазал с отрова пластирчето върху раната на Стефан, чиято вена била разрязана. Поставеният върху раната пластир му причинил най-бърза смърт. И тъй трупът на Стефан лежал без почести, без погребение, а Зевгмин бил завладян от хуните.

Като чул това, императорът обявил война на хуните.⁴ Тогава и Андроник отново избягал и отишъл в Галица⁵, която била под русите, които наричаме и северни скити. Начинът, по който избягал, бил следният. Той се престорил на болен и получил за прислуга чуждестранно момче. Той му поръчал да вземе тайно ключовете от вратите на кулата, когато пазачите рекат да поспят през деня, и техните отпечатьци да се сне-

¹ Според Грот, пос. съч., стр. 271—273, 278, Владислав II е нарувал през 1161—1162 г. По съществуващия до Гейза II ред за наследяване престолът трябвало да се вземе от най-стария брат, в случая Владислав. Вж. пак там, стр. 267. ² Брат на Стефан III. ³ Според Грот, пос. съч., стр. 273, Стефан IV нарувал през 1162 г. Изгонен като крал, той през зимата на 1164—1165 г. се намирал в Зевгмин (Земун), който бил обсаден от унгарците. Градът бил предаден отвътре от окръжаващите бившия крал унгарци, които отровили Стефан. Това станало през април 1165 г. Вж. пак там, стр. 280 и сл., 338—339. ⁴ Мануил Комнин най-напред дошъл в София, където било сборното място на войската му, и през юни 1165 г. се отправил към Дунава, за да си възвърне Земун. Вж. Грот, пос. съч., стр. 341. ⁵ Галичкото княжество.

ἐκμάσθαι δὲ τὸ παιδίον τὰ προσταχθέντα, καὶ εἰσάγει Ἀνδρονίκῳ τοὺς τύπους· ὁ δὲ ἐποπτήθη τοῖς οἰκείοις υἱῷ Μανουὴλ ἐμφανίσαι τὰυτὰ καὶ εἰπεῖν τοιαῦτα χαλκεύσασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἀγγείοις τῶν οἴνων, οἷς φέρουσιν αὐτῷ τὸ τοῦ ἀρίστου πόμα, καλωδία λίνου παραβύειν. Ὡς δ' εἶχε πέρας τὰ βουλευθέντα, ἀνοίγει τὸ δεσμωτήριον νυκτός, καὶ ὁ παῖς ὑπουργεῖ τῷ ἔργῳ καὶ ὁ Ἀνδρόνικος ἔξεισι τὰ λῖνα φέρον ἐν ταῖς χερσὶ. Γίνεται οὖν τὸ καπάντημα τῆς τότε νυκτός χάριτος περὶ ποντὰ ἄβια τῶν ἀνακτόρων φρεῖς καὶ εἰς ὕψος ἀναδραμῶν περὶ δευτέραν δὲ καὶ τρίτην ἡμέραν ταῖς πόσας κρυπτόμενος, ἐλάνθανε τοὺς διώκτας· ἔπειτα διὰ τοῦ μεσοπύργου χαλασθεὶς, ἀκάσιον εἰσεῖσι περὶ τὰς ἀκτὺς σαλευὼν καὶ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως· ὁ δὲ τῷ ἀκατίῳ τὸν Ἀνδρόνικον δεξάμενος, Χρυσόχοοπιλος ἐπεκέκλητο. Ἀλλ' οὕτως ἀνάγειται ἡρξάντο, καὶ συνέχεται παρὰ τῶν κατὰ τὸν Βοιωκόλεοντα προφυλάκων (pp. 254₁₃—256_{9a}).

Παρὰ βραχὺ γοῦν ἦν Ἀνδρόνικος καὶ πάλιν ἐν δεσμοῖς κρείττους, ἢ καὶ (256) πλέον τι πεπονθὼς· ἀλλὰ πρόσκιτον δοῦλον πλασάμενος χρόνια δεσμὰ φερόντος ἐδεῖτο μὴ περιδεῖν αὐτὸν οὐκ ὀλίγα πρὸς τοῦ δεσπότη πειπονθότα δεινὰ, καὶ τότε δόκας εἰσπραττόμενον τῆς φυγῆς· ἐκάλει δὲ δεσπότην τὸν Χρυσόχοοπιλον, πρὸς τὸ βάρεβρον τὴν φωνὴν στρέφον. Καὶ ὁ Χρυσόχοοπιλος δέ, δώρους παραινοῦσάμενος τοὺς σκοπούς, ἴσχυεν ὡς δραπετήν ἐαυτοῦ δοῦλον ἐξελεῖν τὸν Ἀνδρόνικον. Ἀμέλει καὶ παρὰ δόξαν ὁ Ἀνδρόνικος εἰς τὸν οἶκον παρελθὼν, δὲ τοῦ Βλάγγα ἐπεκέκληται, ὁμοῦ τε προσεῖπε τοὺς φιλιτάτους τὰ εἰσπήγρια, καὶ ὅσα τῆς ἀποδημίας, τοὺς τε πόδας τῶν αἰδήρων ἀπολυθεὶς, καὶ τὸ Μελίσσιον καταλαβὼν καὶ τῶν ἐκείσε ἵππων ἐπιβάς, οἱ πρὸς ἀπόδρασιν αὐτῷ ἡτοιμάσθησαν, τὴν εὐθὺς τῆς Ἀγχιάλου ἵεταρ ἐνθα δὴ γεγυνώς, καὶ τῷ Παποῦκῃ γνωσθεὶς, καὶ λαβὼν τὰ ἐφόδια, καὶ ἡγεμόνων τῆς ὁδοῦ πορήσας, εἰς Γάλιτσαν ἐπορεύετο. Ἀλλ' οἷε τοῦ δειμνίσαν ἡλευθερώθη ὡς τῶν τῆς Γάλιττας ὁρίων λαβόμενος, τότε θηρευτῶν ἐμπίπτει χερσὶ συλληφθεὶς γὰρ παρὰ Βλάχων πρὸς βασιλεῖα πάλιν ἀπήγεται. Μὴ ἔχων οὖν τὸν σῶζοντα, ταῖς οἰκείαις μεθόδοις βοηθῶ ἐχρήσατο γαστροδὸς γὰρ ῥύσιν πλασάμενος, σιγῆς τοῦ ἵππου ἀποκατέβαινε· τοῦτο οἶν πολλάκις τοῦ νυχθημέρου ποιοῦν, λανθάνει κατασκοπούμενος τοὺς ἀπάγοντας· τὴν ῥάβδον γὰρ ἦν ἐπεφύετο ὡς νοσῶν, ἐν σκοτίας οὖσης, ἀναστὰς τῇ γῇ ἔπηξε, καὶ τὸ τοῦ σώματος φάρος ἀπ' αὐτῇ περιέλιπε, καὶ τὸν ἐπὶ κεφαλῇς πῖλον ἀνέθετο ἄνωθεν, ὡς εἰκάζεσθαι αὐτὸν γόνυ

мат с востък. Момчето извършило поръчаното и донесло отпечатъците на Андроник. А той мувнушил да ги покаже на брат му Мануил и да му каже да ги отлее от мед, а освен тях да вмъкне във винените гърнета, с които му носели обедното питие, и ленени въжета. Когато било изпълнено замисленото, той отворил през нощта затвора, а момчето му помагало в работата. И Андроник излязъл с въжето в ръце. През тази нощ той достигнал до една стена, намираща се някъде около забранените дворцови места и която се издигала нависоко. На другия и на третия ден той се крил в храсталаците и останал незабелязан от преследвачите. После се прехвърлил между две кули и се качил на една лодка, която се люшкала край брега и градската стена. А този, който приел Андроник в лодката, се наричал Хризохопол. Но още не били тръгнали и той бил заловен от пазачите при Вуколеон¹.

И тъй за кратко време Андроник се намерил отново в по-здрави окови, отколкото при най-лошия преживян случай. Но той се престорил на роб, който бягал от дългогодишни окови, и поискал да не го пренебрегнат него, който е претърпял от господаря някога немалко злини, а и сега плаща за бягството. Кълчейки си гласа по варварски, той назовал за господар Хризохопол. А Хризохопол измислил с дарове пазачите и можал да вземе Андроник като свой избягал роб. Разбира се, Андроник веднага пристигнал в къщата, която се наричала Влангова, и поискал от близките [си] едновременно подслон и каквото е потребно за пътуване. Като се освободил от оковите на краката, той пристигнал в Меливот, качил се на тамошните коне, които му били приготвени за бягство, и веднага поел пътя за Анхиало. Когато се намерил там, той се обадил на Папуки, взел храна за по път, получил водачи за пътя и се отправил за Галица. Но когато си въздъхнал, тъй като достигнал пределите на Галица, тогава попаднал в ръцете на ловци. Защото той бил заловен от власи и бил поведен отново към императора. Като нямал спасител, той прибегнал до помощта на собствените си хитрости. Престорил се, че има диария, и започнал непрекъснато да слиза от коня. Като правил това често през денонощието, той надхитрил пазачите и се скрил от тях. Още когато било тъмно, той изправил и забил в земята тоягата, която носел уж като болен, намотал около нея плаща си и турил отгоре шапката

¹ Царски дворец в Цариград.

κάμπτοντα τὴν γαστέρα τῶν σκαβάλων κενοῦν. Καὶ οὕτως ἴσχυσε τοὺς φυλάσσοντας, ἀποφυγεῖν καὶ τὴν λόχμην εἰσδύειν τὴν ῥάβδον οἰόμενος εἶναι αὐτόν. Ὡς δ' ὤψετοτε ἔγνω τὸν δόλον, οἱ μὲν ἐπὶ τὰ ἐμπροσθεν ἔτρεχον, οἰόμενοι τοῦτον τῆς προτέρας ἔχουσαι, ὁ δὲ δι' ἄλλης εἰς Γάλαζαν ὄχλητο.

Τὸν δὲ Παπούκην ὁ βασιλεὺς συλλαβὼν, ἔλαβε διὰ λόρων (257) πολλὰς δημοσίᾳ κατὰ τῶν νόμων, καὶ ὁ κήρυξ σχοινώδετον προάγων αὐτὸν ἐπεβόα „ὅστις τὸν τοῦ βασιλέως ἐχθρὸν εἰσοικίζεται, καὶ διδοὺς ἐφόδια ἐκπέμπει, οὕτω καὶ μαστίζεται καὶ πομπεύεται.“ Ὁ δὲ ἀντεφθέγγετο, „αὕτη μοι αἰσχὺν, ἐπιστάντι μὴ καταπροδόντι τὸν εὐεργέτην.“

Τότε δ' οὖν ὑπὸ τῶν ἀγκάλαις πρὸς τοῦ τῆς Γαλιτίας ἄρχοντος προσδεχθεὶς Ἀνδρόνικος, ἔμεινε παρ' ἐκείνου χρόνον πολὺν, ἡμέστιος καὶ οὐσίουτος παραλαμβάνόμενος καὶ συνθηρευευντής. Ὁ δὲ βασιλεὺς οἰκτεῖον ὄνειδος ἐκείνων τὴν ἀποδημίαν αὐτοῦ, ἄλλως τε καὶ ἰσχυρώμενος μῆπως, ὡς ἔλεγετο, Σκύθας λαβὼν ἐς τὰ Ρωμαίων ἐμβαλεῖ θύρα, μετάπεμπτον ἐκεῖθεν ποιῆται, λίστες δούς καὶ λαβὼν, καθ' ὃν καιρὸν οἱ Παῶνες τὰ παρίστρια ἐλυμαίνοντο. Συμβалόντες δὲ καὶ τοῖς στρατηγοῖς, τῷ τε Γαβρᾷ Μιχαὴλ καὶ τῷ Βραῦ, ὡς ἐρεθίστην, τοῦτους ἐνέψαυτο (pp. 256₁—258₁₅).

Ὁ δὲ βασιλεὺς σπεύδων τὸ τε Ζεύγμινον ἐλευσάσασθαι, καὶ δίκας εἰσπράξασθαι τοὺς Οὐνους, ὃν εἰς Στέφανον ἐξήμαρτον, (258) τοῖς ἐκεῖ παρενέβαλε μέρεσιν. Οἱ δὲ βάεβαρι παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ἰστροῦ διαταξάμενοι, τῆς στρατῆς διεκώλυσαν τὴν περσάωσαν ἀλλ' ἦσαν οὐδὲν περσάωντες. Οἱ γὰρ τοξόται Ῥωμαῖοι καὶ τὸ ὀπλιτικὸν τοῦτους ἐξέκρουσαν τῶν παρσάων μερῶν. Βασιλεὺς δὲ καταλαβὼν τὸ Ζεύγμινον, ἐκεῖ που κατασκηνοῦν. Ἔστι δὲ τοῦτο κατὰ μεσημβρίαν ἀπρόσβατον, γηλόφον καὶ ποταμῷ τεχιζόμενον ρεύματι. Ὄτε μὲν οὖν αὐτοβοεῖ τοῦτο αἰρήσων, πρὸς τὴν αὐτοῦ θέαν καταπλαγέντων τῶν ἑνδοθεν. ὡς δ' οὗτοι τοῖς εἰσόδους ἀπέκλεισαν, καὶ τὰ τεῖχη παντοίοις ὀπλοῖς καὶ ἀφειρητοῖς ὀργάνοις ἐκράτησαν, ἀλλὰ καὶ ἄνωθεν φανόμενοι τὰς γλώσσας ἔθηνον κανολογίας ἀφιέντες ὡς βέλη θανάτῳ. οὐδ' οἱ Ῥωμαῖοι κενῶς χερσὶν αὐτοῖς προσεφέροντο, ἀλλὰ τὸ κακολογεῖν παραποιέμενοι ὡς γυναικῶδες, σιδήρεα κατὰ τοῦτων βέλη ἤρπτεσαν. Πρῶτος τοῖνυν ὁ

от главата си, за да даде вид, че клекнал си облекчава стомаха от изпразнения. Така той можал да избяга от пазачите си, които смятали, че тойгата е той, и да потъне в гората. А когато късно узнали за измамата, те изтичали нататък, като мислели, че е продължил напред, а той се отправил по друг път за Галица.

Императорът пък хванал Папуки и накара да го бият много пъти публично с камшици по гърба, а глашатаят, който го водел окован, викал: „Който приюти царски враг и го изпроводи, като му даде храна за пътя, така бива развеждан и бит с камшици.“ А той отговарял: „Позорът ми е, че не предадох дошлия благодетел.“

И тъй тогава Андроник бил посрещнат от владетеля на Галица с отворени обятия и останал при него много време, като бил приет за съжител, сътрапезник и съучастник в лова. А императорът, намирайки бягството му за лична обида, а и иначе подозирайки, че той, както се говорело, щял да нахлуе със скити в ромейските предели, извикал го оттам, като си дали взаимно клетвени гаранции.¹ По това време геонците опустошавали крайдунавските земи. Те влезли в сражение със стратезите Михаил Гавра и Михаил Врана и, както се каза, ги обърнали в бягство.²

А императорът нахлул в пределите на хуните, като бързал да спаси отново Зевгмин и да ги накаже за провинението им против Стефан. Варварите се наредили по бреговете на Истър и възпрепятствували преминаването на войската. Но не постигнали никак целта си. Ромейските стрелци и тежко въоръжени войници ги изблъскали от крайбрежните места. Императорът пък, като дошъл до Зевгмин, разположил се там някъде на стан. Този град е недостъпен от юг, защитен от хълм и от течението на реката. Той смятал да го превземе веднага, понеже хората вътре се били изплашили от вида му. Но тъй като те затворили входовете и укрепили стените с всякакви съоръжения и метателни оръжия, а освен това, като се появявали горе, точели езиците си и пускали злословия като смъртоносни стрели, и ромеите не се приближили към тях с празни ръце, но хвърляли срещу им железни стрели, тъй като не приемали да злословят като жени. И тъй императорът с

¹ Бягството на Андроник в Галичкото княжество при неговия роднина княз Ярослав Грот, пос. съч., стр. 332 и сл., 341, отнася към есента на 1164 г., а връщането му — към началото на следната година.

² Това събитие според Грот, пос. съч., стр. 340, бел. 2, 354 и сл., който се позовава на Кинам, е станало на следната 1166 г.

βασιλεὺς τῷ τῆς μιμήσεως χρόνῳ διερεθίζον τοὺς ἐπ' ἐκείνων, κατὰ τῶν τῆς πόλεως πολὺν τὸν ἵππον ἐφίησι, καὶ μέσον αὐτῶν τὸ δόρυ ἤλασεν ἐπὶ τοῦτοις τὴν τάφρον ἐμπλήσας ἐξ ἡλῆς τῆς παριτυχούσης, καὶ τέσσαρας πετροβόλους μηχανὰς περιστήσας, τὰ τεῖχη κατέσειεν· ἐνεργεῖς γὰρ πᾶσαι ἦσαν, μάλιστα δὲ μία ταύτων, ἣς ἀρχιτέκτων Ἀνδρόνικος, πλέον διεσάλευε τὸν περιβόλον, ὥς καὶ ἐποχαλῶν ἦδη καὶ περὶτρέπεσθαι. Τότε τοίνυν κατὰ τινα τῶν νυκτῶν πρὸς τῶν μεγιστάνων Παύων τῶν τοῦ τεύχους προνοουσῶν μηχανῶν, ἀρκίως ταύτας καλοῦμεν, εἰσόντες μίαν, καὶ γεμιστὰς τὰς σπάθας ἀνατείναντες διαπειλοῦντο Ῥωμαίους, καὶ τὸν ἀέρα ἐπληττον· ἀλλὰ κατὰ πόδας ἢ δίκην λίθου γὰρ μέγιστον διὰ τῆς μηχανῆς ἀφείδ ὁ Ἀνδρόνικος, τὴν τε ἀρκίαν σιτίσκει, καὶ κείνους δὲ συγκατέσπασε, θάνατον ἀλλαξαμένους τοῦ ζῆν. Μετὰ βραχὺ δὲ καὶ τὸ τεῖχος ἐπέκυντε, καὶ διὰ κλιμάων Ῥωμαῖοι τὴν πόλιν εἰσόντες πολλοὶ πολλοὺς εἰς θάνατον ἐβαλλον. Οὐκ ὀλίγοι δὲ Παύων καὶ τοῖς κρατοῦσι προσιόντες ἐσώθησαν· εἰσὶ δ' οἱ καὶ ἀπέδρασαν. (259) Εἰς δὲ τῶν οὐκ ἐκείνων τῆς πόλεως καὶ γένει καὶ πλοῦτι λαμπρὸς, γυναικὸν ἡῴει τῷ εἶδει σφόδρα καλὴν τοῦτο ὄρων ἐπὶ τὸν τῶν Ῥωμαίων εἰς ὕβριν ἐλκόμενον, καὶ μὴ ἔχων βοηθῆσαι, ὃ ἐπεφύετο ξίφος κατὰ τῶν σπλάγχνων τοῦ γυναικὸς ὡθεῖ βίαν τὴν βίαν ὡθήσας, καὶ οὕτω στήσας τὸν αἵθεμον ἔρωτα. Συνήραντο δὲ τοῖς Ῥωμαίοις εἰς τὴν τῆς πόλεως ἄλυσαν οὐκ ὀλίγοι τῶν ἐνδοθεν τὰ Ῥωμαίων φρονοῦντες. οὗτοι γὰρ ἀσιδήρως βέλει πρὸς τὸ στρατεύμα ἐξώθεν τῆς νυκτὸς διεκπέμποντες, τὰς τε βουλὰς καὶ τὴν ἰσχὺν τῶν ἐντὸς παρεδίδον. Ἦγετο δὲ καὶ τις τῶν Παύων τότε αἰχμάλωτος, πῖλον ἐγχύριον ἐπὶ κεφαλῇ ἔχων, καὶ τὴν λεπτὴν πάριον ἡμφεσμένον στολὴν τοῦτον πρὸς παρῶν Ῥωμαῖος, πληττει καὶ θανατοῖ, καὶ τὸ τῆς κεφαλῆς ἐκείνου ἐαντὶ περιτίθεται κάλυμμα· ἐρίσταιται τοίνυν ἕτερος ξιφήρης καὶ Παύονα εἶναι τοῦτον διὰ τὸ πῖλον ἐπολαβόν, παῖε κατὰ τοῦ τένοντος καὶ τοῦ ζῆν μεθίστηται.

Ἀλλ' οὕτω μὲν ἔαλω τὸ Ζεύγμινον, καὶ βασιλεὺς ἐκεῖθεν ὑπονοστήσας, πρὸς τὰ Ῥωμαίων δεῖα μεταβέβηκε, τὸν τε θεῖον αὐτοῦ τὸν ἀπὸ Φιλαδέλφειας Κωνσταντῖνον τὸν Ἀγγέλων, οἷν αὐτῷ δὲ καὶ τὸν Τριφυχὸν Βασίλειον ἑσπας τοῦ Ζεύγμινου ἐπιταχιστάς, καὶ τῶν ἄλλων πολιτῶν ὅσα ἐν Βελεγράδῃς ἐπιμελητάς· οἱ καὶ τὰ ἐντεταλμένα πληροῦσαντες, καὶ τὸν Νίσον τεῖχεσι περιέβαλον, καὶ τὴν Βρανίτσοβαν συνώμασαν, καὶ τὰ λοιπὰ πρὸς τὸ εὖ διακείμενοι ἔνθα ἦν διάγων ὁ βασιλεὺς ἡρτίκοντο.

¹ Градът бил превзет през 1165 г.

примера си пръв възбудил своите, като препуснал коня си срещу вратите на града и забил копие то си в средата им. Освен това той изпълнил рова с дърва от близката гора и като поставил наоколо четири каменометни машини, раздрусвал стените. Всички машини били мощни, а най-вече една от тях, чийто строител бил Андроник, разтърсвала особено силно стената, така че тя вече се разпуквала и се събаряла. Тогава през една от тези нощи някои от пеонските велможи влезли в едно от подаващите се от стената съоръжения, наричае ги ракли, и замахвайки с голите си мечове, заплашвали ромените и удряли по въздуха. Но възмездното последвало веднага. Андроник запратил с машината огромен камък, смазал раклата и свалил трупове на тези. След кратко време се съборила и стената и голям брой ромен навлезли в града по стълби и избили мнозина. Немалко перници се предали на победителите и се спасили. Някои обаче избягали. А един от жителите на града, знатен и по род, и по богатство, се гордее с твърде хубава по външност жена. Когато видял, че някакъв ромей я влачи, за да я опозори, не можейки да ѝ помогне, забил в сърцето на жена си меч, който носел, и така с насилие отстранил насилието и осутил безбожното удоволствие. Заедно с ромените към превземането на града се стремели немалко от вътрешните [жители], които били на страната на ромените. Те нощем с помощта на халосни стрели препращали съобщения до войската отвън и откривали и решенията, и силата на вътрешните [защитници]. Тогава бил пленен и един пеонец, който носел местно кепе на главата, а и изобщо бил облечен в отечествена дреха. Един ромей, който минал край него, го ударил и го умъртвил, а шапката от главата му си наложил на своята. Приближил се друг мечоносец и като помислил поради кепето, че това е пеонец, ударил го по врата и го лишил от живот.

Така бил превзет Зевгмин¹ и императорът се оттеглил оттам и отишъл към ромейските предели. Той оставил за началници на укрепленията на Зевгмин и за управители на другите градчета, които са в Белградеко, чичо си Константин Ангел от Филадельфия, а заедно с него и Василий Трипсих. Те изпълнили поръченията, обкръжили Ниш със стени, заселили Браничево и като уредили добре останалото във връзка с това, пристигнали там, където прекарвал и императорът.

Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ Λεσὲ κακοχρότερος ἐαυτοῦ γένοιτο, ἐς τὴν Σερβίαν ὄρμα τραπέσθαι ὁ βασιλεὺς. Ὁ Λεσὲ δὲ τὰ πραττόμενα ἐπιτηρεῖν, καὶ δεδιὼς τὴν εἰς τὴν αὐτοῦ χώραν τοῦ βασιλέως εἴσοδον, πέμψας ἐς βασιλέα καθικετεύει ἐνδοθῆναι τῇ εἰς αὐτὸν ἀπαθῇ ἀφίξειν ὥς οἷν εἶχεν δ' ἤτησεν, ἀφίκετο, καὶ εἰς θέαν τῷ βασιλεῖ καταστάς, τὸ δολιόφρον τῆς γνώμης (260) κατονομάζεται, καὶ οὕτως ὡς ἀσπονδος ἀποπέμπεται, καὶ ἐγγὺς ἑλθὼν τοῦ ἐκλήρηθῆναι, ἀφίεται πάλιν οἰκαδὲ ἀπελθεῖν, τὴν τοῦ τρόπου μεταβολὴν καὶ τὸ μηκέτι τὰ μὴ δοξαζόμενα βασιλεῖ διαπραγματοῦναι φρονώδεον ὅρκους ἐμπεδωσάμενος. Ἐξιδὼν δὲ ἀπὸ προσώπου τοῦ βασιλέως, πολλοῖς πάθεσιν ἐμελίζετο τὴν ψυχὴν ἵσχυνέτο ἐφ' οἷς προσῆλθε τῷ βασιλεῖ ὁργίζετο ὢν πέπονθεν ἑνεκα, ἐπαθαίνεται οἷς ὅρκους τὰς τῆς γνώμης παρεκτροπὰς ἀπειλείσει· τέλος ὅσα συνέθετο καὶ ὤμοσε βασιλεῖ θέμενος παρ' ἐδδέν, τὴν συνήθη ἔσπεργε γνώμην, πολέμβολος καθορώμενος. Εἶχε μὲν οἷν οὕτω ταῦτα (pp. 258₃₀—261₁₀).

Καὶ ὁ Μανουὴλ τοῖνυν μηδὲν ἐγκαλεῖν ἔχων τῷ πρωτοστράτῳ Ἀλεξίῳ κακοσχόλῳ δὲ ἀνθρώπων καθυπαχθεὶς ὡς ἀνθρώπος ἐφηγήσειον, ἐκ τοῦ τὸν ἀνδρα ὁρῶν τοῖς πᾶσιν ἐρείσμον καὶ φιλοτίμῳ γνώμῃ καὶ χειρὶ πρὸς ἀπαντας χωρόμενον, συλλαμβάνει τοῦτον διάγων ἐν Σαρδικῇ, καὶ τῶν ὄντων ἀπογεμνάσας, εἰς μινυχὸν τε ἀποκείρας, ἐν ἐνὶ τῶν κατὰ τὸ Ποπίκιον φροντιστηρίον ἐγκλείει (p. 264₂₄—30).

Φήμη δὲ τίς ἐστὶν ὡς ἦλθεν εἰς χεῖρας τοῦ βασιλέως χρησμός τις, ὃς ἔλεγε ἐκείνον εἶναι τοῦτον διάδοχον, ὃς ἔχει τὸ Ἄλφα πρῶτον γράμμα τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο παθεῖν τὸν πρωτοστράτην ὅσα πέπονθε (p. 265₂₆—29).

Αὐθις δὲ τῶν Παίωνων τοὺς ὅρκους ἠδεηκότων, ὁ κατ' αὐτῶν ἐνανίθῃ πόλεμος. Ὡς οἷν ὁ καιρὸς ἐνέστη τῆς ἐκστρατείας εἶχε τὸν βασιλέα ἡ Σαρδικῇ ἐκεῖ γὰρ συνελθεῖν τὰς δυνάμεις ἦν τεταγμένον, ὡς ἐμελλεν ὅγειν ἐπὶ τοὺς Παίονας.

Τότε ἤκουσται τῷ βασιλεῖ, ὡς ἀνω τῆς ἀψίδος τῆς Κωνσταντίνου ἀγορᾶς ἐκ χαλκοῦ δύο ἵστανται

Но тъй като Деса¹ надминал и себе си в лошотията, императорът решил да се отпрати за Сърбия. А Деса, който наблюдавал ставащото, се уплашил от нахлуването на императора в неговата земя и като изпратил пратеници при него, поискал да му се даде свободен достъп до него. Той получил това, което искал, и като пристигнал, явил се пред лицето на императора. Коварните му мисли били избличени и той бил отправен така, без договор. Замалко не бил задържан и бил пуснат отново да си отиде у дома. Той бил обвързан с ужасни клетви да не си променя поведението и да не върши повече това, което не се нрави на императора. Той се махнал от лицето на императора, но се измъчвал душевно от много мъки: срамувал се, че дошъл при императора, ядоснал се за това, което изпитвал, кипял поради клетвите, с което си осуetyавал свободата на решенията. Най-после пренебрегнал това, за което се споразумял и заклеял пред императора, придържал се към привычното си поведение и хитрувал. Тези работи били така.

И тъй Мануил не могъл в нищо да उपрекне протостратора Алексий², но подведен, като човек от съветите на интриганти, понеже виждал, че този човек е приятен на всички, че е с честолюбив дух и енергичен спрямо всички, хванал го, когато се намирал в Сердика, лишил го от състоянието му, подстригал го за монах и го затворил в един от манастирите при Папикιον.³

Носела се мълва, че в ръцете на императора попаднало някакво предсказание, което казвало, че негов наследник ще бъде този, на когото първата буква от името бъде алфа, и затова протостраторът пострадал, каквото пострадал.

Тъй като пеонците отново нарушили клетвените договори, войната против тях пламнала.⁴ И тъй, когато дошло време за поход, императорът дошъл в Сердика, защото било наредено да се съсредочат там войските, които щял да води против пеонците.

Тогава дошло до ушите на императора, че над арката на Константиновия площад били поставени две медни колони — статуи

¹ Деса през 1155 г. се опитал безуспешно да измести Урош II. От 1161 г. Деса е отново велик жупан. През 1162 г. Мануил Комнин го отвел в Цариград. През 1168 г. той отново е жупан. Вж. *Испречек*, *Историја Срба*, стр. 238, 240—243.

² Протостраторът Алексий Аксук през 1167 г. бил наклеветен в заговор против императора.

³ У Йоан Кинам (ГИБИ, VII, стр. 260) се говори, че до р. Струма, в пл. Папикιον, има много манастири. В Типика на Бакуриани (ГИБИ, VII, стр. 43) се споменава за един манастир извън крепостта на Мосинопол (Гюмюрджина). Тъй като тук става дума за един от манастирите при Папикιον, в случая това е пл. Папикιον при Струма.

⁴ Към края на 1166 г. унгарците отнели от Византия цяла Далмация и императорът решил да предприеме поход против Унгария в началото на пролетта на 1167 г. Вж. *Грот*, пос. съч., стр. 366 и сл.

σιήλαι γυναῖκόμορφοι, ἡ μία μὲν καλουμένη 'Ρωμαία, ἡ ἑτέρα δὲ Οὐγγαῖσα· ἀλλ' ἡ μὲν 'Ρωμαία παρεκινήθη τῆς ὕψους στάσεως, ἡ δὲ λοιπὴ ὀρθῶς ἵδρυται· πέμψας οὖν τὴν μὲν 'Ρωμαίαν ἐπὶ τῆς προτέρας ἡδρασε στάσεως ἀνορθώσας, τὴν Οὐγγαῖσαν δὲ ἐπὶ μέρους κατήνευκε παρεγκλίνας, ταῖς τῶν εἰκότων μεταβολαῖς οἰόμενος μεθαρμόσαι τὰ πράγματα. Σκέψιν δὲ προέβηκεν, εἰ χρὴ (268) καὶ αὐτὸν ἐπιδημήσειν ἐκεῖσε τῶν ταγμάτων κεκνημένων κατὰ τῆς τῶν Παίωνων, ἢ στρατηγὸς τὰς δυνάμεις ἐπιτρέψαντα οὕτω μετελθεῖν τὸ ἀντίπαλον ἔδοξεν οὖν κρεῖττον, τὸν μὲν προσμένειν τῇ Σαρδικῇ, στρατηγὸς δὲ τὸν πόλεμον διοικήσασθαι. Αἰρεῖται γοῦν τῆς στρατιᾶς ἀρχηγὸς ὁ μέγας τοῦ στόλου δοῦξ Ἀνδρόνικος ὁ Κοντοστέφανος. Ἐν δὲ τῇ μέλλειν ὑπαίρειν τῆς Σαρδικῆς τὶ στρατόπεδα, ὁ βασιλεὺς πολλοὺς καὶ καλοὺς διεξῆλθε λόγους, τὸν τε στρατηγὸν καὶ τὴν στρατιάν παραθαρύνων εἰς πόλεμον, μεθύδους ἐσηγοῦμενος τῷ στρατηγῷ ταπεινὰ καὶ προσβολῶν σημαίνων καιρὸν, καὶ εἶδος δειλίσεως, καὶ σχήματα παρατάξεων· τοὺς δὲ στρατιώτας ἐνάγων εἰς μνήμην τῶν προτέρων, καὶ πείθων τοῖς ὑποδείγμασι θαρρῆσαι τὸν πόλεμον, καὶ ἀγαθὸν ἐπιθεῖναι οὖν θεῷ τοῦτο τέλος, καὶ μετὰ λαμπρᾶς νίκης ἐπαυλεῖν οὕτω γὰρ καὶ αὐτὸς δοξασιεῖς ὡς ἀπὸν νικήσας, μεγάλας παρέξει τοίοις τὰς ἀμοιβάς. Οἱ δὲ ἡδέως τοῦτων ἀκροαόμενοι, τὸν βασιλέα εὐφρόνουν, καὶ τὸ πρόθυμον καὶ ἐπὶ δύναμιν ἐνδείξασθαι ἰσχυρίζοντο· ἀμείλει μὲν μέλει ἐβόων τὸν στρατηγόν. Ἐν τοσούτῳ δὲ θροῦς αἰρεται τῷ στρατῷ· ἐκ γὰρ τοῦ τῶν Παίωνων τις ἔθνη οὖν ἱπποὶν ἐλαίνων, ἐπὶ στόμα τῷ ἱππῶι συγκατήνεται. Βασιλεὺς τοίνυν τοῦτο πυνθόμενος, θαρρεῖν παρεκλείετο τὸ μέλλον ἐντεῦθεν φράσκων σημαίνεσθαι καὶ χαίρειν, ὡς ἐπὶ δεξιᾷ ἤδη τοῦ πολέμου τῇ τελευτῇ, θεὸν σωτῆρα καὶ ὁδηγὸν ἐπικαλούμενος τοῖς στρατεύμασιν.

Ὁ στρατηγὸς δὲ Ἀνδρόνικος ἐκεῖθεν ἀπάρας ὀλίγων ἡμερῶν διαγενομένων, τὸν Ἰστρον καὶ Σάουρον διαπεράσας, εἰς τὸ Ζεύγμινον ἔρχεται. Καὶ οἱ Παῖονες δὲ συναθροισθέντες, καὶ συμμαχὸν ἐκ τῶν αὐτοῖς πέριξ ἐθνῶν, καὶ Ἀλαμανῶν δέ, ὡς ἐλέγτο, προσκτινόμενοι, στρατηγὸν αὐτοκράτορα τὸν Διονύσιον, ἄνδρα γενναῖον καὶ πολλὰς τοὺς ἐναντίους συγκόπαντα, προσηρρίζοντα, καὶ μετὰ κόμπου πρὸς πόλεμον ἔτρεχον· ὁ δὲ (269) Διονύσιος καὶ μάλιστα γαυρούμενος τῇ προτέρῳ νίκῃ, ὅτε τὸν Γαβρᾶν καὶ τὸν Βρανᾶν κατήγων·

на жени. Едната се наричала Ромейка, а другата Унгарка. Но Ромейката се отместила от правото си положение, а другата стояла права. Той наредил и изправил Ромейката в предишното положение, а Унгарката наклонил, като мислел, че ще поправи нещата, ако промени положението на изображенията. Той обмислял дали трябва да отиде и той там, когато войските тръгнат против пеонците, или да повери военните сили на пълководци и така да нападне противника. Намерил за по-добре сам да остане в Сердика, а войната да води посредством военачалници. За пълководец бил избран великият дук на флотата Андроник Контостефан. Когато войската щяла да се вдигне от Сердика, императорът произнесъл много и хубави слова, като окуражил и пълководца, и войската за войната, изтъкнал на пълководца начините за воюване, определил удобното време за нападения, вида на въоръжението и формата на бойния ред. А на войниците припомнил предишните дела, с примери ги убедил да са смели във войната, да я доведат с божия помощ до добър край и да се върнат с бляскава победа. Защото ако бъде прославен и сам по този начин като победител, макар и отсъстващ, той щял да им даде големи възнаграждения. А те слушали това с удоволствие, прославяли императора и се стараели да се проявят усърдно и пряко силите си. Веднага започнали да викат пълководца да не се бави. Между това сред войската се вдигнал шум. Защото един от пеонското племе, като препускал коня, се бил сгромолясал с него по лице. Императорът, като узнал това, ги подканил да бъдат смели, казвайки, че по това могло да се съди за бъдещето, и да се радват вече един вид на благоприятен изход на войната. Той призовал бога за спасител и ръководител на войските.

А пълководецът Андроник, след като изминали няколко дни, се вдигнал оттам, преминал Истр и Сава и тръгнал срещу Зевгмин. А и пеонците, кито се събрали и привлекли съюзна войска от околните племена, а, както се казвало, и от аламаните¹, избрали за самовластен военачалник Дионисий, мъж храбър, който често поразявал неприятелите си, и шумно се впуснали във войната. А Дионисий, който изобщо твърде много се гордее от първата си победа, когато, както се каза, надвил Гавра и Врана,² като чул,

¹ Т. е. и от германците.

² Вж. тук стр. 233, бел. 2.

оаго ὡς ἐρρέθη, διὲ ἤκουσε διαβῆναι τὸν Ἰστρον τὴν Ῥωμαϊκὴν στρατιάν, μεγαλαυχὸν ἔλεγεν, ὅτι καὶ πάλιν στήσεν ἔτοιμος εἶναι βοτάνων τῶν Ῥωμαϊκῶν ὁσίων (pp. 268₉₀—270₅).

Ἦν δὲ καὶ ἡ σημαία ἐκείνου μετέωρος ἐπὶ παχέος ὑπετεοῦς ἰσοῦ, τεσσάρων βοῶν ζεύγματος ἔλκομένη. Ἦ δὲ ἡ τῶν Παίωνων στρατιά, φεβρόν δρομα, ἱπποῖς πᾶσα, καὶ ὁπλισμένοι οὐ μόνον οἱ ἄνδρες ἀλλὰ καὶ οἱ ἱππια αὐτῶν (p. 271₈₋₁₀).

Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τὸ ὄψε ἦν ἡ ἡμέρα, ἡ μὲν σάλπιγξ τὸ ἀνακλητικὸν ἤχησε, καὶ τὸ τῆς Διονυσίου σημαίας καταβέβλητο διάγραμμα, δ' (271) δ' Ἰστρος εἶχε τὰ πορθμεῖα καὶ ὁ στρατὸς τὸν ποταμὸν διεπέρασε· φήμη γὰρ διεφοῖτα ὡς οἱ Παίονες κατὰ τὴν αὐρίον οὐκ ἀγεννῇ καὶ μικρὸν συμμαχίαν ἐκδέχονται· διὰ τοῦτο τέλος αἰοῖον ἐσχηκότες τοῦ πολέμου, ἀπῆρυν ἐκεῖθεν Ἀνδρόνικος (pp. 271₉₀—272₄).

Καὶ τὸ ἐπὶ τὸν δὲ βαρ εἰς ἀνεσον τοῦ σώματος ἀποτάξας, ἐπεὶ αἱ χειμέριοι τροπαὶ ἤδη ἐνότατο, ἔξισι πρὸς τὰ Ἑσπέρια, καὶ κατὰ τὴν Φιλίππου ἐναυλίζετα· ἤκουσε γὰρ ὁ τῶν Σέρβων ἀρχὸν ὁ Νεεμᾶν Στέφανος θρασύτερος γέγονεν ἐπὶ δὲ δεῖ, καὶ σοφὸν ἦγνται τὸ περιέργον, καὶ τοῖς ὁμοφύλοις βαρ εἰς ἐμπύπτει, καὶ ξίφει μετέρχεται, Χορβάτας τε ἐποποιεῖται, καὶ πρὸς ἐαυτὸν ἐπισπᾶται τῶν Λεκατόρων τὴν κυριότητα. Διὰ (272) ταῦτα τοῖνυν πείραν εἰληφέναι τοῦ βουλήματος θέλων αὐτοῦ, σέλλει μετὰ δυνάμεως τὸν Παδιάτην Θεόδωρον. Ὁ δὲ Νεεμᾶν εὐθὺς ἀσκήσαντος ἐκίνησε πόλεμον, Ῥωμαίοις ἐπισπευσών. Βασιλέως δὲ μετελθεῖν αὐτὸν κρίναντος, ὀλίγον παρὰ φανείας, ἀπεκρύβη, τὰς τῶν δροῶν καταδύσεις καὶ τὰς πέτρας θέμενος εἰς ἀποκρυβήν· κατὰ μικρὸν δὲ ταπεινούμενος, τέλος τοῖς τοῦ βασιλέως ποσὶ τὴν ἐαυτοῦ τέθεικε κεφαλὴν, περὶ τοῦ μὴ παθεῖν κακῶς δεόμενος· ἡγωνία γὰρ μῆπως παραλνθῇ τῆς δυναστείας, καὶ ἡ ἀρχὴ μεταπέση πρὸς τοὺς ἐκείνου ἀρχεῖν δικαιοτέρετος, οὗς αὐτὸς καθελὼν, τὴν ἀρχὴν ἔλαβεν (pp. 272₂₆—273₁₀).

18. Bulgari in Romanorum exercitu militant

Ἀὰ ταῦτα τοῖνυν τὰς τε οὐσας συνεφώτα δυνάμεις ὁ βασιλεὺς, καὶ ἄλλας συνέταττε, καὶ ξενικὸν οὐκ ὀλίγον ἐστρατολόγει, καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ γένους

че ромейската войска преминала Истр, казал със самохвалство, че е готов да издигне отново планина от ромейски кости.

И знамето му¹ било издигнато на дебела висока мачта, теглена от четири впрегнати вола. А пеонската войска — страшна гледка — била цялата конна и не само мъжете, но и конете им били защитени от броня.

Тъй като било късно през деня,² тръбата изсвирила отбой и издигнатото знаме на Дионисий било свалено. Саловете навлезли в Истр и войската преминала реката. Защото се разпространила мътва, че пеонците ще получат на другия ден не слаба и не малка помощ. Заради това, понеже сражението излязло благополучно, Андроник се вдигнал оттам.

Тъй като зимното слънчево кръгообръщане настъпвало, императорът определил предстоящата пролет³ за телесна отмора и излязъл на Запад, като се разположил край Филипопол. Той чул, че сръбският владетел Стефан Неман⁴ бил станал невъзможнo дързък, смятал мъдростта за излишна, върхлял тежко върху съплеменниците си, нападал ги с оръжие и покорил хърватите, а обсебил и господството над Декатора⁵. Поради това императорът желал да се опита да се добере до намеренията му и затова изпратил Теодор Педият с войска. А Неман веднага, без предизвестие, започнал война, като нападнал ромейте. Но понеже сметнал, че императорът ще го нападне, той се показал за малко и се скрил, използвайки за скривалища планинските дебри и скали. След малко той се обезсърчил и накрая склонил глава пред нозете на императора, като се молил да не пострада никак. Защото той се боял да не би да му бъде отнето управлението и властта да мине към тези, които имали повече от него право да управляват и след чието погубване бил взел властта.

18. Българи служат във войската на Византия

И тъй поради това⁶ императорът⁷ въоръжил и наличните войски, пригответил други, събрал и немалко наемна войска, и то най-

¹ На унгарския пълководец Дионисий. ² 8 юли 1167 г. След разгрома на унгарската войска ромейте се оттеглили от унгарската земя. Вж. Грот, пос. съч., стр. 374—378. ³ Пролетта на 1168 г. ⁴ Сръбски велик жупан (1168—1196). ⁵ Крепост в Далмация. ⁶ Иконийският султан Килидж Арслан през 1162 г. се бил задължил с договор да изпраща на византийския император помощни войски, но през 1175 г. поради все по-агресивното му държане се дошло до скъсване на отношенията и през 1176 г. императорът потеглил срещу него. Вж. Г. Острогорски, Историја Византије, Београд, 1959, стр. 366. ⁷ Мануил Комнин.

μάλιστα τῶν Λαίνων καὶ τῶν παρὰ τὸν Ἰστρον Σκυθῶν (p. 283₂₈₋₃₁).

Ὁ δὲ σουλτάνος οὐκ ἀνῆκεν αὐτῆς τὰ πρὸς εἰρήνην ἐπιζητῶν ἐπεὶ δὲ εὗρε μὴ προχωροῦσας τὰς συμβάσεις, ἀλλὰ καὶ τὸν βασιλεῦσα κατὰ τὸ Ἰκόνιον ἀποκριθῆναι τοῖς μεγαλυνούτοις, προκαταλαμβάνει τὰς δυχωρίας, αἱ κλεισούρα τοῦ Τζι-βρίτζη κατονομάζονται, ὡς ἐμελλον ἀπὸ τοῦ Μυσι-κεφάλου παρῆναι Ῥωμαῖοι, κατέϊσε τὰς οἰκίας ἐγκρίπτει φάλαγγας ὡς ἐπιπέσωσι διερχομένοις Ῥωμαῖοις. Ἔστι δὲ ὁ τόπος οἷτος ἐπιμήκης σάλων, ἔχων ὄρεων ἐπερβολὰς, κατὰ μὲν τὸ βόρειον μέρος ὑποκαταβαίνων εἰς γήλοφα καὶ πρὸς φάλαγγας καλαινόμενος, κατὰ δὲ τὸ ἕρπον ἀκροτόμιους ἔχων πέτρας καὶ εἰς κρημνίδεις ἀναβάσεις καὶ τραχεῖας ἀποτεινόμενος (p. 285₈₋₁₆).

19. Manuel Comnenus Pelagoniae de sanctis dogmatibus disputant

Ζητήσεως οὖν γινόμενης περὶ τοῦ Γραμικοῦ ξη- τοῦ ὃ φησι τὸν σεσαρκωμένον θεὸν προσφέρειν τε καὶ προσφέρεισθαι, καὶ τῶν τε λογίων ἀλλήλοις ἐναντιουμένων, ἐφ' ἱκανὸν τὰ τῆς ἐξετάσεως παρε- τίστησαν, ῥήσεις τε καὶ ἐντιμωρήσεις ἐξ ἐκατέρου συνέστησαν τῶν μερῶν ὁρθοτομηθέντος δὲ τοῦ ζητήματος, καὶ τοῦ βασιλέως τῇ κρείττονι προστε- θέντος μοίρα, οἱ ἀντιδοξοῦντες καθάπερ ἐπέστη- σαν, ὁ ἐπαρχὴς Ἀντισχείας τῆς μεγάλης ὁ Παν- τεύγενος Σωτήριχος, ὁ Δυρραχίου Εὐδοτάδιος, ὁ τοῦ θεσσαλονίκης Μιχαὴλ τὸν ξητορικὸν θρόνον κοσ- μῶν, καὶ ὁ Βασιλάνης Νικηφόρος διδάσκαλος τῶν τοῦ Ἀποστόλου ἐπιστολῶν καθιστάμενος. Λέγεται δὲ ὡς τοῦ δόγματος τοῦτου ἐποικνουμένου βροντῇ ἐξαίσιον βροχῆται, καὶ εἰς ἀκοὰς πεσεῖν πάντων τῶν συνόντων τότε τῷ βασιλεῖ ἐν τῇ Πελαγονίᾳ διό- γοντι (p. 302₈₋₁₉).

20. De Basilio, archiepiscopo Bulgariae

Ἀμέλει καὶ ὁ ἀρχαιότατος πατριάρχης ἰδὼν ὡς οὐδὲν ὠφελεῖ, καὶ δὲ μάλλον τὰ χεῖρονα, τοῦ πατριάρχου ἀπαντῶνται, καὶ πρὸς τὴν νῆσον ἀρχι- νεῖται Τερβινθον. Ὁ δὲ Ἀνδρόνικος εὐτυχίαν τὴν αὐτοῦ δεξάμενος ἐποχώρησεν, τό τε συνάλλαγμα ἐξεπέρασε, τῶν γάμων ἀναδείξας εὐλογητὴν τὸν

вече от латинското племе и от крайистър- ските скити¹.

Султанът² не се отчаял и отново търсел начини да сключи мир. Обаче като видял, че споразумението не се удава, но че импе- раторът му се перчел, че ще му отговори при Коня, завзел предварително мъчнопрохо- димите места, наричани клисури на Цибрица, през които щели да минават ромеите от Мю- риокефалон³, и скрил там своите отреди, за да нападнат ромеите, когато преминават. Това място е дълга долина с планински хребети, която в северната си част премина- ва в хълмове и се извива към отредите, на изток е със стръмни скали и продължава с каменисти и неравни възвишения.

19. Мануил Комнин разисква по светите догми в Битоля

И тъй¹ станало разискване за словото в пи- санието, което казва, че възплътеният бог при- нася и се принася, и учените застанали помежду си на противни становища. Разискването се про- точило доста и от двете страни възникнали спорове. След като спорът бил прекратен и императорът се присъединил към по-добрата страна, тези, които били на противното мне- ние, били подложени на низвержение: опре- деленият за епископ на Велика Антиохия Пантевген Сотирих, Евстатий Дирахийски, Михаил Солунски, украсяващ катедрата по риторика, и Никифор Василаки, който бил учител по апостолските послания. Разправят, че когато се разисквала тази догма, ударила необикновена гръмотевица, която поразила ушите на всички, които били с императора, който пребивавал в Пелагония.

20. Василий, архиепископ на България

Разбира се, и светейшият патриарх², като видял, че нищо не помага, но че повече над- делява лошото, отказал се от патриаршеството и отишъл на остров Теревинт. А Андроник³ приел като добре дошло оттеглянето му и извършил бракосъчетанието⁴, определяйки да

¹ Вероятно българи, макар там да е имало и печенези, кумани и руси. ² Иконийският султан. ³ Византий- ска крепост в Мала Азия, при изворите на р. Меандър, на пътя от Апамея към Иконион (Коня). Битката ставала на 17 септември 1176 г. и завършила с унищожението на византийската войска. Вж. *Острогорски*, пос. съч., стр. 367. ⁴ По време на поход Мануил Комнин обичал да разисква по тълкуването на светите догми, като ланал вил, че се колебае. Тук се разказва за един такъв спор, когато императорът бил в Пелагония (Битоля). ⁵ Теодосий II, цариградски патриарх, като строг блюстител на каноните не могъл да участва в беззаконията на императора и в 1183 г. се оттегил в манастира на пропонтийския остров Теревинт. ⁶ Андроник I Комнин, византийски император (1183—1185). ⁷ На Ирина, дъщеря на братовчедка му Теодора, с Алексий, ролен му от Теодора Комнина.

ἀρχιεπίσκοποι τῶν Βουλγάρων, ἐπιδημοῦντα τότε Κωνσταντινουπόλει, καὶ περὶ τοῦ διαδεξαμένου τὸν πατριαρχικὸν θρόνον σκέπτεται καὶ ἐπιγράφεται Ἀνδρονίκῳ εἰς προεδρίαν ὁ Καματηρὸς Βασίλειος, ἢ, ὡς ἐλέγεται, αὐτὸς Ἀνδρόνικον ἐφεικύνσαντο οἷς μόνος ἐξ ἀπάντων Ἀνδρονίκῳ ἐγγράφως συνέθετο ἐκεῖνα διαπεράττεισθαι ἀρχιερατείων ὅσα φιλητά Ἀνδρονίκῳ, καὶ ἐῆρσαν πάντῃ ἀθέμιτα, καὶ κεῖνα πάλιν ἀποσείσθαι ὅσα οὐχ ἡδύνει Ἀνδρόνικον (p. 327¹—19).

21. Augusta Maria ab Andronico Comneno interficitur

— — — τὸν τῆς δεσποίνης ἐπέσπευδε θάνατον, διὸ καὶ προδοσίως κτείνει τὴν δεσποιναν, ὥς τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρόν, τὸν ῥῆγα Οὐγγρίας τὸν Βελῶν, πορθεῖν τὰ κατὰ Βραγίτζοβαν καὶ Βελέγραδα γραφαῖς ἐνάγουσαν (p. 330²⁵—29).

22. Dyrrachium et Thessalonica a rege Siciliae capiuntur

Ὁ δὲ τοῖς τούτων ἐπαρθεῖς λόγους καὶ ἄλλους τὰ λεγόμενα συμβιβάζων οἷς παρὰ ὁμογενῶν Λατίνων ἤκουσε, πάλαι μὲν συνόντων Ῥωμαίους ἐπὶ μισθῷ, τότε δὲ διασπαρέντων διὰ τὸ τοῦ Ἀνδρονίκου δέος, τὰς τε οὖσας δυνάμεις ἐπὶ τὸ κραταυτέρον εὐτρεπίζει, καὶ ξενολογικὴν συναθροίσας καὶ ἀδροῖς ἐπάρας μισθώμασι καὶ ἐπαγγελίαις μεζόνων, ἐς χιλιάδας τοὺς ἱπτεῖς καταριθμεῖ, καὶ τὴν στρατὸν εἰς Ἐπίδαμνον διαβιβάσας, αὐτοβόλῃ ταύτην αἰρεῖ (344) τὴν δὲ ναυτικὴν δύναμιν ἐς τὰ τῆς Θεσσαλονίκης ἐπὶ νηῖα εὐθις ἐκπορεύσας οὕτως, τὰ ἐκεῖ λεηλατεῖ, καὶ τὴν Θεσσαλονικὴν κατὰ τε γῆν καὶ θάλατταν περιλαβόντων αὐτῶν, ἐάλω καὶ ἡ πόλις αὐτῇ, καὶ εἰς αὐτὴν δέχεται τὸ πολέμιον, οὐκ οὐκ διὰ τὸ τὸν ἔχον ἀνίσχυρον καὶ ἀπειρον τοῦ πολέμου, ἀλλὰ τὸ ἀσυνέτητον μᾶλλον τοῦ ἐκ Κομνηνῶν Δαυίδ (pp. 344²⁴—345³).

Ἐπ' ὀλίγων γοῦν ἀνισχοῦσα ἡ πόλις, ἐπέκυψε τοῖς ἐχθροῖς τὰ δ' ἐπὶ τούτοις ἄλλη τις ἔστιν Ἰλιάς καὶ ὧν ἅπας γὰρ οἶκος τῶν ἐνόντων ἐοτέθητο, οὐκ ἦν οἶκία σόζουσα οὐ στενωπὸς τῶν ἀνισχόντων λυτρωμένος, ἀλλὰ διὰ πάντων ἐχώρει τὸ ξίφος.

благослови брака българският архипастир¹, който тогава се намирал в Константинопол. Освен това той обсъждал въпроса за лицето, което ще наследи патриаршеския престол. И Андроник избрал на престола Василий Каматир или, както се казвало, самият този спечелил Андроник, като единствен от всички дал на Андроник и писмено съгласието си да върши като патриарх това, което е приятно на Андроник, макар и да е напълно незаконно, и, от друга страна, да отхвърля онова, което не е приятно на Андроник.

21. Андроник Комнин погубва императрица Мария

— — — и [Андроник] искал горещо смъртта на владетелката². Затова я обвинил в предателство, понеже подбуждала с писма зетя си по сестра, унгарския крал Бела³, да опустошава местата при Браничево и Белград.

22. Сицилийският крал завладява Драч и Солун

Възбуден от думите им⁴ и свързвайки по друг начин казаното с това, което чул от сънародниците латиняни, които отдавна помагали на ромеите срещу заплата, а тогава се били пръснали от страх пред Андроник, той⁵ пригответил още по-добре наличните войски и като събрал наемна войска и я въодушевил с големи възнаграждения и с уверения за още по-големи, наброявал [вече] хиляди конници. Той пренесъл войската срещу Епидамн⁶ и го превзел при първо нападение.⁷ Насочил морските си сили право към солунските пристанища и плячкосвал тамошните места. Те заобиколили Солун и по суша, и по море. И самият град бил превзет⁸ и приел в себе си неприятелската войска, разбира се, не поради слабостта и неопитността на гражданите във война, но по-скоро поради негодността на Давид Комнин да командува.

И тъй градът⁹ след кратка съпротива се подчинил на враговете. Последвалите при това злини представляват нова Илиада. Всяка къща се лишила от жителите си, нямало оцелял дом, нямало улица, която да се е откупила от убийците, но мечът минавал

¹ Василий Каматир, български архиепископ около 1183 г. и цариградски патриарх от 1183 до 1187 г.
² Вдовица на Мануил I Комнин. ³ Бела III (Алексий), маджарски крал (1173—1196). ⁴ Т. е. от думите на видни византийци, изгонени от Андроник и намерили убежище при сицилийския крал. Между тях бил и Алексий Комнин, син на племенница на Мануил Комнин.
⁵ Сицилийският крал Вилхелм II (1166—1189).
⁶ Епидамн (Дирахиум) = Драч. ⁷ На 24 юни 1185 г. ⁸ На 24 август 1185 г. Вж. *Острогорски*, пос. съч., стр. 375. ⁹ Солун.

κενή καὶ ἡ κατὰ τοὺς ἱεροὺς νεὸς συνδρομή, οἱ γὰρ βάρβαροι καὶ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα συγχέοντες πράγματα, ἡμῆς οὐδεμιᾶς ἤλθον τὰ τοῦ θεοῦ τὰς παναγεῖς Χριστοῦ εἰκόνας καὶ τῶν αὐτοῦ θεοσπόντων ἡδάρκων, καὶ εἴ τις ἦν αὐταῖς κόσμος, τοῦτον ἀφῆρουν, αὐτὰς δὲ ὡς ἐντεχνεῖς εἰς τὰς τριόδους ἐξέφερον τοῖς παροδεύουσιν ἐσομένας εἰς καταπάτημα, ἢ τῷ πυρὶ περὶδιδόσαν (p. 345₂₀₋₃₀).

Οὗτω μὲν οὖν, ἵνα καὶ εἰρὸν αὐτοῖς τὸ λέγειν προῖη, ὁ Συκελὸς στρατὸς τῆς Θεσσαλονίκης ἐνδον γενόμενος ὅσα καὶ οἷα μὴ θεῶ φίλα ἐπέλεσε κατὰ τὴν ἐκτὴν ἡμέραν τοῦ αὐγουστοῦ μηνὸς τῆς τρίτης Ἰνδαιῶνος τοῦ ἐξακισχιλιοστοῦ ἐξακοσιοστοῦ ἐννεμηκοστοῦ [καὶ τρίτου ἔτους], τῆς τοιχομαχίας ἀρχάμενος καὶ συμπιράνας ὡς ἐβούλετο ταύτην κατὰ τὴν πεντεκαδεκάτην τοῦ αὐτοῦ μηνός (p. 346₇₋₁₃).

Ἀνδρονίκῳ δὲ τὰ μὲν πρῶτα ἐμέλησεν, ὅτε τὴν τῶν Συκελῶν κατ' ἀρχὰς ἐπέλευσεν ἔμαθε (καλὸν γὰρ ἀναποδίσσαστα, ὅσα τὸ λέγειν παρέλειψε διελθεῖν καὶ ὡς ἐν συντόμῳ παραδηλῶσαι), φυλάξαι Ἐπίδαμνον, καὶ τὸν Βρανῶν Ἰωάννην ἐκέλευε ἀπέσειλεν. Οὐ πολλὰ δὲ παρήλθον ἡμέραι, καὶ οἱ Συκελοὶ τῇ Ἐπίδαμνῳ ἐπιστάντες ῥαδίως αὐτῆς ἐκράτησαν, καὶ τὸν Βρανῶν αἰχμάλωτον εἰς Συκελὴν ἀπήγαγον. Τῷ δὲ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην Δαυὶδ τῆς φυλακῆς ἔγραψεν ἐπιμελεῖσθαι τῆς πόλεως.

Καὶ ἐπὶ τοῖς οὐναγαγὼν τὰς δυνάμεις Ἀνδρόνικος, ὅσαι τε Ἐφῶ καὶ ὅσαι τῶν Ἀστυῶν, καὶ ταύτας εἰς μέρη διελών, τὰς μὲν τῷ νύτῳ καὶ διαδόχῳ, ὡς ἔλεγεν, Ἰωάννῃ φέρειν ἐκέλευσε, περὶ τὴν Φίλιππον δαίγοντα, τὰς δὲ τῷ χαρτουλαρίῳ παρέδωκε Χούμνῳ, ἄλλο δὲ μέρος τῷ Παλαιολόγῳ Ἀνδρονίκῳ ἐπέταξε, καὶ ἕτερον τῷ ἑκατομῷ Νικηφόρῳ, ὃν εἶχε παρακωμώμενον¹ (348) ἀλλὰ καὶ Ἀλέξιον ἐξέπεμψε τὸν Βρανῶν μετ' ἑτέρου στρατεύματος. Καὶ ὁ μὲν εἶδς αὐτοῦ Ἰωάννης κνηγεσίῳ ἐσχόλαζε κατὰ Φιλιππούπολιν, τὴν τῆς Θεσσαλονίκης προνόμενον φανταζόμενος· οἱ δὲ λοιποὶ ταύτης πολιορκουμένης, ἐγγίσαι καὶ βοηθῆσαι οὐδόλως ἐθάρρουν, σκροβόμενοι δὲ πόρρω διὰ κατασκόπων ἦσαν τὰ κατὰ Θεσσαλονίκην ἐνοπιζόμενοι. Μόνος δ' ὁ Χούμνος ἐγγίσαι τεθάρρηκεν, ὡς ἡ βοηθήσων ἐν τῷ συμπλοκῆναι τοῖς πολιορκουοῖν, ἢ, ἀλλ' εἰ δυνήθῃ, τὴν πόλιν εἰσελευσόμενος· ἀλλὰ καὶ ἀμφοτέρων ἀποτυχόν, μετ' αἰσχύνῃς ἐπέστρεψε, τῶν περὶ αὐτὸν μετ' ἀντιβλέψαι τοῖς ἐναντίοις καρτερηράντων.

Ἐπεὶ δὲ ἡ τῶν Θεσσαλῶν μέγιστη πόλις ἔαλει παρὰ τῶν Συκελῶν, ὥσπερ καὶ εἰρηται, εἰς τρία ὁ στρατὸς τοῦτων ἐμερίσθη, καὶ ἕκαστον μέρος τῶν

навсякъде. Напразно било и прибягването до светите храмове, защото варварите унищожавали и божинте, и човешките творения и никак не зачитали божинте. Те унищожавали пресветите ликове на Христа и на служителите му. И ако имало по тях някаква украса, те я вземали, а самите тях изнасяли на кръстопътищата, за да бъдат тъпкани от минаващите, или ги хвърляли в огъня.

И тъй, за да върви разказът отново по реда си, сицилийската войска влязла вътре в Солун и извършила големи и всякакви противни на бога неща. Тя започнала шурмуването на стените на шестия ден от месец август, трети индикт, шест хиляди шестстотин и деветдесет [и трета] година¹ и го довършила, както искала, към петнадесети същия месец.

Когато най-напред се научил за нахлуването на сицилийците (добре е да се върнем и накратко да изясним това, което пропуснахме да споменем в разказа), Андроник най-напред се погрижил да защити Епидами и изпратил там Йоан Врана. Но не изминали много дни и сицилийците нападнали Епидами, лесно го завладели и отвели Врана в Сицилия като пленник. А на Давид в Солун писал да се погрижи за защитата на града.

След това Андроник събрал войските — както източните, така и западните — и ги разделил на части. Едните заповядал да закарат при сина му и, както казваше, при престолонаследника Йоан, който се намирал при Филипопол, а другите предал на хартулария Хумн. Друга част подчинил на Андроник Палеолог, а трета на скопеец Никифор, който му бил паракимомен². Но той изпратил с друга войска и Алексий Врана. Синът му Йоан си прекарвал времето в лов при Филипопол, като давал вид, че се занимава със снабдяването на Солун. А другите, макар Солун да бил обсаждан, не смеели изобщо да се приближат и да му помогнат, но се били разположили на лагер по-далеч и наблюдавали солунските работи чрез разузнавачи. Само Хумн се одързостил да се приближи, за да помогне в сражението с обсадителите или ако може, да влезе в града. Той не сполучил и в двете неща и се върнал позорно, като неговите хора не могли да издържат дори погледа на противниците.

След като най-големият тесалийски град бил превзет, както се каза, от сицилийците, тяхната войска се разделила на три и всяка част от тях предложила да върви отделно.

¹ Т. е. 1185 г.

² Паракимоменът спял наблизо до императора и отговарял за безопасността му

καὶ αὐτὸ βοδίζεν προέθετο καὶ τὸ μὲν κράτιστον ἐκθῆν τῆς βασιλίδος ἔτρεχε πύλεως, καὶ φθάσαν ἄρχει Μοσυνόπολιν, ἐκεῖ κατεσκήνωσαν, ἕτερον δὲ τὰ κατ' Ἀμφίπολιν καὶ Σέρρας ἐδήλου, τὸ δὲ λοιπὸν, ἔσαν δηλονότι καυχήον, ἐτήρει τὴν πάλιν τὴν Θεσσαλονίκην. Οἱ Ῥωμαῖοι δὲ εὐδὲ οὕτως εἰς ἐν ἐνν-ἐλθόντες, ἐν τοιούτων μέρεσιν συμπλακῆναι ἐθέλοντες. Ἄλλ' οἱ μὲν τὴν Μοσυνόπολιν κατεληφόντες πολέμοι, περὶ τῆς πόσεως πόρεας ἐκείνοντο, μηδένα Ῥωμαίων ἐκείνην ἐν ὁφθαλμοῖς θεασάμενοι, Ῥωμαῖοι δὲ τὰς τῶν ἐκείσε ὁρέων καταλαβόντες λαγόντας, εὐδόκως εἰς τὸ πεδίον κατέβαντο, οὗτοι δὲ ἐξῆλθαι τοὺς ἐρχομένους ἐχθροὺς. Ὅθεν ἐγίνετο δέον οἱ Ἰταλοὶ δμοῦ συνελθόντες, πρὸς ἐν κατὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐπαχθῆναι, καὶ ταύτης χειρώσασθαι, οὕτω γὰρ αὐτοῖς ὁ ἐκ Κορινθίων Ἀλέξιος συνέβουλεν, ὅς ἦν τοῖς προσηνεύως καθὼς εἴρηται (pp. 348₁₈—349₂₇).

23. De Andronico imperatore occiso

Ὡς δὲ γέγονεν ἡ Ἀνδρονίκου καταστροφή, παρὰ τὴν καὶ ὁ τοῦτον υἱὸς Ἰωάννης συνελθὼν τοῖς κατὰ τὴν Φιλίππου ἐπαρχίαν αὐτῷ συνοῦσι στρατιώταις, καὶ τὰς πόρεας ἐκείνηται, καὶ οὕτω τοῦ ζῆν ἐπιδόκως ἐξέρχεται. Καὶ ὁ τοῦτον δὲ ἀδελφὸς Μανουὴλ ἐκφυλοῦται, μηδὲν τι ὁρμηθεὶς ἐκ τοῦ μὴ συντίθεσθαι τοῖς τοῦ πατρὸς ἀνομήμασιν, ὁ καὶ πολλοὶ ἄλλοι ἐγίνωσκον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς Ἰσακ¹ (p. 364₂₂₋₂₃).

24. Alexius Branius Normannus profugit

Οἱ μὲντοι ἐκ Σικελίας ἀντίμαχοι μηδὲν τι πῶν κατ' Ἀνδρονίκου ἐκασάμενοι, εὐδαρὸς ὡς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔτρεχον καὶ ὁ στόλος δὲ πῶν Σικελίων ἀντιπλεύσας, ταῖς νήσοις κατῆγεν, αὐτῶν Πάριος ἐγίνετο. Εἰς τοὺς δὲ μόνους διασπένθον τὸ Σικελικόν, ὡς δεδύλωται, τὸ μὲν εἰσὶν μετὰ νηῶν φρονεῖν τὴν μεγαλοῦπολιν Θεσσαλονίκην, τὸ δὲ Σέρρας καὶ τὰ περὶ αὐτὰς ἐληέζετο, τὸ δὲ τρίτον ὁ καὶ πρὸς τὴν Κωνσταντινοῦ ἡγείρετο, οὐδ' αὐτὰ ἦν ἀδαιρέτον, ἀλλὰ καὶ τοῦτον μέρος τὰ κατὰ Στρυμόνα καὶ Ἀμφίπολιν ἐφθευρε, τὸ δ' ἄλλο κατὰ Μοσυνόπολιν ἐστρατοπεδεύετο, καὶ μηδὲν ἀντίπαλον ὁφροώμενον, κατὰ τῆς ἀποδαστάμενον, ἄλλο ἄλλοι ἐξήρχετο ληζόμενον καὶ τὰ ἐς τροφὴν πορίζόμενον.

Τοῦτο γινώσκῃς ὁ στρατηγὸς δὲ Βρανίς, ἐπάγει κατὰ

И най-силната част веднага се отправила по най-краткия път за Цариград и като дошла до Мосинопол, разположила се на стан там. Втората част опустошавала местата при Амфипол и Сяр, а останалата част като флотска естествено пазела тесалийския град. А ромеите и при това положение не се осмелили да завържат сражение, като се съберат заедно, с една от тези части. Неприятелите пък, които били завладели Мосинопол, се съвещавали за по-нататъшното напредване, тъй като не забелязвали никакъв ромейски войник. А ромеите завзели падините на тамошните планини и изобщо не слизали в полето, за да пресрещнат идващите врагове. Затова италийците решили, че трябва да се съберат заедно, да бъдат отведени към една цел — Константинопол — и да го завладеят. Защото така ги съветвал Алексий Комнин, който бил преминал на тяхна страна, както бе казано.

23. Убийството на император Андроник

Щом паднал Андроник¹, веднага бил заловен и синът му Йоан от намиращите се заедно с него във Филипополската област войници. Били му избодени очите и така умрял в мъки. И брат му Мануил бил ослепен. Той не бил в нищо облагодетелствувал, понеже не се съгласявал с беззаконията на баща си, което знаели не само мнозина други, но и сам Исак².

24. Алексий Врана прогонва норманите

Неприятелите от Сицилия, които, разбира се, не били чули нищо от извършеното против Андроник, смело бързали към Константинопол. А сицилийската флота отплувала и спряла при островите, които са най-близо до града. От разделилата се, както бе изяснено, на три части сицилийска войска една-та била оставена с кораби да пази големия град Солун, другата опустошавала Сяр и околностите му, а третата част, която бързала към Константинопол, и тя не била цяла, но част от нея опустошавала местата край Стримон и Амфипол, а друга част станувала край Мосинопол и като не подозирала нищо враждебно, била разделена на отреди, които отивали на различни места да грабят и да се снабдяват с храна.

Като се научил за това, стратегът Врана³

¹ Андроник I бил зверски разкъсан от тълпата на цариградските улици на 12 септември 1185 г.
² Исак II Ангел, византийски император (1185—1195, 1203—1204). ³ Алексий Врана.

τούτων τὴν στρατιάν, μάλιστα πείσας, ἐπικαταβῆναι τῶν ὁρέων καὶ βαδίσαι καὶ πεδίων πληθύνοντες καὶ ὡς ἐντυχόντες μοῖραν ἐγρέψαντο, αἰρῆς εἰς ἀγαθοὺς ἄνδρας μεταστραφέντες, ἐδίωκον διὰ τὸν βυσθὴν ἐπικαταλαμβάνοντες κτείνοντες συνέβη δ' ἐπιταθῆναι τὴν δίωξιν. ἕως Μοσινοπόλεως. Εὐτυχῶς δὲ τοῖς ἔξωθεν προσπλακύντες, καὶ τούτους κτείνοντες, ἐπιτίθενται καὶ τοῖς ἐκδοθεὶ καὶ πολλοῖς τοῖς ἡμέλει καὶ κατὰ πόλιν παρὰ τὸν ποταμὸν προσπορευμένους (ἦδη γὰρ ἔχε ὁ φόβος καὶ αἰσῶς), πικρὰ παρδόντες εἰσεπήδησαν ἔσωθεν σφάτοντες τοὺς ἐχθροὺς, καὶ τὰν τῶν ἐχθρῶν πλοῦτον ἐπιδέμασι ἴδιον. Ὡς δ' ἐκέρχον καὶ πλοῦτον ἐκείνον καὶ ἐλιπάνθησαν, καὶ κατὰ τὴν περὶ τὴν Ἀμφίπολιν θάλασσαν ἔλαβον. Ἀπῆλθον γὰρ ἐκ Μοσινοπόλεως ὡς παρεμβολὴ θεοῦ, τοῖς τῶν πολεμίων ἱπποῖς καὶ πλοῖσι φραζάμενοι, καὶ τοῖς περὶ τὴν Στρυμόνα ἐπέστησαν (p. 366₁₇₋₁₉).

”Няко да тогѣ ἐβδόμη τῇ νοεμβρίου μηνός, καὶ περὶ δέλην ἦν τῆς ἡμέρας ὅποτε ταῦτα ἐγίνετο (p. 366₁₇₋₁₉).

”Ὅσοι δὲ τοῦ πολέμου ἔργον ἐξ αὐτῶν, καὶ οἱ τὰ ἐν Σέρραις κατέτεχον, εὐθὺς τῆς Θεσσαλονίκης ἐβάδισαν, καὶ τῶν ἐκεῖ μακρῶν νηῶν ἐπιβάντες, οὐκ εὐθὺς τὸν πλοῦν ἐγρέσαντο λαίλαπες γὰρ διεγερθέντες, ὃν ἐκ τῆς χέρσου ἐφένγον θάνατον, τοῦτον ἐν τῇ θαλάσῃ λαβεῖν ἔαντοὺς παρεσκεύασαν. Πολλοὶ δὲ καὶ κατὰ Θεσσαλονίκην ἐπικαταλαμβάνοντες διεφθέραντο, καὶ μάλιστα ἐπὶ (366) τῶν Ἀλανῶν οὗτοι γὰρ τῶν Σικελῶν φειδῶ ἴσα οὐδέμισα ἐλάβανον συναντώντες γὰρ τούτους κατὰ τὰς ἀγνιάς ἡρώων, ποῦ ὁ ἀδελφός (διὰ τοὺς Ἀλανοὺς ταῦτο λέγοντες οὗς οὗτοι ἀπανθρώπως κατέ τὴν ἄλωσην ἀπέκτειναν), καὶ εὐθύς, ὅς ἂν καὶ ἦν, ἔβην τοῦτον διεχειρίζοντο. Ἀλλὰ καὶ τοὺς προσφεύγοντας τοῖς θεοῖς καὶ τοῖς ἀπέσφακτο, κατὰ τὴν αἰνῶν ὁμότητα ἀνταποδιδόντες αὐτοῖς, ἦν ἐνεδείξαντο ὅτε καὶ τῆς πόλεως γέγονασιν ἐγκρατεῖς. Ὅτε καὶ τοιοῦτον συμβῆναι φασὶ τοὺς γὰρ κῆρας μηδενὸς ἄψασθαι σώματος τῶν ἀναγεθέντων Ῥωμαίων, τοῖς δὲ τῶν περὶ τὴν Λαίνων πύμασιν οὕτως ἐγρέσαντο, ὡς καὶ τυμβορυχεῖν καὶ ἀνακαλύπτειν τὰ σώματα τὰ παραδοθέντα τῇ γῇ, καὶ κατὰ βρωμὰ τίθεσθαι (pp. 366₂₆—367₁₂).

Τινὲς δὲ τῶν ἀποδράντων Σικελῶν πρὸς τὴν Ἐπίδαμνον ἀπεσώθησαν, ὡς σπέρματα τῶν διαφθαρέντων πολλῶν χιλιάδων ἀναφανέντες τοῖς ἐκεῖ φυλάσσουσι. Τὴν γὰρ Ἐπίδαμνον κραινόμενος ὁ πᾶσι παντοίοις, οὐδὲ μετὰ τῆς τῶν ἐκείνου στρα-

ловел, срещу тях войската, която с мъка убедил да слезе от планината и да върви по удобното за езда поле. И като прогонили частта, на която се били натъкнали, веднага се превърнали в храбри мъже и я преследвали непрекъснато, убивайки откъм гърба [всеки] настигнат [враг]. Случило се да продължат преследването до Мосинопол. Като завързали по щастлив начин ръкопашен бой с неприятелите откъм ги победили, те нападнали и неприятелите вътре в градчето. Незабавно подпалили вратите, пазени от неприятелите (защото тях ги бил вече обхванал страх), и влезли вътре, като ковели враговете и присвоявали вражеското богатство. Когато изяли и това богатство и се охранили, те добили смелост и против неприятелите около Амфипол. И тъй те се вдигнали от Мосинопол като божие войнство, снабдени с неприятелски коне и оръжие, и нападнали неприятелите при Стримон.¹

Тогавя било 7 ноември и когато ставало това, било привечер.

Колкото от тях избягали от полесражението и тия, които опустошавали местата при Сяр, тръгнали направо за Солун, качили се на тамошните дълги кораби, но не могли да отплават направо, защото развихрилите се бури се погрижили те да намерят в морето смъртта, която избягнали на сушата. Но мнозина били настигнати и из Солун и загинали най-вече от ръцете на аланите. Тези сицилийци не намирали никаква пощада. Като ги срещали по улиците, питали ги: „Къде е братът?“ (казвали им това заради аланите, които те били избили безочовечно при превземането на града) и веднага го убивали, който и да бил той. Посичали и тези, които търсели убежище в божните храмове, като им се отплащали за жестокостта им, която проявили, когато станали господари на града. Тогавя казват, че се случило и такова нещо. Кучетата не закачали нито едно тяло на убитите ромей, но с труповете на падналите латиняни така се отнесли, че изравяли гробовете и изваждали предадените на земята тела и ги изяждали.

Някои от избягалите сицилийци се спасили към Епидамн, явявайки се пред тамошните стражи като нищожни остатъци от многото хиляди унищожени. А кралят², мъчейки се да спечели за себе си слава, тъй като укрепил Епидамн с всякакви съоръжения, не

¹ Сражението станало при Димитрица, до моста на долното течение на р. Струма.

² Вилхелм II.

τευμάτων κατάλυνον ἐβούλετο Ῥωμαίοις ἀποδοῦναι ὁ γὰρ, δόξαν θηρώμενος ἐαυτοῦ. Μετὰ βραχὺ δὲ πρὸς τὰς δαπάνας ἀπειρηκώς, ἐκουσίως ταύτην ἀπέδωκεν (p. 367₁₈₋₂₂).

25. De Asani Petrique fratrum insurrectione

Καὶ κοινολογούμενος περὶ τοῦτον τῷ τῆς Οὐγγρίας ῥηγί, τῷ Βελᾷ, μνηστεύεται τὴν ἐκείνου θυγατέρα, οὕτω τοῦ δεκάτου ἔτους ἀγαμένην, ὡς ἔλεγον καὶ τὰ τοῦ γάμου ἀπὸ δημοσίων χρημάτων τελέσει σμικρολογούμενος, ἐκ τῶν οἰκείων χώρον συνέλεγε δόσι¹ καὶ ἔλαθε διὰ τοῦτου καὶ ἄλλας μὲν πόλεις ἐκπολεμώσας καὶ ἐαυτῷ καὶ Ῥωμαίοις, μάλιστα δὲ τοὺς κατὰ τὸν ΑἼμον βαρβάρους, οἱ Μυσοὶ μὲν ὀνομάζοντο πρότερον, Βλάχοι δὲ νῦν καὶ Βουλγάροι. Οὕτι ταῖς δυσχωρίαις πεποιηθότες, καὶ ἄλλοτε μὲν κατὰ Ῥωμαίων παρετάξαντο, τότε δὲ πρόσθεν εὐρηκότες τὴν τῶν οἰκείων θρεμμάτων ἀπαγογήν, ἐς ἀποστασίαν ἀπέβλεψαν.

Ἦσαν δὲ οἱ τοῦ κακοῦ προκαυροί, Πέτρος τις καὶ Ἀσάν ὁμογενεῖς καὶ ταυτόσποροι, οἱ καὶ προσίαισι βασιλεῖ σαρτυμένῳ εἰς τὰ Κύνελλα, αἰτοῦντες σπουδατολογηθῆναι Ῥωμαίοις, καὶ δι' ὀρισμοῦ δοθῆναι αὐτοῖς χωρίον τι κατὰ τὸν ΑἼμον ὀλιγοπρόσодον. Ἀλλ' ἀπέτυχον τοῦ αἰτήματος, ἐφ' οἷς καὶ ῥήματι τοῦ στόματος προήνεγκαν τὴν ἀποστασίαν ἐμφαῖνον, καὶ μάλιστα ὁ Ἀσάν ὡς θρασύτερος, ὥς καὶ τίπτεται κατὰ τοῦ προσώπου ἐπιταγῇ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου. Καὶ εἰ μὲν ἀπρακτοὶ ἐπανήλθον οἱ καὶ δὲ κατὰ Ῥωμαίων οἵτι (370) διεπράξαντο, ποῖα διήγησις, κακῶν τοσαύτας Πιάδας συμπεριλήφεται; ἀλλὰ μῆπω περὶ τοῦτου (pp. 370₁₂–371₂₂).

Τῶν δὲ Μυσῶν ἀποστάντων, ὡς εἴρηται, καὶ κακῶς διαπραξαμένων Ῥωμαίοις μέγιστα, ἔξεσαν ὁ βασιλεὺς κατ' αὐτῶν. Λέγεται δὲ ὡς οἱ Βλάχοι ἀνεβάλλοντο τὴν ἀπόστασιν πρότερον, (371) εἰς ἣν ἠρέθιζον αὐτοὺς ὁ Πέτρος καὶ ὁ Ἀσάν, δειλαινόμενοι τῷ μεγέθει τῆς πράξεως οἱ δὲ τῆς διείας ταύτης τοῖσι τοῖσι ἀπάγοντες, εὐατήριον ἀνεγείρουσιν οἶκον ἐπ' ὀνόματι Δημητρίου τοῦ μεγαλομάρτυρος, εἰς δὲ πολλοὺς συναθροίσαντες δακτυλολήπτες, οὗς Ἀσθενάρια πρὸς ὀνομάζουσιν ἐπεισαν τοῖσι τοῖσι λέγειν ἐνθουσιῶντας, δι' ὁ Θεὸς τοῦ τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Βλάχων γένους τὴν ἐλευθερίαν εὐδόκησε, καὶ διὰ τοῦτο τὸν Μυροβλύτην μέγαν μάρτυρα Δη-

желаел да го предаде на ромеите, но след кратко време, лишен от средства, той го предал доброволно.

25. Въстанието на братята Асен и Петър

Той¹ се споразумял за това с унгарския крал Бела² и понскал за съпруга дъщеря му,³ която, както казвали, не била навършила още десетата година. Скъпейки се да извърши сватбените тържества на държавни средства, той ги събрал по извънреден начин от своите земи. И поради това той незабелязано настронил срещу себе си — а и срещу ромеите — и други градове, а най-вече варварите край Хемус, които по-рано се наричали мизи, а сега власи и българи.⁴ Те, опирайки се на непроходимите места, и друг път се опълчвали против ромеите, а тогава, като взели за повод откарването на добитъка им, се насочили към открито въстание.⁵

Причинители на нещастията били някои си Петър и Асен, родни братя. Те отишли при императора, който се намирал в Кипсела, и поискали да бъдат зачислени заедно с ромеите във войската и с императорска разпоредба да им бъде дадено едно слабо доходно село в Хемус. Но те не сполучили в искането си и тогава казали, най-вече Асен като по-дързък, и думи, наемкващи за открито отцепване. Затова той бил ударен по лицето по заповед на севастократор Йоан. Те се върнали в къщи без нищо. Но колко много злини извършили те против ромеите, какъв разказ ще може да обхване толкова илиади от нещастия? Но за това е още рано.

Понеже мизите, както се каза, въстанали и причинили най-големи злини, императорът предприел срещу тях поход.⁶ Разправя се, че власите отначало отлагали въстанието, към което ги подстрекавали Петър и Асен, понеже се боели от големината на предприятното. А те, като искали да ги освободят от този страх, издигнали молитвен дом на името на великомъченика Димитър. Събрали в него мнозина бесновати, които някои наричат астенарини, и ги убедили да говорят вдъхновено, че бог е благоволил да даде свобода на българското и влашкото племе и затова мироточивият великомъченик Димитър напуснал Солун и дошъл да им помогне, като изоставил ромеите.⁷ Не трябвало да

¹ Исак Ангел. ² Бела III. ³ Маргарита. ⁴ Тук авторът ясно разграничава власи и българи. ⁵ Въстанието станало през ноември 1185 г. Вж. Златарски, История, II, стр. 440. ⁶ Първият поход станал към средата на 1186 г. За разните мнения по хронологията вж. М. Войнов, Ив. Дуйчев, Въстанието в 1185 г. и неговата хронология, ИИИ при БАН, т. 6, 1956, рецензия в ИПр, кн. 4, стр. 101 и сл. ⁷ Говорело се, че след завладяването на Солун от норманите св. Димитър бил напуснал града и дошъл в Търново.

μήτριον τὴν Θεσσαλονίκην καταλιπόντα ἐλθεῖν εἰς τὴν τοῦτων βοήθειαν, τὰς μετὰ Ῥωμαίων ἐνδοξαγὰς καταλείψαντα· οὐ γὰρ δὲ ἀνθίστασθαι τῇ βουλῇ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὅπλα λαβεῖν καὶ τοῖς Ῥωμαίοις ὅση δύναμις ἀνταγωνίζεσθαι τοιοῦτον βοηθὸν ἔχοντας τὸν μέγαν Δημήτριον, τοὺς δὲ Ῥωμαίους ὅσους ἂν εἰς χεῖρας λαβεῖν ἰσχύσωσι, ἔσται διαχειρίζεσθαι μηδεμίαν φρενὸς τοῦτων λαμβάνοντας. Ὑπὸ τῶν τοιούτων οὖν ψευδοπροφητῶν τὸ ἔλθον ἔθνος κατὰ Ῥωμαίων ἐκπολεμωθέντες εἰς ἐχθροὺς ἀσπόνδους ἅπαντες τοῖτοις ἐγένοντο. Καὶ ὡς εὐημερήθησαν τοῖτοις τὰ τῆς ἀποστασίας, μικρὸν ἡγησάμενοι τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν, καὶ κατὰ τῶν ἔξω τοῦ Αἰμου χωρῶν ἐπέερχονται, δηλοῦντες ταύτας καὶ ἀφανίζοντες· ὁ δὲ τῶν ἀδελφῶν πρῶτος Πέτρος καὶ στέφανον τῇ κεφαλῇ περιεΐφη, καὶ τοῖς ποσὶ κόκκους ἵποδμήματα, βασιλέα Βουλγάρων κατονομάσας ἑαυτὸν, καὶ τῇ Πρεσθλάβῃ (πόλις δὲ αὕτη ἀρχαία, μερίσση καὶ ὀχυρά), προσβαλόντες, ὡς οὐκ ἐνδόλως αὐτῆς ἐπελάβοντο, ἑσάσαντες ταύτην, κατὰ τῶν ἔξω τοῦ Αἰμου Ῥωμαίων κτημάτων ἐπιστρεπένους, καὶ πολλὰ σώματα Ῥωμαίων καὶ βόας καὶ ὑποζύγια, καὶ τῶν ἄλλων βοσκημάτων πλήθος οὐκ ἐλάχιστον διασπάσαντες (pp. 371₂₉—372₂₇).

26. *Isaacii imperatoris contra Bulgaros expeditio prima*

Ἐξεοὶ τοίνυν καὶ αὐτῶν Ἰσαάκος· οἱ δὲ τῶν δυσχωρῶν ἐπιλαβόμενοι, ἀντίστοιχον ἐπὶ πολλὴν γνώσαν δὲ παρὰ δόξαν ἐπιγενομένον καὶ τὰ θεῖα καλὴν αὐτος, ἔλαθον Ῥωμαῖν ἐπιστάντες αὐτοῖς καὶ πολλοὺς τραυματίαντες. Οἱ μὲν οὖν ἀρχηγοὶ τοῦ (372) κακοῦ, δ. τε Πέτρος καὶ ὁ Ἀσάν, καὶ ὅσον περὶ αὐτοῖς ἀποστατικόν, ὤρμησαν εἰς τὸν Ἰσθμόν, καὶ τοῦτον διαπεράσαντες τοῖς ἐκεῖ Σκύθαις ἠνώθησαν. Ὁ δὲ βασιλεὺς κατὰ πολλὴν τοῦ κολύσαντος ἐρημίας ἔχων ταῖς ἐκεῖ πόλεις, αἱ πολλοὶ εἰσιν, αἱ πλείους ἐπὶ πετρῶν ἀποτόμων καὶ ὑπερυψῶν μάλιστα, ἐπιστήσαι φρουράν, οὐδὲν τοιοῦτον ἰσχύοντες, περὶ δὲ τὰς τῶν καρπῶν παραδοὺς θημωσίας, αὐτὰ ἐκεῖθεν ἀπῆραν, ἔτι ταρασσόμενα τὰ ἐκεῖσε καταλιπόντες ὄθεν καὶ πλέον τούτους κατὰ Ῥωμαίων ἠρέθισιν. Ὁ μὲν γὰρ τὴν Κωνσταντινου κατέλαβε τῷ κατορθώματι ἐγκανχώμενος, καὶ τὸν αὐτὸν τότε κριτῶν (ὁ Μοραστησιώτης ἦν οὗτος Δέαν) εἰπόντα παθίγασθαι τὴν τοῦ Βουλγαροκτόνου Βασιλείου τοῦ βασιλέως ψυχὴν, ὅτι τὸ τυπικὸν αὐτοῦ ὑπερ τῇ τοῦ Σωσθενίου μνηρῇ ἐξέθετο ὁ βα-

се противопоставят на божиято желание, но да грабнат оръжие и като имат такъв помощник — великия Димитър, — да се борят с всички сили против ромеите. И колкото ромеи биха могли да заловят, да ги посичат с меч без никаква пощада спрямо тях. И тъй целият народ бил насъскан от такива лъже-пророци против ромеите и всички се превърнали в безмилостни техни врагове. И понеже въстанието им имало успех, те сметнали, че им е малко тяхната свобода, и нападнали земите отсам Хемус, като ги ограбвали и опустошавали. А първият от братята Петър си поставил и венец на главата, а на краката червени сандали, като се нарекъл цар на българите. Те връхлетели върху Преслава (това е древен, много голям и укрепен град) и като не могли да го отнемат лесно, изоставили го и нападнали ромейските владения отсам Хемус. Те пленили много ромеи, волове, впрегатен добитък и много голямо множество други стада.

26. *Първият поход на император Исак срещу българите*

И тъй против тях излязъл на поход Исак. А те, като завзели мъчнодостъпните места, дълго се съпротивявали. Настъпилият неочаквано мрак¹ покрил планините и нападащите ромеи останали скрити за тях и наранили мнозина [от тях]. Причинителите на злото, Петър и Асен, и въстаналите около тях се втурнали към Истър и преминавайки го, се съединили с тамошните скити². А императорът, въпреки че нямало никакъв неприятел, който да му попречи да постави гарнизони в тамошните градове, които са много, повечето разположени най-вече върху пресечени и надоблачни скали, не направил нищо подобно, но предал на огън купите от житни снопи и веднага се вдигнал оттам, като оставил тамошните работи още неулегнали. С това той още повече ги настроил против ромеите. Той се върнал в Константинопол, хваляйки се с успеха си. И когато един от тогавашните съдии (това бил Лъв Манастериот) казал, че душата на император Василий Българоубиец е била заsegната, понеже императорът бил пренебрегнал завещанието му,³ което било изложено

¹ Загатва се за станалото слънчево затъмнение. За датата на това слънчево затъмнение вж. *Ир. Дуйчев*, Въстанието в 1185 г. и неговата хронология, ИИИ, т. 6, 1956, стр. 327—336, и рецензията на тази статия от *М. Войнов* в ИПр, кн. 4, 1962. ² Т. е. куманите. ³ Василий Българоубиец завещал, ако някога власните (т. е. българите) рекат да се отцепят, този, който иска да ги покори, да възприеме неговото лагерно разположение и да навлезе в техните предели. Вж. *Златарски*, История, II, стр. 453.

οὐκ εὖ παρεβλέψατο, καὶ διὰ τοῦτο νεώτερόν τι τοῖς Βλάχοις, ἐρεσχελῶν καὶ διασῶρων ὁ Ἰσαάκιος, τοῦτον μὲν, ἔφησε μὴ εἰδέναι τί λέγει, αὐτὸς γὰρ εἰς τὴν προτέραν ἐποταγὴν καὶ δουλείαν τοῦτον κατέστησεν ἐν ὀλίγῳ καιρῷ, ὥς οὐδὲ διὰ πολλὸν χρόνον ἐκείνος.

Οἱ δὲ περὶ τὸν Ἀσὸν ῥάβδαροι τὸν Ἰστρον, ὡς δεδήλωται, διαβάντες, καὶ τοῖς Σκύθαις συμμάχους εἰς τὴν πατρίδα ἦλθον Μυσιᾶν μετὰ μεγάλους τῆς ἐπάρατος ὄθεν οὐδὲ ἠθέλησαν τοῖς ἰδοῦσι μόνοις ἐμμένειν, ἀλλ' εἰ μὴ καὶ τὰ Ῥωμαίων βλάψουσι, καὶ εἰς ἐν ὧς πάλαι ποτὲ τὴν τῶν Μυσῶν καὶ Βουλγάρων δυναστείαν συνάψουσιν, οὐδόλως ἡγοῦντο ἀνασχεῖν.

Εἰ μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς αὐτὸς ἐξήρχετο καὶ αὐτῶν, ἦν ἂν ἔργον μέγα τετελεσμένον, ἀλλὰ τὴν οὐκ εὖ δρῶν εἰς ἕτερον καιρὸν ἐπεσθῆναι, τῷ θείῳ αὐτοῦ τῷ σεβαστοκράτορι Ἰωάννῃ τὰ κατ' αὐτῶν ἐνεχείρισεν. Ὁ δὲ διακυβεύσας τὴν στρατιάν, καὶ λυπήσας οὐ βραχέα τοὺς πολέμους, βασιλεὺς ἐποπτευόμενος, τὴν στρατηγίαν ἀποτίθεται καὶ διαδέχεται ταύτην (373) ὁ καίσαρ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός, ὁ ἐπ' ἀδελφῇ τοῦ βασιλέως γαμβρός, ὁ γὰρ τὸ εἶδος ἀξιοθέατος, καὶ τῶν τακτικῶν ἐμπειρίαν πλουτῶν, τότε δὲ οὐ καλῶς τὸν κατὰ Βλάχων διατεπραχὸς πόλεμον. Ὅθεν διαδέχεται τὴν ἡγεμονίαν ὁ Βρανῆς Ἀλέξιος ὁ δὲ καὶ πάλιν βασιλεὺς ἦν, ὡς καὶ νύκτωρ ποτὲ τὸ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας εἰσὼν αὐτόν, τοὺς ὄχλους εἰς ἀπόστασιν παρακαλεῖν. Ὡς δὲ μὴ κατὰ τὸν σκοπὸν αὐτοῦ προεχώρει τὸ ἔργον, ὅτανδ' ἐκ βασιλείας δεξάμενος, τοῦ ἔργου μὲν ἀπέστη, τὴν δὲ ἔφασκε ἔτι φερε κατ' ἐαυτὸν πάλιν ἀνένδοτον.

Τότε δὲ τῆς τῶν στρατευμάτων δραξάμενος συνδρομῆς, καὶ τοῖς κατὰ γένος οὐκ εὖ συμβούλοις χρησάμενος, τὴν περιβολὴν ἀμεινόμενος, βασιλεὺς ἀπέδειξεν αὐτὸς ἐαυτὸν καὶ εἰς τὴν πατρίδα Ἀδριανούπολιν μεταβάς, καὶ ἐπὶ τοῦ στρατεύματος ἀγαγορευθεὶς, τὴν βασιλίδαν πόλιν καταλαμβάνει.

— (pp. 372_{ss}—374_{ss}).

Ἔως μὲν οὖν μεσημβρίας ἀκροβολισμοὶ παρ' ἀμφοτέρων ἐγίνοντο τῶν μερῶν, καὶ ἄχρι τῆς οἱ τοῦ Βρανᾶ τῶν τοῦ βασιλέως βραχὺ τι ἐκράτουν καὶ τούτων μάλιστα οἱ ἐκ τοῦ Λατινικοῦ περὶ τοῦ (ἐπεὶ καὶ δοοὶ ἦσαν ἀπὸ τοῦ Σικελικοῦ στρατεύματος καὶ τούτους ὁ βασιλεὺς τῆς φρουρᾶς ἡγενοῦσάμενος καὶ ὁπλίους πρὸς Βρανᾶν ἐξαπέστειλε τὴν

в Состенийский манастир¹, и поради това власите се били разбунтували, Исаак заявил с присмех и подигравка, че Лъв не знаел какво говори, защото той върнал власите в предишното подчинение и робство в кратко време, което Василий не бил успял в продължение дори на много години.

А варварите около Асен, които, както изяснихме, преминали Истр и се съединили със скитите, след като взели оттам твърде много съюзници, дошли в родината си — Мизия — още по-надменни. Затова те не поискали да се задоволят само със своето, но смятали изобщо, че не могат да се въздържат да не навредят на ромейските владения и да не обединят в едно, както някога, властта над мизите и българите.

Ако императорът бил излязъл сам срещу тях, би било извършено велико дело, но той отложил своя поход за друго време и поверил действията против тях на чичо си, севастократора Йоан. А той, след като поел ръководството на войската и дълго време причинявал грижи на неприятелите, понеже бил заподозрян, че иска да царува, бил отстранен от главното командуване. То се поело от кесаря Йоан Кантакузин, зет по сестра на императора. Той бил с много представителна външност и с богат опит във военното изкуство, но тогава водил неуспешно войната против власите. Затова главното командуване поел Алексей Врана². И той имал желание да стане цар, така че веднъж влязъл нощем в олтара на Великата църква и призовавал простолудията да встане. Но тъй като работата не тръгнала според желанието му, той се съгласил на споразумение с императора и се отказал от делото, но тайно в себе си пак хранил това желание.

Тогава обаче, като взел събраната войска и се посъветвал със съветниците си роднини, той сменял дрехите си и се самопровъзгласил за цар. Като се прехвърлил в родния си град Адрианопол, той публично бил провъзгласен от войската [за император] и пристигнал при Цариград.

И тъй до обед от двете страни ставали престрелки и хората на Врана донякъде имали малко надмощие над царските хора. А от тях най-голям успех имали тези от латинската пехота (защото императорът освободил от затвора и остатъците от сицилийската войска и като въоръжил и тях, от-

¹ Намирал се на европейския бряг на Босфора.

² За Алексей Врана вж. напр. М. Я. Сюзюмев, Внутренняя политика Андроника Комнина и разгром пригородов Константинополя в 1187 году, ВВр. XII (1957).

εις τὸν Αἷμον στελλόμενον καὶ ἦσαν οἱ τοὶ κράτιστοι τῶν περὶ αὐτόν) (p. 375₇₋₁₄).

³ Αναγίνεται κατὰ τοῦτον τὸν πόλεμον καὶ ὁ Στηθάτος Κωνσταντῖνος, λόγχῃ τραπείς, ἀνὴρ ἀγαθός, ὃς τὴν ἐπαρχίαν Ἀγγιάλου διέπειν (p. 381₇₋₉). — —

Πολλοὶ δὲ καὶ τῷ Ἀσάν καὶ τῷ Πέτρῳ προσέδραμον, ἀλλὰ καὶ οὗτοι μετὰ μικρὸν γράμμασι βασιλικῶς ἐπανήλθοσαν (p. 382₂₀₋₃₁).

27. Isaaci imperatoris contra Bulgaros expeditio secunda

Βασιλεὺς δὲ δεύτερον τοῦτο στρατεῖει κατὰ Μυσῶν ἦκουσε γὰρ μικροὶ περὶ τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνοὺς ἐνδιατρίβειν αὐτοῖς, ἀλλὰ καὶ Σκύθας συλλαβόντας καὶ αὐτὴν αὐτὴν ἀλλήζεσθαι Ἀγαθόπολιν, κακὰ δρώσας μέγιστα. Συνήγορτο τοιγαροῦν τὰ Ῥωμαῖκά στρατεύματα, τοῦ βασιλέως ἐσκηνομένου εἰς τὴν Ταυρόκωμον, οὗ πάνι πόρρω τῆς Ἀδριανού τοῦ χώρου τοῦτον κεμένον. Ἐπέταξε δὲ καὶ τὸν καίσαρα Κορράτον, μηδὲν μελίσσαντα συνελθεῖν (p. 384₂₂₋₂₉).

— — — ἀκούσας δὲ θεὸν βούλεσθαι κακοῦσθαι Ῥωμαίους ἐπὶ Μυσῶν, νῆα καταστῆσας εἰς Παλαιστίνην ἀπέπλευσε (p. 385₃₋₈). — — —

Ἀλλ' ὁ μὲν βασιλεὺς περὶ τοὺς χιλιούς ἐπιλεξάμενος, καὶ τοῖς ὄπλοις καὶ ἵπποις διδούς, ἀπὸ τῆς Ταυρόκωμης κινήσας, ὁρμήσας ἐπὶ πόλεμον, τὴν τε ἀποσκευὴν καὶ τὸ ὑπηρετικὸν ἅπαν προστάξας ἀγικέσθαι εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν. Οἱ δὲ Μυσοὶ, ὡς οἱ τὰ κατ' αὐτοὺς ἔλεγον ἐρευνῶντες, τὰ περὶ τὸν Λαυρεῖον κατέτερχον, καὶ πλείους μὲν ἐφύγεον, οὐκ ἐλάττους δὲ καὶ ζῶντας συνεῖχον προσέθεν δὲ οἱ κατάσκοποι, οὗ καὶ πλοῦτον συναγαγόντες οἱ πολέμιοι ἱκανόν, ἐποστρέφειν βουλευόνται. Ὁρῶντας τοίνυν ὁ βασιλεὺς, καὶ τὸν ἵππον ἀναβάς, ἡκούσης τῆς σάλπιγγος ἐπορεύετο, καὶ κατὰ τὰς Βασίτρνας (τόπος δὲ καὶ οὗτος) γενόμενος, ἀνέπανιν ἱκέισε τὴν στρατὸν, τῶν πολεμίων μὴ ἐπαρανομήν. Μετὰ δὲ τρεῖς ἡμέρας ἐκεῖθεν ἀπάρας, εὐθὺς Βερόης ἐβάδιζεν ἀλλ' οὐκ ὅσον πολὺν (385) τῆς ὁδοῦ διήλθε, καὶ ἐφίσταται εἰς ἀγγέλλων πλησίον που μετ' αἰχμαλωσίας ἐγγράφειν τοὺς Μυσοὺς ἐποστρέφοντας μηδένα προσδοκῶντας ἀντίμαχεσθαι. Διελὼν οὖν ὁ βασιλεὺς τὸν στρατὸν εἰς ἡγεμόνας

пратил ги с Врана, който бил пратен по посока на Хемус; те били най-силни от войските му).

В тази война,¹ ранен от копие, бил убит и Константин Ститат, благороден мъж, който управлявал Анхиалската област. — — —

Мнозина избягали² при Асен и Петър, но и те след малко време се завърнали благодарение на царски грамоти.

27. Вторият поход на император Исак срещу българите

Императорът за втори път се отправил на поход против мизите. Той бил чул, че те вече не се намирали около планините и височините, но след като били взели със себе си и скити³, се били разположили при самия Агатопол⁴ и извършвали най-големи пакости. И тъй ромейските войски се събирали, докато императорът се намирал в Тавроком⁵, което място не се намирало много далеч от Адрианопол. Той заповядал и на кесаря Конрад⁶ да дойде с него незабавно.

— — — А [Конрад], като чул, че бог иска ромейте да бъдат притеснявани от мизите⁷, пригответ кораб и отплувал за Палестина.

А императорът избрал около хиляда души, дал им оръжие и коне и тръгвайки от Тавроком, потеглил срещу неприятеля, като заповядал обозът и всичката прислуга да пристигне в Адрианопол. Мизите пък според думите на тези, които ги следели, опустошавали местата около Лардея⁸, убивали твърде много хора и не по-малко пленявали живи. Разузнавачите добавяли, че неприятелите, които събрали и достатъчно количество богатство, искали да се завърнат. И тъй, като станал рано, императорът възседнал коня и при звуците на тръбата тръгнал. Той стигнал до Бастерни⁹ (и това е едно селище) и спрял там войската,¹⁰ понеже неприятелите не се явявали. След три дни той се вдигнал оттам и се отправил направо към Берое. Но още не бил изминал много път, когато дошъл един човек, който съобщил, че връщащите се мизи заедно с плячката се намирали някъде наблизо, без да подозират за какъвто и да е противник. И тъй, като разделил войската между военачалниците и

¹ Във войната против узурпатора Алексий Врана-кумани. ⁴ Златарски, История, II, стр. 524, смята, че това не е Агатопол (Ахтопол) на юг от Бургас, а Термопол, дн. Айтоски банн. ⁵ Село недалеч от Одрин. Вж. Златарски, История, II, стр. X, 459. ⁶ Конрад Монфератски, зет на Исак II Ангел и кесар. ⁷ Т. е. българите. ⁸ Хисарлъка при Карнобат. Вж. Златарски, История, II, стр. 459. ⁹ Златарски, История, II, стр. 460, предполага, че това селище се е намирало някъде между Ямбол и Елхово. ¹⁰ На 8 октомври 1186 г. Вж. Златарски, История, II, стр. 460.

² След поражението на Алексий Врана. ³ Т. е.

че това не е Агатопол (Ахтопол) на юг от Бургас, а

Вж. Златарски, История, II, стр. X, 459.

Вж. Златарски, История, II, стр. 459.

καὶ σχῆμα παρατάξεως θέμενος, ὥδενεν ἐκείνην κατ' ἥν τούτους ὁδοιπορεῖν ἐλέγετο. Ἐπεὶ δὲ τὰ στρατεύματα εἶδον ἀλλήλους, καὶ παρ' ἀμφοτέρων ἐθεάθησαν, οἱ μὲν Σκύθαι καὶ Βλάχοι τὴν λείαν παραδόντες ποῖον ἐξ αὐτῶν ἐκέλευσαν τὴν ἐκαστὴν βουνὸν τρέχειν ὁδόν, τὴν πορείαν ὡς δύνανται ἐπιτείνοντας· οἱ δ' ἄλλοι συστροφέντες ἐδέχοντο τοὺς κατ' αὐτῶν ὁμιῶντας Ῥωμαίους, κατὰ τὸ αὐτῶν ἔθος μαχόμενοι, βέλει βάλλοντες καὶ δόρασι πλήττοντες, μετὰ βραχὺ δὲ πρὸς φωνὴν τραπέντες, ἠρέθιζον τοὺς διώκοντας, καὶ πάλιν ἐπιστρέφοντες γενναίως ἀντίσταντο καὶ τοῦτο πολλάκις πεποιηκότες τῶν Ῥωμαίων ἦσαν ἐπικρατέστεροι, καὶ τὰ ξίφη γυμνάσαντες, βοῶντες τοῖς Ῥωμαίοις ἐνέπεσον, καὶ ἔργα κατ' αὐτῶν εἰργάζοντο χεῖρσι. Καὶ τότε ὅτε οἱ Σκύθαι μέγα ἤραστο κλέος, εἰ μὴ ὁ βασιλεὺς ἐπεβοήθησε τὴν περὶ αὐτῶν ἔχον φάλαγγα μηδόλως ἀγαμένην πολέμον καὶ ἤχον αἰσάλλεργες, τὰ τε τῶν δρακόντων· ἐξ ὁρασμάτων ἐδάσματα τοὺς πολεμίους κατέπληξαν, φαντασίαν παρὰσχόντα μείζονος στρατῆς.

THEODORUS SCUTARIIOTAE.

Τότε μὲν οὖν ὁ βασιλεὺς βραχὺ τῆς αἰχμαλῶσις· ἔλευθερώσας· κατέλαβε τὴν Ἀδριανούπολιν, ἴσως ἦν· ὁδεύσει προέθιμο τῶν δὲ βαρβάρων οὐκ ἠσφαμέντων· κατὰ Βερόην αὐθις ἐγένετο, τὸς ἐκδομένους αὐτῶν ἀναστέλλειν βουλόμενος. Οἱ δὲ τοὺς Ῥωμαίους ἐφορώμενοι, ὁμῶς ἐπιδρομὰς ἐποίησαν, ὥδε πού ἐμβαλεῖν προδοκώμενοι, ἀλλὰ καὶ δὲ μεταβαίνοντες, καὶ κακὰ χεῖρσι ἐργάζοντο. Ἦν οὖν ὅτε ὁ βασιλεὺς κατ' αὐτῶν εἰς Ἀγαθόπολιν ἦλθεν, οἱ δὲ ἐδήουν ὅσα τῇ Φιλίππου πόλει ἐγγίζοντα, καί κεινον πρὸς ἄμνην τοῦ πάσχοντος ἀπύοντος μέρους, οὗτοι αὐθις ἔτρεχον κατ' ἐκείνων ἀφ' ὧν ὁ βασιλεὺς ἀπανίστατο. Ταῦτα δὲ ἐποίει ὁ Ἀσάν, ἔκαστος ὃν πόρον καὶ τοὺς ἀπὸ τοῖς ἐπινοήσασθαι (386).

Ἦθέλησεν οὖν ὁ βασιλεὺς πάλιν εἰς τὴν Ζαγοράν εἰσελθεῖν, ὅπως ἂν αὐτῷ γένηται τοὺς Μυσροὺς παρὰσιήσασθαι. Καὶ δὴ τῆς Φιλίππου πόλεως ἀπὸ τῆς εἰς Τριάδιτζαν παραγίγεται· ἐκεῖθεν γὰρ ἔχμαθε τὴν εἰς τὸν Αἰμον ὁδὸν βαδίσαν καὶ βλάσμον, καὶ τὰ πρὸς χρεῖαν ἐπιδόματα εἶναι, εἰ κατὰ καιρὸν τις πορεύεται. Ὡς δὲ πρὸς χειμῶνα ἦν ὁ καιρὸς, τὴν μὲν στρατὴν ἐκεῖσε τὸν χειμῶνα διατελέσαι ἀφῆκεν, αὐτὸς δ' ὡς εἶχε, τὴν Κωνσταντινούπολιν κατέλαβεν, ἔπλων αὐίλλαις καὶ θεωρείοις διαχέμενος.

определил бойния ред, императорът тръгнал по оня път, по който било известно, че вървят неприятелите. След като войските се видели и взаимно забелязали, скитите и власите предали плячката на част от своите хора и им заповядали да бързат по пътя към височините и извършат похода с най-голяма бързина. Другите се събрали на едно място и посрещнали нападащите ги ромей, като се сражавали по своя обичай. Те замеряли със стрели и удряли с копия, след малко се обръщали в бягство и дразнели преследващите ги, после пак се обръщали и храбро се противопоставяли. И след като постъпвали така твърде често, те получили надмощие над ромейте и като извадили мечовете си, с викове връхлетели срещу тях и извършвали най-лоши дела. И наистина тогава скитите биха спечелили голяма слава, ако императорът не се бил притекъл на помощ със своята фаланга, която изобщо не участвувала в сражението. Тръбите засвирили и изображенията на драконите по знамената изплашили неприятелите, тъй като дали представа за по-голяма войска.¹

И тъй, като освободил тогава нещичко от плячката, императорът поел пътя за Адрианопол, изоставяйки този, по който възнамерявал да върви. Но понеже варварите не стоели спокойни, той отново се намерил при Берое, защото искал да спре набезите им. А те, въпреки че се биели с ромейте, все пак извършвали набези. Така те даваха вид, че нападат някъде, но се прехвърляли другаде и извършвали там най-големи злодеяния. Случвало се императорът да излиза на поход срещу тях в Агагтопол, а те опустошавали селищата, които били близо до Филиппопол. Когато пък той отивал да защитава пострадалата част, те отново бързали срещу ония места, от които се оттеглял императорът. Това правел Асен, който бил способен да измисли изход и в самата безизходност.

И тъй императорът пожелал отново да нахлуе в Загора, за да може да покоря мизите. Като се вдигнал от Филиппопол,² той се намерил при Трианица, защото се научил, че оттам пътят за Хемус е лесен и достъпен и снабдяването леко, ако човек тръгне навреме. Но тъй като времето клоняло към зима, той оставил войската да презимува там, а сам, както си бил, пристигнал в Кωνσταντινούπολ, където се наслаждавал на конните състезания и на зрелищата.

¹ Това сражение, станало при Лардѣя, Златареки, История, II, стр. 461, отнася към средата на октомври 1186 г. ² Според Златареки, История, II, стр. 461, през късна есен на 1186 г.

Ἄρα δ' ἀναφανέντος τοῦ ἔαρος ἔξεισι πάλιν κατὰ Μυσῶν ἔργα μεγάλα τελέσαι διασκοπούμενος¹ ὅλους οὖν μῆνας κρεῖς περὶ τὴν τοῦ φρουρίου, ὃ Λοβιζὸς ὀνομάζεται διανύσας κατὰσχεν, ἀτελὲς τὸ ἐγχείρημα καταλείπων, εἰς τὰς Προποντίδος ἀναπαύσεις καὶ χωρία ἔβλεπεν. Εἶχε δὲ κατασχὼν ὁ βασιλεὺς τὴν τοῦ Ἀσάν γυναῖκα, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰωάννην εἰς Ὀμηρον ἐλληφώς² ἀλλὰ καὶ οὕτως ἐπὶ τὸ χεῖρον τὰ πράγματα ἔρρεπεν (pp. 385₁₀—387₁₇).

28. *Crucesignati Bulgariam ingrediuntur circumiacentes regiones depraedantes*

Ἀμέλει καὶ ὁ ρήξ μὲν ἐκδρομὰς ποιούμενος τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἐπορίζετο, ὁ δὲ βασιλεὺς οὐ συνεχώρει τοῖς ἐκείνου πρέσβεις ὑπισχεσθαι πρὸς τὸν ἀποστείλονται, ἀλλὰ καὶ τὰς κατ' ὁδὸν δυσχωρίας ἀπέκλειεν, ἐκτομῇ δένδρων καὶ καταβολῇ τὰς (389) διόδους κατὰσκεινάζων εἰς ἄβανον³ ἀλλὰ καὶ τὸν ἐξάδελφον αὐτοῦ Μιχαὴλ τὸν Καμνύτην τὸν πρωτοστράτορα, καὶ τὸν τῆς Λύσιος δομέστικον Ἀλέξιον τὸν Γίδον παρέπεσθαι μετὰ στρατευμάτων ἐπέταξε, καὶ λεληθότως ἐπιθέσθαι τοῖς εἰς τροφῶν συλλογὴν ἐξιοῦσι Ἀλαμανοῖς. Ἀλλ' αὐτὸς μὲν ὁ ρήξ δι' ἄλλης ὁδοῦ ἐπορεύθη καὶ ἦλθεν εἰς Φιλιππούπολιν, τὰ ἐν ταῖς δυσχωραῖς ἐμπόδια παρυσάμενος, ἐν αὐτῇ δὲ ἠύλιζετο βαλὼν χάρακα τὴν δὲ Φιλιππούπολιν εἰσὼν τῶν κρεατόνων οἰκητόρων εὗρε κενὴν, τῶν πτωχῶν μόνον καὶ Ἀρμενίων ἐν αὐτῇ καταλειφθέντων, οἷς καὶ φίλων παρουσία, ἀλλ' οὐκ ἐπιδρομὴ ἐθνῶν ἢ τῶν Ἀλαμανῶν πάροδος ἐλογίζετο, (ἐπεὶ καὶ συγχρῶνται Ἀρμενίους Ἀλαμανοί). Πλὴν καὶ τῆς Φιλιππουπόλεως γενόμενος ὁ ρήξ ἐγκρατὴς, οὐκ ἐπαύσατο γράφων καὶ διαμνηνόμενος τῷ πρωτοστράτῳ, ὡς μάτην αὐτὸν τῆς πορείας Ῥωμαῖα κωλύουσιν οὔτε γὰρ εἶναι, οὔτε πρότερον κατὰ Ῥωμαίων βεβούλευται, τοὺς ὄρκους δὲ φυλάττειν ἀπαραβάτους. Ὁ δὲ πρωτοστράτωρ δῆλα τιθεὶς τὸ γραφόμενον, οὐδέποτε εἶχε τὸν βασιλεῖα τὰ πρὸς εἰρήνην ἀντεπιστέλλοντα, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς συμπλοκὴν τὴν μετὰ τοῦ ρήξος παροτρύνοντα, καὶ ὡς ἀγεννῇ τὸ φρόνημα κατωρείδωκεν, ὅτι μὴ ἤκουσε τὴν νίκην Ἀλαμανῶν (pp. 389₂₈—390₂₁).

Ὁ δὲ πρωτοστράτωρ κατὰ τὴν βασιλεὺς κέλευσιν, παρέβλεπε μὲν ὅσα πρὸς αὐτὸν ὁ ρήξ ἔγραφεν, ὅπως δ' ἐγίνετο τοῦ δρᾶσαι τι κατὰ τοὺς Ἀλαμανοὺς, ἐξερχομένους εἰς τὴν τῶν χειρῶν συλλογὴν καὶ διήποτε περὶ τοὺς χιλιὸς ἀπολεξάμενος⁴ ἠθέλησε πλησίον

Веднага с цукването на пролетта¹ той излязъл отново срещу мизите, замисляйки да извърши велики дела. Той прекарал цели три месеца, за да завладее крепостта, която се нарича Ловеч, но оставил недовършена работата и се насочил към почивните места на Пропонтида. Императорът бил задържал, взети като заложници, жената на Асен и брат му Йоан². Но и при това положение работите тръгнали към по-лошо.

28. *Кръстоносците навлизат в България и опустошават околните области*

Разбира се, и кралят³ правел набези и си набавял необходимото за живеене. А императорът не позволявал да се завърнат посланиците при краля, който ги бил изпратил. Той също така затварял мѣчните места по пътя и правел проходите непроходими, като натрупвал отрязани дървета. Той също така заповядал на племенника си, протостратора Михаил Каница, и на доместика на Запада Алексий Гид да следват с войски и да нападнат тайно аламаните, които излизат да събират храни. Но самият крал минал по друг път и дошъл във Филипопол,⁴ като отстранил препятствията в мѣчните места. Той се разположил на лагер в него, като построил укрепителна ограда. Когато влязъл във Филипопол, той го намерил напушен от по-богатите жители. В него били останали само бедняци и арменци; които смятали преминаването на аламаните за пристигане на приятели, а не за нападение на чужди народи (тъй като аламаните се намират в близки отношения с арменците). Обаче и като станал господар на Филипопол, кралят не престанал да пише и да праща известия на протостратора, че ромеите напразно му пречат в пътуването, защото той нямал лоши намерения спрямо ромеите и пазел ненарушими клетвите. А протостраторът, който събщил писмото, не получил от императора отговор, в който да пише за мира. Напротив, той го подтиква към схватки с краля и го упреждал в малодушие, защото не бил чул [още] за победата над аламаните.

А протостраторът съобразно с царската заповед пренебрегвал каквото му пишел кралят и изцяло се насочил към това — да извърши нещо лошо на аламаните, които излизали да събират припаси. И веднъж, като

¹ На 1187 г. ² Т. е. Калоян. ³ Фридрих I Барбароса, германски император (1152—1190) през 1189 г. предприел Третия кръстоносен поход. Още през есента на 1188 г. той сключил в Нюрнберг договор с византийския император за преместване на кръстоносците през Византия. ⁴ На 26 август 1189 г. Вж. Златарски, История, III, стр. 26.

που Φιλιππουπόλεως προεχθῆναι νικτός, καὶ τῶν ἐκεῖ βουνῶν ὑποκαθίσαι ἐνεδρον καὶ τοῖς αυτοφθοῖς ἐπιθέσθαι κατ' ὁρθρον. Καὶ αὐτὸς μὲν οὕτως ἐποίησεν τοὺς δὲ λοιποὺς καὶ τὰ σκευοφόρα ἐκεῖθεν μεταβῆναι ἐπέταξεν. Οὔπω δὲ ἡμέρα ἦν, καὶ οἱ Ἀλαμανοὶ μαθόντες παρὰ τῶν εἰς τὸν Προυσηνὸν Ἀρμενίων (ἐκεῖ γὰρ ἡ βασιλικὴ διανελαίετο στρατὸς) δὸς αὐτῷ προποστράτορι πρὸς βουλῆς, κατὰ τὴν αὐτὴν νύκτα ἐπὶ τὰς πέντε χιλιάδας τῆς Φιλίππου ἐξάσαντες ὀπλισμένοι ἐπιθέσθαι τῷ προποστράτῳ ἔσπευον, λαθόντες οὐκ εἶχε κατασκόπους καὶ φύλακας, μηδὲ αὐτῷ συναντήσαντες, ἐπειδὴ οὕτως τοῖς ὄρεσιν ἦν ἐμφυλοχωρῶν κλέπτειν τὸ (392) θεαθῆναι οἱ δ' Ἀλαμανοὶ πεποισμένοι ἐβάδιζον τὴν διὰ λείας εἰς τὸ στρατόπεδον φέρονσαν. Ὡς δ' οὐδένα εὗρον ἀντίμαχον, ἀλλὰ τὴν μὲν ἀποσκευὴν τοῦ στρατεύματος χθὲς ἐκεῖθεν ἤκουσαν ἀπάραι, ὅσον δὲ τοῦ στρατοῦ κράτιστον ἀπελθεῖν κατὰ τῶν εἰς σιλλογὴν τῶν ἐν χρεῖα, ἀναστρέψαντες τοὺς τοῦτον ἐζήτουν. Οὐκοῦν οἱ μὲν τὸν λόφον ὑποκαταβαίνοντες τὸν περὶ τὸν Προυσηνόν, οἱ δ' Ῥωμαῖοι ἀνιόντες, προσέμειξαν ἀλλήλοις, καὶ συμπλακέντες ἐμάχοντο καὶ οἱ μὲν Ἀλανοὶ ἐξηγρόμενον ἔχοντες τὸν τοῦ Βραγᾶ Ἀλεξίου ἱόν τὸν Θεόδωρον μικροῦ πάντες ἔπεσον οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τραπέντες, ἀκλεῶς ἔφευγον καὶ ὁ προποστράτωρ δὲ ἄλλης ὁδοῦ ἀνεχώρησε, φθάσας εἰς τὸ ἄλωνα μικροῦ παρὰ τῶν Ἀλαμανῶν πολλοὶ δὲ ὕπλων καὶ ἔπλων ἄνευ εἰς τὸ στρατόπεδον ἐπανήλθοσαν, πεσόντων τῶν ἔπλων αὐτῶν ἐν τῇ τοῦ θεύγειν τροπῇ.

Τὸ δ' ἀπὸ τοῦδε Ἀλαμανοὶ τε καὶ Ῥωμαῖοι ἀλλήλων διίσταντο: οἱ μὲν γὰρ περὶ τὴν Φιλίππου προσέμεινον, οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὰ ἔσχατα εἰς διατριβὴν ἐποιούντο τῆς Ἀχρῖδος. Ταῦτα τὸν βασιλέα ἀκούσαντα ἐνδοῦναι ἀνέπεισαν τοῦ κατὰ τῶν Ἀλαμανῶν φέρεσθαι: καὶ μάλιστα οὕτως ἔλεγον οἱ Ἀλαμανοὶ, διὰ τὸ σπείσασθαι τὸν βασιλέα μετὰ τῶν Σαρακηνῶν τοὺς πρὸς αὐτοὺς παραλέσασθαι δοκον. Ἀμέλει τὴν ἐναντίαν τραπόμενος, ἐγγίχετο τῆς εἰς Ἀνατόλιν τοῦ ξηγὸς περὶ αἰώσεως ὁρᾶν δὲ αὐτὸν εἰς ἑαρ τὴν μετάβασιν ἐπεριθέμενον (νοέμβριος γὰρ ἦν μὲν οὗτε ταῦτα ἐγένετο), πάλιν τοῖς προτέροις ἐνέμενε, γράσαν καὶ ἐπιστέλλον τῷ ξηγῷ ἁ σὺν ἐχθρῷ) (pp. 392₁₇—393₂₅).

Ὁ πολλοῦ δὲ διαγενομένου καιροῦ, ἠνάρκασεν αὐτὸν ἡ τῶν χρεωδῶν ἔνδεα μερίκα τὸ στρατεῦ-

отбрал около хиляда души, той поискал да се добере през нощта близо до Филипол, за да направи засада в хълмовете и сутринта да нападне фуражирите. И тъй той направи така, а за останалите и за обоза нареди да се преместят оттам. Още не бил настъпил денят, когато аламаните, като узнали от арменците в Прусинон¹ (защото царската войска се била спряла там) какво е намерението на протостратора, в същата нощ се вдигнали в пълно въоръжение от Филипол, на брой над пет хиляди, и побързали да нападнат протостратора. Те останали незабелязани от разузнавачите и стражите на протостратора, а не се сблъскали и с него, защото той бил останал в планините, кривейки се да не го видят. А аламаните вървели уверено по пъти през равната земя, който водел към лагера. Като не намерили никакъв противник, но чули, че обозът на войската бил вдигнат наскоро оттам, а най-добрата част от войската отишла срещу заетите в събиране на храни, те се върнали и започнали да ги търсят. И тъй, когато се спускали от хълма около Прусинон, а ромеите се възкачвали, те се смесили, влезли в ръкопашен бой и започнали да се бият. И аланите, които имали за предводител Теодор, сина на Алексий Врзъ, паднали почти всички. А ромеите обърнали гръб и започнали да бягат безславно. И протостраторът през целия път отстъпвал, като насмалко щял да падне в плен у аламаните. Мнозина пък се върнали в лагера без оръжие и коне, тъй като конете им паднали при обръщането им в бягство.

След това аламаните и ромеите се отдалечили едни от други. Защото аламаните останали при Филипол, а ромеите си отпочивали в покрайнините на Ахридос. [Ромеите] убедили императора, който чул за станалото, да възпре желанието си да тръгне срещу аламаните и най-вече защото аламаните казвали, че императорът бил нарушил клетвите спрямо тях поради споразумението му със сарацините. Като променил враждата си, той залягал кралят да премине на Изток. Но виждайки, че той отлага преминаването за пролетта² (когато ставало това, било месец ноември), императорът започнал отново да държи на по-раншното си намерение и да пише на краля неща, които не трябвало.

След като изминало немного време, недостигът на припаси го принудил да раздели

¹ Нелокализирана крепост в Пловдивско.

² На 1190 г.

μα οὐκοῦν αὐτὸς μὲν ἄλειον εἰς Ὀρεσιάδα, κατὰ δὲ τὴν Φιλιππούπολιν εἶσε τὸν αὐτοῦ υἱὸν καὶ τοὺς ἐπισκόπους μετ' ἑαυτοῦ τοῦ στρατοῦ, εἰπὼν, ὡς ἀναπαύσασθαι ἡμᾶς χρὴ μεκοπισκότας ἐκ τοῦ παρίστασθαι τῷ βασιλεῖ τῶν Γραικῶν (p. 394₄₋₅).

29. De Bulgarorum victoriis a Isaacio Comneno latis

Τῶν δὲ ουγκῶν τοῦτον ἐπαυστάσεων αἴτιον ἦν τὸ τὸν Ἰσαάκιον μαλθακώτερον διακυβεῖν τὴν βασιλείαν, καὶ τὸ αὐτὸν οὕτως τῆς βασιλείας ἐπιλαβέσθαι ἀπραγμόνως τῷ θανάτῳ τοῦ Ἀγοχρητοφορίτου (p. 401₁₈₋₂₁).

Τὸν δὲ Κομνηνὸν Ἀνδρόνικον, ὡς Ἀλεξίου παῖς ἦν ἐν Βενένιος ὁ καῖσαρ καὶ Ἄννα ἡ θυγάτηρ Ἀλεξίου τοῦ πρώτου ἐκ Κομνηνῶν βασιλέως ἐγένετο, τὴν τῶν θειτικῶν ἀρχὴν διέποντα, εἰσηγησάμενον πρὸς τῆς βασιλείας θρόνον, καὶ περὶ τοῦ ἔργου κοινολογεῖσθαι τῷ πρώτῳ σέβαστοκράτορι Ἀλεξίῳ, τῷ υἱῷ τοῦ αυτοκράτορος Μανουήλ, κατὰ τὴν Δράμαν διάγοντι, εὐθὺς συλληφθῆναι προσέταξεν (p. 401₂₂₋₃₀).

Ὁ δὲ τὸν Ἀλέξιον δὲ καὶ τὸν Ἀνδρόνικον οὕτω διέθετο Ἰσαάκιος, ἀλλὰ καὶ Κωνσταντῖνον τὸν Ἀσπιέτην ἐπερηγοήσασα τοῦ στρατεύματος, οὗ ἡγεμόν ἦν τὸν κατὰ τῶν Βλάχων μετῶν πόλεμον, ὡς οὐ δύνανται λιμῷ καὶ τοῖς Βλάχοις μάχεσθαι, ἀλλὰ χρὴ δοθῆναι τοῖς τοῖς ἐτήσια σιτηρέσια, τοῦ γενομένου εὐθὺς τῶν ὁμμάτων ἐοτέρησεν (p. 402₂₅₋₃₀).

Ἐπεὶ δὲ τὰ κατὰ Δύον αἰεὶ κακῶς ἔλασxon, καὶ οἱ Βλάχοι μετὰ Κομάνων τὴν ἐπὶ Ῥωμαίους ἐλήζον, ἔξεον ὁ βασιλεὺς καὶ αὐτῶν καὶ τὴν Ἀρχιαιὼν παραλλάξας, τὸν Αἴμον εἰσεὶς μηδὲν δὲ π παροουσίας βασιλικῆς δινηθεὶς πρᾶξι, δυοὶ μοῖαι τὴν ἐκστρατείαν ἐπύρανε τὰ γὰρ ἐκεῖσε φρούρια καὶ πόλιν πολλὰ τῆς πρὶν εὖρεν ἰσχυροτέρων περιβεβλημένα τὴν ὀχυρότητα, ἀλλὰ καὶ τὸ τὴν ἐκδρομὴν τῶν Σκυθῶν ἐφορᾶσθαι (ἦν γὰρ καὶ εἰς τὴν τοῦτον περᾶσιν), ταχέως ἡνάγκαζε ποιῆσαι τὴν ἐποχώρησιν. Διὸ καὶ ἐπιτομυτέρων εὐρὺν ὁδὸν δὲ ἤς εἰς Βερόην μεταβήσεται, τό τε πλεῖστον ἀπώλεσε τοῦ στρατεύματος, καὶ αὐτὸς, εἰ μὴ Κύριος ἐβοήθει, τῷ ἄδη παρῴκησεν ἂν δέον γὰρ τὴν βάσιμον πορευθῆναι, ὁ δὲ τῇ δυσχωρίᾳ ὥσπερ κιν

войската. И тъй той отишъл в Орестиада,¹ а във Филипопол оставил сина си и епископите с достатъчно войска, на които казал: „Вие трябва да си отпочинете, уморени от контакта с гръцкия император.“

29. Победите на българите над Исаак Ангел

Причината за тези чести бунтове² била, че Исаак ръководил твърде слабо империята и че самият той взел царската власт без труд след убийството на Агиохристорит³.

Той наредил да бъде веднага задържан Андроник Комнин, който бил син на Алексий, сина на кесаря Вриений и на Ана, дъщерята на Алексий, първия император от Комнините, и държал управлението в Солун, понеже някой направил донос, че се стремил към царската власт и във връзка с това дело общувал с бившия севастократор Алексий, сина на самодържеца Мануил, който се намирал в Драма.

Исаак не постъпил така само с Алексий и с Андроник, но веднага лишил от зрение и Константин Аспиет⁴, който се застъпил за войската, чийто предводител бил, когато водел войната против власите, като казал, че войниците не могат да воюват с глада и с власите, но че трябва да им се даде годишният порцион.

Тъй като работите на Запад винаги били зле и власите заедно с куманите опустошавали подвластната на ромеите земя, императорът предприел поход срещу тях.⁵ И като минал покрай Анхиало, навлязъл в Хемус. Но понеже не могъл да извърши нищо, което да оправдае императорското присъствие, той приключил похода в два месеца. Зашто намерил тамошните крепости и градчета снабдени с много по-здрави укрепления от предишните, а и подозрението, че скитите ще нападнат (било удобно време за преминаването им), го принуждавало да се оттегли бързо. Затова той намерил по-кратък път, по който да слезе в Берое, но [при това] погубил твърде голяма част от войската си и сам щял да се пресели в ада, ако бог не му помагал. Трябвало да върви по лесния път, но той хвърлил и себе си, и войската

¹ В Одрин кръстоносците влезли на 22 януари 1189 г. Вж. Златарски, История, III, стр. 48.
² Преди това се избухват няколко случая на бунтове. ³ Стефан Агиохристорит, най-довереният помощник на Андроник I Комнин, чието убийство на 11 септември от Исаак Ангел било сигнал за свалянето на Андроник и провъзгласяването на Исаак Ангел за император. ⁴ Византийски пълководец, изпратен против българите и куманите, които започнали враждебни действия в Пловдивската област преди 1 март 1190 г. Вж. Златарски, История, III, стр. 61. ⁵ Още през пролетта на 1190 г.

τρομυλιᾷ ἐνέβαλεν ἑαυτὸν καὶ τὴν στρατιάν. Προηγείτο μὲν οὖν ὁ πρωτοστράτωρ ὁ Καρμυτίης Μανουήλ, καὶ ὁ Κομισηρὸς Ἰσαάκιος ὁ τοῦ ὑποτερον βασιλεύσαντος Ἀλεξίου γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ, ὡπισθοφυλάκει δὲ ὁ σεβαστοκράτωρ, ὁ τοῦ βασιλέως θεῖος· τὸ δὲ μέσον ἐπεῖχε τῆς φάλαγγος, ἧς ἔμπροσθεν ὤδευε τὰ σκευοφόρα καὶ τὸ ὑπηρετικόν, αὐτὸς τε ὁ βασιλεὺς Ἰσαάκιος, καὶ ὁ τοῦτον ἀδελφὸς Ἀλέξιος ὁ σεβαστοκράτωρ. Οἱ δὲ βάρβαροι παρ' ἐκάτερα τῆς στενῆς ἐκείνης παρόδου φανόμενοι, δῆλοι ἦσαν τελέουστές τι δεινόν. Τὰ μὲν οὖν προπορευθέντα στρατεύματα ἀνιδύνως παρήλθοσαν, ἔτι τῶν βαρβάρων ἀθροισμένων, καὶ ἄλλως δὲ κρινάντων συμφέρον μὴ τοίτοις, ἀλλὰ τῷ μέσῳ προσβαλεῖν, καθ' ὃ πάσῃ βασιλεὺς τε καὶ ἡ τοῦτου θεραπεία, καὶ ὅσον ἐπικρατὴς (403) καὶ κατὰ γένος ὤκνῳμενον αὐτῶν καὶ οὐκ ἐντρέσθηναι τῶν κατὰ σκεπὸν. Ἐπειδὴ γὰρ ἐς τὸ τῆς ὁδοῦ χαλεπὸν καὶ δυσέκβατον ὁ αὐτοκράτωρ εἰσῆλθε, τὴν καὶ τα ἐπέθεντο καὶ οἱ βάρβαροι ἀλλ' οὐδὲ τὸ πεζικὸν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ ἐπὶ τοίτοις ἡμέλουν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ σπεύδοντες μὴ ἔπὶ τοῖτων κινκλωθῶσι, πρὸς τὸ ἄναυτος ἐχώρουν καὶ ἀνέστελλον, εἰ καὶ μάλα ἐπικινδύνως, τοὺς ἐποκατιόντας· ὥς δ' ἐβιάζοντο τῷ πλήθει, καὶ τοῖς ἐπικινδυνεύουσιν λίθοις κακῶς ἔπασχον, ἐνεδίδουσιν εἰς τροπὴν, καὶ οὐνέμειζαν τῇ στρατιᾷ καὶ αὐτοῖς. Συγχύσεως οὖν γενομένης, καὶ πάντων σώζων ἑαυτοὺς ἔργον τιθεμένων, ὡς θρέμματα κατακλεισθέντα σηκῶ, οἱ πολέμοι τὸν ἐν χειρὶν αἰεὶ ἔκτεινον. Βασιλεὺς δὲ ὡς ἐν ἄρῃσι μέσον ληφθεὶς, πολλὰ μὲν ἀπόσασθαι τοὺς καθ' αὐτὸν ἐπιόντας ἀπειραισάτο, πρὸς δὲ τῷ μηδὲν ἀνθεῖν, καὶ τὴν ἐπὶ τῇ κεφαλῇ καλίστην οὐδὲν ἀπεβάλετο· πολλῶν δὲ καὶ κρατίστων συνδραμόντων περὶ αὐτόν, καὶ πολλὰ διαχειρισμένων ὑποζύγια (ὡς δὲ φασὶ καὶ στρατιώτας Ῥωμαίους ὑπόσσι τῇ παρόδῳ εἰς ἐμπόδιον ἦσαν), οὕτως ἐξῆλθε μόνος, ἀπολωλότων πολλῶν καὶ τοῖς προηγησαμένοις συναρθεῖς, ἠὲ χαρίσσει θεῷ τῷ σωτῇ αὐτοῦ· οἱ δὲ μετ' αὐτοῦ διασωθέντες ὀλίγοι ἦσαν καὶ γυναικοί.

Ἐντεῦθεν ἐκρυβήθη τὸ βάρβαρον, λείαν κερδῆσαν ἐκ τῶν Ῥωμαίων πολλήν, ἀλλὰ καὶ τῶν βασιλευσάντων παρασήμων τὰ τιμιώτερα, τὰς τε ἐν τῇ κεφαλῇ καλίστηρας, καὶ φάλας τῶν ἐπισήμων, καὶ χρῆμα εἰς πλῆθος, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν βασιλεὺς στανρόν τὸν ἱερεὺν γάρ τὸς εἰς ποταμὸν αὐτὸν βίψαντος, μεθ' ἡμέρας εὗρον αὐτόν, ἐκ χειρὸς μὲν κατεσκευασμένον, φέροντα δὲ μέσον ἐκ τοῦ ἁγίου ξύλου, ἐν

в мъчно проходимо място като в някаква дупка. Авангард били протостраторът Мануил Камица и Исак Комнин, зет по дъщеря на по-късно царувалия Алексей, а ариергард бил севастократорът, чичото на императора. Сам император Исак и брат му, севастократорът Алексей, заемали центъра на колоната, начело на която вървял обозът и нестроевата част. А ясно било, че варварите, които се появявали от двете страни на този тесен проход, ще извършат нещо страшно. Вървящата напред войска преминала безопасно, тъй като варварите все още се събирали, а и освен това били решили за изгодно да нападнат не тях, а центъра, където се намирили императорът и свитата му и всичко, което било с него знатно и родствено нему. И те не се излъгали в намеренията си. Защото, след като императорът влязъл в трудната и непроходима част на пътя, тогава нападнали и варварите. А и ромейската пехота при това положение не останала бездейна, но и сами, бързайки да не бъдат обкръжени от тях, тръгнали срещу височината и отблъснали, макар и с голям риск, слизащите надолу. Тъй като обаче били насилени от многочислената войска и страдали много от хвърляните камъни, те се обърнали в бягство и се смесили и те с войската. Понеже настъпило забъркване и всеки си поставял за задача да спаси себе си, неприятелите убивали всеки, който им попадал в ръцете, като добитък, затворен в ограда. Императорът пък, уловен като в мрежа, се опитвал често да отблъсне тези, които го нападали, но освен че нищо не свършил, ами си загубил и железния шлем. Много и най-храбри мъже се стекли около него. Те погубили много добитък (а, както казват, и ромейски войници, които пречели на прехода) и така той излязъл сам, а мнозина загинали. И като се присъединил към вървящите напред, той отдал благодарност на бога, своя спасител. А спасилите се заедно с него били малцина и били без оръжие.¹

След това варварите се възгордели, тъй като спечелили голяма плячка от ромейте, а също и по-скъпоценните царски знаци, шлемове и чаши на знатните, достатъчно количество пари и самия царски кръст. Макар един от свещениците да го хвърлил в една река, те на разсъмване го намерили. Той бил приготвен от злато и в средата

¹ Сражението станало вероятно в Тревненския проход през пролетта на 1150 г. Вж. Златарски, История, III, стр. 62 и сл., 70, 72.

ἥπερ ὁ Δεσπότης προσηλώθη Χριστός, εἰς σταυροῦ οὐχῆμα τετυπωμένον καὶ μικρὰς θήκας πολλὰς ἔχοντα, ἐν οἷς λείψανα πρόσεσι τῶν περιφανεστέρων μαρτύρων, καὶ γὰρ τῆς Θεομήτορος καὶ μέρος τι τῆς ζωῆς αὐτῆς, καὶ ἄλλα πλεῖστα τῶν εὐαγῶν καὶ τιμῶν. (404) Ἐχει δὲ λόγος τὸν πρῶτον Χριστιανῶν βασιλεῦα Κωνσταντῖνον τὸν Ἰσαπόστολον κατασκευάσαι αὐτόν, καὶ τοῖς πολέμοις ὡς οὐστράτηγον ἀποφύγεσθαι καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν εἰσεβεῖς βασιλεῖς. Ὁ δὲ σεβαστοκράτωρ ὁ Δοῦκας ἄλλως ἐβάδισεν, ἀγαθοῦ τιος ὁδηγοῦ εὐπορήσας, καὶ ἀπειράτος ἐξῆλθε κακοῦ. Βασιλεὺς δὲ διὰ τοῦ λεγομένου Κρηνοῦ πρὸς τὴν Βερδὴν ἀποσωθεῖς, εὗρε τὴν προεξεληθῶσαν ἀπαθῶς στρατὸν οὐκ ἀγαθὰ φανταζομένην περὶ αὐτοῦ διεφθμῖσθαι γὰρ ὡς συναπολόλει τῇ λοιπῇ στρατεύματι.

Ἐμέρας οὖν οὐ πολλὰς ἐκεῖ διατρίψας πρὸς τὴν τῶν πόλεων βασιλεύουσαν ἐπαύρηται (pp 403⁷—405¹⁸).

Οἱ μὲντοι Βιάχοι τῷ αἰεὶ νικῶν ἐπαυρόμενοι, καὶ πλοῦτον (405) καὶ ὄπλα ἐκ τῶν Ῥωμῶτικῶν οὐκ ὀλιγὰ ἐπικτησάμενοι, ἀκατάσχετοι τὰς δρομὰς ἐτέγγανον, καὶ οὐκέτι ἀγροῖς καὶ κόμῃς ἐληίζοντο, ἀλλὰ καὶ πόλει προτέβαλλον. Καὶ τὴν μὲν Ἀγχιάλον ἐξεπύρρῃσαν, καὶ τὴν Βάγναν δὲ κατὰ δὲ τὴν Τριάδιτζαν ἀρκαζόμενοι, τὸ πλεῖστον αὐτῆς μέρος ἡφάνισαν, καὶ τὸ Στοῦμιον τῶν ἐνοικιαστικῶν ἐκένωσαν καὶ εἰς τὴν Νίσσον ἀρτιγμένοι, οὐκ ὀλίγην λείαν ἀνθρώπων τε καὶ ζώων ἐξήλασαν. Μὴ ἔχον δ' ὁ βασιλεὺς τίτι τῶν κακῶς πασχόντων βοηθήσει μωδέστερον, εἰς ἀρχηγούς μετέβη τὴν στρατὸν. Ἀμέλει καὶ τὴν Βάγναν ἀνέκτισε, καὶ ἐπέσχετο τὴν Ἀγχιάλον, καὶ φρουρὰν αὐταῖς ἐγκατέστησε. Καὶ ἔδοκει μὲν ταῦτα προμηθείας εἶναι βασιλικῆς, πλὴν καὶ αὐτῆς τὰ τῶν ἐναντίων ἦσαν ἐπικρατέστερα. Ἐξέεισι γοῦν καὶ αὐτὸς κατὰ τὰς μετοπισθενὰς τροπὰς περὶ τὴν Φιλιπούπολιν, καὶ τὴν γυναικωνίτην ἐπαγομένος. Καὶ ὡς ἐνὸν ἀνέστειλε τὰς τῶν Βιάχων καὶ τῶν Σκυθῶν ἐπιδρομὰς.

Τοῦ δὲ τῶν Σέρβων ζουπάνου τὰ Σκόπια κατὰτρέχοντος, ἀπεισι καὶ αὐτοῦ καὶ ὡς τὰ στρατεύματα κατὰ τὸν ποταμὸν Μοράβον συνέμιξαν, τρέπονται οἱ βιάχοι, καὶ καταδιώξεως γενομένης, οὐκ ὀλίγοι τούτων ἀφανισμῷ παρεδόθησαν ἔδωσι τε καὶ δοράσι.

имал част от светото дърво, на което бил прикован [нашият] господ Христос, направено във вид на кръст и с много малки клетки, в които се намирали мощи от по-прочутите мъченици, мляко от Богомайката и някаква част от пояса ѝ и твърде много други светини и скъпоценности. Има дума, че той бил направен от първия християнски император, равноапостола Константин, и че той и благочестивите императори след него го носели като състратег срещу неприятелите. А севастократорът Дука тръгнал по друг път. Той намерил някакъв добър водач и излязъл незасегнат от нещастие. Императорът пък през така нареченото Крън¹ се добрал благополучно до Берое² и намерил, че в преминалата напред без загуби войска за него се носят недобри слухове — била разпространена мълвата, че той загинал заедно с останалата войска.

Като останал там немного дни, той се отправил за престолния град.

Власите³, разбира се, възгордени от постоянните си победи и като придобили богатство и оръжие от ромейската плячка, неудържимо извършвали нападенията и вече не опустошавали [само] полета и села, но се нахвърляли и върху градове. Те разрушили Анхиало и Варна. Като дошли при Триадица, те разрушили по-голямата част от нея и лишили Стубион⁴ от жителите му. Като дошли и в Ниш, те отвлекли немалко плячка от хора и животни. Като не знаел кому от тежко пострадалите по-рано да помогне, императорът разделил войската между военачалниците. Той веднага и Варна възстановил, и Анхиало снабдил с кули, поставяйки в тях гарнизони. И изглеждало, че това е дело на императорска предвидливост, обаче неприятелите били пак по-силни. И тъй и сам той потеглил към Филипопол по време на есенното слънчево обръщане⁵, като водел със себе си и женската част от двора. И доколкото било възможно, отблъсвал нападенията на власите и скитите.

Но тъй като сръбският жупан⁶ с набежи опустошавал Скопие, той се отправил срещу него. И шом войските се срещнали при река Морава, варварите обърнали гръб и при станалото преследване немалко от тях били унищожени от водите и от копията.

¹ На запад от Казанлък при с. Голямо село. Вж. К. Иречек, Княжество България, II, стр. 209. ² За пътя, по който минал императорът, вж. Златарски, История, III, стр. 72. ³ Тук, както и в повечето случаи, с власи са означени българите. ⁴ Т. е. Стоб на р. Рилс. ⁵ През есента на 1190 г. ⁶ Стефан Неман (1168—1196).

Παρελθὼν δὲ τὴν Νίσον, καὶ περὶ τὸν Σάουβον γενόμενος ποταμόν, τῷ τῆς Οὐγγρίας ῥηγὶ συνέμιξε τῷ Βελᾷ, πενθερῷ αὐτοῦ ὄντι ὡς προεδήλωται καὶ ἐφ' ἡμέρας ἐκεῖσε τοῦτω συνδιατρέφας, αὐτὸς ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Φιλιπούπολιν, καθεῖθεν τὴν μεγαλόπολιν εἰσεῖν ἐκκλίνων τὴν εἰς τὸν Αἰμον παράδοον.

Εἰς δὲ τῶν κατὰ Φιλιπούπολιν χωρῶν κυβερτησὼν ἀτέλλει τὸν οἰκεῖον ἐξάδελφον Κωνσταντῖνον, ὃν καὶ δοῦκα τοῦ στόλου προεχειρίσατο. Ὁ δὲ τὸ θυμοειδὲς παραδεδούκων, οὕτως πρὸς ὑπακοήν καὶ δέος τὴν συνοῦσαν αὐτῷ στρατὸν ἐργάζετο, ὥς νείματι μόνῳ καὶ ροῆματι αὐτοῦ πείθεσθαι (pp. 405₂₁—406₈₁).

Ἐπιτήξαν οὖν αὐτὸν οἱ ἀποστάται Βλάχοι, ὡς οὐδ' αὐτὸν τὸν βασιλέα ἐκεῖσε διάγοντα, καὶ πολλὰς ὁ Πέτρος σὺν τῷ Ἀσάν τὰ κατὰ Φιλιπούπολιν καὶ Βερόην ἐπιέναι προθέμενοι, τοῦτον οὐκ ἔλαθον, ἀλλ' εἶχον εὐθὺς τὰς ἐκείνων κλονοῦντα φάλαγγας διὰ καὶ οὐδὲ συχνὰς ἐκδρομὰς ἐποιοῦντο (p. 407₂₋₇).

Μὴ φέρον τὰς μετὰ Σκυθῶν τῶν Βλάχων ἐπιδρομὰς, πληττόμενος δὲ καὶ τῷ τὸν Γίδον Ἀλέξιον (ὃς ἡγεῖτο τῶν ἐφ' ὧν ταγμάτων), καὶ τὸν Βασιλῆην Βασίλειον (τῶν ἐσπερίων δὲ στρατιωτῶν οὗτος ἦρχε), συμπλακέντας τοῖς πολεμίοις ἐγγὺς τῆς Ἀρκαδιονπόλεως, τὸν μὲν Γίδον ἀνίστασθαι φεγεῖν ἀπολλέοντα τὸ κρεῖττον τῆς στρατιᾶς, τὸν δὲ συνδιασφρατίζονταίς ἐπ' αὐτὸν τάξεσιν, ἔγνω καὶ πάλιν δι' ἑαυτοῦ κατὰ τῶν ἀντιπάλων ἐλθεῖν. Συλλογαὶ οὖν Ρωμαϊκῶν στρατευμάτων ἐγίνοντο, καὶ μισθοφορῶν συνήγεται, καὶ πρὸς τὸν πενθερὸν αὐτοῦ πέμψας, τὸν ῥῆγα Οὐγγρίας, δι' ἐπακούσαν ἡγεῖτο βροθῆσαν ὁ δὲ δομένως ἐπένευσε, καὶ διὰ τῆς Βεδύνης ἱκανοὺς ἐκπέμψας συνέθετο ἀποχωρῶσαν οὖν τὴν συλλογὴν τῶν ὀπλιτῶν ἐργασάμενος, ἐξεῖσι κατὰ τὸν μάρτυρον τῆς βασιλίδος (411) τῶν πόλεων, κατὰ τῶν βαρβάρων σκηρῖδας τὸ πρόσωπον, ἔρον τῆς ἐπιναστροφῆς θέμενος τὸ πέρας τῶν ἔργων ὧν χάριν κατὰ τῶν ἀποστατῶν ἐπορεύετο. Οὕτω μὲν οἱ ὀφθαλμοὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τοὺς παραπικραίνοντας ἔβλεπον Βλάχους (pp. 411₁₉—412₆).

Ἀφ' ὧν τούτων εἰς Ῥαιδεστόν, ἐκεῖ τὴν Κυρυννυμὸν ἐκτελεῖ τῆς ἀναστάσεως ἐορτήν, ἐνθα καὶ τῷ Βασιλεὶ συγγίγνεται (p. 412₁₁₋₁₃).

Ὡς δ' εἰς τὰ Κύπρελα ὁ κρατὶς ἐγγόνει, τὰ μὲν τῶν στρατευμάτων εἰς τάξεις συντάττει, τὰ δὲ παραδοκῶν προσέμενεν ἀφικέσθαι (p. 413₁₋₃).

Той минал покрай Ниш и като стигнал при река Сава, срещнал се с унгарския крал Бела¹, който, както бе изяснено, бил негов зет. Като прекарал там с него няколко дни, той отново се завърнал във Филипопол и оттам влязъл във Великия град,² избягвайки преминаването през Хемус.

Той изпратил да управлява филипополските земи братовчед си Константин³, когото преди това бил назначил и за дук на флотата. А той, проявявайки свирепост, докарал намиращата се с него войска до такова послушание, че тя се подчинявала на желанието [му] само с едно кимване.

Бунтовниците власи се изплашили от него, както не се били изплашили дори от самия император, когато се намирал там. И често пъти, когато Петър заедно с Асен възнамерявали да нападнат околностите на Филипопол и Берое, те не оставали скрити от него, но той веднага разбивал фалангите им. По тази причина те и не правели непрекъснато набези.

Не можейки да понася набезите на власите заедно със скитите, но поразен и от това, че Алексей Гид (той стоял начело на източните отреди) и Василий Ватаци (той пък командувал западните войски), като се сбили с неприятелите близо до Аркадиопол, първият избягал в безредие, като загубил по-голямата част от войската, а другият загинал заедно с подчинените му отреди, той⁴ решил да отиде лично срещу противниците. Бил извършен набор на ромейски войски, събрали се и пари за заплати. Той изпратил също така пратеници при зет си, унгарския крал, и искал помощ в спомагателни войски. Последният се съгласил с удоволствие и обещал да изпрати през Видин достатъчно помощна войска. И тъй, като събрал достатъчно войска, той излязъл през месец март⁵ от столицата с лице, насочено срещу варварите. Той определил срок за връщането — изпълнението на задачите, заради които отивал срещу бунтовниците. Така очите на самодържеца били насочени срещу вилнеещите власи.

И тъй, като пристигнал в Родосто, той отпразнувал там господния празник Въскресение.

Щом дошъл в Кипсела, владетелят групирал в отреди едната част от войската, а другата напрегнато очаквал да дойде.

¹ Бела III. ² В края на пролетта или началото на лятото на 1191 г. Вж. Златарски, История, III, стр. 77. ³ Константин Ангел. ⁴ Исак Ангел. ⁵ На 1195 г.

Ἐπεὶ δὲ καὶ τοὺς συλλαβεῖν αὐτὸν μέλλοντας ἐώρα πρὸς τὴν αὐτοῦ καὶσσοῦσιν οὐκ ἐπιδόοντας, φεύγειν ἤρξατο, καὶ τὸν ποταμὸν ὃς Μαρίαζα καλεῖται ἐπικινδύνως διαβάς, εἶχετο τῆς ὁδοῦ ἀφικνέμενος δὲ κατὰ Στάγειραν (ἥτις Μάκρη κατονομάζεται) συλλαμβάνεται καὶ καταπροδίδεται τοῖς ἐπιδιούκονσι, καὶ κατὰ τὴν ἐν Βήρρα μονὴν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐξορύσσεται (p. 413₂₁₋₂₇).

Βασιλεύσας δὲ οὐκ ἐθέλεις εἰς τὴν μεγαλόπολιν ἔρχεται, ἀλλὰ τοῖς κατὰ Δύσιν προσέχει κακῶς πάσχουσιν ἐπὶ τοῦ Ἀσάν καὶ τοῦ Πέτρου (p. 414₇₋₉).

30. *Ivanco Asanum, regem Bulgarorum, occidit*

Ὁ δὲ βασιλεὺς πλείων τῶν ἡλικῶν χειρῶν φροντίζα τὴν ἐκείνου στρατιάν τὸν Ἀσπιέτην Ἀλέξιον ἐξαπέστειλεν οὐχ ὥς εἶδει δὲ καὶ οὗτος τὸν πόλεμον συγκροτήσας, ἐπὶ τῶν Βλάχων ἀλίσκεται. Καὶ πάλιν ὁ βασιλεὺς τὸν ἐαυτοῦ γαμβρὸν Ἰσαάκιον τὸν σεβαστοκράτορα μετὰ μείζονος στρατεύματος ἐπεμψε πλὴν καὶ οὗτος νέος ὢν, καὶ κατορθώματι ἐπαρθεὶς, μὴ προεξέτασας τὴν τῶν πολεμικῶν δύναμιν, συνόπτει μάχην, καὶ ὁ Ἀσάν εἰς λόχους τὸν οἰκίον στρατὸν καταμερισάμενος, τροποῦται τὸν Ἰσαάκιον, ἱκανῶς μὲν ἠγωνισάμενος, ἐπὶ δὲ Σκύθον ἰσθὸς χειροῦνται.

Τότε τις τῶν δορυλατῶν Ῥωμαίων ἱερεὺς εἶδε τοῦ Ἀσάν ἀνεθῆναι, ὥς ἴδρις τῆς τῶν Βλάχων φωνῆς ὁ δὲ εἶρηκε, μηδέποτε θελήσει Ῥωμαίους ἐλευθεροῦν, ἀλλὰ θανατοῦν. Πρὸς δὲ τὸν ἱερεῖα μετὰ δακρύων στενάζοντα ἀνθυσπενγκεῖν, ἀνθ' ὧν οὐκ ἐμνήσατο ποιῆσαι ἔλεος μετὰ πένιτος δι' ἱεροσύνης θεῷ πλησιάζοντος, μηδὲ αὐτὸν ἐλεηθῆναι παρὰ θεῷ, ἀλλὰ καὶ τὴν κατατροφὴν αὐτοῦ γενέσθαι τάχως. Καὶ οὐ διέπρεσε ὁ λόγος τοῦ ἱερέως· μικρῷ γὰρ ὕστερον παρὰ πύλιν τῶν οἰκίων διαχειρίζεται.

Ἦν δ' οὗτος ὁ τρώπης τῆς αὐτοῦ ἀνατρέψεως. Ἀνὴρ τις ὁμογενὴς αὐτῷ καὶ δμῶτροπος Ἰβανκὸς ὄνομα, ἐλέγετο τῇ (416) γυναικαδέλφῃ τούτου λάθρα συνέρχεσθαι. Πυθόμενος οὖν τὰ τῆς μίξεως, πρῶτα μὲν τὴν γαμετὴν εἰς εὐθνήν κατήσκησεν, εἰτα τὸν χόλον εἰς τὸν Ἰβανκὸν μετατίθησι, καὶ ἀκριβῶς τῶν γυναικῶν μετατίμπεται τούτου ὁ δὲ πτοηθεὶς εἰς τὴν αὐριον τὴν ἀρεῖν ὑπερίθεται. Τοῦ δὲ Ἀσάν ἀναγκάζοντος, βουλῇ τῶν προσγεγῶν ὁ Ἰβανκὸς ῥομφαίαν ἐντὸς τῶν ἱματίων αὐτοῦ περιζωσάμενος

Но тъй като видял, че тези, които искали да го заловят, бързали да го хванат, той започнал да бяга и като преминал с риск реката, която се нарича Марица, продължил пътя. А като пристигнал в Стагира (тя се нарича Макри)¹, той² бил заловен и предаден на преследвачите и очите му били извадени в манастира във Вира³.

Когато се възцарил, той⁴ не тръгнал веднага за столицата, но се погрижил за хората на Запад, които зле страдали от Асен и Петър.

30. *Ivanco убива българския цар Асен*

А императорът, който полагал повече грижи за западните земи, изпратил с много голяма войска Алексий Аспиет. Той обаче бил пленен от власите⁵, тъй като не бил подготвил, както трябва, войната. И императорът отново изпратил с по-голяма войска зет си севастократор Исак. Но и той, понеже бил млад и възгордян от успеха, завързал сражение⁶ без да разузнае предварително за силата на неприятелите. А Асен разпределил войската си в засади и обърнал в бягство Исак, който се борил достатъчно, но бил пленен от един скит⁷.

Тогава един свещеник от пленените ромеи поискал да бъде пуснат, тъй като разбирал езика на власите. А той⁸ му отговорил, че никога не е имал желание да освобождава ромеите, но да ги убива. На това свещеникът, който въздъхнал със сълзи, отговорил, че понеже не благоволил да окаже милост на бедняк, който е близък на бога поради свещеническия [си] сан, то и над него бог няма да се смили, а и погиването му ще стане по-скоро. И думите на свещеника не били празни, защото малко по-късно той бил прободен от някой от близките си.

Той бил погубен по следния начин. Разправяло се, че някакъв мъж, на име Иванко, негов роднина и със същия нрав, се сношавал тайно със сестрата на неговата жена. И тъй, като узнал за връзките, той най-напред обвинил съпругата си, а после прехвърлил гнева си върху Иванко и късно през нощта изпратил да го повикат. А той, изплашен, отложил отиването за сутринта. Но понеже Асен настоявал, Иванко се отправил при него, като по съвета на родни-

¹ На запад от Деде агац. ² Исак II Ангел бил свален от престола, когато в Кинсела се отлъчил да отиде на лов, и за император бил провъзгласен брат му Алексий III Ангел. ³ Дн. Фере. ⁴ Алексий III Ангел (1195—1203). ⁵ Т. е. от българите. ⁶ Събитията станали през лятото на 1195 г. ⁷ През 1196 г. ⁸ Тук скит = куманин. ⁹ Асен.

ἀντιέρχεται πρὸς αὐτόν, καὶ μηδὲν ἐπ' αὐτῷ μέριον φρονεῖν· εὐρὼν τὸν Ἀσάν, ἀλλὰ καὶ θάνατον ὑπαγαγεῖν μελετῶντα, προφθάνει οὗτος ὅσα μέλλει παθεῖν ἐκεῖνον ὑπαγαγεῖν, καὶ πλήξας καυρῶς, ἐστέρησε τῆς ζωῆς τὸν πολλοὺς τῷ ἤδη προσέμψαντα. Οὐκοῦν καὶ διαδράς Ἰβραγκός, πρόσσει τοῖς τοῦ ἔργου συνίστοροι, καὶ οὖν αὐτοῖς πρὸς ἀποστασίαν ὁρᾷ. καὶ πολλῶν συνδραμόντων, κρατεῖ τοῦ Τερνόβου (αὕτη δὲ εἰσιν ἡ τῶν κατὰ τὸν Αἰμον ὀχυρότητι καὶ περιφανείᾳ διαφέρουσα πόλις, ἐπ' ὁρους κειμένη καὶ ποταμῷ περιλαμβανομένη κύκλῳ). Ἀνθίσταται τούτῳ Πέτρος ὁ τοῦ Ἀσάν ἀδελφός. Ὡς δὲ χρονοτριβεῖν οὐκ εἶχεν ὁ Ἰβραγκός, οὐδ' ἴσχυε πρὸς τὸν ἀνθιστάμενον, ἦλ' ἔπειτα περιβαλλόμενον δυνάμει, δεῖν ἔγνω προσδραμεῖν τῷ βασιλεῖ τῶν Ῥωμαίων, καὶ διὰ τῆς ἐκ τούτου συνάρσεως περιγενέσθαι τῶν ἀσπαλῶν.

Ἐλέγετο δὲ καὶ εἰσηγήσεαι τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰσακίου ἀναρεθῆναι παρὰ τοῦ Ἰβραγκοῦ τὸν Ἀσάν, ἀλλὰς τε πολλὰς ὑποσχέσεις πρὸς τοῦτο αὐτὸν παραδίδοντας, καὶ τῷ ὑποσχέσθαι εἰς γυναῖκα αὐτῷ δοῦναι τὴν οἰκίαν θυγατέρα Θεοδώραν· πλὴν ἄλλ' ὁ μὲν σεβαστοκράτωρ καὶ πρὸ τοῦ γάμου τοῦ Ἀσάν ἐναρτήκε τοῖς δεσμοῖς τὴν ψυχὴν ὁ δ' Ἰβραγκός δεδήλωκε τῷ βασιλεῖ τὸ γενόμενον, καὶ στείλαι τὴν ἡγήσασθαι τὸν παραληφόμενον τὸν Τερνόβον.

Στέλλει οὖν ὁ βασιλεὺς τὸν πρωτοστράτορα τὸν Καμυνίτην ὁ δὲ μετὰ τῶν συνεπομένων αὐτῷ δυνάμεων ἄκροις ποσὶ τῶν ὁρῶν τῆς Μυσίας ἀνέμενος, αὐθις ἐπέστρεψεν. Ὅθεν (417) καὶ πλείονος στρατιᾶς ἀθροισθείσης, εἶχοντο τοῦ ἔργου οἱ ἦν δὲ προβῆναι τοῦτο εἰς πέρας.

Ἀπειρηκὸς οὖν ὁ Ἰβραγκός, ἔξεισι τῆς Μυσίας λάθρα καὶ πρόσσει τῷ βασιλεῖ. Καὶ ὁ Πέτρος καθαρῶς τὴν ἀρχὴν κατέσχε, καὶ ἐαυτῷ ἐκράνυτο· πλὴν οὐδ' οὗτος φρονεῖ θανάτῳ τὴν ζωὴν ἐξελέγαντες, ἀλλὰ τῶν ὁμοφύλων καὶ τοῦτων ἀπέφραξεν. Ἡ δὲ τῶν Βλάχων ἀρχὴ βλέπει πρὸς Ἰωάννην τὸν τρίτον τῶν ἀδελφῶν. Τότε δὲ ὁ Πέτρος ἀνυμεριστην τῆς δυναστείας τὸν Ἰωάννην προσλαβόμενος, τὰ Ῥωμαίων ὅσον ἐδύνατο ἐλυμαίνετο.

Ὁ οὖν Ἰβραγκός τῷ βασιλεῖ προσίει, χρήσιμος εἰς πολλὰ τοῖς Ῥωμαίοις ἐγένετο, εὐμήκης ὢν τὴν ἡλικίαν, καὶ τὴν βώμην ἀκμαῖος, καὶ τὸ ἦθος ἀκαχόλοος, ὥς αἱμάτων ἀνὴρ. Ἀλλὰ καὶ τῆς μηστείας οὐκ ἀνάξιον κρίνας ὁ βασιλεὺς τοῖς μέγα δυναμένοις συγγενέων ἐνέγραψε, τὸν γάμον ἐπερι-

ните препасал под горната си дреха меч. Когато видял, че Асен не замисля нищо добро срещу него, но че крон да го умъртви, той го изпреварил и му причинил това, което щял сам да изпита — ударил го смъртносно и лишил от живот човека, който преди това бил изпратил мнозина в ада. Разбира се, Иванко избягал и отишъл при посветените в делото и заедно с тях замислил да въстане. И като се стекли мнозина, той завладял Търново (това е най-забележителният от градовете на Хемус по здравина и известност, разположен на планина и заобиколен в кръг от река). Противопоставил му се Петър, братът на Асен. Тъй като не можел да протакат, нито могъл да устои на противника, който все повече се засилвал, Иванко решил, че трябва да избяга при ромейския император и с негова помощ да надвие неприятелите.

Говорело се, че Асен бил погубен от Иванко по съветите на севастократор Исаак, който го настроил към това освен с други обещания още и с обещанието, че ще му даде за жена собствената си дъщеря Теодора. Но севастократорът издъхнал в оковите преди убийството на Асен. Иванко разкрил станалото на императора и поискал [от него] да изпрати човек, който да завземе Търново.

И тъй императорът изпратил протостратора Камица¹. А последният заедно със следващите го войски с бърз ход достигнал пределите на Мизия, но се върнал обратно. После, като била събрана повече войска, те се заловили за работа. Но това не могло да бъде изпълнено докрай.

И тъй Иванко се отчаял, напуснал тайно Мизия и отишъл при императора.² И Петър завладял напълно властта и я осигурил за себе си. Но той не завършил живота си с естествена смърт, защото някой от съплеменниците му убил и него. Властта над власите минала към Йоан³, третия от братята. Но тогава Петър, който взел за съучастник в управлението Йоан, с всички сили опустошавал ромейските земи.

И тъй Иванко отишъл при императора и станал много полезен за ромейците. Той бил с висок ръст, в цветуща сила и с избухлив характер като кръвожаден човек. Но императорът го намерил за достоен да бъде почетен и го вписал между роднините си велможи, като отлагал брака за удобно време,

¹ Михаил Камица. ² През 1196 г. ³ Калоян (Йоан) заел българския престол през втората половина на 1197 г. Вж. Златарски, История, III, стр. 105.

θήμενος εἰς καυρὸν, εἰ γὰρ ἡ νύμφη ἐφύλλιζε. Τὰ πλείστα μέντοι οὗτος τοῖς περὶ τὴν Φιλιππούπολιν διέτριβε μέρεσι, καὶ ἦν ἀγαπητὸν Ῥωμαίοις ἀντίφραγμα τῶν ἐκ τοῦ γένους ἐκείνου Βλάχων καὶ τῶν Σκυθῶν, καὶ βασιλεῖ δὲ συστρατεύων διαφερόντως ἐδόκει δραστήριος (pp. 416₁₁—418₂₀).

Τοῦ δὲ βασιλέως ἐκ καχεξίας τῶν ἀρθρῶν πάσχοντες, Σκῦθαι μετὰ Βλάχων τοῖς ἐν Θράκῃ ἐπιόντες πολιορκίαν, ἐξ ἐφόδου αὐτὰ ἐβλάπτον. Ὁ δὲ τὴν Βιζύην φυλάσσειν σιγαλὸς μαθὼν τοὺς Σκῦθας ἐρχομένους μετὰ λείας, τὴν ἐπ' αὐτοὺς ἐτράπετο, καὶ κρατεῖ τὸ ἡμιέτερον στρατεύμα φόνος τε γίνεται τῶν Σκυθῶν, καὶ τὸ τῶν ἀρχιμαλῶτων πολὺ πλῆθος ἐλευθεροῦται καὶ εἰ μὴ τοῦ ἀφραπάξεν τὰ τῆς λείας οἱ νικῆσαντες ὅλοι ἐγένοντο, ἔργον ἂν μέγα κατώρθωσαν. Ὅλοι δὲ τοῦ αὐτοῦ σφετερίζεσθαι ταῦτα γενόμενοι, καθ' ἑαυτῶν ἐπέστρεψαν τοὺς ἐχθρούς, διωκόμενοι ἀποφανέντες οἱ δάκοντες πρὸ μικροῦ (p. 422₉₋₁₈).

31. De Alexii Angeli expeditionibus contra Chrysium et Ivanco

Βασιλεὺς δὲ τῆς Πόλεως ἐξελθὼν ἐρίσταται τῇ Θεσσαλονίκῃ, κἀκεῖθεν κατὰ τοῦ Χρύσου ὁρμῇ οὗτος γὰρ τὴν Σιτρούμμιζαν κατασχὼν, καὶ τὸν Προύσακον (φρούριον δὲ τοῦτο) κατοχυρώσας ἐναντὶ τῆς κυραινίδος κατέστησεν ἐνδιαιτήμα· ἔχει δὲ θέας οὐτως. Ὅρος ἐστὶ Θεσσαλικὸν εἰς μῆκος ἐκτεταμένον ὅσον εἰς ἡμερησίαν ὁδόν, οὐ πολὺ καὶ ἀνάλογον πλάτος πλατυτοῦν, ἄχρη νεφῶν τάχα ἐφούμενον, ἀλλ' ὥσπερ τι τεῖχος ἀποτευνόμενον τοῦτο λίθος ἐστὶν ὅλον ὡς ἐκ τῶν φανομένων νοεῖν οἱ στοιχίζομενο. δύναται κατὰ γὰρ τὸ πρὸς βορρᾶν μέρος τοῦ τέρματος ἐγγὺς πρὸς διαιρεθῆν, ὥσπερ ἂν εἰ καὶ τέχνη τις τοῦτο ἐκράτει τῇ τῆς πέτρας σχισμῇ, λίθος τε τὸ ὅρος δείκνυται, καὶ ὁδοὺ ἐποίησεν ὅσον τὸν τε ποταμὸν ἐπαρρέειν, ὅς Ἀξίος μὲν πρότερον, νῦν δὲ Βαρδάριος· ἐπικλήθηται, (422) καὶ ὅσον ἀνθρώπου ἑνα πεζὸν ἢ ἑξαπλὸν ἀπὸ τοῦ ἀνατολικοῦ διέρχεσθαι μέρους. Κατὰ δὲ τὸ δυτικὸν ἀνωθεν τιμήμα, ἐν ᾧ καὶ ἡ πύλις τῷ ἄκρῳ τῆς πέτρας, ὃ Προύσακος τὸ φρούριον ἔχεται, μήτε τὴν ἄνωδον ἔχον ῥαδίαν τοῖς εἰσιούσι πεζοῖς, μήτε τὴν κάθοδον. Τοῦτο Ῥωμαῖοι μὲν πάλαι παρεῖδον καὶ ἔρημον εἶατον· ὁ δὲ Χρῦσος ἐπιμέλειαν τοῦτον θέμενος, εἶχε κατὰ Ῥωμαίων ἀπόδομαχον οὐκ ἐτή.

понеже годеницата била още дете. И тъй Иванко прекарвал повечето време в земите около Филиппол и бил за ромеите любима преграда срещу сънародниците си власити и скити. И воювайки заедно с императора, последният го смятал за извънредно способен.¹

А когато императорът страдал от болест на ставите, скитите и власите нападнали градовете в Тракия² и при първото нападение им нанасяли щети. А войската, която пазела Виза, като узнала, че скитите се движат с плячка, тръгнала срещу тях. И напаста войска надвила. Станало избиване на скитите и голямо множество пленници били освободени. И ако победителите не се били отдали изцяло на желанието да отнемат плячката, те биха извършили добре голямо дело. Но като се отдали изцяло на желанието да си присвоят тази плячка, те привлекли срещу себе си враговете и от преследвачи преди малко станали преследвани.

31. Походът на Алексий Ангел против Хриз и Иванко

А императорът³, като излязъл от столицата, пристигнал в Солун, а оттам се насочил срещу Хриз. Последният, като завладял Струмица и укрепил Просек (това е крепост), създал си седалище на независимо княжество⁴. То изглеждало така. Има тесалийска планина, която се е проточила на дължина, колкото едногодневен път. Тя няма голяма и съответна ширина, издига се почти до облаците и се простира като някаква стена. Цялата е от камък, както наблюдателите могат да видят по материала. Наистина, разкъсана в частта на север, близо до края (като че ли някой е направил това изкусно и е разсiekъл скалата), от планината се показва камък и е направен проход, колкото да тече реката, която по-рано се е наричала Аксиос, а сега Вардар; и колкото да премине от източната част един пешак или конник. А на горния западен дял, на който на върха на скалата е и градът, е построена и крепостта Просек, на която нито изкачването е лесно за влизащите пешеходци, нито слизането. Ромеите отдавна я били пренебрегнали, за и били оставили пуста. А Хриз, като се погрижил за нея, имал я срещу ромеите като непревзимаемо седалище, лишено само от едно — вода. С изключение

¹ По-подробно за събитията и за причините за убийството на Асен вж. у Златарски, История, III, стр. 89 и сл. ² През април 1199 г. ³ Алексий III Ангел. ⁴ Събитията са станали през 1198 г. Вж. Златарски, История, III, стр. 127; П. Мутафчиев, Владетелите на Просек, СБАН, I, 1913, стр. 1—85.

ριον, ἐνὸς μόνου στερούμενον, ὕδατος· εἰ μὴ γὰρ τὸ τοῦ ποταμοῦ, ἕτερον οὐκ ἂν τις ὕδωρ ἐκεῖ ἐπόρεται. Τοῦτον ἐγκρατὴς ὢν ὁ Χρῆστος, καὶ τὰ χρεώδη ἐναποθέμενος ἄφθονα, καὶ ποίμνια καὶ βουκόλια τῷ βουνῷ τρέφων (ἐκπλαίνεται γὰρ μικρὸν ὅσον οὐκ ἔστι τὸ φρούριον ὁ βοσκὸς καὶ πᾶσαν τρέφει, καὶ δρυῶν τυγχάνει πατήρ), οὐδόλως ἐφρόντιζε τὴν κατ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέως ὀρυμνίαν.

Ἐνίοις μὲν οὖν τῶν τοῦ βασιλέως ἐδόκει τὸν Προῦσακον ὡς δυνατάκον, ἢ μᾶλλον ἀνάκον, παρελθεῖν, τὰ δὲ κίκλῳ τοῦτον οὐκ οὐκ χειρώσασθαι, καὶ τότε προσβαλεῖν τούτῳ, τῷ τε στρατοῦ τῇ λείᾳ τῶν ἐκεῖθεν εὐθαρσῶς ἐπιόντος, καὶ τοῦ Χρῆστου δὲ τῇ ἐκεῖνων ἀποβολῇ μεταβουλευσαμένου χρηστότερον. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀνάξια ταῦτα κρίνας τῆς αὐτοῦ παρουσίας, εὐθὺς Προῦσακον ἔγειν ἔγνω τὴν στρατιάν, ὡς εἰ οὗτος ἀλώσεται, λέγων, οὐδὲν ἀντιστήσεται. Τοῖνον καὶ κατὰ τοῦ Προῦσακου φέρεται ὅθεν καὶ τίνα ἐάλωσαν φρούρια, καὶ θημωνοὶ καὶ λίξα πυρὶ παρεδόθησαν, ἐπὶ δὲ τῶν ἐπικουρίων Περοῶν, οὓς ὁ τῆς Ἀγκίρας σατραπῆς τῷ βασιλεῖ ἀπ' ἑαυτοῦ, καὶ Βλάχοι ἐάλωσαν.

Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς τὸν Προῦσακον ἐφθασεν, ἐκεῖ που στρατοπεδεύεται, καὶ τοῦτον ἔγνω αὐτίκα περιβάσασθαι, εἰ πως τοῦ πρὸς τῇ ἀνόδῳ τείχους κρατῇ, ὃ ἦν ὡς διάφραγμα καὶ ἦν ἰδεῖν ἔργα πρὸς Ῥωμαίους τελοῦμενα ἄξια θαύματος· ἐπεὶ γὰρ ἐλπίδας διηγωνίσαντο ἐπὶ τῆς πέτρας ἐκείνης ἀναγκωμένοι, καὶ ἦν ὁ Χρῆστος ἐπετεχνήσατο οἰκοδομήν, προσφύλαγμα τῶν (423) πυλῶν τῆς ἀνόδου, κρατῆσαι οὐκ οὐκ οὐκ. Ἀλλ' ὅτε τοῦτο διήνυσαν, τότε εὐκαίως διατινόμενοι ἔγνωσαν αἰτήσαντες γὰρ σκαπάνας εἰς καθαίρεσιν τοῦ τείχους, οὐδὲν εἶχον δίδοντα τὸ αἰτηθέν. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς, μελίχρος ὢν, ἤνεγκε τὰ πραχθέν, οἱ δὲ πρὸς τὸ ἔργον μοχθοῦντες παρὰ βραχὺ τὸν τῶν ὅπλων ἐπιστάτην εὐνοῦχον διεχειρίσαντο. Ἐπὶ δὲ τούτῳ καὶ κλιμάκας αἰτησάμενοι ὅπως ἂν γένηται τοῦ τῶν πυλῶν διαφράγματος, οὐδὲν τούτων ἠμείψθησαν. Ὡς δὲ διετίνοντο ἕτερον οἱ τειχομαχοῦμενοι Βλάχοι, εἰ παρήσαν τὰ πρὸς τὴν τοῦ τείχους καθαίρεσιν, τότε δὴ φρούριον ἐκχεῖτο ἡμέρᾳ τῇ αὐτῇ, καὶ ὁ Χρῆστος συνελαμβάνετο. Τὴν δ' ἐποῦσαν πρὸς συμπλοκὴν πάλιν οἱ Ῥωμαῖοι ἀνέδραμον, ὅτε καὶ οἱ βάθρα μηχανήμασι χρώμενοι, πολλοὺς ἀνήρουν, ἀφ' ὧν βάλλοντες, καὶ λίθων κατὰ Ῥωμαίων κολίοντες, καὶ οὖν δοχεῖα ἐκ λίθων τυμπανοειδῇ διάκενα ἐπιρριπτόντες καὶ ἐξιστῶντες τῷ ἡμέρᾳ τὸ

на речната вода там никой не ще намери друга вода. Като неин господар Хриз изобщо никак не се тревожел от нападението на императора срещу него, тъй като бил складирал вътре много припаси и отглеждал по планината овце и говеда (защото там, където вече свършва крепостта, планината се разширява малко и по нея има трева и дървета).

Някои от царските хора смятали да отминат Просек като мъчнопревзимаем или по-скоро като непревзимаем, и да побързат да покорят околностите му и тогава да го нападнат, като и войската върхлети смело поради пляката от тамошните места, а и Хриз да размисли по-добре поради загубата им. Но императорът сметнал, че това е недостойно за неговото присъствие, и решил да поведе войската направо срещу Просек, като казвал, че нищо не ще се противопостави, ако той бъде превзет. И тъй той тръгнал срещу Просек. След това и някои крепости били превзети, и купните и пляката били предадени на огън, а и власи били пленени от помощниците перси, които анкирският сатрап бил изпратил на императора.

След като пристигнал и при Просек, той се разположил някъде там на лагер и решил веднага да го превземе, ако завладее някак стената по пътя за нагоре, която била като преграда. И могло да се видят достойни за учудване дела, извършвани от ромеите. Защото те се борели изненадващо, като скочили върху онази скала и се мъчили да завладеят постройката, която Хриз бил направил като укрепление в началото на пътя за нагоре. Но когато извършили това, разбрали, че са се потрудили прибрзачо. Защото, когато поискали копачки да разрушат стената, не намерили никого, който да им даде исканото. И тъй, бидейки благ, императорът понесъл станалото, но тези, които се трудели над работата, за кратко време разкъсали евнуха, началника на оръжията. При това и когато поискали стълби, за да се изкачат на преградата при входа, не получили нищо от исканото. Както по-късно уверявали сражаващите се по стените власи, ако са били налице инструментите за сричане на стената, и крепостта е щяла да бъде превзета в същия ден, и Хриз би бил заложен. На следния ден ромеите отново изтичали нагоре, за да се сразят. Тогава и варварите погубвали мнозина, като си служели със съоръжения, стрелящи отвисоко, търкаляли срещу ромеите камъни и хвърляли празни тимпановидни дървени винени

στράτευμα. "Ομοι; ὁ Χρῖστος εἰς συμβάσεις ἐκράτη, καὶ δεῖται βασιλέως καθ' ὅρισμὸν αὐτοῦ κατέχειν τὸν Προῦσακον, καὶ γυναῖκί συζευχθῆναι μὲ τῶν εὐγενῶν. Καὶ τὰς αἰτήσεις ὁ βασιλεὺς δεξάμενος, ἐκείθεν ἀπαισιόταται, καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰσιών, γυναῖκα τῷ Χρῖστῳ πέμπει, νυμφαγωγὸν ἀναδείξας τὸν σεβαστὸν Κωνσταντῖνον τὸν Ῥαθηρόν· ἐπὶ δὲ τῆς παστάδος ἐπεὶ μὴ ἦσθιν ἡ νύμφη καὶ ἔπαυε καθὼς ὁ νυμφίος, ἐκμαίνει τοῦτον, εἰπόντα συμμετέχειν τούτῳ τῆς τραπέζης, καὶ αὐτίκα οὕτως μὴ δρόσασα, καὶ ὑποβαρβαρίσας πλείστα καθ' ἑαυτὸν, ὑστερον ἔφηρε „μὴ φάγῃς, μηδὲ πῆγῃς“.

Μετ' οὐ πολὺ δὲ ἀφίσταται καὶ ὁ Ἰβρακός οὗτος γὰρ τῶν κατὰ τὴν Φιλιππούπολιν πραγμάτων κύριος γεγὼς, φροῦδιὰ τε ἀνήγειρεν ἐν τόποις ἐπιτηδείοις, καὶ τὸ ἐποκείμενον αὐτῷ στράτευμα εἰς ἔργα ἐγύμναζε τὰ πολέμια. Οἱ μὲν οὖν περὶ τὸν βασιλέα οὐ καλῶς ἔλεγον τοῦτο ποιεῖν, οὐδ' ἐπὶ συμφέροντι τῶν Ῥωμαίων, ἦθεν καὶ παρήγγιον παραλῦσαι αὐτὸν τῆς (424) ἀρχῆς. Καὶ οἱ μὲν οὕτως ὁ δὲ βασιλεὺς ἐχέγγυα τὸν τῆς ἐγγόνης γάμον ὑπονοῦν, ἀσφαλῆ τὰ πρὸς εὐνοίαν ἔκρινεν. Ὡς δ' οὐ πολλῷ ὑστερον ἀντάγτης γέγονε, μὴ ἔχων ὅ, τι καὶ δρόσειεν, αὐτίκα στέλλει εὐνοῦχόν τινα οἰκεῖον αὐτῷ, ἀναιμνήραντα τοῦτον τῶν συνθηκῶν, καὶ πληροφοροῖαν διώσοντα μηδὲν τι παθεῖν ἀηδὲς, εἰ μετασταίῃ τῆς γνώμης καὶ πρὸς τὸν βασιλέα ἐπανελύσεται, ἀλλὰ καὶ τοῦ τῆς μνηστῆς γάμον ἐπιτυχεῖν. Κατόπιν δὲ καὶ οἱ γαμβροὶ τοῦ βασιλέως ἐξῆλθον μετὰ παντὸς ἰδίου καὶ συγγενικοῦ πληρώματος. Ἀγκιόμενος δὲ ὁ εὐνοῦχος πρὸς τοῦτον, οὐ μόνον οὐδὲν πρὸς ὃ ἐσπάλῃ ἐπραξεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ ἐν χειροῖν ἔργον ἐπέβησε, προσημάνας τὴν καὶ αὐτῷ τῶν Ῥωμαίων ἡγεῖν, καὶ διδάξας ἀποσχέσθαι μὲν τῶν πεδινῶν, ἐπιλαβέσθαι δὲ τῶν ὀρέων ἐν οἷς αὐτῷ ἡ βοήθεια. Οἱ δὲ περὶ τοὺς γαμβροὺς τοῦ βασιλέως καὶ τὸν πρωτοστράτορα Μανουὴλ τὸν Καμιμέντην ἐδίωξαν μὲν ὀπίσω αὐτοῦ, οὐκ ἐπέτυχον δέ· τοὶ μὲν οὖν καὶ οὕτως ἐδόκει ἐπιδιώκειν, τοῖς δὲ ἀσφαλεστέροις οὐκ ἤρεσκε τοῦτο, περιελθεῖν δὲ τὰ πόλιν αὐτὸς ἀνῆγειρε καὶ θέσθαι κατήκοα βασιλεῖ· καὶ τῆς βουλῆς ὡς ἀμείνωνος κρατησάσης,

бъчви и с шума ужасявали войската. Все пак Хриз склонил да преговаря и поискал от императора по негово определение да владее Просек и да се ожени за жена от благороден род. И императорът приел и се оттеглил оттам. А като влязъл в Константинопол, той изпратил на Хриз жена,¹ определяйки за сват Константин Родин. Когато на угощението младоженката не яла и не пила като младоженеца, тя го ядосала, защото той ѝ бил казал да вземе участие с него в трапезата, а тя не направила това веднага. И той, като си помърморил твърде много по варварски, после казал: „Не яж и не пий!“

Не след много време се отцепил и Иванко.² Като станал господар на положение-то около Филипопол, той издигнал, където трябва, и крепости и обучавал подчинената си войска във военното изкуство. Хората около императора казвали, че той не прави това за добро, нито в полза на ромеите, и затова го съветвали да го освободи от длъжност. Те така мислели. А императорът, като предполагал, че бракът му с племенницата е гаранция, смятал сигурни чувствата му на привързаност. Но когато малко по-късно той се отменил, императорът, като не знаел какво да прави, изпратил веднага някакъв евнух, свой близък, който да му припомни договорите и да му даде пълна гаранция, че не ще изтърпи нищо неприятно, ако си промени намерението и се върне обратно при императора, и че ще получи брак с годеницата.³ След него тръгнали и зетьовете на императора⁴ с всичките си служители и роднини. Но когато евнухът отишъл при него, не само не направил нищо от това, за което бил изпратен, но го васърчил за предприетото от него, като съобщил за идването на ромеите срещу него и го поучил да се отдалечи от равнините и да хване планините, в които било неговото спасение. А когато хората на царските зетьове и на протостратора Мануил Камица⁵ тръгнали срещу него, те не го срещнали. Някои и при това положение смятали да го преследват, но по-предпазливите не одобрявали това, а искали да обиколят градицата, които бил издигнал, и да ги подчинят на императора. Понеже този съвет като по-добър надвил, те нападнали

¹ Златареки, История, III, стр. 131, отнася изпращането на невестата и сватбата към зимата на 1199/1200 г.

² Златареки, История, III, стр. 112, бел. 2, отнася измяната на Иванко и отмятането му от Византия към пролетта на 1198 г. За други мнения вж. пак там, стр. 115, бел. 1. ³ Годеницата на Иванко била четиригодишната Теодора, племенница на императора. ⁴ Алексий Палеолог и Теодор Ласкарис. ⁵ Братовчед на императора.

προσβάλλουσι τῷ Κραζιμῷ, καὶ πολλὰ καμώντες, καὶ οὐκ ὀλίγους δὲ ἐν τῷ προσάγειν τὰς κλίμακας ἀποβαλλόμενοι, ὃν κράτιστος ὁ Παλαιολόγος Γεώργιος, ἐκράτησεν τοῦτον· καὶ ἐπὶ τῷδε καὶ ἕτερα πολιορκία ἐχειρώσαντο, τὰ μὲν δὲ ὁμολογίας τὰ δὲ καὶ μεθ' αἵματος τοῦτων περιγενόμενοι.

Εὐμήχανος δὲ ὢν εἰς ἔργα πολέμου ὁ ἀποστάτης, καὶ τοιούτῳ τι μεθοδεύει, καὶ αὐτὸν χειροῦται τὸν πρωτοστράτορα πλείστα ζῶα εἰς τὸ πεδῖον καταγαγὼν, ἐνέδρας εἰργάσατο. Ὁ δὲ πρωτοστράτωρ ἐκ τοῦ Βατραχοκάστρου εἰς τὸ Βατκούσιον παραγίνεται, καὶ τῷ μὲν φανομένῳ προσχῶν, τὸν δόλον δὲ μὴ ὑπονοήσας, τὰ ἐνδον ὀφθαλμοῖς λήϊζεσθαι ἀρῆκε τὸ στράτευμα. Ἐκ δὲ τῶν λόγων ἀνακρίνας ὁ ἀποστάτης ὡς σαγήνην (425) ἐκτείνας κύκλῳ τὸ περὶ αὐτὸν ὀπλιτικόν, ζωγρεῖ τὸν πρωτοστράτορα. Καὶ τὸ ἔργον τοῦτο τοὺς μὲν Ῥωμαίους περιδεεῖς ἐναπέδειξεν ὅσοι στρατηγὸν ἤρχον τὸν πρωτοστράτορα, τοῖς δ' ἐναντίους θράσος ἐνέβαλεν. Ἦν οὖν ἀριστὸν Ῥωμαίων ὁ ἀντίρτης ὅποσα ἐς Μοσινόπολιν νεύει μέχρι Σανθείας καὶ πρὸς ὕψος τὸ Πάγγαιον ὡς ἐπ' Ἀθήνηρα παρατείνουσιν· ἀλλὰ καὶ τὸ θέμα τῶν Σμολένων ἐπεποιήσαντο, ἐμπλαυνόμενος αἰεὶ, καὶ εἰς πολλὴν ἐλατύνον ὁμότητα, ἣν ἀνδρείαν οἱ πλείστοι βάρβαροι οἶονται, ὥστε καὶ κατὰ μέρος τοὺς ζωγρουμένους διαρεῖν κατὰ πότον Ῥωμαίων.

Ἐξείσι τοῖνυν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων ὁ βασιλεὺς, καὶ ἄπεισαν εἰς τὰ Κίεφella (pp. 422₁₉—426₁₂). — — — καὶ τὸ ἐκεῖ συναθροισθὲν στράτευμα εἰληφώς, εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν ἔρχεται, ἐνθα καὶ πολλὰς ἡμέρας ἐνδιατρίψας, ἡμυχάνει, τὸν ἀποστάτην ὁρῶν δυσμαχώτατον, τὸ δ' οἰκτεῖον στράτευμα πάντῃ περιφόβον.

Τοῖνυν καὶ παντοῖος ἐγίνετο, καὶ τοῦτον εἰς συμβάσεις προτοκαλοῦμενος ὡς ἀγχιότῃ, καὶ μηδὲ τοῦ πολέμου παντάπασιν ἀμελῶν, καὶ τὴν στρατιὰν ἀναλαβὼν περὶ τὸν Στενίμαχον (426) παραγίνεται, καὶ περικυκλώσας εἰλέ τε, καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ βαρβάρους ἡνδραποδίσασα. Μετὰ βραχὺ δὲ καὶ τὸν ἀποστάτην ἐδμεθόδως συνείληφε, καὶ ἐκ τοῦτον τῶν τε πόλεων καὶ φρουρῶν ὃν ἤρχεν ὁ ἀποστάτης, χωρὶς πόνον πολλοῦ περιγίνεται, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μίτον φυγάδα δεικνύει. Τοιαῦτα κατορθωτικῶς ἐπάγειν ἐς Βυζάντιον (pp. 426₂₅—427₆).

Εἰς τὴν

Кричим. И след като се потрудили много, те го завладели, но когато доближавали стълбите, [до стените], загубили немалко хора, от които най-храбър бил Георги Палеолог. Освен това те подчинили и други градове, едни по общо споразумение, а други — като ги надвивали в кръвопролитни боеве.

Отцепникът бил изобретателен във военните работи и като измислил нещо, пленил и самия протостратор. Той събрал твърде много добитък в полето и направил засади. А протостраторът, който дошъл от Ватрахокастрон¹ в Баткун² и забелязал гледката, не заподозрял измамата и позволил на войската да граби това, което е пред очите ѝ. А отцепникът изскочил от засада и като разпрострял като мрежа наоколо войската, хванал протостратора. И това нещо изплашило много ромеите, които се гордеели с протостратора като стратег, а на противниците вдъхнало дързост. И тъй въстаникът откъснал от ромеите земите, които се простират от Мосинопол до Ксанти и от планината Пангей³ до Абдера⁴. Но той си подчинил и Смолянската тема, като се разпростирал все повече и изпадал в крайна жестокост, която повечето варвари смятат за храброст, така че при гуляя разкъсвал на части пленените ромеи.⁵

И тъй императорът излязъл от Цариград и отишъл в Кипсела.⁶ — — — Той взел събраната там войска и отишъл в Адрианопол. Там прекарал много дни и бил в затруднително положение, като виждал, че отцепникът е непобедим, а собствената му войска — напълно изплашева.

И тъй той опитал всичко. И като роднина го поканвал да се споразумее, но изобщо не занемарявал и военните действия. Той взел войската, дошъл при Станимака, обградил го и го превзел, като заробил намиращите се в него варвари. А след кратко време умело заловил и отцепника, после без много труд надвил градовете и крепостите, които владеел отцепникът, и принудил брат му Мито да избяга. След като извършил това, той се завърнал във Византион.

¹ Нелокализирана крепост. Вж. Златарски, История, III, стр. 118. ² При дн. село Баткун. ³ Дн. Кушица (тур. Пърнар даг). Вж. Златарски, История, III, стр. 132. ⁴ На морския бряг при дн. Балустра — нос. Вж. Златарски, История, III, стр. 132. ⁵ С това свързва описанието на първия поход на императора против Иванко. ⁶ През 1200 г. Това е вторият поход на императора против Иванко.

32. De Bulgarorum incursionibus in fines Romanorum

Τῷ δ' ἐξῆς ἔπει μετὰ Κομάνων οἱ Βλάχοι ἐξόντες, ἀπαθεῖς ὑπέστρεψαν εἰς τὰ ἴδια. Τὰς δ' ἐν αὐτῷ διέλειπον καθ' ἡμῶν ἐξόντας, εἰ μὴ τὸ χριστιανικώτατον ἔθνος, οἱ Ῥῶσοι, τοῦ βασιλέως εἰσηγήσεις, γενναίως κατὰ τούτων παρεκινήθησαν· ὁ γὰρ τῆς Γαλιτίας ἡγεμὼν Ῥωμανός, πολλὰν καὶ ἀξιόλογον στρατὸν ἡθροικώς, τὴν γῆν τῶν Κομάνων εὐπειτῶς, ἐπιὼν ἐφθίρει καὶ ἡγάγησε, καὶ τοῦτο πλειστάκις διασπαραγμένος εἰς καύχημα τῆς τῶν χριστιανῶν πίστεως, οὕτω τὰς τῶν Κομάνων ἐφθόδους ἔστησεν (p. 428₄—12).

Κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἔξεσι τῆς Μυσίας Ἰωάννης μέγιστος ὀπλισμένος στρατῷ, καὶ χειροῦται Κονσταντεῖαν ἐν Ῥοδόπῃ πόλιν, καὶ καθελὼν τὸν ταύτης περίβολον, ἐκείθεν ἔρχεται εἰς τὴν Βάρναν, καὶ πολιορκεῖ γενναίως καὶ ταύτην κατὰ (429) τὴν ἑκτὴν τῶν Χριστοῦ παθημάτων ἡμέραν, ἐνστασιν ἐνδεκακυμμένων τῶν ἐνδοθι, κρατίστων δυνάμεων καὶ τοῦ Λατινικοῦ σίφους ἀπάντων σχεδὸν διὰ τετραπλευρον συντίθησι μηχανὴν ἴσην τῷ ὕψει τοῦ τεύχους τῆς πόλεως, τὸ δὲ μήκος ὅσον ἦν ἡ τοῦ τάφρου περίμετρος· ταύτην ἐπὶ τροχῶν σαλευομένην τῆς τάφρου ἔγιστα στήσας, εἰς ἀπαυστρέφως, ἀμφοτέρων τῶν περάτων τῆς τάφρου ἐπιλαμβάνεται, καὶ τῷ αὐτῷ καὶ ἐν μηχανῇ καὶ κλίματι καὶ ζεύγματι τῆς τάφρου χρησάμενος, ἐκκρουμένῳ τοῦ ὕψους τῆς πόλεως, κρατεῖ τῆς πόλεως. Οὕτε δὲ τῆς ἡμέρας τὴν δυνάμιν ὁ βάρβαρος αἰδεσθεὶς (ἦν γὰρ τὸ ὑπερευλογημένον Σάββατον), οὕτε τὸν χριστιανισμόν ἐν τοῖς χείλεσι περιέφερε, πάντας οὖς συνέλαβε κατὰ τῆς τάφρου ὠθεῖ καὶ χοὺν ἐλιχέας πολυάνδρουν τὸν τόπον δεικνύσας· ἔπειτα καὶ τὰ τεῖχη καταστρεφάμενος, εἰς Μυσίαν ἐπάνεισεν (pp. 429₂₆—430₁₄).

33. De Manuelis Camicae et Ioannis Spyridonacae seditionibus

Ἄλλ' οἷα καὶ ἐπὶ τούτοις! Ὁ πρωτοστράτωρ Μανουὴλ ὁ Καμιτζῆς ἐκ Μυσίας εἰς Προύσακον ἄπεισι παρὰ τοῦ Χρύσου λυθείς, καὶ πρὸς ἀποστασίαν ἰδὼν συνάμα τῷ Χρῷ χειροῦται Πελαγονίαν, καὶ Προίλαπον· ἐμφύεται τοῖς ἐξῆς, ἀριστὰ τὰ πόρρωθεν, διεκρίπτει τῶν Θεσσαλικῶν ὁρέων, ἐπιλαμβάνεται τῶν πεδιάδων, τὴν Ἑλλάδα παρακινεῖ, ἀμφίβολον τίθεται καὶ τὴν Πελοπόννησον. Τότε

32. Българите нахлуват във византийските предели

Веднага на следната година¹ власите извършили нападение заедно с куманите и безнаказано се завърнали в своите земи. Те може би не биха прекратили нападението срещу нас, ако най-християнското племе, русите, по предложение на императора не се били насочили храбро срещу тях. Защото Роман, князът на Галица², като събрал голяма и значителна войска, нападнал лесно земята на куманите и я опустошавал и разорявал. И като извършвал това твърде често за прослава на християнската вяра, спрял по този начин нападенията на куманите.

По това време Йоан излязъл от Мизия с твърде голяма войска и подчинил Констанция³, град в Родопите. И като му разрушил стените, той оттам се отправил срещу Варна и смело я обсадил и нея на шестия ден от Христовите страдания, тъй като вътрешните [защитници], които били твърде храбри и почти всички от латинската войска, оказали съпротива. Затова той сковал четиристенна машина, по височина равна на градските стени, а дължината ѝ била колкото ширината на рова. Търкаляйки я на колела, той я поставил близо до рова. После той я бутнал и така свързал двата бряга на рова. С една и съща машина, достигаща височината на града, той си послужил и за стълба, и за мост през рова и така превзел града. Варваринът не се засрамил нито от празничността на деня (била преблагословена събота)⁴, нито от християнството, което превъзнасял с устата си, но всички, които пленил, блъснал в рова и като го засипал със земя, направил мястото масова гробница. После той съборил и стените и се върнал в Мизия.

33. Мануил Камица и Йоан Спиридонаки въстават

Но после какво станало? Протостраторът Мануил Камица⁵, освободен от Хриз, отишъл от Мизия в Просек и насочвайки се към бунт, заедно с Хриз покорил Пелагония и Прилеп⁶. Нападнал близките области, разбунтувал далечните, излязъл от тесалийските планини, нападнал полетата, разбунтувал Елада, раздвижил и Пелопонес. Тогава

¹ През пролетта на 1201 г. ² Т. е. Галицкото княжество. ³ При дн. с. Костенец. ⁴ Град Варна бил превзет от Калоян на 24 март 1201 г. ⁵ Пленен през 1198 г. от Иванко и изпратен в България. ⁶ Хриз и Камица започнали военните действия през 1201 г.

καὶ ἕτερος ἀποστάτης ἀνεφάνη, Ἰωάννης τις, τὸ γένος Κίτιος, Σπυριδωνάκης τὸ ἐπώνυμον, φαῖλος τὸ εἶδος, τὴν ἡλικίαν φαιλότερος.

Ὁ δὲ βασιλεὺς τότε καὶ ἄλλοι κακῶς, τῇ τῶν ποδῶν συνήθει γόσφ τρυχόμενος, διχῇ διαρεῖ τὸ στρατεύμα, καὶ τὸ μὲν τῷ γαμβρῷ παραδοὺς Ἀλεξίῳ τῷ Παλαιολόγῳ κατὰ τοῦ Σπυριδωνάκη στρατεύοντι, τὸ δὲ πρὸς τὸν Ἡεροπολίτην (sic) Ἰωάννην ἐκπέμψας τῷ πρωτοστράτορι ἀντιστάμενον, κατατροποῦται καὶ ἀμφοτέρους καὶ φυγάδας δεικνύει.

Τότε καὶ τὴν Στρούμυτζαν ἐπαναστάσας βασιλεὺς, τοῦ Χρίστου ταύτην ἀφελόμενος (p. 430₁₅₋₂₁).

34. Constantinopolis a Latinis capitur

Ἀλλ' οὕτω πολλὰ παρήλθον ἡμέραι, καὶ γινόντες οἱ Ἰταλοὶ (434) ὥς οὐδεὶς ὁ κατὰ χέρσον τοῖς ἀντιταξιόμενος, προσπελάζουσι ταῖς ἀκταῖς· κἀντιέθεν ἡ μὲν ἱππικὴ στρατιὰ τῆς χέρσον ἔχει αἱ νῆες δὲ καὶ οἱ δρομόωνες καὶ τὰ πλοῖα πρὸς τὸν κόλπον τῆς Πόλεως ἔβαινον. Ὡς δ' οἱ μὲν ἀπὸ γῆς, οἱ δ' ἐκ θαλάσσης τῷ φρουρίῳ ἐπέστησαν, ἐν ᾧ περὶ ἡ ἄλυστοι, εὐθὺς τοῦτω προσβάλλουσι, καὶ ἦν ἰδεῖν τοὺς μὲν τῶν ἐκεῖσε φυλάκων μετὰ μάχην βραχεῖαν φυγάδας, οὓς δὲ ἀναιρουμένους καὶ ζωνορούμενους, ἐνίοις δὲ καὶ διὰ τῆς ἀλύσεως καπνόντας καὶ εἰσερχομένους τὰς τῶν Ῥωμαίων τριήρεις, πολλοὺς δὲ καὶ κατὰ βυθοῦ φερομένους, εἶτα καὶ τῆς ἀλύσεως, διαρραγέσης, εἶσω πᾶς ὁ στόλος τῶν ἱναίων εἰσέρχεται. Τῶν δ' ἡμετέρων τριήρων, αἱ μὲν αὐτίκα χειροῦνται, αἱ δὲ τῷ αἰγυλῷ τῆς Πόλεως προσεγγίσασαι θραύονται μετὰ τὴν τῶν ἐμπλεόντων κένωσιν. Καὶ ἦν πολυειδὲς τὸ κακόν.

Ἐνίστατο δὲ τότε μὴν ὁ Ἰούλιος τοῦ ἑξακτιχλιοστοῦ ἐπικρατοῦστοῦ ἐνδεκάτου ἔτους. Μετὰ βραχὺ δὲ τῷ Κοσμιδίῳ ἐφίστανται πάντες μετὰ καὶ τῶν νηδῶν, μικρὰν ἐφευρηκότες ἐκ τῶν Ῥωμαίων ἀντισταῖν περὶ τὴν ἐκεῖσε γέφυραν καὶ τὸν λεγόμενον Τρυπητὸν Αἶθρον καὶ τὰ μὲν πλοῖα πάντα ἐκεῖ ποῦ καταίρουσιν, ὁ δὲ στρατὸς χάρακα πύργους· χαράκωμασιν ὀρυκτοῖς καὶ ξυλίνοις περὶ σταυρώμασι περὶ τὸ γεώλοφον ὑφ' οὗ ὁρᾶται τὰ ἐν Βλαχέρναις βασιλεια διπλὰ πρὸς δύσιν ἡλίον βλέπονται. Σκηνὰς οὖν δοθὰς ἐώρων οἱ ἐν τοῖς τείχεσι καὶ μικροῦ συλλαβεῖν εἶχον τοῖς ἐν αὐταῖς περὶ τὴν Γυρολίμνην στραφερόμενοις.

Οἱ δὲ γε περὶ τὸν βασιλεῖα οἰκιστοὶ τε καὶ οὐγενεῖς συλλέξαντες στρατεύμα ἱππικόν τε καὶ πε-

се появил и друг бунтовник, някой си Йоан, родом от Кипър, по прикор Спиридонаки, по вид невзрачен, на ръст още по-невзрачен.

А императорът, измъчван тогава и от друго нещастие — обичайната болест на краката, — разделил на две войската. И като предал едната част на зет си Алексий Палеолог, който воювал против Спиридонаки, а другата изпратил на Йоан Йонополит, който се противопоставил на протостратора, той прогонил и двамата и ги накарал да избягат.

Тогава императорът си възвърнал и Струмица, като я отнел от Хриз.

34. Латиняните завладяват Цариград

Но не изминали много дни и като разбрали, че на сушата не ще им се противопостави никой, италийците се приближили към брега.¹ После конницата слезла на сушата, а корабите, дромоните и ладните отплавали към Цариградския залив. Щом тези по суша и тези по море дошли до крепостта, в която стои веригата, те веднага я нападнали. И могло да се види, че след кратко сражение едни от тамошните пазачи бягали — те били избивани и пленявани, — някои пък минавали по веригата и се качвали на ромейските триери, мнозина обаче потъвали в дълбочините. После веригата била разкъсана и цялата флота на неприятелите влязла вътре. От нашите триери едни били веднага надвити, а другите, които се били приближили до цариградския бряг, били разрушени, след като били премахнати намиращите се вътре хора. И злото било многолико.

Тогава започвал месец юли 6711 година². След кратко време всички заедно с корабите се приближили към Космидион³ и там срещнали слаба съпротива от страна на ромеите при тамошния мост и при така наречения Трипитос литос. И всички кораби спрели там, а войската направила край хълма, откъдето се вижда западната част на Влахернските дворци, стан, заобиколен с изкоп и дървени колове. Хората от стените виждали издигнатите палатки и почти можели да общуват с намиращите се в палатките при Гиролимна.

А близките и роднините на императора събрали конна и пеша войска, излизали и

¹ Венецианската флота с 40-хилядна армия от Четвъртия кръстоносен поход хвърляла котва на 27 юни 1203 г. пред Халкедон (дн. Скутари). Вж. Златарски, История, III, стр. 168. ² Т. е. 1203 г. ³ Квартал в Цариград, разположен около най-вътрешната северозападна част на Златния рог.

ζικόν, ξερχόμενοι συνεπλέκοντο τοῖς Λατίνοις, καὶ ἦσαν ἐπὶ τοῖς τοῖς Ῥωμαίων οὐκ ἀγενῆ, καὶ μά-
λιστα ἦν ἡκαῖς ἐστρατήγει τὸν πόλεμον ὁ τοῦ βασι-
λέως γαμβρὸς Θεόδωρος ὁ Λάσκαρις. Οὗτος γὰρ
γενναῖως συμπλεκόμενος, εἶναι καὶ παρὰ Ῥωμαίους
ἀρετικὸς ἦνδρας ἐκ (435) τῶν ἔργων τοῖς Λατί-
νοισι ἐδείκνυν (pp. 434₃₁—436₁).

Εἰσιὼν οὖν ὁ βασιλεὺς τὰ ἀνέκτορα, ἔγνω δεῖν
μεθίστασθαι τῷ καιρῷ, ὥς τινες λέγουσιν, ἐπιβου-
λευόμενος γινῶν ἐαυτὸν. Ὅθεν καὶ περὶ πρώτην
φυλακὴν τῆς νυκτὸς ἐξῶν τῆς Κωνσταντινουπό-
λεως, εἰς τὸ Δεβελὸν ἀναγεῖται μετ' οὐ πολὺ.

Ἐβασίλευσε μὲν οὖν ἐνιαυτοὺς ὀκτώ, μῆνας
τρεῖς, καὶ ἡμέρας δέκα (p. 437₃₋₅).

35. De eventis post Constantinopolim captam

Λεῖπον δὲ βοήθειαν τὸν Ἀλέξιον ἐκ τῶν Λατί-
νων λαβεῖν (ὁ γὰρ θεῖος αὐτῷ καὶ πρόην βασι-
λείων Ἀλέξιος, ἀπαρσάς Δεβελτοῦ τὴν Ἀδρια-
νούπολιν κατέλαβεν), οὐκ ἄλλως τὸν μαρκέσιον Βο-
νιφάτιον οὐσιωτάτην ἐπεσπάσατο, εἰ μὴ χρυσίον
δεκατὲς κεντηνάρια συνέθετο καταθέσθαι. Ἀμέλει
καὶ τὰς Θυρκίας πόλεις περιελθὼν, καὶ ταῦτος κα-
τασπασάμενος, εἰπεῖν δὲ καὶ καλαμησάμενος (οἱ γὰρ
οὐσιωτάται Λατίνοι ἐς πόλιν πόνοντες τῶν τοῦ
χρυσίου βρείθρων οὐκ ἐκορέννυντο), καὶ μέχρι Κυ-
πέλλων κατιόν, ἐπάνεικεν αὐτῷ εἰς τὰ βασίλεια
(p. 441₃₋₁₁). — — —

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἀλέξιος ὁ Ἄγγελος ἀπο-
δράς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς εἴρηται πρὸ βραχέος,
καὶ τόπον ἐκ τόπου περιερχόμενος ἀφίκετο πρὸς
τὴν Φιλιπποῦπολιν ἄλλ' οὐ προσεδέχθη ἀπὸ τῆς
γοῦν εἰς τὴν Μοσινοπόλιν, καὶ ὅτε διέτρεψεν,
ὅπου καὶ ὁ Δούκας Ἀλέξιος ὁ Μοιζιζουφλος μετὰ
γαμετῆς βασιλίδος Εὐφροσύνης καὶ τῆς αὐτοῦ τοῦ
Ἀγγέλου θυγατρὸς Εὐδοκίας ἦν εἰς γυναῖκα ἐαυτῷ
προσηρμώσατο, ἐπαύτην οὔσαν τῶν αὐτοῦ θυγατέρων,
ἀφίκετο. Τρεῖς δὲ ἦσαν θυγατέρες τῷ βασιλεῖ
Ἀλεξίῳ (p. 450₂₀₋₂₈). — — — καὶ ἡ (450) τρίτη
Εὐδοκία, ἣ τῷ κατὰ τὴν Σερβίαν συνέχευτο, καί, ὡς
εἴρηται, φράσας ἐπὶ πάθει ταύτην ἐκείνος πρὸς τὸν
πατέρα ἀνέπεμψε.

Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀλέξιος, πολλῶν μὲν καὶ ἄλλων
ἐνεκα, τὸν Μοιζιζουφλον, οὐδὲν δ' ἦτιον καὶ τῆς
θυγατρὸς ἐμυσάτιο, προσωπεῖον δὲ πλασάμενος

започнали да се сражават с латиняните. И в
тези случаи те били храбри и най-вече ко-
гато войната ръководел царският зет Тео-
дор Ласкарис. Той храбро се сражавал и на
дело показвал на латиняните, че и сред ро-
меите има храбри мъже.

Императорът влязъл в двореца и след
като узнал, че против него има заговор, ре-
шил, както казват някои, че трябва да се
отдалечи навреме. После около първата нощ-
на стража той излязъл от Константи-
нопол и не след много време пристигнал в
Девелт.

Той царувал осем години, три месеца и
десет дни.

35. Събитията след падането на Цариград

Понеже Алексий² трябвало да вземе
помощ от латиняните (защото чичо му, пре-
дишният император Алексий³, се вдигнал
от Девелт и завзел Адрианопол), той при-
влякъл за съюзник маркиз Бонифаций,⁴
но само като му обещал да заплати шест-
надесет кентенария злато. Той, разбира се,
обходил и тракийските градове, като ги въз-
становил, а в същност, като ги ограбил на-
пълно (защото съюзниците латиняни пиели
до насита от златните ручей и не се наси-
щали) и като слязъл до Кипсела, върнал се
отново в столицата. — — —

И тъй император Алексий Ангел, като из-
бягал от Константиновия град, както бе ка-
зано преди малко, и като минавал от място
на място, дошъл при Филипопол, но не бил
приет. И тъй той се отправил в Мосинопол
и там останал. Там пристигнал и Алексий
Дука Мурзуф⁵ с императрицата съпруга
Ефросина и дъщерята на самия Ангел⁶
Евдокия, която взел за своя жена и която
била най-малката от дъщерите му. Импера-
тор Алексий имал три дъщери. — — — И тре-
тата била Евдокия, която била омъжена за
краля⁷ на Сърбия, но понеже я бил ули-
чил в провинения, както казвал, той я от-
пратил при баща ѝ.

А император Алексий се отворачавал от
Мурзуф и по много други причини, но не по-
малко и заради дъщеря си. Поставяйки си

¹ През нощта на 18 юли 1203 г. ² Кръстоносците още на 18 юли 1203 г. провъзгласили за император.
Алексий IV (1203—1204), сина на Исак II Ангел. ³ Алексий III Ангел. ⁴ Алексий Ангел, синът на
Исак II Ангел, успял през 1202 г. да набяга на Запад и обещал огромна сума, ако бъде възстановен на бащиния
си престол. На това предложение се съгласили нецензурският дож Давидоло и водачът на кръстоносците, маркиз
Бонифаций Монфератски. Договорът бил подписан през май 1202 г. в Корфу. Вж. *Острогорски*, пос. съч.,
стр. 389; *Златарски*, История, III, стр. 168. ⁵ Алексий Дука Мурзуф бил убит в Цариград Алексий IV,
сина на Исак II Ангел, и се бил провъзгласил за император под името Алексий V Мурзуф. ⁶ Т. е. на
Алексий Ангел. ⁷ Стефан Неман.

εὐνοίας ὑποδέχεται τοῦτον, καὶ ὡς κηδεστὴς φιλοφρονεῖται, καὶ λουτρὸν εὐερελίας, διὰ τῇ θυγατρὶ λουσθῆναι παρακελεύεται. Ἐντὸς οὖν τοῦ λουτροῦ γενομένων οἱ τοῦ βασιλέως Ἀλέξιου ἐπιπεσόντες στεροῦσι τῶν ὀφθαλμῶν. Φασὶ δὲ ὡς ἡ Εὐδοκία παρὰ τὰς θύρας ἐσιῶσα τοῦ λουτροῦ, τὸν πατέρα κακηγορεῖν οὐκ ἐπαύετο, καὶ ὁ πατήρ, τῆς ἀναιδείας καὶ ἀσελοῦς ἀγαπήσεως χάριν ἔβρεσιν αὐτὴν ἐπληνε.

Τυχλὸς οὖν ὁ Μούρτζουφλος γενοῦς, περὶ τὴν Μοσυνόπολιν ἐπλανήτο. Ὁ δὲ βασιλεὺς Ἀλέξιος ἀπάρας ἐκείθεν, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἐχώρει. Ἐπεὶ δὲ τῆς Κωνσταντίνου ἐξεληθόντες οἱ Ἱταλοὶ πρὸς τὴν Μοσυνόπολιν ἔφθασαν, εὐρόντες ἐκεῖ τὸν Μούρτζουφλον, εἰς τὸ Βυζάντιον ἀπήγαγον, καὶ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ παραχθέντος εἰς τὸν τοῦ Κτρ Ἰσακίδου νῆον ἀμυνόμενοι, ἀπὸ τοῦ κίονος, οὗ Ταῦρος ἡ κλήσις, κάτω βάλλουσαν, καὶ τοῦ ζῆν ἐπιεζάρονσαν (pp. 450₃₁—451₂₁).

Ἀπὸ τούτων παρορηκόντων ἐπαιπῶν, καὶ δεσπότην γημιζομένου τοῦ Λάσκαρι, ἐπεὶ συνδρομὴ γέγονε κατὰ Νίκαιαν περιφανῶν ἀνδρῶν τῆς συγκλήτου καὶ λογάδων τῆς ἐκκλησίας, σκέψας τοῦτοις ἐγένετο ὅπως βασιλεὺς ἀναγορευθεὶς ὁ Λάσκαρις. Πατριάρχου δὲ μὴ παρόντος (ὁ γὰρ Κομνηνὸς Ἰωάννης περὶ τὸ Διδυμότειχον ἀπῆγε, καὶ κατὰ διέταξιν) διαμνησθεὶς παρὰ τε τοῦ Λάσκαρι καὶ τῶν λοιπῶν, ἀπηγγέλασεν τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀξιζὺν ἔγγραφον τὴν παρὰ τὴν πειρησίαν καὶ πειρῶν, τῆς τε ἡμετέρας καὶ θύραθεν, δε καὶ τὸν Λάσκαριν τῷ βασιλικῷ διαδήματι τιμήσας (p. 452₈₋₁₈).

Ἀλλ' ἐπαύθη ἱστορητέον ὅσα τῷ βασιλεὶ Ἀλέξιῳ συμβέβηκε, καὶ περὶ τινῶν τῶν κατὰ μέρη τὰ Ἀντικα. Ἀφῆκετο μὲν ὁ βασιλεὺς Ἀλέξιος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ ἐπεδέχθη παρὰ τῆς πρότερον μὲν ἐπ' ἀδελφῷ τῷ βασιλεὶ Ἰσακίῳ νύμφης αὐτοῦ Μαρίας τῆς θυγατρὸς τοῦ τῆς Οὐγγρίας ἡγεῖτος, τότε δὲ συννεύοντος τῷ μαρκεσίῳ (p. 453₁₀₋₁₅).

Τῷ μαρκεσίῳ δὲ ἀνολόγως τῇ συμμαχίᾳ ἦν σινεμάχησεν, ἡ Θεσσαλονίκη ἐδόθη, καὶ ῥῆξ Θεσσαλονίκης τετίμηται, γυναῖκα προσλαβόμενῳ τὴν δηλωθεῖσαν Μαρίαν. Ὑπὸ ταύτης ὁ Ἀλέξιος ἐπεδέχθη (p. 453₂₁₋₂₄).

36. De Asani Petrique fratrum insurrectione

Ἀξίον δὲ καὶ τῶν περὶ τῶν κατὰ τὴν Ἀντικα χωρίων εἰπεῖν, ἵνα δὲ ὁ λόγος σαφὴς εἴη, προειπεῖν τινὰ τοῦτων χρεῖων. Ὁ βασιλεὺς Ἰσαάκιος τῆς Κωνσταντίνου κατάρχων, ἡγάγετο εἰς γαμετὴν δευτέραν (τῆς πρώτης θανούσης), τὴν τοῦ ῥηγὸς Οὐγ-

маска на благосклонност, той го приел и го почел като зет. Пригответил му баня и наредил да се окъпе заедно с дъщеря му. Когато влязъл в банята, хората на император Алексий го нападнали и му извадили очите. Разправят, че Евдокия, застанала до вратата на банята, не преставала да ругае баща си, а бащата я охулил с обидни думи заради безсрамието ѝ и разпуснатата ѝ любов.

И тъй Мурзуфл бил ослепен и блуждаел около Мосинопол. А император Алексий се вдигнал оттам и отишъл в Солун. А когато излезли от Константинопол и отишли към Мосинопол, италийците намерили там Мурзуфл и го отвели във Византион. И от мъщавайки му за извършеното от него срещу сина на господаря Исак, те го хвърлили надолу от колоната, която заради нарича Таврос, и така го лишили от живот.

След като изтекли две години, откак Ласкарис бил наричан деспот, в Никея се стекли знатни мъже от синклита и представители на църквата и решили Ласкарис да бъде провъзгласен за император. Но нямало патриарх (Йоан Каматир се отдалечил в Лимотика и там пребивавал). Извикан и от Ласкарис, и от останалите, той отказал да дойде при тях и писмено си дал оставката. За патриарх бил назначен Михаил Авториан, мъж учен и с опит в цялата наша и чужда книжнина. Той увенчал Ласкарис с царската корона.

Но тук трябва да разкажем какво се случило на император Алексий и за някои събития в западните земи. Император Алексий бил дошъл прочее в Солун и бил приет от Мария, дъщерята на унгарския крал, по-рано жена на брат му, императора Исак, а тогава съпруга на маркиза¹.

А на маркиза съответно на помощта, която оказал, му бил даден Солун и бил почетен като крал на Солун. Той си бил взел за жена спомената Мария и Алексий бил приет от нея.

36. Асен и Петър въстават

Заслужава да се каже и за събитията на Запад, но за да бъде разказът ясен, трябва предварително да кажа нещо за тези работи. Император Исак², когато управлявал Константиновия град, взел, както вече казахме³, за втора съпруга (понеже първата

¹ Бонифаций Монфератски. тук, стр. 152—156, гл. 11, 12.

² Исак Ангел.

³ Вж. тук стр. 243, гл. 25. Срв. у Георги Акрополит

γρίας θυγατέρα Μαρίαν, ὡς φθόσαντες εἵπομεν ἐπεὶ δὲ καὶ τὸν γάμον ἔδει τελεῖσαι, ἠθέλησε τὰ ἀναλόγια ποιῆσαι ἀνάλογα γάμων βασιλικῶν, ἐφ' ᾧ καὶ ἀπὸ τῆς Ῥωμαίων πάσης συνήγето θρέμματα, μάλιστα δ' ἐκ τῶν Βουλγάρων, ἐπειδὴ καὶ κτηνοτρόφοι οὗτοι πλέον τῶν ἄλλων μᾶλλον εἴσι. Τοῦτο τὸ γένος Ῥωμαῖοις ἀρχήθεν ἐναντιούμενον, ὁ πορφυρογέννητος βασιλεὺς Βασίλειος ἐπέταξε τελεῖν, ὃν καὶ διὰ τοῦτο Βουλγαροκτόνον ἐφήμουν. Μέχρι μὲν οὖν τοῦ βασιλέως Ἰσακίου, δούλον καὶ ἐπόφορον τὸ ἔθνος ἐτέλει Ῥωμαῖοις· τότε δὲ εἰς Ἀσάν, ὡς ἀνωτέρω δεδιήλωται, μελετήσας ἀνταρσίαν διὰ τὴν τοιαύτην αἰτίαν, πλείω τῶν προτέρων δυνάμει Ῥωμαῖοις ἐβλάστησε. Οὗτος εἶχεν ἀδελφοὺς δύο, Πέτρον τε καὶ Ἰωάννην, καὶ τὸν μὲν Ἰωάννην ἔκρινε συνεῖναι αὐτῷ, τὸν Πέτρον δὲ, τιμητὰ (457) τι κόπας τῆς ἐπ' αὐτὸν χώρας, ἀρχὴν ἐκείνου διεκτελεῖσθαι (ἡ μεγάλη Προσθλάβη, καὶ ἡ Προβάτοις καὶ τὰ περὶ αὐτὰ ἦν, εἰ τῷ Πέτρῳ ὡς κληρὸς ἐδόθησαν, ὅθεν καὶ μέχρι τοῦ νῦν Χώρα τοῦ Πέτρου κατονομάζεται). Ἐκείνους οὖν ἔτος διανύσας τῇ ἀρχῇ δ' Ἀσάν, φρονέεται παρὰ τοῦ ἐξαδέλφου αὐτοῦ Ἰβρακίου, ὡς δεδιήλωται. Καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Ἰωάννης τὴν ἀρχὴν διαδέχεται, μὴ θελησάντων τῶν Βουλγάρων ἀρξαι Πέτρον αὐτῶν· ὁ γὰρ τοῦ Ἀσάν υἱὸς Ἰωάννης ἐπὶ ἀφῆλξε ἦν (pp. 457¹⁵—458⁸).

37. Caloioanne duce Bulgari contra Romanos bellum gerunt

Οὗτος οὖν ὁ Ἰωάννης βασιλεύσας Βουλγάρων, πολλῶν κακῶν τοῖς Ῥωμαῖοις αἴτιος ἐγενέσθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς Ἰταλοῖς ὅτε τῆς Κωνσταντινίου ἐκράτησαν, καὶ πᾶσαν τὴν τῆς Μακεδονίας χώραν ἐφ' ἑαυτοῖς ἐποιήσαντο. Τότε τοῦ πρώτως ἐν τῇ μεγαλοπύλει βασιλέως ὁνομασθέντος Βαλδουίνου πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν διμνησκόμενος ὅπως ἐπ' αὐτὸν γένηται (ὁ γὰρ Βούλγαρος Ἰωάννης τὴν Φιλιππούπολιν προφθίνει χειρώσασθαι καὶ ἀνδραποδισμὸν ἐκείθεν Ῥωμαίων μέγαν ποιήσασθαι), τῶν Ἀδριανουπολιτῶν μὴ βουλευθέντων ἐπὶ χεῖρα γενέσθαι τῶν Ἰταλῶν, ὁ Βαλδουίνος μετὰ καὶ τοῦ τὸν τόπον τοῦ δουκὸς Βενετίας ἐπέχοντος καὶ τῶν Ἰταλῶν, κατὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐκστρατεύει. Οἱ δ' ἐν αὐτῇ μηδὲν τι ἔχοντες ἕτερον δρᾶσαι, πρὸς τὸν Βούλγαρον Ἰωάννην ἀποστέλλουσιν, ὡς ἂν αὐτοῖς βοηθήσῃ καὶ τοῦ ἐπηρεζομένου κινδύνου ῥύσῃται. Ὁ δὲ ἀσμένως τὴν αἴτησιν δέχεται, καὶ Σκυνθῶν πλῆθος πολὺ προσλαβόμενος, ἐπεὶ μὴ φανερώς μαχέσασθαι τοῖς Λατί-

умряла) Мария, дъщерята на унгарския крал. Тъй като трябвало да се направи и сватбата, той поискал да извърши разходи, съответстващи на царска сватба. Затова докарвал и от цялата ромейска земя добитък, а най-вече от българите, тъй като те много повече от другите са и скотовъдци. Това племе, което от старо време било враждебно на ромеите, най-сетне било подчинено от багренородния император Василий¹, когото и нарекли заради това Българоубиец. И тъй племето като робско и поданическо плащало данък на ромеите чак до император Исак. Но тогава някой си Асен², както изяснихме по-горе, поради тази причина замислил въстание и сторил на ромеите повече злини от предишните. Той имал двама братя — Петър и Йоан — и бил решил Йоан да му помага, а на Петър отделил част от подвластната си земя и му наредил да я управлява (Велики Преслав и Проват заедно с околностите им били земите, които били дадени като дял на Петър. Затова и досега те се наричат Петрова земя). След като царувал девет години, Асен, както се изясни³, бил убит от братовчед си Иванко. И брат му Йоан⁴ поел властта, понеже българите не желали да ги управлява Петър, а синът на Асен — Йоан — бил още дете.

37. Българите под водачеството на Калоян воюват срещу византийците

Този именно Йоан, след като се възцарил над българите, причинил много злини: на ромеите, а и на самите италийци, когато завладели Константиновия град и подчинили под своя власт цялата македонска земя. Балдуин⁵, който бил провъзгласен най-напред за император във Великия град, известил в Адрианопол да му се подчини градът (защото българинът Йоан успял да си подчини Филипол и заробил оттам много ромей), но адрианополци не пожелали да се подчинят на италийците. Тогава той приел поход срещу града заедно с изпълняващия длъжността венециански дож и с италийците. А жителите в града, като нямали вече какво друго да направят, изпратили вестители до българина Йоан с молба да им помогне и да ги отърве от надвисналата опасност. А той приел радостно искането и като взел със себе си голямо множество скити, понеже не могъл да се сражава с латиня-

¹ Василий II. ² Асен I. ³ Вж. тук стр. 254, гл. 30.

⁴ Т. с. Калоян. ⁵ Балдуин I.

νοις ἠδύνατο, μηχανῇ καταλλάττει τὸ ἔργον. Ὁ μὲν γὰρ ἔκειτο μακρὰν ποῦ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐκπέμπει δὲ τοὺς Σκύθας κατὰ τῶν Ἰταλῶν, ὡς τὴν οἰκίαν στρατεῖαν ἐνδείκνυνται καὶ αὐτῶν Ἰταλοῖς γὰρ ἔθος ἵπποις ἐνταῖχαι ἐποχεῖσθαι καὶ ὀπίσθεν τοῖς γυμνασίοις δι' ὅλου τοῦ σώματος καὶ τῶν ἱπποῶν αὐτῶν, κἀντεῦθεν δυσκινήτως κατὰ τῶν ἐναντίων ὁρμῇ. Σκύθαι δὲ κουφότερα ὅπλα περιδιδόμενοι, βῆστα ἐπιτηδῶς τοῖς ἐναντίοις, καὶ μεταφέρονται (458) ἥπερ βούλονται ἥπερ ἀγνοοῦντες οἱ Ἰταλοί, ἐπ' αὐτῶν καταστρατηγοῦνται, ὡς καὶ αὐτὸν Βαλδουῖνον τὸν βασιλέα ἀλῶναι, καὶ δέσμιον ἀποσπῆναι πρὸς Ἰωάννην τὸν βασιλέα Βουλγάρων ὀνομαζόμενον, ὅπερ τὴν κεφαλὴν, ὡς φασί, μετὰ τὴν σφαγὴν εἰς κτελλὸν μετασκενῶσαι τὸν σκάρβαρον, κόμην περιλαβόντα κέκλωθεν.

Εἰ μὲν οὖν ἐγνώρισαν οἱ Ἀδριανουποῖται τὸ γεγονός, τάχα ἂν ἐξεληθόντες τὰς Ἰταλικὰς σκηρὰς ἐλθόντες οἱ δὲ περιλειπθέντες Λατῖνοι πῦρ καθ' ἑκάστην τῶν σκηρῶν αὐτῶν ἀνὰ πάντας, ἐποψίαν δίδοντες τοῖς πολίταις ὡς πάρεσι, μέσον πυκτῶν φυγάδες εἰς τὴν Κωνσταντίνου χωροῦσαι. Προῖας δὲ γνόντες τοῦτο οἱ τῆς Ἀδριανοῦ, τὰ τοῖς σκηραῖς ἀπολειπθέντα λείαν ἐξελεθόντες αὐτοὶ ἐπουροῦσι.

Ὁ μὲν οὖν Βουλγάρων βασιλεὺς κατὰ τὰ ἐπεσχημένα ἐξήτει ἐγκρατὴς γενέσθαι τῆς πόλεως Ἀδριανοῦ, οἱ δὲ ταύτης οὐκ ὀκνητοὶ ἀπηνέγκαντο· ὁ δὲ πολιορκῆσαι ταύτην ἠθέλησε μὲν, κατανοῶν δὲ πρὸς τοῦτο μὴ ἐξαρκούντων τὴν αὐτοῦ στρατῶν, ἀπύρως ἐκείθεν, ὡς μὴ ἔχων τὸ ἐκποδῶν, τῶν Λατίνων ἡττημένων καὶ μὴ τιнос ἀνδισταμένου, κατατρέχει πᾶσαν Μακεδονίαν λείαν οὖν πλείστην ἐειργάσατο, αὐτάνθρωπος πόλεις ἀνδραποδιούμενος, καὶ κατασκήνωσας αὐτάς, ὡς μὴ περὶ Ῥωμαίους πάροδον οχεῖν ἐν αὐταῖς καταστρέγει ταύτην τὴν Φιλιπποῦπολιν, πόλιν μεγίστην καμένην παρὰ τῷ ποταμῷ Εὐρώπῃ, εἰτα Ἡράκλειαν, τὸ Πάνιον, τὴν Ῥαδιστόν, Χασιόπολιν, Τραϊανοῦπολιν, Μάκριν, Κλαυδιούπολιν, Μοσινοῦπολιν, Περιθεόριον, Πόρος, καὶ ἄλλας πολλὰς, τὸν δὲ περισσθέντα λαὸν (τοὺς γὰρ πλείους κατηγάγει κατασχέσας τοῖς πτόμασιν) ἀπύρως ἐκείθεν περὶ τὸς παρὰ τοῦ Εὐρώπῃ καθίζει, ἐκ τῶν ἡνδραποδιούμενων κομῶν καὶ πόλεων τὰ τῶν οὐκ ὀκνησάντων ἐπιθεῖς ὀνόματα· ἔλεγε δὲ εἰς ἀμυνῶν ταῦτα ποιεῖν ὃν εἰργάσατο ὁ Βασιλεὺς εἰς τοὺς Βουλγάρους κακῶν, καὶ Βουλγαροκτόνον μὲν ἐκείνον (459) ταυτὸν δὲ Ῥωμαιοκτόνον ὀνόμαζε. Μέχρι δὲ Θεσσαλονίκης κατανήσας ἐκεῖ θνήσκει πλεῖστίη νύκτωρ κατασχεθεὶς ὡς δὲ τότε ἔλεγον ἐκ θιουμνίας ἐπὶ τῇ τοῦτο ὁ θάνατος· ἔδοξε γὰρ ἄνδρα ἔνοστον

ните открито, свършил работата с хитрост. Той се бил разположил далеч някъде от Адрианопол, а изпратил против италийците скитите, за да насочат войската си против тях. Защото италийците имат обичай да яздат високи коне и да имат броня по цялото тяло и по самите коне. Поради това те нападат тромаво противниците си. А скитите, снабдени с по-леко оръжие, нападат по-първаво противниците и се насочват [там], където си искат. Италийците, които не знаели това, били победени от тях, така че и самият император Балдуин бил пленен и отведен при Йоан, титулуван български император. След като той бил посечен, както казват, варваринът направил от главата му чаша, която украсил наоколо.¹

Ако прочее адрианополци бяха се научили за станалото, те бързо биха излезли и биха плякосали италийските палатки. Оцелелите латиняни запалили огньовете при всичките си палатки, като давали вид пред гражданите, че са налице, а в същност посред нощ избягали и отишли в Константинопол. Гражданите на Адрианопол, като узнали това на сутринта, излезли и плякосали останалото в палатките.

Българският цар изисквал според обещанието да стане господар на Адрианопол, а жителите му отказвали. Той поискал да обсади града, но виждайки, че войската му не е достатъчна за това, вдигнал се оттам и като нямал пречка, понеже латиняните били победени и вямало кой да му се противопостави, опустошил цяла Македония. И тъй той събрал голяма плячка, като заробил градовете заедно с хората и ги разрушил, за да нямат ромените никога достъп в тях. И тъй той разрушил Филипопол, много голям град, разположен на река Еврос, после Хераклея, Панион, Родосто, Харинопол, Траянопол, Макри, Клавдиопол, Мосинопол, Перитеорион, Порос² и много други, а оцелелия народ (повечето жители били унищожени, като ги заровил в развалините) той вдигнал оттам и ги заселил покрай притоците на Еврос, а на селищата дал имената на плякосаните села и градове. Той казвал, че правел това за отплата на злините, които Василий бил извършил спрямо българите, и него наричал българоубиец, а себе си ромеоубиец. Когато достигнал чак до Солун, той умрял там, обхванат от болки в страната. Както някои разправяли, смъртта го постигнала поради божия гняв. На сън му се сто-

¹ Вж. тук стр. 155, бел. 4. ² Между Бургас и Созопол.

καὶ ὕπνους ἐπιστῆναι αὐτῷ, καὶ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ πληῖσαι τῇ δόρῳ. Οὐδέποτε δὲ Ῥωμαῖοι παρ' οὐδὲ τινος τοιαῦτα οἶα παρ' αὐτοῦ κακὰ ἐπαθόν, διὸ καὶ κληῖον τῆς ἀπηνείας ἀξίαν ἔσχηκε, Σκυλοκράτης ὄνομα ἐπίσημον κληρουσάμενος.

Ὡς οὖν τέθνηκεν οὗτος, ὁ τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ παῖς Βορίλας, τὴν ἐκ Σκυλῶν θείαν αὐτοῦ λαβὼν γαμετήν, καὶ τῆς ἀρχῆς τῶν Βουλγάρων γέγονεν ἡγευατὴς. Ὁ δὲ τοῦ Ἀσάν παῖς Ἰωάννης, οὕτω ἐφηβὸς ὢν, παρὰ τοῦ κράτος ληρωθεὶς, εἰς Σκέθας ἐχώρησε (pp. 458₉—460₁₃).

38. *Theodorus Comnenus oppida Bulgarorum sibi subigit Petrumque a summo pontifice imperatorem electum gladio perimit*

Ἀρχὰς δὲ Θεόδωρος πᾶν ἐπηύξησε τὴν ἀρχὴν ἣν παρέλαβεν, ἐκ τε τῶν Ἰταλῶν, καὶ τῶν Βουλγάρων οὐκ ὀλίγην χώραν ἐκκτησάμενος, τὴν τε γὰρ Θεσσαλίαν ἡφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο, Ἀχρίδαν τε καὶ Περίλατον, Ἀλβανὸν τε καὶ αὐτὸ τὸ Ἀνδράχιον, ἐνθα καὶ Πέτρον τὸν πρὸς τοῦ Πάπα βασιλεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως προβεβλημένον, καὶ τὴν δόδον ποιούμενον καὶ τὸ Ἀνδράχιον χειρωσάμενον, γενναίως κατετροπώσατο (p. 461₁₋₆).

Ὁ μὲν οὖν δηλωθεὶς Κομνηνὸς Θεόδωρος τὸ οἰκεῖον παραλαβὼν στρατεύμα, ἀνίσταται τῇ Πέτρῳ, μικρὸν τοῦ Ἀνδραχίου παρελθόντι, καὶ ἐν ταῖς τοῦ Ἀλβάνου δυσχωρίαις γεγενημένῳ, καὶ κατὰ κράτος τὸ τῶν Λατίνων στράτευμα, ὡς μὴ πᾶσι τοῖς ἐπολεμῆσθαι ἐλεύθερον, ἀλλὰ πᾶσι, καὶ αὐτὸν δὲ τὸν Πέτρον, δεσμώτας γενέσθαι, καὶ τὴν ἀποσκευὴν αὐτῶν πᾶσιν σκευεθῆναι πρὸς τὸν τοῦ Κομνηνοῦ, ὁ δὲ Πέτρος καὶ μαχαίρας ἔργον ἐγένετο. Τοῦτο τὸ ἔργον εἰς μεγάλην βοήθειαν τοῖς Ῥωμαίοις ὑπῆρξε καὶ ἔφωμα (p. 461₁₇₋₂₀).

39. *De Ioanne Duca e Didymoteicho orto*

— — — μετ' οὐ πολὺν (461) θνήσκει ὁ Παλαιολόγος οὗτος καὶ προσλαμβάνεται εἰς γαμβρὸν ὁ βασιλεὺς ἐπὶ τῇ Εἰρήνῃ Ἰωάννην Δύκαν τὸν Βατάτζην, ὃς ἐκ Διδυμοτείχου μὲν ὄρητο, τὸ τοῦ πρωτοβεστιαρίου δὲ εἶχεν ὀρφνύον (pp. 461₃₁—462₄).

40. *Ioannes Asanus Bulgarorum imperio potitur*

Ὁ δὲ τῶν Βουλγάρων πρῶτος βασιλεύσας Ἀσάν δύο ἔσχεν υἱούς, τὸν Ἰωάννην καὶ τὸν Ἀλέξανδρον. Τοῦ γοῦν Βορίλα τὴν Βουλγάρων ἀρχὴν ἔχοντος, ὁ τοῦ Ἀσάν υἱὸς Ἰωάννης περὶ τὴν τῶν Ῥώμων

ρίλο, че до него е застанал въоръжен мъж и че го ударил с копието в страната. Ромеите от никого никога не са понасяли таква злина, както от него. И затова той добил прякор, достоен за жестокостта му, като получил прочутото име Скилойоан.

След неговата смърт сестриният му син Борил взел вуйна си скитка за жена и станал обладател на властта над българите. А Йоан, синът на Асен, който не бил още възмъжал, взет тайно от някого, отишъл при скитите.¹

38. *Теодор Комнин си подчинява български градове и погубва с меч Петър, който бил определен от папата за император*

А като взел властта, Теодор разширил много деспотството, което получил, придобивайки немалко земя от италийците и от българите. Той подчинил под своя власт и Тесалия, Охрид и Прилеп, Албанон и самия Дирахиум. След това той храбро прогонил и Петър, който бил предложен от папата за император на Константинопол и който, минавайки, си бил подчинил Дирахиум.

И тъй споменатият Теодор Комнин взел своята войска и се опълчил срещу Петър, когато този бил отминал малко Дирахиум и се намерил в мъчно проходимите места на Албанон. Той победил напълно войската на латиняните, така че от тях не останал нито един свободен, но всички, включително и Петър, били пленени. Целият им обоз бил плячкосан от хората на Комнин, а Петър станал жертва на меча. Това дело помогнало много и възгордяло ромеите.

39. *Йоан Дука произхожда от Димотика*

— — — Не след много този Палеолог² умрял и императорът³ взел зет за дъщеря си Ирина Йоан Дука Ватаци⁴, който произхождал от Димотика и имал длъжността протовестиарий.

40. *Иван Асен заема българския престол*

А Асен, който пръв се възцарил над българите, имал двама сина — Иван и Александър. Когато прочее властта над българите имал Борил, Асеновият син Иван отишъл в

¹ Вж. тук стр. 151, 157, гл. 13, 20.
² Деспот Андроник Палеолог бил зет на Теодор Ласкарис.
³ Теодор I Ласкарис, никейски император (1201—1222).
⁴ Бъдещият никейски император Йоан III Дука Ватаци (1222—1254).

χωρεῖ, ἐκεῖσέ τε χρόνον ἐφ' ἱκανὸν διατρέψας καὶ τῶν τῶν Ρόμων δυνηθεὶς ἰδιώσασθαι, τὴν πατρῴην ἀνακαλεῖται ἀρχήν, καὶ τῷ Βορίλᾳ πολεμεῖ, καὶ νικᾷ τούτον, καὶ χώρας οὐκ ὀλίγης γίνεται ἐγκρατὴς. Ὁ δὲ Βορίλας ἔνδον εἰσέρχεται τοῦ Τερνόβου, καὶ ἐπὶ ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη πολιορκεῖται· ἐπεὶ δὲ οἱ σὺν αὐτῷ μὴ εἶχον ἐπὶ πλεον ἰσχύειν, προσέρχονται καὶ αὐτοὶ τῷ Ἀσάν Ἰωάννῃ, καὶ ὁ Βορίλας φεύγων ἀλλοκεῖται καὶ παρὰ τοῦ Ἰωάννου τυφλοῦται. Καὶ οὕτως τῆς τῶν Βουλγάρων ὁ Ἰωάννης ἐγκρατὴς πάσης γίνεται. Καὶ τὰ μὲν τῶν Βουλγάρων τοιαῦτα (p. 468₇₋₁₀).

41. Theodorus Comnenus a Demetrio Chomatiano regio diademate coronatur

Ὁ δὲ κατὰ τὴν διανομήν Κομνηνὸς Θεόδωρος, ἐπαρθεὶς ἀνθ' ὧν πολλὴν ἐκ τῆς παρὰ τῶν Ἰταλῶν καὶ τῶν Βουλγάρων κατεχομένης χώρας Ῥωμαῖσιν ὑφ' ἑαυτὸν ἐποιήσατο, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς Θεσσαλονίκης γέγονεν ἐγκρατὴς, πορφυρίδα τε φορεῖ, καὶ ἐρυθρὰ ξαντῷ περατῆσθαι πέδιλα. Ἀντιστάντος δὲ τοῦ τότε μητροπολίτου Θεσσαλονίκης Κωνσταντίνου τοῦ Μεσοποταμίτου, πολλὰς τοῦτον κακώσκει καθυπέβαλε, καὶ ἐξορία δευρὶ κατεδίκασε, καὶ τὰ μοναδικὰ καὶ ἄκοντα βιαίως ἐνέδυσεν ἄμυστα. Ὁ δὲ Βουλγαρίας ἐπίσκοπος Δημήτριος, ὃς Χωματινὸς ἦν ἢ ἐπὶ κλησὶς, ὡς αὐτοκέταλος ἀρχιερεὺς πρὸς τὴν στεφνηφορίαν αὐτῷ ἐπούργησε. Βασιλεὺς οὖν ἀναγορευθεὶς ὁ Θεόδωρος οὕτως, βασιλικῶς ἐχρήτο τοῖς πράγμασι, δεσπότης τε προεβίβλετο, (468) καὶ σεβαστοκαράτορας, καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἀξιωμάτων οἷς ἐβούλετο τῶν ἐπ' αὐτὸν διένειμεν. Οὐκ εὐφυνῶς δὲ ἔχον πρὸς τοὺς τῆς βασιλείας θεομοῖς, Βουλγαρικώτερον ἢ βαρβαρικώτερον εἶπεῖν μᾶλλον ταῖς ἐπιθέσεσι διετίθετο, ἀγνοῶν ὅσα τῆς βασιλείας ἀρχαῖα τυγχάνουσιν ἔθιμα. Οὗτος ἀντίφρων τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ τῷ Δούκᾳ ἦν, καὶ ταῦτα αὐτὸν ἀξιοῦντι τῶν δευτερείων τῆς βασιλείας μετέχευε, καὶ τῆς χώρας ἦν ἐφ' ἑαυτὸν εἶχεν ἐγκρατὴ εἶναι, καὶ κατ' οὐδὲν ἄλλο ἵπνευεν αὐτῷ ὁ δὲ ἀντέβλεψε στεφνηφόρον (468₂₀–469₆).

Ὡς καὶ μέρος τι τῶν Ἰταλῶν τὸ πᾶν Σερρῶν κάστρον πολιορκοῦν, ὑπὸ τοῦ Κομνηνοῦ Θεοδώρου δεσποζόμενον, τὴν τοιαύτην ἦσαν ἐνωπιούμενον, ἐκείθεν ἀποδρᾶναι, καὶ ταῦτα ἐγγὺς ἀλώσεως ἤδη ἐλθόν. Ἐπεὶ δὲ τὰ τῶν Ἰταλῶν κατὰ τε εἶς καὶ τὴν ἐσπέραν, σθεαροῖς ἀνιπάλους συγκρούοντα, τῷ τε βασιλεῖ Ἰωάννῃ καὶ τῷ Κομνηνῷ Θεοδώρῳ ἡρξάντο προκόπτειν τοὺς χεῖρας (p. 470₁₋₇).

руската земя. Там той прекарал доста време и като можал да спечели някои от русите, потърсил си обратно башината власт. Той воювал с Борил, победил го и станал господар на немалка земя. А Борил влязъл в Търново и бил обсаждан седем години.¹ Но тъй като неговите хора не могли повече да се съпротивяват, и те преминали към Иван Асен. А Борил бил заловен при бягството от Иван и ослепен. И така Иван станал господар на цялата българска земя. Такива били българските работи.

41. Димитър Хоматиан увенчава с царска корона Теодор Комнин

На Запад Теодор Комнин, възгордян от това, че си бил подчинил много от владяната от италийците и българите византийска земя и че станал господар и на самия Солун, носел багреница и си обувал червени сандали. Понеже тогавашният солунски митрополит Константин Месопотамит се възпротивил, той го подложил на много оскърбления и го осъдил на страшно заточение и против волята му насилва го облякъл в монашески дрехи. А епископът на България Димитър, по прякор Хоматиан, като автокефален архиепiscop му съдействувал да получи корона. И тъй този Теодор, провъзгласен за император, започнал да постъпва по царски. назначавал деспоти и севастократори и разпределял останалите достойнства на когото си искал между подчинените. Но той бил чужд на дворцовите обичаи и се разпореждал по български или, по-добре казано, по варварски начин с решенията, понеже не знаел колко са стари дворцовите традиции. Той се противопоставял на император Йоан Дука², който го бил удостоил да има второто място в царската власт, да му бъде подвластна земята, която владее, и да не му отстъпва в нищо друго. Той обаче упорствувал все по-твърдо.

Така че някаква част италийци, която обсаждала крепостта Сяр, владяна от Теодор Комнин, като чула за това толкова голямо поражение³, избягала оттам, и то когато била вече близо до превземането на крепостта. След това срещу италийските владения на Изток и на Запад се изправили силни противници — император Йоан и Теодор Комнин — и положението им започнало да се влошава.

¹ Вж. тук с.р. 158, б.с. 4.

² Йоан III Дука Ватани.

³ Братята на Теодор Ласкарис с помощта на латински войски се опитали да отнемат царската власт от Йоан Дука, но били разбити в сражението при Пинанин (Мала Азия).

Ἀλλὰ καὶ τριήρεις ὁ βασιλεὺς εὐτρεπίσας περὶ τὸν Ὀλκὸν ἔστησε (πῶρος δὲ οὗτος περιέπων τὴν Λάμψακον), τοὺς ἐκ τῶν Ἰταλικῶν χωρῶν πρὸς τὴν Κωνσταντίνου διαπλωτίζομένους παγίδα ταῦτα· ἔχων διαταξάμενος· ἀλλὰ καὶ κατὰ Λύσαν δρυῶν καὶ τὰ ἐκείνων λείαν ποιοῦμενος, τό τε ἄστυ τῶν Μαδύτων πορθῶν καὶ τὴν Καλλιούπολιν καὶ τὰ παράλια ὅσα τοῖς Λατίνοις ἐπόφορα, εἶχε καὶ αὐτὰς συναντιλαμβανομένης τοῦ ἔργου ἐν οὐ μικροῖς (p. 470₁₈₋₂₅).

Εἰς συμβάσεις δὲ καὶ οἱ Ἰταλοὶ ἐλθόντες ἀπέλυον τὸν τῶν Πηγῶν ἄστυ καὶ οὕτως εἰρήνευσεν ὁ βασιλεὺς μετ' αὐτῶν, πάντων (471) τῶν πρὸς νότον ὑποχωρησάντων, μόνα δὲ τὰ πρὸς βορρᾶν ὄντα πλησίον τῆς Κωνσταντίνου κατεχόντων καὶ ὅσα τῇ τοῦ Νικομήδους πόλει ἐγγίζουσιν.

Ἐπεγένετο δὲ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦτον καὶ τοιοῦτον. Οἱ τῆς Ἀδριανοῦ οἰκίητες πρεσβεῖαν στέλλουσι πρὸς τὸν βασιλέα, ὡς ἂν σιραιὸν πέμψῃ καὶ ἐλευθερώσῃ αὐτοὺς τῆς τῶν Φράγγων χειρός. ὁ δὲ τὸν προποστράτορα τὸν Ἰσὴν ἐκλεξάμενος, καὶ στρατεύμα δούς ἐξαπέστειλε, συνῆν δὲ τούτῳ καὶ ὁ Καρμύτης Ἰωάννης, οἱ καὶ διαπεράσαντες τὴν Ἐλκῆσποντον, ἦλθον εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, καὶ τῆς πόλεως ἐντὸς γενόμενοι διήρουν ἐκεῖ. Ἠλπιζε δὲ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης διὰ τούτων καὶ τῶν πέριξ περιγενέσθαι, καὶ ἥπτο χεῖρα ταῦτα ποιήσασθαι.

Ἀλλ' ὁ Κομνηνὸς Θεόδωρος, τῶν ἐγγὺς ὄντων ἐγκρατής, ἄνευ μέντοι τοῦ τῆς Ρωδόπης ὄρους, ὅπερ καὶ Ἀρχιδὸς ὀνομάζεται, καὶ τῶν ἐν τούτῳ φρουρίων καὶ τῶν Μελνίκων, ἵππειά ταῦτα ὑπὸ τὸν Σθλάβον ἐτάττοντο, συγγενῇ τοῦ Ἀσάν, καὶ ἐπὶ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἄνακτος τῶν Ἰταλῶν Ἐρρη δεσποτῇν τεταγμένον, οὗ καὶ τὴν θυγατέρα ἐκ παλλακῆς εἰς γυναῖκα ἡγάγετο. Οὗτος Σθλάβος, ἵνα μικρά τινα περὶ αὐτοῦ διέλθωμεν, φρουρίων τῶν Μελνίκων εἰρὼν ὄχυρόν καθ' ἑαυτὸν διήγε, μηδενὶ τῶν πέριξ ἀρχόντων ἡποπεσόν, ποτὲ μὲν σύμμαχος διὰ τὸ κῆδος Ἰταλοῖς καθεστώς, ἐνίοτε δὲ ὡς Βουλγαρος τοῖς Βουλγάροις ὁμοφροῦν, ἔσται δὲ οἷα καὶ τῷ Κομνηνῷ Θεοδώρῳ συναρτήσῃ, μηδενὶ δὲ ὑποτασσόμενος, μῆτε εἰς ὁμοφροσύνην ἀληθῆ συναρχώμενος. Τούτῳ, μετὰ θάνατον τῆς γαμετῆς, εἰς γυναῖκα ἡ τοῦ Πετραλίφα θυγάτηρ, ἐδόθη, τοῦ γυναικαδέλφου Θεοδώρου τοῦ Κομνηνοῦ. Ἄνευ μὲν οὖν, ὡς εἴρηται, τῶν ὑποκαμένων τούτῳ χωρῶν, τὰ ἄλλα ὑπὸ τῶν Κομνηνῶν ἐτέλειον Θεόδωρον.

Ἐπεὶ γοῦν Μοσινοπόλις καὶ Ξάνθηα, καὶ ἡ Γρατζιανὸς ὑπὸ τὸν Κομνηνὸν ἦσαν, (αὐτὸς) τὸ τῆς Σταγειρας ὑπερβάς (472) ὄρος (ὃ δὴ Μάκρον κατονομάζεται), τὰ ἐκείθεν τοῦ Εὐδρον κατέδραμεν, ἄνετα εἰρὼν καὶ μηδενὶ φρουρίῳ περιφραγτόμενα, καὶ περὶ τὸ Λιδυμότεχον γεγονός, βασιλεὺς αὐτῶν

Но императорът¹, като пригрозил и триери, поставил ги при Олкос (това е пролив близо до Лампсак). Той наредил те да устройват засади срещу тези, които плуват от италийските земи към Константинопол. Но той си служел с тях не по-малко и когато се устремявал на Запад и плячкосвал тамошните земи, разрушавайки град Мадит и Калиопол, а също така крайбрежието, подвластно на латиняните.

Като сключили споразумение, италийците отстъпили крепостта Пиги. И така императорът сключил с тях мир, като му отстъпили всичко на юг, но задържали само близките до Константинопол северни места и това, което е наблизо до Никодимия.

По това време станало и това. Жителите на Адрианопол проводили пратеници до императора² да изпрати войска и да ги освободи от ръцете на франките. А той се спрял на протостратора Изис и го изпратил с войска. С него бил и Йоан Камица. Те именно, като преминали Хелеспонт, дошли при Адрианопол, влезли вътре в града и останали там. Поради това император Йоан се надявал да надвие и околните земи и да ги подчини под властта си.

Но на околните земи бил владетел Теодор Комнин, разбира се, без планината Родопи, която се нарича и Ахридос, и крепостите в нея и Мелник, тъй като те били под властта на Слав, роднина на Асен, почетен като деспот от италийския владетел на Константинопол, чиято дъщеря, родена от наложница, бил взел за жена. Този Слав, нека кажем нещичко за него, виждайки, че крепостта Мелник е силна, живял в нея, без да се подчини на никого от околните владетели. Понякога поради родството бил съюзник на италийците, понякога пък като българин бил на страната на българите, а случвало се да помага и на Теодор Комнин, но не се подчинявал никому, нито пък се обвързвал с истински съюз. Нему след смъртта на жена му била дадена за жена дъщерята на Петралифа, шурей на Теодор Комнин. И тъй, както казахме, без подвластните нему земи, останалите били под властта на Теодор Комнин.

Следователно, понеже Мосинопол, Ксанти и Грациана били под властта на Комнин, той преминал планината Стагира (тя се нарича Макири) и опустошил земите отвъд Еврос, намирайки ги достъпни и незащитени с никакви крепости. И като дошъл до Димотика,

¹ Йоан III Дука Ватац.

² Йоан III Дука Ватац.

ἐφημίζετο. Ἀρκεόμενος δὲ καὶ περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν, ἐντὸς ἔμαθεν εἶναι τὸν πρωτοστράτηγον τὸν Ἰωάνν. καὶ τὸν Καμμύτην μετὰ τοῦ στρατοῦ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου, ἀπατηλοῖς δὲ λόγοις τοῦς τῆς πόλεως οἰκήτορας ὑπελθόν, ὡς πλοῦτον αὐτοῖς χορηγήσειε, καὶ ὑπερυψόσειεν εἰς τιμὰς, πείθει τὸ μὲν τοῦ βασιλέως ἐξαγαγεῖν στρατεύματα, αὐτὸν δὲ εἰσαγαγεῖν.

Ἐξεῖσι τοίνυν ὁ πρωτοστράτηγος τῆς πόλεως καὶ ὁ Καμμύτης μετὰ τῶν συνόντων τοῖσι στρατιωτῶν, ἐπὶ ὅρκους τοῦ μή τινα ἐκ τούτων παθεῖν τι κακόν. Ὁ μὲν οὖν πρωτοστράτηγος οὐδόλως εἰς ὅψιν ἦλθε τοῦ Κομνηνοῦ Θεοδώρου (οὕτω γὰρ εἶχε τὴν συμφωνίαν), ὁ δὲ Καμμύτης αὐτῷ συντυχῶν, οὐ κατέβη τοῦ ἵππου, οὐδὲ ὡς βασιλεὺς αὐτῷ προσηγόρευσε διὸ καὶ βαρυθυμίας κατὰ τοῦτον ὁ Κομνηνός, ὕβρεις τε πέτεσκε τοῦ ἀνδρός, καὶ ἐγγὺς ἦλθε τοῦ καὶ πληγὰς ἐπιθεῖναι αὐτῷ. Τοῦτο δὲ ἀφορμὴ γέγονε τῷ Καμμύτῃ τῆς πρὸς βασιλέως τιμῆς ὡς γὰρ πρὸς τὸν βασιλεῖα ἀφίκετο, μέγας ἐταπεινώσεως ὁ Καμμύτης τετίμηται.

Ὁ δὲ Κομνηνός Θεόδωρος καὶ τῆς Ἀδριανού γεγονός ἐγκρατὴς πολλὰ τοῖς Ἰταλοῖς λυπηρὰ κατεργάσατο, ἕως τῆς Βιζύης καταδραμῶν, καὶ τὰ ἐπ' ἅπαντα ἕως καὶ αὐτῆς τοῦ Βύζαντος ληϊσόμενος, καὶ πολλοῦ φόβου τοῖς Λατίνοις ἐπαρξάμενος (pp. 471₃₀—473₂₆).

42. De pugna circa Clacotnitzam facta

Ἐπεὶ γοῦν οὗτος ᾗδε ἤθη τὰ κατὰ τὸν Κομνηνὸν Θεόδωρον, καὶ δημοῶν ἦν τοῖς Βουλγάροις, σπένδεται τῷ Ἀσάν, ὅς μετὰ τὸν Βασίλειον τοῖς Βουλγάροις βασιλεὺς ἦν, καὶ συγγένειαν μετὰ τοῦτον ἐποίησε, προσλαβόμενος ἐπὶ τῷ ἀδελφῷ Μανουὴλ νόμφῃ τὴν τοῦ Ἀσάν ἐκ πολλακῆς θυγατέρα Μαρτίαν. Ἀλλ' οὐ μετὰ πολὺ τὰς σπανδὰς διαλύσας, οἷος ἐκεῖνος θρασύτερος ἐν πᾶσι καὶ ἀτακτότερος καὶ τῶν ὅρκων παραβάτης, στρατὸν συναγροχῶς ἐκ τε Ρωμαίων καὶ Ἰταλῶν, τὴν Ἀδριανού παρμεύσας περὶ τὰ τοῦ Εὐδρον παταμοῦ ἄνω τὴν πορείαν ἔθετο, πόλεμον συγκροτῆσαι μετὰ Βουλγάρων προθέμενος. Ἐξήτει δὲ ἄρα τὸν αὐτοῦ ὄλεθρον ἐθάρρει δὲ μηδ' εἰς ὅψιν στήναι τοὺς βαρβάρους τῆς αὐτοῦ στρατῆς. Ἀλλ' ὁ Ἀσάν ταῖς τοῦ Θεοδώρου ἐπιτοκίαις ἐπὶ τῶν ἄλλων τεθαρρηκώς, ὀλίγον τι συμμαχικὸν λαβὼν ἐκ Σκυθῶν εἰς χιλίους ποσοῦμενον, καὶ τὰς οἰκείας δυνάμεις συναθροίσας κατ' ἐκείνου ἐφέρετο, τὸν ἔγγραφον τοῦ Θεοδώρου ὅρκον τῇ ἰδίᾳ σημα ἀποιωρήσας. Καὶ δὴ κατὰ τὰς παρεύρων τόπων, (Κλοκοτνιτζαν αὐτὸν ὀνομάζουσι) συμβάλλουσι τὰ στρατεύματα, καὶ νεώτα

провъзгласил се за техен император. А когато дошъл и при Адрианопол, той узнал, че вътре са протостраторът Изис и Камица заедно с войската на император Йоан. Той отгрупал жителите на града с измамни слова, че ще им даде богатство и ще ги издигне по чин, и ги скланиял да изведат императорската войска и да пуснат него.

И тъй протостраторът и Камица заедно с придружаващите ги войници излезли от града при клетвени уверения, че никой от тях няма да претърпи нищо лошо. Протостраторът не се мярнал изобщо пред Теодор Комнин (защото така сключил споразумението). А Камица, когато го срещнал, не слязъл от коня, нито се обърнал към него като към цар. Заради това Комнин му се разгневил, обсипал човека с ругатни и насмалко щял да го набие. Това станало причина Камица да бъде почетен от императора. Защото, като пристигнал при него, Камица бил почетен като велик хетериарх.

А Теодор Комнин, като станал господар и на Адрианопол, причинил много неприятности на италийците. Той вършел опустошения чак до Виза, като оплячкосал всичко под тяхна власт до самия Византион и причинил голям страх у латиняните.¹

42. Сражението при Клокотница

И тъй, след като по този начин владенията на Теодор Комнин се разраснали и станал съсед на българите, той се съюзил с Асен, който след Борил бил цар на българите, и се сродил с него, като взел за жена на брат си Мануил Мария, дъщерята на Асен от наложница. Но не след много време той нарушил договора, тъй като бил твърде дързък във всичко и безогледен нарушител на клетвите. Като събрал войска от ромен и италийци, той минал покрай Адрианопол и тръгнал нагоре по река Еврос, възнамерявайки да завърже с българите сражение. А в действителност той търсел своята гибел. Той бил уверен, че варварите няма дори да се мярнат пред очите на войската му. Но Асен, окуражен най-вече от клетвонарушенията на Теодор, взел малка съюзническа помощ от скити, на брой около хиляда души, събрал своите войски и се понесъл срещу него, като окачил на знамето си писмения клетвен договор на Теодор. Войските се срещнали на някакво място край Еврос (наричат го Клокотница) и Теодор бил побе-

¹ Вж. тук стр. 159, гл. 24.

ὁ Θεόδωρος παρὰ τῶν Βουλγάρων καὶ συλλαμβάνεται μὲν αὐτός, οἱ δὲ ἄλλοι δὲ καὶ τῶν αὐτοῦ προσγεγῶν, καὶ τῶν ἄλλως οὐκείων τὰ δὲ αὐτῶν πάντα πρὸς τῶν Βουλγάρων ἐκκίλυνται. Περὶ δὲ τὸ πλήθος φιλανθρωπώτερον διατεθεὶς ὁ Ἀσάν, τοὺς πλείους τῶν στρατιωτῶν, τῶν ἀφανῶν καὶ μάλιστα, ἐλευθεροῖ, καὶ πρὸς τὰς ἐαυτῶν ἀποπέμπει κώμας καὶ πόλεις. Εἶχε δ' ἐπὶ τοῦτω καὶ τι συμφέρον πραγματευόμενος ἐναντὶ ἐβούλετο γὰρ τῆς τῶν Ῥωμαίων ἀρχῆς ἀποστήσας, κυριεῦσαι αὐτῶν, οὐ καὶ ἐπέτυχεν ἐπεὶ γὰρ κατ' αὐτῶν ἐχώρει πάντες τοῦτω ὑπέκυντον.

Καὶ γίνεται ἐκ' αὐτῶν ἡ Ἀδριανού καὶ τὸ Ἀδινούκειον, εἰτα Βολερὸν ἄπαν, Σέρραι, Πελαγονία, καὶ Πρίλαπος, καὶ τὰ περὶ αὐτῶν. Κατέδραμε καὶ τῆς Μεγάλης Βλαχίας, ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἀλβάνον δεσπόζει, καὶ τὸ μέχρι τοῦ Ἰλλυρικοῦ ληΐζεται (474), καὶ λείαν ἀποκερδαίνει πολλήν. Ἐπεὶ δὲ κατεπράξατο ταῦτα καὶ ὡς βουλητὸν διέθετο, τὰ μὲν τῶν φρουρίων ἐπὶ Ῥωμαίων διεξάγεσθαι καταλείπων, τὰ πλείω δ' ἐφ' ἐαυτὸν ποιούμενος, στρατιώτας ἐν τοῖσι τάξας, καὶ στρατηγούς καὶ φορολόγους ἐπιστήσας, ἀνέβηκεν εἰς τὰ οὐκεία, μέγας δόξας καὶ θαυμαστός· οὐ γὰρ ἐχραίνετο φόνοις Ῥωμαϊκοῖς, ὥς οἱ πρὸ αὐτοῦ, ἐνθεν τοι καὶ παρὰ πάντων φιλούμενος ἦν.

Ὁ δὲ Ἀγγέλως Θεόδωρος ἐν φρουρᾷ διάγων, ἐφιλοφρονεῖτο μὲν παρὰ τοῦ Ἀσάν ἐπεὶ δὲ καὶ εἰς τὰ οἴκοι νεωτερίζεν πεφύραται, ἐκτυφλοῖ αὐτὸν ὁ Ἀσάν.

Ὁ μὲντοι τοῦ Θεοδώρου ἀδελφὸς Μανουὴλ, ὃς καὶ παρὰ τοῦτον δεσπότης τεύχεται, φυχὰς περὶ τὴν Θεσσαλονίκην ἀπῆλθεν, ὅτε ὁ Θεόδωρος καὶ οἱ περὶ αὐτὸν συνεσχέθησαν, καὶ ἦν κυριεῦσαι αὐτῆς καὶ τῶν περὶ αὐτήν, ἐνυθροῖς δὲ γράμμασι τὰς αὐτοῦ γραφὰς ἐπεκέρου πρὸς ὃν καὶ τις τῶν ἐκ βασιλέως Ἰωάννου πρέσβειων ἀπέσκηπεν «εἰς σέ, φάμενος, ἀρμόσει τὸ ψαλμωδούμενον, σὲ τὸν βασιλέα καὶ δεσπότην».

Εἶχε μὲν οὖν οὕτως τὰ Δυνακὰ ἐπὶ τοῦ Ἀγγέλου Μανουὴλ δεσποζόμενα (pp. 474₁—475₁₉).

Ἐγενήθη τῷ βασιλεῖ ἐκ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης υἱός, ὃν κληῖς Θεόδωρος· ἐνδέκατον δὲ τότε ἦν ἔτος αὐτῷ τέταρτον καὶ τῷ Ἀσάν, ὃς ἦρχε Βουλγάρων, ἡ ἀπὸ Οὐγγρων, θυνάριον, Ἐλένη τῇ κοίτῃ τὸ ὄνομα, καὶ ἔννατον ἔτος ἀπὸ γεννήσεως ἦν· ὅτε Στέλλει οὖν πρεσβεῖαν ὁ βασιλεὺς πρὸς Ἀσάν, καὶ μαρτυρίας τῶν παίδων αὐτῶν μέμνηται, καὶ τῆς εἰς ἀλλήλους ἀφοπτείας (477) συμμάχιας καὶ συγκατοικήσεως. Λέχεται ὁ Ἀσάν τὴν πρεσβεῖαν, καὶ

ден от българите. Бил пленен самият той, също така мнозина от роднините му, а и изобщо от близките. И всичките им неща били плячкосани от българите. А Асен бил разположен твърде човеколюбиво по отношение на войската. Той освободил повечето от войниците, най-вече от незнатните, и ги отпратил по селата и градовете им. Но като вършел това, той имал и известна полза за себе си. Защото той искал да ги откъсне от ромейската власт и да ги владее, в което сполучил. Защото, когато настъпвал срещу тях, всички му се подчинявали.

Под негова власт минали и Адрианопол, и Димотика, после целият Волерон, Сяр, Пелагония и Прилеп заедно с околностите му. Опустошил и земята на Велика Влахия, завладял и Албанон и плячкосал и земите чак до Илирик, като спечелил голяма плячка. А след като извършил това и постъпил според желанието си, а именно някои от крепостите оставил да се управляват от ромен, повечето подчинил под своя власт, като поставил в тях войници и им назначил стражези и бирници, той се върнал в своите земи, смятан велик и предизвикващ удивление. Защото той не се осквернявал с убийства на ромен като своите предшественици и затова бил обичан от всички.¹

А Теодор Ангел, който стоял в затвора, бил гледан благосклонно от Асен. Но след като бил заловен, че замисля заговор срещу съществуващото положение в страната, Асен го ослепил.

Естествено братът на Теодор — Мануил, — който бил почитен още от него като деспот, се върнал като беглец в Солун, когато Теодор и хората около него били заловени. Той господствувал над него и околностите му и подписвал писмата си с червени букви. Един от пратениците, изпратен от император Йоан, го подиграл така: „Към тебе ще подхожда псалмопеенето „Тебе царя и господаря.“²

Така вървели работите на Запад при управлението на Мануил Ангел.³

Императрица Ирина била родила на императора син, който бил наречен Теодор. Тогава той бил на единадесет години. А на Асен, който управлявал българите, унгарката била родила дъщеря. Момичето се казвало Елена и навършвало девет години от рождението си. И тъй императорът изпратил пратеничество при Асен и му предложил брак между децата им, съюз и взаимно споразумение между двете страни. Асен приел

¹ Вж. тук стр. 161, гл. 25.

² Вж. тук стр. 162, гл. 26.

Θεόδωρον. καὶ δῆτα οἷος ἐκεῖνος ἀπροόπτως ἐπυχεῖται ἐν τοῖς πράγμασι μηδὲν τι τῶν συμβησομένων ὑπαιδὺν προσέρχεται τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ. καὶ ἐποδέχεται αὐτὸν οὗτος ἀσμένως καὶ τεύμηνε, θεῖόν τε τοῦτον ἀποκαλῶν καὶ τῇ αὐτοῦ συγκαθίζων τραπέζῃ καὶ τῶν λοιπῶν φιλοφρονημάτων μεταδιδούς. ἐπεὶ δὲ τοῦτον ἐν χειροῖν ἔσχευε ὁ βασιλεὺς, ἔτυχε δὲ καὶ ταῖς αὐτοῦ δυνάμει ταῖς Ῥωμαϊκαῖς στρατεύμασι ἀξιόμαχον προστεθὲν ἐκ Σκυθῶν — τοὺτους γὰρ πρὸ βραχέος δόωσις τε καὶ δεξιόσσει ποικίλαις ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης χειροῖσιν τε πεποιθεὶν ἐξ ἀγρωτέρου τοῦ ἡθους καὶ τῆς Μακεδόνων ἀτίστανε καὶ πρὸς τὰ τῆς ἑω διεκέρσασε μέρη — τοὺτοις μᾶλλον θαρρήσας καὶ μηδὲν τι δεινὸν ἐκ Βουλγάρων προσδοκῶν, τὸ μὲν διὰ τὰς γεγενημένας οὐρανίας, τὸ δὲ καὶ διὰ τὸ ὑπὸ μετάνοιαν τὰ τῶν Βουλγάρων διεξάγεσθαι, ἀπάρως τῆς ἑω ὁ βασιλεὺς καὶ διαπεραιωνθεὶς τὸν Ἑλλ. ὁριζόν, τὰς ἐκ τῶν Ῥωμαϊκῶν στρατευμάτων δυνάμεις καὶ τὰς ἐκ τῶν Σκυθῶν μεθ' ἑαυτοῦ ἔχων χωρεῖ κατὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ βασιλεύοντος φημιζομένου Ἰωάννου. ἐπεὶ δὲ παρήλθε τὰ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας χωρία, ἤδη δὲ καὶ τὴν Χριστοπόλιν παρῆμπε καὶ τὸν Στρυμόνα, τῷ φρουρίῳ τῆς Ῥεντίνης προσέσχευε, (65) ἐπὶ τῶν τῆρουμένων τῶν Ἰωάννου οἱ καὶ πρὸ τοῦ τὰ στρατεύματα τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἰδεῖν καταλιπόντες τὸ φρούριον, φυγῇ χρησάμενοι δραμαίσι τὴν Θεσσαλονίκην εἰσῆλθον. ἔρημον δὲ ἀνδρῶν πολεμιστῶν εὐρόντες οἱ τοῦ βασιλέως κατέσχον αὐτὸ καὶ φυλακὴν ἐγκατέστησαν. ὁ δὲ βασιλεὺς τὴν στρατιάν ἄπασαν οὐλλεξάμενος ἐγγὺς πον τῆς Θεσσαλονίκης ὡσεὶ σταδίους διαπὸ τὴν σκηνὴν πύγνους κήπος τοῦ Προβατὰ ἡ κλήους τοῦ τόπου. ἐλεπόλεως μὲν καὶ μηχανήματα οὐκ ἦν αὐτῷ εὐχερὲς κατὰ τῆς τοσαύτης πόλεως στήσασθαι κἀντεῦθεν μετὰ μάχης ταῦδε χειρώσασθαι, ἐκδρομὰς δὲ ἐποίει διὰ τῶν στρατευμάτων καὶ τὰ πέραν πάντα ἐλίσσε, καὶ μάλιστα διὰ τῶν Σκυθῶν. πάντα γοῦν λείαν ἐποίουν. εἶχε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τρώγεις, ὧν ἤρχεν ὁ Κωνσταντὸς Μανουήλ (pp. 65⁴—66¹⁴). — — — ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης παρακαθήμενος ὅσα ἦν ἐκὼς ποιεῖν ἐποίει κατὰ τῆς πόλεως. οἱ δὲ ἐντὸς οὐκ ἀπώκονον ἐργάζεσθαι, ἀλλὰ καὶ οὔτοι ἐκδρομὰς τῶν πύλων ἐξόντες κατὰ τῶν τοῦ βασιλέως (66) ἐποίουν. οὐ σὺν καὶ παρῆλθον ἡμέρας, καὶ τὸ τῶν Ταχαρίων ἔθνος κατὰ τῶν Μουσουλμάνων χωρήσαν καὶ πόλεμον κατ' αὐτῶν συρρῆξαν νενίκηκε (pp. 66²⁸—67³). — — — ὡς γοῦν τῆς φήμης ὁ βασιλεὺς ᾗσθητο, σιωπὴν παραγγείλας τοὺς εἰδότες ἄγειν καὶ μηδὲν περὶ τοῦτον κοινωρεῖν, εἰς συμβιβάσεις μετὰ τοῦ ἐντὸς Ἰωάννου χω-

И наистина като човек, който неочаквано се залавя с държавни работи, той не заподозрял нищо от това, което ще се случи, и идва при император Йоан. Той го прие радостно и го отрупа с почести, наричаше го чичо, туряше го да седне на масата му заедно с него и му оказваше и други почести. Императорът доби по-голяма смелост, след като го пипна в ръцете си, а и след като към своите ромейски войски случайно бе присъединил силна скитска войска (тях император Йоан наскоро ги бе направил с помощта на дарове и пъстроцветни подаръци от хора с твърде дивни нрави на хора смирени и като ги бе извел от македонската земя, ги бе превел в източните предели). И като не очакваше нищо лошо откъм българите, от една страна, поради сключените договори, от друга — понеже българската държава се управляваше от дете, императорът се вдигна от Изток и като премина Хелеспонт, водейки със себе си ромейските и скитските войски, отправи се срещу Йоан,¹ който минаваше за император в Солун. След като премина покрай тракийските и македонските градове и отмина Христопол² и Стримон³, той се доближи до крепостта Рендина, пазена от хора на Йоан. Преди още да видят войските на император Йоан, те изоставиха крепостта и тичайки, влязоха в Солун. Хората на императора, като намериха крепостта без войници, завладяха я и поставиха вътре гарнизон. А императорът събра цялата си войска и се разположи на лагер близо, на около осем стадия от Солун. Името на мястото е Градина на Проват. Той нямаше възможност да нареди против толкова големия град стенобойни машини и съоръжения и да го покори с война, но вършеше с войските си — и най-вече със скитските — набези и опустошаваше всичко наоколо. Наистина те плячкосваха всичко. Той водеше със себе си и триери, които командуваше Мануил Кондофре. — — — И тъй императорът, като обсади града, предприемаше против него каквото можеше. А и хората вътре не се отчайваха да работят, но и те извършваха набези против войските на императора, като излизаха от вратите. Не изминаха много дни и татарският народ тръгна против мюсюлманите и като започна война против тях, победи ги. — — —⁴ И тъй, след като научи новината, императорът заповяда на тези, които [я] знаеха, да пазят мълчание и да не говорят за това с никого. Той влезе в преговори с Йоан, който беше

¹ Император Йоан III Дука Ваташ предприел похода против Йоан Ангел, солунския деспот, през 1242 г. Сръ. Острогорски, Историја Византије, стр. 411. ² Дн. Кавала. ³ Дн. Струма. ⁴ Йоан Ваташ получил известие от сина си, че голям брой татари заплашвали никейските владения в Мала Азия.

Βουλγάρων χωρεῖ, ὁ δὲ βασιλεὺς εἰς τὴν ἐξω διαπερῇ.

Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ νυμφίος Θεόδωρος καὶ Ἑλένη ἡ νύμφη ἦσαν ἀρήλικες, τὰ μὲν ἐς συνουσίαν αὐτῶν καὶ συνάφειαν ἔμενον ἀτελῆ, ἀνήγοντο δὲ παρὰ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης καὶ ἐπαυδαίνοντο, οἷα ἐκαίνη φύσεως ἀγαθῆς καὶ πρὸς ἅπαν καλὸν τὸ εὐδόκιμον φέρουσα (pp. 477₂₆—479₂₀).

43. *Ioannes Asanus pacta cum
Ioanne Duca rumpit*

Ὁ μὲν οὖν ρήξ Ἰωάννης μικρὸν ἐπιβούς, ἐς ἀνθρώπων ἐγένετο, τῷ γαμβρῷ Βαλδουίνῳ τὴν ἐξουσίαν τῆς Κωνσταντινῆς ὡς κληρὸν καταλιπὼν. Ὁ δὲ Ἀσάν μετὰ μετὰ ταῖς μετὰ τοῦ βασιλέως συνθήκας γενόμενος, τρόπον ἐξήτει δι' οὗ τὴν θυγατέρα ἐπαναλήψεται· σκέπτεται γοῦν αἰτίαν, κἄν οὐκ ἐλάνθανε, καὶ ἀποστέλλει πρέσβεις ἐς βασιλέα καὶ τὴν βασιλίδα, ὡς βούλεται, ἐπεὶ πλησίον τῆς Ἀδριανού μετὰ τῆς γυναικὸς ἦλθε, καὶ τὸ θυγάτριον ἰδεῖν, καὶ πατρικῶς περιπτύξασθαι, καὶ τὰ εἰκότα ἀποπληρῶσαι, καὶ αὐτῆς ἀποπέμψαι πρὸς τὸν πενθερὸν καὶ τὸν σύζυγον.

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης καὶ ἡ βασιλὶς Εἰρήνη ἐπυγρόντες (479) τὴν σκευωρίαν, ὅπως πέμπουσι τὴν θυγατέρα πρὸς τὸν Ἀσάν, εἰπόντες, ὡς εἰ κρατήσῃ καὶ τοῦ νομίμως συναφθέντος διαζεύξῃ, ἔσται θεὸς ὁ τοῦτον ἔφορος, καὶ μελήσῃ τούτῳ περὶ αὐτοῦ.

Ὁ μὲν οὖν Ἀσάν τὴν θυγατέρα λαβὼν ὤχετο, τοὺς ἐπομένους αὐτῇ πάντας ὅθεν ἦλθον ὑποστρέφειν ἐγκελευσάμενος, καὶ τὸν Αἴμιον διαβὰς, ἐχόρει περὶ τὸν Τέρνοβον, ὀλοφρομένης τῆς αὐτοῦ θυγατρὸς, διὰ τῆς πενθερᾶς καὶ τοῦ συζύγου τὸν χωρισμὸν, ὅτε καὶ φασὶ προσαβόμενον αὐτὴν, τῆς ἐρεσιμίδος αὐτοῦ ἐμπροσθεν ἐπικαθίσαι, καὶ κατὰ κόρης τύψαι τοῖς δακτύλοις, καὶ ἐπατελεῖσαι δεσπῶς, εἰ μὴ σιγῇ φέρει ὅσα τούτῳ διὰ βουλῆς ἐπ' αὐτῇ (pp. 479₂₁—480₁₂).

44. *De Cumanorum incursione*

Κατ' ἐκεῖνο κλιροῦ τῶν Ἀτάρων καταδραμόντων τὸ τῶν Σκυθῶν γένος, ὅποσοι τῶν Σκυθῶν τὸ ξίφος ἐκείνων διέφυγον, ἀποκοῖς τὸν Ἰστρον διαπεράσαντες, καὶ τὸν Αἴμιον ἐπερβάντες τέκνοις ἅμα καὶ γυναιξί, καὶ ἀκόντων Βουλγάρων, (πολλὰ γὰρ χιλιάδες ὑπῆρχον), τοὺς τῆς Μακεδονίας χώρους κατέλαβον, οἱ μὲν περὶ τὸν Εὐρὸν καὶ τὰ ἐκεῖσε πεδία, οἱ δὲ περὶ τὰ κατὰ τὴν Μαρίτζαν ποιοῦμενοι τὰς νομάς. Ἐλήϊζον γοῦν τὰ ἐν Μακεδονίᾳ πάντα,

българите, а императорът преминал в източната земя.

А тъй като младоженците Теодор и Елена били непълнолетни, те нямали съжителство и брачни връзки, но били отглеждани и възпитавани от императрица Ирина, понеже тя била с добър характер и освен всички добри качества била благородна.¹

43. *Иван Асен нарушава договора
с Йоан Дука*

И тъй крал Йоан, който живял малко, умрял и оставил властта над Константинопол като наследство на зет си Балдуин. А Асен, като се разкажал за договорите с императора, търсел начин как да си вземе обратно дъщерята. Намерил причина, макар и тя да не останала неразгадана. И той изпратил пратеници при императора и императрицата да съобщят, че искал, тъй като бил дошъл с жена си близо до Адрианопол, да види дъщеря си, да я прегърне бащински, да изпълни обичая и отново да я отпрати при свекъра и съпруга.

Император Йоан и императрица Ирина разбрали хитростта, но все пак изпратили дъщерята при Асен, като казали, че ако я вземе и разкъса законното споразумение, бог ще бъде съдията им и той ще се погрижи за това спрямо него.

И тъй Асен взел дъщеря си и си отишъл, като заповядал на всички придружаващи я да се върнат [там], откъдето са дошли. И като преминал Хемус, отправил се към Търново, а дъщеря му плачела заради раздялата със свекървата и мъжа си. Казват, че тогава той, като я взел, турил я отпреде си на седлото, ударил [я] с пръст по главата, заплашвайки я при това страшно, ако не понася мълчаливо това, което той бил решил по отношение на нея.²

44. *Куманите нахлуват*

По онова време, понеже татарите нападнали скитското племе, колкото скити се спасили от меча им, преминали с помощта на мехове Истр. Те се прехвърлили отвъд Хемус заедно с децата и жените и против волята на българите (те били много хиляди) завладели земите на Македония и едни построили селата си: край Еврос и тамошните полета, а други — по полетата при Марица. И тъй те опустошили всички земи в Маке-

¹ Вж. тук стр. 163, гл. 33. ² Вж. тук стр. 165, гл. 34.

καὶ ὡς ἐν ὀλίγῳ ἔρημα τῶν οὐκ ἐκείνων ἐποίησαν, καὶ πολυχνίων δὲ ὅποια εὐχέλεια κατεστρέφετο, καὶ ἐφρονέοντο πολλοὶ ἐκινεῖσθαι καὶ ἡχμαλωτίζοντο ἄπιντες καὶ ἀπημπολοῦντο ἐν τῇ Ἀδριανουπόλει, τῷ Αὐδουμοτέχῳ, τῇ Βιζύῃ, τῇ Καλλινοπόλει, καὶ τοῖς λοιποῖς ὅσα διὰ τὴν ἀσφάλειαν ἀνάλογα ἦσαν αὐτοῖς (р. 480¹³⁻²⁸).

45. Pax inter Ioannem Ducam
et Ioannem Asanum iterum peragitur

Таῦτ' οἱ καθ' ἡμῶν ἀεὶ ἐνεδρεύοντες Φράγγοι ἐδρόντες ἱκανὸν ὡς ᾔφοντο ἀμύνεσθαι Ῥωμαίους, ἀντ' ὧν παρ' αὐτῶν καὶ τοῦ Ἀσάν πρότερον ἐπαθόν, πρῶτα μὲν τὸν Ἀσάν ἐποιοῦνται, καὶ πρὸς εἰρήνῃν σπένδοντα τοῦτο ἔπειτα δὲ οὖν αὐτῷ καὶ τοὺς Σκύθας βαρβάρους τε καὶ ἀλλήτας χάρισμασι μικροῖς ποσὶ, μεγάλας δὲ ὑποσχέσεσι δελεάσαντες, εἰς ἐαυτοὺς ἔλκουσι (480) καὶ συμμαχίαν τοσαύτην ἔκ τε Σκυθῶν καὶ Βουλγάρων συνθηροῦσιν, κατὰ τῶν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου χωροῦσιν. Ἐπεὶ δὲ πλησίον τὸ τῆς Τζουρουλοῦ κάστρον ἐτύγχανε, κατ' ἐκείνου τὴν μάχην ἰστώσι, παρόντος καὶ τοῦ Ἀσάν μετὰ τῶν Βουλγαρικῶν στρατευμάτων καὶ τῶν Σκυθῶν. Ἦν δὲ τῆς Τζουρουλοῦ τὴν φρουρὰν ἐμπεισιτεμένους παρὰ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ὁ Ταρχανειώτης Νικηφόρος, ἐπὶ τῆς τραπέζης ἦν τότε, μέγας δομέστικος τετίμηται ἕσπερον, τοῦ Παλαιολόγου Ἀνδρονίκου γαμβρὸς ἐπὶ θυγατρὶ, ἀγαθὸς ἀνὴρ καὶ καλὸς στρατιώτης καὶ στρατηγός, καὶ πολλῆς ἀπολαύων τῆς παρὰ θεοῦ ἀνυλίσσεως, καὶ εὐτυχῆς μᾶλλον δοκῶν κατορθοῦν, ἢ ἀνδρείᾳ καὶ στρατηγίᾳ ἄλλοι εἰργάζετο. Ἐπεὶ δὲ τὰ τοιαῦτα στρατεύματα τῇ Τζουρουλῷ παρεκλήσαντο, τοῖς μὲν Ἰταλοῖς πολλὰ τε καὶ ἰσχυρὰ ἐλεπόλει κατασκευάσθησαν, ἀντιμεχανῶντο δὲ ἔνδον ὁ Ταρχανειώτης τοῖς ἔξωθεν μηχανήμασι, καὶ τῇ τοσαύτῃ στρατῇ τῶν ἐναντικῶν τὸ ἀνδρεῖον αὐτοῦ ἀντεπεξῆγεν, ἐν στρατιώταις ἀσθιμητοῖς. Ἐν ἀμχανίᾳ δὲ ἦν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης, οὗ τοιοῦτον τοῦ ὅσιος τοῦτον ἑπεραγωνιῶν, ἢ ὅσον περὶ τῶν ἄλλων φρονεῖσαν, ὥς, εἰ τοῦτο ἀλόγη, τὰ ἐν τῇ Μακεδονίᾳ πάντα φρουρὰ γενίσονται.

Πολιορκουμένων γοῦν τοῦ ὁσίου Τζουρουλοῦ, αἰφνης ἀγγέλλεται τῷ Ἀσάν, ὅς ἡ ἐξ Οὐγγρων σύζυγος ἐπεθνήκει, καὶ παῖδιν αὐτοῦ, καὶ ὁ Τερνόβον ἀρχιερεὺς θεομηνίαν οὖν λογισάμενος ταῦτα, περὶ ἑξαφανίσας τὰς ἐλεπόλει, ὥς εἶχε τρέχει περὶ τὸν Τέρνοβον. Μόνοι γοῦν ἀπολειφθέντας οἱ Ἰτα-

дония, така че за кратко време ги обезлюдиха. И тези от градовете, които били лесно превзими, били разрушени и много народ бил избит. А всички били ограбвани и пленявани, а [после] продавани в Адрианопол, Димотика, Виза, Калипол и другите градове, които не могли да бъдат превзети от тях, понеже били укрепени.¹

45. Мирът между Йоан Дука и Иван Асен
се възстановява

Франките, които винаги злоумишлявали против нас, намерили това за удобен случай, както мислели те, да отплатят на ромеите за това, което те по-рано претърпели от тях и от Асен. Най-напред привлекли Асен и сключили с него мир. След това привлекли на своя страна заедно с него и скитите — варвари и скитници, — като ги съблазнили с малки дарове и големи обещания. Като събрали толкова голяма съюзническа войска от скити и българи, те тръгнали срещу войските на император Йоан. А тъй като наблизо се намирала крепостта Цурулум, те започнали войната срещу нея в присъствието на Асен с българските и скитските войски. А със защитата на Цурулум бил натоварен от император Йоан Никифор Тарханиот — тогава той бил столоначалник, а по-късно бил почетен като велик доместик. Той бил зет на Андроник Палеолог по дъщеря, бил храбър мъж и добър войник и пълководец и бог го покровителствувал много. И той, изглежда, успявал в това, което вършел, повече с щастие, отколкото с храброст или военно изкуство. След като до Цурулум се разположили толкова големи войски, италийците приготвили множество мощни стенобойни машини, а отвътре Тарханиот измислял противомерки срещу външните машини и на толкова голямата неприятелска войска противопоставял при малкото си войници храбростта на своята войска. А император Йоан бил в затруднение не толкова защото се тревожел за този град, колкото защото смятал, че ако той бъде превзет, в Македония всичко ще пропадне.

И тъй, когато град Цурулум бил обсаден, на Асен внезапно било известно, че съпругата му унгарка, синът му и търновският архиепiscop били умрели. Като сметнал, че това е божия гняв, той унищожил с огън обсадните машини и както си бил, побързал за Търново. Като останали италийците

¹ Вж. тук стр. 165, гл. 35.

λοι, καὶ μὴ εἰς πολιορκίαν ἰσχύοντες, καὶ αὐτοὶ πρὸς τὴν Κωνσταντίνου ἐπέστρεψαν ἄπρακτοι, Νικηφόρου τοῦ Ταραντεώτου κατὰ τὴν κλήσιν ἀναφανέντος, καὶ δι' αὐτοῦ συνάρσει θεοῦ ἀσυνῶς διατηρηθέντος τοῦ ἁγίου. Ὁ δὲ Ἀσὴν εὐσεβῶς ἡγησόμενος, ὥς διὰ τὰς παραβασίας τῶν ἔρκων ὧν εἶχε μετὰ τοῦ βασιλέως τὰ λυπηρὰ τούτω ἐπισυνέβη, πρέσβεις ἐπέμπευ πρὸς βασιλέα, (481) ἑαυτὸν ἐπιμεμφόμενος τῆς κακίστης πράξεως, καὶ τὰς συνθήκας ἀναεῶν, καὶ συγγνώμην αἰτούμενος. Ὁ βασιλεὺς τοίνυν Ἰωάννης καὶ ἡ βασίλισ Εἰρήνη, οἷα πρὸς τὰ θεϊότερα εὐσεβέστατα νεύοντες, δέχονται τὴν πρεσβείαν, καὶ εἰς λόγους οὐ μακροὺς χωρήσαντες, ὡς τε ἔρκους κατεμπεδοῦσι, καὶ τὴν νύμφην Ἑλένην ἀνακαλοῦνται ἀποσιέλλεται γοῦν πρὸς τὸν πενθερόν καὶ τὸν σύζυγον, καὶ εἰρήνην πάλιν μέσσω Ῥωμαίων τε καὶ Βουλγάρων ἐχόμενε καθαρώς (pp. 480₂₈—482₈).

46. *Exercitus Balduini II, imperatoris Constantinopolitani, fines Bulgariae pervadit*

Οὐδὲν πολὺ καὶ γὰρ χρόνον ἐξήκοντα χιλιάδες Φράγγων ἠθροίσθησαν ἵνα κατὰ Ῥωμαίων χωρήσωσιν. Ἐπεὶ δὲ οὐκ ἦν αὐτοῖς εὐδρομος διὰ νηῶν ἢ ὁδός, αἵτε πλείω ἢ κατὰ τὴν αὐτῶν δύναμιν ἀπαιτουμένον αὐτοῖς πρὸς τῶν ἐχόντων τὰς πρὸς τὴν πορείαν νῆας, διὰ τῆς χέρσου τὴν ὁδὸν ἔθεντο. Καὶ δὴ παραδραμόντες τὰς Γαλλίας, τὴν Ἰταλίαν δὲ διελθόντες, εἰς τὸ Ὀστρόκων ἔφθασαν, καὶ τὴν Οὐγγρίαν παραμείψαντες, διαπερῶσι τὸν Ἰστρον, καὶ τῇ Βουλγάρων ἐπιδημοῦσι, τοῖς καθ' ὁδὸν πᾶσιν ὡς φίλοις καὶ συγγενέσι χαίροντες, καὶ ἐπιγενόμενα παρὰ πάντων, οὐχ ἦσαν διὰ τὴν εἰς αὐτοὺς φιλίαν ἢ δ' ἐχθρὰν τὴν καθ' ἑμῶν. Καὶ οἱ Βούλγαροι τὰς μετὰ Ῥωμαίων σπονδὰς παρεωρακότες, ἀδείων τοῖσις δεδώκασι τὰς δυσχωρίας αὐτῶν διελθεῖν, τῷ δοκεῖν βιασθέντες.

Τότε καὶ τὸ ἄσιν τῆς Τζουρουλοῦ ἑάλα, ἐκστρατεύσαντων καὶ αὐτοῦ τῶν Λατίνων, συμμαχούντων τούτοις καὶ τῶν Σκυθῶν. Εἰς φύλακὴν τούτου ὁ Πειραλῖφας ἦν Ἰωάννης, ὃς μέγας ἐταιρειάρχης πρὸς τοῦ βασιλέως ἐτύγχανε τιμηθεὶς, ἀνὴρ (482) γενναῖος τὴν χεῖρα, καὶ τὰ πολέμια παιδιόθεν ἐξησκημένος. Ἡ δὲ τῶν Λατίνων ὑπερφέρουσα δύναμις, καὶ τὸ ἀπειροπληθὲς τῶν Σκυθῶν, καὶ τὸ τῶν ἐλεπόλεων ἐνεργόν, παραδοῦναι τὸ ἄσιν τοῖς Ἰταλοῖς κατηνάγκασαν. Φασὶ δὲ τινες καὶ προδοσίαν μελετῆσαι τοὺς ἐν αὐτῇ τινας, κἀντιῦθεν πτοηθῆναι τὸ ἀπρόοπτον τῆς ἀλώσεως. Οὕτω μὲν οὖν οἱ

сами и не им стигнали силите за обсадата, и самите те се върнали без резултат в Константинопол, като Никифор Тарханиот се проявил според името и благодарение на него крепостта с божия помощ оцеляла. А Асен, смятайки благочестиво, че неприяностите му са се случили поради потъпкване на клетвените договори, които сключил с императора, изпратил пратеници при него, като се упреквал за твърде лошата постъпка, подновявал договорите и искал прошка. Разбира се, император Йоан и императрица Ирина, понеже били склонни повече към набожност и благочестие, приели посолството и без да влизат в дълги преговори, възобновили клетвените споразумения и извикали снахата Елена. И тъй тя била изпратена при свекъра и съпруга си и между ромеите и българите отново настъпил искрен мир.¹

46. *Войската на цариградския император Балдуин II минава през пределите на България*

Наистина не след много време се събрали шестдесет хиляди франки, за да потеглят срещу ромеите. А понеже пътуването им с кораби не било удобно, защото собствениците на кораби за пътуване им искали повече, отколкото им били възможностите, те решили да пътуват по суша. Пребродили Галия, преминали през Италия и дошли в Австрия. И като отминали Унгария, преминали Истрия и нахлули в земята на българите. През време на похода те се държали с всички като с приятели и близки. И те били приемани като гости от всички както поради враждата против нас, така и поради приятелство спрямо тях. И българите, изглежда принудени, като пренебрегнали договорите с ромеите, им дали възможност да преминат през мъчно проходимите им места.

Тогава била превзета и крепостта Цурулум, след като я нападнали латиняните, на които помагали и скитите. Защищавал я Йоан Петралифа, който бил удостоен от императора с титлата велик хетернарх, мъж със силна ръка и от детство упражнен във военните дела. По-мощната обаче латинска войска, безчислеността на скитите и силата на стенобойните машини го накарали да предаде крепостта на италийците. Но някои казват, че в крепостта известни хора замислили предателство и затова той се бил уплашил от внезапното превземане. И тъй

¹ Вж. гук стр. 166, гл. 36.

Φράγγοι τὴν Τρουρουλὸν ἐχειρόσαντο, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ (sic) Ῥωμαίους συνάμα τῇ Πετραλίφᾳ δεσμώτας ἤγαγον εἰς Κωνσταντινούπολιν, καὶ πρὸς τοὺς οἰκείους ἀπημιπόλησαν οὐ μετ' οὐ πολὺ.

Ἐπὶ δὲ τοῦ ἄστεος πολιορκουμένων, ὡς εἴρηται, ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης τριήρεις συνοικευσάμενος, καὶ στράτευμα οὐκ ὀλίγον παραλαβὼν, κατὰ τῶν ἐναντίων ἐχώρει. Ἀπάρας γὰρ τῆς Νικομήδους, καὶ τὸν Χάρακα πασιῶν, ἐπόρθησε τὴν Λακίβυζαν, καὶ κατέσχε προσέτι καὶ τὸ τοῦ Νηρητιάου φρούριον.

Ἐδυστύχησε δὲ τῇ τότε ἐν ταῖς τῷ ἤρσαν, ἀπειροπολέμων ὄντων τῶν ἐν αὐταῖς, καὶ τοῦ Ἀρμενίου Ἰοφρέ, ὃς εἰς τάξιν ἡγεμόνος ἐν ταῖς ἐτύγχανεν, δαυηρότερον δυνεικόμενος περὶ τὸν πόλεμον. Προὔπηρξε δὲ τὴν τῶν τριήρων στρατηγίαν ἀνεξιστάμενος ὁ Κοντοφρέ, ἀνὴρ γενναῖος τὴν χεῖρα καὶ πνέων Ἀρην κατὰ τε χέρσον καὶ θάλατταν, δι' ὃ δὲ εἴρηκε πρὸς τὸν βασιλέα, ὡς οὐκ ὠτωπήσαιεν αἱ Ῥωμαῖαι καὶ τριήρεις πρὸς τὰς Λατινοῦς, καὶ ὡς πολλὰ πλοῖα, παρεστέλῃ τῆς ἡγεμονίας, καὶ ὁ Ἰοφρέ αὐτὴν διεδέξατο καὶ ἡγήθη ὑπὸ τριακαίδεκα τριήρων, τριακοντα ἐξάρχων αὐτός, καὶ τοσαύτας ἀπώλεσεν ὁπόσαι ἦσαν αἱ τῶν ἐναντίων. Ἐκίστη γὰρ μίαν ἐκέρδησε λάφυρον (pp. 482₁₆—483₂₈).

47. *Ioannes Asanus filiam Angeli Theodori sibi matrimonio iungit*

Εἶχε μὲν οὖν οὕτω καὶ ταῦτα. Εὐρήνεον δὲ καὶ ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης καὶ ὁ Ἀσάν, καὶ τῇ συγγενείᾳ συνεδέδεκτο, οὐκ ἀκριβῶς τοῦ Ἀσάν τὰς συμφορὰς τηροῦντος ἦν γὰρ ὅτε διὰ κέρδος μικρόν, ταύτας παρέλκε. Τέως ἐν τῷ φανερῷ ἔοικε τὴν ἀγάπην, καὶ τὰ τῶν φίλων ἐπραττεν. Ἐπεὶ δὲ ἡ ἐξ (483) Οὐγγρων σύγγρος τοῦτον ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, ὥσπερ εἰρήκαμεν, ἡγάγετο εἰς γυναῖκα τὴν θυγατέρα τοῦ Ἀγγέλου Θεοδώρου, τὴν Εὐρήνην, παρ' οὗδεν τὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ πατρὸς αὐτῆς κῆδος θέμενος, ὅτι τῇ ἐκ παλλακίδος αὐτοῦ θυγατρὶ σὺννευρος ἦν. Εἶχε δὲ ὁ Ἀγγελος Θεόδωρος παῖδας ἄρρενος δύο, Ἰωάννην καὶ Δημήτριον, καὶ θηλείας δύο, Ἀνναν καὶ τὴν βηθεΐσαν Εὐρήνην, μεθ' ἧς ὁ Ἀσάν παῖδας ἐγέννησε τρεῖς, τὸν Μιχαήλ, τὴν Θεοδώραν καὶ τὴν Μαρίαν.

Ἀπελύθη γοῦν διὰ τὸν τοιοῦτον γάμον ὁ Θεόδωρος τῶν δεσμῶν, καὶ συνανέει τοῦ Ἀσάν ἐγκρατὴς γενέσθαι ἧς ἤρχε πρότερον χώρας ἠθέλησε, καὶ τῆς Θεσσαλονίκης αὐτῆς. Καὶ δὴ ὀλίγους τοῦ Ἀσάν προσλαβόμενος, κρύφα τὴν εἰς Θεσσαλονίκην μηχανάται εὐδοκίαν, εὐτελεῖ ἀμφιστάμενος βία. Ἐπεὶ δὲ καὶ εἰσεῖται καὶ ἐπεγνώσθη οἷς ἠθέλει,

φранките завладели Цурулум и като отвели в Константинопол оковани намиращите се в него ромей заедно с Петралифа, пролали ги след известно време на близките.

Още когато, както се каза, била обсаждана крепостта, император Йоан приготвил триери и с немалка войска потеглил срещу неприятелите. Той се вдигнал от Никодимия, отминал Харакс, нападнал Лакивиза и завладял освен това и крепостта Никитиат.

Но тогава той нямал успех с триерите, тъй като хората в тях били неопитни бойци и арменецът Йофре, който бил военачалник в тях, действувал твърде нехайно във войната. По-рано началник бил Контофре, който имал главното командване над триерите, мъж със силна ръка, с духа на Марс и по суша, и по море. Поради това той казал на императора, че ромейските триери не биха устояли на латинските, макар и да били повече, но бил уволнен от командването, което получил Йофре. И Йофре бил победен от тринадесет триери, макар сам да началствувал над тридесет. Той загубил толкова, колкото били триерите на неприятелите, защото всяка [от тях] спечелила като плячка една [наша].¹

47. *Иван Асен взема за жена дъщерята на Теодор Ангел*

Тези работи станали така. А император Йоан и Асен заживели в мир и се били сродили. Но Асен не съблюдавал точно договорите, защото се случвало заради малка печалба той да ги нарушава. Междувременно той официално ценял чувствата и постъпвал приятелски. Но след като, както казахме, умряла съпругата му унгарка, той взел за жена Ирина, дъщерята на Теодор Ангел, като не обърнал никакво внимание на родството си с брата на баща ѝ, който бил съпруг на дъщеря му, родена от наложница. А Теодор Ангел имал две момчета — Йоан и Димитър и две момичета — Ана и споменатата Ирина, от която Асен е имал три деца — Михаил, Теодора и Мария.

Благодарение на този брак Теодор бил освободен от затвора и със съгласието на Асен пожелал да стане господар на земята, която управлявал по-преди, и на самия Солун. Той взел със себе си неколцина Асенови хора и нагласил да влезе тайно в Солун, като се облякъл в евтини дрехи. А като влязъл и се открил на желаните от него

¹ Вж. тук стр. 167, гл. 37.

οὗς οἱ εὐτυχῶν ἦν ἐρίλει τε καὶ εὐεργεσιῶν ἐνε-
πίμπλα, μεθ' ὧν καὶ τεθάρρηκε κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ,
καὶ οὐ πολλοῦ δεηθεὶς χρόνον, ἐγκρατὴς αὐτὸς τῆς
θεσσαλονίκης καὶ τῶν περὶ χωρῶν καὶ πόλεων
γέγονε βασιλεὺς δὲ ὀνομάζεσθαι οὐκ ἠθέλησε, διὰ
τὸ τῶν ὀφθαλμῶν πάθος, ὀνόμασε δὲ βασιλεῦς τὸν
υἱὸν αὐτοῦ Ἰωάννην, καὶ τὰ βασιλικά παράσημα
περιέθηκε, καὶ ἐκλυθεὶς γραμματικὴν ἐπογράψεν διώ-
ρισεν, αὐτὸν τε διέπειν τὰ κενά, καὶ διεξάγειν τὰ
τοῦ υἱοῦ. Τὸν δὲ ἀδελφὸν Μανουὴλ εἰς τὴν Ἀτα-
λου ἐξώρισεν, εἰς τὴν σύζυγον πρὸς τὸν πατέρα
Ἀσάν ἀνέπεμψε· ὁ γὰρ Ἀσάν τὸν πενθερὸν μάλ-
λον, ἢ τὸν γαμβρὸν ἐφίλει καὶ περιείπεν, ἑστεραγα-
πῶν τὴν σύζυγον Εἰρήνην καὶ ἱπὲρ ὃ ἦν εἰκόσ
(pp. 483₂₇—484₂₆).

48. Ioanne Asano mortuo imperator Ioannes
Ducas Ioannem Angelum subiectum sibi facit

Θνήσκει δὲ καὶ ἡ βασιλὶς Εἰρήνη, γυνὴ σόφρων
καὶ ἀρχική, καὶ τὸ βασιλεῖον μεγαλεῖον ἐπιδεικνυμένη
ἐν ἅπασιν ἔχαρε δὲ καὶ λόγους καὶ σοφῶν ἠμεροῦτο
μεθ' ἡδονῆς, ἀρετὴν ἔτιμα ἐπερβαλλόντως, ἀρχι-
ερεῖς τε καὶ ἱερεῖς ὡς θεοῦ δεχομένη ἀπεκονίσματα,
καὶ τὸ μοναχικὸν τάγμα ἔσπεργε. Προηγίατο δὲ
τοῦ θανάτου αὐτῆς ἔκλειψεν τοῦ ἡλίου περὶ τὸν
Καρκῆτον ὀδεύοντας ἀλλὰ καὶ κοιμήτης πρὸ μνηῶν
ἐξ περὶ τὸ μέρος τοῦ βορρᾶ ἀνεφάνη, ἦν δὲ παγκο-
νίας, καὶ διήρκεσε μῆνας τρεῖς, οὐκ ἐν ἐνὶ τόπῳ,
ἀλλ' ἐν διαφόροις φαινόμενος.

Μετὰ βραχὺ καὶ ὁ Βουλγάρων ἀρχὼν Ἀσάν ἐξ
ἀνθρώπων ἐγένετο, ἀνὴρ ἐν βαρβάρους ἀριστος ἀνα-
φανείς· οὐ γὰρ ἐν τοῖς οἰκείοις μόνον, ἀλλὰ καὶ
τοῖς ἀλλοτρίοις φιλανθρωπότερον διετίθετο, καὶ μά-
λιστα τοῖς ξένοις Ῥωμαίοις, φιλοτίμως χορηγῶν
(485) τὰ αἰτήματα. Ἐπεὶ οὖν ὁ Ἀσάν ἐτεθνήκει
ὁ υἱὸς αὐτοῦ ἦν Καλλιμάνος ὀνόμαζον (ἐκ δὲ τῆς
ἐξ Οὐγγρων αὐτῷ ἱγεννήθη) τὴν ἀρχὴν διατάξαι.
Ἦν δὲ τούτῳ καὶ ἀδελφῇ, Θάμαρ κατὰ τὸ ὄνομα
ἐκ δὲ τῆς τοῦ Θεοδώρου θυγατρὸς τῇ Ἀσάν τρεῖς
παῖδες ἐγεννήθησαν, ἀρσεν ὁ Μανουὴλ, καὶ θήλειαι
ἡ Μαρία τε καὶ ἡ Ἄννα.

Ὁ μὲν οὖν Καλλιμάνος εἰς τὴν πατρικὴν ἀρχὴν
κατασιτά, καὶ τὰς πρὸς τὸν βασιλεῦς Ἰωάννην συν-
θήκας ἀνεκώσται, καὶ εἰρήνη ἦν μέσον αὐτῶν.

Τοῦ δὲ Μανουὴλ, τοῦ ἀδελφοῦ Θεοδώρου, τελευταί-
ου, τὴν ἐπ' αὐτὸν χώραν τῇ ἑαυτοῦ ὁ ἀνεμύς

лица, които обичал и отрупвал с благодея-
ния през щастливото си време и с чиято
помощ се бил одързостил срещу брат си,
той нямал нужда от много време и станал
отново господар на Солун и на околните
земи и градове. Но той не пожелал да се
провъзгласи за император поради болестта
на очите си, а за император провъзгласил
сина си Йоан, възложил му царските отли-
чия и наредил да се подписва с червени
букви, а сам се занимавал с държавните ра-
боти и ръководел делата на сина си. Брат
си пък Мануил той заточил в Аталия. Него-
вата съпруга отпратил при баща ѝ Асен, за-
щото Асен бил по-благосклонен към тъста
си, околното към зетя си, понеже обичал
съпругата си Ирина, и то прекалено.¹

48. След смъртта на Иван Асен император
Йоан Дука подчинява Йоан Ангел

Умряла и императрица Ирина, мъдра и
способна жена, показваща голямо царско
достоинство във всичко. Тя се радвала на
слова и с радост слушала мъдрите. Почи-
тала извънредно много добродетелта, обичала
архиереите, свещениците и монашеското съ-
словие, приемайки ги като божии образи. Ней-
ната смърт се предшествувала от затъмне-
ние на слънцето, когато било при Рака. По
шест месеца преди това на север се появила
и комета. Тя била опашата и стояла три ме-
сеца, като се появявала не на едно място,
но на различни.

След малко време умрял и българският
владетел Асен, който бил най-добрият човек
между варварите. Защото той бил разполо-
жен твърде човеколюбиво не само към сво-
ите, но и към чуждите, а най-вече към чуж-
денците ромеи, като приятелски им пред-
оставял храна. И тъй, след като умрял Асен,
с властта разполагал синът му, когото нари-
чали Калиман (той му бил роден от унгар-
ката). Той имал и сестра, на име Тамара.
А от дъщерята на Теодор на Асен се роди-
ли три деца — син Михаил и дъщери Ма-
рия и Ана.²

И тъй, като взел бащината власт, Кали-
ман подновил договорите с император Йоан
и между тях имало мир.

А след като умрял Мануил, братът на
Теодор, племенникът му Михаил присъеди-

¹ Вж. тук стр. 169, гл. 38.

² По-горе (стр. 275) дъщерите са Теодора и Мария,

αὐτοῦ Μιχαὴλ προσήρμωσε καὶ ἦσαν ὁ τε Θεόδωρος καὶ ὁ ἐν τῇ Θεσσαλονίκῃ ὡς βασιλεὺς φημιζόμενος υἱὸς αὐτοῦ Ἰωάννης, καὶ ὁ θεῖος αὐτοῦ Κωνσταντῖνος, δεσπότης καὶ οὗτος καλούμενος, καὶ ὁ ἀνεψιὸς Μιχαὴλ, εἰρηνεύοντες.

Ὁ μὲντοι βασιλεὺς Ἰωάννης, ἐπειδὴ ὁ Ἀοὺν τετελεύτησε, καὶ μειράκιον ἦρχε τῶν Βουλγάρων, καὶ οὐκ εἶχεν ἐκείθεν ἀντίθεσιν, οὐδὲ ἠλπίζεν, ἐπεχείρησεν, ἀδείας δραζόμενος, καυλῶσαι τὴν ἐπιφημιζομένην κλῆσιν πρὸ τοῦ Ἀγγέλου ἐκτὸς καὶ πρῶτον διὰ μηνυμάτων ἐποποιεῖται τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ παρατά οἷος ἐκεῖνος, ἀπροόπτως τοῖς πλάγμασι χρώμενος, προσέρχεται τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ, καὶ ὑποδέχεται αὐτὸν οὕτως ἀσμένως καὶ σὺν τιμῇ, θεῖόν τε τοῦτον ἀποκαλῶν, καὶ τῇ αὐτοῦ τραπέζῃ παραλαμβάνων συγκάθηδρον, καὶ φιλοφρονήμασιν μεταδιδούς.

Ἐπεὶ γοῦν τοῦτον ἐν χερσὶν εἶχεν ὁ βασιλεὺς, ἔτυχε δὲ καὶ ταῖς Ῥωμαϊκαῖς τότε δυνάμεισι στρατεύμα ἀξιόμαχον καὶ Σκυθῶν προστεθέν, ὃ πρὸ βραχείας ὁ βασιλεὺς δούρας καὶ δεξιόσσει (486) ποικίλως ἐπελούσατο, καὶ τῆς τῶν Μακεδόνων ἀπέσπασε καὶ πρὸς τὰ ἑρᾶ μέρη γυναιξὶν ἅμα καὶ τέκνοις διαπερᾶσαι πέπεικεν, ἀπάρως τῆς ζωῆς ὁ βασιλεὺς καὶ διαπεραιωθεὶς τὸν Ἑλλήσποντον, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ τὰ τε Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα καὶ τὰ Σκυθικά, χωρεῖ κατὰ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ φημιζομένου βασιλέως. Ἐπεὶ δὲ τὰ τῆς Θράκης καὶ Μακεδονίας παρήλθε, καὶ τὴν Χριστοῦπολιν περιέδραμε, καὶ τὸν Στρυμόνα, τῷ φρονίῳ τῆς Ρεντίνης προσέσχεν, ἐλὼ τῶν φρονουμένων τῶν Ἰωάννου· οἱ καὶ πρὸ τοῦ ἰδεῖν τὰ στρατεύματα, τῇ ἀκοῇ καταπληγέντες, καταπλόντες αὐτὸ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ἔδραμον. Καὶ οἱ τῷ βασιλεῖ ἔσχηον ἄνδρῶν τοῦτο εὐρόντες κατέσχον, καὶ φυλακὴν ἐγκατέστησαν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς μετὰ τῆς στρατιᾶς ἐγγὺς πον τῆς Θεσσαλονίκης, ὡσεὶ σταδίους ὀκτώ, τὴν σκηνὴν πύργου (κῆπος τοῦ Προβατᾶ ἢ κλῆσις τῷ τόπῳ ἦν). Ἐλεπόλεις μὲν οὖν καὶ τὰ μηχανήματα στήσιν κατὰ τῆς πόλεως οὐκ ἦν αὐτῷ εὐχερὲς, οὐδὲ ἠθέλεν ἐκδρομὰς δ' ἐποιεῖτο καὶ τὰ πέρξ ἐλπίζε διὰ τῶν Σκυθῶν, οἱ καὶ πάντα λείαν ἐποίησαν. Εἶχε δὲ καὶ τριήρεις, ὧν ἦρχεν ὁ Κορτοφρὲ Μανουὴλ (pp. 485₁₉—487₁₉).

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς ὅσα ἦν εἰκὸς ἐποίησεν κατὰ τῆς πόλεως· ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἐντὸς ἀλώμενον ἐργάζεσθαι καὶ γὰρ ἐκδρομὰς τῶν πύλων ἐξιόντες καὶ τῶν τοῦ βασιλέως εἰργάζοντο.

Οὐ σὺν καὶ πενήτητον ἡμέρας, καὶ τὸ τῶν Ἀγαρίων ἔθνος κατὰ τῶν Μοναστηρίων χωρήσαν, τοῦτους γενέσκει (p. 488₂₋₄).

Ὡς οὖν τῆς φήμης ὁ βασιλεὺς ἥκοιτο, σωπῆν ἐπαύτας τοῖς εἰς γῆρας ἐλθοῦσιν αὐτῆς, εἰς συμ-

νὴλ подвластната му земя към своята. И Теодор, и синът му Йоан, който бил смятан в Солун за император, и чичо му Константин, наричан и той деспот, както и племенникът Михаил се намирали в мирни отношения.

И тъй император Йоан, след като умрял Асен и над българите се възцарило дете и от тяхна страна нямал и не очаквал противодействие, като намерил сгоден случай, решил да премахне титлата, давана на Ангеловия син. И най-напред подмамил с известие баща му. А той веднага като човек, който не очаквано се залавя за държавни работи, отишъл при император Йоан. Той го приел радостно и с почести, като го наричал чичо, направил го свой сътрапезник и му оказал благоденствие.

След като го пипнал в ръцете си, той прибавил към тогавашните ромейски войски и боеспособна войска от скити, която преди малко привлякъл с дарове и пъстроцветни подаръци. Като взел тази войска от Македония, той я накарал да премине на Изток заедно с жените и децата. Тогана императорът се вдигнал от Изток, преминал Хелеспонт и с ромейската и скитската войска тръгнал срещу този, който в Солун минавал за император. След като преминал през тракийските и македонските земи, той отминал и Христопол, и Стримон и се приближил до крепостта Рендина, пазена от хора на Йоан. Те, преди още да видят войските, изплашени от мълвата, изоставили крепостта и избягали към Солун. И царските хора, като я намерили без войници, завладели я и поставили вътре стража.

А императорът заедно с войската си разположил лагера си някъде близо до Солун, на около 8 стадия (името на мястото с „Градина на Проват“). Той нямал възможност да постави срещу града стенобойни машини и съоръжения, нито желал. Но той извършвал набези и опустошавал околните места с помощта на скитите, които плячкосвали всичко. Той имал и триери, които командувал Кондофре.

И тъй императорът, каквото могъл, правел против града. А и хората вътре не се отчайвали да работят. Те излизали от вратите и извършвали набези срещу войските на императора.

Не изминали много дни и татарският народ тръгнал срещу мюсюлманите и ги победил.

И тъй, след като научил новината, императорът наредил на тези, които я били научили, да мълчат и влязъл в преговори с

βάσεις μετὰ τοῦ Ἰωάννου χωρεῖ, πρόσθεν λαβὼν τὸν πατέρα τοῦτον, τὸν Ἀγγελὸν Θεόδωρον.

Λι' ἡμερῶν τοιγάρουν τεσσαράκοντα συνετελέσθησαν αἱ ἀπονοαί, καὶ οἱ ὄρκοι προέβησαν, κατὰ μὲν βασιλείαν δ' Ἰωάννης ἅπαντα ἀπεβάλετο, πρὸς δὲ τοῦ βασιλέως τῷ δεσποτικῷ τεύχετι ἀξιόματι. Ταῦτα δ' βασιλεὺς διαπραξάμενος, καὶ δεσπότην καὶ ἱποχέριον εἶναι καταστήσας τὸν βασιλέα λεγόμενον, καὶ ὄρκους συνθήσας καὶ διήρεις δεξιοσάμενος, καὶ χρήμασι τοῖς ἐπ' ἐκείνον φιλοφρονησάμενος, πρὸς τὴν ἐν παλιννοστεῖ, καταλείψας μετὰ τοῦ ἑοῦ καὶ τὸν πατέρα Θεόδωρον (p. 488₁₄₋₂₅).

Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ δεσπότην τὸν χρεὼν εὐλόμεν, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Δημήτριος προσβιάν στέλλει πρὸς βασιλέα τοῦ τε δεσποτικῷ ἀξιωματος καὶ τῆς χώρας κληρονόμος εἶναι τοῦ ἀδελφοῦ (p. 490₈₋₉).

49. De Ioannis Ducae expeditione in fines Bulgarorum

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς εἰς τὴν Λυτικὴν πελοίητο τὴν πορείαν, τὰς ἐκεῖσε χώρας καὶ πόλεις ἐπισκεπτόμενος ἕως γὰρ τοῦ Ζίχνα, ὃ πλησίον ἐστὶ τῶν Σερρών, τότε ἐδέσποζεν. Ἦρχε δὲ τῶν Βουλγάρων ὁ τοῦ Ἀσῶν υἱός, δόδεκα ἐτῶν ὢν, ὁ Καλλιμάνος. Ἐπεὶ γοῦν περὶ τὰ τοῦ Κισσοῦ μέρη ὁ βασιλεὺς γένοιτο διημερεύσας τῇ ἐλαύριον τῆς ὁδοῦ εἴχτο, φθάνει περὶ τὸν ποταμὸν Εὐρὸν, ὃν καὶ Μορίτζαν καλοῦσι, πλησίον τῆς τοῦ Βηρὸς μονῆς, κατὰ τὸ μέσον τοῦ ποταμοῦ γενομένου τοῦ βασιλέως, (ἦν γὰρ ποτὶν ἔπλων τῇ τότε βασιλείᾳ, ἐπεὶ περὶ θέρους τέλους ἐτύγχανε φθίνοντος, τετάρτη τοῦ σептемвриου) μὴνυμα καὶ γραφὴ παρὰ τοῦ τὴν δημόσιον ἀρχὴν διέποντος τῆς Ἀρχιδι, ὡς τεθνῆκε ὁ Καλλιμάνος ὡς μὲν ἴσως ἔφασκον νόσῳ τοῦτο παθόν, ὡς δ' ἕτεροι, πόματι ἐσκενασμένῳ πρὸς τῶν ἐναντίων πρὸς μόρον διέφθαρται. Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα μαθὼν τοῦ πρόσαι εἴχετο, καὶ τάχος τὴν Χριστοπόλιν παρεμύνας, φθάνει πρὸς τὴν Φιλίππου καθεῖσε σκέψαν πεισὶτο μετὰ τῶν λογάδων, εἰ δεῖ προσβαλεῖν τοῖς τῶν Βουλγάρων καὶ χειρώσασθαι τινα τῶν παρ' αὐτοῖς, καὶ εἰ εὐχερὲς ἐστὶν ἄλωνα τοῦ αἵματος τῶν Σερρών. Τινὲς μὲν οὖν ἀπληρόθεν τὴν κατὰ τῶν Βουλγάρων μάχην, ὡς μὴ ἀξιόμαχον στρατὸν ἐπαγομένῳ τῷ βασιλεῖ καὶ τὸ αἶμα τῶν Σερρών ἄμαχον, τῆς γῆς ὑπερκεῖμενον καὶ μηδὲ ἐλεπόλεις πτοούμενον, προσβαλεῖν δὲ καὶ ἀποκροσθῆναι, αἰδῶς τῇ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῇ ἄλλὰ καὶ τὸ πρὸς μάχην παροτρύνει (491) Βουλγάρους ἐφρησάμενος, οὐ συμφέρον. Ὁ δὲ Παλαιολόγος Ἀνδρόνικος ὁ μέγας δομέστικος, τὰ ἐναντία τῷ βασιλεῖ

Йоан, като използвал за пратеник баща му — Теодор Ангел.

След четиридесет дни договорът бил сключен, като преди това били положени клетвите. Йоан свалил всичко, имащо отношение към царската власт, но бил почетен от императора с достойнството на деспот. Каго извършил това и като оставил така наричания император като деспот и благонамерен подчинен, той го обвързал с клетви и го почел с дарове, дарил с пари подчинените му и се върнал отново на Изток, оставяйки със сина и бащата Теодор.

Не след много време умрял и деспотът в Солун и брат му Димитър изпратил пратеничество до императора да наследи и деспотското достойнство, и земята на брат си.¹

49. Йоан Дука предприема поход в българските земи

И тъй императорът бил предприел пътуване на Запад, като правел преглед на тамошните земи и градове. Той владее тогава земите до Зихна, която се намира близо до Сяр. А над българите царувал Асеновият син, дванадесетгодишният Калиман. Когато дошъл в земите на Кисос и прекарал там деня, императорът на сутринта продължил пътя и пристигнал до реката Еврос, която се нарича и Марица, близо до Вироския манастир. Когато императорът бил по средата на реката (тогава тя могла да се премине на кон, понеже било края на лятото — четвъртият ден от края на септември), дошло писмено съобщение от управителя на Ахридос, че Калиман умрял. Както някои казвали, това станало вследствие на болест, но според други той починал от отровно питие, което му приготвили враговете. Като научил това, императорът продължил напред и отминавайки бързо Христопол, пристигнал във Филипопол. И там той се посъветвал със своите първи хора дали трябва да нападне българските земи и да си подчини нещо от това, което имат, и дали е лесно да превземе крепостта Сяр. И тъй някои давали съвети против войната срещу българите, понеже императорът не водел достатъчно войска и крепостта Сяр, която се възвисявала над земята, била непревземаема и не се плашела от стенобойни машини. А да нападне и да бъде отблъснат, това би било срам за ромейската държава. Но и да предизвика към война мируващите българи не било полезно. А великият domestik Андроник Палеолог съветвал императора обратно

¹ Вж. тук стр. 170, 172, гл. 39, 40, 42, 43.

συνεβούλευεν, ἀποπειρᾶσθαι καὶ τῶν Σερρῶν, καὶ εἰ μὲν κρατήσοιεν τοῦτον, γήσας, μᾶλλον τὰ τῶν Βουλγάρων ταπεινωθήσεται, καὶ εἰς ἀγέστην εὐχερύτερον νεύσειεν, ἐπεὶ ἐκποδῶν ὁ κυριεύων αὐτῶν μέλλει δὲ καὶ βρέφος ἄρξαι τούτων ὁ ἐκ τῆς τοῦ Ἀγγέλου Εἰρήνης τῷ Ἀσάν υἱὸς Μιχαὴλ· εἰ δὲ μὴ περιγενώμεθα τοῦ ἄστεος, τί τὸ ζημίαν ἐπάγον τῇ τῶν Ῥωμαίων ἀρχῇ; λαβόντες γὰρ δόξαμεν, ἡρεμήσομεν, καὶ διαπρεβευσόμεθα πρὸς Βουλγάρους, κακῆϊνοι εὖ οἶδα ὅτι δέξονται τὴν πρεσβείαν ἐπὶ βρέφους ἀρχόμενοι, ὁ τῶν πρὸς μάχην οἶδεν οὐδὲν, ἕκαστος δὲ τὰ τῆς εἰρήνης φιλεῖ, τῆς ἀναπαύσεως ἐφιέμενος.

Ἀριστα ἔδοξε ταῦτα τῷ βασιλεῖ, καὶ τῆς πρὸς τὰς Σέρρας φρεσίνης ἦψατο· ἐγγὺς δὲ γενόμενος ἐπύθετο τὰς σκηνάς. Ἐπεὶ δὲ ἀξιωμαχὸν στρατοῦ οὐκ ἦν εὐμοιρῶν, στρατηγία καὶ μεθοδεία ἀπεπειράτο τοῦ ἄστεος. Ἐπεὶ δὲ ἡ τῶν Σερρῶν πόλις μὲν ἦν πάλαι μεγίστη, ὁ δὲ Βούλγαρος Ἰωάννης ταύτην παραλαβὼν, μετὰ τῶν λουιῶν τῆς Μακεδονίας καὶ αὐτὴν κατέστρεψεν, ὥς κύμη τότε ἐτύγχανε, τῆς ἀκροπόλεως τετελειωμένης καὶ ἡτρεπισμένης δέξασθαι πόλεμον. Ἦρχε δὲ αὐτῆς Βούλγαρος, Δραγωντᾶς τὴν κλῆρον, εἰς Μελενίκαν τὰς οἰκίσεις ποιούμενος. Ἐπεὶ οὖν ἡ κάτω πόλις Σερρῶν ἀτείχιστος ἦν (λίθοις γὰρ μόνοις ἀσβέστον δόξα τὰ τεθραυσμένα μέρη περιεφράττετο), τοὺς ἐπὶ μισθῷ τοῖς στρατιώταις δουλεύοντας συναθροίσας ὁ βασιλεὺς, οὓς καὶ τζουλούκωνας ἢ χυδαῖα καλεῖ γλώττια, κρατῆσαι ταύτης ἡρέθησεν, ἐπεὶ τῶν ἀναγκαίων ἐσπάνιζον, καὶ οἰκοθεν πρὸς τὸ ἔργον παρεκκρεῖτο. Τόξα τοίνυν λαβόντες καὶ σπάθας, καὶ ἄλλως καθὼς ἡδυνήθησαν ἐπλωάμενοι, κατὰ τῆς χώρας χωροῦντο, καὶ ἐν ὥραις οὐχὶ πολλαῖς ἐντὸς ἐγένοντο, καὶ σκελεύοντο τὰ παρενρεθέντα. Οἱ δὲ ἐντὸς, ὅσοι μὴ ἐφθασαν (492) εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀναδραμεῖν, ἰκέται πρὸς τὸν βασιλέα προστρέχουσιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δραγωντᾶς ὡς εἶδε τὴν κάτω χώραν ἀλοῦσαν, ἔμαθε δὲ καὶ τὸν τοῦ δεσποῦ αὐτοῦ θάνατον, οὐκ ἐπὶ πολὺ κατεπρήσας, διαπρεβεύεται πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ τὸ αὐτὸ ἐνθὺς τὸν βασιλέα ἐφήμυεν· ὁ δὲ Δραγωντᾶς λαμπρὰν ἐνεδύσατο ἐσθῆτα, καὶ πλῆθος χρυσῶν ἐδέξατο, καὶ ἱποσχέσεις ἀγαθὰς ἐπὶ τοῦ Μελενίκου ἐποίησεν.

Ἀπεισι τοίνυν εἰς Μελενίκαν, δέλεαρ ὥς τι προβλημένος δι' ὧν τε ἤκουσε καὶ δι' ὧν εὐηργέτητο, καὶ διεγείρει τοὺς ἐκεῖ πάντας προδοῦναι τὸ ἄστυ τῷ βασιλεῖ, ἐν τῷ φανερῷ μὲν οὐ ταῦτα λέγων, κρύφα δὲ τοῖς πλείστοις περὶ τούτου κοινολογούμε-

то: „Трябва да се направи опит да се вземе Сяр и ако го завладеем — казвал, — положението на българите ще се влоши и те по-лесно биха се склонили към приятелски отношения, тъй като царят им е умрял. А при това ще ги управлява дете — Михаил, синът на Асен от дъщерята на Ангел Ирина. Ако ли не превземем крепостта, каква вреда се нанася на ромейската държава? Като направим опит, ние ще спрем. Ще изпратим посолство при българите и, сигурен съм, че те ще приемат посолството, понеже се влияват от дете, което нищо не разбира от война. А всеки обича удобства на мира и се стреми към почивка.“

Императорът намерил това за най-добро и хванал пътя за Сяр. Когато дошъл наблизо, той разпънал шатрите. Но тъй като не разполагал с достатъчно силна войска, той се опитвал да превземе града с военно изкуство и хитрост. Някога Сяр е бил твърде голям град. Но българинът Иван, като го завладял, разрушил го заедно с другите градове на Македония. И по това време той бил като село и само акрополът бил укрепен и пригоден да посрещне едно нападение. Началник му бил българин, по име Драгота, който пребивавал в Мелник. Тъй като долната част на Сяр не била укрепена със стена (разрушените ѝ части били преградени само с камъни без вар), императорът свикал тези, които слугували на войните срещу възнаграждение, наричани на простонародния език цулуconi, и понеже били напуснали къщите си, тъй като нямали с какво да се препитават, той ги подбудил да я завладеят. Те взели лъкове и мечове и като се въоръжили и по друг начин, както могли, веднага настъпили срещу укрепеното място и в течение на малко часове се намерили вътре и ограбили намереното. А хората вътре, които не успяли да избягат в крепостта, изтичали като просители пред императора. Но и Драгота, като видял, че долната част на града е превзета, а той бил научил и за смъртта на господаря си, не издържал дълго и изпратил пратеници при императора и крепостта веднага приветствувала императора. А Драгота се облякъл в бластящи дрехи, получил много злато и дал големи обещания относно Мелник.

И тъй [Драгота] отишъл в Мелник, подхвърлен като някаква примамка поради това, което чул, и поради нещата, с които бил облагодетелствуван. Той подбуждал всички тамошни жители да предадат крепостта на императора, като не казвал това открито, но говорил за него пред повечето хора тайно.

νος. Ἐπεὶ δὲ ὁ τὴν ἡγεμονίαν τοῦ Μελενίκου πεπιστευμένος, Λιτοβόης ὄνομα, τῇ κλίνῃ κατέκειτο καὶ τῶν ποδῶν ἀλγερῶς κατατεινόμενος, ἄδεια ἦν ἐκάσιψεν πρᾶτιεν τὸ βουλευτόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Μαγκλαβίτης Νικόλαος, (εἰς ἣν τῶν περιφανέστερων ἐν τοῖς τοῦ Μελενίκου οὐκίτοισιν), ἀνὴρ δραστήριος καὶ δεινὸς ἐν ταῖς τῶν πραγμάτων περιπετείαις συμβάλλεσθαι, οὗτος φασάσας τὰ τοῦ Δραγοῦ, καὶ γνοὺς ὅς δυνήσκει τὰ ἐπισχημένα τῷ βασιλεῖ διαπράττειν, τὸ πλῆθος ἡπαγαγὼν, τοῦ κρόφα λέγειν ἀποσιδᾷ, εἰς τὸ φανερόν τοῖς πᾶσιν ἐπέθειτο τὰ συνοίσοντα. Εἶρηκε γὰρ „ὥς ἡμῖν ἐγένετο προσταλαπαιρῆσαι τῇ πατρίδι τοῦ Καλλιμάνου ἀρχῇ, ἐλπίζοντες, εἰς μέτρον φθάσαντος ἡλικίας αὐτοῦ, ἀμοιβὰς εἶρεν τῆς κακοπαθείας· ἐπεὶ δὲ ἀπετίχομεν τοῦτον, βρεφύλλιον δὲ ἄλλο πρόκειται εἰς τὴν τῶν Βουλγάρων ἀρχήν, ἀνοηταίνοντες ἂν εἴημεν λίαν, εἰ πάλιν πρὸς ἄλλας δυσπραγίας ἐαντοὺς ἐπιδοίημεν, ἀδόστοι διατελεῖν τὸν βίον ὅλον αἰρούμενοι, ὅφ' οὐ πολλὰ καὶ μείζω θανάτῳ φέμεται. Ἀλλ' ἐπεὶ βασιλεὺς ἡμῖν ὁ τῶν Ῥωμαίων προσήγγισε, δεῖ τοῦτον ἐαντοὺς ἐπιτοῖσαι, δεσπότην πιστῶ, καὶ εἰδοῦ καὶ τὸν ἀγαθὸν καὶ τὸν μὴ τοιοῦτον, καὶ δίκαιον ἐν ἡμῖν ἔχοντι τῆς γὰρ τῶν Ῥωμαίων ἡμεῖς ἀρχῆς εἰ καὶ οἱ Βούλγαροι (493) πρὸς ὀλίγον τοῦ τόπου ἐκράτησαν· ἡμεῖς δὲ ἐκ Φιλίππουπόλεως ὁρμήμεθα, Ῥωμαῖοι τὸ γένος καθαροί· ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν Βουλγάρων εἴ τις ἐθέλει σκοπεῖν, ἐν ἡμῖν δικαιοῦται· ὁ γὰρ υἱὸς αὐτοῦ, Θεόδωρος ὁ βασιλεὺς, τοῦ Ἀσάν ἐπὶ θυγατρὶ γυμνῶς καὶ ἡμέτερος κατὰ κληρονομίαν δεσπότης. Τοῦτον οὖν χάριν, τὰ πολλὰ τῶν λεγομένων καταλείποντες, χρὴ προσδραμεῖν καὶ ἐποκλῆναι τοῖς ἀχένας τῷ τῆς δουλείας τοῦτον ζυγῷ.“

Ταῦτα εἰρηκώς, ἔπεισε πάντας γενέσθαι τοῦ βασιλέως καὶ διὰ πρέσβεις στείλαντες, συμβάσεις μετὰ τοῦ βασιλέως πεποιήναι· χρυσόβουλλος γοῦν τῷ βασιλεῖ τῶν αἰτήσεων περιληπτικὸς γενημένος ἐπεδόθη τοῖς ἐκ τοῦ Μελενίκου πρέσβεσιν, οὗ καὶ ἀποσταλῆναι προσέταξε τοῖς οὐκίτοισι Μελενίκου. Καὶ μετ' οὐ πολὺν ὁμοθυμαδὸν ἐκείθεν ὑπὲρ τοῦ πεντακοσίου ἀνδρᾶς εὐστατεῖς τε καὶ ἐντιμοί, αἰδοῦς καὶ τιμῆς καὶ τῆς θείας μόνης· ἄξιοι ἔκ τε Στρατιωτῶν καὶ τῶν ἄλλων κρείττονων πρὸς βασιλέα ἀφίκοιτο, σκηνοῦμενον περὶ τόπον Βαλαβίσδα.

Τότε καὶ τὰ περίεξ ἀπαντα προσήλθον τῷ βασιλεῖ, Στεφάνος τε καὶ Τζέπανα, καὶ ὅσα ἄλλα τῷ τῆς Ροδόπης ὄρει παρακείμενα πολίχνια τε καὶ κομποῖλαις ἐπόφορα τοῦτω γενένηται. Καὶ ὁρος ἦν αὐτῷ καὶ Βουλγάρους Ἐβρος· ὁ ποταμὸς, ἐκ δὲ τοῦ

Но когато натовареният с управлението на Мелник човек, по име Литовой, легнал на легло, скован от болки в краката, всеки можел да прави, каквото си иска. Но и Николай Манглавит (един от най-знатните жители на Мелник), човек предприемчив и сръчен да се намесва в критични моменти, като доловил намерението на Драгота и разбрал, че би могъл [сам] да извърши [това], което било обещано на императора, ако привлече множеството, престанал да говори тайно и открито пред всички изложил ползата. Той рекъл: „Случи ни се да понесем големи мъки през време на управлението на детето Калиман, но се надявахме, че щом възмъжее, мъките ни ще се сменят с хубаво. Но тъй като го загубихме и друго дете предстои да вземе властта над българите, бихме били много неразумни, ако сами се подложим на други нещастия и предпочетем да прекараме целия си живот без господар, когото е причина за много и твърде големи злини. Но тъй като ромейският император е дошъл близо до нас, ние трябва да се подчиним нему, който е сигурен господар, разпознава добрия и недобрия човек и има право над нас. Защото ние принадлежим на ромейската държава, макар българите да са завладели това място за малко. А ние произхождаме от Филипопол и по произход сме чисти ромеи. Но и от българско гледище, ако пожелае някой да разсъди, той има право над нас. Защото синът му, император Теодор, който е зет на Асен, женен за дъщеря му, е и наш господар по закона за престолонаследия. Затова, като оставим многото приказки, трябва да изгичаме и да подложим вратове под ярема на подчинението.“

Като казал това, той убедил всички да се подчинят на императора. Били изпратени и пратеници и с императора било сключено споразумение. И тъй от императора бил пригответен хрисовул, съдържащ исканията им, и бил даден на пратениците от Мелник. Императорът заповядал той да бъде изпратен на жителите на Мелник. И не след много време оттам дошли единодушно при императора, който станувал при селището, наречено Валовица, повече от петстотин добре облечени и знатни мъже, военни или по-изтъкнати хора, които само от пръв поглед били достойни за уважение и почит.

Тогава и всичко наоколо се присъединило към императора — Станимака и Цепена и всички други градчета и селища, разположени край планината Родопи, му се подчинили. И граница между него и българите била река Еврос. А на север силните крепости Сту-

πρὸς βορρᾶν μέρους Στόμμιον τε καὶ Χοτοβός, δρυρὰ φρούρια, καὶ χώρος ὁ τοῦ Βελεβουοδίου, Σκόπια τε καὶ Βελεσός, καὶ μέχρι Πριλάπον καὶ τῶν Πελαγονίας ὁρίων, Νευστάπολις τε καὶ Προύσακος, τὰ πάντα ἐπῆρξε τῷ βασιλεῖ ἐποχείρια. Καὶ σπονδαὶ ἐπὶ τούτοις τῶν Βουλγάρων τῷ βασιλεῖ ἐγεγόνεισαν, ἀρκεῖσθαι τούτοις καὶ μόνοις τοῦτον, καὶ μὴ περαιτέρω κατεπεμβαίνειν (pp. 491₉—494₂₀)

50. *Ioannes Ducas Demetrium, fratrem Irenis. Bulgarorum regis Asani uxoris, a Thessalonicensium dominatu exturbat*

Τί τὸ ἐπὶ τούτοις; Πρὸς βουλίσσεως τῷ βασιλεῖ ἦν πρὸς τὴν "Εὐα ἀναγεῖναι· ἀπῆται γὰρ τοῦτο καὶ ὁ καιρός, περὶ τὰ (494) μέσα τοῦ νοεμβρίου τελοῦν· ἀλλὰ τις λόγος χρηστός ἐνεπόδιζε τὴν ὁρμήν. Οἱ γὰρ Θεσσαλονικεῖς μηκέτι στέγειν ἔχοντες τὰς τοῦ δεσπότην αὐτῶν Δημητρίου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Ἀγγέλου, ἀδιαφορίας βουλευόμενοι κατ' αὐτοῦ, ὡς ὀνομαστοὶ καὶ γνώριμοι ὁ Σπαρτηνὸς ἦσαν καὶ ὁ Καμπανός, καὶ ὁ Ἰακρόπουλος, καὶ Κοντιζουλάτος, καὶ τῶν ἐπισήμων ὁ Λάσκαρις Μιχαήλ, καὶ ὁ Τζιρίθων, ὃν καὶ [μέγαν χαρτουλάριον] ὁ βασιλεὺς τίμηκεν. Ἐνα γοῦν τούτων τὸν Καμπανὸν οἱ πάντες σεοικενοῦμενοι ἐς τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννην ἐκπέμπουσιν, πρόφρασιν μὲν ἔχοντα πραγματείας, τῇ δ' ἀληθείᾳ κοροῦ χρησοβούλλου τῶν ἀνέκαθεν προσαρμοσάντων τῇ πόλει ἐθίμων τε καὶ δικαίων περιεκτικόν, καὶ τῆς τῶν ἐποίκων ἐλευθερίας παρεκτικόν. Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς πάντα τε τούτους κατὰ σκοπὸν ἐξετέλεσε, καὶ δουρεῶν ὑποσχέσει τοῖς τῇ πράξει ἐπιτηρέησουσι καὶ ἐγγράφους τίθησι. Ταῦτα οἰκονομήσας ὁ βασιλεὺς τῶν τοῦ Μελενίκου χωρίων ἀπίρας, πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ἐφέρειτο, πρότερον ἐξαποστείλας πρὸς τὸν Δημήτριον πρέσβεις, ὡς ἂν κατὰ τὰς συνθήκας ἀφίκτο εἰς αὐτὸν. Ὁ δὲ (οὐδὲ γὰρ εἶχε νοεῖν οἰκοῦν) τοῖς ἐπιβούλοις συμβούλοις χαρούμενος, οὕτοι μὲν ἐπεῖθετο· σκενωρίαν γὰρ ἔφασκον τὴν τοῦ βασιλέως μετάκλησιν (pp. 494₃₀—495₂₀).

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς Ἰωάννης συνηθροικῶς τὸν στρατὸν, ἐξ ὁρθοῦ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην χωρεῖ· πολιορκῆσαι μὲν οὖν οὐκ ἦν αὐτῷ (οὐ γὰρ εἶχε τὰς δυνάμεις ἐπὶ τούτῳ ἀρκούντας), πρεσβεῖαν δὲ ἐποίει καὶ ἐζήτηε ἐξελεθεῖν πρὸς αὐτὸν τὸν Δημήτριον, κατὰ τοὺς ὅρους, καὶ ἀγορᾶν ἔξω τῆς Θεσσαλονίκης ποιῆσαι, ὡς ἂν ἔχοιεν ἐνεῖσθαι τὰ χρειώδη τὰ στρατεύματα. Ὁ δὲ τοῖς ἐπιβούλοις συμβούλοις χαρούμενος οὐδὲν αὐτῶν ποιεῖν παρεχόμενος. Ὀλίγων δὲ ἡμερῶν παραδραμονοῶν, ὀλίγον τινὸς στρατεύματος πλησίον ἱσταμένου τῆς παρὰ τῇ

бион и Хотово, областта Велбъжд, Скопие и Велес и чак до Прилеп и пределите на Пелагония, Невстапол и Просек, всичко това се подчини на императора. След това императорът сключил договор с българите, че той се задоволява само с това и няма да отива по-нататък.¹

50. *Йоан Дука отстранява от господство над солунчани Димитър, брата на жената на българския цар Йоан Асен*

Какво станало после? Императорът благоволил да си спомни, че трябва да се върне на Изток. Наистина това налагало и времето, защото било средата на ноември. Но едно добро известие го възпирало да тръгне. Защото солунчани, като не могли вече да понесат безгрижието на господаря си Димитър, сина на Ангел, устроили заговор против него. Между тях най-именити и известни били Кампан, Ятропул, Кучулат, а от знатните — Михаил Ласкарис и Чирит, когото императорът бил почел и като велик хартуларий. И тъй всички те, като приготовили едного от тях — Кампан, — изпратили го при самодържеца Йоан под предлог на работа, а в същност за общ хрисовул, който да обхваща дадените от старо време привилегии и права на града и да гарантира свободите на гражданите. И тъй императорът изпълнил всичко според желанието им и дал обещание и писмени гаранции за награди на помощниците в делото. Като уредил това, императорът се вдигнал от земите на Мелник и тръгнал за Солун, изпращайки предварително пратеници при Димитър да [му съобщат да] дойде при него според договора. А той (защото не можел да мисли със собствения си ум) послушал коварни съветници, които го убедили да остане у дома си. Те казвали, че повикването от страна на императора било коварство.

И тъй император Йоан събрал войската и тръгнал право към Солун. Той не могъл да го обсади (защото нямал достатъчно войски за това), но изпратил пратеничество и поискал по силата на клетвения договор Димитър да се яви при него и да направи пазар извън Солун, та войските да могат да си купят необходимите неща. А той, слушайки коварните съветници, не се съгласил да направи нищо от исканото. След няколко дни, когато една малка войскава част стояла

¹ Вж. тук стр. 172, 174, гл. 43, 44.

θαλάττῃ πύλῃς Μικρῆς τῆς καὶ ἐπονομαζομένης, διὰ τὸ μὴ ἀπυρόπτως ἐξελεῖν ἵνας τῆς πόλεως καὶ λύμην ἐργάσασθαι τῇ (496) τῶν ἐκ τοῦ στρατοῦ, βοή ἐξαίφνης ἐγένετο, ἤκουται ἡ πόλις (γρ. πύλη) παρὰ τῶν τῶν ἐντὸς, καὶ τῇ βοῇ συνείλετο ἡ παραφυλάττουσα φύλαξις, καὶ σύμψαν τὸ στρατεύμα μετὰ τοῦ κρατοῦντος ἐφοίτα καὶ εὐθὺς εἶχε πάντας τοὺς τοῦ βασιλέως Θεσσαλονίκῃ ἐντὸς. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἔστη παρὰ τὴν πρὸς ἀνατολὰς βλέπουσαν πύλιν τῆς πόλεως καὶ ἡ τοῦ Δημητρίου ἀδελφὴ Εἰρήνη, ἡ τοῦ Βουλγάρων Ἀσάν γαμετή, γονυπετοῦσα μὴ παθεῖν τὸν ἀδελφὸν αὐτῆς τῶν ὀφθαλμῶν στέρησον (ὁ δὲ Δημήτριος φθάνει εἰς τὴν ἀκρόπολιν ἀναβάς), ἀσφάλειαν δὲ λαβοῦσα ὥς σὺν ἀπολέσει αὐτὸς τοὺς ὀφθαλμοὺς, τρέχει παρὰ τὸν ἀδελφὸν καὶ πρὸς τὸν βασιλέα τοῦτον ἤγαγεν. (Ἦν δὲ φέρον δ) Δημήτριος τὴν ἡλικίαν τοῦ μείζοντος, μήπω χροάζων τὸ γένειον, ὡραῖος τὸ εἶδος καὶ τὴν φύσιν. Τετίμηκε δὲ [αὐτὴν] ὁ βασιλεὺς ὥς γὰρ ἀπέβη αὐτῇ τοῦ ἵππου, καὶ ὁ βασιλεὺς τῆνυσά τα τοῦ οἴκειον ὀχήμακος ἀποβάς, πεζὸς ἵστατο [οὖν] αὐτῇ.

Ἡ μὲν οὖν Θεσσαλονίκην οὕτως ὑπὸ Ῥωμαίων ἐγένετο, τῶν ἐναντιοφρόνων ἐκ ταύτης ἀπελαθέντων. Ὀλίγας δὲ παύσας ἡμέρας ἐν αὐτῇ προσκατερίσας ὁ βασιλεὺς (ὁ γὰρ τοῦ χειμῶνος καιρὸς κατήπτεγε, περὶ τὸν δεκέμβριον ὥν), ἀφίει ἐν αὐτῇ τὸν μέγαν δομέστικον Ἀνδρόνικον τὸν Παλαολόγον, νικητῆς ἐπαξέμενος εἰς τὴν Ἔω, θαυμαζόμενος ὑπὸ πάντων, οὐ τῶν οὐκείων μόνων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀλλοτρίων. Καταλέλοιπε δὲ εἰς τε τοῦ Μελετίου καὶ τῶν Σεργίων καὶ τῶν περὶ αὐτὰ φυλακὴν τὸν τοῦ μεγάλου δομεστίκου πρῶτον υἱὸν Μιχαήλ, ἄλλον τε ἀλλαχοῦ ἐπαρήγειν εἰς ἀσφάλειαν τῶν χωρῶν τε καὶ πόλεων ἐπάνω δὲ πάντων τὸν μέγαν δομέστικον, ἐγκλειυσάμενος ἐπαίειν αὐτῶν.

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς εἰς τὰ τῆς Ἐω μέρη διαπέρασας, διῆγε, καὶ τὸν Δημήτριον τὸν Ἀγγελὸν ἐν τῷ φρουρίῳ τῶν Ὀδαιεντιανῶν καθείρξας ἐτίθει (497).

Ὁ δὲ μέγας δομέστικος ὀλίγον ἐπιβιώσας χρόνον, καὶ κακῶς διαπρέψας τῇ τῆς Θεσσαλονίκης ἐπιστάσῃ, νοσήσας, καὶ τὴν τρίχα κατέκαστο κατὰ μοναχοῦς, τελευτᾷ. Ἀπεστάλη δὲ ἀπ' αὐτοῦ ὁ Φιλῆς Θεόδωρος διέπειν τὰ τῆς ἀρχῆς.

Ἡ μὲν οὖν Θεσσαλονίκη καὶ Βέρροια ὑπὸ τὸν βασιλέα ἐτέλειον, τὰ δ' ἐκείθεν καὶ πρὸς δυσμὰς ἀπὸ τοῦ Πλαταμῶνος ὁ δεσπότης κατεῖχε Μιχαήλ, ἐπὶ τε Πελαγονίαν καὶ Ἀχρίδα καὶ Πρίλαπον, τοὺς δὲ Βοδηνούς, καὶ Σταγίδολα, Στροβόν τε καὶ τὰ περὶ ταῦτα ὁ τοῦ Δημητρίου πατήρ, θεῖος δὲ τοῦ Μιχαήλ, ὁ Θεόδωρος (pp. 496₂₁—498₁₀).

близо до така наречената Малка врата при морето, за да не излезе някой неочаквано от града и да причини пакост на някои от войската, внезапно бил нададен вик, градските врати били отворени от някои от вътрешните хора и стоящата на стража фаланга последвала вика и цялата войска заедно с владетеля тръгна. И веднага всички хора на императора се намерили вътре. Императорът застанал при градските врата, които са на изток. И сестрата на Димитър Ирина, жената на българския цар Асен, коленипреклонно [го] помолила брат ѝ да не пострада и да не бъде лишен от очите си. (А Димитър успял да се изкачи в акропола.) Тя, като получила уверение, че брат ѝ не ще загуби очите си, изтичала при него и го довела при императора. А Димитър имал годините на момче, което нямало още мът на брадата, с угледна външност и стройно. Императорът почел [Ирина] — когато слезла от коня, и той слезъл от своята колесница и застанал пред нея на крака.

И тъй Солун паднал под властта на ромеите и противниците били изгонени от него. Императорът останал в града твърде малко дни (защото зимата напирала — било около декември). Той оставил в него великия доместик Андроник Палеолог и се завърнал като победител на Изток, предизвикващ учудване у всички — не само у своите, но и у чуждите. А в Мелник, Сяр и околностите им оставил на гарнизон Михаил, първия син на великия доместик, а на другите места оставил други, за да осигури земите и градовете. Над всички поставил великия доместик и заповядал да му се подчиняват.

И тъй императорът преминал в източните предели и живеел [там], като пазел Димитър Ангел, когото затворил в крепостта Валентиниана.

А великият доместик живял малко време и след като се проявил зле¹ в грижите си за Солун, той се разболял, подстригал се за монах и после умрял. Вместо него бил изпратен да упражнява властта Теодор Фил.

И тъй Солун и Верея били под властта на императора, а земите отвъд и на запад от Платамон владеех деспот Михаил, а освен тях още Пелагония, Охрид, Прилеп. Воден път, Стари дол и Стровон и околностите им владеех Теодор, баща на Димитър и чичо на Михаил.²

¹ У Акрополит стои „добре“ (καλῶς); вж. тук стр. 179.

² Вж. тук стр. 176, 178, гл. 45, 46.

51. Ioannes Ducas Bulgarorum auxilio
Tzurulum Bizyamque dominatui suo subigit

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς τοῖς τοῦ Νημφαίου παραχειμάσας, ἔξωθεν ἐκείθεν ἥρος φανέντος, καὶ δὲν ἔγνωκε τοῖς πλησιάζουσι τῇ Κωνσταντίνου ἄσπεσι καὶ παρὰ Λατίνων κατεχομένοις ἐπαρθεῖν, τῇ Τζουρουλῷ φημι καὶ τῇ Βιζύῃ· εὗρα γὰρ τὰ τούτων ἐν ἀπορίᾳ τυγχάνοντα. Τὸν γοῦν Ἑλλήσποντον διαβὰς, προσβάλλει πρῶτον τῇ Τζουρουλῷ, ἣν δὲ ἐντὸς ἡ τοῦ βασιλέως γυναικαδέλφη Εὐδοκία, ἣν ὁ Ἀσὲλ Δεκάε εἰς γυναῖκα ἡγάγετο, θελήσει τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλίδος Εἰρήνης. Ὁ μὲν οὖν Ἀσὲλ οὐκ ἐνέμενε τῷ ἄσπει, τὴν τοῦ βασιλέως ἐπεγνωκὸς ἔφοδον, εἶσε δὲ τὴν γυναῖκα, φυλακὴν ἱκανὴν ἐπιστήσας (ἔδοξε γὰρ αὐτῷ ὡς διὰ τὴν τῆς γυναικὸς ἀδελφὴν οὐκ ἂν πολιορκήσῃε τοῦτο ὁ βασιλεὺς). Ὁ δὲ τὰ πολλὰ τῶν τοιούτων παροῶν, παρεκάθισέ τε τῷ ἄσπει, καὶ ἐλεπόλεις ἔστησε, καὶ δι' ἡμερῶν οὐ πολλῶν χειρῶσατο, καὶ τὴν Εὐδοκίαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐξαπέστειλεν, ἵππον ἕνα ἐπιδούς ἔν' ἐποχῇται αὐτῇ τοῖς δὲ ἄλλοις δοοὶ ἦσαν εἰς φυλακὴν, περὶ οὓς πάντας ἀπέλυσεν. Ὅποτε καὶ ὁ βασιλεὺς τοῖς ἐντὸς θελήσας περὶ τοῦ προσελθεῖν αὐτῷ διαλέξασθαι, καὶ πλησιάσας τῷ τείχει, μικροῦ ἂν ἐκινδύνευεν, εἰ μὴ θεὸς ὁ παμβασιλεὺς αὐτὸν διεφύλαττεν· οἱ γὰρ ἐντὸς Ἰταλοὶ τὴν λεγόμενὴν μαγγανότσαγρον ἐτοιμάσαντες, βέλος κατ' αὐτοῦ ἐπαφῆκαν, ὃ καὶ πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ ἵππου πέπτωκεν, ἐφ' ᾧ καὶ ὁ βασιλεὺς χαλεπῆρας, ὁρῇ μεγάλη κατὰ τούτων ἡρέθιστο. Ἀλλ' ὁ θεὸς καὶ ταύτην διεσκέδασε, κλόνῳ συνοσεύσας τὴν γῆν.

Τότε καὶ τὴν Βιζύην ὑφ' αὐτὸν ἐποιήσατο, στρατὸν πέρας (pp. 498₁₁—499₅).

52. Ioannes Ducas et Michael Angelus,
Epirotorum despota conveniunt

Ἀλλὰ τὸ τῆς παρουσίας κατὰ τῷ Μιχαὴλ ἐπαληθεύειν ἐφαίνεται· οὔτε γὰρ σκαμβὸν ξύλον ὁρθόν οὐτ' Αἰθίοψιν οἶδε λευκαίνεσθαι. Ἀποσταεῖ γὰρ τοῦ βασιλέως, συμβούλῳ τῷ θεῷ Θεοδώρῳ χρησόμενος. Ὁ δὲ βασιλεὺς ταῦτα γνοὺς, καὶ τὴν συνωμοσίαν τούτων μεμαθηκώς, μετὰ τῶν ἄλλων δοοὶ τε καθ' ἑω καὶ δοοὶ κατὰ μέρη τὰ Ἀντικὰ τοῖς Ῥωμαίοις ὁρίοις ἔγγιστα εἰρήνην ἔχον βαθεῖαν, βασιλικῶς παρασκευασάμενος, καὶ τὰς δυνάμεις συντάξας, κατὰ τούτων ὁρμῇ, πολλοὺς μὲν ἔχον τοὺς στρατηγούς, τὸν ἑ' ἐπὶ τῆς τραπέζης Νικηφόρον τὸν Ταρχανεύτην τὰ τοῦ μεγάλου δομεστίκου διεκ-

51. Йоан Дука с помощта на българи си
подчинява Цурулум и Виза

И тъй императорът презимува в Никея и при пукване на пролетта излезе оттам и реши, че трябва да нападне близките до Константинопол градове, завладени от латиняните, именно Цурулум и Виза. Защото той виждаше тяхното безизходно положение. Той прочее премина Хелеспонт и най-напред нападна Цурулум.¹ А вътре се намираше Евдокия, сестрата на императоровата жена, за която по желание на императора и на императрица Ирина се беше оженил Асел де Кае. Асел, като се научил за похода на императора, не беше останал в града, но оставил там жена си и достатъчен гарнизон. (Той сметнал, че императорът заради сестрата на жена си не би го обсадил.) Последният обаче, пренебрегвайки повечето подобни съображения, обсади града, постави градорущителни машини и не след много дни го превзе. Евдокия изпрати в Константинопол, като ѝ даде един кон, за да го язди. Останалите, колкото бяха на гарнизон, отпрати пеша. Когато императорът пожела да разговаря с тези отвътре, за да се присъединят към него, и се приближи до стената, той насмалко щеше да се изложи на опасност, ако не го беше запазил бог, всемогъщият цар. Защото италиейците отвътре натъкмиха така наричаната манганочагра² и изпратиха срещу него копие, което падна пред краката на коня му. Тогава императорът кипна и избухна в голям гняв срещу тях. Но бог и нея разпръсна, като разгърси земята.

Тогава, като изпрати войска, той си подчини и Виза.

52. Йоан Дука и епирският деспот
Михаил Ангел се споразумяват

Но думите на пословицата излезли верни и за Михаил, защото кривото дърво никога не може да стане право, нито етиопецът да побелее. Той се отцепил от императора, като послушал съвета на чичо си Теодор. Императорът, узнавайки това и научавайки се за заговора им, понеже бил в траен мир с другите, които са най-близко до ромейските предели на Изток и на Запад, пригответил се по царски и като събрал войските, отправил се срещу тях. Той взел много военачалници, а също и столоначалника Никифор Тарханиот, който изпъл-

¹ Вж. тук стр. 179, гл. 47. ² Ана Комнина пише (X, 8) за метателната машина „чагра“, че е била дотогава напълно неизвестна на гърците. Несобикновеното при нея било, че тетивата се опъвала с двете ръце, а краката се опирали в лъка. Стрелите ѝ били къси, но дебели и с желеани върхове.

πληροῦντα, ἀριστον ἐν στρατηγίᾳ μετὰ πείραν καὶ εὖνον αὐτῷ λογιζόμενον (500).

Καταλαβὼν οὖν τὴν Θεσσαλονίκην, καθεῖθεν τὰς δυνάμεις ἀπάρας, ἐν τοῖς Βοδηνοῖς ἐστρατοπεδεύσατο. Προέφθασε δὲ ὁ Ἀγγελος Θεοδώρος ἐξ αὐτῶν ἀποδρᾶναι, καὶ εἰς τὸν δεσπότην Μιχαὴλ ἀπελθεῖν. Εἰς πολιορκίαν οὖν τῶν Βοδηνῶν ὁ βασιλεὺς καταστὰς, ἐν οὗ πολλῷ χρόνῳ τό τε αὐτῷ παρεστῆσατο, καὶ τὴν χώραν ἐπέκυψε, καὶ ἐξῆς ἐν ταῖς τῇ τοῦ Ὀυρεβοῦ λμνῇ ἐγγίζοντι τόπῳ, ἐπηξεν τὰς σκηνάς, καὶ στρατηγοὺς καὶ τῶν τοῦ δεσπότης χώρων ἐξαποστέλλει τὸν τε Στρατηγόπουλον Ἀλέξιον, τὸν Παλαιολόγον Μιχαὴλ τὸν τοῦ μεγάλου δομεστίκου υἱόν, καὶ τὸν Μακρηνὸν Ἰωάννην, καὶ τὸν Γουδέλην Τύραννον, καὶ ἑτέρους, ἵνα τε τὰ περὶ ληΐζοντο, καὶ εἰ στρατεύματι ἐντόχοιεν, εἰς μάχην χωρήσαντες αὐτοῦ, καὶ αὐτῇ δὲ πορθήσαντες, εἴ περ καὶ τοῦτο γένοιτο αὐτοῖς εὐχερές.

Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως ἐποίουν. Ὁ δὲ βασιλεὺς προσεκατέρεε τῷ τόπῳ, καὶ ἦν βαρυνυμῶν διὰ μὴ ἀξίων τι ἔφθασε διαπραξασθαι. Ἦγανάκει δὲ καὶ τὸ στρατεύμα (χειμῶνος γὰρ ἦν ὁ καιρὸς, καὶ τῶν χρειωδῶν ἐσπίνοντο), καὶ ὁ βασιλεὺς ἀπὸ Βερροίας ἡμίονοις καὶ καμήλοις τὰ χρειώδη διακομίζεσθαι διετάξατο.

Καὶ ἐν τοῖς τοῖς ἐπιφανῶν τῷ βασιλεῖ πρόσφους ἀπὸ Καστορίας ὁ Γλαβᾶς, καὶ ὁ Πετραλίφας Θεόδωρος ὁ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς τοῦ Τορνίκου Δημητρίου, ὅς τὰ κοινὰ συνδιέπειν ἦν τῷ βασιλεῖ Ἰωάννῃ παρ' αὐτοῦ πάντῃ φιλούμενος καὶ τιμώμενος (ἀδελφὸν γὰρ αὐτὸν ἐν τοῖς γράμμασιν ἀπεκάλεα). Ὁ μὲν οὖν Πετραλίφας, ἐπεὶ προσέλθοι τῷ βασιλεῖ, γυναικάδελφος ὢν τοῦ Μιχαὴλ, ἐνθυμίας αὐτὸν τε βασιλέα καὶ τὰ στρατεύματα ἐπλησεν. Εὐθὺς γὰρ ἡ Καστορία, καὶ ἡ περὶ αὐτὴν ἅπασα χώρα, προσεργίῃ τῷ βασιλεῖ, καὶ αἱ Διαβόλαις δέ, ἡ τε μικρὰ καὶ μεγάλη, καὶ ὁ ἀπὸ τοῦ Ἀλβάνου Γουλάμος πρὸς τὰ (501) μέρη τῆς Καστορίας διύγων μετὰ τοῦ ἐξ Ἀλβάνου στρατοῦ, σύζυγον ἔχων Εἰρήνην, θυγατέρα πρωτεζωδελφῆς τῆς βασιλίδος, λόγους χρηστοῖς καὶ γράμμασιν ἐποσχέσαντο τῶν ἐπὶ τοῦ βασιλέως θελχθεῖς, πρόσεισι καὶ οὕτως τῷ βασιλεῖ. Φιλοφρόνως οὖν πάντας ὁ βασιλεὺς δεξάμενος, πρεπόντως ἐφιλοτιμήσατο.

Ὁ δὲ Μιχαὴλ ἐωρακὺς τὰ μὲν τοῦ βασιλέως αὐξάνοντα, τὰ δὲ αὐτοῦ ἱππορέοντα, στέλλει πρέσβεις εἰς βασιλέα, τὸν τε Ναυπάκτου μητροπολίτην, Ἰωάννην τὸν Σηρόν, τὸν ἐπ' ἀδελφῇ γαμβρὸν αὐτοῦ τὸν Μαλιασηνόν, καὶ τὸν Λαμπέτην, οἱ καὶ εἰς λόγους συνελθόντες τῷ βασιλεῖ, συμφωνίας ἐποίησαν, καὶ ἀπέλυσε πρὸς τὸν βασιλέα ὁ Μιχαὴλ τὸν Προβλατον, καὶ τὸν Βελεσόν, καὶ τὸ ἐν τῷ Ἀλβάνῳ φρούριον πρὸς Κρούας καὶ προσέβησαν ἔγγραφον ὅμοιον παρὰ τοῦ βασιλέως, καὶ ἀπεστάλησαν πρέσβεις ὁ τε Φιλαδελφείας ὁ Φωκᾶς, καὶ ὁ περιμενόμενος τῆς

нявал длъжността велик доместик. Той бил смятан от опит за най-добър във военното изкуство и имал добри чувства към императора.

Императорът пристигнал в Солун и като вдигнал оттам войските, разположил се на лагер при Воден. А Теодор Ангел успял да избяга оттам и да отиде при деспот Михаил. И тъй императорът обсадил Воден. Не след много време той завладял и крепостта и подчинил страната, а след това разположил палатките си в едно място, близо до езерото Остров. Той разпратил срещу земите на деспота Алексей Стратигопул, Михаил Палеолог, сина на великия доместик, Йоан Макрин, Гуделис Тиранин и други, за да опустошават околностите, а ако се натъкнат на войска, да влизат в сражение и да разрушават крепости, ако и това им се удаде.

И те постъпвали така. А императорът стоял в селището и бил недоволен, че не е успял да извърши нищо достойно. А и войската негодувала (защото било зимно време и били лишени от необходимите неща) и императорът наредил да се пренесат необходимите неща с мулета и камили от Берое.

И в това време при императора дошъл като беглец от Кастория Глава, също и Теодор Петралифа, зет по дъщеря на Димитър Торник, който имал най-високата гражданска длъжност при император Йоан и бил много обичан и почитан от него (защото в писмата си го наричал брат). И тъй, като минал на страната на императора, Петралифа, който бил шулей на Михаил, изпълнил с радост и самия император, и войските. Защото веднага Кастория и цялата страна около нея преминали на страната на императора, а също и Деволите, малкият и големият. А и Гулам от Албанон, който се намирал в пределите на Кастория заедно с войската от Албанон и бил женен за Елена, дъщеря на първа братовчедка на императрицата, бил спечелен от хубавите думи и писма на императорските обещания и минал на страната на императора. И тъй императорът приел всички приятелски и ги надарил, както подобавало.

А Михаил, като видял, че работите на императора преуспяват, а неговите не вървят добре, изпратил при него като пратеници навпактския митрополит Йоан Ксир, зетя си по сестра Малиасин и Лампет. Те влезли в преговори с императора и сключили договор. И Михаил отстъпил на императора Прилеп и Велес и укреплението Кроас в Албанон. От императора били изпратени писмени клетви и като посланици били изпратени Фока Филадельфийски, дворецовият примикирий Исак

αὐλῆς Ἰσαάκιος ὁ Λούκας, ὁ λεγόμενος Μούρτζου-
φλος, καὶ ὁ Ἀκροπολίτης Γεώργιος, καὶ ὁ Ὑαλέας
Μιχαὴλ. Οὗτοι μὲν οὖν ἀπελθόντες εὗρον τὸν Μι-
χαὴλ ἐν τῇ Λαρίσῃ διάγοντα, καὶ πληρώσαντες
τὰς σπονδὰς, λαβόντες ἐκείθεν τὸν υἱὸν τοῦ Μι-
χαὴλ Νικηφόρον, ὃν καὶ δεσπότην ὁ βασιλεὺς τετί-
μηκε διὰ τὴν ἐγγονὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ μὴν καὶ τὸν
Ἀγγελὸν Θεόδωρον δεσμώτην, εἰς τὸν βασιλεῖα ἐπα-
νῆλθον σκιρτούμενον ἐν τοῖς Βοδηροῖς.

Παραχειμάσας οὖν ἐκεῖσε, ἕως ὥρα, ἐπεὶ καὶ
τὴν ἀναστάσιμον ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἐώρασε, τὰ
στρατεύματα αὐτοῦ που διήγειν καταλειπνύς, εἰς
ἡγεμόνα αὐτῶν τάσας τὸν πρωτοβεσιάρχιον Ἀλέ-
ξιον τὸν Ραοῦλ, γαμβρὸν ἐπ' ἀδελφότητι δὲντα τοῦ
βασιλέως, καὶ τὸν Παλασιολόγον Μιχαὴλ, αὐτὸς μετὰ
μειρίον στρατοῦ εἰς θῆαν τῶν ἐπαγεγενημένων τοῦτω
ἀφίκετο καὶ ἀπῆλθεν εἰς Ἀχρίδα, καὶ εἰς Διάβολιν,
καὶ εἰς Καστοριάν. Καὶ τῇ τῆς ὁπώρας ὥρᾳ
τῆς εἰς Ἑω φερούσης ἐφίηματο. Παραμείνας γοῦν
τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ τὴν Βισαλτίαν (502) διαβάς,
εἰς Φιλίππειον ἐνίστατο τὴν σκηνήν καὶ εἰς τὸν Πα-
λασιολόγον Μιχαὴλ εἰς διακρίσιν ἐστῆσεν ὑπὲρ ὧν
εἶπε κατ' αὐτοῦ ὁ ἐκ τοῦ Μελενίκου Μαγκλαβίτης
Νικόλαος (pp. 500₂₁—503₃).

53. Michael Comnenus Palaiologus imperium
captaturus et Tamaram Calimani Bulgarorum
regis sororem sibi matrimonio iuncturus
suspicitur

Εἶχε δὲ τὰ τῆς κατηγορίας οὕτως ὡς μαθὼν
τὸν τοῦ Τορνίκου θάνατον ὁ Παλασιολόγος (ἦν δὲ ὁ
Τορνίκης εἰς γυναικα ἔχων πρωτεξαδέλφην τοῦ
πατρὸς αὐτοῦ τοῦ μεγάλου δομεστίκου) ἐδοφόρει
καὶ σκυθρωπὸς ἐφαίνετο τοῖς αὐτῷ ἐνταγμένοις
ἡρωσὶν γοῦν τῶν ἐκ Μελενίκου τις ἕτερον, οἷον
χάριν σκυθρωπάξει ὁ Κομνηνὸς Μιχαὴλ, ὁ δὲ ἔφη,
ὅτι τέθνηκεν ὁ Τορνίκης προσγενὴς ὢν αὐτοῦ ὁ
δὲ, οὗ μοι δοκεῖ, φησὶν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ κρείττονι
ἐκείνου τοῦτο συμβέβηκε (τὸν βασιλεῖα δηλῶν), καὶ
εἰ τοῦτο, φεῦ ἡμῖν, ἐν γὰρ ταραχαῖς ἀνθις γενή-
σονται τὰ ἡμέτερα, μόλις εἰς ἀταραξίαν ἐληλυθότα.
Κακεῖνος ἔφηρεν, ἀλλ' ὦ φίλος, εἰ τοιοῦτόν τι συν-
έβη, οὐ κακῶς ἔξουσι τὰ ἡμέτερα ὁ γὰρ μέγας
δομεστικός τῆς Θεσσαλονίκης ἡγεμονεύει, καὶ ὁ
κοῦτον υἱὸς Μιχαὴλ τὴν τῶν ἡμετέρων χώρων ἔχει
κηδεμονίαν ὑπὸ τοιούτων γοῦν διακαβεργόμενοι,
οὐκ ἂν ἴδομεν κλύδωνα κοσμηδὸν ἄλλως τε καὶ ἡ
τοῦ Καλλιμάνου ἀδελφὴ Θάμαρ ἄνυσ ὄσα, συνέλ-
θοι τῷ Κομνηνῷ καὶ σπονδαὶ γενήσονται μέσον
ἡμῶν τε καὶ τῶν Βουλγάρων. Ταῦτα ἐλαλήθη
παρ' ὧν καὶ ἐρρέθη, μηδὲν εἰδότες τοῦ Κομνηνοῦ
θάνατος δὲ τοιούτων ἀπελθόν ἀνήγγειλε τῷ Μαγ-

Дука, наричан Мурзюфл, Георги Акрополит
и Михаил Ялей. И тъй те заминали и наме-
рили Михаил в Лариса. И като изпълнили
споразумението, те взели оттам сина на Ми-
хаил Никифор, когото императорът почел с
деспотство заради внучката си, а също и
окования Теодор Ангел и се върнали при
императора, който пребивавал във Воден.

И тъй императорът презимува там, а през
пролетта, след като отпразнувал възкресния
ден на Пасхата, оставил войските да стоят
там, назначавайки им за началник протове-
стиария Алексий Раул, мъж на братовата
дъщеря на императора, и Михаил Палеолог.
Самият той с малка войска тръгнал да на-
прави преглед на присъединилите се към
него [земи]. И той дошъл в Охрид и Девол,
а оттам в Кастория. През есента той поел
пътя за Изтока. И тъй той отминал Солун,
прекосил Бизалтия и се разположил на лагер
във Филипопол. И там той изправил пред
съд Михаил Палеолог заради думите, които
казал против него Николай Манглавит от
Мелник.¹

53. Михаил Комнин Палеолог бива запо-
дозрян, че се домогва до престола и че
има намерение да се ожени за Тамара,
сестрата на българския цар Калиман

А обвинението било следното. Когато Па-
леолог се научил за смъртта на Торник (а
Торник имал за жена първата братовчедка
на баща му, великия доместик), било му
мъчно и изглеждал на събеседниците си
тъжен. И тъй един мелничанин попитал друг
защо е тъжен Михаил Комнин, а този му
отговорил, че бил умрял Торник, негов род-
нина. Първият казал: „Не вярвам, това е
станало за негово добро (имал пред вид им-
ператора). И ако това е станало, тежко ни!
Нашите работи, които с мъка се успокоиха,
отново ще изпаднат в смущение.“ А другият
му отговорил: „Но, приятелю, ако се е слу-
чило подобно нещо, нашите работи не ще
бъдат зле. Защото великият доместик управ-
лява Солун, синът му Михаил има грижата
за нашата земя. И тъй, управлявани от та-
кива мъже, ние не бихме видели смут в
света. Освен това и Тамара, сестрата на Ка-
лиман, която не е омъжена, ще се свърже
с Комнин и между нас и българите ще се
склучи съюз.“ Това си бърборели и говорели
те, без Комнин да е знаел нещо. Единият от
дватамата отишъл при споменатия Манглавит

¹ Вж. тук стр. 180, гл. 49.

κλαβίτη, ὁ δὲ τῷ βασιλεῖ ἀνέγχε (pp. 503₄—503₂₀).

54. Michael II Asanus, Bulgarorum rex, regiones a Ioanne imperatore surreptas, rursus ad suum dominatum revocare conatur

Ἡ δὲ τοῦ τάχιον τῆς Νικαίας τὸν βασιλέα ἐξελεῖν αἰτία ἦν αὕτη. Ὁ Βούλγαρος Μιχαὴλ, ὃς καὶ γυναικάδελφος τοῦ βασιλέως Θεοδώρου ἐτύγχανε, τῷ Ἀσάν γεννηθεὶς ἐκ τῆς τοῦ Ἀγγέλου θυγατρὸς Θεοδώρου, τὸν τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἐνωπιάμενος θάνατον, ἐπεὶ τὰ Ἀντικὰ μέρη ἄνευ στρατευμάτων εἶδε Ῥωμαϊκῶν τυγχάνοντα, βουλευθεὶς ἀνακαλέσασθαι ὅσα πρὸς τοῦ βασιλέως Ἰωάννου ἀφῆρηται τῆς Βουλγάρων ἀρχῆς, τὸν καιρὸν ἐπαίδησον καπδὼν, ἔεισι τοῦ Αἴμον, καὶ τὸν Εὐρὸν διαπεράσας, ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ πολλὴν χώραν ὑφ' ἐαυτὸν ἐποιήσατο, πολλὰ τε ἄσπλη τῶν Ῥωμαίων ἀπέσπασε. Βούλγαροι γὰρ οἱ τοῦτον ὄντες οὐκ ὀλίγοις ἐξόχως τοῖς ὁμοφύλοις προσέτρεχον, τοὺς ἀλλογλώσσους Ῥωμαίους ἀποσειόμενοι οἱ δὲ εἰς φρουρὰν τῶν ἁσπεων ἀπολειμμένοι μόνον οὐκ ἦσαν ἱκανοὶ ταῦτα τηρεῖν διὰ καὶ εὐχέριστα ἦσαν, τῶν μὲν φόβῳ προδιδόντων αὐτὰ καὶ τὴν πρὸς τὰ οἴκοι λαμβανόντων ἐλευθερίαν, τῶν δὲ πρὸς τὴν ἐξείρην ἐφοδὸν τῶν Βουλγάρων μηδὲν ἔχοντων ἐπανοῆσαι, καὶ ἀποδιδρασκόντων καὶ ἔρημα καταλιμπανόντων ἀπερ ἐφύλαττον, ἄλλων δὲ καὶ χρόνῳ ἀποκαμώντων, ὥς παραπαθέντος αὐτοῖς τοῦ καιροῦ, τὰ πλεῖστα δὲ τῶν ἁσπεων καὶ ἀπεριπόρητα ἦν, καὶ τῶν χρεωδὼν ὄπλων ἄμωρα. Κατεσχέθη μὲν οὖν Στενίμαχος, (512) Περνίτσα, Κρυζιμὸς, Τρέπανα, καὶ τὰ ἐν τῇ Ἀχρίδῳ σύμπατα, πλὴν Μνειάκου, Ὁξισα δὲ καὶ Περπεράκιον, καὶ Κρυβὸς, καὶ τὸ τῇ Ἀδριανού παρακείμενον, Ἐφραίμ τε κεκλημένον, τοῖς Βουλγαροῖς κεχείρωται.

Τούτων οὖν οὕτω συμβάντων, καὶ τὰ περὶ τούτων τοῦ βασιλέως ἀναμαθόντος, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν λοιπῶν ἀποδειλιάσαντος, καὶ τὴν πρὸς τὴν Ἀντικὴν χώραν βουλομένου ποιῆσαι περαιοῖσιν, συνεκαλοῦντο πάντες οἱ ἐν τέλει, καὶ οἱ τεταγμένοι εἰς στρατείας, ἀλλὰ καὶ οἱ πρὸς τοῦ πάππου αὐτοῦ θεῖοι, ὃ τε Μανουὴλ καὶ ὁ Μιχαὴλ, καὶ βουλὴ προετίθετο τι ἂν ἔχοι πρὸς τὰ γεγενημένα διατρέξασθαι. Οἱ μὲν οὖν πλείονες, διαπεράσας τὸν βασιλέα τὸν Ἑλλήσποντον συμφέρον εἶναι, καὶ στήσαι τὴν τῶν Βουλγάρων φอรὰν· τοῦτο δὲ τοῖς τοῦ βασιλέως θεοῖς οὐκ ἤρρεσκεν (pp. 512₁₂—513₁₄). — — —

Ἐσηγοῦντο γοῦν οὗτοι, ὥς οὐ χρὴ διαπεράσαι τὸν βασιλέα, ὅτι κατωὶς ἔχει τὰ Ἀντικὰ, καὶ ὅτι στρατεύματα οὐκ ἔστι τῷ βασιλεῖ, προσῆκον πράξει

и му предал този разговор, а той го съобщил на императора.¹

54. Българският цар Михаил II Асен се опитва да си възвърне отново отнетите му от император Йоан области

А причината, за да замине императорът бързо от Никея, била тази. Българинът Михаил, който бил и брат на жената на император Теодор, син на Асен от сестрата на Теодор Ангел, като се научил за смъртта на император Йоан, понеже знаел, че западните земи са без ромейски войски, пожелал да си възвърне това, което император Йоан бил откъснал от българската държава. Като намерил времето за удобно, той се спуснал от Хемус, преминал Еврос и за кратко време си подчинил много земя. Откъснал от ромеите много крепости, защото жителите им, които били българи, лесно преминавали на страната на сънародниците си, понеже се освобождавали от чуждоезичните ромеи. А оставените за охрана на крепостите не били достатъчно, [за] да ги пазят. Затова крепостите били леснодостъпни, понеже едни ги предавали от страх и получавали свободата [да си отидат] в къщи, а други не могли да измислят нищо при внезапното нападение на българите, избягвали и оставяли пусти [крепостите], които пазели, трети пък се уморили с времето, тъй като им бил определен [прекалено дълъг] срок. А и повечето от крепостите били недовършени и неснабдени с нужното оръжие. Били завзети Станимака, Перитрица, Кричим, Цепена и всичко в Ахридос освен Мниак, а Устра, Перперакия, Кривус и разположеният край Адрианопол град, наречен Ефраим, били завладени от българите.

Когато това станало така и императорът² научил подробностите, а се уплашил и за другите работи и искал да премине в западната земя, свикани били всички сановници и висшите военни чинове, а също и чичовците му от страна на дядо му, Мануил и Михаил, и бил поставен въпросът, какво би трябвало да се извърши във връзка със станалото. Повечето казвали, че е полезно императорът да премине през Хелеспонт и да спре движението на българите. Това не се одобрявало от чичовците на императора. — — —

И тъй те съветвали, че императорът не трябвало да преминава, защото западните области били зле и защото той нямал войска,

¹ Вж. тук стр. 182, гл. 50.

² Геодор II Ласкарис.

βασιλική ὁ γὰρ χειμὼν ἐκόλυε τὴν συνδρομὴν τοῦ στρατοῦ. Τὸ δ' ἐπιδημιῶσαι τὸν βασιλέα κατὰ χώραν, καὶ μὴ ποιῆσαι (513) τοῦ ὀνόματος ἀξίως, καὶ τὰ ἡμέτερα ἐλαττοῖ, καὶ τῶν ἐναντίων ἐστὶν εἰς ὕψωμα (pp. 513₂₇—514₂).

Καὶ ἴσχυσεν ἡ τῶν πλειόνων βουλὴ, μάλιστα δὲ τοῦ βασιλέως τὸ πρόθυμον, καὶ ὁ τῆς καρδίας αὐτοῦ ζήλος διαθερμανθεὶς πρὸς τὴν κίνησιν, ἥνικα καὶ τὸν μάρτυρα Τριφωνα, ὡς ἔλεγε καθ' ὑπνοὺς τεθέσται προτρέποντα τὴν περαιοῦσιν, ὃν κὰν ταῖς δυσχωρίαις. ὡς διεβεβαούτο, ἦπαρ οὐκ ἔναρ πολλὰς ἐώρακε τῶν δυνάμεων προηγουμένων.

Τοῦτον καὶ προσλαβὼν ὅσοι ἔπεισθαι ἔτυχον, καὶ τοὺς καθ' ὁδὸν συνερχομένους, διαπερασοῦνται τὸν Ἑλλήσποντον, καταλιπὼν εἰς τὴν Ἑοῦ τὸν μέγαν δομέστικον.

Φθάνει γοῦν εἰς Ἀδριανούπολιν, καὶ μίαν προκατερίσας ἡμέραν ἐκεῖ, τῇ ἐξῆς ἔξεισι. Καὶ τις τῶν ἐκ Βουλγάρων κατοπτήρων πρὸς τὸν Βούλγαρον τρέχει, καὶ διασαφεῖ τοῦ βασιλέως τὴν ἐφοδὸν περὶ τὸν Εὐδρον γὰρ ἐστρατοπεδεύειτο τοῦτο συνέχευε μὲν τοῖς περὶ τὸν Βούλγαρον, οὐ μὴν τοῦ τόπου ἀπέστησαν, ἀλλ' ἐκεῖ ἔμεινον ἐπὶ βεβαιότερον τὰ τῆς φήμης μαθεῖν θέλοντες. Ἀλλ' οὐδὲ τὸν βασιλέα τὰ τοῦ Βουλγάρου διέλαθε, διὸ καὶ τὴν πορείαν ἐπέτανε τῷ Βουλγαρικῷ συντηγεῖν στρατεύματι ἐπισπεύδον. Ἀλλ' ἔτυχε σφαλὲς τοῦ βουλευματος· οἱ γὰρ τῶν Ῥωμαϊκῶν προάγοντες στρατευμάτων, τοῖς εἰς φυλλακὴν τῶν Βουλγάρων συμπεπύκασιν, καὶ πολλοὺς μὲν ξίφοις ἔργον ἐποιήσαν, ἄλλους δὲ ζωγρίας εἶλον, οἷν αὐτοῖς καὶ τὸν ἡγεμόνα τῆς στρατῆς, οἱ δ' ἕτεροι φυγῇ χρησάμενοι, τοῖς οὐκείοις διασώσαντο. Ὡς γοῦν ἕκαστος ἔτυχε, καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἀρχὼν αὐτῶν, πρὸς τὰ ἐνδοτέρω τῶν Βουλγαρικῶν χώραν ἐφύρατο, (514) ὡς καὶ τὰ πρόσωπα τοῦτων συντηρεῖσθαι τοῖς κλάδοις τῶν δένδρων, συνηρεφέων οὖσι, καὶ ἀχρεοῦσθαι· ὃ δὴ καὶ ὁ ἀρχὼν αὐτὸς ἔπαθεν· οἱ πλείους δὲ καὶ γυμνοῖς ἐφρεσίδων τοῖς ἵπποις ἐπεκλίθησαν.

Οὕτω τὴν Ῥωμαϊκὴν οἱ Βούλγαροι σπάθην ἀπέφυγον. Ἐωθεν δ' ἐπιστὰς τῷ τόπῳ ὁ βασιλεὺς, καὶ τὴν φυγὴν ἐκείνων μαθεῖν, λελύπηται μὲν, οὐκ εἶχε δὲ ὅ τι καὶ δράσειε διὸ καὶ πρὸς τὴν Βερόην χωρεῖ, καὶ τὸ φρούριον εἶλε, καὶ τροφῶν ἡμίονοις τὰ στρατεύματα αὐτοῖς τε καὶ οἱ τοῦτων ἵπποι. Καὶ ἐνδοτέρω τοῦ Αἰμου ἐχώρει ἂν ὁ βασιλεὺς, καὶ τοῖς ἐκεῖ φρουρίοις τὴν ἐφοδὸν ἐποιήσατο, ὅτι μὴδὲ εἶχε τὸν ἀνθιστάμενον, εἰ μὴ χειμὼν βαρύντατος ἐπισπεσὼν ἐκόλυσε τῆς ὁρμῆς.

Ἡμέρας οὖν ἕξ ἐκεῖ διακατατετήσας ὁ βασιλεὺς, ἐπεὶ διὰ τὸν χειμῶνα οὐκ εἶχε τι ἕτερον δράσαι,

подходяща за царски подвизи, тъй като зимата пречела на събирането на войската. А да тръгнел императорът по страната и да не извършел [нищо] достойно за името [си], това и нас ослабвало, и правело враговете да се възгордяват.

И надделял съветът на мнозинството, а най-вече стремещът на императора и желанието за похода, което било пламнало в сърцето му, след като, както казвал, той бил видял на сън и мъченика Трифон да [го] поощрява към преминаване. Него той бил видял, както се потвърдило, наяве, а не на сън, да стои често начело на войската в трудни места.

И тъй той взел със себе си тези, които случайно го следвали, и тия, които срещнал по пътя, и преминал Хелеспонт, оставяйки на Изток великия доместик.

И тъй той пристигнал в Адрианопол и останал там един ден, а на следния излязъл. Някой обаче от българските съгледвачи изтичал при българина и известил за похода на императора. Защото българинът се бил разположил на стан около Еврос. Това смутило свитата на българина, но [те] не напуснали мястото, но останали там, като искали да научат още по-сигурно слуха. Но и работите на българина не останали скрити за императора и затова той ускорил похода, като бързал да се срещне с българската войска. Но той се излъгал в желанието си. Предните части от ромейските войски се сблъскали с охраната на българите и мнозина от тях били изклани с мечовете им, а други били заловени в плен, в чието число бил и военачалникът. Останалите си послужили с бягство и разправили на своите какво са претърпели, като обяснили, че императорът е близо. И тъй всеки, както бил, и самият им владетел се понесли към по-отдалечените български земи, така че се наранявали, като лицата им се одрасквали от клоните на дърветата, които били гъсти. Това изпитал и самият владетел. А повечето възседнали и коне без седла.

Така българите избягали от ромейския меч. На сутринта, като дошъл на мястото и се научил за тяхното бягство, императорът се наскърбил, но не знаел какво да прави. Затова той се отправил към Берое и превзел крепостта и войската и хората и конете им се снабдили богато с храни. И императорът щял да отиде по-навътре в Хемус и щял да нападне тамошните крепости, защото нямал вече противник, ако настъпилата много тежка зима не била възпрепятствувала похода.

И тъй императорът останал там шест дни и като нямало какво друго да извърши по-

ληϊσόμενος τὰ Βερόης, ἀνδρας, γυναῖκας, νῆρια, πρόβατα βόας, καὶ ἄλλο εἴ τι κινεῖσθαι δυνάμενον ἦν, ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Ἀδριανού. Ἐκεῖθεν οὖν ἐπιλεξιόμενος στρατεύμα, στέλλει πρὸς τὰ ἐν Ἀχριδῶ φρούρια, ἃ πρὸ μικροῦ οἱ Βούλγαροι ἐχειρώσαντο, καὶ ῥῆον τούτων καὶ πάλιν οἱ Ῥωμαῖοι ἐκράτησαν, τῶν φυλάκων Βουλγάρων ἀποκυνόντων. Καὶ ὁ βασιλεὺς περὶ τὰ ἐν Ῥοδόπῃ ἄσπῃ κεικώρηκε, καὶ εἴλε Περιστρίτζαν, Στενίμαχον, καὶ Κρατζιμόν ἀφίκετο δὲ καὶ εἰς Τζεпаίναν, ἣ δὲ ἀκμὴ τοῦ χειμῶνος καὶ ἡ τοῦ τόπου δυσχωρία οὐδὲ μικρὸν προσκατεργῆσαι συνεχώρησαν.

Ἐπεὶ δὲ τὸ ἔαρ ἐπέλαμψε, γράφει πρὸς τὸν Στρατηγόπουλον Ἀλέξιον, καὶ τὸν Τορνίκην Κωνσταντῖνον, ὃν μέγαν προμηθεύον ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐτίμησεν, ἵνα τὴν στρατιὰν συναγαγόντες ἥς καὶ ἦρχον, κατὰ τὴν Τζεπαίνης ἀφίκοντο· ὃ δὲ καὶ ἐποίησαν· οὐκ ἀγαθοὶ δὲ ἐφάνησαν ἐν τῷ ἐπιχειρήματι τῷδε στρατηγοί· μῆτε γὰρ πολεμίας ἐγκύρσαντες στρατιαῖς, κτύπων δὲ καὶ μόνον καὶ ἤχων κεραιάνων ἀκροασάμενοι, ἀκόσμως ἔφυγον, πᾶσαν ἀποσκευὴν καὶ πολλοὺς τῶν (515) ἱππῶν τοῖς ποιμέσι τῶν Βουλγάρων καταλιπόντες, καὶ γυμνοὶ τῶν ἱππῶν καὶ ὀπλῶν τὰς Σέρρας κατέλαβον.

Ὁ δὲ βασιλεὺς διὰ ταῦτα θυμοῦ ἐπέπληστο, καὶ προσέταξεν αὐτοῖς ἐκεῖνους ὅπως ἂν ἔχοιεν περὶ τὴν αὐτὴν μάχην χωρῆσαι. οἱ δὲ ἀδυνάτως εἶχον τῆς πράξεως (pp. 514₆—516₆).

55. *Dragota, Meleniciotici exercitus praefectus, defectionem ab imperio Romanorum meditatur*

Συνέβη δὲ καὶ τι βαρύτερον ἑτερον· ὁ γὰρ τοῦ Μελениκιωτικοῦ ἐξάρχων στρατοῦ Δραγωτῆς, καὶ φύσει μὲν ὡς Βούλγαρος τρέφων τὸ δόσονον κατὰ Ῥωμαίων, καὶ ἀπεχθὼς ἔχων πρὸς τὸν βασιλέα, ὅτι μὴ μέγαν ἐπέτυχεν, οὐ γὰρ ἄξια καὶ παρὰ τοῦ βασιλέως ἔκρινεν Ἰωάννου αὐτῷ κεχορηγημένα, καὶ ταῦτα πλεῖστα τυγχάνοντα, ἀποστασίαν φανεράν μεμελέτηκε, καὶ πάντας τοὺς ἐν τῷ Μελενίκῳ καὶ τοὺς ἐν ταῖς πέριξ χώρας στρατιώτας συναγαγόν, παρεκάθισε τὸ ὅπου καὶ ἐφιλονέκει ποθεῖν. Ἦσαν δὲ ἐν τούτῳ προτεταγμένοι τῶν φυλασσόντων ὁ Νεσιόγγος Θεόδωρος, καὶ ὁ Ἀγγελος Ἰωάννης, ἀνδρες δεξιοὶ ὅσον φυλάξαι, καὶ πολεμικοὺς ἐπαρῆσθαι. Ἐσπεροχώρει δὲ τοὺς ἔνδον ἡ τοῦ ὕδατος σπάνις ἐν ὥρᾳ θέρους καὶ μόνῃ, τῶν γὰρ ἄλλων χρεωδῶν εἶχον ἀρκούντως. Οὗτοι γοῦν κατεργῶς τοῖς ἐναντίοις ἀνθίσταντο, καὶ ἔβαλλον λίθοις, καὶ δίστοις, καὶ πᾶσαν ὀπλὴν ἐμάχοντο. Ὁ δὲ βασιλεὺς

ради зимата, оплячкосал Берое — мъже, жени, деца, овце, волове и друго, което могло да се вдигне — и се завърнал в Адрианопол. Оттам, като досъбрал войска, изпратил я към крепостите в Ахридос, които българите завладели малко преди това, и ромеите твърде лесно отново ги овладели, тъй като българските стражи избягали. И императорът отишъл към крепостите в Родопите и превзел Перушица, Станимака и Кричим. Пристигнал и до Цепена, но напредвалата зима и непроходимостта на мястото не позволили да се задържи ни най-малко време.

А когато се пукнала пролетта, той писал на Алексей Стратигопул и на Константин Торник, когото император Йоан почел с титлата велик примикирий, да съберат войската, която началствували, и да дойдат при Цепена. Те това и направили, но не се проявили като добри военачалници в това предначинание. Защото, макар и да не срещнали неприятелски войски, но като чули само шумове и звуци от рогове, избягали в безредие, изоставяйки на българските овчари целия обоз и много от конете, и пристигнали в Сир без коне и оръжие.

Това изпълнило с ярост императора и той заповядал същите те, в каквото и положение да са, да влязат в същото сражение. А тази работа не била по силите им.¹

55. *Началникът на мелнишката войска Драгота замисля да се отцепи от Византия*

Случило се и нещо по-тежко. Началникът на мелнишката войска Драгота бил замислил да въстане открито. Той и по природа като българин хранел омраза против ромеите и ненавиждал императора, защото не бил получил големи облаги — той не смятал за достойно даденото му от император Йоан, макар това да било твърде много. И като събрал всички войници в Мелник и от околните места, обсадил крепостта и се стараел да я разруши. В тази крепост началници на защитниците били Теодор Нестонг и Йоан Ангел, мъже способни да защитят крепост и да прогонят неприятели. Само липсата на вода притеснявала хората вътре лятно време, защото от другите храни те имали достатъчно. И тъй те се противопоставяли упорито на неприятелите, хвърляли камъни и стрели и се сражавали с всички оръжия. А чувайки това, императорът с най-голяма бър-

¹ Вж. тук стр. 183—186, гл. 54—57.

τούτων ἀνηκόως, ὡς εἶχε τάχους τὸ στράτευμα συναγροχός, δωδεκαταῖος τὰς Σέρρας κατέλαβεν, ἐν ὀλίγῳ τοσαύτην διανύσας ὁδόν, τοσοῦτον ἐπαγόμενος στράτευμα ὠλισμμένον καὶ ἵπποις φορταγωγοῖς διοικούμενον, καὶ πάσαις ἄλλαις ἀποσκευαῖς. Ἐπεὶ δὲ μέχρι Σερρῶν ἔφθασε, διανυκτερεύσας, ἅμα πρὸς τὰ στρατεύματα συνταξάμενος, καὶ τοὺς πεζαίερους καὶ τοξοφόρους ἔμπροσθεν βαίνειν ἐγκελευσάμενος ἤκουσε γὰρ τὴν τοῦ Ῥοπελλίου κλεισούραν, καθ' ἣν ὁ ποταμὸς Στρυμόν διαρρεῖ δυοὶ συγκλειόμενος ὕδραν, ὡς μάλιστα ἄμαξαν διὰ ταύτης διέρχεσθαι, Βουλγαρικῇ μετὰ φνύλατεσθαι στρατῷ, καὶ πύλας δὲ κατεσκεύασαν ἐν αὐτῇ, μοχλοῖς καὶ κλειθροῖς ἡσφαλισμένας, ὡς ἄμαχα τούτοις (516) τυγχάνειν ἐκ τε τῆς τοῦ τόπου δυσχωρίας, ἐκ τε τῆς αὐτῶν ὀχυρώσεως τὰ ἐκεῖ ταῦτα ἐπεὶ μάθου βασιλεὺς, σπουδῇ περὶ τὸν ἐκεῖσε χῶρον ἀφίκετο· εὗρε δὲ τὰ ἐν αὐτῷ καθάπερ καὶ ἤκουσεν.

Ἀποκόψας οὖν τῆς τῶν πεζῶν στρατῶς ὅσον ἦν εἰκὸς σύνταγμα, ὑπὲρ κεφαλῆς τῶν Βουλγάρων εἰς τὸ ὄρος βαδίζειν ἐκελεύσατο. Οἱ δὲ θάτιον ἐποίουν τὰ προστατόμενα. Τοῖς ἵππεσιν δὲ κατ' εὐθὺς τῶν πυλῶν τὴν μάχην ποιεῖν διατάξατο. Ἐπεὶ οὖν κατεῖδον οἱ Βούλγαροι ἄνωθεν μὲν ὀπισθοῖς ἑαυτοὺς βαλλομένους ἐκ τῶν ὄρων, κάτωθεν δὲ σταδιαίαν κεκατημένους τὴν μάχην, εἰς φυγὴν ἐπάποντο· καὶ τὸ βασιλικὸν αὐτοῖς ἐφείπετο στράτευμα. Πολλοὶ μὲν οὖν τῶν Βουλγάρων ἐκεῖσε σπιάθης ἔργον γένηται, οἱ δ' ἄλλοι διασωθέντες ἀπήγγειλαν ὅσα ἐπαθον τοῖς οἰκείοις· οἱ δὲ, διαταραχθέντες ἐν οἷς ἤκουσαν, ἕκαστος ὡς εἶχεν, ἵππου τοῦ ἐφευρεθέντος αὐτῷ σχεδὸν ἐπιβάς, φεύγειν ὤρμησαν. Ἐπεὶ δὲ ἡ νὺξ ἦν ἀσέληνος, καθ' ἣν ἡ φυγὴ, καὶ δυσχερὴς ὁ τόπος, καὶ τὰ τῶν ὁδῶν, δυσδιόγνωστα, ἔπιπτον ἐξ ἵππων μὲν ἔνιοι, ἕτεροι δὲ αὐτοὺς κατεπάσαν, ἄλλοι ὀθοῦντο κατὰ κρημνῶν, ἄλλοι δὲ ἄλλως τέλος δύστηνον ἀπελάμβανον, ὡς ὀλίγους διασωθέντας πρὸς τὴν τῶν Βουλγάρων χωρῆσαι. Τότε δὲ καὶ ὁ Δραγκωτᾶς ἵππων ποσὶ τὸ σῶμα συντέθλασται, καὶ τριταῖος ἀπέσκηψε τὴν ψυχὴν.

Ὁ δὲ βασιλεὺς τῆς νυκτὸς ἐκείνης τὸ αὐτὸ καταλαβὼν, τοῖς ἐκεῖσε φυλάττονσι συνωμίλησε, κακεῖνοι ἀσπαλίως τὸν αὐτοκράτορα ὑπεδέξαντο, καὶ κρότοις ἐπήνον, καὶ λόγοις ἐκύδανον, καὶ ἀετὸν ταχὺν κατανόμαζον (pp. 516₆—517₂₆).

зина събрал войската и на дванадесетия ден пристигнал в Сяр. Той изминал за кратко време толкова голям път, като водел такава голяма войска, въоръжена и снабдена с товарни коне и всякакъв друг багаж. Когато дошъл в Сяр, той пренощувал, а на разсъмване наредил войската и заповядал на пешаците и стрелците да вървят напред. Той бил чул, че Рупелските теснини, през които тече реката Стримон, заключена между две планини, така че през тях едва можеше да мине кола, се пазели от голяма българска войска. Българите направили в тях и врата, укрепена с колове и напречни греди, за да им бъдат непревземаеми тамошните места и поради непристъпността на мястото, и поради укрепления им. Когато императорът се научил за това, той бързо дошъл до това място и намерил положението в него според както бил чул.

И тъй той отделил от пехотната войска достатъчен отред и му заповядал да отиде в планината над главите на българите. Те бързо изпълнили нареденото. А на конниците заповядал да се бият срещу вратите. Прочее, след като видели, че по тях хвърлят стрели отгоре от хълмовете, а отдолу — че им е наложено тежко сражение, българите се обърнали в бягство. И императорската войска ги преследвала. И тъй много от българите станали жертва на меча, а другите, които се спасили, известили на своите колко много са пострадали. Те пък, смутени от това, което чули, всеки, както си бил, се метнал почти на първия попаднал му кон и се втурнали да бягат. Но тъй като нощта, през която ставало бягството, била безлунна, мястото опасно и посоката на пътищата неразпознаваема, някои падали от конете, други ги стъпквали, някои падали по стръмнините, други пък по друг начин свършвали нещастно, така че малцина от тях се спасили и пристигнали в българската земя. Тогава и Драгота бил стъпкан от конски копита по тялото и на третия ден умрял.

А императорът през онази нощ пристигнал в крепостта и влязъл в разговор с тамошните защитници, а те приели самодържеца сърдечно, почитали го с ръкопляскания, възвеличавали го със слова и го назовавали бърз орел.¹

¹ Вж. тук стр. 187, гл. 58.

56. *Theodorus Lascaris imperator in expeditione contra Bulgaros perseverat*

Τὰ γοῦν ἐν τῷ Μελνίκῳ ὡς ἔδει διαταξάμενος, καὶ τὰς γυναῖκας καὶ παῖδας τῶν ἀπιστησάντων ἐξορίας ἐκείθεν, καὶ τὰ αὐτῶν δημοσιευθῆναι κελεύσας, ἀπάρας εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἀφίκετο, καὶ τὸν Βαρδάριον διαπεράσας, καὶ τὰ Βοδρῆνὰ παραμείψας τὰς σκηνὰς ἔπηξεν (517).

Ἐνόησε δὲ νόσημα ἐδρικόν, τοῦτο καὶ ἐπιδήμιον τοῖς ἐκεῖσε στρατεύμασιν ἐγεγόνει. Ανακατερίσας οὖν ὅσον τῆς νόσου φαῖσαι, φθάσει περὶ τὸν Πρίλαπον, καθεῖθεν ἐλεπόλεις καὶ μηχανήματα συγκομιζόμενος, ἐς τὸν Βελεσὸν ἐχώρει, πολιορκῆσαι τοῦτον καὶ τῆς τῶν ἐχθρῶν χειρὸς ἐξελεῖν. Οἱ δ' εἰς φυλακὴν τοῦτου τῇ τοῦ βασιλέως ἐφόδῳ καὶ μόνῃ καταβροτηθέντες, εἰς συμβάσεις ἐλθόντες, ἐφ' ᾧ μὴ τι παθεῖν δευόν, αὐτοῖς δὲ ὅπλοις καὶ πράγμασι τοῦ ἀστεος ἐξελθεῖν, ὅρκους πρὸς τοῦ βασιλέως λαβόντες, ἐξῆλθον. Οὓς ὡς ἐθεάσατο πολλοὺς μὲν ὄντας τὸν ἀρεθμὸν (εἰς γὰρ πεντακοσίους ἐποσούντο), εὐμεγέθη δὲ κεκτημένους τὰ σώματα καὶ ἀγαθὰς τὰς μορφάς, μετὰ μὲν ἔσχεν, εἰ τοιοῦτους καὶ τοσοῦτους ἔσσει πρὸς τὴν τῶν ἐχθρῶν ἀρκεσθῆναι, καὶ ἐναντίους γενέσθαι Ῥωμαίοις ὑπὸ δὲ τῶν ὁρκῶν ἀναγκασθεὶς ἀπέλυσεν, ἀποδοὺς τὴν ἐλευθερίαν.

Ἐκεῖθεν οἷν μετὰ τῆς στρατῆς διὰ τῆς Νευσταπόλεως ἐπορεύετο (ἄνδρος δὲ ἔστιν ὁ τόπος καὶ ἄοικος, καὶ πλήθει στρατευμάτων δυσβάδιστος) ἀγρίου γοῦν ἐνδεῖα ἐν οὐ μετρίαις ἡμέραις διήγεν ἢ στρατῆς, καὶ δυοῖν ἡμέραις οἱ πλείους τῶν ἱππῶν ὕδατος ἔμειναν ἄγεστοι. Τὸ γοῦν τῆς Στρονυμίτζης παραμείψαντες ἄστει, καὶ διὰ τῶν τοῦ Μελνίκου χωρῶν βαδίσαντες, αὐθις εἰς τὰς Σέρρας καθήτησαν ἔνθα καὶ γραφὰς ὁ αὐτοκράτωρ δεξάμενος ἐκ τῶν τῆς Ἀνατολῆς μερῶν παρὰ τοῦ μεγάλου δομεστίου τοῦ Μουζάλωνος σταλείσας, ὡς ἡ τῶν Μουσουλμάνων πρὸ τῶν Ἀτάρων κυμαίνεται, ἐπέτεινε τὴν ὁδὸν, μακροτέρας τὰς ἡμερησίους ὁδοὺς ποιοῦμενος. Ἐπεὶ δὲ περὶ τὴν Μαρίτζαν ἐπεφθάκει, καὶ μὴ οὕτως ἔχειν μάθαι πα πράγματα, τῆς ταχυτήτος ἀνεῖς σχολαιότερον ἐπορεύετο, παρεγκλίνας δὲ ἐς τὸ Διδυμότειχον ἀφίκετο, καθεῖθεν εἰς τὴν Ἀδριανού.

Καὶ ἐπειδὴ δύο τῶν παρὰ τῶν Βουλγάρων κατασχεθέντων φρουρῶν ἐναπείεφθησαν ἢ μὴ ἡλευθέρωσεν ὁ βασιλεὺς, ἐν τοῖς βουνοῖς τῆς Ἀχридῶς κείμενα, ὁ Πάτριος τε καὶ ἡ Τζεπάννα, (518) ἐν δεινῷ ἐποιεῖτο, οὐ μὴ καὶ αὐτῶν ὡς τῶν ἐτέρων ἐκράτησεν ἀλλὰ τὸν μὲν Πάτριον ὁ Φιλοθέ[ω]πι[η]νός Λούκας Ἀλέξιος εἰλεν, εἰς φυλακὴν τῶν ἐν τῇ Ἀχридῶς κειμένων, τοῦ δὲ τῆς Τζεπάννης Μῶν ταχυχάνοντος ὀχυροῦ καὶ περὶ τὴν συμβολὴν τελούντος

56. *Teodor Lascaris постоянно в походах си против болгарите*

И тъй, след като уредил работите в Мелник, както трябвало, като изгонил оттам и жените, и децата на разбунтувалите се и заповядал да се конфискуват имуществата им, той се вдигнал и пристигнал в Солун. Той прекосил Вардар и като отминал Воден, разпънал шатрите.

Но той заболял от болест на седалището. Тази болест станала и епидемична за тамошните войски. Той останал прочее [толкова], колкото да се оправи от болестта, и побързал за Прилеп. И като събрал оттам стенобойни машини и уреди, тръгнал за Велес, за да го обсади и да го освободи от ръцете на неприятелите. А хората от гарнизона му, поразени само от пристигането на императора, се споразумели [с него] при условие да не пострадат нещо лошо, но да излязат от крепостта с оръжието и вещите си. Те получили клетвено обещание от императора и излезли. А той, като ги видял, че са много на брой (защото били към петстотин), едри на ръст и в добър вид, разкажал се, че ще остави такива и толкова много мъже да отидат в неприятелска земя и да станат противници на ромеите. Но, принуден от клетвите, той ги освободил, като им върнал свободата.

След това, като тръгнал с войската, минал през Невстапол (мястото е безводно, необитаемо и непроходимо за голяма войска). И тъй войската прекарала немалко дни лишена от хляб и повечето от конете не били пили два дни вода. Като отминали крепостта Струмица и прекосили земите на Мелник, те отново дошли до Сяр. Понеже там самодържецът получил писмо от източните предели, изпратено от великия доместик Музалон, че татарите тревожели земята на мюсюлманите, той ускорил похода, правейки по-дълги дневни преходи. Когато дошъл при Марица и се научил, че работите не стоят така, той престанал да бърза и пътувал по-бавно. Като се отклонил, той пристигнал в Димотика, а оттам в Адрианопол.

От завладените от българите крепости били останали две, разположени в хълмовете на Ахридос — Патмос и Цепена, — които царят не бил освободил, и той се сърдел, че не бил завладял и тях като другите. Патмос превзел Алексий Дука Филантропич, който бил оставен да пази Ахридската област, а крепостта на Цепена била твърде укрепена и се намира [там], където се срещат двете

τοῦ Αἰμον τε καὶ τῆς Ῥοδόπης, δύο μεγίστων ὁρῶν καὶ ὧν μέσον ὁ Εὐρος ῥεῖ ποταμὸς περὶ τοῦτον καὶ ἔδυσφόρει καὶ ἡγωνία. Ἐσπευσεν μὲν οὖν καὶ κατὰ ταύτης στρατεύσασθαι, ἣ δὲ γε ὥρα τοῦ Θέου παρήλθε, καὶ τὸ μετόπισθον ἐγγὺς τοῦ παραδραμεῖν. Ὁ δὲ μηδὲν τι τοῦ καιροῦ φροντίσας μηδὲ τὸ τοῦ χειμῶνος προδιασκοπήσας δομῇ, καὶ μάλιστα ἐν χώρῳ τοιούτῳ, μόνου δὲ τοῦ τὸ οἰκεῖον τελέσαι βούλημα ὅλος γεγόμενος, τὴν στρατὸν κινήσας ἐκ τῆς Ἀδριανοῦ, ἀμάξας πολλὰς ἐκ τῆς τῶν Μακεδόνων συλλεγῆναι προστάξας, ἅμα μὲν καὶ ἐπὶ τῇ τὰς ἐλεπόλεως φέρειν, ἅμα δὲ καὶ ἐπὶ τῇ διακομίζεω τὰ ῥωαρχῇ τοῦ στρατεύματος, πεζῶν τε πληθὺν οὐκ εὐαρίθμητον συνηθροονῶς, τῆς Ἀδριανοῦ ἀπάρας, κατὰ τῆς Τζεπαίνης ἐχώρει καὶ κατὰ τὴν Μακρολιβάδα καταλύσαντος, δεινὸς συμπίπτει χειμῶν ἐξ ἐσπέρας γὰρ ἀρξάμενος καὶ δι' ὅλης τῆς νυκτὸς τὴν σφοδρότητα τοῦ ψύχους καὶ τοῦ ἀνέμου προσεπατεῖναι τὸ βίαιον, πολλὴν ἐνεποίησε τὴν δυσχερίαν ὅ τε γὰρ τόπος ἄοικος, καὶ ἐγγὺς οἱ πολέμοι, καὶ ἡ προσδοκώμενη τῶν ἀναγκῶν ὁπλάνης ἐκίμεινε τὰς πάντων ψυχὰς εἰς τοσαύτην γοῶν δυσφορίαν συνελαθεῖς, τοὺς ἡγεμόνας τῶν στρατευμάτων οὐ μόνον Ῥωμαίων, ἀλλὰ καὶ Σκυθῶν καὶ Λατίνων μετακαλεῖται, καὶ ἐρωτᾷ τί δεῖ ποιεῖν. Καὶ πάντες σχεδὸν ἐβουλεύσαντο, ἐς τὴν Ἀδριανούπολιν ἐπιστρέφειν. Ὁ δὲ πρὸς αὐτοὺς εἰρηκεν ὡς „ὕμεῖς μὲν ὑπερ συμφέρον ἔδοξε καλῶς ἐβουλεύσασθε, εἰ δὲ καὶ αὐτοὺς ἑτερόν τι σὺν θεῷ νοήσωμι, οὐκ ὦν δέξεσθε τοῦτο, ὡς ἀπὸ δεσπότου νουνεχοῦς εἰρημένον, καὶ ὁμῶν ὡς δέον προνοούμενον;“ Καὶ πάντες συνέφησαν, „ὕπερ ἂν τῷ σῷ δόξειε κράτει, στερεκτὸν (519) καὶ ἀσπαστὸν λογιούμεθα.“ Τοῦτον μὲν οὖν ἀπέλυσεν ὁ βασιλεὺς εἰς τὰς ἑαυτῶν σπηλῆς ἀπελθεῖν· αὐτὸς δὲ εἰς τὸν αὐτοῦ κοιτῶνα εἰσιὼν, μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἐβουλεύετο· τινὲς οὖν τὴν τῶν ἑξωθεν βουλευσαμένων βουλὴν ἐνεργηθῆναι ἤθελον, ἄλλοι δὲ, οἷς καὶ χρεῖτον διανοηθῆναι τῷ βασιλεῖ ἔδοξε, τὰ ἑκατὶα εἰρήκασαν· ἔφησαν γάρ, ὡς μέσον ἔσμεν κατὰ τὴν ὁδόν, τοῦ τε Στενίμαχον καὶ τῆς Ἀδριανοῦ, καὶ ὥσπερ ἐκεῖ, οὕτω δὴ καὶ εἰς τὸν Στενίμαχον τὰ χρεώδη ἔχομεν· εἰ μὲν οὖν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν ἐπιστρέψομεν, δειλία ἢ τῇ τοῦ χειμῶνος δυσχερεία δόξαμεν τοῖς ἐχθροῖς τοῦτο ποιῆσαι· εἰ δὲ πρὸς τὸν Στενίμαχον ἀπώμεν, καὶ ἀμφοτέρων ὑπέρτεροι τῶν ἐπικουρῶν φυλαχθῆμεν. Ἀρεστὸν οὖν ἔδοξε τοῦτο τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐπεὶ τῆς δομῆς τὸ πολὺ ἔληγε, καὶ ἡ τῆς χύνης ἔστι φορὰ, ἐκείθεν τὰς συντάξεις τῶν στρατευμάτων λαβόν, ἤπειαν εἰς τὸν Στενίμαχον, κἀντεῦθεν χωράσματα λαβεῖν τὸ πᾶν παρακελευσάμενος στρατεύμα, κατὰ τῆς Τζεπαίνης ἔθετο τὴν ὁρμήν. Καταστῆ οὖν εἰς τὸ ἄστυ, ὃ Βακκούιον λέγεται, ἰκνῶν

най-големи планини Хемус и Родопите, посред които тече река Еврос. Затова се и сърдел и тревожел [императорът]. И тъй той побързал да предприеме поход срещу нея, но лятото било преминало, а и есента била на преминаване. А той никак не се грижел за времето, нито предвидил зимния студ и най-вече в такава земя. Той бил изцяло обзет от желанието да постигне своето и затова вдигнал войската от Адрианопол, като заповядал да се съберат от македонската земя много коли и за возене на стенобойните машини, и за прекарване припаси на войската. И като събрал неизброимо число пехотинци, той тръгнал от Адрианопол и потеглил срещу Цепена. Когато се спрял при Макроливада, настигнала ги ужасна зима. Бурята започнала вечерта и през цялата нощ все повече се усилвала силата на студа и вятъра и създавала голямо затруднение. Защото и мястото било ненаселено, и неприятелите били близо, а и очакваният недостиг на припаси подтискал духовете на всички. Изпаднал в такова голямо затруднение, той събрал началниците не само на ромейските войски, но и на скитските и латинските и запитал какво трябва да направи. И почти всички посъветвали да се върне в Адрианопол. А той им казал: „Вие ме посъветвахте добре това, което решихте, че е полезно, но ако и аз с божия помощ намисля нещо друго, не бихте ли го приели като казано от господар, който е разумен и се грижи за вас, както трябва?“ И всички се съгласили: „Което реши твое величество, ще го сметнем приятно и желано.“ И тъй императорът ги освободил да си отидат в своите палатки. А сам, като влязъл в шатрата си, се съветвал със свитата си. Някои искали да приложи на дело съвета на въшните съветници, други пък, за които императорът решил, че са разсъдили по-добре, рекли обратното. Защото те казали: „Ние сме по средата на пътя между Станимака и Адрианопол и ние ще имаме припасите както там, така и в Станимака. И тъй, ако се върнем в Адрианопол, неприятелите биха сметнали, че сме направили това поради страх или затруднения от зимата. А ако отидем към Станимака, ние бихме се опазили и от двете подозрения.“ Императорът намерил това за най-добро и тъй като силата [на бурята] намаляла и снеговалежът спрял, той, като взел оттам войсковите съединения, отправил се за Станимака. И след като заповядал цялата войска да вземе оттам храна, той предприел поход срещу Цепена. И тъй той пристигнал в крепостта, която се нарича

εις πολλὰς ἡμέρας ἐξαρκέσαι τὰ εἰς ζωάρευσιν τῷ στρατῷ· ὅθεν ἀπεπτάλκει τὸν θεῖον αὐτοῦ Μανουὴλ τὸν Λάσκαρον, μοναχὸν ὄντα καὶ Μάξιμον ὀνομαζόμενον, καὶ τὸν τοῦ ἀλλαγίου αὐτοῦ ἀρχοντα Κωνσταντῖνον τὸν Μαργαρίτην, κατοπεῦσαι τὸν τόπον καὶ εἰ εὐχερεστέραν τὴν πρὸς αὐτὸν πορείαν σχοίη τὸ στρατεύμα. Οἱ δὲ ἀπύοντες εὐχερῇ τὴν ὁδὸν κατήγγελλον ὡς ὑπέστρεψαν, καὶ μάλιστα ὁ Μαργαρίτης, καίτοι γε πολλῶν τῶν εἰδοτῶν ἀνιλεγόντων· ἀλλὰ τοῖς τοῦτον λόγοις πεισθεὶς ὁ βασιλεὺς, μετὰ πάσης τῆς στρατῆς ἀνέει. Καὶ ἦν μὲν πάντῃ ἀνάντης ὁ χώρος, καὶ παγετός δὲ παχύτερός τε καὶ λεῖος ἐπέτεινε τὴν δυσκολίαν εἰς βάδισμα. Ἡ μὲν οὖν στρατιὰ τὴν νύκτα πᾶσαν ἐκείνην, πυρκαϊὰς ἀπάραντες, ἐθερμαίνετο· οἱ γὰρ τῶν πλειόνων ἐπηρεῖται μετὰ καὶ τῶν σκηνῶν αὐτῶν, οὐκ ἡδυνήθησαν τοὺς κυρίους ἐρεῖν (520)· ἔκλειον δὲ κλαυθμὸν μικροῦ δεῖν ἀπαντοῖον, εἰ καὶ ἄλυσον· ὁ γὰρ ἐκ τῶν πυρκαϊῶν καπνὸς ἐπὶ τῆς τῶν δένδρων πυκνότητος συνεχόμενος, καὶ διέξοδον μὴ εὐρίσκων εἰς τὸν ἄερα, κάτω ὑπενόσκει καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἔδωκε, καὶ δάκρυον ἐκβλύζειν ἠνάγκαζε· τοῦτο καὶ ὁ βασιλεὺς ἐπεπόνθει. Ὡς δὲ ἡ νύξ παρεργή, καὶ ἡμέρα ἐπέλαμψεν, ἀνεπαυεῖστον εἰς πολιορκίαν τὸ ἄστυ κατανοήσας, εἰς τὸ πεδῖον κατέβαινεν τὴν στρατὸν διωρόισαι. Καὶ οἱ μὲν ἔβανον, ὁ δὲ φύλαξ ὁποθεν μετὰ μετρίων ἐναπελείφθη, κατόπισθεν δὲ καὶ αὐτὸς κάπνισα πεζός, ὡς καὶ οἱ λοιποί, οὐδὲ γὰρ δυνατὸν ἐπιπότην βαδίσαι. Ἐκεῖσε γοῦν ἡμέρας διανύσας δύο, καὶ λείων τὴν κόμην πεπονηκώς τὸ Βατικούμιον, εἰς τὴν Ἀδριανοῦ καὶ αὐθις ὑπέστρεψε, κακεῖθεν εἰς τὸ Λιδυμότειχον ἦλθεν.

Αὐτόθι γοῦν εἰς ἡγεμόνας τάξας τὸν Λάσκαρον Μανουὴλ, ὃν καὶ πρωτοσεβαστὸν ἐπωνόμασε, καὶ τὸν Μαργαρίτην Κωνσταντῖνον, ὃν καὶ ἀρχοντα τῆς αὐτοῦ τάξεως κατωνόμασεν, οὕτω μέχρως αὐτοῦ τὸ τοιοῦτον ἐν τῇ γεροντῇ (αὐτὸς δὲ καὶ τὸ, μέγας, προσεπλάγαρε τῷ ὄνομαι), τοῖτους εἰς φυλακὴν τῆς χώρας εἴασε, καὶ ἑτέρους ἡγεμόνας, καὶ μετ' αὐτῶν στρατεύμα ἀξιόλογον προσέταξε δὲ αὐτοῖς, μηδόλως εἰς μάχην ἐγκαταστήναι τοῖς πολεμίοις, εἴπερ κατὰ τοῦτον δομήσειεν, Σκύθας προσλαβόντες εἰς συμμαχίαν (τοῦτο γὰρ ἡ φήμη προέλεγε), καὶ εἰς σκύλευσαν δὲ κατηγεῖεν τῆς χώρας, αὐτοὺς ἡρεμεῖν τὴν ἀσφάλειαν ἔχοντας ἐκ τε τοῦ ποταμοῦ Εὐφρου καὶ τοῦ καίστρον Λιδυμοτείχου, μέχρι γὰρ τοῦτων διατρέβειν τοῖτους ἐκέλευσεν.

Οὕτω τὰ Ἀσιακὰ καταστήσας ὁ βασιλεὺς τὸν Ἑλλησποντιον διαπεραιωθείς, περὶ τὴν Λάμψακον ἐπῆξε τὴν σκηνήν (pp. 517₂₇—521₂₈).

Κακεῖ παραχειμάσας, ἐπεὶ τὸ ἔαρ ἐπέλαμψε, πολλὴν συλλεξάμενος στρατιάν (οὗ γὰρ μόνον τοὺς τεταγμένους, ἀλλὰ καὶ τοὺς μηδόλως ἐν στρατιώταις τελοῦντας), ἀκολουθεῖν τοῦτω προσέταξε, κυνηγούς

Баткун, достатъчна да задоволи войската с храна в продължение на много дни. Оттук той изпратил чичо си Мануил Ласкарис, който бил монах и носел името Максим, и началника на личния си отред Константин Маргарит да изследват мястото — дали пътят до него е лесен за войската. А те, след като отишли и се върнали, съобщили, че изкачването е лесно. И най-вече [настоявал] Маргарит, въпреки че мнозина сведуци възразявали. Императорът обаче, като се доверил на думите им, тръгнал нагоре с цялата си войска. Мястото навсякъде било стръмно и твърде дебел и гладък лед увеличавал трудността при вървене. И тъй войската през цялата онази нощ палела огньове и се греела, защото на повечето слугите, у които били палатките им, не могли да намерят господарите си. Те започнали да плачат почти с непрекъснат, макар и нескръбен глас, защото димът от огньовете се задържал от гъстите дървета и като не намирал изход към небето, връщал се назад и щипел очите и ги карал да сълзят. Това бил изпитал и императорът. А когато преминала нощта и светнал денят, той разбрал, че крепостта е недостъпна за обсада, и разпоредил на войската да слезе в полето. И те вървели, а той изостанал с малцина като ариергард и сам той слизал отзад пеша, както и останалите, защото не било и възможно да върви като конник. И тъй той се забавил там два дни и след като плыкосал селището Баткун, отново се върнал в Адрианопол и оттам дошъл в Димотика.

Той назначил там за военачалници Мануил Ласкарис, когото направил и протосебаст, и Константин Маргарит, когото направил началник на личния си отред. До негово време подобно нещо не се било случвало с никого (а той приписал към титлата и велик). [Императорът] оставил тях и други военачалници да пазят страната, а заедно с тях и достатъчно войска. Той им заповядал да не влизат изобщо в сражение с неприятелите, ако ги нападнат в съюз със скитите (понеже за това говорела от по-рано мълвата), и ако се впуснат да плыкосват страната, те да останат спокойни, тъй като били защитени и от река Еврос, и от крепостта Димотика, защото той им заповядал да се намират до тях.

Като уредил така западните работи, императорът преминал Хелеспонт и поставил шатрата си при Лампсак.

И след като презимувал там, при настъпване на пролетта той събрал голяма войска, защото наредил да го следват не само строевите, но и тия, които изобщо не били вой-

те και Ιερακαρίους, και ην το συνηγμένον πλήθος πολύ. Ὡς δὲ και τὸν σουλτάνον μὴ παρὰ τῶν Ἀταρίων ὁχλησὶν τινα ἔχειν πρεσβείαν ἀποστείλας ἐγκώρισε, κατ' εὐθὺς πρὸς τὴν Λυσμὴν ἐκ τῆς Ἐω ἐχώρει (p. 522₆₋₁₄).

Ὅταν μὲν οὖν τὴν εἰς τὰ τῆς Λύσεως μέρη ὁ βασιλεὺς ἔτρεχε μετὰ πολλῆς στρατῆς, ἐλπίζων και τοὺς κατὰ τὸ Λιδυμοτεῖχον (522) καταλειμμένους σφύους εἶρεῖν, και οὐ μικρὰν προσθήκην ταῖς περὶ αὐτὸν ἐμπούησασθαι παρατάξει τοὺς δὲ ἀβουλίαι και παρακοῇ τῆς βασιλικῆς κελεύσεως ἔσφηλε. Τῶν γὰρ Βουλγάρων ὁ ἀρχὼν μακρὰν ἐγνωκὺς τὸν βασιλεὺς διάγειν, Σκυθικὸν εἰς συμμαχίαν προσκαλεσάμενος, κατὰ τῆς Μακεδονίας ἀπέλυσε, κέρδους χάριν και ἐκφοβήσεως τῶν Ῥωμαίων ἡρέθησαντο δὲ εἰς χιλιάδας τέσσαρας, ὡς ἐλέγετο. Οἱ μὲν οὖν Σκύθαι τὴν Ἀδριανοῦ παραμείνοντες, τὰ περὶ τὸν ποταμὸν, οὗ Ῥηγίνα τοῦνομα, λείαν ἐποιούντο, και τὰ πέριξ τοῦ Λιδυμοτεῖχου χωρία ἐσκόλευον.

Οἱ δὲ προδηλωθέντες στρατάρχαι, τῶν βασιλικῶν ἐπιτελησμένοι διαταγῶν, καθοπλισθέντες ὤρμησαν κατὰ τῶν Σκυθῶν.

Οἱ μὲν οὖν Ῥωμαῖοι, δυσασθεῖς τοῖς ἵπποις, ὡς ὅπλοις κατάφρακτοι ἦσαν, οἱ δὲ Σκύθαι κοῦφοι ὀπλίται και τόξοις χρώμενοις ἔβαλλον οὖν οὔτοι μακρόθεν τοὺς Ῥωμαίους τοὺς βέβηαι, και τοὺς ἵππους ἐπίτροσκον, και πεζοὺς τοὺς ἱππότες ἐποίουν, και τέλος τρέπουσιν. Ὁ μὲν οὖν Λάσκαρις ταχύτατον ἔχων τὸν ἵππον, ὃν και Χρυσουόδην ὀνόμασε, φυχὰς εἰς Ἀδριανούπολιν ὤχεται ὁ δὲ Μαργαρίτης ἑάλω, και ἄλλοι πολλοὶ τῶν εἰς κεφαλὰς τεταγμένων τῆς στρατῆς, οὓς και ἀπημύλησαν τοῖς Βουλγάρους οἱ Σκύθαι. Ἐλάσε μὲν γὰρ τούτους ὁ βασιλεὺς διάγειν ὅπου και ἔταξεν, ὡς δεδήλωται, αὐτοὶ δὲ περὶ τὰ Θρακίκα μέρη τῆς Ἀδριανοῦ ἀπελθόντες, εἰς τόπον ὃν Βαρσакινὰς οἱ ἐπιχώριοι λέγουσαν, ἐκεῖ κατὰ κράτος ἡττήθησαν.

Таῦτα ὁ βασιλεὺς μαθὼν, ἡνιάθη, ἔσπευδε δὲ διὰ τάχους εἰς τὸ Βουλγαρόφυγον ἐλθεῖν, και ὀξυτέραν ἐποιεῖτο τὴν κίνησιν. Ἐπεὶ δὲ και οἱ σκωποὶ ἐγγὺς τυγχάνειν τὸ Σκυθικὸν ἔφρασκον (και γὰρ οἱ βάρβαροι διελθόντες τὴν τῆς Ῥαιδεστοῦ χώραν, τῆς Ἡρακλείας τε και Βιζύης και τῶν πέριξ, πολλοὺς μὲν αἰχμαλωτίσαντες, πολλὴν δὲ και λείαν συναγαγόντες, νόστον ἐμέμνητο), ἐκεῖσε και πᾶσαν ἐκίνει τὴν στρατῆν, και (523) μῆς ἡμέρας πλείους τῶν τετρακοσίων σταδίων διήρυσεν. Οὐκ ἐνέτυχε δὲ τοῖς, ἔμαθον γὰρ τὴν ταχείαν τοῦ βασιλέως ἐφοδὸν και ὡς ποδῶν εἶχον ἐρυγόν οἱ πλείους δὲ και περριανέστεροι τοῦ ἔθνους περὶ πού τὰ μέρη τῆς Βιζύης ξίφους ἔργον ἀπετελέσθησαν.

ници — кучкари и соколари. И събраното множество било голямо. А като изпратил посолство и научил, че и султанът нямал никакви неприятности от страна на татарите, той тръгнал от Изток направо за Запад.

Така прочее императорът с голяма войска бързо заминал по пътя за западните области, надявайки се да намери невредими оставените при Димотика и те да се влеят като немалка добавка към неговите редици, но тях ги погубили безразсъдството и нарушението на царската заповед. Защото, когато българският владетел узнал, че императорът се намирал надалеч, той извикал на помощ скитска [войска] и я хвърлил срещу Македония, за да плячкосват и тероризират ромеите. Както се казвало, те наброявали към четири хиляди. И тъй скитите, като отминали Адрианопол, плячкосвали местата край реката, чието име е Регина, и ограбвали селищата около Димотика.

А посочените по-рано военачалници, като забравили царските нареждания, се въоръжили и се втурнали срещу скитите.

Ромеите били облечени в тежко въоръжение и били мъчно подвижни с конете си, а скитите били леко въоръжени и си служели с лъкове. И тъй те замисляли отдалеч със стрелите ромеите и като наранявали конете, правели конниците пехотинци и накрая ги обръщали в бягство. Ласкарис с извънредно бързия си кон, който затова и бил наречъл Златовог, отишъл като беглец в Адрианопол. А Маргарит и много други от поставените начело на войската били пленени и тях скитите продали на българите. Императорът, както се изясни, ги бил оставил да стоят [там], където бил заповядал, а те, като се отдалечили в тракийските предели на Адрианопол, били напълно победени в място, което местните хора наричат Варсакини.

Императорът се натъжил, като се научил за това, но бързал много да дойде при Булгарофигон и ускорявал повече движението. Но когато и съгледвачите започнали да казват, че скитската войска се намирала наблизо (защото варварите, като преминали през земята на Родосто, Хераклея и Визия и на околните градове, след като пленили мнозина и събрали голяма плячка, се били селили за връщане), той насочил цялата войска натам и за един ден изминал повече от четиридесет стадия. Но не се натъкнал на тях, защото те се научили за бързия поход на императора и избягали, колкото им държели краката. Но повечето и по-знатните от племето станали жертва на меча някъде около земите на Визия. Но освен това [императо-

Ἀλλὰ καὶ μοῖραν τῆς στρατῆς παραδόντες τῷ τε ἐπὶ τοῦ κεράσμακος Γεωργίῳ τῷ Νεστόγγῳ, καὶ τῷ Σκύθῃ Κλεόπῃ ἐπεμψε κατ' αὐτῶν οἱ καὶ περὶ ποταμὸν τούτους συμμίξαντες, τοὺς πλείους τούτων διεχειρίσαντο, οὐκ ὀλίγους δὲ καὶ τὸ τοῦ ποταμοῦ ὕδωρ τάφος ἐγένετο· οἱ δ' αἰχμάλωτοι λυτρωθέντες, οἴκοι ἐβράδισαν, ἀράμενοι καὶ ὃ ἦσαν ἀφηρημένοι· οἱ γὰρ Σκύθαι τὴν πᾶσαν λείαν ἀπέλιπον.

Οὕτω γοῦν διανοήσας ταῦτα ὁ βασιλεὺς, περὶ τὸν ποταμὸν, ὃς Ῥηγίνα καλεῖται, τὴν σκηνὴν ἐπέθεε, καὶ πᾶσαν ἐκεῖσε συνήξε τὴν στρατιάν, εἰς πλῆθος οὖσαν πολὺ. [Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ Βουλγαρος οὐδέν] τι ἡδύνατο διαπραξάσθαι, τοῦ βασιλέως ἐπιδημήσαντος, ἀλλὰ καὶ φόβον οὐ μικρὸν ἔσχε, παθεῖν ὑπονοῶν δεινὰ μέγιστα, εἰς σπονδὰς ἔβλεψε, καὶ τὸν πενθερόν αὐτοῦ τὸν Ῥώσον Οὐρον, ὃς γαμβρὸς ἦν ἐπὶ θυγατρὶ τοῦ βῆγος Οὐγγρίας, μεσίτην τῶν εἰρήνην ἀπέστειλεν, ὃς πέμψας, ἐν τῷ πλησίον εἶναι, καὶ οἰκονομήσας ἔξω φόβου πρὸς τὸν βασιλέα ἔλθεῖν, ἀφίκετο, καὶ ἐδέχθη παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος μετὰ τῆς προστηκούσης δεξιώσεως αὐτός τε καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, καὶ τὴν εἰρήνην ἐπλήρωσεν, ἐπομοσάμενος δικαίῳ τοῦ γαμβροῦ αὐτοῦ, τοῦ τῶν Βουλγάρων ἄρχοντος, ἀπολυθῆναι μὲν πρὸς τὸν βασιλέα τὸ τῆς Τραπεζιῆς ἄστυ (τοῦτο γὰρ καὶ μόνον κατεῖχτο ἐπὶ τῶν Βουλγάρων ἀπ' ὧν ὁ βασιλεὺς Ἰωάννης ἐδέσποζεν), εἰρήνην τε πρὸς Βουλγάρους ἔχειν τὸν βασιλέα καὶ ἑκάτερα τὰ μέγιστα τοῖς παλαιτέροις ὁρίοις ἀρκεῖσθαι.

Ἐπεὶ οὖν ταῦτα κατὰ γνώμην τῷ κρατοῦντι πεπλήρωται, ἄλλοις οἴκοι ὁ Οὐρος, βασιλεῶν χαρισμάτων τυχών, εἰς εἴκοσι δὲ χιλιάδας ταῦτα διὰ πάντων ἀπηρθημύοντο. Διακατέρει δὲ (524) ὁ βασιλεὺς ἐν τῷ τῆς Ῥεγίνης τόπῳ τὴν τῆς Τραπεζιῆς ἀπόλυσιν, ἀπ' οὗ καὶ τὴν τῶν βαρβάρων διώξιν ἐποιεῖτο· ἡμέρα δὲ ἦν καθ' ἣν τὴν μνήμην τελοῦμεν τῶν κορυφαίων ἀποστόλων Χριστοῦ, Πέτρον καὶ Παῦλον κατὰ τὸ τέλος τοῦ Ἰουνίου μηνός, ἕως καὶ ὁ αὐγουστος ἤδη παρέδραμε.

Συμβέβηκε δὲ τι καὶ ἐν τούτοις ἱστορίας ἄξιον· ἡμέρα ἦν τῶν ἐπιφανῶν, καθ' ἣν τὴν τοῦ σαπῆρος Χρηστοῦ Μεταμόρφωσιν οἱ εὐσεβεῖς ἐορτάζομεν, (pp. 522₃₀—525₈). — — —

Τότε τὸν οὖν ὁ βασιλεὺς ἔφησε πρὸς τοὺς ἄμφοτεροὺς λογάδας „μεμαθήκατέ τι τῶν προσφάτως ἀπηγγελλένων;“ Καὶ οἱ ἄρχοντες „οὐδαμῶς“. Ὁ δὲ καὶ πάλιν „ἄνθρωπός τις πρὸ ὧρας ἐλθὼν, ἔξεῖπεν ὡς ὁ Οὐρος ἠπάτησεν ἐν οἷς ἐπαμύδατο, ἀπολογίαν λέγων, ὡς ὁ τῶν Βουλγάρων ἄρχων, ὁ καὶ γαμβρὸς αὐτοῦ, τὰ συμφεραζόμενα οὐ καταδέχεται τί οὖν ἡμῖν δοκεῖ;“ Πολλῶν δὲ παρὰ τῶν μεριστάνων εἰρημένων, καὶ μὴ παραδεχομένων τὴν

рѣт] поверил част от войската на виночерпеца Георги Нестояг и на скита Клеопа и я изпратил срещу тях. Те се сблъскали с тях при една река и съсекли повечето от тях, но и водата на реката станала гроб на мнозина. Освободените пък пленници си отишли по домовете, като си вдигнали това, което им било ограбено, защото скитите изоставили цялата плячка.

И тъй, като извършил така тези работи, императорът разположил шатрата около реката, която се нарича Регина, и там събрал цялата си войска, която била голяма на брой. [А тъй като и българинът нищо] не могъл да направи, понеже императорът нападнал, но освен това го обладал немалък страх, подозирайки, че ще претърпи голям ужас, насочил се към споразумение и изпратил за посредник в мира тѣста си русина Ур, който бил зет по дъщеря на унгарския крал. Той, след като изпратил пратеници, че е наблизил, и уредил да дойде при императора без страх, пристигнал и бил приет от самодържеца с подобаващи почести — сам той и тези с него. Той сключил мира, като се заклеел от името на зетя си, владетеля на българите, да бъде предадена на императора крепостта Цепена (българите държели само нея от крепостите, които владее император Йоан), императорът да бъде в мирни отношения с българите и двете страни да се задоволяват с предишните граници.

След като това се извършило според желанието на владетеля, Ур си отишъл в отечеството, като получил царски подаръци, които наброявали общо двадесет хиляди. А императорът останал да чака предаването на Цепена в мястото Регина, откъдето започнал преследването на варварите. Денят бил този, в който празнуваме паметта на Христовите равноапостоли Петър и Павел, към края на месец юни. [И императорът стоял], докато дошъл вече и август.

При това случило се нещо достойно за разказване. Денят бил тържествен, в който благочестивите празнуваме преображението на спасителя Христос. — — —

И тъй тогава императорът казал на първенците около себе си: „Научихте ли нещо от току-що съобщените неща?“ А първенците: „Съвсем не.“ Той отново: „Един човек, който дойде преди малко, рече, че Ур излъгал в това, за което се заклеел, като имал за извинение [това], че българският владетел, който бил негов зет, не приемал уговореното. Как ви се струва?“ След много думи от страна на велможите и след като те не възприемали съобщението като истин-

ἀγγέλιαν ὡς ἀληθῆ, ὁ μέγας λογοθέτης Γεώργιος ὁ Ἀκροπολίτης εἰρηκέναι τι πλεον ἀπηρεῖτο. Τοῦ δὲ μὴ ἔχειν ἐν τοῖς ἀδήλοις ἀποφαίνεσθαι προσθέντος, ὁ βασιλεὺς „ἀλλ' ἐπὶ τοῖς ἀδήλοις καὶ οἱ διδάσκει λέγουσιν, ἐν (525) δὲ τοῖς ἀδήλοις ἐστὶ χάρις βεβαίως καὶ ἀκριβῶς ἀποφαίνεσθαι“. Ἐπὶ δὲ τούτοις ὁ μέγας λογοθέτης ἀντήρτησεν „ἰδοὺ καὶ ἡμεῖς μετὰ τῶν διδασκόντων συντεταγμένθα“. Καὶ ὁ βασιλεὺς χόλου πλησθεὶς μωρὸν αὐτὸν ἀπεκάλεσε, κάκεινος „εἰ μωρὸς εἰμι, λέξας ἵνα σωπῶ, καὶ λαλείτωσαν οἱ φρονούντες“, ὁρῆς ἀπλείων τὸν βασιλέα ἐπληροσεν, ὡς καὶ τὴν σπάθην ἐθέλειν ἐλκύσαι, τῆς κόπης ἐπιλαβόμενον. Ἀλλὰ τοῦτο μὲν κατέσχε, τοῦ δὲ ἵππου τοῦτον κατέβαλλον, καὶ ἄλλα γενόνασαν ἐπ' αὐτῷ λυπηρά, πλὴν πρὸς ἡμέραν (pp. 525₂₁—526₉).

Ἐπεὶ δὲ καὶ ἡ τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ἐφειστήκει ἀρχή (ἡμέρα δὲ ἦν σάββατον), τῆς Ῥηγίνης κινήσας ὁ βασιλεὺς τῆς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἤπειτο, ἦκουσε γὰρ ἐρχεσθαι πρὸς αὐτὸν τὴν βασιλισσάν Θεοδώραν, τὴν τοῦ δεσπότη Μιχαὴλ σύζυγον ἢ καὶ καθ' ὁδὸν τοῦτον ἐπήντησε περὶ τὸ Βολερὸν ἐν τῇ χώρᾳ τοῦ Λεντζᾶ, ὅπου καὶ τὴν ὕψωσαν τοῦ ζωοποιοῦ Σταυροῦ δωροτάσαμεν, ἐκεῖσε τρεῖς ἡμέρας ἐγκαταμερήσαντες. Καθ' ὁδὸν δὲ μετὰ τῆς βασιλισσῆς τὰς συμβάσεις ἐποίησεν καὶ γὰρ καὶ ἀκούσα τοῖς τοῦ βασιλέως λόγους συνήρχετο, οἷα ὡς ἐν εἰρηκτῇ τῶν ἐκείνου χειρῶν ἐν τὸς οὖσα, καὶ μὴ ἔχουσα ἄλλο (526) δράσαι. Συνεφώνησε γοῦν δοῦναι τὰ Σέρβια, καὶ τὸ Δυρράχιον, ἐπὶ τούτοις καὶ ὄρκοι προέβησαν, καὶ πρὸς τὸν δεσπότην Μιχαὴλ ἀπεσάλησαν, ὁ δὲ τοῖς ὁμωμοσμένοις συνέθετο.

Ἐπεὶ δὲ ὁ βασιλεὺς τὴν Θεσσαλονίκην κατείληφε, τοὺς ἐπὶ τῇ θυγατρὶ Μαρίας γάμους μετὰ τοῦ δεσπότη Νικηφόρου πεπλήρωκε, τοῦ πατριάρχου Ἀρσενίου ἐπιδημήσαντος καὶ τούτους τελέσαντος (pp. 526₂₂—527₁).

57. *Theodorus Lascaris imperator in partibus Occidentis Georgium Acropolitam praetorem fecit*

Τοῦτα ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος ὡς ἐπέθετο, ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐτι διάγων, οὐ περὶ τούτων μᾶλλον ἔχων φροντίδα, ἢ περὶ τῶν αὐτοῦ (κίνδυνον γὰρ οὐ μικρὸν ἐπέτρεπε τῇ τῶν Ῥωμαίων ἐπισυμβαίνειν), ἔσπευσε πρὸς τὰ τῆς Ἑω παλαιοσύνης, (528) καταλείψας ἐν μὲν τῇ Δυτικῇ χώρᾳ πρὸς σφύλαξιν τὸν θεῖον αὐτοῦ Μανουὴλ τὸν Λάσκαρον, ἐπιδόξας αὐτῷ σιράτευμα ἐκ Παφλαγόνων καὶ τῶν Σκυθῶν ὡς κριακοσίους, τοῦ Πριλάπου καὶ τῶν περὶ αὐτὸν

σκο, бил запитан великият логотет Георги Акрополит да каже нещо повече. Понеже той добавил, че не може да се произнесе при неясни положения, императорът [отговорил]: „Но при ясни обстоятелства и магаретата говорят, а работата е човек да се произнесе сигурно и точно при неясни обстоятелства.“ При това великият доместик отговорил: „Значи и ние сме били между магаретата.“ Императорът, изпълнен с гняв, го нарекъл глупак. А онзи казал: „Ако съм глупак, да мълча и да говорят умните.“ С това изпълнил с неизмерим гняв императора, така че той поискал да изтегли и меч си и го хванал за дръжката, обаче се въздържал от това. Но той го свалил от коня. Случили му се и други неприятни неща освен [тези] през деня.

Когато настъпи началото на месец септември (денят беше събота), императорът се вдигна от Регина и пое пътя за Солун, тъй като беше чул, че при него идва императрица Теодора, съпругата на деспот Михаил. Тя го и срещна по пътя при Волерон в земята на Ленча, където отпразнувахме Въздигането на животворния кръст, като останахме там три дни. По пътя той уреждаше договора с императрицата. Тя, макар и против волята си, се съгласяваше с думите на императора, понеже беше в ръцете му като в затвор и нямаше какво друго да прави. И тъй тя се съгласи да даде Сърбия и Дирахиум и при това се положиха клетви и бяха изпратени на деспот Михаил, а той се съгласи на уговореното с клетви.

Като пристигна в Солун, императорът направи сватбата на дъщеря си Мария с деспот Никифор. Беше дошъл патриарх Арсений, който я извърши.¹

57. *Теодор Ласкарис назначава Георги Акрополит за претор в западните области*

Като се научи за тези неща, докато беше още в Солун, император Теодор не се грижеше толкова за тях, колкото за своите работи (защото предположи, че голяма опасност заплашва ромейските земи). Затова той побърза да се върне на Изток, като остави в западната земя за защита чичо си Мануил² Ласкарис, на когото даде войска от пафлагонци и скити — около триста души, в Прилеп и околните места той постави за

¹ Вж. тук стр. 188—197, гл. 59—64. ² У Г. Акрополит стои Михаил.

тὸν ὃν εἶχε σκουτέριον, τὸν Ξυλέαν εἰς δὲ τὸν Βελεσὸν καὶ τὰ περὶ αὐτῶν τὸν Καλαμπάκην Θεόδωρον, ὃν καὶ ταῦτα τῆς αὐτῆς κατωνόμαζον, τὸν δὲ Χαβάρωνα Κωνσταντινὸν εἰς ἡγεμόνα τοῦ Ἀλβάνου κατέστησε, τὸν δὲ Ἀκροπολίτην μέγαν λογοθέτην Γεώργιον, πρῶτον χειροτονήσας, πάντων αὐτῶν ἀφῆκε προϊστασθαι. Οὕτω μὲν τῆς ὁδοῦ ἤψατο κατὰ τὴν εἰκοστὴν τρίτην τοῦ ὁκτωβρίου μηνός (pp. 528₂₅—529₁₀).

58. *Michael Angelus, Epirotorum despota, foedus cum Serbis iniit defectionemque facit*

Ὁ δὲ πρῶτος καὶ μέγας λογοθέτης τῆς Θεσσαλονίκης ἐξὼν ἀφίκετο πρὸς τὴν Βέρροϊαν, ἀπεκβαλεῖν ἐκείθεν τοὺς τοῦ Πάπα Ῥώμης πρέσβεις κατὰ τὴν βασιλικὴν προστασίην βουλόμενος, οἱ πρὸς τὸν βασιλέα ἦλθον ἔτι ἐν Θεσσαλονίκῃ ποιῶντα τὰς διατριβὰς. οὗς καὶ ἀπεκβαλὼν, καὶ ἄλλα ὅσα ἤθελεν ἐκείσε διηγουμένως, τῆς πρὸς τὸ Ἀλβανὸν ἤψατο. Καὶ ὅτῃ τὰ Σέρβια παρελθὼν, καὶ παραμείνας τὴν Καστορίαν, παραγγείλας δὲ καὶ τὰ περὶ τὴν Ἀχρίδα, ἐφθασε πρὸς τὸ Ἀλβανόν, καὶ τούτου μετὰ τῶν τῆς χώρας ἐκκρίτων κατέληψε τὸ Λυράχιον¹ κἀκεῖσε διακατεργήσας ἡμέρας ὀκτώ, ἔξεισε, πάντα οἰκονομήσας τὰ τε καθ' ὁδόν, καὶ τὰ κατὰ τὸ Λυράχιον, ὡς γε ἐδόκει ἐκείνῳ καλῶς καὶ τὰ τῆς Χουναβίας διελθὼν (μέρος δὲ τοῦτο τοῦ Ἀλβάνου), τὸ ὅρος τε ὑπερβάς ὁ Κασὴν Πέτρων κατονομάζουσιν, εἰς τὰ περὶ τὴν Μάτιον ἀπεισι, κἀντεῦθεν περὶ τὴν Δεύρην κατέλαβε. Πᾶσι δὲ τοῖς καθ' ὁδὸν συντυχόν, τοῖς τε περὶ τὰ ὄρη, καὶ περὶ τὰ τοπικὰ στρατεύματα, καὶ τοῖς τὰ δημόσια ἐνεργοῦσι πράγματα, διὰ τῆς Καζάβειος παριών, τρίτῳ μὲν ἄφ' οὗ τῆς Θεσσαλονίκης ἐξῆλθε, περὶ τὸν Πρίλαπον ἐγένετο, περὶ τὸ τέλος τοῦ φεβρουαρίου μηνός. Κἀκεῖ ἐπίθεται ὡς ὁ τοῦ Ἀλβάνου ἔχων τὴν ἡγεμονίαν Χαβάρων ἐάλω πρὸς τοῦ δεσπότη Μιχαήλ, μηχαναῖς (529) τῆς γυναικαδέλης αὐτοῦ Μαρίας, ἣτις προεῖχε μὲν ἄνδρα τὸν Σφραντζήν, τότε δὲ χήρα ὑπῆρχε, καὶ ἐρωτικοῖς γράμμασι τὸν Χαβάρωνα δελεάσασα, ταῖς πάγαις αὐτῆς ἀλώσιμον ἔθετο. [Καὶ ὁ δεσπότης Μιχαήλ ἐντεῦθεν εἰς φανεράν ἀποστασίαν ἐχώρησε τὰ δ' ἐξῆς, τὸ Ἀλβανὸν αὐτοῦ ἐγερόναι, καὶ τὰ ὄρη καὶ αἱ χῶραι αὐτῷ προσεργήσαν, καὶ αὐτὸς ὁ μέγας λογοθέτης καὶ πρῶτος ἐντὸς τοῦ Πρίλαπου τυχὼν συνελήφθη, προδοθέντος καὶ τούτου, καὶ ἀπῆχθη δεσμός εἰς φυλακὴν, καὶ ταῦτα τοῦ δεσπότη ἐπομοσαμένον καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ ἀπολύσαι πρὸς τὰ οἴκοι πορεύεσθαι· ἀλλ' ἐφθῆ καὶ τοῦτον παραβὰς τὸν ὄρχον, ὡς καὶ ἄλλους πολλούς (pp. 529₁₁—530₁₁).

началник своя скутерий Ксилей, а във Велес и околните места — Теодор Калампак, когото наричаха и дворцов татас, а Константин Хаварон — в Албанон, великия логотет пък Георги Акрополит назначи за претор и го постави да стои над всички тях. Така към двадесет и трети октомври той се отправи на път.¹

58. *Епирският деспот Михаил Ангел сключва договор със сърбите и се отцепва*

А преторът и великият логотет, излизайки от Солун, пристигнал във Верея, желаяйки да отпрати оттам по царска заповед пратениците на римския папа, които дошли при императора, когато той се намирал още в Солун. След като ги отпратил и доуредил там и другите работи, които искал, той поел пътя за Албанон. И така, като минал покрай Сървия, отминал и Кастория и се вестил край околностите на Охрид, той дошъл в Албанон и оттам с местните първенци пристигнал в Дирахим. А като останал там осем дни, излязъл, след като уредил, както намерил за добре, всичко по пътя, а и работите в Дирахим. И като преминал през земите на Хунавия (това е част от Албанон) и прехвърлил планината, която се нарича Каки Петра, отишъл към околностите на Мати, а оттам пристигнал в Дебър. По пътя се срещнал с всички, които управлявали крепостите, местните отреди и обществените работи, и като преминал през Кичево, на третия месец, откак излязъл от Солун, той се намерил в Прилеп към края на месец февруари. И там той научил, че Хаварон, управителят на Албанон, бил пленен от деспот Михаил с помощта на хитрините на своята балдъза Мария, която по-рано имала за мъж Сфранцес, а тогава била вдовица и с любовни писма съблазнила Хаварон и го направила пленник на примките си. А след това деспот Михаил пристъпил към открит бунт. Веднага след това Албанон станал негов и крепостите и областите [му се предавали]. И самият велик логотет и претор, който се намирал в Прилеп, бил заловен, понеже бил предаден и той, и окован бил отведен в затвора, и то след като деспотът се бил заклеял, че ще освободи да си отидат по домовете и него, и тия с него. Но той успял да наруши и тая клетва, както и много други.

¹ Вж. тук стр. 198, гл. 66.

Ὁ δὲ Παλαιολόγος Μιχαὴλ ὄρκον λαβὼν πρὸς τοῦ βασιλέως εἰς ἀσφάλειαν, πρὸς αὐτὸν ἐπανέστρεψε, καὶ τοῖς οἰκείοις ἀποκατέστη, καὶ τῶν ἰδίων ἀπὴλανε. Μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ εἰς τὰ Δυτικὰ μέρη ἀπῆλθε, παρὰ τοῦ βασιλέως μετὰ στρατεύματος ἀποσταλεῖς, εἰς ἀντιπαράταξιν τοῦ δεσπότη Μιχαὴλ καὶ τὴν Θεσσαλονικὴν καταλαβὼν, κακῶς διὰ διαβὰς τὸν Βαρδάριον, καὶ τῷ Λάσκαρι Μιχαὴλ ἐνωθεῖς, ἄμφω κατὰ τῆς Βερροίας ἀπῆλθον, οὐχ ἵνα μαχέσωνται, ἀλλ' ἵνα λείαν τὰ περὶ ταύτην ποιήσονται, καὶ ἐσκέλευσαν πολλὰ, ζώων γὰρ πληθὺν οὐκ εὐαρίθμητον οἱ περὶ αὐτοὺς ἐλήσαντο.

Ἐν τοῖτοις ὁ τῶν Σέρβων ἄρχων Κράλης, τὴν τοῦ δεσπότη ἀνταρσίαν μαθὼν (γένος ἑκατοντόν καὶ μηδέποτε χάριν εἶδος τοῖς περὶ αὐτὸ διαπραξαμένοις χρηστὸν, ὅλον τοῦ κέρδους, καὶ ὄρκον διὰ μικρὸν ἀργύριον ἅπαντα παραβαῖνον), στρατεύματα συναθροίσας, κατὰ τῶν Ῥωμαϊκῶν χώρων ἐξέπεμψεν. Οὗτοι μὲν οὖν τὴν Κίτταβιν παραμείναντες, τὰ πέριξ τοῦ Πριλάπον ἐσκέλευον. Ὁ δὲ σκουτέριος ὁ Εὐλέας μετὰ τοῦ ἑπ' (531) αὐτὸν στρατεύματος, ἐγγὺς πον τοῦ ἄστεος ἐνοσκηνοῦμενος, ὡς εἶδε τοὺς Σέρβους τὴν χώραν ληττοντας, ἀπέλυσεν ἑκάστον κατὰ τῶν Σέρβων ὁρμῶν ὡς ἐβούλετο διαλυθέντες γοῦν, ἠλίσκοντο τοῖς Σέρβοις, ὅλοι πλείοσι συμπλεκόμενοι. Ὁ δὲ Εὐλέας μόλις διασώθη μετὰ τῶν ἐναπολειφθέντων στρατιωτῶν. Οὕτω καὶ τὸ περὶ τὸν Πριλάπον καταλέλυται στρατεύμα.

Οἱ δὲ περὶ τὸν Παλαιολόγον Μιχαὴλ καὶ τὸν Λάσκαρον Μιχαὴλ, ἐπεὶ τὴν ἐν τῇ Βερροίᾳ λείαν ἐποίησαν, περὶ τὸν ἐν Βοδηνοῖς χώρον ἐσκήνωσαν, διμυλὸν τε ὄντα καὶ εἰς τροφὴν ἵππων χρήσιμον.

Ὁ δὲ ἀποστάτης δεσπότης ἐκλογὴν ποιήσας τοῦ στρατοῦ αὐτοῦ, καὶ ὡς εἰς πεντακοσίους αὐτοὺς ἀριθμήσας, καὶ στρατηγὸν τάσας τὸν νότον αὐτοῦ υἱὸν Θεόδωρον, κατὰ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατεύματος ἐπεμψεν. Ἐντυχὲ δὲ τότε καὶ ὁ Λαπαρδῶς Μανουὴλ μετὰ στρατιωτῶν τῶν ἀδοκίμων πρὸς τοῦ βασιλέως ἀποσταλεῖς πρὸς τοὺς εἰρημένους στρατηγοὺς, τὸν Λάσκαρον καὶ τὸν Παλαιολόγον, ὅς καὶ κατεμέμψατο αὐτοὺς ὡς προλαβόντας περὶ τὴν λείαν, κακῶς οὖν τοῦ κέρδους ἀποτυχεῖν. Ἐν τῇ γοῦν περὶ τούτων ὁμίλῳ, τὸ ἐπὶ τὸν Λαπαρδῶν στρατεύμα, ὃν οἱ πλείστοι φορβάσιν ἐπωχοῦντο τὰ χρειώδη πέφορπιόμεναις, μὴ τῶν ἡγεμόνων εἰδῶτων εἰχοντο τῆς ἐπέκεινα τῶν Βοδηνῶν ὁδοῦ, ἵνα πρότεροι διελθόντες, λείαν ποιήσονται· ἀλλὰ συναντῶντες τοῖς ἐν τῇ κλεισοῦρᾳ τοῦ ἀποστάτου στρατός, ἄνδρες γενναῖοι, ἵπποις ὑψάσθων ἑποχοί, καὶ ὅλοις κατάφρακτοι, καὶ πάντας τοῦτους ἐκέρσαντο. Φυγάδες οὖν πινες τούτων πρὸς τὸν Παλαιολόγον φθάσαντες, τὸ συμβὰν ἀπήγγειλαν. Ὁ δὲ ἐπιλυθεὶς καὶ ὄρνυ λαβὼν, μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν Λάσκαρον

А Михаил Палеолог, като взел клетва за сигурност от императора, отишъл при него, върнал се при домашните [си] и се насладил на своето. Не след дълго време той отишъл и на Запад, изпратен от императора с войска за борба срещу деспот Михаил. Той пристигнал в Солун, след това минал Вардар и се съединил с Михаил Ласкарис. Дватамата отишли срещу Верея не за да воюват, но за да плякосат околностите ѝ. И те се награбили с много нещо, защото техните хора взели като плячка трудно преброимо количество добитък.

През това време владетелят на сърбите (племе непокорно, което никога не изпитва благодарност към направилите му добро, цяло е [в плен] на печалбата и за малко сребро престъпва всяка клетва), кралят, като се научил за бунта на деспота, събрал войска и я изпратил срещу ромейските земи. Те, като отминали Кичево, плякосвали околностите на Прилеп. А скутериът Ксилей, който с подчинената си войска бил на лагер близо до крепостта, като видял, че сърбите опустошават страната, пушал всеки да се устремим срещу сърбите, както искал. Разделени прочее, те, като се сблъскали малцина на брой, били пленявани от сърбите, които били повече. Ксилей едва се спасил с оцелелите войници. Така се разпръснала и войската около Прилеп.

А хората с Михаил Палеолог и Михаил Ласкарис, след като плякосали Верея, се разположили на лагер в земята на Воден, която е равна и е добра за отглеждане на коне.

А отцепникът деспот направил набор от цялата си войска, на брой около петстотин, и като им назначил за началник извънбрачния си син Теодор, изпратил ги срещу ромейската войска. По същото време бил изпратен от императора при казаните военачалници — Ласкарис и Палеолог — и Мануил Лапарда с някои неопитни войници. Той ги укорявал, че изпреварили с пляката и че той така останал без печалба. Докато говорили за тези неща, подчинената на Лапарда войска, от която повечето яздени стадни коне, натоварени с необходимите неща, без знанието на началниците тръгнали по пътя, който е отвъд Воден, за да съберат плячка, като отидат по-рано. На тях се натъкнала в клисурата войската на отцепника, храбри мъже, яздещи породисти коне и въоръжени добре, и тя ги обърнала всички в бягство. Някои бегълци от тях дошли при Палеолог и му известили случилото се. А той се въоръжил, взел копие и с подчинените на Ласкарис

Пафлагόνων στρατιωτῶν πεντήκοντα, κατὰ τῶν ἐναντίων ὁρμῇ, καὶ τῷ πρώτῳ ἐπερχομένῳ συναντήσας, βάλλει τῷ δόρατι καὶ ῥίπτει τοῦ ἵππου. ἦν δὲ ὁ τοῦ ἀποστάτου νόθος υἱὸς ὁ Θεόδωρος, ὃς καὶ τοῦ πνέματος ἀναστάς, (532) ἐδυσώπει μὴ φονευθῆναι. Ἦγνόνει δὲ τοῦτον ὁ Κομνηνός παραδίδωσι γοῦν αὐτὸν Τούρκῳ τινί, ὃ δὲ τοῦτον ἐφόνευσε. Καὶ οἱ Παφλαγόνες δὲ τοῖς λοιποῖς συμπλακέντες, ἄλλος ἄλλον ἐβαλλε, καὶ εἰς τροπὴν οἱ τοῦ ἀποστάτου ἀπειδον. Οἱ δ' ὁμοῦ τὸν Παλαιολόγον πλείους ἢ εἴκοσι τῶν ἐκκρίτων ζωγρήσαντες, καὶ πολλοῖς τὸν διὰ ξίφους ἐπάγοντες θάνατον, ἔστησαν, οὐδὲ γὰρ εἶχον διώκειν, ὀλίγοι πολλούς.

Ὁ δὲ τῶν Βουλγάρων ἀρχὼν, ὃ γυναικάδελφος τοῦ βασιλέως Θεοδώρου, ὃς καὶ πολλὴν εἰρεφὲν ἔχθραν κατὰ τὴν αὐτοῦ βασιλείᾳ καὶ γαμβροῦ καὶ τῶν Ῥωμαίων, πρὸς τοῦ πρωτεξαδέλφου αὐτοῦ τοῦ Καλλιμάνου καὶ τῶν πληγείων, εἰδήσει καὶ τινων οἰκητόρων τοῦ Τερνόβου, ἔξω τοῦ τοιούτου ἀστεος τέθνηκε, καὶ τὴν ἐκείνου γαμετὴν λαβὼν ὁ Καλλιμάνος, ἔδοξε καὶ τὴν τῶν Βουλγάρων ἀρχὴν σφετερίσασθαι. Ἀλλ' ὁ Ῥώσος Οὐρός μετὰ στρατοῦ ἐπελθὼν, τὴν θυγατέρα εἴληφε τὴν τοῦ Καλλιμάνου δηλονότι γυναικᾶ καὶ ὁ Καλλιμάνος δὲ εἰς τόπον ἐκ τόπου φεύγων, πεφόνευται πρὸς τὸν. Ἐπεὶ δ' ἔξημος ἐνατελείφθη κληρονόμου γνησίου ἢ τῶν Βουλγάρων ἀρχῇ, συνελθόντες οἱ τοῦτον προέχοντες εἰς βουλὴν, τὸν τοῦ Τοίχου υἱὸν Κωνσταντῖνον ἀρχὴν αὐτὸν ἐξελέξαντο, καὶ πρὸς τὸν βασιλέα Θεόδωρον πρεσβεῖαν ἐπέπεμψαν, ἵνα τὴν αὐτοῦ πρώτην θυγατέρα Εἰρήνην εἰς συζύγιαν τῷ Τοίχῳ ἐκπέμψῃ, καὶ νομίμως αὐτῷ συζευχθῇ, ἐγγόνῃ οὖσα τοῦ Ἀσάν, καὶ κληρονόμος τῆς τούτων ἀρχῆς ὃ καὶ ἐτελέσθη.

Καὶ ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος τὴν ἐκ Βουλγάρων ἔσχεν Εἰρήνην, καὶ ἡρέμισαν ἐν ἀμφοτέροις τὰ πράγματα (pp. 531₁₅—532₂₀).

— — — καὶ τὰ ἐν Ἀνσμῇ μέχρι καὶ αὐτοῦ Βαρδάρου ὅφ' ἐάντων ὁ ἀποστάτης Μιχαὴλ ἐποιήσατο (p. 538₈₋₁₀). — — —

Ὁ δὲ βασιλεὺς Μιχαὴλ προτοῦ στεφθῆναι, τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰωάννην μέγαν δομέστικον προβαλλόμενος, καὶ τὰ Ῥωμαῖκὰ τῶν παρὰ τοὺς στρατεύματα, κατὰ τοῦ ἀποστάτου ἐπέπεμψε Μιχαὴλ, σὺν αὐτῷ δὲ καὶ τὸν Στρατηγόπουλον Ἀλέξιον, τὸν Ραυλ Ἰωάννην, καὶ ἄλλους στρατηγεῖν εἰδότας καὶ τοῖς ἐναντίοις ἀντιφέρειν καθὼς δεόν (p. 539₂₁₋₂₂).

Οἱ δὲ ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει Λαῖνοι καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῶν Βαλδουῖνος πρεσβεῖαν πρὸς τὸν βασιλέα Μιχαὴλ στείλαντες, βαρείας τὰς ζητήσεις προέτινον καὶ πρῶτα μὲν ἤρξαντο ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης ποιῆσθαι τὴν ζήτησιν, ἵνα παράσχη ταύτην αὐτοῖς, καὶ πᾶσαν ἄλλην χώραν ἄχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ὁ δὲ βασιλεὺς ἀσπεύτερον πρὸς αὐτοὺς τὸν ἀπόλογον ἐποιήσατο „ἡ πόλις αὕτη οἷον πατρίς μου ἐπάρχει,“ ὃ γὰρ ἐμὸς πα-

петдесет пафлагонци се втурнал срещу противниците. Той нападнал първия, който идвал срещу него, ударил го с копие и го свалил от коня. Това бил Теодор, избѣнбачният син на отцепника. Като се изправил от падането, той се молел да не бѣде убит. Но Комнин не го познавал — предал го на един турчин, който го убил. И пафлагонците се сблъскали с останалите, всеки удрял някого и войниците на отцепника се обѣрнали в бягство. Хората на Палеолог пленили повече от двадесет от най-добрите и мнозина умъртвили с меч. После се спрели. Бидейки малцина, те не можели да преследват мнозина.

А българският владетел, шурей на император Теодор, който хранил голяма омраза и срещу самия император и зет, и срещу ромеите, ударен смъртоносно от първия си братовчед Калиман със знанието и на някои жители на Търново, умрял извън тази крепост. И като му взел жената, изглежда, си присвоил и властта над българите. Но русинът Ур нахлул с войска и си взел дъщерята, т. е. жената на Калиман. А Калиман, който бягал от едно на друго място, бил убит от някого. Но тъй като българският престол останал без законен наследник, техните първенци се събрали на съвет и избрали да ги управлява Константин, сина на Тих. Те изпратили посолство при император Теодор да изпрати голямата си дъщеря Ирина за съпруга на Тих и да се омъжи за него законно, понеже била внучка на Асен и наследница на техния престол. Това и станало.

И император Теодор се помири с българите и двете страни се успокоиха.

— — — и отцепникът Михаил си подчинил земите на Запад до самия Вардар — — —

А император Михаил, преди да бѣде коронясан, назначил брат си Йоан за велик доместик и като му поверил ромейската войска, изпратил го против отцепника Михаил, а заедно с него и Алексий Стратигопул, и Йоан Раул, и други, които знаели да военачалствуват и да се сражават с неприятелите, както трябва.

А латиняните в Константинопол и царуващият над тях Балдуин изпратили посолство до император Михаил и предявили тежки искания. И най-напред започнали да предявяват искането си за Солун, за да им го предаде него и цялата останала земя до Константинопол. Но императорът им дал твърде остроумен отговор: „Този град — рекъл — ми е като отечество, защото негов управи-

τὴν αὐτῆς ἡγεμόνευε, καὶ ἐν αὐτῇ τὸ ζῆν ἐξεμέ-
τησε, καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ ἐκεῖ τέθαιπται πῶς
οὖν δέον ἔξω τυγχάνειν ταύτην τῆς ἀρχῆς τῆς
ἐμῆς;“ Ταύτη τῇ ἀπολογίᾳ οἱ Λατίνων πρέσβεις
κηθόμενοι τὴν ἀκοήν, ὡς τάχα τινὰ τῶν ζητούμε-
νων παράσχη τοῖσι τοῖς βασιλεὺς „οὐκοῦν, ἔφησαν,
παραχώρησον ἡμῖν τὰ ἀπὸ τῶν Σερρῶν κατασχέιν“,
καὶ ὁ βασιλεὺς „οὐδ’ αὐτὴν, ἔφη προσήκουσαν ποιῆ-
σθε τὴν αἰτίαν“ πρώτως γὰρ αὐτῆς ἡρεάμην ἡγε-
μονεύειν ἐγὼ παρὰ τοῦ μακαρίτου βασιλέως Ἰωαν-
νου τοῦ θείου μου, καὶ ἐν αὐτῇ ἐστρατήγησα, καὶ
φιλῶ τὸν τόπον ὡς σύνθητες ἔδαφος, καὶ οὐ χρεῶν
ταύτην καταλείπειν“. Εἰτα „ἀλλὰ δὸς ἡμῖν, εἰρήκασι,
τὰ ἀπὸ τοῦ Βολεροῦ ἄχρως ἡμῶν“. Καὶ ὁ βασιλεὺς
„ἐν τούτοις τοῖς τόποις πολλάκις ἐθήρευσα, καὶ
οὐκ ἄξιον τοῖτον ἀφεῖναι τὸν χώρον, ἐνθα καὶ
πάνω ἀγρωτῶ θηρεύειν καὶ ἀγρῶν ζώων ἐφίδεσθαι“.
„Τί γοῦν δίδως;“ ἀντέφησαν οἱ πρέσβεις (540) τῷ
βασιλεῖ. „Ἐγὼ μὲν, ἔφη ὁ βασιλεὺς, οὐδέν“
(pp. 540₁₀—541₁).

Καὶ πρὸς τὸν ἀποστάτην δὲ Μιχαήλ, πρεσβεῖαν
ὁ βασιλεὺς ἔστειλε διὰ τοῦ Φιλῆ Θεοδώρου τοῦ
τυφλοῦ, καὶ ἡ πρεσβεῖα, πρεβεῖα παρεχώρει γὰρ
τούτω πολλά τῶν ὁσίων καὶ χωρῶν, πρὸς ἀγάπην
ἐφέλκων ὀλίγα δὲ τινὰ καὶ ἃ οὐκ ἦν εἰδὸς παρι-
δεῖν, ἀνεκαλεῖτο. Ἄλλ’ ὁ ἀποστάτης οὐκ ἠνέχθη
καὶ ἀπόκριτος, καὶ τὰς ἀποκρίσεις οὐ προσηκούσας
ἐποιεῖτο ἐφύσα γὰρ αὐτὸν ὁ τε τῆς Σικελίας βῆξ
ὁ Μамφρέ, καὶ ὁ τῆς Ἀχαΐας πρίγκιψ, οἱ ἐπὶ
θυγατρᾶσι γαμβροὶ αὐτοῦ, καὶ ἐπέρογκα διελέγετο
ἐφ’ ᾧ καὶ ὁ Φιλῆς Θεόδωρος, βαρναλῆσας ταῖς
ἀποκρίσεσι, πρὸς τὸν βασιλέα ἐπέστρεψε, τοῖτο πρὸς
τὸν ἀποστάτην εἰπὼν „οἶδα ὡς ἀνοηταίνεις, καὶ διὰ
τοῦτο φθέγγῃ τὰ μὴ καθήκοντα, ἀλλ’ ἴσθι ὡς τά-
χος περὶ αὐτῆς βασιλευσῆς καὶ Ῥωμαϊκῆς δυνάμεως,
καὶ γενήσῃ μετὰ μέλος, ὅτε οὐδὲν σου τὸ ὄφελος“. Ταῦτα εἰπὼν, πρὸς τὸν βασιλέα ἀφίκετο, καταγνοὺς
τοῦ ἀποστάτου πολλά, ὅτι μὴ ἡβουλήθη βασιλεύς
ἀξίως ἐκπληρῶσαι, καὶ τὸν μέγαν λογοθέτην τὸν
Ἀκροπολίτην Γεώργιον καὶ τὸν Χαβάρωνα Κων-
σταντῖνον ἀπολῦσαι, καὶ ταῦτα πλείους τῶν εἰκοσι
τοῦ βασιλέως τῆς εἰρκῆς ἀπολύσαντος τῶν αὐτοῦ,
οὓς ἐν τῷ κατὰ τὰ Βοδρῆν πολέμῳ ἐξώγησεν, ὧν
ἔνιοι καὶ προσγενεῖς ἐπῆρχον τῷ ἀποστάτῃ, οἱ
δ’ ἄλλοι κρείττους καὶ τῶν ἐν γένει περιφανῶν
(p. 541₁₁₋₃₁).

Ὁ μὲν οὖν βασιλεὺς κατὰ τοῦ ἀποστάτου ἐκ-
πέμψας τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἰωάννην τὸν σεβαστο-
κράτορα, καὶ τούτω τὰς δυνάμεις ἐγχερίσας, καὶ
τοὺς στρατηγούς, προσέειπε κατ’ ἐνθὺν τὴν πορείαν
ποιεῖσθαι μέγας ἂν τῷ τοῦ ἀποστάτου ἐνέχῃ
στρατεύματι. Ὁ δὲ κατὰ τὸ προσταχθὲν ἐποίησε.
Ὁ ἀποστάτης δὲ περὶ τὴν Καστορίαν μετὰ τε τῆς

тел е бил баща ми, в него е умрял и тялото
му е погребано там. Как прочее той може
да бъде извън моята власт? При тази за-
щита пратениците на латиняните си наострили
слуха, че може би императорът ще им даде
нещо от исканото. „И тъй — рекли — от-
стъпи ни да завладеем местата от Сяр
[нататък]“. А императорът казал: „И това ви
искане е неприлично. За пръв път в него
през време на блаженопочившия император
Йоан, чичо ми, аз започнах да управлявам и
в него бях военачалник и аз обичам това
място като родно и не трябва да го из-
оставя“. После те казали: „Но дай ни земите
от Волерон до нас.“ А императорът [им от-
говорил]: „В тези места аз съм ходил често
на лов и не е достойно да изпусна тази
земя, където още обичам да ходя на лов и
да се наслаждавам на лова на животни.“
„Какво ни даваш тогава?“ — отвърнали пра-
тениците на императора. „Нищо“ — рекъл
императорът.

Императорът изпратил при отцепника Ми-
хаил като посолство слепия Теодор Фил и
посолството било благосклонно, защото, мъ-
чейки се да го привлече към приятелство,
му отстъпвало много от крепостите и сели-
щата, а изисквало някои малки неща и та-
кива, които не било редно да се пренебрег-
нат, но отцепникът мъчно чувал и бил глух
и давал неподобаващи отговори. Правели го
високомерен и сицилийският крал Манфред,
и ахейският княз, негови зетьове по дъщери,
и той разговарял надменно. Затова и Теодор
Фил, тежко засегнат от отговорите, се вър-
нал при императора, след като казал на от-
цепника следното: „Зная, че си безразсъден
и затова говориш неподходящи неща, но
знай, че скоро ще изпиташ императорската и
ромейска мощ и ще се разкаеш, когато няма
да имаш полза.“ Това като казал, той се
върнал при императора и порицал много от-
цепника, че не пожелал да изпълни жела-
нието на императора и да освободи великия
логотет Георги Акрополит и Константин Ха-
варов, и то след като императорът освободил
от затвора повече от двадесет души от не-
говите хора, които пленил в битката при
Воден. От тях някои били роднини на от-
цепника, а други — най-добри и от знат-
ните по род.

И тъй императорът изпратил срещу от-
цепника брат си севастократор Йоан. Поверил
му войските и военачалниците и му заповя-
дал да върви направо, докато се натъкне на
войската на отцепника. Той действувал според
заповедта. А отцепникът заедно с жена
си и с домашните бил на лагер около Ка-

συγγου καὶ τῶν οἰκείων ἐστρατοπεδεύετο καὶ ἄφρον ἐπὶ ἤλθε τοῦτω βοή, ὡς τὰ Ῥωμαϊκὰ στρατεύματα τὴν τῶν Βοθηρῶν κλεισούραν διαβάντα, κατὰ τοῦτων χωροῦσι. Πτοίαν οὖν οὐ μικρὰν ἐντεῦθεν λαβόντες ἐν τῇ ψυχῇ, πρὸς δρασμὸν ἔβλεψαν ἐπεὶ δὲ νῆς ἦν, καὶ οὐχ ἑώρα πς ὅπῃ φέρεται, πολλοὶ ἐν τοῖς κρημνίστοις τόποις ἀπώλοντο αὐτίκα ὁ Πειραλῖφας Θεόδωρος, ὁ τῆς γυναῖκος τοῦ ἀποστάτου ὁμαίμων, θρασυτέρου ἐπιβὰς ἵππον, ἐν κρημνῷ σὺν αὐτῷ ἔπερ καταβλήθει, ἀπέροηξε τὴν ψυχὴν. Συνεστάλησαν οὖν μέχρι τῶν οἰκείων ὁρίων, εἶπον τῶν Πυρηναίων ὁρῶν, ἃ διορίζει τὴν Παλαιάν τε καὶ Νέαν Ἥπειρον τῆς Ἑλληνίδος καὶ ἡμετέρας. [Ὁ δὲ σε]βαστοκράτωρ ἀδείας δραξάμενος, ἔρημον τοῦ βοηθοῦντος τὴν χώραν ἐδῶν, κατὰ τῶν ἐν αὐτῇ ἀστεων τὰς ὁδοὺς ἐποιεῖτο καὶ πρῶτον μὲν περὶ τὴν Ἀχρίδα ἀπεισι, τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Βουλγαρίας, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Καβάκιαν, ὃν ὁ βασιλεὺς Θεόδωρος ἐν τῇ Ἐφῇ εἶχεν ὑφωρῶτο γὰρ μὴ ὁρθὸς εἶναι περὶ τὴν ἀρχὴν τὴν βασιλείαν, ὅτι καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ Ἰωάννης καὶ Θεόδωρος μετὰ τοῦ ἀποστάτου ἐτίγγανον Μιχαήλ, ὁ μὲν τοῖς ἐκκρίτοις αὐτοῦ συγκατελεγμένους, ὁ δ' Ἰωάννης τῶν αὐτοῦ (542) πραγμάτων πᾶσαν τὴν δεσποτείαν ἔφερε, τὰ τ' ἑκάς πάντα συνδιέκων αὐτῷ καὶ τὰ κατ' οἶκον ὁ δὲ βασιλεὺς Μιχαήλ εἰς τὴν αὐτοῦ ἀρκεῖσθαι ἐκκλησίαν ἀπέλυσε, καὶ συνέπειο τῷ σεβαστοκράτορι. Ἐλθόντες οὖν εἰς τὴν Ἀχρίδα, καὶ τοῦ μὲν σεβαστοκράτορος πολεμικὰς μηχανὰς εἰς ἄλωσιν ἐπιτεχνωμένους, τοῦ δὲ ἀρχιεπισκόπου λόγοις ἐπιενδύοναι πεύθοντος, ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ ἰάλω ἡ Ἀχρίδα.

Μετὰ ταῦτα πρὸς τὴν Δεάβωλον ὄρμησεν ὁ σεβαστοκράτωρ, καὶ οἱ ἐντὸς αὐτοῦ, μετὰ μάχην καὶ φόνους πολλῶν, προσῆλθον μετὰ τῶν πέριξ χωρῶν, ἡ τε Πρέσπα, καὶ ἡ Πελαγονία, Σοσκός τε καὶ Μολισκός, ἐπὶ τὴν ἐπικράτειαν τῆς βασιλείας ἐγένοντο.

Τοιοῦτοι γάρ εἰσιν οἱ τῶν Λακωνίων χωρῶν οἰκητορες, βεβίως πᾶσι τοῖς δυναστεύουσιν ὑποπίπτοντες, ἐντεῦθεν καὶ τοὺς ὀλέθρους ἐκφεύγουσι, καὶ τὰ πλείω τῶν περιουσιῶν διασώζονται.

Ταῦτα μὲν οἷν ἔαρος ἱσταμένου ἐγένετο. Ὁ δὲ ἀποστάτης ἐβουλεύσατο ταῖς βασιλικαῖς δυνάμεις ἀντιστῆναι, καὶ συνήθροσε μὲν τοὺς οἰκείους ἄπαντας, προσελάβετο δὲ καὶ παρὰ τοῦ βηγὸς Σικελίας τοῦ Μαργε συμμαχίαν οὐ μικρὰν, ἱππίας ὀπλισμένους τετρακοσίους. Ὁ μὲντοι τῆς Ἀχαΐας πρίγκιψ τὴν αὐτοῦ στρατὸν συλλεξάμενος, δι' ἑαυτοῦ συνῆλθε βοηθῆσαι τῷ πενθερῷ, ἦγε δὲ οὗτος πολλὰ τὸ ὀπλιτικόν, ἐκ τε τοῦ Φραγγικῷ γένους καὶ τῶν οἰκητόρων Ῥωμαίων Ἀχαΐας τε καὶ Πελοποννήσου, οἱ πλείους δὲ τοῦ τῶν Λακωνίων (γρ. Λακωνίων) ἐπιήρχον γένους, πάντες οὗτοι κατὰ τοῦ σεβαστοκράτορος Ἰωάννου τὴν ὁρμὴν ἐποιοῦντο. Ὁ δὲ (καὶ γὰρ εἶχε τὰς βουλὰς ἀγαθὰς ἐκ τοῦ αὐταδέλφου βασι-

стория. Внезапно до него достигнал вик, че ромейските войски преминали Воденската клисура и напредвали срещу тях. Поради това, обзети от немалък страх, те се насочили към бягство. Но тъй като било нощ и никой не виждал къде отивал, мнозина загинали в урвестите места. Например Теодор Петралифа, брат на жената на отцепника, който се бил качил на по-буен кон, паднал в урва заедно с коня и загинал. И тъй те избягали пак до своите земи или до планините Пиринен, които разделят Стария и Новия Епир от гръцката и нашата земя. А севастократорът използвал момента и като намерил земята без защитник, започнал да извършва нападения срещу крепостите на страната. И най-напред отишъл при Охрид, архиепископията на България, водейки със себе си и архиепископа Кавасила, когото император Теодор държал на Изток, защото бил подозиран, че не е лоялен спрямо императорската власт, тъй като и братята му Йоан и Теодор били с отцепника Михаил. Първият бил причислен между първенците му, а Йоан имал изцяло управлението на неговите дела, като ръководел и външните, и личните му работи. Но император Михаил го пуснал да си отиде в църквата и [той] следвал севастократора. И така, като дошли до Охрид, севастократорът приготвял бойните машини за превземане, а архиепископът ги убеждавал с думи да се предадат, и в скоро време Охрид бил превзет.

След това севастократорът се втурнал срещу Девол и след сражение и избиване на мнозина хората вътре капитулирали заедно с околните земи. Преспа и Пелагония, Соск и Молиск се намерили под властта на империята.

Защото такива са жителите на западните области — лесно попадат под властта на всички господари и затова избягват унищожението и запазват повечето от състоянието [си].

И това станало при настъпването на пролетта. А отцепникът решил да се противопостави на императорските войски и събрал всички свои, а и получил от краля на Сицилия Манфред немалка помощ — четиристотин въоръжени конници. Ахейският княз, разбира се, събрал своята войска и лично дошъл да помогне на тъста си. Той водел голяма войска от франкска народност и от ромейските жители на Ахея и Пелопонес, а повечето били от племето на лаконците (латиняните). Всички те се втурнали срещу севастократор Йоан. А той (понеже брат му, императорът, му дал добри съвети) си послужил срещу

λέως), στρατηγικῶς τοὺς ἀντιπάλους μετῆρχετο. Αὐτὸς μὲν οὖν μετὰ τῶν ὀπλισμένων δυνάμεων, τὰ ἐχυρότερα τῶν τόπων ἐκράτει, τοῖς δ' ἐλαφροτέροις τῶν ὀπλιτῶν καὶ οἷς τὸ κρεῖσθαι βέδιον, τὴν κατὰ τὰς πεδιάδας ποιεῖσθαι μάχην πρὸς τοὺς ἀντιπάλους προσέταξεν. Ἦσαν δὲ οὔτοι (543) εἰ μὲν ἐκ Σανθῶν, οἱ δ' ἐκ Τούρκων, πολλοὶ δὲ καὶ ἐκ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ στρατεύματος, αἷς ἡ τοξεία τὸ ἐπαγόμενον οὔτοι μὲν οὖν τοῖς ἐναντίοις προσιώντες, τοῖς βέλεσιν ἐληπτον. Ἦρξαντο μὲν οὖν ἐκ τοῦ τόπου, οὗ Βορίλα Λόγγος ὄνομα, ἐμπέπτεν τοῖς ἐναντίοις οὔτε γοῦν ἡμέρας οὔτε νυκτὸς ἀνέτως βαδίζων αὐτοῖς παρεχόμενος, ἡμέρας μὲν ἐν τοῖς τῶν ἵππων πότοις ἐπιτιθέμενος, εἰ ποὺ τις μακρότερον διὰ πότον ἀπήρχετο, συνέβαλον δὲ καὶ καθ' ὁδὸν ταῖς ἀμάξαις δὲ καὶ τοῖς φορταγωγοῖς ἐποξυγίους ἐξεδρεύοντες, ἐσκόλευον ἐκ τῶν παρ' αὐτοῖς φορτίων, ὑποχωροῦντων τῶν φυλαττόντων. Τοῦτο δὲ πολλὰς πεποιηκότες, θάρσος κατὰ τῶν ἐναντίων ἐσχίσαν, ὥστε καὶ χειρὶ χεῖρας ἐμβάλλαν καὶ ἀσφαπάζειν τὰ προστυχόντα. Οὔτω μὲν τὸ τοῦ ἀποστάτου στρατεύμα συνεστάλη καὶ λίαν πεφόβηται, καὶ τὴν σωτηρίαν πᾶσαν σχεδὸν ἀπὸρρέει βίᾳ γοῦν Στανόν, καὶ Σωσκόν, καὶ Μολισκόν παραμείναντες, σκοπὸν εἶχον εἰς τὸ τοῦ Πριλάπου ἄστυ γενέσθαι, ὅπως αὐτὸ διασώσωσιν. Ἐκεῖσε γοῦν γεροντίες καὶ διασκεδασθέντες τὸν περὶ ψυχῆς τρέχον ἕκαστος ὅπως ἂν εἶχεν ἰσχύος βεβούλευται. Καὶ ὁ μὲν ἀποστάτης Μιχαὴλ μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Νικηφόρου καὶ τῶν μετρίων, νυκτὸς τοῖς ἵπποις ἐποχρηθέντες, ἀπέδρασαν. Ἠμέρας δὲ γενομένης, ὡς αἱ τοῦ στρατοῦ ἐγνώκασι τὸν Μιχαὴλ ἀποδράντα, ἤδη καὶ αὐτοὶ πρὸς φυγὴν ἔβλεψαν. Τὸ μὲν οὖν Ῥωμαίων στρατεύμα, καὶ οἱ κρείττους τῶν ἐπικρατούντων αὐτοῦς, καὶ ὁ νόθος τοῦ ἀποστάτου υἱὸς Ἰωάννης, τῷ σεβαστοκράτορι Ἰωάννῃ προσέδραμον, καὶ τῷ βασιλεῖ τοὺς ὄρκους ἀποδεδώκαον. Ὁ δὲ πρίγκιψ Ἀχαΐας καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ, ἄλλος ἄλλαχθ' διεσπάρησαν. Καὶ ὁ μὲν πρίγκιψ κατὰ τὴν Καστορίαν ἔαλω, ἐπὶ ἀρχιμὴ κρηπτόμενος, καὶ τῶν ὁδόντων τινὶ στρατιῶτῃ γνωρισθεὶς εἶχε γὰρ τοὺς ἐμπροσθίους εὐμεγέθεις, καὶ προβεβλημένους τῶν φανωμάτων, καὶ δέσμος ἀπὸ τῆς τῷ βασιλεῖ· οἱ δὲ κρείττους τῶν αὐτοῦ καὶ προσγενεῖς, ὅτε Ἀσέλ Λετουσί, ὁ (544) τῆς Καριάνης Ἰερρεῖ, καὶ ἄλλοι τῶν ὀνομασιῶν, οἱ μὲν κατὰ μέρος ἄλλο ἔαλωσαν, καὶ δεσμῶται τῷ βασιλεῖ ἀπεπεμφθῆσαν. Τὸ δὲ συμμαχικὸν τοῦ ῥηγὸς Μαφρὲ ἄπαν ἐπὶ τεσσάρων ἀνδρῶν κατεσχέθη, τοῦ μεγάλου δομεστίκου τοῦ Στρατηγολοῦλου Ἀλεξίου, τοῦ Ῥιμαῦ Νικηφόρου, ὃς ἐκ Τούρκων ἔλκων τὸ γένος, ὀρθότατος ἐργόνει χραισμώνς, καὶ δύο τινῶν ἄλλων ἀναγόμενος καὶ τοὺτους γοῦν δεσμοῦσας πρὸς τὸν βασιλέα ἐξέπεμψαν.

Τοιαύτην νύκην οἱ Ῥωμαῖοι ταῖς βασιλικαῖς συμβουλαῖς κατορθώσαντο, ὥστε τὴν αὐτῆς φήμην εἰς πάντα περιέναι τῆς γῆς τὰ πέρατα, ὀλίγας γὰρ

неприятелите с военна хитрост. Сам прочее с въоръжените сили той заемал по-добре укрепените места, а на по-леко въоръжените войници и на тези, на които е по-лесно да се движат, заповядал да завързват в равнините сражения против неприятелите. Те били една част скити, друга турци, а мнозина [били] от ромейската войска, на които било свойствено стрелянето с лък. Те нападали противниците и ги ранявали със стрелите. Те прочее започнали да нападат противниците от мястото, чието име е Борила Лонгос. Не им позволявали нито през деня, нито през нощта да вървят свободно — през деня ги нападали при водопоя на конете, ако някой отивал да пои коня си по-далеч, нападали ги и по пътя. Като правели засада на колите и на товарните животни, ограбвали им стоките, тъй като пазачите се разбягвали. Правейки това често, те се одързостили срещу неприятелите, така че завързвали и ръкопашен бой и задигали [всичко], каквото им попаднело. Така войската на отцепника се намалила, била наплашена много и почти напълно се отчаяла за спасението си. С мъка отминали Стан, Соск и Молиск — те имали за цел да се намерят в крепостта на Прилеп, за да я запазят. Като се намерили там и се разпръснали, всеки решил да бяга с всички сили, за да се спаси. И отцепникът Михаил със сина си Никифор и малцина други се качили на коне и избягали през нощта. Когато настъпил денят, войниците, научавайки се, че Михаил е избягал, и сами вече се впуснали да бягат. Ромейският отред, по-видните от началниците и избънбращият син на отцепника Йоан избягали при севастократор Йоан и дали клетва на императора. А ахейският княз и тези с него се пръснали на различни посоки. Князът бил пленен при Кастория, скрит под купчина слама и познат по зъбите от един войник. Той имал много големи и издадени извън устните предни зъби. Отведен бил при императора вързан. А по-видните от неговите и роднините, като Асел де Туси, Йофре Каритански и други от знатните, били пленени на друго място и били откарани вързани на императора. А целият съюзнически отред на крал Манфред бил заловен от четирима мъже — от великия доместик Алексий Стратигопул, Никифор Рампас, който водел рода си от турците, но станал най-правоверен християнин, и от други двамина неизвестни. И те били изпратени вързани на императора.

Благодарение на царските съвети ромейте спечелили такава победа, че мълвата за нея обиколила всички краища на земята. Малко

τοιαύτας νίκας εἶδεν ὁ ἥλιος. Ἐντεῦθεν καὶ πάντα τὰ ἄσκη καὶ πᾶσαν χώραν ὑφ' ἑαυτοῦς ἐποίησαν οἱ ἡμέτεροι.

Ὁ μὲν οὖν σεβαστοκράτωρ τὴν Θεσσαλίαν παραμείψας, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ ἄσκη τε καὶ φρούρια δυνωσάμενος, περὶ τὴν Νέαν Πάτραν ἐστρατοπεδεύσας, ἔχων μεθ' ἑαυτοῦ καὶ τὸν νόθος υἱὸν τοῦ ἀποστάτου, Ἰωάννην, ὁ δὲ μέγας δομέστικος ὁ Στρατηγόπουλος Ἀλέξιος, καὶ ὁ Ραοῦλ Ἰωάννης, τὰ Πυρρηναῖα ἐπερβάντες ὄρη, περὶ τὴν Ἀρτιαν ἐχώρουν, καταλιπόντες εἰς πολιορκίαν τῶν Ἰαννίνων στρατὸν. Κατέλαβον οὖν οἱ τοὶ τὴν Ἀρτιαν.

Ἐπεὶ δὲ οἱ τῶν στρατευμάτων οὐ καλῶς ἐχρήσαστο τοῖς τῶν χωρῶν ἐποίκους, ἐν οὐ πολλῷ χρόνῳ πρὸς τὸ ἐναντίον μετῆλθε τὰ πράγματα, καὶ ὁ τοῦ ἀποστάτου υἱὸς νόθος μετὰ καὶ τινων ἄλλων ἀποστασιῶν ἐμελέτα. Καὶ ἐπεὶ ὁ σεβαστοκράτωρ τὴν Λεβιδίαν παραμείψας, τὰς Θήβας ἐκώλυσε, καὶ οὗτος μετὰ τῶν συνωμοτῶν πρὸς τὸν αὐτοῦ πατέρα Μιχαὴλ ἐχώρησεν. Ἐκεῖνος δὲ, ὡς μοι καὶ εἴρηται, τοῦ στρατοῦ ἀποδράς, οὐκ εἶχεν ὅπου καὶ στή ἐπὶ γῆς. Εἰς πλοῖα ταῖνιν ἐμβὰς μετὰ τε τῆς συζύγου καὶ τοῦ υἱοῦ Νικηφόρου, καὶ τινων τῶν αὐτοῦ, τῇ θαλάσῃ διέτριβον, καὶ τὰς πέριξ νήσους κατατόνιον εἶχον, τὴν τε Λευκάδα καὶ τὴν τῶν Κεφαλλήνων νημί. (545) Ἐπεὶ δὲ ὁ νόθος αὐτοῦ παῖς Ἰωάννης πρὸς αὐτὸν ἐφύλασεν, ἀνεγρόσθη, καὶ περὶ τὴν Ἀρτιαν ἐβάδιζε, καὶ τοὺς οἰκήτορας προσκειμένους εἰρῶν αὐτῷ, ἔχων δὲ καὶ τὸ Βονδίτζης ἄσκη παρὰ τῶν αὐτοῦ κατεχόμενον, συναγαγὼν τοὺς ἐκεῖσε τοὺς τοῦ βασιλικοῦ στρατοῦ ὅσους εἶρε, τῶν τῆς Ἀρτιαν ὁρίων ἀπῆλθεν, ὁλλὰ καὶ τοὺς κατὰ τῶν Ἰωαννίνων μακρὰν ἐδίωξεν.

Ὅτε μὲν ἀρχὴν κακῶν εἴληφε τὰ πράγματα, καὶ τὴν περιφανῆ νίκην ἢ τῶν στρατηγούντων ἀπροσεξία εἰς τὸ μηδὲν σχεδὸν κατανῆσαι παρεσκεύασεν (pp. 542₇—546₁₀).

59. Georgius Acropolita a Michaele Palaeologo imperatore ad Constantinum Teochum regem Bulgarorum legatus mittitur

Διαπεράσας γοῦν τὸν Ἑλλήσποντον, τὰ τῶν Πηγῶν κατέλαβε μέρη κακεῖσε τὰς διατριβὰς ἐποιεῖτο. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ τοῦ θέρους παρήει καιρὸς, ἀλλὰ δὴ καὶ ὁ τῆς ἀπώρας, τῶν τοιαύτων χώρων ἀπάρας, κατήτησεν εἰς τὸ Νύμφαιον. Τότε δὲ καὶ πρὸς τὸν ἄρχοντα Βουλγάρων τὸν Κωνσταντῖνον πρέσβιν ἀπέστειλε τὸν μέγαν λογοθέτην τὸν Ἀκροπολίτην κακεῖσε οὗτος καὶ τὰς ἐορτὰς τοῦ Χριστοῦ διαβιβάσας, τὴν τε τῆς Γεννήσεως καὶ τοῦ Φωτισματος, καθ' ἣν οἱ τῶν Βουλγάρων ἄρχοντες μάλιστα λαμπρύνονται, τὰ βασιλικά (547) σημεῖα ἀπερ

такива победи е видяло слънцето. Тогава нашите си подчинили всички крепости и цялата страна.

Севастократор Йоан, като минал през Тесалия и укрепил там крепостите и укрепления, разположил се на лагер при Неа Патра, водейки със себе си и извънбрачния син на отцепника Йоан. А великият доместик Алексий Стратигопул и Йоан Раул преминали Пирините и напреднали към Арта, като оставили войска за обсадата на Янина. И тъй те превзели Арта.

Но тъй като войниците не се държали добре с жителите на селищата, за кратко време работите се обърнали наопаки и извънбрачният син на отцепника замислил заедно с някои други измяна. И когато севастократорът, отминавайки Левадия, плячкосал Тива, и той със съзаклятниците отишъл при баща си Михаил. Но този, както ми се каза, като избягал от войската, нямал място, където да стъпи. Като се качил на кораби с жена си и със сина си Никифор и с други от своите, прекарвали в морето и имали за убежище околните острови, сиреч Левкада и Кефалония. Но след като при него дошъл извънбрачният му син Йоан, той се съвзел, отишъл до Арта и като намерил жителите благоразположени към себе си, а той имал и крепостта Вондица, владяна от негови хора, събрал тамошните и изгонил от пределите на Арта хората от императорската войска, които намерил, но също така преследвал, надалеч войниците, които стоели срещу Йоанина.

Така работите започнали да се влошават и немарливостта на военачалниците допринесла да се сведе почти до нищо блестящата победа.¹

59. Император Михаил Палеолог изпраща Георги Акрополит като пратеник при българския цар Константин Тих

И тъй, като преминал Хелеспонт, той дошъл в пределите на Пиги и там прекарвал.

А когато изтекло времето на лятото, а освен това и времето на есента, той се вдигнал от тези места и дошъл в Нимфея. Тогава изпратил великия доместик Акрополит като пратеник при владетеля на българите Константин. И там той прекарал и Христовите празници — Рождество и Кръщение, в който ден българските владетели празнуват най-тържествено, като носят триумфално

¹ Вж. тук стр. 194—210, гл. 67—82.

τοῦ βασιλέως Ἰσακίου ἀπεκέρδησαν εἰς τὸν θρόνον προσφερόμενοι, καὶ τὰ δι' αὐτὸν καὶ ἐπὶ μετ' αὐτοῦ τελέσας, πρὸς τὸν βασιλέα ἐπέστρεψεν ἐν τῷ Νυμφαίῳ διάγοντα, ὅπου καὶ παρεχέμεσε (pp. 547₂₂—548₄).

царските знаци, които взели плячка от император Исак. След като свършил това, за което бил изпратен, върнал се при императора, който пребивавал в Нимфея, където и презимувал.¹

¹ Вж. тук стр. 211, гл. 84.

ПОКАЗАЛЕЦ — INDEX NOMINUM ET RERUM

СЪКРАЩЕНИЯ — ABBREVIATIONES

архиеп.	= архиепископ	неут.	= неуточнен
библ.	= библейски	ник.	= никейски
великом.	= великомъченик	норм.	= нормански
виз.	= византийски	обикн.	= обикновено
воен.	= военачалник	о в. о.	= остров
вр.	= връх	охр.	= охридски
герм.	= германски	патр.	= патриарх
гр.	= гръцки	п-в	= полуостров
дн.	= днес	перс.	= персийски
егип.	= египетски	печен.	= печенежки
ез.	= езеро	пл.	= племе
еп.	= епирски	план.	= планина
ерус.	= ерусалимски	р.	= река
загов.	= заговорник	с.	= село
зал.	= залив	севастокр.	= севастократор
имп.	= император, императорски	сел.	= селище
кр.	= крал	сиц.	= сицилийски
креп.	= крепост	слав.	= славянски
кум.	= кумански	сол.	= солунски
лат.	= латински	сръб.	= сръбски
м.	= място, местност	сзакл.	= сзаклятник
мадж.	= маджарски, унгарски	трак.	= тракийски
митич.	= митически	унг.	= унгарски, маджарски
митол.	= митологически	фр.	= френски
нар.	= народ	христ.	= християнски
нелокал.	= нелокализиран	царигр.	= цариградски

Показалецът е съставен по българската азбука. Думите, написани с латиница, са подредени според произношението им на съответните езици. Цифрите посочват страницата. Получените цифри означават, че на тази страница към думата има бележка.

- Абдера гр. 259
 Абул Касим вж. Апелкасим 53 72
 авари 214, 215
 Авлона (Валона) гр. 41 42 49 53 114 120 126 129 131 227
 авзони (=византийци) 219
 Аврилево сел. до Скутари 112
 Австрия 114, 274
 Агамемнон Атреев герой от Троянската война 61
 агаряни (=турци селджуци) 31
 Агатоники креп. до Одрин 111
 Агатола гр., дн. Ахтопол 246 247
 Агиохристофорит вж. Стефан Агиохристофорит 250
 агури (млади слуги-войници) 72
 Ада сел. 74
 Адонисови градини 140
 Адриан брат на Алексий I Комнин 58 63 64 87 96 97 101
 Адрианопол (Одрин) 53 55 57 59 69 105—109 111 135 155 159—162 165 166 173 184—186 189—192 226 245—247 259 262 265 266 268—270 272 273 286—288 290—293
 Адрианополска врата (=Теодосиева врата) 216
 адрианополци 155 265
 Адриатически залив 122
 Адриатическо море 22 23 54 93 113 114 137
 Азала височина до гр. Никея 118
 Азия 113 115 120 126 136
 Азовско море 68
 Айребол вж. Хариупол 57 72 109 156
 Айреболска река 58
 Айтоски бани 246
 Академия 94 138
 Aquae calidae дн. Айтоски бани 105
 Акрополит вж. Георги Акрополит 152 170 202
 Аксук велик domestik 226
 Аксиос (=Вардар) р. 256
 Алакасей виден цариградчанин 108—110
 аламани 224 225 226 236 248 249
 алапи 23 242 249
 Албанон 1) област на с.-и. от Драч с главен град Кроя; 2) град (дн. Елбасан) 157 162 181 198 200 266 270 284 296
 Албания 200
 Александрия гр. в Египет и в Индия 69

- Александър син на цар Асен I 157 266
 Александър (Велики) макед. цар 69
 Александър (Парис) герой от Троянската война 19
 Александър Евфорвин виз. воен. 54
 Александър Кавасила [с] виз. воен. 43 126
 Алексиада исторически труд на Ана Комнина 6 7 63
 Алексий брат на Исак II Ангел 251
 Алексий вж. Алексий IV Ангел 262
 Алексий брат на Теодор I Ласкарис 159
 Алексий вж. Алексий III Ангел 151 152 154 262 263
 Алексий вж. Алексий V (Алексий Дука) 152
 Алексий вж. Алексий Дука 161
 Алексий вж. Алексий I Комнин 108 137 152 250
 Алексий внук на Алексий I Комнин 120
 Алексий дук на Дирахум 133 134
 Алексий (протостратор) вж. Алексий Аксук 235
 Алексий (после Алексий IV Ангел) син на Исак II Ангел 151
 Алексий син на Андроник I Комнин 238
 Алексий син на Исак Комнин (дука на Дирахум) 119
 Алексий (севастократор) син на Мануил I Комнин 250
 Алексий Аксук протостратор 235
 Алексий Ангел вж. Алексий III Ангел 151 256 262
 Алексий III Ангел виз. имп. (1195—1203) 151 152 154 254 256 262
 Алексий IV Ангел виз. имп. (1203—1204) 262
 Алексий V вж. имп. вж. Алексий Дука Мурзуфл 151
 Алексий Аспикет виз. воен. 254
 Алексий Врана виз. воен. 240 241 245 246 249
 Алексий Гид виз. воен. 248 253
 Алексий Дука вж. Алексий Дука Мурзуфл 151 152
 Алексий Дука Мурзуфл (протоестнарий) по-късно виз. имп. Алексий V (1204) 151 262
 Алексий Дука Филантропин виз. воен. 189 290
 Алексий Комнин вж. Алексий I Комнин 219 221 222
 Алексий I Комнин виз. имп. (1081—1118) 5 7—40 44 45 48 51 53—55 60 68 69 71 84 87 88 94 97 98 100—102 112 115—117 118 119 121 122 125 135 138 141 144 221
 Алексий Комнин роднина на Мануил I Комнин 239 241
 Алексий Контостефан виз. воен. (племенник на Мануил I Комнин) 231
 Алексий Мурзуфл вж. Алексий Дука Мурзуфл 152
 Алексий Палеолог вж. воен. (зет на Алексий III Ангел) 154 258 261
 Алексий Раул виз. воен. 181 285
 Алексий Слав роднина на бълг. цар Асен 159
 Алексий Стратигопул 180 186 205 210 212 284 288 298 301 302
 Алексипол (Неокастрон) гр. до Филипол 140
 Алнат виз. воен. 126 127
 Алмир р. 9
 Алмуза брат на унг. кр. Стефан II 224
 Алпи 268
 Аминт баща на Филип Македонски 135
 Амфиопол дн. развалини при Ени кьой 21 241 242
 Ана вж. Ана Даласина 38
 Ана дъщеря на унг. кр. Бела IV 195
 Ана дъщеря на бълг. цар Иван Асен II 170 276
 Ана дъщеря на Теодор Ангел Дука Комнин 169 275
 Ана жена на Георги Палеолог и дъщеря на Ирина 34
 Ана Даласина, майка на Комнините 34
 Ана Комнина, дъщеря на Алексий I Комнин 5 6 7 38 40 43 51 54 57 60 62 63 72 73 102 103 108 113 115 134
 Анастасий II виз. имп. (713—716) 217
 Анатолик тема в Мала Азия 217
 Ангел вж. Теодор Ангел (чичо на еп. деспот Михайл II Ангел) 180
 Ангел вж. Теодор Ангел Дука Комнин 170 277 279 281
 Андроник вж. Андроник I Комнин 231 232—234 236 241 250
 Андроник Дука брат на Константин X Дука 34 37 88
 Андроник Комнин вж. Андроник I Комнин 239
 Андроник Комнин (дук на Браничево и Билград и бъдещ имп.) 229
 Андроник I Комнин виз. имп. (1183—1185) 238
 Андроник Комнин Палеолог велик доместик 178
 Андроник Контостефан велик дук на флотата 236
 Андроник Музалон велик доместик 196
 Андроник Нестонг братовчед на Йоан Дука Ватаци 159
 Андроник Палеолог деспот 157 266
 Андроник Палеолог (велик доместик) вж. Андроник Комнин Палеолог
 Андроник II Палеолог виз. имп. (1282—1328) 214
 Андрония сел. 48
 Анемиди братя съзаклятници 120
 Антиох воен. 43 87
 Антиохия 25 53 102 103 107 119 152 238
 Антихрист 219
 Антоний член на втория римски тримувират 170
 Анхило гр. 53 54 104—106 108 110 122 125 232 250 252
 Анхилска област 246
 Апамея гр. в Мала Азия 238
 Аселиксим (вж. Абул Касим) управител на Никея 53 54 72
 Аполониада гр. във Витиния 54
 Апри (Аргі) римска колония до Родосто 72 117
 "Аргос" (Аргос) вж. Апри 78
 Аписмар вж. Тиберий III 216
 Апулия 22 23 53
 арбалет вид лък 116
 Арванон вж. Албанон 126
 Аргир Караджа велик хетериарх 95
 Арда р. 159 184
 Арес бог на войната у гърците 11
 Арсен р. 44 128
 Ариева арменец 46 94
 Аристотел древногр. философ 123
 Аркадиопол дн. Люле Бургас 253
 Армениак тема в Мала Азия 136
 арменци 136 137 248 249
 Арон правнук на бълг. цар Иван Владислав 123 125
 Арсенвй (Арсений Авторнав) патр. (1255—1259 и 1261—1264) 214 295
 Арта гр. 202 210 211
 Арта залив 46 53
 Артемий (—Анастасий II) 217
 Архвепископия на България (Охрид) 300
 архонты 71
 архонтопули (отбрани войници) 71 72
 Асел вж. Асел де Тусв 211
 Асел де Кае (Anselm de Cahieu), зет на Теодор I Ласкарис 179 283
 Асел де Тусв (Anselm de Toucy) братовчед на ник. император Михаил VIII Палеолог 219 211 301
 Асен вж. Асен I 153 154 157 160 244—248 254 255 263 264 266
 Асен вж. Иван Асен II 152 163—165 167 169 170 172 175 176 268—270 280 282 286 298
 Асен I бълг. цар (1187—1196) 243
 асирвйски жени 37

- Аспре Еклесие (Белите църкви) 47
 Аспрон сел. 76
 Аталия гр. в Мала Азия 169 276
 Атанаскѝйско езеро 104
 Атира приток на Кара су 35
 Ахея 209 222 300
 Ахил герой от Троянската война 103
 Ахрида вж. Ахридос 189 268
 Ахридос (Ахрида) Родопски област 159 176 179 186
 249 278 286 288 290
 Ахридска област вж. Ахридос 189 290
 Ахридско вж. Ахридос 184
 Ахтокол гр. 246

 Баба ески гр. 71
 Бавария 114
 Бакаджик вр. при с. Войник 69
 Бакурнави (Григорий) виз. воен. 235
 Бакър кѝй с. 84
 Балдуин вж. Балдуин I (лат. имп.) 265
 Балдуин вж. Балдуин II 205 212 213 272 298
 Балдуин (I) ерусалимски кр. (1100) 119
 Балдуин I лат. имп. (1204—1205) 155 157 265
 Балдуин II лат. имп. (1228—1261) 164 165 167 168
 205 274
 Балканите 5
 Балкански полуостров 136 205
 Барн 120
 Бастерни сел. 246
 Баткун вж. Баткунион гр. 191 291 292
 Баткунион (Баткун) 191 192
 Бачково 101
 безсмъртни 9 11
 Бела вж. Бела III 239 243 253
 Бела син на Гейза II 230 331
 Бела III унг. кр. (1173—1196) 152 239 243 253
 Бела IV унг. кр. (1230—1270) 194
 Белград 229—231 239
 Белградска област 152
 Белите църкви (Аспре Еклесие) 47
 Белятово креп. 33 52 55 56
 Беотия 211
 Берое (дн. Стара Загора) 66 67 69 104 154 185 186
 223 247 250 252 253 284 287 288
 Бизалтия 285
 Битолско поле 47
 Битоля 44 47 238
 богомили 51 136 141 145 146
 богомилска ерес 141 142 219
 богомилство 141
 Богородица 215
 Бодин княз на Зета 25 36 40 44 73 94 95 99
 Боемунд (Тарентски или Лотарингски) 41 42 46 47
 49 53 114—117 119 120 122 123 125—131 133 134
 Божи гроб 114 225
 Бонифаций вж. Бонифаций Монфератски 262
 Бонифаций Монфератски маркиз, водач на
 IV кръстоносен поход, княз на Солун 262
 Бонос патриций 215
 Борил бълг. цар (1207—1218) 156—158 161 266 267
 269
 Борил виз. царедворец от кумано-бълг. произход 16
 23—26 29 32 35 60
 Борила Лонгос (Борилова гора) м. 209 301
 Борилова гора вж. Борила Лонгос
 Борис бълг. княз (852—889) 121
 Борис Коломан виз. воен., син на унг. кр. Коло-
 ман 229
 Босна 73
 Босфор 53 116 215 245
 Ботрент (Ботрунто, Ботрот) 41 53
 Браничево 135 224 229—231 234 239
 Браничевска област 152
 Бриен вж. Врисний 49 50 53
 Бриндизи гр. 22 40 41 120
 Буволица р. 41
 Булгарофигон гр. дн. Бабаески 71 80 193 293
 Бургас 246 265
 Буру гѝол залив 156
 Буюк чекмедже залив 80 122
 българи 23 150 153 154 156—158 160—163 165—187
 170—173 175 176 179 180 183—186 188 189 193—
 195 205 213 216—219 237 238 243—246 250 252
 260 264 266—270 272—274 277—281 283 286—290
 293 294 298
 България 57 68 141 208 218 224 229 248 274
 Българоубиец прикор на Василий II 153 156 264
 265
 българска войска 185 273
 българска държава 173
 българска земя 153 158 168 173
 български овчари и свинари 186
 български престол 205
 българско племе 153 243
 български цар 265

 Вавилон 108 119 148 172
 Вайнътвля обл. 46
 Вакхн сръб. жупан 228
 Валентиниана креп. в Мала Азия 282
 Валоища (Валовище) турски Демир Хисар 120
 175 280
 Валоица 53 115
 Валонски залив 41
 Вардар р. 17 47 176 189 201 205 256 290 297
 вардариотв (турци) 197
 Варна 252 260
 Варсакини сел. 293
 варяги 36 64
 Василакиев извор м. 22
 Василяки вж. Никифор Василяки 16 21
 Василяки Мануил брат на узурпатора Васи-
 лакн 21
 Василий вж. Василий I Македонец 217 218
 Василий вж. Василий II Българоубиец 121 153 156
 245 264 265
 Василий вж. Василий Псил евнух 125 217
 Василий вж. Василий Цинцулук 230
 Василий тър. архвеп. 238
 Василий богомилски вожд 141 142 143 146—148 219
 Василий II Българоубиец виз. имп. (976—
 1025) 136 149 244 265
 Василий Ватацн виз. воен. 253
 Василий Каматир' царигр. патр. (1183—
 1186) 239
 Василий Курткий (наричан и Йоаникий) виз.
 воен. 20 58 64
 Василий Македонец вж. Василий I Македонец
 217
 Василий I Македонец виз. имп. (867—886) 217
 Василий Псил евнух 124
 Василий Трипсих виз. велможа 234
 Василий Цинцулук виз. воен. 230
 Василко Ростиславович 89
 Ватацн вж. Йоан Дука Ватацн 179
 Ватис риакс р. 84
 Ватрахокастрон креп. 259
 Вебецвот виз. воен. 57
 Велбъжд обл. 176 281
 Велес гр. 176 181 189 281 284 290 296
 Велвка Антнохия 238
 Велика Влахия 162 170 270
 Велика Пристлава (Великв Преслав) 62
 Великата църква 245

- Велики град (Мегалополис) 63 265
 Велики Преслав 62 154 264
 венецианци 42 53 212 227 271
 венецианска флота 261
 венециански дож 265
 Венеция 119
 Верегавски проход 61
 Верей (дн. Бер) 17 47 179 198 201 282 296 297
 Веронт виз. воен. 129
 весткарити вид гвардейски войници 43
 Ветрен с. 63
 Ветрен вж. Ветрен 63
 Via Egnatia 48 81
 Ввдин гр. 138 253
 Виза (Визия) гр. 161 179 180 256 269 273 283 293
 византийци 154 212 265
 Византия гр. в Македония 182
 Византион (Цариград) 23 53 80 83 85 93 96—97
 98 122 123 259 263 269
 Византия 5 22 53 54 73 119 137 187 198 219 222
 230 235 237 248 288
 Визия вж. Виза 161 166 194
 Вилхелм ахейски княз 207
 Вилхелм II сицилийски крал (1166—1189) 239 242
 Вира манастир 254
 Вирос (дн. Фере) 172
 Вироски манастир 172 278
 Витиния 53 112 115 198
 Вичина (дн. Тича) р. 54 61
 Владимир галички княз 228
 Владислав вж. Владислав II 231
 Владислав брат на Гейза II 231
 Владислав II унг. кр. 231
 Влангова къща 232
 власи (в много случаи с власи са посочени българите) 86 89 105 232 243 245 247 250 252 253 254 256 260
 Влахернит еретици 102
 Влахерните предградие на Цариград 122 215
 Влахернска църква 64
 Влахернски дворец (в Цариград) 34 38 261
 влашко племе 243
 Влион креп. 56
 Воден гр. 47 179—182 201 207 282 284 285 290 297 299
 Воденска клисура 207 300
 Водница (Вондица, Вонтица) креп. на зал. Арта 53
 Войвода с. 61
 Войник с. 69
 Волерон 162 206 270 299
 волове 153 244
 Вондица вж. Водница 211 302
 Вонтица вж. Водница 211
 Вотаниат вж. Никсифор III Вотаниат 8 9 15 16 22—25 36 37 39 40 60
 Воюса р. и сел. 115 127—129
 Врана виз. воен. 55
 Врана вж. Алексей Врана 241 245
 Врана вж. Михаил Врана 236
 Враня гр. 100
 Врисний (Бриен) воен. на служба при Роберт Гискар 49 50 53
 Вриений вж. Никифор Вриений, дук на Дирахиум и узурпатор 9 10 12—17 35 59 60 105 106
 Втори кръстоносен поход 224
 Вукослеон имп. дворец 232
 Вутумит виз. воен. 53 115 117 119
 Вълкан жупан на Рашка 73 95 98—100 102 120
 Върбишки проход 57
 Гавра вж. Григорий Гавра 97
 Гавра вж. Михаил Гавра 236
 гали 9
 Галиполис 163
 Галиполски п-в 159
 Галица (Галиция) 232 233 260
 Галиция вж. Галица 231
 Галичко княжество вж. Галица 156 231 233
 Галия 168 274
 Ганос план. 164 271
 Гвидо брат на Босмунд, син на Роберт Гискар 53
 Гейза II унг. кр. (1141—1161) 228—231
 Гелиелм (Вилхелм) граф 47
 Гелиелм Кларел (Вилхелм Кларел) 133
 Генуа 119
 генуезци 180
 Георги Акрополит историк 5 6 150 155 163 183 186 194 198 205 211 284 295 296 299
 Георги светия 47
 Георги син на Десан 97
 Георги Войтех водач на въстание, провъзгласен за бълг. цар под името Петър 25
 Георги Евфорвин виз. воен. 59 60 104
 Георги Куцомит виз. воен. 63
 Георги Маниак узурпатор 73
 Георги Месопотамит дук на Пловдив 97
 Георги Мономахат дук на Иирик 23
 Георги Музалон регент на сина на Теодор II Ласкарис — Йоан 205
 Георги Нестонг виночерпец 294
 Георги Палеолог баджанах на Алексей Комнин 34 36 40 43 44 50 59 90 104 259
 Георги Пир стрелец с лък 75
 Геранион креп. до Цариград 122
 Герман II виз. патр. (1222—1240) 163 271
 Герман скит 23—26 29 32
 германци 120
 уефърас 121
 Гигант митол. чудовище 17
 Гидо вж. Гвидо 126 128
 Гилиракт началник на немците в Цариград 36
 Гиролимна сел. 261
 Глава (от Кастория) вж. Михаил Глава Тарханиот 180 284
 Главиница 41 45 126 127
 Главиница (Крайдунавска) 53
 Гливкос р. 42 46
 Глоса нос и залив до Авлона 41
 Големият дворец 139 145 148
 Голос креп. 59 61 66 69 105 106 112
 Голямо село с. 252
 Готтофре (Готфрид IV Булонски или Лотарингски) 114 117
 Горен Полог 46
 Горна Галия 168
 Горни Девои 45
 Готфрид ерус. кр. 116 119
 Градина на Проват м. до Солун 171 277
 Грациана (дн. Грачани) 160 268
 Грачани 160
 Григорий Гавра съзаклятник против Алексей Комнин 98
 Григорий Маврокатакалон 59 62
 Григорий Назиански 179
 Григорий Пакуриан (вж. Бакуриан) виз. воен. 33 235
 гръцка земя 207
 Гузелий Тиранин стратег 180 284
 Гула служител на Алексей Комнин 64
 Гулам (от Албанон) 181 284
 Гулес кападокиец 19
 гърци 116 283
 Гюмюрджина 51 151 156 235
 Гяница р. 41

- Даватин виз. воен. 104
 Давид вж. Давид Комнин 240
 Давид Комнин виз. воен. 239
 даки 38 137
 Дакивиза 275
 дакийска (= унгарска) войска 57
 Дакня 113
 Даласин вж. Константин Даласин 73
 далмати, далматинци (сърби) 73 94 98 102 120 213
 Далмация 25 73 95 98—100 102 235 237
 Дамалис гр. на Босфора (дн. Скутари) 35
 Дандоло венец. дож 262
 Дарий перс. цар 108
 Дафнузия гр. в Мала Азия 212
 Дафнутион гр. до Цариград 100
 Дебър (Девре) 122 126 198 200 296
 Девелт гр. дн. с. в Бургаски окръг 151 262
 Девол 44 45 125 127 134 182 208 285 300
 Деволи (Малък и Голям) 181 284
 Девре (Дебър) гр. 122
 Деде ага гр. 254
 Декан съзаклятник против Алексий Комнин 97
 Декат 81
 Декатора креп. в Далмация 237
 Делфия (градина на Д.) вж. Никулица Делфин 48
 Демир Хисар (вж. Валовица) на р. Вардар 120 175 176
 Демостен древногр. оратор 94
 Дервишка могила 112
 Деса велик жупан на Сърбия 235
 Дефтерон м. в Цариград 216
 Дивлатий виден богоявил 142
 Димития поле близо до Цариград 170
 Димитрица сел. в Македония 242
 Димитър роб-скит 123
 Димитър брат на деспот Йоан Ангел 278
 Димитър великом. 120 243 244
 Димитър вж. Димитър Хоматиан 157
 Димитър сол. деспот, син на Теодор Ангел Дука Комнин 117 169 172 176 178 179 275 281 282
 Димитър Торник управител на Мелник 182 284
 Димитър Хоматиан охр. архиеп. (1216—1235) 158 267
 Димотика гр. 58 152 157 160 162 166 189 192 193 268 270 273 290 292 293
 Диоген вж. Никифор Диоген (син на Роман IV Диоген) 102
 Диоген вж. Роман IV Диоген 59 63 64 103 148
 Диоген самозванец — син на Роман IV Диоген 106 108 109 110
 Диомед мъченик 218
 Дионис древногр. бог 34 114
 Дионисий унг. воен. 236 237
 Дирахийско поле 45
 Дирахнум (Епидами, Драч) гр. 8 22—25 40 41 43—45 73 94 96 97 114 119—121 115 131 133 157 197 198 239 266 295 296
 Дичина вж. Вичина р. 61
 Добрич р. 161
 Добруджа обл. 68
 Догматично всеоръжие книга на Евтимий Зигавин 144
 Долен Полог 46
 Долна Арда р. 159
 доместик на схолите 9
 Дорково сел. 176
 Драгота българин, началник на мелнишката войска 174 175 187 188 279 280 288 289
 Драма гр. 21 250
 Драч (Дирахнум, Епидами) 42 44 45 53 59 60 73 98 115 120 125 239
 Дримон (Черни Дрин) 121
 Дрин р. 121 122
 Дристра (Дръстър, дн. Силистра) 53 54 59 61 62 66 92
 Дръстър вж. Дристра 53
 Дука севастокр. 252
 Дунав 54 60 62 68 92 93 102 105 138 139 216 224 230 231
 Дямпол дн. Ямбол 59 69 105
 Евбея 170
 Евдокия жена на Роман IV Диоген 101
 Евдокия дъщеря на Алексий II Ангел 151 262 263
 Евдокия сестра на Ирина (жената на ник. имп. Йоан Дука) 179 283
 Евксински понт (Черно море) 9 60 136
 Евматий Филокал севаст 221
 Евменидов сън 220
 Еврип морски пролив 31
 Европа 113 120
 Еврос (Марица) р. 35 56 123 135 265 268 269 272 278 280 286 287 291 292
 Евстатий дирахийски епископ 238
 Евстатий Камница съзаклятник против Алексий Комнин 97
 Евстатий Киминиан велик друнгари на флотата 122
 Евстратий ник. епископ 138
 Евстратий Гарида царигр. патр. (1081—1084) 49 104
 Евтимий вж. Евтимий Зигавин 219
 Евтимий Зигавин теолог 221
 Евфорвин флотски воен. 131
 Евфросина жена на Алексий II Ангел 262
 Егейско море 9 165
 Едип цар на Тива 139
 Едирне кану (Одринска врата) 216
 еднодръвки 215
 Ежево сел. 48
 'Εκκλησιαί 47
 Екзасин Дука виз. воен. 123
 эксусиократор 129
 Елада 260
 Елбасан 126 181
 Елена дъщеря на Иван Асен 163 164 167 271 272 274
 Елена роднина на Ирина, жената на Йоан II Дука Ватаца 284
 Еленопол гр. във Витиния 115
 Елефантинска тъмница 140
 Елисос креп. н р. 121 122
 Елхово 246
 Ени кьой с. 21
 Енос гр. 58 85 86 135 165
 Енрико Дандоло заместник на венец. дож 155
 Епидами (Дирахнум, Драч) 16 22 23 73 115 121 239 240 242
 Епир 22 207 222 300
 Епирски деспотат 213
 епомида библ. свещен. одежди 8
 Ерегли сел. 156
 Ерик вж. Хенрих Фиандърски 160
 еримантски глиган митол. животно, убито от Херкулес 22
 Еркене р. 89 193
 Ерусалим 69 113 115 116 119
 ескуити дворц. стража 43
 Етеокъл син на Едип цар 139
 етиопец 220
 Ефраим креп. 184 286
 Ефраг р. 54
 Железните врата 60

Загора 247
Звечани (Свечани) 99
Зглавиница с. 41
Зевгин (дн. Зему) 224 228 230 231 233 234 236
Зему 224 230 231
Зета княжество 73
Зигавин вж. Евтимий Зигавин 144 219
Зигос (Стара планина) 93 98—100 104 105 111
Зихна креп. до Сяр 172 278
Златната орда 194
Златните врата 218
Златният рог 122 261
Златоног име на кон 293
Зонара виз. историк 112
Зонир приближен на перс. цар Дарий 108

Иван вж. Иван Асен II 279
Иван син на Асен I 154 157 266 267
Иван Асен вж. Иван Асен II бълг. цар (1218—1241)
5 150 152 157 158 159 161—163 166 169 170 174
183 266 267 272 273 275 276 281
Иван Владислав бълг. цар (1015—1018) 7 34 88
128
Иванко братовчед на Асен I 154 254—256 258 259
264
Игнатий царигр. патр. (847—858, 867—877) 116
Идрунт (дн. Отранто) 22 40
Изис протостратор 160 268 269
Източна Тракия 156 159 165 193 200
Иконин (Коня) 238
Илиада 239
Илирийско поле (до Драч) 42 133
Илирик 16 23 46 53 95 119 120 122 131 133 162 270
император (*basileus*) за бълг. цар 63
императорски кръст 154
Индия 69
Инеджик с. в Родостенско 72
Ипсала (Кипсела) гр. 70
Ираклия (Ерегли) гр. 156
Иракий виз. имп. (610—641) 215
Ирина братовчедка на имп. Мария 26
Ирина дъщеря на унг. кр. Ладислав I и жена на
Йоан Комнин 221
Ирина дъщеря на Теодор II Ласкарис, внучка на
Иван Асен II 205 298
Ирина жена на Алексий Комнин и майка на Ана
Комнина 34 37 88
Ирина жена на Иван Асен II, дъщеря на Теодор
Ангел Дука Комнин 169 170 173 176 275 276 279 282
Ирина жена на Йоан III Дука Ватац, дъщеря на
Теодор I Ласкарис 170 266 270 271 272 274 276
Ирина жена на ник. имп. Йоан Дука 163—165 179 181
Ирина племенница на Андроник I Комнин 238
Ирина сестра на сол. деспот Димитър, жена на Иван
Асен II 178
Ирина дъщеря на Хагана 217
Исак брат на Теодор I Ласкарис 159
Исак вж. Исак II Ангел 152—154 240 245 246 250
251 263 264
Исак вж. Исак Комнин, брат на Алексий Комнин
39 45
Исак вж. Исак Контостефан 123
Исак дук на Антиохия 25
Исак севастокр., брат на Алексий Комнин 26 27 28
30 31 34 142 220
Исак савастокр. 230 254 255
Исак Ангел вж. Исак II Ангел 243 250 253 263
Исак II Ангел виз. имп. (1185—1195, 1203—1204) 151
152 241 246 254 262 303
Исак Дука брат на Йоан III Дука Ватац 183
Исак Дука Мурауфл дворец примирен 181
284

Исак Комнин виз. имп. 9 37 38 39 45
Исак Комнин брат на Алексий Комнин 35 94 95
97 102 115 119
Исак Комнин зет на Алексий II Ангел 251
Исак Контостефан таласократор (дук на фло-
тата) 120 123 131
Исак Нестонг столоничник 200 204
исмаелити (= мюсюлмани) 114
испанци 120
Истър (Дунав) 38 58 60 62 68 69 135 139 153 156
165 168 222 224 227 229 233 236 237 244 245 272 274
Исус (Христос) 97 215
Итал (Йоан) философ 49
италийци 10 151 152 154 155 157—161 166 167 169
213 222 241 261 265—269 283
Италия 46 49 114 119 151 157 168 274

Йалей виз. воен. 123
Йерихо креп. 126 128 129
Йоан алаи 23
Йоан (Калоян) бълг. цар (1197—1207) 154 155 247
255 260 264 265
Йоан брат на Алексий I Комнин 10
Йоан брат на охр. архиеп. Константин Кавасила 208
300
Йоан брат на Михаил VIII Палеолог 207 209 211
298—300 302
Йоан вж. Йоан Ангел (Комнин) 169—171 275—278
Йоан (крал) вж. Йоан де Бриен 164 272
Йоан вж. Йоан III Дука Ватац 157 159 160 167
169—172 186 187 267—277 281 285 288 294
Йоан вук на кесаря Йоан Дука 35
Йоан основател на павликянството 136
Йоан племенник на Алексий I Комнин 122
Йоан (севастокр.) чичо на Исак Ангел 243 245
Йоан син на Алексий I Комнин 120
Йоан син на Андроник I Комнин 221 240 241
Йоан син на Исак Комнин, дук на Драч 72 94—100
115 120
Йоан син на Михаил II Ангел 210 221 301 302
Йоан син на Теодор II Ласкарис 205
Йоан Ангел защитник на Мелник 187 288
Йоан Ангел (Комнин) сол. деспот и имп. (1240—
1244), син на Теодор Ангел Дука Комнин 170—172
276 277
Йоан де Бриен (крал) регент на Балдуин II
(1231—1237) 164 272
Йоан Ватац вж. Йоан III Дука Ватац 159 176
Йоан Врана виз. воен. 240
Йоан Вриений брат на драчкия дук Никифор
Вриений 11
Йоан Дука вж. Йоан III Дука Ватац 150 157 159
170 267 272 273 276 278 281 283
Йоан Дука кесар 34—36
Йоан Дука шурей на Алексий Комнин 73 98
Йоан Дука Ватац вж. Йоан III Дука Ватац 266
Йоан III Дука Ватац ник. имп. (1222—1254)
150 157 158 162—166 168 170 171 176 177 179 180
181 183 184 194 197 213 266—268
Йоан Йонополит виз. воен. 261
Йоан Каматир царигр. патр. (1198—1206) 152 263
Йоан Камиджа виз. воен. 268
Йоан Кантакузин 228 245
Йоан Комнин вж. Йоан II Комнин 222
Йоан II Комнин виз. имп. (1118—1143) 7 221 222
Йоан Комнин велик доместик, брат на Михаил VIII
Палеолог 205
Йоан Комнин дядо на Ана Комнина 43
Йоан Ксир напактски митрополит 284
Йоан Макрин виз. воен. 180 284
Йоан Макрот граматик 181

- Йоан Петралифа виз. воен. 168 274
 Йоан Раул виз. воен. 205 210 298 302
 Йоан Скилица виз. историк 214
 Йоан Спиридонови бунтовник от Кипър 261
 Йоан Таронит 104 122
 Йоан Цимисхи виз. имп. (969—976) 136 137 149 218
 Йоанаки вж. Василий Куртинки 20 58 64 80 93
 Йоаникий монах 18 19
 Йоанина (Янина) 45 210 211 302
 Йонийско море 222
 Йосиф Месопотамит граматик 181
 Йофре виз. воен. 168 169 275
 Йофре Каритански (Geoffroi de Bruyères) 210 301
 Кавала гр. 21 22 101 171
 Кавалион сел. 115
 Кавасила вж. Константин Кавасила 300
 Кавасила виз. воен. 130
 Кавая сел. до Драч 115
 Кавказ 23
 Кадъ кьой с. 215
 Кадъм основател на Тива 139
 Кадмова победа 139
 Казанлък 252
 Кайк р. в Мала Азия 192
 Кайстър р. в Мала Азия 192
 Каки Петра план. 198 296
 Калабака (вж. Стан) 209
 Калаври дн. Каливри (турски Гелевца) креп. 10
 Каладендра м. 93
 Калатади 107
 Калиман (— Коломан) син на Иван Асен II
 Калиман братовчед на Михаил II Асен 204
 Калиника майка на Манес и Йоан, машинейка 136
 Калиопа муза 78
 Калиопол 159 163 164 166 264 268 271 273
 Калоян бълг. цар (1197—1207) 5 154 156 159 248 255 265
 Калоян (— Калиман II) братовчед на Михаил II Асен 204
 Камир турчин 47 110
 Камица вж. Йоан Камица 269
 Камица вж. Мануил Камица 126 130 154 160 251 260
 Кампан загов. против сол. деспот Димитър 177 281
 Камчия р. 54 61
 Канина гр. 126 128 129
 Кантакузин виз. воен. 105 119 127—130
 Капц виз. воен. 73
 Капуа гр. 40
 Кара су, р. 35
 Караджа уз на виз. служба 63 112
 Карас приближен на Алексий Комнин 126
 Карика виз. управител на Крит 98
 Карнобат гр. 59 69
 Кариобатско 59
 Кастомонит виз. воен. 63
 Касторийско езеро 49
 Кастория (Костур) гр. 45 47—50 180—182 198 207 210 284 285 296 299 301
 Катакалон вж. Константин Евфорвин Катакалон 11 12 105 107 110
 Катран виз. воен. 73
 Кедрин виз. историк 214
 Кекавмен Катакалон съзаклятник против Алексий Комнин 101
 келти 9 11 45 90 113 115 117 118 120 126—129 132
 келтибери 120
 Кермиев 72
 Кестридже 72
 кефалони жители на о-в Кефалония 227
 Кефалония о-в 53 211 227 302
 Кешан (Кисос) 73 164
 Кидокт равнина 9
 Кизик гр. 30 31 54 214
 Килидж Арслан 54 98 141 237
 Киликия 9 119
 Киминиан Евстатий друнгарий на флотата 110
 Кипсела гр. 70 71 123 243 253 254 259 262
 Кир перс. цар 108
 Кисос (Кешан) креп. 164 172 271 278
 Кичево гр. 199 201 296 297
 Кичес кум. вожд 110
 Кишаво (дн. Оса) 47 48
 Кладнопол (дн. Гюмюрджина) 156 265
 Клеона скит 294
 Клеопатра егип. царица 170
 Клокотница 161 269
 Коджа дере 72
 Козма I царигр. патр. (1075—1081) 36
 Коломан вж. Борис Коломан 229 230
 Комискорт 45
 Комнин вж. Михаил Комнин Палеолог 285, 298
 Комнин вж. Теодор Ангел Дука Комнин 268 269
 Кондофре началник на виз. флота 275 277
 Конрад вж. Конрад Монфератски 246
 Конрад вж. Конрад III 224 226
 Конрад III герм. крал (1138—1152) 224
 Конрад Монфератски зет на Исак II Ангел 246
 Константин брат на Теодор Ангел Дука Комнин 157 170
 Константин вж. Константин Асен (Тих) 202 205 211 298
 Константин вж. Константин Дука Порфирогенет 101
 Константин вж. Константин II 215
 Константин вж. Константин VIII виз. имп. 121
 Константин III виз. имп. (641) син на Ираклий 215
 Константин VIII виз. имп. (1025—1028)
 Константин снух-столник 124
 Константин зет на Алексий Комнин 103
 Константин син на Лъв III Исавър 217
 Константин син на импер. Мария от брака ѝ с Михаил VII Дука 22 28 (вж. Константин Дука Порфирогенет)
 Константин пазител на царските соколи 74
 Константин Ангел чичо на Мануил I Комнин 234, братовчед на Исак II Ангел 253
 Константин Асен (Тих) бълг. цар (1257—1277) 205 211
 Константин Аспикет виз. воен. 250
 Константин Ведики виз. имп. (324—337) 138 252
 Константин Галда виз. воен. 130
 Константин Далакин началник на виз. флота 72 73 90 98
 Константин Дука Порфирогенет син на Михаил VII Дука 100 101
 Константин Евфорвин вж. Константин Евфорвин Катакалон 107
 Константин Евфорвин Катакалон виз. воен. 105 115
 Константин Кавасила архиеп. на България 208
 Константин Манасий виз. хронист 214
 Константин Маргарит виз. воен. 191—193 292
 Константин Месопотамит сол. митрополит 158 267
 Константин Оп виз. воен. 43
 Константин Радин севаст 258
 Константин Ститат управител на Андалската област 246
 Константин Тих вж. Константин Асен, бълг. цар 150 170 205 211 302
 Константин Торник велик примкир 186 288
 Константин Умбертопул виз. воен. 43 104

- Константин Хаварон виз. воен. 188 199 207 296 299
 Константинов град 42 47 61 100 265
 Константинов форум (площад) в Цариград 36 235
 Константинопол (Цариград) 73 95 121 151 152 154 155 157 159 161 164 167—180 211—213 216—218 230 241 244 247 258 262 265 268 271 275 283 298
 Констанция (при дн. Костенец) 260
 Контонант граф, воен. на Босмуд 126 127 129
 Контостефан вж. Исак Контостефан 120 132
 коркирци 227
 Корфу о-в 23 41 119 225 227 262
 Корчанско 45
 Космидион квартал и манастир в Цариград 34 116 261
 Космосотира манастир до Вирос (дн. Фере) 172
 Косово поле 98
 Коста Хаджисв 121
 Костенец 260
 Костур гр. 47 208
 Котленски проход 57
 Крез лилийски цар 34
 Криво (Кривус) креп. 184 286
 Крит о-в 98 101
 Кричим 183 186 286 288
 Кроас (дн. Кроа) 181 284
 Крум бълг. хан (803—814) 121 155 218
 Крън 252
 кръстоносци 5 113 117 213 248 250
 Ксантас манихей 43 46
 Ксанти гр. 160 259 268
 Ксенофонов манастир в Атон 21
 Ксией скутерий, началник на Прилеп 198 199 201 204 296 297
 ксидокласии 126
 Ксир навпактски митрополит 181
 Ксирогинс р. 78
 Кукупетър прякор на Петър Пустинника 113
 Кули гр. 58
 Кудеон водач на манихейте 43 46 139 140
 кумани 57 62 68—70 88—90 92 94 102—112 135 138 139 153 198 205 226—228 238 244 250 260 272
 Курпаган мосулски емир 119
 Куртикий вж. Василий Куртикий 21
 Кусин водач на манихейте 139 140
 Кутеск кум. вожд 57
 Куцулат загов. против сол. деспот Димитър 177 281
 Кучийоан (Скилийоан) прякор на Калоян 156
 Кушница план. (турски Пърнар даг) 259
 Кючук чекмедже 80 122

 Лагера 212
 Ладислав I Свети унг. кр. (1077—1095) 221
 Лазарево с. 59
 Лазика област (дн. Лезистан) 215
 Лакивица 168
 Лакония 209
 Лаконци 209 300
 Лампет близък на еп. деспот Михаил II Ангел 181 284
 Лампсак гр. 163 172 192 193 211 268 271 292
 Лангада близо до Солун 197
 Ладдулф виз. воен. 120 130 131
 Лаодикея 119 127 200
 Лардея (дн. Хисарлък) 59 246 247
 Лариса гр. 47 116 170 181 285
 Ласкарис вж. Михаил Ласкарис 293 297
 Ласкарис вж. Теодор I Ласкарис 152 263
 латинска войска 260 274
 Латинска империя 5
 латиняни 37 64 73 151 155 159 161 164 168 170 190 205 206 209 211 212 261 262 268 269 271 291 298—300
 Левадия 211 302
 Левкада о-в 211 302
 Левунион м. 88 90
 Левченко М. византолог 135
 Лентиана креп. в Мала Азия 179
 Ленча 295
 Леонтий виз. имп. (695—698) 216
 Лерин 208
 Лизимах пълководец на Александър Велики 69
 Лизимахия гр. 69
 Ликостомии 48
 Липенион (Липлян) 98 99 100 102
 Липлян (Липенион) 98
 Литовой управител на Мелик 280
 Лихнида (Охридско езеро) 121
 Ловеч гр. 39 248
 Лонгобардия 40 46 47 114 115 119 120 123 131—133
 Лотарингия 114
 Лутрос вж. Траянопол 156
 Лъв халкедонски архиепископ 45 66
 Лъв вж. Лъв III Исавър 217
 Лъв вж. Лъв V Арменец 217
 Лъв вж. Лъв Манастириот 245
 Лъв син на Роман IV Диоген 59 63 64 101 103
 Лъв V Арменец виз. имп. (813—820) 217
 Лъв III Исавър виз. имп. (713—716) 216 217
 Лъв Манастириот 244
 Лъв Кефала син на придворен служител 47 48
 Лъв Никерит виз. воен. 61 97
 Лъв Торник узурпатор 20
 Лъджа кьой вж. Траянопол 156
 Лъжедиоген вж. Диоген самозванец 108
 Любарский Я. Н. автор

 Маврикий виз. имп. (582—602) 214 215
 Маврокатакалон вж. Григорий Маврокатакалон 58 59 63 112
 Мавропотамос р. 89 226 2
 маджари (унгарци) 38 228—30
 Мадит (Майлос) 159 164 268 271
 Майлос (Мадит) 159
 Макавен юдейска династия 138
 Македония (обикн. означава Одринска Тракия) 58 156 166 193 200 217 218 222 265 272 273 277 279 293
 Македонска земя (обикн. означава Одринска Тракия) 155 165 170 190 (заедно с Пловдив) 265
 македонски градове 171
 македонци жители на областта Македония 10 43 137
 Макри (или Стагира) план. 156 160 254 265 268
 Макроливата (Узунджово) м. 190 291
 Максим монаш. име на Мануил Ласкарис 191 292
 М. Азия 119 134 141 171 179 238
 Малала виз. историк 214
 Малгара гр. в Изг. Тракия 73
 Малех шах иконийски султан 53 54 141
 Мелиасин зет на еп. деспот Михаил Ангел 284
 Малка врата (на Солун) 178
 Малка Никея (Никица) гр. 61 80 110 111
 Малко Търново 50
 Манастра виз. воен. (полуварварин) 76 99 105 112 117—119
 Манганов дворец (в Цариград) 37
 Манес основател на манихейството 136
 Маниак вж. Георги Маниак 10 286
 Маниак кум. вожд 87
 манихеи 43 46 51 52 55 137—139 141

- манихейство 136
 Манклавит вж. Николай Манклавит 183
 Мануил брат на Алексий Комнин 25
 Мануил брат на Андроник I Комнин 232 241
 Мануил брат на узурпатора Василики 20
 Мануил вж. Мануил Ангел Комнин 157 161 169 170 269 270 276
 Мануил вж. Мануил Ласкарис 184
 Мануил Ангел вж. Мануил Ангел Комнин 162 270 276
 Мануил Ангел Комнин (брат на Теодор Ангел Дука Комнин) сол. деспот и имп.
 Мануил Камница братовчед на Алексий III Ангел 154 251 258 260
 Мануил Кондофре виз. воен. 168 171
 Мануил Комнин вж. Мануил I Комнин 226—229 231 235 237 238
 Мануил I Комнин виз. имп. (1143—1180) 192 224 227 230
 Мануил Лапарда виз. воен. 202 297
 Мануил Ласкарис (както монах Максим) чичо на Теодор II Ласкарис 191—193 286 292 295
 Мануил Рамата виз. воен. 204
 манганочагра вид лък, вж. чагра 283
 Манглавит вж. Николай Манглавит 285
 Манфред сцил. кр. 207 210 299—300
 Манцикерт 148
 Маргарит вж. Константин Маргарит 293
 Маргарита дъщеря на Бела III 152 243
 Мариан Маврокатакалон зет на Ана Комнина 108 116 130—133
 Марица р. 35 58 86 89 163 165 172 189 254 271 272 278 290
 Мария баддъза на Михаил II Ангел 199 296
 Мария братовчедка на Мануил I Комнин 230.
 Мария вдовица на Мануил I Комнин (1143—1180) 239
 Мария внучка на Алексий Комнин 120
 Мария дъщеря на Иван Асен II от наложницата 161 169 170 269 275 276
 Мария дъщеря на унг. кр., жена на Исак II Ангел и на Бонифаций Монфератски 263 264
 Мария дъщеря на Мануил I Комнин 231
 Мария дъщеря на великия доместик Палеолог 166
 Мария дъщеря на Теодор II Ласкарис 197 295
 Мария жена на Иван Асен II 163 271
 Мария жена на Михаил VII Дука и на Никифор Во-
 таниат 8 23 28 31 37 101
 Мария майка на Ирина, дъщеря на Траян, сина на Иван Владислав 34 37 88
 Мария сестра на Ана Комнина 107
 Марсела 69 70
 Марко жупан 73
 Марс бог на войната у римляните 20 168 275
 масалианство 141
 Мати гр. 198 296
 Мачва област между Сава и Драва 194
 Мачин гр. 54
 Меандър р. в Мала Азия 238
 Мегалиполис вж. Велики град 63
 Меглення вж. Мъглен 47
 Меглен вж. Мъглен 47
 Мела(с) (Кара су, Черна вода) 35 82
 Меливот пътна станция 232
 Мелисин вж. Никифор Мелисин 67 88 93 96
 Мелник гр. 159 160 174—178 181 182 186 189 268 278—282 288 290
 мелничанин 182
 Менелай герой от Троянската война 19
 Месемврия гр. 153
 Места р. 123
 Мигидин виз. воен. 71
 Мидас фригийски цар 34
 мизи (обикновено с мизи се означават българите) 243 245—248
 мизиец 213
 мизийска колесница 57
 Мизия 17 245 255 260
 Милнон арка и площад в Цариград 36
 Милос гр. креп. отвъд р. Девои 125 127 129
 Митилини 73 98
 Мито брат на Иванко 259
 Михаил 1) баща на Бодин 2) брат на Бодин 25 40
 Михаил вж. Михаил I, еп. деспот 157
 Михаил вж. Михаил II Ангел, еп. деспот 150 179—181 198—211 276 277 283—285 295—301
 Михаил вж. Михаил II Асен 169 170 173 197 198 204 205 286
 Михаил вж. Михаил Комнин Палеолог 182 205 208 298 300
 Михаил внук на кесар Йоан Дука 35
 Михаил син на Иван Асен II 175 276 279
 Михаил чичо на Теодор II Ласкарис 184
 Михаил I еп. деспот (1201—1214), брат на Теодор Ангел Дука Комнин, еп. деспот (1215—1224) и сол. имп. (1224—1230) 157
 Михаил III виз. имп. (812—867) 218
 Михаил Авторизан царигр. патр. (1206—1214) 152 263
 Михаил Ангел вж. Михаил II Ангел 180 283
 Михаил II Ангел еп. деспот (1237—1271) 180 190 276
 Михаил Анемас виз. воен. 105
 Михаил (= Архангел Михаил) 212
 Михаил II Асен бълг. цар (1246—1257) 179 183 194 209 286
 Михаил Аталиат виз. историк 7
 Михаил Всеволодович черниговски княз 194
 Михаил Врана стратег 233
 Михаил Гавра стратег 233
 Михаил Глава Тарханиот виз. воен. 180 284
 Михаил Дука протостатор 64 87
 Михаил Дука вж. Михаил VII Дука 101
 Михаил VII Дука виз. имп. (1071—1078) 8 22 26 28 42 100 101
 Михаил Италик (Италийски) плод-митрополит (1142—1166) 225
 Михаил Камница протостатор, племенник на Исак II Ангел 248 251 255
 Михаил Кекавмен защитник на Авлона, Йервхо и Канна 126 128
 Михаил Комнин вж. Михаил Комнин Палеолог 181—183 198 200—203 205 285 297
 Михаил Комнин Палеолог като ник. имп. Михаил VIII Палеолог (1261—1282) 205 285
 Михаил Ласкарис виз. воен. 177 198 199 201—203 281 282 286 295 297
 Михаил Палеолог вж. Михаил Комнин Палеолог 180 182 211 214 227 284 285 297 302
 Михаил VIII Палеолог вж. Михаил Комнин Палеолог 150
 Михаил Псел виз. историк 7
 Михаил Рангаве вж. Михаил I Рангаве 217
 Михаил I Рангаве виз. имп. (811—813) 217
 Михаил сол. епископ 238
 Михаил Таронит зет на Алексий Комнин 37 101
 Михаил Ялей приближен на ник. имп. Йоан 181 284
 Минак креп. 184
 Мокра пиян. 121
 Мокър бълг. имп. (*Basileus*) 63 121
 Молиск креп. 208 209—301
 монголци (татари) 172
 Мономахат вж. Георги Мономахат 23 24 25 39 40

- монофизити 136
 Монфератски маркиз вж. Бонифаций Монфератски 152
 Моравя р. 252
 Мосинопол (Гюмюрджина) 51 151 152 156 160 235 241 242 259 262 263 265 268
 Мраморно море 9 30 156
 Музалон велик доместик 189 290
 Мурзуфл вж. Алексей Дука Мурзуфл 262 263
 Мурзуфл вж. Исак Дука Мурзуфл 181
 Мюакес приближен на Юстиниан II Ринотмет 216
 Мюриокефалон креп. в Мала Азия 238
 мюсюлмани 171 172 198 200 277 290
 Мъглен креп. 47 91

 Набит водач на варяги 64
 назарен 145
 Наксиос вж. Аксиос (Вардар) 201 205
 Неа Петра 210 302
 Неанц печен. вожд-дезертьор 71 73—75 89
 Невстапол (Овче поле) 176 189 281 290
 Некропили 216
 Неман вж. Стефан Неман 237
 Неокастрон област (тема) в Мала Азия 192
 Неокастрон (или Алексипол) гр. близо до Филипопол 140
 Нера р. 224
 Никейска империя 213
 Никейско царство 192
 Никейя гр. 40 53 54 72 117 119 150 152 183 286
 Никерит вж. Лев Никерит 97
 Никита Костамонит начальник на флота 73
 Никита Хониат виз. историк 151 214
 Никита син на Михаил I Рагаве 217
 Никитиат креп. 168 275
 Никифор брат на Алексей Комнин 22
 Никифор вж. Никифор III Вотаниат 25
 Никифор вж. Никифор I Геник 217
 Никифор вж. Никифор Дюген 63 64 101
 Никифор вж. Никифор Тарханот 167
 Никифор син на узурпатора Вриений 105—107
 Никифор син на Константин Евфорвин Катакалон и зет на Ана Комнина 107
 Никифор син на Михаил II Ангел 180 181 197 202 205 209 211 285 295 301
 Никифор (скопец) виз. воен. 240
 Никифор Алиат граматик 181
 Никифор Василики дук на Илirik, узурпатор 23
 Никифор Василики богослов 238
 Иикифор Влемит ритор 163
 Никифор III Вотаниат виз. имп. (1078—1081) 8 25 26 35 52 101
 Никифор Вриений мъж на Ана Комнина 5 7 102 103 108 138
 Никифор Вриений дук на Драч, узурпатор 6 9—11 21 35 59 60
 Никифор I Геник виз. имп. (802—811) 155 217
 Никифор Деканов виз. велможа 122
 Никифор Диоген син на Роман IV Диоген 59 64 66 100 101 102
 Никифор Мелисин кесар, зет на Алексей Комнин 30 35 37 63 84 85 104
 Никифор Римпсас виз. воен. 210 301
 Никифор Тарханот столоничалик, велик доместик 166 180 273 274 283
 Никифор Фока виз. имп. (963—969) 26
 Никица вж. Малка Никейя 61
 Николай манастирски слуга 218
 Николай подсекретар на Алексей Комнин 60
 Николай Врана подстратеж 43
 Николай Граматик царигр. патр. (1084—1111) 104 143 146

 Николай Котерца виз. воен. 164 271
 Николай Литовой начальник на креп. Мелник 174
 Николай Маврокатакалон виз. воен. 57 59 63 80 116
 Николай Манклавнтот Мелник 174 182 280 285 никомидийци 224
 Никомидия 72 86 159 168 268 275
 Никопол гр. в Епир 22
 Никулица Делфин 48
 Нил еретик 102
 Нимфея гр. 172 179 180 192 211 212 302 303
 Ниш гр. 234 252 253
 Нишка тема 135
 нобилисим (новелисим) 134
 нормани (нормандци) 53 73 119 229 241 243
 Нормандия 107
 Нюрнберг гр. 248

 Овеч (Проват) 154
 овце 153
 Овче поле (Невстапол) 176
 Одрин (Адрианоупол) 20 35 71 102 111 246 250
 Одринско 61
 Озолима 68 69
 Олкос пристанище и против 159 268
 Оп виз. воен. вж. Константин Оп 54
 Орест в Пилад митол. герон 27
 Орестиада (Адрианоупол, Одрин) 35 43 107 108 250
 Остра (Устра) креп. 184
 Острикион (Австрия?) 168
 Остров ез., Островско езеро 44 46 48 179 180 284
 Осъм р. 39
 Отранто 22
 Охрид архиепископия на България 41 43—46 94 158 179 182 198 208 266 282 285 296 300
 Охридско езеро 44 121

 Павел апостол 176 294
 Павел основател на павликянството 136
 павликяни 43 51 136
 павликянска ерес 141
 Răscăuți lui Soage креп. 62
 Пакуриани вж. Григорий Пакуриани 33 42 46 55
 Паламед митол. герой 29
 Палеолог вж. Андроник Комнин Палеолог 166
 Палеолог вж. Андроник Палеолог (деспот) 157 266
 Палеолог вж. Георги Палеолог 34 35 42 44 50 62 66 67 82—84
 Палеолог вж. Михаил Комнин Палеолог 285 297 298
 Палестина 246
 Памфил сел. 58
 Памфилия 9
 Пансей (ли. Кушница) план. 295
 Панидос (Панион) 156
 Панион (Панидос) 156 265
 Пантевген Сотирх епископ на Велика Антиохия 238
 пантера 220
 Панукомит воен. 43
 Папикион план. при Струма 235
 Пауки близък на Андроник 232 233
 Паракевит пазач 143 144
 Паристрион (Подунавие) 52 53 59 97 104 105
 Паргиарух син на султан Малех 54
 Пасхална хроника 215
 Патмос креп. в Ахридската област 189 290
 Патрокъл герой от Троянската война 103
 пафлагонци 198 202
 Пафлагония 202 295
 Пелагий папски легат 157

- пелагонийски селища 176
 Пелагония (Битоля) 47 125 162 179 199 208 227
 229 238 260 270 281 300
 Пелекан гр. 117 118
 Пелопонес 170 209 260 300
 Пеней р. 48
 Пентекостис имение 100
 пеонци (= унгарци) 213 221 228—230 233—237
 Перитеорион 156 265
 Перитрица (Перистрица) креп. 286
 Перник 101
 Перпераклий креп. 184 286
 Перперек дере приток на Арда 184
 перси 72 213 215
 Персия 148 215
 Перушина 183 186 288
 Петра клисура 127
 Петралифа вж. Йоан Петралифа 275
 Петралифа вж. Теодор Петралифа 160 181 268
 284
 Петрийски женски манастир 34
 Петрич (= Бачково или Петрич ?) 101 135
 Петрова земя 154 264
 Петрула креп. между Драч и Елбасан 125 130
 Петър апостол 294
 Петър брат на Асен I, бълг. цар 154 243 244 246
 253—255 263 264
 Петър зет на Балдуин, определен от папата за импе-
 ратор 157 266
 Петър вж. Георги Войтех 25
 Петър (= Петър Пустинника) 113 114—116
 Петър Алифа воен. на Боемунд 46 49
 Петър I бълг. цар (927—967) 141
 Петър Торник жител на Македония 20
 печенежи 33 38 52 54 57 66 67 72 73 87 89 98 222
 228 238
 Пиги м. и креп. 23 159 172 211 268 302
 Пилад вж. Орест и Пилад 27
 Пиманин м. 159 267
 Пинд план. 207
 Пиндар древногр. поет 57
 пирамидални корони 153 172
 Пиринси (тук = на Пинд) 207 210 300 302
 Плавица 48
 Платамон креп. 170 179 210 282
 Платон древногр. философ 136
 Плиска гр. 61
 Пляскова вж. Плиска 61
 Пловдив 58 97 135 156
 Пловдивско 43
 Плутарх историк 57
 Поджа (Пуца) креп. 109
 Поджа дере р. 58
 подира библи. свещен. одежди 8
 Подунавие (Паристрион) 52
 Поливод гр. 73 74
 Полник син на Едип цар 139
 Полоб (= Полог) 100
 Полови 46 49
 Полог 46 100
 Поморавие 152
 Понт (Черно море) 224
 Порос гр. 265
 Порфирата 59
 Порфирий философ 136
 Порфирогенет вж. Константин Дука Порфирогенет
 101
 Превенца 116
 Преображенне Господие 194
 Преслав 244
 Преслав Велики и Малки 62
 Преспа 44 200 208 300
 Прилеп 157 162 176 179 181 189 198—203 209 260
 266 270 281 282 284 290 295 296 297 301
 примикирий велик 43
 Пристлава Велика 62 63
 Проват (Овеч) 154 264
 Продължител на Георги Монах 214
 Продължител на Скилица 7
 проедър почетна титла 26
 Прозух султански воен. 53
 Прозух виз. воєн. 226
 Прокопия жена на Михаил Рангаве 217
 Проливите 119
 Пропонтида 116 117 164 247
 Просек креп. 176 256 257 260 281
 Пруснион креп. в Пловдивско 249
 Псисос креп. до Марица 123
 Пудил влашки първенец 105
 Пузан емир 54
 Пулаха виз. воен. 204
 Пунтес воен. на Боемунд 46 47
 Пуца (Поджа) креп. 109 110 119
 Първи кръстоносен поход 112
 Пърнар даг (вж. Кушинца) 259
 Радомир син на Иван Владислав 88
 Радомир пленен от турци, а после на виз. служба
 117—119
 Рапсомат виз. управител на Крит 98
 Расим ел. 68
 Раул граф 116 117
 Рашка (= Сърбия) 73 99
 Реболд граф 47
 Регина (Еркене) р. 193 194 298—295
 Ректор самозванец Михаил Дука 22
 Рендина креп. 171 277
 Рила р. 176
 Рим гр. 214
 Рихард де Принципат 116
 Ричард име 129
 Ришки проход 57
 Роберт вж. Роберт Гискар 41 42 46 48
 Роберт вж. Роберт (де) Куртене 157
 Роберт Гискар норм. херцог 22 24 25 33 39—45
 48 53 73 114
 Роберт (де) Куртене лат. царигр. имп. (1219—
 1228) 165
 Роберт I Фризки 69
 Родопите план. 135 136 159 176 186 190 260 268
 280 288 291
 Родопска планинска област 89
 Родос о-в 180
 Родосто гр. 58 72 73 109 156 253 265 293
 Рожер син на Роберт Гискар 23 40 53
 Рожер II сицилийски крал (1127—1154) 225 227
 Роман галички княз 260
 Роман манихеец 124
 Роман IV Диоген виз. имп. (1068—1071) 25 59 63
 100 101 102 106 107 148
 ромеи 38 39 64 90 92 102 117 118 120 127 153—156
 160—162 165 167 168 170 175 184 187 190 193 194
 202 205 212 213 215 217 225—229 233 234 241—244
 246—251 256 258 259 261 262 264 265 267 269 270
 274 280 286 288 291 298 301
 Ромей слуга
 Ромейка колона-статуя в Цариград 236
 ромейска войска 32 55 202 207 223 237
 ромейска земя 158 201 225 297
 Ромейска империя 95 148 221
 Ромеоубиец прякор на Калоян 156 265
 Росмич вожда на алани 128 129
 Ростислав Михайлович руски княз 194

- румъни 54
 Рупелска теснина 187 289
 Рупелски проход 175
 руси 53 54 89 135 136 156 195 205 215 228 231 238 260
 Русион сел. 73 75 76
 Рус кьой с. 73

 Sabuleti Canales проход при Анхало 104
 Сава р. 228 236 253
 савромати (= узи, кумани, печенези) 38 54 57 63
 Саламврия р. 48
 Салерно гр. 46 53
 Самос о-в 98
 Самуил бълг. цар (976—1014) 63 121
 Сапфо древногр. поетеса 144
 Сарацин граф 47 126
 сарацини (= араби) 43 115 170 249
 сармати 23
 Сарос 9
 Сатанал 142 143
 сатрани (= турски воен.) 117
 Сача вояжд на крайдун. обитатели 54
 Св. Богородица църква във Влахерите 122
 Св. Георги гр. 117
 Св. гроб 113 116
 Св. Димитър 156
 Св. Михаил манастир 116
 Св. Николай църква в Цариград 34
 Св. София църква в Цариград 34 36
 Св. Фока манастир 116
 Светослав руски княз 136
 Светославови руси 135
 Свещено езеро 104
 Свещани (дн. Звечан) сръб. погранична крепост 99 100
 свине 153
 Седекия 63
 Селфидже (Сервия) 47
 Семени р. 41
 Семихча с. 161
 Сервия (Селфидже) креп. 47 197 198 295 296
 Сергей царигр. патр. (610—639) 215
 Сердика гр. 224 229—231 235 236
 Серес вж. Сяр 100 101 162
 Сеслав първенец от крайдун. обитатели 54
 Сиаус пратеник на Мелек шах 53 54
 Сидера проход 57 61 112
 Сидера *Σιδερά* вж. Сидера 112
 Сидерокастрон гр. в Ю. Албания 200
 Силвестер знатен одринец 111
 Силиврия гр. 9
 Силистра гр. 53 63
 Симеонов хълм 61
 Синадин син на Теодул Синадин 28
 Синезий виз. воен. 69 70 76 92
 Синопе (Синоп) гр. 53 54
 Сирия 137
 Сирмиум 224 228 230
 Сирна неделя 34
 Сирийско море 9
 сицилийци 229 242
 Сицилия 227 240 241 300
*Σκαλιάρτος δ' Ἐλχά** 105
 Скалиарий виз. воен. 105 126
 Скидолян (Кучи Иван) прякор на Калоян (Хубав Иван) 156 266
 скити (с това име са обозначени кумани, печенези, руси, българи) 11 45 52—55 57—62 64 68 69 71 73—80 82 86—89 92 95 111 120 128 130 136 137 153 155 161 165 166 168 169 171 193 198 205 209 212 222 223 227 228 229 231 233 238 244 246 247 250 253 254 256 265 266 269 273 274 277 291—295 301
 скитска войска 273
 скитско племе (= кумани) 156
 Скитско събрание (хълм) 61
 скитянки (= българи) 37
 Скопие гр. 46 99 100 176 252 281
 Скотинон сел. 57 58
 скотовъдци (българи) 264
 Скутари креп. 111 112
 Скутари (Халкедон) 45 151 261
 Слав вж. Алексей Слав 159 160 268
 Славония 194
 славяни 215
 Слово за обсадата на Цариград 215
 Слосим нелокал. м. 120
 Смирна 73
 Смолянска тема 259
 Созопол гр. 46 120 265
 Соломон унг. кр. 57
 Соломон Йоан виз. сенатор 120
 Солун гр. 17 21 44 47 48 119 120 122 125 152 156 158 162 169 171 172 177—180 182 189 197—199 201 206 217 239—244 250 256 263 270 275—277 281 282 284 285 290 295—298
 Солунска област 229
 Солунско 43
 солунчани 281
 Соск (Суботско) 47 208—301
 Состенийски манастир 245
 Состенион 115
 София 38 231
 Спартин загов. против сол. деспот Димитър 177
 Спиридонали вж. Йоан Спиридонали 261
 сръбска войска 201
 Ставрахий син на Никифор I Геник 217
 Стагира (Макри) план. 160 254 268
 Стагира родно м. на Аристотел 123
 Стагирит — Аристотел 123 126
 Стан (Калабака) гр. 209 301
 Станимака гр. 176 183 186 191 259 280 286 288 291
 Стара Загора 57 66 104 112 154 223
 Стара планина 59 68 153
 Стари дол 179 282
 Старосел с. 140
 Стефан Вълкан 102
 Стефан Контостефан брат на Исак Контостефан 131
 Стефан брат на Гейза II 230 231 233
 Стефан приближен на Юстиниан II Ринотмет 216
 Стефан син на Гейза II 230 231
 Стефан II унг. кр. (1114—1131) 224
 Стефан III унг. кр. (1161—1173) 230 231
 Стефан IV унг. кр. (1162—1163) 230 231
 Стефан Агнокристофорит доверено лице на Андроник I Комнин 250
 Стефан Контостефан зет на Мануил I Комнин 226
 Стефан Неман сръб. велик жупан (1168—1196) 151 237 252 262
 Станица сел. в Тесалия 119
 Стоз 94 138
 Стоб (Стубов) сел. 176
 Столник 124
 Стоте хълма 68
 стратег-автократор 25
 Стратигий слуга на съзак. Арон 124 125
 Стратигонупа вж. Алексей Стратигонупа 212
 Стримон (Струма) р. 171 187 241 242 277 289
 Стринаво (Търново) гр. 153
 Стровон (= Остров) 179 282

- Струга гр. 46
 струџа 121
 струги 121
 Струма (Стримон) р. 58 171 235 242
 Струмица гр. 120 189 256 261 290
 Стубион (дн. Стоб) креп. 176 252 280
 Суботско 47
 Сфранцес 199 296
 Схиза трак. село
 сходи 20
 Съзлийка р. 56
 сърби 73 98 199 201 213 222 223 227 228 229 235 296 297
 Сърбия 99 151 227 228 262
 Сюлейман иконийски султан 141
 Сюлейман ник. султан 9 53 54
 Сяр (Серес) гр. 100 101 159 162 173—175 178 182 186 187 189 206 241 242 267 270 278 279 282 289 290 299
 Тавроком 71 110 246
 Таврос колона в Цариград 152 263
 Тамански п-в 215
 Тамара сестра на Калоян 170 182 183 276 285
 Танкред син на Боемунд 119
 Тарс 119
 Тарханнот вж. Никифор Тарханиот 167 273
 Тарханиот вж. Катакалон Тарханиот 10 105
 татари (монголки) 165 171 172 193 195 200 277
 татарски народ 171
 Татикий виз. воен. 43 53 55—57 63 72 101 105 119
 Татран скит 76
 Татуш или Хали първенец на крайдунавските обитатели 54 62 68
 Татуш брат на Малех шах 53
 Твърдишки проход 57
 Текла (великомъч.) църква в Цариград 38 39
 Теодор брат на съзаклятника Арон 122—125
 Теодор брат на охр. архиеп. Константин Кавасила 208 300
 Теодор брат на Михаил I 157
 Теодор вж. Теодор Ангел Дука Комнин 157 158 170 171 183 266 267 269 270 275—278 283 286
 Теодор вж. Теодор I Ласкарис 184
 Теодор вж. Теодор II Ласкарис 197 198 199 204 205 207 208 295 298 300
 Теодор (великом.) 84
 Теодор зет на Димитър Торник 284
 Теодор син на Алексий Врана 249
 Теодор син на Йоан III Дука Ватаци 163—165 167 175 180 270 272 280
 Теодор син на Михаил II Ангел 202 297 298
 Теодор Ангел вж. Теодор Ангел Дука Комнин 161 162 169 170 172 173 179 180 181 183
 Теодор Ангел Дука Комнин сп. деспот (1215—1224) и солунски имп. (1224—1230) 157
 Теодор Гавра баща на Григорий Гавра 97
 Теодор Ексаптерих ритор 163
 Теодор Калампак виз. воен. 198 296
 Теодор Комнин вж. Теодор Ангел Дука Комнин 158—160 169 170 266 267 269
 Теодор Ласкарис вж. Теодор I Ласкарис 163 188 267
 Теодор Ласкарис вж. Теодор II Ласкарис 290
 Теодор Ласкарис виз. воен., зет на Алексий III Ангел 154 258 262
 Теодор I Ласкарис ник. имп. (1204—1222) 152 157 159 266
 Теодор II Ласкарис ник. имп. (1254—1258) 150 152 183 184 186 192 194 198 200 204 205 214 286
 Теодор Нестонг виз. воен. 187 288
 Теодор Педнат виз. воен. 237
 Теодор Петралифа 160 181 207 300
 Теодор Скутариот историк 5 6 214 215
 Теодор Фил управител на Солун 179 206 207 282 299
 Теодора братовчедка на Андроник I Комнин 238
 Теодора дъщеря на Иван Асен II 169 275
 Теодора дъщеря на севастокр. Исак Дука (Ватаци) 183 255
 Теодора жена на Михаил II Ангел 197 295
 Теодора племенница на Алексий III Ангел и годеница на Иванко 258
 Теодора сестра на Алексий I Комнин 103
 Теодора сестра на хагана 215
 Теодора Комнина жена на Андроник I Комнин 238
 Теодосиев обелиск 147
 Теодосиева стена 216
 Теодосий II царигр. патр. 238
 Теодул Синадин 28
 Теофано жена на Ставракий 217
 Теофилакт син на Михаил I Рангаве 217
 Теофилакт архиеп. на Охрид 94
 Теофилица надзирател на градските бани в Цариград 218
 Тервел бълг. хан (702—718) 216
 Теревинт о-в 238
 Терми (Айтоски бани) 105
 Термопол гр. (с баните Терми) 246
 тесалийци 16 17 43
 Тесалия 48 119 157 210 266 302
 тесалийски планини 260
 Тиберий III (Аксимар) виз. имп. (698—705) 216
 Тива гр. 139 211 302
 Тигър р. 54
 Тимор м. 129
 Тирах вожд на печенези 38
 Тифон митол. чудовище 17
 Тих баща на цар Константин Асен 205
 Тих вж. Константин Тих 298
 Тогортак вожд на кумани 87 108
 Тома унгарец-отровител 231
 торки пл. 54
 Торник вж. Димитър Торник 182 285
 Торник вж. Петър Торник 20
 Травъл манихеец 52—54
 траки (тракийци) 10 137
 тракийски градове 171
 тракийски земи 222
 Тракия 9 33 58 114 135 136 156 159 165 200 222 256
 Транезунд 97 150
 Траян син на Иван Владислав 34 37 88
 Траянопол (Лъджа кьой, Лутрос) 156 265
 Тревненски проход 153 251
 Триалица (София) 35 38 229 247 252
 трибали (= сърби) 213 223
 Трикала гр. 47 48
 Трипитос литос 261
 Трифон мъченик 287
 Троя гр. 103
 тројници 103
 Тула о-в 120
 турски войски 13
 турци 9 13 14 23 30 38—40 53 54 72 85 112 115 117—119 126 128 209 210 298 301
 турци вардарноти 43
 Търново гр. 150 153 158 165 167 204 205 212 243 255 267 272 273
 търновски архиепископ 271
 Ув (Хугон) брат на фр. кр. Филип 115 129
 угри (= унгарци) 228 229
 Угрия (= Унгария) 228

- Уза 63 76 90 112
узи пл. 54 63
Узунджово с. 190
Узуи кюпрю 58
Умбертопул вж. Константин Умбертопул 33 34 55
56 90 94
Унгария 49 114 115 168 228 235 274
Унгарка колона-статуя в Цариград 236
унгарката (= Мария, жена на Иван Асен II) 167
унгарци (малкари) 115 222 229 231 235
Ур (руският княз Ростислав Михайлович) 194 195 294
Урош вж. Урош II Млади 228
Урош II Млади велик жупан на Сърбия 227
Урош Вълкан братовчед на Вълкан 102
Урселий норм. воен. на виз. служба 26
Устра (Остра) 184 286
- фамуса (= пасквила) 123 124
Фанагурия (Фаматория) гр. на Кимерийския Босфор 215
Фар 216
Фарсал гр. 170
феаки митич. население 226 227
Фере (Вирос) 172
Филаделфия 234
Филип (Араб) римски имп. (244—249) 135
Филип Македонски баща на Александър Велики 135
Филипи гр. 21 182
Филипопол (Пловдив) гр. 48 56 58 70 94—96
115 135—141 154—156 173 175 224 225 227 237 240
241 247 248—250 252 253 256 258 262 265 278 280
Филокалски брод 88
Фока Филаделфийски 181 284
Фол водач на манихеи 139 140
Франки 13 43 112 114 120 167 168 224 268 273 274
Франкония 114
Франкохорион (= Сирмиум) 224 228 230
Франция 113
Фридрих племенник на Конрад III 226
Фридрих I Барбароса герм. имп. (1152—1190) 248
- Хаварон управител на Албанон 296
Хавса гр. 61
Хански проход 57
Хали вж. Татуш 54
Халива обл. в Мала Азия 136
Халкедон (Скутари) 45 151 215 261
Харакс гр. 102 168 275
Харатик турски управител на Синоп 53 54
Харзана (Арзен) р. 44
Хариупол (Айребол) 57 71 72 156 265
Харснйаска врата 216
Хасково гр. 161
Хелеспонт 9 159 160 163 171 172 179 180 184 185
192 193 211 268 271 277 283 286 287 292
Хемус (Стара планина) план. 59 136 137 153 165 183
186 190 227 240 243 244 246 247 250 253 255 272
286 287 290
Хенрих IV герм. имп. (1050—1106) 57
Хенрик вж. Хенрих Фландърски 157
Хенрих Фландърски (брат на Балдуин) царигр.
имп. (1206—1216) 160
Хераклея гр. 9 265 293
Херакъл (Херкулес) митол. герой 22 130 131
Херкулесови стълбове (= Гибралтар) 113
Херсон (Крим) 216
Херсон гр. 103
Херсонес (Галиполски п-в) 85 164 271
Херцински гори 137
хетерия гвардейска военна част 10
Ἡρώδης 104
Хилфердинг А. историк 121
Химара (Химера) гр. на Адриат. бряг 46 120
- Хиос о-в 73
Хирини креп. 86 93
Хировакхи креп. 80 81 82 122 125 226
Хисарлък 57 59
Хлемпина сел. 22
Хома маловз. обл. 9 36
хоматински войници 9 39
Хонорий римски папа (1216—1227) 157
Хортарея проход при Анхиало 104
Хотово креп. 176 281
Храм гр. 224 231
Хриз владетел на Просек 256 257 260 261
Хризохопопол приятел на Андроник 232
Хриstopод (Кавала) гр. 101 171 173 277 278
Христос (Исус) 154 219 252
Хугон (Ун) брат на фр. крал Филип 115
Хуми хартуларий 240
Хунавия част от Албанон 198 296
хуни (= унгарци) 224 229—231 233
хуни (= узи) 68
хунска войска 228
хървати 237
- Цанц стрател на Македония 218
Цариград 22 32 35—37 45 46 50 53 58 80 98 102
114 115 119 122 150—152 157 206 211 212 215 222
228 230 232 235 241 245 259 261
Цариградски залив 261
Ценена креп. 159 176 183 186 190 191 194 280 286
288 290 291 294
Цибрица р. 238
Цивиск сел. 47
Цивитот гр. 115
Цикладски острови 120
Циканистир хинодром в Цариград 145
Цимиски вж. Йоан Цимиски 136 149
Цирит заговорник против сол. деспот Димитър 177
Цурулум (Чорлу) 33 35 78 164 166—168 179 180
273—275 283
- Чалъкавашки проход 61
чагра вид лък 116 283
чатаджа 80
Чауш 192
Чаха емир на Смирна 58 72 73 85 98
Челгу печен. вожд 57 58
Ченинско 176
Чермен с. 184
Черна вода р. в Тракия 35
Черни Дрин (Дримон) р. 121
Черно море 60 68 106
Четвърти кръстоносен поход 151
Чирит заговорник против сол. деспот Димитрия 281
Чорлу (Цурулум) гр. 33 78 110 164
- Шар планина 46
Щит с. 111 112
Юрий Долгоруки княз 228
Юстиниан вж. Юстиниан II Ринотмет 215 216
Юстиниан Ринотмет вж. Юстиниан II Ринотмет 216
Юстиниан II Ринотмет виз. имп. (685—695,
705—711) 215
- Яков (Барадай) основател на сектата на монофизитите 137
яковити 137
Ямбол гр. 59 246
Янина (Иоанина) 45 46 302
Ярослав руски княз 233
Ятатин икон. султан 172
Ятропул заговорник против сол. деспот Димитър 177 281
Яца (= Гейза) унг. крал 230 231

СЪКРАЩЕНИЯ — ABBREVIATIONES

БАН	= Българска академия на науките	ИИИ	= Известия на Института за история при БАН
БИБ	= Българска историческа библиотека	ИКНК	= Известия на Комитета на народна култура.
ВВр	= Византийский Временник	ЛИБИ	= Латински извори за българската история (Fontes Latini Historiae Bulgaricae)
ГИБИ	= Гръцки извори за българската история (Fontes Graeci Historiae Bulgaricae)	МПр	= Македонски преглед
ГСУифф	= Годишник на Софийския университет, Историко-филологически факултет	ПСп	= Периодическо списание
ЖМНПр	= Журнал Министерства Народного Просвещения	СпБАН	= Списание на Българската академия на науките
ИИБИ	= Известия на Института за българска история при БАН	АА	= Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungariae
ИИД	= Известия на Историческото дружество в София	BZ	= Byzantinische Zeitschrift
		PhW	= Philologische Wochenschrift

ИЗПОЛЗУВАНА ЛИТЕРАТУРА — INDEX LIBRORUM ADHIBITORUM

(ИЗЛЯЗЛА ДО 1969 г., КОГАТО ТОМЪТ Е БИЛ ДАДЕН ПОД ПЕЧАТ)

- Ангелов Д., Принос към народностните и поземлени отношения в Македония (Елирски деспотат) през първата четвърт на XIII в., ИКНК, I, 1947.
- Ангелов Д., Съобщително-операционни линии и осведомителна служба във военните и външнополитическите отношения между България и Византия през XII—XIV в., ИИД, XXII—XXIV, 1946.
- Ангелов Д., Богомилството в България, 1961.
- Васильевский В. Г., Обновление болгарского патриаршества при царе Иоанне Асене II в 1235 г., ЖМНП, 238, 1805, II.
- Васильевский В. Г., Византия и печенег, Труды, I, СПб, 1908.
- Войнов М., рецензия в ИПр, кн. 4, 1962, на Ив. Дуйчев, Въстанието в 1185 г. и неговата хронология, ИИИ при БАН, т. 6, 1956.
- Георгиев Св., Първият кръстоносен поход и българските земи, БИБ, I (1928), 2.
- Гильфердинг А., История сербов и болгар, Сочинения, I, М., 1868.
- Голубинский Е., Краткий очерк истории православных церквей, болгарской, сербской и румынской, М., 1871.
- Грот К. Я., История Угрии и славянства в XII веке, Варшава, 1889.
- Дуйчев Ив., Въстанието в 1185 г. и неговата хронология, ИИИ, т. 6, 1956.
- Дуйчев Ив., Същинското значение на *Mémos* у Ана Комнина, МПр, VIII, 3 (1933) 4 (1934).
- Дуйчев Ив., Проучване върху българското средновековие, С., 1945.
- Дуйчев Ив., Образи на двама българи от XI в., Изследвания в чест на акад. Д. Дечев, 1958.
- Златарски В. Н., Какъв народ се разбира у Ана Комнина под израза *γένος τι Σλαβικόν*, ИИД, 11—12, 1931—1932.
- Златарски В. Н., Потеклото на Петра и Асеня, водачите на въстанието в 1185 год., СпБАН, кн. 45 (1933).
- Златарски В. Н., Де се намира град Девол, ИИД, V (1922).
- Златарски В. Н., История на българската държава през средните векове, I, 2, 1927.
- Златарски В. Н., История на българската държава през средните векове, II, 1934.
- Златарски В. Н., История на българската държава през средните векове, III, 1940.
- Иванов Й., Аксиос — Велика — Вардар, МПр, I, 3 (1924—1925).
- Иванов Й., Български старини из Македония, 2 изд., 1931.
- Иванов Й., Епархиите на Охридската архиепископия, СпБАН, I (1911).
- Иречек К., История Болгар, Одесса, 1878.
- Иречек К., Славянският елемент и топографическата номенклатура на Балканите, ПСл, LV—LVI, 1898.
- Иречек К., Княжество България. II. Пътувания по България, Пловдив, 1889.
- Иречек К., Историја Срба, Београд, 1911.
- Каждан А., Иоанн Мавропод, Печенег и русские в середине XI в., Сборник радова Византолошког института, VIII, Mélanges G. Ostrogorsky, Београд, 1959.
- Кулаковский Ю. А., Где находилась Вичинская епархия, ВВр, IV (1887).
- Левченко М. В., Ценный источник по вопросу русско-византийских отношений, ВВр, IV, 1951.
- Литаврин Г. Г., Болгария и Византия в XI—XII вв., М., 1860.

- Любарский Я. Н., Анна Комнина, Алексиада, М., 1965.
- Любарский Я. Н., М. Фрейденберг, Девольский договор 1108 г. между Алексеем Комнином и Боемундом, ВВр, XXI, 1962.
- Миков В., Происход и значение на имената на нашите градове, села, реки, планини и места, С., 1943.
- Милев Хр., Карта на Търновското царство, Пловдив, 1909.
- Миятев Кр., Где се е намирала Главиница, Археология, IV, 1962, 1.
- Мутафчиев П., Владетелите на Просек, СпБАН, I, 1913.
- Мутафчиев П., Войнишки земи и войници във Византия през XIII—IV в., СпБАН, кн. 27.
- Ников П., Изправки към българската история, ИИД, V, 1922.
- Ников П., Българо-унгарските отношения от 1257—1277, С., 1919.
- Ников П., Църковната политика на Иван Асеня II, БИБ, II, 1930.
- Острогорский Г., Историја Византије, Београд, 1959.
- Петров А., Княз Константин Бодин, Сборник статей, составленный и изданный учениками В. И. Ламанского..., СПб, 1883.
- Примов Б., Гръцко-българският съюз в началото на XIII в., ИПр, IV, 1947.
- Примов Б., Жофруа де Вилардуен, Четвъртият кръстоносен поход и България, ГСУифф, LXIV, 1948—1949.
- Примов Б., Богомилски дуализъм, произход, същност и обществено значение, ИИБИ, VIII (1960).
- Разбойников А. С., Клокотница, БИБ, III, 1930.
- Селищев А. М., Полог и неговото българско население, С., 1929.
- Сюзюмов М. Я., Внутренняя политика Андроника Комнина и разгром пригородов Константинополя в 1187 году, ВВр, XII, 1957.
- Тивчев П., За войнишкото население във Византия през XII в., Изследвания в чест на Марин С. Дринов, С., 1960.
- Томоски Т., Дали постоел град Полог, Гласник на Институтот за национална историја, год. I, бр. 1, Скопје, 1957.
- Успенский Ф. И., Богословское и философское движение в Византии XI и XII веков, ЖМНП (септември 1891).
- Цанкова-Петкова Г., Гръцко-български съюзи през 1235—1246, *Byzantinobulgarica*, III, 1968.
- Цанкова-Петкова Г., Югозападните български земи през XI в. според „Стратегикона“ на Кекавмен, ИИБИ, VI (1956).
- Цончев Д., Стариат Баткун, ИИД, XIX—XX, 1944.
- Bănescu N., La question du Paristrion, *Byzantion*, 8, 1933.
- Beševliev V., Die Protobulgarischen Inschriften, Berlin, 1958.
- Bréhier L., Vie et mort de Byzance, Paris, 1948.
- Bréhier L., Les institutions de l'Empire Byzantin, Paris, 1948.
- Bromberg I., Toponymical and historical miscellanies on medieval Dobrudja, Bessarabia and Moldo-Walachia, *Byzantion*, XII (1937), XIII (1938).
- Bukler G., Anna Comnena, A study, Oxford, 1929.
- Bury I. B., Some notes on the text of Anna Comnena, *BZ*, 2, 1893, № 7.
- Chalandou F., Essai sur le règne d'Alexis Ier Comnène, Paris, 1900.
- Diaconu P., Autour de la localisation de la Petite Preslav, *Revue des Etudes sud-est Européennes*, III, 1—2.
- Dölger F., Regesten der Kaiserkunden des oströmischen Reiches, III, 1932.
- Dujčev I., Une interpolation chez Anne Comnène, *Byzantion*, X, 1935.
- Dujčev I., L'umanesimo di Giovanni Italo, *Stud. biz. e noeell.*, V, 1939.
- Force, Marquis de la, Les conseillers latins d'Alexis Comnène, *Byzantion*, XI, 1936.
- Grousset R., Histoire des Croisades et du Royaume Franc de Jérusalem, Paris, I, 1934.
- Gyóni M., La première mention historique des Vlaques des Monts Balkans, *AA*, 54, 1952.
- Gyóni M., Le nom des *Bláχοι* dans l'Alexiade d'Anne Comnène, *BZ*, 44, 1951.
- Gyóni M., Egy vlach fabe neve Anna Comnena Alexiasaban (*Egyetemes Philologiai Közlöny*, 71, 1948).
- Harmatta I., Das Volk der Sadagarren, *Analecta orientalia memoriae Alexandri Csoma de Körös dicata*, Budapest, 1942—1947.

- Janin R., La géographie ecclésiastique de l'Empire byzantin. Les églises et les monastères, Paris, 1953.
- Janin R., Constantinople byzantine, Paris, 1950.
- Jireček C., Die Heerstrasse von Belgrad nach Constantinopel und die Balkanpässe, Prag, 1877.
- Jorga N., La première cristallisation d'Etat Roumain, Académie Roumaine, Bulletin de la section historique, 1920.
- Kazarow G., Über die Namen der Stadt Philippopolis, PhW, (1901), (51).
- Kolias G., Les raisons et le motif de l'invasion de Robert Guiscard à Byzance, 1er Congrès international des études balkaniques et sud-est européennes, III, Histoire (V^e—XVe; XVe—XVIIe), S., 1969.
- Kyriakides Sp. P., Τὸ Βολερὸν, Βυζαντινὰ μελετὰ, ἐν Θεσσαλονίκῃ, 1939.
- Lampousiades G., Ὀδοπορικὸν Ἀπρως-Κερμίν, Θρακικά, II, 1929.
- Laurent V., Ὁ Βαρδαριωτῶν ἤτοι Τούρκων. Perses, Turcs asiatiques ou Turcs hongrois, Сборник в памет на проф. Ников, С., 1940.
- Leib V., Anne Comnène, Alexiade, Paris, I—III, 1943—1945.
- Lemerle P., Byzance et la croisade, Relationi del X Congr. intern. di scienze stor., Roma, 1955, III.
- Leroy-Molingen A., Les deux Jean Taronites de l'Alexiade, Byzantion, 14, 1949.
- Miller K., Itineraria Romana, Stuttgart, 1916.
- Moravcsik Gy., Byzantinoturcica, I, 1958.
- Năsturel P., Peut-on localiser la Petite Preslav à Păcuiul lui Soare? (Commentaire à Anne Comnène, Alexiade, VII, 3): Revue des Etudes sud-est européennes, III, 1—2.
- Obolensky D., The Bogomils, a study in Balkan neomanichism, Cambridge, 1948.
- Polemis D. Y., A manuscript of the year 1247, Byzantinische Forschungen, I, Amsterdam, 1966.
- Pritzak O., Ein hunnisches Wort, Zeitschrift der deutschen morgenländ. Gesellschaft, 104, 1954.
- Reifferscheid A., Annae Comnenae Alexias, ed. Bonn.
- Runciman St., The First crusaders journey across the Balkan Peninsula, Byzantion, IX, 1949.
- Vasmer M., Die Slaven in Griechenland, Berlin, 1944.
- Vojnov M., Μόκρος et γέφυρα chez Anne Comnène et Κοτόκιος dans la Vie détaillée de St. Clément d'Ochrida, Studia Balcanica, I, 1970.

СЪДЪРЖАНИЕ — СОД VOLUME CONTINENTUR

Увод	5
Praefatio	
Ана Комнина, Алексиада	7
Annae Comnenae Alexias	
Георги Акрополит: А. История	150
В. Епитафия на император Йоан Дука (Ватаци)	213
Georgii Acropolitae: A. Historia	
В. Epitaphium imperatoris Ioannis Ducae	
Теодор Скутариот, Обзорна хроника	214
Theodori Scutariotae Compendium chronicon	
Показалец	304
Index nominum et rerum	
Съкращения	318
Abbreviationes	
Използувана литература	319
Index librorum adhibitorum	

Указател на латинските и гръцките извори, отпечатани в досега излезлите томове от „Извори за българската история“ (серия „Гръцки и латински извори“) отделно — приложение

Index fontium latinorum et graecorum adhuc in serie „Fontes Historiae Bulgariae“ editorum — separatim
(Всички преводи и материали са изготвени от съставителя Михаил Войнов.)

ГРЪЦКИ ИЗВОРИ ЗА БЪЛГАРСКАТА ИСТОРИЯ

TOM VIII

Художествен редактор *Д. Донков*
Издателски редактор *Ел. Стоянова*
Техн. редактор *М. Александрова*
Коректор *М. Михалкова*

Изд. индекс 3608

Ладена за набор на 14. X. 1969 г.
Подписана за печат на 15. IV. 1972 г.
Формат 59х84/8 Тираж 1000

ДГ-II-6

Печ. коли 40,25 Изд. коли 33,41
Приложение : печ. коли 1 изд. коли 0,83
Цена 4.81 лв.

Набрана и отпечатана в Печатницата на Издателството на ВАН
София 13, ул. 36
Поръчка № 5